

WERNZ, FRANZ XAVER. P. 1111 - Calif.

IUS DECRETALIUM

AD USUM

PRAELECTIONUM IN SCHOLIS TEXTUS CANONICI
SIVE IURIS DECRETALIUM

AUCTORE

FRANCISCO XAV. WERNZ S. I.

TOMUS III.

IUS ADMINISTRATIONIS ECCL. CATHOLICAE.

Property of

CLgA

Please return to

Graduate Theological
Union Library

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE.

M. DCCCCL.

22554

BX
1935
W42
1911
v. 3

MS. DEC. 21. 11. 11.

1911

PROCESSED BY THE NATIONAL ARCHIVES
SERIALS ACQUISITION SECTION

1911

1911

1911

1911

INDEX ANALYTICUS.

PROOEMIUM.

§ 1. Connexio materiae tractandae	Pag.	1
§ 2. Notio iuris administrationis Ecclesiae catholicae	»	2
§ 3. Divisio libri tertii Decretalium	»	3

PARS PRIMA.

DE ADMINISTRATIONE MAGISTERII ET REGIMINIS ECCLESIASTICI.

Prooemium	»	5
---------------------	---	---

SECTIO I.

DE ADMINISTRATIONE MAGISTERII ECCLESIASTICI.

TITULUS I.

DE SYMBOLIS ET DEFINITIONIBUS ATQUE PROFESSIONE FIDEI CATHOLICAE.

Praenotiones	»	8
§ 1. Principia fundamentalia	»	8
§ 2. Notae historicae	»	11
§ 3. Disciplina vicens	»	15

TITULUS II.

DE PRAEDICATIONE VERBI DEI.

Praenotiones	»	22
§ 1. Principia fundamentalia de missione canonica	»	22

§ 2. De sacris concionibus	<i>Pag.</i>	26
§ 3. De institutione catechetica	»	37
§ 4. De sacris missionibus	»	47
§ 5. De exercitiis spiritualibus	»	54

TITULUS III.

DE SCHOLIS.

Praenotiones	»	58
§ 1. Principia fundamentalia de iure Ecclesiae catholicae in scholas	»	58
§ 2. De scholis elementaribus	»	66
§ 3. De gymnasiis aliisque scholis mediis sive secundariis.	»	72
§ 4. De universitatibus studiorum sive litterarum	»	78
§ 5. De seminariis clericorum	»	88

TITULUS IV.

DE PROHIBITIONE ET CENSURA ET DIVULGATIONE LIBRORUM.

Praenotiones	»	102
§ 1. De condemnatione atque prohibitione librorum pravorum et noxiorum.	»	102
§ 2. De censura praevia librorum	»	131
§ 3. De divulgatione librorum bonorum	»	145

SECTIO II.

DE ADMINISTRATIONE REGIMINIS ECCLESIASTICI.

CAPUT I.

DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS.

Praenotiones (remissive)	»	151
---	---	-----

CAPUT II.

DE BONIS ECCLESIASTICIS.

TITULUS V.

DE ACQUISITIONE ET ADMINISTRATIONE ET ALIENATIONE
BONORUM ECCLESIASTICORUM.

Praenotiones	<i>Pag.</i>	154
§ 1. De acquisitione bonorum ecclesiasticorum	»	162
I. De iure Ecclesiae acquirendi et possidendi bona temporalia	»	162
II. De subiecto domini bonorum ecclesiasticorum.	»	164
III. De modis sive fontibus acquirendi bona eccle- siastica	»	171
IV. De effectibus acquisitionis bonorum tempora- lium per Ecclesiam	»	173
§ 2. De administratione bonorum ecclesiasticorum	»	180
I. De iure administrandi bona ecclesiastica	»	180
II. De administratoribus bonorum ecclesiasticorum.	»	181
III. De modo administrandi bona ecclesiastica	»	183
§ 3. De alienatione bonorum ecclesiasticorum	»	187
I. De natura et ambitu alienationis bonorum ec- clesiasticorum	»	187
II. De iure et prohibitione Ecclesiae alienandi bona ecclesiastica	»	189
III. De obiecto prohibitae vel permissae alienatio- nis bonorum ecclesiasticorum	»	190
IV. De conditionibus requisitis ad alienationem bo- norum ecclesiasticorum	»	192
V. De effectibus alienationis bonorum ecclesiasti- corum.	»	195

TITULUS VI.

DE PECULIO CLERICORUM ET BONIS BENEFICIORUM
ATQUE ECCLESiarUM.

Praenotiones	»	199
§ 1. De peculio clericorum et bonis atque redditibus be- neficialibus	»	200
§ 2. De bonis ecclesiarum	»	216

TITULUS VII.

DE DOMIBUS RELIGIOSIS ALIISQUE FUNDATIONIBUS ECCLESIASTICIS.

Praenotiones	<i>Pag.</i>	219
§ 1. Notio, divisio, historia foundationum ecclesiasticarum.	»	219
§ 2. De erectione et acceptance foundationum ecclesiasticarum.	»	222
§ 3. De administratione foundationum ecclesiasticarum .	»	224
§ 4. De suppressione, cessatione, reductione, commutatione foundationum ecclesiasticarum	»	225

TITULUS VIII.

DE DECIMIS ALIISQUE CENSIBUS ECCLESIASTICIS.

Praenotiones	»	227
§ 1. De decimis	»	228
§ 2. De primitiis et oblationibus	»	234
§ 3. De censibus, exactionibus, procurationibus	»	236

TITULUS IX.

DE PACTIS ET CONTRACTIBUS.

Praenotiones	»	243
§ 1. De personis habilibus ad paciscendum	»	247
§ 2. De consensu sive causa formali pactorum	»	251
§ 3. De consensu pacti per errorem aut dolum aut per vim metumve vitiatum	»	252
§ 4. De obiecto et causa pactorum	»	256
§ 5. De forma et solemnitatibus pactorum.	»	260
§ 6. De effectibus pactorum	»	264
§ 7. De interpretatione pactorum.	»	266
§ 8. De contractibus particularibus	»	267
I. De contractibus gratuitis	»	268
II. De contractibus onerosis	»	284

TITULUS X.

DE TESTAMENTIS ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS
ET SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

Praenotiones	<i>Pag.</i>	306
§ 1. De testamento canonico	»	310
§ 2. De aliis ultimis voluntatibus.	»	321
§ 3. De successionibus ab intestato	»	323

TITULUS XI.

DE PRAESCRIPTIONIBUS.

Praenotiones	»	328
§ 1. De honestate et origine praescriptionis	»	330
§ 2. De subiecto activo et passivo praescriptionis	»	332
§ 3. De conditionibus requisitis ad praescriptionem.	»	333
§ 4. De effectibus et impedimentis et rescissione praescriptionis	»	340

PARS SECUNDA.

DE ADMINISTRATIONE CULTUS DIVINI
ATQUE SACRAMENTORUM ET SACRAMENTALIUM.

Prooemium.	»	343
---------------------------	---	-----

SECTIO I.

DE ADMINISTRATIONE CULTUS DIVINI.

CAPUT I.

DE AUCTORE ET MINISTRO ET OBIECTO CULTUS DIVINI.

TITULUS XII.

DE LEGISLATORIBUS ET LIBRIS LITURGICIS.

Praenotiones	»	346
§ 1. De legislatoribus liturgicis.	»	347
§ 2. De libris liturgicis	»	358

TITULUS XIII.

DE MINISTRIS CULTUS DIVINI.

Praenotiones	<i>Pag.</i>	368
§ 1. De clericis.	»	368
§ 2. De regularibus	»	369
§ 3. De laicis	»	370

TITULUS XIV.

DE OBIECTO CULTUS DIVINI.

Praenotiones	»	371
§ 1. De adoratione Dei	»	371
§ 2. De cultu B. V. Mariae	»	372
§ 3. De cultu Angelorum	»	373
§ 4. De veneratione Sanctorum	»	374
§ 5. De cultu sacrarum reliquiarum	»	389
§ 6. De cultu sacrarum imaginum	»	395

CAPUT II.

DE TEMPORIBUS ET LOCIS CULTUS DIVINI.

TITULUS XV.

DE CELEBRATIONE FESTORUM.

Praenotiones	»	400
§ 1. Principia fundamentalia	»	402
§ 2. Notae historicae	»	405
§ 3. Disciplina vicens.	»	409

TITULUS XVI.

DE OBSERVATIONE IEIUNII ET ABSTINENTIAE.

Praenotiones	»	415
§ 1. Principia fundamentalia	»	417
§ 2. Notae historicae	»	418
§ 3. Disciplina vicens.	»	421

TITULUS XVII.

DE ECCLESIIS, ORATORIIS, COEMETERIIS.

Praenotiones	<i>Pag.</i>	428
§ 1. De ecclesiis	»	428
§ 2. De oratoriis publicis et semipublicis et privatis	»	451
§ 3. De altaribus ecclesiarum vel oratoriorum	»	459
§ 4. De coemeteriis	»	464

CAPUT III.

DE FORMA ET UTENSILIBUS CULTUS DIVINI.

TITULUS XVIII.

DE SACRIS LINGUIS, CANTIBUS, CAEREMONIIS VEL RITIBUS.

Praenotiones	»	472
§ 1. De sacris linguis et formulis verborum	»	473
§ 2. De cantu ecclesiastico et musica sacra	»	478
§ 3. De sacris caeremoniis vel ritibus	»	487

TITULUS XIX.

DE SACRIS VASIS, VESTIBUS ALIISQUE UTENSILIBUS.

Praenotiones	»	493
§ 1. De sacris vasis	»	494
§ 2. De sacris vestibus	»	499
§ 3. De reliquis utensilibus sacris	»	504

CAPUT IV.

DE PARTICULARIBUS ACTIBUS CULTUS DIVINI.

TITULUS XX.

DE SACRIFICIO MISSAE ET CULTU EUCHARISTICO.

Praenotiones	»	513
§ 1. De sacrificio Missae	»	515
I. Nomen, notio, divisio, historia sacrificii Missae	»	515
II. De sacerdote sacrificii Missae	»	521
III. De ministris celebrantis, assistantibus, subiectis applicationis in sacrificio Missae	»	533

IV. De tempore et loco sacrificii Missae.	<i>Pag.</i>	545
V. De materia et forma, ritibus, utensilibus sacrificii Missae	»	551
§ 2. De cultu eucharistico	»	554
I. De custodia eucharistiae	»	554
II. De expositionibus, processionibus, benedictionibus eucharisticis	»	558

TITULUS XXI.

DE OFFICIO DIVINO ALIISQUE DEVOTIONIBUS PUBLICIS.

Praenotiones	»	565
§ 1. De officio divino	»	569
§ 2. De devotionibus publicis	»	572

TITULUS XXII.

DE IURAMENTO.

Praenotiones (remissive)	»	583
---	---	-----

TITULUS XXIII.

DE VOTO.

Praenotiones	»	585
§ 1. De subiecto voti.	»	591
§ 2. De consensu et forma voti	»	592
§ 3. De obiecto sive materia voti.	»	594
§ 4. De effectibus voti	»	596
§ 5. De cessatione, irritatione, dispensatione, commutatione voti	»	598

CAPUT V.

DE SOCIALI CULTU DIVINO.

TITULUS XXIV.

DE ORDINIBUS RELIGIOSIS.

Praenotiones	»	608
§ 1. De natura, divisione, origine atque historia status religiosi.	»	609

I. De natura status religiosi	<i>Pag.</i>	609
II. De varietate et divisione status religiosi	»	619
III. De origine et historia status religiosi	»	627
§ 2. De institutione, innovatione, extinctione ordinum religiosorum vel provinciarum vel conventuum	»	641
I. De institutione, innov., extinct., ordinum religiosorum	»	641
II. De institutione, innov., extinct. provinciarum	»	645
III. De institutione, innov., extinct. conventuum	»	648
§ 3. De ingressu in ordinem religiosum	»	655
I. De admissione postulantium	»	656
II. De novitiatu	»	671
III. De professione religiosa	»	682
§ 4. De obligationibus et iuribus religiosorum	»	697
I. De obligationibus religiosorum	»	698
II. De iuribus religiosorum	»	737
§ 5. De egressu ex ordine religioso	»	742
I. De nullitate professionis sollemnis vel simplicis	»	743
II. De apostasia et fuga religiosorum	»	747
III. De eiectione et dimissione religiosorum	»	750
IV. De saecularizatione religiosorum	»	754
V. De transitu religiosorum ad alium ordinem religiosum	»	756
VI. De transitu religiosorum ad Episcopatum	»	758
§ 6. De constitutione et regimine ordinum religiosorum	»	759
I. De interno regimine ordinum religiosorum	»	760
II. De externo regimine ordinum religiosorum	»	780

TITULUS XXV.

DE CONFRATERNITATIBUS ALIISQUE SODALITATIBUS ECCLESIASTICIS.

Praenotiones	»	792
§ 1. De erectione, aggregatione, constitutione confraternitatum	»	796
§ 2. De receptione, dimissione, regimine sodalium	»	801
§ 3. De translatione, extinctione, restauratione confraternitatum	»	803

SECTIO II.

DE ADMINISTRATIONE SACRAMENTORUM ET SACRAMENTALIUM.

CAPUT I.

DE SACRAMENTIS.

TITULUS XXVI.

DE BAPTISMO ET CONFIRMATIONE.

Praenotiones	<i>Pag.</i>	806
§ 1. De sacramentis in genere.	»	808
§ 2. De baptismo	»	814
§ 3. De confirmatione	»	825

TITULUS XXVII.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE.

Praenotiones	»	835
§ 1. De ministro et subiecto sacrae communionis	»	842
§ 2. De ritibus, tempore, loco sacrae communionis.	»	848
§ 3. De effectibus sacrae communionis	»	852

TITULUS XXVIII.

DE POENITENTIA ET INDULGENTIIS.

Praenotiones (remissive)	»	853
---	---	-----

TITULUS XXIX.

DE EXTREMA UNCTIONE.

Praenotiones	»	855
§ 1. De ministro et subiecto extremae unctionis.	»	856
§ 2. De ritu, loco, tempore extremae unctionis	»	859
§ 3. De effectibus extremae unctionis	»	860

TITULUS XXX.

DE ORDINE.

Praenotiones (remissive)	<i>Pag.</i>	861
---	-------------	-----

TITULUS XXXI.

DE MATRIMONIO.

Praenotiones (remissive)	»	861
---	---	-----

CAPUT II.

DE SACRAMENTALIBUS.

TITULUS XXXII.

DE BENEDICTIONIBUS ET EXORCISMIS.

Praenotiones	»	863
§ 1. De benedictionibus	»	866
§ 2. De exorcismis	»	873

TITULUS XXXIII.

DE SEPULTURA ECCLESIASTICA.

Praenotiones	»	876
§ 1. De ministro sepulturae ecclesiasticae	»	880
§ 2. De subiectis sepulturae ecclesiasticae	»	883
§ 3. De ritu, tempore, loco sepulturae ecclesiasticae	»	887
§ 4. De taxa et quarta funeraria	»	891
§ 5. De effectibus sepulturae ecclesiasticae	»	893

PROOEMIUM.

§ 1. CONNEXIO MATERIAE TRACTANDAE.

1. Postquam libro primo Decretalium universum ius ecclesiasticum de *hierarchia* sive *constitutione* Ecclesiae catholicae explicatum est, hoc libro tertio, qui ex ordine logico potius secundus liber inscribendus esset, explanatio iuris constituti de *regimine* sive *gubernatione* (1) Ecclesiae catholicae ex professo inchoatur (2). Quae gubernatio fit imprimis *administratione*, cuius scopus est aptis *legibus* ordinem et *normam* vitae sive actionis socialis in Ecclesia catholica determinandi sive « *ius* » constituendi secundum functiones principales utriusque potestatis ecclesiasticae (3) i. e. ordinis et iurisdictionis. Quodsi *ius* sive *ordo* ille ad normam *legum* exactus *controversiis* periclitetur atque adeo *dolose* violetur, *iudiciis* et *coercitione* est restaurandus. Quae sint *leges* latae ab Ecclesia de *iudiciis* et *coercitione*, aliis duobus libris de *iure iudiciorum* sive *ordine iudiciario* (lib. II.) atque de *iure criminali* (lib. V.) Ecclesiae catholicae erit exponendum, reservata disputatione de *iure administrationis Ecclesiae catholicae* commentariis libri tertii et quarti Decretalium (4).

(1) Tarquini, Inst. iur. eccl. publ. p. 1. « *Duplex.... in unaquaque societate systema legum distingui necesse est, alterum nimirum, quo ipsius societatis constitutio determinatur....; alterum vero, quo leges continentur, quibus eiusdem societatis membra diriguntur ad finem in ea propositum assequendum* ».

(2) Cum disputatio de constitutione vel hierarchia Ecclesiae non omnino separari possit a disquisitionibus de gubernatione Ecclesiae, non pauca de administratione Ecclesiae iam in libro primo sunt praeoccupata. Cfr. Scherer, Handb. d. Kirchenrecht t. II. § 99.

(3) Tarquini l. c. p. 2. Cfr. quoque Van de Burgt, De ecclesiis p. 251. sq. Ipsi quoque Rom. Pontifices utuntur vocabulo *administrationis*; etenim Episcopo *administrationem* in spiritualibus et temporalibus alicuius dioecesis committunt.

(4) Tarquini l. c. p. 8.

§. 2. NOTIO IURIS ADMINISTRATIONIS ECCLESIAE CATHOLICAE.

2. Quemadmodum primus liber Decretalium re quam maxime convenit cum primo libro Institutionum canonicarum *de personis ecclesiasticis*, ita liber tertius (et quartus) Decretalium saltem magna ex parte eandem fere continent materiam atque secundus liber Institutionum iuris canonici, qui *de rebus ecclesiasticis* inscribi solet (5). Quare apposite *Bernardus Papiensis* (6) dicit: « *In (libro) tertio (agi) de vita clericorum et rebus eorum, de statu monachorum et rebus eorum* ».

Verumtamen ut rubricae *de personis ecclesiasticis* forte aptior illa inscriptio *de hierarchia* sive *constitutione Ecclesiae* catholicae substitui potest, ita etiam generalis et indeterminata notio *rerum ecclesiasticarum* commode suppletur vocabulis artis *iuris administrationis Ecclesiae catholicae* additis *objectis* illius administrationis ex singulari *materia* iuris canonici petitis.

3. Hinc ius administrationis Ecclesiae catholicae definiri potest: *Complexus legum sive divinarum sive ecclesiasticarum, quibus exercitatio potestatis ordinis et iurisdictionis ordinatur*. Quae definitio ut ipsis verbis magis insinuet divisionem *materiae* imprimis ob ordinem *titulorum* libri tertii atque *etiam* propter rationes internas adoptatam, ita quoque enuntiari potest: *Complexus legum sive divinarum sive ecclesiasticarum, quibus exercitatio magisterii et regiminis ecclesiastici atque potestatis liturgicae (de cultu divino) et sacramentalis (de sacramentis et sacramentalibus) ordinatur*. Cfr. *Wernz*, Ius Decret. tom. II. n. 3. III.

(5) Cfr. *Devoti*, Inst. can. lib. I. II.; *Sanguineti*, Instit. iur. eccles. lib. I. II.; *Zitelli*, Apparatus iur. eccl. lib. I. II.

(6) *Summa Decretal.* ed. *Laspeyres* p. 2.

§ 3. DIVISIO LIBRI TERTII DECRETALIUM.

4. Universus liber tertius Decretalium ita dividi potest ratione quoque habita nonnullorum titulorum libri primi:

PARS I.

De administratione magisterii et regiminis ecclesiastici.

Sectio I.

De administratione magisterii ecclesiastici (7).

Tit. I. De symbolis et definitionibus atque professione fidei catholicae.

(Lib. I. tit. 1.)

Tit. II. De praedicatione verbi Dei.

(Lib. V. tit. 7, 38.)

Tit. III. De scholis.

(Lib. V. tit. 5.)

Tit. IV. De prohibitionem et censura et divulgationem librorum.

(Lib. V. tit. 7.)

Sectio II.

De administratione regiminis ecclesiastici.

Caput I. De officiis ecclesiasticis.

(Lib. I. tit. 5.-10. 14. 23-33.; lib. III. tit. 1.-12. 29. 38. 50. — *Ius Decretalium tom. II. tit. 12. sq.*)

Caput II. De bonis ecclesiasticis.

(Lib. III. tit. 13. sq. 27. 28. 30. 36. 37. 39. 48. 49.)

(7) *Zech*, De iure rerum ecclesiast. P. I. sect. I. tit. 10. de academiis, tit. 11. de seminariis clericorum, sect. II. tit. 18. de instructione populi per catecheses et conciones optimo consilio eandem fere materiam, quae supra insinuata est, libro tertio inserit; at nimis extrinseca ratione subsumit universam illam disputationem sub rubricis (sect. 1.): « *De locis ecclesiasticis* » et (sect. 2): « *De iis, quae peraguntur in ecclesiis* ».

PARS II.

- *De administratione cultus divini atque sacramentorum et sacramentalium.*

Sectio I.

De administratione cultus divini.

(Lib. III. t. 31. sq. 34. sq. 37. 40. 41. 45. 46.)

Sectio II.

De administratione sacramentorum et sacramentalium.

(Lib. I. tit. 11. 12. 13. 15. 16.; lib. III. tit. 41. 42. 43. 44.)

PARS PRIMA.

DE ADMINISTRATIONE MAGISTERII ET REGIMINIS ECCLESIASTICI.

Prooemium.

5. Universa potestas ecclesiastica in duas tantum dividitur species scl. in potestatem *iurisdictionis* et in potestatem *ordinis* (1). Quae potestas iurisdictionis generice spectata denuo subdividitur in potestatem *magisterii* circa credenda et in potestatem *regiminis* circa agenda (2), sicut potestas ordinis principaliter duplicem quandam complectitur potestatem scl. *liturgicam* sive insignem praerogativam offerendi sacrificium eucharisticum aliosque peragen. ti actus *cultus divini* atque praeterea potestatem sacramentalem sive ius administrandi *sacramenta* et *sacramentalia* (3).

Quare si agendum est de exercitatione sive administratione potestatis iurisdictionis, manifeste consequitur disputationem de

(1) *Tarquini* l. c. p. 2. sq.; *Franzelin*, De Ecclesia Christi p. 46. sq.

(2) *Scherer* l. c. § 7. alique v. g. *Hinschius*, System d. kath. Kirchenrechts t. I. p. 163. sq. t. IV. p. 432. sq. potestatem magisterii a potestate iurisdictionis *seiungunt* atque potestates magisterii, ordinis, regiminis tanquam *tres species* potestatis ecclesiasticae plane *coordinatas* potius practice quam logice recensent. Profecto potestas magisterii *differt a* potestate regiminis, quia illa ad *credenda*, haec ad *agenda* refertur. At utraque potestas in hoc *convenit*, quod unaquaeque proxime *voluntati* imponat *praecepta*. Quae praecepta potestatis regiminis in dirigenda voluntate fidelium quoad *agenda sistunt*, cum praecepta magisterii imponantur voluntati ad regendum *intellectum* circa *credenda*; nam fides licet sit actus intellectus, tamen fidei assensus *imperatur* a voluntate. Huiusmodi natura magisterii ecclesiastici necessario exigit, ut sub potestate iurisdictionis Ecclesiae comprehendatur. Cfr. *Palmieri*, De Rom. Pontifice p. 240. sq.; *Layne*, Disputationes Trid. ed. *Grisar* p. 68. sq. 323. sq.; *Wernz*, lus Decret. t. II. n. 3.

(3) *Gasparri*, De sacra ordinatione n. 1137. sq.; *Franzelin* l. c.

administratione magisterii ecclesiastici apte primum locum occupare. Cfr. Leo XIII Encycl. « *Praeclara* » 20 lun. 1894. Et profecto Ecclesia pro divina sua *missione* imprimis universam religionem christianam *docere* debet omnes homines, ut fide illustrati et baptismo abluti societati religiosae a Christo fundatae uniantur. Ipsi quoque fideles baptizati, ut in vera fide, quae est argumentum rerum sperandarum et omnis sanctitatis fundamentum, integre conserventur et augeantur atque contra pericula defendantur, continuo exercitio magisterii ecclesiastici instruendi sunt.

Qui triplex *finis* magisterii ecclesiastici in *propaganda, conservanda, defendenda fide catholica* tribus potissimum mediis obtinetur, i. e. *definitionibus* infallibilibus per declarationem veritatum revelatarum vel errorum proscriptionem supremo et perfectissimo gradu magisterium ecclesiasticum exercetur (4). Cui medio proxime accedit *praedicatio verbi* Dei ex missione canonica facta. Denique minus solemniter, sed non minus efficaciter Ecclesia suum magisterium exercet per diversos *scholarum* gradus (5).

Quodsi Ecclesia tribus istis mediis potissimum docet *vivae vocis* oraculo quam maxime fidei accommodato, qui *ex auditu* est, certe ab Ecclesiae magisterio alienum non est, ut per *scripturas* sive *bonos libros* fides catholica propagetur, conservetur, defendatur, sicuti per damnationem et prohibitionem pravorum librorum pericula fidei avertuntur (6).

Ex quatuor igitur mediis exercendi magisterium ecclesiasticum unumquodque ad propagationem, conservationem, defensionem fidei ordinatur, neque ex triplici illo fine videtur esse repetenda divisio, sed potius ex ipsis mediis ad triplicem finem ordinatis.

(4) Conc. Vatican. Sess. III. Const. de fide cath. in prooem. et i. f.; Leon. XIII. Epist. ad Archiep. Baltimor. 22. Ian. 1899.; *Palmieri* l. c. p. 163. sq.; *Wilmers*, De Christi Ecclesia p. 53. sq. 371. sq.; *Aichner*, Compend. iur. eccl. § 144.

(5) *Zech* l. c. sect. I. II.; Lib. sept. l. III. tit. 4. de comitib. palat., tit. 5. de magistris et doctor.

(6) Lib. sept. l. V. tit. 4. de libris prohibitis.

SECTIO I.

DE ADMINISTRATIONE MAGISTERII ECCLESIASTICI.

TITULUS I.

DE SYMBOLIS ET DEFINITIONIBUS
ATQUE PROFESSIONE FIDEI CATHOLICAE (1).

(Lib. I. tit. 1. de sum. Trinit. et fid. cath.)

6. **Fontes:** Decret. Grat. Dist. 22.; c. 2. D. 23.; c. 30. D. III. de cons.; c. 39. 40. D. V. de cons. – Compl. IV. lib. I. tit. 1. de fid. cath. – Decret. Greg. IX. lib. I. tit. 1. de sum. Trinit. et fid. cath.; Bonif. VIII. Decret., Clem. V. Const. l. c. – Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. 12. de ref., Sess. XXV. cap. 2. de ref. – Pii IV. Const. « *In sacrosancta* », Const. « *Iniunctum nobis* » 13. Nov. 1564.; Gregor. XIV. Const. « *Onus* » 13. Maii 1591.; Decretal. Clem. P. VIII. ed. *Sentis* p. 1. sq.; Decretum S.C.C. 20. Ian. 1877. a Pio IX. confirmatum; Collectanea S. C. de Prop. F. n. 1667. sq.; *Nussi*, Conventiones p. 1. sq. 67. sq. – Enchiridion symbolorum et definition. ed. *Denzinger*. – De iure particulari cfr. Collect. Lacens. v. Professio fid.; de iure Graecor. cfr. Conc. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 12.

Scriptores: Comment. iur. Decr. in l. I. t. 1. v. g. *Devoti*, Ius canonic. univers. t. II. l. I. t. 1. (2). – *Zech*, Praecognita iur. can. tit. 6. de fide cath. eiusque publ. professione; *Phillips*, Kirchenrecht t. II. p. 290. sq.; *Aichner* l. c. § 144. sq.; *Scherer*, Handbuch d. Kirchenr. §§ 99. sq. 101.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 432. sq. – *Ferraris* l. c. v. Symbol.; *Bened.* XIV., De Synod. dioec. l. V. cap. 2. n. 3. sq. l. XIII. cap. 20. n. 9. cap. 22. n. 4. – *Ponsius*, De antiquitat. iur. can. p. 7. sq.; *Lazèrus*, De antiquo usu formular. fid. ap. *Migne*, Theol. curs. t. VI. p. 419. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. Symbole.

(1) Cfr. de isto titulo recentiora Conc. prov. in Coll. Lac. v. g. Conc. prov. Venet. (a. 1859.) l. c. t. VI. col. 291. *De magisterio autem ecclesiastico in genere* eiusque infallibilitate, subiecto, obiecto adeundi sunt theologi, qui *ex professo* hanc materiam a canonistis *supponendam* (cfr. *Fagn.* l. c. infra in not. 3. h. t.) tractant v. g. *Palmieri*, De R. Pontif. p. 163. sq. (« de magisterio Ecclesiae »); *Pesch*, Institut. propaedeuticae p. 153. sq.; *Wilmers*, De Christi Ecclesia p. 371. sq.

(2) Cfr. ex theol.: *S. Thom.*, Summ. theol. IIa. IIae. q. 1. art. 8. 9. 10., opuscul. 5. 7. 23. 24. (expos. cap. 1. 2. X. de sum. Tr. I. 1.); *Scheeben*, Handb. d. k. Dogm. t. I. p. 265. sq. 253. sq.; *Granderath*, Const. dogmaticae ss. oec. Conc. Vaticani.

Praenotiones.

7. Ut Imperator Iustinianus *Codicem*, ita Gregorius IX. authenticam suam compilationem Decretalium a rubrica « *de summa Trinitate et fide catholica* » exorditur (3). Cuius ordinis haud spernendae reddi possunt rationes (4); at non pauci canonistae huius tituli ab initio libri primi collocati praestantiam vere exaggerarunt (5). Nam in omnibus quinque compilationibus antiquis etiam authenticis, si excipias quartam, ille primus titulus libri primi plane deest; ergo non tanta videtur fuisse eius praestantia et necessitas. Porro ut ipse *Devoti* h. t. § 1. concedit, S. Raymundus in *imitationem iuris Romani* i. e. Cod. Theodosiani et Iustiniani istum titulum in principio libri primi collocavit. Denique quamvis optimo consilio a *Deo uno et trino* tanquam a *supremo iuris fonte* disputatio de fontibus iuris ecclesiastici inchoetur (6), ut in Introductione tit. 3. factum est, tamen disquisitio scientifica de fide catholica eiusque professione potius propriam sedem nanciscitur ab initio universae disputationis de *gubernatione Ecclesiae* i. e. in principio libri tertii Decretalium.

§ I. PRINCIPIA FUNDAMENTALIA

DE SYMBOLIS ET PROFESSIONE FIDEI CATHOLICAE.

8. Symbolum fidei (σύμβολον) secundum vim vocis est signum vel indicium vel tessera (militaris) (7), qua veri christiani

(3) Lib. I. tit. 1. de summa Trinitate catholica X. Cfr. *Wernz*, Ius Decret. t. I. n. 80. sq. Qua in rubrica prior pars denotat *principale* et *summm* mysterium religionis christianae, altera vero pars non est intelligenda de fide catholica *subiective* spectata i. e. de actu vel habitu sive virtute fidei, sed *obiective* i. e. de compendiaria recensione *reliquorum* articulorum fidei, qui in symbolis et definitionibus ecclesiasticis tanquam credendi ab Ecclesia proponuntur. Quorum articulorum plena et scientifica explicatio spectat ad theologos dogmaticos, non ad canonistas; simplex vero expositio scholis *catecheticis* est relinquenda. Cfr. *Fagnan*. in cap. 12. X. de iudic II. 1. n. 100.; *Schmalzgr.* I. I. t. 1. n. 1. sq.

(4) Cap. 24. X. de accus. V. 1.; *Schmalzgr.* I. I. t. 1. pr.; *Zech* loc. cit.

(5) Cfr. *Schmalzgr.* et *Zech* l. c.

(6) Quare *Schulte*, Gesch. d. Quell. t. III. p. 11. not. 8. nimio rigore reprehendit *Phillips*.

(7) *Devoti*, Ius cononic. universum publ. et priv. I. I. t. 1. § 4.;

ab infidelibus et haereticis distinguuntur atque recte definitur: *Summa* sive compendiaria recensio *praecipuorum* articulorum *doctrinae catholicae*, quae *omnibus credenda* proponitur.

Quare symbola sunt specialis quaedam *pars* et *forma* definitionum dogmaticarum, quibus Ecclesia in conspectu *omnium* salutarem Christi doctrinam profitetur et infallibiliter declarat, tanquam divinum depositum fideliter *custodit* atque adversis erroribus proscriptis constanter *defendit* (8).

Latius igitur patet « *regula fidei* » atque « *definitio dogmatica* » quam « *symbolum fidei* »; maxime tamen in eo conveniunt, quod doctrinam catholicam modo *positive* proponant modo *negative* per reiectionem errorum contrariorum (9).

Quodsi attendatur usus practicus symbolorum, *duplex species* est distinguenda; sunt enim symbola, quae in sacra liturgia vel officiis divinis atque in ritibus ecclesiasticis adhibentur, alia extra illas functiones in usu Ecclesiae sunt recepta (10).

9. *Romani Pontificis* est nova symbola condere; ad illius enim auctoritatem, ut ait S. Thomas (11), pertinet editio symboli, ad cuius auctoritatem pertinet finaliter determinare ea, quae sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fidē teneantur. Hoc autem, ut nunc evidenter constat ex definitione dogmatica Concilii Vaticani Sess. IV., pertinet ad auctoritatem Romani Pontificis ex cathedra loquentis. Cfr. *Granderath* l. c. p. 103. sq. 27. sq.; *Scherer* l. c. § 100. not. 5.

Concilia quoque *oecumenica* ob eandem rationem universae Ecclesiae symbola praescribere valent et haud raro de facto praescripserunt (cfr. symbol. Conc. Nicaeni et Conc. Constant. apud *Denzinger* n. 17. 46.) aut saltem definitiones dogmaticas publi-

Thalhofer, Handb. d. k. Liturgik t. I. p. 470. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. Symbole; *Scheeben*, Handb. d. k. Dogmat. t. I. p. 265. sq.; *Lazzerus* l. c.; *Blume*, D. Apost. Glaubensbek. p. 269. sq.

(8) Conc. Vatic. l. c.

(9) Cfr. Syllab. prop. 22.; Conc. Vatic. Sess. III. i. f...; de censuris theologicis: *Antonius Sessa* di Panormo, Scrutinium doctrinar.; *Viva*, Trutina damnatar. thes., Quaestio prodr.; *Montagne*, De censur. theol.; *Gautier*, Prodromus ad theol. dogm.; *Scheeben* l. c. et p. 253. sq.; *Granderath* l. c. p. 27. sq.

(10) Cfr. infra §§ 2. 3. h. t. de usu singulorum symbolorum.

(11) Summa theol. l. c. q. 1. art. 10.

carunt. Cfr. quoque l. I. t. 1. in Decret. Greg. IX., Bonif. VIII., Clem. V.

Verum *Episcopi* sive singuli sive in Conciliis particularibus congregati, cum careant praerogativa magisterii *infallibilis*, doctrinam catholicam per modum regulae sive symboli fidei proponere nequeunt (12), nisi accedat consensus Romani Pontificis vel Concilii oecumenici vel magisterii dispersi Ecclesiae.

Qua ratione *symbolum*, quod *S. Athanasio* perperam adscribi solet, facta est regula fidei in universa Ecclesia. *Additiones* quoque ad authentica symbola in Ecclesiis particularibus factae eodem modo auctoritatem universalem consecutae sunt (13).

10. Symbolorum *necessitatem*, *diversitatem* miramque *unitatem* *S. Thomas* l. c. art. 10. ita explicat: In omnibus symbolis eadem fidei docetur veritas, sed ibi oportet populum diligentius instrui de fidei veritate, ubi errores insurgunt, ne fides simplicium per haereticos corrumpatur. Et haec fuit causa, quare necesse fuit edere plura symbola, quae in nullo differunt, nisi quod in uno plenius explicantur, quae in alio continentur implicite, secundum quod exigebat haereticorum instantia (14).

11. Non tantum *ius divinum* (15), sed *leges* quoque *ecclesiasticae* merito a fidelibus interdum publicam et solemnem determinatamque fidei professionem exigunt sapienterque statuunt, ut illi professioni addatur iuramentum assertorium de fide actu retenta atque promissio iuramento confirmata fidem professam constanter retinendi. Quare heterodoxi « *fidem formulariam* » et iuramentum professioni adiectum sine solido fundamento detestati sunt (16).

(12) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VII. cap. 1. sq.; *Scherer* l. c. § 100. not. 3.; *Scheeben* l. c. p. 248. sq.; *Wilmers* l. c. p. 403. sq.

(13) Cfr. de additamento « *Filioque* » ad solum Constantinopolitanum in Conc. Tolet. (a. 446. – 447.) et in Conc. Tolet. XI. (a. 675.): *Hefele*, Conciliengeschichte t. II. 306. sq. t. III. p. 48. p. 114. sq.

(14) Cfr. de explicatione et incremento articulorum fidei: *S. Thom.* l. c. art. 7.; *Suarez*, De fide disp. 2. sect. 6.; *Lugo*, De fide disp. 3. sect. 6.; *Franzelin*, De trad. thes. 23. sq.; *Kleutgen*, Theolog. d. V. t. IV. n. 580. sq.; *Scheeben* l. c. p. 259. sq.; *Palmieri* l. c. p. 193. sq.

(15) De obligatione profitendi fidem iure divino statuta cfr. *Lugo* l. c. disp. 13. 14.

(16) De formulis fidei in odium Ecclesiae catholicae confictis cfr.

Etenim (17) publica et sollemnis fidei professio est insignis cultus Dei, roborat fidem, aedificat populum atque deducit ad detegendos falsos fratres i. e. occultos haereticos.

Neque ulla ratione promissio fidei catholicae retinendae est imprudens aut periculosa. Nam doctrina catholica summam habet securitatem neque pro more sectarum haereticarum mutationibus est exposita. Periculum autem periurii in hac re non est idem, ob quod Ecclesia vetat, ne a clericis concubinariis exigatur abiuratio concubinarum (cap. 3. X. de cohab. cleric. et mul. III. 2.).

Promissio vero *specialis* ordinarie melius servatur quam *generalis* quaedam pollicitatio, et homines sanctitate iuramenti permoti a deserenda religione christiana magis deterrentur.

Denique sollemnis fidei catholicae professio antiquissima Ecclesiae praxi commendatur.

§ 2. NOTAE HISTORICAE DE SYMBOLIS ET PROFESSIONE FIDEI CATHOLICAE.

12. Symbola celeberrima sunt: I. *Symbolum Apostolorum*, quod ea forma, qua nunc in Ecclesia retinetur, ab universis simul Apostolis collatis a singulis Apostolis singulis articulis certo non est compositum. Nihilominus suum nomen merito obtinuit secundum illam formam, qua inde a priscis temporibus in Ecclesia Romana intemerate servatum est (18). Quod symbolum ex antiquissima Ecclesiae praxi etiam nunc vigente maxime in administratione baptismi adhibetur atque etiam in breviario suum habet locum.

Schulte, System d. k. K. p. 575. sq.; *Phillips*, Compend. iur. eccl. p. 483.; *Scherer* l. c. § 101. not. 9.

(17) Cfr. de motivis: Concil. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de ref.; Pii IV. Const. « *In sacrosancta* » et de paritate cum promissione obedientiae clericorum: *Phillips*, Kirchenr. tom. II. p. 183. sq.; *Hinschius* l. c. tom. III. p. 199. sq.

(18) Cfr. de symbolo apostolico recentiores tractatus singulares, quos publicarunt: *Baeumer*, D. Apostol. Glaubensbek. (1893.); *Blume*, D. Apostol. Glaubensbek. (a. 1893.), ubi praesertim a *Blume* simul novi errores protestantium solide refutantur; item cfr. *Scherer* l. c. § 101. not. 2.

II. *Symbolum Nicaenum* (a. 325.) a Patribus Concilii Nicaeni compositum et approbatum contra Arianos divinitatem Christi eiusque cum Patre consubstantialitatem definit omitta ultioze fidei catholicae declaratione de Spiritu Sancto (19).

III. In *Constantinopolitano symbolo* sive symboio sanctorum Patrum Concilium Constantinopolitanum (a. 381.), ut errores Macedonii reprobaret, illa verba addidit, quibus processio Spiritus Sancti a Patre eiusque communis cum Patre et Filio adoratio est definita (20). Cum haeresis ista inter Visigothos in Hispania permaneret, ibidem celeberrimum verbum « *Filioque* » symbolo fidei, quod nunc iamdiu in sacra liturgia recitatur, est adiunctum.

IV. *Symbolum Athanasianum* a S. Athan. fuisse compositum merito negatur; at quis sit verus illius auctor, pariter non constat. Id quod per se exigui est momenti; nam illud symbolum nequaquam a S. Athanasio, sed ex sola approbatione Ecclesiae auctoritatem universalem obtinuit. Nunc in breviario ad primam diebus dominicis adhibetur (21).

V. *Symbolum Toletanum* constitutum est a Concilio Toletano XI. a. 675., quod ab Innocentio III. vocatur authenticum. Quae professio fidei, cum in declarandis mysteriis SS. Trinitatis et Incarnationis maxime sequatur doctrinam S. Augustini, quasi symbolum *Augustinianum* vocari potest.

VI. *Symbolum S. Leonis IX.* est repetitio quaedam symboli Nicaeni et Constantinopolitani cum additamentis contra Manichaeos et Pelagianos. In consecratione Episcoporum ad illorum fidem examinandam nunc usu practico est receptum.

VII. *Symbolum Innocentii III.*, quod continetur in formula professionis fidei a. 1210. Waldensibus redeuntibus ad Ecclesiam catholicam praescripta, praesertim declarat doctrinam de sacramentis.

VIII. *Symbolum Concilii Lateran. IV.* (a. 1215.) quasi ultimum affert complementum definitionibus ecclesiasticis de mysterio SS. Trinitatis et solemniter definit magnum illud myste-

(19) *Hefele* l. c. tom. I. p. 314. sq.

(20) *Hefele* l. c. t. II. p. 9. sq. 440. 468.

(21) *Scherer* l. c.; *Scheeben* l. c. p. 265.

rium religionis nostrae de transubstantiatione damnatque haereses Albigenium, Abbatis Ioachim, Almarici (22). Confessio fidei Michaelis Palaeologi a Gregorio X. in Concilio Lugdunensi II. (a. 1274.) acceptata sequitur symbolum Leonis IX. atque praeter doctrinam de sacramentis et novissimis potissimum definit praerogativas Sedis Romanae contra errores Graecorum (23).

IX. *Symbolum Concilii Viennensis*. (a. 1311.) praesertim errores Ioannis Olivii reprobatur (24).

X. *Symbolum Tridentinum* nequaquam ab ipso Concilio Tridentino est promulgatum, sed a Pio IV. (25), qui definitiones fidei eiusdem Concilii duodecim articulis complectens symbolo Nicaeno-Constantinopolitano coniunxit novamque fidei professionem a. 1564. publicavit. Quod symbolum, cui Pius IX. (26) post Concilium Vaticanum pauca addidit, maxime inservit ad solemnes fidei professiones extra liturgiam et officia divina.

XI. Post Concilium Tridentinum praeterea duplex symbolum editum est, unum a *Gregorio XIII.* Graecis fuit praescriptum, alterum ab *Urbano VIII.* et Benedicto XIV. Orientalibus. Quae professio fidei ab Urbano VIII. praescripta omnium symbolorum completissimum est atque ordine chronologico exhibet synopsis historicam dogmatum definitorum (27).

13. Primis iam saeculis nemo ad *baptismum* admittebatur, quin fidem catholicam ante sacramenti susceptionem conceptis verbis profiteretur haeresesque grassantes damnaret (28).

Simili modo a suspectis catholicis, ab *haereticis* ad Ecclesiam redeuntibus fidei professio specialis et sub certa formula exacta est. Qui ad ordines promoti sunt, de fide sua rationem

(22) Cap. 1. 2. X. h. t.

(23) *Denzinger* l. c. n. 383. sq. iunct. n. 382. et cap. unic. h. t. in *Sext.*

(24) Cap. unic. h. t. in *Clem.*

(25) Const. « *Iniunctum* » 13. Nov. 1564.

(26) S. C. C. 20. Ian. 1877. in Act. S. Sed. vol. X. p. 71. sq.

(27) Cfr. *Denzinger* l. c. n. 864. sq.; Conc. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 14.; Collect. Lac. t. II. col. 5. sq.

(28) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. V. cap. 2. n. 9.; *Blume* l. c. p. 210. sq.; *Scherer* l. c. § 101. not. 2. 9.; *Hinschius* l. c. t. III. p. 218. sq.

reddere iussi sunt et a novis quoque Episcopis scripta fidei professio exigī solebat. Cf. c. 2. D. 23.

Ipsi *Romani* Pontifices exemplo suo illam praxim comprobant; etenim ante consecrationem solemniter fidem professi sunt atque epistolis synodicis v. g. Anastasius II. (a. 496.-498.), Hormisdas (a. 514.-523.), Pelagius I. (a. 555.), Gregorius M. « *secundum priscum decessorum suorum morem* » ad alios Episcopos transmissis fidei suae authentica testimonia exhibuerunt (29).

Nec recens quoddam institutum est, ut fidem catholicam, quam quis exterius profitetur, se constanter retenturum esse *iuratus* promittat. Id enim efficitur ex c. 10. Concilii Toletani XI. a. 675., ex professione fidei S. Bonifacii in manus Gregorii II. (a. 722.) emissa, ex facto Berengarii (a. 1059.), qui fidei professionem iuramento obsignavit. Cfr. c. 42. D. II. de consecr. Idem comprobatur c. 10. Conc. Tolosani a. 1229. atque cap. 9. X. de haer. V. 7., quo publica abiuratio haereseos exigitur (30). Post publicatas collectiones authenticas Martinus V. Const. « *Inter cunctas* » 22. Feb. 1418. praescripsit, ut suspecti ob haereses Wikleffi et Hussii sub iuramento de 39 articulis interrogarentur (31).

Deinde orta pseudoreformatione Concilium Tridentinum accuratorem condidit legem de fidei professione (32) eamque Pius IV. definita quoque formula credendi magis extendit atque circumscripsit (33). Quibus statutis et decretis cum subsequentibus declarationibus Romanorum Pontificum et S. C. C. disciplina vigens Ecclesiae occidentalis continetur, cum Graeci atque Orientales suis symbolis utantur a Gregorio XIII., Urbano VIII., Benedicto XIV. praescriptis (34).

(29) Cfr. *Buschbell*, D. professiones fidei d. Paepste (a. 1896.); *Hinschius* l. c. t. II. 520. t. III. 218. sq.; *Phillips*, Kirchenr. t. V. p. 755. sq.

(30) Cfr. de abiuratione schismatis c. 9. (Gregor. M.) C. I. q. 7.

(31) *Denzinger* l. c. n. 551. sq.

(32) Sess. XXV. cap. 2. de ref.

(33) Cfr. cit. Const. in fontib. h. t.

(34) *Denzinger* l. c. n. 873.; Conc. prov. Alba-Iul. et Collect. Lac. I. c.; decret. S. C. Inq. 13. Ianuar. 1869. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1691. et n. 1671. not. 1., ubi etiam refertur formula brevior profes-

§ 3. DISCIPLINA VIGENS DE PROFESSIONE FIDEI CATHOLICAE.

I. De personis ad professionem fidei catholicae obligatis.

14. Ex iure communi nunc vigente fidei professionem emit-
tere tenentur:

I. *Baptizandi*. Qui si fuerint infantes, eorum loco *patrini* fidei professionem per symbolum apostolicum emittunt (35).

II. *li*, qui *ex haeresi* (36) vel *schismate* (37) ad Ecclesiam catholicam *redeunt*; primum enim errores suos abiurare et fidem profiteri debent addita promissione iuramento confirmata (38) iuxta formam a Sede Apostolica statutam pro diversitate hominum ad gremium Ecclesiae redeuntium (39).

III. *Presbyteri* iuxta ritum ordinationis solemniter profitentur symbolum apostolicum. Similiter *Episcopi* in sua consecratione per modum examinis iuxta symbolum S. Leonis IX. fidei red-
dunt rationem. At ex iure communi erui nequit omnes, qui alios sacros ordines suscepturi sint, ad fidei professionem esse obligatos (40).

IV. Ut plurimum ad fidei professionem obligantur, qui *of-
ficium* quoddam ecclesiasticum obtinent. Speciatim: I. Ipse *R.
Pontifex* ex praxi antiqua saltem saec. septimo et octavo pu-

sionis fidei pro haereticis et schismaticis orientalibus ad Ecclesiam redeun-
tibus a S. C. S. O. a. 1890. approbata.

(35) Cfr. c. 73. 74. D. IV. de consecr.; Rit. Rom., Ordo bapt.

(36) Cap. 9. X. de haeret. V. 7.

(37) Cfr. c. 9. C. I. q. 7. et in Pontif. Rom., Ordo ad reconciliand.
apostatam, schism. vel haeretic.

(38) Modus excipiendi prof. fid. cath. a neoconvers. iuxta formam a
S. Off. 20. Iulii 1859. praescriptam refertur in Coll. Lac. t. III. p. 550. sq.;
Scherer l. c. not. 9.

(39) Cfr. de praxi antiqua: c. 8. (Conc. Nicaen. a. 325.) c. 19. 20.
(S. Leo. I.) C. I. q. 7., de praxi Graecorum: Bened. XIV. Const. « *Al-
latae sunt* » 26. Iulii 1755. § 17., de breviori forma profitendi fidem ab ha-
reticis conversis: Collect. Lac. l. c. col. 551.

(40) Cfr. de iure particulari: Conc. provinc. Prag. (a. 1860.), Conc.
prov. Ultraiect. (a. 1865.) in Coll. Lac. t. V. col. 416. 805.

blicam fidei professionem tempore assumptionis suae emisit. Quae praxis post saeculum octavum stabilis non mansit, atque nonnisi incidenter commemoratur professio fidei ab electo R. Pontifice *facta* v. g. a Martino V. 14. (18.) Dec. 1417. in Concilio Constantiensi vel ex voluntate Conciliabuli Basileensis vel Collegii Cardinalium (v. g. ab Hadriano VI.) *facienda* (41). *Concilia* quoque *oecumenica* sessiones suas a solemnī professione fidei auspicari solent (42).

II. *Praelati electi* vel nominati ad dignitatem episcopalem in manus competentis Superioris ecclesiastici sive in Curia Romana sive extra Curiam coram Nuntio Apostolico vel Episcopo specialiter deputato fidem profiteri tenentur (43). Quae professio fidei actis processus informativi addita Romam transmittitur. Praeterea Episcopi saltem in primo Concilio provinciali, ad quod accedunt, fidei professionem renovare debent (44) atque antequam viaticum recipiant, secundum legem Caeremonialis Episcoporum fidem catholicam profiteantur necesse est.

III. Quod officium emittendae professionis fidei a Pio IV. Const. « *Iniunctum* » ad omnes *Praelatos* locorum *regularium* etiam ordinum *militarium* extensum, consuetudine quadam potius tolerata quam solide probata ad illos *perpetuos* Superiores regulares fuit restrictum, qui in *Consistorio* praeconizantur (45).

IV. *Omnes*, qui beneficia ecclesiastica qualiacumque etiam non curata habent et ad Synodum dioecesanam convenire de-

(41) *Buschbell* l. c. p. 21. sq. 71. sq.; *Hefele* l. c. t. VII. p. 331. 630. ed. I. t. VI. p. 284. not. 2.

(42) Cfr. Sess. III. Conc. Trid.; Sess. I. Conc. Vatic.

(43) Greg. XIV. Const. « *Onus* » 15. Maii 1591.

(44) Conc. Trid. S. XXIV. cap. 1. de ref., S. XXV. cap. 2. de ref. At S. C. de Prop. F. 8. Maii 1860. scribit ad Archiep. Westmonast. in Anglia: « *In actis Synodi legitur fidei professionem emisisse iuxta symbolum Pii PP. IV. Episcopos prima vice praesentes. Etsi vero ad legis rigorem satis esse videatur, ut fidei professionem soli illi emittant Antistites, qui eam in anteactis Synodis nondum emisierint; cum tamen usu constanti receptum sit, ut ab omnibus Concilii Patribus semper fiat, idcirco Sacra Congregatio optat, ut in futuris Conciliis Episcopi omnes fidem iuxta formulam Pii IV. absque ullo discrimine profiteantur* ».

(45) *Thesaurus*, De poenis eccl. v. Fides n. 4.; *Zallinger* h. t. § 100.

bent, in *prima Synodo dioecesana*, cui interesse adstringuntur, ad fidei professionem sunt obligati (46).

V. Provisi de *beneficiis quibuscumque curam animarum* habentibus tenentur orthodoxae suae fidei publicam facere professionem. Eadem obligatione obstringuntur provisi de *canonicatibus* et *dignitatibus* in Ecclesiis *cathedralibus* (47).

VI. *Omnes* sive *clerici* sive *laici*, qui *gradus litterarios* in una ex quatuor ordinariis facultatibus universitatis *catholicae* consequuntur vel *magisterium* quoddam in universitatibus catholicis aut artium liberalium et grammaticae et in aliis quoque scholis catholicis sive publicis sive privatis exercent, professionem fidei iureiurando firmare (48), et si fuerint magistri in *universitatibus catholicis*, singulis annis repetere debent (49).

15. *Scholion*. Quae iure communi de professione fidei catholicae statuta sunt, in non paucis regionibus *iure particulari* ad *alias* quoque personas sunt *extensa* (50).

II. De forma et tempore professionis fidei catholicae.

16. Provisi de *beneficiis curatis* quibuscumque in *manus Episcopi* vel eo impedito coram Vicario generali professionem fidei emittere debent. Provisi autem de *canonicatibus* et *dignitatibus* in Ecclesiis *cathedralibus* non solum coram Episcopo seu eius Vicario generali vel sede vacante coram Vicario capitulari, sed etiam in *Capitulo* capitulariter congregato idem facere tenentur (51).

(46) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de ref.; *Bened. XIV.* l. c. l. V. cap. 2. n. 6.

(47) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 12. de ref.

(48) Pii IV. Const. « *In sacrosancta* ».

(49) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de ref. Quamvis utraque illa praescriptio consuetudine legitima possit extendi aut etiam limitari, ut iam insinuat ipsi verbis textus, tamen nimis limitanda non est, neque observantiae quaedam particulares cum consuetudine universali sunt confundendae. Cfr. *Scherer* l. c. § 101. V.

(50) Cfr. v. g. Conc. Rom. (a. 1725.) in Coll. Lac. t. I. col. 346.; Conc. prov. Strigon. (a. 1838.); Conc. provinc. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 16. 805.

(51) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 12. de ref.; S. C. C. in caus. Segunt. 18. Apr. 1590., in caus. Cathac. 25. Ian. et 9. Feb. 1726.; *Bened. XIV.*, Inst. eccles. 60.

17. *Omnes*, qui numero praecedenti sunt enumerati, fidem profiteri debent *a die adeptae* pacificae *possessionis* ad minus intra *duos menses* (52). Quod tempus a iure statutum, non ad *finiendam*, sed *urgendam* obligationem et differendam poenam est institutum atque per se est admonitio de executione facienda. Quare sine praevia citatione Superioris ecclesiastici sponte ad professionem fidei accedere obligantur. *Professores*, *magistri*, *scholares* graduandi, qui ad professionem fidei catholicae obligantur, circa tempus et formam observent necesse est praescriptiones *Concilii Trid.* Sess. XXV. cap. 2. de ref. et Constit. Pii IV. cit. in font.

18. Fidei professio praesertim ab illis canonicis et curatis facienda est *personaliter* neque per *procuratorem* ullo pacto emitti potest neque ita emissa suffragatur. Quae doctrina a S. C. C. (53) constanter fuit retenta neque unquam in causis particularibus mutata. Quare sententia contraria plurimorum canonicistarum antiquorum (54) tanquam improbabilis nunc omnino est derelinquenda. Imo iuxta decretum S. C. Ep. et Reg. 14. Apr. 1890. Episcopus institutionem corporalem in beneficium, minime vero acceptionem *professionis fidei* alteri sacerdoti *delegare* potest, nisi *indulto apostolico* sit munitus (55).

19. *Formula* adhibenda in professione ab iis, quibus ex decretis Tridentinis atque Pii IV. Constitutionibus obligatio incumbit, est *symbolum Tridentinum* iuxta recensioem Pii IV. atque Pii IX. Professio fidei aliter facta non prodest ad effugiendas poenas a Concilio Tridentino et Const. Apostolicis statutas propter culpabilem omissionem.

Ritus autem externus maxime in hoc consistit, quod, qui obligantur, professionem fidei factam iuramento corporali i. e. evangelii una saltem manu tactis confirmant et finita formula iuramenti osculari quoque possint evangelium (56). Quodsi multi simul emittant fidei professionem, duplex modus servari potest,

(52) Conc. Trid. l. c.; S. C. C. in caus. Tirason. 11. Maii 1782.

(53) S. C. C. in cit. caus. Cathac.; *Bened. XIV.* l. c. n. 3.; *Zallinger* h. t. § 107.

(54) V. g. *Schmalzgr.* h. t. n. 8.

(55) *Arch. f. k. K.* t. 61. p. 180. sq.

(56) Pontif. Rom., Ordo ad reconc. apostat.

scl. **aut** unus ex ambone legit singulas particulas symboli, quas alii illico repetunt, et ab initio unusquisque suum ponit nomen, in fine vero singuli accedunt ad librum evangeliorum et coram competente Superiore ecclesiastico iuramentum praescriptum in forma legitima praestant, **aut** unus solus nomine omnium symbolum recitat atque in fine brevi formula singuli se idem credere testantur et spondent et iurant (57).

III. De poenis statutis ob neglectam fidei catholicae professionem.

20. *Omnes provisi de beneficio curato aut canonicatu vel dignitate in Ecclesia cathedrali, si modo debito fidem culpabiliter non sunt professi, quamvis distributiones quotidianas pro horis, quibus choro intersint, lucrentur, tamen fructus beneficiorum elapso bimestri non amplius faciunt suos* (58), neque illis possessio suffragatur (59); quare fructus beneficiorum post bimestre perceptos *ante omnem sententiam* iudicis ecclesiastici restituere tenentur (60).

Enim *lex Tridentina* non tantum est poenalis, sed etiam *conditionalis* i. e. fructus ab Ecclesia beneficiato tantum conceduntur sub conditione impleta de fidei professione. Hinc deficiente conditione fructus percepti sunt alieni, sed res aliena ante iudicis sententiam restitui debet. Quae *restitutio* fiat necesse est fabricae ecclesiae, si illa indigeat vel alteri pio loco vel pauperibus praesertim loci pro arbitrio Ordinarii loci, nisi condonatio fructuum illegitime perceptorum obtineatur.

Verumtamen huiusmodi *condonatio* non ab Ordinario, sed tantum a Sede Apostolica concedi potest, quae illam dare solet, praesertim si professio fidei bona quadam fide omissa vel non

(57) *Benedict. XIV.*, De Synod. dioec. l. V. cap. 2. n. 8.; Collect. Lac. t. III. col. 903. t. V. col. III. 242. 397.

(58) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 12. de ref.; S. C. C. in cit. caus. Cathac.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 60.

(59) Cfr. Reg. Cancell. Apost. 35. 36.

(60) *Zallinger* h. t. § 103. Quodsi *Ballerini*, Opus theol. mor. vol. IV. p. 248. innixus antiquis scriptoribus putat probabiliter *ante* sententiam iudicis illam restitutionem *non* esse faciendam, huiusmodi sententia non amplius videtur esse probabilis.

debito modo emissa fuerit, iniuncta aliqua eleemosyna arbitrio Episcopi vel confessarii impositoque onere eandem denuo rite emittendi vel repetendi (61).

21. *Censurae latae sententiae*, quae a Pio IV. Const. « *In sacrosancta* » 13. Nov. 1564. § 5. *Superioribus* absque fidei professione ad cathedras, lectiones gradusque admittentibus statuuntur propter silentium Pii IX. in Const. « *Apost. Sedis* » abrogatae censendae sunt neque per decretum Pii IX. d. 20. Ian. 1877. videntur esse restauratae (62).

Poenae autem *vindicativae*, quae in eadem Const. Pii IV. *Superioribus* ipso iure decernuntur, cum legis observatio tota sua amplitudine facta sit ubique fere impossibilis aut ex tolerantia quadam Ecclesiae non urgeatur, iam propter solum defectum culpae vix amplius habent locum, atque etiamsi adesset culpa, Ecclesia executionem illarum *poenarum* non solet urgere.

In § 6. cit. Const. « *In sacrosancta* » *receptiones*, *electiones*, *admissiones*, *promotiones* ad *gradus academicos* absque fidei professione declarantur *irritae* neque cuiquam dicuntur suffragari in iudicio vel extra. Quae declaratio in gradibus academicis *profanis* et *in foro civili* non amplius vim videtur obtinere atque in solis gradibus theologiae vel iuris canonici, qui interdum ex legibus ecclesiasticis requiruntur, practici est momenti. Qui gradus theologici et canonici (63) absque professione fidei collati, nisi adsit dispensatio vel legitima consuetudo, etiam nostra aetate in foro ecclesiastico validi et legitimi merito non habentur.

22. Si quis *ex Episcopis* in *Synodo provinciali* renuat profiteri fidem, Episcopi comprovinciales statim Rom. Pontificem admonere interimque ab eiusdem Episcopi communione abstinere debent.

Qui vero *ex beneficiatis* obligatis ad professionem fidei in *Synodo dioecesana* id praestare omittat, secundum formam sa-

(61) S. C. C. in caus. Tolet. 17. Apr. 1728., in caus. Capuan. 6. Dec. 1738.; *Santi* h. t. n. 8.

(62) Quare *Santi* h. t. n. 12. nimis rigidam videtur insinuare sententiam; *Scherer* l. c. not. 12.

(63) Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 416.; S. Poenit. 12. Dec. 1863.

crorum canonum pro prudenti arbitrio Episcopi sunt puniendi. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 12. de ref.

23. **Scholion.** *Potestas civilis* definitiones *dogmaticas* Rom. Pontificum vel Conciliorum oecumenicorum, vel decreta, instructiones, litteras pastorales Conciliorum particularium, Synodorum dioecesanarum, Episcoporum de doctrina catholica suo *placito* ante promulgationem subiicere nequit. Cfr. Conc. Vatic. Sess. IV. cap. 3. 4.; Syllab. prop. 20. 28. 41. 44.; *Nussi* l. c. p. 67. sq. Hinc nullitas et iniustitia legum civilium, quae etiam ad decisiones dogmaticas extenderunt placitum regium, est omnino evidens. Cfr. *Hinschius* l. c. t. IV. p. 448.

Neque principibus civilibus inest potestas imponendi suis subditis obligationem amplectendi et profitendi fidem catholicam. Cfr. *Lugo*, De virt. fidei div. disp. 19. n. 70. sq.

TITULUS II.

DE PRAEDICATIONE VERBI DEI (1).

(Lib. V. tit. 7.)

24. **Fontes:** Decret. Grat. Dist. 23. c. 29. (c. 27. stat. Eccl. ant.); D. 25. c. 1. (S. Isid.?) c. 3. (c. 40. Conc. Tolet. IV. a. 633.); D. 88. c. 6. (c. 20. stat. Eccl. ant.); c. 11. (Alex. II.) c. 19. (S. Leo. a. 457.) C. XVI. q. 1. - Compl. IV. l. V. t. 4. cap. 3. - Cap. 9. 12. 13. 14. X. de haeret. V. 7.; cap. 2. de sepult. III. 7. in Clem.; cap. 1. de privileg. V. 7. in Extrg. com. - Leo X. Const. « *Supernae* » 5. Maii 1514. in Conc. Later. V. Sess. IX., Const. « *Supernae* » 19. Decemb. 1516. in eod. Conc. Sess. XI. - Concil. Trid. Sess. V. cap. 1. 2. de ref., Sess. XXIII. can. 7., Sess. XXIV. cap. 4. de ref. - Pii V. Const. « *Etsi* » 16. Maii 1567., Const. « *Ad hoc* » 23. Sept. 1571.; Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Feb. 1622.; Clem. X. Const. « *Superna* » 21. Iunii 1670.; Bened. XIV. Const. « *Etsi* » 7. Febr. 1741., « *Gravissimum* » 8. Sept. 1745.; Litterae encycl. S. C. Ep. et Regul. 31. Iul. 1894. super sacra praedicatione in Ita-

(1) Cfr. de isto titulo recentiora Conc. provinc. in Collect. Lac. v. g. Conc. provinc. Urbinat. (a. 1859.) l. c. t. VI. col. 65. sq.; Conc. prov. Senar. (a. 1850.) l. c. col. 257. sq.; Conc. prov. Venet. (a. 1859.) l. c. col. 294.; Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) l. c. t. V. col. 181. sq.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) l. c. col. 444. sq.; Conc. prov. Burdigal. I. (a. 1850.) l. c. t. IV. col. 548. sq.

lia, Act. S. Sed. vol. 27. p. 162. sq. – Decreta SS. CC. v. gr. Collect. S. C. de Prop. F. v. v. Catechismus, Exercitia sp., Praedicatio; Collect. Lacens. v. v. Catechesis, Concio, Exercitia, Missio; *Nussi*, Conventiones p. 69. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. – *Zech*, De iure rer. eccles. P. I. sect. 2. tit. 18. de instruct. populi per cateches. et conc; *Scherer* l. c. § 100.; *Cavagnis*, Inst. iur. publ. eccl. P. II. p. 140. sqq.; *Hinschius* l. c. tom. IV. p. 449. sq. – *Bened. XIV.*, De Synod. dioeces. l. IX. cap. 17.; *Schulte* in Arch. f. k. K. t. 19. p. 3. sq. (de missione canon.); *Ferraris* l. c. v. Praedicare; *Pignatelli*, Cons. can. t. IV. cons. 206.; *Lupus*, Exhibitio sacror. canon. circa ius regular. quoad praedicat. div. verbi. – De rebus historicis cfr. *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Predigt, Katechetenamt sq., Neophyten; *Probst*, Lehre u. Gebet. (1871.), Katechese u. Predigt. (1884.); *Thomassin.*, Vet. et nov. Eccl. discipl. P. II. l. 3. cap. 83. sq.

Praenotiones.

25. Postquam de solemnissima et perfectissima forma, qua magisterium ecclesiasticum exercetur, pro more antiqui iuris (2) Decretalium sub propria rubrica actum est, ipsa natura rei videtur commendari, ut, quae de ordinario minusque solemniter modo praedicandi verbum Dei in iure frequenter, sed sparsim statuta sunt (3), pro gravitate et dignitate materiae in proprio quodam titulo exhibeantur (4).

§ 1. PRINCIPIUM FUNDAMENTALE DE MISSIONE CANONICA.

26. *Missio canonica* est *positiva* deputatio ab auctoritate ecclesiastica facta ad docendam religionem christianam. Quare ut quis ex missione canonica dicatur habere munus docendi fidem catholicam, nequaquam sufficit *aptitudo*. Quamvis enim habilitas ad docendum, de qua etiam per examen constare potest et non raro debet (5), sit *conditio* quaedam praevia, tamen missio canonica principaliter consistit in actu auctoritatis ecclesiasticae, quo quis ad exercitium suae facultatis approbatur et deputatur.

(2) Cfr. l. I. tit. 1. de summa Trinit. et de fide cath.

(3) Cfr. fontes cit.; *Scherer* l. c. § 100.

(4) *Zech* l. c.

(5) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref.; *Scherer* § 100. not. 16. 22.

Similiter patet differentia inter instructionem religiosam datam *vi missionis canonicae* et ab homine *privato* in casu necessitatis ex *mera caritate*. Illa enim datur *ex officio* et *publico* quodam modo, altera quamvis certe auctoritati publicae in Ecclesia sit *subiecta* et ad eam dirigenda, tamen est *privatus* actus docendi atque *positivam* deputationem non requirit v. g. in militibus et mercatoribus primorum saeculorum.

Deputatio illa *varios* complectitur *gradus*. Eténim im-primis continet *authenticum testimonium* auctoritatis ecclesiasticae, quo quis *aptus* renuntiatur ad docendam religionem christianam, eique coniuncta est saltem *licentia* vel permissio suis limitibus circumscripta docendi religionem christianam. Praeterea illi licentiae potest accedere stricta *obligatio* docendi atque adeo ius alios obligandi ad audiendam instructionem religiosam. Denique potestas docendi ita forte est concessa, ut quis *definitiones* i. e. leges et iudicia fidei edere possit. Huiusmodi iudices fidei sunt Episcopi et perfectissimo gradu Romanus Pontifex, utpote praerogativa infallibilitatis instructus (6). At quoniam Romanus Pontifex ab hominibus tantum eligitur, immediate autem a Deo suam accipit potestatem, ipsius magisterium missione canonica sensu stricto acceptata non nititur.

27. Ut Romanus Pontifex pro tota Ecclesia regularibus per suos Superiores concedit *iurisdictionem* ad audiendas confessiones, cui pro confessionibus saecularium accedat necesse est *approbatio* (7) Episcopi loci, in quo confessiones saecularium audiuntur, ita etiam ad *praedicandum* verbum Dei *generalem* et *conditionatam* missionem canonicam regularibus impertiri potest (8). Quae missio generalis et conditionata Romani Pontificis

(6) *Granderath* l. c. p. 73. sq. 178. sq.

(7) Bened. XIV. Constit. « *Apostolicum* » 12. Maii 1753. § 8. « Etenim duos omnino actus complectitur approbatio, quorum primus ad *intellectum*, alter spectat ad *voluntatem*. Proprium enim est intellectus debita ac necessaria *scientia* in examinato deprehensa illum confessionis munere aptum existimare. At nonnisi *voluntatis* est, facultatem confessionum audiendarum liberam plenamque facere sententiamque de eo proferre, qui approbatori subiicitur ». Cfr. quoque Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref., ubi distinguitur *examen*, *approbatio*, *licentia* Superiorum pro concionatoribus regularibus.

(8) Cfr. de iure Decretal. loc. cit. in fontibus; *Scherer* l. c. not. 22.;

etiam coniuncta cum approbatione et licentia Superiorum regularium non obstat, quominus ad praedicandum verbum divinum in Ecclesiis regularium insuper praevia *benedictio* ab Episcopo loci sit petenda (9), et extra ecclesias regularium etiam *specialis licentia* Episcopi loci requiratur.

28. *Necessitas missionis canonicae*, ut quis ex officio religionem catholicam doceat et praedicet, patet ex ipsa natura magisterii ecclesiastici. Nam Christus Dominus, ut probatur in theologia fundamentalis, in Ecclesia sua verum et infallibile magisterium religionis christianae instituit, quod iure proprio et nativo S. Petro, collegio Apostolorum eorumque legitimis successoribus tradidit exercendum. Quare nemo in Ecclesia auctoritatem quandam sacri magisterii exercere potest, nisi in corpus illorum authenticorum magistrorum sit admissus aut ab illis legitime deputatus. Accedit declaratio authentica Ecclesiae v. g. Concilii Tridentini Sess. XXIII. can. 7. « *S. q. d.... eos, qui nec ab ecclesiastica et canonica potestate rite ordinati nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi et sacramentorum ministros, anath. sit* ». Cfr. Conc. Trid. Sess. V. cap. 1. de ref. Denique ex constanti praxi Ecclesiae eruitur neminem munus docendi religionem christianam legitime obire, nisi rite missus fuerit (10). Imo nostro saeculo Ecclesia, ut magis sarta tectaue servet sua iura et principia, tum in concordatis (11) tum in Conciliis provincialibus (12) necessitatem missionis ca-

Hinschius l. c. t. IV. p. 451. sq., ubi not. 2. minus accurate de ordine S. Francisci disserit.

(9) Quae petitio benedictionis cum petitione licentiae non est « *iuristice* » confundenda, ut fit ab *Hinschius* l. c. p. 457. sq.; nam utraque vere et essentialiter differt, id quod recte notat etiam *Scherer* l. c. not. 2.

(10) Cap. 12. cap. 13. § 6. X. de haeret. V. 7.; prop. 14. Ioann. Willelmi damnata a Conc. Constant. (a. 1415.) et a Martino V. Const. « *Inter cunctas* » (a. 1418.), cfr. *Denzinger* l. c. n. 490.

(11) Cfr. *Nussi*, Convent. p. 69. sq. v. g. art. 4. Conv. cum republica Aequatoris (a. 1862.). « *Quocirca nemini unquam licebit in aliquo vel publico vel privato instituto docere theologiam, catechesim aut religiosas doctrinas, quin primum opportunam auctoritatem obtinuerit a dioecetano Antistite, qui eandem facultatem poterit revocare, cum id opportunum esse censuerit* ».

(12) Cfr. Collect. Lac. tom. III. col. 413. (Conc. plen. Baltimor. II.

nonicae maiori vi atque zelo inculcavit. Cfr. Pii IX. Rescriptum 31. Iul. 1876.; Archiv f. k. K. t. 36. p. 254. sq.; Scherer l. c. § 100. not. 37.; Hinschius l. c. t. IV. p. 620. sq., cui novus ille vigor ecclesiasticae disciplinae ob rationes inefficaces parum probatur.

Vere igitur iniustae atque exorbitantes sunt praetensiones, si gubernia civilia usurpent iura in tradenda doctrina catholica, atque is est *reus delicti ecclesiastici*, qui sine ulla missione canonica et neglectis legibus ecclesiasticis sive universalibus sive particularibus munus praedicandi suscipiat. Quod delictum cum poenis ipso facto incurrendis non sit obnoxium, prudenti arbitrio competentis Superioris ecclesiastici est compescendum (13).

29. *Praelati ecclesiastici missionem canonicam*, quam concedere possunt, etiam *revocare* valent (14). Quae revocatio quamvis sine causa iusta non sit licita, tamen iuxta normas statutas a Concilio Tridentino (15) *sine processu canonico* ex prudenti arbitrio Episcopi fieri potest, etiamsi agatur de beneficiato (16). Quare si Episcopus beneficiato vel concionatori vel professori theologiae vel iuris canonici missionem canonicam subducatur, is, qui gravamen passus est, sane ad ipsum Praelatum supplicationem dirigere non prohibetur, imo etiam ad Romanum Pontificem patet recursus, sed quia revocatio per proprie dictam sententiam iudicalem fieri non solet, appellatio sensu stricto non habet locum (17).

a. 1866.), tom. V. col. 368. (Conc. prov. Colon. a. 1860.), col. 432. (Conc. prov. Prag. a. 1860.), tom. VI. col. 149. (Conc. prov. Ravennat. a. 1855.), col. 260. (Conc. prov. Senar. a. 1850.), col. 294. (Conc. prov. Venet. a. 1859.), col. 471. (Conc. prov. Neogranat. a. 1868.).

(13) Cap. 13. § 6. X. de haeret. V. 7.; Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Febr. 1622. § 6.

(14) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref.; conventio Austriae (a. 1855.) art. 6.; Conventio Aequator. cit. art. 4.; S. C. Ep. et Reg. 15. Maii 1868. in Act. S. Sed. vol. IV. p. 81. sq.; Clem. X. Const. « *Superna* » 21. Iunii 1670. § 3., quam Hinschius l. c. p. 460. not. 6. sinistre interpretatur.

(15) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2., Sess. XXIV. cap. 4. de ref.

(16) Arch. f. k. K. t. 19. p. 51. sq.

(17) Arch. f. k. K. l. c.; Ferraris l. c. n. 67. 68. 73.; Pignatelli l. c. n. 68.

§ 2. DE SACRIS CONCIONIBUS.

I. Notio, divisio, historia sacrae concionis.

30. *Concio* hoc loco intelligitur sensu lato omnis oratio vel sermo, quibus auditores ad profitendam et exercendam religionem christianam excitantur (18).

31. Quare *divisiones*, quas professores eloquentiae sacrae afferre solent, ad iuris quaestiones solvendas minoris sunt momenti. Facile enim omnes illae species sacrae eloquentiae sub communi genere concionis christianae comprehenduntur, sive homiliae sive lectiones sacrae scripturae sive orationes panegyricae vel funebres sive conciones catecheticae dicuntur.

32. Quae praedicatio christiana inde ab aetate apostolica semper in Ecclesia fuit usitata, sed pro diversitate temporum et populorum diversam nacta est formam suosque habuit progressus atque defectus. Et revera primis temporibus satis accurate triplex forma dicendi distingui potest. Fuit enim *oratio charismatica*, quae habebatur a doctoribus extraordinariis donis instructis, *praedicatio missionis* (κήρυγμα), qua infidelibus religio christiana annuntiabatur (εὐαγγελίζεσθαι), *homilia* sive praedicatio liturgica, qua fideles potissimum in ecclesia tempore sacrae liturgiae instruebantur et ad vitam christianam agendam admonebantur. Stabiles dies, inter quos eminebat dies dominica, praedicationi verbi divini fuerunt destinati, et quamvis praedicatio potissimum cum sacra liturgia esset coniuncta, tamen nequaquam ad illam fuit restricta. Quare reperiuntur homiliae matutinae et vespertinae praesertim Episcoporum, quas fideles sive stantes (ut in Oriente) sive etiam sedentes (v. g. in Italia et in Gallia) audierunt (19).

(18) Cfr. de variis nominibus praedicationis: *Kraus* l. c. v. Predigt.

(19) Cfr. *Kraus* l. c.; *Probst* l. c. Alia, quae spectant ad historiam pro subiecta materia suo loco inserentur.

II. De habilitate, competentia, obligatione ad munus praedicandi.

33. A munere praedicandi inde ab aetate apostolica exclusae sunt *mulieres* (20).

Laici quoque licet primis temporibus religionis christianae per extraordinaria charismata (21) ad docendum vocarentur, tamen ordinarium quoddam officium docendi et praedicandi nunquam in Ecclesia obtinuerunt (22) atque illo etiam nunc ex disciplina vigenti omnino carent (23). Qua prohibitione *viri quoque religiosi* cuiuscumque religionis vel congregationis religiosae statu clericali destituti (24) omnino continentur.

Clerici infra diaconatum constituti, cum iurisdictionis ecclesiasticae sint capaces, per se ad officium praedicandi exercendum inhabiles non existunt (25); hinc ex privilegio apostolico et etiam ex licentia Episcopi ad praedicandum verbum divinum deputari possunt (26). At cum nequaquam eadem praxis ubique expediat, sane Episcopis non est adempta facultas huiusmodi clericis inferioribus interdicens officium praedicandi, salvis tamen privile-

(20) Cfr. I. Cor. XIV. 34. 35.; I. Timoth. II. 11. 12.; Const. apost. lib. III. cap. 6. 9.; c. 29. (ex stat. Eccl. antiq.) D. 23. = c. 20. D. IV. de consecr.; cap. X. de poenit. V. 38.; *Kraus* l. c. v. Predigt. p. 647.

(21) Cfr. I. Cor. XII. 28.; *Kober*, D. Suspens. p. 98. sq.

(22) Quare *Hinschius* l. c. p. 450. aliique protestantes perperam negato magisterio authentico Ecclesiae fingunt ius quoddam praedicandi omnibus fidelibus saltem viris antiquissimis Ecclesiae temporibus fuisse proprium. Cfr. *Probst*, Lehre p. 4. 7.; *Kraus* l. c. p. 646.

(23) Cfr. c. 19. (S. Leo, a. 453.) C. XVI. q. 1.; cap. 12. 14. X. de haeret. V. 7.; S. C. C. 23. Iun. 1580.; Conc. prov. Venet. (a. 1859.) in Collect. Lac. t. VI. col. 341.: « *Laici in templo concionem non habeant* »; *Ferraris* l. c. n. 17. 18.; *Scherer* l. c. not. 19.

(24) *S. Leo* l. c.

(25) *Leo* X. Const. « *Supernae* » 19. Dec. 1516; cit. resp. S. C. C. 23. Iunii 1580.; *Ferraris* l. c. n. 20.

(26) Concil. prov. Strigon. (a. 1858.) in Coll. Lac. t. V. col. 24.; Conc. prov. Auscitan. (a. 1851.) l. c. t. IV. col. 1203.; Conc. prov. Venet. (a. 1859.) l. c. t. VI. col. 294.; *Scherer* l. c. not. 14.; *Ferraris* l. c. n. 21., ubi refertur decisio S. C. C. in caus. Caputaqu. 16. Dec. 1666. et mandatum Clem. XI. 20. Ianuar. 1705.

giis a Sede Apostolica concessis et sobrie applicatis. Cfr. *Schmalzgrueber* l. III. t. 29. de paroch. n. 18.

Diaconi, quos in ordinatione Pontifex alloquitur: Diaconum oportet ministrare ad altare, baptizare et *praedicare* atque monet, ut Ecclesiam Dei muniant *praedicatu divino*, etiam ex disciplina vigenti verbi divini praedicandi habiles reputantur (27); nihilominus munus praedicandi nonnisi extraordinarie in defectu Episcoporum et presbyterorum et ex eorum iussu aut speciali privilegio exercere debent (28).

Imprimis autem *presbyteri* atque *Episcopi* (29) ad subeundum officium praedicandi maxime idonei et habiles dicendi sunt, dummodo legitima missio (30) aliaque requisita accedant. Nam ut dicitur in ordinatione sacerdotis: « *Sacerdotem oportet praedicare....., sit doctrina vestra spiritualis medicina populo Dei* ». Inde autem minime consequitur officium praedicandi esse functionem quandam *potestatis ordinis*. Etenim per ordinationem illud tantum efficitur, quod quis, quo altiore consequatur ordinem, eo magis censeatur *habilis*, cui per *missionem canonicam officium praedicandi* iniungatur, uti Episcopus consecratus maxime idoneus est, qui etiam iurisdictionem episcopalem recipiat. Nihilominus iurisdictio episcopalis acquiritur *iniunctione*, non ordinatione.

34. *Romanus Pontifex* pro sua universali et plena iurisdictione, in qua suprema quoque magisterii potestas continetur, in toto orbe terrarum ad praedicandum verbum Dei est competens. Quod officium praedicandi cum ipse per se personaliter exercere ubique non possit, per concionatores a se deputatos v. g. missionarios apostolicos vel sacerdotes regulares aposto-

(27) Cfr. c. 1. §. 7. D. 25. (S. Isid.); c. 2. D. 92. (S. Gregor. M.); cit. Mand. Clem. XI.; Conc. prov. Strig., Venet. l. c.; *Ferraris* l. c.; *Scheerer* l. c.; *Hinschius* l. c. p. 451. sq.

(28) Cfr. Conc. prov. Auscit. l. c.

(29) Cfr. c. 19. (S. Leo M.) C. XVI. q. 1.: « *Ut praeter Domini sacerdotes nullus audeat praedicare* ».

(30) Cap. 13. § 6. X. de haeret. V. 7.; Martinus V. Constit. « *Inter cunctas* » (1418.) prop. dam. Wicleffi 14. « *Liceat alicui diacono vel presbytero praedicare verbum Dei absque auctoritate Sed. Apost. vel Episcopi catholici* ».

lica missione munitos practice obire solet, sicuti per eosdem etiam aliis in rebus v. g. in administrando sacramento poenitentiae immediata sua iurisdictione in fideles utitur. Maxime vero nostra aetate per Encyclicas ad universam Ecclesiam missas et populo fideli in Ecclesiis lectas, quibus doctrina catholica per modum positivae instructionis proponitur et ad instar *litterarum pastoralium* salutare exhortationes adduntur, eminenti quādam ratione Romani Pontifices officio praedicatorum funguntur.

Episcopi dioecesani, quibus Praelati nullius aequiparantur, vi sui officii concionem ad populum habere possunt in qualibet suae dioecesis ecclesia, etiamsi illa ad regulares pertineat (31). Quodsi iidem Praelati extra territorium suae iurisdictioni subiectum praedicare velint, per se licentia Ordinarii loci est necessaria (32). Imo Episcopi saltem ex iure antiquo fuerunt obligati, ut etiam *personaliter* et per se officium praedicationis *regulariter* exercerent (33). Concilium quoque Tridentinum statuit: « *Omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primate et omnes alios ecclesiarum Praelatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad praedicandum sanctum Iesu Christi evangelium; si vero contigerit Episcopos et alios praedictos legitimo detineri impedimento, iuxta formam generalis Concilii* (i. e. Later. IV.) *viros idoneos assumere teneantur ad huiusmodi praedicationis officium salubriter exequendum; si quis autem hoc adimplere contempserit, districtae subiaceat ultioni* (34) ». Quae obligatio etiam recentioribus Conciliis provincialibus (35) denuo inculcata, licet de *regulari* et *ordinaria* (36)

(31) S. C. Ep. et Reg. 17. Ian. 1583. apud *Ferraris* l. c. v. Praedicare n. 22.; *Pignatelli* l. c. n. 63.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 17. n. 6. 7.

(32) S. C. Ep. et Reg. in caus. Theatina 12. Dec. 1614. apud *Ferraris* l. c.

(33) Cfr. c. 58. (57.) Apost.; c. 6. (ex stat. Eccl. antiq.) D. 88.; c. 14. Synod. Remens. (a. 813.); cap. 5. Synod. Alth. (a. 916.); cap. 15. X. de off. iud. ord. I. 31. = cap. 10. Conc. Later. IV. (a. 1215.).

(34) Sess. V. cap. 2. de ref., Sess. XXIV. cap. 4. 7. de ref. eandem fere legem confirmat et ampliat.

(35) Cfr. Conc. Strigon. (a. 1858.), Colon. (a. 1860.), Ultraieci. (a. 1865.) in Coll. Lac. t. V. col. 41. 332. 780.

(36) Cfr. Conc. provinc. cit. in nota praeced.

praedicatione necessario intelligenda non sit, tamen etiam ex disciplina vigente simpliciter abrogata censi non potest.

Parochi omnesque alii, qui eisdem ad curam animarum exercendam aequiparantur, verbum Dei praedicare possunt et etiam debent per se vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus aliisque diebus iuxta normas statutas a Concilio Tridentino (37) et praxi probata (38) et iure particulari (39) accuratius determinatas.

Quodsi rectores parochiarum etiam exemptarum aut monasteriis unitarum, ubi ab Episcopo moniti trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras ecclesiasticas seu alias ad ipsius Episcopi arbitrium cogantur, ita ut etiam, si ei sic expedire visum fuerit, ex beneficiorum fructibus alteri, qui id praestet, honesta aliqua merces persolvatur, donec principalis ipse resipiscens officium suum impleat. Si quae vero parochiales ecclesiae reperiantur subiectae monasteriis in nulla dioecesi existentibus, et Abbates et regulares Praelati in praedictis negligentes fuerint, a Metropolitanis, in quorum provinciis dioeceses ipsae sitae sunt, tanquam quoad hoc Sedis Apostolicae Delegatis compellantur (40).

Quid possint et debeant *coadiutores* sive *vicarii parochorum* in praedicatione verbi divini vel in tradenda doctrina christiana, potissimum ex iure particulari et instrumentis curae erit eruendum (41).

35. *Theologus* quoque *canonicus* in ecclesiis cathedralibus sive Metropolitanarum sive Episcoporum suffraganeorum et in insi-

(37) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref., Sess. XXII. doctrina de sacris Missis. cap. 8., Sess. XXIV. cap. 4. 7. de ref.

(38) *Barbosa* in S. 24. cap. 4. n. 14.; *Ferraris* l. c. n. 5. 6.; S. C. C. 1. Apr. 1876. in Act. S. Sed. vol. IX. p. 465. sq.; declarationes et resol. S. C. C. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 21. sq. 344.; *Pignatelli* l. c. n. 8. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 29. de paroch. n. 16.; *Scherer* l. c. n. 27. 28.; *Hinschius* l. c. p. 466. sq.

(39) Conc. Rom. (a. 1725.) in Collect. Lac. t. I. col. 347.; cfr. praeterea eandem Collect. t. VI. col. 260. tom. V. col. 182. 342. 806. tom. IV. col. 1127.

(40) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref., Sess. XXIV. c. 2. de ref.; *Pignatelli* l. c. n. 18.

(41) Cfr. *Scherer* l. c. not. 28.

gnioribus ecclesiis collegiatis (42) constitutus vi sui officii saltem ad lectionem sacrae scripturae (43) est competens atque adeo obligatus iuxta ordinationes factas ab Episcopo circa locum, tempus, horam, materiam, quantitatem et qualitatem lectionum salvis sanctionibus iuris communis (44). Cui obligationi si canonicus theologus non satisfaciat, pro gravitate culpaë puniendus est secundum normas approbatas a S. C. C. in caus. Bellunen. 27. Apr. 1630. et speciatim in Italia et insulis adiacentibus secundum Benedicti XIII. Const. « *Pastoralis* » 19. Maii 1725.; Act. S. Sed. vol. X: p. 227. sq. *Beneficiati*, quorum *officium speciale* est *praedicatio* verbi divini, post collationem beneficii rite factam ad munus praedicandi suo officio circumscriptum competentes sunt et ad onus beneficii explendum sine diminutione obligantur. Cfr. Benedicti XIV. Const. « *Inclytum* » 2. Martii 1743. (de officio concionatoris apostolici); S. C. C. in caus. Feltrien. 15. Iul. 1882. in Act. S. Sed. vol. XV. p. 309. sq.; Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) in Collect. Lac. tom. VI. col. 490.

Concionatores qualescunque, qui a communitatibus, universitatibus, magistratibus aliisque personis etiam laicis ex legitimo titulo sive ad particulares conciones sive ad integram quandam seriem concionum v. g. tempore adventus vel quadragesimae rite *nominantur* vel *praesentantur*, nisi etiam per accedentem

(42) Cap. 4. X. de magist. V. 5.; Conc. Trid. Sess. V. cap. 1.; declarat. et resol. S. C. C. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 17. sq.

(43) Quamvis de *obiecto* lectionum theologi non levis fuerit diversitas opinionum, et vel ipsae decisiones S. C. C. hac in re nequaquam sint conformes, tamen attento textu Concilii Trid. S. V. cp. 1. de ref. et consideratis recentioribus declarationibus Sedis Apostolicae et S. C. C. dubium vix amplius existere potest, quin *solae lectiones publicae de sacra scriptura* sive conciones de rebus biblicis pro clero et populo, non aliae conciones dogmaticae vel morales, vel instructiones catecheticae pro more parochiarum, multoque minus conferentiae casuum vel praelectiones theologiae scholasticae spectent ad officium canonici theologi. Cfr. Gregor. XVI. Encycl. « *Inter praecipuas* » 9. Maii 1844. § 3. in Act. S. Sed. vol. IX. p. 621. sq.; Act. S. Sed. eod. vol. p. 505. sq. vol. XV. p. 463. sq.; *Santi* l. c. l. V. t. 5. n. 6. sq.; *Scherer* l. c. not. 29.30.; *Sentis*, D. Praebenda theol. p. 1. sq.

(44) Conc. Trid. l. c.; Conc. Rom. (a. 1725.) in Coll. Lac. t. I. col. 349. 350.; S. C. C. in Amerin. 11. Iun. 1710.

approbationem (et benedictionem) Episcopi habilitentur sive legitimentur, ad praedicandum verbum Dei plene *competentes non sunt* (45). Quibus conditionibus impletis ipsorum praedicationi nihil iam obstat, imo munus sponte susceptum strenue exequi tenentur.

36. *Regulares* praesertim ordinum mendicantium inde ex saeculo decimo tertio (46) amplissima obtinuerant privilegia apostolica (47) praedicandi verbum Dei. Quae privilegia cum non paucis querelis haud raro iustis, at saepe etiam plane iniustis ansam dedissent, frequenter a Romanis Pontificibus fuerunt explicanda, vindicanda, moderanda (48), et tandem a Concilio Tridentino (49) ad aequos terminos fuerunt reducta, quibus etiam nunc standum est, attentis simul Gregorii XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Febr. 1622. et Clementis X. Const. « *Superna* » 21. Iun. 1670.

Quare ex disciplina vigente regulares, ut in suis ecclesiis vel domibus praedicent *solis viris religiosi* sui ordinis atque propriis domesticis (50), exclusis aliis saecularibus, per approbationem et licentiam suorum Superiorum regularium sufficienter legitimantur, neque eo in casu ulla indigent benedictione vel

(45) S. C. C. in ed. *Richt.* C. Trid. p. 22. n. 7. sq.; *Ferraris* l. c. n. 37. sq.; *Pignatelli* l. c. n. 23. sq.; *Scherer* l. c. not. 32. Cfr. tamen ius speciale de regularibus constitutum.

(46) De iure antiquo cfr. c. 4. (S. Hieron.) c. 19. (S. Leo M.) c. 11. (Alex. II.) a. 1064. C. XVI. q. 1.

(47) V. g. a Gregorio IX. (a. 1227. - 1237.), Innocentio IV. (a. 1244.), Alexand. IV. (a. 1254.), Martino IV. (a. 1282.). Cfr. *Hinschius* l. c. t. IV. p. 92. sq. 452. sq.

(48) Cap. 2. (Bonif. VIII. a. 1300.) de sepult. III. 6. in Extrav. com.; cap. 1. (Bened. XI. a. 1304.) de privil. V. 7. in Extrav. com.; cap. 2. de sepult. III. 7. in Clem.; Leo X. Const. « *Supernae* » 19. Dec. 1516. in Sess. XI. Conc. Lateran. V.

(49) Sess. V. cap. 2, de ref.

(50) Benedictionem (non licentiam) iure Tridentino praescriptam regulares petere tenentur etiam in ecclesiis aut ad crates monasteriorum sanctimonialium eorum iurisdictioni subiectarum, licet ianuis clausis et nullus saecularis ibi intersit. Clemens X. Const. « *Superna* », cui responsio S. C. C. in causa Conversana 8. Maii 1759. non contradicit, ut falso existimavit *Ferraris* l. c. n. 128.

licentia Ordinarii loci (51). Regulares vero cuiuscunque ordinis etiam in ecclesiis vel oratoriis quibuscunque suorum ordinum *coram populo* praedicare non possunt, nisi a suis Superioribus de vita, moribus et scientia examinati et approbati fuerint ac de eorum licentia, et insuper antequam praedicare incipiant, cum ista licentia *personaliter* se coram Episcopis vel Ordinariis loci *praesentare* et ab eis *benedictionem* petere tenentur (52). In ecclesiis autem, quae suorum ordinum non sunt, ultra licentiam suorum Superiorum etiam Episcopi vel Ordinarii loci licentiam habere tenentur, sine qua in ipsis ecclesiis non suorum ordinum nullo modo praedicare possunt; ipsam autem licentiam gratis Episcopi vel Ordinarii concedere debent (53). Quod decretum Tridentinum si regulares violaverint, secundum normas statutas a Gregorio XV. l. c. § 6. et Clem. X. l. c. § 3. censuris et poenis ab Episcopo vel Ordinario loci tanquam Delegato Se lis Apostolicae coerceri possunt (54).

Denique non desunt casus, quibus regulares etiam ab Episcopis (55) ad docendam doctrinam christianam non solum habilitari, sed etiam *obligari* possunt (56).

37. Omnes alii *sacerdotes* vel *diaconi* vel *clerici* tantum ex legitima *missione* competentis Superioris ecclesiastici verbum Dei licite praedicare *possunt* (57). Si quis unquam sive saecularis

(51) Bouix, De iure regular. t. II. p. 264. sq.; Schmalzgr. l. III. t. 29. de paroch. n. 17. 18.

(52) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref.; Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* »; Clem. X. Const. « *Superna* »; Ferraris l. c. n. 80.

(53) Conc. Trid. l. c. et cit. Const. in nota praeced. Cfr. de amplis dioecesisibus: Ferraris l. c.; Pignatelli l. c. n. 67.

(54) Pignatelli l. c. n. 20. 64. sq. 67.

(55) De iure Romani Pontificis obligandi regulares haud raro ex vi specialium *votorum* vel *regularum* non potest esse ullum dubium.

(56) S. C. C. 2. Mart. 1861.; cfr. Act. S. Sed. vol. II. p. 184. sq.

(57) Cfr. § 1. h. t. de missione canonica; Leo X. in cit. Const. « *Supernae* » 19. Dec. 1516.; S. C. C. 23. Iun. 1580.; Conc. provinc. Senar. (a 1850.) in Coll. Lac. t. VI. col. 260.; Conc. prov. Venet. (a. 1859.) l. c. col. 294.; Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) l. c. col. 689.; Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) l. c. t. V. col. 807. In praxi attendendum est, quis iure particulari aut legitima consuetudine ad concedendam illam licentiam praesertim in amplis dioecesisibus aut pro casibus particularibus sit competens. Etenim sunt Concilia provincialia, quae ipsis parochis relin-

sive regularis etiam in ecclesiis suorum ordinum *contradicente Episcopo* praedicare praesumat (58), prudenti arbitrio Ordinarii competentis censuris aliisque poenis est coercendus (59). Quamvis Episcopi generaliter (60) loquendo sacerdotes curae animarum non addictos obligare non possint ad christianam doctrinam docendam, tamen ex Benedicti XIV. Const. « *Etsi minime* » 7. Febr. 1741. clericis denegare valent ascensum ad ordines maiores et sacerdotibus beneficia, si parochis operam suam commodare neglexerint in tradenda doctrina christiana. Cfr. Act. S. Sed. vol. XIII. p. 508. vol. XV. p. 324. sq.; Scherer l. c. § 100. not. 33.

III. De materia, forma, loco, tempore aliisque conditionibus sacrarum concionum.

38. Praeter praecepta eloquentiae sacrae (61) ab iis, quibus ius vel obligatio praedicandi verbum divinum competit, impri-
mis observandae sunt *leges ecclesiasticae* de materia, forma, loco, tempore aliisque conditionibus sacrarum concionum latae. Quare quae Leo X. in Const. « *Supernae* » 19. Dec. 1516., Concilium Tridentinum Sess. V. cap. 2. de ref. atque S. C. C. Litteris encyclicis 6. Iulii 1680. ex mandato Innocentii XI. (62) datis et antiquiora et recentiora Concilia provincialia (63) et praesertim S. C. Ep. et Reg. 31. Iul. 1894. contra veteres et

quant facultatem: semel aut iterum permittendi concionem sacerdoti alienae dioecesis bene notq aut commendatitiis litteris munito et ad praedicationem approbato (i. e. in sua dioecesi). Cfr. Conc. pr. Aquens. (a. 1850.); Conc. provinc. Bituric. (a. 1850.); Conc. pr. Auscit. (a. 1851.) in Coll. Lac. t. IV. col. 982. 1127. 1203. Alia autem Concilia velut Senar. l. c. atque Tolosanum (a. 1850.) l. c. t. IV. col. 1065. huiusmodi ius parochis non concedunt. Cfr. Scherer l. c. not. 20.; Ferraris l. c. v. Parochus art. 2. n. 78. 79. v. Praedicare n. 80., ubi refert decis. S. C. Ep. et S. C. C. de dioecesibus amplis; Pignatelli l. c. n. 67.

(58) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 4. de ref., S. V. cap. 2. de ref.

(59) Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* » § 6.

(60) S. C. C. in caus. Neriton. 3. Dec. 1757. in ed. Richt. Concil. Tr. p. 21. sq.

(61) Cfr. professores eloq. sacrae.; Collect. Lacens. v. Concio.

(62) Collect. Lac. tom. I. col. 259. sq.

(63) Collect. Lacens. v. Concio; Ferraris l. c. n. 99. sq.

novos abusus statuerunt, sedulo attendantur necesse est. Quodsi concionatores normas huiusmodi transgrediantur, per competentes Antistites a praedicationis munere ad tempus bene visum merito suspenduntur vel aliis poenis arbitrariis pro gravitate cul-pae plectuntur (64). Maxime vero si praedicator errores aut scandala disseminaverit in populum, licet in monasterio sui vel alterius ordinis praedicet, Episcopus ei praedicationem interdicat.

Qui haereses praedicaverit, multo magis secundum iuris dispositionem et loci consuetudinem ab Episcopo est coercendus, etiamsi generali vel speciali privilegio sese exemptum esse praetenderet; eo enim casu Episcopus auctoritate apostolica sive tamquam Sedis Apostolicae Delegatus procedere valet (65).

39. Praeterea nihil obstat, quominus *Episcopi* ex mente Romanorum Pontificum (66) *materiam* concionum positive definiant, praescribant aut saltem commendent (67). Item ius Episcoporum est invigilandi, ut in *modo* praedicandi forma conveniens, ritus approbati atque laudabiles consuetudines serventur (68). Neque inconsulto Episcopo et arbitrarie extra ecclesias aut loca sacra ad conciones habendas non destinata verbum Dei praedicari potest, salvo laudabilibus consuetudinibus particularibus et casibus urgentis necessitatis (69). Quae antiquis decretis de concionibus nocturno *tempore* (70) non habendis statuuntur, certe nostra aetate pro diversitate regionum per contrariam consuetudinem haud leviter emollita sunt.

(64) Cfr. cit. admonitionem Innocentii XI. ad verbi Dei concionatores per Litteras S. C. C. dat. i. f.

(65) Cap. 9. X. de haeret. V. 7.; Concil. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref. iunct. Sess. XXI. cap. 9. de ref. et Sess. XXIV. cap. 4. 7. de ref. et Sess. XXV. decret. de purgatorio, de invocat. vener. et reliq. Sanct.

(66) Cfr. Pii IX. Encycl. « *Qui pluribus* » 9. Nov. 1846.

(67) Conc. prov. Bituric. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 1123.; Synod. dioec. Neapol. (a. 1882.) Const. I. cap. 3.; Collect. Lac. v. Concio v. g. t. VI. n. 16. sq. t. V. n. 15. sq.

(68) Caerem. Episc. « *Sermo regulariter infra Missam esse debet de evangelio currenti* »; Thalhofer, Handb. der Liturgik t. I. 231. sq. 267. sq. t. II. p. 54. 123. sq.; Ferraris l. c. n. 12. sq.

(69) Syn. prov. Senar. (a. 1850.) in Coll. Lac. t. VI. col. 259. sq.; Hinschius l. c. t. IV. p. 473. sq.

(70) Cfr. S. C. Ep. et Reg. 20. Mart. 1629.; Bened. XIV. Const. « *Singularem* » 31. Aug. 1745.; Ferraris l. c. n. 14.

Episcopi quoque est *horas* diurnas atque *dies* concionibus habendis assignare vel etiam prohibere, v. g. dum horae canonicæ cantantur in choro, vel Missæ celebrantur in ecclesia (71). Imo eadem hora, qua ipse in civitate vel oppido prædicat vel solemniter coram se prædicare facit, reliquis concionatoribus etiam regularibus in propriis ecclesiis conciones interdiceret *vallet* (72) iuxta normas et limitationes a S. C. C. approbatas (73). Quæ prohibitio Episcopi eo se extendere nequit, quod *regulares* eadem hora, qua parochi prædicant, a concionibus abstinere debeant. Multo minus *omnibus fidelibus* ex iure communi incumbit *obligatio* audiendi verbum Dei in propria ecclesia parochiali (74), neque iure particulari ab Episcopo huiusmodi obligatio per multas et poenas urgeri potest (75). Verum Episcopus statuere potest, ut *canonici* et alii de Capitulo concioni, quæ in *propria* ecclesia habetur, diligenter intersint etiam sub poena amissionis totalis vel tertiæ partis distributionum illius diei (76); attamen ista obligatio cum moderatione et prudentia est imponenda neque ad *omnes* conciones totius anni, sed tantum ad tempus quadragesimæ aut forte etiam adventus extendenda (77).

(71) *Ferraris* l. c. n. 12.

(72) Cap. 2. de sepult. III. 6. Extrav. com.; cap. (Bonif. VIII.) et cap. 2. de sepult. III. 7. in Clem.

(73) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 17. n. 6. 7. 8.; *Ferraris* l. c. n. 25. 26.

(74) Decretum Concilii Trid. Sess. XXIV. cap. 4. de ref. iam ipsis verbis: « Ubi *commode* id *feri potest* », moderationem continet et certe contraria consuetudine in benigniorem partem acceptum est, ut concedit *Benedictus XIV.* l. c. lib. XI. cap. 14. n. 12. 13. Cfr. quoque *Pignatelli* l. c. n. 61. Quare ad distinctionem, quam *Hinschius* l. c. tom. IV. p. 475. inter præceptum *ethico-religiosum* etiam nunc vigens et obligationem *iuris* non existentem statuit, minime est confugiendum, utpote solido fundamento destitutam.

(75) *Bened. XIV.* l. c. n. 13. i. f.; *Pignatelli*, Consult. can. t. IV. cons. 206. n. 61.

(76) S. C. C. atque S. C. Ep. et Reg. in resp. allegatis a *Pignatelli* l. c. et *Ferraris* l. c. n. 10.; Concil. provinc. Firman. (a. 1726.) in Coll. Lac. t. VI. col. 591.; Concil. provinc. Strigon. (a. 1858.) in C. L. t. V. p. 43.

(77) S. C. C. in caus. Urbinat. 14. Mart. 1663.; *Pignatelli* l. c.; Conc. prov. Firman. l. c.

40. **Scholion.** Quae legibus civilibus (78) v. g. in Gallia, Austria aliisque regionibus de praedicatione verbi divini praescripta fuerunt, non solum valore iuridico carent, utpote ab auctoritate plane incompetente statuta, sed etiam in se haud raro ineptas et ridiculas continent sanctiones. Quodsi legislatores civiles de excessibus forte a praedicatoribus christianis in praxi commissis leges quoque poenales condiderunt, neque suam competentiam neque convenientiam et iustitiam omnium legum latarum sufficienter probarunt. Cfr. v. g. codic. crim. German. § 130.; cod. criminal. Ital. art. 182. 183. 184. Quatenus vero solummodo isti abusus prohibentur, qui ipso iure canonico iam sunt proscripti v. g. elenchus nominalis, leges istae saltem ratione *obiecti* ab iniustitia excusantur.

§ 3. DE INSTRUCTIONE CATECHETICA.

I. Notio, divisio, historia instructionis catecheticae.

41. Instructio catechetica sive catechizatio in antiqua Ecclesia fuit simplex institutio rudium, catechumenorum, neophytorum de praecipuis articulis fidei, morum praeceptis mediisque salutis (79). Nunc autem instructio catechetica (80) intelligitur illa institutio simplex de praecipuis articulis fidei, morum praeceptis, mediis salutis, quae datur statis diebus potissimum impuberibus pueris atque puellis sive in ecclesia sive in scholis elementaribus aut rudibus vel proveciori iuventuti universoque populo diebus dominicis et festis in publicis ecclesiis. Ad instructionem catecheticae etiam illa institutio religionis catholicae revocari potest, quae pro diversitate regionum in scholis mediis (81) sive gymnasiis vel lycaeis tradi solet. Quae insti-

(78) *Hinschius* l. c. p. 47. 6. sq.

(79) Cfr. *Kraus* l. c. v. v. Katechet. Unter., Katechum., Neophyt.

(80) Cfr. de arte catechizandi institutiones eloquentiae sacrae vel theologiae pastoralis; *Kirchenlex.* v. Katechetik.

(81) Leo X. in Conc. Later. V. Sess. IX. Const. « *Supernae* » §. Maii 1514. de magistris grammat. et rhetoricae obligatis ad docendam religionem catholicam; Congr. Episc. Siciliae (a. 1850.) in Coll. Lac. tom. VI. col. 822.; Convent. Lauretan. (a. 1850.) l. c. col. 796. sq.; Coll. Lac. t. V. v. Educatio n. 46. sq.

tutio quamvis in superioribus illarum scholarum gradibus uberior esse debeat, tamen minime in *praelectiones theologicas* est perperam transformanda; secus adolescentes *solidis studiis philosophicis* nondum imbuti ad disputationes illas theologicas plane impares accedunt atque difficultates motas percipiunt, solutionem vero datam non intelligentes potius periculosos fidei dubiis agitantur.

42. Ex ipsa notione instructionis catecheticae magna ex parte iam patet, quae fuerint vel etiam nunc sint *species catecheseos*. Etenim in antiqua Ecclesia distinguenda est *catechizatio rudium*, *didascalica catechumenorum*, quae pro duplici gradu audientium et competentium pariter duplici distinctaque ratione fiebat per catecheses *neophytorum* et catecheses *mystagógicas* (82). Nostra vero aetate potissimum distinguenda est catechetica instructio sive doctrina christiana (83) ratione *personarum* et ratione *loci* et ratione *materiae*; datur enim aut pueris post infantiam usque ad annos pubertatis aut rudibus adultis, aut proVectiori iuventuti (84) universoque populo. Porro est catechesis *scholastica* in scholis elementaribus vel mediis, et catechesis publica in *ecclesiis*. Denique sunt catecheses *generales* de universa catechismi materia et catecheses *speciales*, quibus tantum de parte doctrinae catholicae uberior et accuratior explicatio traditur velut in praeparatione ad primam *confessionem* et *communionem* vel ad *confirmationem*.

43. Quamvis nomen catechumenorum et verbum catechizandi (catechizare) nonnisi saeculo secundo religionis christianae occurrant, tamen res ipsa est antiquior (85). Quicumque enim religioni christianae nomen dare voluit, imprimis accurato subiectus fuit *examine*, cui adiungebatur *instructio* de praecipuis fidei catholicae veritatibus et obligationibus. Quodsi proselytus in proposito suo perseveravit dignusque repertus est, per *signum*

(82) *Kraus* l. c.

(83) Cfr. v. g. Conc. prov. Colon. (a. 1860.) in Coll. Lac. t. V. col. 342. 364. sq.; Concil. prov. Turon. (a. 1849.) l. c. t. IV. col. 272. sq.; Collect. Lac. t. III. v. Catechesis n. II. sq. de variis catechesibus.

(84) Conc. prov. Turon. l. c. de catechesibus perseverantiae.

(85) *Kraus* l. c. v. Katechumen; *Hinschius* l. c. p. 477. sq. 23. sq., ubi secundum opiniones *protestanticas* hac de re disserit.

crucis et *impositione manuum* similibusque caeremoniis catechumenis (*christianis*) fuit adscriptus. Maiori iam cura catechumeni in religione christiana instituti sunt, donec inter competentes cooptati specialem quandam acceperunt instructionem, cui post baptismum, cum iam tanquam neophyti « *fidelibus* » adnumerarentur, complementum quoddam doctrinae christianae accessit (86).

Cum inde ex saeculo quinto et sexto baptismus adutorum multo rarior fieret, etiam accuratior illa institutio catechumenorum per determinatos gradus distincta magis magisque collapsa est (87). In ipsius locum successit institutio *puerorum post* acceptum in infantia baptismum; praeparatio autem adutorum ad baptismum potius ex prudenti quodam arbitrio Superiorum ecclesiasticorum pendebat. Nostra vero aetate antiquus ille catechumenatus ne in exteris quidem missionibus restauratus est (88).

Nihilominus etiam tempore medii aevi institutio catechetica populi christiani ab Ecclesia non fuit neglecta (89). Quodsi sine dubio illo tempore graves quoque abusus sunt notandi, ab adversariis Ecclesiae catholicae velut ab *Hinschius* l. c. t. IV. p. 477. sq. multum exaggerantur, neque ex defectu legum ecclesiasticarum, sed ex negligentia hominum proveniunt. Multo minus Ecclesiae catholicae vitio verti potest, quod secundum spuria principia protestantica nequaquam universum fere cultum divinum *concionibus* habendis absolverit.

Circa finem medii aevi iam ante exortam pseudoreformationem Ecclesia non cessavit in suis Conciliis frequenter inculcare populi christiani religiosam instructionem (90) et praesertim in Concilio Lateranensi V. in Leonis X. Const. « *Supernae* » 5 Maii 1514. vel ipsis magistris serio iniunxit, ut suis scholaribus ru-

(86) *Kraus* l. c. et v. *Katechetische Unterricht*; *Probst*, *Lehre u. Gebet* p. 79. sq., *Katechese u. Predigt* p. 39. sq.

(87) Cfr. c. 2. Conc. Tolet. XVI. (a. 693.) et c. 74. Conc. Trull. (a. 692.); *Hinschius* l. c. p. 26. sq.

(88) *Collectanea S. C. de Prop. F.* n. 459. 556. 578. 581.

(89) Cfr. capit. 45. Conc. Mogunt. (a. 813.); c. 34. Synod. Roman. (a. 826.); *Hefele* l. c. t. V. p. 734. 1142. 1154. t. VI. p. 51. 220. sq. 721.

(90) Cfr. *Hefele* l. c. t. VIII. p. 11. 64. 187. sq. 254.

dimenta fidei explicarent. Maxime vero Patres Tridentini de catechesi atque de catechismo novas et accuratiores leges condiderunt (91). Quas leges Romani Pontifices sapienter executioni mandarunt tum publicatione catechismi Romani a Pio V. facta, tum approbatione et commendatione catechismi Cardinalis Bellarmini per Clementem VIII. Qua in re Benedictus XIV. Const. « *Etsi minime* » 7. Febr. 1741. suos praedecessores magno studio secutus est omnesque Episcopos excitavit, ut salutare opus doctrinae christianae impensiori proveherent cura (92).

Cum Concilium Tridentinum nonnisi generales quasdam sanxisset normas de catechetica instructione, lata Episcopis relicta est facultas suis ordinationibus particularibus ius Tridentinum applicandi atque exequendi. Qua in re Benedicti XIII. in Concilio Romano (93) (a. 1725.) commendandus est zelus, quem complura Concilia provincialia praecesserant, et non pauca praesertim nostro saeculo imitata sunt (94). Pius IX. denuo singulari ratione Episcopos praesertim Italiae de officio commonuit promovendi populi institutionem in doctrina christiana (95). Quem scopum ut efficacius et universalius obtineret, in Concilio Vaticano schema de parvo catechismo proposuit, quod post discussionem factam in Congregationibus generalibus *vim legis nondum* obtinuit per approbationem et publicationem in sessione solenni (96).

II. De habilitate, competentia, obligatione ad instructionem catechetica.

44. *Personae habiles*, quibus per missionem canonicam etiam *publica* quaedam instructio catechetica ex officio tradenda committi potest, sunt omnes *clerici* etiam inferiorum graduum (97),

(91) Sess. XXIV. cap. 4. 7. de ref., Sess. XXV. de indice libr. et catechismo.

(92) Scherer l. c. not. 35. 36.

(93) Collect. Lac. t. I. col. 347. sq.

(94) Cfr. Collect. Lac. t. III. IV. V. VI. v. Catechesis.

(95) Encycl. « *Nostis* ». 8. Dec. 1849. in Coll. Lac. t. VI. col. 96. sq.

(96) Martin, Collect. docum. C. Vat. p. 135. sq.

(97) Leo X Const. « *Supernae* » 19. Dec. 1516; Bened. XIV. Const.

imo *laici* quoque v. g. ludimagistri atque adeo feminae (98), nisi iure particulari limitationes sint statutae (99).

45. Ad instructionem cateheticam dandam praesertim *competentes* atque adeo obligati sunt omnes, quibus cura animarum ex officio est commissa. Quae competentia et obligatio pro ratione tamen suorum officiorum imprimis est penes *Romanum Pontificem* atque *Episcopos*. Cfr. Conc. Trid. s. XXIV. cap. 7. de ref. Ipsi enim competit authenticum magisterium. Quod ius cum sit onerosum, pro munere suo curare debent, ut populus sibi commissus sufficienter in religione catholica sit instructus. Cui obligationi autem satisfacere personaliter non possunt, ideo per alios aptisque legibus latis vel aliis mediis instructionem cateheticam curare tenentur. Cfr. v. g. edit. catechismi Rom. per Pium IV.; Clem. VIII. Const. « *Pastoralis* » 15. Iul. 1598. de catech. Card. Bellarm.; Benedict. XIV. Const. « *Etsi* » § 2.; Clem. XIII. Const. « *In dominico* » 14. Iun. 1761.; Act. S. Sed. vol. XIII. p. 506.

Potissimum *parochi* vi officii ad dandam catechesim per se et personaliter sunt deputati et obligati (100). Praeterea *beneficiati*, quibus forte beneficium quoddam cateheticum rite est collatum, iure et officio catechizandi iuxta tenorem instrumenti foundationis et modum ab Episcopo determinatum praediti sunt (101). De-

« *Etsi* » § 6.; S. C. C. 23. Iun. 1580.; Concil. prov. Ravennat. (a. 1855.) in Coll. Lac. t. VI. col. 151. sq. aliaque Conc. provinc. l. c. col. 259. 293. 750

(98) Benedict. XIV. l. c. § 7.; Conc. provinc. Ravennat. l. c. Cfr. speciatim de ludimagistris: Conc. Neapolit. (a. 1699.) in Coll. Lac. t. I. col. 159. iunct. Conc. Lateran. V. in Leon. X. Constit. « *Supernae* » 5. Maii 1514.; Concil. prov. recent. l. c. t. VI. col. 69. 238. 751. sq. 293. 786. t. V. col. 450. Cfr. de confraternit. doctrinae christ.: Pii V. Const. « *Ex debito* » 16. Oct. 1571.; Bened. XIV. l. c. § 7.; Conc. provinc. recent. in Coll. Lac. v. g. Ravennat., Prag. l. c.

(99) V. g. Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) (Coll. Lac. t. V. col. 24.) prohibet, ne clerici minorum ordinum in *ecclesia* fidelibus cateheticam institutionem impertiantur, et Conc. provinc. coloniar. Angl. (a. 1854.) l. c. t. III. col. 1103. praescribit, ut *puellae* catechistae vulgo Maitresses d'instruction nonnisi ex Ordinarii approbatione habeantur.

(100) Conc. Trid. Sess. V. cap. de ref., Sess. XXIV. cap. 4. 7. de ref.; Benedictus XIV. Const. « *Etsi* » § 5.

(101) S. C. C. in causa Tudert. 30. Mart. 1675., in causa Florent.

nique qui parochis constituti sunt *coadiutores* in ordinaria cura animarum (102), aut extraordinarie ab Episcopo ad exercendum officium catechizandi deputantur (103), attentis praesertim statutis et consuetudinibus particularibus eidem gravissimo muneri sedulo operam navare debent.

Regulares, qui forte a Romano Pontifice pro suis privilegiis generaliter mittuntur ad doctrinam christianam tradendam, certe habita licentia suorum Superiorum regularium in suis ecclesiis a docendis rudimentis fidei etiam speciali benedictione Episcopi loci non petita minime prohibentur (104), neque in alienis ecclesiis praevia quaedam licentia Episcopi videtur requiri, sed rectoris illius ecclesiae licentiam sufficere merito asseritur. Nam quod Concilium Tridentinum de praedicatione verbi Dei per regulares statuit, nequit illico ad simplices catecheses applicari. Denique regulares haud raro vi piarum foundationum (105) ad rudimenta fidei docenda obligati esse possunt; imo eae forte sunt circumstantiae, ut saltem indirecte propter mandatum Episcopi ad catecheses habendas obligentur (106).

Tandem praeter parentes (107) ad docenda rudimenta fidei potissimum obligati sunt magistri, ludimagistri puerorum et puellarum iuxta normas stabilitas *ab Episcopis*. Cfr. Leo X. Const. « *Supernae* » 5. Maii 1514.; Benedictus XIV. l. c. § 7.;

30. Mart. 1726. i. e. non eadem hora, qua fit in parochia; Acta S. Sed. vol. II. p. 156. sq. 189.

(102) *Kohn* in Arch. f. k. K. t. 47. p. 92. sq. et *Hinschius* l. c. p. 481. iunct. *Scherer* l. c. not. 28., qui utriusque sententiam recte temperat.

(103) Benedictus XIV. Const. « *Etsi* » §§ 6. 14. iunct. resp. S. C. C. in caus. Feltrien. 15. Iul. 1882. in Act. S. Sed. vol. XV. p. 325.; S. C. C. 29. Ian. 1881. l. c. vol. XIII. 508. sq.; S. C. C. in caus. Neritonen. 3. Dec. 1757. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 21. n. 1.

(104) S. C. C. in Act. S. Sed. vol. II. p. 189. Quare ius docendi catechismum nequaquam est ius *privativum* parochorum. Cfr. tamen apud *Pignatelli* l. c. t. I. consult. 407. decis. S. C. C. de piis exhortationibus in ecclesiis regularium.

(105) S. C. C. in caus. Ferrar. 11. Aug. 1742. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 214. n. 30.

(106) S. C. C. 2. Mart. 1861. in Act. S. Sed. vol. II. p. 184. sq.

(107) Bened. XIV. Const. « *Etsi* » § 7.; *Ferraris* l. c. v. Doctr. christ. n. 1. sq.

S. C. C. 17. Iul. 1688. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 20.; Conc. prov. Neapol. (a. 1699.); Conc. prov. Avenion. (a. 1725.) in Collect. Lac. tom. I. col. 159. 483. Cfr. Coll. Lac. t. VI. col. 69. 151. 152. 238. 293. 786. 822. t. V. col. 450.

III. De materia, forma, loco, tempore aliisque conditionibus catecheticae instructionis.

46. *Materia* institutionis catecheticae, etiamsi in genere ipso scopo et indole personarum instruendarum iam satis sit determinata, tamen in specie ex disciplina etiamnunc vigente per Episcopum sive Ordinarium loci potest accuratius definiri et distribui (108). Quo iure Episcopi utuntur per approbationem et publicationem catechismi dioecesani (109), in qua sine dubio ipsa natura rei et praxi Ecclesiae recepta sunt coarctati, attamen propter diversitatem regionum et hominum iusta quadam gaudent libertate (110). Desiderandum autem omnino est, ut inutiles noxaeque innovationes penitus vitentur (111), et *uniformitas* in catechismis saltem eiusdem linguae iuxta mentem Romanorum Pontificum (112) et multorum Conciliorum provincialium (113) et decreti in Concilio Vaticano de parvo catechismo propositi et a congregatione generali iam discussi et approbati (114) magis magisque promoveatur.

(108) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 7. de ref. iunct. Conc. Trident. Sess. XXV. de indice et catechismo; Collect. Lac. in ind. v. Catechismus.

(109) Cfr. de catechismo Romano (an. 1566.) eiusque origine, auctoritate, scopo: Conc. Trid. l. c.; Clem. XIII. Const. « *In dominico* » 14. Iun. 1761.; Pii IX. Encycl. « *Nostis* » 8. Dec. 1849. ad Ep. Ital. in Coll. Lac. t. VI. col. 97.; Coll. Lac. l. c. col. 66. 148. 238. 601.; *Reginald.*, Dissert. de catech. Rom. auctorit., Neap. 1765.; de aliis catechismis v. g. Canisii, Bellarmini cfr. Kirchenlex. v. Katechismus; *Scherer* l. c. not. 35. 36.

(110) *Martin*, Collect. docum. Conc. Vatic. p. 135. sq.

(111) Pii IX. Encycl. « *Optime* » 5. Nov. 1855. (ad. Episc. Austr.); *Martin*, l. c.

(112) Benedictus XIV. Const. « *Etsi minime* » 7. Februar. 1741. §§ 17. 18.

(113) Collect. Lac. t. III. IV. V. VI. v. Catechismus.

(114) *Martin* l. c.

47. *Forma*, qua institutio catechetica est danda, tum quoad catechismum explicandum tum quoad ipsam explicationem pariter ab Episcopo accuratius definiri potest (115). Qua in re quamvis progressus artis paedagogicae et scholasticae etiam in forma catechismorum et methodo catechesium laudabiliter attendantur (116), tamen a principalibus typis catechismorum longo usu receptis et a Romanis Pontificibus approbatis et a tradita methodo catechizandi temere non est recedendum (117). Quae instructiones Episcoporum non nimis res minutas praescribant multoque minus sub gravibus poenis exigant. Cfr. S. C. C. in caus. Neriton. 3. Dec. 1757. in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 21. n. 1.

48. *De tempore* institutionum catecheticarum iure Tridentino (118) illud cautum est, ut saltem diebus dominicis et festis de praecepto coram populo doctrina christiana tradatur. Quod tempus iure particulari non raro prorogatum est (119). Ita v. g. Concilium provinc. Colon. (a. 1860.) eadem lege et obligatione, qua Concilium Tridentinum verbi divini praedicationem parochis praescripsit, eisdem parochis iniunxit, ut *quotidie* vel saltem *bis singulis hebdomadis scholas elementares* alirent praesertim ad fidei rudimenta explicanda. Cfr. quoque Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) § 217.

49. *Locus* aptissimus, quo universo populo institutio catechetica tradatur, sine dubio est *ecclesia*. Nam ex Concilio Tri-

(115) Cfr. Collect. Lac. in ind. v. Catechesis v. g. t. I. col. 401. sq. (Conc. Rom. a. 1725.), t. VI. col. 67. (Conc. Urbinat. a. 1859.), col. 292. (Conc. Venet. a. 1859.), col. 434. (Conc. Quit. II. a. 1869.), tom. V. col. 183. (Conc. Vienn. a. 1858.), col. 809. (Conc. Ultraiect. a. 1865.), tom. IV. 8. col. 824. sq. (Concil. Burdig. a. 1868.), tom. III. col. 516. sq. (Conc. plenar. Baltimor. II. (a. 1866.) iunct. Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) § 199.

(116) Cfr. catechismos nostra aetate in diversis regionibus publicatos vel publicandos; Collect. Lac. v. Catechismus; Conc. plenar. Baltim. III. (a. 1884.) § 217.

(117) Collect. Lac. t. I. col. 24. 145.; *Martin* l. c.

(118) Sess. XXIV. cap. 4. 7. de ref.

(119) Cfr. Concil. prov. Neapolit. (a. 1699.) in Collect. Lac. tom. I. col. 159. sq.; Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) l. c. tom. V. col. 809. sq.; Conc. provinc. Venet. (a. 1859.) et Consess. Episcopor. Umbriae (a. 1849.) l. c. t. VI. col. 293. 750.

dentino Sess. XXIV. cap. 7. de ref. Episcopis et parochis iungitur, ut cum sacramenta populo administrent, prius illorum vim et usum pro suscipientium captu explicent. Quibus verbis cum sacramenta in ecclesia soleant administrari, etiam ecclesia tanquam proprius locus illius catecheseos assignatur. Id multo magis ex altera parte eiusdem capituli 7. eruitur, ubi parochis praescribitur, ut inter Missarum solemnias *aut* divinorum celebrationem, (quae in ecclesia fieri debet), sacra eloquia et salutis monita singulis diebus festivis et solemnibus populo explanent.

Quodsi attendatur textus Concilii Trid. l. c. cap. 4. Episcopi tantum curare debent, ut ii, ad quos spectat, i. e. parochi saltem diebus dominicis et festis pueros *in singulis parochiis* doceant. Cui decreto profecto abunde satisfit, si pueris intra annum septimum usque ad annum decimum quartum scholas elementares ex obligatione frequentantibus *ibidem* infra hebdomadam doctrina christiana explicetur, catechesis vero publica in ecclesia diebus dominicis et festis potius pueris e scholis elementaribus iam dimissis atque reliquis adultis adaptetur (120). Si in ecclesiis fiant catecheses pro pueris et puellis infra annos pubertatis, attendendae sunt instructiones Ordinariorum de distincto loco pueris puellisque assignandis et de diversis classibus vel gradibus formandis (121).

50. Cum *obligatio* unicuique fidei baptizato ex ipso iure divino incumbat sibi procurandi sufficientem cognitionem religionis catholicae (122), etiam parentes, tutores, heri sive patrini pariter curare debent, ut filiis suis vel pupillis vel famulis vel similibus personis sibi subiectis necessaria instructio religiosa impertiatur (123).

(120) Cfr. Conc. prov. Colon. (a. 1860.) in Coll. Lac. tom. V. col. 342. 364. sq.

(121) S. C. C. 29. Aug. 1722. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 344. n. 3.; Conc. prov. Rom. (a. 1725.) in Collect. Lac. t. I. col. 347. sq. 401. sq.; Conc. prov. Ravennat. (a. 1855.) l. c. t. VI. col. 150.; Conc. prov. Quintens. II. (a. 1869.) l. c. col. 435.; Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) l. c. tom. V. col. 809.

(122) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 14. n. 5.

(123) Synod. prov. Benevent. (a. 1698.) in Collect. Lac. t. I. col. 145.; Conc. prov. Rom. (a. 1725.) l. c. col. 402.; Conc. plepar. Baltimor. II. (a. 1866.) l. c. t. III. col. 517. sq.; Conc. provinc. Tolosan. (a. 1850.)

Quibus obligationibus correspondent *iura filiorum* etc., ne impediatur a parentibus, et *iura parentum* mittendi filios ad publicam institutionem catechetica (124). *Ecclesiae* autem est *ius* proprium et nativum illa officia et iura parentum atque filiorum suis legibus accuratius definiendi et poenis quoque muniendi (125). Quare Ecclesia limites potestatis suae non transgreditur, si parentes suis legibus obligat et cogit, ut liberos suos regulariter mittant ad institutionem religiosam sive in scholis elementaribus sive in ecclesia dandam (126). Imo Episcopi quamvis adultos per censuras ad frequentandas catecheses cogere non possint (127), tamen minime prohibentur etiam poenis prudenti suo arbitrio statutis adstringere adultos, si qui inveniantur ignari principalium fidei catholicae mysteriorum eorumque, quae ad consequendam aeternam salutem scitu necessaria sunt, ut iidem catechesi vel brevi instructioni a parocho habendae intersint. Cfr. Concil. Rom. (a. 1725.) l. c.; Concil. prov. Urbinat. (a. 1859.) l. c.

51. **Scholion.** Cum Ecclesia catholica etiam in danda institutione catechetica a legibus civilibus sit plane independens, et potestas civilis in eadem instructione religiosa ordinanda nulla ratione sit competens, iniustitia et nullitas legum civilium de hac re latarum est evidentissima; *Hinschius* tamen l. c. t. IV. p. 19. sq. 443. sq. illarum patrocinium rationibus plane inefficacibus suscipit. Cfr. quoque *Zech*, De iudiciis ecclesiast. sect. II. §§ 200. sq.; *Scherer* l. c. § 101. VI.

l. c. t. IV. col. 1066.; Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) l. c. t. V. col. 75.; Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.) l. c. t. VI. col. 67. sq.; Conc. prov. Senar. (a. 1850.) l. c. col. 159.; Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) l. c. col. 492.

(124) Quae iura divina filiorum et parentum non raro modernis legibus civilibus et matrimoniis mixtis violantur. Quare si *Hinschius* l. c. t. IV. p. 51. iunct. p. 485. ex moderna *libertate* conscientiae et cultus probat defectum libertatis filiorum et ex *legibus civilibus* repetit *restrictionem libertatis religiosae a Deo* concessae et *obligationis* impositae, res omni fundamento destitutas asserit.

(125) Cfr. Conc. prov. Senar. l. c.; Conc. prov. Roman. l. c.

(126) Concil. prov. Prag. (a. 1860.) l. c. t. V. col. 453. sq.; Concil. prov. Ultraiect. (a. 1865.) l. c. col. 809., cfr. quoque col. 1266. sq.

(127) Cfr. S. C. Ep. et Reg. et S. C. C. apud *Pignatelli* l. c. n. 61; *Scherer* l. c. not. 33.

§ 4. DE SACRIS MISSIONIBUS.

I. De missionibus exteris.

52. Missionum sacrarum *duplex* distinguitur genus; aliae enim dicuntur missiones *externae*, quibus apud paganos aliosque infideles vel acatholicos evangelium praedicatur (128), aliae sunt *internae* sive populares, quae consistunt in extraordinario quodam complexu concionum bene ordinato et per unam alteramve hebdomadam continuato atque cum aliis pietatis exercitiis coniuncto ad restaurandam, fovendam, augendam fidem catholicam vitamque vere christianam in populo fideli.

Quare externae appellantur missiones potius a scopo principali, qui est *propagatio* fidei catholicae inter homines ab Ecclesia catholica *alienos*, quam a regionibus longinquis. Quo sensu unusquisque Episcopus in *sua* dioecesi, in qua sunt infideles, haeretici, schismatici, inde a primis temporibus Ecclesiae usque ad nostram aetatem tanquam verus successor Apostolorum constitutus est missionarius apostolicus ex officio ad illorum conversionem et fidei catholicae propagationem perficiendam. Cfr. S. C. de Prop. Fide in Litt. encycl. a. 1879. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1692.

53. Postquam Christus Dominus suis Apostolis solemne dedit mandatum docendi omnes gentes usque ad consummationem saeculi, legitimi Apostolorum successores non solum *ius*, sed etiam *officium* habent ab omni potestate civili plane independens praedicandi ubique fidem catholicam (129). Quo munere imprimis functi sunt Apostoli primique Ecclesiae pastores, qui licet in universalem Apostolorum iurisdictionem non succederent, tamen primis temporibus non adeo limitibus suarum dioecesium fuerunt coarctati, ut extra illarum territorium *nulli* Epi-

(128) Synod. Vicariat. Sutchuens. (a. 1803.) in Collect. Lac. t. VI. col. 633. « *Inter praecipua muneris apostolici officia primum locum obtinet fidem scilicet propagandi apud gentiles et eam integram illibatamque servandi apud fideles* ».

(129) Matth. XXVIII. 19.; Lugo, De iust. et iure disp. 19. sect. 2.; Scherer l. c. § 102.

scopo adhuc subiectum fidem catholicam propagare prohiberetur (130).

Cum vera fides summum sit bonum, facile intelligitur esse actum insignis caritatis, si quis proximum suum mediis *honestis* ad fidem catholicam amplectendam adducit. Qua caritate permoti vel ipsi simplices fideles veluti milites, mercatores, monachi facti sunt iam primis saeculis propagatores evangelii Christi, quorum opera ut perfecta et constans esset, reducenda fuit ad hierarchiam ecclesiasticam (131). Quare egregie errat *Hinschius* l. c. t. II. p. 349., si seposita omni arte critica figmenta *Ebrard* de ecclesia quadam culdensi saeculo sexto a Romanis Pontificibus independente et a monachis fundata (132), tanquam rem indubitata defendit.

Tempore medii aevi Ecclesia non cessavit fidem catholicam inter populos germanicos et slavicos propagare (133), atque inde ex saeculo sexto legatio ad gentes sive cura missionum magis magisque facta est causa Romano Pontifici reservata (134). Qua in propagatione a potestate civili v. g. in Hispania et Saxonia ea adhibita sunt media, quae Ecclesiae non fuerunt probata (135). Quodsi primis saeculis medii aevi onera missionum potissimum a monachis praesertim ex ordine S. Benedicti fuerunt portata, ex saeculo decimo tertio Patres ex ordine S. Francisci et S. Dominici in eadem provincia strenue laborarunt iisque inde a saeculo decimo sexto Patres Soc. Iesu aliarumque congregationum ecclesiasticarum accesserunt. Cum detectis novis populis et nationibus missiones catholicae nova cepissent incrementa, orta est necessitas in Curia Romana supremam constituendi Congregationem, cui universa cura missionum demanda-

(130) V. g. S. Athanasius a. 328. consecravit Frumentium, primum Episcopum Abessiniae. Cfr. Kirchenlex. v. Abessinien; *Lugo* l. c. n. 46.; *Cavagnis*, Instit. iur. publ. eccl. P. I. p. 435. sq. 353. sq.

(131) Cfr. exemplum Frumentii in Kirchenlex. l. c.

(132) Cfr. *Funk* in Kirchenlex. v. Culdeer.

(133) Cfr. v. g. missionem S. Augustini in Anglia, S. Bonifacii in Germania, SS. Methodii et Cyrilli in Moravia.

(134) Etiam *Hinschius* l. c. t. II. p. 350. sq. id non negat.

(135) Cfr. c. 33. (S. Aug.) C. XXIII. q. 5.; c. 1. (S. Greg. M.) D. 45.; *Lugo* l. c. n. 70. sq.; *Scherer* l. c. not. 6. 9.

retur. Id quod factum est a. 1622. per institutionem S. Congregationis de Propaganda Fide. Quid illa Congregatio a tribus fere saeculis ad propagandam fidem catholicam praestiterit et decreverit, maxime ex ipsius Bullario antiquo et novo erui potest. Quem scopum etiam nostra aetate missionibus catholicis praefixerit, praeclare docetur in Instr. S. C. de Prop. F. 19. Mart. 1893. ad Episcopos Indiarum super gentium conversione.

54. *Missionarii* apostolici fieri possunt omnes sacerdotes sive saeculares sive regulares debitis qualitatibus instructi (136). Praeterea a iuvandis missionariis in propaganda fide catholica non sunt exclusi laici, qui officio catechistarum maxima cum utilitate funguntur (137). Quo in subsidio missionariorum fratres quoque religiosorum institutorum laicalium praesertim in scholis laudabiliter suam collocant operam. Imo ipsae mulieres si in religiosas congregationes sint coadunatae, tanquam magistrae missionibus inservire possunt, dummodo memores sint conditionis suae (138). Multo minus alii fideles arcentur a promovendis missionibus per instructionem privatam, contributiones pecuniaras aliaque dona aut protectione missionariis impertita (139).

Omnes missionarii ut rite sua officia suscipiant, a competente *auctoritate* canonice *missi* sint oportet. Quae missio, si regulares fuerint, datur immediate a Superioribus ordinum religiosorum, quibus cura alicuius missionis a Sede Apostolica est commissa, salvis semper iuribus et auctoritate S. C. de Prop. F. atque Episcopi vel Vicarii Apostolici (140).

Singulari quoque *obligatione* ad subeundas missiones obstringuntur omnes, qui speciale iuramentum hac de re emiserunt (141),

(136) Collectanea S. C. de Prop. F. v. v. Collegia, Missionarii; *Scherer* l. c. § 102. not. 2. 3.

(137) Cfr. cit. Collect. v. Catechistae.

(138) Instr. S. C. de Prop. F. ad Vic. Ap. Sutchuen. 19. Apr. 1784. in cit. Collect. n. 446.

(139) Leon. XIII. Encycl. 3. Dec. 1880. in cit. Collect. n. 16.; *Lugo* l. c. n. 45. 47. sq.; *Scherer* l. c. not. 4. 9.

(140) S. C. de Prop. F. §. Dec. 1640.; S. C. de Prop. Fid. 11. Decemb. 1637. 26. Apr. 1647. 23. Nov. 1688. 14. Febr. 1702. 13. Ian. 1776. in cit. Collect. n. 9. 261. 265. 267. 272. 274. 280.

(141) Cfr. de iuramento emissio ab alumnis collegiorum apostolicorum: Collect. S. C. de Prop. F. v. Iuramentum.

aut vi regulae aut ex speciali voto ad acceptandas missiones a R. Pontifice impositas tenentur veluti Patres S. I.

Missionarii in propaganda et praedicanda fide catholica imprimis quoad *obiectum* suae praedicationis sese conforment necesse est legibus divinis (142) atque specialibus sanctionibus canonicis (143) hac de re latis. Quamvis autem missionarii toto animo in conversionem infidelium aliorumque acatholicorum intendere debeant (144) neque *inanibus obiectionibus de proselytibus* quaerendis a sancto opere sint deterrendi, tamen quoad *modum* sive *formam* ipsis cavendum est ab omnibus mediis inhonestis ipsoque iure divino damnatis (145) aut ab Ecclesia interdictis (146). Item missionarii *tempus* et *locum* missionis ipsis in litteris patentibus designatum ad amussim servare tenentur (147).

Obligatio audiendi praecones evangelii ipso iure divino omnibus infidelibus incumbit; verumtamen infideles ab Ecclesia vel per missionarios ad id cogi non possunt. Potestas autem *civilis* licet hac in re quoad proprios subditos potestate coactiva non careret, de facto saltem nostra aetate illo iure uti non solet, imo non raro propagationem evangelii potius impedit.

Haeretici et schismatici cum vere sint Ecclesiae subiecti, profecto ab Ecclesia quoque ad audiendas conciones catholicas cogi possent; sed ipsorum contumacia et extrinseca impedimenta huiusmodi coactionem nunc redderent plane illusoriam. Cfr. *Lugo* l. c. n. 54. sq.

(142) Cfr. S. C. Inq. 21. Febr. 1850.; S. C. de Prop. F. 9. Sept. 1850.; S. C. Inquisitionis 10. Maii 1703.; S. C. de Prop. F. 21. Octobr. 1636. 12. Sept. 1645. in cit. Collect. n. 1746. 1747. 551. 1644. 1646.

(143) Bened. XIV. Const. « *Ex quo* » 11. Iul. 1742. § 27., Constit. « *Omnium sollicitudinum* » 12. Sept. 1744. cum decis. S. C. Inq. et S. C. de Prop. F. in Collect. n. 1762. sq.

(144) S. C. de Prop. F. 18. Oct. 1883. l. c. n. 328. et Pius IX. et S. C. de Prop. F. l. c. n. 13. 1692.

(145) *Lugo* l. c. n. 50. sq. 65. sq. 70. sq.

(146) Cfr. de publicis disputationibus cum acatholicis interdictis: S. C. de Prop. F. 8. Mart. 1625. 18. Dec. 1662. 7. Febr. 1645. in cit. Collectan. n. 294. 302. 1674.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. t. I. n. 398.; *Scherer* l. c. not. 7. et etiam not. 11. iunct. *Zech*, De iure rerum ecclesiasticar. P. II. §§ 464. sq.

(147) S. C. de Prop. F. 8. Sept. 1781. in cit. Collect. n. 317.

55. **Scholion.** Quid potestas civilis in prohibenda propagatione falsae religionis et in adiuvanda praedicatione verae fidei catholicae possit et debeat, ex principiis in iure publico stabilitis facile eruitur. Cfr. *Lugo* l. c. n. 94. sq. A quibus principiis catholicis leges civiles saepe multum recesserunt, sed illa nondum penitus dereliquerunt. Cfr. *Scherer* l. c. not. 10.

II. De missionibus internis.

56. Missiones internae, quae nunc populo fideli dantur, sese habent ad instar exercitiorum spiritualium populi christiani necessitatibus et capacitati magis adaptatorum (148). Quare quamvis iam medio aevo vestigia nostrarum missionum occurrant velut in praedicatione S. Vincentii Fer. et S. Bernardini Senens. aliorumque extraordinariorum praedicatorum poenitentiae, tamen maxime post reformationem una cum exercitiis spiritualibus sacrae missiones magis magisque in stabilem quandam formam redigi et propagari coeptae sunt (149).

57. Quod salutare opus missionum ab ipsis Romanis Pontificibus (150) multum commendatum est, et cum a Synodo Pistoriensi (a. 1786.) traduceretur tanquam « *irregularis strepitus novarum institutionum* », Pius VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 65. huiusmodi assertionem tanquam temerariam, male sonantem, perniciosam, mori pie ac salutariter per Ecclesiam frequentato et in verbo Dei fundato iniuriosam proscripsit atque damnavit. Aequae inanes sunt exceptiones, quibus nostro saeculo a nonnullis missiones impugnatae sunt (151).

Finita revolutione gallica inde ab anno 1815. praesertim in Gallia atque etiam in aliis regionibus velut in Italia, Austria, Helvetia missiones sacrae denuo haberi coeptae sunt (152); ma-

(148) Conc. prov. Colon. (a. 1860.) in Coll. Lac. t. V. col. 371.

(149) Conc. prov. Neapolit. (a. 1699.) l. c. t. I. col. 255.; Synod. dioec. Paderborn. (a. 1867.) in Arch. f. k. K. t. 20. p. 99.; Kirchenlex. v. Mission.

(150) Bened. XIV. Const. « *Gravissimum* » 8. Sept. 1745.

(151) *Hinschius* l. c. t. IV. 487. Cfr. praeclaram refutationem obiectionum, quae contra missiones afferri solent, in Concil. provinc. Colon. (a. 1860.) et apud *Benger*, Pastoraltheologie t. III. p. 307. sq.

(152) Kirchenlex. l. c.

xime vero post ann. 1848. tum Sedes Apostolica tum Episcopi etiam in conferentiis vel Conciliis provincialibus congregati sacras missiones commendarunt (153). Cuius studii promovendi missiones ipsi Romani Pontifices et Episcopi honestissimas et sapientissimas reldunt rationes, neque ab *Hinschius* (154) alia motiva fuerunt *fingenda* vel *insinuanda*.

58. Missiones sacrae cum sint extraordinarium atque gravissimum exercitium praedicationis verbi Dei (155), administrationis sacramentorum cultusque divini, solummodo ab iis dari possunt, qui ad illam praedicationem verbi divini et curam animarum in missionibus *legitime* sunt *deputati*. Quare missionarii etiamsi sint viri religiosi ad missiones habendas vi sui instituti destinati et ab ipso Romano Pontifice *generaliter* et *conditionate* approbati, imprimis quae a Concilio Tridentino de petenda benedictione vel licentia *Episcopi* praescripta sunt, accurate servare tenentur (156).

59. Iure communi *parochi*, ut suis parochianis missiones procurent, stricte *non obligantur*; nulla enim existit lex universalis Ecclesiae, quae huiusmodi obligationem generatim parochis imponat vel etiam statis temporibus missiones exigat. At quod iure communi factum non est, id haud raro sancitur iure particulari, quo etiam certo annorum curriculo elapso missionum iteratio sapienter praescribitur (157). Attentis quoque commendationibus missionum a Sede Apostolica et ab Episcopis factis parochi etiam illarum regionum, quae severiore illo iure particulari non reguntur, a negligentia quadam excusari non

(153) Pii IX. Encycl. « *Nostis* » 8. Dec. 1849. ad Ep. Ital. in Coll. Lac. t. VI. col. 92., Breve « *Singulari* » 17. Mart. 1856. l. c. tom. V. col. 1246.; Collect. Lac. t. III. IV. V. VI. v. Missio.

(154) *Hinschius* l. c. p. 487.

(155) Synod. dioec. Paderborn. l. c.; Conc. provinc. Burdigal. II. (a. 1853.) in Coll. Lac. t. IV. col. 650.

(156) Conc. prov. Ravennat. (a. 1855.) l. c. t. VI. col. 195.; Concil. provinc. Rem. (a. 1853.) l. c. t. IV. col. 174.; Conc. provinc. Burdig. I. (a. 1850.) l. c. col. 602. sq.; Coll. Lac. l. c. col. 271. 477. 982. 1065. 1127. 1203.

(157) Conc. prov. Burdig. I. l. c. col. 602.; Conc. provinc. Urbinat. (a. 1859.) l. c. t. VI. col. 70.; Synod. dioec. Paderborn. l. c. in Arch. f. k. K. p. 100.

possunt, si opportunitate data suis parochianis beneficium alicuius missionis non procurant. Concilium autem Ravennatense (a. 1859.) in Coll. Lac. t. VII. col. 195. utens ipsis verbis S. Alphonsi eo progreditur, ut dicat: « *Parochus, qui missionem non curat, suspicionem ingerit suorum morum* ».

Episcopis reservatum est ius etiam *motu proprio* missiones in parochiis indicendi, si hoc utile aut necessarium esse existiment (158).

60. De *modo* (159), *tempore* (160), *loco* (161) missionum sacrarum penes Episcopum est potestas universum istud negotium rite ordinandi; ipsi tamen fas non est a recepta Ecclesiae praxi recedere, insolita introducere, leges prudentiae negligere. Quare ipse Episcopus etiam competens est, ut missionariis insolita ipsique iuri parum conformia vel contraria interdicat aut missiones tempore epidemiae vel propter similes rationes ordinis publici prohibeat (162).

61. **Scholion.** Ex natura rei facile patet principes civiles graviter violare iura Ecclesiae populiue fidelis, si missiones sacras per solos sacerdotes regulares dandas prohibeant (163) omnesque leges civiles, quibus negotium sacrarum missionum

(158) Conc. prov. Colon. (a. 1860.), Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 371. 882.; Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) l. c. t. VI. col. 539.; Conc. prov. Westmonaster. I. (a. 1852.) l. c. t. III. col. 942.

(159) Cfr. v. g. ordinationem de missionibus in dioec. Paderborn. apud *Gerlach*, D. Paderborner Dioecesanrecht p. 40.

(160) Concil. plenar. Baltimor. II. (a. 1886.) in Coll. Lac. tom. III. col. 525. v. g. tempore quadragesimae; Conc. Burdig. I. (a. 1850.) l. c. t. IV. col. 602. aliaque Concilia prov. in Coll. Lac. l. c. col. 1002. et t. VI. col. 70. 799. 801. de renovat. missionis sive singulis annis sive quinto vel decimo quoque anno.

(161) Conc. prov. Venet. (a. 1859.), Conc. pr. Neogranat. (a. 1868.) l. c. t. VI. col. 323. 539.

(162) Concil. plenar. Baltimor. II. (a. 1866.) l. c. in Coll. Lac. t. III. col. 526.

(163) Cfr. v. g. pro Gallia ineunte hoc saeculo: Decret. 26. Sept. 1809. art. 1.; pro Germania: *Hinschius* l. c. tom. IV. p. 489. sq., ubi longum catalogum huiusmodi legum recenset, quibus optime probat leges illas a vera *libertate* religiosa in Anglia aliisque regionibus protestanticis iam pridem vigente esse longe alienas.

ordinatur, propter defectum competentiae esse nullas et irritas. Quodsi propter rationes ordinis publici v. g. certum quoddam tempus missionibus habendis opportunum non sit, huiusmodi circumstantiae potestatem civilem *non* reddunt *competentem* ad decretum vel iudicium authenticum et definitivum ferendum. Quare si in tali casu parochus non iam sponte et ex propria scientia missionem omittat, a gubernio civili Episcopus adeundus est, ut is suam auctoritatem interponat. Qui si rationabiles, non iniustae et confictae afferantur rationes, sane multum deferre potest et debet attestationibus gubernii civilis de factis particularibus. Cfr. Collect. Lac. tom. V. col. 1173. 1210.

§ 5. DE EXERCITIIS SPIRITUALIBUS.

62. Exercitia spiritualia licet in genere omnia pietatis officia, cultus divini atque religionis christianae exercitationes comprehendant, tamen ordinarie nunc designant complexum illum ordinatum meditationum aliarumque pietatis exercitationum, quae sub direttore spirituali secundum methodum S. Ignatii Loyolae peraguntur (164).

63. Singula elementa, quibus exercitia illa spiritualia constituuntur, profecto sunt antiquissima, sed in illud systema, quo nunc utimur, a S. Ignatio fuerunt redacta. Neque nostra aetate ullum potest existere dubium, quin S. Ignatius fuerit auctor libelli exercitiorum et novae illius methodi; contrariae enim sententiae iam pridem sunt refutatae et antiquatae (165).

Postquam exercitia spiritualia in forma Ignatiana ab Ecclesia fuerunt approbata (166), mirum in modum propagata sunt. Contra novas incriminationes exercitiorum spiritualium Sedes Apostolica denuo suam interposuit auctoritatem velut Iulius III. (a. 1550.) atque Gregorius XIII. et in forma maxime solemnium Pius VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 65.,

(164) Exercitia spiritualia S. P. Ignat. Loyolae p. 1. sq. prima adnot. p. 19.; Conc. provinc. Coloc. (a. 1863.) in Coll. Lac. t. V. col. 680. sq.; *Benedict. XIV.*, Instit. eccles. 104.; *Kirchenlex.* v. Exercitien.

(165) *Bauer* in *Kirchenl.* 1. c.

(166) Pauli III. Const. « *Pastoralis* » 31. Iul. 1548.

qua errores atque calumnias Synodi Pistoriensis (a. 1786.) damnavit.

Quae pio fervore coepta fuerunt, mox etiam legibus ecclesiasticis praescripta aut commendata sunt. Qua in re principem locum occupat S. Carolus Bor., qui a. 1576. cum Patribus Concilii provincialis Mediolanensis clericis ante sacrorum ordinum susceptionem exercitia spiritualia praescripsit. S. Vincentius a Paul. consilio et auctoritate saeculo decimo septimo exercitia spiritualia inter clericos multum promovit. Quorum sanctorum virorum zelo accessit Romanorum Pontificum suprema auctoritas, qua Alexander VII. (a. 1662.) clericis Urbis et dioecesium suburbicarum (attenta tamen moderatione per Pium IX. facta) exercitia spiritualia ante ordines sacros iniunxit. Quam legem Innocentius XI. (a. 1682.) in universam Italiam et insulas adiacentes extendit, et Clemens XI. Encycl. « *Inter gravissimas* » 1. Februar. 1710. denuo ratam habuit et saltem quoad ordines sacros cum extensione Innocentii XII. confirmavit (167). Nostro saeculo tum a Romanis Pontificibus tum a Conciliis provincialibus iterum iterumque exercitia spiritualia enixe commendata aut etiam praescripta sunt (168).

64. *Iure communi* et universali scripto clericis exercitia spiritualia generatim non sunt *stricta obligatione* praescripta, sed consuetudine universali haud raro expressis legibus particularibus confirmata factum est, ut ubique fere a clericis *saltem ante ordines sacros* suscipiendos exercitia spiritualia peragantur (169).

Quemadmodum teste experientia missiones sacrae populo christiano datae statis temporibus iterandae sunt, ut disciplina christiana saltem ex parte collapsa denuo suae integritati restitatur, et non paucorum fidelium virtus corroboretur, ita etiam

(167) *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 104.; Conc. prov. Avenion. (a. 1725.), Conc. prov. Ebredun. (a. 1727.) in Coll. Lac. t. I. col. 557. 626.; Synodus prov. Ruthenor. (a. 1720.), Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) l. c. t. II. col. 41. 240. 265. 457.

(168) Conc. provinc. Coloc. (a. 1863.) in Collect. Lac. tom. V. col. 680. sq. multa documenta refert; Collect. Lac. t. III. IV. V. VI. v. Exercitia.

(169) *Wernz*, Ius Decret. tom. II. n. 35. sq.; *Gasparri*, De sacra ordinatione n. 762. sq.

in clericis gratia Dei, quae data est in sacra ordinatione per impositionem manuum, iteratis exercitiis spiritualibus interdum de-nuo excitanda est novoque feivore augenda. Hinc quod laudabili observantia a bonis clericis factum est, ut singulis annis vel bienniis vel saltem trienniis exercitia spiritualia peragerent, id paulatim ab Episcopis vel a Conciliis particularibus enixe omnibus clericis commendatum et in non paucis regionibus praescriptum est (170). Tandem in Concilio Vaticano propositum est schema de vita et honestate clericorum, in quo edicitur: « *Omni studio curent Episcopi, ut clerici, praesertim parochi et confessarii singulis saltem trienniis vel quadrienniis certo dierum spatio in opportunum aliquem locum iisdem peragendis exercitiis secedant* » (171).

Regulares vero, quibus non raro ex iure particulari suarum regularum exercitia spiritualia iam diu statis temporibus sunt peragenda, ex schemate decimo septimo de statu religioso in eodem Concilio Vaticano proposito singulis annis ad exercitia spiritualia per decem dies obligandi sunt (172).

Laicis sane quamplurimis statutis canonicis exercitia spiritualia multum commendantur (173) v. g. ante primam communionem (174) aliisque occasionibus; nihilominus neque iure communi neque iure particulari ordinarie rigorosa quaedam obligatio iisdem solet imponi. Quodsi Synodus Pudicheriana (a. 1844.) (cfr. Coll. Lac. t. VI. col. 660.) mandat, « *ut catechistae simul coadunati in locis, ubi istud fieri poterit, exercitia spiritualia, in quibus orationi, meditationi ac divini verbi auditioni vacent, peragant* », id ex singulari conditione et officio catechistarum facile intelligitur.

65. Quamvis ius Episcoporum sit exercitiorum spiritualium

(170) Conc. prov. cit. in Collect. Lac. l. c. v. g. Conc. prov. Albiens. (a. 1850.) l. c. t. IV. col. 410, quod clericos hac in re negligentes etiam censuris cogendos esse decernit; *Scherer* l. c. t. I. p. 385. sq.

(171) *Martin*, Coll. docum. Conc. Vat. p. 138.

(172) *Martin*, D. Arb. d. Vat. Conc. p. 127.

(173) Conc. prov. Burdigal. I. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 603.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.), Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) l. c. t. V. col. 481. 883.

(174) Concil. prov. Burdig. I. l. C. col. 579. sq.

rationem definiendi (175), tamen optimo consilio a *methodo* per Ecclesiam approbata et laudabilibus consuetudinibus non receditur (176).

Quodsi exercitia spiritualia ad instar missionis et publicae praedicationis verbi divini dantur, omnia observanda sunt, quae decretis Tridentinis et Constitutionibus Romanorum Pontificum de benedictione vel licentia Episcopi a concionatoribus petenda sapienter statuta sunt. Quae statuta canonica urgeri non possunt, si in monasteriis ordinum religiosorum, quibus ex suo instituto a Sede Apostolica approbato ministerium tradendorum exercitiorum proprium est, in forma consueta exercitia spiritualia etiam a saecularibus peraguntur; verba enim legis in his spiritualibus exercitiis peragendis non verificantur.

TITULUS III.

DE SCHOLIS (1).

(Lib. V. tit. 5. de magistris.)

66. **Fontes:** Decret. Grat. Dist. 37. 38. 86.; c. 12. C. VIII. q. 1. — Cpl. I. l. V. t. 4. de magistris; cpl. II. l. V. t. 3. d. m.; cpl. IV. l. V. t. 3. d. m.; cpl. V. l. V. t. 2. d. m. — Decret. Gregor. IX. l. c. supra; Clem. V. Const. l. V. t. 1. d. m. — Art. 29. Wickleff dam. a Martino V. — Conc. Trid. Sess. V. cap. I. de ref., Sess. XXII. cap. 18. de ref., Sess. XXV. cap. 2. de ref. — Decretal. Clement. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 158. sq. — Pii IX. Syllab. prop. 33. 45. 46. 47. 48. — Collect. Lac. v. v. Scholae, Seminaria, Universitas; Collectan. S. C. de Prop. F. v. v. Scholae, Collegia, Seminaria, Universitates.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. — *Zech*, De iure rer. eccles. P. I. sect. 1. tit. 10. de academ., tit. 11. de seminar. clericor. §§ 145. sq.; *Scherer* l. c. § 103.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 147. sq.; *Moulart*, L'église et l'état. l. III. c. 4.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 491. sq.; *Iansen*, De facultate docendi s. de scholis institutiones iuridicae; *Riess*, Der moderne Staat u. d. christl. Schule; *Robiano*, De iure Ecclesiae in universi-

(175) Concil. prov. Strigon. (a. 1858.) l. c. t. V. col. 56.

(176) Concil. provinc. Coloc. (a. 1863.) l. c. col. 680.

(1) Cfr. v. g. Conc. prov. (a. 1860.) in Coll. Lac. t. V. col. 364. sq.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) l. c. col. 452.

tatibus studiorum; Poñan, De seminario clericorum; *Themistor*, D. Bild. u. Erzieh. d. Geistlichen (L'instruction et l'éducation du clergé). — *Thomassin*, Vet. et nov. Eccl. discipl. P. I. l. 3. cap. 2. sq. P. II. l. 1. cap. 92. sq.; *Denifle*, D. Universit. d. Mittelalt. bis 1400.

Praenotiones.

67. Postquam duo principales modi explicati sunt, quibus Ecclesia per definitiones authenticas et praedicationem verbi Dei in loco sancto magisterium suum viva voce et solemni forma exercet, reliquum est, ut *tertia exercitatio magisterii ecclesiastici in scholis* quoad formam minus solemnis, quoad rem gravissimi momenti, ex professo et in propria sede materiae tractetur. Certe disputatio de scholis nequaquam amandanda est ad titulum: « *De minoribus institutis ecclesiasticis* » (2) aut ad sectionem: « *De locis et bonis ecclesiasticis* » (3) aut ad *ius criminale* libri quinti Decretalium, ubi occasione data propter *simoniacas artes magistrorum* etiam de magistris et scholis disseritur (4). Potius universa illa quaestio si ad suprema principia revocetur, sub rubrica: « *De magisterio ecclesiastico* » unice legitimum habet locum (5), quo mirum in modum illustratur. Quare suppositis genuinis principiis de iuribus familiae et potestatis civilis circa educationem iuventutis, quae in philosophia morali iam stabilita sunt (6), antequam ad singulares species scholarum transeat, primo loco principia fundamentalia *de iure Ecclesiae catholicae in scholas* videntur esse proponenda.

§ 1. PRINCIPIA FUNDAMENTALIA DE IURE ECCLESIAE CATHOLICAE IN SCHOLAS.

68. Ecclesia catholica a) ex *iure proprio* divinitus concessio non solum *religiosam* iuventutis catholicae instructionem et educationem in omnibus scholis sive publicis sive privatis cum vera

(2) Cfr. *Aichner*, Comp. iur. eccl. §§ 138. sq.

(3) *Zech* l. c.; *Laemmer*, Institut. § 188.

(4) Lib. V. tit. 5. X.; *Schmalzgr.* l. c. in cit. tit. 5. l. V.; *Santi* l. c. eod. tit. 5. n. 1. sq.

(5) Cfr. cit. Concil. prov. Pragense; *Scherer* l. c.

(6) *Cathrein*, Philosophia moral. n. 567. sq.; *Costa-Rossetti*, Synopsi philos. mor. p. 690. sq.; *Cavagnis* l. c. p. 150. sq.

iurisdictione libera et independenti a potestate civili unice regere potest, sed etiam *b) litterariam* et civilem institutionem eatenus sibi subesse merito et indubitanter tenet, quatenus requiritur, ut tuta sit religiosa instructio et educatio iuventutis catholicae. Imo *c)* quamvis Ecclesiā catholicā sibi *soli* non vindicet ius erigendi et dirigendi scholas *elementares* vel *medias* vel *superiores* sive universitates pro laicis in scientiis et artibus profanis, tamen ius *cumulativum* et ab ipsa potestate civili omnino *independens* etiam ad huiusmodi scholas pro suo prudenti arbitrio erigendas et conservandas sibi competere ex legitimis titulis probat atque demonstrat.

Denique *d)* quemadmodum Ecclesia pro suo iure fideles a certis scholis *pravis prohibere* potest, ita etiam suis fidelibus subditis frequentationem scholarum a se fundatarum vel approbatarum sive absolute v. g. pueris scholas elementares, sive conditionate v. g. clericis seminaria *positive praescribere* et iniungere potest.

69. *a)* Quare cum religiosa instructio et educatio principaliter consistat in tradenda recta doctrina catholica de fide et moribus et in aptis exercitiis religiosis, quibus iuventus catholica ad vitam supernaturalem vereque christianam formetur, facile patet principale obiectum iuris Ecclesiae. Praeterea huiusmodi ius nequaquam limitatur ad scholas, quas Ecclesia ipsa pro iure suo proprio et independenti fundavit, sed etiam ad omnes alias scholas sive a Statu sive a municipiis sive ab hominibus privatis erectas sese extendit (7). Ceteroquin pro diversitate scholarum iura Ecclesiae diverso quoque modo sunt exercenda. Nam scopus scholarum elementarium a scopo universitatum litterarum longe differt. Quod si Ecclesiae *regimen* scholarum in *iurisdictione* omnino libera, non in facultate quadam supplicandi aut voto consultativo fundatum omnino est vindicandum, ipsi competat necesse est *auctoritas* designandi materiam librosque instructionis *religiosae*, inspiciendi et dirigendi magistros, discipulos, me-

(7) Leo XIII, Encycl. « *Nobilissima* » 8. Febr. 1884., « *Spectata fides* » 27. Nov. 1885., « *Quod multum* » 22. Aug. 1886.; Nussi, Conventiones p. 69. sq.; *Cavagnis* l. c. p. 143. sq. 148. sq.; *Hinschius* l. c. p. 433. 572. sq.

thodum et praesertim interveniendi in magistrorum approbatione, nominatione vel remotione. Quae *potestas* Ecclesiae i. e. in concreto *Praelatis* ecclesiasticis competit pro diverso gradu iurisdictionis et scholae; supremo quidem gradu propria est Romano Pontifici, a quo potissimum in omnes universitates catholicas exercetur, Episcopis autem et parochis minore ambitu est concessa (8).

b) Si Ecclesiae catholicae etiam litteraria et civilis institutio iuventutis catholicae subiecta esse dicitur, potestas ecclesiastica in his ad omnes disciplinas profanas earumque magistros et libros ipsis universitatibus litterarum non exclusis omnino extenditur et supremis innititur principiis de genuina relatione inter fidem et rationem (9). At eadem potestas nequaquam *absoluta* et *directa*, sed *relativa* et *indirecta* et ordinarie potius *negativa* est dicenda, quatenus ipsius exercitatio ratione integritatis *fidei* catholicae et bonorum *morum* requiritur (10). Quod ius negativum Ecclesiae ut sit efficax ad avertenda pericula fidei et morum a fidelibus, praeter ius *invigilandi* ad comprobandam conformitatem scholarum cum doctrina et disciplina christiana, imprimis comprehendat oportet facultatem interdicens fidelibus frequentationem scholarum pravarum, exigendi ut in republica catholica ex scholis catholicae iuventuti apertis magistri, libri aliaque removeantur, quibus fides et mores periclitantur (11). Cum damna iam illata difficilius reparentur, quam pericula imminencia caveantur, Ecclesia postulare potest ius quoddam praevenitivum, ne quis saltem ad certas scholas v. g. elementares admittatur tanquam magister, nisi ab ipsa sit praevis approbatus (12).

(8) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de ref.; S. C. C. 18. Jul. 1888. in Act. S. Sed. vol. XXI. p. 674. sq.; *Nussi* l. c.; S. C. Stud. ex discipl. nunc vig.; *Bargilliat*, Praelectiones iuris can. n. 568. sq.

(9) Cfr. Syllab. prop. 8. 9. 10. 11. 12. 14. 57.; Conc. Vatic. Sess. III. Const. de fide cath. cap. 4. et de fid. et rat. can. 2.; *Iansen* l. c. p. 61. sq.

(10) Quare *Hinschius* l. c. p. 574. manifeste errat, si docet Ecclesiam catholicam sibi simpliciter vindicare « *regimen* » omnium scholarum etiam a Statu vel corporationibus fundatarum neque accurate refert doctrinam scriptorum catholicorum. Cfr. *Hammerstein*, De Eccles. et Stat. p. 146. 158.

(11) *Cavagnis* l. c. p. 147. sq.; Collect. Lac. t. III. v. Educatio, n. 51. sq. 79.

(12) S. C. C. in caus. Ferent. 4. Dec. 1734.; *Cavagnis* l. c. p. 168.

c) Nequaquam autem ex iure divino Ecclesia habet ius *dirigendi omnes* scholas, quatenus in illis res mere *naturales* v. g. ars militaris vel nautica docentur; multoque minus hominibus privatis vel municipiis vel potestati civili negat facultatem servatis servandis erigendi et dirigendi scholas de istis scientiis et artibus naturalibus. Speciatim ab Ecclesia in dubium non vocatur ius potestatis civilis saltem in scholis ab hominibus privatis vel a municipiis vel a Statu fundatis aptis legibus *reprimendi* abusus iam ortos vel etiam *praeveniendi* imminetia pericula v. g. circa publicam valetudinem et morum honestatem, vel circa bonam famam et capacitatem magistrorum ad docendas illas artes vel scientias naturales (13), dummodo salvum semper maneat ius exclusivum Ecclesiae dirigendi *instructionem et educationem religiosam* iuventutis catholicae atque invigilandi (14) instructioni profanae, ut illa *a fide catholica* non sit aliena. Huiusmodi enim scholae rebus *mixtis* sunt adnumerandae (15).

At scholae inferiores et superiores, quae *ab ipsa Ecclesia* fundantur et eriguntur, tanquam res mere ecclesiasticae et verae societatis perfectae nequaquam *stricto iure* subsunt regimini potestatis civilis (16). *De facto* sane haud raro Ecclesia eo iure contenta est, quo unusquisque homo privatus in erigendis et dirigendis scholis ex communi iure civili fruitur. Hinc Ecclesia legibus civilibus v. g. de valetudine publica in scholis promovenda, de apta aedificiorum delineatione sese facile et prudenter accommodat, quemaadmodum id etiam haud raro facit vel in ipsis ecclesiis exstruendis aut in observandis legibus honestis per clericos, ubi illi foro privilegiato gaudent. Inde autem minime sequitur Ecclesiam *vi legum civilium* ad observandas istas ordinationes hygienicas vel aedilicias a potestate civili latas directe obligari. Cfr. *Cavagnis* l. c. P. II. p. 264. sq. 270. sq.

d) Quodsi Ecclesiae vindicamus ius cogendi fideles ad certas scholas frequentandas, potestati civili consequenter non negamus

(13) Leo XII. Const. « *Quod divina sapientia* » 28. Aug. 1824. tit. 13. de scholis publicis; *Cavagnis* l. c. p. 188. sq.

(14) Leo XII. l. c. n. 137. 146.

(15) *Hammerstein* l. c. p. 146.

(16) *Hammerstein* l. c. p. 158. atque eodem sensu videtur esse explicandus *Cavagnis* l. c. p. 184. 185.; *Iansen* l. c. p. 74. sq.

ius et officium brachio suo saeculari iuvandi Ecclesiam contra parentes, qui gravissimas suas obligationes negligunt. Neque Ecclesia solet reprobare leges civiles, quibus parentes adiguntur, ut suis liberis eum gradum procurent instructionis elementaris in rebus profanis, sine qua attentis diversarum regionum moribus et necessitatibus parentes vix a neglecta educatione liberorum excusantur (17).

70. *Scholion.* Quae principia de scholis clericalibus (18) sive de seminariis clericorum speciatim sint statuenda, infra § 5., ubi de seminariis clericorum ex professo agitur, convenientius explicabitur.

71. Principia supra stabilita et explanata duplici errori in theoria et in praxi vel ab ipsis legislatoribus civilibus nunc retento et divulgato evidenter sunt opposita. Sunt enim viri docti et legislatores, qui putant *omnes scholas* directioni et arbitrio potestatis *civilis* ita esse subiectas, ut *propria* auctoritas *Ecclesiae* et ius nativum *parentum* ad scholas excludantur. Quae auctoritas Ecclesiae etiam tum excluditur, cum, licet de facto et ex iuris civilis ordinatione religio catholica forte etiam ab ipsis sacerdotibus doceatur in scholis, tamen *suprema potestas* definiendi etiam in ordinanda instructione *religiosa* iuventutis catholicae in scholis est penes magistratus *civiles* (19).

Alter error in eo consistit, quod scholae etiam elementares ita sint ordinandae, ut saltem ordinario tempore institutionis scholasticae omnis instructio et exercitatio vere *religiosa* excludatur, et vel ipsae notitiae vel scientiae naturales tradantur abstractione facta a qualibet religione. Cuius exclusionis omnis religionis saltem positivae et determinatae societatis religiosae is est scopus, ut omnes cives etiam diversarum religionum sine ullo offendiculo filios suos indiscriminatim ad illas scholas *neutras* sive laicales mittere possint (20).

(17) Cfr. Conc. prov. Colon. (a. 1869.); Conc. provinc. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 364. 454. iunct. 1266.; *Cathrein* l. c. n. 582. sq.

(18) *Cavagnis* l. c. p. 176. sq.

(19) Syllab. prop. 45. 46. 47.; *Cavagnis* l. c. p. 150. sq.; *Cathrein* l. c. n. 567. sq.; *Hammerstein* l. c. p. 181. sq.; *Hinschius* l. c. p. 582. sq., ubi praesertim leges Germaniae et Austriae huc spectantes refert.

(20) Syllab. prop. 48.; S. C. de Prop. F. 10. Ian. 1855. et S. C. Inq.

Duplex iste error facile in praxi degenerat non solam in violationem iurium ecclesiasticorum, sed etiam in apertam Ecclesiae persecutionem.

72. a) *Ius Ecclesiae* exclusivum positive et negative ordinandi et dirigendi institutionem religiosam in scholis facile *eruitur ex ipso Ecclesiae fine*. Etenim soli Ecclesiae catholicae pro potestate sibi a Christo Domino concessa incumbit gravissimum officium omnes homines fideles et baptizatos dirigendi ad finem supernaturalem; hinc ipsi soli etiam strictum ius competit ad illa media, quae ad illum finem consequendum moraliter sunt necessaria. Atqui *institutio religiosa* iuventutis catholicae est medium quam maxime necessarium ad finem supernaturalem, imo ipsius vitae supernaturalis est quasi radix et fundamentum. Ergo Ecclesiae catholicae unice competit ius institutionem religiosam iuventutis catholicae cum vera potestate dirigendi omnisque ingerentia potestatis civilis penitus exclusa est.

Neque minus idem ius Ecclesiae commendatur, si vel *ipsa natura institutionis religiosae* attendatur. Nam religiosa institutio consistit principaliter in recta fidei et morum *instructione et praxi*, debito *Dei cultu legitimaque sacramentorum receptione*. Iam vero infallibilis doctrinae et vitae christianae definitio, ordinatio cultus divini in novo testamento, legitima sacramentorum administratio et receptio unice *pendent* a regimine Ecclesiae catholicae; ergo religiosa institutio ei unice est subiecta (21).

Quod ex fine Ecclesiae et natura institutionis religiosae manifeste deducitur, id luculenter quoque demonstratur ex ipsa *doctrina et praxi* Ecclesiae. Profecto enim illud ius Ecclesiae non est negandum, quod Romani Pontifices diserte Ecclesiae

30. Iun. 24. Nov. 1879. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 475. 481.; Leo XIII. Encycl. « *Nobilissima* » 8. Febr. 1884.; *Cavagnis* l. c. p. 151. sq. Huc pertinent potissimum leges civiles de scholis in Gallia, Italia, Anglia, Stat. foeder. Americ. septentr. Cfr. *Scherer* l. c. § 103. not. 37.; *Scauto*, Diritto eccles. t. II. p. 626. sq.; *Nourisson*, De nova lege circa regimen instructionis primariae promulgata in Gallia 30. Oct. 1886. in Arch. f. k. K. t. 37. p. 400.; *Moulart* l. c.

(21) Syllab. prop. 44.

vindicarunt (22), Concilia provincialia nova et vetera strenue defenderunt (23), sensus populorum catholicorum constanter auctoritati ecclesiasticae inesse testatus est; id autem obtinet de iure exclusivo Ecclesiae pro suprema sua potestate dirigendi religionis iuventutis catholicae institutionem etiam in scholis (24).

b) Neque minus evidens est alterum illud ius Ecclesiae *negativum* in *scientias* et disciplinas *profanas*, ne quid ipsis fidelibus tradatur fidei atque bonis moribus contrarium (25). Nam Ecclesia pro suo *infallibili magisterio* authentice definire potest, num quid in istis scientiis et disciplinis profanis a fide et bonis moribus alienum doceatur et vi suae *potestatis indirectae* in res profanas etiam sufficienti instructa est auctoritate, ut efficaciter impe fiat damna ex huiusmodi doctrinis contrariis orta. At nemo profecto negabit in scientiis profanis tradendis partim ex obiecto suo v. g. in falsa historiographia vel philosophia partim propter perversam personam magistri aut turpem methodum grave damnum iuventuti catholicae afferri posse. Quare Ecclesiae catholicae competat necesse est ius efficax invigilandi scientificae scholarum institutioni etiam in rebus profanis.

Quod ius Ecclesiae etiam aperte colligitur ex constanti ipsius *doctrina* et *praxi*. Ita v. g. Clemens XIV. cum ageretur de statuenda ratione, qua in Poloniae regno institui iuventutem oporteret, haec monuit: « *Nec quidquam vestris decretis ac legibus de Episcoporum vigilantia detrahatur, quibus rerum ad religionem spectantium omnino omnis attributa esse debet opera. Propterea satagendum, ut, qui iuventutem instituunt, Episcoporum curae et auctoritati subiiciantur praesertim in iis rebus, quae cum religionis ac fidei institutis magis nexae et colligatae sunt* ».

(22) Leo XIII. in Ep. ad Card. Vicar. 26. Iun. 1878, et in Encycl. « *Nobilissima* » ad Ep. Gall. 8. Febr. 1884. et aliis Encycl. supra citatis; Pii IX. Alloc. 22. Iun. 1868. in Arch. f. k. K. t. 20. p. 171.; Syllab. prop. 44. sq.; *Nussi*, Conventiones l. c.

(23) Collect. Lac. v. v. Educatio, Scholae.

(24) *Bouix*, De iud. eccl. t. I. p. 99. sq.; *Hammerstein* l. c. p. 186.

(25) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de ref. iunct. decis. S. C. C. in caus. Conimbric. 1888. in Act. S. Sed. vol. XXI. p. 674. sq.; Syllab. prop. 45. sq. prop. 8. sq.; *Bouix* l. c. p. 112. sq.; *Cavagnis* l. c. p. 147. sq.

c) Quodsi Ecclesiae vindicamus *ius erigendi* et dirigendi *scholas* non tantum *inferiores*, sed etiam *medias* et *superiores* pro ipsis laicis, huiusmodi ius exinde manifeste deducitur, quod Ecclesia sit *societas perfecta* et certe iisdem iuribus hac in re utatur, quibus vel ipsa potestas civilis non est destituta.

Praeterea quamvis in scholis tantum inferioribus scopus *principalis* sit *instructio et educatio religiosa*, tamen eadem institutio et educatio religiosa in scholis mediis et supremis non est exclusa, sed suum accipiat necesse est *augmentum* et *complementum*. Ergo Ecclesia optimo iure suam interponit auctoritatem. Insuper singularis plane est necessitas tum in se tum ratione temporum, ut ab adolescentibus etiam superiorum studiorum avertantur *pericula* morum, et scientiae naturales tradantur *sine fidei* detrimento. Qui duplex scopus profecto Ecclesiae summo opere proprius sine dubio melius et efficacius obtinetur, si ipsa Ecclesia huiusmodi scholas erigit et dirigit (26).

d) Tandem ius Ecclesiae *prohibendi* suis fidelibus *frequentationem scholarum pravarum* est res evidentissima. Eo enim in casu Ecclesia *interpretatur ius divinum*, cuius constituta est magistra et vindex, et suis quoque *legibus* et sanctionibus munit et ampliat (27).

Porro cum facile eae possint esse circumstantiae, ut parentes suis liberis in domo propria neque per se neque per alios sufficientem instructionem et educationem religiosam impertiri possint, Ecclesia pro suo officio instruendi et educandi istos liberos in religione catholica etiam ius habet ad medium in concretis circumstantiis unice aptum et non raro necessarium scilicet cogendi parentes, ut congruo tempore mittant liberos suos ad scholam elementarem vereque catholicam (28).

(26) *Cavagnis* l. c. p. 172. sq. i84. sq.; *Iansen* l. c. p. 74. sq.; *Robiano* l. c. p. 183. sq.

(27) S. C. de Prop. F. 19. Iul. 1838. (pro Sin.); Instr. S. C. de Prop. F. ad Ep. Hibern. a. 1841.-1857.; Instr. S. C. Inq. 26. Mart. 1866. (pro Helvet.); Litt. encycl. S. C. de Prop. F. 6. Aug. 1867. (ad Ep. Angl.); Instr. S. C. Inq. 24. Nov. 1875. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 471. 472. 477. 481. Cfr. quoque Conc. provinc. Halif. (a. 1857.) in Coll. Lac. t. III. col. 737.; epist. pastor. Archiep. Paris. 24. Apr. 1882.; Arch. f. k. K. t. 48. p. 142. sq.

(28) Cf. cit. Conc. Colon. et Prag. l. c.; *Cathrein* l. c. n. 592.

§ 2. DE SCHOLIS ELEMENTARIBUS.

I. Notio, divisio, historia scholarum elementarium.

73. Scholae elementares (primariae, populares, parochiales) si rite sint constitutae et iuri ecclesiastico conformes, dicuntur illae scholae, quae *praesertim institutionem et educationem religiosam* impuberum intendunt, insuper autem eosdem impuberes ea cognitione rerum *profanarum* imbuunt, quae ex communiter contingentibus saltem nostra aetate pro diversitate regionum unicuique civi necessaria existimatur (29).

74. Quae scholae *elementares* sive *primariae*, quatenus differunt ab institutione quadam *domestica* in familia sive per parentes sive per magistrum a parentibus deputatum filiis familias data, imprimis ratione causae efficientis sive *principii constituentis* distinguí possunt in *privatas* et in *publicas*.

Privatae sensu stricto dicuntur illae, quae aut a *patribus familias* communi consilio pro suis filiis fundantur, aut a persona *privata* alias idonea et legitima pro certis tantum scholaribus eriguntur. Quodsi scholae elementares ab istis personis privatis erectae *communi* utilitati destinantur et *omnibus* impuberibus servatis servandis patent, imo forte ab auctoritate publica expresse approbantur et quoad privilegia et effectus civiles vel canonicos scholis publicis aequiparantur, profecto ratione originis sive *causae efficientis* manent scholae privatae, sed ratione *utilitatis communis* et effectuum modique publici in docendo servati ad scholas publicas proxime accedunt.

Scholae elementares *publicae* (30) sunt illae, quae a *publica*

(29) S. C. C. in caus. Salon. 17. Iul. 1688. in ed. *Richt. C.* Trid. p. 20.; Pii IX. Ep. ad Arch. Friburg. 14. Iul. 1864. in Arch. f. k. K. t. 12. p. 326.; Leo XIII. in cit. Ep. ad Card. Vic.; *Cavagnis* l. c. p. 150. sq.

Quare scholae, quae *temporis diuturnitate* atque *matarum amplitudine* omnem modum superant, non iam *elementares* dici possunt, neque suppeditant necessarias tantum notitias velut legendi, scribendi, computandi, sed potius superfluas, imo haud raro noxias. Cfr. *Costa-Rossetti* l. c. p. 693. sq.

(30) Instr. S. C. Inq. 24. Nov. 1875. ad Ep. Am. sept.: « *E scholis publicis, quas illic vocant, gravissima damna imminere* » (nuntiatum est); *Cavagnis* l. c. p. 159. 166. sq. 211. sq.

auctoritate sive *ecclesiastica* sive *civili* eriguntur et omnibus impuberibus pro communi institutione servatis tamen servandis patent v. g. scholae parochiales vel municipii vel gubernii. Inde facile deducitur, quae sit principalis differentia inter scholas *privatas* et *publicas*, si origo vel causa efficiens spectetur (31). Manifestum quoque est, quam inepte *solae* scholae a potestate *civili* (sive a municipiis sive a magistratibus provinciae sive a supremis rei publicae moderatoribus) fundatae appellentur « *publicae* », scholae autem ab Ecclesia erectae « *privatis* » scholis adnumerentur (32), quasi Ecclesia non esset societas *perfecta*, et instituta ecclesiastica *privato* nomine, non vi auctoritatis ecclesiasticae suas fundarent scholas elementares v. g. Episcopi, parochi vel conventus regularium. Nequaquam vero ad notionem *publicae* scholae requiritur, ut omnes impuberes cuiusque *religionis* et conditionis indiscriminatim de facto admittantur aut de iure admitti debeant. Id enim vel ipsa sana ratio vetat; evidentissimum enim est admissionem impuberum ad scholas elementares certis legibus et normis esse ordinandam. Quodsi differentia religionum in scholaribus non attendatur, facile pericula fidei et morum oriuntur, et perversum systema scholarum mixtarum vel neutrarum inducitur.

Porro scholae elementares dividuntur in *liberas* et *obligatorias*, quatenus liber est accessus, aut frequentatio scholae coactioni est obnoxia. Denique si attendatur relatio scholarum elementarium ad *religionem*, distinguuntur scholae *religiosae* sive confessionales, quae solis asseclis certae religionis sunt destinatae et adaptatae; *simultaneae* sive mixtae, ad quas filii parentum cuiuscunque religionis admittuntur ad instructionem profanam, institutio vero religiosa tanquam pars programmatismi scholastici scholaribus pro diversitate religionum separatim, sed *obligatorio* modo impertitur; *neutrae* sive *laicae*, in quibus instructio religiosa aut mere *facultativa* existit aut simpliciter

(31) Cavagnis l. c. p. 166. sq.; Hammerstein l. c. p. 182. sq.

(32) Id quod fit ab Hinschius l. c. p. 583. aliisque scriptoribus. Recte vero scribit Hammerstein l. c. « Ecclesiae... multo magis est quam Statuum publicas erigere scholas tum elementares tum superiores, imprimis universitates ».

omittitur vel etiam excluditur aut communi quadam instructione « *moralis et civica* » suppletur.

75. Ecclesia catholica, quae pro suo scopo principali inde a primis saeculis maxime instructionem religiosam curavit, quam primum ipsi per circumstantias licuit, scholas aperire non neglexit. Quae scholae potissimum in episcopis et monasteriis fuerunt erectae (33). Carolus Magnus et Concilia reformationis saeculi octavi et noni erectionem scholarum, quas nunc elementares sive primarias vocare solemus, magna cum sollertia promoverunt et praescripserunt (34) ipsisque parentibus iniunxerunt (35), ut *pueros* suos ad illas scholas mitterent (36), ubi ars legendi, scribendi, cantandi, computandi disceretur. Ludovicus Pius Caroli M. zelum in promovendis scholis imitatus est, atque etiam extra imperium Francorum idem studium reperitur (37). Turbulenta tempora saeculi decimi et undecimi haud raro scholis non fuerunt propitia. Nihilominus medio aeo frequentes fuerunt scholae parochiales (38) et imprimis ex saeculo 13. in civitatibus non paucae scholae elementares sunt erectae (39). Quae civitatum scholae minime originem ducunt ex quadam oppositione contra ecclesiasticam auctoritatem; huiusmodi enim assertio est mera fictio solido fundamento historico plane destituta (40). Quare nequaquam exspectanda fuit pseudoreformatio (41), ut scholae elementares incrementum caperent; imo iisdem non leve attulit damnum spuriisque suis principiis de potestate ecclesiastica (42) et potestate civili paulatim viam paravit ad theorias et leges modernas de monopolio Status in

(33) Scherer l. c. § 103. not. 1.

(34) Synod. Aquisgran. (a. 789.) c. 71.; Synod. Mogunt. (a. 813.) c. 45.; Theodulf. Aurel. (c. a. 797.) capit. c. 20.

(35) Synodus Mog. l. c.

(36) Riculf. Suess. (a. 889.) capit. c. 16.

(37) Cfr. c. 3. C. XII. q. 1. (c. 7. C. Roman. a. 826. 853); c. 12.

D. 37. (c. 34. Conc. Roman. a. 826. 853.).

(38) Cap. 3. X. de vit. et honest. III. 1.

(39) Scherer l. c.; Hinschius l. c. p. 575. sq.

(40) Scherer l. c. n. 3.

(41) Ut putat Hinschius l. c. p. 577. Cfr. Cardinal. Hergenroether, Handb. d. allg. Kircheng. t. II. p. 179.

(42) Hinschius l. c. p. 578.

scholas etiam elementares. Illud autem est indubitatum, quod catholici novis periculis excitati post reformationem maiori studio scholas elementares et dominicales curarent (43). Praxis quoque antiquo usu recepta effecit, ut vel inter ipsos acatholicos scholae tanquam « *adnexum Ecclesiae* » haberentur (44). A quo principio praesertim nostro saeculo magis magisque recessum est (45). Hinc Ecclesia spuriiis doctrinis de scholis elementaribus sanam doctrinam et praxim opposuit (46) iniustasque leges civiles condemnavit (47) atque tristes illarum effectus, quantum fieri potest, impedire vel saltem imminuere studuit (48).

II. Disciplina vicens de scholis elementaribus.

76. Quodsi attendatur disciplina vicens, quatenus multis concordatis nostri saeculi, Constitutionibus Romanorum Pontificum et Conciliis provincialibus et statutis dioecesanis continetur (49), Ecclesia catholica etiamnunc in omnibus scholis elementaribus sive publicis sive privatis, ecclesiasticis sive municipalibus ex proprio suo iure et officio *religiosam* iuventutis catholicae *instructionem* et *educationem* dirigit et impertitur et inspicit.

Quare saltem in scholis elementaribus publicis vel privatis iisdem aequiparatis ex disciplina nunc passim vigente nemo in-

(43) Id quod facile eruitur ex compluribus Conciliis provincialibus et Synodis dioecesanis post ortam reformationem celebratis, ut vel ipse *Hinschius* l. c. p. 577. sq. fatetur. Cfr. quoque *Cardinal. Hergenroether* l. p. p. 512. 610. 435. sq., ubi agit de congregationibus religiosis, quae ad instruendam iuventutem praesertim ex tempore reformationis fuerunt fundatae.

(44) Cfr. v. g. instrum. pacis Westphal. a. 1648.

(45) Cfr. leg. de schol. element. v. g. in Italia leg. 7. Iulii 1877., in Gallia leges 1880. 1881. et praesertim 28. Mart. 1882. 28. Octob. 1886.; *Hinschius* l. c. p. 579. sq.

(46) Cfr. Syllab. l. c. prop. 44. sq.; schema Conc. Vatic. apud *Martin*, Collect. doc. C. V. p. 53. sq.

(47) Allocut. Pii IX. 22. Iun. 1868.

(48) Instr. S. C. de Prop. F. 30. Iun. 1875.

(49) *Nussi* l. c. p. 69. sq.; Leo XII. Const. « *Quod divina sapientia* » 28. Aug. 1824. n. 136. sq.; Concil. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 201. 217.; statuta dioec. Leodiens. (a. 1831.) iuncta legi belgicae de scholis elementarib. a. 1842. et 1884.; *Moulart* l. c. I. III. c. 4.

structionem religiosam tradere potest, nisi ratione *officii ecclesiastici* v. g. parochus vel ex speciali *missione canonica* rite a competente Superiore ecclesiastico i. e. ordinarie ab Episcopo sit deputatus. Porro a ludimagistris Ecclesia saepe solet exigere *fidei professionem*, ut de ipsorum fide et doctrina securior existat (50). Eidem auctoritati ecclesiasticae i. e. ordinarie Episcopo soli competit ius statuendi, quinam *libri* vel *catechismi* in instructione religiosa sint adhibendi, quid, qua *methodo*, quo *tempore* sit docendum (51). Quod ius Ecclesiae profecto ita est exercendum, ut caveatur ab irrationabili perturbatione universi ordinis scholastici praesertim in scholis municipalibus vel privatis. Inde autem minime sequitur supremam huius iuris ordinationem esse penes potestatem civilem, non ecclesiasticam.

Ex gravissimo suo officio *Episcopi* inspectores tum locales tum districtuum et dioecesis deputare solent, qui instructionem et educationem religiosam in scholis parochialibus examinent secundum normas in statutis dioecesanis stabilitas (52). A qua visitatione Episcopi immunes non sunt scholae parochiales (53) et elementares regularium alias exemptorum.

77. In universo negotio scholarum elementarium Ecclesia pro diversitate regionum praescripsit, ne quis *clericus* vel *laicus* scholam *catholicam* instituat sine Episcopi approbatione vel consensu (54). Alibi nemo ad scholam elementarem catholicam habendam competens est vel nominari potest, qui legitimis *examinibus* coram « *dioecesana commissione examinationis* » suam

(50) Cfr. supra de missione canonica et fidei professione; Moulart l. c.; Hinschius l. c. p. 620. sq. 624., ubi id fatetur.

(51) Nussi l. c.; Moulart l. c.; Hinschius p. 603. sq.

(52) Leo XII. l. c.; cit. Conc. plen. Baltimor. n. 204.; Litterae synodic. Conc. prov. Westmonast. (a. 1852.) in Coll. Lac. t. III. col. 1336.; Conc. Gall. in Coll. Lac. t. IV. v. Schola v. g. n. 7. 10.; Conc. German., Austr. etc. l. c. t. V. v. Educatio v. g. n. 25. 27.; Conc. Ital. etc. l. c. t. VI. v. Educatio v. g. n. 15. 21.

(53) Leo XIII. Const. « *Rom. Pontifices* » 8. Maii 1881.; cit. Conc. plenar. Baltimor. n. 203.

(54) Conc. prov. colon. Angl., Holl., Dan. (a. 1854.), in Coll. Lac. t. III. col. 1102.; Conc. prov. Gall. l. c. t. IV. v. Schola n. 12.; Congr. Ep. Sicil. (a. 1850.) l. c. t. VI. col. 821.; cfr. quoque col. 8. 798. 799.

aptitudinem non probavit (55). Speciatim vero *regulares* sive fratres sive sorores a scholis elementaribus pro suo instituto aperiendis ab Ecclesia non solum non prohibentur, sed potius ad illud laudabile opus a Rom. Pontificibus et Episcopis excitantur (56). Quare manifesta iniuria Ecclesiae, fidelibus catholicis ipsisque clericis et regularibus infertur, si per iniquas leges civiles v. g. Galliae et Germaniae clerici vel regulares saltem certorum ordinum religiosorum a scholis elementaribus arcentur, et soli laici tanquam habiles magistri admittuntur (57).

Quodsi res eo devenierit, ut Ecclesia catholica ex omnibus scholis publicis alicuius regionis eiiciatur (58), ipsa pro viribus proprias et independentes scholas parochiales fundare solet (59) suisque fidelibus subditis illarum tantum frequentationem permittit vel etiam praescribit salvis legitimis exceptionibus (60).

Quibus in scholis Ecclesia liberum plenumque suorum iurium habet exercitium (61), nisi forte iniquis legibus civilibus impediatur, aut ipsa sponte ad lucranda certa commoda suam libertatem restringat (62). Inter illa iura Ecclesiae maxime eminet facultas libere ordinandi universam instructionem religiosam et exercitia pietatis, seligendi libros et definiendi universum programma scholasticum, denique maxima cum libertate designandi magistros (vel magistras) eosque, si officio suo desint, removendi (63).

(55) Leo XII. l. c.; cit. Conc. plen. Baltimor. n. 203.; Conc. Ital. in Coll. Lac. t. VI. col. 68. sq. 98. 764.

(56) Collect. Lac. t. III. v. Educatio n. 47. 48., t. V. eod. n. 32., t. VI. eod. n. 35. 36. 37.

(57) Cfr. leg. gallic. 30. Oct. 1886. art. 17.; *Scherer* l. c. § 103. not. 35.; *Hinschius* l. c. p. 616. sq. Cfr. de libertate catholicis in Norwegia concessa: Arch. f. k. K. t. 72. p. 377. sq.

(58) Cfr. leg. Angl., Americ. sept., Galliae, Italiae; Arch. f. k. K. t. 48. p. 364. sq. t. 49. p. 476. sq.; *Nourisson*, De nova lege circa regim. instr. prim. prom. in Gallia in Arch. f. k. K. t. 57. p. 400. sq.; *Scaduto*, Diritto eccl. t. II. p. 626. sq.; *Scherer* l. c. not. 37.

(59) Cit. Concil. plenar. Baltimor. n. 194. sq.; Collect. Lac. t. III. v. Educatio n. 26. sq.

(60) Cit. Conc. plen. Baltimor. n. 196. sq.; Instr. Episcop. Belg. 1. Sept. 1879., quae sine solido fundamento nimii rigoris arguitur.

(61) Collect. Lac. t. III. v. Educatio n. 36. sq.

(62) Cfr. praxim in Anglia et Hollandia; *Scherer* l. c. p. 59. 63.

(63) Leo XII. l. c.; Collect. Lac. l. c. n. 36. sq. 49. Cfr. quoque

Denique ut in omnibus scholis elementaribus catholicae iuventuti destinatis probi et apti inveniantur magistri, maxima cura est Ecclesiae, ut futuri magistri (vel magistrae), qui ordinibus vel congregationibus religiosis non sunt adscripti, in catholicis seminariis magistrorum sive scholis normalibus recte praeparentur et educentur (64). Qui scopus ut facilius atque etiam minoribus expensis attingatur, ab Episcopis interdum v. g. in Anglia illa seminaria curae et regimini fratrum scholarum christianarum traduntur, vel monialibus, si piaae magistrae sint educandae.

§ 3. DE GYMNASIIS ALIISQUE SCHOLIS MEDIIS SIVE SECUNDARIIS.

I. Notio, divisio, historia gymnasiorum.

78. Gymnasia eae sunt scholae, in quibus pueri et adolescentescens, quorum educatio religiosa et moralis et civilis est continuanda, ita litteris quoque imbuuntur, ut eorum animi maxime per litteras humaniores convenienter excolantur et secundario etiam in aliis disciplinis eo gradu instruantur, ut cum fructu ad altiora studia in universitatibus litterarum accedere possint.

Ab ista genuina gymnasiorum natura (65) in non paucis regionibus paulatim recessum est, et cum gravi damno studiorum humaniorum, quae iam ex novis perversisque methodis detrimentum ceperant, disciplinae addiscendae in gymnasiis nimis extensae et multiplicatae sunt. Inde factum est, ut gymnasia magis magisque ad alias scholas medias accederent, quas gymnasia realia vel scholas reales vel scholas polytechnicas appellant, et in quibus studium linguarum modernarum et rerum

decis. S. C. C. in caus. Ferentin. 4. Dec. 1734. in Act. S. Sed. vol. XXI. p. 686.; « *Posse Episcopum prohibere ludimagistris exercitium scholae, quamvis nominati fuerint a communitatibus laicorum, iisque competat eorum electio bonorumque administratio independenter, nisi prius fuerint ab Episcopo approbati* ».

(64) Collect. Lac. t. III. v. Educatio n. 45. t. V. eod. n. 30.

(65) Cfr. Collect. Lac. t. VI. v. Educatio n. 23. sq.; Conventus Episcoporum. Lauretan. (a. 1850) l. c. in Coll. Lac. col. 792. sq. 795. sq.; *Ca-vagnis* l. c. p. 172. sq. 176. sq.; *Themistor* l. c. IV. B. III. 1.; *Kari* (i. e. Kleutgen), Ueber d. alt. u. neuen Schulen; *Scherer* l. c. not. 6.; *Hinschius* l. c. p. 627.

naturalium atque mathematicarum dominatur. Quare generaliore nomine scholarum mediarum omnes illae scholae comprehenduntur, quae instructionem quandam impertiuntur ultra limites scholarum elementarium v. g. scholae professionales, sed ad gradum facultatum et scientiarum, quae in universitatibus studiorum ex professo traduntur, non pertingunt.

79. Omnibus scholis mediis eadem fere *divisiones* applicari possunt, quas supra de scholis elementaribus proposuimus. Scholae enim mediae pariter possunt esse *publicae* et *privatae*, *liberae* vel saltem conditionate *obligatoriae*, *religiosae* sive confessionales vel mixtae atque *neutrae* et *laicae*. Quibus divisionibus scholarum mediarum illa addi potest in scholas *humaniores*, *reales*, *professionales*. Ipsae autem scholae humaniores et praeparatoriae ad studia universitatum, quae ab antiquis (66) in trivium vel quadrivium distributae fuerunt, ab aliis in gymnasia et lycea atque analogas sectiones et partes sunt distinctae.

80. Ecclesia catholica cum in imperio Romano propagari coepta esset, procul dubio in eam incidit aetatem, qua multum floruerunt artes liberales et studia humaniora (67). At quoniam mox diris agitata fuit persecutionibus, principali suo fini intenta τὰ ἐγκύκλια μαθήματα primis temporibus non multum curare potuit, indeque pagani nacti sunt opportunitatem arguendi christianos tanquam studiorum rudes et illiteratos (68). Quare pueri christiani necessitate quadam compulsi, ut ipse Tertullianus (69) fatetur, scholas grammaticorum paganorum adierunt. Quae res inde fere a medio saeculo secundo immutata est, cum schola catechetica Alexandriae florescere coepisset, atque Clemens Alexandrinus (70) τὰ ἐγκύκλια μαθήματα commendaret, et Origenes (71) magna cum laude doceret. Multo magis autem ex saeculo quarto crevit numerus magistrorum christianorum, post-

(66) Cfr. de ordine studiorum: *S. Augustini tractat. « de ordine »*; *Poüan* l. c. p. 21. sq.; *Karl* l. c.

(67) *Kraus* l. c. v. *Classiker*; *Kirchenl.* v. *Classiker*.

(68) *Minutius Felix*, *Octavianus* cap. 5. 16.

(69) De idololatria cap. 10.

(70) *Strom.* l. I. cap. 5.

(71) *S. Gregor. Thaum.*, In Originem.... panegyric. oratio cap. 13. sq.; *Euseb.*, *Hist. eccl.* lib. 6. cap. 2. 3.

quam per Constantinum M. Ecclesiae pax et libertas restituta esset. Aegre autem tulerunt SS. Patres velut S. Gregor. Nazianz. (72) et S. Augustinus (73), cum Iulianus apostata christianis studium scriptorum classicorum prohiberet. Inde quoque patet, quantopere SS. Patres alieni fuerint ab illo zelo parum discreto arcendi scriptores classicos Graecorum et Romanorum a scholis christianis (74).

Exstinctis fere in Occidente scholis veterum rhetorum ex saeculo sexto et septimo in monasteriis S. Benedicti (75) et apud ecclesias cathedrales (v. g. in Anglia) (76) studia humaniora flourerunt. Praesertim vero in scholis monasteriorum praeter inferiores scholas etiam superiores exstiterunt tam pro internis in ordinem religiosum ingressuris quam pro externis (77). Carolus Magnus Aquisgrani celeberrimam scholam condidit, in qua non solum theologia, sed etiam medicina, astronomia, musica tradebantur. Similes scholae maiores paulatim etiam in aliis civitatibus veluti Moguntiae, Treviris fuerunt institutae, quae ut plurimum duplicem cursum complectebantur scl. unum sacrae theologiae, alterum disciplinarum profanarum v. g. poeseos, rhetoricae, mathematicae, musicae (78).

Sequentibus quoque saeculis Ecclesia omni studio scholas medias fundavit et libertatem magistrorum, qui scholas regere

(72) Orat. V.

(73) De civit. Dei lib. 18. cap. 52.

(74) Quibus exemplis et doctrinis SS. Patrum (Cfr. S. Basil., Sermo ad adolescentes, quomodo possint ex gentilium libris fructum capere) satis iam refutatur nova impugnatio studii scriptorum classicorum graecitatis et latinitatis, quam in Gallia improbo labore Gaume variis libris in hunc sensum scriptis in sese suscepit. Daniel huius perversae innovationis optimam scripsit refutationem, et suprema quoque Ecclesiae auctoritas novam theoriam Regulae septimae antiqui Indicis non conformem reprobavit. Cfr. Pii IX. Encycl. « *Iner multiplices* » 21. Mart. 1853. ad Episcopos Galliae (Collect. Lac. t. IV. col. 191. sq.); S. C. Inq. 15. Febr. 1867. (Act. S. Sed. vol. II. p. 673. sq.); Collect. Lac. t. IV. v. Literaria studia n. 12. sq.; Kirchenlex. v. Gaume.

(75) Mabillon, Des études monastiques; Ziegelbauer, Historia rei literariae O. S. Bened. (a. 1754.).

(76) Beda, Hist. eccl. l. IV. cap. 4.

(77) Scherer l. c. not. 2.

(78) Ziegelbauer l. c.

volebant, strenue defendit. Quare Rom. Pontifices etiam statutis poenis Episcopos monuerunt, ut viris idoneis ad scholas regendas licentiam sine ulla difficultate gratisque concederent (79).

Post institutionem universitatum ex saeculo duodecimo antiquae illae scholae et studia humaniora multum pristini splendoris amiserunt (80); at cum ex saeculo decimo quarto et quinto studia humaniora reflorescere coepissent v. g. per Petrarcam in Italia, Rudolfum Agricola in Germania, etiam scholae humaniorum litterarum restauratae sunt (81). Id quod potissimum maiori vi factum est post exortam reformationem (82) tum a Patribus S. I. (83) tum ab aliis religiosis institutis.

Ex saeculo decimo septimo et praesertim saeculo decimo octavo institutioni in litteris humanioribus etiam illam, quam vocant « *realem* » magis magisque adiicere conati sunt. Quo ex studio non leviter exaggerato rerum *utilium* ortae sunt scholae reales et tempore revolutionis gallicae prima schola polytechnica instituta est. Quamvis negari non possit scholas medias saeculo decimo octavo suos habuisse defectus et nova quadam reformatione fuisse restaurandas, tamen novi reformatores modum excesserunt et cum secundariis et accidentalibus innovationibus principia plane spuria theoretice adoptata etiam in praxim deduxerunt. Nostro saeculo in non paucis regionibus eadem perversa principia de iurisdictione omnimoda Status in scholas medias legibus civilibus approbantur. Unde factum est, ut iurisdic-tio Ecclesiae in illas, etsi a catholicis scholaribus frequentatas aut penitus sit impedita aut summopere limitata (84).

(79) Cap. 1. 2. 3. 4. X. de magist. V. 5.

(80) Ziegelbauer l. c. I. p. 66.

(81) Kirchenlex. v. Classiker.

(82) Conc. Trid. Sess. V. cap. 1. de ref.

(83) Cfr. rationem studiorum S. I., quae teste Wion O. S. B. (1598.) continet « *illum docendi morem* (veterum) *per manus traditum* ». Quare errat Hinschius l. c. p. 627., si existimat catholicos saeculo decimo sexto esse secutos « *exempla* » regionum protestanticarum.

(84) Hinschius l. c. p. 633. sq.

II. Disciplina vigens de gymnasiis

aliisque scholis mediis.

81. Ecclesia catholica in omnibus scholis mediis etiamnunc sibi vindicat ius proprium et nativum providendi scholaribus catholicis eam *instructionem et educationem religiosam*, quam *ipsa, non potestas civilis* necessariam et convenientem esse prudenter iudicat (85). Quod ius Ecclesiae etiam in quamplurimis concordatis (86) disertis verbis est agnitum et comprobatum et a multis Conciliis provincialibus in praxim deductum (87). Quare in scholis illis mediis instructio religiosa scholaribus catholicis nonnisi *ab iis* tradi potest, quibus Episcopus auctoritatem et missionem contulit nec postea revocavit. Qua in instructione religiosa ii tantum adhibendi sunt *libri vel catechismi*, quos Episcopus approbavit, eique fas est per inspectores vel commissarios invigilandi et examinandi instructionem religiosam a magistris religionis datam. Denique quoad *exercitia pietatis*, sacramentorum frequentationem eas ordinationes disciplinares scholaribus catholicis Episcopus valet promulgare, quas necessarias vel opportunas esse existimat (88).

82. Ecclesia catholica non solum practice utitur *iure suo proprio et nativo* erigendi scholas medias iuventuti catholicae destinata, ubicunque iniustis legibus civilibus non impeditur vel arctatur (89), sed etiam suis fidelibus subditis magnam relinquit libertatem in condendis scholis mediis. Nihilominus sapienti consilio interdum ab Ecclesia cavetur, ne quis praesertim *clericus inconsulto Episcopo* gymnasium quoddam aperiat vel di-

(85) Syllab. prop. 45. 47. 48.; *Cavagnis* l. c. p. 172. sq.

(86) *Nussi* l. c. p. 69. sq. v. g. artic. 7. concord. Austr. (a. 1855.).

(87) Collect. Lac. v. Educatio.

(88) *Nussi* l. c. p. 70. sq.; Collect. Lac. l. c. t. VI. eod. n. 15. sq. 23. sq. Quare quae *Hinschius* l. c. p. 637. sq. ex legibus et ordinationibus civilibus nostri saeculi de ipsa instructione religiosa congerit, vi iuridica carent et solummodo in illis regionibus plena libertate destitutis ad vitanda mala maiora et incommoda in praxi attendenda sunt.

(89) Cfr. cit. Conc. plen. Baltimor. III. n. 208. sq.; Collect. Lac. t. III. v. Educatio n. 55. sq. 60. sq. 78. sq.

rigat vel in eo partes docendi suscipiat (90), quemadmodum Ecclesia nequaquam contradicit, si potestas civilis (91) hominibus *privatis* iustas praescribit condiciones, quibus impletis munere magistri scholae mediae publice fungi possunt. Quodsi agatur de fundandis scholis mediis vel collegiis per regulares, quae iure communi de fundandis conventibus et nunc in quamplurimis regionibus Leonis XIII. Const. « *Romanos Pontifices* » praescripta sunt (92), servari debent. Quoniam est ius indubitatum Ecclesiae invigilandi, ut etiam in disciplinis profanis scholarum mediarum, quae catholicis patent, doctrina sit conformis fidei catholicae et moribus christianis (93), Episcoporum est, si opus sit, examinare (94) libros etiam in litteris humanis, et pro suo iure postulant, ut magistri pravi removeantur (95). Neque Episcopi limites suae potestatis excedunt, si catholicis frequentare certa collegia mixta vel verius perniciose simpliciter prohibent. Cfr. cit. Syn. pl. Hiberniae in Coll. Lac. t. III. col. 795. iunct. col. 1294. et controversiam inter Episcopos Hiberniae de collegiis reginae; item cfr. decreta varia SS. CC. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 467. sq.

(90) Coll. Lac. l. c. n. 79. (de collegiis reginae in Hibernia) t. III. v. Schola n. 12., t. V. v. Educatio n. 45. 51., t. VI. eod. n. 17.

(91) Conc. prov. Australiense II. (a. 1869.) in Collect. Lac. t. III. col. 1075. iunct. col. 1371. et attento Conc. prov. Coloc. (a. 1863.) in Coll. Lac. t. V. col. 703.

(92) Cfr. cit. Conc. prov. Coloc. l. c. Quae supra de iniusta exclusionem regularium a scholis elementaribus dicta sunt, similibus legibus civilibus de scholis mediis applicari debent.

(93) *Nussi* l. c. p. 69. sq.

(94) Synod. plenar. Hibern. (a. 1850.) in Coll. Lac. t. III. col. 797.

(95) Cit. Conc. prov. Coloc. (a. 1863.) l. c. col. 703.

§ 4. DE UNIVERSITATIBUS STUDIORUM SIVE LITTERARUM.

I. Notio, divisio, historia universitatum studiorum.

83. Universitas litterarum (96) (studium generale vel universale (97), archigymnasium) (98) est schola in ordine suo suprema (99), in qua ex praxi nunc vigente omnes (100) scientiae vel saltem praecipuae quaedam facultates *altiori ratione* publice docentur et universa iuvenum educatio ultimum accipit complementum. Quare ex ipsa notione iam eruitur inter universitates modernas et studia generalia medii aevi haud leves intercedere differentias (101).

84. Quae supra de *divisione* scholarum mediarum dicta sunt, servata proportionem etiam divisioni universitatum sunt applicanda. Nostrae aetate, qua non pari fortuna reflorescere coeperunt universitates catholicae, notanda est illa divisio in liberas universitates *ecclesiasticas* vel *catholicas* (102) et *universitates Status* (103), quae haud raro nunc (104) spuris principiis de absoluto et supremo regimine potestatis civilis in rebus schola-

(96) L. 1. 2. 6. 7. D. quod cuiusque universitatis nomine III. 4.; *Robiano* l. c. 16. sq.

(97) *Robiano* l. c. p. 23. sq. 28.; *Denifle* l. c. p. 1. sq.; *Scherer* l. c. § 103. not. 6. 17.

(98) *Robiano* l. c. p. 28.; *Scherer* l. c. not. 6.; *Hinschius* l. c. p. 640. not. 6.

(99) *Robiano* l. c. p. 33. sq.

(100) *Robiano* l. c. p. 23. sq.; *Denifle* l. c. p. 452. sq.; *Scherer* l. c. not. 8.

(101) *Themistor* l. c. p. 34. sq.; *Robiano* l. c. p. 121. sq.; *Denifle* l. c. p. 27. sq. Cfr. quoque *Suarez*, De virt. et statu relig. tract. X. l. 5. cap. 4., ubi exposita notione studiorum generalium illa defendit contra *Wikleff*. aliosque adversarios; *Bouix*, De iure regular. t. II. p. 58. sq.

(102) Cfr. v. g. « *Constitutiones generales catholicae Universitatis Americae* » apud *Nilles*, Comment. Conc. pl. Balt. tert. P. II. p. 205. sq.; *Scherer* l. c. not. 12.

(103) Cfr. caus. Conimbric. 18. Iul. 1888. a S. C. C. definitam in Act. S. Sed. vol. XXI. p. 674. sq. iunct. Syllab. prop. 45.

(104) *Hinschius* l. c. p. 666. sq.

sticis etiam theologicis innituntur aut manifesta principia indifferentismi et separationis scientiae a religione christiana et catholica profitentur. Praeterea practici momenti est divisio in universitates *completas* et *incompletas*, quatenus omnibus facultatibus sunt instructae aut una vel compluribus carent. Quo sensu non pauca studia generalia medii aevi fuerunt diu universitates incompletae (105) v. g. celeberrimum studium generale Bononiense.

85. Quodsi *origo historica* universitatum spectetur, profecto antiquissimae universitates medii aevi nequaquam ab auctoritate ecclesiastica vel civili specialibus constitutionibus vel decretis erectae et fundatae sunt. Huiusmodi enim diplomata non reperiuntur (106). Quare universitates potius ita ortae sunt, ut antiquissimae quaedam et celeberrimae scholae certarum facultatum *de facto* fierent studia generalia, ad quae longe lateque ob famam praeclarissimorum doctorum novaeque methodi praestantiam et privilegiorum favorem et commoda indigeni atque externi studiosi confluebant (107). Quae numerosa multitudo doctorum et scholarium in una civitate congregata pro moribus illius aetatis mox in *autonomas universitates* sive *corporationes* coadunata est. Pro diversitate autem regionum et indolis nationum cum in universitatibus sive corporationibus formandis magna existeret libertas, haud levis locum habuit diversitas. Inde factum est, ut in aliis universitatibus praevaleret forma *aristocratica* regiminis v. g. Parisiis, in aliis autem v. g. Bononiae *democratica* quaedam forma regiminis induceretur (108). Hinc facile patet antiquissimas illas universitates longe alio sensu appellatas esse universitates atque nostra aetate fieri solet.

Cum utilitas et praestantia primorum studiorum generalium

(105) *Scherer* l. c. not. 8. 7.; *Denifle* l. c. p. 26. sq.

(106) Ita v. g. schola medicinae Salernitana iam saeculo nono occurrit, studium autem iuris Bononiense saeculo duodecimo ortum paulatim in studium generale transformatum est. Similiter extra Italiam ex saeculo 12. et 13. ortae sunt universitates Oxoniensis et Cambrigensis in Anglia atque Parisiensis et Montispessulana et Aurelianensis in Gallia. Cfr. *Denifle* l. c. p. 807. sq. 231. sq.; *Scherer* l. c. not. 6.

(107) *Denifle* l. c. p. 40. sq.

(108) *Denifle* l. c. p. 64. sq.

omnibus esset manifesta, paulatim Romani Pontifices (109) et principes civiles (110) universitates erigere et fundare coeperunt aut universitates iam erectas approbarunt (111) multisque privilegiis (112) exornarunt. Quamvis concedendum sit nequaquam omnes universitates medii aevi *a solis* Romanis Pontificibus fuisse *formaliter* erectas, tamen inde a saeculo decimo quarto saltem approbatio et magis magisque etiam erectio universitatum a Romano Pontifice fuit expetita concurrente haud raro simul etiam imperiali vel regia potestate (113). Quare cum universitates medii aevi ut plurimum cum interventione auctoritatis pontificiae essent fundatae atque tanquam instituta quaedam ecclesia-

(109) Bonif. VIII. Const. « *In supremæ* » 6. Iun. 1303.; cap. 2. de privil. V. 7. (Innoc. IV. 1244.-1245.) in Sext.; *Denifle* l. c. p. 301. sq.; *Hinschius* l. c. p. 642. sq.

(110) *Denifle* l. c. p. 424. sq. 474. sq. Ita Frideric. II. a. 1224. fundavit universitatem studiorum Neapolitanam quatuor facultatibus praeditam. Cfr. *Denifle* l. c. p. 452. sq.

(111) Clem. VI. Const. « *Considerantes* » 26. Ian. 1347. potius erectionem quam meram approbationem universitatis Pragensis cum « *qualibet facultate licita* » continet; *Scherer* l. c. not. 8. 11.; *Denifle* l. c. p. 582. sq.; Nicolaus IV. Const. « *De statu* » 9. Aug. 1290. rata habet et privilegiis exornat studia cuiuslibet licitae facultatis a Dionysio, Portugallicae rege, in civitate Ulixbonensi « *plantata* ».

(112) Cfr. cap. 5. X. de mag. V. 5.; cap. 34. de elect. I. 6. in Sext.; Conc. Trid. Sess. V. cap. 1. de ref.; *Scherer* l. c. not. 9. 15.; Auth. « *Habita* » Friderici I. (a. 1158.) post L. 5. Cod. ne fil. IV. 13.; *Denifle* l. c. p. 48. sq.

(113) *Denifle* l. c. p. 377. 515. sq. 763. sq. ubi complures falsae sententiae de relatione potestatis ecclesiasticae et saecularis in erigendis studiis generalibus medii aevi a viris doctis in Gallia, Germania, Hispania usque ad nostram aetatem prolatae egregie refutantur, et optimo iure ad genuina principia S. Thomae in hac controversia provocatur. At num clarissimus auctor iis, quae assertit p. 781. sq. de imperiali et regia potestate in erigendis facultatibus *theologicis* et *canonicis*, omnem difficultatem solverit rectamque explicationem dederit, dubitatio est permissa. Certe universitas ab Episcopo S. Andreae fundata dicitur: « *Universitas a nobis, salva tamen Sedis Apostolicae auctoritate de facto instituta et fundata* »; *Scherer* l. c. not. 8. 11. 12., ubi alii alio modo distinguunt et diversam deducunt solutionem ex principiis canonicis; *Hinschius* l. c. p. 655. sq., qui *clare* et *generaliter* non videtur probasse etiam universitates *a Rom. Pontificibus erectas* et privilegiis ecclesiasticis dotatas non fuisse sensu stricto iuridico *corporationes ecclesiasticas*, neque ipsarum bona fuisse existimata bona ecclesiastica.

stica communiter haberentur, Romani Pontifices etiam in ordinandis et regendis universitatibus cum magno rei litterariae emolumento suam exercuerunt iurisdictionem v. g. per promulgationem vel approbationem statutorum universitatum (114), per erectionem cathedrarum (115) vel prohibitionem certarum facultatum (116), per statuta de promotione ad gradus academicos praesertim in sacra theologia et iure canonico (117). Cfr. *Robiano* l. c. p. 183. sq. Quae iura in universitates catholicas Ecclesia etiam in Concilio Tridentino (Sess. XXV. cap. 2. de reform. et S. C. C. in cit. caus. Conimbric.) sibi vindicare non omisit. Nihilominus negari non potest universitates inchoata per pseudoreformationem falsa emancipatione magis magisque auctoritati omnique influxui Ecclesiae fuisse subductas et potius supremo regimini potestatis civilis subiectas (118). Attamen etiam post reformationem complures universitates in regionibus catholicis fundatae sunt, quorum regimen saltem in facultatibus philosophicis et theologicis saepe Patres S. I. susceperunt (119). Multo magis ex tempore revolutionis gallicae in quamplurimis regionibus universitates ab Ecclesia catholica alienatae et in mera instituta Status mutatae sunt (120). A qua subiectione vel ipsae facultates theologiae in universitatibus Status non manserunt immunes. Quae res facultatibus illis theologicis neque auctoritatem neque fiduciam conciliavit. Quare facultates theologiae in universitatibus Status paulatim aut ad meram umbram sunt redactae (uti acciderat in Gallia), aut de facto et ex iuris ci-

(114) Greg. IX. Const. « *Parens* » 13. Apr. 1231; *Themistor* l. c. p. 42.; *Denifle* l. c. p. 70. 113.

(115) Honor. III. a. 1219. in cap. 28. X. de privileg. V. 33. iunct. *Denifle* l. c. p. 252. sq. 696. sq. et *Scherer* l. c. not. 13.

(116) Cap. 1. de mag. V. 1. in Clem.

(117) Greg. IX. Const. « *Parens* »; cap. 1. 2. 3. X. de mag. V. 1.; cap. 2. de mag. V. 1. in Clem.; *Scherer* l. c. not. 18. 19.; *Hinschius* l. c. p. 644. sq.

(118) *Themistor* l. c. p. 42. sq.; *Robiano* l. c. p. 121. sq. 140. sq.; *Hinschius* l. c. p. 658. sq.

(119) V. g. universitates Dillingana, Wirceburgensis, Mussipontanensis; *Robiano* l. c. p. 238. sq.; *Scherer* l. c. not. 8.; *Hinschius* l. c. p. 659. sq.

(120) *Scherer* l. c. not. 28. sq.

vilis dispositione v. g. a. 1873. in Italia et a. 1882. etiam in Gallia penitus sublatae (121), aut velut in Germania et Austria non levibus incommodis expositae (122).

In Statu pontificio paucisque aliis regionibus v. g. in ducatu Mutinensi genuina principia catholica nunquam oblivioni data fuerunt. Hinc factum est, ut Leo XII. (123) praeclaram publicaret reformationem etiam superiorum studiorum. Recuperata libertate et independentia catholici in Belgio ducibus et magistris Episcopis et approbante Romano Pontifice Gregorio XVI. (a. 1833.—1835.) nostro saeculo primam vere liberam universitatem catholicam Lovaniensem fundarunt (124). Quod praeclarum exemplum mox alii catholici, sed dispari eventu imitati sunt (125). Postquam Pius IX. in Syllabo prop. 45. sq. spuria principia de scholis condemnavit, eidem scopo erigendarum universitatum catholicarum maiori vi adlaboratum est (126). Potissimum vero Leo XIII. studium superiorum disciplinarum et Encyclicis et novarum scholarum universitatumque catholicarum erectione multum promovit (127). Cui studio practico promovendi universitates catholicas certe est adscribendum, quod competentia S. C. studiorum olim ad solam ditionem pontificiam restricta, post usurpationem a. 1870. factam denuo secundum antiquas ordinationes Sixti V. in universitates catholicas orbis christiani et in quaestiones cum his institutis connexas fuerit extensa (128).

(121) *Scaduto*, L'abolizione delle facoltà di teologia in Italia.

(122) *Hinschius* l. c. p. 663. sq. id forte praeter intentionem optime probat.

(123) Leo XII. Const. « *Quod divina sapientia* » 28. Aug. 1824. n. 9. sq.

(124) *Robiano* l. c. p. 230. sq.

(125) Cfr. v. g. universitatem catholicam Dublinensem (a. 1854.) iunct. *Robiano* l. c. p. 231. sq. et *Bellesheim* in *Katholik* (a. 1890.) t. I. p. 42. sq.

(126) V. g. in Gallia post concessam libertatem etiam superioris instructionis (a. 1875.) et iam (a. 1880.) denuo limitatam, in Canada, in America septentrionali, in Helvetia. Cfr. v. g. Act. S. Sed. vol. IX. p. 369. sq.; *Scherer* l. c. not. 12. 23.

(127) Cfr. Act. S. Sed. vol. XXI. p. 513. sq. vol. XXII. p. 201.; *Analecta eccles.* vol. II. p. 290. sq.

(128) *Lega*, Praelectiones de iudiciis eccles. vol. II. p. 276. sq.; *Wernz*, Ius Decretal. t. II. n. 667.; *Anal. eccl.* vol. I. p. 21. sq., ubi

II. Disciplina vicens de universitatibus studiorum.

86. Institutio sive erectio *completæ* universitatis *catholicæ* sive *ecclesiasticæ*, in qua *etiam* facultas *theologica* vel *canonica* habetur, ex disciplina nunc vigente fieri nequit sine inter-ventu auctoritatis *pontificiæ* (129). Quæ auctoritas sufficit, si ex bonis ecclesiasticis vel privatis universitas *catholica* sit fundanda; quodsi ex bonis potestatis civilis sit dotanda et privilegiis *civilibus* instruenda, potestas quoque civilis suas partes interponat necesse est. Multo minus Ecclesia catholica negat auctoritati civili vel corporationibus vel personis privatis cum vera dependentia a Statu prærogativam instituendi *facultates mere profanas* veluti iuris civilis vel artis medicæ. Cfr. Clement. XII. Const. « *Imperscrutabilis* » (1730.) apud Robiano l. c. p. 213. sq.

87. *Regimen internum* et *constitutio* singularum universitatum catholicarum multum pendent a statutis particularibus;

refertur decretum S. C. Studiorum 20. Sept. 1892., quo continentur statuta pontificia facultatis theologicæ in seminario archiepiscopali Mediolanensi restitutæ, vol. VI. p. 493. sq., ubi refertur epistola Praef. S. C. Stud. 24. Aug. 1898., ex qua multiplex actio et competentia huius S. C. in universitates catholicas cognoscitur.

(129) Cfr. Gregorii XVI. Const. « *Maiori certe solatio* » 13. Dec. 1833., qua universitatem Lovaniensem denuo erigendam sancivit (Robiano l. c. p. 230.), omnia exempla erectionum Pii IX. et Leonis XIII. supra relatæ. Quare si Scherer l. c. § 103. p. 53. et not. 12. 19. putat erectionem universitatis etiam cum facultate theologica ex disciplina vigente nonnisi per errorem dici *causam reservatam Romano Pontifici*, non satis distinguit inter universitatem *ecclesiasticam* et universitatem *mere profanam* a potestate civili vel a personis privatis erectam, inter facultatem *theologicam* et *canonicam* et alias disciplinas *profanas*, inter ius *antiquum* et disciplinam *vigentem*. Profecto in non paucis casibus olim principes civiles una cum aliis facultatibus etiam facultatem theologicam et canonicam erexerunt. Cfr. Denifle l. c. p. 763. sq.; Hinschius l. c. p. 648. sq. At vel ipse Hinschius l. c. p. 649. 653. tandem aliquando fatetur id *ex tacita approbatione* Rom. Pontificum esse repetendum. Cuius assertionis palmare argumentum in hoc habetur, quod Rom. Pontifices in compluribus casibus facultatem theologicam in fundatione principum *civilium* iam *inclusam* ex sua parte in instrumento erectionis pontificiæ disertis verbis *excluserint*.

nihilominus haec satis communiter recepta sunt. Imprimis quaevis universitas completa quatuor vel quinque vel sex habet *facultates*. *Rector* autem toti universitati praeest et pro diversis regionibus et statutis alia atque alia ratione ad illud officium eligitur. *Decani* singulis facultatibus praeficiuntur, qui a professoribus uniuscuiusque facultatis eligi solent. Denique *professores* sive *ordinarii* sive *extraordinarii* constituunt universum collegium doctorum universitatis, in quod sive per concursum sive alios modos legitimos cooptantur. Insuper existere solet senatus academicus, cui haud raro alia collegia accedunt.

Regimen externum saepe exercetur per cancellarium, qui doctrinae etc. invigilat, nisi alia vigeat diversa praxis; v. g. in universitate Lovaniensi rector est etiam cancellarius, et suprema auctoritas in eandem universitatem est penes totum collegium Episcoporum Belgii (130).

88. *Iura et privilegia* universitatum catholicarum haec recenseri possunt:

I. *Autonomia* quaedam universitatibus est propria, quae nisi specialis ratio obstet, comprehendit ius non solum proprios magistratus eligendi, sed etiam saltem efficaci quodam modo interveniendi in nominatione professorum; id enim iam veteres appellabant « *maximum scholasticae libertatis privilegium* » (131). Porro universitates convenienter ferunt *vota* in arduis causis sive ecclesiasticis sive profanis. Hinc facultates theologicae quondam suos miserunt deputatos ad ipsa Concilia oecumenica, ut ibidem cum voto consultativo intervenirent, insuper doctrinaliter, non iudicialiter sive cum auctoritate de doctrinis et libris editis iudicarunt (132). Cfr. de publicis disputationibus cum haereticis:

(130) Cfr. Leo XII. Const. « *Quod divina* » n. 9. sq.; *Robiano* l. c. p. 68. sq., ubi antiquae universitatis (i. e. Lovaniensis) exemplum describitur; *Nilles* l. c. P. II. p. 205. sq.: Constitutiones generales catholicae universitatis Americae; *Analecta ecclesiast.* vol. I. p. 21. sq. de facultate theol. Mediolanensi; *Revue des sciences ecclési.* t. 36. p. 5. sq. de statu-
tis universitatis Insulensis (Lille).

(131) *Robiano* l. c. p. 111.; Leo XII. l. c. n. 52. sq.

(132) *Themistor* l. c. p. 44.; *Bouix*, De Papa t. I. p. 216.; cfr. de aliis privilegiis universitatibus concessis etiam cit. Clem. XII. Const. « *Imperscrutabilis* » l. c., et *Riganti*, Comment. in Reg. Canc. Apost. in ind. v. v. Universitas studiorum.

Collect. S. C. de Prop. n. 294. 302. 1674.; Scherer l. c. § 100. IV.

II. Maximum autem privilegium universitatum catholicarum est *ius conferendi gradus academicos* etiam in sacra theologia et iure canonico (133). Qui gradus academici universim spectati sunt publica et authentica testimonia universitatis catholicae de gradu scientiae in aliqua facultate a scholari adeptae. Huiusmodi gradus ex praxi communi nunc quoque recepta tres numerantur scl. *baccalaurei*, *licentiati* sive *prolytae*, *doctoris* sive *magistri*.

Baccalaurei gradus est publicum testimonium universitatis catholicae, quo quis infimo gradui inter honores academicos (sive in hierarchia academica) adscribitur habilisque renuntiatur, ut ad altiorem honorem academicum aspirare possit.

Licentiati sive *prolytae* dicuntur, qui simili testimonio publico medio gradui academico adscribuntur habilesque renuntiantur, ut licentiam habeant ad consequendam dignitatem supremi gradus academici i. e. doctoris.

Denique collatio gradus *doctoris* vel *magistri* consistit in publico universitatis catholicae testimonio, quo quis habilis atque servatis servandis competens renuntiatur, ut disciplinam suam publice in academiis profiteatur ideoque titulo honoribusque doctoris auctus supremo ordini academico adscribitur (134).

Potestas promovendi ad gradus doctoris in theologia vel iure canonico, quamvis maxime propria sit Romano Pontifici (135),

(133) Leo XII. cit. Const. n. 195. sq.; cit. const. novarum universitatum catholicarum; Scherer l. c. 54. sq.; Hinschius l. c. p. 649.

(134) *Schmalzgr.* l. V. t. 5. n. 1. sq.; Nilles l. c. P. II. p. 219. sq.

(135) S. C. de Prop. F. 29. Mart. 1896.; S. C. Stud. 2. 10. 11. Iul. 1896. in *Analect. eccles.* vol. IV. p. 489. 492. sq. et S. C. St. 30. Iun. 1896. l. c. p. 456. sq. Instr. pro canonice erigendis facultatibus s. theolog., iur. canon., scholast. philos. in quinque seminar. Hispaniae. *Schmalzgr.* l. c. n. 19. sq., ubi idem scriptor recte addit, quod potestas creandi doctores ex iure civili, medicina, philosophia competat etiam Imperatori et aliis *principibus* civilibus superiorem non recognoscentibus. Quare de iure quodam *exclusivo* sive expresse sive tacite exercitato *auctoritatis ecclesiasticae* promovendi ad gradus litterarios solummodo sermo esse potest, si agatur de gradibus in theologia et iure canonico. Qua distinctione admissa neque *Schulte* in *Archiv f. k. K. eccl.* t. 19. p. 25. neque *Scherer* l. c. n. 19. plene est adstipulandum.

non Episcopis vi officii ordinarii, multo minus guberniis civilibus, tamen ut plurimum exercetur per universitates catholicas; interdum vero aliis quoque institutis vel collegiis vel Praelatis ecclesiasticis ex singulari privilegio Sedis Apostolicae concessa est (136).

Subiectum doctoratus capax est omnis homo, qui speciali iure non prohibetur. Ex iure antiquo feminae, illegitime nati, nimis iuvenes, infideles, debitaque *scientia bonisque moribus* carentes a gradu doctoris fuerunt prohibiti. Optimo consilio a doctoribus in facultate theologica promovendis praeter alia requisita non raro exigitur, ut saltem in sacro quodam ordine sint constituti (137).

Ad legitimam promotionis *formam*, quae saepe statutis particularibus accuratius determinatur, generatim requiritur studiorum tempus rite peractum, examen rigorosum (eminenter vel bene, praeclarissime vel praeclare vel saltem « *in forma communi* ») feliciter superatum (138), professio fidei ex lege Pii IV. emissa. Promotio candidati ad lauream doctoris, qui praesens esse debet, olim multis solemnitatibus vel potius formalitatibus accidentalibus circumdata fuit, e quibus non paucas etiam nostra aetate in Urbe observatas videmus.

Effectus promotionis ad gradum doctoris, ut ipsa notione patet, est *per se ius ad docendum ubique in publica universitate* servatis tamen *nunc* servandis (139). Insuper graduatus alia

(136) Scherer l. c. not. 23.; Hinschius l. c. p. 689. sq.

(137) Schmalzgr. l. c. n. 22. sq.; Hinschius l. c. p. 673. sq.

(138) Leo XII. l. c. n. 195. sq. 208. sq. 214. sq.; Anal. eccl. vol. I. p. 23. vol. VI. 493. sq. de praelectionibus rite audiendis. Miram ordinationem minister cultus in Austria 16. Ian. 1894. publicavit de adeptione gradus doctoris *theologiae* in universitatibus austriacis.

(139) Cfr. cit. Const. Clem. XII. « *Imperscrutabilis* »; diploma doctorum theolog. in univers. Gregoriana; Scherer l. c. not. 17. 31.; Hinschius l. c. p. 642. not. 1. p. 652, ubi parum accurate de missione canonica disserit. De limitationibus huius iuris cfr. recentiora concordata apud Nussi l. c. p. 70. sq., secundum quae Episcopus etiam professoribus facultatum theologicarum in universitatibus regis potest et debet dare *missionem* et auctoritatem docendi eandemque, cum opportunum fuerit, *revocare*. Similes ordinationes conditae sunt a recentioribus Conciliis provincialibus. Cfr. quoque Schulte in Arch. f. k. K. t. 19. p. 38. sq. 49. sq.; Scherer l. c. not. 22.

privilegia consequitur, quorum longum catalogum nunc satis antiquatum veteres iuristae et canonistae composuerunt (140).

In foro ecclesiastico doctores et licentiati, non baccalaurei, ex disciplina quoque nunc vigenti complura privilegia v. g. in collatione beneficiorum vel in executione delegationum apostolicarum retinent, si gradus suos in universitate publica et ab Ecclesia approbata aut rescripto gratiae ipsius Rom. Pontificis consecuti sunt (141).

III. *Exemptio universitatum* ab ordinaria iurisdictione civili, quae antiquis universitatibus saepe fuerat concessa (142), nostra aetate aut penitus est sublata aut arctis limitibus circumscripta.

89. In universitatibus quoque a potestate civili erectis atque institutioni *catholicorum* destinatis Ecclesia pro suo iure proprio et nativo postulat, ut non solum facultates theologicae et canonicae, postquam *canonice* erectae fuerunt, supremo regimini ecclesiastico maneant subiectae (143), ipsique soli ordinatio praedicationis cultusque divini competat, verum etiam in aliis facultatibus doctores vel professores sint catholici eorumque doctrina conformis fidei catholicae et bonis moribus.

Hinc facile patet, quod certae facultates theologicae iam in ipsa origine suoque regimine potestati civili subordinato et ab ecclesiastica auctoritate multum alienato Praelatis ecclesiasticis non fuerint acceptae. Neque mirum est, quod Ecclesia potius nullam velit habere facultatem theologicam in aliquo regno quam huiusmodi facultates theologicas « *Status civilis* » (144).

Multo magis Ecclesia catholica nostra aetate frequentationem

. (140) *Schmalzgr.* l. c. n. 32. sq.; *Scherer* l. c. not. 32.

(141) *Schmalzgr.* l. c. n. 33. sq.; *Scherer* l. c. not. 23. Cfr. quoque S. C. C. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 150. n. 2. p. 351. n. 14. p. 373. n. 4.

(142) Cfr. cit. Clem. XII. Const. « *Imperscrutabilis* »; *Robiano* l. c. p. 99. sq.; *Scherer* l. c. not. 15.; *Hinschius* l. c. p. 654.

(143) *Nussi* l. c. p. 70. sq.; *Hinschius* l. c. p. 666. sq. 669. sq., ubi de mutatione foundationum per leges civiles multipliciter errat.

(144) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de ref. iunct. decis. S. C. C. in caus. Conimbric. 18. Iul. 1888. in Act. S. Sed. vol. XXI. p. 674. sq.; Syllab. prop. 44. 45. 46. 47. 48.; Collect. Lac. t. V. v. Educatio n. 11. 15. 38. 41. 43. 55. sq.; S. C. de Prop. F. 4. Ianuar. 1798. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 171.; *Nussi* l. c. p. 69. sq.; *Themistor* l. c. p. 44. sq. 129. sq.; *Robiano* l. c. p. 115. sq.; *Hinschius* l. c. p. 669. sq.

universitatum acatholicarum pro laicis et a fortiori pro clericis certis limitibus circumscribere vel prohibere vel denuo permittere v. g. nunc in Anglia potest (145).

§ 5. DE SEMINARIIS CLERICORUM.

I. Notio, divisio, historia seminariorum clericorum.

90. Seminaria clericorum multiformia excogitari possunt et de facto pro diversitate temporum non semper eandem habuerunt formam; ex disciplina vero vigente sunt loca pia sive *collegia*, in quibus pueri et adolescentes tanquam clerici *saeculares* secundum normas a Concilio Tridentino stabilitas *aluntur* ac religiose *educantur* et disciplinis ecclesiasticis *instituuntur* (146). Quare seminaria clericorum evidenter differunt a *monasteriis* sive conventibus; verumtamen etiam non pauca seminaria a forma Tridentina non modice sunt aliena.

91. Seminaria apte *dividuntur* (147) in seminaria *minora* et *maiora*, in *dioecesana* singulis dioecesibus propria, *provincialia* toti provinciae ecclesiasticae communia, generalia sive *nationalia* sive principalia, quae ad omnes eiusdem regni vel reipublicae ecclesias vel provincias pertinent, in *episcopalia* et *pontificia* sive apostolica, quae immediate aut Episcopis aut Rom. Pontifici subiiciuntur. Quae seminaria pontificia ut plurimum solent esse simul seminaria generalia vel nationalia veluti collegia nationalia in Urbe. Aliae autem divisiones v. g. in seminaria *scientificae* eruditioni aut *practicae* institutioni destinata potius falsam quandam notionem seminariorum atque perversam praxim insinuant quam legitimam partitionem (148).

(145) Cfr. Conc. prov. Quebec. a. 1863. in Coll. Lac. 678. sq.; S.C. de Prop. Fide 6. Aug. 1867. ad Ep. Angl. in Collect. S. C. de Prop. Fide. n. 478.; Litt. Praef. S. C. de Prop. Fide ad Arch. Westmon. 30. Ian. 1885. in Act. S. Sed. vol. XVII. p. 557. sq.; Instr. S. C. Ep. et Reg. quoad clericos saeculares ac regulares, qui universitates gubernii studiorum causa frequentant intra fines *Italiae*, 21. Iul. 1896. in Anal. ecclesiast. t. IV. p. 484. sq.

(146) Sess. XXIII. cap. 18. de reform.; *Themistor* l. c. p. 62. sq.; *Nilles* l. c. P. II. p. 199. sq. iunct. p. 85. sq. et P. I. p. 28. sq. 217.

(147) *Nussi* l. c. p. 75. sq.; *Nilles* l. c. P. II. p. 201.

(148) *Themistor* l. c. p. 68. sq.; *Hinschius* l. c. p. 554. sq.

92. Primis Ecclesiae saeculis usque ad aetatem S. Augustini seminariorum clericalium nulla reperiuntur vestigia (149). Nihilominus inde a remotissimis temporibus Ecclesia in clericis formandis suam exercuit vigilantiam, quantum iniuria temporum permisit. Hinc clerici etiam iuniores ab ipso Episcopo aut saltem sub ipsius directione erudiri solebant (150). Ex silentio S. Siricii Papae aliorumque Ecclesiae Patrum facile deducitur usque ad finem saeculi quarti non exstitisse seminaria clericorum saecularium; monasteria autem monachorum in Ecclesia orientali et occidentali orta seminariis proprie dictis adnumerari nequeunt (151). S. Augustinus vero certe primus seminariorum clericorum praeformator dici potest. Quamvis enim monasterium clericorum ab ipso fundatum quoad vitam religiosam potius esset conventus clericorum regularium, tamen evidenter a coenobio monachorum fuit distinctum et per introductionem vitae cuiusdam communis cum conversatione clericis digna et per praeclarum ordinem studiorum futura seminaria optime praeformavit (152).

Quod S. Augustinus feliciter coeperat, id mox in aliis Africae dioecesibus est introductum atque dein etiam in Italiam, Galliam, Hispaniam fuit propagatum. Cuius rei insignia exempla sunt institutum Calaritense S. Fulgentii, domus clericorum Mediolani et Nolae constitutae (153), canones 12. 13. Concilii Turonensis II. (a. 567.), neque abs re est canon 1. Concilii Vasensis (a. 529.). Praesertim in Hispania Concilium Toletanum II. (a. 527. vel 531.) c. 2. = c. 5. D. 28. statuit, ut iuniores clerici in domo ecclesiae sub episcopali praesentia praeposito sibi dato debeant erudiri. Cui decreto postea accesserunt canones 23. 24. = c. 1. C. XII. q. 1. Concilii Toletani IV. (a. 633.), in quibus seminarium quoddam minus iuniorum clericorum dis-

(149) *Poüan* l. c. p. 1. sq.; *Themistor* l. c. p. 21. sq.; *Hinschius* l. c. p. 491. pro suis opinionibus protestanticis de primis illis temporibus philosophatur.

(150) *Euseb.*, *Histor. eccl.* l. V. cap. 26.; *Socrates*, *Hist. eccl.* l. I. cap. 15.; *Siricius* ad *Himer.* (a. 385.) in c. 3. D. 77.

(151) *Poüan* l. c. p. 2. sq.

(152) *Poüan* l. c. p. 14. sq.; *Hinschius* l. c. p. 492. sq.

(153) *Poüan* l. c. p. 24. sq.; *Hinschius* l. c. p. 493.

tinguitur a seminario maiore (conclavi Episcopi), ubi Episcopus cum suis presbyteris et diaconis degebat. Angli postquam per missionarios a S. Gregorio M. missos ad fidem catholicam fuerunt conversi, mox eximia cleri institutione eminent aliisque regionibus et missionarios et viros doctos suppeditarunt (154).

In imperio Francorum studio optimorum Episcoporum et piorum principum praesertim Caroli Magni institutio cleri in scholis penes episcopia vel monasteria erecta multum promota est (155). Id quod potissimum factum est per celeberrimam Chrodegangi regulam multum divulgatam (156). Quod Chrodegangi institutum paulatim collapsum est. Quare scholae in monasteriis refugium quoddam seminariorum clericorum exstiterunt (157). At toto illo tempore inde a saeculo nono usque ad saeculum duodecimum, quo principales universitates ortae sunt, aliae quoque scholae et instituta cleri educationi et instructioni destinata non defuerunt (158). Huc spectat potissimum patriarchium Lateranense (159), cui adiungendae sunt scholae penes ecclesias cathedrales erectae (160). Post institutas publicas studiorum universitates quamplurimi theologiae iurisque sacri studiosi derelictis scholis episcopalibus et monasteriorum ad illas novas academias scientiarum confluebant (161). Inde seminaria illa antiqua, in quibus iam pridem sublata fuit severa vita communis et relaxata saepe in ipsis monasteriis disciplina, ad inte-

(154) *Poüan* l. c. p. 33. sq.

(155) Synod. Aquisgran. (a. 789.) capitul. 71. iunct. *Hefèle* l. c. t. III. p. 664. sq.; *Poüan* l. c. p. 39. sq.; *Hinschius* l. c. p. 493. sq., qui postea non satis attendit se l. c. recte docuisse Carolum M. cum plenissimo *consensu cleri* operam suam ad ordinandum instructionis negotium contulisse. Cfr. de magnis Synodis reformationis (a. 813.): *Hefèle* l. c. t. III. p. 764.

(156) *Hefele* l. c. p. 584.

(157) *Poüan* l. c. p. 60. sq.; *Denifle* l. c. p. 657. sq.; *Hinschius* l. c. p. 493. 496. sq.

(158) Cfr. supra praxim a Conc. Vasensi commendatam.

(159) *Themistor* l. c. p. 23. sq.; *Hinschius* l. c. p. 496.

(160) Cfr. c. 34. Conc. Roman. (a. 826.) = c. 12. D. 37. Qui canon a Conc. Rom. (a. 853.) c. 34. confirmatus et amplius est; *Denifle* l. c. p. 42. sq.

(161) *Denifle* l. c. p. 40. sq. 653. sq.; *Themistor* l. c. p. 34. sq.; *Poüan* l. c. p. 68. sq.

ritum declinaverunt (162). Cum in universitatibus studiorum haud raro erecta essent collegia (bursae), in quibus alumni prae-ter egregiam doctrinam etiam honestae vitae rationem sibi comparabant, frequentatio universitatum per clericos minus noxia videri potuit (163). At invalescente in universitatibus effrenata vivendi licentia et degenerata non raro docendi methodo (164), Ecclesiae Praesules clericorum institutionem ad meliorem formam revocare decreverunt (165).

Quemadmodum S. Augustinus antiquorum seminariorum auctor vel praeformator dici potest, ita S. Ignatius foundatione collegii germanici novam seminariorum formam constituit. Quae seminariorum forma a Cardinali Polo Episcopis Cameracensi et Tornacensi commendata et pro Anglia proposita tandem in Concilio Tridentino (166) quoad substantiam solemniter decreto probata est. Quod decretum Tridentinum cum subsequentibus declarationibus S. C. C. exhibet ius etiam nunc in Ecclesia vigans et a Romanis Pontificibus usque ad nostram aetatem iterum iterumque approbatum et inculcatum (167). Quae semina diaecsesana vel provincialia Episcopis subiecta ad perfectionem adducta sunt per institutionem seminariorum sive collegiorum pontificiorum vel apostolicorum. Quorum seminariorum pontificiorum post Concilium Tridentinum, etsi non primus auctor, certe principalis fundator et promotor fuit Gregorius XIII., eiusque exemplum alii Romani Pontifices usque ad nostram aetatem secuti sunt (168). At maxime dolendum est, quod reformatio Tridentina de seminariis diaecsesanis clericorum nequaquam ubique ad amissim in praxim fuerit deducta (169). Immo semina

(162) *Giovanni di Giovanni*, La storia de' seminarii chiericali cap. 2.; *Themistor* l. c. p. 46.

(163) *Themistor* l. c. p. 44. sq.

(164) *Themistor* l. c. p. 46. sq. 60. sq.; *Hinschius* l. c. p. 501.

(165) *Pouan* l. c. p. 88. sq.; praesertim *Analect. iur. pont.* t. I. p. 653. sq.

(166) Sess. XXIII. cap. 18. de ref.; *Pouan* l. c. p. 92. sq.

(167) *Pouan* l. c. p. 92. sq. 136. sq.; *Themistor* l. c. p. 59. sq.; *Hinschius* l. c. p. 502 sq.

(168) *Grisar et Steinhuber* in *Kirchenlex.* v. Collegien, roemische.

(169) *Pouan* l. c. p. 101. sq.; *Hinschius* l. c. p. 508. sq. Cfr. *Bened.* XIII. Const. « *Creditae nobis* » 9. Maii 1725. pro Ital. et insul adiac.; *Bened.* XIV. Const. « *Ubi primum* » 3. Dec. 1740. § 2. (ad omnes Ep.).

Tridentina salubriter instituta, ultimo saeculo a Iosepho II. Imperatore in perversa ista seminaria generalia aut nostro saeculo per iniquissimas leges civiles in « *seminaria practica* » vel « *con-victus* » aut ob tristem temporum conditionem in « *seminaria mixta* » sunt commutata. Imo si ordinationibus potestatis civilis non plane fuerunt suppressa et in instituta mere saecularia transformata, saltem sub misera servitute inanum vereque ridiculorum legum civilium praesertim in Germania et Gallia fuerunt constituta (170). Quare laudandi sunt Antistites, qui nostra aetate seminaria Tridentina salvis laudabilibus consuetudinibus in rebus secundariis sapienter *retinent* aut restituunt strenueque defendunt (171).

II. Principia et leges disciplinares vigentes de seminariis clericorum.

93. *Principia*, quae in hac materia sunt discutienda, ad duo revocari possunt; unum est *de iure exclusivo Ecclesiae* in *seminaria* clericorum, alterum de *opportunitate* sive utilitate *seminariorum* Tridentinorum.

I. Qua in re dubitari nequit, quin educatio clericorum integra ita ad solam Ecclesiam spectet, ut in ipsis clericorum seminariis ne methodus quidem studiorum adhibenda civili auctoritati subiiciatur (172).

Nam *finis* discernit ea, quae sunt Ecclesiae et potestatis civilis. Atqui educatio clericorum integra directe solius Ecclesiae finem spectat; sacerdotium enim, ad quod fit praeparatio, est aliquid omnino supernaturale.

(170) *Themistor* l. c. p. 70. sq.; *Hinschius* l. c. p. 525. sq. istas leges germanicas et gallicas multum probat, sed p. 572. sua nota de Anglia, America septentrionali aliisque regionibus satis demonstrat huiusmodi leges a civitatibus vere magnis et liberis esse alienas.

(171) *Themistor* lib. cit.; Episcopi Belgii in suo postulato Vaticano, cfr. *Martin*, Collect. doc. C. Vatic. p. 180. sq.; Collect. Lac. v. Seminaria.

(172) Syllab. prop. 33. 46.; Pii IX. Encycl. « *Etsi multa* » 21. Novemb. 1873. in Arch. f. k. K. t. 31. p. 186. sq.; *Themistor* l. c. p. 196. sq.; Quare errat *Hinschius* l. c. p. 538. sq., si putat ius illud Ecclesiae non esse divinum et non attendit, quid iam ex solis legibus *disciplinariis* de iure Ecclesiae sequatur.

Porro Ecclesia est societas vere *perfecta* (173) et a Statu omnino independens; at huiusmodi perfecta societas non esset, si non in integram educationem clericorum expeditum haberet ius, quemadmodum Germania vix iam putaret se esse societatem perfectam (sovrana), si in suis scholis militaribus et militibus instituendis penderet a Gallia et vicissim.

Denique nihil ad Ecclesiae perfectionem et salutem gravius iudicari potest quam integra clericorum educatio (174), sed absonum plane est dicere Christum Dominum *gravissimam* hanc curam, non Ecclesiae, sed Statui forte haeretico et Ecclesiae inimicissimo commisisse aut saltem Ecclesiam hac in re Statui subordinasse.

Quae rationes comprobantur ipsa *constanti praxi Ecclesiae*; semper enim Ecclesia hoc ius sibi vindicavit, neque potestas civilis in imperio Romano vel in antiquis regnis germanicis ipso fatente *Hinschius* sese huic negotio immiscuit; Carolus M. vero sua capitularia proposuit, non invita, sed consentiente et approbante Ecclesia (175). Multo minus reliquis saeculis medii aevi ius illud Ecclesiae a principibus civilibus usurpatum est. Exigui autem valoris est, si principes imbuti spuris principiis protestantium de iure principum in sacra paulatim educationem cleri ordinare coeperunt atque ita contra genuina paritatis principia (176) catholicos pro modo protestantium tractarunt. Quae iniusta agendi ratio nostra aetate eo magis est manifesta, quod vel ipsae civitates protestanticae vera libertate praeditae rerumque gerendarum prudentia insignes huiusmodi praetensa iura sese immiscendi in res Ecclesiae repudiarint (177).

Quibus argumentis ex natura rei et ab auctoritate petitis accedit illud, quod sine aperta violatione *fidei publicae* expressis verbis in quamplurimis concordatis (178) a potestate civili datae,

(173) Syllabus prop. 19.; *Themistor* l. c. p. 217., ubi vel ipse *Hinschius* saltem consequentiam logicam conclusionis admittit.

(174) *Themistor* l. c. p. 196. sq.

(175) *Hinschius* l. c. p. 493. sq., quod tamen p. 539. in reprehensione scriptorum catholicorum omittit.

(176) *Themistor* l. c. p. 188. sq.

(177) *Hinschius* l. c. p. 572. sq.

(178) *Nussi* l. c. p. 75. sq. 246. sq.; *Themistor* l. c. p. 218. sq.

ius Ecclesiae libere erigendi et dirigendi seminaria Tridentina in dubium vocari non possit.

Denique ius Ecclesiae exclusivum insigni ratione confirmant manifesta illa sophismata, errores iuris et facti et haud raro merae calumniae, quibus *Hinschius* (179) aliique (180) iura negativa et positiva potestatis civilis sese ingerendi in educationem cleri catholici demonstrare conantur.

II. *Sapienter* ab Ecclesia etiamnunc praescribitur, ut in singulis dioecesibus iuxta formam a Concilio Tridentino stabilitam erigantur seminaria ad educationem cleri (181).

Nam quidquid est necessarium, ut clerus eam attingat fidei catholicae integritatem et constantiam atque morum honestatem et perseverantiam in virtutum et orationis studio cum solida scientia et decoro clericali unitam, quam ministerium sacerdotale adeo sublime et sanctum omnino requirit (182), id sapienter ab Ecclesia praescribitur. Iam vero ad hunc finem (183) maxime nostro tempore erectio seminariorum non tantum est conveniens, sed vere necessaria; eadem enim valent rationes atque tempore Concilii Tridentini, imo ob maius fidei et morum periculum fortius urgent. Neque nostra aetate consuetudo obedientiae et vitae honestae vereque clericalis sacerdotibus necessaria subito acquiritur, sed nonnisi paulatim et longa exercitatione, cuius optima palaestra est seminarium. Scientifica autem institutio sine seminariis dioecesanis quamplurimis adolescentibus est impossibilis aut non ea fidei puritate et soliditate et ordinatione

(179) L. c. p. 546., sq., ubi simul collectionem iniustarum legum civilium magna cum diligentia re meliore digna exhibet et ita praeter intentionem conscribit historiam iniustarum et ridicularum legum non paucorum guberniorum.

(180) Cfr. *Themistor* l. c. p. 204. sq. 215. sq. 231.

(181) *Themistor* l. c. p. 21. sq. 59. sq. 141. sq.

(182) *Themistor* l. c. p. 5. sq.

(183) Quodsi quis cum *Hinschius* l. c. p. 546. fingat principalem finem Ecclesiae catholicae eiusque sacerdotii esse *dominandi studium* et tantum *secundario* promotionem religionis christianae, non est mirum, quod ad absurdas et iniustas conclusiones perveniat, ex quibus per se sequeretur Ecclesiam catholicam cum antiquis Imperatoribus Romanis « *collegiis illicitis* » esse adnumerandam et omnino supprimendam. Cfr. *Themistor* l. c. p. 141. not. 257

doctrinae traditur, quae in sacerdotibus praesertim curatis requiritur (184).

Denique *utilitas et necessitas* seminariorum Tridentinorum ab auctoritate ecclesiastica *hac in re unice competente* (185) inde a Concilio Tridentino usque ad Leonem XIII. adeo constanter et universaliter est asserta (186), ut saltem pro viris catholicis *quaestio* quaedam *controversa* *existere non possit*, neque argumenta futilia, quibus viri acatholici et etiam nonnulli catholici proprio suo ingenio, non legibus Ecclesiae obtemperantes seminaria impugnarunt, rem certam et ab Ecclesia definitam in controversiam commutare possunt (187). Porro institutio et praxis seminariorum studiis generalibus vel universitatibus *vere catholicis* non est opposita, imo illas iuvat et commendat, ut *proprio fini* melius inservire possint (188), neque amissa dignitate studiorum *generalium* ad instituta mere *dioecesana* inferioris gradus redigantur.

94. *Ius* constitutum de seminariis *ex disciplina vigente* his fere capitibus continetur:

I. *Singuli* Episcopi, Metropolitae et Praelati his maiores, quibus ea in re Praelati seu Abbates nullius aequiparantur, pro modo facultatum et dioecesis amplitudine certum numerum puerorum ipsius civitatis vel dioecesis vel provinciae, si ibidem non reperiantur, in collegio ad hoc prope ipsas ecclesias cathedrales vel abbatiales, aut si id fieri non possit, alio in loco convenienti ab Episcopo vel Praelato eligendo alere ac religiose educare et ecclesiasticis disciplinis instituere i. e. *seminarium erigere tenentur* (189). Si vero in aliqua provincia ecclesiae tanta paupertate laborent, ut huiusmodi collegium vel seminarium erigi non possit, Synodus provincialis *vel* Metropolitanus *cum duobus*

(184) *Themistor* l. c. p. 143. sq.

(185) *Themistor* l. c. p. 141.

(186) *Poüan* l. c. p. 136. sq.; Collect. Lac. v. Seminararia; *Themistor* l. c. p. 71. sq. 121. sq. 181.

(187) *Themistor* l. c. p. 144. sq. 157. sq. 176. sq.

(188) *Themistor* l. c. p. 21. 86. sq.

(189) Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 18. de ref.; C. Trid. ed. *Richt.* p. 211. sq.; *Poüan* l. c. p. 151. sq.; *Analect. iur. pont. t. I. col. 672. sq.*; *Themistor* l. c. p. 62. sq.; *Hinschius* l. c. p. 502. sq. 539. sq.

antiquioribus Suffraganeis in ecclesia metropolitana *vel* alia provinciae ecclesia commodiori unum aut plura collegia sive seminaria, prout opportunum iudicat, ex fructibus duarum aut plurium ecclesiarum, in quibus singulis collegium sive seminarium commode institui non potest, erigendum curare debet iuxta formam alias ab eodem Concilio Tridentino praescriptam (190).

Quodsi cathedralium et aliarum maiorum ecclesiarum Praelati in hac seminarii *erectione* eiusque *conservatione* negligentes sunt ac suam portionem solvere detrectant, Episcopum Archiepiscopus, Archiepiscopum et Superiores Synodus provincialis acriter corripere eosque ad omnia a Concilio Tridentino l. c. statuta cogere debet.

Si difficultatem oriri contingat, ob quam seminarii institutio vel conservatio impediretur aut perturbaretur v. g. pro unionibus seu pro portionum taxatione vel assignatione et incorporatione aut qualibet alia ratione, Episcopus cum quatuor deputatis *vel* Synodus provincialis pro regionis more, pro ecclesiarum et beneficiorum qualitate etiam statuta Tridentina hac de re condita, si opus sit, moderando aut augendo, omnia et singula, quae ad felicem seminarii profectum necessaria et opportuna videntur, decernere ac providere valet (191).

In amplis dioecesibus Episcopi, si sibi opportunum videatur, etiam plura seminaria erigere possunt, quae tamen ex lege Tridentina ab illo, quod in civitate Episcopi erectum et constitutum est, in omnibus dependere debet (192). Multo magis Episcopo fas est alumnos seminarii in tot classes dividere, quot ei videtur, iuxta eorum numerum, aetatem ac in disciplina ecclesiastica progressum. Inde quoque sapientissima illa divisio inter seminarium maius et minus frequenter introducta est (193).

Cum iure Episcopi erigendi seminarium connexa est etiam potestas illud in alium locum *transferendi*, si graves adsint rationes et decreto Tridentino conformes (194). Porro Episcopo

(190) Conc. Trid. l. c.; Analect. iur. p. l. c. col. 1067. sq.

(191) Conc. Trid. l. c.

(192) Conc. Trid. l. c.; Poüan l. c. p. 161. sq.

(193) Conc. Trid. l. c.; Poüan l. c. p. 163.; Themistor p. 68. sq. 142. sq.

(194) S. C. C. in caus. Milevit. 9. Iul. 1725.

non est neganda facultas, retento saltem unico et principali dioeceseos seminario, aliud *minus principale* in eadem dioecesi constitutum ob iustas causas et servata forma in iure praescripta absolute et in perpetuum *supprimendi*. Ad absolutam autem *suppressionem unici* et principalis seminarii, cum illius instituendi et conservandi gravis obligatio sit Episcopo imposita, *deveniri non potest*, nisi ex absoluta et imperanti necessitate; *temporanea* autem suppressio vel potius suspensio seminarii tanquam extremum quoddam medium, nonnisi frustra tentatis aliis mediis per Concilium Tridentinum et Bened. XIII. propositis ab Episcopo est decernenda (195).

II. In seminario *ii ut alumni recipiantur*, qui ad minimum duodecim habeant annos (196) et ex legitimo matrimonio (197) nati sint ac legere et scribere competenter noverint, et quorum indoles et voluntas spem afferat eos ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros. Pauperum filii praecipue eligendi et ut alumni recipiendi sunt; attamen ex eodem decreto Tridentino ditiorum filii non excluduntur, *modo* suo sumptu ut convictores alantur et studium prae se ferant Deo et Ecclesiae inserviendi (198).

Qui *filii pauperum* in seminarium recepti *gratis* ibidem alendi atque educandi sunt (199). Quodsi piis fundationibus redditus sufficientes non existerent ad loca gratuita concedenda aliosque sumptus seminarii persolvendos, ex decreto Tridentino primo deveniendum est ad taxam *beneficiis* aliisque institutis ecclesiasticis imponendam, deinde si taxa non sufficiat, ad *unionem aliquot* beneficiorum simplicium est procedendum, quatenus haec res nostra aetate practice fieri potest (200).

(195) *Poüan* l. c. p. 185. sq.

(196) Conc. Trid. l. c.; S. C. C. in caus. Tarent. 6. Maii 1865. in Caus. select. S. C. C. ed. *Lingen et Reuss* p. 390.; S. C. C. 10. Iun. 1876. resp.: « *Qui aluntur expensis seminarii, posse recipi inchoato anno duodecimo, reliquos vero non comprehendi in lege Tridentini* ». Cfr. Act. S. Sed. vol. IX. p. 339. sq.; quare *Poüan* l. c. p. 205. sq. nimis generalem proponit assertionem de convictoribus.

(197) Conc. Trid. l. c.; S. C. C. 15. Aug. 1836.; *Poüan* l. c. p. 201. sq.; *Hinschius* l. c. p. 503.

(198) Conc. Trid. l. c.

(199) *Poüan* l. c. p. 196. sq.

(200) Conc. Trid. l. c.; S. C. C. declar. in ed. *Richt.* Conc. Trident.

III. *Rector, confessarius* sive magister pietatis, *magistri* scholarum, *oekonomus* seminarii libere nominantur et ad nutum ob iustas causas removentur ab Episcopo, postquam consilium deputatorum iuxta sanctiones Tridentinas sub poena nullitatis actus fuit saltem requisitum (201).

Quodsi Episcopus ob concretas circumstantias opportunum esse existimat regimen et magisterium sui seminarii dioecesani *presbyteris regularibus* committere, id absque requisito consilio deputatorum seminarii et sine consensu Capituli ecclesiae cathedralis praevis obtento et inconsulta Sede Apostolica fieri nequit (202).

IV. In seminario primo loco curandum est, ut vigeat *pietas*, morum *honestas* et *virtutis studium*, disciplina quoque *externa* et *urbanitas* clericis conveniens (203). Quare quae Concilium Tridentinum et laudabiles consuetudines praescribunt de tonsura et habitu clericali (204), sacramentorum frequentia, audienda Missa, de meditatione, lectione spirituali aliisque pietatis exercitiis, sedulo et constanter servanda sunt. Hinc ut in admittendis alumnis magna prudentia et discretio est adhibenda, ita alumni discoli et incorrigibiles ac malorum seminatores non solum acriter puniendi, sed etiam fortiter e seminariis eiiciendi sunt, praesertim si tempore vacationum vitia contraxerint. Multo minus huiusmodi iuvenes impatientes disciplinae seminarii ab Episcopis pro certo annorum curriculo praescriptae *ad sacros ordines* promoveri possunt (205).

Attento scopo seminariorum, qui in primis in hoc consistit, ut *dignus* et *idoneus clerus curatus* educetur, etiam *studia lit-*

p. 212. sq.; Bened. XIII. cit. Const. « *Creditae nobis* »; *Analecta ecclesiast.* t. II. p. 308. sq., ubi refertur recens decisio S. C. C. in caus. Bolivarensi de taxis in favorem seminarii imponendis; *Poüan* l. c. p. 165. sq.

(201) S. C. C. in caus. Fundan. 26. Mart. 1689.; *Poüan* l. c. p. 206. sq.; *Hinschius* l. c. p. 508.

(202) S. C. C. in caus. Americ. 13. Iun. 1723., in caus. Alexanen. II. Aug. et 1. Sept. 1742.; *Poüan* l. c. p. 217. sq.; *Analect. iur. pont.* t. I. col. 1095. sq.; *Hinschius* l. c. p. 508.

(203) Conc. Trid. l. c.; *Poüan* l. c. p. 253. sq.; *Themistor* l. c. p. II. sq. 143. sq.

(204) Cfr. tamen cit. postulatam Episc. Belgii l. c.; *Poüan* l. c. p. 254.

(205) *Collect. Lac.* t. I. col. 39. t. VI. col. 163. 812.

terarum huic scopo accommodata et legibus ecclesiasticis conformia per professores in seminario ab Episcopo constitutos (206) serio sunt colenda. Id iam ipsum decretum Tridentinum inculcavit, cuius vestigia Benedictus XIII. Const. « *Credita nobis* » et nostro saeculo complures Romani Pontifices velut Pius IX. et Leo XIII. summo studio secuti sunt. S. C. C. quoque in suis epistolis et Concilia provincialia studia litterarum in seminariis urgere non destiterunt (207). Denique alumni et convictores ut practica non careant exercitatione eorum, quae didicerunt, diebus festis ecclesiae cathedrali et aliis loci ecclesiis iuxta Ordinarii mandatum inservire debent; sed in usu huius potestatis Episcopi ita moderate et prudenter sese gerant, ut hinc seminarium ipsum nullum detrimentum patiatur (208).

V. *Suprema* dioecesanii seminarii clericorum *administratio* ex iure communi est penes solum Episcopum, exclusa qualibet ingerentia potestatis civilis (209). Imo ut efficacior sit illa Episcopi administrandi potestas in iis rebus, quae quolibet modo concernunt curam, regimen, disciplinam, statum temporalem, nulla admittitur in suspensivo, sed tantum in devolutivo appellatio (210). Hinc quoque efficitur, quod Episcopus pro officio visitationis dioecesis sibi imposito maxime in visitatione seminarii diligens atque constans esse debeat (211).

(206) Conc. Trid. l. c.; Pii VI. Const. « *Quoties* » 24. Ian. 1786., qua seminarium Avenionense universitati aggregatur. Cui sanctioni Tridentinae contraria non est praxis Romae recepta (cfr. Pii IX. Const. « *Cum Roman. Pontifices* » 28. Iun. 1853. de erect. sem. Pii in Anal. iur. pont. t. I. col. 563. sq.), neque obstant laudabiles limitationes et exceptiones (cfr. Poüan l. c. p. 252. sq. de praxi Bonon. tempore Benedict. XIV.); at minus conformis est illa disciplina, vi cuius alumni propriis professoribus in seminario destitutis frequentant extra seminarium praelectiones facultatis theologiae universitatis Status.

(207) Cfr. v. g. Pii IX. Const. « *Ad piam* » 3. Oct. 1853., qua ratio studiorum seminarii Romani constituitur (Analect. iur. pont. l. c. col. 723.); Collect. Lacens. v. Seminaria v. g. t. VI. col. 98. sq. 792. sq.; Poüan l. c. p. 232. sq.; Themistor l. c. p. 99.; Hinschius l. c. p. 505.

(208) Conc. Trid. l. c.; Poüan l. c. p. 263. sq.

(209) Conc. Trid. l. c.; Poüan l. c. p. 272. sq.; Themistor l. c. p. 74.

(210) Benedict. XIV. Const. « *Ad militantis* » 30. Mart. 1742. § 34.

(211) Instructio S. C. C. ex mand. Benedicti XIII. publicata pro Episc. super modo confic. relat. stat. suar. eccles. (a. 1725.) § 6.

Verumtamen ne Episcopus in exercendis suis iuribus et officiis quoad spiritualem et temporalem seminarii administrationem erret, Concilium Tridentinum constituit *duplicem deputatorum commissionem* (non triplicem, ut nonnulli viri docti opinati sunt), unam pro administratione spirituali, quae constat duobus canonicis senioribus et gravioribus ecclesiae cathedralis ab Episcopo libere electis, alteram pro administratione temporali, quae constituitur duobus canonicis de Capitulo ecclesiae cathedralis, quorum alter ab Episcopo, alter ab ipso Capitulo eligi debet, itemque de clero civitatis episcopalis, quorum quidem alterius electio similiter ad Episcopum, alterius vero ad clerum pertinet (212).

Quae deputatorum commissiones semper completae sint necesse est neque aliis commissionibus forte ex mente Episcopi melioribus suppleri possunt. Deputati quoque illarum commissionum postquam semel ad normam Concilii Tridentini nominati sunt, sine iusta et legitima causa ab officio suo de se perpetuo removeri nequeunt.

Votum illarum commissionum est consultativum tantum, non definitivum, quod sese habeat ad instar *consensus* necessario habendi, ut valide procedi possit. Quare Episcopus sub poena nullitatis consilium deputatorum debet *requirere*, sed *sequi* non tenetur omnibus in rebus, quibus in decreto Tridentino est praescriptum et accedentibus responsis S. C. C. accuratius definitum (213).

(212) Conc. Trid. l. c.; declar. S. C. C. in cit. ed. *Richt. C. Tr.* p. 211. sq.; *Poüan* l. c. p. 279. sq.; Act. S. Sed. vol. I. p. 691. sq.

(213) Cfr. cit. decl. S. C. C. in cit. ed. C. Tr.; *Poüan* l. c. p. 285. sq.; *Hinschius* l. c. p. 506. sq.

TITULUS IV.

DE PROHIBITIONE ET CENSURA ET DIVULGATIONE
LIBRORUM.

(Lib. I. tit. I. de sum. Trin.; lib. V. tit. 7. de haeret.)

95. **Fontes:** Decret. Grat. c. 3. D. 15.; c. 1. D. 37. — Comp. IV. lib. I. tit. 1. de fide cath. — Cap. 2. X. de sum. Trinit. I. 1. et Decret. Clem. Pap. VIII. cp. 19. l. V. t. 5.; Liber Sept. l. V. t. 4. de libris prohibitis. — Leo X. in Conc. Later. V. Sess. X. Const. « *Inter multiplices* ». 4. Maii 1515. — Conc. Trid. Sess. IV. decret. de ed. et us. sacr. libr., Sess. XVII. decret. de libr. del., Sess. XXV. decret. de indice libr.; Pii IV. Const. « *Dominici gregis* ». 24. Märt. 1564.; Regul. Ind. cum adiunct. declar.; Syllabi pr. 79. 80.; Leonis XIII. Const. « *Officiorum ac munerum* » 25. Ian. 1897. — Collectan. S. C. de Prop. F. n. 166. sq. de libror. impress. et lect. — Collect. Lac. v. Libri. — *Nussi*, Conventiones p. III. sq. (1).

Scriptores: Comment. iur. Decretal. in cit. tit. v. g. *Schmalzgr.* I. V. t. 7. n. 27. sq.; *Aichner*, Comp. iur. eccl. §§ 144. sq.; *Scherer* l. c. § 100. — *Gretser*, De iure et more proh., expurg. et abolend. libr. haeret. et nox.; *Heymans*, De ecclesiastica libror. aliorumque scriptor. in Belg. prohib.; Anal. iur. pont. t. I. col. 340. sq. 760. sq. et tom. sq.; *Fessler*, Das kirchliche Buecherverbot; *Petit*, L'index, son histoire, ses lois, sa force obligatoire; *Kirchenlex.* v. Bibellesen; Archiv f. k. K. t. 70. p. 3. sq.; *Dilgskron*, De revis. et approb. libr. in Anal. eccles. (a. 1896.) p. 422. sq. (a. 1897.) p. 85. sq.; *Zuccaria*, Storia polemica delle proibizioni de' libri; *Arndt*, De libris prohibitis; *Reusch*, D. roem. Indexcongreg. u. ihr Wirken (opus magna cum eruditione, sed vero odio in Rom. Pont. conscriptum)(2). — Commentatores novae Const. « *Officiorum ac munerum* » infra h. tit. n. 110.

(1) L. 34. 66. Cod. Theod. XVII. 5.; L. 3. § 1. de sum. Trinit. I. 1.; cod. crim. Ital. art. 442. sq. iunct. legi « *sulla stampa* » 26. Mart. 1848. et aliis legibus modernis de eadem materia v. g. in Gallia, Anglia, Germania, Belgio.

(2) Consulendi quoque sunt libri, qui de legibus civilibus in simili materia publicati sunt v. g. *Schuermanns*, Code de la presse pro Belgio, cuius leges hac in re non raro alibi adoptatae fuerunt; *Liszt* de huiusmodi legibus in Germania et in Austria; *Bonasi*, Sulla legge della stampa philosophatur potius de lege ferenda.

Praenotiones.

96. Quodsi viva voce fides catholica concionibus, scholis aliisque mediis propagatur, conservatur, defenditur, id vix minore efficacia praesertim nostra aetate fit per *libros vel libellos* apte et rite conscriptos; per publicationem autem pravorum librorum et fidei propagatio impeditur, et vita catholica iam plantata labefactatur. Quare Ecclesia mala ex arte typographica scaturientia impedire studet per *condemnationem* et *prohibitionem* librorum pravorum iam *publicatorum* et per *censuram prae-*
viam saltem illorum librorum, ex quibus singularia imminere possunt pericula potius *praeventiva* prohibitione arcenda. Quae censura praevia etiam simpliciter appellari solet *censura*, quod vocabulum latiori sensu *condemnationem* quoque et *prohibitionem* librorum pravorum denotat. Denique ne Ecclesia careat utilitate ex bonis libris vel libellis percipienda, propagationem bonorum librorum sapientibus legibus et admonitionibus ordinat et promovet. Quare tribus distinctis paragraphis, ut patet ex ipsa rubrica tituli, universa illa materia est examinanda.

§ 1. DE CONDEMNATIONE

ATQUE PROHIBITIONE LIBRORUM PRAVORUM ET NOXIORUM.

I. Principia fundamentalia.

97. Ecclesia catholica sola (3) *supremam* habet potestatem generatim libros pravos et noxios sive religioni et moribus inimicos etiam iam editos suis quoque legibus condemnandi, et illorum editionem sive publicationem vel retentionem vel lectionem vel factam divulgationem v. g. venditione, commodatione, vel defensionem fidelibus prohibendi (4).

Etenim cum Ecclesiae gravissimum incumbat officium fideles ad veram sanctitatem aeternamque felicitatem perducendi, ei

(3) De iure potestatis civilis cfr. scriptores de philosophia morali et iure civili vel canonico v. g. *Bouix*, De Curia Romana p. 426. sq.; *Cathrein*, Moralphilosophie t. II. p. 505. sq.; *Heymans* l. c. p. 104. sq.

(4) *Schmalzgr.* l. V. t. 19. n. 294.; *Bouix* l. c. p. 386. sq.; *Heymans* l. c. p. 99. sq. 113. sq.; *Arndt*, De libris prohibitis commentarii p. V. VI.

ius quoque competit per assiduam vigilantiam de integritate fidei morumque christianorum pericula salutis a suis fidelibus arcendi. Iam vero libris pravis et noxiis *integritas fidei* et *morum* christianorum ipsaque salus fidelium maximis periculis exponi solet, ideoque Ecclesia pro suo iure gravissimoque officio huiusmodi libros a fidelibus arcet. Cfr. Leonis XIII. Const. « *Officiorum ac munerum* » pr.; Bened. XIV. Const. « *Sollicita* » §§ 10. 14. sq., unde patet alios scopos v. g. suppressionem legitimae *libertatis scientiae* et *opinionum* a mente Rom. Pontificum prorsus esse alienam; Lugo, De virt. fidei div. disp. 21. sect. 2. n. 26. Quae res constanti Ecclesiae praxi, ut patebit ex historia prohibitionis pravorum librorum, mirum in modum confirmatur, neque illa adversariorum ratione refutatur (5), quod prohibitionem pravorum librorum in fidelibus potius perversum desiderium illos legendi excitetur. Imo prohibitio Ecclesiae cum nitatur *praesumptione periculi communis*, non cessat, etiamsi in casu quodam *particulari* illa praesumptio periculi non verificetur (6).

Denique praxis Ecclesiae saltem magna ex parte vel ipsis legibus civilibus comprobatur; nam nulla lex civilis eo progreditur, ut *absolute* omnes libros vel libellos libere divulgare permittat (7).

98. Quae potestas Ecclesiae sese speciatim extendit ad omnes libros pravos vel noxios, qui *fini Ecclesiae proprio* adversantur (8). Iudicium vero *declaratorium* et authenticum de *ipso libro obiective* spectato, non de *animo scriptoris* vel *pro lubitu* arbitrarie prolatum, ut insinuant adversarii Ecclesiae catholicae, spectat ad ipsam Ecclesiam (9). Quare Ecclesia limites suae potestatis non praetergreditur, si vel ipsam *lectionem* certarum *editionum* vel *versionum* sacrae scripturae prohibet vel folia periodica et diaria, libros et libellos anonymos atque etiam certas

(5) Bouix l. c. p. 400. sq.; Cavagnis l. c. P. II. p. 144. Cfr. de aliis obiectionibus: Heymans l. c. p. 205. sq.

(6) Suarez, De leg. l. III. cap. 23. l. VI. cap. 7.

(7) Cathrein l. c.; Holtzendorff, Rechtslex. v. Pressgesetzgebung.

(8) Bouix l. c. p. 421. sq.

(9) Bened. XIV. Const. « *Sollicita* » §§ 10. 14. sq. Quare Hinschius l. c. p. 436. sq. res catholicas non satis perspectas habet.

scripturas de se indifferentes in *odium auctorum* saltem ex iure *antiquo* prohibuit (10).

99. Admissa quoque potestate *principum civilium* circa prohibitionem et punitionem librorum vel libellorum vel articulorum, qui ipsi fini societatis civilis adversantur (11), certe ad potestatem civilem omnino non spectat iudicium de libris *dogmaticis* et *moralibus* religionis revelatae (12) vel naturalis (13). Quare potestas civilis etiam iis in libris prohibendis, in quibus ex iure quodam proprio et nativo procedit, sed mixtae tamen intercedunt quaestiones, ab auctoritate ecclesiastica non est absolute independens. Multo magis autem Ecclesiae iudicio est subordinata, ubicunque tanquam brachium saeculare ex *tacito* vel praesumpto tantum mandato Ecclesiae contra libros *manifeste* et *aperte* erroneos et religioni catholicae oppositos iurisdictionem suam explicat (14).

II. Historia prohibitionis librorum pravorum.

100. Postquam iam antiquissimo Ecclesiae tempore vestigia quaedam alicuius procedurae in libros pravae inveniuntur (15), primum exemplum formalis et expressae et sollemnis damnationis et prohibitionis libri pravi occurrit in Concilio Nicaeno (a. 325.), a quo « *Thalia* » Arii proscripta est (16). Quam proscriptionem

(10) Bouix l. c. p. 422. sq.; Scherer l. c. § 100. p. 22. sq. At ex disciplina iam diu in S. C. Ind. recepta non amplius in merum odium auctoris libri ex sese innoxii fuerunt prohibiti. Quam disciplinam approbavit Leo XIII. Const. « *Officiorum ac munerum* », in qua nulla continetur lex de prohibitione librorum in odium auctorum, imo universalis prohibitio *omnium operum* v. g. haeresiarcharum in auctorum odium iure antiquo v. g. Reg. II. Ind. Trid. statuta silentio premitur ideoque est *abrogata*.

(11) Bouix l. c. p. 426. et praesertim p. 429. sq.

(12) Bouix l. c. p. 427. sq.; Heymans l. c. p. 104. sq.

(13) Heymans l. c. p. 105. cum Zaccaria et Zallinger.

(14) Bouix l. c. p. 432. sq.; Heymans l. c. p. 106. sq.; praesertim Nussi l. c. p. 111. sq.

(15) Act. Apost. XIX. 19.; S. Hieronym., De viris illustr. cap. 7.; Arndt l. c. p. 1. sq.

(16) Hefele l. c. tom. I. p. 276. sq. 317.; Sozom., Histor. eccl. l. I. cap. 21.

Constantinus M. brachio suo saeculari summo cum rigore executioni mandavit (17). Constituto primo exemplo damnationis singularis cuiusdam libri mox aliae damnationes et prohibitiones librorum secutae sunt v. g. librorum Origenis, Pelagii, Manichaeorum, Nestorii, Priscillianistarum. In decreto autem Gelasii 495.-496. (et Hormisdæ a. 514.-523.) de recipiendis et non recipiendis libris antiquissimus habetur *integer* quidam *Index* librorum prohibitorum (18). Concilium Constantinopolitanum II. (a. 553.) c. 11. libros Theodosii Mopsuest. et praeter alia etiam Origenis opera damnavit (19). Pariter Synodus oecumenica sexta sive Constantinopolitana III. (a. 680.-681.) Sess. XIII. atque Concilium Trullanum (a. 692.) non pauca scripta reprobant et igni tradenda esse decreverunt (20). Postea Concilium Nicaenum II. (a. 787.) libros iconoclastarum tradere atque comburere iussit, quemadmodum iam a. 755. Synodus Romana praecepit, ut damnata scripta Adalberti comburerentur.

101. Nec tempore medii aevi desunt exempla damnationis et prohibitionis librorum. Etenim iam a. 1120. Abaelardus iussus est comburere suam introductionem in theologiam, et Innocentius II. a. 1140. praescripsit, ut libri Abaelardi et Arnoldi Brixiensis flammis traderentur. Deinde Gregorius IX. (a. 1239.) et Innocentius IV. (a. 1244.) proscripserunt librum Talmud Iudaeorum; Alexander IV. vero (a. 1256.) propriam publicavit Constitutionem, qua *tractatum brevem novissimorum temporum* Guilelmi a S. Amore, theologi Parisiensis, damnavit atque sub poena excommunicationis tradere aut intra octo dies comburere iussit. Similiter Ioannes XXII. (a. 1325.) per specialem Constitutionem mandavit, ut scripta superstitiosa sub poena excommunicationis intra octo dies igni traderentur (21).

(17) *Socrates*, Hist. l. I. cap. 9.; cit. Leg. ex Cod. Theod. et Iustin.; *Hefele* l. c. p. 319.; *Arndt* l. c. p. 3. sq.

(18) Cfr. c. 3. D. 15. cum not. in ed. corp. iur. can. *Friedberg*; *Thiel*, Epist. Rom. Pontif. t. I. p. 454. sq.; *Scherer* l. c. not. 11.

(19) *Hefele* l. c. t. II. p. 898. sq.

(20) *Hefele* l. c. t. III. p. 274. sq. 276. sq.

(21) Cap. 2. X. de sum. Trinit. l. 1.; *Bouix* l. c. p. 401. sq. 413. sq.; *Heymans* l. c. p. 107. sq.; *Arndt* l. c. p. 49. sq.; *Reusch* l. c. t. I. p. 8. sq. 15. sq. 21. sq.

102. Ars impressoria saeculo decimo quinto inventa, quam viri catholici summis laudibus celebrarunt, illico ab Ecclesia in usus sanctos et litterarios applicata est (22). At mirabili illa arte asseclae falsi humanismi et pseudoreformatores mox abusi sunt, ut multos divulgarent libros et libellos contra fidem catholicam, bonos mores atque disciplinam ecclesiasticam. Cuiusmodi scripturae pravae, ut notarentur et prohiberentur, postquam iam extra Curiam Romanam v. g. in Anglia (a. 1526. 1529. 1555.), in Belgio (a. 1521. 1529. 1540. 1546.), in Gallia (a. 1542. 1544. 1547. sq.), in Hispania (a. 1551. 1559.) in Italia a senatu Lucensi (a. 1545.), Venetiis per Legatum Sed. Ap. (a. 1549.), Mediolani per Archiep. (a. 1554.), in Germania per Concil. prov. Colon. (a. 1549.) in catalogos quosdam fuerunt relatae (23), tandem a Paulo IV. per S. C. Inq. a. 1559. in primum Indicem Romanum librorum prohibitorum ex officio sunt insertae et publicatae (24). Concilium Tridentinum commissionem deputavit, quae ad Patres congregatos de eadem materia referret; at postquam Sess. XVIII. (26. Febr. 1562.) decretum quoddam promulgavit, Sess. XXV. (3. 4. Dec. 1563.) universum negotium de Indice librorum prohibitorum R. Pontifici commisit (25). Cui desiderio Patrum Tridentinorum Pius IV. iam anno sequenti post finem Concilii (a. 1564.) satisfecit atque Indicem promulgavit (26). Qui Index duabus constabat partibus. In priori parte decem continentur Regulae (mitiores quam decreta Pauli IV.), quibus per modum legum *generalium* praesertim integrae quaedam *species librorum* damnantur; in altera parte omisso catalogo condemnatorum typographorum Indicis Pauli IV. enumerantur opera particularia damnata primum haereticorum, secundo loco catholicorum, tertio loco anonymorum scriptorum (27).

(22) *Ianssen*, Gesch. d. deutsch. Volk. t. I. p. 9.; *Falk*, D. Druckkunst im Dienste der Kirche p. 4. sq.

(23) *Scherer* l. c. not. 45.; *Reusch* l. c. t. I. p. 87. sq. 101. 104. sq. 128. 190. 204. sq.

(24) Pauli IV. Const. 21. Dec. 1558.; *Reusch* l. c. p. 258. sq.

(25) *Theiner*, Acta genuina Conc. Trid. t. I. p. 678. sq.; *Reusch* l. c. t. I. p. 312. sq.

(26) Const. « *Dominici gregis* » 24. Mart. 1564.; *Reusch* l. c. p. 321. sq. 404. sq.

(27) *Scherer* l. c. not. 48.; *Reusch* l. c. p. 14. sq. 330. sq. 423. sq.

103. Quae *decem Regulae* Indicis Tridentini, quamvis in editionibus Indicis Romani eundem retinerent tenorem, tamen a subsequentibus Romanis Pontificibus usque ad nostrum saeculum non raro fuerunt declaratae vel auctae vel mutatae (28). Pius IX. Const. « *Apost. Sed.* » 12. Oct. 1869. censuras Indicis aut plane abrogavit aut ad terminos novae suae Constitutionis per sapientem limitationem reduxit.

Similes vicissitudines habuit *altera pars* Indicis Pii IV. specialium librorum prohibitorum. Nam postquam Alexander VII. iam a. 1664. tripartitionem supra commemoratam sustulit ordinemque *alphanumericum* scriptorum prohibitorum substituit, potissimum Benedictus XIV. in emendendo Indice librorum a. 1758. publicato adlaboravit. Cuius appendices et novae editiones etiam sub aliis Romanis Pontificibus maiori minorive diligentia usque ad nostram aetatem sunt publicatae (29).

104. Post Concilium Tridentinum non solum generalibus Regulis Indicis, sed etiam specialibus decretis vel ipsius Romani Pontificis (30) vel SS. Congregationum Inquisitionis et Indicis

549. sq. Ex ipso titulo libri iam patet, quale opus scripserit *Borelli*: L'Indice espurgatorio della chiesa romana ossia falsificazioni, cangiamenti ed errori introdotti per ordine dei Papi nelle opere degli scrittori antichi raccolti e classificati (a. 1885.).

(28) Cfr. documenta in priore parte antiqui Indicis. — Index Sixti V. vim iuris non obtinuit. Quare *Reusch* l. c. t. I. p. 401. sq. *schema* Indicis Sixti V. confundit cum approbata et *authentica editione* vere *publicata* falsoque accusat Clementem VIII. mendacii vel saltem ambiguitatis, si is in sua Const. dicat Sixtum V. « *re minime absoluta* » mortuum esse. Nam ipse *Reusch* istius publicationis nullum potest afferre argumentum. Porro *pauca* exemplaria Indicis Sixti V. huc usque reperta et a *Reusch* l. c. 501. sq. 532. sq. descripta optime probant illis nequaquam editionem quandam *definitivam* contineri. Denique quomodo Clemens VIII. in documento publico eundem Indicem potuisset appellare *nondum absolutum*, qui in Curia Romana iam antea fuisset publicatus? Cfr. *Bouix*, De Curia Rom. p. 493. sq.; Clem. VIII. Const. « *Sacrosanctum* » 17. Oct. 1595.; Alex. VII. Const. « *Speculatores* » 5. Mart. 1664.; Bened. XIV. Const. « *Quae ad catholicae* » 23. Dec. 1757. iunct. Const. « *Sollicita* » 9. Iulii 1753.; *Reusch* l. c. t. I. p. 501. sq. 532. sq. 560. sq. t. II. p. 29. sq. 38. sq.; *Scherer* l. c. not. 49.

(29) *Paulus* in *Katholik* a. 1895. t. I. p. 193. sq.; *Reusch* l. c. t. II. p. 877. sq.

(30) V. g. « *Augustinus* » Iansenii per Urbani VIII. Const. « *In emi-*

non pauca opera prava praesertim scriptorum catholicorum condemnata sunt. Quod negotium proscriptionis librorum catholicorum, si in Curia Romana a SS. CC. Inquisitionis vel Indicis sit perficiendum, Benedictus XIV. cit. Const. « *Sollicita* » magna cum liberalitate et sapientia ordinavit. Quae Constitutio doctissimi illius Romani Pontificis, si quoad litteram et spiritum semper observata fuisset, vix querelae de procedura ecclesiastica in damnatione librorum catholicorum ortae essent. Paucis desiderii in Concilio Vaticano (31) manifestatis facile satisfaceri potuit. Nequaquam vero putandum fuit nostra aetate viros doctos et doctos libros ab auctoritate ecclesiastica non esse inquietandos, reservata Praelatis ecclesiasticis solummodo causa expurgationis et censurae librorum *religiosorum populo fidei* destinatorum (32). Id quod evidenter comprobatum est, cum Leo XIII. publicaret Const. « *Officiorum ac munerum* ». Nequaquam enim huiusmodi novas praxes et allegatas consuetudines ratas habuit, sed antiquas leges Indicis « *incolumi earum natura* » tantum decrevit « *efficere aliquanto molliores* », imo interdum etiam reddidit severiores.

III. Disciplina vigens de prohibitione pravorum librorum.

105. Ex disciplina etiam nunc vigente prohibitionem pravorum et noxiorum librorum pro universa Ecclesia exercent Ro-

nenti » 6. Martii 1641. Cfr. alia exempla apud *Denzinger*, Enchiridion n. 1363. 1486. 1524.; *Scherer* l. c. not. 50. In Indicem Sixti V. etiam Controversiae *Bellarmini* et Repetitiones *Francisci* Victoriae fuerunt insertae. Id quod a Sixto V. factum est contra expressam sententiam S. C. Ind., eo quod duo illi auctores vindicantes Rom. Pontifici solummodo *indirectam potestatem in temporalibus* viderentur imminuere iura pontificia atque recedere a doctrina in scholis catholicis tradita. At cum Index Sixti V. nunquam fuisset publicatus, etiam insertio illa operum *Bellarmini* et Victoriae valorem iuridicum non obtinuit, imo in sequentibus editionibus Indicis ex praevio voto S. C. Indic. expuncta est. Cfr. *Reusch* l. c. t. I. p. 505.

(31) *Martin*, Collect. doc. Conc. Vat. p. 165. 177. iunct. Const. « *Officior. ac muner.* » Leonis XIII.

(32) *Scherer* § 86. et § 100. not. 49. et 63.

manus Pontifex et Concilium oecumenicum (33). Quod ius ex communiter contingentibus per SS. CC. Inquisitionis et Indicis in praxi exercetur, quarum decreta a Romano Pontifice approbantur in forma communi, nisi forte in casu extraordinario liber pravius per speciales Litteras Apostolicas condemnetur (34).

106. Praeterea eadem potestas proscribendi et prohibendi libros pravi vel noxios competit *Episcopis et Conciliis* provincialibus pro territoriis sibi subiectis. Quamvis expedire possit, ut iure suo nequaquam *frequenter* utantur, tamen vix sanctionibus iuris conforme est, si illud occasione data *nunquam* exerceant (35). Imo Sedes Apostolica prohibitionem libri vel libelli vel ephemeridum ab Episcopo promulgatam adeo rigore sustinet, ut in *generali* facultate apostolica legendi vel retinendi libros prohibitos non censeatur comprehensa licentia legendi et retinendi libros quoslibet aut ephemerides ab Ordinariis locorum proscriptas, nisi in apostolico indulto expressa facta sit potestas legendi et retinendi libros *a quibuscumque* damnatos (36).

107. Condemnatio et prohibitio libri pravi cum ex aucto-

(33) Bouix l. c. p. 449.; Heymans l. c. p. 107. sq.

(34) Bouix l. c. p. 470. sq., ubi tamen exaggeratas tenet assertiones de infallibilitate decretorum illarum Sacr. Congr.; cfr. *Wilmers*, De Christi Ecclesia p. 441. sq.; *Bangen*, D. Roem. Curie p. 91. sq.; *Scherer* l. c. § 86.

(35) Cfr. (Pii VII.), Esposizione dei sentimenti 19. Aug. 1819. n. 21.; Mandatum Leonis XII. 26. Mart. 1825. Episcopis datum, ut propria auctoritate libros pravi e manibus fidelium evellere studeant, atque eisdem ex decreto S. C. Inq. 24. Aug. 1864. « *etiam tanquam Apostolicae Sedis Delegatis* » idem officium procedendi fuit inculcatum; Leonis XIII. Const. « *Offic. ac muner.* » n. 29.; Epist. circul. Card. Vicarii in Urbe 6. Iulii 1871. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 340. sq.; Conc. provin. Quit. II. a. 1869. in Coll. Lac. t. VI. col. 433.; Conc. prov. Quebec. IV. a. 1868. l. c. t. III. col. 714.; Bouix l. c. p. 449. sq.; Arch. f. k. K. l. c. p. 32.; *Scherer* l. c. § 100. not. 57. 58.

(36) S. C. Ind. 3. Feb. 1879. in resp. dat. Episcopo Cremonensi; S. C. Ind. 6. Dec. 1895.; Leon. XIII. Const. « *Officior. ac munerum* » n. 26.; Arch. f. k. K. t. 70. p. 51. sq.; The Pastoral Gazette (Bombay) a. 1895. p. 3. refert condemnationem et prohibitionem folii publici. « *The Westmeath Examiner* » mense Febr. 1894. ab Episcopo Medensi (Meath) sub gravi peccato factam. S. C. de Prop. F. appellationem directoris illius folii publici 24. Sept. 1894. reiecit atque condemnationem et prohibitionem Episcopi confirmavit.

ritate sive *tanquam a iudice fidei* facta supponat iurisdictionem in foro externo, nequit fieri a *parochis* vel ab *universitatibus* studiorum vel a facultatibus sive collegiis theologicis, utpote iurisdictione in foro externo destitutis. Quae res non impedit, quominus doctores catholici suis iudiciis pravorum librorum pro more nostrae aetatis in foliis publicis cum aequitate et urbanitate conscriptis haud raro utiliore operam praestent Ecclesiae quam antiquarum universitatum doctores suis censuris. Augetur meritum, si doctores moderni suam scientiam et experientiam etiam impendant in concinnandis aptis et practicis catalogis librorum *bonorum* (37).

108. Similiter *Praelati regulares* licet sine dubio suis subditis lectionem librorum pravorum vi voti obedientiae prohibere et licentiam ad publicandos libros, ut ex infra dicendis patebit, servatis servandis dare possint, tamen cum *fidei iudices* non sint neque competentes *in causis haereseos* neque iurisdictionem in homines saeculares habeant, authenticas sententias condemnatorias et prohibitorias librorum et doctrinarum ad instar Episcoporum pronuntiare non valent (38).

109. *Totus Index Romanus* (i. e. tum generales Regulae et Sedis Apostolicae sanctiones, quae huc usque in priore parte continebantur, tum libri, qui nominatim in alteram partem fuerant relati sive in primitiva Indicis promulgatione sive postea ob condemnationes et prohibitiones speciales Litteris Apostolicis vel decretis SS. Congr. Inquisitionis vel Indicis factas et publicatas) *per se* et *generatim* omnes fideles sive laicos sive clericos, imo etiam Praelatos et Episcopos *ubique terrarum* obligavit. Etenim totus Index Romanus supra definitus nitebatur universalibus et generalibus decretis Sedis Apostolicae (39). Quare illi scriptores, qui pro ulla regione etiam lingua anglica vel germanica utente orbis catholici *absolute* et simpliciter *omnem*

(37) *Bouix* l. c. 447. sq.; *Scherer* l. c. not. 45. Cfr. quoque *Reg. Ind.* 2. 3. 5. 8.

(38) *Bouix* l. c. p. 448.; *Pennacchi*, Commentatio in Const. « *Off. ac muner.* » p. 191. 196., unde liquet regulares etiam exemptos a prohibitionibus Episcoporum non esse immunes.

(39) Cfr. cit. Pii IV. Const. « *Dominici gregis* » et alia documenta in priore parte antiqui Indicis; *Bouix* l. c. p. 460. sq.

obligationem Indicis sive ex non receptione sive ex contraria consuetudine aliisque ex causis omnino negarunt, aut saltem tenuerunt libros *generalibus* illis legibus Indicis prohibitos tum solum revera prohiberi, cum *nominatim* prohibeantur, evidenter etiam secundum disciplinam vigentem errarunt et modum excesserunt. Cuius assertionis *principalis* ratio fuit, quod supremus *legislator* in Ecclesia aliique Praelati huiusmodi consuetudinem non solum nunquam suo consensu saltem tacito ratam habuerunt, sed potius expressis verbis reprobarunt (40). Imo ista consuetudo recte potuit dici *corruptela*, quatenus non salva manserunt saltem praecepta *iuris divini*. Concedendum tamen est in impugnanda illa consuetudine aliquot viros doctos v. g. Fessler, Sabetti argumentis quibusdam minus efficacibus esse usos. Cfr. *Vermeersch* l. c. p. 33.

At indubitanter *complures* leges *generales* Indicis Romani in non paucis regionibus nostra aetate factae erant impossibiles, et aliae saltem ex tacita tolerantia Sedis Apostolicae in praxi tuta conscientia non amplius fuerunt observandae (41). Altera quoque sive specialis pars Indicis laudabili et accuratae revisioni omnino fuit subiicienda. Multo magis *excommunicationes* Indicis, quatenus fuerunt latae sententiae, ad terminos Const. Pii IX. « *Apostolicae Sedis* » iamdiu reductae sunt (42). Neque ipsae poenae *vindicativae* iuris antiqui hac in materia nostra aetate omnes urgeri potuerunt. Cfr. *Bouix* l. c. p. 544. sq. 550. sq.

(40) Gregor. XVI. in Encycl. 8. Maii 1844.; S. C. Indicis in antiqua sua formula *nunc* post reformationem Leonis XIII. non amplius adhibita: *Opus iam reprobatum damnatumque Regula secunda Indicis*»; *Bouix* l. c. p. 465. sq. 497. sq.; Collect. Lacens. tom. III. col. 713. (Conc. prov. Quebec. IV. a. 1868.), col. 828. (Conc. prov. Casselien. a. 1853.); tom. IV. col. 207. (Conc. prov. Remens. III. a. 1857.), col. 648. (Conc. prov. Burdig. II. a. 1853.); tom. V. col. 57. (Conc. prov. Strigon. a. 1858.), col. 802. (Conc. prov. Ultraiect. a. 1865.); tom. VI. col. 493. (Conc. prov. Neogranat. a. 1868.), col. 295. (Conc. prov. Venet. a. 1859.). Cfr. *Scherer* l. c. § 100. p. 20. sq.

(41) *Bouix* l. c. p. 494. sq.; *Martin* l. c.; Arch. f. k. K. l. c. p. 6. sq. 12. sq.

(42) *Bucceroni*, Commentarius de Const. *Apost. Sedis* n. 10.; Arch. f. k. K. l. c. p. 33. sq.

110. I. Praenotiones generales de Const. « *Officiorum ac munerum* » (43).

I. *Disciplina vicens de prohibitione et censura librorum* nunc in *universa Ecclesia unice* regitur nova Leonis XIII. Const. « *Officiorum ac munerum* » et *Decretis generalibus* cum eadem Constitutione publicatis. Nam Leo XIII. cit. Const. vult *haec* (nova decreta) *sola* vim legis habere, quibus *S. C. Indicis* posthac *unice* utatur quibusque *catholici homines toto orbe* religiose *pareant* (cfr. *partem dispositivam* in media Const. « *Off. ac muner.* » immediate ante Decreta generalia) (44)

(43) Commentarios huius Const. scripserunt: *Pennacchi*, Brevis Commentatio in Const. Apost. « *Off. ac muner.* »; *Gennari*, Della nuova disciplina sulla proibiz. e sulla censur. de' libri; *Hollweck*, D. kirchl. Buecherverb.; *Vermeersch*, De prohibitione et censura libror.; *Périès*, L'Index Cfr. quoque Boudinhou », Desjardin, Moureau, Planchard de eadem Const.

Quodsi commentarius quidam in Const. « *Officior. ac muner.* » sit conscribendus, optimo consilio *pars quaedam generalis* videtur praemittenda, in qua notiones generales et communes ad universam Constitutionem spectantes explicantur. At *in parte speciali* non videtur esse recedendum ab *ordine legali* ipsius Constitutionis. Is enim ordo post accuratum studium ab *ipso legislatore* fuit approbatus (cfr. *Pennacchi* l. c. p. 25.); porro perfecte correspondet *ordini historico iuris*, cum Ecclesia *primum* per solam prohibitionem, *deinde* etiam per praeviam censuram in pravos libros suam potestatem exercuerit; denique est vere *logicus* atque ex natura *singulari* huius materiae petitus. Porro in iure de typographia etiam in foro *civili* distinguuntur *leges repressivae* et *leges praeventivae*. Quare auctores privati ab *ordine legali* recedentes non solum adoptarunt ordinem minore *auctoritate*, sed etiam minore *perfectione* interna commendatum, et ista discrepantia inter ordinem *legalem* et *privatum* cognitionem *ipsius legis* videntur reddidisse minus facilem et ordinatam. Cfr. *Wernz*, Ius Decretal. t. I. n. 4.

(44) Hinc *clerici* et *laici* indiscriminatim huic Constitutioni obedire tenentur, nisi ex ipso tenore novae legis constet sanctionem quandam v. g. n. 42. ad *solos* clericos restringi.

Quae obligatio obedientiae per se et generatim *gravis* est, nisi verba Constitutionis potius consilium et simplex monitum quam strictum praeceptum contineant aut levem vel dubiam obligationem videantur statuere. Id enim evidenter deducitur ex verbis partis dispositive: « *Religiose pareant* » et ex n. 47. 48. 49. et clausulis finalibus atque gravissimis locutionibus, quibus passim in particularibus legis paragraphis v. g. n. 2. 8. 12. haec obligatio exprimitur. Cfr. *Hollweck*. l. c. p. 17. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 101. sq. Neque ulla ratione dubitari potest, quin eadem obligatio sit *universalis*.

abrogatis (45) *Regulis sacrosanctae Tridentinae Synodi iussu editis, Observationibus, Instructione, Decretis, Monitis et quovis*

Etenim in parte *dispositiva* clarissima sunt novae Const. verba: « *Toto orbe religioso pareant* »; in ipso contextu n. 45. denuo statuitur: « *Libri ab Apostolica Sede damnati ubique gentium prohibiti censeantur* »; accedunt in fine *universalissimae* et gravissimae *clausulae*, quae vim legis habent. Quodsi sententia, quae tenuit *antiquum ius ecclesiasticum* de Indice in nonnullis regionibus v. g. in Anglia et Germania *totaliter* non obligare, fuit solido fundamento destituta, id multo magis nunc dicendum est, si quis asserere praesumat vel ipsam novam Constitutionem Leonis XIII. pro regionibus britannici idiomatis (vel alia quacumque civitate) saltem ex tacita dispensatione vim obligatoriam non habere. Cfr. resp. S. C. Ind. 23. Maii 1898.; *Hollweck* l. c. p. 17. sq.; *Dilgskron* in Anal. eccl. (a. 1897.) p. 226.

(45) Quae *abrogatio* antiqui iuris quoad *obligationes* et *poenas* non solum refertur ad decreta, quae antea Indici praemitti solebant, sed ut patet ex obvio claroque sensu *verborum* Const. « *Officior. ac muner.* », ad quodvis aliud statutum Sedis Apostolicae hac de re datum. Neque ulla ratione Rom. Pontifex *distinguit* inter statuta generalia de *universa* hac materia aut de *speciali* quadam quaestione v. g. de vitis sanctorum condita; ergo huiusmodi distinctio inter decreta generalia et specialia caret solido fundamento, nisi ex ipsa Const. « *Officiorum ac munerum* » v. g. n. 33. 34. 35. possit probari exceptio. Porro manifestus *scopus* novae Constitutionis fuit *codificatio* iuris certi et perspicui in hoc genere vigentis. Quem scopum R. Pontifex difficulter et incomplete attigisset, nisi pro more suorum praedecessorum Gregorii IX. et Bonifacii VIII. *exclusivam* collectionem publicasset sublati omnibus « *extravagantibus* » non expresse reservatis. Cfr. *Vermeersch* l. c. p. 30. sq. 72. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 26. sq. Imo attentis verbis novae Constitutionis haec abrogatio Leonis XIII. in se suaque *vi iuridica* fortior est quam abrogatio iuris antiqui a Pio IX. in Const. « *Apost. Sedis* » facta. Nam ubicunque Pius IX. l. c. antiquum ius non abrogavit, sed confirmavit, *ensurae* retentae et confirmatae etiam ex auctoritate veterum canonum *vim suam* accipiunt. At Leo XIII. *hac de re* antiquum ius adeo funditus abrogavit, ut disciplina vigens *unice* ex *sola* Const. « *Officiorum ac munerum* » sit colligenda. Quare ad ius antiquum Indicis solummodo *secundario* recurrendum est tanquam ad utilissimum *interpretationis* medium, si ex nova Constitutione sensus legis sit dubius et obscurus, aut evidenter *iisdem verbis* sanctiones *iuris antiqui* fuerint receptae. Denique etiam ob eam rationem non penitus est negligendum ius antiquum, quod ex intentione *expressa* Leonis XIII. antiquae regulae fuerint efficiendae « *aliquanto molliores* », attamen « *incolumi earum natura* ». Quare ea interpretatio sane est contra *mentem* legislatoris, quae *emolliitionem* disciplinae ecclesiasticae hac in re adeo extendat, ut non amplius sit *incolumis* ipsius *natura*.

alio decessorum suorum *hac de re* statuto iussuque una excepta (46) Constitut. Benedicti XIV. « *Sollicita et provida* » (47).

II. Quibus *Decretis generalibus* ex ipsa Const. « *Officior. ac munerum* » accedet *novus Index particularium librorum im-*

(46) Quodsi in fine Const. « *Offic. ac muner.* » expressa *desit* clausula de contrariis *consuetudinibus* etiam *immemorialibus* non obstantibus pleno vigori novae legis, ex hac *omissione* non efficaciter probatur per cit. Const. particulares consuetudines contrarias, si quae legitimae reputabantur, non esse sublatas. Nam etiam *aliae* clausulae v. g. de personis speciali mentione dignis fuerunt *omissae*, unde tamen nemo deduxit illas ab observantia novae Constitutionis esse immunes. Porro *omissio huius* clausulae abunde compensatur per alias clausulas in fine Constitutionis et praesertim *immediate* ante Decreta generalia positas. Nam ex illis positiva *voluntas* legislatoris fit manifesta, quod in *toto* orbe terrarum inter omnes catholicos velit introducere *uniformem* disciplinam, quae huic Constitutioni *soli unice* congruat. Cui uniformitati parum consultum esset, si consuetudines particulares novo iuri contrariae saltem tolerarentur. Neque illud reticendum est consuetudines particulares antiquo iuri Indicis contrarias et non raro (etiam in Conciliis provincialibus cfr. *Dilgskron* l. c.) allegatas optime in *Curia Romana* fuisse *notas*, cum de novo iure condendo ageretur (cfr. *Pennacchi* l. c. p. 25.). Quare quod ex acuitate canonica et benignitate Sedis Apostolicae videbatur esse concedendum, iam in ipsa Constitutione reperitur insertum; cetera, quae silentio premuntur, sunt negata. Exemplum vero ex Arch. f. k. K. t. 78. p. 187. propositum non est ad rem. Nequaquam enim in Germania de facto *universalis* quaedam vigeat consuetudo libere optandi inter approbationem Episcopi *auctoris* et Episcopi *loci* editionis. Imo non defuerunt Episcopi, qui huic praxi sese opponerent. Quare huiusmodi praxis ancipitis valoris contra clara verba novae Constitutionis *maturo consilio* selecta nequit sustineri. At facile concedi potest ex nova disciplina, quae potius est aequa interpretatio iuris antiqui, Episcopum *loci* editionis multum *posse deferre* sententiae Episcopi auctoris, sicuti iam nunc non raro fit inter Episcopum *loci* editionis et *Superiores regulares*. Deinde contrariae consuetudines particulares pro regionibus idiomatis britannici assertae interim expresse a S. C. Indicis 23. Maii 1898. reprobatae sunt. Denique alia exempla magis sunt particulares consuetudines *praeter ius* vel per benignam interpretationem novae Constitutioni non sunt *vere* contrariae. Cfr. *Gennari* l. c. p. 19., cui consentiunt *Dilgskron* l. c., *Pennacchi* l. c. p. 25., *Bucceroni*, Inst. theol. mor. vol. II. n. 1301.; aliter *Vermeersch* l. c. p. 32. sq. cum *Génicot*.

(47) Quae Constitutio proxime et directe ligat SS. CC. Inquis. et Indicis atque pro *aliis* regionibus tantum habet vim *directivam*, nisi ex iure particulari etiam in aliis Curii ecclesiasticis mutatis mutandis sit servanda aut in Const. « *Off. ac muner.* » v. g. n. 39. in re speciali expresse recepta. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 16.

probatæ lectionis diligentissime recognitus, qui, ut facile conciliare licet, sane cum nova approbatione apostolica vulgabitur universamque reformationem Indicis *absolvit* (48). Imo S. C. Inq. iam 22. Aug. 1892. declaravit: Standum unice Indici *Romano* prohibitorum eiusque Regulis, et *prohibendas* esse novas Indicis *hispani* editiones. Cfr. Anal. eccles. (a. 1893.) p. 57.

III. Quod ius novum legislator eam ob rationem quasi in *unum codicem* redegit, ut sublata iuris incertitudine et obscuritate *omnibus in hoc genere* suppeteret *certa et perspicua norma agendi*. Quare imprimis antiquas Regulas Indicis incolumi earum natura effecit aliquanto *molliores*, ut iis obtemperare *grave arduumque* esse non possit. Quemadmodum igitur in Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » scopus principalis fuit *limitatio* censuratum, atque nonnisi per accidens maior severitas fuit statuta, ita Leo XIII. in Const. « *Off. ac muner.* » (i. f. exord. ante partem dispositivam) per se antiqui iuris rigorem voluit *emollire* atque adeo *infirmis* hominum magis accommodare. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 26.

(48) Qui novus Index huc usque solummodo *promissus* est, at procul dubio mox publicabitur; quaestio igitur de valore *antiqui* Indicis brevi tempore tantum theoreticum, non iam practicum habebit momentum. *Interim* certe tenendum est antiquum Indicem *totaliter* nondum esse *abrogatum*; etenim ex nullo documento huiusmodi *totalis abrogatio* constat, atque in antiquo Indice quamplurimi continentur libri, qui *etiam ex novo iure* Const. « *Officiorum ac munerum* » sunt manentque damnati et prohibiti. At inde nequaquam sequitur antiquo Indici per nova decreta non iam *ex parte* esse *derogatum*. Nam in cit. Const. etiam S. C. Indicis novum ius tanquam *unica* norma pro futuro tempore praescribitur; quare in antiquo Indice expurgando libri non sunt relinquendi, qui nova Constitutione non comprehenduntur; id quod in non paucis casibus etiam iudicio privato constare potest. Cfr. *Paulus* in *Katholik* (a. 1895.) t. I. p. 193. sq. Porro clausula n. 1. Decretorum generalium apposita: « *Exceptis iis, qui per haec Decreta generalia permittuntur* », optimo iure etiam antiquo Indici quoad libros post a. 1600. prohibitos apponitur. Denique in nova Const. quamplurimi libri expresse permittuntur, qui iure antiquo evidenter fuerunt prohibiti; sed nova permissio nullibi restringitur per clausulam limitantem « *Exceptis libris in antiquum Indicem insertis* ». Hinc cum ipse legislator suae permissioni generali nec distinctionem nec limitationem addat, etiam favor generalis a legislatore concessus non est distinguendus vel limitandus. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 53. 257.; *Vermeersch* l. c. p. 33. sq.; *Hollweck* l. c. p. 30.

IV. Quo *ex scopo* consequitur saltem *ordinarie* in explicandis *obligationibus* et *poenis* nova Constitutione impositis *non latam*, sed *strictam* adhibendam esse *interpretationem*, quae in casibus dubiis potius faveat libertati, nisi in specialibus quaestionibus ipsa verba legis *positivae* aut lex *naturalis* omnibus attentis circumstantiis maiorem rigorem postulent. Cfr. Reg. iur. 33. in Sext.; *Hollweck* l. c. p. 20.; *Vermeersch* l. c. p. 34. sq., ubi sententiam severiorem recte reiicit solideque refutat.

V. *Vis retroactiva* (49) in *actus praeteritos* Const. « *Offic. ac muner.* » certissime non competit. Nam leges quoque pontificiae ad pendentia vel praeterita negotia non sunt extendenda, nisi saltem quoad aliquos effectus *nominatim* de negotiis pendentibus vel praeteritis caveant. Id quod in cit. Const. nullo verbo factum est. Quare nova Const., ubi *vere* aliquid *novi* statuit, nec tantum *declaravit* et applicavit ius antiquum iam pridem existens, solummodo *futura* respicit negotia. At non videntur esse confundendi *libri* ante novam Const. publicati cum *actibus* antea positis. Nam si quis ex iure antiquo actum quendam legendi vel retinendi librum licite exercuit, certe ex novo iure nequit argui de culpa aut castigari poena. At inde nequaquam sequitur ipsum nunc pro *futuro* tempore licite posse exercere actum legendi vel retinendi circa eundem librum saltem ex iure vigente *nunc* prohibitum. Cfr. v. g. n. 13. 20. Id quod videtur esse manifestum, si libri isti anteriores vetantur propter *intrinsicum* ipsorum *vitium*; nam *libri* isti *in se* prohibentur ob periculum fidelium, non ob *intentionem* vel *culpam auctoris*. Nec alio modo videtur esse respondendum, si in nova Const. l. c. aliqui libri vel libelli sunt prohibiti propter defectum *solemnitatis* i. e. approbationis ecclesiasticae. Nam isti libri nequaquam prohibentur propter *solum* defectum approbationis ecclesiasticae (id enim ex communiter contingentibus non fit), sed quia ille defectus est gravis *praesumptio* de rebus noxiis contentis et in istis scriptis speciali ratione *periculosus*. Imo si omnes huiusmodi liberculi *anteriores* impune legi et retineri

(49) Cap. 2. 13. X. de const. I. 2.; *Suarez*, De leg. l. III. cap. 14.; *Wernz*, Ius Decret. tom. I. n. 97. Cfr. v. g. n. 15. Const. « *Off. ac mun.* » de *novis* imaginibus sacris.

possent, magna ex parte nova lex fieret illusoria. Qui rigor sane in illis opusculis anterioribus non est servandus, quae *in se* sunt bona et saltem *tacitam* quandam approbationem Superiorum ecclesiasticorum consecuta sunt (50).

VI. *Sanctiones poënales* (51) ultimi (V.) capitis tit. II. Decretorum generalium Const. « *Off. ac mun.* » ad instar clausulae finalis *utrique titulo communis* n. 47. 48. continent solummodo *duas excommunicationes latae* sententiae ex Pii IX. Const. « *Apost. Sedis* » desumptas neque ulla ratione quoad substantiam mutatas, e quibus prior Rom. Pontifici *speciali modo* est reservata et spectat ad quaestionem particularem *primi tituli*, altera vero, quae *nemini* dicitur reservata, refertur ad *unicam* praescriptionem *secundi tituli*. Denique transgressores *ceterorum* Decretorum generalium sive primi sive secundi tituli ex n. 49. tantum pro diversa reatus gravitate *ab Episcopo* sunt serio monendi, et si *opportunum* videatur, *canonicis* etiam *poenis* coercendi. Omnes *aliae* poenae antiqui iuris *hac in re* statutae (cfr. v. g. Reg. X. Indic.) sive *spirituales* sive *temporales*, *medicinales* vel *vindicativae* nunc sunt penitus abrogatae, ut patet ex parte dispositiva huius Const. Cfr. *Gennari* l. c. p. 93.

III. *Decreta generalia* (52) Const. « *Off. ac muner.* » tit. I. *de prohibitione* (53) *librorum*.

(50) Paulo aliter *Hollweck* l. c. p. 16. sq. 36. sq. 56. Cfr. quoque *Vermeersch* l. c. p. 44. 105.; *Heymans* l. c. n. 194. 293.; *Pennacchi* l. c. p. 257.

(51) Reg. X. Ind.; *Hollweck* l. c. p. 19.; *Droste*, K. *Disciplinar-Verf.* p. 74. sq. 101. sq. (de monitione paterna et canonica).

(52) Vocabulum « *Decretorum generalium* », quo iam Benedictus XIV. usus erat, apte substitutum est voci « *Regularum* » Indicis atque opponitur « *Decretis specialibus* »; quibus v. g. non iam integra *genera* librorum, sed libri *singulares* prohibentur. Cfr. Const. « *Off. ac muner.* » n. 23.

(53) *Prohibitio*, quae in Decretis generalibus distinguitur a *censura* sive a *iudicio* de conformitate vel difformitate cum doctrina catholica, est actus iurisdictionis ecclesiasticae, quo lectio ususque libri pravi vel noxii fidelibus interdiciuntur. Quod vocabulum *prohibitionis* cum a legislatore simpliciter adhibeatur (cfr. n. 12. 13. 14. 47.), evidenter intelligendum est ad *tramites antiqui iuris* ideoque refertur ad *lectionem*, *retentionem*, *editionem*, *defensionem*, *venditionem* aliosque modos similes, quibus scriptum prohibitum in manus aliorum pervenire possit. Cfr. *Lugo*, De virt. fid. divin. disp. 21. n. 72. sq.; *D' Annibale*, *Summula* P. III. n. 141. sq.;

CAP. I. *De prohibitis apostatarum, haereticorum, schismaticorum aliorumque scriptorum libris.*

1. Libri omnes, quos ante annum MDC. aut Summi Pontifices aut Concilia oecumenica damnarunt, et qui in novo Indice non recensentur, eodem modo damnati habeantur, sicut olim damnati fuerunt *iis exceptis*, qui per haec Decreta generalia permittuntur (54).

2. Libri apostatarum, haereticorum, *schismaticorum* et *quorumcunque* scriptorum haeresim vel *schisma* propugnantes aut ipsa religionis fundamenta *utcumque* evertentes omnino prohibentur (55).

Pennacchi l. c. p. 42. sq.; *Hollweck* l. c. p. 22. sq. Porro si in nova Const. prohibentur *libri et libelli* et *folia et scripta*, huiusmodi verba eodem modo accipienda sunt atque huc usque ex usu nunc communi et doctrina probata factum est. Cfr. *Lugo* l. c. n. 33. sq.; *D' Annibale* l. c.; *Vermeersch* l. c. p. 40. sq. 101. sq.

Neque prohibitio Const. « *Officior. ac munerum* » universaliter est extendenda ad eos libros, qui sine praevia quidem censura *publicari* prohibentur, at facta publicatione sine illa praevia approbatione disertis verbis *non interdicuntur*. Quod interdictum *quandoque* v. g. n. 13. 20. expresse apponitur; at exinde recte concluditur in *aliis casibus*, ubi a legislatore omititur v. g. n. 41., clausulam prohibentem non esse arbitrarie supplendam; legislator enim, quod voluit, expressit. Cui sententiae benigniori cum *Hollweck* l. c. p. 37. non est addenda limitatio, quod tales libri sine censura publicati vere etiam sint *prohibiti*, si enumerentur sub *rubrica* I. tit. de *prohibitione* librorum. Nam *rubrica* imprimis sensum quandam perfectum non habet; insuper denotat tantum materiam *principalem*, non *exclusivam* illius tituli, in quo etiam continentur v. g. n. 4. 5. 6. 8. *permissiones* librorum. Cfr. *Gennari* l. c. p. 40.; *Pennacchi* l. c. p. 136. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 47. sq. 105.; *Heymans* l. c. n. 194.

(54) Quae paragraphus, quatenus immutatio non est addita, continet innovationem iuris antiqui Regulae II. Indicis; hinc certe recipit easdem *limitationes* iam ab antiquis scriptoribus admissas (cfr. *Lugo* l. c. disp. 21. n. 29.), procul dubio autem uberiores consequetur interpretationem per « *novum Indicem* » postea promulgandum. Cfr. *Gennari* l. c. p. 21. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 46. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 54. sq.; *Hollweck* l. c. p. 30.

(55) Hoc loco intelliguntur apostatae *a fide*, haeretici *formales*, schismatici *i. e.* recedentes a communione Ecclesiae *universalis* sive *Rom. Pontificis* omnesque *sectae* infidelium vel haereticorum vel schismaticorum adscripti, denique scriptores *quicumque* *i. e.* etiam *infideles* v. g. Iudaei, item *catholici*, qui licet ad sectam acatholicam actu non transeant, tamen

3. Item prohibentur *acatholicorum* libri, qui *ex professo de religione* tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri (56).

haeresim etc. *propugnant* i. e. rationibus tuentur. Verba: « *Religionis fundamenta* » non sunt restringenda ad *solas* veritates *ordinis naturalis* (ita *Vermeersch* l. c. p. 56. cum *Hollweck* aliisque). Nam quamvis illae veritates de existentia Dei, animae immortalitate etc. certissime contineantur, tamen legislator vocabulum *religionis naturalis* in antiquo Indice adhibitum *studiose omisit* atque *indiscriminatim* loquitur de *religione*. Quare ubi lex non distinguit, nec nos debemus distinguere, ideoque *fundamenta verae* religionis *naturalis* et *supernaturalis* designantur. Unice igitur admitenda est limitatio ex verbis: « *Vel ipsa fundamenta* », quae sane non *solas* veritates *ordinis naturalis* complectuntur, sed etiam veritates in theologia *fundamentali* tractandas et stricta methodo *apologetica* probandas. Cfr. *Gennari* l. c. p. 24., cui consentiunt *Palmieri* et *Bucceroni*.

Utcunque vero evertunt fundamenta religionis, qui *quocunque modo* i. e. allegatis rationibus vel frivolis irrisionibus, argumentis directis vel indirectis v. g. per scepticismum id efficiunt. Cfr. in antiquo Indice Regul. II. et Decr. Bened. XIV. de libr. prohib. § 1.

(56) « *Acatolici* » sunt hic *omnes* ab Ecclesia catholica alieni etiam schismatici et *infideles* v. g. pagani, qui in paragrapho praecedenti singillatim enumerati breviter uno vocabulo recensentur. Cfr. *Gennari* l. c. p. 25. Quodsi *Pennacchi* l. c. p. 55. putat acatholicos esse intelligendos *solos baptizatos*, qui *extra* Ecclesiam versantur, id contrarium est communi usui loquendi, quem legislator procul dubio secutus est, nec convenit *contextui*, ubi n. 6. 8. nomine acatholicorum etiam *Iudaei* comprehenduntur; secus permissiones ibidem factae ad Iudaeorum editiones non possent extendi; id quod a mente legislatoris certe alienum est. Porro secus consequeretur in una eademque lege *idem* vocabulum habere *duplicem* significationem, quod admitti plane nequit. Neque quidquam iuvat provocare ad epistolam quandam Pii VI., ubi nomine acatholicorum dicuntur indicari omnes, qui sive ob haeresim sive ab schisma ab Ecclesia separati sunt. Nam ob subiectam materiam de impedimento *mixtae religionis* facile intelligitur restrictio nominis acatholicorum ad baptizatos apostatas, haereticos, schismaticos; minime vero inde colligi post etiam *in hac* Constitutione pontificia limitationem esse admittendam, ubi textus et contextus et subiecta materia insinuant latiore interpretationem. Cfr. *Vermeersch* l. c. p. 74. sq.

« *Ex professo* » licet a *Pennacchi* distinguatur a « *data opera* » vel similibus locutionibus, tamen ex *communi* usu loquendi, cui standum est, derelictis theoreticis distinctionibus idem significant. Cfr. *Vermeersch* l. c. p. 48. *Ex professo* igitur de religione tractat, qui secundum *scopum principalem* saltem in *notabili* parte libri per expositionem et probationes et defensiones disputat de rebus, quae spectant ad religionem sive naturalem

4. Libri *eorundem* (i. e. acatholicorum n. 3.) auctorum, qui ex *professo* de *religione* non tractant, sed *obiter* tantum fidei (religionis) veritates attingunt, iure *ecclesiastico* (i. e. hac Const.) prohibiti non habeantur (at forte iure *naturali*), *donec speciali* decreto (v. g. S. C. Ind. vel Episcopi) proscripti hauri fuerint.

CAP. II. De editionibus *textus originalis et versionum non vulgarium sacrae scripturae*.

5. Editiones *textus originalis et antiquarum versionum catholicarum* sacrae scripturae etiam Ecclesiae orientalis *ab acatholicis quibuscumque* (etiam a Iudaeis) publicatae, etsi fideliter et integre editae *appareant*, dumtaxat, qui studiis *theologicis vel biblicis* dant operam, *dummodo* tamen non *impugnentur* in prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei *dogmata*, permittuntur (57).

6. Eadem ratione et sub iisdem conditionibus permittuntur aliae *versiones* sacrorum bibliorum sive latina sive alia lingua *non vulgari* ab *acatholicis* editae.

sive supernaturalem veluti de theologia, ethica, sacra scriptura, hist. eccl., iure canonico. Cfr. n. 21. 41.; *Hollweck* l. c. p. 31. sq. 39. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 75.

Exceptio prohibitioni adiecta requirit, ut *constet* i. e. moraliter etiam in forma *privata* ex testimonio fide digno, non necessario tantum ex declaratione auctoritatis ecclesiasticae, *nihil* i. e. alicuius momenti in eis *contineri* (quod minus dicit quam propugnare) *contra fidem* (sive religionem) *catholicam*. Cfr. Reg. II. Ind. At minime ea, quae illi libri contra fidem catholicam continent, etiam *animo hostili* conscripta esse debent, sed sufficit *obiectiva* contrarietas.

(57) Cfr. Reg. III. Ind. Verbum: « *Sint* » non adhibetur; hinc fieri potest, ut forte in una alterave voce vel particula editio sit minus accurata. Quae paragraphus cum *directe* dumtaxat *certis* personis aliquid *permittat*, *indirecte* reliquis imponit *prohibitionem*. Personae privilegiatae possunt esse *clerici* aut *laici*, cum lex non distinguat. Porro *uni* ex duabus conditionibus scilicet studii theologici aut biblici vere et habitualiter satisfaciant necesse est saltem per aliquod tempus sive in seminario vel collegio sive extra illa instituta (cfr. S. C. Ind. 23. Maii 1898.); secus eisdem studiis non *dant operam*. Quare haec permissio quamvis impletis omnibus conditionibus videatur *benigne* explicanda, tamen ob declarationem S. C. Ind. 21. Iun. 1898. ad alumnos scholae hebraicae vel graecae studiis theologicis vel biblicis operam non dantes nequit extendi. Cfr. Anal. eccl. (a. 1898.) p. 247. 294.; *Gennari* l. c. p. 27. sq.

CAP. III. *De versionibus vernaculis sacrae scripturae.*

7. Cum experimento manifestum sit, si sacra biblia *vulgari* lingua passim sine discrimine permittantur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti quam utilitatis oriri, versiones omnes in lingua vernacula *etiam a viris catholicis* confectae omnino prohibentur, **nisi** fuerint ab Apostolica Sede approbatae *aut* editae sub vigilantia Episcoporum *cum adnotationibus* desumptis ex Sanctis Ecclesiae Patribus *atque* ex doctis catholicisque scriptoribus (58).

8. Interdicuntur versiones omnes sacrorum biblicorum quavis vulgari lingua *ab acatholicis quibuscumque* confectae atque illae praesertim, quae per societates *biblicas* a Romanis Pontificibus non semel damnatas divulgantur, cum in iis saluberrimae Ecclesiae leges de divinis libris edendis funditus posthabeantur (59).

Hae nihilominus versiones iis, qui studiis theologicis *vel* biblicis dant operam, permittuntur iis servatis, quae supra n. 5. statuta sunt.

CAP. IV. *De libris obscoenis* (60).

9. Libri, qui res lascivas seu obscoenas *ex professo tractant*, *narrant* aut *docent*, cum non solum fidei, sed et morum, qui

(58) Cap. 12. X. de haeret. V. 7.; Regul. IV. Ind.; Clem. VIII. decret. a. 1595.; Clem. XI. Const. « *Unigenitus* » prop. 79. sq. 8. Sept. 1713.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 67.; Malou, La lecture de la sainte Bible; Kirchenlex. v. Bibellesen. Sedes Apostolica quamvis aliquam versionem in lingua vulgari factam possit absque adnotationibus ut *authenticam* declarare vel saltem *simpliciter* approbare, tamen de facto et ex disciplina vigente huiusmodi versionem usui populi permittam *sine* adnotationibus nunquam approbavit. Quodsi versio vulgaris sacrae scripturae facta sit cum adnotationibus et approbatione *Episcopi*, eius lectio pariter *ipso iure* ecclesiastico est nunc permissa, nec *ulterior* quaedam licentia parochi vel Episcopi requiritur. Quare Const. « *Offic. ac muner.* » mitior praxis iam decretis S. C. Ind. 13. Iun. 1757. et 7. Ianuar. 1836. approbata denuo clarissimis verbis fuit confirmata. Cfr. *Scherer* l. c. t. II. p. 23. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 63. sq. 257. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 76.

(59) Gregor XVI. Encycl. « *Inter praecipuas* » 8. Maii 1844. in Act. S. Sed. vol. IX. p. 620. sq.

(60) Reg. VII. Ind.; Const. « *Offic. ac muner.* » n. 21. *Imagines* obscoenae expressis verbis hic non commemorantur. Qua in re forte quis dicet esse *lacunam* in nova lege *positiva*; at certe istae imagines iam ex ipsa iuris *naturalis* prohibitione edi vel publicari etc. nequeunt, imo *etiam*

huiusmodi librorum lectione facile corrumpi solent, ratio habenda sit, omnino prohibentur (61).

10. Libri auctorum sive *antiquorum* (Ovid., Iuven.) sive *recentiorum* (Boccaccio, Heine, Byron, Voltaire), quos *classicos* vocant, (non alios), si *hac ipsa* turpitudinis labe infecti sunt, propter sermonis elegantiam et proprietatem *iis tantum* (i. e. ad tramites iuris *naturalis*) permittuntur, quos *officii aut magisterii* (litterarum human.) ratio excusat, nulla tamen ratione *pueris vel adolescentibus* (etiam in universitatibus), nisi solerti cura *expurgati*, tradendi aut praelegendi erunt (62).

CAP. V. De quibusdam specialis argumenti libris.

11. Damnantur *libri*, in quibus Deo aut Beatae Virgini Mariae vel Sanctis aut catholicae Ecclesiae *eiusque cultui* vel sacramentis aut Apostolicae Sedi *detrahitur* (63). Eidem reproba-

nova Constitutione attinguntur, si textui libri inserantur, qui revera dicendus sit ex professo tractare etc. res obscoenas. *Hollweck* l. c. p. 32.; *Vermeersch* l. c. p. 41. 56. sq.

(61) Quid sit « *ex professo* » aliquid facere, patet ex not. 56. h. t. Qua ex limitatione minime deducendum est, *alios* libros etiam *classicos* forte res obscoenas, sed non *ex professo* tractantes illico esse omnibus permissos; manet enim in pleno suo vigore *lex naturalis*, qua non paucis isti quoque penitus prohibiti esse possunt.

Quibus libris adnumeranda non sunt opera scientifica v. g. de chirurgia, medicina, theologia morali, in quibus de istis rebus turpibus serio disseritur pro *peritis* in arte ad scopum *utilem* et *honestum*. At omnino ad censentur omnes libri *etiam* narrationum romanensium, drammatum, carminum v. g. Mantegazza, Zola et similium, qui vulgo dicuntur *pornographici* et *practice* et ex professo (licet auctores hunc scopum pravam reticeant, imo negent) res obscoenas *tractant* i. e. *modo suo frivolo* ad libidinem excitant (etiam sub praetextu scientiae), *narrant* i. e. per descriptionem aut relationem factorum, *docent* i. e. qua ratione etc. actus turpes perficiantur.

(62) Reg. VII. Ind.; *Hollweck* l. c. p. 33.; *Vermeersch* l. c. p. 77. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 85. sq.

(63) Decreta Bened. XIV. § 2. i. f. Libri recensiti *damnantur* i. e. consequenter etiam prohibentur. Cum dicatur *eius cultus*, qui manifeste coordinatur sacramentis, evidenter agitur de cultu, qui *ab Ecclesia* in functionibus liturgicis exercetur (ut recte tenent *Vermeersch* l. c. p. 58. cum *Hollweck*, *Gennari* aliisque), non de honore sive cultu *ipsi Ecclesiae* debito, ut putat *Pennacchi* l. c. 89. sq. Deinde ante « *detrahitur* » antiquum vocabulum « *quomodocunque* » (cfr. Decr. Bened. XIV. l. c.) fuit *omissum*,

tionis iudicio subiacent ea opera, in quibus *inspirationis* sacrae scripturae conceptus *pervertitur*, aut eius extensio nimis *coarctatur* (64). Prohibentur quoque libri, qui *data opera* ecclesiasticam *hierarchiam* aut statum clericalem vel religiosum (65) probis afficiunt.

12. Nefas esto libros *edere*, *legere* aut *retinere*, in quibus sortilegia, divinatio, magia, evocatio spirituum aliaque *huius generis* (clausula generalis), superstitiones *docentur* vel *commendantur* (66).

13. Libri aut *scripta*, quae *narrant novas apparitiones*, revelationes, visiones, prophetias, miracula, vel quae *novas* inducunt *devotiones* etiam sub praetextu, quo *l* sint *privatae*, si publicentur absque legitima Superiorum Ecclesiae licentia, proscribuntur (67).

nec in nova Const. insertum est verbum « *ex professo* », quod *Pennacchi* l. c. p. 91. sq. putat tacite esse subintelligendum. Hinc media interpretatio videtur esse legitima, scilicet quod requiratur et sufficiat vera et gravis detractio notabili quodam modo facta, licet simpliciter « *ex professo* » admissa dici non possit.

(64) Quae sit *perversio* vel nimia *coarctatio* inspirationis sacrae scripturae, eruendum est ex doctrina Concilii Vaticani Sess. III. cap. 2. et Leon. XIII. Encycl. « *Providentissimus Deus* » 18. Nov. 1893. Cfr. *Grandderath* l. c. p. 47. sq. 80. sq.; *Gennari* l. c. p. 36. sq.

(65) I. e. hierarchiam *ordinis* vel *iurisdictionis* vel eius gradus v. g. ordinem Episcoporum, item statum clericalem vel religiosum, ut institutum quoddam Ecclesiae, non *particulares* personas ecclesiasticas vel congregationes religiosas. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 96. sq.

(66) Reg. IX. Ind.; Observat. Clem. VIII. circa non. Reg.; *Gennari* l. c. p. 38. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 97. sq.; *Hollweck* l. c. p. 34.

(67) Decret. Bened. XIV. § 4. i. f. Quae paragr. 13. maxima ex parte plane *nova*, est atque comprehendit non solum libros, sed etiam libellos et quaelibet *scripta* etiam *typis* non edita, saltem si *propagentur* et *speciatim* etiam de manuscriptis caveatur (cfr. decret. S. Off. 6. Febr. 1896.). Sufficit vero ad inducendam prohibitionem, quod *narrentur novae* apparitiones etc. etc. huc usque nondum *approbatae* et *publicatae*, licet *verae*, nisi ad publicationem data sit licentia *legitimi* sive competentis Superioris Ecclesiae. Quibus verbis uti n. 17. remittitur ad disciplinam *antea* vigentem, i. e. *Episcopi* sunt illi Superiores competentes, nisi agatur de causis beatificationis, in quibus approbatio spectat ad S. R. C. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 103. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 67. sq.

Novae devotiones, quarum fit mentio in altera parte n. 13., sunt exercitia cultus divini forte in se bona, sed huc usque neque a Superioribus

14. Prohibentur pariter *libri*, qui duellum, suicidium vel divortium (perfectum) licita *statuunt*, qui de sectis massonicis vel aliis *eiusdem generis societatibus agunt* easque utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse *contendunt*, et qui errores *ab Apostolica Sede* proscriptos tuentur (i. e. propugnant) (68).

CAP. VI. *De sacris imaginibus et indulgentiis.*

15. Imagines *quomodocumque impressae* Domini Nostri Iesu Christi, Beatae Mariae Virginis, Angelorum atque Sanctorum vel aliorum Servorum Dei ab Ecclesiae sensu atque decretis *difformes* (sive antiquae sive recentes) omnino *vetantur*. *Novae* vero (conformes illis decretis) sive *preces* habeant adnexas sive *absque* illis edantur, (insuper) *sine ecclesiasticae potestatis* licentia non *publicentur* (69).

ecclesiasticis neque legitima consuetudine probata, sive attendatur *obiectum* sive *modus*. Qui Superiores ecclesiastici, a quibus ex iure antiquo etiam nunc vigente approbatio est petenda, sunt *Episcopi*, nisi propter dubia *de obiecto* S. C. Inq. vel ob singulares *ritus* et *modos* S. R. C. sit adeunda. Quare hac in re praesertim nova decreta S. C. Inq. et S. R. C. de devotionibus damnatis ab Episcopis prae oculis habenda sunt. Cfr. Acta S. Sed. vol. 28. p. 640.

(68) Decret. Bened. XIV. § 2. n. 7. Verba « *vel aliis eiusd. gen. soc.* » continent *clausulam generalem*, quae refertur ad *libros* (de personis, censuris etc. non agitur) non solum de *sectis* massonicis, sed etiam de aliis eiusd. generis *societatibus*. Quo in numero certe recensendi sunt libri, qui doctrinam *socialistarum* verorum sustinent, licet principia anarchistarum vel nihilistarum non admittant. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 117. sq. 123. sq.; *Gennari* l. c. 41.; aliter *Vermeersch* l. c. p. 64. sq., qui argumentum ex Leonis XIII. Encycl. « *Quod apostolici muneris* » 28. Dec. 1878. petium non sufficienter solvit; nequaquam enim inde a tempore publicationis illius Encyclicae « *secta* » *socialistarum*, de qua ibidem agitur, substantialiter mutata est.

Errores ab *Apostolica Sede* proscripti sunt illi, qui immediate a Rom. Pontifice vel mediante Congreg. Rom. v. g. S. C. Inq. (cfr. S. C. Inq. 13. Ian. 1892.) vel etiam in *Syllabo* Pii IX. (cfr. S. C. Ind. 23. Maii 1898.) damnantur. Cfr. *Vermeersch* l. c. p. 66.; *Pennacchi* l. c. p. 125. sq., ubi animadvertendum est nequaquam unamquamque propositionem etiam *ex cathedra* damnatam necessario esse qualificatam ut *haereticam*, sed forte tantum ut *falsam*. Cfr. Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » et Pii IX. Encycl. « *Quanta cura* ».

(69) Conc. Trid. Sess. XXV. Decr. de... sac. imag.; Decret. Bened. XIV. § 3.; Bened. XIV. Const. « *Sollicitudini* » 1. Oct. 1745.; *Pennacchi*

16. Universis *interdicitur indulgentias apocryphas* et a Sancta Sede Apostolica proscriptas vel revocatas quomodolibet *divulgare*. Quae divulgatae iam fuerint, de manibus fidelium *auferantur* (70) (v. g. ab Episcopo, cui fideles obedire debent).

17. Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli, *folia etc.*, in quibus earum concessionem (i. e. *verae*) continentur, non *publicentur* absque *competentis* auctoritatis licentia (71).

l. c. p. 127.; *Gennari* l. c. p. 43. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 88. sq. *Novae* imagines hoc loco imprimis videntur opponi *antiquis*, quae, etsi decretis Ecclesiae conformes, pro more antiquo sine venia auctoritatis ecclesiasticae fuerunt publicatae, et etiam nunc absque ullo scrupulo retineri possunt. Deinde nomine novarum imaginum veniunt omnes *novae editiones* sive secundum typum *antiquum* sive secundum typum *novum* sive recenter inventum, quae *post* novam Const. sint publicandae. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 51. Quodsi *Pennacchi*, *Vermeersch* alique solummodo requirunt licentiam auctoritatis ecclesiasticae, si imagines *novi* cuiusdam *typi* publicentur, id sensui obvio verborum et praxi timoratorum editorum non videtur convenire et executionem novae disciplinae contra inveteratos abusos nimis relinquit iudicio privato.

At *Hollweck* l. c. modum excedit, si putat huiusmodi novas imagines decretis Ecclesiae conformes, sed sine licentia ecclesiastica culpabiliter *ab editore* publicatas etiam *fidelibus* prohiberi. Cuius sententiae fundamentum iam supra refutatum est. Cfr. quoque *Vermeersch* l. c.; *Pennacchi* l. c. p. 129.; *Gennari* l. c. p. 48. sq.

(70) Decret. Bened. XIV. § 3. n. 9. sq.; Notificatio S. C. Indulg. 6. Sept. 1898. et Decret. eiusd. S. C. 26. Maii 1898, in Anal. eccl. (a. 1898.) p. 408. sq.; *Gennari* l. c. p. 49. sq.

(71) Quae paragraphus ad verbum fere desumpta est ex Decret. Bened. XIV. § 3. n. 12., immutata tamen ultima parte: « *Absque licentia S. Congregationis Indulgentiarum* » in novam formam: « *Absque comp. auct. licentia* ». Id quod evidenter factum est, ut remitteremur quidem ad ius antiquum, non vero ad illud a Benedicto XIV. conditum, vi cuius *sola* S. C. Indulg. *videbatur* esse competens, sed ad ius *immediate* ante novam Constitutionem vicens. Id quod nunc etiam a S. C. Indicis 7. Aug. 1897. (cfr. Anal. eccl. (a. 1897.) p. 493.) expresse declaratum est. Iam vero ex illo iure vigente pro publicandis indulgentiis, quarum certitudo constat ex Brevi vel Rescripto Apostolico vel ex Summario a S. C. Indulg. approbato, *sufficit* licentia *Ordinarii loci*; in publicandis vero *novis* Summariis a S. C. Indulg. nondum approbatis vel elenchis indulgentiarum speciatim eidem S. C. reservatis v. g. in versionibus « *Raccolta* » vel Summariorum indulg., quas *singuli* Rom. Pontifices v. g. Leo XIII. 23. Febr. 1878. (cfr. *Rescripta* auth. S. C. Indulg. p. 345. sq.) crucibus etc. adnectere solent, *vel* particularibus indulgentiis, de quibus ex Brevi vel

CAP. VII. *De libris liturgicis et præcatoriis.*

18. In authenticis editionibus (in authentico sive typico textu *denuo* edito) Missalis, Breviarii, Ritualis, Caeremonialis Episcoporum, Pontificalis Romani aliorumque librorum liturgicorum a Sancta Sede Apostolica approbatorum nemo *quidquam immutare praesumat*; si secus factum fuerit, hae *novae* editiones *prohibentur* (72).

19. Litaniae omnes *praeter* antiquissimas et communes, quae in Breviariis, Missalibus, Pontificalibus ac Ritualibus continentur et praeter litanias de Beata Virgine, quae in sacra aede Lauretana decantari solent, et litanias sanctissimi nominis Iesu iam a Sancta Sede approbatas, *non edantur sine revisione et approbatione Ordinarii* (73).

Rescripto Apost. vel Summariis a S. C. Indulg. approbatis nondum certo constat, omnino *requiritur* approbatio S. C. Indulg. Cfr. S. C. Indulg. 30. Sept. 1852., 22. Ianuar. 1858., 8. Ian. 1861. in *Decret.* auth. S. C. Indulg. n. 361. 383. 388.; *Pennacchi* l. c. p. 136. sq., ubi historiam disciplinae ecclesiasticae in approbanda indulgentiarum publicatione fuse exponit recteque monet inde a Concilio Tridentino (Sess. XXI. cap. 9. de ref. et Sess. XXV. contin. decr. de indulg.) Episcopos a publicatione indulgentiarum non penitus fuisse exclusos.

Quodsi libri etc. de indulgentiis absque licentia illa debita publicantur, non sunt damnati et prohibiti, ut late probat *Pennacchi* l. c. p. 146. sq.; aliter *Holkvech* l. c. p. 36. sq. innixus principio iam supra refutato.

(72) Pii V. Const. « *Quod a nobis* », Const. « *Quo primum* »; Clement. VIII. Const. « *Cum in Ecclesia* », Const. « *Cum sanctissimum* »; Urb. VIII. Const. « *Divinam psalmodiam* », Const. « *Si quid est* »; Decreta Bened. XIV. § 4. Per sensum contrarium manifeste sequitur novas editiones *conformes* exemplari typico forte ab Episcopo non approbatas non amplius *prohiberi*, ut recte tenent *Vermeersch* l. c. p. 72. sq. et *Genari* l. c. p. 54. sq.; at inde nequaquam cum *Pennacchi* l. c. p. 56. sq. concludi potest in novis editionibus librorum liturgicorum *approbationem* Episcopi non iam requiri. Id enim attenta *singulari cura*, qua Ecclesia editiones illas semper prosecuta est, certe a mente legislatoris alienum fuit. Porro quomodo de illa conformitate fidelibus constare potest, nisi adiiit approbatio Episcopi? Tandem n. 41. huius Const. requiritur praevia censura pro omnibus libris, qui religiosas disciplinas respiciunt et in quibus religionis *speciatim* interest. At nisi ludere velimus verbis, accurata editio librorum liturgicorum *speciatim* interest Ecclesiae. Cfr. quoque n. 44.

(73) Decreta Bened. XIV. § 4. n. 3., cuius rigor quoad *editionem* novarum litaniarum ad tramites decreti S. C. Inq. 18. Apr. 1860. etiam in nova Const. emollitus est; at quoad *usum* litaniarum tantum ab Epi-

20. Libros aut *libellos* (74) *precum*, devotionis vel doctrinae institutionisque religiosae, moralis, asceticae, mysticae aliosque huiusmodi, quamvis ad fovendam populi christiani pietatem conducere *videantur*, nemo praeter *legitimae* auctoritatis licentiam publicet, *secus prohibiti habeantur*.

CAP. VIII. De diariis, foliis et libellis periodicis (75).

21. Diaria, folia et libelli periodici, qui *religionem aut bonos mores* data opera impetunt, non solum *naturali*, sed etiam *ecclesiastico* iure proscripti habeantur (76).

Curent autem Ordinarii, *ubi opus sit*, de huiusmodi lectionis periculo et damno fideles opportune *monere*.

scopis approbatarum standum est decretis et responsis S. C. Inq. 18. April. 1860. et S. R. C. 6. Mart. 1894. 28. Nov. 1895. 20. Iun. 1896. 11. Febr. 1898. Cfr. n. 20. de prohibitis libris et libellis litaniarum (non de foliis vel scriptis) absque approbatione ecclesiastica publicatis. Cfr. *De Santi*, Le Lit. Lauretane; *Pennacchi* l. c. p. 157. sq.

(74) Qua in paragrapho evidenter agitur de *libris et libellis* (non de foliis et scriptis quibuscunque), qui dicuntur *practici*; tractatus vero *scientifici* v. g. de theologia morali reguntur iure n. 41. huius Const. condito. Qui libri vel libelli, nisi secundum normas n. 35. huius Const. approbati sint, etiam ipsis *fidelibus* praeunte iam decreto S. R. C. 4. Aug. 1877. *prohibentur*. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 160. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 74. 80.

(75) Quo in capite ius constituitur de *triplici* (cfr. n. 22.) quadam specie scriptorum scl. de diariis sive ephemeridibus, quae singulis diebus divulgari solent, de foliis, in quibus spargendis certum determinatumque tempus non servatur, denique de libellis periodicis, qui in lingua italica, imo interdum etiam in lingua latina audiunt simpliciter « *periodici* », et v. g. in responso S. C. Ind. 23. Maii 1898. generatim intelliguntur *publicationes* litterariae, quae maioribus temporis intervallis v. g. singulis hebdomadis vel mensibus divulgantur. Cfr. v. g. resp. S. C. Inq. 13. Ian. 1892. de publicationibus periodicis in *fasciculos* ligatis. Quare in lege non sunt distinguenda *folia periodica* et *libelli periodici*, multo minus admittenda est distinctio gallica inter libellos periodicos *maiores* (revues) et *minores* (petites revues), et indubitanter dici potest legislatorem de ista distinctione in aliis linguis non recepta non cogitasse. Optimo igitur iure *Gennari* l. c. p. 57.; *Pennacchi* l. c. p. 162. hanc distinctionem non curant; aliter *Vermeersch* l. c. p. 81. cum *Planchard* et *Moureau*.

(76) Verbum « *aut* » satis insinuat unam ex duabus conditionibus ad prohibitionem sufficere. Porro cum lex *indiscriminatim* loquatur de *religione*, sine solido fundamento hoc verbum restringitur ad solam religionem *naturalem*, sed etiam ad supernaturalem sive revelatam est extendendum, ut recte tenent *Pennacchi* l. c. p. 162. sq.; *Gennari* l. c. p. 57. sq.; *Hollweck*

22. Nemo e catholicis, *praesertim* e viris ecclesiasticis in *huiusmodi* diariis *vel* foliis *vel* libellis periodicis *quidquam* (v. g. articulos scriptos *vel alia*), nisi suadente iusta et rationabili causa (v. g. ad iustam propriam defensionem) publicet.

CAP. IX. *De facultate legendi et retinendi libros prohibitos.*

23. Libros sive *specialibus* sive hisce *generalibus* Decretis proscriptos ii tantum legere et retinere poterunt, qui a Sede Apostolica aut ab illis, quibus vices suas delegavit, opportunas fuerint consecuti facultates.

24. Concedendis licentiis legendi et retinendi libros quoscunque prohibitos Romani Pontifices Sacram Indicis Congregationem praeposuerunt. Eadem nihilominus potestate gaudent tum Suprema Sancti Officii Congregatio tum Sacra Congregatio de Propaganda Fide pro regionibus suo regimini subiectis. Pro Urbe tantum haec facultas competit, etiam Sacri Palatii Apostolici Magistro (77).

25. Episcopi (78) *alique* Praelati iurisdictione quae episco-

l. c. p. 37.; aliter *Planchard*, *Prius* insistentes argumentis antiquatis magisque subtilibus quam veris. Cfr. *Vermeersch* l. c. p. 82. sq.

At procul dubio *data opera* illa impugnatio non fit, si tantum obiter et per transennam reperitur in uno alterove numero, ut dici solet, sed omnino requiritur, ut fiat *habitualiter* atque merito dici possit quasi pars programmatis, vulgo *la tendenza*, ipsius diarii. Difficulus tamen forte quis sibi persuadebit illa tantum diaria huic prohibitioni subiici, quae *data opera* **universam** religionem impugnent, non vero solummodo unum alterumve *dogma*. Quae si vera essent, etiam in altera parte excipienda essent folia, quae v. g. solum unum alterumve praeceptum decalogi, non universum decalogum impugnant. Id, quod nemo dixerit. Porro verba legis satis verificantur, si quis *data opera* i. e. habitualiter unum alterumque *dogma* v. g. per totum annum impugnet. Inro ita prohibitio facile fieret illusoria, cum illa impugnatio *religionis* ut plurimum versetur de uno alterove dogmate particulari. Quae diaria etc. cum iure quoque *ecclesiastico* proscribantur, manent *prohibita* omnibus fidelibus, licet in casu quodam particulari periculum cesset *etiam* quoad partes *noxias*.

(77) Quibus in paragraphis agitur de *generali* quadam licentia legendi libros prohibitos maiori minorive ambitu concessa; huiusmodi vero licentia generalis in ordine ad libros *obscenos* nunquam datur. Cfr. *Pennacchi* p. 168. sq.

(78) *S. Alph.*, Theol. mor. l. VII. n. 299. iam opinatus est Episcopos in casu *magnae necessitatis* posse concedere licentiam legendi libros prohibitos. At fatendum est *S. Doctoris* sententiam magis aliqua *epikeia*

pali pollentes pro *singularibus libris* atque in casibus tantum *urgentibus* licentiam concedere valeant. Quodsi iidem generalem a Sede Apostolica impetraverint facultatem, ut fidelibus libros proscriptos legendi retinendique licentiam impertiri valeant, eam non nisi cum delectu et ex iusta et rationabili causa concedant (79).

26. Omnes, qui facultatem apostolicam consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros quoslibet aut ephemerides ab Ordinariis locorum proscriptas, nisi eis in apostolico indulto expressa facta fuerit potestas legendi et retinendi libros *a quibuscumque* damnatos. Meminerint insuper, qui licentiam legendi libros prohibitos obtinuerunt, *gravi se praecepto* teneri huiusmodi libros ita custodire, ut ad aliorum manus non perveniant (80).

et consuetudine quam expressa iuris sanctione esse suffultam. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 271.; *Vermeersch* l. c. p. 110. sq. 112. Quare omnino fuit conveniens, ut Leo XIII. hanc facultatem Episcoporum *ordinariam* (ideoque delegabilem) verbis expressis stabiliret atque definiret. At cum haec *facultas* dispensandi sit ex sese *latae* interpretationis nec nimis ampla, certe illius usus, qui non raro potius epikeia dici potest, non videtur esse nimio rigore arcandus. Quare nomine illorum *Praelatorum*, quibus eadem potestas indulgetur, non solum comprehenduntur Vicarii Apostolici et Praelati nullius, Vicarii capitulares et generales, sed etiam Praelati regulares v. g. Generales, Provinciales, Praelati locales v. g. Abbates, qui vero *conventui formato* cum quasiepiscopali iurisdictione praesunt. Cfr. *Vermeersch* l. c. p. 112. cum *Piat.* Aliter *Pennacchi* l. c. p. 172. sq., qui huic favorabili concessioni apponit limitationes in textu legis non expressas. Nam legislator simpliciter loquitur de Praelatis cum quasiepiscopali iurisdictione neque ullo modo addit clausulam *« etiam in populum »*. Neque quidquam probat, quod in *sequenti* inciso fiat mentio de *fidelibus*. Nam verbum fidelium in priori membro non occurrit; praeterea etiam *subditi regulares* optimo iure comprehenduntur nomine *fidelium*; secus gravissimum monitum de usu facultatum delegatarum, quibus etiam Superiores regulares non raro potiuntur, ad *subditi regulares* (cfr. n. 41. h. C.) non esset applicandum, quod admitti omnino nequit. Cfr. *Schmalzgr.* l. I. t. 31. n. 35. sq.

(79) Quodsi Praelati ecclesiastici a Sede Apostolica v. g. a S. C. Ind. obtinuerint facultates v. g. triennes concedendi licentiam legendi libros proscriptos, non prohibentur, quominus illam licentiam viris idoneis usque ad revocationem vel in perpetuum concedant. Id enim sequitur ex ordinario tenore facultatum, cui specialis clausula non est addita, et ex praxi in Secretaria S. C. Indicis approbata.

(80) Cfr. supra h. tit. n. 111. not. 36.; *Vermeersch* l. c. p. 113. sq.

CAP. X. De denuntiatione pravorum librorum.

27. Quamvis catholicorum omnium sit, *maxime* eorum, qui doctrina praevalent, perniciosos libros *Episcopis aut Apostolicae Sedi* denuntiare, id tamen *speciali titulo* (ex officio) pertinet ad Nuntios, Delegatos Apostolicos, locorum Ordinarios atque Rectores universitatum (catholicarum) doctrinae laude florentium.

28. *Expedit*, ut in pravorum librorum denuntiatione non solum libri *titulus* indicetur, sed etiam quoad fieri potest, *causae* exponantur, ob quas liber censura dignus existimatur. Iis autem, ad quos denuntiatio defertur, sanctum erit, denuntiantium *nomen* (denuntiationes anonymae non attenduntur) secreta servare (81).

29. Ordinarii *etiam* tanquam Delegati Sedis Apostolicae libros aliaque scripta noxia in sua diœcesi *edita vel diffusa* proscribere et e manibus fidelium auferre studeant. Ad apostolicum iudicium ea deferant opera vel scripta, quae subtilius examen exigunt, vel in quibus ad salutarem effectum consequendum *supremae auctoritatis sententia* requiri videatur (82).

(81) Instr. Clem. VIII. de proh. libr. § 3.; Benedict. XIV. Const. « *Sollicita* »; Pennacchi l. c. p. 180. sq., ubi proceduram S. C. Ind. recte exponit et contra errores v. g. Grimaldi vindicat; Hollweck l. c. p. 59. sq.

(82) Cfr. Mandatum Leon. XII. 26. Mart. 1825.; Pii IX. Litt. Apost. « *Inter multiplices* » 24. Aug. 1864., ex quibus § 29. h. Const. desumpta est. Episcopi igitur *praeter proprium* sive ordinariam auctoritatem *habent etiam* iurisdictionem a Sede Apostolica delegatam ad proscriptionem librorum in suis diœcesibus. Quae iurisdictio delegata secundum formulam Concilii Tridentini concessa nequaquam restringenda est ad potestatem *cumulativam* in *propriis subditis*, sed iuxta meliorem interpretationem a Fagnano, Palmieri aliisque (cfr. Wernz, Ius Decret. tom. II. n. 696.) probatam sese extendit *etiam in exemptos*. Inde consequitur *regularibus quoque exemptis* obligari prohibitionibus librorum Episcopi diœcesani. Quae obligatio regularium iam est indubitata propter argumentum indirectum; nam practice vix fieri potest, ut regulares exempti absque *scandalo* huiusmodi prohibitiones negligant. Cfr. Suarez, De leg. l. IV. cap. 20. n. 10. Porro exemptio allegari nequit; nam regulares exempti, licet ipsorum conventus *quasi* avulsi a diœcesi dicantur, tamen non sunt *vere* avulsi sive separati, sed potius *intra diœcesim* siti, nisi agatur de monasteriis nullius. Insuper in casu hoc *particulari* Episcopi gaudent iurisdictione *delegata* in *exemptos* suae diœcesis, ergo frustra invocatur *generale* privilegium exemptionis, cum generi, per speciem fuerit derogatum. Cfr. Hollweck l. c. p. 54.;

§ 2. DE CENSURA PRAEVIA LIBRORUM.

I. Principiâ fundamentalia.

112. Ecclesia catholica in lubitatum ius habet impressionem et editionem sive publicationem librorum, quae a fidelibus subditis fit, suis legibus disciplinaribus moderandi. Inde imprimis consequitur penes Ecclesiam esse potestatem libros *imprimendos* et *publicandos praeviae censurae subiiciendi* et licentiam ad eundem librum concedendi vel ex iustis causis denegandi. Quare libertas typographiae in ordine ad censuram *ecclesiasticam* pro fidelibus subditis Ecclesiae catholicae *de iure* non existit neque existere potest (83).

Nam unicuique societati perfectae competit ius *praeventionis* quoque ea mala arcendi et bona protegenti, quae si semel ablata fuerint, nulla ratione aut nonnisi raro magnaue cum difficultate restaurari possunt. Iam vero Ecclesia catholica est societas perfecta ad propagandam, conservandam, defendendam fidem catholicam morumque sanctitatem. Cfr. Syllab. prop. 19. Quae summa bona pravis libris impetuntur et semel ablata non facile et frequenter non plene restituuntur. Optimo igitur consilio Ecclesia (84) ad praecavenda ista mala leges *praeventivas* contra publicationem pravorum librorum ex pluribus iam saeculis condidit. Quam verum sit principium motu stabilitum, inde quoque efficitur, quod vel ipsae civitates modernae non obstante maxima libertate typographiae nequaquam *omnes leges praeventivas* contra abusus typographiae ex suis coelicibus eliminarint (85). Praeterea ius Ecclesiae catholicae ad censuram confirmatur ex constanti praxi ultimorum quatuor saeculorum, quibus Ecclesia etiam *de facto* usa est iure suo et ex solemn-

Pennacchi l. c. p. 191. sq.; Palmieri in h. n. 29.; aliter Vermeersch l. c. p. 50. sq. cum Périès et Génicot, ubi tamen aliquas assertiones et probationes suorum adversariorum recte non admittit.

(83) Bouix l. c. p. 418. sq. 435. sq.; Lugo l. c.

(84) Cavagnis l. c. P. II. p. 145.

(85) Cathrein l. c. p. 507.; Rechtslex. ed. Holtzendorff v.v. Pressgesetzgeb., Pressgewerbe, Presspolizei, Pressstrafrecht.

bus decretis, quibus contrariam praxim et doctrinam reprobavit (86).

113. *Libertas typographiae* quamvis *de iure* competat fidelibus in ordine ad declinandam censuram praeiviam, quam *potestas civilis* pro libris vel libellis *religiosis* ex iure *proprio* et *nativo* sibi vindicat (87), tamen nequaquam eo est extendenda, ut potestati civili *absolute* negetur *ius* universum exercendi censuram praeiviam librorum *non religiosorum*; si id de facto necessarium vel opportunum videatur. Id quod nostra aetate attentis omnibus circumstantiis saltem *ordinarie* negandum videtur. Neque Ecclesia catholica contradicit, si princeps civilis non exspectato praevio et expresso iudicio ecclesiastico cautelis praeventivis divulgationem librorum vel libellorum vel foliorum impedit, qui *evidenter* et *notorie* religioni bonisque moribus adversantur (88).

II. Historia praeviae censurae librorum.

114. In Ecclesia catholica usque ad saeculum decimum quintum neque legibus scriptis neque *iure* consuetudinario *praevia quaedam censura* librorum fuit praescripta. Quae disciplina immutari coepta est, cum ex medio saeculo decimo quinto nova « *ars impressoria litterarum utilissima.... ad faciliorem multiplicationem librorum probatorum et utilium* » mox plurimum damnosa facta esset, cum illius artifices non raro ea arte perverse uterentur passim imprimendo, quae perniciosa fuerunt (89).

115. Quare censura quaedam praevia librorum edendorum in nonnullis dioecesisibus Germaniae v. g. in Coloniensi (a. 1475.) et in Moguntina (a. 1486.) per Ordinarios loci fuit praescripta. Item Nicolaus Franco, Legatus pontificius in territorio Veneto,

(86) Cfr. infra histor. praeiv. censur.; Greg. XVI. Encyc. « *Mirari* » 15. Aug. 1832.; Syllab. Pii IX. prop. 79. 80.

(87) Cfr. art. 3. concord. cum M. Duce Etruriae a. 1851. de iure *exclusivo* Ecclesiae exercendi censuram *praeventivam* de libris, qui ex professo de materia *religiosa* agunt.

(88) Greg. XVI. et Pius IX. l. c.; Bouix l. c. p. 441. sq.; Cathrein l. c. p. 505. sq.; Scherer l. c. not. 76. 77.

(89) Ita fere ad verbum Alex. VI. in citand. Const. « *Inter multiplices* »; Hefele l. c. t. VIII. p. 651; Arudt l. c. p. 43. sq.

a. 1491. promulgavit decretum, vi cuius omnes fideles sub poena excommunicationis ac multis pecuniariis prohibiti fuerunt, ne futuro tempore libros *de fide catholica rebusque ecclesiasticis* tractantes sine venia Episcopi vel Vicarii generalis sui domicilii imprimerent vel imprimi facerent. Crescente pernicie, quam novae artis artifices per divulgationem pravorum librorum causarunt, Alexander VI. (90) Const. « *Inter multiplices* » 1. Jun. 1501. pro provinciis ecclesiasticis Coloniensi, Moguntina, Trevirensi, Magdeburgensi in Germania omnibus novae artis impressoribus sub poena excommunicationis latae sententiae prohibuit, ne de cetero libros, tractatus aut scripturas *qualescunque* imprimere aut imprimi quoquo modo praesumerent, nisi consultis prius super hoc Archiepiscopis vel Vicariis aut Officialibus praefatis ac eorum speciali et expressa impetrata licentia gratis concedenda.

116. In Concilio autem Lateranensi V. Sess. X. Leo X. publicavit Const. « *Inter sollicitudines* » 4. Maii 1515., in qua statuitur, « *quod de cetero perpetuis futuris temporibus nullus librum aliquem seu aliam quamcunque scripturam tam in Urbe nostra quam aliis quibusque civitatibus et dioecesibus imprimere seu imprimi facere praesumat, nisi prius in Urbe per Vicarium nostrum et sacri palatii Magistrum, in aliis vero civitatibus et dioecesibus per Episcopum... ac Inquisitorem haereticae pravitatis sive dioecesis, in quibus librorum impressio huiusmodi fieret, diligenter examinentur et per eorum manu propria subscriptionem sub excommunicationis sententia gratis et sine dilatione imponendam approbentur. Qui autem secus praesumpserit, ultra librorum impressorum amissionem et illorum publicam combustionem ac centum ducatorum fabricae principis Apostolorum de Urbe sine spe remissionis solutionem ac anni continui exercitii impressionis suspensionem, excommunicationis sententia innodatus existat* ».

117. Concilium Tridentinum postquam Sess. IV. legem specialem cum sanctione poenali cit. decr. Conc. Later. V. de

(90) *Reusch* l. c. t. I. p. 53. sq.; *Hollweck* l. c. p. 2. 4. de antiquioribus exemplis praeviae cuiusdam approbationis librorum a Sede Apostolica expetitae.

praevia censura saltem in edendis *sacris* (91) scripturis publicavit, in Sess. XVIII. universum negotium de edendis et prohibendis libris commissioni praeparandum et expendendum tradidit. Cuius commissionis generalis regulae et speciales librorum prohibitiones in Sess. XXV. l. c. Romano Pontifici exhibitae fuerunt, ut eius iudicio et auctoritate terminarentur et evulgarentur. Id quod factum est cit. Pii IV. Const. « *Dominici gregis* » 24. Mart. 1564., qua inter alia etiam decima Regula Tridentina et cit. decretum Conc. Lateranensis V. de editione librorum approbantur.

118. Post Concilium Tridentinum non pauca prodierunt decreta Sedis Apostolicae de praevia censura librorum, inter quae maxime eminent Instructio Clementis VIII., decreta Alexandri VII. et Benedicti XIV. (92). Praeterea mentionem merentur leges speciales latae a Sede Apostolica de editione particularium librorum v. g. liturgicorum, Breviarii, Missalis (93), vel conscriptorum a missionariis aliisque in regionibus S. C. de Prop. F. subiectis, saltem si certi fuerint argumenti (94).

119. Pius IX. 2. Iun. 1848. (95) pro Statu pontificio rigorem iuris antiqui de praevia censura librorum multum temperavit, atque etiamsi negari non possit postea in nonnullis documentis authenticis Episcoporum *Italiae* denuo severiores fuisse probatas normas temporum antiquorum (96), tamen alia Concilia provincialia nostro saeculo celebrata iam diu saltem pro laicis mitiora secuta sunt placita. Porro Pius IX. in Const. « *Ap. Sedis* » vel ipsum decretum Tridentinum Sess. IV. aliquantulum emollivit (97).

120. Denique Leo XIII. cit. Const. « *Officior. ac mune-*

(91) *Scherer* l. c. § 100. not. 60. 62.

(92) Cfr. Indicis antiqui partem general.

(93) Archiv f. k. K. t. 70. p. 54. sq.; Const. Clementis VIII., Urbani VIII., Benedicti XIV. Cfr. *Scherer* l. c. not. 63.

(94) Collectan. S. C. de Prop. F. n. 1866. sq.; Arch. f. k. K. l. c. p. 55. sq.

(95) Acta Pii IX. t. I. p. 99. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 21. sq.

(96) Collect. Lac. t. VI. col. 9. 147. 262. 775.

(97) Collect. Lac. t. III. col. 146. 713. sq. 1264. t. IV. col. 324. 384. 424. 487. 1105. t. V. col. 58. 147. 446. 623. 803.; Archiv f. k. K. l. c. p. 53. sq.; *Bucceroni* l. c. n. 86. sq.

rum » universam censuram praevidiam librorum denuo ordinavit et ad mitiores terminos reduxit. Cui novae ordinationi Sedis Apostolicae nunc *unice* in praxi standum est abrogatis *omnibus* aliis generalibus vel *specialibus* decretis apostolicis hac de re statutis, nisi ex *ipsa* Const. « *Officiorum ac munerum* » exceptio possit probari.

III. Disciplina vigens de praevia censura librorum.

121. **Decreta generalia** Const. « *Off. ac muner.* » titulo II. **de censura librorum** haec continent statuta (98):

CAP. I. *De Praelatis librorum censurae praepositis.*

30. Penes quos potestas sit sacrorum bibliorum *editiones* et *versiones* approbare *vel* permittere, ex iis liquet, quae supra (n. 7.) statuta sunt.

31. Libros ab *Apostolica Sede* proscriptos nemo audeat iterum in lucem edere. Quodsi ex gravi et rationabili causa singularis aliqua *exceptio* hac in re admittenda videatur, id nunquam fiet, nisi obtenta prius Sacrae *Indicis Congregationis* licentia servatisque *conditionibus* ab ea praescriptis.

32. Quae ad causas *beatificationum* et *canonizationum* Servorum Dei utcumque pertinent, absque beneplacito Congregationis Sacris *Ritibus* tuendis praepositae publicari nequeunt (99).

33. Idem dicendum de *Collectionibus* Decretorum singulorum Romanarum Congregationum; hae nimirum *Collectiones* edi nequeunt, nisi obtenta prius *licentia* et servatis conditionibus a moderatoribus *uniuscuiusque* Congregationis praescriptis (100).

(98) Cfr. h. tit. not. 53. de notione *censurae*; Pennacchi l. c. p. 196. sq.; Vermeersch l. c. p. 90. sq.; Hollweck l. c. p. 53. sq.

(99) Statuta huius paragraphi referuntur ad causas beatificationis et canonizationis *adhuc pendentes*, non ad *absolutas* per solemnem sententiam *definitivam* canonizationis; multo minus spectant ad illa facta supernaturalia Servorum Dei, quorum causae coram S. R. C. omnino *non* aguntur. Quare haec documenta non comprehensa si videantur esse publicanda (qua in re prudentia opus est), subiacent censurae ordinariae i. c. Episcopi. Cfr. Pennacchi l. c. p. 199. sq.

(100) Quodsi *Collectio* quaedam absque debita licentia S. C., imo etiam neglectis conditionibus publicetur vel publicata sit, ipsis *fidelibus*

34. Vicarii et Missionarii Apostolici (veri, non honorarii) Decreta Sacrae Congregationis Propagandae Fidei praepositae de libris (argumenti religiosi) edendis fideliter servant (101).

35. Approbatio librorum, quorum censura *praesentium* Decretorum vi Apostolicae Sedi vel Romanis Congregationibus non reservatur (n. 7. 17. 19. 31. sq.), pertinet ad *Ordinarium loci* (n. 7. 13. 15. 17. 18. 19. 20.), in quo *publici iuris* fiunt (eduntur) (102).

non iam *prohibetur*, licet editor male egerit et iustis poenis castigetur. Cfr. Pennacchi l. c. p. 206. sq.

(101) Quo statuto novae Const. nequaquam omnia et singula *antiqua* decreta S. C. de Prop. quoad *ordinationes* forte emollitas aut *poenas* iam *sublatas* innovantur, sed generatim remittitur ad disciplinam *nunc vigentem* et a S. C. de Prop. Fide *approbatam*. Cfr. Collectanea S. C. de Prop. F. n. 1869. sq.

Quodsi *Gennari* l. c. p. 75. et *Pennacchi* l. c. p. 211. sq. tenent n. 34. non vigere in locis, in quibus *hierarchia ordinaria* instituta sit (agitur enim de *Vicariis* et *Missionariis Apostolicis*), id haud difficulter *admitti* potest, si assertio limitetur ad regiones illas S. C. de Prop. F. quidem subiectas, *terris* vero *missionum* inter infideles non adnumerandas v. g. Hiberniam, Hollandiam etc. At non obstante nova institutione hierarchiae ordinariae v. g. in India, Iaponia, quae etiam nunc sensu stricto sunt *terrae missionum* inter infideles, novis Episcopis residentialibus caute videtur esse procedendum. Nam verbum « *Viciorum Apostolicorum* » potest significare *consuetum* regimen missionum per Vicarios Apostolicos non exclusis *Praelatis* hierarchiae ordinariae, quae ibidem potius per modum *exceptionis* reperitur.

(102) Cum antiquis temporibus vix non semper liber ibidem *publicaretur*, ubi fuit *impressus*, ex iure antiquo Reg. X. Ind. solummodo *Ordinarius loci impressionis* libri ad praeviam censuram dicitur competens. At quoniam in libro edendo magis attenditur *publicatio* libri per bibliopolam quam impressio per typographum, iam secundum antiquum ius, si forte per accidens impressio et publicatio diversis locis factae sint, ex natura rei et mente legislatoris magis ratio habenda fuit loci publicationis quam merae impressionis. Mirum igitur non est, quod nostra aetate, qua bibliopolae vel editores frequenter diversis in locis opera imprimenda curant, legislator in nova Const. expressis verbis *Ordinario loci publicationis libri i. e. sedis negotii editoris* ius et officium praeviae censurae commiserit, non *Ordinario auctoris* vel *loci impressionis*. Facile autem fieri potest, ut una in civitate v. g. Parisiis cum gravi incommodo multi libri publicentur, qui alibi fuerunt typis mandati. Quo in casu sane *Ordinarius loci publicationis* ad imminuendas molestias propriae Curiae servato rigore disciplinae *potest*, non *debet* multum deferre approbationi *Ordinarii auctoris*

36. *Regulares praeter Episcopi* licentiam meminerint teneri se Sacri Concilii Tridentini decreto operis in lucem edendi facultatem a *Praelato* (regulari), cui *subiacent*, obtinere. *Ultraque* autem concessio in *principio* vel in *fine* operis imprimatur (103).

37. Si auctor Romae *degens* librum non in *Urbe*, sed *alibi* imprimere (publicare, edere) velit, *praeter* approbationem Cardinalis Urbis Vicarii et Magistri Sacri Palatii Apostolici alia non requiritur (104).

vel loci *impressionis* libri. Hinc opinio *theoretica* supra refutata in praxi cum rigidiore sententia de contrario *iure consuetudinario* non admittendo facile conciliatur.

(103) Haec lex afficit socios ordinum religiosorum cum votis *solemnibus*; illi enim soli dicuntur *regulares*. Quare sodales congregationum religiosarum cum votis simplicibus, qui paucis exceptis insuper a iurisdictione episcopali exempti non sunt, ex *iuris communis sanctionibus* ut alii clerici saeculares submittere debent suos libros censurae Episcopi, atque praeterea ex obedientia religiosa observent necesse est regulas proprii instituti. Porro *regulares* censuram etiam Episcopi subire tantum debent, si agitur de libris, qui *generatim* sine praevia approbatione Episcopi publicari non possunt; in reliquis libris publicandis v. g. mere profanis, qui nunc a censura ecclesiastica immunes sunt (cfr. n. 31. sq. 41.), ipsis *sufficit* licentia Superiorum *regularium*. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 56. not. 2.; *Vermeersch* l. c. p. 100. At quamvis decretum Concilii Tridenti, quod n. 36. insinuatur, per interpretationem S. C. Inq. 22. Dec. 1888. potius *restrictivum* quam *comprehensivum* (cfr. *Pennacchi*, Com. Const. *Apost. Sed.* t. II. p. 227. sq.) tantum intelligatur de libris sacr. script. et de adnotationibus et commentariis earundem *sacrar. scripturar.*, tamen huiusmodi restrictio *hoc* n. 36. in petenda utriusque Praelati licentia *etiam Episcopi* non est satis fundata. Nam praxis, quae est optima legum interpretes, illam obligationem *regularium* tum *post* novam Constitutionem tum *ante* illam inde a tempore Clementis VIII. nunquam ad *solos* libros de sacr. scripturis limitavit. Dubium igitur existere nequit, quin n. 36. novae Const. ex *Instrukione Clem. VIII. ad verbum fere desumptus* secundum latiore interpretationem *Clem. VIII.* constanter retentam sit intelligendus. Cfr. *Pennacchi*, Comment. Constit. *Off. ac muner.* p. 214. sq.; *Gen. l. c.* p. 76. sq.; paulo aliter *Verm.* l. c. p. 100.

(104) Quae paragraphus ius antiquum ab Alexandro VII. pro universo *Statu pontificio* constitutum *restringit* ad solos auctores Romae *degentes* (vocabulum *degenti* ex decreto Alexandri VII. desumptum est), quibus ob iustas rationes imponitur *obligatio* expediendi duplicem illam approbationem in *Urbe*, *etiamsi* alibi librum quendam imprimere i. e. *publicare* velint. Cfr. n. 36. de simili modo loquendi. Praeterea *expresse* ad diluenda omnia dubia hisdem auctoribus conceditur *favor* aequitatis conformis atque

CAP. II. *De censorum officio in praevio librorum examine.*

38. Curent Episcopi, quorum munus est facultatem libros *imprimendi* (edendi sive publicandi) concedere, ut eis examinandis spectatae pietatis et doctrinae viros adhibeant, de quorum fide et integritate sibi polliceri queant, nihil eos gratiae datorum, nihil odio, sed omni humano affectu posthabito, Dei dumtaxat gloriam spectaturos et fidelis populi utilitatem.

39. De variis opinionibus atque sententiis iuxta Bened. XIV. praeceptum (i. e. in Const. « *Sollicita* » § 17.) animo a praeiudiciis omnibus vacuo iudicandum sibi esse censores sciant. Itaque nationis, familiae, scholae, instituti affectum excutiant, studia partium seponant. Ecclesiae sanctae dogmata et communem catholicorum doctrinam, quae Conciliorum generalium decretis, Romanorum Pontificum Constitutionibus atque Doctorum consensu continentur, unice prae oculis habeant (105).

40. Absoluto examine, si nihil publicationi libri obstare videbitur (106), Ordinarius *in scriptis* et omnino *gratis* (107) illius *publicandi* licentiam in *principio* vel in *fine* operis *imprimendam* auctori concedat (108).

ante novam Constitutionem in praxi receptus et praesertim dignitati Officialium Sedis Apostolicae accommodatus non petendi *etiam* approbationem Ordinariorum extra Urbem. Cfr. *Gennari* l. c. p. 77. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 216. sq.; *Dilgskron* l. c. p. 228. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 96., ubi refert etiam sententiam anonymorum doctorum, qui minus recte putant hoc num. 37. *merum* privilegium concedi auctoribus.

(105) Qua in revisione perficienda censores etiam Curiarum episcopaliū non solum *integram* Bened. XIV. Constitut. « *Sollicita* », sed etiam Instr. Clem. VIII. et Observ. Alexandri VII. antiquo Indici insertas maxima cum utilitate saltem ut *normas directivas* consulunt. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 217. sq.

(106) *Quodsi* liber videatur *correctionis* et *expurgationis* capax, Ordinarii *tenentur* auctori *denegatae* licentiae librum publicandi *rationes manifestare*, ut declaravit S. C. Indic. 3. Sept. 1898. Cfr. *Anal. eccl.* (a. 1898.) p. 492. sq.

(107) Quoad *formam* concedendae licentiae legislator evidenter magis insistit *gratuitati* quam *scripturae*; et cum clausula irritans in lege desit, licentia *viva voce* vel non omnino gratis data sane iuri non est conformis, sed *irrita* dici nequit. Profecto Episcopus non prohibetur, quominus *aliunde* censori pro labore revisionis procuret aliquam mercedem, at vix verbis et menti legislatoris congruit, si ipse *ab auctore* taxam censori solvendam exigat. Cfr. *Gennari* l. c. p. 83.; paulo mitius *Pennacchi* l. c. p. 222. sq.

(108) Non paucae *solemnitates* antiqui iuris (cfr. Reg. X. Ind. et

CAP. III. *De libris praeviae censurae subiiciendis.*

41. *Omnes fideles* tenentur *praeviae* censurae ecclesiasticae eos saltem subiicere (imprimendos) *libros*, (non manuscripta vulganda), qui divinas scripturas, sacram theologiam, historiam ecclesiasticam, ius canonicum, theologiam naturalem, ethicen, aliasve huiusmodi religiosas aut morales disciplinas *respiciunt* ac generatim *scripta*, in quibus religionis aut morum honestatis *specialiter* intersit (109).

Clem. VIII. Instr. de impr. libr. § 4.) in nova Const. silentio premuntur v. g. de *integrò exemplari Episcopo* tradendo, de *authentica* impressione licentiae datae. Quare sine dubio simpliciores formae a littera et mente novae legis non sunt alienae, v. g. si ad faciliorem lectionem non *manuscripta*, sed folia iam typis mandata *ante definitivam* impressionem pro more etiam Romae recepto censurae ecclesiasticae subiiciantur, et quatenus opus sit, *corrigan*tur. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 58.; *Vermeersch* l. c. p. 90.

Practerea quamvis nimis *vagae formulae*, quibus approbatio ecclesiastica operis imprimitur, etiam novo iuri non sint conformes, tamen *clara* et *distincta* et simplicissima forma (vel aequivalens), qua Romae licentia a Magistro S. P. A. et a Vicesgerente data etiam post novam Constitutionem publicatur, alibi quoque abunde sufficit, neque solemnibus illis et verbosis attestationibus et datis necessario utendum est, quae aliquantulum redolent stylum elapsorum saeculorum. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 222.; *Vermeersch* l. c. p. 97.; *Dilgskron* l. c. p. 228.

(109) Ista paragraphus ad verbum fere, at non *integre* desumpta est ex decreto Pii IX. 2. Iun. 1848. pro Statu pontificio (cfr. *Pennacchi* l. c. p. 226. sq.), quod postea quoad substantiam non pauca Concilia provincialia receperunt. Cfr. *Dilgskron* l. c. p. 221. sq.

Cum legislator nominet *omnes fideles*, certe etiam *auctores* librorum comprehenduntur. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 223. sq. Porro in priore parte n. 41. solummodo commemorantur *libri*, ideoque *reliquae* publicationes *minoris molis* etiam argumenti religiosi et moralis per se non subiacent censurae, nisi quatenus ex *altera* parte h. n. 41. sunt *scripta*, in quibus *religionis* ac *morum* honestatis *specialiter* interest, aut aliis legibus specialibus (cfr. v. g. n. 13. 15. 17. 19. 20.) expresse etiam pro libellis et foliis censura praescribitur. Pius IX. postquam in suo decreto citato generatim tantum assignavit *materiam* sive *disciplinas*, de quibus censores vigilarent, absque *ulla mentione* discriminis inter libros, libellos, folia subiungit: « *Iuxta haec igitur statuimus atque permittimus, ut ex omni ephemeridum et librorum genere illi dumtaxat sine praevia ecclesiastica censura edi nequeant, qui moralis aut religiosi, uti diximus, argumenti sint; in ceteris vero ii tantum articuli, qui simile argumentum habeant vel causam ipsam religionis aut morum honestatis proxime attingant* ».

42. Viri e clero saeculari ne libros quidem, qui de artibus scientiisque mere naturalibus tractant, inconsultis suis Ordinariis publicent, ut obsequentis animi erga illos exemplum praebeant (110).

Inde eruitur *disparitas* inter ordinationem Pii IX. et novam Constitut. Leonis XIII., in qua ultima verba Pii IX. citata *penitus omittuntur*, atque statim priori parti decreti Pii IX. de *materia* revisionis inseruntur verba *de libris et in fine de scriptis*.

Quare a compluribus scriptoribus ex ipsis verbis Pii IX. modo allegatis facillime colligitur etiam *ephemerides* atque *articulos* argumenti *religiosi* vel *moralis* praeviae censurae ecclesiasticae subiici (cfr. Pennacchi l. c. p. 227.); at in illa conclusione non videtur haberi sufficiens ratio, quod Leo XIII. ultima verba Pii IX. *suppresserit* et unice agat de *libris* et de *iis scriptis*, in quibus religionis aut morum honestatis *speciatim* intersit, ut praevis examinentur. Sine dubio vero possunt esse *scripta minora* etiam *argumenti* religiosi aut moralis, quae ob *specialem* quandam rationem non requirunt praevis censuram, licet non raro *maiore* cum cura de illis sit vigilandum praesertim nostra aetate.

Publicationes igitur *periodicae* et *ephemerides* argumenti *meri religiosi*, quae *libris* aequiparantur (cfr. resp. S. C. Inq. 13. Ian. 1893.), a praevis censura ecclesiastica non sunt exempta. Quodsi *libri* non sint et ex professo, non incidenter, ut in ephemeridibus *politicis*, ad aedificationem et instructionem religiosam *populi* vel *cleri* ordinentur v. g. *ephemerides* *pastorales* *speciatim* Ecclesiae videtur interesse, ut ante publicationem accurate examinentur. Qua in re si *dubium* remaneat, apte *Episcopi* suam *auctoritatem* *interponunt* et in praxi universum negotium ita ordinant, ut salva sit disciplina ecclesiastica, et editores ephemeridum *religiosarum* ab inutilibus molestiis liberentur. Hinc Hollweck l. c. p. 45. nimis benignus esse videtur, si *omnes* publicationes periodicas indiscriminatim ab onere censurae absolvit (cfr. Vermeersch l. c. p. 91. sq.); at *Episcopi* *attento* n. 42. huius *Const.* facile invenient viam componendi praxim iam olim a Fessler, Secretario Conc. Vaticani, propositam cum lege censurae. Cfr. de sensu praeviae et *generalis* approbationis folii catholici: Concil. plen. Baltimor. II. (a. 1866.) in Coll. Lac. t. III. col. 536. sq.

(110) *Regulares* hac in re satis arcentur ab excessibus per dependentiam a propriis Superioribus neque etiam *Ordinarium* consulere tenentur. Cfr. Hollweck l. c. p. 57. not. 2.; Vermeersch l. c. p. 100.; Pennacchi l. c. p. 228.; aliter Dilgskron l. c. p. 227. Verba: « Ne... publicent » secundum sensum obvium. (cfr. rubricas in corp. iur. can. v. g. l. III. t. 50.) clero saeculari, ut recte tenent Pennacchi l. c. p. 228. sq. et Gennari l. c. p. 85. sq., imponunt *praeceptum*, non meram commendationem sive consilium, prout aliis videtur; at nequaquam obligant ad veram censuram et approbationem expetendam; sufficit enim, si *Ordinario* i. e. proprio *auctoris*, non *loci* publicationis *notitia* detur de libro publicando, ut is in casu necessitatis

Iidem prohibentur, quominus absque praevia Ordinariorum venia diaria vel folia periodica *moderanda* suscipiant (111).

CAP. IV. *De typographis et editoribus librorum.*

43. Nullus liber censurae ecclesiasticae *subiectus* excudatur, nisi in principio nomen et cognomen tum *auctoris* tum *editoris* praeferat, *locum* insuper et *annum* impressionis atque editionis. Quodsi aliquo in casu iustas ob causas nomen *auctoris* tacendum videatur, id permittendi penes *Ordinarium* loci publicationis libri (cfr. n. 35.) potestas sit (112).

opportunitatem habeat ob speciales rationes suam interponendi auctoritatem etiam per vetitum poenis munitum. Quodsi Episcopus sese publicationi operis non opponat, clericus saecularis sine ulla censura vel positiva licentia Ordinarii librum suum publicare poterit. Cfr. *Pennacchi* l. c.; *Gennari* l. c.; *Vermeersch* l. c. 99.; *Hollweck* l. c. p. 45. sq.

(111) Quod incisum denuo respicit solos clericos saeculares, non regulares, qui id facere non possunt sine venia *suorum* Superiorum. Porro illa prohibitio non est absoluta, sed *conditionata* (absque *praevia venia*), eiusque *obiectum* est *directio* vel moderatio sive publica et proprio nomine sive occulta vel alieno nomine facta, non *cooperatio* per scriptas dissertationes vel suppeditas notitias, nisi ius particulare sit severius. Cfr. v. g. Conc. prov. Lugdun. I. (a. 1850.) in Collect. Lac. tom. IV. col. 487., unde saltem ex parte hoc incisum videtur esse desumptum. Neque *restringenda* est cum *Pennacchi* l. c. p. 232. sq. ad solas ephemerides *politicas* exclusis foliis *religiosis*. Etenim legislator hanc limitationem non apponit, sed indiscriminatim loquitur de diariis et foliis periodicis; ergo ubi lex non distinguit, neque nos debemus distinguere. Praeterea certe virorum ecclesiasticorum in genere propria est directio ephemeridum *religiosarum* eamque ob causam eis *absolute* non interdicitur; at non raro fieri potest, ut clericus, *de quo agitur*, ad huiusmodi opus non sit idoneus, imo totus scopus, materia, methodus novi folii periodici *religiosi*, ut experientia testatur, non possint commendari.

Quodsi *Pennacchi* l. c. p. 231. sq. cum *Vermeersch* l. c. p. 99. insuper ab hac prohibitionem *excludunt* illa folia periodica, quae in lingua gallica vocantur « *Revue* », huiusmodi distinctio iam supra reiecta etiam hoc loco a *Péris* recte non admittitur; principaliter enim insistendum est verbo « *periodici* », non « *foliorum* », quae in aliis linguis etiam *fasciculos* periodicos denotant. Cfr. Concil. prov. Lugdun. de *scriptis periodicis*.

(112) Conc. Trid. Sess. IV. decr. de ed. et us. s. l.; Instr. Clem. VIII. de impress. §§ 1. 3.; *Gennari* l. c. p. 89. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 236. sq. Quodsi in nova Const. forte per aliquam lacunam *nomen* impressoris disertis verbis non dicitur exprimendum, ut requiritur a Clem. VIII. l. c. § 3., locus *impressionis* si a loco editionis differat, vix congruo et rationabili modo designari potest, nisi pro more recepto addatur nomen impressoris

44. Noverint typographi et editores librorum *novas* eiusdem operis *approbati* (iuxta n. 30. sq. 41.) *editiones* novam approbationem exigere, hanc insuper textui *originali* tributam eius in aliud idioma *versioni* non suffragari (113).

45. Libri *ab Apostolica Sede* (de *Episcopis* cfr. n. 29.) *dam-nati ubique* gentium prohibiti censeantur et in quodcunque *ver-tantur idioma* (114).

46. Quicumque librorum venditores, praecipue qui catholico nomine gloriantur, libros de *obscoenis ex professo* tractantes neque vendant neque commendent neque retineant; *ceteros* prohibitos *venales* non habeant, nisi a *Sacra Indicis Congregatione* veniam per *Ordinarium* impetraverint, nec cuiquam vendant, nisi *prudenter* existimare possint, ab emptore legitime peti (115).

CAP. V. De *poenis in Decretorum generalium transgressores statutis* (116).

47. Omnes et singuli *scienter legentes* sine auctoritate Sedis Apostolicae libros apostatarum et haeticorum haeresim propugnantes necnon libros cuiusvis auctoris per Apostolicas Litteras *nominatim* prohibitos eosdemque libros *retinentes, imprimentes* et quomodolibet *defendentes* excommunicationem ipso facto incurrunt Romano Pontifici *speciali* modo reservatam (117).

sive typographiae. Quae n. 43. de *libris* statuta sunt, non illico pleno vigore per analogiam ad *diaria* et *folia periodica* sunt extendenda, praesertim quia in illis *nomen moderatoris*, qui *periculum* subit, notorium est, et in ipsis ephemeridibus imprimi et publicari solet. Cfr. *Pennacchi* l. c. p. 240. sq.; aliter *Gennari* l. c. p. 90. sq.

(113) « Excerpta e *periodicis* capita seorsim edita, vulgo *tirage à part* », censeri non debent *novae editiones* atque proinde nova approbatione non indigent, ut S. C. Ind. 19. (23.) Maii 1898. authentice interpretata est n. 44. Cfr. Anal. eccl. (a. 1898.) p. 247.; *Gennari* l. c. p. 91.

(114) Instr. Clem. VIII. de prohib. lib. § 6.; S. C. Ind. 4. Mart. 1828.; *Pennacchi* l. c. p. 282. sq.

(115) Reg. X. antiq. Indic.; *Gennari* l. c. p. 92. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 244. sq.

(116) Cfr. supra h. tit. n. 113. VI. et comment. Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » v. g. *Pennacchi, D'Annibale, Bucciaroni, Heiner.*

(117) Leo XIII. quoniam hic totidem verbis repetit et innovat censuram latam a Pio IX. in Const. « *Apost. Sed.* », etiam verba Constitut. « *Offic. ac mun.* » saltem generatim eadem significatione et interpretatione

48. Qui sine Ordinarii approbatione sacrarum scripturarum libros **vel** earundem adnotationes vel commentarios imprimunt

admisisse videtur, quae Constitutioni praedecessoris data est; neque quidquam in illa expresse correxit, sed etiam *pendentes* adhuc *controversias* commentatorum Const. « *Apost. Sed.* » non diremit. Hinc facile fieri potest, ut *futuro tempore* superveniant authenticæ declarationes, quae attentis omnibus sanctionibus novae Const. « *Officiorum ac munerum* » sint interpretationes restrictivæ vel etiam extensivæ Constit. « *Apost. Sedis* » vel saltem explicationum frequenter a commentatoribus traditarum. Ita v. g. in nova Const. n. 2. omnino prohibentur libri apostatarum, haereticorum, *schismaticorum* et *quorumcumque* scriptorum haeresim vel *schisma* propugnantes aut ipsa religionis fundamenta utcumque evertentes. Manifeste igitur in nova Constitutione *derelictum* est antiquum principium, ex quo liber etiam in odium auctoris interdictur. Porro in cit. n. 2. *liber cuiusque auctoris*, etiam infidelis vel *schismatici* vel *catholici* prohibetur, qui ex professo haeresim vel *schisma* propugnet. At n. 47. novae Const. iuxta textum ex Const. « *Apost. Sed.* » depromptum *solì* apostatae et haeretici *haeresim* propugnantes commemorantur, et inde v. g. *Gennari* l. c. p. 97. alique arguunt libros *infidelium*, licet in illis haeresis propugnetur, lege illa poenali n. 47. non comprehendi. Quae sententia sane pristinam auctoritatem amitteret, si verba novae Const. n. 47. *exempla ad* tramites n. 2. referrent, non vero *taxative* essent intelligenda. Neque *schismatici* ex communiter contingentibus excluderentur, quoniam ut plurimum *schisma* propugnant per defensionem *falsi dogmatis* de primatu R. Pontificis.

Porro si *D'Annibale*, Comment. in Const. *Apost. Sed.* n. 40. not. 34. tenet verba « *per Ap. Sed. nominatim prohibitos* » referenda esse ad libros *post* Const. « *Ap. Sed.* » tali modo prohibitos, id certe obvio sensui verbi (« *prohibitos* ») repugnat; praeterea expresse *tempus* quoddam non additur, ergo etiam tempus praeteritum est intelligendum; tandem admissa ista sententia legislator obscurissime mentem suam manifestasset, cum simplicissimo vocabulo (« *prohibendos* ») potuisset indicare tempus futurum. At si idem auctor l. c. scribit: « *Utrum vero sub censura vetitum sit, an minus, ad rem non pertinet* », id postea ita explicat, quod in casu prohibitionis per Litt. Ap. factae *sine* excommunicatione R. P. *reservata* limitatio *aliunde* (v. g. ex scopo) a commentatoribus deduci soleat; nam in simplici vocabulo textus (« *prohibitos* ») non habet sufficiens certumque fundamentum.

Dénique verbum « *imprimentes* » in *nova* Const. non raro ita usurpatur, ut praesertim publicationem et *editores* comprehendat. Cfr. v. g. h. Const. tit. II. cap. IV. n. 43. sq. 36. 37. 40. Sane *D'Annibale* l. c. n. 38. not. 26. ex nimis materiali et antiquata notione impressionis ab Ugolino approbata pervenit ad miram illam conclusionem, quod minus culpabiles opifices plectantur censura Const. « *Ap. Sed.* », rei vero *principaliter culpabiles* a censura sint immunes scil. dominus *typographiae* ipseque

aut imprimi faciunt, incidunt ipso facto in excommunicationem *nemini reservatam* (118).

auctor, si eius cura fit impressio. Attento igitur usu loquendi *novae* Const. potius illi, qui *ultimo* loco recensiti sunt, imprimis censurae n. 47. videntur esse obnoxii, certe non reliqui solummodo *proximam* quandam operam, non ipsam compositionem et impressionem praestantes, qui ab ipso quoque *D'Annibale* a *censura* incurrenda dicuntur exempti. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 48. sq.; *Vermeersch* l. c. p. 108.

(118) Quae censura ad verbum fere desumpta est ex magis perspicua declaratione 22. Dec. 1888. data, qua S. C. Inq. decrevit censuram a Pio IX. Const. « *Apost. Sed.* » statutam et ex iure Tridentino Sess. IV. cum aliqua immutatione retentam ad libros supra in textu expressos esse *restringendam* nec extendendam ad libros quoscumque de *rebus sacris in genere*. Declaratio illa restrictiva, praesertim ut in Const. « *Offic. ac muner.* » adoptatur, aperte secundum textum Tridentinum Sess. IV. decr. de ed. sacr. libr. iterum clarius distinguit *duplicem* speciem librorum scil. libros sacrarum scripturarum et *praeterea* adnotationes vel commentarios *earundem* sacr. script., cum Pius IX. l. c. *generaliter* et *unice* « *libros de rebus sacris tractantes* » commemoret. Deinde qui *imprimunt* aut *imprimi faciunt*, imprimis ii videntur intelligendi, quos legislator in praecedenti numero expressit sc. *dominus* typographiae, *editor* atque *auctor* libri, qui impressionem typographo *committunt*; at *opifices*, qui ipsam impressionem materialem perficiunt ut *imprimentes* hac censura non plectuntur. Nam legislator hoc verbum *imprimentium* ex Concilio Tridentino retentum pro studio limitandi censuras certe non latius adhibuit quam Patres Tridentini; at illi expresse provocant ad Concilium Lateranense V. eiusque poenas saltem ex parte innovant. Quae poenae Concilii Lateranensis V. attento quoque universo contextu *imprimentibus* inflictae de *solis dominis* typographiae, non de opificibus in officina laborantibus intelligi possunt. Ergo eadem significatio verbi *imprimentium* in subsequentibus eiusdem iuris innovationibus est admittenda. Cfr. *Pennacchi*, Comm. in Const. *Apost. Sed.* t. II. p. 230. sq.; *Ferraris* l. c. v. Libri n. 10.; *Vermeersch* l. c. p. 109. cum *Arndt*, *Hollweck*, *Pennacchi*; at idem *Pennacchi*, Comm. in Const. *Offic. ac munerum* p. 254. tenet verbum *imprimentium* n. 48. eundem sensum *latiorem* habere, quem ex ipsius opinione habet n. 47. Vicissim *Vermeersch* l. c. p. 108. 110. conveniens cum *Pennacchi*, quod in *utroque* articulo immediate connexo *idem* sensus *eiusdem* verbi sit admittendus, ex strictiore significatione n. 48. recte propugnata concludit etiam n. 47. verbum *imprimentium* *eodem* sensu strictiore (de domino typograph.) esse intelligendum. Quae sententia certe consequentia logica non caret, neque aliena est a mente legislatoris emolliendi ius antiquum et a terminologia novae Constitut., denique recenti arti imprimendi per machinas omnino congruit. Quare forte haec benignior opinio in futura quadam declaratione authentica adoptabitur, licet ex *materia* facile pateat, quare

49. Qui vero cetera transgressi fuerint, quae his Decretis generalibus praecipuntur, pro diversa reatus gravitate serio ab Episcopo *moneantur*, et, *si* opportunum videbitur, *canonicis etiam poenis* coerceantur (119).

§ 3. DE DIVULGATIONE BONORUM LIBRORUM.

I. Principia fundamentalia.

122. *Ecclesia catholica* habet ius proprium et a potestate civili plane independens totam religionem christianam *scriptis* libris vel libellis vel foliis a se approbatis propagandi, conservandi, defendendi.

Nam Ecclesia catholica ex *infallibili* suo *magisterio* a Christo Domino concessio ius quoque obtinuit ad *omnia media* necessaria et convenientia, ut officio sui magisterii satisfacere posset. Iam vero medium non solum conveniens, sed etiam moraliter necessarium ad propagandam vel conservandam vel defendendam religionem christianam sunt libri vel similes scripturae. Ergo Ecclesia indubitanter huiusmodi ius habet. Et profecto si nostra aetate homines cuiuscunque conditionis maximam habent libertatem loquendi et scribendi, summa est iniuria redigendi ad silentium *infallibilem magistratam veritatis*. Cfr. *Palmieri*, De Rom. Pont. p. 170. sq. Idem ius repetitur exinde, quod Ecclesia catholica sit societas *perfecta*, quae in rebus *suis* nulli auctoritati humanae est subiecta. At propagatio et conservatio et defensio Ecclesiae sive verbo sive scriptis est sine dubio res Ecclesiae. Quare Ecclesia catholica etiam in his rebus nulli auctoritati humanae est subdita. Cfr. Syllab. Pii IX. prop. 19. 20.

Denique *definitiones* Ecclesiae contra *placitum* regum et constans praxis ecclesiastica inde a tempore primorum apologetarum religionis christianae ius Ecclesiae in libris et scripturis divulgandis (cfr. Syllab. Pii IX. prop. 28. 44.; *Hefele* l. c. t. II. p. 9. sq. de tomo Concil. Constantinop. [a. 381.]) evidenter probant.

n. 48. *minor* quidam vigor quam n. 47. *poluerit* adhiberi. Cfr. quoque *Hollweck* l. c. et eiusdem auctoris opus: D. kirchl. Strafges. p. 172. sq.

(119) *Pennacchi* l. c. p. 255.; *Hollweck*, D. k. Buecherv. p. 19. sq. et D. k. Strafg. p. 174. sq.

123. Quare *potestas civilis* divulgationem libri de rebus religiosis aut ecclesiasticis tractantis et *ab Ecclesia approbatam*, ex variis praetextibus v. g. de perturbatione pacis religiosae in societate civili excitata et ab Ecclesia tanquam futilibus reprobatis *prohibere* nequit. Nam in hac materia potestas civilis aut omnino non est competens, aut quatenus ipsius bonum aliqua ratione attingitur, certe est subordinata Ecclesiae. Multoque minus auctoritas civilis per censuram praeviam ipsam publicationem huiusmodi librorum ob easdem rationes impedire et prohibere valet. Hinc facile patet potestatem civilem sibi vindicare iura omni fundamento destituta, si catechismos similesque libros ab Episcopis iam approbatos in scholis divulgare interdicit, antequam supremo et definitivo iudicio civili sint approbati (120).

II. Notae historicae.

124. Deus, qui in *vetere* testamento totam fere revelationem sacris quoque *libris* cum hominibus communicavit, simili modo legem Christi saltem magna ex parte *scriptam* tradidit (121). Ecclesia quoque in le a primis saeculis scriptas dedit leges et doctrinam christianam, facta historica, disciplinam ecclesiasticam per suos scriptores proposuit atque defendit.

Finitis persecutionibus SS. Patres nomine Ecclesiae suis libris causam Ecclesiae vel ipsis invitis principibus saecularibus contra haereticos sustinuerunt velut S. Athanasius contra Arianos, S. Cyrillus contra Nestorium, S. Augustinus contra Pelagianos, S. Optatus contra Donatistas, S. Ioannes Damascenus contra Iconoclastas.

125. Neque alia fuit Ecclesiae praxis, cum medio aevo plurimae controversiae praesertim de iuribus Ecclesiae ortae essent. Praeclarissimi enim scriptores ecclesiastici, non petita venia Caesaris, v. g. impia dogmata Ludovici Bavari et assecularum eius de constitutione Ecclesiae strenue impugnarunt (122).

(120) Bouix l. c. p. 431. 438.; Hinschius l. c. t. IV. p. 613., ubi istas leges civiles approbat.

(121) Cfr. de his rebus Conc. Trident. Sess. IV. decr. de can. scriptur. et auctores introductionum in sacram scripturam et institutionum patrologiae v. g. Cornely, Jungmann aliosque.

(122) Phillips, Kirchenr. tom. III. p. 177. sq.

126. Cum post inventam artem typographicam praesertim pseudoreformatores suis libris et libellis doctrinam catholicam Ecclesiaeque iura et disciplinam impugnarent, summa fuit necessitas librorum apologeticorum in regionibus septentrionalibus. Hinc factum est, ut scriptores catholici cum in refutandis pravis libris et libellis multum occupati essent, haud raro a conscribendis aliis libris magis doctis, sed minus practicis impedirentur.

127. Inde a revolutione gallica cum folia diurna et periodica incredibili modo multiplicarentur, et paulatim maxima data esset facilitas neque minor libertas in divulgandis libris, multo magis fuit necessarium, ut diariis bonis aptisque foliis periodicis et libris sana principia catholica propagarentur, et perversae refutarentur doctrinae. Quod qua ratione optime fiat, saltem potissimum prudentiae pastorum ecclesiasticorum et industriae zeloque hominum privatorum fuit relictum neque multis legibus ecclesiasticis ordinatum. Cui praxi sapienter observatae congruit, si *paucae* quaedam leges etiam *generales* et *positivae* de scriptoribus catholicis et divulgatione librorum bonorum nostrae aetati accommodatae per Superiores ecclesiasticos fuerunt promulgatae (123).

128. Mirum autem non est, quod nostro saeculo in diversis *regionibus* ortae sint difficultates inter scriptores diariorum et foliorum periodicorum atque Praelatos ecclesiasticos (124). Etenim cum nostra aetate facile provocetur ad *opinionem publicam* tanquam ad supremum quoddam tribunal, publica autem ista opinio manifestetur et regatur potissimum per diaria, huiusmodi agendi ratio in foro politico multum usitata per summum abusum etiam ad forum ecclesiasticum translata est. Quare per Pium IX. et Leonem XIII. relictis scriptoribus diariorum necessaria libertate principia catholica de constitutione et hierarchia Ecclesiae catholicae fuerunt in memoriam revocanda.

(123) Cfr. de hac re praesertim Encycl. Pii IX. et Leonis XIII. et Concilia provincialia recentiora in Gallia aliisque regionibus celebrata, quorum ordinationes et instructiones reperiuntur in Collect. Lac. v. Libri t. III. IV. V. VI.

(124) Cfr. v. g. de Hispania Leonis XIII. Encycl. « *Cum multa* » 8. Decr. 1882., Epist. ad Arch. Paris. 17. Iun. 1885., Epist. ad Arch. Turon. 17. Dec. 1888.; *Bargilliat* l. c. n. 565..

III. Praxis Ecclesiae.

129. *De scriptoribus catholicis.* Omnis hominis christiani est pro suo modo suisque viribus iuvare Ecclesiam. Quare vel ipsi *Romani Pontifices* non solum authenticis definitionibus doctrinam catholicam proposuerunt, sed etiam ut doctores privati scriptis libris clerum populumque instruxerunt v. g. Innoc. IV. et Benedictus XIV. (125).

Neque *Episcopis* ab hoc labore nostro tempore refugiendum est, si vires suppetant, ut exemplo praeclarissimorum Praesulum nostrae aetatis comprobatur. Nam si *Episcopi* doctrinam catholicam scriptis libris defendunt, auctoritas et efficacia libri multo maior est. Hortandi quoque sunt *clerici* inferiores, ut libris vel dissertationibus conscribendis statui suo convenientibus et servatis Ecclesiae legibus dent operam. Imo ex praxi nunc in Ecclesia vigenti *laici*, quemadmodum causam Ecclesiae in comitiis publicis laudabiliter suscipiunt, ita etiam in foliis publicis quaestiones ecclesiasticas et religiosas tractare non prohibentur, dummodo memores sint conditionis suae, sufficientem habeant scientiam nec res difficiles inconsultis viris doctis et in rebus theologicis versatis temere aggrediantur (126). Omnes denique fideles per associationes ad propagationem bonorum librorum institutas et ab Ecclesia commendatas aliaque media convenientia fidem catholicam bonosque mores conservare et tueri possunt. Veruntamen etiam in bonis libris et libellis et foliis disseminandis modus servandus est; nam non ubique expedit, ut studium (vel verius furor) legendi excitetur et promoveatur (127).

130. *De modo scribendi* (128). Etsi scriptoribus catholicis honesta libertas omnino concedenda est, tamen ipsi in omnibus

(125) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. praef. i. f.

(126) Cfr. Conc. prov. Remens. (a. 1853.) cap. 15. « *De scriptoribus catholicis* » in Coll. Lac. t. IV. col. 176. sq.; Pii IX. Encycl. « *Inter multiplices* » 21. Mart. 1853. ad Ep. Gall. l. c. col. 191.; *Scherer* l. c. not. 19: 64.; *Bargilliat* l. c.

(127) Cfr. Collect. Lac. t. III. v. Libri n. 1. sq.

(128) Collect. Lac. tom. IV. v. Libri n. 31. sq.; Leonis XIII. Encycl. « *Cognita nobis* » 25. Ian. 1882. ad Episc. provinc. Mediol., Encycl. « *Etsi* » 15. Febr. 1882. ad Episc. Italiae.

primo loco servant veritatem, caritatem, iustitiam, prudentiam debitamque obedientiam et reverentiam erga Superiores ecclesiasticos.

Abstinentum igitur est scriptoribus catholicis a nimis aestuosis disputationibus, iurgiis, mutuis censuris, sugillationibus, minime vero iisdem ea commendanda est caritas et prudentia, quae ne hominibus displiceat, foveat errores et veritatem erubescat silentioque premat, ubi audacter loquendum atque scribendum est.

Quodsi scriptores catholici de rebus religiosis agant, sequantur oportet doctrinam sanam a SS. Patribus, Conciliis oecumenicis Romanisque Pontificibus propositam nec solum dogmatum sensum calleant, sed etiam formam habeant sanorum verborum.

Porro cum Episcopis commissum sit regimen ecclesiasticum in dioecesibus, male agunt ii scriptores catholici, qui Episcopis modum regiminis quasi praescribunt eorumque modum agendi, acta officii, epistolas pastorales publice reprehendunt, carpunt suoque iudicio censorio subiiciunt (129). Praesertim vero formae institutionum politicarum non illico temere ad Ecclesiam sunt transferendae, neque de rebus *mere theologicis* et ecclesiasticis in foliis diurnis et politicis inter viros catholicos est *altercandum*.

Denique scriptoribus catholicis, qui nostra aetate de rebus politicis libros vel libellos vel diaria publicant, summa prudentia est necessaria. Multae enim res *politicae* cum rebus *religiosis intime connexae* sunt, atque de origine civitatis, de formis regiminis, de relatione inter Ecclesiam et civitatem, de factis historicis recte iudicandis genuina principia sunt proponenda. Illud vero potissimum cavendum, ne factionibus vel formis politicis ita applicent causam religionis catholicae, quasi ab illis existentia et iura Ecclesiae pendeant.

131. **Scholion.** Ut clericorum non est *ordinarie* et *principaliter* operam dare rebus politicis (130), ita clerici non est or-

(129) Leonis XIII. Litterae Ap. ad Arch. Paris. 17. Iun. 1885. sq. in Act. S. Sed. vol. XVIII. p. 3. sq.

(130) Leo XIII. Encycl. « *Cum multa* » 8. Dec. 1882. ad Ep. Hisp.; decreta hac de re ab omnibus Episc. Hiberniae in conventu 19. Maii 1854. lata et a S. Sede approbata in Collect. Lac. t. III. col. 853. sq. reperiuntur; *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 79. II.; *Scherer* l. c. § 70. not. 30.

dinarie et principaliter diaria *politica* conscribere; redigere, publicare. Nihil vero obstat, quominus clerici de rebus politicis genuina *principia* theologica, canonica, philosophica libris vel dissertationibus a se conscriptis solide exponant, defendant, imo si caritas vel necessitas id exigat, etiam curam diariorum in sese suscipiant. Id quod potissimum nostro tempore valet, quo res religiosas et ecclesiasticae continuo in diariis etiam politicis discutuntur. Qua in re clerici semper fuerunt sedulo hortandi, ne qui l agerent *inconsulto Episcopo*, sapienterque iam a Concilio provinciali Lugunensi (a. 1850.) statutum est, ne clericus sine praevia licentia Episcopi diarium vel scriptum periodicum suscipiat edendum vel dirigendum. Quod statutum nunc a Leone XIII. ad universam Ecclesiam extensum est (131). Insuper praevia illa licentia ad instar missionis canonicae ad scribendum viro probo et docto data potest esse forma quaedam practica approbationis ecclesiasticae, quae pro ipsis diariis concedi potest neque omnino superflua est (132). Qua ratione Patres Concilii plenarii Baltimorensis II. (a. 1866.) pro suo iure declarare *potuerunt* nullam a se ephemeridem pro « *catholica* » agnosci, quae *approbationem Ordinarii* non prae se ferat, at simul illam praeuiam et *generalem* approbationem a *falsis* interpretationibus hisce verbis vindicarunt (133): « *Patres huius Concilii plenarii* profitentur atque declarant approbationem Ordinarii, quae de more foliis catholicis datur, nihil aliud sibi velle quam *iudicare* Episcopum nihil a scriptoribus contra fidem et mores proferri, *spem* quoque bonam se habere nihil in posterum proferendum eosque esse *redactores*, quorum scripta ad aedificationem utilia esse possint; *Episcopum* vero neque posse neque debere respondere ac rationem reddere de iis *universæ*, quae in huiusmodi foliis habentur, sed de iis tantum, quae *vi officii sui* docendo, monendo, iubendo in vulgus ediderit et quibus sua manu subscripserit ».

(131) Collect. Lac. t. III. col. 487.; Leon. XIII. Const. « *Offic. ac muner.* » n. 42.

(132) Hinc postulatum Episcopi Concordiensis in Conc. Vat. propositum (cfr. *Martin* l. c. p. 192.) videtur esse *nimis rigidum*.

(133) Collect. Lac. t. III. col. 536. sq. Cfr. quoque ibidem col. 714. *notionem perversarum ephemeridum* a Patribus Concilii prov. Quebec. IV. (a. 1868.) datam.

SECTIO II.

DE ADMINISTRATIONE REGIMINIS ECCLESIASTICI.

CAPUT I.

DE OFFICIIS ECCLESIASTICIS.

132. Si *ordo legalis* libri tertii Decretalium maiore rigore retineatur, sine dubio complures tituli eiusdem libri v. g. tit. 1.-12. 29. 38. 50. *hic* inserendi sunt. *Ordo* quidam *logicus* videtur requirere, ut sub rubrica de administratione *regiminis* ecclesiastici disputatio de officiis ecclesiasticis *principalem* quendam occupet locum; etenim legitima constitutio, provisio, ablatio publicorum munerum est *primaria* cura illorum, qui societati perfectae *regendae* praesunt. Quare complures auctores propter rationes haud spernendas saltem *ex parte* de officiis ecclesiasticis disserunt sub rubrica de administratione sive regimine Ecclesiae catholicae (1).

At *ordo legalis* rigorosius retentus illud gravissimum habet incommodum, quod una eademque materia v. g. provisio canonica officiorum ecclesiasticorum in primo libro Decretalium v. g. tit. 5.-10. 14. iam maxima ex parte praeoccupata in diversos libros distrahatur atque *interposito* libro secundo tandem libro *tertio absolvatur*. Cfr. lib. III. tit. 38. de iurepatr., tit. 29. de paroch. Ordine quoque *logico* non satis cavetur, ne res in se quidem *distinctae*, sed intime *connexae* (v. g. de constitutione et provisione officiorum atque de iuribus et obligationibus magistratuum) minus apte *separentur* atque *repetantur*, v. g. si denuo inde a Rom. Pontifice usque ad parochos proponenda sit provisio canonica officiorum, vel cum detrimento veri ordinis *logici* post disputationem *specialem* v. g. de Rom. Pontifice

(1) Cfr. v. g. *Heiner*, K. Kirchenr. t. II. p. 120. sq.; *Scherer* l. c. t. I. § 72. sq. iunct. t. III.; at *Vering*, Lehrb. d. k. Kirchenr. §§ 82. sq.; *Burgilliat* l. c. t. I. p. 161. sq. alique disputantes de officiis ecclesiasticis sequuntur potissimum ordinem etiam tom. II. huius iuris Decretalium adoptatum, a quo *Hinschius* l. c. in not. 2. h. n. 132. non multum alienus est.

eiusque electione etc. tandem aliquando *in genere* disseratur de officiis ecclesiasticis eorumque provisione (2).

Denique quocunque ordine adoptato sive legali sive logico, nisi seponatur ille tractatus de officiis ecclesiasticis, universa materia libri tertii Decretalium ex sese iam *disparata* et *ampla*, nimis crescit atque implicatur. Cui rationi *practicae*, qua simul magis consulitur *unitati* huius libri, accedit illa, quod ita obtineatur maior *conformitas* iuris Decretalium cum Institutionibus canonicis, ubi *post* personas ecclesiasticas explanatur ius constitutum *de rebus ecclesiasticis* (3). Neque penitus negliguntur disquisitiones canonicae de officiis ecclesiasticis, quatenus spectant ad librum tertium; etenim ibidem de rebus *beneficialibus* disseri potest (4).

(2) *Scherer* l. c.; *Hinschius* l. c. t. I. p. 217. sq. t. II. p. 364. sq. 474. sq. t. III. p. 1. sq. t. IV. p. 1. sq. 3. not. 6., ubi reddit rationes, quare disputationes de officiis ecclesiasticis absolverit sub rubrica *de hierarchia* Ecclesiae, non distulerit ad ius administrationis ecclesiasticae.

(3) *De Luca*, Praelect. iur. can. t. III. n. 1. sq. 337. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 1258. sq. 1382. sq.; *Nasoni*, Compend. iur. can. P. II. p. 1. sq. 237. sq.

(4) *Sebastianelli*, Praelect. iur. can. t. II. p. 1. sq. 192. sq.

CAPUT II.

DE BONIS ECCLESIASTICIS.

TITULUS V.

DE ACQUISITIONE ET ADMINISTRATIONE
ET ALIENATIONE BONORUM ECCLESIASTICORUM.

(Lib. III. tit. 13. de rebus Ecclesiae alienandis vel non.) (1)

133. **Fontes:** Decret. Grat. C. X. q. 1. 2. 3.; C. XII. q. 1. 2.; C. XVI. q. 6.; C. XVII. q. 4. - Cpl. I. II. III. IV. V. l. III. t. 11. de reb. ecclesiastic. alien. vel non., resp. t. 10. d. r. Eccles. non alien., t. 13. d. r. Eccl. al. vel non., t. 5. d. r. E. non al., t. 10. d. r. E. al. vel non. - Decretal. Gregor. IX. l. c.; Decretal. Bonif. VIII. l. III. t. 9. d. r. eccl. non alien.; Constit. Clem. V. l. III. t. 4. ead. rubr.; Extrg. com. l. III. t. 4. ead. rubr. - Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 11. de ref., Sess. XXV. cap. 11. de ref. - Decretal. Clem. P. VIII. l. I. t. 9. ead. rubr. ed. *Sentis* p. 66. sq., ubi aliae quoque Const. Apost. inde a Greg. IX. (a. 1234.) referuntur praesent. de alienat. bonor. Eccles. Roman. - Collect. S. C. de Prop. F. n. 1610. sq.; Causae selectae S. C. C. ed. *Lingen et Reuss* l. c. n. 125. sq.; Collect. Lacens. v. v. Bona Eccles. (Benefic.).

Scriptores: Commentator. in cit. tit. - *Zech*, De iure rer. eccles. sect. 3. tit. 1. de bon. temp. ecclesiar., tit. 6. de fidei bonor. ecclesiast. administr., sect. 4. de acquis. et alien. rer. eccl., tit. 1. de reb. eccles. non alien.; *Devoti* l. c. l. II. t. 13. de rebus temporal. Eccles., tit. 19. de reb. eccles. non alien., tit. 20. de immunit. bonor. ecclesiast.; *Phillips*, Kirchenr. t. II. § 114. t. V. §§ 235. sq.; *Aichner*, Compend. iur. ecclesiast. §§ 217. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 1345. sq.; *Vering*, Lehrb. d. k. Kirchenr. §§ 204. sq. - *Cavagnis* l. c. P. II. p. 339. sq.; *Moulart*, L'église et l'état l. III. c. 8.; *Hirschel* in Arch. f. k. K. t. 34. p. 32. sq. 259. sq. t. 35. p. 38. sq.; *Mamachi*, Del diritto libero di acquistare e di possedere beni temporali sì mobili che stabili; *Meurer*, Begriff u. Eigenthümer der heiligen Sachen. - *Thomassin*. l. c. P. III. l. 2.; *Grashof* in Arch. f. k. K. t. 36. p. 3. sq. 321. sq.

(1) Dig. XXVII. 9. de reb. eor., qui sub tut. vel cura sunt sine decret. non alien.; Cod. I. 2. de sacrosanct. eccl. et de reb. et privil. ear. V. 71. 72. 73.; Novell. 7. ne res ecclesiast. alienentur; Nov. 40. 46. 120.; decret. 30. Dec. 1809. gubern. gallic. apud *Bargilliat* l. c. post. n. 978.; similia decreta aliorum guberniorum refert *Vering* l. c. § 208.

Praenotiones.

134. I. **Connexio materiae.** Quemadmodum in foro civili praeter publicorum officiorum legitimam constitutionem et innovationem, provisionem et ablationem ordinata *rei pecuniariae* administratio est una ex principalibus functionibus gubernii, ita etiam Ecclesia in exercenda potestate iurisdictionis sive in sacro regimine post officiorum ecclesiasticorum curam praesertim *bonis ecclesiasticis* intendat necesse est. Cfr. *Devoti*, Inst. can. l. I. II.

II. **Definitio.** Bona ecclesiastica in genere intelliguntur omnes res temporales sive corporales sive incorporales, quae in dominio Ecclesiae existunt et ad fines et usus ipsius proprios legitima auctoritate destinatae sunt (2). Universus autem complexus legum *ab Ecclesia* de bonis temporalibus eorumque acquisitione, administratione, alienatione latarum constituit propriam quandam partem iuris ecclesiastici, quae ius pecuniarium dici potest et partim iuri *publico* (3), partim iuri *privato* (4) est adnumerandum. Etenim propter perfectam exemptionem cleri Ecclesia non solum de *publicis* suis bonis temporalibus leges tulit, sed suo iure etiam privatas causas clericorum in rebus temporalibus ordinavit (5).

III. **Divisio.** Bona temporalia sive res temporales Ecclesiae (6) dividuntur:

a) In *corporales*, quae sensu corporeo attingi possunt velut praedia, pecunia, et in *incorporales*, quae solo intellectu percipiuntur v. g. actiones, iura, obligationes.

(2) *Zech* l. c. sect. 3. tit. 1. § 1.; *Arndts-Serafini*, Lehrb. d. Pand. § 48.

(3) *Suarez*, De leg. l. V. cap. 13. sq., ubi disserit de legibus tributariis; cfr. quoque *Cavagnis* l. d. P. II. p. 355. sq. de iure Eccles. imponendi tributa; l. III. t. 20. de feudis, t. 30. de decimis, t. 39. de censibus.

(4) Cfr. v. g. l. III. t. 26. de testam.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 22. sq.

(5) Cap. 2. X. de fideiuss. III. 22.

(6) *Schmalzgr.* h. t. 13. n. 1. sq.; *Maschat*, Instit. can. l. III. h. tit. n. 1.; *Holkweck*, D. k. Strafges. p. 242. sq. not. 5. sq. 9.; *Arndts-Serafini* l. c. § 48.

b) In *immobiles*, quae loco moveri non possunt sive naturaliter v. g. agri, sive civiliter v. g. fenestrae vel portae; nam licet huiusmodi res ex natura sua absolute loco moveri possint, tamen ad perpetuam quandam utilitatem rei immobilis destinatae sunt, ideoque ipsae quoque accessorie vel civiliter dicuntur immobiles, et in *mobiles*, quae de loco moveri possunt et *fungibiles* dicuntur, si uno usu consumuntur atque servando servari non possunt v. g. frumentum, aut *non fungibiles* sive servabiles, si servando servari possunt.

Iura et obligationes sequuntur conditionem rei, cui inhaerent ideoque partim rebus immobilibus partim mobilibus ad censentur.

c) In *pretiosas* sive magni valoris et *non pretiosas* sive exigui valoris (attento nostra aetate diverso valore pecuniae).

d) In *communes* sive profanas et in *sacras* sive religiosas. Illae sunt omnes res Ecclesiae, quae *in se speciali* quadam consecratione vel benedictione vel deputatione ad cultum divinum carent (7) et intra commercium humanum existunt velut silvae vel agri vel animalia, licet sensu *quodam* vero sacrae fieri possint; etenim ad *fines* sacros i. e. ecclesiasticos destinantur *et subiecto* domini *sacro* i. e. Ecclesiae inhaerent atque idcirco nonnisi per *sacrilegium* Ecclesiae eripi possunt. Sacris vero rebus *specificè* sumptis adnumerantur res *in se* temporales, quae per consecrationem vel benedictionem speciali ratione ad cultum divinum deputantur et extra commercium humanum versantur velut ecclesiae, calices, planetae. Quae sanctitas rebus illis manet, etiamsi ex dominio *Ecclesiae* in dominium *privatum* transeant, v. g. si Romanus Pontifex capellae privatae regis catholici donet pretiosum calicem consecratum.

e) In res *causarum piarum* sive *institutorum ecclesiasticorum* et in res *corporationum ecclesiasticarum*, quatenus subiectum domini bonorum est *causa* quaedam *pia* v. g. hospitale aut *corporatio* quaedam *ecclesiastica* v. g. Capitulum ecclesiae cathedralis (8).

(7) Arch. f. k. K. t. II. p. 198. sq.; *D' Annibale*, Summula theol. mor. P. III. n. 1. sq.

(8) *Cavagnì* l. c. P. I. p. 7. sq. P. II. p. 321. sq.; *Mondart* l. c. cap. 8. art. 1.; *Aichner*, Compendium iur. eccles. §§ 138. sq.; *Nilles*, Com-

IV. *Notae historicae.* a) *De acquisitione bonorum ecclesiasticorum.* Initia bonorum ecclesiasticorum inveniuntur apud ipsum auctorem Ecclesiae, qui cum suis Apostolis loculos habuisse legitur, e quibus sibi, quae opus erant, emebant. Quod exemplum coelestis magistri postea etiam Apostoli eorumque successores imitati sunt. At dubitari non potest, quin primis temporibus bona Ecclesiae *maxime* constarent rebus mobilibus ex piis fidelium oblationibus collecta. Ecclesia enim tanquam collegium illicitum ex legibus Romanis bona acquirere et possidere non potuit, ipsaeque dirae persecutiones bonis immobilibus acquirendis propitiae non fuerunt. Quemadmodum nostra aetate Ecclesia catholica iis in regionibus, quibus ex iure civili tanquam persona iuridica possidere nequit, sub aliis formis legibus civilibus probatis bona temporalia vere acquirit et possidet, ita etiam primi Ecclesiae pastores prudenter utentes legibus Romanis collegia et sodalitates formarunt v. g. fossorum atque nomine alieno sodalitatis fossorum, cui praefuit Episcopus, bona Ecclesiae acquisiverunt et tutius conservarunt. Illae enim sodalitates generali sanctione iuris Romani personalitatem iuridicam consecutae sunt (9).

Quanta paulatim fuerint bona ecclesiastica, ex historia ecclesiastica *Eusebii* patet, qui narrat solam Ecclesiam Romanam 44 presbyteros, 14 diaconos et subdiaconos, 94 alios clericos, 1500 pauperes tempore Cornelii Papae (a. 251.-253.) sustentasse et praeterea misisse eleemosynas usque ad regiones remotissimas. Neque illa bona ad sola mobilia successu temporis manserunt restricta, ut patet exemplo Imperatoris Aurelii, qui domum Ecclesiae reddi iussit. Porro ante persecutionem Diocletiani amplae ecclesiae in civitatibus erant exstructae. Tandem Licinius (a. 313.) cum bona a Diocletiano ablata christianis reddenda esse edice-

mentar. in Conc. plen. Baltimor. III. P. II. p. 85. sq. 199. sq.; *Arndts-Seraphini* l. c. §§ 41. sq. Cfr. de confraternitatibus rite erectis, quarum iura non illico extinguuntur, etiamsi *socii* desierint: S. C. Indulg. 28. Ian. 1839. in Decret. auth. S. C. Ind. n. 269.; S. C. C. 24. Iul. 1886. in Act. S. Sed. vol. XIX. p. 319. sq.; de bonis temporal. confraternitat. eccles. in The Pastoral Gazette (Bombay) (a. 1898.) p. 19. sq. 50.

(9) L. 1. D. de colleg. et corpor. XLVII. 22.; *Vering* l. c. § 205.; *Grashof* in Arch. f. k. K. t. 36. p. 3. sq.; *Friedberg-Ruffini* § 167.

ret, disertis verbis hanc restitutionem non limitavit ad bona, quae ad singulos pertinerent, sed etiam extendit ad ea loca, ad quae christiani convenire solebant aliaque, quae *ad ius corporis eorum* pertinerent (10). Finitis persecutionibus Constantinus M. (11) non solum ablata bona ecclesiastica restituit, sed etiam plenum perfectumque ius acquirendi Ecclesiae suis legibus in foro civili expresse approbavit atque ita magis expeditum et efficacax reddidit. Quod praeclarum Constantini M. exemplum alii Imperatores christiani velut Theodosius II. et Iustinianus imitati novisque legibus favorabilibus ad augenda bona ecclesiastica haud leviter cooperati sunt (12).

In regnis populorum germanicorum mox Ecclesia amplissimas possessiones obtinuit, et complures accesserunt favores, quibus acquisitio et augmentum bonorum ecclesiasticorum multum promovebatur. Huc spectant praxis iure canonico probata per testamenta etiam informia acquirendi bona pro causis piis (13), immunitas a vectigalibus (14), restitutio in integrum ad instar pupillorum et minorum (15).

Postquam Ecclesiae bona ita fuerunt aucta et tot privilegiis cumulata, mirum non est, quod propter indolem complurium principum saecularium inde ex saeculo decimo tertio reperiuntur prima vestigia legum amortisationis, quibus liberum ius acquirendi Ecclesiae legibus civilibus fuit subiectum (16).

Tempore reformationis et revolutionis gallicae et nostro quoque saeculo in compluribus regionibus iniusta spoliatio bonorum ecclesiasticorum est patrata non obstantibus legitimis titulis acquisitionis. Imo quamvis negari non possit usque ad nostram aetatem aliquot favores bonorum ecclesiasticorum pro diversitate regionum etiam in foro civili admitti, tamen Ecclesia ut plurimum vix ea gaudet libertate acquirendi bona temporalia, quae

(10) *Lactant.*, De mortib. persecutor. c. 48.

(11) *Grashof* l. c. p. 9. sq.

(12) Cod. Iust. I. 2. de sacros. eccles., 3. de Episc., VIII. 44. de donat.

(13) Cap. 11. X. de testam. III. 26.

(14) Lib. III. tit. 49. X.; Frider. II. Authent. ad L. 2. Cod. de Episcop. I. 3.

(15) L. I. t. 41. X.

(16) *Vering* l. c.

omni civi honesto competit, et non raro odiosis et iniustis legibus specialibus in usu nativi et legitimi sui iuris impeditur (17).

b) *De administratione bonorum ecclesiasticorum* (18). Ipsi Apostoli curam rerum temporalium commiserunt diaconis. A qua praxi postea Episcopi, quibus commissa fuerat administratio rerum ecclesiasticarum (cfr. c. 39. 40. 41. Apost.), non recesserunt suisque diaconis vel potius *Archidiacono* administrationem bonorum ecclesiasticorum reliquerunt. Inde autem ex saeculo tertio speciales *oeconomi* commemorantur. In Concilio vero Chalcedonensi (a. 451.) c. 26. praescribitur, cum Episcopi *nonnullarum* ecclesiarum bona ecclesiastica *sine oeconomo* administrassent, ut unusquisque Episcopus ex proprio clero assumat oeconomum, qui ex *mandato* suo bona ecclesiastica administret. Qui canon latus est, ut constaret de administratione bonorum, eorumque dilapidatio impediretur, atque dignitati episcopali consuleretur, et vitarentur sinistrae suspensiones.

Quae administratio Episcopi omnium bonorum ecclesiasticorum ex antiquissimo tempore ea ratione facta est, ut retenta massa communi v. g. Romae et in Italia omnes redditus in *quatuor* partes distribuerentur scilicet pro Episcopo; pro clero, pro pauperibus, pro ecclesia (19). In Hispania (20) et Gallia (21) omissa parte pauperibus destinata solummodo tripartitio habuit locum, et haud raro soli Episcopo dimidia pars adiudicabatur non neglectis pauperibus, quibus alio modo consultum est. Cfr. v. g. capit. 7. Capit. Aquisgran. (a. 801.).

Postquam paulatim massa illa communis bonorum ecclesia-

(17) *Nussi*, Conventiones p. 225. sq.; *Vering* l. c. et § 206. III. sq.

(18) *Thomassin*. l. c. P. III. l. 2. cap. 1. sq.; *Cardin. Hergenroether*, Photius t. I. p. 96. sq.; *Probst* in Act. theolog. Tubing. t. 54. p. 383. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 252. sq.; *Grashof* in Arch. f. k. K. t. 36. p. 193. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 185.

(19) Cfr. c. 27. (Gelas. a. 444.), c. 28. (Simplic. a. 475.) c. 30. (S. Gregor. M. a. 601.) C. XII. q. 2.

(20) Cfr. c. 8. Conc. Tarracon. (a. 516.) = c. 10. C. X. q. 1. Cfr. quoque c. 1. 2. 3. C. X. q. 3.

(21) Cfr. c. 14. 15. Conc. Aurel. I. (a. 511.) = c. 7. 8. C. X. q. 1.; at cfr. quoque c. 10. Conc. Nannet. (?) (a. 658.) ubi quatuor partes recensentur; *Hefele* l. c. t. IV. 619. 730. 742.

sticorum inter plura subiecta dominii vere et proprie, non tantum ratione reddituum fuit divisa (cfr. c. 32. C. XII. q. 2.; c. 61. C. XVI. q. 1.; c. 11. C. XVI. q. 3.), administratio quoque illa antiqua per Episcopum (22) usque ad medium aevum per mille fere annos retenta immutari coepta est. Etenim separata « mensa » Episcopi (23) a reliquis bonis ecclesiasticis, oeconomus episcopalis solummodo bona Episcopo reservata administravit, salva tamen *iurisdictione* Episcopi invigilandi universae administrationi bonorum ecclesiasticorum suae dioecesis (24). Capitula bona sibi propria per suos oeconomos curarunt, et dissoluta vita communi unusquisque canonicus suae praebendae factus est administrator remanente penes Capitulum solummodo administratione bonorum communium (25). Similiter parochi alique clerici, postquam vera beneficia obtinuerunt, illa pro suo iure administrarunt. Bona vero pauperum vel fabricae ecclesiae vel aliarum causarum piarum, quae pariter a massa communi fuerunt dismembrata et in propria subiecta dominii transformata, suos quoque speciales consecuta sunt administratores.

Qua in re maxima introducta est varietas. Etenim administratio bonorum fabricae ecclesiarum cathedralium vel collegiatarum ad ipsa Capitula ordinarie fuit translata, cum monasteria aliaeque corporationes et societates ecclesiasticae per se sua bona administrarent. Porro etiamsi laici in rigore iuris ab administrandis bonis ecclesiasticis sunt exclusi, tamen patronis vel piis fundatoribus in limine foundationis non raro iura quaedam in administratione bonorum legitime reservata sunt. Item ex antiquissima praxi praesertim ab administratione bonorum fabricae ecclesiarum parochialium laici (vitrici, magistri fabricae, matricularii etc.) non prohibentur, dummodo salva maneat iurisdictio Episcopi (26).

Denique praesertim nostro saeculo non paucae leges civiles

(22) Cfr. cit. c. 14. 15. Concil. Aurel. I.; c. 8. Concil. Moguntin. (a. 813.); c. 33. Conc. Tolet. IV. (a. 633.).

(23) Cap. 8. X. h. t. 13. (Coelest. II. a. 1193.).

(24) Cfr. capit. 8. Conc. Turon. (a. 813.); c. 13. Concil. Lugdun. (a. 1245.).

(25) Cfr. c. 32. Conc. Wirceburg. (a. 1287.).

(26) *Vering* l. c. § 208.

latae sunt, quibus liberum ius Ecclesiae sua bona administrandi non leviter violatum fuit v. g. edicto gallico (a. 1809.) vel legibus Borussiae 20. 21. Maii 1874. et praesertim 20 Iun. 1875. Huiusmodi leges *per se irritas* Ecclesia ad vitanda mala maiora tolerare solet aut interdum in concordatis vel specialibus indultis guberniis civilibus partem quandam in administratione bonorum ecclesiasticorum concedit (27).

c) *De alienatione bonorum ecclesiasticorum.* Ecclesia licet inde a primis temporibus incautae dilapidationi bonorum ecclesiasticorum resisteret, nunquam eo progressa est, ut alienationem bonorum ecclesiasticorum simpliciter prohiberet, sed interveniente necessitate et forma legitima servata illam omnino permisit (28). Quod principium v. g. c. 51. C. XII. q. 1. hisce verbis enuntiatur: « *Placuit, ut presbyteri non vendant rem Ecclesiae, ubi sunt constituti nescientibus Episcopis suis, quomodo nec Episcopis licet vendere praedia Ecclesiae inconsulto Concilio vel cuncto presbyterio sine ulla necessitate* ».

Imo propter alimoniam pauperum vel redemptionem captivorum Episcopi vel ab ipsis vasis sacris vendendis non fuerunt prohibiti (29); et praesertim etiam sine consilio fratrum, si necessitas fuit, habuerunt potestatem alienandi terrulas aut vineolas exiguas et Ecclesiae minus utiles aut longe positas (30).

Quod antiquum ius (31) vel in ipsis compilationibus antiquis et in Decretalibus Gregorii IX. nondum est sublatum, sed tantum accuratius definitum. Episcopis manet facultas alienandi

(27) *Nussi*, Conventiones l. c.; concord. Austr. (a. 1855.) artic. 30.; *Vering* l. c.

(28) Cfr. c. 33. cod. canon. Eccles. African.; c. 5. Conc. Carth. VI. (a. 401.); c. 9. 10. Conc. Carthag. (a. 421.); S. Leon. Ep. 17. = c. 52. C. XII. q. 2. (a. 447.); c. 7. Conc. Agath. (a. 506.), cfr. c. 1. C. XII. q. 2.; c. *Terrulas* 45. cit. Conc. Agath. = c. 53. C. XII. q. 2.; L. 14. pr. de sacros. ecclesiis l. 2. (a. 470.) cum seq. Authent.; Novell. 7. ne res ecclesiast. alienentur aut permutentur aut creditoribus in specialem hypothecam dentur, sed ut in hypothecis generalibus contenti sint (a. 535.); Novell. 120. (544.); *Grashof* l. c. t. 36. p. 193. sq. 203. sq.

(29) *S. Ambros.* in c. 70. C. XII. q. 2.; c. 22. Conc. Remens. (a. 624.-625.).

(30) Cit. can. *Terrulas*.

(31) Cfr. c. 17. Conc. Paris. (a. 829.); c. 15. Conc. Constant. IV. (a. 869.).

ex causa necessitatis et cum consensu Capituli, beneplacitum vero apostolicum ad alienationem nullibi requiritur (32). Qua in re primum vestigium immutatae disciplinae occurrit can. 22. Conc. Lugdun. II. (a. 1274.) = cap. 2. de reb. Eccl. non alien. III. 9. in Sext., ubi ad *specialem* quendam modum alienationis bonorum ecclesiasticorum per Episcopos faciendam *praeter* consensum *Capituli* prima vice etiam specialis licentia Sedis Apostolicae dicitur esse necessaria (33). Cum crescerent damna Ecclesiae ex inconsideratis alienationibus orta, tandem per Pauli II. Const. « *Ambitiosae* » 1. Mart. 1467. (34) *quaelibet* alienatio *pretiosorum* bonorum ecclesiasticorum sive mobilium sive immobilium, nisi fieret cum licentia Sedis Apostolicae, sub gravibus poenis est prohibita (35). Deinde Concilium Tridentinum Sess. XXV. cap. 11. de ref. locationes quasdam rerum ecclesiasticarum irritas declaravit. Imprimis autem Pius V. Const. « *Admonet* » 29. Mart. 1567. vestigia suorum praedecessorum secutus v. g. Clementis VI. et Pii IV. omni vi arbitrarias *infeudationes* et alienationes civitatum vel terrarum *Sedi Apostolicae* subiectarum impedire studuit. Postquam frequentibus indultis pontificiis vigor Constitutionis « *Ambitiosae* » multum fuit relaxatus, Urbanus VIII. per decret. S. C. C. 7. Sept. 1624. huiusmodi privilegia saltem *intra Europam* abrogavit et accuratam observantiam Const. « *Ambitiosae* » restauravit.

Denique Pius IX. Const. « *Apost. Sedis* » (a. 1869.), ut cit. Const. Pii V. aliorumque praedecessorum circa *infeudationes* et *alienationes* civitatum Sedis Apostolicae denuo confirmavit, ita etiam Const. « *Ambitiosae* » in praxi saepe neglectam vel « *non receptam* », ut dici solebat, quoad substantiam denuo *ubique* inculcavit et salvis quibusdam immutationibus ratam habuit atque rigorem Urbani VIII. potius auxit quam limitavit (36).

(32) Cfr. capita h. t. 13. X.

(33) *Hefele* l. c. t. VI. p. 151.

(34) Cap. unic. h. t. in Extrg. com.

(35) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 8. n. 9.; *Hefele* l. c. t. VIII. p. 721. sq. de consilio reformandi Pauli II. cit. Const. proposito in Conc. Later. V. 13. Mart. 1517.

(36) Decret. Clem. P. VIII. ed. *Sentis* p. 66. sq.; S. C. Inq. 22. Dec. 1880.; *Bucceroni*, Comment. Const. *Apost. Sed.* n. 68. 83. 84. iunct. *Hollweck*, D. k. Strafges. p. 230. sq. 241. sq.

§ 1. DE ACQUISITIONE BONORUM ECCLESIASTICORUM.

I. De iure Ecclesiae
acquirendi et possidendi bona temporalia.

135. Ecclesia habet nativum et legitimum ius acquirendi et possidendi bona temporalia (37).

Quare manifeste errarunt Arnoldus Brixiensis, Waldenses, Marsilius Patavinus, Wikieffus, qui putarant a Christo prohibitum esse, ne Ecclesia bona temporalia possideret. Item a vero recedunt recentiores liberalistae et regalistae, qui possessionem bonorum temporalium ab Ecclesia legitime acquisite licitam esse non negant, sed ius illud Ecclesiae acquirendi et possidendi ex concessione potestatis civilis, non ex lege divina derivandum (38) tenent.

Prior iste error iam a. 1418. a Martino V. in Concilio Constantiensi (39), alter vero a. 1864. denuo in Syllabo (40) Pii IX. merito est proscriptus. Etenim societas, quae ab ipso Deo ut perfecta planeque independens cum praeclarissimo fine et distinctis officiis est condita, habet etiam ius nativum et legitimum ad media necessaria, quibus finem illum attingat et promoveat atque gravissimis suis officiis satisfaciat. Iam vero Ecclesia catholica est huiusmodi societas perfecta et sine bonis temporalibus finem suum prosequi et officiis a Deo sibi impositis satisfacere nequit; ergo etiam habet ius nativum et legitimum a Deo concessum acquirendi et possidendi bona temporalia (41).

Cui rationi ex *natura* Ecclesiae petitae accedunt argumenta deducta ex constanti praxi Ecclesiae inde a temporibus Christi Domini et Apostolorum usque ad nostram aetatem (cfr. not.

(37) Syllab. Pii IX. prop. 26.

(38) *Van de Burgt*, De eccles. p. 157. sq.; *Hirschel* in Archiv f. k. K. t. 34. p. 35. sq. 40. sq. et praesertim p. 48. sq. et p. 72. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. §§ 167. sq. 175.

(39) Cfr. *Denzinger*, Enchiridion n. 494. 508. sq. 515. 578. 579. 580.

(40) Syllab. Pii IX. l. c. prop. 26. 27. Cfr. quoque Pii IX. Encycl. « *Quanta cura* » 8. Dec. 1864. apud *Denzinger* l. c. n. 1546.

(41) *Hirschel* l. c. p. 78. sq.

hist.) et ex iteratis definitionibus Ecclesiae (42) atque ex communi consensu omnium theologorum et canonistarum omniumque populorum christianorum (43).

136. Quod ius Ecclesiae acquirendi et possidendi bona temporalia ex natura rei et fine proprio nequaquam est limitatum ad sola bona *mobilia*, sed ad *immobilia* quoque necessario extenditur. Nam ista distinctio et limitatio in concessione divinitus Ecclesiae facta nullum habet fundamentum et propter necessitatem bonorum etiam immobilium v. g. ecclesiarum manifeste excluditur (44). Porro idem ius Ecclesiae nulli auctoritati civili *ordinandum* et *limitandum* vere subicitur, sed solummodo legibus divinis atque iudicio et legibus Ecclesiae pro ipsius fine et necessitatibus latis regitur. Etenim Ecclesia est societas vere *perfecta* (45), quae potestati civili nequaquam ad instar hominum privatorum vel corporationum aliarum est subiecta.

Quare quamvis Ecclesia in acquirendis et possidendis bonis temporalibus facile quoad modos, formas, condiciones *de facto* sequatur leges civiles de similibus materiis in foro civili vigentes, aut forte illarum observantiam etiam in suo foro praescribat (46), tamen *stricto iure* ad observandas istas leges civiles *vi legum civilium* non obligatur v. g. in acquisitione bonorum temporalium pro causis piis per testamenta iure civili informia, ex iure autem naturali et canonico valida et legitima (47).

Hinc si *Schulte*, System d. k. K. p. 470. alique docent Ecclesiam in acquisitione et possessione bonorum temporalium generalibus *legibus* potestatis *civilis subiecti*, doctrinam falsam

(42) Cfr. *Denzinger* l. c. et n. 423. ex Ioann. XXII. Const., qua errores Marsilii Patavini a. 1327. damnavit et n. 468. sq., quibus Urbanus V. errores Fraticellorum a. 1368. proscripsit et n. 413. et 419., ubi iam a Ioanne XXII. a. 1318. 1323. similes errores Fraticellorum fuerunt reprobati. Cfr. quoque cap. 4. tit. 14. de V. S. in Extrav. Ioann. XXII.

(43) *Moulart* l. c. art. 2. § 1. n. III.

(44) *Moulart* l. c. art. 1. n. VII.

(45) Syllab. Pii IX. prop. 19.; *Moulart* l. c. art. 2. § 2. n. II.; *Ca-vagnis* l. c. P. II. p. 339. sq.

(46) *Bargilliat* l. c. n. 992. 1369. 1376.

(47) Cap. 11. X. de testam. III. 26.; S. C. C. in caus. Ariminen. 13. Septembr. 1854. et in caus. Hortan. 29. Febr. 1855.; S. Poenitent. 23. Iun. 1844.; Act. S. Sed. vol. XV. p. 421.; *Bargilliat* l. c. n. 1365.

tradunt et praxim quandam *de facto* toleratam cum *iure* confundentes genuina principia canonica in hac re tenenda negligunt (48).

A fortiori igitur leges illae civiles amortisationis, quibus Ecclesia ab acquirendis bonis temporalibus impeditur, nisi accedat consensus potestatis civilis, in se sunt *odiosae* et *iniustae* et ex defectu iurisdictionis plane *nullae* et irritae, nisi in concordatis a Romano Pontifice (49) gubernio civili speciale indultum ad exigendum illum consensum datum sit.

II. De subiecto domini bonorum ecclesiasticorum.

137. Quodsi de subiecto domini bonorum ecclesiasticorum quaeritur, inquisitio fit de subiecto *inhaesionis* iuris domini, non de subiecto *utilitatis*, in cuius favorem forte illa bona ecclesiastica sunt destinata. Qua ratione saltem ex *parte pauperes* dicuntur subiectum bonorum ecclesiasticorum, et Status pontificius dicitur pertinere ad *omnes catholicos*; illorum enim *utilitas* certe hisce bonis intenditur. Porro ius domini, quamvis generatim denotet complexum omnium iurium, quae quis in bona externa et temporalia possidere potest, tamen hoc loco maxime indagatur, penes quem tanquam in subiecto inhaesionis sit ius *proprietas* in bona illa, quae vulgo dicuntur ecclesiastica.

138. Cum inde a primis saeculis nemo dubitarit, quin bona ecclesiastica in dominio Ecclesiae sint constituta, non est facta anxia inquisitio de subiecto domini bonorum ecclesiasticorum, quae ad ius *corporis* christianorum i. e. ecclesiarum, non hominum singulorum pertinebant. Cfr. *Lactant.*, De morte persecut. c. 48. Quae res immutari coepta est, cum ad cohonestandas iniustas spoliationes bonorum ecclesiasticorum novae theoriae confictae sunt (50). Hinc quamvis veteres doctores iam satis

(48) Cfr. praesertim *Phillips* l. c. t. II. § 114. et *Hirschel* in Arch. f. k. K. l. c. p. 84. sq.; *Vering* l. c. § 206. not. 1.; at *Ruffini* l. c. § 167. falsas theorias Protestantium cum *Scaduto* aliisque etiam in Italia sustinet, cfr. quoque § 29. p. 175. not. 35.

(49) *Nussi* l. c. p. 226.

(50) V. g. tempore revolutionis gallicae, quo omnia bona ecclesiastica

suppeditent *principia*, ex quibus universae quaestionis solutio pendeat, tamen saltem in *terminologia* non concordant. Alii enim v. g. *Navarrus* dixerunt rerum ecclesiasticarum dominium esse penes *Deum* vel *Christum*, cum sacri canones eas appellent patrimonium Christi vel Dei, atque illorum intuitu ministris Ecclesiae tanquam procuratoribus vel dispensatoribus bona tradantur. Alii velut *Turrecremata*, *Caietanus*, *Molina* putarunt bona ecclesiastica esse sub *humano* dominio *Ecclesiae particularis aut universalis* (51). Denique non defuerunt doctores v. g. *Sanguineti*, qui *Romanum Pontificem* dicerent esse subiectum dominii bonorum ecclesiasticorum. At cum alii recentiores scriptores defenderent Ecclesiam *universalem* ita esse *unicum* subiectum dominii omnium bonorum ecclesiasticorum, ut penes *particularia* instituta vel corpora *tantum* maneat *usus* et *usus-fructus* (52), alii doctores nostrae aetatis in oppositam abierunt sententiam atque *sola* instituta vel corpora *particularia* dixerunt esse subiecta bonorum ecclesiasticorum (53).

139. I. Qua in diversitate opinionum etiam inter ipsos catholicos imprimis illud indubitatum est, quod subiectum dominii bonorum ecclesiasticorum ad instar bonorum nationalium *non sit Status vel civitas vel communitas civilis*. Nam Ecclesia est societas perfecta cum fine proprio et mediis propriis; at huiusmodi societati manifeste repugnat, ut dominium bonorum, quibus ad finem suum utitur, sit penes *aliam* societatem fine et membris distinctam, inferiorem, imo haud raro hostilem (54).

II. Similiter subiectum dominii bonorum ecclesiasticorum sine dubio non sunt *communitates parochiales* sive coetus qui-

declarata fuerunt bona *nationalia*. Cfr. *Vering* l. c. § 206. not. 6.; *Hirschel* l. c. p. 35. sq. 40. sq.

(51) *Zech* l. c. sect. III. § 10.; *Hirschel* l. c. p. 259. sq. 267. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 25. n. 3. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 101. sq.

(52) *Hirschel* l. c. p. 276. sq.; *Heiner* l. c. t. II. p. 386. sq.; *Vering* l. c. § 206. not. 3. aliique.

(53) *Schulte* alique apud *Vering* l. c.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 175. alique, qui in suis theoriis proficiscuntur a principio, quod potestas civilis concedat subiectis dominii bonorum ecclesiasticorum *personalitatem iuridicam*.

(54) *Hirschel* l. c. p. 40.; *Vering* l. c. not. 6.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 712. sq.

dam fidelium. Fundamentum enim huius sententiae, quod communitas parochialis in foro canonico sit corporatio quaedam ecclesiastica vel persona iuridica est plane falsum. Nam sine ullo consensu communitatis parochialis omnia negotia ecclesiastica expediuntur. Erectio, administratio, suppressio parochiae, admissio novorum membrorum non pendet a fidelibus. Imo laici per se ab omni administratione bonorum ecclesiasticorum excluduntur, ergo multo magis ab illorum dominio. Porro in una eademque parochia haud raro complura sunt instituta ecclesiastica v. g. monasteria, quae inter se non requisito consensu communitatis parochialis negotia transigunt atque plane independenter bona possident et administrant. Quae res explicari non posset, si communitas parochialis esset subiectum dominii omnium bonorum ecclesiasticorum ibidem sitorum. Neque quidquam valet allegatio tituli foundationis. Is enim de facto haud raro omnino non verificatur, quoniam saepissime bona ecclesiastica in parochia quadam sita ex foundationibus parochianorum non proveniunt. Admisso vero facto foundationis per parochianos nihil efficitur; etenim Ecclesia nullam foundationem acceptare solet, nisi fundator dominii in bona donata dimittat et in *Ecclesiam* transferat.

III. Deinde subiectum dominii bonorum ecclesiasticorum nequit dici *Deus* vel *Christus* vel *Sanctus*. Nam si Deus vel Christus vel Sanctus essent subiecta *iuris* dominii bonorum ecclesiasticorum, essent etiam subiecta *obligationum* v. g. *debitorum*. Atqui plane absonum est dicere Deum, Christum in coelis regnantem, S. Petrum habere *debita*.

Praeterea licet certissimum sit Deum habere dominium *supremum* omnium bonorum temporalium etiam illorum, quae dicuntur nullius, tamen ex providentia Dei ordinaria *secundarium* illud dominium, quod in humana societate invenitur, hominibus concessit nec sibi reservavit (55). Iam vero hoc loco quaeritur, penes quod subiectum sit *secundarium* et *humanum* dominium bonorum ecclesiasticorum. Quare cum nullo valido argumento probetur Deum pro Ecclesia, quae est vera et visibilis societas inter homines, statuisse exceptionem ab ordinaria lege suae pro-

(55) *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. VII. lib. 2. cap. 7. n. 11. 12.

videntiae, in his terris existet subiectum quoddam humanum dominii illius secundarii bonorum ecclesiasticorum, neque Deus vel Christus vel Sancti in coelis sunt dicendi subiecta dominii illorum bonorum. *Modus quoque loquendi communis* de bonis *Ecclesiae* esset parum aptus et potius de bonis Dei vel Christi vel S. Petri esset loquendum. Quodsi interdum in documentis foundationis bona quaedam dicuntur *donari Deo* vel *Christo* vel *Sancto*, aut in ipsis sacris canonibus similes locutiones occurrunt, *finis* illorum bonorum, *motiva* donationis indicantur, aut in forma *concreta* ipsum subiectum dominii designatur v. g. dono S. Petro i. e. Sedi Apostolicae vel monasterio S. Petro dedicato. Quo sensu lato veteres auctores et sacri canones bona ecclesiastica in dominio Dei vel Christi vel Sancti esse dicunt (56).

IV. Illa sententia, quae *pauperes* dicit esse subiectum dominii bonorum ecclesiasticorum (57), vix indiget refutatione, sed potius explicatione.

Nam *finis* quidam *partialis* bonorum ecclesiasticorum cum fine illorum *totali* et *adaequato* non est confundendus. Et revera praeter sustentationem pauperum, bona temporalia Ecclesiae potiore iure destinata sunt ad promovendum cultum divinum aliaque opera caritatis spiritualis, educationem et sustentationem cleri etc.

Porro *finis* partialis a *subiecto* dominii est distinguendus. Licet enim *finis* partialis bonorum hominis *divitis* sine dubio sit elargitio *eleemosynarum*, manifesta esset absurditas, si quis inde deduceret *pauperes* esse subiectum dominii saltem partis bonorum illius hominis divitis.

V. Quodsi *Romanus Pontifex* dicitur esse sensu stricto subiectum dominii bonorum ecclesiasticorum, asseritur res manifeste falsa. Nam *Romanus Pontifex* *vi primatus iurisdictionis* est tantum supremus et perfectus *administrator* et dispensator, non dominus bonorum ecclesiasticorum (58). Quare si Romano Pontifici tribuitur *altum dominium* in bona ecclesiastica, id non est

(56) *Hirschel* l. c. p. 259. sq.

(57) Cap. 2. X. de reb. III. 13.; *Hirschel* l. c. p. 265. sq.

(58) Cap. 2. X. de donat. III. 24.; *S. Thomas*, Summa theol. II^a. II^{ae}. q. 100. art. 1.; *Hirschel* l. c. p. 332. sq.

verum et proprie dictum dominium, sed alia terminologia minus feliciter inventa, qua ipsius suprema potestas *iurisdictionis* designatur. Quemadmodum enim omnia dicuntur esse principum ad *gubernandum*, non ad *retinendum* sibi nec ad *donandum* aliis, sive ut omnia rex *imperio* possidet, singuli *dominio*, ita etiam potestas iurisdictionis Romani Pontificis sese extendit in *omnia* bona ecclesiastica *gubernanda*, at potestas illa iurisdictionis toto coelo differt a iure *proprietas* omnium bonorum ecclesiasticorum.

Si quis verba illa « *Romanus Pontifex* » sensu latiori intelligat de *Sede Apostolica* eamque *solam* dicat subiectum domini *omnium* bonorum ecclesiasticorum, ita ut particularia instituta ecclesiastica sint tantum *stationes* quaedam *fisci* vel Camerae Apostolicae, quibus *usus* et *ususfructus* suorum bonorum competit, profecto rem asserit *ex parte* verissimam. Etenim negari nequit *Sedem Apostolicam* vel Ecclesiam Romanam, caput et magistram Ecclesiae universalis (59), esse subiectum capax domini *certorum* bonorum ecclesiasticorum. Inde autem minime efficitur illam esse subiectum *unicum omnium* bonorum ecclesiasticorum *exclusis omnibus* aliis institutis vel corporationibus particularibus tanquam veris *subiectis domini*, non tantum *usus* suorum bonorum.

Atque in eundem errorem aequae a priori non distinctum incidisse videntur omnes, qui eodem modo *solam Ecclesiam universalem* putant esse *unicum* subiectum *omnium* bonorum ecclesiasticorum etiam particularium institutorum vel collegiorum.

VI. Quare ut in aliis rebus, ita etiam in hac materia ab *extremis* sententiis videtur esse abstinendum.

Profecto *Ecclesia universalis* vel *Sedes Apostolica* recte haberi potest subiectum bonorum ecclesiasticorum *toti corpori communium*.

At minime est subiectum *unicum domini directi* omnium bonorum ecclesiasticorum relicto solummodo *dominio utili* sive *usu* et *usufructu* particularibus corporationibus vel institutis ecclesiasticis quoad bona ipsis adscripta, nisi in casibus extraordinariis a iure communi *exceptis*. Potius *singula* quoque insti-

(59) Cap. 23. X. de privil. V. 33.; Hirschel l. c. p. 320. sq.

tuta vel corpora ecclesiastica *particularia* tanquam membra Ecclesiae universalis ex iure communi sunt *vera subiecta inhaesionis iuris* etiam *directi dominii* sive *proprietas* bonorum temporalium sibi adscriptorum; attamen *iurisdictioni* Romani Pontificis manent *subordinata*.

a) Cuius assertionis prima pars evidenter deducitur ex natura Ecclesiae ut *societatis perfectae*. Quam naturam Ecclesia ab ipso Christo Domino, non concessione potestatis civilis consecuta est. At manifesta est absurditas, si quis societatem perfectam neget esse *subiectum* capax dominii directi et utilis. Hinc quemadmodum Status politicus potest possidere bona temporalia, quae Statui ut Statui ad scopos communes, non hominibus privatis vel municipiis vel provinciis sunt propria, ita etiam Ecclesia *universalis* vel Sedes Apostolica (Camera Apostolica) bona communia possidere valet v. g. ditionem pontificiam (60).

b) Altera assertionis pars clare colligitur ex iure antiquo (61) a Concilio Tridentino (62) denuo confirmato de Patribus Franciscanis de observantia et Capuccinis. Etenim dominium rerum etiam communium duorum illorum ordinum religiosorum est penes *Sedem Apostolicam*; at huiusmodi ordinatio est evidens exceptio, quae confirmat regulam. Et revera eodem capite Concilii Tridentini *reliquis monasteriis* bona in communi possidere disertis verbis conceditur, ergo nisi quis velit ludere verbis, dominium illorum bonorum est penes singula monasteria, non simul penes Sedem Apostolicam. Cfr. *Franzelin*, De Ecclesia p. 220. sq.

c) Tertia denique pars suadetur, quod illa sententia iuris communis textibus (63), decisionibus SS. CC., instrumentis fun-

(60) *Hirschel* l. c. p. 330. sq.; Quare *Friedberg-Ruffini* l. c. § 175. p. 740. vehementer errat cum aliis, si innixus spurio illi principio de *concessione* personalitatis iuridicae per potestatem civilem Ecclesiae universali capacitatem possidendi negat. In non paucos errores etiam incidit *Meurer* l. c. t. I. p. 118. sq. Cfr. quoque *codic. civil. Ital.* art. 2. 425. sq. 433. sq.

(61) Cap. 3. tit. 15. de V. S. in Extrav. Ioann. XXII.; *Hirschel* l. c. p. 338. sq.

(62) Sess. XXV. cap. 3. de regular.

(63) Cap. 1. X. de testam. III. 26.; Conc. Trid. l. c. et Sess. XXII: cap. 11. de ref.; *Schmalzgr.* l. c.; *Bargilliat* l. c. n. 1354.; *Aichner* l. c. § 218.

dationum (64) certe sit conformior. Hinc optimo iure scribit Conc. provinc. Neogranat. (a. 1868.): « *Ad universae Ecclesiae caput spectat, altum rerum ecclesiasticarum dominium tueri et defendere sua bona eorumque administrationem moderari; at utile dominium et directum speciatim cuiusque singularum ecclesiarum ad illam pertinet ecclesiam, cui tituli possessionis addicti sunt* » (65). Porro si Ecclesia universalis esset subiectum domini omnium bonorum ecclesiasticorum, esset etiam subiectum omnium *debitorum*, quibus singula instituta ecclesiastica sunt onerata. At nunquam Ecclesia universalis vel Sedes Apostolica huiusmodi obligationem sibi inesse admiserunt, aut unum collegium ecclesiasticum pro debitis *alterius* obnoxium esse declararunt (66). Ergo etiam *unicum* subiectum iuris domini omnium bonorum ecclesiasticorum non existit.

Denique in hisce rebus temporalibus certe ille modus explicandi est praeferendus, qui in se est magis naturalis, unitati miraeque varietati Ecclesiae conformior, analogiis ex ipso foro civili petitis commendatur. Quare sicut in Ecclesia Romanus Pontifex vel Concilium oecumenicum non est *unicum* subiectum *iurisdictionis*, ita etiam Sedes Apostolica vel Ecclesia universalis non est *unicum* subiectum *dominii* omnium bonorum ecclesiasticorum, multoque minus simultaneum dominium *duorum* in solidum de iisdem bonis est admittendum. Bona enim ecclesiastica, quorum subiectum domini est destructum v. g. monasterium exemptum legitime suppressum, *devolvuntur* ad Ecclesiam v. g. ad Sedem Apostolicam vel ex iuris dispositione vel Superiorum ecclesiasticorum ordinatione ad aliud subiectum ec-

(64) V. g. Henricus II. Imperator in documento donationis ita scribit: « *Quod allodium ecclesiae.... in proprium concedimus.... et de nostro iure et dominio in eius (i. e. monasterii) ius et dominium omnino transfundimus* ».

(65) Collect. Lac. t. VI. col. 354.; *D'Annibale*, Summula theol. mor. P. III. n. 74. « *Bonorum huiusmodi (ecclesiasticorum) proprietas est penes ipsas personas morales, administratio penes eorum rectores* ». Cfr. quoque *D'Annibale* l. c. P. I. n. 43. sq. de personis moralibus et *Schmitz* in Arch. f. k. K. t. 61. p. 255. sq.; The Pastoral Gazette (Bombay) (a. 1898.) p. 19. sq. de *dominio* proprietatis, cuius subiectum sunt *ipsae* confraternitates ecclesiasticae.

(66) Cfr. can. 32. Conc. nat. German. (a. 1287.).

clesiasticum, v. g. ex compluribus decisionibus S. C. C. bona temporalia *sodalitii dissoluti devolvebantur* ad ecclesiam parochialem, in qua erectum fuerat; at ecclesiae parochiales *dominium* in bona temporalia sodalitatum ibidem erectarum non solent habere. Cfr. The Pastoral Gazette (Bombay) l. c. p. 22. 51. sq.

140. **Scholion.** *Res consecratae vel benedictae*, quae sensu stricto dicuntur sacrae, procul dubio ex communiter contingentibus in vero dominio ecclesiarum existunt (67). Quod dominium *publicum* rerum sacrarum ab una ecclesia in aliam vere transferri potest, dummodo simonia excludatur, et forma legitima servetur (68). At per se non prohibetur, quominus res consecratae vel benedictae vere in dominio *privato* sint *constitutae* et in dominium aliarum personarum privatarum rite *transferantur*. Quo in casu domini privati cavere debent a *simonia* et ab usu *profano* illarum rerum sacrarum (69).

III. De modis sive fontibus acquirendi bona ecclesiastica.

141. Ecclesia generatim omnibus illis modis originariis et derivatis (70) bona temporalia acquirere potest, quibus quilibet homo domini capax sibi bona temporalia acquirere valet.

Hinc Ecclesia non prohibetur, quominus per *occupationem*, *praescriptionem*, *accessionem* (cfr. Conc. prov. Neogranat. a. 1868. in Coll. Lac. t. VI. col. 555. sq.), *contractus* dominium bonorum temporalium acquirat.

Cum inter istos modos maxime sint in usu liberales *oblationes* fidelium, *foundationes piae*, *legata* vel *testamenta* ad causas ecclesiasticas (cfr. S. C. C. in caus. Bergom. 27. Apr. 1895. in Anal. eccl. t. III. p. 162. sq.), facile deducitur, quod potestas civilis liberum perfectumque ius Ecclesiae laedat, si facultatem Ecclesiae colligendi pias fidelium oblationes suis legibus *subii-*

(67) Cap. 1. X. de pignor. III. 21.

(68) Cap. 1. X. de praescript. II. 26.; cap. 6. X. de rer. permut.*

III. 10.

(69) Conc. Tr. Sess. XXII. decr. de observ.; *Hirschel* l. c. p. 353. sq.

(70) *Lugo*, De iust. et iure disp. 6. 7. 22. sq.; *Arndts-Serafini* l. c.

§§ 56. 144. sq.

ciat, aut forte *licentiam* ex iure civili requisitam ad colligendas eleemosynas vel acceptanda legata pia arbitrarie *denegat* (71).

142. Praeterea Ecclesia bona temporalia acquirere potest per *leges tributarias* (72), quibus exigit *vectigalia* sive *directe* ex bonis *sibi propriis* et iurisdictioni ecclesiasticae immediate subiectis vel generaliter a *fidelibus subditis* pro conditione realium vel mere personalium *facultatum*, sive *indirecte occasione* certarum functionum sacrarum, exclusa tamen omni simonia et iniqua pauperum vexatione. Etenim Ecclesia est *societas perfecta*, quae a suis subditis obligatorio modo et poenis quoque statutis exigere potest, ut media temporalia sibi necessaria suppeditentur. Id quod praesertim valet de bonis in *dominio ecclesiastico* constitutis, quoniam illa bona imprimis necessitati et utilitati Ecclesiae servire debent. Porro cum ipsi fideles ex *propriis* quoque bonis debent contribuere ad finem Ecclesiae, et duplex sit species reddituum scl. ex fundis stabilibus et *realibus*, aut ex industria et labore *personali*, in mensurandis contributionibus duplicem illum fontem reddituum attendere potest, neque ad unum tantum est restringenda. Denique aequum omnino videtur, ut ii potissimum fideles ad sustentationem clericorum concurrant, qui *speciali* ratione illorum operam requirunt, nisi ex natura ipsius actus vel ex qualitate personae aliquid obstat.

Quare Concilium Trid. Sess. XXI. cap. 4. de refor. pro suo iure statuit, quod Episcopus in casu divisionis parochiae, si necesse sit, *compellere* possit *populum* ea subministrare, quae sufficiant ad vitam curatorum sustentandam. Quodsi potestas civilis Ecclesiam in huiusmodi *taxis* imponendis impedit aut saltem *suo* iudicio definitivo subiicit, etiam hac in re iura Ecclesiae tanquam societatis perfectae violat (73).

(71) *Vering* l. c. § 209.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 169.

(72) *Suarez*, De leg. l. V. cap. 13. n. 1.; *Schmalzgr.* l. III. t. 30. de decim. n. 1. sq. 5. sq.; *Phillips* l. c. t. II. § 114. t. V. §§ 235. sq.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 355. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. §§ 170. sq. 173., ubi duo illi auctores vehementer errant, si disserunt de iuribus « *arrogatis* » vel « *praetensis* » R. Pontificis imponendi clericis et laicis vectigalia ad scopos ecclesiasticos.

(73) *Vering* l. c. § 210. Cfr. Act. theol. Oenip. t. 19. p. 753. sq. de iure R. Pontificis imponendi *taxas* pro expeditione in terram sanctam; *Suarez*, Opuscula (ed. Malou) p. 336. sq.

IV. De effectibus acquisitionis bonorum temporalium per Ecclesiam.

143. Bona temporalia in Ecclesiae dominium translata etsi per se retinent eandem naturam *physicam*, (silva enim manet silva, etiamsi pius donator illam donet monasterio vel seminario), tamen naturam *iuridicam* omnino mutant. Acquisitio enim domini bonorum temporalium per Ecclesiam est translatio iuris proprietatis in religiosam *societatem perfectam* ideoque producit effectus iuridicos, qui in ordinariis translationibus domini inter homines *privatos* locum non habent. Est igitur error manifestus et fundamentalis, si quis ex *natura physica* bonorum temporalium Ecclesiae deducat illa propterea iuri *privativo potestatis civilis* esse subiecta. Cuius theoriae falsum corollarium est illud, quod eadem natura physica bonorum temporalium permanente etiam post acquisitionem ab Ecclesia factam, illa bona ecclesiastica dicantur constituta sub iure *privativo societatis civilis*. Cfr. *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 691. At pratum, quod a domino transmutatur in silvam, eandem naturam physicam non retinet, sed naturam iuridicam proprietatis eiusdem domini plane immutatam servat. Quodsi silva illa vendatur aut fiat *fideicommissum* vel *feudum*, profecto illius natura physica non est mutata, natura autem iuridica multiplicem subiit mutationem (74). Ergo etiam in bonis temporalibus *Ecclesiae* aliunde eruenda est natura ipsorum iuridica cum singularibus suis effectibus.

144. *Inviolabilitas* plane singularis bonis ecclesiasticis accedit (75). Etenim Ecclesia ex ipso iure naturali et divino non solum verum atque proprie dictum dominium suorum bonorum acquisivit, sed etiam omnia ipsius bona, utpote in dominio *personae sacrae* constituta et ad *scopos sacros* et religiosos destinata, sunt vero quodam sensu *sacra*. Quare bona ecclesiastica praeter inviolabilitatem omnibus bonis saecularibus legitime possessis propriam, illa speciali gaudent praerogativa, quod ipsorum

(74) *Hirschel* in Arch. f. k. K. t. 34. p. 84. sq., ubi istum errorem aliosque a *Schulte* propugnatos praeclare refutat.

(75) *Aichner* l. c. § 223.

usurpatio verum sit *sacrilegium* (76). Quemadmodum igitur homines *promissione iuramento* firmata magis ligantur et sancto quo iam timore Dei, vindicis veritatis, a violanda promissione deterrentur, ita etiam bona illa sacra saltem ex iure summam habent inviolabilitatem atque haud raro etiam de facto maiorem securitatem. Cfr. R. I. 51. in Sext.

Praeterea Ecclesia suis ministris constanter prohibet omnem alienationem bonorum ecclesiasticorum, nisi ad fines vere ecclesiasticos et in forma legitima factam suamque prohibitionem gravissimis poenis munit (77).

A fortiori omnibus fidelibus praesertim laicis *usurpationem* bonorum ecclesiasticorum ad fines profanos cum comminatione severarum poenarum interdicat (78). Hinc bona ecclesiastica de novo ex novo titulo consequuntur maiorem inviolabilitatem.

Denique vel ipsae *leges civiles* (79) gravioribus poenis invasores bonorum ecclesiasticorum plectere solent et suo modo singularem illam inviolabilitatem admittunt atque muniunt (80). Quibus argumentis manifeste probatur saecularisationem bonorum ecclesiasticorum praesertim tempore revolutionis gallicae et nostro saeculo frequenter factam esse iniustam et sacrilegam usurpationem et violationem iure livino, canonico, civili proscriptam (81).

At reliendum quoque est ius quoddam *successionis* Status in bona ecclesiastica *vacantia* sive adespota. Id quod potissimum *valet*, si huiusmodi ius repetatur ex *destructione personae* iu-

(76) *Suarez*, De virt. et statu relig. tract. III. l. 3. cap. 4. n. 5.; *Hirschel* l. c. p. 353. sq.

(77) Cfr. v. g. cap. 5. X. de reb. Eccl. III. 13.; cap. 1. eod. III. 9. in Sext.; cap. 1. eod. III. 4. in Clem.; cap. unic. (*Ambitiosae*) eod. III. 4. in Extrg. com. iunct. Pii IX. Const. « *Apost. Sedis* ».

(78) Cap. 2. 12. X. III. 13.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 11. de ref. iunct. cit. Pii IX. Const.; *Bucceroni*, Comm. de Const. *Apost. Sed.* n. 38. 39. 68. 78.; *D'Annibale*, Commentarii in Const. *Apost. Sed.* n. 89. sq.

(79) Cod. crim. Ital. art. 403.

(80) Concord. Austr. (a. 1855.) art. 29.; concord. Gall. (a. 1801.) art. 12. iunct. art. organ. 75.; *Vering* l. c. § 206. not. 27. 28.

(81) *Vering* l. c. § 206. n. III. IV.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 169. p. 711. sq., ubi *Ruffini* fuse proponit « *liquidationem* » (sic!) patrimonii ecclesiastici in Italia.

ridicae subiecti domini per potestatem civilem facta, quasi potestas civilis habeat ius concedendi vel destruendi personam iuridicam corporum vel institutorum ecclesiasticorum (82), quibus ex iure canonico inhaesit ius proprietatis. Quamvis enim fortasse in casu quodam singulari deficere possit subiectum particulare iuris domini certorum bonorum ecclesiasticorum, tamen illorum dominium non transit *ad fiscum* sive ad Statum, ut vult *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 740. cum aliis, sed ad Ecclesiam universalem vel *Sedem Apostolicam* vel aliud subiectum ecclesiasticum immediate competens, nisi fundator in limine foundationis aliud quoddam subiectum expresse substituit (83). Nam finis bonorum alicuius instituti ecclesiastici est duplex; unus enim est generalis, vi cuius bona illa Ecclesiae vel Sedi Apostolicae vel dioecesi vel ordini religioso servire debent, alter est specialis, ut iuветur bonis temporalibus particulare illud institutum; iam cessante fine particulari non cessat finis generalis, ergo nisi pius fundator aliud quid expresse statuit, bona illa manent Ecclesiae adscripta neque ulla ratione a fisco occupari possunt (84).

145. *Praescriptio* extraordinaria est alter favor, quem obtinent bona ecclesiastica. Ecclesia in alios consueto praescriptionis (85) tempore dominium acquirit (86); alii ut contra Ecclesiam praescribant, generatim longiore tempore indigent. Sane ad praescribenda bona mobilia triennium (87) etiam in foro ec-

(82) Cfr. *Hirschel* l. c. p. 73. sq., ubi huiusmodi praeposterarum sententiarum refutantur, a quibus etiam *Meurer* l. c. t. I. p. 118. sq. non satis alienus est.

(83) Quae iura fundatorum, qui suis piis foundationibus *conditiones* quasdam apposuerant, vel ab ipsis legislatoribus regni Italiae non penitus fuerunt neglecta. Cfr. *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 714. sq.

(84) *Vering* l. c. n. V.; *Ruffini* vero l. c. p. 743. not. 28. pro Italia successionem illam Ecclesiae universalis (i. e. in concreto Sedis Apostolicae) ex legibus italicis et falso principio de personalitate iuridica a legibus regni concedenda frustra impugnat, sed successionem « *Status* » italicum saltem ex parte in certa bona entium suppressorum ecclesiasticorum admittit.

(85) Cfr. de praescriptionibus l. II. t. 26. X. de praescript.; *Schmalzgr.* l. II. t. 26. n. 1. sq. 4. sq.; *Vering* l. c. § 205. n. II.

(86) Cap. 3. X. de praescr.

(87) *Schmalzgr.* l. c. n. 107. sq.

clesiastico sufficit; at bona immobilia contra Ecclesiam vel duorum institutorum ecclesiasticorum inter se nonnisi elapsis saltem 40 (88) vel potius 44 annis (89) praescribuntur. Imo ex speciali privilegio forte longiore tempore v. g. 60 vel 100 annorum opus est. Certe contra Ecclesiam Romanam tantum inter 100 annos praescriptio habet locum (90).

146. *Immunitas realis* (91) pariter bonis saltem ab Ecclesia acquisitis per se est vindicanda.

I. Quae immunitas consistit in liberatione rerum ecclesiarum a quibusvis *tributis* vel vectigalibus solvendis, quae vi communium *legum civilium* rebus temporalibus imponuntur.

II. Constantinus M. insigni cum liberalitate « *ecclesias catholicas* » a tributis solvendis exemit. Quae exemptio ab aliis Imperatoribus Romanis, si excipias Iulianum Apostatam, saltem eo ambitu fuit retenta, ut Ecclesia extraordinariis tributis et sordidis muneribus non gravaretur (92). In regnis quoque Francorum Ecclesia complures obtinuit exemptiones, sed aliunde etiam nec paucis nec levibus oneribus fuit subiecta (93). Tandem medio aevo amplissima immunitas bonorum ecclesiasticorum reperitur saltem iuris sanctionibus statuta, quam vel ipse Fridericus II. confirmavit (94). Neque minore zelo Romani Pontifices v. g. Bonifacius VIII., Concilia oecumenica velut C. Lateranense III. (1179.), IV. (a. 1215.), V. (a. 1512.-1517.) immunitatem Ecclesiae contra usurpationes potestatis civilis vindicarunt (95). Attamen nunquam

(88) Cfr. C. XVI. q. 3. 4.; cap. 4. 6. 8. 9. X. de praescr.

(89) *Vering* l. c. iunct. *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 798.

(90) Cap. 13. 14. X. de praescript.; c. 17. C. XVI. q. 3.; *Vering* l. c.

(91) *Schmalzgr.* lib. III. t. 49. de immunit. eccl. n. 1. sq. n. 6. 7. 8. 9. sq.; *Devoti*, Inst. canon. l. II. t. 20. de bonor. ecclesiast. immunitate; *Barzilliat* l. c. n. 1351. sq.; *Aichner* l. c. § 222.; *Scherer* l. c. § 71. n. IV.; *Van de Burgt* l. c. p. 161. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 168.

(92) *Thomassinus* l. c. P. III. l. 1. cap. 33.; *Grashof* in Arch. f. k. K. t. 36. p. 321. sq. et t. 37. p. 287. sq.

(93) *Thomass.* l. c. cap. 34. sq.

(94) Auth. ad L. 2. Cod. de Episc. I. 3.

(95) Cfr. cap. 4. 7. X. de imm. ecclesiar. et coemet. et rerum ad eas pertinentium III. 49.; cap. 1. 3. d. im. eccl. et alior. locor. relig. III. 23. in Sext. iunct. cap. unic. d. im. eccles. III. 17. in Clem.; cap. 2. de invasor. II. 2. in Lib. Sept.

Ecclesia absolute prohibuit, quominus ex bonis ecclesiasticis contributiones ordinariae vel extraordinariae solverentur, si vera necessitas vel evidens utilitas id postularet. Multoque minus recusavit onera, quae bonis *feudalibus* erant adnexa aut forte ex titulo *iustitiae commutativae* debita (96).

Paulatim realis illa immunitas Ecclesiae in theoria v. g. a *Marsilio Patavino* (97) vehementer impugnata etiam in praxi magis magisque limitata est. Sane Concil. Trident. Sess. XXV. cap. 20. de reior. denuo approbat universam immunitatem ecclesiasticam eiusque executionem uiget. Postea in eundem sensum prodierunt (98) decreta Sedis Apostolicae. In recentioribus vero concordatis de immunitate bonorum ecclesiasticorum et praesertim bonorum ipsorum clericorum haud raro est altum silentium, aut etiam disertis verbis conceditur, ut bona ecclesiastica et a fortiori clericalia publicis vectigalibus per leges civiles statutis subiiciantur (99). Quare Ecclesia nunc *de facto* ordinarie tantum fruitur immunitate reali, quam ipsae leges civiles ipsi reliquerunt. Qui favores concessi v. g. ecclesiis, coemeteriis, domibus parochialibus et episcopalibus, seminariis vel hospitalibus taxa manus mortuae aut aliis novis vectigalibus multum imminuuntur aut plane fiunt illusorii (100).

III. Quaestiones canonicae de immunitate reali eiusque disciplina vigente, etsi pleraeque iam potius sunt theoreticae quam practicae, prorsus omittendae non sunt. Secus enim facile fit, ut *genuina principia* oblivioni dentur (101), atque ex praxi *de facto* vigente vel tolerata *falsae* forte deducantur *conclusiones* canonicae, vel *facta historica* perperam diiudicentur. Huc spectat imprimis disputatio de *origine* immunitatis rerum ecclesiasticarum.

(96) *Thomass.* l. c. cap. 43. 45. sq.

(97) *Denzinger* l. c. n. 1327.

(98) *Schmalzgr.* l. c. n. 24.

(99) *Nussi* l. c. p. 155. 200. 203.

(100) *Bargilliat* l. c. n. 1353.; *Friedberg Ruffini* l. c. § 168. p. 705. sq., ubi *Ruffini* praeter paucos « favores » bonis ecclesiasticis in Italia relictos late prosequitur *duas taxas speciales*, quae ultra vectigalia ex iure communi iam debita bonis ecclesiasticis sunt impositae.

(101) Cfr. Syllab. prop. 30.

a) Qua in re certe bona illa, quae sensu stricto bona ecclesiastica dici non possunt, utpote in dominio Ecclesiae non constituta, velut bona *privata* clericorum, ex iure quodam *divino* immunitatem realem a legibus tributariis potestatis civilis non sunt consecuta. Nullo enim solido argumento lex divina, qua istis bonis huiusmodi immunitas esset concessa, allegari et probari potest (102). Quare immunitas realis a tributis vi solius iurisdictionis civilis impositis certe iure antiquo etiam ad bona patrimonialia extensa (103) ex iure *humano* aequitati cuidam fundato est repetenda.

Quo in iure humano condendo duplici ratione Ecclesia potuit procedere. Etenim aut immunitatem a potestate *civili oblatam* acceptavit et *sua* quoque lege confirmavit, quam civitas postea non iam arbitrarie mutare vel abrogare potuit, aut *indirecta* sua potestate usa est atque *immediata* iuris *canonici* sanctione bona propter connexionem cum persona *ecclesiastica* et ob rationem aequitatis naturalis legibus tributariis civitatis subduxit (104). Prior modus magis explicat *occasionem*, qua *de facto* immunitas illa inducta est, alter modus potius explicitis verbis denotat ius, quo Ecclesia uti potest et quaestionem resolvit ex *ultimis principiis* (105).

b) Si vero agatur de bonis, quae sensu stricto in *publico* dominio *Ecclesiae* sunt constituta (106), certe immunitas realis *absolute* a Deo non est *praescripta*, neque ulla lege divina omnis solutio tributorum civilium indiscriminatim *interdicta*. Nam secus explicari non potest, quare Ecclesia toties saeculis elapsis ordinaria et extraordinaria subsidia civitati suppeditavit aut in recentioribus concordatis sive tacite sive expresse integrum fere immunitatis realis *exercitium* abstulerit (107).

Nihilominus immunitas realis verorum bonorum ecclesiasticorum eo sensu stricti iuris divini est, quatenus potestas civilis

(102) *Devoti* l. c. § 2.

(103) Cap. 4. 7. X. h. t. de im. III. 49.; cap. 1. h. t. de im. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 28.; *Giraldi*, Exp. iur. pont. P. I. sect. 634.

(104) Cfr. cit. cap. iur. Decretal.; *Devoti* l. c. not. 1.

(105) *Innoc. IV.*, Comm. in cap. 2. X. de maior. I. 33. n. 1.

(106) *Schmalzgr.* l. c. n. 20. 24.

(107) *Nussi* l. c. 153. 154. 155. 161. 176. 200. 203.

sine consensu Ecclesiae bonis ecclesiasticis proprie dictis per suas leges tributarias onera imponere nequit (108). Ecclesia enim ex iure divino est *societas perfecta* atque adeo summa ideoque ex natura rei iureque divino ab omni iurisdictione civili exempta. Iam vero huiusmodi societati *nolenti et invitae verae leges tributariae* ab alia societate etiam civili dari non possunt. Ergo bona ecclesiastica ex ipso iure divino tributis, quae *vi legum civilium* sive iurisdictionis politicae exiguntur, non sunt obnoxia. Vera enim *iurisdictio* non est, quae tantum in *volentem* et consentientem exerceri potest. Quare assertio *Vigil*, Peruani, in Syllab. prop. 30. damnata: « *Ecclesiae et personarum ecclesiasticarum immunitas a iure civili ortum habuit* », etiam quatenus de immunitate *reali bonorum ecclesiasticorum* intelligitur, omnino falsa est habenda.

c) Qua assertione huc usque propugnata minime negatur Ecclesiam obligari ad illa onera solvenda, quae nituntur *pacto* vel *alio* titulo strictae *iustitiae commutativae* (109). Neque in dubium vocari potest, quin Ecclesia civitati in vera necessitate constitutae secundum legem ordinatae *caritatis* succurrere debeat (110); at *ultimum* et definitivum *iudicium* hac de re est penes Ecclesiam et imprimis penes *Romanum Pontificem* (111). Pariter *ratio* illarum obligationum Ecclesiae *non est lex quaedam civilis*, cui Ecclesia est *subiecta*, sed *lex naturalis*, qua Deus etiam Ecclesiae praescribit observantiam legum iustitiae et caritatis. Inde autem non sequitur potestatem civilem *suo iu-*

(108) *Devoti* l. c. § 1.; *Giraldi*, Exposit. iur. pont. P. I. sect. 634.; *Schmalzgr.* h. t. n. 56. sq.

(109) *Schmalzgr.* l. c. n. 21. sq. 32.

(110) *Schmalzgr.* l. c. n. 31. sq.; *Cavagnis* l. c. P. I. p. 102. sq.

(111) Cap. 7. X. de im. III. 49.; cap. 3. eod. III. 23. in Sext., ubi etiam gravissimis poenis vel ipsi clerici prohibentur, quominus absque auctoritate Sedis Apostolicae vectigalia vel tributa iure civili sibi imposita sponte solvant, multoque magis cit. cap. 3. etiam Imperatores, reges et principes immunitatem realem Ecclesiae arbitrariis suis legibus violantes ipso facto excommunicationi subiiciuntur. Omnes autem istae censurae aliaeque ex iure antiquo ipso facto inflictae (cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 60. sq.; *Thesaurus* l. c. v. Immunitat. cap. 4.) propter silentium Pii IX. in Const. « *Apost. Sedis* » et immutatam Ecclesiae disciplinam penitus abrogatae sunt. Cfr. *Bargilliat* l. c. n. 1352.; *De Angelis* l. c. l. III. t. 49. n. 4.

dicio Ecclesiam cogere posse, ut obligationibus suis satisfaciat (112); nulla enim in illam pollet iurisdictione. Hinc licet nostra aetate Ecclesia propter rationes aequas et prudentes suam immunitatem realem in praxi multum restringere permittat, tamen etiam nunc leges tributariae potestatis civilis *vi sua propria* Ecclesiam non obligant, sed ab inferioribus Praelatis ultimatum servandae sunt *propter concessionem* a Romano Pontifice factas. Quodsi agatur de vectigalibus, quae bonis *privatis* clericorum sunt imposita, sane clerici nunc *directe* legibus et iudiciis civilibus pro more *aliorum* civium ligari *possunt*. Nam ex natura rei exemptio quoad *ista* bona clericis non competit, atque Ecclesia de facto exemptionem iure *canonico* olim statutam non amplius *sustinere* solet (113).

§ 2. DE ADMINISTRATIONE BONORUM ECCLESIASTICORUM.

I. De iure administrandi bona ecclesiastica.

147. Administratio bonorum ecclesiasticorum, quatenus ab acquisitione et alienatione *distinguitur*, denotat omnes illos actus, qui ad *conservationem* et *meliorationem substantiae* bonorum ecclesiasticorum iam acquisite aut ad legitimam perceptionem, conservationem, meliorationem atque praesertim *applicationem fructuum* et reddituum ecclesiasticorum referuntur. Omnes igitur leges et iura, quibus isti fines promoventur, spectant ad administrationem bonorum ecclesiasticorum.

148. Qua in re *ius* nativum et legitimum administrandi bona ecclesiastica et ab omni iurisdictione civili plane liberum et independens est penes *solam Ecclesiam* (114). Id enim aperte sequitur ex *perfecto dominio* Ecclesiae. Nam si quisvis vir honestus etiam privatus bona sua privata independentem a gubernio civili administrare potest, id a fortiori Ecclesiae competit. Quare omnes leges civiles, quae Ecclesiae ne illam quidem relinquunt

(112) *Schmalzgr.* l. c. n. 37. sq.

(113) *Nussi* l. c.; *Van de Burgt* l. c. p. 173. sq.; *Giraldi, Exposit. iur. pontif.* P. I. sect. 634.

(114) *Van de Burgt* l. c. p. 251. sq.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 352. sq.

libertatem administrandi omnibus civibus et societatibus privatis communem, vere odiosae atque iniustae sunt. Quae ratio eo maiorem habet vim, quod nequaquam agatur de societate quaedam *privata* tandem aliquando generalibus legibus civilibus *subiecta*, sed de societate religiosa et *perfecta* (115) et ab omni iurisdictione civili plane *exempta*. Denique idem ius liberae administrationis mirum in modum confirmatur ex constanti traditione et praxi Ecclesiae atque ex inanibus objectionibus, quibus impugnatur. Nam si praescriptio in favorem potestatis civilis allegatur, est merum figmentum. Cura per Statum illis bonis necessario impendenda ex sese et factorum veritate inspecta omnino non requiritur. Porro necessitas istius tutelae cum querelis de divitiis ab Ecclesia acquisitis non cohaeret; ineptus enim administrator res suas temporales augere non solet. Tandem non pauca gubernia *propriarum* rerum administratione minus ordinata sese ad recte administrandas res *alienas* parum idonea demonstrarunt. Quodsi ad ius quoddam *maiestaticum* provocatur, huiusmodi ius seposita praepostera significatione est potius *officium protectionis*, non ius dominii et administrationis bonorum ecclesiasticorum. *Altum* vero sive eminens dominium Status si in ipsa bona privata est iniusta praetensio, a fortiori in bonis ecclesiasticis omni fundamento caret. Hinc potestas civilis titulum iuris omnino non habet, ex quo partem quandam in administratione bonorum ecclesiasticorum praetendere potest, nisi expressa vel tacita concessio Ecclesiae accesserit. Cfr. *Vering* l. c. § 208. n. V.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 790. not. 6. de istis legibus civilibus in Gallia, Germania, Italia.

II. De administratoribus bonorum ecclesiasticorum.

149. Cum subiecta dominii bonorum ecclesiasticorum sint personae iuridicae, quae per se agere non possunt, universa administratio illorum est penes personas physicas in Ecclesia constitutas. Quare personae illae iuridicae, quibus dominium proprietatis bonorum ecclesiasticorum competit, sese habent ad in-

(115) Syllab. Pii IX. prop. 19.; R. I. 12. in Sext.

star *pupillorum*; administratores autem ecclesiastici aequiparantur *curatoribus* vel tutoribus; illis enim administratio domini pupillorum, ad quam isti inhabiles sunt, ex legitima commissione est data magnaue cum diligentia et absque culpa exercenda (116).

150. Summus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum est *Romanus Pontifex* vi primatus iurisdictionis. Quae potestas iurisdictionis R. P. cum sit amplissima, mirum non est, quod interdum a canonistis cum ipso *iure domini* confundatur aut saltem altum dominium vel universale dominium dicatur, quamvis a *vero* et *proprie* dicto *dominio* Romani Pontificis in omnia bona ecclesiastica omnino sit aliena. Quo iure administrandi Romanus Pontifex imprimis uti solet quoad res temporales Ecclesiae catholicae *communes Sedique Apostolicae* addictas suasque praerogativas exercet per Congregationes in Curia Romana institutas v. g. per Cameram Apostolicam vel per S. R. E. Thesaurarium generalem vel per Cardinalem Camerarium S. R. E. vel per S. C. de Prop. F. vel S. Congr. Reverendae Fabricae S. Petri (117). In administrationem autem particularium institutorum ecclesiasticorum Romani Pontifices sese immiscere non solent, sed legibus generalibus administrationem bonorum ecclesiasticorum ordinant, constanti vigilantia promovent et solummodo causas graviores suo iudicio reservant v. g. licentiam ad alienandas res pretiosas scl. per S. C. Ep. et Reg. vel per S. C. de Prop. F. vel per S. C. pro negot. eccles. extraord.

151. *Episcopi* sunt supremi administratores bonorum ecclesiasticorum, quae in dioecesibus reperiuntur (118) neque iure speciali iurisdictioni Episcoporum sunt subducta v. g. bona temporalia virorum regularium exemptorum (119). Cum nostra ae-

(116) Cap. 2. § 1. de relig. domib. III. 11. in Clem.

(117) *Santi* l. c. lib. I. tit. 31. n. 119.

(118) Cfr. c. 39. 40. 41. Apost. junct. c. 24. C. XII. q. 1.; c. 5. C. X. q. 1. = c. 24. Conc. Antioch. (a. 341.); c. 23. C. XII. q. 1. = c. 25. cit. Conc. Ant.; cap. 2. de rel. dom. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. 9. de ref., Sess. VII. cap. 15. de ref.; Collectan. S. C. de Prop. F. n. 1623. sq.

(119) *Bouix*, De iure regular. t. II. p. 268. sq.; Act. S. Sed. vol. 28. p. 622. sq. de congreg. religiosorum votorum simplicium.

tate ex disciplina vigenti nequaquam omnia bona ecclesiastica in dioecesi sint massa quaedam communis, sed inter complura subiecta domini distincta, Episcopus *non* est *unicus* administrator in sua dioecesi. Is enim imprimis administrat bona *mensae* suae et fundos *communes* totius dioecesis sive per se sive per oeconomos a se deputatos. »

Praeterea alii administratores inferiores iure communi vel particulari *Ecclesiae* constituti sunt. Qui administratores inferiores *ab Episcopo* sunt deputandi, dummodo iure canonico exceptio non sit statuta, aut iniustis legibus civilibus libertas Episcopi non impediatur. Et *beneficiati* quidem suorum bonorum beneficialium habent administrationem. Bona fabricae ecclesiarum parochialium haud raro *procuratorum laicorum* administrationi sunt commissa. *Hospitalia* aliaque instituta auctoritate ecclesiastica erecta forte ex lege foundationis speciales nacti sunt administratores, et interdum etiam *patronis* propter reservationem in limine foundationis factam pars quaedam in administrandis bonis donatis conceditur. At omnes isti inferiores administratores *subsunt* iurisdictioni Episcopi, nisi specialis probetur exceptio. Quare Episcopus huiusmodi administratores sepositis exemptis ab officio suspendere vel remove potest (120). *Moniales* quoque exemptae et Praelatis regularibus subiectae quoad *administrationem bonorum suorum* saltem ita Episcopo loci subordinantur, ut singulis annis eidem rationem administrationis reddere debeant (121).

III. De modo administrandi bona ecclesiastica.

152. Administratio bonorum ecclesiasticorum generatim fiat *nomine Ecclesiae*, *dependenter* ab inspectione et revisione Su-

(120) Gregor. XVI. Ep. ad Vic. Ap. Gibraltar. 12. Aug. 1841.; *Ferraris* l. c. v. Administratio n. 25.; Act. S. Sed. vol. I. p. 151. sq. 220. sq. vol. VI. p. 405. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 256.; *Bouix* l. c. p. 308. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 793. not. 7. 8., ubi recensentur leges civiles, quibus certis administratoribus bonorum ecclesiasticorum iniusta conceditur independentia ab Episcopis.

(121) Greg. XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Febr. 1622. iunct. resp. S. C. Ep. et Reg. 27. Mart. 1896. in Act. S. Sed. vol. 28. p. 622. sq.; *Bouix* l. c. p. 310. sq.; *Aichner* l. c. § 229.

periorum *ecclesiasticorum*, iuxta normas praescriptas in iure communi vel particulari Ecclesiae vel in instrumento fundationis (122). De facto ad maiora mala vitanda etiam attendendae sunt ordinationes a potestate civili de administratione bonorum ecclesiasticorum invalide et iniuste latae (123). Quicumque igitur bonorum ecclesiasticorum administratores deputati sunt, imprimis rite suscepto officio forte etiam cum *iuramento* ab Episcopo praescripto (cfr. S. C. C. 18. Iul. 1705.; *Ferraris* l. c. v. Administratio n. 1.; *Van de Burgt* l. c. p. 259.) omnium rerum, reddituum, bonorum sive mobilium sive immobilium, quae in dominio instituti ecclesiastici suae curae commissi reperiuntur, accuratum conficere debent *inventarium*. Cfr. cap. 2. § 1. de relig. dom. III. 11. in Clem. Cuius inventarii unum exemplar tradendum est Episcopo, ut in archivio episcopali conservetur, alterum exemplar propria manu subscriptum inter libros ecclesiasticos est retinendum (124).

Porro boni administratoris ecclesiastici est omnia *documenta* et *instrumenta*, quibus iura ecclesiastica in bona temporalia nituntur, caute conservare et rite ordinare et in archivio, si quod existat, leponere. Cum nostra aetate sive de facto sive ex tolerantia vel etiam expressa concessione Ecclesiae clericorum causae mere civiles velut contractuum, debitorum, hereditatum a iudicibus saecularibus cognoscantur et definiantur, omnia instrumenta ad praescripta iuris *civilis* accurate sint exacta (125).

Denique *libros dati* et *expensi*, quot pro maiori minorive ambitu administrationis necessarii sunt, bene ordinatos teneat et *rationem administrationis* suae legitimo tempore et ordine servato reddat (126) neque futurarum expensarum et annum reddituum elenchum prudenter praeparare omittat.

(122) Cfr. cit. cap. 2. de dom. relig. in Clem.; Conc. Trid. l. c.

(123) *Bargilliat* l. c. n. 962. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 182. not. 4. sq. § 183.

(124) *Van de Burgt* l. c. p. 259.

(125) *Nussi* l. c. p. 202.

(126) Cit. cap. 2. de dom. rel. in Clem.; Conc. Trid. l. c. Censurae latae sententiae, quibus in iure Decretalium plectebantur administratores quidam negligentes statuta canonica ad conservationem bonorum ecclesiasticorum condita v. g. cap. 40. de elect. I. 6. in Sext. iunct. cap. 7. eod. I. 3. in Clem. et cap. 9. de off. ordin. I. 16. in Sext., certe post Pii IX.

153. Quodsi *forma* illa ordinata administrationis non est negligenda, eo maiore diligentia *res ipsa* est curanda. Quare probus administrator bonorum ecclesiasticorum imprimis illorum substantiam conservare, meliorem efficere atque augere debet. Cfr. cap. 2. X. de donat. III. 24. Hinc damna a bonis ecclesiasticis avertere, domus, quae reparatione indigent, restaurare, praelia male culta melius excolere, bona dilapidata vindicare et contra novas violationes defendere tenetur. At ne inferior administrator inutilibus litibus implicetur, saltem ex iure particulari lites de iuribus Ecclesiae non intendant, nisi competentis Superioris ecclesiastici v. g. Episcopi expressam licentiam obtineat (127).

Quodsi bona ecclesiastica constant *pecunia*, ex cuius *foenore* expensae ecclesiasticae sunt solvendae, maxime curandum est, ut *substantia* pecuniae conservetur ideoque tuto et cum necessariis cautionibus et utiliter investiat. Neque dubium existere potest, quin iuxta sacros canones et iteratas declarationes S. C. Ep. et Reg. pecunia ecclesiastica *per se* et *ordinarie* investienda esset in bonis stabilibus et tutis et frugiferis. Quare investimentum in censibus aut in tabulis debiti publici attento iuris rigore nonnisi secundo et tertio loco et cum certis limitationibus in subsidium admittitur (128). At superior lex omnibus attentis circumstantiis est ipsa *conservatio* bonorum ecclesiasticorum et legitima sufficientium reddituum *perceptio*.

Porro redditus ecclesiastici a provido administratore accurate et iusto tempore sunt *exigendi* et *percipiendi*, ne ex dilatione

Const. « *Apost. Sed.* » abrogatae sunt. Quare quatenus poenae vigeant propter socordiam in quibusdam actibus administrationis v. g. ob inventarium non confectum, rationes suo tempore non redditas, ex iure particulari est eruendum. Cfr. v. g. Conc. prov. Quiten. II. a. 1869. in Collect. Lact. t. VI. col. 443. iunct. t. I. col. 167. 208. 362. 758. 765.

(127) Cfr. c. 7. C. X. q. 1. = c. 15. Conc. Aurel. (a. 511.); cap. 3. X. de success. ab intest. III. 27.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. 9. de ref. iunct. Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) et Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 219. 585. sq.; *Schmalzgr.* I. II. t. I. n. 40.; *Heuser* in Arch. f. k. K. t. 7. p. 256. sq.; *Friedberg-Ruffini* I. c. p. 800. not. 30. i. f. p. 798. sq. not. 22. sq. *Scherer* in Arch. f. k. K. t. 47. p. 3. sq.

(128) *Aichner* I. c. §§ 220. 229. 230.; *Trombetta*, Praxeos regulae circa contractus rer. eccles. p. 171. sq.

damnum oriatur, praescriptio locum habeat, aut saltem actio et executio iudicialis impediatur.

Reditus percepti, quatenus opus sit aut conveniat, in armario vel alio in loco pro natura reddituum rite conserventur et tandem ex mente fundatorum vel ex praescriptionibus iuris communis vel particularis applicentur. Cfr. cit. cap. 2. de relig. dom. III. 11. in Clem. Hinc non solum ab arbitrariis expensis est abstinendum, sed etiam extraordinariae ne fiant, nisi omnibus formalitatibus servatis, quae iure communi vel particulari statutae sunt. Id quod potissimum valet, si expensae extraordinariae non ex redditibus ordinariis, sed ex *debitis contractis* essent solvendae.

Quodsi administratores sua culpa rebus Ecclesiae damnum intulerunt, illud ex bonis propriis resarcire tenentur (129). Porro Ecclesia habet beneficium restitutionis in integrum, si ex negotiis administratorum *damnum* passa est. Cfr. cap. 1. 3. 6. X. de rest. I. 41.; cap. 2. de rest. I. 21. in Sext.; cap. un. de rest. I. 11. in Clem.; cap. 11. X. de reb. Eccles. I. 13. Item si administratores negotia ineant ex titulo oneroso absque licentia competentis Superioris ecclesiastici, Ecclesia de tali negotio non tenetur respondere, nisi illud forte in ipsius utilitatem redundavit. Cfr. cap. 4. X. de fid. III. 22.

Scholion. Cum non pauca ad aptam bonorum ecclesiasticorum administrationem requisita nitantur specialibus instructionibus et consuetudinibus singularum dioecesium, quibus ad minutas solemnitates et formalitates a iuris quaestionibus alienas descenditur, statuta particularia et stylus Curiarum episcopaliū in praxi adeantur necesse est (130).

(129) Conc. Trid. l. c.; *Aichner* l. c. § 229.

(130) Cfr. Collect. Lac. v. Bona eccles. v. g. t. V. col. 218. sq.; Collectan. S. C. de Prop. F. n. 1627. 1628.

§ 3. DE ALIENATIONE BONORUM ECCLESIASTICORUM.

I. De natura et ambitu alienationis
bonorum ecclesiasticorum (131).

154. Alienatio bonorum ecclesiasticorum hoc loco sumitur sensu lato, quatenus denotat actum, quo in alium transfertur rei dominium (venditio) aut rei usus vel usufructus (locatio) aut aliud ius in re (hypotheca). Quare in materia nostra alienatio non solum denotat omnem actum, quo bonum quoddam temporale ex *dominio directo* alicuius ecclesiae vel instituti ecclesiastici in dominium alterius subiecti sive ecclesiastici sive saecularis transfertur, sed etiam comprehendit illos actus legitimos, quibus bona ecclesiastica retento dominio directo quoad dominium *utile* vel usumfructum transferuntur aut aliis iuribus in illa concessis *periculo* amissionis exponuntur aut ad *longius tempus directae* possessioni Ecclesiae subtrahuntur aut generatim *peioris conditionis* fiunt. Hinc actus alienationis sunt donatio, (cfr. cp. 2. 3. X. de don. III. 24.) venditio, (cfr. cp. 5. X. de reb. Eccl. al. III. 13.; cp. 6. X. de empt. III. 17.), permutatio (cfr. cp. 1. 2. 3. 4. 6. X. de rer. permut. III. 19.), solutio (cfr. cp. 2. X. de solut. III. 23.), cessio iuris v. g. crediti vel litis vel actionis iam quaesitae. Nam illis actibus vere transfertur *ius in re*. Porro alienationi adnumerantur alii actus, qui alienationem *praeparare* et inchoare censentur velut pignus (cfr. cp. 1. X. de pign. III. 21.), hypotheca specialis (cfr. cp. 5. X. de reb. III. 13.), aut transferunt dominium saltem utile v. g. infeudatio (cfr. cp. 2. X. de feud. III. 20.), emphyteusis, locatio diuturna i. e. ultra triennium frugiferum (cfr. cp. 2. 4. X. de loc. et cond. III. 18.) aut generatim in perpetuum vel ad longius tempus bona ecclesiastica gravibus *oneribus* subiciunt v. g. per concessionem *servitutis* vel iuris advocaticii. Cfr. cp. 2. X. de reb. Eccl. III. 9. in Sext.

At *repudiatio lucri* etiam sine causa ab administratore ec-

(131) *Schmalzgr.* l. III. t. 13. n. 1. sq.; *Trombetta*, Praxeos regulae circa contractus rer. eccles.; *Grashof* in Arch. f. k. K. t. 36. p. 203. sq.; *Aichner* l. c. § 221.; *Van de Burgt*, De eccles. p. 291. sq.

clesiastico facta, quamvis aliunde *illicita* sit, tamen vera et propria *alienatio* dici nequit. Item alienatio non est pecuniam *mutuo accipere*, si hypotheca speciali bona ecclesiastica non graventur, neque pecuniam fundorum ecclesiasticorum *mutuo dare* in forma alias legitima et secura (132).

155. Vocabulo « *rerum* » in rubrica h. t. 13. de reb. Eccl. non alien. significantur quaecunque tum res immobiles et mobiles, tum actiones, obligationes, iura, quae rebus illis sive immobilibus sive mobilibus inhaerent. Verbum « *Ecclesiae* » in eadem rubrica intelligendum est *sensu lato*, et non solum designat Ecclesiam universalem vel alias minores societates in Ecclesia constitutas vel ecclesias ad cultum divinum destinatas, sed etiam omne *institutum*, quod *auctoritate ecclesiastica* ad exercenda *opera religionis* vel *caritatis* est erectum v. g. monasteria, seminaria, hospitalia *ecclesiastica* (133).

156. Vera alienatio locum habere potest *tum* inter institutum *ecclesiasticum* et hominem *privatum* vel institutum *saeculare*, qua bona illa in translatione perfecta dominii ecclesiastica esse desinunt, *tum* inter duo instituta *ecclesiastica* particularia, ubi iura quidem vere ex uno subiecto in alterum transferuntur, sed ecclesiastica manent. Hinc si iure ecclesiastico certae alienationes *simpliciter* et sine distinctione prohibentur, alienatio inter duo instituta *ecclesiastica* cum communiore sententia et attenta praxi Curiae Romanae a prohibitione non est excipienda (134). Cfr. *D'Annibale*, Summula theol. mor. P. III. n. 77. sq.

(132) *Schmalzgr.* l. c. n. 13. sq.; *D'Annibale*, Comm. cit. n. 175.; *Bucceroni* l. c. n. 83.; *Hollweck* l. c. p. 243. not. 11. p. 246. not. 19. 1.

(133) Cfr. de sensu restricto « *instituti ecclesiastici* » in iure civili Italiae: Cod. civ. Ital. art. 434.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 175. 800.

(134) S. C. C. 7. Sept. 1624. 21 Mart. 1626. 24. Ianuar. 1632. apud *Ferraris* l. c. v. Alienatio art. 4. n. 13. sq. 30. sq.; *Pennacchi* l. c. t. II. p. 121. sq. cum *Schmalzgr.* l. c. n. 22.; aliter *D'Annibale* alique, qui ex *fine* quodam (*partiali*) legislatoris *litteram* legis limitant et distinguunt. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 244.; *Biederlack* in Act. theol. Oenip. t. XXI. p. 378. sq. 383. sq.

II. De iure et prohibitione Ecclesiae alienandi bona ecclesiastica.

157. De *iure* Ecclesiae *alienandi* bona sua dubitari nequit. Id enim ex pleno perfectoque dominio Ecclesiae in sua bona evidenter deducitur, et haud raro ad finem Ecclesiae promovendum alienatio potest esse necessaria vel saltem summopere utilis. Quod ius alienandi cum sit proprium Ecclesiae tanquam societati *perfectae*, a *potestate civili* est omnino independens (135).

At Ecclesia quoniam est persona moralis, quae per se agere non valet, ad instar *pupilli* per Praelatos ecclesiasticos et administratores de bonis suis disponit. Nemo ex illis, ne ipso quidem Romano Pontifice excepto, habet ius bona ecclesiastica *absque* proportionata causa *valide* alienandi. Cfr. cap. 2. X. de donat. III. 24. Nam ex iure divino nullus administrator bonorum alienorum sine iusta causa valide alienare valet. Cui iuri divino etiam Romanus Pontifex, utpote tantum administrator, non dominus bonorum ecclesiasticorum, vere est subiectus. Praeterea solemniter iuramento promittit se bona ecclesiastica in favorem suorum consanguineorum non esse dilapidaturum. Quare Romanus Pontifex aliis *solemnitatibus* (136) iure canonico in alienatione bonorum ecclesiasticorum praescriptis rigore non obligatur; alienatio vero ab ipso sine *iusta causa* facta nulla et irrita existeret et sive per illum sive per successorem esset revocanda. In foro externo ex communiter contingentibus *praesumendum* est Romanum Pontificem ex iusta causa alienasse bona ecclesiastica.

158. Propter proclivitatem hominum dilapidandi bona ecclesiastica *ius* Ecclesiae *ad alienationem* non est multis verbis defendendum. Inde a primis saeculis contra praeposteras alienationes potius severae *prohibitiones* alienationis fuerunt promulgandae. Quare praesertim ius constitutum de *prohibita* aliena-

(135) Syllab. Pii IX. prop. 19. Hinc facile intelligitur valor art. 434. cod. civil. Ital.: « *I beni degli istituti ecclesiastici sono soggetti alle leggi civili e non si possono alienare senza l'autorizzazione del governo* ». Cfr. Friedberg-Ruffini l. c. p. 800. not. 30. 29. et p. 799. not. 28.

(136) Schmalzgr. l. c. n. 25.

tione est exponendum, simulque ratio reddenda, cur Ecclesia non obstantibus querelis de manu mortua iuste et sapienter leges illas prohibentes condiderit (137).

III. De obiecto prohibita vel permissa alienationis bonorum ecclesiasticorum (138).

159. Res *ecclesiasticae*, quae generatim legibus Ecclesiae alienationem sine solemnitate prohibentibus subiacent, tantum intelliguntur illae in dominio *Ecclesiae* (i. e. in sensu rubricae h. t.) constitutae. Quare bona temporalia, quae pertinent ad pia opera *mere laicalia* absque ulla auctoritate ecclesiastica *erecta*, legibus illis ecclesiasticis non subiiciuntur v. g. quoad necessitatem indulti apostolici. Nam ipsum verbum « *Ecclesiae* » in rubrica h. t. obstat; illa enim bona sensu vero et proprio res *Ecclesiae* dici non possunt (139).

160. Porro ex rebus ecclesiasticis *liberae* alienationi subducuntur sunt res *immobiles*, v. g. praedia, res mobiles pretiosae, quae *servari possunt* v. g. calices pretiosi (140), ususfructus *longi* temporis, census sive relictus et pensiones annuae ex re immobili v. g. ex praedio provenientes, actiones rerum immobilium et mobilium pretiosarum, reliquiae sanctorum insignes (141), bibliotheca bene instructa. Quibus rebus iam ab

(137) *Grashof* l. c. t. 36. p. 203. sq.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 339. sq. 350. sq.; Instr. S. C. de Prop. Fid. 8. Sept. 1869. in Collect. S. C. de Prop. Fid. n. 1630.

(138) *Schmalzgr.* l. c. n. 26. sq.; *Vering* l. c. § 216.

(139) *D'Annibale* l. c. n. 171.; *Sanguineti* l. c. n. 440.; *Hollweck* l. c. p. 237. not. 11. p. 244. not. 10. Cfr. quoque S. Poenitentiar. 14. Dec. 1898.

(140) Cap. unic. h. t. in Extrg. com.; decr. S. C. Ep. et Reg. et S. C. C. ex saec. 17., quibus res dicitur pretiosa et ab Episcopo sine beneplacito apost. non alienanda, si *superet* 25 scutata aurea (circa 225 libell.). A qua norma S. C. Ep. et Reg. in caus. Terracin. 1. Maii 1840. nondum recessit; S. C. C. in caus. Forosompr. 21. Iul. 1827. iam probavit *consuetudinem* centenariam vel quadraginta annorum, qua Episcopo ex iure proprio venia concedebatur alienandi bona ecclesiastica non excedentia valorem 50 (argent.) scutatorum (c. 267 libell.); at nunc pretium pecuniae est saltem duplo vel triplo minus. Cfr. *De Angelis* h. t. n. 1. et de pretiosis rebus *mobilibus*: *Schmalzgr.* h. t. n. 3.; *Maschat* l. c. h. t. n. 1.

(141) Cfr. quoad *excommunicationem* *D'Annibale* l. c. n. 174. Quam-

antiquis canonistis enumeratis certe nostra aetate addendi sunt tituli, qui *fundationem* vel *dotationem* beneficii vel instituti ecclesiastici constituunt (142).

161. Ab alienatione non excluduntur res *mobiles* Ecclesiae non pretiosae, aut quae servari non possunt v. g. fructus; porro res pretiosae sive immobiles sive mobiles, quae retineri nequeunt, sed ex *iuris necessitate* alienari *debent* v. g. res pretiosae donatae conventui PP. Capuccin. (cfr. tamen *Trombetta* l. c. p. 223.); bona ab antiquo in feudum vel emphyteusim lari solita cum evidenti Ecclesiae utilitate (143), bona quaecunque in casu *maximae* et *urgentis necessitatis*, in qua sine gravi Ecclesiae damno consensus competentis Superioris ecclesiastici exquiri nequit, denique res etiam immobiles exigui valoris et ecclesiae inutiles atque interveniente necessitate vel utilitate Ecclesiae.

Neque desunt casus, quibus certae *res ecclesiasticae* etiam servatis *solemnitatibus* alienari prohibentur, v. g. si ecclesia in usum laicorum, vel alia bona ecclesiastica cum scandalo in Hebraeum vel haereticum transferantur, vel si agatur de rebus, quae cum expressa conditione, ne alienentur, donatae fuerunt: huiusmodi enim pactum est servandum, nisi magna necessitas vel utilitas Ecclesiae aliud suadeat (144).

vis enim ex disciplina nunc vigente insignes reliquiae v. g. corpora Sanctorum *inconsulta Sede Apostolica* transferri vel alienari non possint, tamen huiusmodi prohibita translatio vel alienatio reliquiarum sub prohibitione et poenis statutis in Const. « *Ambitiosae* » et « *Apostolicae Sedis* » contra alienantes « *bona ecclesiastica* » non continetur, sed aliis poenis arbitrariis coercenda est. Cfr. S. C. C. alleg. a Bened. XIV., De beat. et canon. l. IV. P. 2. cp. 22. n. 14.; decis. S. R. C. 8. Iul. 1602. alleg. a *Ferraris* v. Alienatio art. 1. n. 8.; *Bouix*, De iure regular. t. II. p. 202.

(142) *Hollweck* l. c. p. 242. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 967.; *Pennacchi* l. c. t. II. p. 144. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 50. sq.

(143) Cap. 2. X. de feud. III. 20. Quae exceptio etiam Const. « *Ambitiosae* » retenta non amplius valet; nam teste experientia (cfr. Novell. 120.; *Grashof* l. c. tom. 36. p. 209. sq.) huiusmodi contractus feudales vel emphyteutici ecclesiis et locis piis solent esse praedudiciales. Ideo pro *quovis* contractu *emphyteutico* ex disciplina nunc vigente requiritur beneplacitum apostolicum. Cfr. *De Angelis* h. t. n. 5.; *D'Annibale*, Comment. n. 175. not. 24.

(144) *Schmalzgr.* h. t. n. 53.; *Hollweck* l. c. p. 246. not. 19. Cfr. quoque de prohibita venditione fructuum beneficiorum et horum locatione

IV. De conditionibus requisitis
ad alienationem bonorum ecclesiasticorum (145).

162. Res ecclesiasticae sive mobiles sive immobiles, quarum alienatio per se est prohibita, tamen *iusta causa* interveniente et *solemnitatibus* servatis alienari possunt.

163. Quae iustae causae ex communiter contingentibus sunt quatuor scilicet *urgens* Ecclesiae *necessitas*, evidens Ecclesiae *utilitas* (146), *pietas* (147), ipsius rei alienandae *inutilitas* vel incommoditas (148). Quibus de causis rite *constare* debet (149). Hinc alienatio a Superiore ecclesiastico sine iusta causa facta etiam omnibus solemnitatibus servatis in se nulla et irrita est (150), quia Praelati ecclesiastici solummodo administratores, non domini sunt bonorum ecclesiasticorum. Quodsi solemnitates iuris fuerint servatae, et dubium sit de causa, in praxi merito praesumitur causam fuisse legitimam; at si constet causam legitimam tantum fuisse existimatam (151), praefenda est sententia, quae tenet in tali casu alienationem esse irritam. Nam alienationes sine iusta causa factae absolute in sacris canonibus dicuntur *nullae*.

164. Praeter iustam causam ad alienationem rerum ecclesiasticarum immobilium et mobilium pretiosarum requirunt *solemnitates* a iure servatae. Quae solemnitates ex iure *antiquo* fuerunt *tractatus* praevius sive matura deliberatio (152), consensus *Episcopi* pro iis bonis, quorum alienationem potest et debet concedere (153), decretum alienandi Ordinarii vel Vicarii gene-

per resolutiones anticipatas: Bened. XIV. Const. « *Universalis* » 29. August. 1741.; Concil. Trident. Sess. XXV. cap. 11. de ref.; *Devoti*, Inst. t. II. p. 137. sq.

(145) *Schmalzgr.* n. 54. sq.

(146) Cap. 8. X. h. t.; cap. 1. h. t. in Clem.; *Schmalzgr.* l. c. n. 59. sq.

(147) Cfr. c. 15. 16. 70. C. XII. q. 2.; *Schmalzgr.* l. c. n. 57.

(148) Cfr. c. 53. C. XII. q. 2.

(149) *Schmalzgr.* l. c. n. 64. sq.

(150) Cap. 1. h. t. in Sext.; cap. 1. h. t. in Clem.; cap. unic. h. t. in Extrav. com.; *Schmalzgr.* l. c. n. 69. sq.

(151) *Schmalzgr.* l. c. n. 71.

(152) Cap. 1. h. t. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 73. sq.

(153) *Schmalzgr.* l. c. n. 96. sq.

ralis, si mandato speciali sit instructus (154), consensus et subscriptio Capituli ecclesiae vel conventus, cuius bona sunt alienanda (155), consensus Capituli ecclesiae *cathedralis*, etiamsi agitur de alienandis aliis bonis dioecesis (156), consensus patroni (157), si forte in limine foundationis huiusmodi ius sibi reservasset. Cfr. *D'Annibale* l. c. n. 171. not. 6.

165. Vi Const. Pauli II. « *Ambitosae* » ab Urbano VIII. cit. decreto 7. Sept. 1624. denuo inculcatae et a Pio IX. Const. « *Apost. Sedis* » iterum confirmatae, sublatis *ubique* quibuscunque *generalibus privilegiis* vel *consuetudinibus* etiam *immemorialibus* (158), ex disciplina nunc vigente licentia *Sedis Apostolicae* requiritur, ut *pretiosae* res mobiles vel immobiles *alienentur*. Quare non paucorum doctorum sententia (159) de non recepta vel per consuetudinem abrogata Const. « *Ambitosae* » nostra aetate antiquatis et falsis opinionibus *ubique* etiam extra Europam est adnumeranda. Porro Const. « *Ambit.* » comprehendit omnes species alienationis, quae supra fuerunt propositae et nequaquam ad solam *translationem* dominii *directi* restringitur. Minime vero extendenda est ad alienationem rerum mobilium vel immobilium, quae pro diversitate *regionum* iuxta *praesentem* valorem pecuniae (nunc saltem duplo vel triplo minorem) *pretiosae* non *amplius* dici possunt. Cfr. *Maschat* l. c. h. t. n. 1., ubi eandem fere normam statuit in diiudicanda re pretiosa, quam suo tempore alii dixerunt esse 20, alii 25 vel 100 aureos.

In his enim ex declaratione S. C. C. mansit ius antiquum Episcoporum c. *Terrulas* 53. C. XII. q. 2., neque requiritur

(154) *Schmalzgr.* l. c. n. 99. sq.

(155) Cap. 3. 8. X. de his, quae sunt a Prael. III. 10.; *Hollweck* l. c. p. 246. not. 1.

(156) Cit. cap. num. praec.; cap. 8. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 82. sq.; *Schneider* l. c. p. 358. sq.

(157) Gubernii civilis consensus non requiritur, nisi adsit expressa Ecclesiae concessio vel tacita tolerantia iniustarum legum civilium. Cfr. *Nussi* l. c. p. 232. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 799. sq.

(158) S. C. Inq. 22. Dec. 1880. in Coll. S. C. de Prop. F. n. 1633.

(159) V. g. *Bouix* l. c. t. II. p. 301. sq. aliique etiam post Constit. « *Apost. Sedis* » Pii IX., quibus recte contradicunt: *Bargilliat* l. c. n. 973.; *D'Annibale* l. c. n. 172.; *Hollweck* l. c. p. 241. not. 1. aliique v. g. *Pennacchi*, *Bucceroni*, *Heiner*.

beneplacitum *apostolicum*. Multoque minus in casibus plane extraordinariis insistendum est litterae legis, ubi periculum est in mora, et propter urgentem necessitatem recursus ad Romanum Pontificem fieri nequit (160).

Quamvis ex iure novo Const. « *Ambitiosae* » beneplacitum apostolicum ad *valide* alienandas res pretiosas Ecclesiae omnino sufficiat suppleatque solemnitates iure antiquo requisitas (161), tamen de facto Sedes Apostolica licentiam alienandi concedere non solet, nisi cum consensu vel voto illorum, quorum interest, et cum clausulis quibusdam et conditionibus omnino verificandis (162). V. g. in Concilio plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 20. statuitur: « *Quando agitur de bonis et fundis dioecesis vel missionum permutandis aliisque agendis, quae speciem alienationis prae se ferunt, ubi summa pecuniae non excedat valorem quinque milium scutatorum, Episcopi liberi erunt; ubi vero negotium eam summam superet tunc requiritur consilium consultorum eoque praehabito necessaria est S. Sedis permissio* ».

Non raro Episcopis extraordinariae concessae sunt facultates, ut absque *praevio* recursu ad Sedem Apostolicam etiam res magni valoris v. g. ea lege alienare possint, ut ex consultorum dioecesanorum consilio ipsis perspecta sit necessitas vel evidens utilitas Ecclesiae, et cum onere *postea* de usu facultatis ad S. C. v. g. de Prop. F. referendi. Cfr. Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.); *Vering* l. c. § 216. not. 12.; Arch. f. k. K. t. 44. p. 262. sq.

(160) S. C. de Prop. Fid. 27. Aug. 1832. et 31. Mart. 1836. in Coll. S. C. de Prop. F. n. 1625. 1626.; *Schmalzgr.* l. c. n. 112.; *Bucceroni* l. c. n. 83.; at *D'Annibale* l. c. n. 175. nimis liberaliter Ordinariis absque indulto apostolico permittit alienationem praedii *non exigui*, si plus incommodi quam commodi afferat. Nam ita nimis facile lex fieret illusoria. Cfr. *Hollweck* l. c. p. 242. not. 4. 246. not. 1.

(161) *Schmalzgr.* l. c. n. 116. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 301. sq.; *D'Annibale* l. c. n. 176.

(162) *De Angelis* l. c. n. 3.; *Trombetta*, Praxeos regulae circa contrah. rer. eccles. rite ineundos p. 158. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 319. sq. fuse agit de *adiudicatione* ex iure canonico expedienda. Quae decreta nunc in omnibus regionibus certe ad amussim servari non amplius possunt.

V. De effectibus alienationis bonorum ecclesiasticorum.

166. Alienatio bonorum ecclesiasticorum *legitime* facta vere *transfert ius* dominii vel aliud ius, de quo in negotio alienationis actum est.

167. Quodsi alienatio rei pretiosae sit *illegitima* i. e. absque causa iusta *vel* sine *solemnitatibus* v. g. beneplaciti apostolici facta, ex *verbis* et *fine* legis nulla et *irrita* est in foro quoque *interno*, ut patet etiam ex iteratis decisionibus S. C. Ep. et Reg. atque S. C. C. v. g. 24. Nov. 1821. Idem valet de illegitima alienatione rei *modicae* (163).

168. Consequenter Praelatus ecclesiasticus, qui suam auctoritatem interposuit, ius habet et officium *revocandi* alienationem a se illegitime factam (164). Idem facere possunt et debent successores illorum Praelatorum (165). Clerici quoque servitio alicuius ecclesiae addicti assurgere tenentur contra malam alienationem rerum, quae illius ecclesiae propriae sunt, et si scientes hoc omitterent, puniendi sunt. Imo quibuscumque ecclesiasticis personis licet vocem contradictionis offerre (166). Denique qui ex illegitima et invalida alienatione *recipit* bona ecclesiastica, is omnino tenetur illa *restituere*.

169. Quodsi alienatio formaliter est *valida* ob solemnitates servatas, et nihilominus Ecclesia graviter laesa est, quod *causa* utilitatis tantum fuerit apparens, competit Ecclesiae beneficium restitutionis in integrum, i. e. Ecclesia recuperat bona sua alienata et alteri parti restituit, quod ex alienatione acceperat (167).

(163) Cap. 6. 12. X. h. t.; cap. unic. h. t. in Extrav. com.; *Schmalzgr. l. c. n. 129. sq.*, ubi n. 132. sq. *nullitatem* alienationis etiam rei pretiosae ex iusta causa, sed absque *solemnitate* factae sine sufficientibus rationibus in foro *interno* non admittit et ad solum forum *externum* limitat. Cfr. *Hollweck l. c. p. 245. not. 18. p. 246. sq.*; *Pennacchi, Comment. in Const. Apost. Sedis tom. II. p. 128. sq.* recte contra *Ballerini* aliosque v. g. *D'Annibale l. c. n. 176.*

(164) Cap. 6. X. h. t.; *Schmalzgr. l. c. n. 151. sq.*

(165) Cap. 2. X. de donat. III. 24.; cap. 9. X. h. t.; *Schmalzgr. l. c. n. 155.*

(166) Cap. 6. X. h. t.

(167) Cap. 11. X. h. t.; *Schmalzgr. l. c. n. 167. sq. 156. sq.*; *Trombetta*

Si propter iuris solemnitatem *non* servatam irrita fuit alienatio, Ecclesia habet *actionem personalem* contra Praelatum vel administratorem beneficii et eius haeredes, ut servetur indemnitas, praeterea *actionem realem*, ut rem penes quemcunque possessorem prosequatur. Nam per alienationem ob iuris solemnitatem non servatam ipso iure irritam translatio dominii non est facta, ideoque Ecclesia prosequitur rem, quae vere in *suo* dominio semper permansit et ad eam *libere* reverti debet (cfr. Constit. « *Ambitiosae* » in cap. 1. de reb. III. 4. in Extravag. com.), salvo iure regressus *emptoris* in administratorem ecclesiasticum illegitime alienantem.

170. Denique *alienantes* et *recipere praesumentes* bona ecclesiastica absque beneplacito apostolico ad formam Extravagantis « *Ambitiosae* » de rebus Ecclesiae non alienandis ipso facto incurrunt *excommunicationem nemini* reservatam. Quam excommunicationem Pius IX. Const. « *Apost. Sedis* » innovavit quoad *omnes* etiam *Episcopos* et *Abbat*es iuxta satis fundatam sententiam *iam* per ipsam Const. « *Ambitiosae* » excommunicatione punitos, at *interdictum* ab ingressu in ecclesiam Episcopis et Abbatibus contra regulam Const. « *Ambit.* » alienantibus statutum cum silentio praeteriret, omnino abrogavit. Similiter inferiores Praelati vel rectores ecclesiarum, qui ex eadem Constit. « *Ambitiosae* » ipso facto etiam *beneficiis* vel officiis sive saecularibus sive regularibus *privati* existunt, quorum res et bona perperam contra cit. Const. « *Ambit.* » alienarunt, pariter *nunc saltem* ex Pii IX. Const. excommunicationi subiiciuntur (168). Omnes aliae *cen*surae latae sententiae, quae praeterea ex antiquiore iure pontificio in alienationem prohibitam bonorum ecclesiasticorum fuerant statutae et a Pio IX. in cit. Const. « *Ap.*

l. c. p. 89. sq.; *Sebastianelli*, Praelect. iur. can. t. II. p. 410. sq. At in praxi leges civiles favorem restitutionis in integrum Ecclesiae non amplius concedunt v. g. in Italia, Austria, Borussia. Cfr. *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 798. not. 22. 23.

(168) *D'Annibale* l. c. n. 177. not. 53.; *Thesaurus* l. c. v. Alienatio cap. 1. sq. cap. 6.; *Hollweck* l. c. p. 241. not. 2.; *Hinschius* l. c. t. V. p. 878. sq.; at *De Angelis* h. t. 13. n. 4. alique improbabiliiter putant Episcopos et Abbates *etiam post* Const. « *Apost. Sedis* » non incurrere illam excommunicationem.

Sedis » omissae, penitus sublatae sunt. Cfr. v. g. cap. 2. X. de solut. III. 23.; cap. 2. de reb. Eccl. III. 9. in Sext.; cap. unic. eod. III. 4. in Clem.; Urban. VIII. Const. « *Humanae salutis* » 27. Oct. 1625.; Alex. VII. Const. « *In suprema* » 23. Apr. 1657.; *Hollweck* l. c. p. 246. not. 4.

171. Poenae *vindicativae latae* sententiae, quae in Const. « *Ambitiosae* » inferioribus Praelatis et rectoribus ecclesiarum *praesumentibus* alienare res et bona *suorum* beneficiorum statutae sunt velut privatio beneficiorum quorumcunque obtentorum et inhabilitas *illa* per novam collationem Ordinarii iterum acquirendi (169), vel quae ex citato decreto Urbani VIII. 7. Septemb. 1624. a *regularibus* illegitime alienantibus *praeter* poenas Const. « *Ambitiosae* » expressas absque alia declaratione incurruntur v. g. privatio vocis activae et passivae, omnium officiorum obtentorum, perpetua inhabilitas ad illa in posterum obtinenda (170), vi Const. « *Apost. Sedis* » a Pio IX. directe et expresse *non* fuerunt abrogatae (171).

(169) Cum quoad poenas *vindicativas* omnino standum sit Constit. « *Ambit.* » et beneficia illa ipso iure « *absque declaratione aliqua vacare censeantur* », sane vi verborum sententia declaratoria de *vacatione* beneficii obtenti non est necessaria; at omnino requiritur, ut *constet de delicto alienationis* et consequenter de incursa *poena* privationis, praesertim quia in Const. « *Ambit.* » non qualescunque alienantes, sed alienare *praesumentes* i. e. cum fraude et dolo plectuntur poenis illis *vindicativis*. Qua *demum* sententia declaratoria in foro *externo* prolata, non antea, ad executionem privationis absque mora in *utroque* foro procedi potest et debet. Cfr. *Thesaurus* l. c. P. I. cap. 5.; *Hollweck* l. c. p. 245.; *Monitore eccl.* (a. 1899.) p. 276. sq.

(170) Urbanus VIII. l. c. edixit illas poenas a *regularibus* « *ipso facto absque alia declaratione* » incurrere, et S. C. C. 1. Septemb. 1657. et 26. Mart. 1689. iterum declaravit: « *Ad effectum eus (poenas) incurrendi non requiri declarationem* ». Quare pro *regularibus* severior viget disciplina. Cfr. *Ferraris* l. c. v. Alienatio art. 4. n. 30. sq. art. 6. n. 9. sq.; *Monitore eccl.* l. c.

(171) *Monitore eccl.* l. c.; *Hollweck* l. c. p. 245. not. 16., qui n. 17. minus recte etiam ad Episcopos extendit privationem officii solis *inferioribus* Praelatis statutam, inter quos certe Episcopi recenseri non possunt; *Sebastinelli* l. c. t. II. p. 408. cum *De Angelis* h. tit. 13. n. 4.; aliter *D'Annibale*, Comm. Const. *Ap. Sed.* n. 177. not. 53., qui putat poenae privationis beneficii *nunc* subrogatam esse excommunicationem tanquam poenam longe graviolem. At huius assertionis suppositum de *limitata ex-*

172. Ex iure *communi* nunc *vigente* ii, qui illegitime alienant res ecclesiasticas *modici* valoris, non iam ipso facto incurrunct censuras vel poenas vindicativas. At Episcopus non prohibetur, quominus poenis *arbitrariis* illos transgressores legum ecclesiasticarum coerceat v. g. suspensione vel multis pecuniariis (172).

173. **Scholion.** Ad istum titulum aliqua ratione revocari potest disputatio de *usurpatione* bonorum ecclesiasticorum (cfr. Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » n. 11. inter cens. spec. mod. R. P. reser.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 11. de ref.; *Hollweck* l. c. p. 234. sq. 240.) et de normis adoptatis ab Ecclesia praesertim *in Italia* contra ementes et acquirentes bona ecclesiastica usurpata. Cfr. S. C. Inq. 8. Iul. 1874. ad Archiep. Firman. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1631.; S. Poenit. 24. Ian. 1890. 15. Apr. 1892. 9. Mart. 1894. 14. Dec. 1898.; *Gennari*, Circa la composizione sui beni e sugli oneri eccles., ubi universa illa quaestio egregie tractatur; *De Angelis* h. t. 13. n. 7.; *Santi* h. t. 13. n. 25. sq.; *Bucceroni*, Comment. de Const. *Apostol. Sed.* n. 38. 39. 76.; *Thesaurus* l. c. v. Bona eccles. cap. 2. 3., v. Usurpatio; *Hinschius* l. c. t. V. p. 549. sq.

tensione poenae excommunicationis in Const. « *Ambitiosae* » non est satis firmum. Cfr. *Thesaurus* l. c. v. Alienatio cap. 1.; *Monitore eccl.* l. c.; *Hinschius* l. c. t. V. p. 880. not. 3. Praeterea sine sufficientibus rationibus a *D'Annibale* in casu non applicatur ille canon generaliter admissus, quod Pius IX. vi Const. « *Apost. Sed.* » poenas stricte *vindicativas* non immutavit.

(172) *Hollweck* l. c. p. 246. sq.; *Hinschius* l. c. p. 883. sq.

TITULUS VI.

DE PECULIO CLERICORUM
ET BONIS BENEFICIORUM ATQUE ECCLESiarUM.

(Lib. III. tit. 5. de praeib., tit. 25. de peculio cleric.,
tit. 49. de immunit. ecclesiar., coemeter.
et rerum ad eas pertin.)

174. **Fontes:** Decret. Grat. C. XII. q. 1. 2. 3. 4.; c. 40. sq. C. XVI. q. 7.; C. XVIII. q. 2. - Cpl. I. l. III. t. 21. de pec. cler. - Decr. Gregor. IX. cit. tit. iunct. Decret. Bonifac. VIII., Const. Clem. V., Extravag. com. de praeib. et de immunit. - Conc. Trident. Sess. XXV. cap. 1. 8. de ref., Sess. VII. cap. 15. de ref., Sess. XIV. cap. 5. de ref., Sess. XXII. cap. 8. 9. de ref., Sess. XXIII. cap. 18. de ref. - Pii IX. Constit. «*Ap. Sed.*» n. 11. inter excom. spec. mod. R. P. reser. - Collect. S. C. de Prop. F. n. 1610. sq. 1623. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. - *Zech*, De iure rer. eccl. sect. 1. de locis eccl.; *Devoti*, Inst. can. l. II. t. 18. de pecul. cler. t. 10. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 1361. sq.; *Vering* l. c. §§ 209. sq.; *Garcias*, De benef. eccles.; *Leuren.*, Forum benefic.; *Van de Burgt*, De ecclesiis; *Thomassin*. l. c. P. III. l. 2. 3.; *Gross*, D. Recht an der Pfruende iunct. *Scherer* in Arch. f. k. K. t. 58. p. 459. sq.; *Galante*, Il beneficio ecclesiastico; *Hollweck*, D. kirchl. Strafges. p. 230. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. §§ 178. sq. Cfr. quoque Inst. II. 4. de usufr.; Dig. VII. 1. de usufr.; libri feudorum i. f. corp. iur. civ. *Arndts-Serafini*, Lehrb. d. Pand. § 178. sq. (de usufr.); *Gerber*, Syst. d. deutsch. Privatr. §§ 103. sq. (de feudis).

Praenotiones.

175. Postquam titulo praecedente absoluta est disputatio de bonis ecclesiasticis *in genere*, duplex quaestio *specialis* est solvenda, scil. quāenam sint singulae *partes* sive *species*, quibus universus complexus bonorum ecclesiasticorum constituitur, et quāenam *specialia iuris negotia* in acquisitione vel administratione vel alienatione eorundem bonorum occurrere soleant. Priori quaestioni potissimum respondetur primis titulis mox sequentibus v. g. de bonis beneficialibus, de fabricis ecclesiarum, de domibus religiosis, de foundationibus ecclesiasticis. Alteri quaestioni responsum datur ultimis titulis huius capituli, ubi potissimum ius

constitutum de *legibus tributariis* Ecclesiae, de *contractibus*, *testamentis*, *praescriptionibus* explicatur. At universa illa disputatio restringitur ad *communes res temporales* Ecclesiae; etenim de rebus *sacris* sive consecratis vel benedictis v. g. de ecclesiis, oratoriis, vasis sacris disserendum erit P. II. sect. 1. de administratione cultus divini.

§ 1. DE PECULIO CLERICORUM
ET BONIS ATQUE REDITIBUS BENEFICIALIBUS.

I. Notio, divisio, historia
peculii clericorum et bonorum atque reddituum beneficialium.

176. *Beneficium* potest significare tria scilicet aut ipsum officium sacrum in se omnino *spirituale* (indirecte et in obliquo) aut ius perpetuum (in se temporale, sed spirituali *adnexum*) ad redditus percipiendos ex bonis Ecclesiae ratione officii sacri (causa et fundamentum illius iuris) auctoritate ecclesiastica clerico constitutum (directe et formaliter) aut bona in se *temporalia*, quae constituunt officii sacri *dotationem*, in cuius redditus ius illud perpetuum ususfructus acquiritur (1).

Quare inter *stricta* beneficia ecclesiastica recenseri nequeunt:

a) *Capellaniae laicales* sive electivae vel simplices, quibus sola piorum fundatorum *voluntate* bonis in se laicalibus adnectitur onus celebrationis Missarum statis temporibus faciendae; at capellaniae *collativae*, quae ab auctoritate ecclesiastica *erectae* sunt et *conferuntur* sive in titulum perpetuum sive ad nutum, beneficiis ecclesiasticis partim *titularibus* partim *manualibus* adnumerari possunt. Cfr. Wernz l. c. t. II. n. 240. II.; Schmalzgr. l. III. t. 5. n. 8.

b) *Coadiutoriae* vel *vicariae* temporales, cum stabiles non sint et neque *obiectivam* neque *subiectivam* perpetuitatem habere soleant.

c) *Commendae* (2) *temporales*, quibus administratio ecclesiae

(1) *Garcias*, De benef. P. I. cap. 1. sq.; *Leuren.*, Forum beneficiale P. I. q. 1. sq. 17. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 5. n. 1. sq.; *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 240. sq. Cfr. quoque *Schmalzgr.* l. III. t. 20. n. 8. de triplici significatione *feudi*.

(2) Cfr. c. 18. Conc. Aurel. III. (a. 538.); c. 16. Dist. 61.; c. 14. C. XII.

vel beneficii vacantis tantum ad *tempus*, non in titulum alicui clerico conceditur, at commendae *perpetuae*, quibus administratio (3) vacantis ecclesiae vel beneficii alicui clerico in perpetuum, sed non in titulum ut suum committitur, saltem quoad *effectus* iuridicos veris beneficiis *aequiparantur*. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 7.; *Garcias* l. c. P. IV. cap. 4. n. 48. sq.

d) *Expectativae* (coadiutoriae cum iure successionis); illis enim ius in re non conceditur, sed tantum ius ad rem. Cfr. *Garcias* l. c. cp. 5.

e) *Praestimonia*, quae dantur ut stipendia ex bonis ecclesiasticis in *sustentationem* iuvenibus studiorum causa vel in subsidium pro fide et religione certantium, sed non raro hoc vo-

q. 1.; c. 3. C. XXI. q. 1.; cap. 54. § 5. X. de elect. I. 6.; cap. 12. X. de accus. V. 1.; cap. 15. de elect. I. 6. in Sext. (certe abrogatum a C. Trid. Sess. XXIV. cap. 18. de ref.); cap. 2. de praeb. III. 2. in Extrav. com.; Conc. Constant. concord. German. etc. cap. 5.; Regul. 43. Canc. Apost.; Leo X. Const. «*Supernae*» in Sess. IX. Conc. Lateran. V. 5. Mali. 1514; Conc. Trid. Sess. VII. cap. 4. de ref., Sess. XXIV. cap. 17. de ref., Sess. XXV. cap. 21. de regular.; *Garcias* l. c. P. IV. cap. 4.; *Fagnan.*, Comment. in cap. 22. X. de elect. I. 6. n. 34. sq., in cap. 37. eod. n. 3. sq., in cap. 11. de capell. monach. III. 37. n. 1. sq.; *Thomassin.* l. c. P. II. l. 3. cap. 10. sq.; *Henry*, De resid. beneficiat. p. 28. sq. de dioecesis. Card. commendatis; *Riganti*, Com. Reg. 43. Canc. Ap. de commendis n. 20. sq.; *Devoti*, Instit. canonic. l. II. t. 14. sect. 3.; *Hinschius* l. c. t. III. p. 109. sq., cuius exceptiones contra commendas iam *Riganti* l. c. n. 43. sq. ad iustos terminos reduxit atque «*tritium a lolis*» distinguens recte cum *Cardinali De Luca* et *Thomassino* existimat: «*Regularium beneficiorum commendas neque generaliter laudandas neque generaliter improbandas esse*». Ceterum universa disputatio de commendis, si paucae excipiantur commendae vel administrationes apostolicae Cardinalibus concessae v. g. Abb. S. Vinc. et An. (Tre Fontane), Alb. Sublac. (Subiaco) (cfr. *Gerarch. cattol. et Nilles* in Act. theolog. Oenip. t. I. p. 284.), nunc magis ad historiam et archaeologiam canonicam quam ad praxim spectat.

(3) In commendis illis *perpetuis principaliter* spectabatur, non favor *ecclesiae*, sed utilitas *personae*, ut ex *fructibus* beneficii assignatis commodius posset *sustentari*. Quare tales commendae, quarum scopus principalis fuit perceptio fructuum ad commodiorem sustentationem commendatarii, ex resolutione Congr. partic. 11. Ian. 1701. pariter solummodo *ad tempus* fuissent concedendae, ut non leves vitarentur abusus. Cfr. *Riganti* l. c. n. 25. sq. 32. sq., ubi refert illam resolutionem datam, cui in praxi iam a. 1703. derogatum est

cabulo *vera* denotabantur beneficia, utpote in titulum perpetuum concessa propter officium sacrum. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 9.

f) *Hospitalia*, quae auctoritate ecclesiastica ut *loca religiosa* fuerunt erecta, sed promiscue *clericis* vel *laicis* tanquam *tutoribus* gubernanda committuntur. Aliud obtinet, si hospitalium administratio *vero* beneficio sive *accessorie* sive *aeque principaliter* est unita, aut in *proprium* beneficium solis clericis concedendum est erecta, cui principaliter regimen et officium spirituale est adnexum velut rector parochialis in hospitali. Cap. 2. § 1. de relig. domib. III. 11. in Clem.; *Schmalzgr.* l. c. n. 10.

g) *Praeceptoriae* vel commenlae ordinum militarium; nam redditus illi ecclesiastici ordinum religiosorum assignantur etiam equitibus *laicis* ad opera caritatis et ad militiam, non propter officium spirituale in titulum *perpetuum*. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 11. sq. paulo aliter.

h) *Pensiones* ecclesiasticae, quatenus etiam super relictis beneficiorum ecclesiasticorum (ob servitia forte *praestita*) assignantur, sed non *propter* officium spirituale praestandum; quod si accadat, et in perpetuum fiat concessio, potius veris beneficiis ecclesiasticis aequiparantur. Cfr. *Wernz*, Ius Decretal. t. II. n. 321.; *Santi* l. c. l. III. tit. 12. n. 11. sq.

i) *Salaria* sive honoraria, quae ex bonis ecclesiasticis propter servitia *temporalia* v. g. organistis et sacristanis solvuntur.

Bona beneficialia generatim dicuntur complexus illorum bonorum et iurium temporalium, quorum substantia ab Ecclesia officio ecclesiastico tanquam personae morali ut *subiecto domini* directi in *perpetuum* ad instar *dotationis* sunt adscripta, et quorum *reditus* legitimo *possessori* officii ecclesiastici in stabilem *usumfructum*, *administrationem* et *curam* conceduntur. Hinc bona beneficialia sunt universitas quaedam rerum et cum antiquis feudis vel beneficiis magnam habent similitudinem (4).

Ab istis bonis beneficialibus, quae vere et proprie in se sunt *bona ecclesiastica*, cum in dominio *Ecclesiae* existant, distin-

(4) Cap. 1. X. de cens. III. 39.; *Zech* l. c. t. 8. §§ 103. sq. Cfr. quoque l. III. t. 14. de precariis X., t. 18. de locat. et cond. X.; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 329. sq. 25. sq.; *Arndts-Serafini*, Lehrb. der Pand. § 48. not. 2. sq.; l. III. t. 20. de feudis X.; *Meurer*, D. Begriff u. Eigenth. d. heilig. Sach. t. 2. p. 164. sq.

guitur *peculium* clericorum. Quo nomine ex iure Romano apte desumpto (5) denotatur quidquid clericus in bonis possidet a bonis *Ecclesiae* distinctum et *separatum*.

177. Peculium clericorum *dividitur* in *patrimoniale*, quod clericis ex titulo mere *civili* et profano competit v. g. ex successione in bona paterna, et in *clericale*, quod clerici ex titulo ecclesiastico sive ratione ecclesiae suae aut functionum ecclesiasticarum sibi compararunt (6).

Peculium autem *clericale* denuo subdividitur in *beneficiale*, quod complectitur omnia bona ex titulo *beneficii* velut ex fundis dotalibus ecclesiae vel ex decimis acquisita, tum *necessaria* ad congruam sustentationem tum *superflua* ultra competentem quantitatem; in *parsimoniale*, quod clericus ex necessariis relictibus beneficialibus per maiorem vitae moderationem sibi seposuit; in *quasipatrimoniale*, quod ex titulo quidem *spirituali*, non tamen ex titulo *beneficii* acquiritur, sed v. g. ex stipendiis manualibus, oblationibus fidelium in administratione sacramentorum, ex distributionibus quotidianis propter praesentiam in choro (7).

178. Qua ratione inde ex *saeculo sexto* paulatim factum sit, ut certa bona ecclesiastica non iam ex *munificentia* Episcopi (cfr. c. 17. Conc. Aurel. III. a. 538. iunct. c. 35. Conc. Aurel. IV. a. 541.) vel *precario* modo (cfr. c. 59. Conc. Agath. a. 509. = c. 11. C. XVI. q. 3.; c. 5. Conc. Tolet. VI. a. 638. = c. 72. C. XII. q. 2.), sed absolute et in perpetuum cum *officiis* quibusdam ecclesiasticis (cfr. *Panormitan.*, Comment. ad cap. 3. X. de probat. II. 19. n. 4. sq.) ad instar feudorum sive beneficiorum fori saecularis fuerint coniuncta, iam supra ubi de officiis ecclesiasticis et iurepatronatus et negotiatione clericorum actum est, sufficienter sunt explicata (8).

(5) L. 5. § 3. D. de pecul. XV. 1. « *Peculium dictum est quasi pusilla pecunia sive patrimonium pusillum* »; l. III. t. 25. de pecul. cler. X.; Arndts-Serafini l. c. §§ 429. sq.; Schmalzgr. h. t. 25. pr. n. 2.

(6) Cap. 9. X. de testam. III. 26.

(7) Schmalzgr. l. c. n. 1. 2.

(8) Wernz l. c. n. 245. 406. sq. 218.; Thomassin. l. c. P. III. l. 2. cap. 1. sq. 24. sq.; Friedberg Ruffini l. c. § 178.; Gross, D. Recht an d. Pfruende iunct. Scherer l. c. in Arch. f. k. K.; Meurer l. c.

179. **Scholion.** Cum de *notione, divisione, historia, constitutione, innovatione, suppressione, provisione, amissione* beneficiorum (officiorum) ecclesiasticorum in propria sede materiae (de hierarchia iurisdictionis in genere) iam satis superque disputatum sit, ad vitandas inutiles repetitiones hoc loco potissimum disserendum est de tertia *beneficii* significatione i. e. de bonis atque redditibus beneficialibus. Quae bona beneficialia etiam specialia sortita sunt nomina v. g. *mensae episcopalis* vel *praebendae* etc.; quatenus constituunt dotationem officii episcopalis vel canonici. Cfr. de terminologia recepta in recentioribus concordatis v. g. Bavar. (a. 1817.) art. 4. 8.; Nussi l. c. p. 245. sq.

II. De singulis speciebus bonorum et reddituum beneficialium.

180. Bona beneficialia ex communiter contingentibus constant *domo*, quae ipsi beneficiato in usum est concessa. Etenim ex mente Ecclesiae clerici nequaquam promiscue cum hominibus saecularibus vivere debent, sed in domibus propriis et distinctis a laicis etiam consanguineis. Id quod potissimum valet de Episcopis et parochis, qui, ut constat ex titulo de residentia beneficiorum, in domibus episcopalibus et parochialibus, non in domibus consanguineorum *residentiam* servare tenentur (9).

181. Praeterea bona beneficialia, quantum fieri potest, sint bona *immobilia* saltem hypothecata (10) velut praelia, prata, silvae, quorum redditus in usum beneficiorum iuxta legem fundationis cedunt. Beneficiatus non prohibetur, quominus ipse bona illa immobilia sui beneficii *administret* et *colat*. At haud raro magis expediet, ut probis et honestis laicis bona beneficialia colloquet. Quo in casu circa *durationem* locationis leges ecclesasticae sunt attendendae. In administratione vero bonorum beneficialium praesertim silvarum, fodinarum etc. cavendum est, ne beneficiatus iura *officii* i. e. *domini* sibi vindicet atque limites

(9) Cfr. de onere reparationis domorum parochialium legibus civilibus determinato: *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 783. sq.

(10) Cap. 1. X. de censib. III. 39.; Nussi l. c. p. 245. sq.; *Leuren.* l. c. q. 7. 8.

usufructuario stabilitos excedat (11). Nostra aetate in administrandis silvis pro diversitate regionum etiam iustae et sapientes leges civiles non temere sunt negligendae.

182. Deinde redditus beneficiales saepe etiam percipiuntur ex *censibus* pecuniarum, quae in obligationibus Status aut hypothecis securis frugifere sunt investitae atque haud raro certis *modis* specialibus v. g. in foundationibus Missarum oneratae existunt. Quae species bonorum beneficialium quamvis per se Ecclesiae ob legitimas rationes antiquitus minus placeret, tamen nostra aetate saltem in subsidium admittitur, cum haud raro ad salvanda bona ecclesiastica summopere utilis existere possit (12), et administratio bonorum immobilium non levia habeat incommoda. Quibus in investmentis leges Ecclesiae religiose servandae sunt.

183. Quodsi ex bonis et fundis stabilibus congrua sustentatio beneficiati haberi non potest, non raro ex *contributionibus fidelium* per modum *taxae* impositis supplentur (13). Inter istas taxas, quae per veras *leges* tributarias *Ecclesiae* ad instar vectigalium fori saecularis imponuntur, praesertim commemorandae sunt *decimae*, quatenus etiam nunc in usu sunt (14). Item saltem certa *iura stolae*, quae a fidelibus *occasione* quarundam functionum ecclesiasticarum, non tanquam pretium neque libere ut merum honorarium, sed ut pars sustentationis parochi debitae ex *lege ecclesiastica* necessario praestanda sunt, inter *congruam* pensionem beneficiati merito recensentur (15). Similiter

(11) S. C. C. in caus. Auxim. 11. Iun. 1825., in caus. Aquinat. 22. Dec. 1860. apud *Lingen* et *Reuss* l. c. n. 303. 304.; S. C. C. in caus. Rom. 10. Dec. 1841. iunct. approbationi restrictivae Greg. XVI. d. 17. Decembris eiusd. ann. datae. Cfr. *Lingen* in Arch. f. k. K. t. XX. p. 84. sq., ubi refertur decisi. S. C. Ep. et Reg. 6. Maii 1868. de dominio extraordinariae effossionis; *Hollweck*, D. k. Strafges. p. 242. not. 5.

(12) Instr. S. C. de Prop. F. (a. 1873.) in cit. Collect. S. C. de Prop. F. n. 2140. praesert. n. VI., n. 1629.; *Nussi* l. c. p. 229; *Trombetta* l. c. p. 173. sq. 193. sq.

(13) L. III. tit. 30. X. de decim., primit. et oblat., tit. 39. de censib., exact. et procurat.; *Schmalzgr.* in cit. tit. 30. 39.; *Vering* l. c. §§ 209. 210.

(14) *Zech* l. c. § 88.; Conc. prov. Antequerens. (a. 1892.) p. 285. sq.

(15) *Schmalzgr.* l. III. t. 39. n. 136.; *Reiffenstuel* l. c. l. III. t. 25.

stipendia Missarum, quae ex stabilibus *foundationibus* cum beneficio unitis percipiuntur, in computanda congrua pensione comprehendi possunt; secus dicendum de stipendiis manualibus.

184. Item gubernia quoque, quae olim bona ecclesiastica usurparunt, interdum *pensionem* quandam plenam vel subsidariam solvunt et ita saltem ex parte restitutionis officio satisfaciunt. Quae pensiones sine dubio rationem verorum reddituum beneficialium habent (16).

Ex omnibus istis redditibus componitur *congrua* (17) *portio* beneficiatorum, quae pro beneficiis maioribus a *Romano Pontifice*, pro beneficiis minoribus ordinarie (18) ab *Episcopo* attentis omnibus circumstantiis est definienda; at nostra aetate, cum illa congrua portio non raro subsidiis guberniorum nitatur aut suppleatur, etiam leges civiles sunt attendendae (19).

III. De iuribus et obligationibus beneficiatorum in bona et redditus beneficii.

185. Beneficiati in *substantiam* bonorum beneficialium haec habent iura et officia:

I. Verum ius *dominii directi* non habent; id enim est penes ipsum *officium* ecclesiasticum, quod ut causa pia censetur *subiectum* iuris dominii in bona beneficialia ipsi adnexa (20). Cui *substantiae* bonorum beneficialium tanquam *partes*, non *fructibus* beneficii adnumerantur emolumenta extraordinaria v. g. thesau-

n. 5. sq., ubi tamen nequaquam iura stolae inter *reditus beneficiales* sensu stricto recenset.

(16) S. Poenit. 19. Ian. 1819.; S. C. C. in caus. Carcasson. 22. Augusti 1874.; *Bargilliat* l. c. n. 1384.; *Leuren*. l. c.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 765. sq.

(17) Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 13. de ref.; *Schmalzgr.* l. III. t. 39. n. 117. sq.; *Aichner* l. c. § 226.

(18) *Schmalzgr.* l. c. n. 132. de congrua vicarii definita a Pio V.

(19) *Thomassin*. l. c. l. 3. cap. 1. sq.; Arch. f. k. K. t. 79. p. 124. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c.; *Bertolotti*, Il Parroco italiano (1890.); *Schilgen*, D. k. Vermoegensr. (a. 1891. sq.).

(20) Cap. 2. X. de donat. III. 24.; *Leuren*. l. c. q. 5.; *Schmalzgr.* l. c. lib. III. tit. 25. n. 3. sq.

rus inventus in fundo beneficii, statuæ aliaque antiquitates pretiosae e solo erutae, magna et extraordinaria effossio lapidum ex lapidinis beneficii vel caesura arborum in silvis. Quare pretium ex venditione huiusmodi rerum perceptum, non ad beneficiatum spectat, sed ad beneficium, in cuius favorem est investendum (21).

II. Quemadmodum vasallus per investituram in feudum obtinuit ius in re, ita etiam beneficiatus per *institutionem* canonicam in beneficio consequitur *ius in re* (22). Idcirco fit *defensor* beneficii, qui ipsius res et iura potest et debet tueri etiam per actiones iudiciales sive in petitorio sive in possessorio intentatas. At non paucis legibus particularibus cautum est, ut beneficiatus nullam litem de iuribus beneficii intentet, nisi praevia *Episcopi licentia* obtenta (23).

III. Porro beneficiatus ex iure canonico censetur esse *tutor* et *curator* beneficii, qui patrimonio sui *pupilli* i. e. beneficii singulari circumspectione consulere debet. Etenim bona beneficialia saltem *in iure canonico* gaudent restitutione in integrum aliisque privilegiis minorum et pupillorum (24).

IV. Denique beneficiatus ex iure communi fit *administrator* substantiae bonorum sui beneficii (25). Quare cavere debet ab

(21) S. C. C. 28. Ian. 1854.; S. C. Ep. et Reg. 6. Mart. 1868.; *Lingen* in Arch. f. k. K. t. 20. p. 79. sq.; *Brandis* ibid. t. 61. p. 296. 299.; Act. S. Sed. vol. IV. p. 165. sq.; S. C. C. 11. Iunii 1825. 22. Dec. 1860. apud *Lingen* et *Reuss* l. c. n. 303. 304.

(22) Cap. 17. de praeb. III. 4. in Sext.; S. C. C. 29. Aprilis 1854. apud *Lingen* et *Reuss* l. c. n. 305.; *Hinschius* l. c. t. II. p. 652. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 767. sq. not. 8., ubi « *ius in re* » beneficiati nimium extenditur ad speciem quandam dominii. Cfr. *Brandis* in Arch. f. k. K. t. 61. p. 313. sq. et *Scherer* ibidem t. 58. p. 459. sq. De iuridica natura *dotationis* « *Sedi Apostolicae* » ut *enti morali* legibus Italiae concessae atque de *usu* palatiorum apostolicorum etc. Rom. Pontifici permissio (quae quoad *dominium* bonis *nationalibus* Italiae adscribuntur!) *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 254. sq. refert sententias hac de re inter iuristas Italiae divulgatas.

(23) Collect. Lac. t. V. col. 219. 583. 1276. 1355.; Arch. f. k. K. t. VII. p. 256. sq.; *Nussi* l. c. p. 202. sq.

(24) Cit. cap. 2. X. de donat.; cap. 1. X. de rest. in integr. I. 41.; cap. 4. X. de fideiuss. III. 22.

(25) Arg. cap. 21. X. de rescript. I. 3.; *Nussi* l. c. p. 187. 228. sq.; *Bouix*, De paroch. p. 596. sq.; *Schmalzgr.* l. II. t. I. n. 40.

omni deterioratione (26) bonorum beneficialium; illam enim ex propriis bonis resarcire tenetur. Hinc accurate perpendat, quousque sibi ex moribus receptis liceat *immutare* superficiem praediorum (27), atque praesertim caveat ab arbitraria exactione pecuniarum, quae foenori datae fuerunt. Cum quivis usufructuarius teneatur rem in usum sibi concessam in suo statu conservare, etiam beneficiato incumbit onus aedificia beneficialia per ordinarias reparaciones sarta tectaue servandi, nisi legibus vel consuetudinibus particularibus alius mos introductus sit. Imo curare debet, ut bona beneficialia efficiantur meliora. Quodsi suis expensis id fecerit, sumptus facti ipsi ex redditibus beneficii refundi debent (28).

Quoniam morte beneficiati ius in redditus beneficiales cessat, locationes ultra dies vitae beneficiati non sunt obligatoriae, nisi locationis contractus ad longius tempus legitime fuerit initus. Multo minus locationes, si anticipatis solutionibus fiant, in praedictum *successorum validae* existunt (29).

Quae supra de inventario per administratorem conficiendo dicta sunt, etiam de beneficiatis valent.

186. Beneficati ratione *fructuum* suorum beneficiorum :
I. Sunt veri *usufructuarii* (30) et fructus saltem a substantia beneficii separatos, imo nunc verius pro rata temporis (31) fa-

(26) Cap. 2. X. de donat. III. 24.

(27) Cap. 5. X. de pec. cleric. III. 25.

(28) Cit. cap. 2. X. de donat.; cap. 5. X. de pec. cler.; *Schmalzgr.* I. III. t. 39. de censib. n. 144. sq.

(29) Sess. XXV. cap. 11. de ref.; Bened. XIV. Const. « *Universalis* » 29. Aug. 1741.; *Devoti* l. c. I. II. tit. 19. de reb. eccl. non alien. § 6.; *Holkweck* l. c. p. 244. sq.; *Pennacchi* l. c. t. II. p. 137. sq.

(30) *Leuren.* l. c. q. 5.; *Schmalzgr.* l. c. n. 148.; *Lingen* in Arch. f. k. K. l. c. et *Brandis* ibidem t. 61. p. 285. sq. l. c.

(31) Iul. III. Const. « *Cum sicut* » 26. Iun. 1550. et Const. « *Dudum* » 4. Aug. 1550., ubi decernitur fructus beneficiorum etiam Cardinalium inexactos ad successores in beneficiis, non ad haeredes spectare in locis, in quibus non deputantur a Reverenda Camera Apostolica spoliolum collectores. Quod decretum Iulii III. postea Urban. VIII. Const. « *Aeternus* » 5. Apr. 1628. confirmavit. Cfr. quoque *Schmalzgr.* l. c. n. 141. sq. At in recentioribus decisionibus S. C. C. 23. Dec. 1873. 28. Ian. 1882. aequiorem sententiam de *rata temporis* servitii amplexa est. Cfr. *D'Annibale*, Summula theol. mor. P. III. n. 63.

ciunt *suos* (32) atque iure domini privati possident. Quare eosdem tanquam *procuratores* in rem suam propria auctoritate possunt exigere et propter illos movere *lites*.

Quod ius beneficiati in fructus beneficii in multis aequiparatur iuribus vasalli in feudum. In non paucis vero differentiae quoque intercedunt inter iura vasalli et beneficiati. Ex his praesertim illa commemoranda est, quod beneficium ecclesiasticum praeter exclusionem *pacti* bilateralis solummodo ad *dies vitae* beneficiati concedatur, feudum vero etiam ad haeredes transire possit. Cfr. *Schmalzgr.* l. III. t. 20. de feudis n. 21. 99. 146.; *Gerber* l. c. §§ 16. 125. sq.

Similiter licet beneficiatus verus sit *usufructuarius*, tamen in pluribus differt ab usufructuario *iuris Romani* (Inst. II. 4. de usufr.; Dig. VII. 1. de usufr.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 178. sq.) illoque partim superior partim inferior existit. Etenim merus usufructuarius res sibi in usum datas reficere et restaurare quidem potest, sed non *de novo* aliquid facere; at beneficiatus potest etiam de novo aliquid facere v. g. vineam plantare vel domum ampliare. Porro usufructuarius fructus perceptos omnino facit *suos*, ita ut *omnimoda* libertate de iis disponere possit. Quae libera dispositio de fructibus beneficii ecclesiastici, quos beneficiatus ex disciplina vigente facit *suos*, limitata est ad propriam sustentationem congruam, et quatenus abundant, ad causas pias. Item beneficiatus usufructuarius nequit le iure violato conquiri, si a competente auctoritate ecclesiastica ipsius beneficium legitime *dividatur*, *dismembre*tur vel *pensione oneretur*. Cfr. cap. 3. X. de aedif. III. 48.; Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 4. de ref.

Denique cessante usufructu v. g. per mortem usufructuarii fructus adhuc *pendentes* ex iure antiquo non spectabant ad usufructuarium vel eius haeredes, at nunc saltem ex consuetudine *particulari*, imo etiam ex responsis S. C. C. fructus quoque pendentes *beneficiato* vel ipsius haeredibus *pro rata temporis* tribuuntur (33).

(32) Iul. III. Const. « *Cum sicut* » § 1.; Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 1. de ref., Sess. XXIV. cap. 12. de ref.; *Schmalzgr.* l. III. t. 25. n. 8. sq.

(33) *Schmalzgr.* l. III. t. 39. n. 143. 148.; *Lingen* in Arch. f. k. K. l. c. Cfr. decis. allatas S. C. C. not. 31.; *Brandis* l. c. p. 300. sq.

II. Beneficiati de bonis suis *patrimonialibus* libere atque ad usus quoque *profanos* tum inter vivos tum mortis causa disponere possunt (34). In applicandis quoque bonis *quasipatrimonialibus* vel *parsimonialibus* (35) saltem simili libertate gaudent. Fructus vero ex redditibus vere et proprie *beneficialibus* perceptos, qui supersunt post obtentam *congruam* sustentationem etiam ex pensionibus a guberniis loco reddituum beneficialium solutis (36), in *causas pias* vel eleemosynas pauperum erogare tenentur (37).

Quae *obligatio* beneficiatorum, expendendi superfluos redditus beneficiales ad causas pias est certa et indubitata; at ex quam *causa* sit repetenda, inter doctores usque ad nostram aetatem controvertitur (38).

Qua in re certe non iam insisti potest *antiquis canonibus*, secundum quos beneficiati etiam reddituum beneficialium *ita* tantum fuerunt dispensatores et administratores, ut redditus superantes congruam sustentationem vere et proprie *manerent in dominio Ecclesiae*. Quae disciplina iam pridem est antiquata, neque ullum dubium existere potest, quin ex praxi Ecclesiae iam a compluribus saeculis comprobata redditus beneficiales tum necessarii tum superflui in *dominium privatum* beneficiatorum *vere* transeant (39). Inde autem minime sequitur beneficiatis competere ius *absolute* liberum etiam de redditibus superfluis disponendi. Etenim Ecclesia disciplinam suam antiquam ita mutare

(34) Cap. 1. 9. X. de testam. III. 26.; Zech l. c. § 92.

(35) Cap. unic. de cleric. non resid. III. 3. in Sext.; Schmalzgr. l. III. t. 25. n. 6. sq. 17. sq.; Bargilliat l. c. n. 1409. Quare Zech l. c. §§ 96. 97. atque post ipsum Zallinger l. c. h. t. 25. §§ 264. 274., qui bona *parsimonialia* et *quasiparsimonialia* clericorum bonis beneficialibus quoad *obligationem* illa expendendi in causas pias aequiparant, ob rationes non concludentes sententiam nimis rigidam amplexi sunt. Cfr. S. Poenitent. 9. Aug. 1821. 9. Ian. 1823.; Aichner l. c. § 227.

(36) S. Poenit. 19. Ian. 1819.; Bargilliat l. c. n. 1384.

(37) Concil. Trident. Sess. XXV. cap. 1. de ref.; Schmalzgr. l. c. n. 19. sq.

(38) Schmalzgr. l. c. n. 26. sq.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. VII. cap. 2.

(39) Bened. XIV. l. c. n. 2. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 10. Cfr. de iure spoliolum S. C. de Prop. Fid. in bona beneficiatorum quorundam et praesertim missionariorum: Collect. S. C. de Prop. F. n. 12. 1610. sq.

potuit, ut attenta natura illorum bonorum tantum transirent *cum onere*. Quod onus non obstante dominio privato potest esse *modus ex iustitia* debitus, quemadmodum haeres universalis bonorum vere fit dominus et nihilominus modis, legatis, debitis, quibus bona haereditaria onerata sunt, *ex iustitia* satisfacere tenetur (40). Praeterea onus illud, quo superflui redditus beneficiales in beneficiati dominium translati ad usus tantum pios adhibendi sunt, repeti potest ex debito *caritatis* vel *religionis* vel *strictae iustitiae* (41) vel *obedientiae* erga legem ecclesiasticam. Quamvis aequitas, caritas, religio sint optimae *rationes*, quibus legislator ecclesiasticus motus est, tamen *formaliter* et *ultimatim* onus illud beneficiatis impositum, quatenus est obligatio *gravis* et *absoluta*, ex *lege ecclesiastica*, cui *obedientia* debetur, est repetendum (42). Certe rigidiores sententiae antiquiorum canonistarum facile intelliguntur; illi enim ob oculos habuerunt *pinguissimas* praebendas suae aetatis. At quamprimum praebendae magis magisque ut *portiones congruae* commensurantur dignitati et obligationibus *officii*, non pauca argumenta rigidiorum auctorum omni vi destituuntur.

III. Beneficiati alique clerici profecto semper libere etiam per *testamenta* disponere potuerunt atque etiam nunc possunt de bonis suis patrimonialibus aliisque, quae iisdem aequiparantur (43), nisi torte legibus specialibus v. g. in favorem concubinarum vel filiorum spuriorum a condendis testamentis fuerunt prohibiti (44). Quae libertas testandi de bonis ex redditibus beneficalibus acquisitis neque inter vivos ad causas pias applicatis, ex iure antiquo beneficiatis ne ad pias quidem causas fuit concessa (45). Bona enim illa acquisita post mortem beneficia-

(40) *Reiffenstuel* l. c. n. 52. sq. 59.; *Aichner* l. c. not. 14.

(41) *Lugo*, De iust. et iure disp. 4. sect. 2, n. 16.; *Phirhing* h. t. n. 6. in hanc sententiam inclinat, quam alii v. g. *Reiffenstuel* l. c. n. 56. sq. alique aperte propugnant.

(42) Ita recte *Schmalzgr.* l. c. n. 34. sq. cum aliis, postquam n. 27. sq. alias sententias solide refutavit; *Benedictus XIV.* l. c. n. 10. 11. de mente S. Thomae.

(43) Cap. 1. 9. 12. X. de testam. III. 26.; *Santi* l. c. l. III. t. 26. n. 30.

(44) Conc. prov. Pragen. (a. 1605.); *Aichner* l. c. § 228.

(45) Cap. 1. 7. 9. 12. X. de testam.; *Thomassin.* l. c. P. III. lib. 2. cap. 38. sq.

torum ad Ecclesiam revertebantur (46), vel potius cum redditus beneficiales ex antiqua praxi in dominium privatum clericorum non transiissent, in dominio Ecclesiae *remanserunt* (47). Paulatim (48) autem *consuetudine* privilegiisque Romanorum Pontificum factum est, ut beneficiati cleri saecularis a condendis testamentis ad causas pias etiam de perceptis redditibus vere beneficialibus in foro quoque ecclesiastico non amplius prohiberentur (49). Quodsi in foro externo *civili* clerici beneficiati de omnibus suis bonis etiam beneficialibus indiscriminatim ad causas quoque profanas testari possunt, dummodo formalitates aliasque ordinationes iuris civilis sive communis sive singularis (50) observarint, id minime ad forum *conscientiae* et forum *externum Ecclesiae* est extendendum, neque per abusum verborum « *forum externum* » cum foro *civili* vel brachio saeculari est confundendum, quasi Ecclesia in *suo foro externo* hoc negotium non iam curet (51). Et revera in foro conscientiae atque in foro externo Ecclesiae clerici beneficiati etiamnunc per testamenta de superabundantibus redditibus *beneficialibus* tantum ad causas pias disponere possunt (52), salvis insuper limitationibus circa quaedam obiecta iure communi vel particulari v. g. pro Episcopis et Cardinalibus statutis. Cfr. Pii IX. Const. « *Cum illud* » 1. Iun. 1847.; *Lucidi*, De visit. sacrar. limin. P. I. vol. I. n. 59. sq.

IV. Clerici beneficiati antiquis temporibus sane haud raro absque ullo testamento mortui sunt, quia de iure testamentum condere nondum potuerunt aut saltem de facto non condiderunt

(46) Cap. 1. §. X. de pecul. III. 25.; cap. 12. pr. X. de testament.; cap. 1. 2. de success. III. 27.

(47) Cap. 12. X. de testam. in parte dispos. Cfr. supra not. 38. de iure spoliorum.

(48) Cap. 12. X. i. f. de testam.; *Zech* l. c. sect. IV. § 458.; *Sentis*, De testamentor. a cleric. saecul. ordinandor.; *Devoti* l. c. l. II. t. 18. § 4.

(49) Concord. Hispan. (a. 1851.) art. 31.; concord. Austriae (a. 1855.) art. 21. 13.; *Giraldi* l. c. P. I. sect. 475.; *Ferraris* l. c. v. Spolium.

(50) Cfr. cit. art. 13. concord. Austr. (a. 1855.) et *Aichner* l. c. § 228. atque de testamentis informibus in nonnullis regionibus clericis permissis: *Vering* l. c. § 211. not. 20. 21.

(51) Cfr. *Aichner* l. c.

(52) Conc. Austr. et Hisp. l. c.; *Santi* l. c. l. III. t. 26. n. 40. sq.

neque etiam extremam suam voluntatem per alterius dispositionem sive in manum fidelem commiserunt (53). Quo in casu ipsorum *bona ex proventibus* ecclesiasticis quaesita *pro rata* manserunt penes ecclesias (54), in quibus fuerunt rectores vel beneficiati, *patrimonialia* autem et alia bona illis aequiparata ad *haeredes* legitimos sunt delata (55).

At cum ex saeculo nono advocati, vasalli, ministeriales ipsique reges, Episcopi alique sibi vindicarent *ius spoli* sive enduviarum (56) in bona a clericis post mortem relictā, clerici magis magisque adacti sunt, ut aut per testamentum aut per manum fidelem suis bonis consulerent, nisi ex legitima consuetudine vel indulto apostolico aliud obtineret. Cfr. cap. 18. X. de V. S. V. 40.; cap. 9. de off. Ord. I. 16. in Sexto.

Saltem ex saeculo decimo quarto *Romani Pontifices* iuste reservare coeperunt spolia clericorum sive bona a morientibus clericis derelicta, de quibus inter vivos aut ex consuetudine vel privilegio per testamentum ad causas pias nondum disposuerunt; imo prima vestigia istius novae praxis Rom. Pontificum iam occurrunt sub Innocentio IV. (a. 1243.-1254.) (57). Bona ista *Camerae Apostolicae* fuerunt adscripta, quae illa per collectores et subcollectores in provinciis et dioecibus constitutos exegit (58).

Quod ius spoliorum Camerae Apostolicae non paucis Constitutionibus Romanorum Pontificum usque ad nostrum saeculum ordinatum (59) denique a Pio VII. Motu proprio « *Spolii iura* » 19. Iun. 1817. in S. C. de Prop. F. translatum est. Quae Congregatio iam in regionibus sibi subiectis quoad missionarios et Vicarios Apostolicos satis amplo iure spoliū praedita fuit (60).

(53) Cap. 13. X. de testament. III. 26.; *Vering*, Gesch. u. Pandect. § 266. IV.

(54) Cap. 7. 12. X. de testam. III. 26.; cap. 1. 2. X. de success. ab intest.; *Sentis*, D. Monarchia Sicula p. 105. sq.

(55) Cfr. c. 7. C. XII. q. 5.

(56) *Thomassin*. l. c. P. III. l. 2. cap. 51. sq.; *Phillips*, Kirchenrecht. t. V. p. 558. sq.

(57) *Thomassin*. l. c. cap. 57.; *Devoti* l. c. l. II. t. 7. § 5.; *Sentis* l. c. p. 106.; *Kirsch*, Die Kollektorien.

(58) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. III. cap. 8. n. 67.

(59) *Santi* l. c. l. III. t. 26. n. 32. sq.

(60) Collect. S. C. de Prop. F. n. 12. 1610. sq.

Cum non levis esset difficultas secernendi bona *beneficialia* a bonis *patrimonialibus* clericorum, eamque ob causam cresceret periculum litium, in non paucis regionibus ius illud spoli Camerae Apostolicae vel S. C. de Prop. F. sive concordatis sive consuetudine (61) abrogatum est. *Successio* quoque *ab intestato* in bona clericorum haud raro de facto tantum ordinatur secundum iuris civilis sanctiones. At quamvis sublato iure spoli Camerae Apostolicae haeredes eximantur ab obligatione *iustitiae* erga S. Sedem, tamen attentis verbis concordatorum allegatorum, id eo modo est intelligendum, ut bona clericorum legitimis haeredibus ab intestato secundum leges civiles successuris *eodem conscientiae onere* gravatis deferantur, quo ipsi clerici defuncti erant obstricti (62). Quae obligatio haeredum in compluribus regionibus rationabili et antiquissima consuetudine est accuratius circumscripta, quam fideles approbantibus Episcopis atque S. C. C. tuta conscientia sequi possunt (63).

IV. De fructibus beneficiorum vacantium.

187. Fructus beneficiorum vacantium sive fructus medii temporis vel *intercalares* intelliguntur hoc loco omnes illi redditus beneficiales, qui inde a legitima vacatione beneficii usque ad captam possessionem novi beneficiati deductis omnibus expensis necessariis supersunt. Cum quoad terminum, a quo vacatio beneficii in ordine ad percipiendos fructus sit computanda, non ubique eadem vigeat disciplina (64), et ius de perceptione fructuum pendentium saltem consuetudine particulari diversum esse possit, etiam fructus illi medii temporis non in omnibus regionibus uniformi praxi computantur (65).

188. Fructus medii temporis ex antiqua Ecclesiae disciplina

(61) Conc. Austr. (a. 1855.) art. 21.; conc. Hisp. (a. 1851.) art. 31.; *Santi* l. c. n. 40.

(62) Cfr. citationes in not. 61.

(63) *Aichner* l. c.

(64) *Vering*, Kirchenr. § 213. not. 11. 12.; *Szienteck* in Arch. f. k. K. t. 50. p. 291. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 180.

(65) *Schmalzgr.* l. III. t. 39. de cens. n. 141. sq.

manserunt in dominio *ecclesiae* (66) aut successori fuerunt reservandi (67). Cum custodia beneficiorum vacantium Episcopis aliisque Praelatis esset commissa, ipsi tempore vacationis etiam ius in eorum redditus sibi perperam vindicarunt (68) atque non raro in vim indultorum pontificiorum obtinuerunt (69). Quodsi advocati ipsique reges ius spoliū usurparunt in bona a clericis derelicta (70), simili ratione ius quoddam *deportus* vel *regaliae* in redditus beneficiorum vacantium sibi competere praetendebant (71). Cui iuri *regaliae* iam saeculo decimo tertio in Germania reges renuntiarunt. In Gallia, ubi reges praeter ius in redditus sibi etiam vindicarunt facultatem *conferendi* praebendas vacantes tempore sedis episcopalis vacantis, tandem sub Ludovico XIV. celeberrima controversia de iure *regaliae* cum nonnullis Episcopis et Sede Apostolica orta est (72). Romani quoque Pontifices cum inde ex ineunte saeculo decimo quarto difficultatibus pecuniariis premerentur, pariter fructus medii temporis sibi reservare coeperunt (73). Quibus fructibus medii temporis Martinus V. (74) in Conc. Constant. Sess. XLIII. 20. Mart. 1418. renuntiavit. Nihilominus praxis illa exigendi fructus medii temporis per collectores Camerae Apostolicae non ubique cessavit (75); at tandem per concordata et consuetudinem una cum iure spoliū Camerae Apostolicae magis magisque restricta est (76).

(66) Cfr. c. 25. Conc. Chalced. (a. 451.) = c. 2. D. 75. iunct. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 16. de ref.

(67) Cfr. c. 35. Conc. Biterric. (a. 1246.) iunct. Conc. Trid. l. c. et cap. 9. de off. Ord. I. 16. in Sext.

(68) Cap. 9. de off. Ord. in Sext.; *Phillips* l. c. t. V. p. 560. sq.

(69) Cap. 10. de resc. I. 3. in Sext.; cap. 32. X. de V. S. V. 40..

(70) *Hefele* l. c. t. V. p. 203. epist. cler. Flandr. (a. 1092.); c. 5. Conc. Nemaus. (a. 1096.); c. 4. Concil. Tolos. (a. 1119.); c. 3. Concil. Clarimont. (a. 1130.).

(71) *Hefele* l. c. t. VI. p. 60. 321.; cap. 40. de elect. I. 6. in Sext.; cap. 9. de off. Ordin. I. 16. in Sext.; cap. 7. de elect. I. 3. in Clem.

(72) *Vering* l. c. not. 5. 6.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 29. sq. Cfr. de Italia: *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 106. 119.

(73) Cfr. l. III. tit. 3. de spoliis clericorum in Libr. Sept.; *Phillips* l. c. p. 562.; *Kirsch* l. c.

(74) *Hefele* l. c. t. VII. p. 352.

(75) *Nussi* l. c. p. 218.

(76) *Nussi* l. c. p. 220. sq. 233.

189. Ex iure communi etiam nunc vigente fructus medii temporis spectant *aut* ad ecclesias, in quarum utilitatem sunt expendendi (77), *aut* ad futuros successores, quibus fideliter debent reservari. Iure autem particulari sive concordatis, consuetudine, statuto haud raro fructus medii temporis reservantur saltem ex parte haeredibus aut massae communi aut fundo cuidam communi dioeceseos aut domui emeritorum (78). Fatendum tamen est nonnullos ex illis molis interdum ab initio legibus ab incompetente potestate civili latis fuisse introductos, quibus postea expressa vel tacita tolerantia accessit. Id quod pariter valet de administratione bonorum et reddituum beneficialium tempore vacationis beneficii, quae haud raro non ordinationibus ecclesiasticis (79), sed potius civilibus est subiecta (80).

§ 2. DE BONIS ECCLESiarUM.

190. Ecclesia vel *fabrica* ecclesiae (Ecclesia Romana, episcopalis, collegiata, conventualis, parochialis) est institutum ecclesiasticum sive *persona iuridica*, cui tanquam *subiecto* domini omnia illa bona et iura temporalia adscripta sunt, quae praesertim, non unice *cultui divino* alicuius ecclesiae inserviunt (v. g. ad *conservandam* et reparandam et exornandam ecclesiam vel ad comparanda utensilia cultus divini). Quae bona et iura iisdem fere *partibus* constare possunt, quae iam supra § 1. h. t. de bonis et redditibus beneficialibus fuerunt enumeratae.

191. Postquam primis saeculis redditus ecclesiastici in tres vel quatuor partes divisi sunt (81), ad instar beneficiorum etiam

(77) Cap. 9. de off. Ordinar. I. 16. in Sext.; cap. 4. X. de off. iud. ord. I. 31.; cap. 40. de elect. I. 6. in Sext.

(78) *Nussi* l. c. p. 220. 233. sq.; *Collect. Lac.* tom. 6. col. 704. 706. 729. 731., ubi referuntur querelae Episcoporum provinc. Mediolan. a. 1849. et 1850. de abusibus suboeconomorum.

(79) Cap. 4. X. de off. iud. ord. I. 31.; *Nussi* l. c. p. 237.

(80) *Vering* l. c. § 213. III.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 180. p. 775. sq. p. 776. sq., ubi *Ruffini* fuse exponit constitutionem, functiones, iura oeconomatus *regii* in Italia ab Ecclesia non approbati. Qui oeconomatus regius omnino differt ab antiquo oeconomatu ecclesiastico vel regio-apostolico. Quare illi novi oeconomi et suboeconomi per licentiam auctoritatis ecclesiasticae consulere debent conscientiae suae.

(81) Cfr. c. 30. (Greg. M.) C. XII. q. 2. iunct. c. 7. Conc. Bracar. (a. 563.).

pars « ad luminaria ecclesiae » sive ad cultum divinum (82) applicata propriae distinctaeque personae iuridicae tanquam subiecto inhaesionis appropriari coepta est (83).

Quodsi iam Synodus Carthag. XI. c. 2. (a. 407.) ab Imperatore postulavit quinque executores, qui redditus ecclesiasticos exigerent, multo magis tempore medii aevi ad laicos fuit recurrendum, qui in negotio bonorum temporalium Ecclesiae subsidio venirent. Hinc nominati sunt ecclesiarum *advocati*, et in administrandis quoque fabricis ecclesiarum operam laicorum acceptare Ecclesia non recusavit, dummodo illi nomine et approbatione *ipsius* administrationem susciperent (84).

Etiam nostro saeculo Ecclesia laicos ab administratione fabricarum ecclesiasticarum non arcet, sed *suis* legibus, praesertim concordatis illud efficere studuit, ut salva essent principia et iura Ecclesiae (85). Neque minore vi Ecclesia contra praetensiones aediuorum in America septentrionali (86) et guberniorum in Europa sua iura in ordinanda administratione fabricarum ecclesiarum vindicavit, quatenus ad vitanda mala maiora non aliquo temperamento usa est (87).

192. Ex *disciplina* etiam nunc *vigente* existunt fabricae ecclesiarum, quae a dotatione beneficii et aliis piis foundationibus sunt distinctae. At non raro fabrica ecclesiae *praeter bona ad cultum divinum* destinata possidet etiam bona, quae *scholis, pauperibus* aliisque *piis causis* inserviunt (88).

(82) *Hefele* l. c. t. III. p. 19. t. II. p. 671. not. 1.

(83) Cfr. L. 11. Cod. de sacros. eccl. I. de 2.; L. 42. § 2. Cod. de Episc. I. 3.; c. 1. C. XII. q. 5.; c. 6. C. XVI. q. 3.; c. 38. Concil. Mogunt. (a. 813.); c. 10. Conc. Mogunt. (a. 847.); cap. 5. X. de restit. l. 41.; *Meurer* l. c. p. 180. sq., ubi tamen p. 190. sq. minus accurate videtur disserere de *Ecclesia Romana* etc.

(84) Cfr. c. 35. Conc. nation. Wirceburg. (a. 1287.); *Hefele* l. c. t. IX. p. 381. 858.

(85) *Nussi* p. 228. sq.

(86) Pii VII. Litt. Apost. ad Ep. Amer. Sept. 24. Augusti 1822. in Coll. S. C. de Prop. F. n. 1624.; Coll. Lac. t. III. v. Bona Eccl. n. 23. sq.

(87) *Vering* l. c. § 208.

(88) *Nussi* l. c. p. 245. 263.; Collect. Lac. t. IV. col. 481. 1098. t. V. col. 579.; 923. t. VI. col. 176. 554. sq. 707.; S. C. C. 27. Aprilis 1895. in caus. Bergom.; *Vering* l. c. § 208.

Administratio bonorum fabricae ecclesiarum cathedralium vel collegiatarum sive saecularium sive regularium spectare solet ad Capitula illarum ecclesiarum. Fabricae autem ecclesiarum parochialium sunt sub administratione parochi, atque laici (89) etiam si patroni ecclesiae fuerint, per se ab administratione fabricae exclusi sunt, nisi ex speciali titulo stricte probando v. g. ex reservatione in limine foundationis facta aut ex singulari concessione Ecclesiae ipsis aliquid iuris competat. Quodsi laici admittuntur, Episcopus pro sua potestate illos nominat administratores fabricae ecclesiae aut saltem modum definit, quo sint nominandi semperque retinet ius illos *approbandi* aut, ubi opus fuerit, *removendi* et universum negotium administrationis ordinandi (90).

TITULUS VII.

DE DOMIBUS RELIGIOSIS ALIISQUE FOUNDATIONIBUS ECCLESIASTICIS.

(Lib. III. tit. 36. de relig. domib.)

193. **Fontes:** Decret. Grat. c. 40. sq. C. XVI. q. 7.; C. VIII. q. 2. – Cpl. antiq. I. l. III. t. 31. ead. rub.; cpl. III. l. III. 28. ead. r.; cpl. IV. l. III. t. 13. de rel. dom. – Decret. Greg. IX. l. c.; Decret. Bonif. VIII. l. III. t. 17. ead. r.; Const. Clem. V. l. III. t. 11. ead. r.; Extrg. Ioan. XXII.; Extrvg. com. l. III. t. 9. ead. r. – Conc. Trid. Sess. VII. cap. 15. d. r., Sess. XIV. cp. 5. d. r., S. XXII. cp. 8. 9. d. r., S. XXIII. cp. 18. d. r., S. XXV. cap. 8. d. r. – Decret. Clem. P. VIII. l. III. t. 20. d. rel. dom. – Collect. S. C. de Prop. F. n. 353. sq. – Cod. Iust. l. 1. t. 3. d. Episc. et cler. et orphan. et xenod.; Dig. l. XI. t. 7. de relig.

Scriptores: Comment. in cit. tit. 36.; Zech l. c. sect. I. t. 9. 10. 11. 12.; *Devoti* l. c. l. II. t. 10. 11. 12.; *Bargilliat* l. c. n. 1363. sq.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 324. sq. 327. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 36. n. 1. sq.; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 264. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 166.

(89) Cap. 10. X. de const. l. 2.

(90) S. C. de Prop. F. 21. Iul. 1856. in Coll. S. C. de Prop. Fid. n. 1628., ubi referuntur statuta generalia de consiliis parochialibus ad bona temporalia administranda, quae ab Episcopis Nerlandiae fuerunt condita et a S. C. de Prop. approbata. Cfr. quoque Collect. Lac. t. V. v. Bona Eccles. n. 32. sq.; *Friedberg-Ruffini* §§ 181. 182.

Praenotiones.

194. Post finitam disquisitionem de bonis ecclesiasticis, quae ad *beneficia* ecclesiastica et ad *ecclesias* spectant (1), iam deserendum est de rebus temporalibus in dominio *aliorum* institutorum ecclesiasticorum constitutis. Quae instituta ecclesiastica generali nomine domorum religiosarum vel foundationum ecclesiasticarum comprehendi possunt (2). At quemadmodum in titulo praecedente universa disputatio restricta fuit ad *bona temporalia* v. g. ecclesiarum, nec ad omnes *actus* in ecclesiis *peragendos* excurret, ita etiam hoc titulo disquisitionibus de domibus religiosis earumque rebus *temporalibus*, non est inserenda commentatio de statu religioso aut de instructione et educatione cleri in seminariis.

§ I. NOTIO, DIVISIO, HISTORIA
FUNDATIONUM ECCLESIASTICARUM.

195. Fundatio ecclesiastica (domus religiosa) dicitur complexus bonorum temporalium in perpetuum vel saltem in diuturnum tempus ad scopum religiosum i. e. ad cultum divinum aut spirituale vel temporale commodum proximi destinatum, quae aut ab auctoritate *Ecclesiae propriae* personae iuridicae sunt adscripta aut instituto ecclesiastico (domui religiosae) iam existenti sive per donationem inter vivos sive per testamentum sub *conditione* vel sub *modo* operis religiosi praestandi donantur.

Quare foundationibus ecclesiasticis adnumerari non possunt foundationes *philanthropicae* (3), quae a fine religioso plane abstrahunt et eriguntur ob utilitatem publicam aliaque motiva *naturalia* et temporalia, non propter motiva supernaturalia religionis et caritatis christianae.

(1) Pii IX. Const. «*Apost. Sed.*» n. 11. exc. speciali modo R. Pont. reserv.; *Hollweck* l. c. p. 230. sq.; *Pennacchi* l. c. t. I. p. 371.

(2) Concil. Trident. Sess. XXII. cap. 11. de ref.; *Hollweck* l. c. p. 236. sq.

(3) Cfr. de motivis antiquorum Romanorum et Graecorum in dandis elemosynis: *Kirchenlex. v. Armenpflege*; *Mazzetti*, La genesi e l'evoluzione della benefic. (a. 1890.).

196. Fundatio (domus, locus) quaedam ex motivo vere religioso et supernaturali facta potest esse sensu stricto *sacra*, si res *Ecclesiae* donatae per benedictionem vel *consecrationem* Ecclesiae ad cultum divinum deputantur v. g. basilica consecratur in ecclesiam. *Religiosa* dicitur, quatenus saltem ab *auctoritate ecclesiastica* ad opera pietatis et caritatis sive spiritualis sive corporalis, sed absque benedictione vel consecratione deputatur v. g. monasterium, seminarium, hospitale. Denique simpliciter *pia* audit, si ex privata voluntate fidelium absque ulla consecratione vel benedictione vel deputatione auctoritatis ecclesiasticae ad finem religiosum destinata est. Huiusmodi fundatio pia per se non est vere ecclesiastica et ad instar oratorii privati denuo a *domino* ad usus profanos reduci potest; at *haeres* voluntatem defuncti fundatoris implere debet et fundationem ad usus profanos non iam reducere valet. Cfr. *Van de Burgt* l. c. p. 264. sq. 273. sq.

Foundationes *sacrae* et *religiosae* vere sunt *in dominio subiecti ecclesiastici* constitutae, et tanquam res stricte *ecclesiasticae* tum quoad privilegia et iura tum quoad onera legibus ecclesiasticis de bonis vel rebus *ecclesiasticis* subiiciuntur. Foundationes vero *piae* manent *laicales* nec in *dominium* Ecclesiae transeunt nec afficiuntur legibus ecclesiasticis sive in favorabilibus sive in odiosis, quae de bonis vere ecclesiasticis latae sunt; *mortuo* autem domino etsi ad *dominium* Ecclesiae non spectant, tamen ad *regimen* Ecclesiae per se pertinent, ut *piae* voluntates fidelium executioni mandentur.

Scopus religiosus, ob quem foundationes ecclesiasticae fieri solent, potissimum est promotio *cultus divini* et exercitatio *caritatis spiritualis* vel *corporalis*. At cum duplex ille finis generalis multiplicem admittat specificationem, multae distinguendae sunt foundationes ecclesiasticae veluti foundationes Missarum, monasteria, seminaria, academiae, scholae, hospitalia, orphanotrophia, xenodochia, gerontacomia etc.

197. Ecclesia inde a primis temporibus magnam curam habuit pauperum, viduarum etc. (4). Quare saltem quarta pars

(4) Act. Ap. IV. 37.; *Thomassin*: l. c. P. I. l. 2. cap. 89. sq.; *Ratzinger*, Geschichte d. kirchl. Armenpflege (a. 1881.); *Meurer* l. c. t. II.

redituum ecclesiasticorum pauperibus fuit reservata. Data pace Ecclesiae ex saeculo quarto in favorem pauperum aliarumque miserabilium personarum domus exstructae sunt, quae ad instar beneficiorum verae et independentes personae morales factae tanquam subiecta domini bona possidere potuerunt (5). Domus istae caritatis christianae exercendae causa per Ecclesiam erectae inde a primis temporibus iurisdictioni Episcoporum fuerunt subiectae (6). Neque hac in re quidquam mutatum est (7), cum medio aevo mirum in modum crescerent piaefundationes. Quo tempore domus illae religiosae cum *monasteriis* saepe fuerunt coniunctae (8). Saeculis subsequentibus, quibus compilationes authenticae Decretalium publicatae sunt, Ecclesia ab illa praxi non recessit (9) eamque in Concilio Tridentino (10) salvis iuribus regum, fundatorum, institutorum mere laicalium denuo confirmavit. At ex quo generatim iurisdictioni ipsius magis limitata est, etiam plenam suam auctoritatem in hospitalia aliasque domus religiosas non iam extendere potest. Nam potestas civilis in hac quoque materia exclusivam supremamque sibi vindicat auctoritatem. Qua re non obstante Ecclesia praesertim nostro

p. 250. sq. Cfr. c. 7. Concil. Sardic. (a. 343.) = c. 28. C. XXIII. q. 8.; c. 10. Conc. Chalc. (a. 451.) = c. 2. C. XXI. q. 1. et c. 3. C. XXI. q. 2.; c. 3. C. Chalced. = 26. D. 86.; c. 16. Conc. Aurel. I. (a. 511.) = c. 1. D. 82.; c. 5. Conc. Turon. II. (a. 567.).

(5) Cod. Iust. l. c.; *Innoc. IV.* in suo comment. ad cap. 3. X. de probat. II. 19.: « *Praebenda potest habere iura sua et possidere, sicut episcopatus, abbatia, hospitale vel quaecunque alia domus vel dignitas vel administratio* ».

(6) Cfr. c. 8. Concil. Chalced. (a. 451.) = c. 10. C. XVIII. q. 2.; *Thomassin.* l. c. cap. 89. n. 4. 9.

(7) Cfr. Conc. Francoford. (a. 794.); *Hefele* l. c. t. III. p. 730. de mandatis Caroli M. circa curam vid., orph., caec., claud.; *Thomassin.* l. c. cap. 90. n. 5. 6. 10.

(8) *Thomassin.* l. c. cap. 90. n. 1. sq.; Synodus Aquisgranensis (a. 817.) lib. II. de instit. sanctimon. cap. 28., l. I. de inst. can. cap. 116. 141.; *Hefele* l. c. t. IV. p. 115. not. J. de hospitibus Hibernorum Romae peregrinantium; Synod. Paris. (a. 1212. vel 1213.) P. II. can. 4. 5. P. III. can. 9.

(9) Cap. 3. 4. X. de relig. dom. III. 36.; cap. 2. de rel. dom. III. 11. in Clem. = decr. 7. Conc. Vienn. (a. 1311. sq.).

(10) Sess. XXII. cap. 8. 9. 11. de ref., Sess. VII. cap. 15. de ref., Sess. XXV. cap. 8. de ref., Sess. XXIII. cap. 18. de ref.

saeculo quamplurima instituta caritatis erexit atque haud raro nonnisi iniustus legibus civilibus a perfectiori caritatis exercitio fuit impedita. Neque ulla ratione Ecclesia resistit, si etiam principes civiles nunc sua faciant verba Imper. Valentiniani et Marciani (a. 451.) in L. 12. § 2. Cod. Iust. de sacros. eccl. I. 3. « *Humanitatis nostrae est egenis prospicere et dare operam, ut pauperibus alimenta non desint* ».

§ 2. DE ERECTIONE ET ACCEPTATIONE FUNDATIONUM ECCLESIASTICARUM.

198. Quemadmodum est ius indubitatum fidelium novas faciendi fundationes in favorem Ecclesiae sive ad promovendum cultum divinum sive ad exercenda opera caritatis (11), ita Ecclesia, utpote *societas perfecta*, habet ius certum novas fundationes pias sibi factas acceptandi multoque magis antiquas conservandi et retinendi (12).

199. Qua in re ut vel ipsae ultimae voluntates fidelium in favorem piarum causarum sive institutorum ecclesiasticorum validae sint, *solemnitates* legum *civilium* ex sanctionibus canonicis *iuris communis* necessario servandae non sunt (13), sed conditiones iure divino et canonico requisitae omnino sufficiunt.

200. Porro fundatio pia sub *modo* vel *conditione* Ecclesiae vel instituto ecclesiastico facta sane absque consensu competentis Superioris ecclesiastici valida non est; huiusmodi enim fundatio habet vim contractus, qui sine mutuo consensu dantis et acceptantis non perficitur. (Cfr. *Lugo*, De iust. et iure disp. XXIII.

(11) Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. de ref.; concord. Gall. (a. 1801.) art. 15.; *Nussi* l. c. p. 210.

(12) *Nussi* l. c. p. 208. sq. et praesertim p. 210. sq. artic. 39. 41. concord. Ilisp. (a. 1851.); *D' Annibale*, Summula theologiae moral. P. I. n. 43. sq. de personis moralibus; *Lehmkuhl* in Stimmen aus Maria-Laach t. VIII. p. 258. sq. t. IX. p. 56. sq.

(13) Cap. 11. X. de testam. III. 26.; S. C. C. in caus. Ariminen. 13. Septemb. 1854., in caus. Hortan. 29. Febr. 1855.; S. Poenit. 23. Iun. 1814.; *Santi* l. c. l. III. t. 26. n. 20. sq.; *Gasparri*, De sanctiss. eucharist. vol. I. n. 559. sq.; Analect. eccles. t. III. p. 162. sq. cit. caus. Bergom.; *Van de Burg* l. c. p. 283. sq.

n. 38. sq. 42. sq.). Antequam ab instituto ecclesiastico vel communitate religiosa fundatio acceptetur, praevia licentia Episcopi dioecesani vel competentis Praelati regularis est expetenda, ut certo constet nullam offerri foundationem tot oneribus gravatam, quibus ferendis illae causae piae non sint pares (14). Quare ut cautius et securius procedatur, Episcopus vel Praelatus regularis decreto generali declarare et statuere possunt foundationes nullo modo esse acceptandas, nisi certis conditionibus impletis. Quo in casu, qui per testamenta vel actus inter vivos foundationes constituunt, merito praesumuntur sese decretis illis conformasse (15).

Acceptatio piae foundationis absque licentia competentis Episcopi vel Superioris ecclesiastici facta per se valida est; etenim decreta Urbani VIII. et Innocentii XII. clausula irritante munita non sunt. Superior autem competens ad dandam licentiam non prohibetur, quominus acceptionem ab inferiore administratore peractam *rescindat*, si fundatio potius in detrimentum quam in utilitatem causae piae cedat (16).

201. Consensus vel licentia *gubernii civilis* (17) ad acceptandam piam foundationem per Ecclesiam ex iuris necessitate omnino non requiritur, sed ipsius expetitio ob temporum iniuriam de facto ab Ecclesia toleratur. Neque solidum habent fundamentum praetensiones non paucorum guberniorum, si foundationes ad opera caritatis factas ad instar foundationum mere laicalium et saecularium *indiscriminatim* et neglectis iustitiae legibus *dominio* atque adeo *iurisdictioni* Ecclesiae subducunt.

(14) *Bened. XIV.*, De Synod. dioc. l. XIII. cap. 25. n. 1.; decreta S. C. C. ab Urbano VIII. et ab Innoc. XII. (23. Nov. 1697.) confirmata, S. C. C. 15. April. 1690., 16. Dec. 1894.; *Gusparri* l. c. n. 561. sq.

(15) *Van de Burgt* l. c. p. 279. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 1363. sq. 1367.

(16) S. C. C. 16. Ian. 1664.; S. C. Ep. et Regular. 17. Maii 1861.

(17) *Fering* l. c. § 205. not. 23.; *Bargilliat* l. c. n. 1369.; *Van de Burgt* l. c. p. 281. Cfr. *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 685. sq. praesertim not. 13. de legibus Italiae.

§ 3. DE ADMINISTRATIONE
FUNDATIONUM ECCLESIASTICARUM.

202. Onera foundationibus ecclesiasticis imposita ii, ad quos administratio de iure vel statuto in fundatione apposito vel ex consuetudine legitime praescripta vel privilegio Sedis Apostolicae pertinet, religiose implere debent (18). Quod si culpabiliter negligant v. g. celebrationem Missarum, non solum grave delictum patrant, sed etiam fructus foundationum fraudulenter perceptos restituere tenentur. Quae obligatio sese etiam extendit ad conditiones honestas et possibiles, non exorbitantes, quas *fundator* oneri principali expresse adiecit, aut quae ex iuris dispositione adiectae praesumuntur, donec contrarium probetur (19).

203. Omnes foundationes piae sive per testamentum sive per donationem inter vivos factae, quae vere ex auctoritate *ecclesiastica* erectae sunt, ut debitae executioni mandentur, iurisdictioni et visitationi Episcoporum etiam tanquam Delegatorum Sedis Apostolicae sunt subiectae, nisi ex speciali iuris titulo probetur exceptio (20). Quare foundationes erectae cum principis saecularis auctoritate aut tanquam instituta mere laicalia et saecularia aut sub immediata protectione regum, a visitatione Episcoporum sunt immunes (21).

204. Ordinata administratio piarum foundationum requirit, ut pecunia accepta quam primum bonis immobilibus et frugiferis investiatur. Quodsi fieri non possit, emptione censuum publicorum, qui securi sunt, utiliter collocetur. Si ob legitimas causas et servatis solemnitatibus a iure praescriptis bona immobilia, quibus foundationes piae constant, sint alienanda, quam-

(18) Cap. 2. de domib. relig. III. 11. in Clem.; *Bened. XIV.* l. c. cum alleg. decretis Urbani VIII. et Innocent. XII.; *Bened. XIV.*, Quaest. canon. 248.

(19) S. C. C. 22. Maii 1875. 20. Maii 1882.; *Nussi* l. c. p. 210.; dec. S. C. C. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 136. sq.

(20) Cap. 3. 4. X. de relig. domib. III. 36.; cap. 2. de rel. domib. III. 11. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. de ref., Sess. XXV. cap. 8. de ref.; *Nussi* l. c. p. 207. 209.; *Schmalzgr.* l. III. t. 36. n. 13. sq.

(21) Conc. Trid. l. c.; S. C. Ep. et Regul. 18. Sept. 1891.; *Nussi* l. c. p. 207.; *Schmalzgr.* l. c.

primum pretium acceptum in fundis stabilibus et frugiferis est investiendum. Quae de inventariis aliisque libris administrationis bonorum ecclesiasticorum dicta sunt, etiam de administratione piarum foundationum valent; maxime vero tabellae et libri, quibus onera Missarum continentur, diligenter ex iuris praescripto conficiantur et custodiantur (22).

§ 4. DE SUPPRESSIONE, CESSATIONE,
REDUCTIONE, COMMUTATIONE
FOUNDATIONUM ECCLESIASTICARUM.

205. Quoad antiquas et novas foundationes ecclesiasticas nulla *suppressio* vel *unio* fieri potest absque interventu Apostolicae Sedis, salvis facultatibus a Concilio Tridentino Episcopis tributis (23).

206. *Cessat* fundatio ecclesiastica quoad onera implenda, si fundus cum redditibus ad executionem operum absque causa culpabili perit (24). At sola *praescriptione* (25) onera foundationis factae in perpetuum excuti nequeunt, etiamsi per longum tempus opera pia ex lege foundationis praescripta fuerint omissa. Repugnat enim aequitati naturali, ut quis praescribat contra illum, qui agere non valet, atque ut successor negligentia praedecessorum protegatur in retinendis redditibus absque onerum impletionem.

207. *Reductio* proprie dicta (26) onerum piae fundationi impositorum pro tempore *futuro* Sedi Apostolicae est reservata. Etenim facultas Episcopis a Concilio Tridentino Sess. XXV. cap. 4. de ref. data limitatur ad primam Synodum post Concilium Tridentinum celebratam et ad onera Missarum *ante* idem Concilium foundationibus iam imposita (27). Immo Episcopus ne

(22) *Bargilliat* l. c. n. 1370.

(23) *Nussi* l. c. p. 210. sq.

(24) S. C. C. 20. Dec. 1879.

(25) S. C. C. 30. Iul. 1768. Cfr. quoque alias declar. S. C. C. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 138. sq. n. 75. 76.; *D'Annibale* l. c. P. III. n. 76. not. 14.; *Gasparri* l. c. n. 567.

(26) *Bened. XIV.* l. c. n. 9.; *Gasparri* l. c. n. 612. sq.

(27) Decreta S. C. C. 21. Iunii 1625. approbata ab Urbano VIII.; decret. S. C. C. 23. Nov. 1697. confirmata ab Innoc. XII. Cfr. ed. *Richt.*

in ipso quidem limine foundationis, antequam foundationem acceptet, onera foundationum reducere valet; sed ad Sedem Apostolicam non est recurrendum, si *ipse testator Episcopo* moderationem vel reductionem onerum permisit (28).

Similiter reductio onerum foundationis pro *tempore praeterito*, quae potius remissio vel condonatio vel absolutio dicitur, soli Sedi Apostolicae est reservata. Quae absolutio a Romano Pontifice concedi tantum solet, si *aequa causa* subest v. g. paupertas et egestas legatarii, et insuper *bona fides* adfuit, atque relictus non desunt, quibus praeteritae omissiones suppleri possint (29). At gratia absolutionis eis nullo modo suffragatur, qui sub malitiosa vel irrationabili spe absolutionis consequendae Missarum celebrationem omittere praesumpserunt (30).

208. Commutatio quoque proprie dicta (31) piarum dispositionum, quae in foundationibus ecclesiasticis fiunt, ex disciplina saltem nunc vigente Episcopis omnino est interdicta solique Romano Pontifici reservata (32). Ipse enim solus pro suprema sua potestate *iurisdictionis* in bona ecclesiastica, quam alii *altum dominium* appellant, foundationes ecclesiasticas in alios usus convertere potest.

C. Trid. p. 141. sq.; Bened. XIV. l. c. n. 18. 19.; *D'Annibale* l. c. P. III. n. 74. sq.

(28) Declar. S. C. C. decr. Urbani VIII. in cit. ed. *Richt.* C. Tr. p. 146.; S. C. C. in cit. ed. C. Tr. p. 139. sq.

(29) S. C. C. in cit. ed. C. Tr. p. 140. n. 87.; *Santi* l. c. l. I. t. 31. n. 124. de facultatibus concessis Rev. Fabr. S. Petri.

(30) Cit. declar. decret. Urban. VIII. § 18. in cit. ed. C. Tr. p. 147.

(31) Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. de ref.

(32) Cap. 2. de domib. relig. III. 11. in Clem. iunct. Gloss. v. Sed. Apostol.; Conc. Trid. l. c. cap. 6. de ref.

TITULUS VIII.

DE DECIMIS
ALIISQUE CENSIBUS ECCLESIASTICIS.

(Lib. III. tit. 30. de decim., primit. et oblat.,
tit. 39. de censib., exact. et procur.)

209. **Fontes:** Decret. Grat. C. XIII. q. 2.; C. XVI. q. 1.; C. X. q. 1. 2. 3. - Cpl. I. l. III. t. 26. 34.; cpl. II. l. III. c. 17. 25.; cpl. III. l. III. t. 23. 37.; cpl. IV. l. I. t. 9. 18.; cpl. V. l. I. t. 16. 26. - Decretal. Gregor. IX. l. c. atque lib. III. in Decrèt. Bonif. VIII. (t. 13. 20.), in Clem. (t. 8. 13.), in Extrg. com. (t. 7. 10.). - Conc. Trid. S. XXIII. cap. 18. de ref., Sess. XXV. cap. 12. de ref., Sess. XXIV. cap. 3. d. r. Decret. Clem. P. VIII. l. III. t. 16. ed. *Sentis* p. 72. - Collect. S. C. de Prop. F. n. 1630.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. - *Zech* l. c. sect. III. tit. 2. de oblat. t. 3. sq. (de decim.); *Devoti* l. c. l. II. t. 15. de cens., exact. et procur., t. 16. de decim., t. 17. de primit., obl. ceterisque tempor. bon. cleric. (1); *Vering* l. c. § 210. - *Ponsius*, De antiquitat. iuris can. p. 187. sq. 263. sq.; Arch. f. k. Kirchenr. t. 41. p. 471.; *Thomassin*. l. c. P. III. t. 1. cap. 4. sq. 72. sq. l. 2. cap. 58. sq. Cfr. Tractatus singulares de decimis recensitos a *Zech* l. c. § 77.

Praenotiones.

210. Absoluta disputatione de singulis speciebus bonorum ecclesiasticorum, quae in dominio Ecclesiae iam constituta sunt, altera quaestio de bonis ecclesiasticis in specie examinanda restat, quibus specialibus *modis* et *actibus legitimis* Ecclesia in *acquisitione*, *administratione*, *alienatione* suarum rerum temporalium utatur. Qua in re principem quendam locum occupant *tributa* ab Ecclesia fidelibus imposita.

(1) Cfr. ex theologis: *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. lib. 1. cap. 5. sq. (de obl., primit., decim.).

§ 1. DE DECIMIS.

I. Notio, divisio, historia decimarum.

211. Decima, si solummodo nomen attendatur, significat decimam partem cuiuscunque rei (2); quoad rem autem et communem usum loquendi est decima pars *fructuum* ex certo titulo alicui praestanda. Quodsi decimae illae a dominis *temporalibus* ratione domini proprietatis vel feudi iurisdictionis civilis sive politicae ad instar census vel tributi vel vectigalis imponebantur agris et praediis, ex antiquo usu loquendi dicebantur *dominicales* vel feudales vel profanae (3). Decimae autem stricte *ecclesiasticae* (sacramentales, spirituales) sunt decima vel alias certa et determinata pars fructuum vel lucrorum licite quaesitorum *ministri*s Ecclesiae propter *cultum divinum* et spirituale ministerium ex *ecclesiastica lege* persolvenda. Decimae minus stricte ecclesiasticae sive *temporales* primitus quidem pro ministrorum sustentatione institutae, deinde auctoritate R. Pontificis ad laicos aut in feudum aut ex alio titulo delatae sunt ideoque etiam laicales dicuntur (4).

212. Quae decimae ecclesiasticae *dividuntur*:

I. In *reales* (praediales) et in *personales* (5). Illis adnumerantur omnes decimae *fructuum*, quos natura profert vel bonitate fere spontanea vel per industriam hominum adiuta (6). Quare sub nomine decimarum *realium* facile subsumuntur illae, quae ab aliis *mixtae* dicuntur (7). Quae decimae reales denuo subdividuntur in *maiores* et *minores* sive *minutas* (8) et in *antiquas* et *novales*. Inter personales autem recensentur decimae

(2) L. 2. § 2. D. de pollicit. L. 12.; Zech 1. c. § 22.

(3) Zech 1. c. § 22. 34. At profecto nihil obstat, quominus etiam Ecclesia ratione domini proprietatis vel feudi censum vel tributum per modum decimarum percipiat.

(4) Zech 1. c. §§ 29. 38.; Schmalzgr. 1. III. t. 30. n. 1.; Suarez 1. c. cap. 9.

(5) Zech 1. c. §§ 38. 39.; Schmalzgr. 1. c. n. 1. 3.; Suarez 1. c. n. 3.

(6) Cap. 7. 21. 22. X. h. t. 30.

(7) Suarez 1. c. n. 4.; Zech 1. c. § 39.

(8) Cap. 30. X. h. t. 30.

solutae ex *lucris* licite quaesitis, quae praecipue et immediate *labori, industriae, arti vel ingenio* personae debentur (9).

II. In *ordinarias* et *extraordinarias*. Illae sunt, quae statis *temporibus* et stabiliter ex fructibus vel lucris persolvuntur; istae vero extra ordinem et in certis quibusdam *casibus* (v. g. (10) ut subsidium pro bello contra infideles) a Summo Pontifice imponuntur.

213. In vetere testamento (11) sacerdotibus et levitis ex positiva lege divina decimae fructuum terrae et pecudum fuerunt solvendae. In nova lege evangelica *decimae* ad alendos clericos non reperiuntur praescriptae, sed tantum in genere fideles iubentur Ecclesiae ministris praebere necessaria ad vitam congrue sustentandam (12). Hinc primis Ecclesiae saeculis lex, quae christianos ad solvendas *decimas* adigeret, omnino non exstitit. Etenim de decimis solvendis tribus prioribus saeculis non solum est altum silentium, sed a S. Cypriano atque Origene obligatio solvendi decimas potius negatur (13). Id quod mirum non est, quoniam primi christiani ex sportulis et obligationibus spontaneis unoquoque mense distributis suppeditarunt clericis stipendium ad necessariam sustentationem, quatenus illi aut modesto artificio aut fructibus proprii agri victum sibi non compararunt.

Inminuta fidelium largitate praeceuntibus SS. Patrum exhortationibus christiani veris legibus ecclesiasticis decimasolvere iussi sunt. Cuius immutatae disciplinae primum vestigium reperitur in epistola quatuor Episcoporum circa tempus Concil. Turonensis (a. 567.) ad populum scripta, in qua obligationem solvendi decimas potius iam supponunt et fideles « *instantissime commonent* », ut decimas ex omni facultate non pigeat Deo offerre (14). At Patres Concilii Matisconensis II. (a. 585.) can. 5. aperte « *statuunt ac decernunt, ut mos antiquus* » solvendi decimas denuo restauretur. Imo ex c. 3. Conc. Rothomagensis

(9) Cap. 5. 20. 23. 28. X. h. t. 30.

(10) Cap. unic. de dec. III. 7. in Extrav. com.

(11) Levit. XXVII. 30.; Schegg, Bibl. Archaeol. p. 538.

(12) I. Corinth. IX. 7. sq.

(13) *Devoti* l. c. t. 16. § 3.; *Kraus* l. c. v. Oblatio.

(14) *Hebele* l. c. t. III. p. 27. sq.; *Zech* l. c. §§ 29. 31.; *Friedberg Ruffini* l. c. § 174.

(c. a. 650.) ii, qui post trinam monitionem decimas omnium fructuum, boum, ovium etc. non solvunt, anathematizantur. Inde ex saeculo octavo et nono lex de decimis solvendis passim fuit recepta atque vel ipsis capitularibus regum Francorum praesertim Caroli M. corroborata (15). In Concilio mixto Paderbornensi (a. 785.) magnum illud capitulare Caroli M. videtur fuisse publicatum, quo cap. 16. placuit, « *ut undecunque census aliquis in fiscum pervenerit sive in frido sive in qualicunque banno et in omni retributione ad regem pertinens, decima pars ecclesiis et sacerdotibus reddatur* ».

Cum redditus Ecclesiae per decimas multum aucti essent, tempore medii aevi non raro laici sibi decimas ecclesiasticas usurparunt aut iure feudi retinuerunt atque etiam transmiserunt in haeredes (16). Cui malo Concilium Lateranense III. (a. 1179.) c. 14. = cap. 19. X. h. t. 30, opportunum remedium attulit. Quo decreto laici omnino prohibiti sunt *novas* decimas acquirere atque quoad *antiquas*, quas habebant, generatim moniti sunt, eos sine *animarum periculo* illas decimas non posse retinere. Quare potius usu et silentio quam lege scripta factum est, ut decimae *ante* Concilium Lateranense infeudatae recte dicerentur a laicis detineri (17), novarum vero decimarum acquisitio laicis penitus maneret interdicta. Quam interpretationem usualem iuris antiqui vel ipsum Concilium Tridentinum ratam habuit (18).

Tempore revolutionis gallicae (a. 1789.) sine ulla compensatione decimae fuerunt abrogatae. Quod exemplum non pauca alia gubernia imitata sunt, at interdum eo saltem discrimine, ut Ecclesiae loco decimarum aliqua compensatio, etsi non semper perfecta concederetur. Quae compensatio tanquam pars dotationis bonis beneficialibus fuit incorporata (19).

(15) *Zech* I. c. §§ 31. sq.

(16) *Devoti* I. c. § 7.

(17) Cap. 25. X. h. t. 30.; cap. 2. § 3. de dec. III. 13. in *Sext.*; *Devoti* I. c. not. 3.

(18) Sess. XXV. cap. 12. d. ref. iunct. Sess. XIII. cap. 18. d. ref.

(19) *Vering* I. c. § 210.; *Friedberg-Ruffini* I. c. p. 732. sq., ubi *Ruffini* late disputat de abolitione decimarum in Italia.

II. De iure, subiecto, obiecto, forma, iudicio decimarum.

214. Ius exigendi decimas, quatenus illis denotatur *portio quaedam congrua* a fidelibus subministranda ad cultum divinum promovendum et ministros sacros Ecclesiae alendos, quoad *substantiam* etiam in novo testamento nititur lege naturali. Quoad *modum* autem seu *determinationem quotae* obligatio solvendi decimas tempore legis gratiae *formaliter* est de iure tantum ecclesiastico. Quare solummodo potest dici constituta iure divino *exemplariter*, prout intercedit aliqua imitatio iuris divini veteris testamenti, aut *radicaliter* sive *potestative*, quatenus decimae potestate a Christo data per Ecclesiam institutae sunt (20). Quae decimae solvendae sunt tum ex titulo *religionis* tum ex titulo *iustitiae*. Solvuntur enim Ecclesiae ministris in agnitionem divini dominii atque in sustentationem cleri; Ecclesia vero lege sua, quam pro natura societatis visibilis, exterioris et perfectae optimo iure tulit, illos determinavit et inter obiecta iustitiae constituit, sicut ex iustitia observanda sunt pretia auctoritate publica definita (21).

Hinc si potestas civilis decimas sibi usurpat aut invita Ecclesia abrogat vel immutat vel aliis vectigalibus supplet, iura Ecclesiae violat et limites propriae competentiae transgreditur (22), nisi substitutio illa fiat cum consensu Sedis Apostolicae (23). Cfr. quoque decretum Conc. prov. Quebec. IV. (a. 1868.) in Coll. Lac. t. III. col. 720. sq., quo damnatur error decimas « *vi legis*

(20) Cap. 1. de decim. III. 13. in Sext.; Collect. Lacens. t. III. v. Oblationes; Suarez l. c. cap. 9. 10.; Zech l. c. §§ 28. 30.; Schmalzgr. h. t. 30. n. 6. sq.; Devoti l. c. § 2.

(21) Instr. S. Poenit. 25. Aug. 1887. in Act. S. Sed. vol. XX. p. 203. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 10.; Suarez l. c. cap. 36. n. 1.

(22) Cap. 25. X. h. t. 30.
(23) Nussi l. c. p. 239. 261. sq.; Conventiones Leon. XIII. pag. 7. (conv. Aequator. art. 11. a. 1881.), p. 14. sq. (conv. additional. cum ead. republic. a. 1890. super substitutione seu conversione decimarum); Instructiones S. Poenit. ad Episc. Italiae quoad decimarum suppressionem 25. Aug. 1887. 2. Sept. 1887. in Act. S. Sed. vol. XX. p. 203. sq. vol. XXV. p. 481. sq.

civilis solummodo solvi », atque declaratur obligationem solvendi decimas oriri ex iis legibus, quas condidit aut condere potest « *Ecclesia independenter a lege civili et etiam absente lege civili* ».

215. Decimae cum fundentur titulo et iure spirituali, et ut plurimum solvantur tanquam congrua vitae sustentatio propter operam pro salute animarum collocatam, imprimis iure quodam ordinario solvendae sunt *Episcopis* et *parochis* (24). At extraordinario iure sive privilegio apostolico sive praescriptione quadraginta annorum cum titulo aut praescriptione immemoriali absque titulo etiam *aliis clericis* vel institutis ecclesiasticis solvi debent, imo forte *laicis* alias a iure exigendi decimas exclusis ex auctoritate Romani Pontificis vel praescriptione immemoriali cum accedente fama privilegii apostolici (25).

216. *Obligatio* solvendi decimas per se et ratione *personae* generatim adstringit *omnes* et *solos fideles* baptizatos, qui de manu sacerdotis sacramenta recipere tenentur, nisi forte privilegio apostolico, consuetudine vel praescriptione, pacto vel transactione immunitatem legitime consecuti fuerint (26). Quare Iudaei aliique infideles per se et ratione *personae* ad solvendas decimas non obligantur, nisi in regionibus christianis praedia possideant, quibus solutio decimarum tanquam onus *vere reale* incumbat (27).

217. Quoniam decimae *personales* iampridem in desuetudinem abierunt, solummodo decimae *praediales* usque ad nostra fere tempora plus minusve fuerunt retentae atque etiam nunc in compluribus regionibus retinentur (28). Quae decimae praediales per se ex iure communi (29) de omnibus fructibus et proventibus solvendae sunt, qui singulis annis naturae beneficio et

(24) Cap. 13. 29. 31. X. h. t. 30.; Zech l. c. §§ 58. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 26. sq.; Suárez l. c. cap. 28. sq.

(25) Suárez l. c. cap. 27.; Devoti l. c. § 7.; Zech l. c. § 67.

(26) Cap. 2. 4. 8. X. h. t. 30.; Schmalzgr. l. c. n. 18.

(27) Cap. 16. X. h. t. 30.; Schmalzgr. l. c. n. 19.; Suárez l. c. cap. 16. n. 1. sq. 4. sq. 7. sq.

(28) Cfr. Conc. provinc. Antequerens. I. (a. 1892.) p. 86. sq. 78. sq.; Conc. provinc. Quebec. IV. (a. 1868.) in Coll. Lat. tom. III. col. 720. sq.

(29) Cap. 6. 21. X. h. t. 30.; Conc. prov. Antequeren. I. (a. 1892.) p. 83. sq. 86. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 12. sq.; Suárez l. c. cap. 31. sq.

hominum industria in praediis producantur. At ius commune haud raro legitimis consuetudinibus particularibus immutatum et limitatum fuit, quibus tuto stari potest (30).

218. Decimae praediales per se solvendae sunt *integrae* i. e. non deductis expensis (31), in personalibus vero solvendis expensae deduci possunt (32). Praeterea *legitimo tempore* decimae reddendae sunt i. e. praediales post collectos fructus, personales, quatenus in usu sunt, *singulis annis* die pro more regionis determinato. Similiter *locus*, quo decimae debentur, magis consuetudine quam scripta lege est definitus. Quare nisi usu receptum sit, ut decimae in horreo tradantur, sufficit illas relinquere in agro et monere decimatorem de fructibus colligendis.

219. *Iudicium* de causis decimarum per se et secluso privilegio Sedis Apostolicae (33) spectat ad solum *forum ecclesiasticum*. Id quod potissimum valet de iudicio *petitorio*, in quo controversia versatur de *iure* spirituali decimandi (34). Quodsi agatur in iudicio *possessorio* (35) de decimis, atque quaestio iuris spiritualis non incidat, saltem ex tolerantia Ecclesiae etiam iudex saecularis causam possessionis definire potest (36).

220. Qui decimasolvere detrectant, ubi antiquum ius viget, graviter delinquant et per excommunicationem *ferendae* sententiae ad explendam obligationem compelli possunt, donec resipiscant; secus absolvi nequeunt (37) et ecclesiastica privantur sepultura (38). Censurae *latae* sententiae, quae in hac materia ex

(30) *Zech* l. c. §§ 54. 55. Cfr. de modo quodam moderno exigendi taxarum ecclesiasticarum a Patribus Conc. provinc. Quebec. III. (a. 1863.) statuto in *Collect. Lac.* t. III. col. 677.

(31) Cap. 7. 21. 22. 26. 33. X. h. t. 30.

(32) Cap. 2. 8. X. h. t. 30.; *Schmalzgr.* l. c. n. 15. sq.

(33) *Nussi* l. c. p. 202.; *Zech* l. c. §§ 72. sq.

(34) Cap. 25. 26. 28. X. h. t. 30.; *Zech* l. c. § 74.

(35) Cap. 2. de resit. spol. II. 5; in Sext.

(36) *Vering* l. c. § 210.; *Santi* h. t. n. 20.

(37) Cap. 5. 21. 26. X. h. t. 30.; Conc. Trid. S. XXV. cap. 12. de ref. iunct. cap. 3. eiusd. Sess.; Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.) in *Coll. Lac.* t. VI. col. 73.; cit. Instr. S. Poenit. a. 1887. l. c.; *Thesaurus*, De poenis eccles. v. Decim. cap. 1. 2. 3.; *Hollweck* l. c. p. 239. not. 20.; *Pennacchi* l. c. t. I. p. 368.

(38) Cap. 19. X. h. t. 30.

iure antiquo contra regulares statutae fuerant (39), propter silentium Pii IX. in Const. « *Apost. Sedis* » non amplius vigent.

§ 2. DE PRIMITIIS ET OBLATIONIBUS.

221. **Primitiae** (40) sunt primi fructus terrae vel animalium. Qui fructus ab Hebraeis ex divinis legibus Deo offerebantur (41). Quae leges divinae cum morales non fuerint neque iure naturae stabilitae, in novo testamento non amplius vigent (42). Cum autem oblatio primitiarum in signum reverentiae et gratitudinis erga Deum sit ex natura rei summopere congrua (43), etiam in imitationem veteris legis divinae ad instar tributi ecclesiastici a christianis fuit retenta (44). At minime *ex vi legis* antiqui testamenti huiusmodi obligatio fidelibus incumberebat, sed ex *iure ecclesiastico* paulatim introducto (45). Quae praxis tanquam sanctio iuris *communis* iam pridem in *desuetudinem* obiit. Quare primitiae a fidelibus, nisi sponte offerantur, omnino non amplius *exigi* possunt (46); at ex *iure particulari* nonnullarum regionum obligatio stricta solvendi primitias etiam nunc existit. Cfr. Conc. prov. Antequer. I. (a. 1892.) p. 81. sq. 86. sq.

222. I. **Oblatio** (47) generatim est alicuius rei non petitaec largitio. Quae si homini fiat, dicitur donatio. Hoc loco autem oblationes intelliguntur munera sive largitiones, quae a fidelibus

(39) Cap. 1. h. t. d. dec. in Sext. iunct. cap. 3. de poenis V. 8. in Clem.; cap. 1. h. t. de dec. in Clem.; *Santi* l. c. I. III. t. 30. n. 19.; *Hinschius* l. c. t. V. p. 771. sq.

(40) *Suarez* l. c. cap. 8.; *Devoti* l. c. tit. 17. §§ 1. 2.; *Schmalzgr.* h. t. 30. n. 79.

(41) Deuter. VIII. 8. XXVI. 1. sq.; Exod. XIII. 2.; *Schegg* l. c. p. 538. sq.

(42) *Suarez* l. c. n. 3. sq.

(43) *Suarez* l. c. n. 5. sq.

(44) *Devoti* l. c. § 1.; *Kraus* l. c. v. Erstlinge.

(45) Cfr. epist. Synod. Conc. Gangr. (a. 362.-370.); *Kraus* l. c.; cap. 1. X. h. t. 30.; *Suarez* l. c. n. 15. sq.

(46) Conc. prov. Tuam. III. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. III. col. 888.; *Devoti* l. c. § 2.; *Santi* h. t. 30. n. 21.

(47) *Suarez* l. c. cap. 4. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 80. sq.; *Devoti* l. c. § 3. sq.; *Zech* l. c. t. 2. de oblation.

Ecclesiae ad cultum divinum et sustentationem sacrorum ministrorum *sponte* dantur. Quare oblationes quoad *finem* a fidelibus intentum a decimis vel censibus non distinguuntur; at in se et in *quantitate* ab offerentium beneplacito dependere solent, cum decimae ex iure sint definitae quoad *quantitatem* et *obligatorio* modo *praescriptae*. Quae spontaneitas sive libertas fidelium non auferitur, si Ecclesia per suos ministros rite deputatos *petit* a fidelibus oblationes in *collectis*, quae sive in ecclesia sive per domos fieri solent.

II. *Obligatio* etiam oblationibus potest esse coniuncta, si oblatio debetur per modum *census*, vi conventionis v. g. promissionis prius factae aut propter votum vel legatum aut ob sustentationem ministrorum Ecclesiae, qui aliunde non habent, unde vivant, aut ex consuetudine legitime praescripta vel expressa lege ecclesiastica (48). Hinc nostra aetate, qua decimae exigui non amplius solent, Ecclesia pro diversitate regionum, ubi bonis stabilibus caret, saltem certas oblationes pro suo iure fidelibus praescribere potuit v. g. in Anglia, America septentrionali aliisque regionibus (49).

III. Oblationes, quae iam in vetere testamento singulari ratione a Deo fuerunt approbatae et praeceptae (50), ex usu antiquissimo inde a temporibus Apostolorum repetendo pariter in Ecclesia convenienter sunt usitatae. Nemo ex fidelibus ab initio ad illas oblationes ex iure quodam ecclesiastico fuit coactus, sed sponte unusquisque sua munera obtulit. Inter istas oblationes maxime eminebant oblationes *panis* et *vini* in ordine ad *sacrificium eucharisticum*, quae nequaquam omnibus et singulis fidelibus erant permissae. Cum paulatim oblatio illa panis et vini a fidelibus facta cessaret, in eius locum pecunia offerri coepta est, atque ita orta sunt *stipendia Missarum* (51). Paeterea tempore sacrae liturgiae aliae quoque res oblatae sunt, ut cederent in usum Ecclesiae et clericorum et pauperum (52). Denique chri-

(48) Suarez l. c. cap. 5. n. 1. sq. 3. sq.; Van de Burgt l. c. p. 281. sq.

(49) Collect. Lac. t. III. v. Oblationes.

(50) Exod. XXIII. 15. sq. XXV. XXXV.; Schegg l. c. p. 493. 541.

(51) I. Cor. XI. 21.; Devoti l. c. § 3.; Kraus l. c. v. Oblatio. Cfr. quoque Lugo, De sacram. eucharist. disp. 21. n. 1. sq.; Gasparri, De sanctis. euchar. vol. I. n. 535. sq.; Scherer l. c. t. II. p. 653. not. 13.

(52) Devoti l. c. §§ 4. 5.; Kraus l. c.; Vering l. c. § 212.

stiani pro sua pietate occasione certarum functionum sacrarum Ecclesiae ministris munera sponte obtulerunt. Quae oblationes ex laudabili consuetudine solutae tandem ex praecepto (53) Ecclesiae in Conc. Later. IV. (a. 1215.) fuerunt de iure praestandae. Hinc *iura stolae* parochorum originem ducunt. Quae iura certe a potestate civili neque ordinari neque tolli possunt (54). At a parochis aliisque beneficiatis non sunt *exigendae*, nisi ad trames cit. cap. 42. X. de sim. et recens decretum S. C. C. 10. Iun. 1896. Cfr. Anal. eccl. tom. IV. p. 344. sq.

IV. Etiam ex disciplina nunc vigente oblationes sive mere spontaneae sive per collectas factae sive absolute vel conditionate praescriptae multiplici ratione in Ecclesia sunt receptae (55). At quamvis ex praxi antiqua *parochus* haberet intentionem quandam in iure fundatam, quod *oblationes fidelium* cederent in ipsius commodum, tamen nostra aetate imprimis attendenda est intentio fidelium, cuinam suis oblationibus velint beneficium conferre. Praeterea ratio habeatur necesse est consuetudinum et statutorum particularium; illis enim aut oblationes praescribuntur, aut intentio offerentium legitimam accipit interpretationem. Cfr. S. C. C. 28. Sept. 1888.

Neque nostra aetate penitus negligendae sunt antiqui iuris sanctiones, secundum quas Ecclesia ad altare a non baptizatis et ab aliis, qui a communione praecisi erant, munera non acceptavit. Item repudiavit oblationes usurariorum, oppressorum pauperum, raptorum, sacrilegorum atque generatim publicorum peccatorum (56).

§ 3. DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS, PROCURATIONIBUS (57).

223. Finita disputatione de tributis ecclesiasticis, quae omnibus fidelibus praesertim *laicis* imponuntur, pauca subiungenda

(53) Cap. 42. X. de simon. V. 3.

(54) *Devoti* l. c. § 6.; *Vering* l. c.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 170.

(55) Collect. Lac. t. III. l. c.; Concil. provinc. Mexican. V. (a. 1896.) n. 718. sq.; *Vering* l. c.

(56) Cap. 3. X. de usur. V. 19.; cap. 2. X. de rapt. V. 17.; *Schmalzgr.* h. t. 30. n. 92. 93.; *Aichner* l. c. § 225.

(57) Lib. III. tit. 39. X. de cens., exact. et procur.; *Schmalzgr.* l. III.

sunt de vectigalibus, quibus potissimum *clerici* atque bona ecclesiastica subiiciuntur (58).

Inter ista vectigalia imprimis recensendi sunt **census**. Quod verbum si sensu lato accipiatur, denotat omne tributum, at sensu stricto est *pensio* aliqua *annua*, quae ex proventibus *ecclesiasticis* ab ecclesiis vel aliis institutis ecclesiasticis solvitur Superioribus, vel aliis personis ecclesiasticis praesertim in recognitionem subiectionis aut ex alio iusto titulo ab Ecclesia approbato (59).

Huiusmodi census sive *perpetuus* sive *temporaneus* in ipso limine foundationis vel postea beneficiis vel ministeriis vel piis locis a *Romano Pontifice* pro sua suprema potestate administrandi bona ecclesiastica sine dubio imponi potest (60).

At *Episcopus* census bonis ecclesiasticis imponere nequit, nisi in casibus a iure expressis. Quare ex disciplina nunc vigente novis pensionibus saltem *perpetuis* ecclesias vel beneficia non amplius subiicere valet (61). Imo etiam in ipso limine foundationis census, qui ex iure antiquo Episcopo fuerunt permitti et a scriptoribus antiquis et novis usque ad nostram fere aetatem recensentur, non iam indiscriminatim disciplinae vigenti videntur esse conformes (62). Episcopus certe non prohibetur, quominus Vicario parochi inhabilis congruam pensionem assignet (63) vel *seminaristicum* postulet, quamdiu sit necessarium (64), vel *cathedraticum* sive synodaticum in forma legitima exigat (65). Mul-

t. 39.; *Devoti* l. c. tit. 15. de cens., exact., procur.; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 339. sq.

(58) *Aichner* l. c. § 222.

(59) *Schmalzgr.* l. c. n. 1. sq.

(60) Cap. 12. X. h. t. 39. (de denario S. Petri); cap. 2. de praeb. III. V. in Sext.

(61) Cap. 3. 7. 9. X. h. t. 39.; *Wernz*, Ius Decretal. t. II. n. 321. 756.

(62) *Devoti* l. c. § 2.; *Santi* h. t. 39. n. 4.; *Sebastianelli* l. c. t. II. p. 260. sq.

(63) Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 6. de ref.

(64) Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 18. de ref.; S. C. Ep. et Regul. 21. Iun. 1889. in Act. S. Sed. vol. 22. p. 250. sq.; cit. Conc. Mexic. V. n. 728. sq.

(65) Cfr. c. 1. 8. C. X. q. 3.; cap. 9. 20. X. h. t. 39.; cap. 16. X.

toque magis fas est, ut iis in regionibus, in quibus Episcopi pro propria sustentatione et communibus dioecesis expensis redditus stabiles non habent, ad hunc finem certa et determinata contributio ecclesiis imponatur (66).

224. **Exactiones** cae dicuntur pensiones et contributiones, quae non iam ordinarie singulis annis, sed extraordinarie iusta de causa redditibus ecclesiasticis sive a Romano Pontifice sive ab Episcopo imponuntur (67).

Romanus Pontifex antiquitus in non paucis regionibus etiam a laicis percepit ex denario S. Petri (cfr. c. 32. X. h. t. 39.) v. g. in Anglia vel ex tributis in signum supremi dominii Sedis Apostolicae vel protectionis et exemptionis solutis ordinarios census annuos. Cfr. cap. 8. X. de priv. V. 33. Quibus censibus accesserunt extraordinariae exactiones pontificiae v. g. ius *spolii* in certa bona a clericis ex hac vita migrantibus derelicta, porro ius *deportus* in redditus beneficiorum vacantium, item ius *annatarum* tum quoad servitia communia et minuta tum quoad quindennia, *taxae*, quae occasione accepti *pallii* vel *dispensationum* vel aliarum gratiarum concessarum exigi solent (68).

Episcopus extraordinarie ab ecclesiis et clericis subiectis postulare potest *subsidiū caritativum* (69). Quod subsidium, ut legitime exigatur, iusta et gravis requiritur causa v. g. publica quaedam necessitas dioecesis, et insuper accedat necesse est con-

de off. iud. ord. I. 31.; *Devoti* l. c. § 3.; Conc. Westmonast. III. (a. 1859.) in Coll. Lac. t. III. col. 1022. sq.; *Bargilliat* l. c. p. 663.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 719. not. 3.

(66) Collect. Lac. t. III. v. Episcopus n. 47. sq.; cit. Concil. prov. Mexic. V. n. 741. sq. de tertia episcopali.

(67) *Schmalzgr.* h. t. 39. n. 48. sq.

(68) *Phillips* l. c. §§ 235. sq.; *Aichner* l. c. § 222.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 172. not. 14. de opera terrae sanctae in Italia. Cfr. S. C. Inquis. 7. Septemb. 1898. in *Anal. eccl.* (a. 1898.) p. 444. sq. De officiis vacabilibus sive venalibus in Curia Romana inde ex saeculo decimo quinto usque ad finem saeculi decimi septimi atque initium huius saeculi: Reg. 64. Canc. Apost. et *Riganti* l. c. in h. Reg. 64.; *De Luca*, Tract. de officiis venal.; *Scherer* l. c. § 84. n. 11.; *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 644. At nunc standum est Leonis XIII. Motui proprio 4. Iul. 1898., quo officia vacabilia e medio tolluntur et Pii VII. Const. 1. Octob. 1814. confirmatur.

(69) Cap. 6. X. h. t. 39.; cap. 16. X. de offic. iud. ord. I. 31.; *Schmalzgr.* l. c. n. 53. sq.

sensus Capituli (70). Pro Italia ab Innocentio XI. constitutum est, ut Episcopus huiusmodi subsidium caritativum tantum semel exigere possit in primo suo ingressu et in quantitate per ultimos quadraginta annos usitata. Quo lsi postea gravis incidat causa, ob quam subsidium caritativum videatur esse petendum, licentia Sedis Apostolicae opus est (71).

Denique Episcopi salvis limitationibus Concilii Tridentini Sess. XXI. cap. 1. de ref. merito exigunt taxas cancellariae episcopalis pro documentis expeditis iuxta normam primum ab Innocentio XI. 8. Oct. 1678. statutas et nunc a S. C. C. reformationi subiectas (72) in materia sacramentali, matrimoniali, beneficiaria.

225. **Procuratio** intelligitur praestatio eorum, quae Episcopis aliisque Praelatis visitationes canonicas cum decenti comitatu obeuntibus ad competentem *victum* et *habitationem* a visitatis sunt exhibenda (73). Cfr. c. 6. 8. C. X. q. 3.; cap. 6. X. h. t. 39.; cap. 1. 2. 3. X. h. t. 20. in Sext.

I. Quare *ius* ad procuracionem habent *omnes*, quibus *potes*tas competit ad *visitationem* peragendam. Quod *ius* visitandi quoad universam Ecclesiam inest *Romano Pontifici*, qui illud exercere solet per Delegatos vel Legatos vel Nuntios Apostolicos ex disciplina vigente sumptibus S. Sedis sustentatos (74).

Praeterea *Metropolita* nondum amisit *ius* visitandi totam provinciam, (75) dummodo observet duplicem conditionem a Conc. Tridentino Sess. XXIV. cap. 3. de ref. statutam scil. *post* visitatam *propriam* archidioecesim et *causa* prius cognita et *pro*bata in Concilio *provinciali* (76).

(70) S. C. C. in caus. Gerund. 27. Febr. 1663. 26. Ian. 1760. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 336. sq. n. 27. 28.

(71) *Devoti* l. c. § 4.

(72) *Ferraris* l. c. v. Taxa, ubi refertur textus italicus « *Taxae Innocentianae* »; *Sanguinetti* l. c. n. 452. in scholio; *Bargilliat* l. c. n. 661.; S. C. C. 10. Iun. 1896. in *Analect. eccles. tom. IV.* p. 344. sq. Cfr. quoque *Gasparri*, De sacr. ordin. n. 1118. sq. 1127. sq.

(73) *Schmalzgr.* h. t. 39. n. 100. sq.

(74) Cap. 17. 22. 23. 25. X. h. t. 39.; *Santi* l. c. l. III. t. 39. n. 15.; *Schmalzgr.* l. c.

(75) Cap. 14. 25. X. h. t. 39.; cap. 1. 2. 3. 5. h. t. 20. in Sext.

(76) S. C. C. in caus. Hibern. 10. Maii 1631. 29. Nov. 1687. in cit. ed. *Richt. C. Tr.* p. 332. n. 2. 3.

Ex reliquis visitatoribus maxime commemorandus est *Episcopus* (77), cui amplissima potestas visitandi universam dioecesim sive per se sive per Vicarium generalem vel alium Visitatorem praesertim in Concilio Tridentino l. c. est concessa. Ibidem enim derogatum est antiquo iuri Archidiaconorum (78), et facultates Archidiaconis et Archipresbyteris et Decanis aliisque inferioribus Praelatis relictæ multum sunt limitatæ atque in praxi haud raro penitus sublatae. Vicarius autem capitularis a visitatione dioecesis non prohibetur, dummodo a die ultimæ visitationis annus sit elapsus et *medietate* procurationis Episcopo debitæ contentus sit (79).

II. *Obligatio* praestandi procurationem incumbit omnibus *ecclesiis* vel *beneficiis* ecclesiasticis, quæ visitationi canonicae subiiciuntur (80), nisi ipso iure aut speciali privilegio (81) sint excepta velut oratoria *privata* etiam in grangiis regularium (82), hospitalia et alia loca pia exercendis operibus caritatis destinata, ecclesiae et instituta pia (83), quæ in ipsa civitate episcopali existunt (84), monasteria monialium, nisi in ipsarum ecclesiis adsit *beneficium* (85).

III. Procuratio comprehendit *hospitium* et *victualia* frugaliter et moderate praestanda aut certam pecuniam taxatam, quæ pro optione eorum, qui visitantur, loco procurationis debitæ solvi potest. At expensæ *itineris* Praelati visitantis ordinariæ in procuratione ipsi debita non continentur (86).

(77) Cap. 6. 19. X. h. t. 39.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 3. de reform.

(78) Cap. 1. de off. archid. I. 23.

(79) S. C. C. in resol. alleg. a *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. I. II. cap. 9. n. 6. I. X. cap. 10. n. 6. v. g. 13. Sept. 1721. 28. Iul. 1718.

(80) cap. 23. X. h. t. 39.; cap. 6. de off. Ordin. I. 16. in Sext.; cap. 1. de cens. III. 13. in Clem.; *Schmalzgr.* h. t. 39. n. 103.; *Devoti* l. c. § 7.; ed. *Richt.* C. Tr. p. 332. sq.

(81) Cap. 17. X. h. t. 39.

(82) Cap. 27. X. h. t. 39.

(83) S. C. C. apud *Fagnan.* in cap. 24. X. h. t. 39. n. 34.

(84) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 3. de ref. iunct. decis. S. C. C. relatis a *Fagnano* l. c. n. 15. et in ed. *Richt.* C. Tr. p. 322., quibus c. 24. X. h. t. 39. derogatum est.

(85) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 9. de regul. iunct. dec. S. C. C. in caus. Volaterran. 13. Nov. 1638.; *Giraldi* l. c. P. I. sect. 562.

(86) Conc. Trid. l. c.; S. C. C. in caus. Burg. S. Sepulchri 12. Septemb. 1891. in Act. S. Sed. vol. 24. p. 365. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 100.

Praeterea si Episcopus pluries in anno visitationem peragat, nonnisi *semel* procurationem exigere valet (87). Vicissim si *uno* die plures ecclesias visitat, *unam* tantum procurationem unius diei, non complures accipere ipsi est permissum, *etiamsi* singulae ecclesiae visitatae ad praestandam integram procurationem redditibus sufficientibus non careant (88).

In locis vero seu provinciis, ubi consuetudo generalis est, ut nec victualia nec pecunia nec quidquam aliud a visitoribus accipiat, sed omnia gratis fiant, id ibidem omnino observandum est (89).

Quodsi quisquam aliquid amplius quam a iure permissum est, accipere praesumat, is etiam ex decreto Conc. Trid. l. c. praeter dupli restitutionem intra mensem ecclesiae faciendam aliis etiam poenis iuxta cap. 2. X. h. t. in Sext. (90) necnon et poenis in Synodo provinciali arbitrio Synodi absque ulla spe veniae mulctetur.

226. Denique ex antiquo iure Decretalium a Concilio Tridentino non correcto (91) Episcopis tributa est *portio canonica* sive quarta pars earum rerum, quae ecclesiae aut alii pio loco relinquuntur (quarta pars decimationum et mortuorum). Cfr. cap. 16. X. de off. iud. ord. l. 31. At ista portio per contrariam consuetudinem ubique sublata ex disciplina vigente non amplius debetur (92), et iam pridem a locis piis et monasteriis exemptis, (utpote solutis a lege dioecesana, ex qua portio illa canonica processit), item a piis legatis, quae pro anniversario, pro ecclesiae fabrica ceterisque similibus sunt relicta, non iam fuit solvenda (93).

(87) S. C. C. 19. Sept. 1682. 16. Ianuar. 1723. apud *Bened. XIV.*, De Synod. d. l. X. cap. 10. n. 6. et in ed. *Richt. C. Tr.* p. 332.

(88) Cap. 3. h. t. 20. in Sext.

(89) Conc. Trid. l. c.; *Fagnan.* l. c. n. 24. sq.

(90) At nunc Pii IX. Const. « *Apostolicae Sed.* » censurae latae sententiae illius cap. sunt abrogatae.

(91) Cap. 14. 15. 20. X. de testam. III. 26.; *Fagnan.* l. c. n. 17. sq.

(92) *Santi* l. III. t. 26. n. 65. sq.; *Devoti* l. c. § 9.

(93) Cap. 20. X. de testam.; *Giraldi*, Exposit. iur. pont. P. I. sect. 481. Cfr. quoque S. C. C. in caus. Anglonens. 30. Ianuar. 1723. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 335. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 28. de sepultur. n. 83. sq. de quarta parte canonica parochis vel Episcopis debita ex iis, quae occasione

TITULUS IX.

DE PACTIS ET CONTRACTIBUS.

(Lib. I. tit. 35. de pactis; lib. III. tit. 14.-24. incl.)

227. **Fontes:** Inst. III. 14. (15.) quib. mod., III. (15.) 16. de verbor. oblig., III. (19.) 20. de inut. stip., III. (21.) 22. de liter. oblig., III. (22.) 23. de oblig. ex cons.; Dig. II. 14. de pactis, XLV. 1. de verb. oblig., L. 12. de pollicit.; Cod. II. 3. de pactis, VIII. 38. (37.) de contrah. et committ. stip., VIII. 39. (38.) de inut. stip. (1) — Decr. Grat. C. XXII. q. 4. — Cpl. I. l. I. t. 26. de pact.; cpl. V. l. I. t. 19. de pact. et *promissionibus*; cfr. quoque lib. III. tit. de precar. etc. — Decret. Gregor. IX. l. c.; Decret. Bonif. VIII. l. I. t. 18. de pactis; l. III. t. 5. in Extravg.; l. III. t. 10. in Sext., t. 5. in Clem. — Leo X. Const. « *Dum intra* » 19. Dec. 15 16. in Sess. XI. Conc. Later. V. — Concil. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de ref. — Bened. XIV. Const. « *Nimiam licentiam* » 18. Maii 1743. Cfr. quoque Decretales Clement. P. VIII. ed. *Sentis* p. 34. 68. — Causae selectae S.C.C. ed. *Lingen et Reuss* p. 335. sq.; Acta S. Sed. vol. I. p. 470. 502. II. 606. V. 425. VII. 211. XI. 329. 454. XX. 121.

Scriptores: Comment. iur. Rom. in cit. tit.; *Arndts-Serafini*, Pand. §§ 56. sq. 229. sq.; *Vering.*, Gesch. u. Pand. §§ 77. sq. 118. sq. — Comment. iur. Decret. in cit. tit.; *Devoti*, Instit. can. l. III. t. 18. de pact. et transact.; *Zech*, De reb. eccl. sect. 4. t. 2. sq. — *Ruggieri*, De obligationibus; *Beusch* († 1743.), Tract. canonico-legalis de pactis (apud *Migne*, Curs. theol. t. XVI.); *Lugo*, De iustitia et iure disp. 22. sq. aliique scriptores de eadem materia v. g. *Molina*, *Lessius*, *Marres*, *Biederlack*; *Van Gestel*, De iustitia et lege civili; *Ballerini-Palmieri*, Opus theologic. morale vol. III. p. 459. sq.; *D'Annibale*, Summula theol. mor. P. II. n. 299. sq. (de actibus) 407. sq. (de contractibus); *Ponsius*, De antiquitatib. iur. can. p. 125. sq. 182. sq. 267. sq.; *Vering* l. c.; *Wolf*, Studien aus dem canon. Privatrecht.

funeralium obveniunt; Act. S. Sed. l. c. p. 367.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 13. de ref. Cfr. tamen cit. Conc. prov. Mexic. V. (a. 1896.) n. 741. de tertia episcopali.

(1) Cfr. quoque Regolamento leg. e giud. (Gregorii XVI.) §§ 50. sq.; cod. civ. regni Ital. art. 1097. sq.; cod. civ. Gall. art. 1101. sq.; cod. civ. German. §§ 145. sq. 241. sq. Generatim universa illa disputatio connexa est cum quamplurimis legibus, quae in modernis *codicibus civilibus* contineri solent. Cfr. v. g. cod. civil. Ital. art. 1. sq., Germaniae §§ 1. sq.

Praenotiones.

228. I. **Connexio materiae.** Praeter vim *privatam*, qua quis legitime praevenire potest iudicium, etiam per pacta lites impediuntur, aut si iam ortae sint, tolluntur. Quare secundum ordinem legalem in Digestis atque in Codice et in Decretalibus Gregorii IX. inter *praeliminaria* de iudiciis convenienter titulus de pactis explicatur, quatenus ad controversias iudiciales refertur. Cfr. *Devoti*, Ius can. l. I. t. 35. § 1. At propria sedes materiae de contractibus est in libro III.; nam ibidem reperitur ius constitutum de specialibus modis *derivatis*, quibus Ecclesia bona temporalia *acquirat* vel *alienat*. Qua in re contractus tanquam negotia legitima inter *vivos* inita certe principem occupant locum; sed ante disputationem de contractibus in *specie* ex professo de pactis in *genere* est agendum, ut fit v. g. a *Zech* l. c. in font. et a *Pirhing* lib. III. tit. 14. § 1.

II. **Definitio.** *Pactum* ex iure Romano et ex opinione multorum iuristarum et canonistarum differt a *contractu* (2); attamen ex usu loquendi nunc recepto utrumque vocabulum promiscue adhibetur. In rubrica h. t. 35. pactum in genere sive contractus sensu lato est consensus sive conventio duorum vel plurium in idem placitum obligationem inducens ex iustitia com-

(2) Cfr. L. 1. § 2. 3. L. 7. § 2. D. de pactis II. 14.; L. 19. D. de V.S. L. 16.; *Ruggieri* l. c. p. 45. sq. 63.; *Lugo* l. c. disp. 22. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* h. t. 35. n. 1. sq. 34. sq. Nam *pactum* potest designare *genus*, quod latius patet quam *species* i. e. contractus *stricte* acceptus. Quo sensu *generico* pactum est conventio sive *consensus* duorum vel plurium in idem placitum i. e. aliquid praestandi ex iustitia. Hinc *pactum* habetur, etiamsi *una* tantum pars paciscens obligatur ex iustitia v. g. in promissione liberali ab altera parte acceptata. At *contractus* sensu *stricto* intelligitur pactum, quo ultro citroque *mutua* oritur obligatio ex iustitia in *utraque* parte paciscente. Praeter hanc differentiam *generis* et *speciei* inter pactum et contractum etiam illud discrimen intercedit, quod *contractus* specificè sumpti dicantur pacta (vel conventiones) legum auctoritate ita ordinata et munita, ut etiam in foro externo *civiles* pariant *obligationes* atque *actiones*. At *pactis* specificè sumptis ad censentur omnes aliae conventiones, quae in sua forma et obligatione *naturali* relinquuntur nec ex iuris dispositione in foro externo adnexam habent civilem obligationem et actionem. Cfr. *Arndts-Serafini* l. c. § 232. not. 6.

mutativa saltem in una ex partibus paciscentibus. Cfr. *Schmalzgrüeber* h. t. n. 1. et 34.; *Pirhing* h. t. n. 1.; *Zech* l. c. §§ 221. sq.

III. *Divisio*. Pacta dividuntur 1) in *publica*, quae ineuntur ex *causa publica* a supremo magistratu societatis *perfectae* (cfr. L. 5. D. de pactis), et in *privata*, quae ab hominibus privatis propter privatam causam contrahuntur;

2) in *realia*, quae ita de re aliqua fiunt, ut *res ipsa* affecta sit et obligata, et ius vel obligatio ad omnes transeant, qui rem illam possident, et in *personalia*, quae directe fiunt in commodum certae personae, ita ut ius vel obligatio personam non excedant;

3) in *translativa* iuris in re et dominii directi v. g. emptio et *non translativa* dominii directi, sed solius *usus* vel usufructus vel curae vel administrationis v. g. locatio;

4) in *expressa* et *tacita*; illis adnumerantur contractus, in quibus consensus *verbis*, litteris aliisve signis directe et *formaliter* declaratur, in his vero, quae interdum etiam vocantur *quasicontractus*, consensus ex aliquo *facto* deducitur v. g. ex vocatione medici aut *praesumitur* etiam *a iure* (cfr. L. 2. § 1. D. de pactis) v. g. ex utili gestione negotii alicuius absentis et ignorantis (cfr. *Lugo* l. c. n. 5.);

5) in *promissoria*, quibus obligatio inducitur ad aliquid praestandum, faciendum vel omittendum, et in *liberatoria*, quae obligationem tollunt;

6) in *nuda* et *vestita*; prius pactum solo contrahentium consensu extrinsecus manifestato et naturali aequitate nititur naturalemque producit obligationem, sed nec proprium habet *nomen* in iure nec certam solemnitatem nec causam, ex qua oriatur obligatio et actio civilis; alterum vero ultra consensum naturalem obtinuit proprium nomen in legibus vel certam verborum solemnitatem, habet adiectam vel causam, qua nitatur obligatio et actio civilis, vel singularem legis assistantiam (cfr. *Schmalzgr.* h. t. n. 3.; *Ruggieri* l. c. p. 47. sq.); cui divisioni nostra aetate melius substituitur illa in pacta, quae *etiam* in foro *externo* obligationem naturalem et civilem produciunt atque *actionem* et tutelam *iudicalem* concedunt, et in pacta, quae in solo foro *conscientiae* pariunt obligationem naturalem et per actionem civilem iudicis ministerio non possunt executioni mandari;

7) in *conditionata* vel *modalia* et in *absoluta* vel *pura*, quatenus conditio vel modus etc. apponitur aut non; qua cum divisione intime connexa est illa in pacta *certi eventus*, quae incertae fortunae non committuntur, et in *aleatoria*, quae pendent ab incerto eventu atque subdividuntur in *mere aleatoria* vel *industrialia*, quatenus incertus ille eventus pendet a mera *fortuna* aut saltem ex parte ab industria; huc quoque referri potest divisio in pacta *subsidiaria* vel *non subsidiaria*, quae ad firmanda alia pacta *principalia* ineuntur v. g. fideiussio, hypotheca, pignus, aut ab illo scopo alia pacta firmandi aliena sunt;

8) in *unilateralia* v. g. promissio gratuita acceptata vel donatio, quibus *ius* in uno solo ex contrahentibus, in altero *tantum obligatio* ex iustitia commutativa producitur, et in *bilateralialia* sive synallagmatica, quae *utrique* parti paciscenti et obligationem iustitiae commutativae imponunt et *ius* concedunt v. g. permutatio reliquique contractus; porro bilateralia pacta subdividuntur in *aequalia*, si per contractum *directe duae* obligationes et actiones *aequales* veramque commutationem continentes gi-gnuntur, et in *inaequalia*, si per accidens et minus principaliter etiam ex post facto uni obligationi accedat altera et actio contraria v. g. depositum vel commodatum;

9) in *gratuita* et *onerosa*; illa referuntur ad *utilitatem* exclusivam *unius* partis paciscentis, alia *utriusque* partis utilitatem et onus respiciunt; ideoque haec divisio fere coincidit cum divisione in pacta unilateralia et bilateralia; at fieri potest, ut *utraque* pars *obligationem* quandam suscipiat saltem pro certo casu, licet revera *una* tantum pars *utilitatem* ex contractu percipiat; quare contractus quoque ratione *obligationis* vere bilateralis potest subdividi in gratuitum et onerosum v. g. contractus depositi et emptionis, quatenus utilitas est in *una tantum parte* aut in *utraque*;

10) in *nominata*, quae proprium et speciale nomen specialemque actionem in iure sortita sunt v. g. pignus, et in *innominata*, quae speciali nomine carent et ad quatuor generales formulas reducuntur scl. do, ut des; facio, ut facias; do, ut facias; facio, ut des;

11) denique pro more iuris Romani distinguuntur contractus *consensuales*, qui *solo* contrahentium consensu rite expresso

valide perficiuntur; *verbales*, qui ad valorem requirunt non quaecumque verba, sed *certam* verborum formam; *litterales* sive chirographici, qui absque scriptura valide iniri nequeunt; *reales*, qui sine vera rei *traditione* non valent velut mutuum;

12) si pacta distinguantur secundum elementa, quibus constituuntur, alia dicuntur essentialia, alia naturalia, alia accidentalia. *Essentialia* pacti sunt illa, quae ita absolute ad aliquod pactum requiruntur, ut absque illis substantia alicuius pacti non habeatur. Ita v. g. nullum pactum existere potest, nisi habeantur personae habiles, materia apta, consensus, causa; item ad emptionem essentialiter requiritur, ut tanquam obiecta commutentur merx et pecunia. *Naturalia* sunt ea, sine quibus pacta absolute existere possunt, sed ex communiter contingentibus in pacto includuntur, ut obligatio ordinarie ad illa sese extendat, nisi speciali stipulatione excludantur v. g. restitutio pretii in certis casibus. Cfr. *Schmalzgr.* l. IV. t. 1. n. 340.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 468. sq. *Accidentalialia* dicuntur, quae pacto neque essentialiter neque naturaliter insunt, sed tantum extraordinarie per specialem quandam stipulationem inseri possunt v. g. modus vel conditio suspensiva. Cfr. *Zech* l. c. de pactis § 248.; *Arndts-Serafini* l. c. § 65.

IV. **Notae historicae.** Ecclesia catholica in suo quoque foro quoad pacta *generatim* adoptavit ius Romanum, prout tempore medii aevi fuit receptum, nisi speciali sanctione aliud statuit; nec penitus respuit ius populorum germanicorum. Iam inter antiquissimas formas, per quas ex iure Romano contractus cum obligatione et actione civili constituti fuerant, primo loco commemoranda est *stipulatio* sive sollemnis interrogatio, cui ex altera parte sollemnis data est responsio *certis determinatisque* verbis concepta. Cfr. *Vering* l. c. §§ 188. 195. Stipulationi accensendum est *nexum* (3). Hisce modis ineundi contractus accessit postea insertio in codicem domesticum « *expensi et accepti* » sive contractus litteralis. Cfr. *Vering* l. c. § 196. Denique ex saeculo sexto reipublicae Romanae orta est singularis illa forma contractuum *realium* veluti mutui atque commodati (cfr.

(3) Cfr. *Ruggieri* l. c. p. 23. sq.; *Vering* l. c. § 49.; *Walter*, Geschichte d. roem. Rechts §§ 616. 633.

Vering l. c. §§ 188. et 197.), donec tandem iure classico quatuor formae contractus essent receptae scilicet *re, verbis, litteris, consensu*. Cfr. *Arndts-Serafini* l. c. § 232. Cum autem in dies cresceret necessitas augendi pacta, quibus vera inesset obligatio et actio civilis, id effectum est per pacta *adiecta* aut per pacta *praetoria* aut per pacta *legitima*, quae, ut distinguerentur a pactis *nudis*, dicebantur *vestita*.

Antiquo iure populorum germanicorum (cfr. *Walter*, Deutsche Rechtsgesch. § 557.) idemque dicendum est generatim de iure moderno, *ordinarie* omnia pacta etiam nuda, dummodo sint *licita* et *valida*, gaudent actione civili, nisi excipias certa pacta v. g. lutorum (4). Quare discrimen illud inter pacta nuda et vestita saltem ordinarie non amplius est practici momenti in foro *ecclesiastico*, in quo iampridem pactis quoque nudis v. g. sponsalibus non solum obligatio naturalis competebat, sed etiam actio civilis, ut probat *Pirhing* h. t. n. 10. et 36. melioribus argumentis quam v. g. *Schmalzgr.* h. t. n. 7. et *Devoti*, Ius can. h. t. § 2. alique, qui stant pro contraria sententia. Item iampridem antiquata est distinctio iuris Romani inter negotia *bonae fidei* et *stricti iuris*. Cfr. *Zech* l. c. § 227. Nostra enim aetate omnia negotia expediuntur ad instar negotiorum bonae fidei atque ex multis illis subtilibus formis iuris Romani practicam utilitatem retinuerunt tantum contractus *consensuales* et *reales* et aliqua ratione *litterales*, quatenus ad contractuum quorundam valorem vel actionem civilem *scriptura* requiritur, cfr. *Gerber* l. c.; at contractus *verbales*, quibus mutuus consensus *certa* et solemni verborum *forma* fuit exprimendus, a iuribus nunc vigentibus saltem ordinarie alieni sunt. Cfr. formam moderni matrimonii civilis.

§ 1. DE PERSONIS HABILIBUS AD PACISCENDUM.

229. Omnes personae, quae a iure specialiter non prohibentur, habiles sunt ad paciscendum, quia pacisci est de genere

(4) Cfr. *Van Gestel* l. c. p. 118.; *Vering* l. c. § 192.; *Gerber*, System d. deutsch. Privatrechts §§ 65. 159. 160. 162.; *Wolf* l. c. p. 1. sq. Cfr. quoque *Ballerini-Palmieri* l. c. vol. III. p. 468. not. a.; *Arndts-Serafini* l. c. § 232. not. 6.

permissorum; prohibitio autem originem ducere potest a iure naturae vel a sacris canonibus vel a legibus civilibus.

230. *Iure naturae* ad paciscendum inhabiles sunt, quicumque aut consensum omnino non *dare*, aut si quem forte habent, sufficienter *manifestare* non possunt velut *infantes*, qui usum rationis nondum adepti sunt (cfr. L. 1. § 13. D. de O. et A. XLIV. 7., *amentes* et *furiosi* et *fatui* (cfr. § 8. I. de inut. stip. III. 19.; L. 1. § 12. D. de O. et A.; L. 5. § 2. D. ad leg. Aquil. IX. 2.; L. 1. § 3. D. de poss. XLI. 2.; L. 40. D. de R. I.), exceptis lucidis intervallis (5) (cfr. L. 2. Cod. de contr. empt. IV. 38.; L. 6. Cod. de cur. fur. V. 70.), *ebrii* ebrietate perfecta vel in simili statu transeunte constituti, quo usu rationis privantur (cfr. L. 17. D. qui test. XXVIII. 1.; L. 48. D. de R. I.), *surdi et muti simul*, nisi perspicuis certisque signis consensum sufficienter manifestare possint. Quod ius naturale non raro positivis *legibus* humanis sive canonicis sive civilibus effaciter applicatur vel etiam accuratius declaratur et ampliatur, v. g. si *omnes* infantes infra septennium, etiamsi malitia suppleat aetatem, ad qualemcunque contractum declarantur inhabiles (6).

231. Sacris canonibus prohibentur: I. *Praelati* aliique administratores bonorum ecclesiasticorum, ne sine consensu Superioris ecclesiastici competentis aliisque iuris solemnitatibus servatis in-eant pacta, quae tendunt ad alienationem bonorum ecclesiasticorum. Cfr. lib. III. tit. 10. et 13. (7).

II. *Regulares* solemniter professi, qui proprium velle et nolle

(5) Cfr. Regolamento legisl. §§ 1584.-1596. « *Della interdizione per vizio di mente* »; cod. civ. It. art. 324.-338.-342. 1107.; cod. proc. civ. Germ. §§ 593.-627. Id est, si qui per edictum iudicis ob defectum sanae rationis declarati sunt inhabiles ad contrahendum, novo edicto iudicis opus est, ut illa inhabilitas cesset, nec lucida quaedam intervalla attenduntur.

(6) Cfr. § 7. I. de inut. stip. III. 19.; L. 48. D. de O. et A.; *Schmalzgr. h. t. n.* 8.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 36. 37. 59. Cfr. quoque cod. civ. Austr. § 865., Germaniae §§ 104. sq.

(7) Quinam fideles ab Ecclesia prohibeantur a contractu sponsalizio vel matrimoniali, ex libro quarto Decretalium est eruendum, in quo univ-ersum ius matrimoniale explicatur. Iuvat solummodo commemorare Benedicti XIV. Const. « *Nimiam licentiam* » 18. Maii 1743., qua coniugibus severe prohibentur *pacta de non appellando* a sententia pro nullitate matrimonii lata.

non habent (8) et censentur esse civiliter mortui, sine expresse vel tacito consensu Superioris de re temporali pacisci nequeunt. Quare ob defectum potestatis huiusmodi pactum ita invalidum est, ut ne *naturalis* quidem obligatio oriatur. Quodsi obiectum pacti sit actio *personalis* regularis ex sese honesta, validus est contractus etiam sine licentia Superioris factus, cum nulla lex illi obstet, sed non absolute *firma* est obligatio suscepta, quoniam a Superiore *irritari* potest. Cfr. *Schmalzgr.* l. I. t. 31. n. 32. sq. At nunc iura civilia passim huiusmodi inhabilitatem regularium admittere non solent, ideoque ad vitanda gravia damna Ecclesiae novis statutis vel declarationibus canonicis fuit providendum v. g. pro Belgio a Leone XIII. per declarationem 31. Iul. 1878.

III. *Canonici* ecclesiarum cathedralium ab illis pactionibus, quae ante electionem in compluribus dioecibus fieri solebant et ab Innoc. XII. Const. « *Ecclesiae catholicae* » 22. Sept. 1695., etiamsi honestae essent et sacramento confirmatae, omnino fuerunt prohibitae atque irritae declaratae. Quae prohibitio et irritatio pactionum electionem praecedentium vel ipsos Cardinales in conclavi afficit. Cfr. *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. lib. XIII. cap. 13. n. 11. sq. (9).

232. *Legibus Romanis* prohibentur: I. *Impuberes* sive *puilli* sine auctoritate patris vel tutoris sive curatoris, nisi conditionem suam faciant meliorem (10) v. g. *acceptando* promissionem gratuitam vel donationem liberalem, neque ipsi aliis, sed *alii ipsis* obligantur (11), etiam in contractibus bilateralibus; alias pactum ab impuberibus initum saltem civiliter est nullum

(8) Cap. 2. de testam. III. 11. in Sext.; cap. 5. de sepult. III. 12. in Sext.

(9) Innocentius VI. Const. « *Sollicitudo* » 6. Iulii 1353. cassavit pacta a S. R. E. Cardinalibus ante electionem Summi Pontificis in praedictum auctoritatis eiusdem inita, et praesertim § 2. cit. Const. suae cassationis eas affert rationes, quae tum in hac materia tum in controversia de natura iuridica concordatorum sunt attendendae.

(10) L. 5. pr. § 1. D. de auctor. tutor. XXVI. 8.; L. 3. § 4. D. de neg. gest. III. 5.; L. 1. § 15. D. depos. XVI. 3. Cfr. de nullitate vel rescindibilitate actuum legitimorum: *Van Gestel* l. c. p. 118. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 79.

(11) L. 9. D. de auctor. tut. XXVI. 8.

et irritum (12), imo ob imbecillitatem iudicii et gravitatem negotii iure Romano etiam obligatio *naturalis* saltem *firmiter* valida in pupillo infantia maiore est sublata (13). Hinc contractus bilateralis ab impubere initus fit firmiter validus, si a tutore (vel curatore vel patre vel iudice competente) ratihabetur; at obligatio etiam in altera parte contrahente cessat, si contractus a tutore etc. infirmatur.

II. *Minores* 25 (24, 21) annis, si curatorem habent, post pupillorum aetatem ex pacto de rebus suis sine consensu curatoris civiliter obligari non possunt (cfr. L. 3. Cod. de in integ. rest. min. II. 22. 21.); secus dicendum, si pactum concernat *personam* minoris (cfr. L. 20. D. de ritu nuptiar. XXIII. 2.). Si curatorem non habent, de rebus mobilibus *non pretiosis* pactis sese obligare valent, ita tamen, ut in casu laesionis implorare restitutionem in integrum non prohibeantur (cfr. L. 101. D. de V. O. XLV. 1.; L. 43. D. de O. et A. XLIV. 7.); de immobilibus vero et mobilibus pretiosis, ut valide paciscantur, *iudicis* decretum requiritur etiam obtenta venia aetatis (14). At nunc illa distinctio iuris Romani inter impuberes et minores in modernis codicibus civilibus non amplius sustineri solet; omnes enim, qui septennio completo infantiam egressi sunt, adnumerantur minoribus usque ad ann. 21. vel 24. vel alium annum iure civili determinatum eoque tempore in contractibus bilateralibus et onerosis valide ineundis pendent a consensu patris vel tutoris etc., nisi agatur de casibus in iure exceptis.

III. *Interdicti* vel *inhabilitati*, quibus non obstante capacitate *naturali* a publico magistratu ob iustas causas v. g. prodigis, ebriosis aliisque libera bonorum administratio et facultas contrahendi est sublata vel limitata (15).

(12) L. 9. pr. D. de auct. tut. XXVI. 8.; L. 28. pr. D. h. t.; L. 1. Cod. de inut. stipul. VIII. 38. (39.); *Ruggieri* l. c. p. 307. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 217.

(13) L. 58. (59.) D. de O. et A. XLIV. 7.; L. 41. D. de conduct. indeb. XII. 6.; *Arndts-Serafini* l. c. § 230.; *Ruggieri* l. c. p. 311. sq.

(14) L. 3. Cod. de his, qui ven. II. 45.; *Ruggieri* l. c. p. 69. sq.; *Vering* l. c. §§ 56. 134. 245.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 59. 117. sq. 440. sq. Cfr. cod. civil. Ital. art. 1. sq. 323. sq. 1105. sq., German. §§ 104. sq.

(15) L. 10. pr. D. de curat. fur. XXVII. 10.; L. 9. § 7. D. de reb. cred. XII. 1.; L. 6. D. de V. O. XLV. Cfr. cod. civil. cit. not. 14.

IV. *Filiifamilias* licet pacisci potuerint de bonis castrensibus et quasi castrensibus, cum dominium et administrationem illorum haberent (cfr. L. 39. D. de O. et A. XLIV. 7.), tamen de bonis adventitiis atque de profectitiis sine consensu patris pacta inire prohibiti fuerunt (16). Nostra aetate de facultate paciscendi filiorumfamilias, qui nondum sunt maiores vel emancipati, attendenda sunt in foro civili leges de *minoribus* conditae atque eorum dependentia a patre vel tutore vel curatore vel iudice.

V. *Mulieres* atque *uxores*, quae iure Romano antiquo sub tutela fuerant constitutae, nequaquam iure novo ab omnibus pactis sine tutore ineundis prohibita sunt. Cfr. *Vering* l. c. § 244. et *Walter*, D. R. §§ 478. sq. et *Gerber* l. c. §§ 245. sq. de mundio sive de tutela mulierum ex iure popul. germanicorum. Nunc sublata fere ubique *mulierum* tutela ob solam rationem sexus non eadem ubique viget iuris dispositio de facultate paciscendi *uxorum*; pendet enim illa facultas a iure *dominii* et *administrationis* uxorum. Quare uxor ad paciscendum habilis est iis in rebus, in quibus liberam habet administrationem; secus indiget consensu mariti. Cfr. cit. Regolamento leg. §§ 52. sq.; cod. civ. Ital. art. 1105.

Scholion. De *civiliter mortuis*, qui ex iure Romano ratione *poenae* gravissimis quibusdam *delictis* inflictae censebantur mortui ideoque *inhabiles* ad paciscendum, nostra aetate disputatio non iam est practici momenti; nam recentiores codices civiles illam mortem civilem et inhabilitatem ratione poenae et delicti non amplius admittere solent.

§ 2. DE CONSENSU SIVE CAUSA FORMALI PACTORUM.

233. Praeter habilitatem personae ad essentiam pacti requiritur *consensus* verus sive *internus*, non fictus vel simulatus, porro deliberatus, *extrinsece* manifestatus, *mutuus* et ex intentione contrahentium saltem alterutri *intimatus* (17). Qui consen-

(16) L. 8. § 5. Cod. de bon., quae liberis VI. 61.; *Schmalzgr.* h. t. n. 11. sq.; *Ruggieri* l. c. p. 310. sq.

(17) L. 1. § 2. D. h. t.; Cod. IV. 22. plus valere, quod agitur, quam quod *simulate* concipitur; *Lugo* l. c. disp. 22. n. 15. sq. 36. sq.; *Arndts-Serafini* §§ 60. 231. 137. Cfr. quoque cod. civ. Ital. art. 1108. sq., German. §§ 116. sq. 182. sq.

sus constituit pactum *in fieri* atque est *causa* efficiens pacti sive contractus *in facto* esse, qui consistit in *vinculo iuridico* per consensum producto.

234. Speciatim pollicitatio (cfr. L. 12. D. de pollicit.) facta ab uno non obligat, donec ab altero sit acceptata, cum desit consensus utriusque partis in idem placitum. Cfr. L. 3. D. de pollicit. et cap. 17. de praeib. III. 4. in Sext. At si pollicitatio facta fuerat in favorem reipublicae vel civitatis ob causam iustam, statim ex iure Romano oritur aliqua obligatio promittentis, antequam expresse acceptetur. Cfr. L. 1. pr. L. 3. § 1. sq. L. 4. D. de pollic. Verum pollicitatio facta *Ecclesiae*, antequam ipsius nomine acceptetur, revocari potest (cfr. *Pirhing* h. t. n. 2.), nisi iuramentó fuerit confirmata aut transierit in votum (18).

235. In contractibus unilateralibus v. g. promissionis liberalis ad valorem contractus praeter acceptationem oblationis ab uno non requiritur *cognitio* acceptationis factae in altero (cfr. L. 4. pr. D. de man. vind. XL. 2.; *Lugo* l. c. disp. 23. n. 70. sq.); imo contractus quoque bilaterales per se et ex *natura sua*, ut sint validi, reciprocam illam cognitionem acceptationis non exigunt; at conditio reciprocae illius cognitionis de acceptatione potest requiri lege *positiva* aut in pactum deduci a partibus contrahentibus (19).

§ 3. DE CONSENSU PACTI PER ERROREM ET DOLUM AUT PER VIM METUMVE VITIATO.

236. Qua de re duo existunt distincti tituli scl. I. II. t. 14. de dolo et contumacia et I. I. t. 40. de his, quae vi metusve causa fiunt. Cfr. commentator. iur. Decr. v. g. *Pirhing* vel *Schmalzgr.* in duos illos titulos. Quibus in titulis etsi haec materia speciatim examinetur in ordine ad *processum* canonicum,

(18) L. 2. D. de pollicit.; cap. 18. X. de cens. III. 39.; *Ruggieri* l. c. p. 69.; *Arndts-Serafini* l. c. § 241.; *Lugo* l. c. disp. 23. n. 35. sq. 86. 87.

(19) Cfr. de hac controversia: *Lugo* l. c. disp. 22. n. 27. sq.; *Beusch* l. c. cap. 1. n. 75.; *Lehmkuhl*, Theolog. mor. vol. I. n. 1061.; *Vering* l. c. § 190.; *Arndts-Serafini* l. c. § 231.; cod. civ. Austr. § 862., German. §§ 145. sq.

tamen *generali* quadam ratione de omnibus negotiis iuris tractatur, cum hoc loco potius universa disputatio ad *pacta* breviter sit restringenda (20).

I. De errore et dolo.

237. *Error*, qui est falsa rei apprehensio, manifeste differt ab *ignorantia*; dolus vero, si *passive* accipiat pro falsa rei apprehensione ex *deceptione* sive dolo malo v. g. alterius contrahentis producta (cfr. relationem inter vim et metum), distinguitur ab errore ut *species a genere*.

In pactis potest intervenire error *substantialis*, qui versatur circa substantiam sive essentialia alicuius pacti, et *accidentalis*, qui habetur de requisito mere accidentali contractus. Insuper etiam in contractibus distinguendus est error *antecedens*, qui ita dat *causam* contractui, ut illo errore non interveniente saltem unus ex contrahentibus pactum non iniisset, et *concomitans*, qui de facto quidem intervenit, sed pars paciscens ita animo fuit comparata, ut etiam cognito errore nihilominus pactum iniisset.

238. Quibus praemissis notionibus et distinctionibus iam evidentissimum est, qualemcunque errorem *substantialem* alicuius partis contrahentis pactum ex natura rei efficere *nullum*; etenim eo in casu actus humanus et consensus verus non habetur. Neque minus in dubio est *nullitas* pacti, si error interveniat circa meram qualitatem *accidentalem*, cui saltem unus ex contrahentibus tanquam *conditioni sine qua non* suum alligavit consensum; nam deest elementum *essentiale* ipsius pacti scilicet *consensus* (21).

Quodsi error versetur circa qualitatem *accidentalem*, cui ut conditioni sine qua non consensus *non* est alligatus, saltem ex

(20) Cfr. quoque Dig. IV. 2. quod metus causa gestum erit, 3. de dolo malo.; Cod. II. 19. (20.) de his, quae vi metusve causa gesta sunt, 20. (21.) de dolo malo; Lugo l. c. disp. 22. sect. 6. 7.; Ruggieri l. c. p. 71. sq.; Arndts-Serafini l. c. §§ 60. sq. 121. 237. sq.

(21) L. 57. D. de O. et A. XLIV. 7.; cod. civ. Ital. art. 1108. sq. 1109., Austr. §§ 869. 871., German. §§ 119. sq. 318. 1949.; Arndts-Serafini l. c. §§ 62. 237. sq. Cfr. quoque Ballerini-Palmieri l. c. p. 468. sq. 521. sq.; Act. S. Sed. vol. XX. p. 113. sq.

natura rei contractus initus nequaquam est invalidus. Etenim in pacto consensus substantialis non deest. Si error ille accidentalis, qui fuit causa pacti, originem ducat ex dolo (22) malo sive deceptione, pars decepta contractum in se validum rescindere potest, dummodo contractus natura sua rescindibilis sit. Quae facultas rescindendi pacta contrahentibus non competit, si huiusmodi error accidentalis dolo sive deceptione non fuerit productus. Id quod multo magis valet, si error accidentalis sit mere concomitans sive ex dolo sive absque deceptione ortus.

II. De vi et metu.

239. *Vis* sensu stricto, prout distinguitur a metu, denotat violentiam *physicam* sive coactionem absolutam et definiri solet: *Maioris rei impetus, qui repelli non potest.* Cfr. L. 2. D. quod metus causa gestum erit IV. 2. *Metus* vero est *instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.* Cfr. L. 1. D. eod. At metus etiam confunditur cum vi compulsiva sive coactione *moralis*, qua tamquam a causa efficiente voluntati *trepidatio* (effectus) incutitur. Cfr. cap. 5. 6. 7. X. de his, quae vi l. 40. Quare *vis* distinguitur in *physicam* sive *absolutam* et in *moralem* sive *compulsivam*. *Metus* quoque i. e. *trepidatio mentis*, quae per vim compulsivam causatur, potest esse duplex, scilicet *aut* tanta est, ut usum rationis tollat, verum consensum excludat, atque medium evitandi malum sive periculum imminens apprehendatur motu quodam primo sine vera deliberatione vel electione, *aut* voluntarium quidem imminuit, sed quoad substantiam non tollit, ideoque cum vera electione adoptatur medium ad vitandum malum propositum; hinc vis compulsiva, quae hanc ultimam trepidationem producit, recte appellatur *conditionalis*, quippe *conditionem* sive optionem admittit (23).

(22) Cap. 6. X. de his, quae vi l. 40.; Dig. IV. 3. de dolo malo; Cod. II. 20. (25.) eod.; cod. civ. Ital. art. 1115., Galliae art. 1116., German. §§ 318. 123. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 621. 237.; *Lugo* l. c. disp. 22. n. 67. sq. et n. 142., ubi disserit de dolo *levi*.

(23) *Schmalzgr.* l. I. t. 40. n. 1. sq.; *Lugo* l. c. n. 110. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 61. 237.

Porro metus (trepidatio) *ratione causae* potest provenire a causa *necessaria* sive externa sive interna vel a causa libera; *ratione modi*, quo infertur est *iustus* vel *iniustus*; *ratione qualitatis* in *gravem* sive absolute sive relative et in *levem* dividitur.

240. Vis physica sive absoluta ipso iure naturae irritat contractus initos; nam saltem in eo contrahente, qui vim absolutam patitur, verus consensus non habetur (24).

Metus gravis si adeo vehemens sit, ut *usum rationis auferat* (id, quod non tam facile est supponendum) (25), ex natura rei omnino impedit, quominus *validus* contractus celebretur; etenim pars contrahens huiusmodi metu percussa non amplius ponit actum vere humanum.

Metus *gravis*, qui usu rationis non sublato conditionem sive optionem relinquit, generatim *ex natura rei* pacta ipso iure *naturae* non reddit invalida (26), nisi specialis quaedam exceptio possit probari; nam ille metus simpliciter non aufert voluntarium. Imo iure quoque *positivo* sive antiquorum Romanorum sive Ecclesiae catholicae contractus initi ex metu gravi iniuste incusso ad extorquendum consensum *regulariter non* sunt invalidi (27), nisi in casibus a iure speciatim exceptis (28). Hinc multo magis contractus sunt *validi*, si solummodo metus *levis* etiam iniustus intercessit. At si metus ille *gravis* a causa externa et libera *iniuste* fuerit incussus in ordine ad extorquendum consensum, contractus etiam *valide* initus a parte, quae iniu-

(24) Cap. 5. 7. X. de his, quae vi l. 40.; *Schmalzgr.* l. c. n. 2. 3. 7.

(25) Cit. cap. 5. X. de his, quae vi.

(26) Cap. 5. X. de his, quae vi; L. 21. pr. D. quod metus causa IV. 2.; *Schmalzgr.* l. c. n. 8.; *Lugo* l. c. n. 114. sq.

(27) Cap. 2. X. de his, quae vi; L. 3. 5. 7. 8. 12. 14. § 3. D. quod metus causa; *Lugo* l. c. n. 118. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 9. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 61. 237. Quo in casu sunt codices civiles nostrae aetatis, qui huiusmodi contractus declarant *ipso iure invalidos* v. g. cod. civ. Ital. art. 1108. 1111. sq., cum cod. civ. Germ. §§ 123. sq. 318. eosdem tantum decernat esse *rescindibiles*.

(28) L. 9. pr. L. 17. pr. D. qui et a quibus manum. XL. 9.; L. 21. § 3. D. quod met.; cap. 1. X. de his, quae vi l. 40.; cap. 14. 15. 17. 28. X. de spons. IV. 1.; *Schmalzgr.* l. c. n. 19.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 61. 79.

stum metum passa est, potest *rescindi*, nisi privata auctoritate partium rescissioni obnoxius non sit velut contractus matrimonialis, qui ipsa natura sua ita iniri nequit, ut tantum una pars ligetur *absolute*, altera vero pro suo *arbitrio* recedere possit (29).

Ex metu quoque *levi iniuste* incusso pars laesa in foro externo caret iure ad actionem sive exceptionem (30), attamen in foro conscientiae immunis est ab obligatione *naturali* servandi contractum, saltem si ille metus fuerit unicum et peremptorium motivum contrahendi.

§ 4. DE OBIECTO ET CAUSA PACTORUM.

241. Pacti obiecta generatim sunt actiones sive *facta* (omissiones) et *res*. Factum ut in pactum deduci possit, debet esse

I. *proprium*, de quo quis liberam disponendi facultatem habet, quoniam factum alienum inutiliter promittitur (31);

II. *possibile*; nam impossibilium nulla obligatio est, ut traditur in L. 185. D. de R. I. L. 17., sive impossibilitas oritur ex physica rei natura sive aliunde;

III. *honestum*; nam quod licite fieri non potest, id homini possibile esse non censetur, nec ad actionem inhonestam ulla obligatio suscipi potest (32). Quare pactum non valet de delicto non committendo, cum turpe sit pro pretio abstinere a malo. Cfr. L. 1. § 1. L. 2. D. de condict. ob turp. Et licet pactum iniri possit de remittendo delicto iam commisso, nisi ius tertii obstet vel bonum publicum, tamen pactum de *futuro* delicto remittendo non valet, quia huiusmodi pacta delinquentes faciunt alacriores ad scelera et ruinae spiritualis manifestae sunt occa-

(29) Dig. IV. 2. quod metus causa XLIV. 4. de doli mali et metus except.; Cod. II. 19. (20.) de his, quae vi; *Lugo, Schmalzgr., Arndts-Serafini* l. c.

(30) L. 6. D. quod metus causa; cap. 6. X. de his, quae vi; *Schmalzgr.* l. c. n. 8. 16. Cfr. quoque cod. civ. Ital. art. 1112. sq. 1114.

(31) Cfr. §§ 3. 21. I. de inutil. stip. III. 19.; L. 38. pr. L. 33. pr. D. de V. O. XLV. 1.; *Schmalzgr.* l. I. t. 35. n. 17. sq.

(32) Cap. 8. X. h. t.; L. 15. D. de conditionib. instit. XXVIII. 7.; L. 26. 27. 35. 123. D. de V. O. XLV. 1.; *Arndts-Serafini* l. c. § 202.; *Vering* l. c. §§ 77. 192.

siones (33). Denique pactum vel promissio ob turpem causam non imponit ullam *obligationem* ad *ipsum* factum turpe, quod sine peccato praestari non potest; sed postquam turpe factum, quod habet rationem *conditionis*, non *obiecti* contractus ex *obligatione* praestandi revera ab una parte positum est, altera pars *vi novi contractus*: Facio, ut des, debet praestare mercedem v. g. pecuniam promissam; nam in praestanda *mercede*, quae habet rationem obiecti in pacto, nulla iam est turpitudine. Ita ex natura rei communiter theologi et canonistae (34).

At *obligatio* standi promissis non oritur, si impleta conditione pretium ob turpem actionem promissum sit *prodigum* et *excessivum*. Cfr. quoque cod. civ. Germ. § 138. Itemque *lege positiva* in *poenam* delicti executor pravi operis privari potest praemio, aut saltem ipsi negatur actio repetendi in iudicio huiusmodi debita v. g. ex ludis praesertim illicitis, imo huiusmodi contractus *sub conditione* turpi initi prorsus *irritari possunt*, ita ut etiam in foro conscientiae posito facto turpi nulla sit *obligatio solvendi* mercedem promissam (35).

242. Alterum obiectum pacti sunt *res* sive corporales sive incorporales, mobiles vel immobiles, absentes, praesentes, futurae (cfr. cap. 1. 2. 3. de pactis l. 18. in Sext.), dummodo ne ex natura rei aut iure canonico aut legibus civilibus pactio de illis sit interdicta.

1. Ex *natura rei* prohibetur pactum 1. de rebus *spiritualibus* propter pretium temporale; committeretur enim crimen simoniae, cfr. cap. 4. 5. 8. X. de pactis; — 2. de rebus, quae *non existunt* sive in re sive *in spe*, vel quae fuerunt et non amplius erunt (cfr. L. 1. § 9. D. de O. et A. XLIV. 7.), atque generatim de rebus sive physice sive moraliter *impossilibus*, cfr. L. 35.

(33) L. 7. § 3. L. 47. § 4. D. h. t.; L. 1. § 2. L. 2. pr. § 1. L. 9. de condict. ob turp. caus. XII. 5.

(34) *Schmalzgr.* l. c. n. 19.; fusius de hac controversia tractant: *Lehmkuhl*, Theol. mor. t. I. n. 1052.; *Ballerini-Palmieri*, Opus theol. mor. vol. III. p. 496. sq. contra *Beusch* l. c. cap. 4. n. 269. sq. aliosque auctores.

(35) Cfr. cod. civil. Gall. artic. 1131. 1235., Italiae art. 1104. 1119. 1122. 1237., German. § 138., Austr. § 878., ubi § 1174. expresse additur *mercedem pro facto turpi iam praestitum repeti non posse*. Cfr. quoque *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 520.

pr. L. 97. pr. L. 141. § 4. D. de V. O. XLV. 1.; — 3. de rebus *alienis*, quia tantum res vero quodam modo proprias nec aliunde iam ex iustitia debitas valide tradere vel promittere possum, cfr. L. 15. D. commodati XIII. 6.; L. 28. D. de contrah. empt. XVIII. 1.; — 4. de rebus *exemptis* a commercio humano, cfr. § 2. I. de inutil. stip. III. 20.; — 5. de rebus *incertis* et plane *indeterminatis* v. g. de ente vel substantia vel animali. Cfr. L. 94. L. 115. pr. D. de V. O. XLV. 1. (36); cod. civ. Ital. art. 1116. sq., German. §§ 305. sq.

II. *Iure canonico* pacta iniri non possunt 1. de obtinendo, resignando vel permutando *beneficio* ecclesiastico sine competentis Superioris ecclesiastici i. e. Rom. Pontificis vel Episcopi consensu et approbatione (37); quae prohibitio si violaretur, haberetur saltem simonia confidentialis sive ecclesiastica; — 2. de *successione* post mortem Praelati vel cuiuscunque beneficiati in ipsius ecclesiam vel beneficium; nam beneficia ecclesiastica institutione canonica, non haereditaria successione sunt obtinenda, cfr. Reg. iur. 1. in Sext.; cap. 5. X. h. t. 35.; — 3. Cum irrita sint pacta, quae cedunt in praeiudicium alterius non consentientis, et pactis privatorum iuri publico Ecclesiae minime derogetur (cfr. cap. 12. X. de foro comp. II. 2.; L. 38. D. h. t.), clerici saeculares et regulares domus suas locare vel feuda concedere non possunt eo pacto adiecto, ut sibi, non parochis solvantur decimae et in ipsorum ecclesiis eligantur sepulturae, cfr. cap. 7. X. h. t. 35. Imo quamvis quilibet fidelis liberam habeat facultatem sibi eligendi sepulturam etiam extra suam ecclesiam parochialem (cfr. cap. 1. X. de sepult. III. 28.), tamen pactum,

(36) *Schmalzgr.* l. c. n. 20. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 202. sq. Qui auctor l. c. § 202. ad contractum requirit interesse *pecuniarium* sive *obiectum* pretio aestimabile. Quae assertio sane vera est in contractibus celebratis, in quibus ab una parte contrahente datur pecunia sive *pretium* pro obiecto *temporali* ab altera parte praestito. At nequaquam ad contractum in genere requiritur obiectum pretio aestimabile, nisi pretium confundatur cum aliqua utilitate; secus v. g. pacta, in quibus obiecta *spiritualia* ex utraque parte permutantur, essent prorsus invalida; id, quod omnino falsum est. Cfr. quoque *Lugo*, De sacramento eucharistiae disp. 21. n. 1. sq., ubi disserit de iusto Missae stipendio.

(37) Cap. 4. 8. X. h. t. 35.; cap. 5. 7. X. de rer. permut. III. 19.; *Pirhing* h. t. 35. n. 20.

quo quis sese obligaret illam eligendi extra ecclesiam, in qua de iure sepeliri debet, esset nullum et irritum. Cfr. cap. 1. de sepult. III. 12. in Sext. At valet pactum regularium cum rectore parochialis ecclesiae factum, ne aliquos vel certos ipsius ecclesiae parochianos recipiant ad ecclesiasticam sepulturam. Cfr. cap. 1. de pactis in Sext. Duae vero ecclesiae licet pacisci possint, quod mutuo velint parochianos admittere ad sepulturam, tamen ecclesia parochialis vel eius rector nequit inire pactum, quod proprios parochianos nolit ad sepulturam recipere. Cfr. cit. cap. 1. X. de sepult.; *Pirhing* h. t. 35. n. 15. sq.

III. Denique legibus Romanis prohibetur pactum 1. *medici* cum *aegroto* contra L. 3. D. de extraord. cogn. L. 13.; L. 9. Cod. de prof. et med. X. 52.; — 2. inter *advocatum* et *clientem* de quota litis (38); — 3. *patris* et *filiae*, quo illa dote contenta renuntiet haereditati paternae, cfr. L. 16. D. de suis et leg. haered. XXXVIII. 16.; huiusmodi enim pactum plane liberum esse non censetur liberosque retrahit a paterno obsequio; — 4. inter *tutorem* et *pupillum*; idemque porrigendum est ad similia, id est ad curatores, procuratores et qui negotia aliena gerunt, cfr. L. 5. § 2. D. de auct. et c. tutor. XXVI. 8.; — 5. de haereditate *viventis* sive negativum est pactum sive affirmativum, cfr. L. 15. 19. Cod. de pactis II. 3. Nam iure Romano haereditas deferenda fuit aut *testamento* aut ex *legis* ordinatione. Quare huiusmodi pacta videbantur existere contra ius *publicum*; insuper censebantur laedere *libertatem* testanti, cum ultima hominis voluntas ambulatoria esse deberet usque ad ultimum spiritum; denique *periculosa* habebantur propter occasionem exinde captandae *mortis* alienae (39). Recentiores codices civiles v. g. Italiae art. 1118. ita adoptarunt leges Romanas, ut de haereditate viventis ne assentientis quidem pactum iniri possit.

At ius *canonicum* huiusmodi pacta de haereditaria successione, si iuramento confirmentur et alias non sint turpia ob dolum vel metum, rata habet. Cfr. cap. 2. de pactis in Sext. Item

(38) Regolamento Gregorii XVI. penale art. 206.; L. 53. D. h. t.; L. 5. 6. § 2. Cod. de postulando II. 6.; *Schmalzgr.* I. I. t. 37. n. 11.

(39) *Pirhing* h. t. 35. n. 28. sq.; *Schmalzgr.* h. t. 35. n. 24. sq.; *Ruggieri* l. c. p. 122. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 470.

iure *germanico* pacta gentilitia de successione maxime inter familias illustres, uniones haereditariae atque similia pacta sunt permissa (40). At optimo iure recentiores codices civiles fere omnes irritant *alienationem* haereditatis, quam quis a tertia persona adhuc vivente exspectat. Cfr. cod. civil. Austr. § 879., Germ. § 312. Praeterea cum facile fieri possit, ut homines de bonis nondum *actu obtentis*, sed tantum ex *spe magis* minusve fundata *obtinendis* nimis liberaliter ineant pacta, legibus positivis ad praecavenda futura damna statui potest, quod quis *futura* bona per liberalem donationem v. g. ultra dimidiam partem alienare non possit. Cfr. cod. civil. Austr. § 944., German. § 309.

243. In omni contractu quartum elementum omnino essenziale est scilicet *causa* aliqua (finis intentus) sese obligandi. Quae causa in contractibus onerosis est *utilitas*, in gratuitis vero *liberalitas* sive gratitudo paciscentis. Quare si illa utilitas vel gratitudo careat fundamento, consensus deest, et contractus validus non habetur. Cfr. cod. civ. Ital. art. 828. 1119. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 468. sq.

§ 5. DE FORMA ET SOLEMNITATIBUS PACTORUM.

244. Quamvis consensus in pactis ineundis necessario sit extrinsece manifestandus, id ex natura rei *oretenus* vel per *scripturam*, solis *signis* externis vel cum verbis coniunctis, *factis* quoque concludentibus fieri potest (41) vel omissionibus. At non raro sive ex *iuris dispositione* sive ex *conventionem partium* certae *formalitates* requiruntur velut scriptura sive privata sive publica (cfr. ius particulare Hispaniae de forma sponsalium apud *De Angelis* l. c. l. IV. tit. 1. n. 3.), testes aut praesentia personae qualificatae v. g. parochi vel notarii (cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. i. de ref. matr.), *decretum magistratus* v. g. in alienationibus Ecclesiae, pupillorum, minorum, insinuatio

(40) *Walter*, Deutsche Rechtsg. §§ 587. sq.; *Gerber* l. c. §§ 256. sq.; cod. civil. German. §§ 1941. 1948. 2274. sq.

(41) L. 38. § 2. § 10. D. de O. et A. XLIV. 7.; L. 6. D. de reb. cred. XII. 1.; L. 6. D. ratam rem hab. XLVI. 8.; L. 7. § 1. L. 12. de sponsal. XXIII. 1.; L. 5. Cod. de nupt. V. 4.

iudicis v. g. in donationibus ultra certas summas (42). Quae formalitates possunt requiri ad *licitatem* et solam *probationem* actus (cfr. cap. 3. X. de cland. despons. IV. 3.), aut sunt solemnitates *substantiales*, quibus neglectis actus est *nullus* et irritus (cfr. cit. cap. 1. C. Trid. Sess. XXIV. d. r. m.), aut saltem *actione* caret in iudicio v. g. pactum nudum ex iure Romano. Cfr. L. 7. § 4. D. h. t. (43).

245. Pacta licet a natura vel legibus determinatam habeant substantiam atque formam, tamen in iis, quae extrinsecus accedunt, ex conventionione partium legem accipiunt. Cfr. R. I. 85. in Sext. Inter leges conventionum a partibus datas eminent:

I. *Conditio*, quae est qualitas actui adiecta (44), qua vis illius in futurum atque incertum eventum suspenditur (45). Quare conditio proprie dicta est *de futuro*, possibilis, contingens, *suspensiva*. Nam conditio de praesenti vel de praeterito vel de futuro eventu *necessario* a parte rei non suspendit valorem contractus, quamvis contrahentes ignorent, num conditio actu existat vel exstiterit et consequenter nesciant, utrum contractus obliget necne. Conditio vero impossibilis vel turpis non solum valorem contractus non suspendit, sed illico pactum reddit nullum et irritum (cfr. L. 31. D. de O. et A. XLIV. 7.), nisi agatur de contractu matrimonii vel testamento, in quibus conditiones impossibiles et turpes habentur ut non adiectae. Cfr. in Dig. de cond. inst. XXVIII. 7. et cap. 7. X. de cond. appos. IV. 5. Per appositionem possibilis conditionis de futuro et contingentis vere suspenditur obligatio, ita ut pendente conditione nihil debeatur nec peti possit, sed spes tantum existat,

(42) L. 17. Cod. de fide inst. IV. 21.; pr. I. de empt. III. 23.; cod. civ. Ital. art. 1313. sq., Germ. §§ 111. 126. sq. 761. 766.; Regulam. legis. §§ 50. sq.

(43) *Schmalzgr.* l. c. n. 28. 40.; *Zech* l. c. §§ 227. 247.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 64. 232.

(44) Conditio vel dies *certis* actibus legitimis omnino non potest adici. Cfr. L. 77. D. de R. I. L. 17. et cap. 50. de R. I. in Sext. et comment. velut *Reiffenst.* et *Pirhing* in cap. cit. 50.

(45) Cfr. § 4. I. de V. O. III. 15.; lib. IV. 5. X.; *Schmalzgr.* l. c. n. 28. 29. 31.; *Lugo* l. c. disp. 22. sect. 13. 14.; *Ruggieri* l. c. p. 146. sq.; *Arndts Serafini* l. c. §§ 66. sq. Cfr. quoque cod. civil. Italiae art. 1157. sq., Germaniae §§ 158. sq.

quae ad ipsos quoque haeredes transit. Cfr. cit. § 4. I. de V. O. A conditione illa *suspensiva* distinguitur conditio *resolutiva*, quae contractum de praesenti validum esse supponit, sed verificato eventu futuro destruit.

II. *Dies* i. e. quodcunque temporis spatium, quod inchoandae vel finiendae, temperandae vel multiplicandae obligationi adiicitur. Quod si dies pacto tacite inest (cfr. L. 73. D. de V. O. XLV. 1), aut dies certus (cfr. § 2. I. de V. O. III. 15.) aut eatenus tantum incertus, ut nesciatur, quando sit exstiturus (cfr. L. 17. D. de condict. indeb. XII. 6.), expresse adiicitur tanquam terminus a quo, statim dies cedit, sive obligatio nascitur; et antequam dies veniat, res promissa peti non potest. Si vero dies adiectus simpliciter sit *incertus* etiam quoad ipsam existentiam, aequivalet conditioni de futuro contingenti. Cfr. L. 1. D. de cond. XXXV. 1. Dies adiectus tanquam *terminus* ad quem obligationem non suspendit, sed usque ad diem praefixum multiplicat, adventu autem suo per exceptionem elidit (46). Quae determinatio temporis nostra aetate praesertim est practici momenti, si contractus ineuntur de rebus *futuris* atque contractui principali adduntur accessoriae stipulationes, ut fit in negotiis *de differentia, de praemio, reportus et deportus*.

III. *Modus* dicitur gravamen dispositioni *validae* adiectum ad instar causae finalis in tempus futurum ab altero ex iustitia praestandum. Si modus sit possibilis, contingens, statim dies cedit et venit; si tamen is, qui ex modo gravatus est, postea onus implere recuset, id quod datum est, repeti potest. Cfr. L. 3. Cod. de donat. quae VIII. 54. 55. Modus natura sua impossibilis pro non adiecto habetur; si vero repugnet substantiae contractus, illum reddit nullum et irritum (cfr. cit. c. 7. X. de cond. apposit. IV. 5.; L. 14. § 1. D. de usu et habit. VII. 8.); idem efficit modus turpis et iure impossibilis (cfr. L. 123. D. de V. O.), sed in matrimonio et testamento habetur pro non adiecto. Quodsi pactum respiceret finem bonum, qui per aliud

(46) Cfr. § 3. I. de V. O.; L. 56. § 4. D. de V. O.; L. 2. Cod. de donat. VIII. 54. (55.); *Schmalzgr.* l. c. n. 30.; *Ruggieri* l. c. p. 207. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 73. 87. sq.; *Biederlack*, De contractibus p. 12. sq. Cfr. quoque cod. civil. German. §§ 163. 186. sq.; cod. civ. Ital. art. 1172. sq.

aequipollens obtineri posset, commutationi locus esset. Cfr. L. 16. de usu et usufr. XXXIII. 2. (47).

246. Praeter modificationes et conditiones, quae ex voluntate contrahentium pactis adiici possunt, non raro ad urgendam obligationem adduntur *confirmationes* quaedam, inter quas commemorandum est:

I. *Iuramentum promissorium*. Quod iuramentum ex antiquo iure Romano vim obligationis pactorum non auxit (48), nisi excipias iuramentum puberis ad excludendam restitutionem propter aetatem minorem. Cfr. L. 1. Cod. si adv. vend. II. 27. (28.). At Frideric. Barbarossa in recepta authentica « *Sacramenta puber.* » ad L. 1. Cod. si adv. vend. II. 27. (28.) iuramenta, quibus alienationes alias irritae confirmatae essent, omnino custodienda esse statuit. Denique iure canonico contractus de obiecto possibili et honesto, si sola lege positiva sunt irriti, censentur firmari (49), si ab eo, in cuius favorem declarantur invalidi, iuramento valido confirmantur (50).

II. *Arrha*, quo nomine intelligitur res in signum negotii perfecti vel perficiendi data. Quodsi ad negotium perfectum accedat, ut ordinarie fit, dicitur arrha confirmatoria (51) et resti-

(47) *Schmalzgr.* l. c. n. 32.; *Zech* l. c. § 230.; *Arndts-Serafini* l. c. § 74. Cfr. quoque cod. civ. German. §§ 525. sq.

(48) L. 7. § 16. D. de pactis; L. 5. § 1. Cod. de leg. I. 14.; Novell. 51. praef.; Novell. 82. cap. 11.; *Arndts-Serafini* l. c. § 240.

(49) Iuramentum in sese *validum* proxime inducit obligationem *religionis*. Quodsi iuramento contractus dicitur *firmari*, sensus est, iuramento effici, ut etiam obligatio *iustitiae*, quae ex contractu *nullo* aut *rescindibili*, omnino *non* orta est, aut nonnisi *infirmi*, iam revera existat *firma* et insolubilis. Qui effectus duplici ratione produci potest 1. *lege positiva*, qua statuitur, contractus sola lege positiva irritos vel saltem rescindibiles, iuramento adiecto esse vere firmos; 2. *renuntiatione illius*, in cuius favorem nullitas vel rescindibilitas contractus a lege fuerat statuta. Unusquisque enim favori renuntiare potest, nisi forte lex hanc ipsam renuntiationem denuo nullam et irritam declaret. Cfr. *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1078. et fusius *Lugo* l. c. disp. 22. sect. 8. At moderni codices civiles hanc vim iuramento tribuere non solent.

(50) Cap. 1. 6. 8. 18. 20. X. de iureiur. II. 24.; cap. 58. de R. I. in Sext.; cap. 2. de pactis I. 18. in Sext.; at cfr. quoque Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de regular.

(51) Cfr. pr. I. de empt. III. 23.; L. 35. pr. D. de contrah. empt. XVIII. 1.

tuenda est contractu completo aut mutuo consensu rescisso, nisi aliquid expresse vel tacite statutum sit (52). Si negotii perficiendi causa data sit arrha, vocatur arrha contractu imperfecto data, et qui arrhas accepit et contractum perficere recusat, in duplum eas reddere cogitur; qui vero arrhas dedit, si a pacto recedat, datis a se arrhis cadit, et repetitio illarum est deneganda. Cfr. L. 17. Cod. de fid. instrum. IV. 21. Denique arrha potest esse « *poenitentialis* », quae illam vim habet, ut, qui arrham dedit, a pacto recedere possit, sed arrham amittat.

III. *Poena conventionalis* non raro contractibus adiicitur solvenda ab eo, qui pactum violet. Iuri Romano, ut actioni esset locus, poena conventionalis per stipulationem pacto principali addita est (53). Quae poena poterat imponi *alternative*, ut aut obligatio principalis esset implenda, aut solvenda multa poenitentialis, aut *cumulative*, ut praeter obligationem *principalem* oriretur obligatio *accessoria*, per cuius impletionem non tolleretur obligatio principalis (54). In dubio standum est pro poena conventionali *alternativa* (55).

§ 6. DE EFFECTIBUS PACTORUM.

247. *Effectus* immediatus *validorum* pactorum, qui ex ipso iure naturae oritur, est *obligatio iustitiae commutativae* ad dandum, praestandum, faciendum vel omittendum, de quo *principaliter* sive substantialiter et *accessorie* v. g. de conditione vel modo vel die conventum est. Cui obligationi, quae vocatur *naturalis*, correspondet in altero *strictum ius* exigendi implemen- tum, pacti. Obligatio vero unius, quae producit tanquam effectum mediatum et secundarium in altero *actionem* sive ius prosequendi in *iudicio* praestationem sibi ex pacto debitam, vocatur *civi-*

(52) L. 11. § 6. D. de act. empt. XIX. 1.; L. 2. Cod. quando liceat IV. 45.; L. 6. pr. L. 8. de leg. com. XVIII. 3.

(53) Cfr. § 7. I. de V. O. III. 15.; §§ 19. 21. I. de inut. stip. III. 20.

(54) L. 28. D. de A. E. et V. XIX. 1.; L. 16. D. de transact. II. 15.

(55) Praeterea pacta confirmari possunt per cautiones, *pignora* et *fideiussiones*, per *renuntiationem executionis* et per *constitutum debiti proprii*. Cfr. Ruggieri l. c. p. 397. sq.; Arndts-Serafini l. c. §§ 93. 349. sq. 364. sq. Cfr. quoque cod. civ. German. §§ 232. sq. 336. sq., Ital. artic. 1878. sq.

lis (56). Cfr. *Ruggieri* l. c. p. 251. sq. Universus ille complexus obligationum iuridicarum, qui est *effectus* a consensu tanquam causa efficiente sive contractu in fieri productus et constituit *vinculum quoddam stabile*, quo partes contrahentes ligantur, est contractus in facto esse.

(56) Inst. III. 14. de oblig. 25. sq.; Dig. XLIV. de oblig. et act.; Cod. IV. 10. eod.; cod. civ. Ital. art. 1097. sq., Germ. §§ 305. sq. Qua in re principalis difficultas est, quinam contractus ipso iure ita sint *irriti*, ut *naturalem* quoque *obligationem* in conscientia non producant. Quodsi *nullitas* contractus oriatur ex iure *naturali* et divino v. g. ob defectum consensus, profecto nec *civilis* nec *naturalis obligatio* inducitur. *Supremi* legislatores humani sive ecclesiastici sive civiles (cfr. *Suarez*, De leg. I. V. cap. 19. sq. 31. sq.) profecto *possunt* contractus suae iurisdictioni subiectos plene irritare in utroque foro; at utrum *de facto* hac potestate usi sint, an solummodo contractus quosdam *prohibuerint* vel *rescindibiles* reddiderint sive ad instantiam *partis* contrahentis sive per sententiam *iudicis*, vel negarint iisdem solam actionem *civilem* in foro *externo*, ex verbis legum, praxi tribunalium, virorum doctorum opinionibus aliisque admodum interpretationis est eruendum. Profecto in foro ecclesiastico v. g. coacta professio religiosa, renuntiatio novitii ante duos menses, qui professionem solemnem praecedunt, matrimonialis contractus neglecta forma Tridentina celebratus, ubi cap. Tametsi viget, certe *omni* valore et obligatione carent. Idem dicendum de aliis contractibus, si lege ecclesiastica apertis verbis actus *simpliciter* irritatur; nequaquam enim in foro ecclesiastico videtur esse admittenda hac in re oppositio quaedam inter forum externum et internum aut mera negatio *actionis* in iudicio. Quodsi in foro quoque *civili* contractus quidam declarantur *nulli* et irriti, huiusmodi sanctio civilis cum compluribus auctoribus antiquis etiam nostra aetate non videtur intelligenda de *mera negatione actionis civilis* remanente obligatione *naturali* in conscientia, nisi *expressis* verbis tantum de illa *negatione* actionis caveatur. Magis fundata videtur altera sententia, quae illis contractibus veram *nullitatem* in utroque foro vindicat, nisi aliunde ex mente legislatoris et praxi probata colligi possit illam nullitatem potius aequiparari *rescindibilitati* sive actui *non firmiter valido*, qui *sustinetur*, donec per declarationem adversarii aut sententiam iudicis omni valore destituatur. Atque haec attingisse sufficiat. Fusius hac de re agunt: *Schmalzgr.* h. t. 35. n. 42.; *Lugo* l. c. disp. 22. sect. 5. 9.; *Van Gestel* l. c. p. 117.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 474. sq.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 1071. sq. 1147.; *Arndts-Serafini* l. c. § 79.; *Vering* l. c. §§ 89. 218.; Acta S. Sed. vol. VII. p. 209. sq. Cfr. cod. civ. Ital. art. 1300. sq., ubi accuratius distinguitur inter actionem *nullitatis* et *rescisionis*; cod. civ. German. §§ 138. sq. 306. sq., ubi fit distinctio inter *nullitatem* et *impugnationem* actus etiam per simplicem *declarationem* adversarii, ita ut ex § 142. actus impugnatus inde *ab initio* censeatur nullus.

248. Ius *Romanum* quamquam in pactis *nudis* actionem in iudicio sive obligationem civilem non admisit, tamen nequaquam in foro externo omnes illis effectus negavit (57). At ex iure *canonico* omnino videtur existere actio etiam ex pactis nudis. Nam cap. 1. et 2. X. h. t. 35. pacta nuda dicuntur observanda et opere complenda. Ergo leges ecclesiasticae assistunt pactis nudis, sed pactis, quibus lex assistit, conceditur actio. Cfr. L. 5. D. h. t. Idem igitur videtur asserendum in foro ecclesiastico. Cui rationi accedit, quod de iis pactis agatur, quae propter validam obligationem naturalem in gravi materia graviter onerant conscientiam. Hinc cum in foro ecclesiastico potissimum caveatur peccatum mortale, merito ibidem datur actio tanquam medium ordinarium (58). Quae sententia nostra maxime in sponsalibus de futuro etiam privatim initis est practici momenti, cum nondum ubique vigeat ius particulare Hispaniae de substantiali forma (scripturae publicae) ad valorem sponsalium requisita.

249. Obligationes, quae ex pactis ortae sunt, variis modis *immutari* atque *tolli* possunt v. g. solutione rei debitae, mutuo consensu, sententia iudicis, ratione conditionis vel diei, confusione crediti et debiti in eadem persona, destructione et impossibilitate obiecti, in poenam delicti, praescriptione (59).

§ 7. DE INTERPRETATIONE PACTORUM.

250. Cum pacta in iis, quae ex natura rei et iure positivo non sunt constituta, legem accipiant a conventionem (cfr. R. I. 85. in Sext.), dubia pactis conventis supervenientia ex verbis et intentione contrahentium accipiunt interpretationem. Cfr. L. 219. D. de V. S. L. 16. Quare si authentica interpretatio pacti dubii ex *mutua* partium declaratione non possit haberi, imprimis *verba*

(57) *Pirhing* h. t. 35. n. 35.; *Lugo* l. c. disp. 22. sect. 5.; *Arndts-Serafini* l. c. § 232. not. 6.

(58) *Pirhing* l. c. n. 36.; *Lugo* l. c. n. 36.

(59) Inst. III. 29. quib. mod. oblig. tollitur; cod. civ. Germ. §§ 346. sq., Ital. art. 1236. sq.; lib. III. tit. 23. X. de solutionib.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 249. sq.; *Vering* l. c. §§ 95. 219.; *Ruggieri* l. c. p. 459. sq.; *Zech* l. c. sect. IV. tit. 23. de solutionib. et aliis modis tollendi oblig.; commentatores iur. Decret. l. III. t. 23., ubi de solutionibus disputant ratione *mutui* vel *debiti* a Praelatis vel clericis contracti.

consideranda sunt secundum *usum* loquendi in iure et in domicilio contrahentium partium receptum. Quodsi ex verbis dubium solvi non possit, recurrendum est ad *intentionem* contrahentium (60), adoptanda est interpretatio, quae naturae contractus sit conformior et rei gerendae aptior (61), praeferenda praesertim in pactis *gratuitis* mitior atque levior obligatio (62).

251. In pactis *onerosis* dubium resolvendum est contra illam partem, quae clarius loqui potuit ac debuit (63), atque in causis dotis, libertatis, testamentorum, matrimoniorum (64), quae causae favorabiles dicuntur, in ipsarum favorem sententia est praeferenda (65).

§ 8. DE CONTRACTIBUS PARTICULARIBUS.

252. Commentatores iuris Decretalium postquam secundum ordinem *legalem lib. I. t. 35.* disputarunt de *pactis in genere*, tandem libr. III. tit. 14. sq. disserunt de *pactis in specie*. Cuius ordinis et connexionis eam reddunt rationem, quod tit. 13. eiusdem libri actum fuerit de *alienatione* rerum ecclesiasticarum (66). Qui particulares contractus in *corpore iuris canonici* neque ex ordine quodam *logico* neque vere *completo* recensentur; nam complura pacta et negotia legitima, obligationes et iura in rebus v. g. mandatum, ius proprietatis et possessio, ususfructus, servitus etc. omnino omittuntur (67). Imo vel de ipsis

(60) L. 219. D. de V. S.; L. 96. D. de R. I.

(61) L. 67. D. de R. I.; L. 12. D. de reb. dub. XXXIV. 5.

(62) L. 9. 34. 56. 90. 168. 192. § 1. D. de R. I.; cod. civ. Ital. art. 1131. sq.

(63) L. 39. D. de pactis II. 14.; L. 21. 33. 34. pr. D. de contrah. empt. XVIII. 1.; L. 172. D. de R. I.

(64) L. 85. 179. D. de R. I.; cap. 26. X. de sent. et re iud. II. 27.

(65) *Ruggieri* l. c. p. 233. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 75.

(66) Cfr. *Schmalzgr.* l. I. t. 35. n. 34. et l. III. t. 14. prooem.

(67) Cfr. de ordine magis logico et completo: *Lugo* l. c. disp. 23.; *Zech* l. c. sect. IV. tit. 3. sq.; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1081. sq.; *Biederlack* l. c. p. 42. sq. — Cod. civ. Galliae, Ital., German. l. II. III.; l. II. t. 12. de caus. possess. et propr., t. 26. de praescr., l. V. t. 19. de usuris X.; *Lega*, De iudic. eccl. vol. I. p. 218. sq. de caus. possess. et propr.; *Wolf* l. c. p. III.

contractibus, qui sub competentibus referuntur titulis, *universum ius* constitutum non proponitur.

Cuius methodi facile causa assignari potest. Ecclesia enim in huiusmodi rebus temporalibus, quae in suo foro sive ratione *rei* sive ratione *personae* fuerunt definiendae, generatim *adoptaverat ius Romanum*. Quare in libro tertio *universum ius* de rebus ecclesiasticis, contractibus, negotiis legitimis propriam sedem non obtinuit, nisi quid in iure Romano fuit corrigendum vel supplendum (68). At nostra aetate causae illae temporales *clericorum* ut personarum privatarum, imo etiam *institutorum ecclesiasticorum* ad forum civile deferri solent, ubi ex concessione vel tolerantia Ecclesiae ad tramites legum *civilium* disceptantur atque definiuntur (69). Hinc fit, ut ob rationes in se diversas ad eandem fere conclusionem practicam perveniatur scilicet istam disputationem de contractibus particularibus in iure *canonico* arctioribus finibus esse circumscribendam. Nam disquisitiones de principiis in *philosophia* et *theologia morali* iam sunt praeoccupatae; iura autem mere positiva magna ex parte a legistis⁶ explicantur.

I. De contractibus gratuitis.

253. Contractus *gratuitus* generatim est pactum, quo *utilitati* solummodo *unius partis* contrahentis consulitur. Quae *utilitas* unius ex contrahentibus potest esse coniuncta cum *obligatione unius tantum aut* etiam *utriusque* paciscentis. Ex pactis gratuitis alia sunt *unilateralia* scilicet *promissio et donatio* (tit. 24.), alia vero inter *bilateralialia* subsumuntur velut *precarium* (tit. 14.), *commodatum* (tit. 15.), *depositum* (tit. 16.) cum sequestro, *mandatum* et negotiorum gestio, *mutuum* (cfr. tit. 23. de solutionib.).

254. De *promissione* (70). I. *Promissio* sensu *stricto* est

(68) *Wernz*, Ius Decretal. t. I. n. 195.; *Sebastianelli*, Praelect. iur. canon. t. II. p. 358. sq. Cfr. quoque reliquas collectiones *post* Decretales Gregorii IX., in quibus de *contractibus* vix iam unus alterve titulus reperitur.

(69) *Nussi*, Conventiones p. 193. sq.

(70) Dig. L. 12. de pollicitationib.; cap. 3. X. de pactis l. 35. Cfr. quoque cod. civ. German. §§ 328. sq. 518. 657. sq. 780. 2301.; *Schmalzgr.* l. I. t. 35. n. 4. sq.; *Lugo* l. c. disp. 23. n. 1. sq.; *Arndts-Serapini* l. c. §§ 231. 241. 397.

contractus, quo quis *gratuito* sese obligat ad aliquid alteri *ex iustitia* praestandum vel faciendum vel omittendum. Quo sensu acceptata promissio manifeste differt a *proposito* vel mera *pollicitatione* vel simplici promissione *fidelitatis* vel promissione *mutua* ultro citroque data et acceptata et obligante ex iustitia.

II. *Distinguitur* promissio *personalis* et *realis*; in illa principaliter promittitur *actio*, in altera praesertim intenditur, ut *res* eiusque utilitas in alterum transferatur. Hinc promissio mere *personalis* ad *haeredes* non transit; secus dicendum de promissione *reali* praesertim ex iustitia facta. Cfr. Lugo l. c. disp. 23. n. 98. sq.

III. Praeter *conditiones* generatim ad contractus requisitas (subiectum capax, obiectum aptum, consensus legitimus, vera causa), (71) in *contractu* promissionis praesertim promissio facta alteri parti contrahenti est *manifestanda* et ab eadem *acceptanda* (72).

Quare nuda *pollicitatio* alteri data, sed nondum acceptata obligationem quandam naturalem sive in conscientia *ex contractu* ob defectum *mutui* consensus non inducit (73), etiamsi fiat Ecclesiae vel causae piae vel civitati (74); libere igitur antea acceptionem revocari potest (75), nisi aliunde ex *voto* (76) vel *lege* (77) repetenda sit aliqua *obligatio* vel *irrevocabilitas*.

IV. *Obligatio* ex gratuito *contractu* promissionis in *sola* parte promittente oritur atque est verae *iustitiae commutativae*, nisi ex *intentione* promittentis solummodo colligi possit obliga-

(71) Lugo l. c. disp. 23. n. 2. sq. 113. sq.; Wernz l. c. t. II. n. 315.

IV. de *promiss. benefic.* Quae conditiones in foro ecclesiastico potissimum sunt attendendae, si *clerici* aliaeque personae ecclesiasticae aliquid promittant, aut vicissim instituta ecclesiastica ex *promissionibus fidelium* sint dotanda.

(72) Quae acceptatio cum requiratur ex natura rei sive *iure naturali*, etiam ex *iure civili* et canonico est prorsus necessaria. Cfr. Lugo l. c. n. 36. sq.

(73) Schmalzgr. l. c. h. t. 35. n. 4. Cfr. quoque Arndts-Serafini l. c. §§ 231. 241.

(74) Cfr. rationem allatam in not. 72. h. t. Casus, qui dicuntur excepti, magis sunt apparentes quam veri. Cfr. Lugo l. c. n. 40. sq. 84. sq.

(75) Schmalzgr. l. c.; Lugo l. c.

(76) L. 2. D. de pollic.; cap. 18. X. de cens. III. 39.; Lugo l. c. n. 50.; Schmalzgr. l. c.

(77) Cap. 17. de praeb. III. 4. in Sext.; Lugo l. c. n. 37. 40. sq.

tio *fidelitatis* (78). *Ius*, quod a promissario acquiritur, tantum est ius ad rem, non ius in re (79).

V. *Cessat obligatio* in promittente et *ius* in promissario, si *mutuo* consensu contractus dissolvatur, aut saltem promissarius sponte iuri suo *cedat*, aut res promissa absque culpa promittentis in perpetuum fiat *illicita* vel *impossibilis* vel *inutilis*, aut verificetur *conditio* quaedam resolutoria vel suspensiva, unde corruat contractus, aut *circumstantiae* rerum personarumque ita *immutentur*, ut promissio ex intentione promittentis ad illas certe non fuerit extensa (80).

255. De donatione (81). I. *Donatio* si sensu stricto accipiatur, est *contractus*, quo *dominium* rei propriae ex mera *liberalitate* in alterum acceptantem transfertur (82). Hinc licet datio quaedam rei, qua nec donatario conceditur *ius*, nec donator in se suscipit *obligationem* non revocandi suam liberalem concessionem, *contractus* verus non sit, tamen donatio iuxta definitionem datam a veris *contractibus* excludi nequit (83). Manifesta quoque est differentia a *promissione*, nam illa tantum obligat ad *dandum* et concedit *ius ad rem*, non *ius in re*, cum donatio per traditionem realem transferat dominium sive ius in re.

II. *Dividitur* donatio a) in *verbalem* sive conventionalem et in *realem*, quam alii vocant *imperfectam*; illa est donatio rei per verba de *praesenti absque* reali *traditione* atque potius est *promissio* de re donanda (cfr. summar. cap. 1. X. h. t.) (84),

(78) Cap. 3. X. de pactis; *Lugo* l. c. n. 88. sq.

(79) *Lugo* l. c. n. 128.

(80) *Lugo* l. c. n. 6. sq. 112.

(81) Inst. II. 7. de donat.; Dig. XXXIX. 5. de don.; Cod. VIII. 53. (54.) de donat.; Decretal. Gregor. IX. l. III. t. 24. de donat.; *Lugo* l. c. disp. 23. n. 128. sq.; comment. iur. Decret. in cit. tit. 24. de donat.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 80. sq. Cfr. quoque cod. civ. Ital. art. 1050. sq., Germ. §§ 516. sq.

(82) L. 1. pr. L. 29. pr. Dig. de donat.; L. 6. 12. 17. D. eod.; cap. 1. X. h. t. de donat.; *Schmalzgr.* l. III. t. 24. n. 1. sq.

(83) Aliter *Arndts-Serafini* l. c. § 80. not. 5. Cfr. quoque *Zech* l. c. § 253.

(84) L. 12. 22. 33. D. de donat.; cod. civ. German. §§ 518. 2301.; *Schmalzgr.* l. c. n. 13. sq.; *Arndts-Serafini* l. c.

haec habetur, si donatione verbali accedit *traditio* rei cum *effectu*; (85)

b) in *puram* et *non puram* sive cum appositione *conditionis* vel *diei*; at si donatio fiat cum *modo*, potius contractibus *onerosis* est adnumeranda; (86)

c) in *gratuitam*, quae procedit ex mera liberalitate, et in *remuneratoriam*, quae fit, non quidem ex debito *iustitiae*, sed *gratitudinis* atque a perfecta notione donationis deficit; hinc donatio remuneratoria in *odiosis* nomine donationis non comprehenditur (87);

d) in donationem proprie dictam *inter vivos*, per quam quis absque ulla mortis cogitatione in alterum irrevocabiliter transfert res suas, et in donationem *mortis causa*, qua quis intuitu mortis suae bona propria eo animo alteri concedit, ut nonnisi *morte* donantis *secuta* fiant donatarii (88), nisi iuri revocandi renuntietur (89).

III. *Possunt donare inter vivos* (90) de bonis *propriis*, quicumque liberam suorum bonorum habent administrationem nec a iure prohibentur; de bonis *alienis* tantum ii, qui *speciali* mandato muniti sunt; *mortis causa* vero omnes, qui *testari* possunt.

Qua in re *laici*, si agatur de donationibus ad scopum *profanum*, nostra aetate attendant necesse est recentiores codices civiles.

Clerici de bonis suis patrimonialibus pro more aliorum civium libere donationes facere possunt; at superfluos redditus beneficiales possunt et debent ad *causas pias* applicare (91), ut supra explicatum est.

(85) L. 6. 9. 10. D. de donat.; Zech l. c. §§ 253. sq.

(86) Cod. VIII. 55. (54.) de donat., quae sub modo vel condit. vel ex certo tempore conficiuntur; Arndts-Serafini l. c. § 83.

(87) L. 27. L. 34. § 1. D. de donat.; Zech l. c. not. 61.; Lugo l. c. disp. 23. n. 129. sq.

(88) Dig. XXXIX. 6. de mortis causa donat.; Cod. VIII. 57. (56.) de mortis causa donat.

(89) L. 27. D. de mort. caus.; Zech l. c. §§ 253. sq.; Arndts-Serafini § 80.

(90) L. 7. 33. § 2. D. de don.; L. 16. Cod. de don.; cod. civ. Ital. art. 1052. sq.; Lugo l. c. n. 143. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 24. sq.; Arndts-Serafini l. c. § 81.

(91) Schmalzgr. l. c. n. 31.

Praelati ecclesiastici partem bonorum ecclesiasticorum, quorum *administratio*, non *proprietas* ipsis est commissa (cfr. cap. 2. X. h. t. de don.), per *liberalem donationem* nequeunt alienare, nisi servatis conditionibus *nunc* praescriptis ad alienationem rerum *pretiosarum* vel *exigui* valoris, salvo tamen iure ad consuetas eleemosynas et modicas donationes praesertim remuneratorias, ne Ecclesia propter avaritiam fiat suspecta (92).

Superiores regulares quamvis pro facultatibus monasterii a consuetis *eleemosynis* faciendis et exercenda religiosa hospitalitate non prohibeantur, tamen a *largitione munerum* Const. « *Religiosae* » 19. Iun. 1594. Clementis VIII. cum confirmatione et moderatione Urbani VIII. 16. Oct. 1640. regularibus interdictione omnino abstinere debent (93).

Regulares, quibus nulla superioritas vel administratio competit, in elargiendis munusculis sese conforment necesse est statutis ordinis, legitimis consuetudinibus atque licentiis a Superioribus datis; nam per se religiosus sine expressa vel tacita licentia sui Superioris donationes facere nequit.

Denique Innocentius XII. Const. « *Romanum* » 21. Iun. 1692. solemniiter *indicavit moderationem* ab ipsis *Romanis Pontificibus* servandam in *concessione* bonorum et reddituum ecclesiasticorum « *ad Sanctam Sedem et Cameram Nostram Apostolicam spectantium* » suis consanguineis et affinibus horumque loco adlectis.

IV. *Recipere donationes* generatim possunt omnes, qui censentur *habiles* per *testamenta* aliquid accipere iuxta statuta legum civilium, si de personis causisque saecularibus agatur. De *capacitate* Ecclesiae eiusque institutorum atque ecclesiasticarum personarum *recipiendi* donationes inter vivos vel mortis causa consulendum est ius divinum et *canonicum* (94).

V. Quae sit *materia* licitae et validae donationis in foro

(92) Cfr. capita 2. 3. 5. 7. 9. X. h. t. de don., quae correctae sunt Const. « *Ambitiosae* »; Zech l. c. § 259.; *Schmalzgr.* l. c. n. 34. sq.

(93) *Ferraris* l. c. v. Regulares n. 67. sq.

(94) Cfr. v. g. cod. civ. Ital. art. 1053. sq., Gall. art. 911.; at quae art. 833. 1075. cod. civ. Ital. contra donationes in favorem *beneficiorum* simplicium etc. statuuntur, competentiam fori civilis excedunt; *Lugo* l. c. disp. 24. n. 73. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 26. n. 90. sq.

civili causisque *profanis* praesertim ex legibus civilibus cuiusque regionis est eruendum. Nam facultas saltem iure naturali (95) concessa disponendi per liberales donationes de omnibus bonis *praesentibus et futuris* non raro iure civili quoad bona *praesentia* est *limitata* et quoad *futura* aut penitus negata aut saltem multum restricta (96).

At illae prohibitiones et limitationes iuris civilis nequeunt extendi *ad causas pias*, in quarum favorem aliquis omnia sua bona praesentia et futura valide donare potest; nam iuris civilis statuta nequeunt impedire officia pietatis et *consilia evangelica* (97).

VI. *Forma* donationis *ex natura rei* imprimis illud requirit, ut donatio rite facta et manifestata per donatarium *acceptetur*; secus donatio vel contractus valida non est (98).

Quae acceptatio donationis etiam necessaria est, si donatio fiat in favorem Ecclesiae vel *ad causam piam*. Nam ius canonicum hac in re nullibi correxit leges Romanas, et quod *iure naturae* ad validum contractum exigitur, etiam in foro *ecclesiastico* est servandum (99).

Quodsi iure civili donationibus rite valideque faciendis certae *solemnitates* vel formalitates v. g. scriptura publica (100), insinuatio apud competentem iudicem (101), ratihibitio per gubernium civile (102) legitime sunt praescriptae, illae sanctiones

(95) *Lugo* l. c. n. 163. sq.; *Schmalzgr.* n. 40. sq.; *Zech* l. c. §. 256.

(96) L. 36. § 3. Cod. de donat.; cod. civ. Austr. §§ 879. 944., German. § 310.

(97) *Schmalzgr.* l. III. tit. 24. n. 39.; *Lugo* l. c. disp. 23. n. 166. 159.

(98) L. 10. L. 19. § 2. de donat.; *Lugo* l. c. n. 35. sq. 84. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 6. sq. 11.; *Arndts-Serafini* l. c. § 80. not. 3. Cfr. cod. civ. Ital. art. 1056. sq., German. §§ 516. sq.

(99) *Lugo* l. c. n. 36. 42. sq. 86. sq. Quodsi *Schmalzgr.* l. c. n. 9. 10.; *Santi* h. t. de don. n. 2. alique putant ad valorem donationis factae Ecclesiae vel causae piae saltem regulariter non requiri acceptationem administratoris ecclesiastici vel causae piae, quoad rem a sententia in textu propugnata non discrepant; nequaquam enim in casu obligationem donationis absque acceptatione donatarii repetunt ex valido *contractu*, sed ex *vi voti*, quam huiusmodi donationes soleant (?) habere.

(100) Cod. civ. Ital. art. 1056., Germ. § 518., Gall. art. 931.

(101) L. 36. § 3. Cod. de donat.; *Arndts-Serafini* l. c. § 81.;
 41 *Schmalzgr.* l. c.

(102) Cod. civ. Ital. art. 1060. 932., German. §§ 80. sq. 2043.

civiles in rigore iuris donationibus ad *causas pias* (103) et ecclesiasticas factis nequeunt applicari. Id quod eruitur ex natura causae piae, Ecclesiae ut societatis perfectae et ex cap. 11. X. de testam. III. 26., quo solemnitas iure civili praescripta in legatis ad *pias causas* expresse *non* requiritur (104).

VII. *Effectus* donationis *conventionalis* etiam ad *causas pias* ex iure Romano (105) est obligatio donatam rem tradendi donatario, cui tribuit ius ad rem et actionem *personalem* utrimque *transitoriam* ad haeredes.

Donatio vero *realis* per traditionem completa dat donatario dominium rei donatae sive ius in re atque actionem *realem*; imo ex L. 23. § 1. Cod. de sacros eccles. I. 2. iam *ante* traditionem non solum *personales* actiones, sed etiam *in rem* datae fuerunt donationibus in favorem ecclesiarum etc. factis. Cfr. quoque R. I. 79. in Sext.; L. 18. § 3. D. de donat. Quodsi propter repudiatam ab administratoribus donationem passa sit damnum, gaudet *restitutione* in integrum atque *actione* in *administratorem*, qui *illegitime* donationem non acceptavit (106).

VIII. *Revocatio* donationis inter vivos non solum valide a donatore fieri potest *ante* acceptationem donatarii, etiamsi is sit *causa pia* (107), sed etiam *post* acceptatam et *completam* donationem, dummodo perficiatur ob causas in iure permissas velut propter verificatam conditionem resolutoriam, ingratitude[m] qualificatam donatarii, liberos legitimos donatori postea natos, inofficiosam donationem, quae facta est cum violatione *partis legitimae* (108).

(103) L. 34. § 1. D. de donat.; *Arndts-Serafini* l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 48. Cfr. quoque art. 86. 87. legis, qua nov. cod. civ. Germ. inducitur.

(104) *Lugo* l. c. n. 159.; *Schmalzgr.* l. c. et communiter theologi et canonistae catholici.

(105) L. 35. § 5. Cod. de donat.; *Zech* l. c. §§ 257. 259. Cfr. quoque cap. 1. §. p. d. X. de donat.; *Wolf* l. c. p. 193. sq. 202. sq.

(106) *Santi* h. t. de donat. n. 2.; *Lugo* l. c. n. 43. 87.; supra h. tom. III. n. 153. sq.

(107) L. 10. D. de donat.; *Schmalzgr.* l. c. n. 6. sq.; *Lugo* l. c.

(108) L. 2. 6. 8. 10. Cod. de revocandis donat. VIII. 56. (55.); Cod. III. 29. de inoff. donat.; cod. civ. Germ. §§ 516. 530. sq., Ital. art. 1078. sq.; cap. 4. X. de cond. IV. 5.; cap. 2. 3. 10. X. de donat.; *Schmalzgr.* l. c. n. 55. sq.; *Lugo* l. c. 167. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 82.

Si donatio fiat Ecclesiae vel causae piae, certe revocari *nequit* propter ingratitudinem *administratorum* vel Praelati vel Capituli. Etenim *Ecclesia* vel causa pia sunt donatarii, *quibus* conce litur donatio, non *administratores* etc. Nec delictum *personae* redundare debet in detrimentum Ecclesiae vel causae piae. Cfr. R. I. 76. in Sext. Praeterea in rigore iuris propter supervenientiam *filii* donator non potest revocare donationem Ecclesiae factam, nisi quoad *partem legitimam*; at in praxi (109) non raro potius adoptandum erit principium *aequitatis* et prudentiae a S. Augustino c. 43. C. XVII. q. 4. propugnatum scl. restituendi *totam* donationem, servatis tamen servandis.

256. De commodato (110). 1. *Commodatum* est contractus (nominatus, realis, bilateralis), quo *res* non fungibilis ad *certum usum* et tempus *gratis* ea lege conceditur, ut illo finito *eamdem* in individuo restituatur.

Qua ex definitione patent elementa *substantialia* commodati eiusque *differentiae* a *precario*, in quo *res* ad *indeterminatum* et pro nutu revocabilem usum conceditur, a *pignore* et *deposito*, quibus *res absque usu* pro maiore securitate vel custodia traditur, a *mutuo*, ubi *etiam proprietatem* rei in alterum transit, a *locatione*, in qua pro certa *mercede* usus rei alteri competit (111).

II. *Possunt* commodare illi omnes et soli, qui saltem liberam habent rerum suarum vel alienarum administrationem et contrahere non prohibentur; commodato vero *accipere* valent ii, qui ex contractu possunt saltem naturaliter obligari et rem suam facere meliorem. Quodsi Praelatus ecclesiasticus commodato *accipiat* ab alia ecclesia vel etiam a laico *res sacras* v. g. *vasa sacra* ad cultum divinum, illa ecclesia non obligatur, si *res commodatae* ex culpa forte deteriorantur vel pereunt, nisi

(109) L. 8. Cod. de revoc. donat.; *Lugo* l. c. n. 194. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 80. sq.; *Pirhing* h. t. de donat. n. 37.; *Zech* l. c.

(110) Dig. XIII. 6. commodati vel contra; Cod. IV. 23. de commodato; cod. civ. Ital. art. 1805. sq., German. § 598. sq.; cap. unic. X. de commod. III. 15.; comment. iur. Decret. in h. t.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 232. 284; *Wolf* l. c. p. 54. sq.

(111) Cap. unic. X. h. t. iunct. cit. Leg. Rom.; *Schmalzgr.* l. III. t. 15. n. 1. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 284.

res petitaе fuerunt ex voluntate eorum, qui ad contractus pro ecclesia faciendā suā interponere debent auctoritatē (112).

III. *Res* omnes commodari possunt, quae usu non consumuntur sive immobiles sive mobiles, corporales vel incorporales, profanae et sacrae, imo etiam fungibiles, si *usum* quendam habent, quo non consumuntur (113). Rei commodatae *possessio* et *proprietas* manent penes commodantem nec transeunt in commodatarium (114).

IV. *Effectus*, qui ex commodato *legitime* inuito oriuntur, sunt:

a) *Obligatio commodantis* 1) rem commodatam *non revocandi* ante usum vel tempus finitum (115), nisi in casibus a iure permissis, v. g. si ipse commodans re indigeat ad usum antea *non praevisum* (116); 2) *reparandi* damna ex dolo vel culpa lata commodatario illata; 3) *resarciendi* expensas *necessarias* in ipsam rem commodatam factas, at non illas, quae requiruntur ad *usum* rei (117).

b) *Obligatio commodatarii* 1) rem commodatam *exactissima* diligentia *custodiendi* et hinc praestandi etiam culpam *levissimam*, si commodatum in *solius* commodatarii utilitatem datum fuerit (118), sed non casum *fortuitum*, nisi is acciderit culpa commodatarii, vel intervenerit pactum vel mora (119); 2) non utendi re commodata *aliter* vel *diutius*, quam a commodante concessum sit; 3) *restituendi* finito usu vel tempore rem commodatam cum fructibus in individuo et *integram*, quatenus

(112) *Schmalzgr.* l. c. n. 8. II. sq.; *Zech* l. c. §§ 261. sq.

(113) L. 1. § 1. L. 3. § 6. L. 4. D. commod.; *Schmalzgr.* l. c. n. 8. sq.

(114) L. 9. 10. 15. 16. D. commod.; *Schmalzgr.* l. c. n. 2. 5.; *Arndts-Serafini* l. c. § 284.

(115) Cap. unic. X. h. t. de commod.; L. 17. § 3. D. h. t.

(116) *Schmalzgr.* l. c. n. 16. sq.; cod. civ. Germ. § 605., Ital. art. 1816., Galliae art. 1889.; aliter cod. civ. Austr. § 976.

(117) L. 18. § 2. 3. L. 22. D. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 15.

(118) Cap. unic. X. h. t. iunct. L. 5. §§ 2. 10. D. commod.; *Schmalzgr.* l. c. n. 21. sq. 27. sq.; *Wolf* l. c. p. 55. Cfr. de dolo malo et culpa levissima, levi, lata: *Arndts-Serafini* l. c. §§ 85. sq.; *D'Annibale* l. c. P. I. n. 297.

(119) L. 5. §§ 2. 10. pr. L. 18. pr. L. 23. D. h. t.; cap. unic. X. h. t.

usus concessus non obstat, licet a commodante non petatur (120).

Quibus ex obligationibus satis etiam constat, quae sint iura commodantis et commodatarii.

c) *Actio commodati*, et *directa* quidem *commodanti* competit, *contraria* vero *commodatario*, ut unusquisque alteram partem ad implendas *obligationes* pro suo *iure* compellere possit. Utraque actio transit etiam ad *haeredes* uniuscuiusque partis contrahentis (121).

257. De precariis (122). 1. a) *Precarium* est conventio (non verus contractus), qua alicui petenti *rei usus gratis* conceditur ad *arbitrium* ipsius *concedentis* revocandus (123).

b) *Precario dare* potest omnis, qui potest *usum* rei alteri communicare; *accipere* vero *precario* valet unusquisque, qui potest *acquirere*, etiam *pupillus* (124).

c) *Res* in *precarium* concedi possunt quaelibet sive *mobiles* sive *immobiles*, *iura* etc. (125).

d) *Effectus* *precarii* sunt 1) *obligatio* restituendi rem *precario* datam ad libitum *concedentis* et *obligatio* praestandi *culpam* latam et *dolum* (126); unde etiam *constat de iuribus* pre-

(120) Cap. unic. X. h. t.; L. 3. § 2. L. 5. § 8. L. 18. § 1. L. 5. § 9. D. commod.

(121) Cap. unic. X. h. t.; L. 1. pr. L. 2. L. 3. pr. § 1. L. 17. § 1. L. 18. § 4. D. commod.; *Schmalzgr.* l. c. n. 43. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 99.

(122) Dig. XLIII. 26. de *precario*; Cod. VIII. 9. de *precario* et *Salviano interd.*; c. 1. 4. sq. C. X. q. 2.; c. 44. 72. C. XII. q. 2.; c. 11. C. XVI. q. 3.; cpl. I. l. III. t. 12. de *precariis*; lib. III. tit. 14. de *precariis* X.; commentat. iur. Decret. in h. t.; *Zech* l. c. §§ 268. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 135. 173. 284.; *Wolf* l. c. p. 1. sq.; *Hefele* l. c. t. II. p. 652. 654. 664. 683. sq. 722. 777. 782. 783. t. III. p. 503.; *Thomassin.* l. c. P. II. l. 3. cap. 22.

(123) Cap. 3. X. h. t. de *prec.*; L. 1. D. de *precariis*; *Lugo* l. c. disp. 33. n. 15. sq.; *Schmalzgr.* h. t. de *prec.* n. 1. sq. 24. Cfr. *Wernz*, Ius Decret. t. I. n. 165. sq. 171. sq. de *concordatis*; *Holtzendorff*, Rechtslex. v. *Precarium*; *Wolf* l. c. p. 4. 17. sq.

(124) L. 1. 7. 11. 22. D. de *precario*; *Schmalzgr.* l. c. n. 12. 13.

(125) L. 3. D. de *precariis*; *Schmalzgr.* l. c. n. 11.

(126) L. 2. § 2. L. 8. §§ 4. 6. D. *precariis*; *Schmalzgr.* l. c. n. 14. sq. 22.

cario dantis, cui insuper competit saltem *interdictum* de precario (127); 2) *potestas utendi* re precario data, donec precarium solvatur (128), et *possessio rei* (129) quae in precario accipientem transfertur et contra *tertias personas* consuetis interdictis *defendi* potest (130).

II. a) *Precaria* ex antiquis canonibus, nequaquam vero ex disciplina *vigente* in foro ecclesiastico recepta (131), est *verus contractus* (nominatus, realis, bilateralis), quo *ecclesiastica res immobilis* atque *frugifera* alicui *petenti* ad *usum* et *usumfructum* pro *determinato* tempore ea lege conceditur, ut ante lapsum illius temporis concessio facta revocari *non possit*, singulis *quinquenniis* renovatio huius concessionis peti debeat, finito autem isto tempore res in precariam datae cum omnibus incrementis ad Ecclesiam revertantur (132).

b) Ex iure antiquo huiusmodi precariae a *rectoribus* ecclesiarum v. g. ab Episcopis, qui rerum ecclesiasticarum habuerunt administrationem, servatis legitimis sollemnitatibus *alienationis* saltem in prima precariae concessione (133) poterant dari tum *clericis* tum *laicis* de *rebus* ab Ecclesia *actu iam possessis* (precaria data) aut ea conditione Ecclesiae traditis, ut offerenti

(127) L. 2. L. 8. § 8. D. de precar.; *Arndts-Serafini* l. c. § 173; *Schmalzgr.* l. c. n. 19. sq.; *Holtzendorff* l. c.

(128) Cap. 3. X. h. t. de prec.; L. 11. L. 12. § 1. D. de prec.; *Schmalzgr.* l. c. n. 16. sq.

(129) L. 4. § 1. L. 15. §§ 4. 5. D. de prec.; *Schmalzgr.* l. c. n. 22. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 135. 136.

(130) L. 4. § 1. D. de prec.; *Arndts-Serafini* l. c. § 173.

(131) *Thomassin.* l. c.; *Hefele* l. c.; *Wolf* l. c.; *Zech* l. c. § 271.

(132) Cfr. c. 4. Conc. Tolet. II. (a. 527.-531.); cap. 1. 2. X. h. t. de precar.; *Schmalzgr.* l. c. n. 25. sq.; *Wolf* l. c. p. 4. sq. 19. sq. 23. sq.

(133) Cap. 2. X. h. t. = c. 6. C. XII. q. 2. = cap. 10. Const. Lothar. Imper. (a. 825.), non can. Conc. Carthag., ut tradit Grat. At nostra aetate ad precariam concedendam indubitanter requireretur indultum apostolicum ad tramites Const. « *Ambittosae* », etiamsi huc usque precaria illa dari consuevisset; nam huiusmodi precariae concessio evidenter est species quaedam alienationis satis periculosae. Cfr. de innovatione precariae singulis quinquenniis: Cap. 1. X. h. t. = c. 22. Conc. Meldens. (a. 845.), non Belvac., ut putat Grat.; *Schmalzgr.* l. c. n. 31. 33. sq.; *Wolf* l. c. p. 5. sq. 13. sq.

(precaria oblata vel remuneratoria) concederentur in precariam (134) (feudi oblatio).

c) Qui sint *effectus* precariae quoad *obligationes* et *iura* utriusque partis contrahentis, ex ipsa notione precariae facile deducitur. Quibus accedit *actio directa* Ecclesiae in precaristam eiusque haeredes, ut satisfaciant conditionibus precariae, et vicissim *actio contraria* precaristae vel haeredum, ut res data toto tempore per precariam determinato relinquatur (135).

258. De deposito (136). I. *Depositum est* contractus (nominatus, realis, bilateralis), quo *res* alicui *gratis custodienda traditur* ea lege, ut eadem in specie ad deponentis arbitrium a depositario restituatur (137).

II. *Dividitur* depositum a) in depositum *in specie*, quo res non litigiosa ab uno vel pluribus aut *litigiosa* saltem ab uno custodienda traditur, et in *sequestrium*, quo res litigiosa a litigantibus apud tertium ea lege deponitur, ut is lite pendente rem custodiat et ea finita victori restituat; b) in *voluntarium* et *miserabile* sive necessarium; illud fit nullo imminente periculo, hoc ob periculum rei perdendae v. g. per incendium; c) in *regulare*, quo res in meram custodiam traditur, ut gratia exhibetur deponenti, in *irregulare*, quod de alio quodam contractu v. g. *locationis* vel *mutui* participat (138).

III. *Possunt deponere et depositum accipere* omnes, qui habiles sunt ad contrahendum et sese obligandum. Quodsi clericus

(134) Cfr. c. 11. C. XVI. q. 3. = c. 18. Conc. Epaon. (a. 518.); c. 72. C. XII. q. 2. = c. 6. Conc. Tolet. VI. (a. 638.); c. 4. C. X. q. 2. = c. 22. Conc. Meld. (a. 845.); *Schmalzgr.* I. c. n. 27. sq. 30.; *Wolf* I. c. p. 1. sq. 25. sq. 42.

(135) Cfr. c. 72. C. XII. q. 2.; cap. 2. 3. X. h. t.; *Schmalzgr.* I. c. n. 36. sq.; *Wolf* I. c. p. 7. sq. 14. sq. 23. sq.

(136) Dig. XVI. 3. depositi vel contra; Cod. IV. 34. eod.; c. 14. C. XXII. q. 2.; l. III. t. 16. de deposito X.; epl. I. l. I. t. 14.; eod. civ. Ital. art. 1835. sq.; German. 688. sq. 372. sq.; Gall. art. 1915. sq.; comment. iur. Deer. h. t.; *Arndts-Serafini* I. c. §§ 285. sq.; *Holtzendorff* I. c. v. Depositum; *Wolf* I. c. p. 58. sq.

(137) L. 1. pr. § 8. 10. 12. 13. D. h. t.; *Lugo* I. c. disp. 33. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 1.; *Arndts-Serafini* I. c. § 285.

(138) L. 6. 17. 24. 25. § 1. L. 26. § 1. L. 28. 29. D. h. t.; *Arndts-Serafini* §§ 286. sq.; *Schmalzgr.* I. c. n. 2. sq.; *Zech* I. c. §§ 280. sq.

vel religiosus depositum acceperit *sine consensu* Praelati vel Capituli, ecclesia vel monasterium non tenetur, si dolo vel culpa lata illius clerici vel religiosi res deposita pereat vel damnum patiatur, nec in utilitatem ecclesiae vel monasterii fuerit conversa (139).

IV. *Res* omnes, quae sub custodiam cadunt, deponi possunt sive *propriae* sive *alienae*, sed pro solita forma depositi et attentis verbis expressis legum saltem regulariter tantum mobiles; nam de immobilibus leges tacent (140).

V. *Effectus* contractus depositi sunt a) *obligatio deponentis* servandi indemnem depositarium propter quodvis damnum dolo vel culpa deponentis illatum (141); b) *obligatio depositarii* rem depositam *tamdiu custodiendi, quamdiu* conventum est eaque *cura*, qua solent servari res *propriae*, denique *restituendi* in *specie* cum omni causa et absque damno ex dolo vel culpa saltem lata causato, nisi ex *specialibus* titulis v. g. ex pacto etiam teneatur de culpa levi, vel levissima, imo de casu fortuito (142); c) denique *actio directa* deponentis et *actio contraria* depositarii ad prosequenda sua *iura*, quae correspondent obligationibus in altera parte; at depositarius saltem in foro *externo* nequit retinere rem depositam *in compensationem* cum alio debito deponentis (143).

259. **Scholion.** Nostra aetate in administratione bonorum ecclesiasticorum vel peculii privati alicuius clerici haud raro occurrere potest illa singularis species depositi, quo *nummi* sive *aurei* sive *argentei* atque praesertim *actiones* vel *obligationes* similesque cartae valorem pecuniarium repraesentantes v. g. in foro argentario deponantur. Quae depositio si tradatur ad *meram* custodiam, reducitur ad simplicem contractum depositi.

(139) Cap. 1. X. h. t.; L. 1. § 39. L. 15. 31. § 1. D. h. t.; *Schmalzgr. l. c. n. 12. sq.*; *Wolf l. c. p. 58. sq.*

(140) *Arndts-Serafini l. c. § 285.*; aliter *Schmalzgr. l. c. n. 15. sq.*

(141) L. 12. pr. L. 23. D. h. t.; *Schmalzgr. l. c. n. 21.*

(142) Cap. 2. X. h. t.; L. 32. D. h. t.; *Schmalzgr. l. c.*; *Arndts-Serafini l. c.*; *Wolf l. c. p. 62. sq.*

(143) L. 1. §§ 1. 4. L. 5. pr. L. 23. D. h. t.; L. 11. Cod. h. t.; cap. 2. X. h. t.; *Schmalzgr. l. c. n. 36. sq. 41. sq.*; *Lugo l. c. n. 7.*; *Arndts-Serafini l. c.*; *Wolf l. c.*

At ut plurimum iste contractus a simplici deposito deficit. Nam depositarii illam custodiam gratis exercere non solent, sed solummodo mercede quadam soluta, quae optimo iure non leviter augetur, si depositarius maiorem praebet securitatem atque adeo in se periculum suscipit saltem magna ex parte v. g. in casu furti vel incendii reparandi damna. Praeterea frequenter huiusmodi depositarius etiam accipit aliquam administrationem rei depositae v. g. exigendi fœnus, ita ut ad depositum accedat *negotiorum gestio*. Denique valores pecuniarii ita deponi possunt, ut depositario permittatur illorum *usus* ad percipiendum lucrum. Quo in casu perfectus contractus mutui *nunc* recepti nondum habetur, at iam proxime ad illum accedit, imo in illum transit, si etiam dominium rei depositae in depositarium transfertur. (144).

260. De mutuo (145). Mutuum si sensu stricto accipiatur (i. e. pro contractu reali, quo *res fungibilis* ea lege *datur*, ut *eadem* reddatur *in genere*), omnino recensendum est inter gratuitos contractus bilaterales, sed sub rubrica specialis tituli in iure Decretalium propriam selem non obtinuit. Incidenter vero de illo disputatur lib. III. tit. 22. de fideiuss. et tit. 23. de *solutionibus*, ubi de debitis ex mutuo solvendis agitur. Veruntamen occasione delicti usurae sive mutui illiciti magis ex professo lib. V. tit. 19. de usuris etiam de licito contractu mutui tractatur.

Nostra aetate non amplius dubitandum est, quin pecunia ecclesiastica etiam cum *foenore* legitimo percepto ab administratoribus bonorum ecclesiasticorum *mutuo* dari possit (146).

(144) Cod. civ. Germ. § 700.; *Biederlack* l. c. p. 47. sq.; *Holtzendorff* l. c. v. *Depotgesch.*

(145) Dig. XII. 1. de reb. cred.; Cod. IV. 1. de reb. cred.; Cod. civ. Ital. art. 1819. sq., Gall. art. 1892. sq., German. § 607. sq.; *Lugo* l. c. disp. 25.; *Zech* l. c. § 272. sq.; *Arndts-Serajini* l. c. §§ 280. sq.; *Holtzendorff* l. c. v. *Darlehnsvertrag*. Cfr. quoque *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1090. sq.; *Ballerini-Palmieri*, *Opus theol. mor.* t. III. p. 593. sq.; *Biederlack* l. c. p. 54. sq. 108. sq.; *Gerber* l. c. §§ 187. sq.

(146) Collect. S. C. de Prop. F. n. 2118. sq. 2140.; Act. S. Sed. vol. II. p. 606. sq. Cfr. quoque cap. 4. X. de fideiuss. III. 22.; cap. 1. 2. X. de solut. III. 23.

261. **Scholion.** I. Cum tempore mediæ aevi usurae essent interdictae, nisi ex titulo speciali v. g. lucri cessantis excusarentur, locum mutui cum usura obtinuerunt contractus emptionis et venditionis *census vel societatis*. Cfr. cap. 1. 2. de empt. III. 5. in Extrav. com.; infra h. tit. n. 264. i. f. schol.; *Lehmkuhl*, Theolog. moral. vol. I. n. 1094. sq.

II. Qui census non est confundendus cum illo *censu* vel potius *lege tributaria*, de quo l. III. tit. 39. de *censibus*, exact., procur. agitur (cfr. supra h. tom. III. n. 223.); et evidenter quoque differt a *mutuo*. Etenim hoc loco census *emptione* vel *venditione* acquisitus est ius percipiendi determinatam pensionem (regulariter) annuam ex aliena re frugifera vel ex industria personae. Hinc census percipitur ratione obiecti, quod debitor sive censuarius *reddere non tenetur* creditori sive censualistae; at in mutuo res mutuo data v. g. summa pecuniae mutuatori *reddi debet*.

III. *Dividitur* census a) in *realem* et *personalem*; in illo *immediate res* quaedam *frugifera* in dominio censuarii existens, in altero *persona* censuarii obligatur censualistae ad praestandam pensionem; b) in *pecuniarium* et *fructuarium*; c) in *temporaneum* et *perpetuum*; d) in *redimibilem* et *irredimibilem*; ille *invita* altera parte contrahente tolli potest; hic altero invito *non* exstinguitur; e) si realis sit, in *reservativum* et *designativum*; prior habetur, si pensio fundatur in re, quam censuarius tradit (vendit) censualistae, alter obtinetur emptione a censualista in re censuario propria per pretium solutum.

IV. *Census personalis* ex natura rei licitus est; id, quod multo magis obtinet de censu *reali*, dummodo leges iustitiae servantur.

Census per se et ex natura rei saltem ex parte debitoris redimi vel exstingui potest. Cfr. *Lugo* l. c. disp. 27.; *Ferraris* v. *Census*; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 340. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 207. sq. 210.; *Gerber* l. c. § 188.; *Holtzendorff* l. c. v. *Rente*; *Gennari*, Circa la composizione p. 9. sq.; cod. civ. Ital. art. 1778. sq., Gall. art. 1909. sq., Germ. 1199. sq.

262. **De mandato** (147). Proprius titulus de mandato,

(147) Inst. III. 26. de mandato; Dig. XVII. 1. mandati vel contra;

quod pariter per se pertinet ad gratuitos contractus bilaterales, in iure Decretalium non reperitur. At ex ordine legali universa illa materia iam magna ex parte praeoccupata est l. I. t. 38. *de procuratoribus*, aut quatenus opus sit, ex iure Romano etiam in foro ecclesiastico test supplenda.

I. Mandatum est contractus consensualis, quo quis (mandans) alteri (mandatario) *negotium* suo nomine *gratis* (148) gerendum *committit*.

II. *Dividitur* mandatum a) in *expressum* et *tacitum*, a quo *praesumptum* omnino est distinguendum; b) in *generale*, quod saltem integrum quoddam genus negotiorum complectitur, et in *speciale*, quod solummodo ad unum alterumve negotium extenditur; c) *in rem suam*, quod quis nomine alieno, sed in suam utilitatem exercet, et *in rem alienam*, quod mandatarius suscipit nomine alterius et in *alienam* utilitatem.

III. *Mandans* esse potest, qui per se valet perficere negotium, quod alteri suo nomine vult committere; *mandatarius* vero habilis est ille, qui obligationis contrahendae et mandati exequendi capax est.

IV. *Obiectum* mandati potest esse sive particulare sive multiplex negotium, semper tamen *honestum* sit oportet neque unquam turpe (149); praeterea tempus *futurum* respiciat (150) nec solum commodum mandatarii, sed simul etiam mandantis aut tertiae personae (151); denique non sit omnino *indeterminatum* et *vagum* (152).

V. *Effectus* mandati sunt a) *obligatio mandantis* ad restituendas impensas utiles et necessarias (153) et *mandatarium*

Cod. IV. 35. eod.; cod. civ. Ital. art. 1737. sq., Gall. 1981. sq., German. §§ 662. sq. 161. sq.; Decret. Greg. IX. l. I. t. 38. *de procur.*; comment. iur. Decr. in h. t.; *Zech* l. c. §§ 287. sq.; *Arndts-Serafini* §§ 291. sq.; *Holtzendorff* l. c. v. *Mandat*.

(148) L. 1. § 4. D. h. t.; § 13. Inst. h. t.

(149) § 7. Inst. h. t.; L. 6. § 3. L. 22. § 6. D. h. t.; *Arndts-Serafini* l. c. § 291.

(150) L. 12. § 14. D. h. t.; *Zech* l. c. § 289.

(151) §§ 1. 6. Inst. h. t.; L. 2. D. h. t.

(152) L. 48. § 2. D. h. t.

(153) L. 10. § 9. L. 12. § 9. L. 45. D. h. t.

reddendi indemnem (154); *b*) *obligatio mandatarii* commissa negotia iuxta formam mandati accurate exequendi, ita ut praestetur etiam culpa levissima (155); *c*) *actio mandati directa* in mandante, *actio contraria* in mandatario (156).

VI. *Dissolvitur contractus mandati* *a*) *finito* negotio in mandato expresso vel *lapsu* temporis ad executionem dati; *b*) *revocatione* expressa vel tacita mandantis, si res adhuc sit integra (157), *renuntiatione* mandatarii, si legitimo tempore et ex iusta causa fiat (158); *c*) *morte* mandantis vel mandatarii, nisi negotium commissum sit, quod nonnisi post mortem mandantis possit executioni mandari.

II. De contractibus onerosis.

263. Contractus *onerosi* non solum *utriusque* partis contrahentis intendunt *utilitatem*, sed etiam produciunt *obligationem*, ideoque omnes contractibus *bilateralibus* ad censentur. Porro facile dividuntur in contractus *principales* velut emptio et venditio (tit. 17.), locatio et conductio (tit. 18.), permutatio (tit. 19.), feudum (tit. 20.); in *subsidiarios* v. g. pignus (t. 21. de pignor. et aliis caution.), fideiussum (t. 22. de fideiussor.); in *aleatorios* v. g. assecurat.

264. De emptione et venditione (159). 1. *Emptio venditio est contractus consensualis* (nominatus) de *re* pro certo pretio *pecuniario* tradenda. Unde ad essentiam huius contractus tria requiruntur scil. *consensus*, *res* sive merx, certum *pretium*

(154) L. 26. §§ 6. 7. D. h. t.

(155) L. 5. 46. D. h. t.

(156) *Arndts Serafini* l. c. §§ 291. sq.; *Zech* l. c. §§ 288. sq.

(157) L. 12. § 16. L. 15. D. h. t.

(158) L. 22. § 11. L. 27. § 2. D. h. t.

(159) Inst. III. 23. de empt. et vend.; Dig. XVIII. 1. de contrah. empt., XIX. 1. de action. empti vend.; Cod. IV. 38. de contrah. empt. et vend., IV. 39. de act. empti vend.; cod. civ. Ital. art. 1447. sq., Gall. art. 1582. sq., German. §§ 133. sq.; Decret. Gregor. IX. lib. III. tit. 17. de empt. et vend.; Extrav. com. l. III. t. 5. eod.; *Lugo* l. c. disp. 26.; comment. iur. Decr. h. t.; *Zech* l. c. §§ 314. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 300.; sq.; *Wolf* l. c. p. 66. sq.; *Holtzendorff* l. c. v. Kauf; *Gerber* l. c. §§ 174. sq.

pecuniarium (160). Quare traditio actualis rei vel pretii ex natura rei ad essentiam huius contractus non requiritur; at legibus positivis statui potest, ut contractu *consensuali* acquiratur solummodo *ius ad rem* et nonnisi traditione facta etiam *ius in re* (161).

II. *Dividitur* emptio venditio a) in *oeconomicam* sive *naturalem* et *artificialem* sive *lucrativam*; in illa emuntur necessaria ad sustentationem et venduntur superflua, in hac res emuntur et venduntur sive non mutatae sive industria mutatae lucri causa; b) in emptionem *generis* et *speciei*, quatenus *obiectum* contractus est res quaedam *generice* denotata aut in specie sive in individuo; c) in emptionem ad *corpus* et ad *mensuram*, prout res quaedam in cumulo aut iuxta certam mensuram emuntur et venduntur (162).

Praeter illas divisiones *generales* praesertim attendendae sunt species quaedam particulares huius contractus v. g. venditio sub hasta, monopolium, venditio per commissarios.

III. *Possunt* libere emere et vendere omnes, qui rerum suarum liberam habent administrationem, nisi specialiter a iure prohibeantur vel cogantur (163); *natura* rei prohibentur v. g. infantes, alii vero specialibus legibus saltem in usu iuris arcantur. Qua de re in foro civili leges positivae sunt consulendae. In foro ecclesiastico praesertim *clericis* prohibita est illa emptio venditio, quae dicitur *negotiatio lucrativa* (cfr. cap. 6. X. ne cleric. III. 50.), atque in bonis ecclesiasticis vendendis servantur necesse est leges de *alienatione* bonorum ecclesiasticorum latae.

IV. a) *Res*, quae sunt *obiectum* emptionis et venditionis,

(160) L. 1. D. sq. de contrah. empt.; § 2. I. de empt. et vend. III. 23.; *Schmalzgr.* l. c. n. 4. sq. 88.; *Arndts-Serafini* l. c. § 300.

(161) Cfr. cod. civ. Germ. §§ 445. sq.

(162) *Schmalzgr.* l. c. n. 13. sq.; *Biederlack* l. c. p. 66. sq.

(163) Cap. 1. X. h. t.; L. 14. Cod. de contrah. empt.; cod. civ. Ital. §§ 1456. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 20. sq. 25. sq. 31. sq.; *Gerber* l. c. § 174. b. Quibus prohibitionibus legitimis adnumerari non possunt ordinationes *civiles*, quibus praesertim bona immobilia ad clericos vel religiosos sive « *ad manum mortuam* » transferri prohibentur. Cfr. quoque cap. 5. X. de immun. III. 23. in Sext.; *Zech* l. c. § 322.; can. 15. D. 54.; cap. 19. X. de Iudaeis V. 6.; *Wolf* l. c.

debent esse certae et determinatae, in rerum natura vel saltem in spe existentes, in commercio humano constitutae nec aliunde vendi prohibitae (164). *Vendi possunt etiam res incorporales v. g. haereditas iam delata, actiones, debita, chirographa cum iuribus connexis* (165), imo etiam res alienae emptori nescienti illas esse alienas, saltem ad illum effectum, ut inter emptorem et venditorem oriatur obligatio, vi cuius venditor re in iudicio *epicta* teneatur emptori ad id, quod interest (166).

At vendi nequeunt res spirituales et sacrae, pretiosae res ecclesiasticae sive mobiles sive immobiles, nisi servatis solemnitatibus a iure praescriptis, res propria *emptoris*, res de se malae omnesque illae res, de quibus est specialis iuris prohibitio (167).

Scholion. De emptione et venditione bonorum ecclesiasticorum, quae ab eorundem usurpatoribus alienantur, imprimis attendendum est cap. 18. X. de restit. spoliat. II. 13., vi cuius beneficium restitutionis rei ablatae urgeri potest contra tertium possessorem, qui scienter rem acquisivit ab usurpatore. Deinde ratio habeatur necesse est decreti Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 11. de ref. iunct. resp. S. C. Inq. 23. Apr. 1873. et 8. Iul. 1874. et Epist. Bened. XIV. ad Secretar. S. C. de Prop. F. §§ 20. sq. 19. Mart. 1752. et pro Italia resp. S. Poenitent., quae derelicta antiqua praxi « *declarationis* » (cfr. resp. 1. Iun. 1869.) nunc admittit « *compositionem* ». Cfr. v. g. resp. 18. Iun. 1890. 11. Maii 1892. et praesertim *Gennari*, Circa la composizione p. 7. sq., cum *Santi* h. t. n. 25. sq. exponat praxim antiquam Poenitentiariae.

b) *Pretium* pecuniarium ex nummis emptori *propriis*, quod rei venditae correspondet, debet esse 1) *verum*, secus venditio

(164) L. 8. 34. § 1. L. 35. § 2. Dig. de contrah. empt.; *Schmalzgr.* l. c. n. 60. sq. 71. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 300.; *Gerber* l. c. § 179. de empt. obligationum Status.

(165) L. 20. Dig. de servit. VIII. 1.; L. 12. § 2. D. de usufr. VII. 1.; *Schmalzgr.* l. c. n. 74. sq. et de casibus exceptis n. 83. 84. 87.; *Arndts-Serafini* l. c.

(166) L. 28. 34. §§ 3. 4. D. de contrah. empt. iunct. cap. 7. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 67. sq.; *Arndts-Serafini* l. c.; *Wolf* l. c. p. 91. sq.

(167) R. I. 51. in Sext.; L. 16. Dig. l. c.; Leon. XIII. Const. « *Offic. ac muner.* » n. 46.; cap. 4. X. h. t.; cap. 11. 12. X. de Iud. V. 6.; *Schmalzgr.* l. c. n. 61. sq.; *Arndts-Serafini* l. c.

censetur ficta; 2) *iustum* et proportionatum sive infimum vel mediocre vel summum sive legale vel vulgare vel conventionale i. e. legibus vel usu communi vel consensu paciscentium determinatum (168), alias ob enormem laesionem i. e. ultra dimidium factam contractus rescinditur (169); 3) *certum* i. e. sive per se sive per relationem ad aliam quantitatem sive ad arbitrium tertiae personae (170).

V. Consensus mutuus rite manifestatus in emptione ex iure communi sufficit nec necessario in *scripturam* est redigendus; at non raro ex conventionem partium vel ex legibus particularium regionum saltem ad certos contractus venditionis scriptura omnino requiritur. Quo in casu contractus consensualis manet *suspensus*, donec per scripturam fiat perfectus (171). Nihil quoque obstat, quominus contractus principalis per *conditiones* suspensivas et resolutorias vel *accessorias stipulationes* sive pacta adiecta immutetur v. g. per pactum de retrovendendo vel de retroemendo vel reservati dominii vel protimiseos (172).

VI. *Effectus* venditionis sunt a) *obligationes venditoris* ad *traditionem rei*, cuius vitia occulta iam antea sunt manifestanda (173);

(168) L. 19. 36. 38. 55. D. l. c.; cap. 2. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 88. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. not. 3.

(169) L. 2. Cod. de rescind. vend. IV. 44.; cap. 3. 5. 6. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 184. sq.; *Arndts-Serafini* § 307.; *Wolf* l. c. n. 70. sq. 90. sq.

(170) L. 7. §§ 1. 2. D. l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 88.; *Arndts-Serafini* l. c. not. 3.

(171) L. 9. 15. D. l. c.; Inst. III. 22. de consensu obligat.; *Schmalzgr.* l. c. n. 14. 34. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 301. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 22. Febr. 17. Maii 1861. de *forma* venditionis bonorum eccles. in Act. S. Sed. vol. I. p. 466. sq. 502. sq.

(172) L. 3. 34. § 5. L. 35. § 5. 6. L. 35. § 7. D. l. c.; L. 12. D. de praescr. verb. XIX. 5.; L. 75. D. de contr. empt.; *Arndts-Serafini* §§ 301. 306. Quodsi cap. 5. X. h. t. retrovenditio videatur esse in foro ecclesiastico prohibita, id non est verum; nam ibidem pactum retrovenditionis fuit reprobatum, quod contineret palliatam usuram, at aliis in locis v. g. cap. 1. 2. h. t. III. 5. in Extrav. com. et cap. 10. X. de fide instr. II. 22. potius licitum declaratur. Cfr. *Santi* h. t. 17. n. 14. sq.

(173) L. 11. § 2. L. 30. § 1. D. de contrah. empt.; *Schmalzgr.* l. c. n. 117. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 302. sq.

b) *obligationes emptoris* iustum pretium rite solvendi (174) pro re, cuius bonitatem manifestare debet venditori illam penitus ignoranti;

c) *iura emptoris et venditoris*, quae reciprocis obligationibus nituntur v. g. mutua obligatione ad culpam levem;

d) *actiones empti et venditi*, quae utrimque etiam transeunt ad haeredes (175). Praeterea ex iure Romano atque canonico datur illa specialis actio, vi cuius *venditor* ultra dimidiam partem laesus petere potest contractus rescissionem, nisi emptor suppleat pretium (176). Propter aequitatem et paritatem rationis idem statui solet de *emptore laeso* (177).

VII. *Solvitur* contractus emptionis non solum *mutuo* consensu sive expresso sive *tacito* (178), sed non raro etiam *invita* altera parte contrahente v. g. ex pacto *legis commissoriae, addictionis in diem, retrovenditionis* (179), *retractus* sive *protimiseos*. Qui retractus est facultas *alicui* ex speciali conventionione reservata in casu, quo res *denuo* vendatur, eam prae quovis alio emendi, soluto tamen eodem pretio, quod prior emptor dedit vel promisit et refusus expensis interim a primo emptore factis (180). Denique omnibus illis *actionibus* empti vel venditi, quibus pactum venditionis legitime *rescindi* potest et speciatim actione *redhibitoria* propter laesionem ultra dimidium (181).

Scholion. In Extravagantibus comm. l. III. t. 5. de empt.

(174) L. 11. § 2. L. 13. §§ 19. 21. D. l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 154. sq.; *Arndts-Serafini* l. c.

(175) Dig. XIX. 1. de act. empti et vend.; Cod. IV. 49. eod.

(176) L. 2. Cod. de rescind. vend. IV. 44.; cap. 3. 5. 6. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 184. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 307.; *Wolf* l. c.

(177) Cfr. de emptore: *Schmalzgr.* l. c. n. 191. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. not. 2.

(178) L. 3. Dig. de rescind. vend. XVIII. 5.; L. 1. 2. Cod. quando liceat ab empt. reced. IV. 45.; *Schmalzgr.* n. 209. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 307. 267.

(179) Dig. XVIII. 2. de in diem additione, 3. de lege commissoria; L. 12. D. de praescriptis verbis XIX. 5.; L. 2. Cod. de pact. inter empt. IV. 54.; L. 75. D. de contrah. empt.; *Schmalzgr.* l. c. n. 218. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 301. 304. 306.

(180) *Schmalzgr.* l. c. n. 224. sq.; *Arndts-Serafini* § 301.; *Gerber* l. c. §§ 177. sq. Cfr. quoque cod. civil. German. §§ 504. sq.

(181) Cfr. text. et script. cit. in not. 176. 177. h. t.

et vend. (cp. 1. 2.) inseruntur Martini V. Const. « *Regimini* » 10. Iul. 1425. et Calixti III. Const. « *Regimini* » 6. Maii 1455. de (permissa) *emptione* et *venditione census annui (realis)*. Pius V. Const. « *Cum onus* » 1568. census *personales* prohibuit; at illa Constitutio, quatenus continet ius mere positivum, iam pridem in desuetudinem abiit. Cfr. *Ferraris* v. Censur; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 343.; supra h. tit. n. 261.

265. De rerum permutatione (182). I. *Contractus* permutationis (rerum), si *genericè* accipiatur, denotat contractum, quo aliquid pro alio in compensationem datur. Quo sensu non solum *emptio* est contractus permutationis, sed *omne pactum*, quod ultro citroque aequalem obligationem inter partes paciscentes constituit. At *specificè* permutatio rerum est contractus (innominatus, consensualis) bilateralis, quo quis rem ea lege dat, ut alter pro ea reddat aliam in conventionem expressam et a pretio *pecuniario* distinctam (183).

II. a) De subiecto, obiecto, consensu *formaque*, effectibus *permutationis generatim* eadem valent iuris sanctiones, quae de *emptione* et *venditione* conditae sunt (184).

b) *Speciatim* res *spiritualis* cum re *temporali* permutari nequit; at res *spiritualis* cum altera *spirituali* permutari non prohibetur, dummodo non admixtam habeat permutationem rei *spiritualis* cum *temporali* (185).

c) Quodsi si res *temporales* Ecclesiae permutandae sint cum aliis rebus *temporalibus*, serventur necesse est canonica statuta de *alienatione* bonorum ecclesiasticorum (186).

(182) Dig. XIX. 4. de rer. permut.; Cod. IV. 64. eod.; Decret. Gregor. IX. l. III. t. 19. eod., Bonifac. VIII. l. III. t. 10. eod., Clem. l. III. t. 5. eod.; Cod. civ. Ital. art. 1549. sq., Gall. art. 1550. sq.; comment. iur. Decret. in h. t.; *Arndts-Serafini* l. c. § 308.; *Wolf* l. c. p. 115. sq. (sepositis gratuitis et iniuriis assertionibus): *Wernz* l. c. tom. II. n. 501. sq. de permut. benefic. eccl.

(183) Cap. 1. X. h. t. = Nov. 7. cap. 2. = c. 2. § 4. C. X. q. 2.; *Schmalzgr.* l. III. t. 19. n. 1. sq.

(184) Cod. civ. German. § 515., Ital. art. 1555.; *Schmalzgr.* l. c. n. 12. sq. iunct. *Zech* l. c. §§ 307. sq.

(185) Cap. 6. 9. X. h. t.; lib. V. tit. 3. de simon.; *Schmalzgr.* l. c. n. 22. sq. 37. 38.; *Suarez*, De relig. tract. III. l. 4. cap. 31. sq.

(186) Cap. 1. 2. 3. 4. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 27. sq.; *Wolf*

d) Permutatio beneficiorum sive officiorum ecclesiasticorum, quae ex ordine legali propter cap. 5. 7. 8. X. tituli de rerum permutatione sub hac rubrica a commentatoribus tractari solet, pro meliore ordine *logico* iam alibi in *propria* sede materiae fuit explicata.

266. De locatione et conductione (187). I. *Conductio*, quae « *proxima est emptioni et venditioni iisdemque iuris regulis consistit* », dicitur contractus consensualis de usu vel usu-fructu rei aut de operis (servitiis) vel opere pro certa mercede praestandis.

II. *Dividitur* locatio a) in locationem rei et operarum et operis; in illa operae sive servitia *personalia* constituunt *immediatum* obiectum contractus, in altera solummodo *mediatum*; etenim directe intenditur *opus* servitiis praestandum; b) in locationem *expressam* vel *tacitam*, in *perpetuam* et *temporalem*, in *regularem* et *irregularem* (188).

III. *Possunt* inire contractus locationis et conductionis omnes, qui contrahendi et tanquam domini vel usufructuarii vel administratores de re disponendi habent facultatem, nisi speciali iure prohibeantur; v. g. clerici lucri vel negotiationis causa (189) nequeunt conducere praedia; neque Praelati ecclesiastici sine indulto apostolico ultra triennium valent collocare pretiosa bona ecclesiastica.

IV. *Res omnes* locari possunt, quae hominum commercio et *usu* exemptae non sunt, nisi pro natura rei aut positiva iuris

l. c. p. 116. sq., ubi sine ullo fundamento insinuat Ecclesiae inhonesta motiva agendi.

(187) Inst. III. 24. de loc. et cond.; Dig. XIX. 2. locati conducti; Cod. IV. 65. de loc. et cond.; Decr. Greg. IX. l. III. t. 18. de loc. et cond.; comment. iur. Decret. in h. t.; Lugo l. c. disp. 29.; Arndts-Serafini l. c. §§ 309. sq.; Gerber l. c. §§ 180. sq.; Wolf l. c. p. 95. sq. Cfr. quoque cod. civil. Ital. art. 1556. sq. 1568., Germ. §§ 535. sq. 611. sq. art. 63., Gall. art. 1708. sq.

(188) Schmalzgr. h. t. n. 1. sq.; Arndts-Serafini l. c. § 312. not. 2. § 315. not. 3.

(189) Cap. 1. X. ne cleric. III. 50.; Schmalzgr. l. c. n. 10. sq.; Arndts-Serafini l. c. § 310. not. 2., ubi recenset aliquas prohibitiones ex antiquato iure Romano.

sanctione statuta sit exceptio (190). Similiter locari possunt omnes *operae honestae* sive illiberales sive liberales, pro quibus ex pacto expresso vel tacito v. g. medico pretium solvi solet. Quodsi operae illae sint liberales nec gratis vi stricti mandati praestentur, merces debita v. g. advocato sensu latiori vocatur honorarium vel salarium. Denique *opera* quoque *honestae* v. g. aedificatio domus locari possunt; nam ad opera turpia non potest contrahi obligatio (191).

V. *Pretium* pro locatione solutum debet esse a) *verum*, non fictum vel simulatum, secus locatio est irrita aut vim habet donationis, si pretium quasi nullius momenti fuerit exactum; *certum* i. e. legibus vel moribus vel conventionem absoluta vel relativa sufficienter determinatum; *iustum* i. e. usui rei vel operae praestandae vel operi proportionatum; secus in laesione ultra dimidium contractus locationis est rescissioni obnoxius. At pretium nequaquam in *omnibus* contractibus locationis debet esse numerata *pecunia* (192).

VI. In locandis rebus ecclesiasticis praeter ordinarias *solemnitates* praesertim cavendum est, ne pretiosa immobilia vel mobilia sine *indulto apostolico* ultra triennium locentur. Item a Concilio Tridentino Sess. XXV. cap. 11. de ref. et Bened. XIV. Const. « *Universalis* » 29. Aug. 1741. prohibentur locationes bonorum ecclesiasticorum, si per *anticipatas solutiones* fiant in praeiudicium successorum in beneficio. Locationes quoque fructuum beneficialium, quae *unumquemque* possessorem beneficii ligent et alteri parti *strictum* concedunt *ius*, ultra triennium sine *indulto apostolico* fieri non possunt (193).

(190) L. 3. § 6. D. commod. XIII. 6.; L. 9. pr. § 6. L. 15. § 8. D. locati cond.; *Schmalzgr.* l. c. n. 15. 16. 20. sq.; *Arndts-Serafini* § 310.

(191) L. 5. § 2. D. de praescriptis verb. XIX. 5.; L. 36. 38. 51. § 1. D. loc. cond.; *Schmalzgr.* l. c. n. 17. 18.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 314. sq. Quamvis ex natura rei aliquis in perpetuum operas suas locare possit, tamen ne in opificibus industrialibus vel ruralibus indirecte denuo introducatur glebae adscriptio et servitus, sapienter permissum est (cfr. cod. civ. Germ. § 624.), ut certo elapso tempore detur libertas a perpetua vel longa locatione operarum recedendi.

(192) L. 46. 25. pr. L. 2. D. loc. cond.; *Schmalzgr.* l. c. n. 23. sq.

(193) *Wernz*, Ius Decret. t. III. n. 191.; *Trombetta* l. c. p. 132.;

VII. *Effectus* locationis sunt a) *obligationes locatoris rei* tradendi rem cum suis accessoriis statuto tempore (194), permittendi liberum eius usum tempore et loco per contractum determinato (195), conservandi et reficiendi rem locatam ad trames iuris vel pacti etc. (196); *locatoris* vero *operarum* vel operis fideliter exhibendi operam iuxta tenorem legitimae conventionis (197); *conductoris rei* utendi illa modo congruo, de quo conventum est, resarciendi damna illata, solvendi mercedem statutam, restituendi in specie rem conductam (198), *conductoris operarum* solvendi mercedem pro opera vel opere praestitis (199);

b) *iura* locatoris et conductoris, quae ipsis obligationibus alterius partis satis innotescunt; cfr. v. g. L. 26. D. loc. cond.;

c) *actiones* locati et conducti (200).

VIII. *Cessat* conductio et locatio rei a) *interitu rei* locatae, non morte locatoris vel conductoris, in quorum locum haeredes succedunt (201);

Zech l. c. § 336.; *Van de Burgt*, De eccles. p. 308. sq.; paulo mitius *Schmalzgr.* l. c. n. 28. sq. 36. sq. 82. sq.

(194) L. 15. § 1. L. 19. § 2. D. loc. cond.; *Arndts-Serafini* l. c. § 311.

(195) L. 9. pr. L. 19. § 5. L. 24. § 4. L. 30. pr. D. l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 45. sq.

(196) L. 9. § 3. L. 15. § 1. L. 25. § 2. L. 35. pr. L. 55. § 1. L. 61. D. l. c.

(197) L. 5. § 2. D. de praescript. verb. XIX. 5.; L. 15. § 6. L. 19. §§ 9. 10. L. 38. pr. D. loc. cond.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 314. 315.

(198) L. 19. § 6. L. 27. pr. L. 30. § 1. D. l. c.; *Arndts-Serafini* l. c. § 312. At obligatio solvendi integram pensionem nequit urgeri, si conductores propter sterilitatem etc. magnum incommodum passi sunt, et ubertate anni praecedentis vel consequentis compensatio non habetur. Cfr. L. 15. §§ 2. 4. L. 25. § 6. D. l. c.; cap. 3. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 55. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. not. 1. 2.; *Wolf* l. c. p. 104. sq.

(199) Cfr. not. 197. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 61. sq.

(200) L. 15. pr. § 6. L. 19. §§ 9. 10. L. 38. 48. D. l. c.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 311. 314. 315.

(201) § 6. Inst. de loc. et cond. III. 24.; *Schmalzgr.* l. c. n. 73. 42. At in alienatione qualicunque rei locatae v. g. a locatore per venditionem facta successor particularis in dominio rei regulariter non tenetur stare contractui locationis praedecessoris, nisi probetur exemptio. Cfr. L. 9. Cod. de loc. IV. 65.; *Schmalzgr.* l. c. n. 13. sq. 72. At ex aequitate non raro

b) lapsu *temporis* in conventionem expressi, nisi fiat *relocatio tacita* (202);

c) rescissione contractus propter causas legitimas (203) *locatoris* aut *conductoris*. Locatio *operarum* exstinguitur cum *persona locatoris* aliisque similibus causis, ob quas locatio *rei* finitur (204).

267. De *emphyteusi* (205). I. *Emphyteusis*, quae est *species* quaedam locationis et conductionis, intelligitur contractus consensualis (nominatus), quo res immobilis cum translatione dominii utilis in perpetuum vel ad longius tempus alteri colenda et fruenda conceditur sub onere pensionis realis domino directo certis temporibus solvendae pro fructibus et in recognitionem dominii directi.

II. *Dividitur* *emphyteusis* a) in *ecclesiasticam* et *laicalem*, illa conceditur ex bonis *Ecclesiae* (206), haec ex bonis, quae in dominio *laici* existunt;

b) in *perpetuam* = (haereditariam simpliciter), quae transit ad *quoscunque haeredes*, et in *temporalem*, quae ad certum tempus conceditur sive v. g. ad vitam unius vel plurium (vita-

adoptatum est adagium: « *Emptio non solvit locationem* ». Cfr. *Arndts-Serafini* § 313. not. 4.; *Gerber* l. c. § 180.

(202) L. 13. § 11. L. 14. D. l. c.; *Arndts-Serafini* § 313.

(203) Causae illae legitimae ex parte locatoris enumerantur v. g. cap. 3. X. h. t., cui consonant L. 35. pr. L. 54. § 1. L. 56. D. l. c., ex parte conductoris recensentur v. g. L. 24. § 4. L. 25. § 2. D. l. c. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 72. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 313. not. 2. 3. §§ 314. sq.; *Wolf* l. c. p. 105. sq.

(204) *Zech* l. c. § 334. Cfr. supra h. tit. not. 191.

(205) Inst. III. de loc. III. 24. § 3.; Dig. VI. 3. si ager vectig. i. e. *emphyt.*; Cod. IV. 66. de iure *emphyteutico*; cap. 4. X. h. t. 18. de loc. et cond.; *Lugo* l. c. disp. 29. sect. 6.; *Molina*, De iust. et iure disp. 444. sq.; comment. iur. Decret. in h. t. 18.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 195. sq.; *Gerber* l. c. §§ 139. sq.; *Wolf* l. c. p. 4. sq. 106. sq.; *Holtzendorff* l. c. v. *Emphyteuse*. Cfr. cod. civ. Ital. art. 1556., German. art. 63. iunct. § 1017. At generatim recentiores codices civiles v. g. Galliae contractui *emphyteutico* non favent, atque in foro quoque ecclesiastico contractus *emphyteuticus novus* ob periculum amittendi ius proprietatis nunc saltem extra Italiam non amplius habet usum frequentem.

(206) Exceptio est, si *Ecclesia* in *emphyteusim accipit* bona laicalia. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 13. Sept. 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 425. sq.

litia) sive solis descendantibus certae familiae (familiaris vel gentilitia) (207).

III. Omnes *personae* in foro civili possunt emphyteusim constituere, quae suarum rerum immobilium plenum habent dominium *aut* liberam earundem administrationem *et* alienandi facultatem, nisi ius civile obstet (208). In foro autem ecclesiastico Praelati nequeunt bona immobilia Ecclesiae in emphyteusim concedere, nisi servatis omnibus conditionibus ex Const. « *Ambitiosae* » ad alienationem praescriptis. Imo quamvis ibidem exciperentur *res ab antiquo in emphyteusim concedi solitae*, inde a Pii V. Const. « *Admonet* » et decretis Urbani VIII. 7. Sept. 1624. propter damna Ecclesiae etiam illae absque *novo* beneplacito Sedis Apostolicae non iterum in emphyteusim dari possunt (209).

IV. Quae *personae contrahere* valent, etiam contractum emphyteuticum *inire* possunt, salva tamen auctoritate *Ecclesiae* certas personas ab emphyteusi *ecclesiastica excludendi*. Illae sanctiones canonicae etiam attendantur necesse est, si in *primo* contractu emphyteutico declaratur, quinam in emphyteusim *succedere* possint (210).

V. Forma *scripta* in concedenda emphyteusi *ecclesiastica* requiritur (211); at in aliis contractibus emphyteuticis ex iure Romano non fuit necessaria, nisi intervenerint stipulationes extraordinariae (212).

VI. *Obligationes a) domini directi* sive directarii sunt 1) transferendi possessionem rei emphyteuticae cum dominio utili in

(207) S. C. C. 4. Sept. 1869. (ad 99 annos), 5. Apr. 1884. (ad tert. generat. mascul.) in Act. S. Sed. vol. V. p. 184. sq. vol. XVII. p. 82. sq.; *Wolf* l. c. p. 7. sq. 10.

(208) *Schmalzgr.* l. c. n. 100.; *Holtzendorff* l. c. i f.; supra h. tit. not. 205.; *Arndts-Serafini* § 198.

(209) Cap. 5. X. de reb. III. 13.; *Wernz*, Ius Decretal. tom. III. n. 161.; *Schmalzgr.* l. c. n. 101. sq.; *Santi* h. t. 18. n. 15.

(210) *Schmalzgr.* l. c. n. 109. sq. 128. sq. Cfr. quoque decis. S. C. C. citatas not. 207. h. tit.

(211) Novell. 120. cap. 6. § 2.; Act. S. Sed. vol. III. p. 427.

(212) L. 1. Cod. de iure emphyt. IV. 66.; *Arndts-Serafini* § 198.; *Wolf* l. c. p. 107.

emphyteutam; 2) relinquendi liberum usum rei translatae; 3) compensandi damna emphyteutae ex vitio rei orta (213);

b) *emphyteutae* vero 1) colendi et meliorandi fundum ex arbitrio boni viri; 2) solvendi statuto tempore integrum *canonem* annuum in recognitionem dominii directi *et* in compensationem dominii utilis concessi; 3) praestandi *laudemium* in recognitionem primae investiturae, et quotiescunque novus emphyteuta admittatur ad possessionem; 4) restituendi tempore finito rem emphyteuticariam cum omnibus meliorationibus; 5) non vendendi rem irrequisito domino directo, qui aliis emptoribus praefertur (214).

VII. *Iura* emphyteutae et directarii constant ex mutuis obligationibus. *Actiones* quoque utrique competunt ad praestanda ea, quae mutuo debentur (215).

VIII. *Finitur* emphyteusis a) omnibus modis, quibus iura in re aliena cessant v. g. per totalem interitum rei, per confusionem vel consolidationem; b) per *dimissionem* iuris ex parte emphyteutae; c) lapsu temporis, ad quod emphyteusis fuerat concessa; d) *morte* emphyteutae, si is haeredes non habeat; e) *praescriptione*, qua emphyteuta vel tertia persona plenum dominium acquirit; f) *privatione* emphyteutae, si is 1) canonem integrum per biennium culpabiliter non solvat, 2) rem notabiliter deterioret, 3) irrequisito domino vendat (216).

268. **De feudis** (217). I. *Feudum*, prout significat, *non ipsam rem immobilem* vasallo traditam et ab *allodio* i. e. a re pleno iure propria distinctam, sed *negotium legitimum ius feudi*

(213) *Schmalzgr.* l. c. n. 134.; *Arndts-Serafini* l. c. § 196., ubi recenset *iura* emphyteutae, quae a *directario* sarta tectaue servari debent.

(214) Cap. 4. X. h. t.; S. C. C. 20. Dec. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVII. p. 501. sq.; S. C. C. 23. Ian. 1897.; *Schmalzgr.* l. c. n. 135. sq.; *Arndts-Serafini* § 197.

(215) *Zech* l. c. § 343.; *Arndts-Serafini* l. c. § 196.

(216) Cap. 4. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 146. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 199.

(217) *Feudor.* libri i. f. corp. iur. civ.; Decret. Gregor. IX. l. III. t. 20.; comment. iur. Decret. in h. t.; *Zech* l. c. §§ 409. sq.; *Gerber* l. c. §§ 103. sq.; *Holtzendorff* l. c. v. Lehenf. sq.; *Wolf* l. c. p. 136. sq.; *Bruder*, Staatslex. v. Lehenw. Cfr. quoque cod. civ. Germ. art. 59.; at in cod. civ. Gall. et Ital. huiusmodi institutum feudorum non amplius occurrit.

inter dominum et vasallum constituens recte definitur: Contractus consensualis, quo quis retenta proprietate rem immobilem alicui in dominium utile sub onere fidelitatis et personalis obsequii in perpetuum concedit (218).

II. *Dividitur* feudum multiplici ratione, (219) sed ad nostrum scopum principaliter attendenda est divisio in feudum *saeculare* et *ecclesiasticum*. Prius constituitur a principe vel alio domino saeculari ex bonis saecularibus vel a Praelato ecclesiastico ex bonis patrimonialibus; ecclesiasticum vero *sensu stricto* sive activum dicitur illud, quod a Praelatis ecclesiasticis tanquam a « *prodominis* » ex bonis ad *Ecclesiam* pertinentibus constituitur (220). At *sensu lato* sive passiva feuda ecclesiastica audiunt, quae Praelatis Ecclesiae ratione officii ecclesiastici ut « *provasallis* » ex bonis saecularibus a dominis *laicis* conceduntur v. g. antiqui principatus ecclesiastici Germaniae (221).

Praeterea feuda ecclesiastica subdividi possunt in feuda *inferiorum* ecclesiarum et in feuda *Sedis Apostolicae* sive *pontificia*. Denique ex feudis ecclesiasticis alia dicuntur *data* (222),

(218) Lib. feud. II. tit. 23. § 2.; *Schmalzgr.* h. t. 20. n. 8. sq.; *Gerber* l. c. § 104.

(219) *Schmalzgr.* l. c. n. 23. sq.; *Zech* l. c. §§ 412. sq.; *Gerber* l. c. §§ 104. sq., ubi fuse exponit ius feudale, fori saecularis, de quo consulendi sunt: Santamaria, Rinaldi, Pertile (pro Italia); Doniol et Fustel de Coulanges (pro Gallia); Sumner-Maine (pro Anglia); Gerber et Brunner alii-que (pro Germania).

(220) Cap. 8. 11. 12. X. de reb. Eccl. alien. III. 13.; cap. 2. X. de feud. III. 20.; cap. 2. de reb. Eccl. III. 9. in Sext.; cap. unic. de reb. Eccl. III. 4. in Extrav. com.; *Schmalzgr.* l. c. n. 32. sq.

(221) Cap. 6. 7. X. de foro comp. II. 2.; cap. unic. § 2. de statu reg. III. 16. in Sext.; *Hefele* l. c. t. V. p. 354. 373. sq. 376.

(222) Cfr. text. cit. not. 220. h. tit. At nostra aetate iura antiqua de permissa sine indulto apostolico *nova* infeudatione eorum feudorum, quae infeudari solebant, sine dubio sunt abrogata; (aliter *Santi* h. t. 20. n. 4., cui *Trombetta* l. c. p. 137. sq. et *Van de Burgt* l. c. p. 310. innitentes decreto S. C. Ep. et Reg. merito sunt contrarii). Imo universa disciplina concedendi bona Ecclesiae in feuda a foro ecclesiastico nunc est aliena. Pius V. vero iam Const. « *Admonet* » 29. Mart. 1567. ob gravissima damna prohibuerat, ne feuda ad Sedem Apostolicam devoluta vel devolvenda iterum infeudarentur. Cfr. cap. unic. de iureiur. II. 9. in Clem.; cap. 2. de sent. II. 11. in Clem.; *Riganti* l. c. Reg. 64. Canc. Apost. n. 48. sq.; *Hollweck*, D. k. Strafges. p. 232. sq. 244.; *Gonella*, De censur. p. 140. sq.

si ex bonis *Ecclesiae* propriis v. g. S. Sedis conceduntur, alia vero *oblata*, si allodia vel principatus independentes v. g. Romano Pontifici ea conditione traduntur, ut ab eo iterum *accipiantur* per investituram in feudum. Qua ratione v. g. Nicolaus II. a 1059. Roberto Normanno concessit inferiorem Italiam in feudum, item Innocentius III. a. 1208. dedit Petro II. regnum Aragoniae et a. 1213. Ioanni Angliam ut vasallis Sedis Apostolicae (223).

III. *Origo historica* feudorum repetenda est fere ex saeculo nono, postquam a precariis, beneficiis, emphyteusi iam satis fuit praeformata. Saeculo undecimo et duodecimo ius feudorum in stabilem quandam formam redactum (224) toto medio aevo etiam in foro ecclesiastico (225) frequentem habuit usum. At disputatio de feudis ecclesiasticis quamvis a canonistis elapsi saeculi retineretur tamquam de re practici momenti, tamen inde a revolutione gallica propter sublata passim feuda ecclesiastica pristinam utilitatem fere penitus amisit.

Quare omittenda videtur *disciplina* quaedam *vigens* de *personis* habilibus ad danda vel accipienda feuda ecclesiastica, de *rebus*, quae in feudum ecclesiasticum dari possint, de *actu* infeudationis eiusque forma atque aliis modis acquirendi feudum ecclesiasticum, de iuribus et obligationibus domini directi et vasalli, de amissione feudi ecclesiastici (226).

269. De pignoribus et aliis cautionibus (227). I. *Pignus*,

(223) *Walter*, D. Rechtsg. n. 216.; *Wolf* l. c. p. 29. seq.; *Sentis*, D. Monarch. Sic. p. 17. 19. 209.; *Hefele* l. c. t. V. p. 823.; *Acta theol. Oenip.* t. VI. p. 400. sq. 426. sq.

(224) *Walter*, D. Rechtsg. n. 319. 610. sq.; *Bruder*, Staatslex. l. c.

(225) Cfr. can. 1. Conc. Germ. (a. 742.); c. 2. Conc. Liftin. (a. 743. vel 745.); *Hefele* l. c. t. III. p. 503. 519.; *Feudor. lib.* I. tit. 6.

(226) *Schmalzgr.* l. c. n. 32. sq. 56. sq. 77. sq. 125. sq.; *Zech* l. c. §§ 414. sq. Cfr. quoque S. C. Ep. et Reg. 13. Sept. 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 425. sq.

(227) Dig. XX. 1. de pignor. et hyp.; Cod. VIII. 13. (14.) de pignor.; Decret. Gregor. l. III. t. 21. de pign. et aliis caut.; comment. iur. Decret. in h. t.; *Biedlerlack* l. c. p. 123. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 364. sq.; *Gerber* l. c. §§ 149. sq.; *Holtzendorf* l. c. v. v. Hypothek, Pfandbriefe etc.; *Wolf* l. c. p. 142. sq. Cfr. quoque cod. civ. German. §§ 1113. sq. 1204. sq., Ital. art. 1878. sq., Gall. art. 2073. sq.

adnumeratur contractibus *subsidiariis* in maiorem securitatem contractuum *principalium* atque est *species* quaedam ex genere cautionum. *Cautio* generatim est securitas, quae alteri praestatur pro solutione debiti vel iuris observantia. Triplex *distinguitur* cautio scilicet *simplex*, quae est nuda promissio, *idonea*, quae praestatur per pignus (pignoratitia) vel per fideiussorem (satisfactoria), *iuratoria*, quae datur per iuramentum sive ad instantiam partis sive ex mandato iudicis, si idonea haberi non possit (228).

Pignus sensu stricto, si formaliter, non *objective* vel *consecutive* spectetur, est contractus *realis*, quo res aliqua mobilis creditori in *securitatem debiti* ita *traditur*, ut soluto debito eadem *in specie* sit restituenda, secus si debitum non solvatur, creditor ex illa re sese indemnem reddere possit. *Hypotheca* vero, quatenus a pignore stricto distinguitur, est contractus *consensualis*, quo res aliqua *immobilis* creditori in securitatem debiti ita *obligatur* (at *non traditur in possessionem*), ut non soluto debito creditor ex venditione rei sese indemnem facere possit (229). Quare pignus *generatim* definitur: Contractus, quo res aliqua datur vel obligatur in securitatem crediti.

II. *Dividitur* pignus a) in pignus *strictum* supra definitum et in *hypothecam*; b) in *expressum* i. e. expresso consensu *partium*, praecepto iudicis, iussu testatoris factum, et in *tacitum*, quod habetur reipsa ex tacito partium *consensu* aut ex *legis* dispositione; c) in *necessarium*, quod constituitur auctoritate legis vel iudicis, et in *voluntarium*, quod fit privata voluntate debitoris; d) in *hypothecam generalem*, qua omnia bona debitoris oppignorantur creditori, et in *specialem*, qua eidem obligatur res quaedam singularis et determinata ex bonis debitoris (230).

III. *Constituere* pignus valet a) solus *legislator*, si pignus sit legale; b) *iudex* competens, si agatur de pignore necessario sive praetorio sive iudiciali; c) quicumque potest libere *alie-*

(228) Dig. XLVI. 5. de stipul. praetor.; cap. 8. X. h. t. 21.; Arndts-Serafini l. c. § 93.

(229) § 7. Inst. de act. IV. 6.; Arndts-Serafini §§ 364. 365. not. 1.; Schmalzgr. h. t. 21. n. 1. sq.

(230) Schmalzgr. l. c. n. 4. sq.; Arndts-Serafini l. c. §§ 365. 370. 373. 384. 386.

nare vel administrare, si pignus privatum sive conventionale sive testamentarium sit dandum (231).

Quare Praelati *ecclesiastici*, qui non habent liberam potestatem alienandi, absque indulto apostolico nequeunt constituere hypothecam *specialem* super rebus immobilibus Ecclesiae (232).

IV. *Accipere* pignus potest, qui habet ius exigendi debitum et contrahendo sese obligare valet. (233).

V. *Omnis et sola res* oppignorationis capax est, quae emi vendique potest, etiam iura, nomina debitorum, actiones etc., nisi specialiter excipiantur (234). Prohibentur vero oppignorari v. g. *res sacrae*, nisi in casibus a iure exceptis et servatis legitimis solemnitatibus, porro res litigiosae etc. (235).

VI. *Forma* essentialis stricti *pignoris* conventionalis consistit in mutuo contractu, vi cuius debitor rem suam *tradit* in securitatem debiti, *hypothecae* vero in nuda conventionione, qua debitor rem suam *obligat* creditori. In neutro negotio ex iure Romano requiritur *scriptura*; (236) at in recentioribus codicibus aliqua scriptura requiri solet (237).

VII. *Iura et obligationes* creditoris et debitoris multiplici ratione oriuntur ex pignore, e quibus complura iam ipsis definitionibus insinuantur (238). V. g. creditor obtinet a) *ius* reale in re sibi oppignorata; b) porro ius rem sibi *traditam* saltem *detinendi*, non stricte possidendi, donec debitum solvatur; c) denique facultatem pignus sibi appropriandi vel distrahendi ser-

(231) *Schmalzgr.* l. c. n. 18. sq.; *Arndts-Serafini* §§ 371. sq.

(232) Cap. 5. X. de reb. Eccl. alien. III. 13. iunct. Const. « *Ambitiosae* » in cap. unic. de reb. III. 4. in Extrav. com.; *Schmalzgr.* l. c. n. 15. sq.

(233) *Schmalzgr.* l. c. n. 23.

(234) Dig. XX. 3. quae res pignori vel hypoth.; Cod. VIII. 16. (17.) quae res pignori obligari; *Arndts-Serafini* l. c. § 367.; *Schmalzgr.* l. c. n. 10. sq.

(235) Cap. 1. 2. 3. X. h. t. 21.; *Schmalzgr.* l. c. n. 12. sq.; *Wolf* l. c. p. 142. sq.

(236) L. 34. § 1. D. de pignor.; *Schmalzgr.* l. c. n. 9.; *Arndts-Serafini* § 371.

(237) Cod. civ. Ital. art. 1880., Gall. art. 2074., German. § 1116.

(238) *Schmalzgr.* l. c. n. 24. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 368. sq. 375. sq.

vatis conditionibus a iure statutis, si debitor obligationi suae non satisfaciatur.

At creditori quoque incumbit *obligatio* a) *custodiendi* rem oppignoratam ut bonus depositarius; b) *restituendi* pignus soluto debito. Quibus iuribus et obligationibus creditoris correspondent obligationes et iura debitoris. Praeterea ut iuribus debitoris et creditoris consulatur, leges concedunt *actiones* quandoque ante traditionem rei secutam, cum nuda conventio producat obligationem *civilem* (239).

VIII. *Solvitur* (240) pignus a) *interitu* totali rei oppignorate; b) *confusione* iuris in pignus quaesiti cum iure proprietatis; c) *extinctione debiti* per solutionem; d) *remissione* pignoris per creditorem; e) *lapsu temporis*, ad quod pignus vel hypotheca data sunt.

Scholion. Antiqui scriptores fuse inquisiverunt, num contractus quidam v. g. antichresis essent usurarii. Quae disputatio nostra aetate, qua *iustum* quoddam *foenus* est permissum, videtur esse superflua; potiore autem iure ad contractus *reportus* et *deportus* extenditur, quippe qui nunc in foro argentario frequenter occurrunt (241).

270. **De fideiussione.** (De fideiussoribus) (242). I. *Fideiussio*, quae pariter inter contractus *subsidiarios* recensetur, est contractus *consensualis*, quo quis creditori *promittit* se soluturum esse debitum alterius, si debitor principalis ipse non solverit (243).

(239) *Arndts-Serafini* l. c. §§ 378. sq.; *Biederlack* l. c. p. 123. sq. 127.; *Schmalzgr.* l. c. n. 33. sq.

(240) Dig. XX. 6. quib. mod. pign. vel hyp. solvitur; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 389. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 37. Cfr. de extinctione hypothecae quoad sacra patrimonia: S. C. C. 8. Iul. 1877. in Act. S. Sed. vol. X. p. 173. seq.

(241) Cap. 4. 6. 7. X. h. t.; cod. civ. Ital. art. 1891. sq., Gall. art. 2081. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 33. sq.; *Biederlack* l. c. p. 127. sq.

(242) Inst. III. 20. de fideiussorib.; Dig. XL. 1. de fideiuss. et mand.; Cod. VIII. 40. (41.) eod.; Decret. Greg. IX. l. III. t. 22.; comment. iur. Decret. in h. t.; *Lugo* l. c. disp. 32. de fideiuss.; pign. et hyp.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 350. sq.; *Gerber* l. c. § 201.; *Holtzendorff* l. c. v. *Buergschaft*; *Wolf* l. c. p. 165. sq. Cfr. cod. civ. Ital. art. 1898. sq., Gall. art. 2011. sq., German. §§ 765. sq.

(243) L. 2. pr. Cod. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 1. 2.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 350. sq. 353; *Biederlack* l. c. p. 120.

II. *Dividitur* fideiussio a) in *necessariam* et *voluntariam*; illa exigitur a *lege* vel *iudice*, haec *sponte* datur; b) in *iudicalem*, qua fideiussor in iudicio constituitur, et in *extraiudicalem*, qua fideiussor constituitur *extra* iudicium velut in contractibus; c) in *principalem*, qua fideiussor sese obligat pro debitore principali et in *succedaneam*, qua fideiussor secundarius sese obligat pro fideiussore principali; d) in *idoneam*, ex qua creditor potest fieri indemnis, et in *non idoneam*, quae creditori plenam securitatem non praestat ideoque recusari potest (244); e) in *absolutam* et in *relativam* sive *limitatam*, quae sese tantum extendit in *partem* bonorum aut ad certum *tempus* aut ad *certos casus* expressos.

III. *Possunt* omnes fideiubere, qui sese obligare valent, nisi specialiter prohibeantur v. g. infantes, pupilli (245).

Religiosi quoque absque licentia legitimi Superioris valide fideiubere non possunt, neque monasterium pro huiusmodi religiosi illegitime fideiubentibus tenetur aliquatenus respondere, nisi forte in utilitatem domus ipsorum aliquid manifeste constiterit redundasse (246).

Clerici *saeculares* ex iure antiquo (247) sub poena depositionis a fideiussione etiam quoad bona patrimonialia fuerunt prohibiti; at secundum aequiorem interpretationem ista prohibitio non est absoluta et universalis multoque minus fideiussiones clericorum declarantur *irritae*. Nam cap. 1. X. h. t. clericus fideiussionibus *inserviens* iubetur abiici. Quae lex iam ab antiquis commentatoribus explicata est de *frequenti* fideiussione *absque* causa caritatis vel pietatis vel necessitatis facta, quia secus clerici facile immiscentur nimium negotiis saecularibus atque non paucis litibus (248). Quodsi clericus de facto fidem suam pro debitis aliorum praesertim clericorum interposuit, ex bonis et proventibus *propriis* suae obligationi satisfacere tenetur, non

(244) *Schmalzgr.* l. c. n. 3.

(245) *Schmalzgr.* l. c. n. 13. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 358.

(246) Cap. 4. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 16.; *Wolf* l. c. p. 176. sq.

(247) Cfr. c. 29. C. XI. q. 1.; cap. 1. X. h. t. = c. 20. Apostol., non can. Conc. Cantuar., ut dicitur in Decretal. Greg. IX.

(248) *Gonzalez Tellez* in cap. 1. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 17. sq.; *Zech* l. c. § 297.; *Wolf* l. c. p. 165. sq.

ex bonis ecclesiasticis, nisi forte aliquid in utilitatem Ecclesiae constiterit redundasse (249).

Quando autem clericus contra prohibitionem ecclesiasticam, quae interdum in iure particulari cum moderatione adiecta de-
nuo urgetur (250), fideiussionem praestet, certe saltem arbitrarie puniri potest, at non per depositionem, quae in foro ecclesia-
stico non amplius videtur haberi poena huic delicto proportio-
nata (251).

Multo minus clericis vel Praelatis ecclesiasticis fideiussio est
permissa, si fiat de ipsius Ecclesiae bonis; adnumeratur enim
alienationibus bonorum ecclesiasticorum, quae nonnisi servatis
solemnitatibus in iure praescriptis fieri possunt. Item clerici ne-
queunt fideiubere de bonis patrimonialibus, quae *titulum ordi-
nationis* constituunt, neque de fructibus *superfluis beneficii* iam
in ipsorum dominium privatum translatis, nisi fiat ad causas
pias, pro quibus clerici superfluos fructus beneficiales expendere
debent (252).

IV. *Res sive causa*, super qua quis fideiussor existere potest,
est omnis obligatio aliena sive naturalis sive civilis ex contractu
vel alio debito orta, nisi agatur de casibus a iure exceptis (253).

V. *Forma* fideiussionis, quae apud Romanos fuit stipulatio
per solemnia verba inter praesentes expressa, nunc sublatis illis
solemnitatibus est nudum pactum vel simplex sponsio, quae
etiam inter absentes per nuntios vel procuratores fieri potest;
at non raro in recentioribus codicibus ad fideiussionem requi-
ritur scriptura (254).

VI. *Effectus* fideiussionis est, quod *fideiussor* eiusque hae-
redes *teneantur* nomine debitoris principalis, si is non satisfa-
ciat. Inde *creditori* contra fideiussorem competit *actio*. At fide-

(249) Cap. 2. 3. 4. X. h. t.; *Zech* l. c.; *Schmalzgr.* l. c.; *Wolf* l. c.
p. 167. sq.

(250) *Wernz*, Ius Decretal. t. II. n. 225. III.

(251) *Hollweck*, D. k. Strafges. p. 308. not. 7.; *Scherer* l. c. t. I.
p. 379. not. 29.

(252) Cap. 2. X. de solut. III. 23.; cap. 4. X. h. t.; *Santi* h. t. n. 3. 4.

(253) *Schmalzgr.* l. c. n. 5. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 350. sq.

(254) L. 8. Dig. de fideiuss.; *Zech* l. c. § 292.; *Arndts-Serafini* l. c.;
cod. civ. German. § 766.

iussores contra ista gravamina habent beneficia excussionis et divisionis et cedendarum actionum atque suas quoque *actiones* (255).

VII. *Cessat* fideiussio, *a*) si obligatio *principalis* per solutionem vel alium modum legitimum aufertur; *b*) si *tempus* elapsum sit, ad quod fideiussio fuerit data; *c*) si obligatio fideiussionis per *confusionem* uniatur cum principali; *d*) si creditor fideiussioni *renuntiet* vel suo vitio effecerit, ut fideiussor beneficiis sibi a iure concessis uti non possit (256).

271. **Scholion.** Post contractus *subsidiarios* modo recensitos contractus *aleatorii* (257) sive incerti eventus ultimo loco sunt examinandi; at in foro *ecclesiastico*, ubi de administratione bonorum ecclesiasticorum agitur, minoris sunt momenti. Nam si certae sponiones, speculationes commerciales, ludi quidam clericis interdiciuntur (258), quibus pecuniam suam privatam impendunt, multo minus administratores ecclesiastici bona Ecclesiae in istis negotiationibus et ludis periculo exponere possunt.

At ab administratione bonorum ecclesiasticorum alienus non est contractus *assecurationis*, quo quis (assecurans) alienae rei (assecurati) periculum sive gratis sive pro certo pretio in se suscipit cum obligatione ad compensationem, si illa totaliter vel ex parte perierit. Etenim nostra aetate nihil obstat, quominus Ecclesia opera modernarum societatum sibi procuret assecurationem contra incendia, grandinem vel similia pericula (259).

Praeterea ad colligendam pecuniam, qua v. g. ecclesia aedificari vel exornari possit, non raro iam celebrantur loteriae i. e.

(255) Cap. 5. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 27. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 254. sq.; *Wolf* l. c. p. 178. sq.

(256) Cap. 5. X. h. t.; S. C. C. 27. Ian. 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 561. sq. de liberatione a fideiussione; *Schmalzgr.* l. c. n. 35. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 357.

(257) Dig. XI. 5. de aleator.; Cod. III. 43. de aleator.; cod. civ. Ital. artic. 1802. sq. (del giuoco e della scommessa), Gall. art. 1965, sq., German. §§ 762. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 236. 464. not. 9.; *Biederlack* l. c. p. 129.; *Lugo* l. c. disp. 31.; *Zech* l. c. §§ 353. sq.

(258) *Wernz*, Ius Decret. tom. II. n. 214. 219. III.

(259) *Lugo* l. c. n. 93.; *Zech* l. c. §§ 362. sq.; *Biederlack* l. c. p. 139. sq.

contractus, quibus quis sive gratis sive pro pretio aliis *ius* concedit sortiendi rem expositam. Qua in re, ut abusus vitentur, sane Ordinarius loci praescriptiones dare potest, et ad cavenda non levia incommoda in non paucis regionibus sanctiones iuris civilis attendendae sunt, (260).

272. De solutionibus (261). I. Coronidis loco agendum est de solutionibus, quibus *praecipue fit liberatio* ab obligatione contracta, iuribus ex pacto quaesitis *satisfit*, debita *exstinguuntur*, atque pacta legitime inita *executioni* mandantur. Solutio generatim intelligitur *naturalis praestatio eius, quod debetur* atque accuratius definiri solet: Idonea (i. e. completa) praestatio debiti tempore et loco legitime facta.

II. Qua ex definitione iam facile deducitur, *quis possit vel teneatur* solvere debitum.

a) In foro autem ecclesiastico de hac re imprimis illud animadvertendum est, quod successor in Praelatura vel beneficio ecclesiastico teneatur (262) ad solvenda debita legitime contracta ab antecessore pro necessitate, vel utilitate suae ecclesiae; illa enim debita gravant ipsam ecclesiam sive Praelaturam vel beneficium. *Praesumitur* autem bona conversa fuisse in commodum illius ecclesiae, si debita cum consensu Capituli vel Superioris legitimi aliisque solemnitatibus requisitis fuerint contracta. Quodsi a solo Praelato vel beneficiato absque solemnitatibus legitimis contractus sit initus, creditor debet probare factam esse conversionem in utilitatem istius ecclesiae. Multo minus successor debet solvere debita ab antecessore contracta in utilitatem *privatam* aut ad *alium scopum* (263).

(260) Collect. Lac. tom. III. col. 1270.; cod. civ. German. § 763.; Biederlack l. c. 137. sq.

(261) Inst. III. 29. quib. modis oblig. tollitur; Dig. XLVI. 3. de solut. et liberat.; Cod. VIII. 42. (43.) eod.; Decret. Gregor. IX. l. III. t. 23. de solut.; comment. iur. Decret. in h. t.; Zech l. c. §§ 604. sq.; Biederlack l. c. p. 148. sq.; Arndts-Serafini l. c. §§ 260. sq.; Wolf l. c. p. 181. sq.

(262) Cap. 1. X. h. t. de solut.; Schmalzgr. h. t. de solut. n. 42. 43.; Wolf l. c.; ubi p. 182. not. 6. per falsam interpretationem iuri canonico nimium tribuit rigorem contra haeredes raptorum.

(263) Cap. 2. X. de solut.; cap. 1. de reb. III. 4. in Clem.; S. C. Ep. et Reg. 29. Aug. 1892.; Schmalzgr. l. c. n. 44. sq.; Wolf l. c. p. 185. sq.

At non raro in praxi potest esse difficultas, a quo solvenda sint *expensae* factae in utilitatem ecclesiae, si forte *aes alienum* fuerit contractum. Quò in casu *expensae ordinariae*, quae incumbunt *usufructuario*, solvi debent a possessore beneficii vel eius *haeredibus*; at *expensae extraordinariae*, quae vires beneficii superant, nequeunt imponi soli possessori *actuali*. Nam huiusmodi obligatio censetur esse onus *ipsius beneficii*, quod a possessore beneficii ex bonis *patrimonialibus* non est solvendum, ideoque saltem pro rata et attentis redditibus beneficii transit ad successorem. Quodsi *aes alienum* sit contrahendum, ut illa debita unica solutione exstinguantur, omnino servari debent legitimae solemnitates, atque sedulo curandum est, ut statuatur modus solvendi *aes alienum* cum iusta onerum distributione inter possessores beneficiorum (264).

b) Altera quaestio occasione cap. « *Odoardus* » h. t. ab antiquis canonistis examinari solet de clerico debitore, qui solvendo non est. Quae disputatio cum tandem aliquando reducatur ad *privilegium competentiae clericorum* iam explicatum, hoc loco non est repetenda, sed solummodo insinuanda (265).

III. Quodsi praeterea inquiratur, *cui recte solvatur, quid quantumque, quomodo, quo tempore locoque* sit solvendum, *quidnam* sint *effectus* solutionis, in foro ecclesiastico expressae sanctiones non habentur. Quare standum est imprimis principiis iuris *naturalis* atque aequitatis canonicae et iuri Romano, quatenus illis principiis est conforme et ab Ecclesia adoptatum (266). Nostra vero aetate ratio quoque habenda est recentiorum codicum civilium; nam causae ecclesiasticae de rebus temporalibus saltem de facto nunc in foro civili disceptari solent, atque de solutionibus novae introductae sunt praxes, quae in antiquo iure Romano non reperiuntur expressae et ordinatae (267).

(264) S. C. Ep. et Reg. 28. Apr. 1865. in Act. S. Sed. vol. I. p. 533. sq.; Santi h. t. n. 5. 6.

(265) Cap. 3. X. h. t.; Wernz, Ius Decretal. tom. II. n. 169. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 32. sq.; Wolf l. c. p. 186. sq.

(266) Cap. 4. X. h. t.; Wolf l. c. p. 189. sq.; Zech l. c. §§ 605. sq.; Arndts-Serafini l. c. §§ 260. sq.

(267) Biederlack l. c. p. 150.

TITULUS X.

DE TESTAMENTIS ET ULTIMIS VOLUNTATIBUS
ET SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

(Lib. III. tit. 26. de testam. et ultim. vol., tit. 27. de success. ab intest.)

273. **Fontes**: Decret. Grat. C. XII. q. 1. 2. 3. 5. — Compl. I. l. III. t. 22. de testam. et ult. vol., t. 23. de succ. ab intest.; cpl. II. l. III. t. 14. d. test.; cpl. III. t. 19. 20.; cpl. V. l. III. t. 13. 14. — Decretal. Greg. IX. l. c.; Decret. Bonif. VIII. l. III. t. 11. de testam.; Const. Clem. V. l. III. t. 6. eod. — Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 6. 8. de ref., Sess. XXV. cap. 4. de ref. — Pii V. Const. « *Quae ordini* » 27. Ian. 1571.; Greg. XIII. Const. « *Officii nostri* » 21. Ian. 1577.; Decret. dat. per S. C. Ep. et Reg. 4. Ian. 1862. — Collect. S. C. de Prop. F. n. 1227. 1622. 1780. 2114.; Act. S. Sed. v. Testamentum. — Dig. XXVIII. 1. qui testam. facere poss.; Cod. VI. 22. eod.; cod. civ. Ital. art. 759. sq., Gall. art. 895. sq., German. §§ 1922. sq.

Scriptores: Commentatores in cit. tit. iur. Decr. — *Zech* l. c. sect. IV. tit. 18. de testam. t. 19. de aliis ultimar. vol. speciebus. t. 20. de success. ab intest. — *Lugo*, De iustit. et iure disp. 24.; *Lehmkuhl*, Theolog. moral. t. I. n. 1141. sq.; *Sentis*, De iure testamentor. a clericis saec. ordinandor.; *Cathrein*, Philosophia moral. n. 395. sq. — *Thomassin*. l. c. P. III. l. 1. cap. 16. sq.; *Ponsius* l. c. l. III. t. 18. 19. Cfr. de iure civili: *Arndts-Serafini* l. c. §§ 463. sq. 483. sq.; *Gerber* l. c. §§ 248. sq. 265. .

Praenotiones.

274. I. **Connexio materiae**. Post explicatos modos, quibus Ecclesia per actus legitimos *inter vivos* bona temporalia acquirere vel alienare potest, ultimae voluntates atque successiones ab intestato recensendae sunt, quibus *mortis causa* Ecclesia aliquid acquirere valet, vel clerici in alios res suas transferunt (1).

II. **Definitio et divisio**. Ultima voluntas in genere est postrema dispositio legitima de eo, quod quis praesertim de bonis

(1) *Zech* l. c. tit. 18. de testam. § 435.; *Vering* l. c. § 206. not. 29.

suis post mortem fieri velit (2). Quae ultima voluntas potest esse *testamentum* vel *codicillus* vel *substitutio* vel *fideicommissum* vel *legatum* vel *donatio mortis causa* (3).

III. *Notae historicae.* *Ius* disponendi per ultimam voluntatem de bonis suis temporalibus per se ex *iure naturali* (4) cuilibet homini competit, atque saltem *liberi*, si parentes ab intestato moriuntur, pariter ex ipsa lege naturali in illorum bona temporalia succedunt. Quare mirum non est, quod passim apud omnes populos ultima hominis voluntas habeatur sancta et inviolabilis. Quod ius naturale non impedit, quominus testamentifactio ab auctoritate publica sapientibus legibus etiam irritantibus et praesertim requisitis solemnitatibus substantialibus *ordinari* possit. Cuius legislationis de testamentis praeclarum specimen habemus in iure Romano. Quod ius Ecclesia primis saeculis minime reprobavit et in suam et pauperum utilitatem testamenta fidelium acceptavit. Cfr. *Thomassin.* l. c. cap. 16. n. 3., cap. 18. n. 1. sq. Ipsi quoque *clerici* secundum leges Romanas saltem de bonis *patrimonialibus* testamenta sua ordinarunt (5). Idem fuit ius clericorum inter populos germanicos. Quamvis enim illis populis testamenta non essent accepta, tamen clerus dicebatur vivere iure Romano (6), ideoque facultas te-

(2) *Zech* l. c. § 435.; *Maschat* h. t. 26. n. 1.

(3) *Zech* l. c. § 439.

(4) S. C. de Prop. F. a. 1807. in cit. Collect. n. 1622. « *Postulat enim imprimis ius naturale et divinum...., ut voluntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relinquentium diligentissime impleantur* »; Act. S. Sed. vol. XIV. p. 421.; *Santi* h. t. n. 2. sq.; *Cathrein* l. c. Quare *Zech* l. c. §§ 436. sq. et *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 3. sq. errant, si originem facultatis testandi ex stricto iure naturali repetendam esse negant et ad meram congruentiam naturalem legesque positivas confugiunt.

Etenim confundunt testamentum cum contractu, consensum simultaneum sui generis in testamentis cum consensu simultaneo in contractibus. Principale vero ipsorum argumentum, quod quis de suis bonis pro tempore post mortem disponere non possit, est gratuita assertio illius, quod est probandum, atque ex genuina notione *perfecti* domini proprietatis manifeste refutatur.

(5) *Ponsius* l. c. tit. 18. Cfr. c. 39. Apostol.; c. 24. Conc. Antioch. (a. 341.); c. 14. Conc. Hippon. (a. 393.); c. 48. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 19. C. XII. q. 1.; *Sentis* l. c. p. 8. sq. II. sq.

(6) *Walter*, Deutsche Rechtsgesch. n. 595. 596.; *Sentis* l. c. p. 26. sq.; *Thomassin.* l. c. cap. 20. 21.; *Gerber* l. c. in font.

standi de bonis propriis ipsi non fuit adempta (7). At plane diversa fuit praxis quoad redditus a clericis ex bonis ecclesiasticis perceptos. Illi enim redditus, quos clerici ex *antiqua* disciplina non fecerunt *suos*, manserunt in *dominio Ecclesiae* atque liberae dispositioni per testamenta fuerunt penitus subducti. Cfr. c. 39. Apost.; c. 33. 48. Conc. Agath. (a. 506.); c. 1. C. XII. q. 3. Quae sanctiones canonicae postquam in iure Iustiniano fuerunt confirmatae atque adeo quoad Episcopos ampliatae (cfr. L. 42. § 2. Cod. de Episc. I. 3.; Novell. 123. cap. 19.; Novell. 131. cap. 13.), etiam in regnis germanicorum populorum utriusque potestatis consensu sunt admissae. Cfr. c. 4. Conc. Tolet. IX. (a. 655.); Capit. Wormat. (a. 829.) de presbyt. cap. 8. 12.; *Sentis* l. c. p. 5. sq. At cum inde ex saeculo sexto et septimo clerici colligerent honestam sustentationem ex fructibus beneficiorum, iam saec. nono et decimo ad instar dominorum de redditibus beneficialibus disponere coeperunt. Cfr. *Sentis* l. c. p. 14. sq. 22. sq. Quare mirum non est, quod Conc. Later. III. (a. 1179.) c. 15. = cap. 7. X. h. t. 26. denuo prohibuerit, quominus clerici de superfluis proventibus ecclesiasticis conderent testamenta. Alexander III. (a. 1159.-1181.) licet cap. 9. X. h. t. 26. eandem prohibitionem denuo urgeret, tamen cap. 12. X. eod. t. *consuetudinem* non improbat, ut de hisce redditibus tum pauperibus et religiosis tum his, qui viventi servierunt, aliquid iuxta servitii meritum conferatur. Quae concessio Alexandri III. effecit, ut alia Concilia provincialia iisdem fere verbis eandem facultatem testandi clericis indulgerent atque adeo consuetudine suffragante latius extenderent. Cfr. c. 15. Conc. prov. Rothomag. (a. 1190.); c. 35. Conc. prov. Oxon. (a. 1222.); c. 5. Conc. Mogunt. (a. 1225.); c. 7. Synod. Colon. (a. 1266.); *Zech* l. c. § 458.; *Sentis* l. c. p. 24. sq. At in collectionibus authenticis vel aliis fontibus iuris canonici non reperitur toto medio aevo *expressa* et *universalis* lex *scripta*, qua clericis concedatur facultas libere testandi etiam ad causas pias de superfluis redditibus beneficialibus. Imo huiusmodi facultas clericorum iure particulari vel consuetudine indulta non raro in praxi

(7) Cfr. c. 9. Synod. Paris. (a. 614.); c. 16. Conc. Remens. (a. 624.-625.); c. 2. Conc. Lugdun. (a. 567.); *Sentis* l. c. p. 26. sq.

facta est penitus illusoria propter *ius spoliolum*, quod principes saeculares, Episcopi tandemque ipsi Romani Pontifices sibi vindicarunt. Cfr. infra § 3. h. t. Paulatim ex legibus et moribus populorum germanicorum etiam *laici* saltem ad pias causas sive in favorem Ecclesiae testamenta condere potuerunt (8). Quae testamenta ad causas pias Ecclesia deinde suo foro reservata solemnitatibus iuris civilis non esse subiecta universaliter declaravit, sed iuxta decretorum statuta tantum duos vel tres testes legitimos ad *probandum* requisivit (9). Cum autem ex moribus receptis et non paucis statutis particularibus in omnibus testamentis aliquid ad causas pias legandum fuerit, tandem tempore medii aevi *omnes* causae testamentorum ad forum ecclesiasticum delatae sunt (10). Quare Alexander III. optimo iure etiam extra ditionem pontificiam restitit pruritui et quasi superstitioso studio *repristinandi* in testamentis formas praescriptas a iure Romano et *tunc* a « *generali consuetudine Ecclesiae* » alienas (11). Quae amplissima iurisdictio Ecclesiae in causas testamentarias etiam post collectiones authenticas iuris Decretalium retenta paulatim imminui atque impugnari coepta est (12). Id quod potissimum nostro saeculo factum est. Quare non solum causae testamentariae laicorum nunc spectant ad forum saeculare, sed vel ipsae causae testamentariae *clericorum*, *institutorum ecclesiasticorum*, *causarum piarum* partim expressa Sedis Apostolicae concessione partim de facto ex usu recepto dirimuntur in tribunalibus saecularibus. Codices autem civiles nostra aetate vel ipsam formam privilegiatam testamenti ad causas pias, quam ius canonicum cit. cap. 11. X. h. t. 26. appro-

(8) *Walter* l. c. n. 595.

(9) Cap. 11. X. h. t. 26.

(10) Cap. 13. 16. 18. X. h. t. 26.; *Thomassin*. l. c. cap. 24.; *Walter* l. c.; *Hefele* l. c. t. VI. v. Testamento.

(11) Cap. 10. X. h. t. 26. Quod caput aliter ab aliis explicatur, nec semper solidis insistitur rationibus v. g. inscriptioni capitis. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 31. sq. 44. sq.; *Zech* l. c. §§ 452. sq.; *Bened. XIV.*, Inst. eccles. 105.; *Santi* h. t. 26. n. 14. sq. 24. sq.; *D'Annibale*, Summula P. II. n. 339.; *Gasparri*, De euchar. vol. I. n. 560.; *Ballerini-Palmieri*, Opus theol. vol. III. p. 481. sq.; *Sentis* l. c. p. 32. sq.; *Hefele* l. c. Cfr. quoque Conc. Roman. (a. 1725.) in Collect. Lac. t. I. col. 381. sq.

(12) *Thomassin*. l. c. cap. 24. n. 10. sq.; *Zech* l. c. § 455.

bavit, saepissime non amplius admittunt (13). At Gregor. XVI. in codice civili Status pontificii a. 1834. publicato quemadmodum § 36. formam testamenti in cap. 10. X. h. t. 26. a *Benéd. XIV.*, Inst. eccl. 105. stabilitam salvis quibusdam modificationibus retinuit, ita § 37. formam privilegiatam testamentorum *ad causas pias* cit. cap. 11. X. h. t. 26. denuo ratam habuit (14).

§ 1. DE TESTAMENTIS CANONICIS.

275. Testamentum etiam in foro ecclesiastico est ultimae voluntatis legitima dispositio de eo, quod quis post mortem fieri velit cum directa haeredis institutione (15).

276. Quod testamentum canonicum secundum divisiones in foro civili receptas pariter dividi potest in *publicum* et *privatum*, *nuncupativum* et *scriptum* (holographum), *solemne* et *imperfectum* et *privilegiatum* (16). At testamenta laicorum passim solo iure civili reguntur et in tribunalibus civilibus diiudicantur. Ex disciplina autem vigente Ecclesiae unice practica est disputatio de testamentis *clericorum* et *regularium*, et de testamentis *laicorum* ad causas *pias* (17).

277. In foro quoque ecclesiastico *quilibet testari potest*, qui bona sua possidet neque a iure specialiter prohibetur (18). Iure autem prohibentur generatim omnes, qui iure *naturali* (19) veluti infantes, amentes, ebrii, surdomuti a nativitate, coacti gravi et iniusto metu in ordine ad testamentifactionem incusso vel dolo

(13) Nussi l. c. p. 197. sq.; Vering l. c. § 205. i. f.

(14) Santi l. c. n. 19. 24.

(15) L. 1. D. qui testam. fac. poss. XXVII. 1. « Testamentum est voluntatis nostrae iusta sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri velit »; Schmalzgr. h. t. 26. n. 1. 2.; Zech l. c. §§ 440.; Arndts-Serafini §§ 483. 490.

(16) Zech l. c. §§ 440. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 22.; Arndts-Serafini l. c. §§ 483. sq. 490.

(17) Thomassin. l. c. P. III. 1. 2. cap. 38.

(18) Schmalzgr. l. c. n. 68. sq.

(19) S. C. C. 11. Iun. 1881. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 417. sq.

circumventi vel legibus Romanis ab activa testamentifactione tanquam inhabiles excluduntur (20).

Speciatim vero legibus *ecclesiasticis* in *poenam* delicti prohibentur *usurarii manifesti*, donec satisfecerint vel caverint de satisfactione, *haeretici non tolerati* eorumque *credentes, fautores, defensores, receptores, percussores*, aut *persecutores Cardinalium*, et qui *cooperantur* in eorum captura vel percussione (21).

Quae prohibitiones ecclesiasticae in poenam delicti factae certe in foro *saeculari* nunc non amplius admittuntur, et ipsa Ecclesia illas etiam in suo foro eatenus solummodo retinet, quatenus violatio iuris *divini* v. g. in usurariis est vitanda, aut testamenta ab huiusmodi publicis peccatoribus forte ad causas pias facta ab Ecclesia ad vitandum *scandalum* non acceptantur (22).

Porro ex iure canonico *regulares*, qui vota *solemnia* emiserunt, ob conditionem status prohibentur condere testamenta *etiam* ad causas pias, nisi indulto apostolico muniti sint. Qua prohibitionem *regulares* illi manent obstricti, etiamsi ad dignitatem *episcopalem* vel *cardinalitiam* evehantur atque non amplius monasterio, sed *suae ecclesiae* acquirant, (cfr. Act. S. Sed. vol. I. p. 227. sq. 466.) vel ex licentia Rom. Pontificis *beneficium saeculare* obtineant vel etiam in perpetuum *saecularizentur* vel ex ordine religioso *expulsi* sint vel propter quemcumque extraordinarium eventum *vivant extra* monasteria (23).

(20) Cap. 4. de sep. III. 12. in Sext.; *Lugo* l. c. n. 21. 61. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 11. sq. 72. sq. 87. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 484.

(21) Cap. 2. § 1. de usur. V. 5. in Sext.; cap. 13. § 5. X. de haeret. V. 7.; cap. 5. de poenis V. 9. in Sext.

(22) *Santi* l. c. n. 29.; *Arndts-Serafini* l. c. § 455.

(23) Cfr. c. 7. C. XIX. q. 3.; cap. 2. X. h. t. 26.; *Zech* l. c. § 460.; *Santi* l. c. n. 53.; *Thomassin.* l. c. P. III. l. 2. cap. 43. 45. 49. 50. Cfr. quoque decis. Congreg. partic. approb. a Leone XII. 26. Iunii 1826. apud *Bizzarri*, Collectanea p. 56. sq. iunct. p. 674. sq.; *Piatius*, Praelect. iur. regul. t. I. p. 260. sq.; c. unic. C. XVIII. q. 1. iunct. Bened. XIII. Const. « *Custodes* » et decis. S. C. C. 7. Decembr. 1639. 17. Iul. 1723. 25. Febr. 1679. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 399. et S. C. Ep. et Reg. 6. Maii 1864. apud *Bizzarri*, Collect. p. 767. sq.; S. C. Ep. et Reg. 2. Sept. 1870. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 398. sq.; *Bened.* XIV.,

Ex speciali lege pontificia regulares quidam post emissam tantum *vota simplicia et publica* eadem inhabilitate testandi ligantur.

Quae inhabilitas certe nequit extendi ad *alias* personas, quae solummodo *simplicia vota religiosa* nuncuparunt.

Quodsi leges civiles a sanctionibus canonicis recedunt, regularibus permissum non est, ut libertate per *ius civile* concessa *contra* sacros canones arbitrarie utantur (24).

Clerici saeculares de bonis suis patrimonialibus, parsimoniabilibus, industrialibus etiam ex disciplina vigente libere testari possunt neque ad causas mere pias limitantur; at indubitanter haec quoque testamenta ita condant necesse est, ut aedificationi consulant populi christiani et a legatis etc. pro clerico vere scandalosis absterneant (25). Si clerici saeculares in suo dominio *privato* habeant bona ex *superfluis redditibus beneficalibus*, profecto nostra aetate ex praxi communiter recepta, ubi legitimum quoddam *ius spoli* non obstat, nec specialis statuta est *limitatio*, libere de omnibus illis bonis testamenta *ad causas pias* condere *possunt* (26), imo omnino *debent*, neque *etiam* ad causas *profanas* testamentifactio ipsis in foro *ecclesiastico* est permissa, nisi adsit *expressum* et speciale *privilegium* apostolicum vel legitima consuetudo suis *limitibus* circumscripta (27).

De Synod. dioec. l. XIII. cap. 16. n. 4.; *Sentis* in Arch. f. k. K. t. XIV. p. 344. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. vol. III. p. 885. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 822. sq.

(24) *Schmalzgr.* l. c. n. 81. de coadiutoribus *formatis* S. I. n. 187. 192. 205.; S. C. Ep. et Reg. 18. Maii. 1853. apud *Bizzarri* l. c. p. 673. sq. de testamento monialis vot. simpl.; *Aichner* l. c. de legib. austriacis; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 363. sq. 366. sq. 769. sq. de iure gallico et italico et belgico; *Piatius* l. c.

(25) Cfr. c. 15. Conc. Carthag. VI. (a. 401.); cap. 1. 9. 12. X. h. t. 26.; Collect. Lac. t. V. col. 59. 594. t. IV. col. 589. sq.; *Santi* h. t. 26. n. 30.

(26) Cap. 12. X. h. t. iunct. Collect. Lac. t. I. col. 857. sq. t. V. col. 216. 593. 670. 928. 1224. t. VI. col. 316. 478.; *Sentis* l. c. p. 24. sq.; *Santi* l. c. n. 40.; *Wernz*, Ius Decret. t. III. n. 186. III. Cfr. quoque Act. S. Sed. vol. V. p. 87. de indulto testandi Archiepiscopo Guatemalensi a. 1860. concesso.

(27) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 1. de ref.; Collect. Lac. l. c.; Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 277.; Conc. Strigon. (a. 1858.):

At pro more iam antiquitus recepto *sacra utensilia* clericorum beneficiatorum, quae ab ipso spolio Camerae Apostolicae eximuntur, in Pii V. Const. « *Rom. Pontificis* » 30. Aug. 1567. liberae dispositioni per valida testamenta non permittuntur, sed ecclesiis, in quibus illi clerici *beneficia* obtinuerant, ipso iure sunt adscripta. Quam Constitutionem Pii V., quae nequaquam ad Cardinales et Episcopos fuerat limitata, postea Urbanus VIII. Const. « *Aequum* » 19. Iul. 1642. et Pius IX. Const. « *Cum illud* » 1. Iun. 1847. praesertim quoad *Cardinales* et *Episcopos* accuratius interpretati sunt (28). Denique iussu Leonis XIII. Cardinalis Parocchi 25. Mart. 1889. omnibus Episcopis enixe *commendavit*, « *ut ss. ligni (i. e. crucis) particulas, quas thecis inclusas pectore prae se suspensas ferunt, successoribus transmittendas curent, adeo ut post ipsorum mortem... ad hos perveniant legitimo haereditatis iure* ».

Quae statuta canonica si legibus civilibus non admittantur, Praesules aliique beneficiati eodem iure obligati testamento ad tramites iuris civilis rite facto vel alio convenienti modo efficere debent, ut ecclesia vel successor suis iuribus non priventur (29).

278. *Haeredes* per testamenta etiam in foro ecclesiastico institui possunt omnes homines et personae morales sive sacrae sive profanae, nisi specialiter a passiva testamentifactione pro-

« *Inhibemus proinde ne unquam testamenta contra sacros canones condant aut redditus ecclesiasticos congruae suae sustentationi superfluos in usus manifeste profanos vel sanctitati et bonae famae status clericalis adversos relinquant* »; concord. Hispan. (a. 1851.) art. 31., Austr. art. 13. iunct. art. 21.; *Santi* l. c. n. 40.; *Zech* l. c. § 459. At *Schmalzgr.* l. c. n. 83. sq. aliique benigniores sequuntur sententias circa possibilem consuetudinem valide et licite testandi de huiusmodi bonis superfluis etiam ad causas profanas. Cfr. de privilegiis clericis civibusque Romanis a Sixto IV. et Iulio III. Const. « *Cupientes* » 10. Mart. 1550. concessis; Pauli V. Const. « *In eminenti* » 8. Apr. 1606., qui illa privilegia a Pio V. Const. « *Quae ordini* » 27. Ian. 1571. revocata denuo confirmavit in favorem Urbis; *Thomassin.* l. c. P. III. l. 2. cap. 48. n. 10.; *Ballerini-Palmieri* l. c. vol. III. p. 883.; *Sentis* l. c. p. 67.

(28) S. C. Ep. et Reg. 4. April. 1851. apud *Bizzarri* l. c. p. 648. sq.; S. C. C. 24. Aug. 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 238. sq.; *Santi* l. c. n. 41. sq.; Act. S. Sed. vol. V. p. 87.

(29) Collect. Lac. tom. III. v. *Sacerdotes* n. 82. tom. IV. v. *Episcopus* n. 91.; Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 269. 276. 277.

hibeantur. Ius autem canonicum hac in re generatim adoptavit antiquas prohibitiones iuris Romani et speciatim a passiva testamentificatione exclusit *haereticos non toleratos*, eorumdem *credentes, receptores, fautores ac defensores*, item *percursores* et *hostiles persecutores* Cardinalium (30). Quae sanctiones canonicae nostra aetate in foro saeculari non amplius admittuntur.

Regulares post professionem *solemnem*, nisi speciali institutione (31) excepti sunt, haeredes institui non prohibentur, sed bona per haereditatem ad illos delata acquiruntur ab ordine religioso sive monasterio (32), cum ipsi privatae proprietatis acquirendae sint incapaces. At regulares absque indulto apostolico nequeunt adire haereditates, ad quas ex iure *civili*, non autem ex iure *canonico* capaces sunt. Cfr. decis. S. C. Ep. et Reg. 15. Ian. 1897.

279. *Forma* solemnitis legum civilium quarumcunque in testamentis ad causas *pias* ex iure *communi* Ecclesiae ad *valorem* non requiritur, sed sufficit, ut per duos vel tres *testes* aut per scripturam aut *aliud* modum legitimum ultima voluntas testatoris vere perfecteque expressa *certo probetur* (33). Quod ius commune Ecclesiae a potestate civili (34) valide mutari non pot-

(30) Cfr. text. cit. in not. 20. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 90. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 491.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 889. sq.

(31) Cfr. de Fratribus Minoribus de observantia et Capuccinis tum in communi tum in particulari, de professis et coadiutoribus formatis Soc. Iesu in particulari: Decis. S. C. C. in caus. Firmana 11. Ian. et 31. Maii 1721. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 395. sq.; S. C. Ep. et Reg. 23. Ian. 1863. in Act. S. Sed. vol. I. p. 222. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 96. sq.

(32) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 3. de reg.; *Lugo*, De iust. et iure disp. 3. sect. 4. §. 6.; *Suarez*, De virt. et stat. rel. tract. I. lib. 6. cap. 2. n. 8.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 890. sq.

(33) Cap. 11. X. h. t. 26.; *Schmalzgr.* l. c. n. 41. sq. 87. sq. 175.; *Santi* l. c. n. 21. sq.; *Van de Burgt*, De eccles. p. 283. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 489. Aliter *D'Annibale* l. c. P. II. n. 339., qui putat exceptionem pontificiam non esse inquietandos fideles, qui non praestant relicta ad causas *pias* in testamento *irrito* ex iure *civili*. Cfr. *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 851. sq.; Act. S. Sed. vol. V. p. 92.

(34) V. g. in Gallia, Austria, Germania, Italia ex iure civili *forma* testamentorum ad *pias* causas non est privilegiata. Cfr. *Vering* l. c. § 205. i. f.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 773.

est, nisi Ecclesia expresse vel tacite consentiat (35). Hinc Ecclesia etiam nostro saeculo complures dispositiones ad causas pias tanquam validas sustinuit, etsi solemnitates iuris *civilis* non fuissent servatae (36). Quodsi illae sanctiones canonicae in foro civili non admittantur, sedulo servandae sunt *formae* iure civili pro testamentis praescriptae, ne Ecclesia causaeque piae detrimentum capiant. Quae formae iuris civilis eo facilius expleri possunt, quod non raro v. g. in testamento holographo aut coram duobus testibus ad simplicitatem formae canonicae proxime accedant (37). Similiter ubi nunc causae civiles *clericorum* ex concessione expressa vel tacita Sedis Apostolicae in foro saeculari secundum leges *civiles* definiuntur, certe in testamentis solemnitates iuris civilis a clericis sunt servandae (38), nisi ipsis legibus civilibus informia testamenta clericorum etiam ad causas profanas habeantur valida (39).

Scholion. Num *de facto* testamenta ad causas *profanas*, quae *solemnitates* a iure *civili* praescriptas non habent, *ipso iure* sint etiam *irrita* in foro *conscientiae*, eodem modo resolvendum est atque supra de contractibus. Cfr. *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 36. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 474. sq. 484. sq. 844.; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1146. sq.

280. Forma etiam testamenti canonici potest esse *pura* sive absoluta vel *conditionata* vel *cum modo* (40) apposito. At ex iure *canonico* conditiones *impossibiles* vel *inhonestae* pro non

(35) *Nussi* l. c. p. 202.

(36) S. C. C. in caus. Arimin. 13. Sept. 1854., in caus. Hortana 29. Febr. 1855.; S. Poenit. 23. Iun. 1844.; *Bargilliat* l. c. n. 1365.; *Santi* l. c. Cfr. quoque cod. Greg. XVI. (a. 1834.) pro Statu pont. § 37.

(37) Collect. Lac. t. III. v. Sacerdotes n. 82.; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1147. 1161. sq.

(38) *Nussi* l. c. p. 200. sq.; Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 269. sq. 277.

(39) *Vering* l. c. § 211. not. 20. 21.; *Zech* l. c. § 455.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 773. not. 39. Cfr. quoque *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 34., qui nimio rigore tenuit *clericos olim* in testamentis ad causas *profanas* etiam in foro suo *ecclesiastico* et *privilegiato* solemnitatibus iuris *Romani* sive *imperialis* subiectos fuisse.

(40) Cfr. *Arndts-Serafini* l. c. § 495.; *Ballerini-Palmieri* l. c. vol. III. p. 897. sq.

appositis habentur (41). Quibus conditionibus impossibilibus vel inhonestis sane in foro *ecclesiastico* adnumerari nequit conditio *non nubendi* viduae imposita vel conditio, *si haeres vel legatarius fidem catholicam amplectatur*, ut recte semper tenuerunt scriptores catholici contra acatholicos iuristas. Nam quilibet rerum suarum arbiter in actu ultimae voluntatis valide apponit conditionem, quam vult et quam velle potest; conditio autem amplectendae religionis catholicae nec impossibilis nec contra bonos mores est, quia testator haereditatem suam non vult adducere, ut *caece ex animi levitate et sola spe lucri* religionem mutet, sed ut motivis bene perpensis agnitam veritatem amplectatur, aut vicissim, si in suo errore perseveret, haereditate abstineat. Licet igitur haeredi *lucrum* temporale *occasio* sit conversionis, non tamen est *finis principalis*. Cfr. *Zech* l. c. §§ 464. sq.

281. Testamentum canonicum quod statim ab initio fuit *nullum* ob defectum essentialem v. g. ob inhabilitatem testatoris vel ob defectum voluntatis vel solemnitatis, etiam in foro *ecclesiastico* per querelam nullitatis intra tempus a iure permixtum impugnari potest (42). Quodsi *rite* valideque fuerit conditum, potest resolvi *via iuris* i. e. *ruptione, irritatione, destitutione* aut *officio iudicis* i. e. *rescissione*.

I. *Rumpitur* testamentum, si vitium infirmans directe attingat *ipsum* testamentum; id quod potissimum fit per mutatam voluntatem *testatoris* in eodem statu iuridico permanentis, quam v. g. per lacerationem testamenti, deletionem haeredis, declarationem coram testibus, novam legitimamque testamentifactionem sufficienter manifestat (43). Cfr. S. C. C. 14. Maii 1887. in Act. S. Sed. vol. XX. p. 184. sq.

II. *Irritatur* testamentum, quando vitium, quo infirmatur testamentum, *directe afficit personam testatoris*. Hinc religiosus

(41) Cap. 7. X. de cond. IV. 5.; *Wernz* l. c. t. III. n. 245.; *Ferraris* l. c. v. Legatarius n. 88.

(42) S. C. C. 11. Iun. 1881. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 417.; *Schmalzgr.* l. c. p. 169. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 599. 503. not. 3.

(43) S. C. Ep. et Reg. 16. Sept. 1864. in Act. S. Sed. vol. I. p. 352. sq. 378. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 170. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 501. sq.; *Lugo* l. c. n. 24. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 919. sq.

post solemnem professionem testamentum antea factum, si dubium oriatur, per interpretationem *comprehensivam*, non *extensivam declarare* valet; nihil enim nunc dat, sed datum significat (cfr. quoque S. C. C. 4. Aug. 1685. et S. C. Ep. et Reg. 15. Sept. 1885.); at nequit *mutare* testamentum ante professionem conditum, ut patet ex ipsius inhabilitate testandi atque declaratione S. C. C. in caus. Tolet. 7. Maii 1718.; multo minus potest huiusmodi testamentum *revocare*. Nam eadem potestas in dissolvendo actu requiritur, quae in illo constituendo est necessaria; porro per revocationem testamenti religiosus institueret haereditatem, qui ab intestato succederet, sed ista institutio haereditatis merito aequiparatur testamentifactioni, ad quam religiosus est incapax. At testamentum ante ingressum in religionem conditum *non irritatur secuta professione solenni*; nulla enim solida ratio ab adversariis profertur. Quodsi professio solennis emissa fuerit in ordine religioso haereditariae successionis incapace, (id quod in iuribus modernis attendi non solet), testamentum statim post professionem solemnem habet effectum; secus in religioso ordine illius successionis capace, ad quem in casu interim omnia professi bona quoad proprietatem et usumfructum transeunt, ita ut testamentum effectum non sortiatur usque ad mortem *naturalem* illius professi, nisi is *expresse* voluerit testamentum habere effectum a die professionis suae (44).

Destituitur testamentum, si vitium *directe* afficiat haereditatem; nam deficiente haerede, qui in omni testamento essentialiter requiritur, necessario ipsum testamentum fit irritum (45).

Rescinditur testamentum implorato iudicis officio propter causas in iure expressas (46).

282. Testamentum si morte testatoris confirmatum sit, in forma legitima *reserari* et *publicari* debet, ut iis, quorum interest, voluntas defuncti testatoris manifestetur. Quodsi agatur de testamento *clericorum*, curandum est, ut in confectione inventarii bonorum iura Ecclesiae non laedantur; hinc laudabiles

(44) *Schmalzgr.* l. c. n. 182. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 503.; *Piatius* l. c.; paulo aliter *Scherer* l. c. p. 824. not. 113.

(45) *Schmalzgr.* l. c. n. 64. 68. pr. 186. sq.

(46) *Schmalzgr.* l. c. n. 188. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 599.

consuetudines de interventione deputati *Episcopi* sedulo sunt servandae (47).

283. Aperto publicatoque testamento, nisi quid obstet, ultima voluntas testatoris *executioni* mandanda est (48). Qua in re ad provinciam nostram fere unice nunc spectat executio testamentorum ad causas pias vel clericorum, quatenus de iure Ecclesia intervenire potest nec de facto est exclusa.

Itaque executores testamentorum ad causas pias, qui ad nudum ministerium assumuntur, pariter sunt *testamentarii* vel *legitimi* vel *dativi*, possunt esse *laici* vel *clerici* (49), imo saltem cum consensu Superioris localis etiam *religiosi* (50), nisi venia Sedis Apostolicae requiratur velut pro Franciscanis de observantia vel licentia Superioris altioris in ordine religioso v. g. P. Generalis in Societate Iesu. Quodsi religiosus absque licentia legitima executorem agat, sane executio testamenti est illicita, sed valide fit (51). Postquam executores officium suum *acceptarunt*, intra *tempus* in testamento statutum dispositiones pii testatoris exequi debent; secus quam primum post aditam haereditatem. Quod si facere neglexerint, ab Episcopo admonendi et compellendi sunt, et si *per annum* in negligentia perseverent, libera potestas exequendi testamentum ad causas pias devolvitur ad Episcopum tanquam ad executorem natum piarum voluntatum, si desit executor vel haeres, vel illi officio suo non fungantur (52).

Executores non solum quoad *tempus*, sed etiam in *reliquis* quoad *rem* ipsam, *modum* et *formam* fideliter stare debent vo-

(47) *Zech* l. c. §§ 485. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 504.; Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 268. 276. 277.

(48) *Schmalzgr.* l. c. n. 191. sq.; *Lugo* l. c. p. 324. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 504.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 868. sq.

(49) Conc. plen. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 277. maxime exoptat, « *ut unus saltem sacerdos pietate et prudentia commendabilis uti executor testamenti (clerici) constituitur* ».

(50) Cap. 2. de testam. III. 11. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 192. sq.

(51) Cap. 1. § Proinde cum vir de V. S. V. 11. in Clem.; *Schmalzgr.* l. c. n. 194. sq.; *Lugo* l. c. n. 325. sq.

(52) Cap. 3. 6. 17. 19. X. h. t. 26.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. de ref.; S. C. Episc. et Regul. 1. Dec. 1843. apud *Bizzarri*, Collectan. p. 544. sq.; Act. S. Sed. vol. II. p. 369. sq.; vol. VII. p. 437. sq.

luntati testatoris in testamento expressae; illam igitur nequaquam *commutare* possunt etiam in rem *meliores*, nisi testator expresse huiusmodi potestatem commutandi concesserit executoribus testamenti, vel pia voluntas testatoris ad litteram executioni dari non possit; quo in casu approbante Episcopo ita implenda est in alio pio opere, ut quam minime a defuncti testatoris voluntate recedatur (53).

Quae potestas commutandi ultimas voluntates piorum testatorum indubitanter competit Rom. Pontifici, dummodo *iusta causa* subsit; nam ex mero arbitrio et absque iusta causa nec licite nec valide exerceri potest. Etenim *huiusmodi* arbitraria potestas Romano Pontifici nullo modo est *necessaria* nec continetur in primatu iurisdictionis. Nam supremus princeps non potest de bonis subditorum disponere contra voluntatem *domini*, nisi quando id necessarium est ad bonum *commune*. Iam vero testator est dominus suorum bonorum, de quibus pro suo dominio ad certum usum disposuit. Ergo Rom. Pontifex pro suo alto dominio vel plenitudine potestatis nequit absque iusta causa dispositionem testatoris infirmare vel commutare. Idem efficitur ex verbis Concilii Trid. Sess. XXII. cap. 6. de ref., quod tanquam certum supponit ne Romanos quidem Pontifices absque iusta et necessaria causa posse commutare ultimas voluntates piorum testatorum (54).

Quamvis autem Rom. Pontifex negotium illud commutationis Episcopis tanquam Delegatis Sedis Apostolicae (cfr. Conc. Trid. l. c.) committere soleat, tamen *Episcopi* aliique Praelati inferiores ex iure proprio et absque indulto apostolico pias dispositiones fidelium testatorum commutare omnino non possunt. Id quod post decretum Urbani VIII. a. 1625. etiam valet de re-

(53) Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. de ref.; *Schmalzgr.* l. c. n. 207. sq.; Act. S. Sed. vol. VII. p. 437. sq. vol. VIII. 575. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 876.; *Lugo* l. c. n. 303. sq.

(54) Cap. 2. pr. de relig. domib. III. 11. in Clem.; Concil. Trident. Sess. XXII. cap. 6. de ref. iunct. declar. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 161. sq.; S. C. C. 27. Iun. 1863. et S. C. Ep. et Reg. 16. Sept. 1864. in Act. S. Sed. vol. I. p. 608. sq. 352. sq.; Act. S. Sed. vol. VII. VIII. l. c. in not. 53. h. t.; *Nussi*, Conventiones p. 210. sq.; (de piis foundationibus earumque unione vel suppressione); *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 877.; *Lugo* l. c. n. 312.

stringendo numero Missarum, quae ex pia quadam fundatione dicendae sunt. Quare *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 214. sq. Cardinalibus, Episcopis aliisque Praelatis perperam tribuit sine speciali indulto apostolico facultatem commutandi ultimas voluntates fidelium (55).

Potestas executorum testamentariorum etiam ad pias causas praeter casum mortis vel renuntiationis vel privationis *cessat*, quamprimum elapsum est *tempus* a testatore determinatum, vel si testator tempus non praefixit, elapso tempore a iure definito (cfr. cap. 3. X. h. t.), vel voluntas testatoris expleta est, nec *permanet*, si quis a testatore *ratione officii* v. g. Vicarii generalis *designatus* est executor testamenti (56) absque intentione *perpetuandi* in successore aliquam potestatem sese ingerendi. Post executionem factam testamenti ad causas pias conditi executores sive clerici sive religiosi etiam exempti *rationem reddere* debent Episcopo dioecesano, et si circa executionem deliquisse reperiuntur, ab eodem puniri possunt (57).

284. De *adeunda* et *acquirenda* haereditate *delata* Ecclesia etiam in suo foro generatim adoptavit ius Romanum (58), nisi expresse aliud statuerit. At cum nostra aetate causae testamentariae clericorum, religiosorum, institutorum ecclesiasticorum et piorum in foro saeculari definiantur ex legibus civilibus, quae non raro a legibus ecclesiasticis discordant, sedulo expendendum est in adeundis haereditatibus delatis, quousque Ecclesia pro *sua auctoritate* propter bonum religionis ius sibi proprium et a legibus civilibus plane *independens* sustinuerit (59). Quae res praesertim practici momenti est, si agatur de adeundis haeredi-

(55) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 4. de ref. iunct. decis. S. C. C. in ed. *Richi.* Conc. Trid. p. 136. sq. 161. sq.; *Nussi* l. c. p. 207. sq.; *Zech* l. c. § 488.; Act. S. Sed. l. c.; *Lugo* l. c. n. 313.

(56) Act. S. Sed. vol. VIII. p. 546. 539.; *Lugo* l. c. n. 336. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 291. sq. (de mandato).

(57) Cap. unic. h. t. III. 6. in Clem.; *Schmalzgr.* l. c. n. 204. sq.; *Lugo* l. c. n. 334.

(58) *Arndts-Serafini* l. c. §§ 505. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 926. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 1157. sq.

(59) *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 691. Cfr. supra h. tit. n. 278. de capacitate *recipiendi* haereditates.

tatibus *a viris vel feminis religiosis* sive nomine proprio, sive nomine monasterii tanquam per interpositam personam fiduciarium factis (60).

§ 2. DE ALIIS ULTIMIS VOLUNTATIBUS (61).

285. Praeter testamenta aliae existunt ultimae voluntates velut *codicillus* (62), qui est ultima voluntas *minus solemnis* absque directa *haereditis* institutione; porro *substitutio* (63), quae est unius in locum alterius in ultima voluntate vocatio, sub qua comprehenditur etiam *fideicommissum* (64), quo aut tota haereditas aut portio haereditatis ad *preces* testatoris alicui restituenda est ab haerede directe instituto; *donatio mortis causa*, quae pariter ultimis voluntatibus adnumeratur, cum usque ad vitae exitum revocari possit, et licet sola voluntate testatoris non fiat, sed etiam a donatario *acceptetur*, tamen nonnisi morte donantis secuta vere perfecta existit (65); *legatum*, quod quatenus sumitur pro *actu legandi*, non pro re legata, est donatio quaedam a defuncto relicta ab haerede praestanda (66), sive ut aliis placet, est ultima voluntas, qua defunctus rem particularem, h. e. id quod rationem haereditatis non habet, alicui *ab haerede praestandum* liberaliter relinquit (67).

286. In iure *canonico* principalem quendam locum occupant legata et fideicommissa ad causas *pias*.

(60) S. Poenitent. 18. Apr. 1867. iunct. declarationi eiusdem tribunalis 21. Maii 1880. et resp. S. C. Ep. et Reg. 15. Ian. 1897. supra n. 278. h. tit.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 894. sq. Cfr. quoque singulare privilegium regularibus Belgii a Poenitentiaria 1. Dec. 1820. concessum et a S. C. pro neg. eccl. 31. Iul. 1878. confirmatum et a. 1879. ad regulares in Gallia extensum.

(61) *Zech* l. c. t. 19. de aliis ultimar. voluntat. speciebus; *Lugo* l. c. n. 1. 237. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 541. sq.

(62) *Zech* l. c. §§ 506. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 62. sq.

(63) *Zech* l. c. §§ 510. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 113. sq.

(64) Cap. 13. X. h. t.; *Schmalzgr.* l. c. n. 126. sq. 137. sq.; *Sentis* l. c. p. 37.

(65) *Schmalzgr.* l. c. n. 67.; *Zech* l. c. § 522.; *Lugo* l. c. n. 318. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 589. sq.

(66) § 1. Inst. de legatis II. 20.

(67) *Schmalzgr.* l. c. n. 146. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 911. sq.

I. Quoad *subiectum activum* et *passivum* legandi eadem valent iuris sanctiones atque de activa et passiva testamentifactione, nisi specialis exceptio sit statuta. Huiusmodi exceptiones existunt de professis et coadiutoribus formatis Soc. Iesu et *conventibus* Fratrum Minorum de observantia et Capuccinorum, qui licet *haeredes* institui non possint, tamen capaces sunt *legata* acceptandi salva paupertate religiosa et exclusis conditionibus propriae regulae contrariis (68) v. g. legatis Missarum per modum assignationis *perpetuae* tanquam sibi debitis etiam per civilem actionem.

II. De *obiectis* legatorum inter ius civile et canonicum nulla est oppositio (69). Perfecto ex cap. 5. X. h. t. 26. legatum rei alienae i. e. emptae vel aequivalentis in iure canonico indiscriminatim videtur dici invalidum; iuxta leges vero Romanas (cfr. § 4. I. de legatis II. 20.) servatis servandis est validum, quando testator *scivit* rem legatam esse alienam; si per *errorem* putavit rem illam alienam esse suam, nullum est, atque *legatario* incumbit *onus probandi* defunctum testatorem scivisse se legare rem alienam. At huiusmodi oppositio utriusque iuris magis apparens quam vera existit, neque Rom. Pontifex i. e. Gregorius I., qui fuit iuris Romani peritissimus, male intellexit vel reprobavit leges Romanas de hac re iuste latas, sed ipse (omissis aliis explicationibus) potius reprobat *malum usum* legum Romanarum, secundum quas legatarius *invito domino* nequit *in specie* retinere res alienas ut *suas* (70).

III. *Forma* legatorum ad causas pias eadem sit oportet atque in testamentis. *Valor* autem legatorum *ad causas pias* in rigore iuris non pendet a valore testamenti, quod forte corruit (71).

(68) Cfr. de Sôc. Iesu: Epitome instituti S. I. p. 178. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 149.; de Fratr. Minor. S. Fr.: Cap. 3. de V. S. V. 12. in Sext.; cap. unic. de V. S. V. 11. in Clem.; declar. Congr. part. ex mandato Urb. VIII. 9. Sept. 1628. datae; declar. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 395. sq. n. 2. sq. 6.; S. C. Ep. et Reg. 2. Sept. 1870. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 113. sq.; *Santi* l. c. n. 62. sq.

(69) *Schmalzgr.* l. c. n. 150.

(70) *Schmalzgr.* l. c. n. 151. sq.; *Zech* l. c. § 515.; *Santi* l. c. n. 68. sq.

(71) Cap. 4. X. h. t. 26.; *Schmalzgr.* l. c. n. 153. 154. sq.

IV. Cum in legatis *dominium* rei legatae ipsa legis dispositione immediate in legatarium transferatur, ex communiter contingentibus ab haerede tantum praestatur *possessio* rei legatae; illam enim legatarius propria auctoritate apprehendere nequit (72). Qua in possessione praestanda si haeres negligens sit, per executores compelli potest (73). Si de executione legatorum ad causas pias agatur, tandem ad Episcopum spectat executio ultimae voluntatis piorum testatorum (74). Quae facultas Episcopi exequendi pia legata minime eo extendenda est, ut is etiam *commutare* possit ultimas testatorum voluntates ad causas pias, huiusmodi enim facultas commutandi soli Romano Pontifici est reservata (75).

Scholion. Quae in antiquo iure Decretalium (cfr. cap. 14. 15. 20. h. t. 26.) de portione canonica sive quarta parte ex legatis piis in favorem Episcopi detrahenda statuuntur, nunc contraria consuetudine sunt abrogata. Cfr. c. 18. 21. Conc. Benevent. (a. 1331.); *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 222. sq.; *Santi* h. t. 26. n. 66. sq.

§ 3. DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

(Lib. III. tit. 27. de succ. ab intest.)

287. Successio ab intestato dicitur haereditatis legitimae extra casum ultimae voluntatis defuncti acquisitio (76). Quae successio non iam fit ex *voluntate* testatoris, ut in ultimis voluntatibus, sed ex *legis* dispositione defectum iustae voluntatis suppletis, si testamentum omnino non adsit aut viribus careat aut fuerit rescissum. Quae successiones ab intestato praesertim nostra aetate spectant generatim ad *ius* et *forum civile*, salvo ta-

(72) *Schmalzgr.* l. c. n. 146.

(73) Cap. 6. 19. X. h. t. 26.

(74) Cap. 3. 6. 17. X. h. t. 26.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. de ref.

(75) S. C. Ep. et Reg. 2. Sept. 1870. et S. C. C. 13. Aug. 1870. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 394. sq. et 419. sq. et in indice gener. eorund. Act. v. v. Legata, Legatum; *Santi* l. c. n. 76.; *Bargilliat* l. c. n. 1379.

(76) *Schmalzgr.* h. t. 27. n. 1. sq.; *Zech* l. c. §§ 523. sq.; *Cathrein* loc. cit.

men iure *naturali*. Quare pauca solummodo de *clericis et regularibus* atque *ecclesiis* sunt subiungenda.

288. Si *clerici saeculares* ab intestato decedunt, consanguinei illorum *ex ordine legitimo* vocantur ad haereditariam successionem in *ipsorum bona patrimonialia*, industrialia, parsimonialia (77). Deficientibus haeredibus *legitimis*, in huiusmodi bona succedit *ecclesia*, in qua isti clerici beneficium habuerunt (78). Denique si beneficium in aliqua ecclesia *non obtinuerunt*, ex iure communi doctorum placitis explicato pro diversa conditione clericorum in eadem bona ius successionis sibi vindicat *fiscus ecclesiasticus* sive *episcopalis* sive *pontificius*, nisi forte ex consuetudine tolerata *fiscus saecularis* succedat (79).

In bona, quae clerici ab intestato decedentes sibi acquisiverant ex *superfluis redditibus beneficialibus*, vi antiqui iuris communis successit *ecclesia*, cui clericus servivit *exclusis* aliis quibuscumque haeredibus *legitimis*, vel potius illi redditus, antequam clerici eos fecerunt *suos* atque ex vero dominio privato possederunt, *manserunt* in proprietate *ecclesiae* vel *beneficii* (80). Cfr. c. 1. C. XII. q. 3.

Paulatim vero vel ipsa *ecclesia*, in qua clericus intestatus beneficium obtinuerat, ad successionem in derelictos superfluos redditus beneficiales non amplius est admissa, ubicunque saltem in praxi negata clericis facultate de illis redditibus libere testandi *ius spoli* fuit introductum (81).

(77) Cfr. c. 1. C. XII. q. 4. = c. 4. Conc. Tolet. IX. (a. 655.); *Zech* l. c. § 546.; *Schmalzgr.* l. c. n. 56.; *Santi* l. c. h. t. 27. n. 2.; *Sentis* l. c. p. 10. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 473. sq. Cfr. quoque supra h. tom. III. n. 186. IV.

(78) Novell. 131. cap. 13. i. f.; c. 4. Conc. Tolet. IX. (a. 655.); dict. Grat. ante c. 6. C. XII. q. 5.; c. 7. ead. C.; cap. 1. X. h. t. 27. = c. 37. Conc. apud Altheim (a. 916.) iunct. Gloss.; *Thomassin.* l. c. P. III. l. 2. cap. 42. n. 6. sq.; *Santi* l. c. n. 3.

(79) *Schmalzgr.* l. c. n. 60. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 769. sq.

(80) Cfr. c. 1. C. XII. q. 4. = cit. c. 4. Conc. Tolet. IX. (a. 655.); c. 4. C. XII. q. 5. = c. 38. Conc. Paris. (a. 829.); cap. 1. 3. 4. 5. X. de pecul. cleric. III. 25.; cap. 7. 12. X. de testam. III. 26.; cap. 1. X. de succ. III. 27.; *Schmalzgr.* l. c. n. 56. 57.

(81) Cfr. v. g. c. 6. 38. 42. 43. 16. 18. 46. 47. C. XII. q. 2.; cap. 40. de elect. I. 6. in Sext.; cap. 9. de off. Ordinari. I. 16. in Sext.; cap. unic.

At cum haud raro difficile esset secernere bona *patrimonialia* clericorum a bonis ex superfluis redditibus ecclesiasticis acquisita, Ecclesia non reprobavit consuetudinem in compluribus regionibus receptam, vi cuius omnia bona a clerico intestato relicta indiscriminatum v. g. in tres partes dividuntur, e quibus una pars obvenit ecclesiis, quibus servivit, altera pars pauperibus est tribuenda, ultima pars consanguineis conceditur, imo etiam secunda pars, si consanguinei quoque pauperes sint (82).

Ad vitandas autem *lites odiosas*, quae praesertim nostra aetate in foro saeculari vix felici cum exitu essent disceptandae, ut plurimum toleratur, ut clericis intestatis proximi consanguinei *ex iure civili* ad haereditatem vocati sine discrimine bonorum succedant. Quae tolerantia autem ita intelligenda est, ut bona censeantur ad haeredes delata cum *eodem onere*, quo apud defunctum clericum fuerunt, nisi *ex privilegio apostolico* vel *legitima consuetudine* rigor iuris communis fuerit temperatus (83).

289. Bona *novitiorum* et professorum votorum simplicium, qui absque ultima voluntate moriuntur, perveniunt ad eorum-

de excess. Prael. V. 6. in Clem.; Conc. Constant. (a. 1417.) Sess. XXXIX. decret. ref. cap. 5.; Pauli III. Const. « *Rom. Pontificis* » 4. Ian. 1542.; Pii IV. Const. « *Grave nobis* » 26. Maii 1560.; Pii V. Const. « *Rom. Pontificis* » 30. Aug. 1567.; Greg. XIII. Const. « *Officii nostri* » 21. Ianuar. 1577.; Pauli V. Const. « *In eminenti* » 8. Apr. 1606.; Nussi l. c. p. 218. sq. 223. sq. 276. de iure spoli Sed. Ap. in concordatis pro Sardin. a. 1741. et a. 1750., pro Hispania a. 1753. et a. 1851. Cfr. quoque l. III. t. 3. de spoliis cleric. in Libr. Sept.; Thomassin. l. c. P. III. l. 2. cap. 51. sq. 56. sq. iunct. Zech l. c. §§ 549. sq.; Sentis l. c. p. 33. sq.; Ehrle, Histor. bibl. Rom. Pont. t. I. p. 185. sq. 193. sq.; Saegmueller in Kirchenlex. v. Spolienrecht; Wernz l. c. tom. III. n. 186. IV.; Santi l. c. l. III. t. 26. n. 32. sq.

(82) Cap. 2. X. h. t. 27.; Sentis l. c. p. 22. sq. 62. sq.; Friedberg-Ruffini l. c. p. 770. Cfr. quoque Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) et Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 217. 595.; S. C. Ep. et Reg. 4. Ian. 1862. in Arch. f. k. K. t. VIII. p. 464. sq. ad cit. Greg. XIII. Const. « *Officii nostri* » addit: « *Ubi dicta Constitutio viget* ».

(83) Schmalzgr. l. c. n. 59.; Zech l. c. § 546.; Santi l. III. t. 26. n. 40.; Wernz l. c. t. III. n. 186. i. f.; concord. Hispan. (a. 1851.) art. 31.: « *Legitimis haeredibus (Episcoporum) ab intestato successuris eodem conscientiae onere gravatis* ».

dem consanguineos aliosque legitimos haeredes iure succedendi ab intestato praeditos. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 6. Iun. 1836. apud *Bizzarri*, Collect. p. 76. sq. *Professis* autem votorum solemnium, qui *ante* professionem de suis bonis ipsi v. g. per donationem vel testamentum non disposuerunt, quoad dominium proprietatis ipsamque possessionem absque corporali apprehensione ex iuris sanctione succedit ordo *religiosus*, si per regulas suas successio- nis sit *capax*; secus bona illorum professorum pariter devolvuntur ad *legitimos haeredes* ab intestato. Post Concilium Tridentinum (Sess. XXV. cap. 2. 3. de regular.) *omnia* monasteria habent ius succedendi suis professis atque haereditates ad illos devolutas adeundi praeter monasteria Fratrum Minorum de observantia et Capuccinorum et domus Societatis Iesu (84).

At professus votorum solemnium si *illegitime* degat et moriatur *extra claustra*, bona ab ipso acquisita et relicta spectant de iure ad Cameram Apostolicam (85), non ad ordinem religiosum, cui defunctus apostata fuerat adscriptus. Cfr. Gregorii XIII. Const. « *Officii nostri* » 21. Ian. 1577.; Sixti V. Const. « *In conferendis* » 23. Ian. 1590.

Si vero obtinuit *temporaneum* indultum apostolicum saecularizationis, bona relicta spectant ad propriam defuncti professi religionem; si *perpetuum*, bona ex religione asportata, denovo ad eandem devolvuntur; reliqua, nisi aliter fuerit legitime dispositum, pertinent ad Cameram Apostolicam. Cfr. cit. Gregor. XIII. Const. « *Officii nostri* »; S. C. Ep. et Reg. 26. Iunii 1829. 6. Iun. 1836. Denique si fiat *Episcopus* saltem residentialis, cum non iam monasterio, sed ecclesiae suae acquirat, etiam in casu, quo ab intestato moriatur, omnia bona post promotionem ad dignitatem pontificalem acquisita, ipsius cedunt ecclesiae. Cfr. S. C. C. 7. Dec. 1639. 17. Iul. 1723. in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 399. n. 8.

(84) Novell. 123. cap. 38.; c. 7. 9. C. XIX. q. 3.; cap. 2. X. de testam. III. 26.; *Schmalzgr.* l. c. n. 63. sq.; *Santi* l. c. l. III. t. 26. n. 33. 53. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 818. sq. 822. sq.; praesertim *Piatius* l. c. t. I. p. 167. 176. 185. 194. 204. 229.

(85) Omnia bona, quae dicuntur spolia clericorum, per Pium VII. a Camera Apostolica translata sunt in S. C. de Prop. F., in qua existit propria Camera spoliorum sive Azienda generale della Rev. Camera degli spogli. Cfr. *Santi* l. c. n. 34.

290. Si *ecclesia* quaedam vel *congregatio* ecclesiastica vel religiosa legitime exstinguatur, bona nequaquam ad *fiscum saecularem* devolvuntur, sed ad competentes *Superiores ecclesiasticos* de istis bonis spectat dispositio; v. g. bona exempti ordinis religiosi suppressi ad Sedem Apostolicam devolvuntur (86).

291. Si *peregrini* vel *infirmi* in hospitii vel nosocomiis *ecclesiasticis* ab intestato decedunt, profecto ipsorum bona, de quibus pro suo iure per validum testamentum non disposuerunt, devolvuntur ad haeredes legitimos ab intestato succedentes, non ad illa hospitia vel nosocomia ecclesiastica, nisi forte alii legitimi haeredes desint, et specialia existant privilegia vel particulares consuetudines legitime praescriptae (87).

Scholion. Consuetudo, qua Episcopi in quibusdam locis praesertim in regno Neapolitano conficiebant « *testamenta animarum* » pro mortuis ab intestato scl. disponendo aliquid de defuncti bonis pro eius animae suffragio, nunc in desuetudinem abiit, licet in Concilio Romano (a. 1725.) vehementer commendaretur (88).

TITULUS XI.

DE PRAESCRIPTIONIBUS.

(Lib. II. tit. 26. de praescript.)

292. **Fontes:** Inst. II. 6. de usucapionib. et longi temp. possessionib. (1); Dig. XLI. 3. de usurpationib. et usucapionib. XLIV. 3. de diversis temporalib. praescriptionib. et de accessionib. possession.; Cod. VII. 22. de longi temporis praescript. 33. 34. 39., de praescript. 30 vel 40 annor., 40. de... praescriptionib. et interruptionibus; Novell. 9. — C. XVI.

(86) Clem. V. Const. « *Ad providam* »; Clem. XIV. Const. « *Domini ac Redemptor* »; S. C. C. in ed. Richt. Conc. Trid. p. 399. n. 9. p. 418. n. 7.; Scherer l. c. p. 852.; Piatius l. c. t. I. p. 210.; Wernz l. c. t. III. n. 139. i. f.

(87) S. C. C. 8. Maii 1683.; Arndts-Serafini l. c. §§ 608. 609.

(88) S. C. Ep. et Reg. 19. Aug. 1678.; Conc. prov. Benevent. (a. 1693.); Conc. Rom. (a. 1725.) in Collect. Lac. t. I. col. 104. sq. 58. 382.

(1) Cfr. quoque cod. civ. Galliae art. 2219. sq., Italiae art. 2105. sq., German. §§ 194. sq.

q. 3. 4. — Cpl. I. lib. II. tit. 18. de praescriptionib.; cpl. II. lib. II. tit. 17. eod.; cpl. III. lib. II. tit. 17. eod.; cpl. IV. lib. II. tit. 10. eod.; cpl. V. lib. II. tit. 17. eod. — Decretal. Gregor. IX. lib. II. tit. 26. eod.; Decretal. Bonifac. VIII. lib. II. tit. 13. eod. — S. C. Ep. et Reg. 28. Apr. 1865. in Act. S. Sed. vol. I. p. 110. vol. II. p. 229. 295.; S. C. de Prop. F. 5. Apr. 1785. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 2123.

Scriptores: Commentatores iur. Rom. in cit. tit.; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 87. 91. 110. 106. sq. 157. sq. 164.; *Van Wetter*, Cours élémentaire de droit romain §§ 91. sq. 106. 177. sq.; *Vering*, Gesch. u. Pand. §§ 100. 146. — Comment. iur. Decretal. in h. t.; *Zech*, De iure rer. eccl. sect. III. tit. 21. sq.; *Lugo*, De iust. et iure disp. 7.; *Lega*, Praelect. de iud. eccl. vol. I. p. 315. sq.; *D'Annibale*, Summula theol. mor. P. II. n. 113. sq.; *Ballerini-Palmieri*, Opus theol. mor. vol. III. p. 128. sq.; *Hammerstein*, De Ecclesia et Statu p. 221. sq. — *Ponsius* l. c. p. 122. sq.

Praenotiones.

293. I. **Connexio materiae.** *Praescriptio* multiplici ratione cum *ordine iudiciario* connectitur. Est enim singularis quaedam *exceptio* ideoque titulus de praescriptionibus in *libro secundo* Decretalium ad instar appendicis tituli de exceptionibus illico subiungitur; porro optimum quoddam est medium sese *defendendi* contra actorem, cuius *ius* vel saltem *ius agendi* forte praescriptione est extinctum. Qua in re maximam habet similitudinem cum praescriptionibus iuris, cum pariter in praescriptione *ius certis factis* iuridicos quosdam *effectus* alligavit. Cfr. *Maschat* h. t. 26. n. 2.

At propria sedes disputationis de praescriptione est in libro tertio Decretalium. Nam *principaliter* est ratio quaedam *acquirendi dominii rerum* atque sese liberandi ab *obligationibus*, unde dominia et iura ab aliis *amittuntur*. Quae disputatio evidenter spectat ad *ius de rebus ecclesiasticis*. Quare mirum non est, quod v. g. *Tancredus*, *Durantis*, *Zech* in suis tractatibus *de ordine iudiciario* proprium quendam titulum de praescriptionibus non habeant.

II. **Definitio.** *Praescriptio* sive *usucapio* (2), quatenus con-

(2) L. 28. Dig. de V. S. L. 16. « *Alienationis verbum etiam usucapionem continet; vix est enim, ut non videatur alienare, qui patitur usucapi* ». Cfr. quoque *Lega* l. c. p. 316. not. 3.

Quae duo vocabula praesertim in antiquo iure Romano diversam habuerunt significationem (cfr. *Arndts-Serafini* l. c. § 157.); at nunc saepe

sideratur ut mera *exceptio* in iudicio, definiri potest: Exceptio peremptoria, per quam bonae fidei possessor post legitimi temporis decursum potest repellere pristinum dominum ius suum repetentem; *in sese* vero et *universim* spectata est modus acquirendi a iure approbatus, quo per possessionem debito modo et tempore continuatam obtinetur *ius* aliquod (usucapio) vel aliqua *liberatio* ab *obligatione* (praescriptio). Quare praescriptio sensu stricto, ut est *exceptio*, se habet ad usucapionem sive praescriptionem sensu lato et *in sese* spectatam ut *effectus* ad *causam* (3).

III. **Divisio.** Praescriptio dividitur 1°. in *causalem* sive in fieri, quae consistit in complexu omnium illorum actuum et requisitorum necessariorum ad obtinendum ius, et in *formalem* sive in facto esse, quae omnibus conditionibus impletis est consummata et nihil aliud est quam ipsum ius praescriptione obtentum;

2°. in *ordinariam*, quae *brevi* tempore i. e. triennio vel decennio minore aut *longo* tempore i. e. decennio inter praesentes et vicennio inter absentes absolvitur, in *extraordinariam* sive *longissimi temporis*, cui adnumeratur praescriptio nonnisi post 30 vel 40 annos completa, in *centenariam* et in *immemorialem*, cuius initii memoria non existit (4);

3°. in *positivam* sive *acquisitivam*, qua *ius* alienum sive domini sive usufructus etc. antea non habitum acquiritur, et in *privativam* sive *extinctivam*, qua *ius* alterius perimitur, et *liberatio* obtinetur ab obligatione;

4°. in praescriptionem *actionis civilis* vel accusationis *criminalis* et praescriptionem *executionis poenarum*. Quae ultima divisio potissimum spectat ad *processum* canonicum. Cfr. cap. 2. de praescr. II. 13. in Sext. de praescriptione poenae confiscationis bonorum.

promiscue adhibentur, licet ab antiquis et recentioribus scriptoribus illorum discrimina recenseantur. Cfr. *Schmalzgr.* l. II. t. 26. n. 1. 2.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 128. sq.

(3) L. 3. D. de usucap. « *Usucapio est adiectio domini per continuationem possessionis temporis lege definiti* »; cap. 7. X. h. t. 26.; *Zech* l. c. §§ 555. sq.

(4) *Biederlack* in Act. theol. Oenip. t. VI. p. 633. sq.; *Reiffenst.* l. I. t. 4. n. 178. 180.; *Santi* h. t. 26. n. 45. sq.

IV. *Notae historicae.* Praescriptio aequitate naturali commendata iam in antiquo iure Romano reperitur statuta, donec tandem Iustinianus, ut « *antiquae subtilitatis ludibrium* » expelleret, non pauca in hac re mutaret (5). Item populis germanicis saltem similis vel aequipollens quaedam institutio non fuit plane ignota (6).

Ecclesia cum in imperio Romano magis magisque propagaretur atque bona quoque immobilia frequentius acquireret, generatim reiectis abusibus v. g. de praescriptione etiam cum *mala fide* complenda, iure Romano uti coepit et pro suo iure propriis negotiis spiritualibus, introductis aptis immutationibus leges vigentes de praescriptione applicavit aut novas condidit (7).

§ 1. DE HONESTATE ET ORIGINE PRAESCRIPTIONIS.

294. Praescriptio est honesta atque iusta propter fines plane honestos. Nam tranquillitas societatis et ordo publicus exigit, I. ne dominia rerum passim incerta atque confusa maneant; cfr. pr. Inst. de usucap.; L. 1. D. h. t.; — II. ut lites amputentur et finiantur; L. 5. pr. D. pro suo XLI. 10.; — III. Ne possesores rerum prope immortali timore teneantur; L. 7. pr. Cod. de praescr. 30 vel 40 ann.; — IV. ut eorum, qui res suas et iura propria negligent, puniatur socordia, et diligentia acuatur, atque sit aliqua inter desides et vigilantes differentia (L. 2. pr. Cod. de ann. except. VII. 40.), praesertim cum sufficiat « *dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium* ». Cfr. cit. L. 1. D. h. t. Quas rationes legibus Romanis expressas non dedignatus est Alexander III. cap. 5. X. h. t. 26. approbare: « *Legislator solum propter vitandam miserorum segnitiem et longi temporis errorem et confusionem primus tricennali et quadragenali praescriptioni vigorem legis imposuit* ». Cfr. de textu h. cap. editionem corp. iur. can. *Friedberg* (8).

(5) L. unic. Cod. de nud. iur. VII. 25.; L. unic. Cod. de usucap. VII. 31.; *Arndts-Serafini* l. c.; *Vering* l. c.

(6) *Walter*, Deutsche Rechtsg. n. 518. sq.; *Gerber* l. c. § 101.

(7) Cfr. cap. 1. sq. C. XVI. q. 3.; c. 17. Conc. Chalced. (a. 451.); cap. 1. 15. 18. X. h. t. 26.

(8) *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 4.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 129. sq.; *Lugo* l. c. disp. 7. n. 4. sq.

295. Quae rationes quamvis efficaciter probent valde convenienter lege positiva praescriptionem statui, tamen illam nequaquam bonum adeo *necessarium* esse evincunt, ut praescriptio ab ipsa naturae lege *immediate* sit stabilita. Etenim sicut ratio naturalis multa dictat (v. g. quod coniux coniugi non possit valide donare), quae, ut vim habeant, lege quadam positiva sunt decernenda, ita etiam ratio naturalis dictat *expedire* ad bonum publicum, ut per praescriptionem iura et dominia transferantur, verum id effici debet lege *humana*, etiamsi agatur de praescriptione centenaria vel immemoriali, quae concludentibus rationibus *immediate* ex iure naturali derivari non potest (9). Quae lex humana omnino intelligenda est lex *ecclesiastica*, si de praescriptione bonorum *ecclesiasticorum* agatur. Nam soli Ecclesiae ut societati perfectae competit de rebus *suis* leges ferre, licet nostra aetate huiusmodi ius Ecclesiae nativum in codicibus civilibus non amplius agnosci soleat (10). Porro apud diversos populos maxima est varietas in praescriptione servanda, quae explicari nequit, si iure *naturali* esset introducta (11).

Tandem nulla est *necessitas* recurrendi ad legem quandam *naturalem*. Nam quemadmodum supremus princeps societatis perfectae ex iusta causa et propter bonum publicum in casu particulari *vi suae iurisdictionis* sive alti dominii potest transferre dominium, ita idem efficere potest *lege generali* praescriptionis (12).

Quodsi in iure *privato* praescriptio ex iure naturali non possit repeti, sed iure humano uniuscuiusque societatis perfectae sit statuta, multo minus ad ius *naturale* recurri potest ad stabiliendam legem praescriptionis *formalis* et *proprie dictae* in ordine publico et internationali. Etenim nulla existit lex *naturalis*, per possessionem 100 vel 200 vel 500 annorum contra

(9) *Lugo* l. c. n. 7. sq.; *Zech* l. c. § 557.; *Lega* l. c. p. 318. not. 1.

(10) Syllab. Pii IX. prop. 19. 26.; cap. 4. 6. 8. 9. 13. X. h. t. 26.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 186. sq.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 922.

(11) Collect. S. C. de Prop. F. n. 2123., ubi traditur Sinenses nullam habere legem civilem de praescriptione, imo vel ipsum vocabulum praescriptionis apud illos non audiri; *Zech* l. c.

(12) *Lehmkuhl*, Theolog. moral. vol. I. n. 917.; *D'Annibale*, Summula P. II. n. 139. not. 3.

ius in hoc ordine praescribi. Neque ulla existit *auctoritas publica* competens, quae talem legem *humanam* condere possit. Denique in factis adeo notoriis atque publicis conscientia rei alienae nunquam admittit *bonam fidem*, sine qua ex iure naturali omnis praescriptio est exclusa. Quare ad quaestionem: « *Num iura ordinis publici v. g. ius, quod Summus Pontifex habet in Statum ecclesiasticum, exstingui possunt per praescriptionem* », optimo consilio *Hammerstein* l. c. p. 228. respondet: « *Negando* » atque a sententia *Périn* et *Fénelon* aliorumque discedit. Si *Zech* l. c. § 602. pro more *Fenelonii* ad divinam quandam ordinationem provocat, qua per longaeвам possessionem transferantur regna, saltem cautius a vocabulo praescriptionis abstinet et praefert *nomen praesumptionis*, sed « *divinam illam ordinationem* » solidis argumentis non probat. Facile vero illud concedi potest intra tempus immemoriale intervenire posse *alia* facta v. g. extinctionem subiecti, tacitam renuntiationem etc., quibus legitima potest fieri translatio iuris; at isti modi nonnisi per abusum verborum dicuntur *praescriptiones*. Cfr. *Hammerstein* l. c. p. 226. sq.; *Zallinger*, *Instit. iuris natur.* §§ 126. 286. 287. iunct. eiusd. auct. l. II. t. 26. de praescript. § 386.

§ 2. DE SUBIECTO ACTIVO ET PASSIVO PRAEScriptionIS.

296. Praescribere *potest omnis*, qui iuris activi sibi quaerendi vel iuris passivi sive obligationis, a qua liberetur, et possessionis capax est; nam praescriptio generaliter omnibus est permissa. Neque excluduntur a praescriptione infantes, furiosi, pupilli per suos tutores vel curatores multoque minus minores (13).

(13) *Zech* l. c. § 559.; *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 17. 18. Quodsi dubium movetur, num quis *pacto* praescriptioni renuntiare possit, in hac controversia contra *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 21. sq. videtur standum pro negativa sententia. Cfr. *D'Annibale* l. c. n. 144. not. 29. Etenim ut tandem ipse *Pirhing* h. t. 26. n. 8. fatetur praescriptio *principaliter ob bonum publicum* et nonnisi *secundario ob commodum privatorum* est introducta; sed iuri principaliter ob bonum publicum statuto pactis privatorum renuntiare nequit. Nihil vero obstat, quominus quis post praescriptionem completam iuri ex illa *quaesito* renuntiet. Cfr. *Vering* l. c. § 100.; cod. civil. Ital. art. 2107., cui alii codices civiles non pauci concordant.

297. Praescriptio procedit *contra omnes*, qui iuris activi sunt capaces suaeque iura tueri valent neque specialiter excipiuntur propter impedimentum iuris in agendo; nam aequum non est eorum bona *praescribi*, qui illa *tueri* non possunt. Hinc excipiuntur omnes illae personae, quae in iudicio stare, bona administrare et defendere nequeunt velut pupilli. Neque contra eos *inchoari* potest praescriptio, qui ius habent sub conditione vel die, antequam dies vel conditio exstiterit, sive ut dicitur: *Actioni nondum natae non praescribitur* (14).

Impedimenta facti persecutionem iurium non prorsus faciunt impossibilem, sed tantum difficiliorem; quam ob causam si vere iusta sunt, per restitutionem in integrum et per actionem rescissoriam parti gravatae succurritur, imo etiam statuitur ob eiusmodi impedimentum praescriptionem non currere (15).

§ 3. DE CONDITIONIBUS REQUISITIS AD PRAESCRIPTIONEM.

I. De materia apta praescriptionis.

298. Omnes res sive corporales sive incorporeales, mobiles ac immobiles, publicae et privatae generatim praescribi possunt, nisi aut ex natura rei aut speciali iuris prohibitione, sive absolute et a quocunque, sive ordinario tempore et a quibusdam personis praescriptio fieri nequeat. Cfr. *Arndts-Serafini* l. c. § 162.

299. Ex natura rei a praescriptione excluduntur

I. *iura primatus* Rom. Pontificis in universam Ecclesiam atque generatim omnia alia, quae iure *divino* in Ecclesia sunt constituta;

II. *res sacrae et publicae*, quatenus saltem dominio *privato* aut omni commercio humano vel profano sunt subductae (16);

(14) L. 7. § 4. Cod. de praescr. VII. 39.; *Vering* l. c. § 100.

(15) *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 19. 20.; *Zech* l. c. § 559.; *Arndts-Serafini* l. c. § 163 i. f.

(16) Quare nequaquam omnes res sacrae vel publicae a *qualicunque* praescriptione eximuntur. Profecto res sacrae, *quamdiu* consecratae vel benedictae *manent*, nequeunt praescribi ad usus *profanos*; at certae res sacrae v. g. calices consecrati nequaquam omni dominio privatorem hominum

III. *res merae facultatis*, quae citra ullam *obligationem* permittuntur sive absque iure possidentur;

IV. *ius visitationis et obedientiae* subditi ecclesiastici, quamvis possit absolute praescribi *translative*, ut quis non huic, sed alteri Praelato obediat, tamen non potest praescribi *extinctive*, ut *nulli* omnino iam Superiori ecclesiastico subsit; cfr. cap. 12. 16. X. h. t.;

V. quamvis *iura episcopalia iurisdictionis* per se et absolute ab inferiore quodam Praelato praescribi possint (17), tamen id nequaquam extendi potest ad *iura ordinis ex lege divina ordini episcopali* reservata (18);

VI. *res furtivae* aut *vi possessae*, donec vitium purgatum fuerit (19).

300. Positiva iuris canonici prohibitionem atque dispositionem excipiuntur a praescriptione

I. *limites provinciarum* ecclesiasticarum, diocesium, parochiarum, quos legitima probatione vel alias indubitata fide constiterit ecclesiastica ordinatione statutos, ne iurisdictiones confundantur et perturbentur (20); quodsi fines dubii atque incerti fuerint, locus est quadragenariae praescriptioni (21);

II. *iura spiritualia* v. g. eligendi, instituendi a laicis, nisi agatur de iuribus spiritualibus, quorum laici sunt *capaces* v. g.

sunt subductae ideoque ab *aliis* personis privatis per praescriptionem acquiri possunt. Quodsi res quaedam sacrae v. g. ecclesiae consecratae non possunt existere in dominio *privato*, inde non sequitur, quod a *publica* persona *ecclesiastica* v. g. a Capitulo nequeant praescribi contra aliam publicam personam. Idem dicendum de rebus quibusdam *publicis* et *profanis*, quae exclusis hominibus *privatis* a personis publicis per praescriptionem acquiri non prohibentur v. g. via publica ab uno municipio contra alterum municipium.

(17) Cap. 15. 18. X. h. t. 26.; Bened. XIV., De Synod. dioec. 1. XIII. cap. 8. n. 17. sq.

(18) Cap. 4. X. de consuet. l. 4.: *Lugo* l. c. n. 144.; *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 37.; *Lugo* l. c. n. 138. sq.

(19) Quae ex publico iure Romano afferunt veteres canonistae, nostra aetate non iam sunt practici momenti. Nam in his quaestionibus iuris publici atque etiam privati nunc attendendi sunt in foro saeculari moderni codices civiles salvo iure naturali atque canonico.

(20) Cap. 9. X. h. t. 26.; cap. 4. X. de paroch. III. 29.

(21) Cfr. c. 2. C. XVI. q. 4.; cap. 9. X. h. t. 26.; *Zech* l. c. § 574.

iurispatronatus, sepulturae, et intra terminos ab Ecclesia concessos (22);

III. *beneficia ecclesiastica* sine titulo a clericis obtenta; multo minus praescriptione fieri potest, ut ex beneficialibus bonis fiant bona patrimonialia clericorum (23);

IV. *onera Missarum* etiam longissima et immemoriali consuetudine. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 5. de ref.; S. C. C. 18. Febr. 1702. 18. Aug. 1843.; *D'Annibale* l. c. P. II. n. 151. not. 4.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 134.; *Van de Burgt*, De celebr. Missar. p. 139. sq.; *Zech* l. c. § 599.

II. De possessione ad praescriptionem requisita.

301. Ad praescriptionem etiam in foro ecclesiastico omnino requiritur *possessio*; etenim « *sine possessione usucapio contingere non potest* » (cfr. L. 25. D. de usurp.), et « *sine possessione praescriptio non procedit* ». Cfr. R. I. 3. in Sext.

Quodsi de rebus *incorporalibus* praescribendis agatur, sufficit *quasi possessio*, qua iura incorporalia possideri dicuntur (24). At *simplex* factum *possessionis* etiam longissimo tempore continuatum, quamvis sit *conditio* necessaria ad praescriptionem iurium, tamen ex sese non est *causa efficiens*, quae sit capax producendi iuris, sed causa illa efficiens translationis iurium in praescriptione tandem reperitur in *lege positiva*.

302. Quae possessio ut ad praescriptionem sufficiat, debet esse

I. *nomine proprio* sive opinione domini vel proprietarii, qui rem detinet tanquam *suam*; quare qui alieno nomine rem detinet, non sibi, sed domino principali rem usucapit, qui per suum procuratorem vel famulum rem possidet;

II. *continuata neque unquam interrupta* (cfr. § 12. Inst. h. t.; cap. 8. X. h. t.), *iusta* sive coniuncta cum titulo ad trans-

(22) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 9. de ref.; *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 51.; *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 416. 421.

(23) R. I. 1. in Sext.; *Wernz* l. c. n. 449.; *Schmalzgr.* l. c. n. 29.; *Lugo* l. c. n. 103. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 136.

(24) *Schmalzgr.* l. c. n. 42. sq.; *Pirhing* h. t. 26. n. 38. sq.; *Zech* l. c. §§ 565. sq.

ferendum dominium habili, *non vitiosa* i. e. non vi, non clam, nec precario obtenta, non coniuncta cum mala fide. Cfr. cap. 1. X. h. t. (25).

III. De tempore possessionis legitimo.

303. Tempus ex sese etiam longissimum ut *causa* efficiens *iura* producere nequit; at ex iure positivo tanquam *conditio* ad praescriptionem iuris est necessaria. Et imprimis ut *res mobilis* sive hominum privatorum sive Ecclesiae praescribatur, ordinarie *cum titulo* requiritur et sufficit *triennium*; si vero *titulus desit*, nonnisi *triginta* annis completur praescriptio (26). At *res mobiles Ecclesiae*, si sint *pretiosae*, quoad praescriptionem aequiparantur *immobilibus*; nam praescriptio est alienatio (27).

304. *Res immobiles* hominum privatorum *cum titulo* praescribuntur *decennio* inter *praesentes* in eadem provincia, *vicennio* inter *absentes*. Quodsi rei praescribendae dominus partim absens partim praesens fuerit, duo anni absentiae computantur pro uno anno praesentiae. Cfr. Nov. 119. cap. 8. At *sine titulo* requiruntur *triginta* anni. Cfr. cap. 3. X. h. t.

Contra immobiles *res ecclesiasticas*, si agatur de inferioribus ecclesiis et institutis, praescriptio non procedit, nisi ad tempus *quadraginta annorum* fuerit producta (28). Imo *res immobiles Ecclesiae Romanae* non praescribuntur, nisi *centum annis*, ita tamen ut tempora intercidendum forte schismatum, quae cur-

(25) Cfr. de possessione in genere: *Schmalzgr.* l. II. t. 12. de caus. possess. n. 1. sq.; *Ballerini-Palmieri* l. c. vol. III. p. 163. sq., qui *Schmalzgr.* secutus non raro etiam antiquos scriptores corrigit; *D'Annibale* l. c. P. II n. 118. sq.; *Biederlack*, De iust. et iure p. 14. sq.; *Lega*, Praelect. de iud. eccles. vol. I. p. 221. sq., ubi in tradenda notione possessionis a communi veterum doctorum sententia recedit; *Ruggeri*, Il possesso; *Arndts-Serafini* l. c. §§ 135. sq. 158. sq., qui sententias recentiorum scriptorum saepe parum perspicuas et fundatas recensent.

(26) Cfr. pr. I. h. t.; *Zech* l. c. §§ 570. sq.; *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 97. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 161.

(27) Cap. unic. de reb. III. 4. in Extravg. com.; *Schmalzgr.* l. c. n. 101. 107. sq.; *Lega* l. c. p. 330. sq.; *D'Annibale* l. c. n. 150. not. 28.

(28) Cfr. c. 15. C. XVI. q. 3.; cap. 4. 6. 8. 9. X. h. t. 26.; *Schmalzgr.* l. c. n. 102. sq.

sum praescriptionis impediunt, a computatione centum annorum deducenda sint. Quod privilegium Ecclesiae Romanae ad alia instituta ecclesiastica etiam exempta non est extendendum (29), nisi constet de expresse et speciali privilegio eiusdem vel similis amplitudinis v. g. 60 annorum.

Quamvis in hac *quadragenaria* contra res ecclesiasticas praescriptione *titulus* coloratus ordinarie non requiratur, sed praesumptus sufficiat, tamen si ius *commune* praescribenti est contrarium, aut contra eum praesumptio habeatur, quadraginta anni *cum titulo* colorato aut tempus *immemoriale* requiruntur (30). Qui favor temporis immemorialis praescriptioni *centenariae* certo non competit. Etenim nullibi in scripto iure communi reperitur expressus nec constanti et universali consuetudine comprobatus. Quodsi in compluribus decisionibus Rotae Romanae praescriptio centenaria ita fuit equiparata immemoriali, ut pariter contra iuris communis praesumptionem sufficeret ad supplendum titulum, huiusmodi decisiones sua vi non carent, sed non constituunt ius commune, quod inferioribus iudicibus imponat *obligationem*, neque peremptorie elidunt rationes internas contra illam equiparationem. Nam in praescriptione centenaria *initium* possessionis *cognoscitur*, ideoque etiam titulus cognosci potest, cui innititur; at in praescriptione immemoriali omnino non existit *memoria* illius initii; hinc multo facilius praesumi potest possessionem cum aliquo titulo fuisse inchoatam. Quare praescriptio centenaria certe efficacior est quam praescriptio triginta vel quadraginta annorum, sed ad vim immemorialis non pertingit. Inde fit, ut per clausulam: « *Non obstante quacunque consuetudine vel praescriptione* » etiam *centenaria* praescriptio vel consuetudo ablata sit, sed non immemorialis, nisi clausulae citatae addantur verba: « *Etiam immemoriali* », ut v. g. fit in Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 10. de ref. (31).

(29) Auth. « *Quas actiones* » ad L. 23. Cod. de s. eccl. I. 2.; c. 17. C. XVI. q. 3.; cap. 13. 14. 17. X. h. t. 26.; cap. 2. h. t. II. 13. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 101. 107. sq.

(30) Cap. 1. h. t. II. 13. in Sext.; cap. 2. de rest. spol. II. 5. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 103.; *Zech* l. c. §. 571.

(31) *Garcías*, De benef. P. V. cp. 9. n. 107. sq.; *Santi* h. t. n. 45. sq.; *Lega* l. c. p. 331. sq.; *Wernz* l. c. t. I. n. 253. (de dec. Rot. Rom.); Act. theol. Oenip. t. VI. p. 634.

IV. De titulo iusto ad praescriptionem necessario.

305. Titulus iustus (32) est *causa* ex sese habilis ad transferendum dominium v. g. emptio ideoque est fundamentum vel ratio, propter quam possessor bona fide putat rem a se possessam iuste retineri ut suam. Tot igitur sunt tituli usucapionis, quot sunt tituli ex sese habiles ad acquirendum dominium.

Qui titulus potest esse *verus*, si vere et actu transfert ius; *coloratus*, qui ex sese aptus est ad transferendum ius, sed de facto illud tantum apparenter transfert propter *occultum* vitium tituli; *existimatus* sive *putativus*, qui erronea opinione probabiliter creditur intercessisse; *praesumptus*, quem ipsae *leges* ex possessione longissimi temporis intervenisse praesumunt.

306. Quamvis *verus titulus* ad praescriptionem non sit necessarius, « *quia quod proprium est, amplius eius fieri non potest* » (cfr. § 10. Inst. de legatis II. 20.), tamen ut *iustus* sit, omnino requiritur (33).

Titulus vero *coloratus* ad *ordinariam* praescriptionem sufficit, licet necessario non requiratur. Sufficit quoque titulus *existimatus*, dummodo sit *rationabilis* et fundatus in errore *facti* alieni. Cfr. L. 33. § 1. D. de usurp. et usuc. Titulus *praesumptus* regulariter sufficit *tantum* ad praescriptionem temporis *extraordinarii*, nisi praesumptio *malae fidei* stet contra praescribentem, aut *ius resistat* et possessionem rei praescribendae positive prohibeat.

In praescriptione autem *immemoriali* *nullus titulus* probari debet, etsi ius resistit. Quae assertiones facile comprobantur.

Nam sine titulo *colorato* vel *existimato*, qui saltem ex sese sit aptus ad transferendum dominium, non potest ab initio existere *bona fides*, quae ad praescriptionem omnino est necessaria. Porro titulus, qui ab initio adfuit, paulatim forte oblivioni dari potest; ideo sufficit titulus *praesumptus*. Qui ut praesumatur, ordinarium tempus possessionis non sufficit, sed requiritur tem-

(32) *Schmalzgr.* h. t. 26. n. 81. sq.; *Zech* l. c. §§ 563. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. § 159. not. 3.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 153. sq.

(33) Cap. 17. X. de praescr. II. 26.

pus longissimum 30 vel 40 annorum. Imo si ius resistat, vel est praesumptio contra praescribentem, tempus *immemoriale* est necessarium (34).

V. De bona fide ad praescriptionem requisita.

307. *Bona fides* (35) est *iudicium*, quo quis prudenter existimat sese iuste rem possidere *ut suam* absque laesione iuris alterius; *mala* autem fides est *iudicium*, quo quis existimat rem, quam animo retinet *ut suam*, esse alienam sive non suam. Quare bona fides habetur, quando existimatio *mentis*, qua quis iudicat rem esse suam, correspondet animo sive *voluntati* rem possidendi *ut suam*; mala vero fides consistit in *discordantia* iudicii mentis, quo quis scit vel credit rem *non* esse suam, sed alienam, cum animo sive voluntate eandem rem possidendi *ut suam*.

Iam bona fides ad omnem praescriptionem inchoandam est *ex iure naturali* omnino necessaria. Cfr. cap. 5. et 20. X. h. t. 26.; R. l. 2. in Sext. Nam sine bona fide theologice bona detinetur res aliena cum peccato, sed legislator humanus detentionem rei cum peccato permittere nequit, et licet tolerare possit mala minora ad evitanda mala maiora, tamen *nequit peccata praemiis afficere*. Id quod fieret, si non obstante mala fide praescriptio esset permissa. Quare antiquum ius Romanum, quo solummodo ad *initium*, non vero ad *continuationem* praescriptionis bona fides requirebatur, a iure canonico recte fuit correctum. Quae correctio iuris canonici, cum sit *infallibilis interpretatio iuris naturalis*, etiamnunc in foro canonico et civili est servanda.

308. Quamvis *ignorantia* invincibilis *facti* in usucapiente non excludat *bonam fidem* ad praescriptionem requisitam, tamen

(34) Cfr. c. 15. C. XVI. q. 3.; cap. 1. de praescript. II. 13. in Sext.; Schmalzgr. l. c. n. 88. sq.; Lugo l. c. n. 15.

(35) Lugo l. c. n. 16. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 55. sq.; Lega l. c. p. 321. sq., ubi in tradenda notione bonae fidei a communi sententia doctorum recedit et opinatur « *animum seu persuasionem dominii* » ad bonam fidem non requiri; Bullerini-Palmieri l. c. p. 143. sq.; Arndts-Serafini l. c. § 160.

ignorantia *iuris* saltem clari et indubitati praescriptionem ordinarie impedit. Etenim privilegium praescribendi cum sit *iuris humani*, iis tantum competere potest, quibus a iure humano est concessum; at saltem ius Romanorum et Ecclesiae huiusmodi favorem ordinarie non extendit ad eos, qui ex ignorantia *iuris* saltem clari et indubitati v. g. ad alienationem pretiosarum rerum ecclesiasticarum requiri beneplacitum apostolicum procedunt, ut constat v. g. ex L. 31. pr. Dig. de usurp. (36). Nam in foro externo, is, qui contra ius agit, praesumitur habere *malam* fidem. Cfr. R. I. 82. in Sext. Quae *praesumptio* pro foro externo admissa potest carere fundamento. Certe ex natura rei nihil obstat, quominus quis invincibiliter ignoret etiam ius clarum atque consequenter sit in *bona fide*. Quo in casu pro foro interno mitior sententia adoptanda est, imo etiam pro foro externo, ubi iura simpliciter bonam fidem exigunt nec excludunt ignorantiam *iuris*.

•309. Bona fides auctoris prodest tum singulari tum universali *successori*; at mala fides auctoris licet *singularem* successorem v. g. parochum in *officio* non impediatur ad praescriptionem sua bona fide inchoandam, tamen saltem ex dispositione *iuris Romani* vero *successori universali* et *immediato* v. g. haeredi universali obstat (37). Nam successor iste per fictionem *iuris Romani* unam *censetur* constituere personam cum defuncto praedeceessore.

§ 3. DE EFFECTIBUS ET IMPEDIMENTIS ET RESCISSIONE PRAESCRIPTIONIS.

310. *Effectus communis* et *generalis* praescriptionis est, ut *ius* tum utilis tum etiam directi dominii in praescribentem *transferat*, aut ipsum *liberet* ab aliqua *obligatione* et consequenter

(36) Cfr. de hac antiqua et nova controversia: *Lugo* l. c. n. 29. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 60. sq.; *D'Annibale* l. c. P. II. n. 140.; *Ballerini-Palmieri* l. c. p. 145. sq.; *Arndts-Serufini* l. c. § 160. not. 1. § 164.; *Vering* l. c. § 146. V. 3.

(37) Cfr. §§ 7. 12. I. de usucap. II. 6.; L. 11. D. de divers. tempor. praescr. XLIV. 3.; *Lugo* l. c. n. 56. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 70. sq. Paulo aliter *Zech* l. c. § 562. rem explicat, quem *Zallinger* l. II. t. 26. § 358. impugnat.

ius alienum perimat. Qui effectus non tantum producit in foro *externo*, sed etiam *in foro conscientiae*, *etiamsi* is, qui legitime praescripserat, postea resciat obligationem suam vel rem alienam fuisse detegat (38).

Praescriptio vero *immemorialis* cum specialem habeat vim atque efficaciam, etiam speciales producit effectus cum ordinariis praescriptionibus non communes. Quare praescriptione immemoriali acquiri possunt non pauca iura alias non praescriptibilia, dummodo qui praescribit, illius iuris possidendi *capax* sit. Porro praescriptio immemorialis non censetur in prohibitione quadam praescriptionis inclusa, nisi speciatim exprimatur. Denique eximit a necessitate allegandi titulum (39).

311. *Impedimenta* efficere possunt, ne *incipiat* aut incipere possit praescriptio propter defectum conditionis requisitae v. g. rei praescriptibilis vel tituli vel possessionis (40). Quo in casu praescriptio dicitur « *non procedere* » vel « *non currere* ». « *Dormit* » vero sive quiescit praescriptio, si propter superveniens quoddam impedimentum praescriptio legitime inchoata ita *suspensatur*, ut *remoto* impedimento *denuo currat* computato tempore elapso ante impedimentum et deducto tempore inutili suspensionis v. g. tempore sedis vacantis vel hostilitatis. Cfr. cap. 4. 10. 14. 15. X. h. t. 26. Denique *interrumpitur* praescriptio, si postquam legitime inchoata est, propter superveniens impedimentum ita *cessat*, ut etiam sublato impedimento denuo et absolute sit *inchoanda*, non computato priore tempore (41). *Naturaliter* interrumpitur, quando unum ex substantialibus requisitis v. g. possessio vel bona fides vel titulus cessat. *Civilis* est interruptio, quae non deficientibus substantialibus requisitis fit per actum iuridicum v. g. citationem, litis contestationem, quo ius possidendi in dubium vocatur.

(38) Cap. 5. 20. X. t. 26.; *Lugo* l. c. n. 5. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 5. sq. 10. sq.

(39) Cap. 1. de praescr. II. 13. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. p. 127. sq.

(40) *Zech* l. c. §§ 579. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 128. sq.; *Arndts-Serafini* § 163.

(41) Cap. 8. X. h. t. 26.; *Schmalzgr.* l. c. n. 135. sq.; *Arndts-Serafini* l. c. not. 2.

312. Praescriptio etiam legitime completa *rescindi* potest per concessionem restitutionis in integrum, si ii, quibus huiusmodi beneficium competit v. g. minoribus, ecclesiis intra quadriennium, per praescriptionem laesi fuerint (42).

(42) Cap. 1. 2. de rest. in int. I. 21. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 142. sq.

PARS SECUNDA.

DE ADMINISTRATIONE CULTUS DIVINI ATQUE SACRAMENTORUM ET SACRAMENTALIUM.

Prooemium.

313. Explicato universo iure, quo *administratio magisteri et regiminis ecclesiastici* ordinatur, unice iam restat, ut ius constitutum de *administratione potestatis ordinis* proponatur (1).

314. **Notiones.** Quod ius non raro vocatur *ius liturgicum* (2). Etenim *liturgia* (λειτουργία) ex usu profano loquendi antiquorum Graecorum denotavit quidem officium sive munus vel ministerium *publicum pro populo*, non *populi* susceptum (λεῖτον ἔργον) (3); maxime vero in libris canonicis veteris et novi testamenti designat *publicas functiones sacras sacerdotum* et levitarum legitime deputatorum in tabernaculo vel templo praesertim in *offerendis sacrificiis* ad honorem Dei et pro populi salute (4). Quare mirum non est, quod etiam in Ecclesia Christi verbum liturgiae inde a primis saeculis adhibitum fuerit ad significandum sacrificium Christi, divini liturgi (5) et praesertim ad designandam *celebrationem sacrificii eucharistici* (6). Qui usus loquendi in *Ecclesia orientali* usque ad nostram aetatem reti-

(1) Cfr. *Wernz*, Ius Decretal. tom. II. n. 2. 3. tom. III. n. 1. sq. 5. 132.

(2) *Zaccaria*, Bibliotheca ritualis t. I. dissert. 1. de iure liturgico; *Bouix*, De iure liturgico; *Thalhofer*, Handb. d. k. Liturgik t. I. p. 331. sq. 346. sq.; Arch. f. k. K. t. I. p. 32. sq. 265. t. II. p. 198. sq.

(3) *Birkler* in Act. theol. Tubing. (a. 1871.) t. 53. p. 347. sq. Cfr. quoque L. 5. §§ 2. 6. Dig. de iure immuni. L. 6.; II. Corinth. IX. 20.; Philipp. II. 30.

(4) Exod. XXVIII. 39.; Numer. I. 50. IV. 3.; Luc. I. 23.; Hebr. IX. 21. X. 11.

(5) Hebr. VIII. 1. 2. 6. V. 1. sq. IX. 21. 23. sq.

(6) Act. Apost. XIII.; S. Clem. I. epist. ad Corinth. cap. 44. n. 3.; *Bouix* l. c. p. 4. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 1. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. Liturgie, Liturgieen.

netur, ubi *liturgia* (λειτουργία) est ipsa *celebratio sacrificii* *Missae* vel *forma* sive ordo illius celebrationis (v. g. « *liturgia S. Basilii* »), cui opponitur *ordo* (τάξις, ἀκολουθία) sacrorum rituum in *aliis* functionibus v. g. in officio divino vel administratione sacramentorum et sacramentalium (7).

At iam ex iure antiquo (8) et multo magis ex praxi per complura saecula vigente *liturgia* latiore[m] habet significationem *universi ministerii sacerdotalis novi testamenti*, quod nequaquam ad solam celebrationem sacrificii eucharistici restringitur (9), atque definiri potest: Complexus legitimorum rituum externorum et publicorum (10), qui a ministris Christi et Ecclesiae catholicae rite ordinatis adhibentur (11) tam ad attestandum Dei veri *honorem* per sacrificium eucharisticum aliosque actus cultus divini tam ad procurandas hominibus *gratias* per sacramenta et sacramentalia (12).

Hinc facile deducitur, quid sit *liturgica*; est enim *scientia* liturgiae Ecclesiae catholicae (13). Similiter patet *notio iuris liturgici*, quippe quod est complexus *legum* sive *divinarum* si-

(7) *Goar*, Eucholog. Graecor. p. 7.; *Thalhofer* l. c. p. 2. sq.

(8) Cfr. c. 1. Conc. Ancyr. (a. 314.) = c. 32. D. 30.; c. 4. Conc. Antioch. (a. 341.) = c. 29. Apost.; *Hefele*, Conciliengesch. t. I. p. 222. sq. 808.

(9) Cfr. c. 18. 33. Conc. Illiber. (a. 300.-306.); c. 9. Conc. Neocaesar. (a. 314.-325.); *Hefele* l. c. p. 168. Quod Graeci sensu lato vocant *liturgiam*, id Latini praesertim medio aevo appellarunt *officium* vel *ministerium divinum* vel *ecclesiasticum*. Cfr. *Isidor. Hispal.*, De ecclesiasticis officiis l. I. de origine officiorum, l. II. de origine ministrorum i. e. « eorum, qui divino cultui ministeria religionis impendunt »; *Gul. Durandus* (Durantis), Rationale divin. officior.; *Probst*, Liturgie d. ersten drei lahrh. p. 5.; *Thalhofer* l. c. p. 3. sq. 249. sq.

(10) *Bouix* l. c. p. 6. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 1. sq. 148. sq. 370. sq.; *Suarez*, De virtute et statu relig. tract. I. l. 1. cap. 1. sq. cap. 7. n. 1. sq. l. 2. cap. 1. 2.; *Zaccaria* l. c. t. II. disp. 1., ubi fuse disserit de caeremoniis in genere.

(11) *S. Thom.*, Summa theol. III. a. q. 82. art. 1. sq.; *Suarez*, De sacram. euchar. disp. 77. 83. 84., *Thalhofer* l. c. p. 232. sq. 251. sq.; *Wernz*, Ius Decretal. t. II. n. 158. sq.

(12) *Suarez*, De virt. et stat. relig. l. c. l. 2. cap. 2. n. 5. sq. l. 1. cap. 7. n. 4. sq. tract. II. l. 1. cap. 1. sq. cap. 3. n. 9. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 262. sq. 276. sq. 148. sq. 156. sq. 176. sq.

(13) *Thalhofer* l. c. p. 5. sq.

ve *ecclesiasticarum*, quibus liturgia sensu lato Ecclesiae catholicae ordinatur (14).

315. **Divisiones.** Liturgia sive ius liturgicum dividi potest :

I. Ratione *duplicis finis* in liturgiam cultus divini, quam alii sensu lato vocant *latreuticam*, et in liturgiam *sacramentalem*. Illa principaliter refertur ad *cultum Dei*, haec ad concessionem *gratiae*. « *Principaliter* » inquam; nequaquam enim ista divisio est plane *exclusiva*. Nam liturgia *latreutica* v. g. in sacrificio Missae quamvis principaliter sit cultus Dei, tamen secundario etiam procurat gratias ad sanctificationem hominum. Vicissim liturgia *sacramentalis*, quae principaliter ordinata est ad sanctificandos homines per gratias divinas, *secundario* v. g. in ipsis formis substantialibus sacramentorum extremae unctionis, ordinis vel adnexis precibus continet etiam cultum divinum (15).

II. Porro ratione *methodi* liturgia dividitur in *generalem* et in *specialem*. Quae divisio tum universae liturgiae tum duabus partibus principalibus (cultui divino et sacramentis atque sacramentalibus) applicari potest (16).

III. Denique ratione *materiae*, quae sub diverso respectu attingi potest, liturgia est *dogmatica*, *moralis* vel *ascetica*, *canonica*, *symbolica*, *historica*, *practica*. Disputationes de liturgia licet a iure ecclesiastico alienae non sint, tamen in hac disciplina *ex professo* limitandae sunt ad liturgiam canonicam sive *ius* liturgicum neque ad alia extendendae v. g. ad archaeologiam, nisi quatenus ad meliorem iuris liturgici cognitionem aliquo modo requiritur (17).

(14) *Zaccaria* l. c. t. I. dissert. I. cap. I. n. 1.; *Bouix* l. c. p. 10. sq.; *Arch. f. k. K.* l. c.

(15) *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. I. l. 2. cap. 2. n. 6., De sacram. eucharist. disp. 79. sect. 3. sq. disp. 76., ubi sacrificium et sacramentum eucharisticum inter se comparat; *Pesch*, Praelect. dogm. t. IV. n. 189. sq. 628. sq. t. IX. n. 305. sq. not. 1.; *Thalhofer* l. c. p. 29., ubi hanc divisionem sine sufficienti fundamento reprehendit.

(16) *Thalhofer* l. c. p. 26. sq. alias recenset et refutat divisiones. In subsequente sectione *prima* tria priora capita non solum continent disputationem *generalem* de cultu divino in genere, sed multa quoque ibidem exponuntur, quae spectant ad *generalem* disquisitionem de sacramentis et sacramentalibus in genere sive utrique sectioni *communia* sunt.

(17) *Guéranger*, Institutions liturgiques; *Probst* l. c. et alia eiusdem auctoris opera de historia liturgiae; *Duchesne*, Origines du culte chrétien.

SECTIO I.

DE ADMINISTRATIONE CULTUS DIVINI.

CAPUT I.

DE AUCTORE ET MINISTRO
ET OBIECTO CULTUS DIVINI.

TITULUS XII.

DE LEGISLATORIBUS ET LIBRIS LITURGICIS.

(Lib. III. tit. 46.-49.)

316. **Fontes**: Decret. Grat. Dist. 11. 12.; Dist. I. sq. de consecr. — Comp. ant. l. III. tit. post tit. de iure patr. — Decretales Gregorii IX. l. c.; Decretal. Bonif. VIII. l. III. t. 21. 22. 23.; Const. Clem. V. l. c. t. 16. 17.; Extrav. com. l. c. t. 11. 12. 13. — Conc. Trid. Sess. XXII. doct. de sacrif. Miss. cap. 1. sq. can. 1. sq., decret. de obser., Sess. XXIII. doct. de sacram. ord. cap. 1. sq. can. 1. sq., Sess. XXV. contin. de ref. cap. de... dieb. festis. etc. — Decretal. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 112. sq. — Decret. auth. Congr. Sacr. Rit.; Collect. S. C. de Prop. F. p. 207. sq. 690. sq. 775. sq. 872. sq.; Collect. Lac. Conc. praesert. t. II. de ritibus orientalibus.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. — *Zech*, De iur. rer. eccles. sect. 1.; *Devoti*, Instit. can. l. II.; *Scherer*, Handb. d. Kirchenr. t. II. p. 594. sq. 648. sq.; *Hinschius*, System d. k. Kirchenr. t. IV. p. 5. sq. — *Zaccaria*, Bibliotheca ritualis t. I. dissert. 1. sq. et t. II., ubi praesertim antiqui scriptores de iure liturgico recensentur; *Bouix*, De iure liturgico; *Adone*, Synopsis canonico-liturgica; *Thalhofer*, Handb. d. k. Liturg. t. I. p. 32. sq. 57. sq. 148. sq. 331. — *Kraus*, Real.-Encykl. d. chr. Alterth. v. v. Gebet, Liturgie etc.; *Guéranger*, *Duchesne*, *Probst* l. c. supra not. 17.

Praenotiones.

317. Cum disputatio de iure liturgico sit auspicanda, procul dubio prima quaestio est illa, quisnam sit *auctor* sive *causa efficiens* cultus divini. Quae quaestio si in forma canonica

proponatur, reducitur ad illam, qui sint *fontes* iuris liturgici. Porro alii sunt fontes *existendi* sive legislatores competentes, alii sunt fontes *cognoscendi* sive collectiones iuris. Quare universa disquisitio in hoc titulo versetur necesse est de *legislatoribus* sive conditoribus iuris liturgici atque de illis *libris* sive promptuariis, quibus ius liturgicum reperitur collectum.

§ I. DE LEGISLATORIBUS LITURGICIS.

I. Principia fundamentalia.

318. Quodsi *ius naturale* generatim ut fons iuris canonici negligi non potest, id etiam singulari quadam ratione valet de iure liturgico (1). Etenim Deus, qui est auctor naturae, in ordine supernaturali naturam non destruxit, sed maiore perfectione donavit. Quare quae natura duce et magistra a Deo *ordinata* vel *probata* cognoscuntur de cultu divino sive de religione (2), certe in ordine supernaturali cum contemptu non sunt reiicienda. Inde fit, ut non pauca v. g. de cultu externo, quae acatholici in cultu Ecclesiae catholicae censent esse reprehendenda, iam solo lumine rationis facile refutentur (3).

319. Quae Deus ut auctor legis *caeremonialis veteris testamenti* statuerat, procul dubio in nova lege vim obligandi non retinuerunt (4). At quae ab ipso Deo in vetere testamento de cultu divino v. g. de sacerdotibus, caeremoniis, festis, templo

(1) *Wernz*, Ius Decret. tom. I. n. 81.; *Thalhofer* l. c. p. 148. sq.

(2) Act. Apost. XVII. 22. sq. (S. Paul. ad Athenien. de cultu Dei); *S. Thom.*, Summa theol. II.^a II.^{ae} q. 81. sq.; *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. I. l. 1. cap. 1. sq.; *Cathrein*, Philos. moralis n. 265. sq. 546. sq.

(3) Conc. Trid. Sess. VII. can. 13. de sacram. in gen., Sess. XIII. cap. 5. decr. d. s. euchar. sacr., Sess. XXII. cap. 4. 5. de sacrif. Miss. iunct. decr. de observ.; *S. Thom.* l. c. q. 81. art. 7. q. 84. art. 2.; *Suarez* l. c. tract. I. l. 2. cap. 2. 3., De sacram. euchar. disp. 73.; *Zaccaria* l. c. t. III. disp. 1. qu. 3. n. 4. sq.; *Cathrein* l. c.; *Thalhofer* l. c. p. 152. sq. 389. sq. 584. sq.

(4) Bened. XIV. Const. « *Ex quo* » 1. Mart. 1756. §§ 61. sq.; *Wernz* l. c. n. 82. sq.

fueraut praescripta (5), certe efficaciter probant, quantopere *rationabiles* sint ordinationes liturgicae in Ecclesia Christi (6). Neque quidquam mirum est, quod Ecclesia catholica quamvis *serviliter imitata* non sit institutiones liturgicas veteris testamenti, tamen praeformationes illas antiquae legis caeremonialis minime in sua doctrina et praxi penitus neglexit. Nam non paucae ex illis caeremoniis nequaquam solummodo referebantur ad significandum *futurum* redemptorem v. g. circumcisio, sed cum essent in sese honestae, naturales, communes omnibus gentibus v. g. adhibere cereos in sacris etc., nulla fuit ratio, cur illas Ecclesia reiiceret (7).

320. Christus Dominus, summus sacerdos et legislator novi testamenti, abrogata lege caeremoniali veteris testamenti, ipse in sua Ecclesia per immediatam institutionem divinam unice ordinavit ritus *substantiales sacrificii eucharistici* et *sacramentorum*; institutionem vero aliorum rituum *accidentalium potestati ecclesiasticae* commisit (8). Quae potestas ecclesiastica in rebus liturgicis imprimis competeat S. Petro et reliquis *Apostolis* eorumque legitimis successoribus (9); supremo igitur et universali

(5) Exod. XX. 22. sq. XXV. sq.; Levit. I. sq.; Numer. I. sq.; S. Thom. I. c. I.^a II.^{ae} q. 1. sq.; Suarez, De leg. l. IX. cap. 4. 14. sq.; Schegg, Bibl. Archaeol. p. 391. sq.

(6) Thalhofer I. c. p. 163. sq.

(7) Cfr. v. g. de vestibus et coloribus liturgicis: Zaccaria I. c.; Thalhofer I. c. p. 856. sq. 893. 11.

(8) Lucas XXII. 19. 20. « *Hoc facite in meam commemorationem* »; I. Corinth. XI. 23.; Ioann. III. 5. iunct. Matth. XXVIII. 19. de praecepto baptismi; Ioann. VI. 54. de praecepto sumendi euchar.; Wernz I. c. n. 85. sq.; Suarez, De leg. l. X. cap. 1. praesertim n. 6. cap. 2. n. 2. 16. sq.; De virt. et stat. relig. tract. II. l. 1. cap. 3. n. 9. sq.; De sacram. euchar. disp. 84.; Zaccaria I. c. t. I. dissert. 1. cap. 2.; Gasparri, De eucharistia vol. I. n. 1. sq. 55. sq.; De sacr. ordin. n. 31. 40. 984. sq.; Pesch, Praelect. dogm. t. VI. n. 203. sq. 866. sq.; Thalhofer I. c. p. 262. sq. 332. sq.; passim theolog. dogm. in suis tract. de sacramentis. Quare manifeste errant Protestantes, cum docent (v. g. Harnack, Prakt. Theologie p. 256.) esse aberrationem catholicorum, si ipsi suum cultum « *reducant ad legem divinam* »; Hinschius, Syst. d. k. k. t. IV. p. 5.

(9) Ioann. XXI. 15. sq.; Matth. XVI. 17. sq. XVIII. 18. XXVIII. 19.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 5. doct. de sacr. Miss. « *ex apostolica traditione et disciplina* », Sess. XXI. cap. 2. doct. de com.; S. Basil., De

modo est penes Romanum Pontificem vel Concilium oecumenicum pro suo supremo plenoque iure *regendi* universam Ecclesiam et ordinandi *disciplinam* atque pro suo *infallibili magisterio*; servata proportionem etiam spectat ad Episcopos aliosque Praelatos ecclesiasticos cum vera dependentia a Rom. Pontifice atque intra limites expresso vel tacito consensu eiusdem supremi pastoris statutos (10). Quare in Ecclesia catholica supremum quoddam ius ordinandi liturgiam non est penes multitudinem *fidelium* vel *principes saeculares* (11). Solido igitur fundamento destituta sunt systemata Protestantium de potestate *populi* in liturgiam, qui sicut sacrificio eucharistico veroque sacerdotio novi testamenti carent, ita etiam non habent legitimum subiectum potestatis *legiferae* in liturgiam (12). A vero quoque penitus aliena sunt, quae hac in re antiqui Gallicani, Febroniani, Iose-

Spirit. Sanct. cap. 27.; Innoc. I. ad Decent. Eugub. (a. 416.) = c. 11. D. 11.; Suarez, De leg. l. IV. cap. 1. 2. 3. n. 1. sq. 4. sq. 16. cap. 11.; Wernz l. c. t. I. n. 90. sq.; Thalhofer l. c. p. 332. sq. 338. sq.; Zaccaria l. c. cap. 2. 3. Cfr. quoque de decretis Conciliorum in rebus liturgicis: Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) c. 36. 43. iunct. Hefele l. c. t. I. p. 170. 174. sq.; Conc. Nicaen. (a. 325.) c. 20. iunct. Hefele l. c. p. 320. sq. 430. sq.; Conc. Antioch. (a. 341.) c. 1. 2.; Conc. Laodic. (a. 343.-381.) c. 5. 14. 15. iunct. Hefele l. c. p. 752. sq. 760. sq.

(10) Conc. Vatic. Sess. IV. cap. 3.; Pii IX. Litt. Apost. « *Non sine gravissimo* » 24. Febr. 1870. in Collect. Lac. t. II. col. 571. not. 1.: « *Fidelibus... inculces... omnes, qui catholico nomine gloriantur, (i. e. etiam Orientales), non solum debere cum illo (i. e. R. Pontif.) communicare quoad fidem et dogmata, verum etiam subesse quoad ritus et disciplinam* »; Suarez l. c. c. l. IV. cap. 3. 4. 5. l. X. cap. 6. n. 2. sq. l. VI. cap. 10. 12.; Zaccaria l. c. cap. 4. 5.; Wernz l. c.; Bouix l. c. p. 107. sq.; Thalhofer l. c. p. 350. sq.; Hinschius, Syst. d. k. K. t. IV. p. 13.

(11) Cfr. v. g. edicta senatus et gubernatoris Mediolan. 20. 30. Iunii 1653. iunct. Innoc. X. Const. « *Cum nuper* » 6. Oct. 1653.; decreta Iosephi II. a. 1781. 1783. in Austr.; art. organ. 39. a. 1802. in Gallia. Qua in re falsa principia iam in theologia fundamentali et in iure publico et in titulis de fontibus existendi iuris ecclesiastici reiecta sunt. Quare fundamento carent, quae Hinschius l. c. t. IV. p. 16. sq. de limitatione quadam iurisdictionis ecclesiasticae in ordinanda liturgia sub triplici respectu per leges civiles facta commemorat. Cfr. Cavagnis, Instit. iur. publ. eccles. P. II. p. 216. sq. 256. sq.; Zaccaria l. c. cap. 1.

(12) Bouix l. c. p. 80. sq. 120. sq.; Thalhofer l. c. p. 270. sq.

phinistae de iuribus *originariis* Episcoporum et de iure mere *accidentali* Romani Pontificis in ordinanda sacra liturgia philosophabantur; at nostra aetate vix indigent refutatione (13).

II. Notae historicae.

321. Qua ratione Ecclesia inde a primis temporibus usa sit potestate legifera de sacra liturgia, non quoad omnia certe accurateque constat. Profecto iam *Apostoli* (14) aliquo modo explicarunt potestatem condendi leges liturgicas; at Romani Pontifices quamvis iam primis saeculis hinc inde suam interponerent auctoritatem etiam in rebus liturgicis, tamen sibi nondum vindicarunt plenum *usum* sui supremi et universalis iuris (15). Inde factum est, ut potestas legifera de *accidentalibus* partibus liturgiae saltem usque ad quintum saeculum potissimum per Praelatos inferiores regionum particularium fuerit exercitata. Quae potestas Episcoporum etiam in rebus accidentalibus nequaquam ita fuit intellecta (16), quasi *singulis* arbitraria ordinatio et immutatio traditorum et receptorum rituum fuisset per-

(13) Decr. S. C. Ind. 27. Apr. 1701.; Pii VI. Const. « *Auct. fid.* » 28. Aug. 1794. prop. 31. 32. 33.; *Bouix* l. c. p. 89. sq., ubi praesertim p. 97. sq. archaeologiam canonicam de gallicanismo parlamentari in rebus liturgicis late prosequitur; *Thalhofer* l. c. p. 346. sq. 108. sq. de Iosephinismo in Austria et Italia.

(14) Act. Apost. II. 42. sq.; I. Cor. XI. 22. sq. 34.; *S. Basil.*, De Spiritu Sancto cap. 27.; *Zaccaria* l. c. cap. 2.; *Bouix* l. c. p. 160. sq.; *Duchesne* l. c. p. 45. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 332. sq. 338. sq., ubi iustis limitationibus praemissis recte reicit *generalem* assertionem Protestantium, qui velut *Harnack* l. c. in catholicis reprehendunt perversum studium « *liturgiis mediante traditione vindicandi originem apostolicam* ».

(15) Cfr. v. g. saeculo secundo de interventione S. Victoris I. in controversia de die, quo *festum paschae* celebrandum esset: *Euseb.*, *Histor. eccl.* I. V. cap. 23. sq.; *Hefele*, *Conciliengesch.* t. I. p. 86. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 353.; *Bouix* l. c. p. 110. sq.; saeculo quarto S. Siricii epist. ad Himerum, Tarraconensem Episcopum, de tempore conferendi baptismum (a. 385.); saeculo quinto epist. Innocentii I. ad Decentium Episc. (a. 416.) de osculo pacis etc. = c. 11. D. 11., Coelestini I. ad Episcopos prov. Vienn. et Narb. (a. 428.) de usu palliorum et cingulorum; S. Greg. ep. ad Ianuar. Calarit. (a. 594.) = c. 1. D. 95.; *Zaccaria* l. c. cap. 4. 5.

(16) *S. Basil.* l. c. cap. 29.; *Zaccaria* l. c. cap. 3.; *Bouix* l. c. p. 166. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 338.

missa. Imo paulatim ex fine saeculi quarti et praesertim saeculo quinto ea introducta est praxis, vi cuius ad vitandos abusus et fovendam uniformitatem saltem in eadem regione ius ordinandi liturgiam potissimum Conciliis particularibus reservaretur (17).

322. Quamvis primis illis saeculis *consuetudo Romanae Ecclesiae* in rebus liturgicis proponeretur ut *exemplum* et *norma* (18), tamen aliae ecclesiae v. g. in Gallia et Hispania vel in Oriente ad sequendam illam consuetudinem Romanam teste ipso S. Gregorio *nondum tenebantur*, sed etiam in Ecclesia occidentali diversis utebantur liturgiis v. g. mozarabica in Hispania, vetere gallicana in Gallia, Ambrosiana in Italia superiore (19). Quae diversitas liturgiarum multo magis fuit permessa in Ecclesia orientali, ubi S. Basilii et S. Chrysostomi liturgias ab antiquis Patribus scripto traditas denuo ordinarunt vel abbreviarunt (20).

323. Quae disciplina saeculo octavo immutari coepta, cum imprimis in regno Francorum auctore Stephano II. (III.) (a. 752.-757.) atque hortante Hadriano I. (a. 772.-795.) per Episcopos atque praesertim per operam Pippini et Caroli Magni liturgia Romana veteri liturgiae gallicanae substitueretur (21). Similiter in Germa-

(17) Cfr. c. 21. Conc. Hippon. (a. 393.); c. 9. Conc. Carthag. XI. (a. 407.); c. 15. Conc. Venetic. (a. 465.); c. 30. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 13. D. V. de consecr.; c. 1. Conc. Gerunden. (a. 517.) = c. 31. D. II. de consecr.; c. 27. de Conc. Epaon. (a. 517.) = c. 31. D. I. de consecr.; c. 1. sq. Conc. Bracar. (a. 563.) = c. 14. D. 12.; c. 2. Conc. Tolet. IV. (a. 633.), ubi pro universa Hispania et Gallia Narbonensi unus idemque ordo orandi et psallendi, unus modus in Missarum solemnibus et vespertinis matutinisque officiis praescribitur; *Hefele* l. c. t. II. p. 113. not. 3.; *Duchesne* l. c. p. 113. not. 1.; c. 3. Conc. Tolet. XI. (a. 675.) = c. 13. D. 12.

(18) Innoc. I. in epist. ad Decent. Engub. (a. 416.) = c. 11. D. 11.; c. 4. Conc. Bracar. (a. 563.); c. 3. 5. Conc. Vasens. (a. 529.); *Duchesne* l. c. p. 81. sq. 91. sq.

(19) S. Gregor. epist. ad S. August. (a. 601.) = c. 10. D. 12.; *Zaccaria* l. c. cap. 5. n. 1. 2. 3.; *Bouix* l. c. p. 171. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 338. sq.; *Duchesne* l. c. p. 92. sq.

(20) S. Basil., De Spirit. Sanct. cap. 29.; *Thalhofer* l. c. p. 343. sq.; *Duchesne* l. c. p. 45. sq. 55. sq.; *Kraus* l. c. v. Liturgieen.

(21) Cfr. cap. 79. Synod. Aquisgran. (a. 789.); *Thomassin.*, Vetus

nia (22), Anglia, Scotia, Hibernia liturgia Romana, quae a S. Augustino iam saeculo sexto introduci coepta est, inde ex saeculo octavo magis magisque divulgabatur, donec tandem saec. 11. et 12. passim in illis regionibus saltem quoad substantiam esset recepta (23). Non minore rigore Gregorius VII. in Hispania auxilio Alphonsi VI., regis Castiliae fretus, liturgiam Romanam loco liturgiae mozarabicae stabilivit (24).

324. Toto medio aevo liturgia Romana in universa Ecclesia occidentali, si paucas excipias limitationes, saltem in *substantialibus* obligatorio modo fuit praescripta, sed in rebus *secundariis* potestas legifera Episcoporum vel Conciliorum provincialium salva mansit (25).

325. Qua in re propter non leves abusus Pius V. immutavit disciplinam medii aevi atque facta correctione librorum liturgicorum Missalis et Breviarii ita liturgiam Romanam in uni-

et nova Eccl. discipl. P. I. l. 2. cap. 80.; *Zaccaria* l. c. cap. 5. n. 4. sq.; *Bouix* l. c. p. 175. sq.; *Duchesne* l. c. p. 95. sq. 143. sq.

(22) Capit. Gregor. II. (a. 716.); cap. 4. Synod. Mogunt. (a. 813.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 760. not. 1.; *Thalhofer* l. c. p. 342. sq.; *Hefele* l. c. t. IV. p. 90. 126. 721. 727. 762.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 7. sq.

(23) Cfr. cap. 13. Synod. Cloveshov. (a. 747.); *Thalhofer* l. c. p. 341. sq.; *Duchesne* l. c. p. 92. 39. 148. sq.

(24) Synod. Ioann. Pen. (a. 1071.); Gregor. VII. in epist. ad Aragon. regem (a. 1074.); *Bouix* l. c. p. 181. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 341.; *Hefele* l. c. t. IV. p. 849. 883. t. V. p. 27. 158. 200. sq.; *Duchesne* l. c. p. 99.

(25) *Bouix* l. c. p. 180. 188. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 341. sq. 355. Cfr. quoque in corpore iur. can. Const. pontificias de rebus liturgicis v. g. Gregor. IX. in cap. 5. X. de feriis II. 9.; cap. 1. X. de reliq. III. 45. (Alex. III. de reservat. beatif.); cap. unic. de reliq. III. in Sext. (Bonif. VIII. de festis Apost. etc.); cap. unic. eod. III. 16. in Clem. (Urban. IV. a. 1264., Clem. V. a. 1311. de fest. corp. Christi).

In Ecclesia quoque orientali similis quaedam praxis introducta est. Etenim in Ecclesia *graeca* Patriarcha Constantinopolitanus universum fere ius liturgicum ordinandum sibi vindicavit, atque omnes Episcopi Patriarchis Alexandrinis et Antiochenis non exceptis sequi debuerunt morem « *novae Romae* ». Apud Maronitas etiam Patriarcha solus post saeculum octavum summam auctoritatem in ius liturgicum videtur obtinuisse, quod tamen iam ex decreto Synodi Montis Libani (a. 1736.) solummodo salva ritus substantia et cum Synodo Episcoporum potuit exercere. Cfr. *Zaccaria* l. c. cap. 3. n. 5.; Collect. Lac. t. II. col. 335.

versa Ecclesia occidentali (salvis quibusdam exceptionibus) praescripsit, ut Episcopis ademerit omne ius etiam in rebus *non substantialibus* quidquam immutandi (26).

Sixtus V. Const. « *Immensa* » 22. Ian. 1588. postea instituit S. R. C. cum amplissima potestate, ut sacris ritibus invigilaret et quamcumque alterationem a quocunque factam profligaret. Cui Congregationi pro terris missionum atque regionibus rituum orientalium accessit S. C. de Prop. F. (27). Denique alii Romani Pontifices v. g. Clemens VIII., Paulus V., Benedictus XIV. principium a Pio V. stabilitum maiori mino-
rive rigore etiam applicarunt iuri liturgico, quo functiones sacrae in Pontificali (28) et Rituali Romano (29) atque in Caeremoniali Episcoporum (30) ordinabantur.

III. Disciplina vigens.

326. *Romani Pontifices* nunquam adegerunt Ecclesias orientales, ut derelictis *suis* ritibus *latinum* ritum amplecterentur; in unionibus vero utriusque Ecclesiae conciliandis antiquas liturgias orientales expurgatis erroribus sedulo conservare atque suae puritati et magnificentiae restituere studuerunt (31). Quo

(26) Conc. Trid. Sess. XXV. contin. de... Breviar. et Missali negotium de nova editione Breviarii et Missalis iudicio et auctoritati R. Pontificis commisit; Pii V. Const. « *Quod a nobis* » 9. Iul. 1568., Const. « *Quo primum* » 14. Iul. 1570. iunct. Clem. VIII. Const. « *Cum sanctissimum* » 7. Iul. 1604.; Bouix l. c. p. 190. sq.; Thalhofer l. c. p. 355.

(27) Wernz, Ius Decretal. t. I. n. 143. sq. t. II. n. 663. 665.; Thalhofer l. c. p. 356. sq.

(28) Clem. VIII. Const. « *Ex quo* » 10. Febr. 1596. iunct. Benedict. XIV. Const. « *Quam ardenti* » 25. Mart. 1752.

(29) Pauli V. Const. « *Apostolicae Sedi* » 20. Iun. 1614. iunct. cit. Bened. XIV. Const. « *Quam ardenti* ».

(30) Clem. VIII. Const. « *Cum novissime* » 14. Iul. 1600. iunct. cit. Const. Bened. XIV.

(31) S. Leo IX. in epist. ad Michael. Constantinop. Patr. (a. 1053.) = c. 3. D. 11.; Benedict. XIV. Const. « *Allatae* » 26. Iul. 1755.; Pii IX. Litt. Apost. « *In suprema* » 6. Ian. 1848., Const. « *Rom. Pontifices* » 6. Ian. 1862.; Leon. XIII. Const. « *Orientalium* » 30. Nov. 1894.; Synod. Sciarfens. Syror. (a. 1888.) p. 32. sq.; Collect. Lacens. t. II. col. 446. sq. 501. sq. v. Ritus; Nilles, Symbolae.

ex studio orta est illa disciplina iam a longo tempore vigens, quod *Episcopis* et *Patriarchis* orientalibus potestas legislativa in liturgias adimeretur solique Romano Pontifici maneret reservata (32).

Quare Ecclesiae orientales omnino prohibentur, ne in Missis divinisque officiis celebrandis, in administratione sacramentorum aliis utantur libris liturgicis, nisi iis, qui per S. Congregationem de Prop. F. pro negotiis rituum orientalium a Pio IX. 6. Ian. 1862. erectam et a *Sede Apostolica* emendationi librorum huiusmodi deputatam correcti typisque impressi fuerint (33).

327. Multo magis in Ecclesia latina R. Pontifex ex disciplina vigente exercet supremum et *exclusivum* ius in cultum divinum, *quatenus* authenticis libris liturgicis definitus et praescriptus est (34). Quare sicut R. Pontifex circa *substantialia* cultus divini et sacramentorum a Christo immediate instituta nullam habet potestatem mutandi (35), ita *Episcopi in accidentalibus* cultus divini et sacramentorum, quorum determinatio potestati Ecclesiae est relicta et de facto a R. Pontifice in libris liturgicis praescripta, ad tramites iuris omni potestate mutandi destituti sunt (36). Quae uniformitas cultus divini etiam in caeremoniis accidentalibus sive principalibus sive secundariis non solum ut fortissimum propugnaculum conducit ad puritatem et unitatem *fidei catholicae* conservandam, sed etiam ad promovendam unionem fidelium *inter se* et cum *Sede Apostolica* (37).

(32) Benedict. XIV. Const. « *Demandatam* » 24. Dec. 1743.; Pii IX. Litt. Apost. ad Arch. Leopold. 13. Maii 1874.; Collect. Lac. t. II. col. 422. sq. 438. sq. 522. sq. 534. sq. 335.; Bouix l. c. p. 201. sq.

(33) Benedict. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742., Const. « *Ex quo* » 1. Mart. 1756.; cit. Synod. Sciarf. p. 38. sq.; Gerarchia Catholica p. 677. vel Missiones catholicae p. XXIII., ubi in S. C. de Prop. F. refertur Commissio pro examinandis et corrigendis orientalis Ecclesiae libris.

(34) Bouix l. c. p. 148. sq. 190. sq.; Thalhofer l. c. p. 350.

(35) Conc. Trid. Sess. XXI. doctr. de com. cap. 2.; Benedict. XIV., De Synod. dioeces. l. VIII. cap. 10. n. 10.; supra h. t. not. 8. 9. 10.

(36) S. R. C. in caus. Cenoman. 10. Ian. 1852. (Decreta authentica C. S. R. vol. II. n. 2993.); Bouix l. c.; Hinschius l. c. t. IV. p. 9. sq. 13.

(37) Zaccaria l. c. t. I. dissert. 2.; Thalhofer l. c. p. 351. sq.

328. Romani Pontifices sane in causis gravioribus ius liturgicum etiam Ecclesiae latinae ordinant *Constitutionibus Apostolicis* per se datis (38); at ex communiter contingentibus utuntur opera S. R. C., quae pro sua potestate ordinaria a Sede Apostolica in totum orbem accepta universum ius liturgicum rite constitutum urget et interpretatur et, quatenus opus sit, servatis servandis reformat et ampliat (39). Quae potestas a S. R. C. ita exercetur, ut « *responsiones quaecumque ab ipsa propositis dubiis scripto formaliter editae eandem habeant auctoritatem, ac si immediate ab ipso Summo Pontifice promanarent, quamvis nulla facta fuerit de iisdem relatio Sanctitati Suae* » (40). Ex illis responsionibus aliae iam ipsa sua forma extrinseca facile cognoscuntur ut *decreta generalia*; etenim expresse nominantur *decreta generalia* atque *Urbis et Orbis* inscribuntur. Alia responsa, si forma attendatur, sunt *particularia*; sed ex illis non pauca sunt *mere particularia*, ut patet ex *obiecto* vel *modo* responsionis; multa vero sunt *aequivalenter generalia*, quippe quae ab *omnibus* ex mandato S. C. dicuntur *observanda* (41). Omnia responsa et decreta *vigentia* S. R. C. nunc reperiuntur in collectione, quam Leo XIII. per decretum 16. Febr. 1898. « *apostolica sua auctoritate approbavit atque authenticam declaravit simulque statuit decreta huc usque evulgata in iis, quae a decretis in hac collectione insertis dissonant, veluti abrogata esse censenda exceptis tantum, quae pro particularibus ecclesiis indulti seu privilegii rationem habeant..... Contrariis non obstantibus quibuscumque etiam speciali mentione dignis* ».

(38) Cfr. v. g. Const. Apost. supra h. t. not. 26. sq. citatas; *Wernz*, Ius Decret. t. I. n. 136. sq. iunct. n. 102. not. 77.; *Thalhofer* l. c. p. 356. sq. Cfr. quoque S. R. C. 11. Sept. 1847. et *Gardellini* l. c. h. t. not. 40. et S. R. C. 15. Febr. 18. Apr. 1. Iul. 1873.

(39) *Wernz* l. c. n. 143. sq. t. II. n. 663.; *Thalhofer* l. c. p. 358. sq.; *Bouix* l. c. p. 149. sq.

(40) S. R. C. 23. Maii (17. Iul.) 1846. iunct. S. R. C. 8. Apr. 1854. et 11. Sept. 1847. ad 13. « *Affirmative, sed recurrendum in particulari* » cum nota *Gardellini* ad 2. resp. S. R. C. 6. (10.) Maii 1826. Cfr. Decreta auth. C. S. R. vol. II. n. 2916. 3023. 2951. 2646.

(41) Cfr. S. R. C. 8. Apr. 1854. iuxta tenorem Decret. auth. C. S. R. n. 3023.

329. *Episcopi* alique Praelati superiores sive *singulares* sive in *Conciliis particularibus* congregati, quamvis ex disciplina vigente propter iura Sedi Apostolicae reservata in determinando cultu divino multum limitati sint, tamen non omni competentia in multis rebus liturgicis ordinandis destituuntur. Ipsi enim imprimis incumbit ius et officium *executioni mandandi*, quae a Rom. Pontifice vel a S. R. C. de cultu divino statuta sunt. Facultas quoque iisdem est permissa corrigendi atque exstirpandi *abusus*, si qui in sacram liturgiam irrepserint et *peculiaria pietatis exercitia* probandi, quae forte ad fovendam fidelium religionem apta et proficua videantur (42). Denique ex communi iure liturgico non pauca tantum quoad substantiam et in genere ordinata sunt v. g. de cantu et musica in ecclesiis. Quibus in casibus Episcopi sunt competentes, ut sive statutis generalibus sive praeceptis vel permissionibus specialibus lacunas iuris communis suppleant (43).

330. *Consuetudo* quemadmodum in universo iure canonico non levis est auctoritatis, ita etiam in rebus liturgicis suam vim exserere potest. Id quod potissimum valet de consuetudinibus *laudabilibus secundum* legem atque etiam *praeter* legem. Etenim non raro fieri potest, ut lex quoque liturgica ex constanti et universali praxi suam legitimam accipiat *interpretationem*; nam consuetudo etiam in sacra liturgia est optima legum interpretres.

Praeterea in cultu divino, ubi tot ritus et caeremoniae adhibentur, facile accedit, ut in iure communi sit aliqua *lacuna* vel *generalis* solummodo dispositio. Quo in casu nihil obstat, quominus per consuetudinem *praeter* legem illa lacuna suppleatur, aut ordinatio generalis magis in specie determinetur sive per meram observantiam vel consuetudinem facti sive per consuetudinem iuris (44).

(42) Conc. Trid. Sess. XXII. decret. de observ. et evit. in celebr. Missae; Benedict. XIV. Const. « *Demandatam* » 24. Dec. 1743. § 3.; S. R. C. 17. Sept. 1822. ad 1. 12. Sept. 1857. ad 16.; Collect. Lac. v. v. Caerimoniae, Ritus; Nussi, Conventiones p. 109. sq.

(43) Conc. Trident. l. c.; Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. § 24.

(44) Cap. 9. X. de cons. I. 4.; *Thalhofer* l. c. p. 360. sq. Cfr. v. g.

Denique consuetudines quoque *contra* commune ius liturgicum *absolute* et *universaliter* non sunt exclusae; nullibi enim reperitur lex ecclesiastica, quae, absolute *omnes* omnino consuetudines *contra* commune ius liturgicum *abroget* vel *prohibeat* vel etiam ut *abusus* et *corruptelas* irrationabiles reprobet. Ergo iuri consuetudinario sua vis generalis contra ius commune etiam in rebus liturgicis non est *penitus* neganda.

Et profecto iterum iterumque declaratum est consuetudines saltem *immemoriales* per *Caeremoniale* Episcoporum non esse abrogatas (45). Item aliae consuetudines *in sese* rationabiles et longaevae licet iuri communi contrariae a S. R. C. ob iustas causas non raro fuerunt *approbatae*, cum aliae omnino reprobarentur (46). At negari non potest vim consuetudinis *contra* commune ius liturgicum summopere esse *limitatam*. Nam in compluribus authenticis libris liturgicis maiori minorive rigore consuetudines contrariae *huc usque* vigentes fuerunt *abrogatae*, novae autem *prohibitae*, quoniam omnis *immutatio* fuit *interdicta*, imo etiam ut corruptela vel abusus reprobata. Quare quamvis in theoria consuetudo etiam contra legem prohibentem post longissimum tempus et penitus mutatis circumstantiis procedere possit, tamen in re nostra intra *terminos* a iure statutos propter constantem et vigentem *dissensum legislatoris* id fieri nequit (47).

S. R. C. in caus. Imol. 26. Apr. 1834., ubi respondit: « *Servetur consuetudo* », scil. num in sacra hostia apparere debeat imago Iesu Christi cruci affixi.

(45) S. R. C. 16. Iul. 1605. 7. Iul. 1612. in Decr. auth. C. S. R. n. 184. 299.; Bouix, De iure liturg. p. 295. sq.

(46) S. R. C. 11. Iun. 1605. 16. Mart. 1591. ad 1. 27. Febr. 1847. in Decr. auth. C. S. R. n. 179. 9. 2935.; S. R. C. 15. Febr. 28. Apr. 1. Iul. 1873.; S. R. C. 17. Sept. 1822. ad 2. 3.; Thalhofer l. c. p. 362. sq. 366. sq.

(47) Pii V. cit. Const. « *Quo primum* » 14. Iul. 1570.: « *Huic Missali nostro nihil unquam addendum aut detrahendum aut immutandum esse decernimus* »; S. R. C. 16. Mart. 1591. ad 10.: « *Consuetudines, quae sunt contra Missale Romanum sublatae sunt per Bullam Pii V. in principio ipsius Missalis impressam et dicendae sunt potius corruptelae quam consuetudines* »; S. R. C. ex speciali mandato Urbani VIII. in principio Missalis: « *Renovando decreta alias facta mandat S. Congregatio in omnibus*

Tandem S. R. C. ad (13.) quaestionem: « *An decreta Sacrorum Rituum Congregationis dum eduntur, derogent cuiusque contrariae invecdae consuetudini etiam immemorabili, et in casu affirmativo, obligent etiam quoad conscientiam* », 11. Sept. 1847. respondit: « *Affirmative, sed recurrendum in particulari* » (48). Quare si quae vigeat consuetudo communi iuri liturgico contraria nec *aliunde* iam excepta velut consuetudines immemorabiles, quae a Caeremoniali Episcoporum discordabant, sane promptum habetur remedium; recurrendum enim est in casibus particularibus ad S. R. C. Quae Congregatio pro sua sapientia aut consuetudinem approbabit aut urget executionem iuris communis (49); pendente vero causa ab innovationibus parum opportunis erit abstinendum. Quodsi responsum S. R. C. consuetudini non faveat, ab Ordinario omnino curandum est, ut ritus *per se rationabiles*, sed non approbati *sine scandalo et admiratione populi prudenter et paulatim tollantur* (50).

§ 2. DE LIBRIS LITURGICIS.

I. Praenotiones generales.

331. Explicatis fontibus *existendi* iuris liturgici breviter indicandi sunt fontes *cognoscendi* eiusdem iuris. Qua in re ius

et per omnia servari rubricas Missalis Romani non obstante quocumque praetextu et contraria consuetudine, quam abusum declarat »; Conc. Rom. (a. 1725.) praecipit Episcopis: « *Ut contraria omnia, quae... contra praescriptum Pontificalis Romani et Caeremonialis Episcoporum vel rubricas Missalis, Breviarii et Ritualis irrepsisse (Episcopi) compererint, detestabiles tamquam abusus et corruptelas prohibeant et omnino studeant remove, quavis non obstante interposita appellatione vel immemorabili allegata consuetudine* »; Suarez, De leg. l. VII. cap. 7. 19. n. 24.; Bauduin, De consuet. p. 94. sq.; Biederlack in Act. theol. Oenip. t. VI. p. 470.; Bouix l. c. p. 254. sq. Cfr. infra h. t. n. 334.

(48) Cfr. quoque S. R. C. 3. Aug. 1839. in Decr. auth. C. S. R. n. 2792.; Bouix, De Curia Rom. p. 373. sq., ubi tamen non satis distinguit inter consuetudines iuri communi *contrarias* (sed *in se rationabiles*) et consuetudines *abusivas* (tamquam corruptelas et abusus reprobatas). Cfr. cit. scriptores in not. praeced. et not. 39. sq. h. t.

(49) Cfr. supra h. t. not. 46.

(50) *Thalhoffer* l. c. p. 368. sq. Cfr. quoque S. R. C. in caus. Novar. 3. Apr. 1821. *de modo*, quo in nonnullis paroeciis ritus Ambrosianus mutandus sit.

liturgicum cum reliquis partibus iuris ecclesiastici eosdem fontes cognoscendi habet communes veluti *sacram scripturam* utriusque testamenti atque universa documenta et monumenta, quibus *traditio divina* vel *apostolica* vel *ecclesiastica* continetur (51).

332. Singulari tamen ratione inter fontes cognoscendi iuris liturgici recensendi sunt *libri liturgici*, qui non solum tradunt *formulas* precum vel liturgiae Missae vel administrationis sacramentorum et sacramentalium, sed etiam normas vel « *rubricas* » de ritibus et functionibus liturgicis sive in iisdem voluminibus sive in distinctis (52).

333. Quae formulae precandi atque sacrae caeremoniae in libris liturgicis Ecclesiae catholicae constanter et universaliter atque praesertim in Ecclesia Romana traditae eo maiorem habent auctoritatem, cum teste Coelestino Papa » *legem credendi lex statuat supplicandi* » (53).

334. Quodsi Rom. Pontifices libros liturgicos universae Ecclesiae *praescribunt*, iisdem verum ius *commune* liturgicum continetur v. g. in Missali. Cui rei non obstat, si consuetudines particulares et *immemoriales* non abrogantur, secus omnes leges universales, quae carent clausula: « *Non obstante quacunque consuetudine etiam immemoriali* » non constituerent ius

(51) *Wernz*, Ius Decretal. t. I. n. 196. 197. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 32. sq.

(52) *Zaccaria*, Bibliotheca ritualis t. I. l. I. cap. I. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 33. sq. 370. sq. 378. sq. Antiqua controversia, utrum rubricae omnium librorum liturgicorum habeant *vim legum*, an solummodo *normarum directivarum* sepositis arbitrariis distinctionibus et nimis laxis opinionibus non adeo difficilem videtur habere solutionem. Nam attentis gravissimis verbis Constitutionum Apostolicarum, quibus libri liturgici fere omnes fuerunt publicati, et expensis decretis S. R. C. rubricae, quae verbis *praeceptivis* vel *prohibitivis* conceptae sunt, iuxta sanam interpretationem *canonicam* etiam *vim legum* habent, nisi ex verbis appositis v. g. ad arbitrium sacerdotis etc. satis eruatur strictam obligationem non esse impositam. At utrum leges rubricarum imponant obligationem *gravem*, an *levem*, numquid ab ipsa *levi* obligatione quandoque *excusetur*, ex subiecta materia, tenore verborum etc. iuxta principia theologiae moralis est definiendum.

(53) Epist. 21. cap. 12. 13.; Bened. XIV. Const. « *Ex quo* » 1. Martii 1756. §§ 2. 75.; *Zaccaria* l. c. t. I. dissert. 2.; *Thalhofer* l. c. p. 351.

commune i. e. ordinarium sive regulare. Hinc *Guéranger* fallitur, si rubricas Missalis et Breviarii Romani *iuri communi* non ad censet, quod a recipiendis duobus illis libris liturgicis eae ecclesiae fuerint immunes, quae ritu Romano non utebantur, vel quarum formulae Breviarii et Missalis ducentis annis erant antiquiores. Consequenter eiusdem auctoris assertio simplicem consuetudinem quadraginta annorum per se procedere contra laudatos libros, eo quod non pertineant ad ius commune, caret fundamento atque cum textibus supra h. tit. not. 47. conciliari nequit (54).

II. Notae historicae.

335. In dubium vocari vix potest, quin iam inde ab aetate Apostolorum in cultu divino *formulae* quaedam *stabiles* fuerint adhibitae. Etenim iam ipsa natura rei satis suadet, quod cultus quidam communis apte celebrari non possit, nisi formae quaedam fixae et stabiles retineantur, ut patet etiam exemplo Hebraeorum atque paganorum. Nec desunt positiva vestigia illarum determinatarum formularum, quae utique tantum saeculo secundo magis expresse reperiuntur.

Neque cum *Lebrun*, Expositio Missae t. II. dissert. i. putandum est huiusmodi stabiles formulas et liturgias antiquas non nisi *saeculo quarto* tandem aliquando fuisse *scripto* consignatas. Nam ut testatur *Origines*, Contra Celsum cap. 6., iam ipse Celsus vidit libros rituales christianorum. Porro ipsa uniformitas atque non raro prolixitas antiquarum orationum satis insinuant formam quandam scriptam. Nec quidquam in contrarium probat, si *S. Basilius*, De Spiritu Sancto cap. 27. contendit liturgiam Missae non niti sacra scriptura, sed traditione. Non pauca enim in *sacra scriptura* omissa per *traditionem scripto* consignatam ad nos sunt transmissa (55).

(54) Apud *Roskovány*, Coelibatus et Breviar. t. V. p. 997. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 365. sq.; *Bouix*, De iur. liturg. p. 210. sq., ubi sequitur doctrinam *Suaresii*, p. 273. sq.

(55) *Kraus* l. c. v. *Gebet* t. I. p. 570. v. Liturgie t. II. p. 309. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 331. sq.; *Duchesne* l. c. p. 45. sq. 100. sq. Cfr. quoque *Testamentum D. N. Iesu Christi*, quod e codice syriaco nunc (a. 1899.) primum edidit *Ign. Rahmani*, Patriarcha Antiochenus Syrorum: Doctrina duodecim Apostolorum ed. a *Bryennio*.

336. Cum in dies novae formulae liturgicae sive a singulis Episcopis sive a simplicibus presbyteris introducerentur, iam ex fine saeculi quarti Concilia particularia legitima libertate non sublata et antiqua traditione caute custodita omnino prohibuerunt arbitrarias innovationes. Ita v. g. Conc. Carth. III. (a. 397.) post Conc. Hippon. (a. 393.) c. 21. statuit: « *Quicumque sibi preces aliunde describit, non eis utatur, nisi prius eas cum instructoribus fratribus contulerit* ». Quae vestigia mox alia Concilia in Africa et Gallia et Hispania secuta sunt (56).

337. Ritus sacri atque formulae precum praesertim in sacrificio Missae reperiuntur in antiquis liturgiis et sacramentariis sive euchologiis, e quibus non pauca documenta ex antiquissimis temporibus ad nos pervenerunt (57). Atque in Ecclesia orientali maxime commemorandae sunt liturgiae, quae dicuntur S. Apostoli Iacobi et Marci, liturgia Clementina in libro octavo Const. Apost., liturgia S. Basilii et S. Chrysostomi (58).

338. In Ecclesia occidentali eminent liturgia *Romana*, *Ambrosiana*, antiqua *gallicana*, *gothica* sive *mozarabica*. Quae liturgiae in antiquis sacramentariis Ecclesiae latinae recensentur, e quibus tria celeberrima sunt scilicet Leoninum, quod S. Leoni perperam fuit attributum, Gelasianum, Gregorianum (59).

339. Quibus libris liturgicis tempore medii aevi adnumerentur necesse est *Ordines Romani* (60). Quibus in Ordinibus inde fere a saeculo octavo usque ad decimum quintum compositis ad instar Caeremonialis Episcoporum nunc vigentis accurate describitur ordo et ritus functionum liturgicarum praesertim Rom. Pontificis.

340. Quamvis iam ante Concilium Tridentinum in universa fere Ecclesia occidentali ritus Romanus fuisset receptus, tamen

(56) Cfr. cit. text. supra h. t. not. 17.

(57) *Duchesne* l. c. p. 104. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 33. sq.

(58) *Zaccaria* l. c. t. I. l. 1. p. 8. sq.; *Duchesne* l. c. p. 54. sq.; *Kraus* l. c. v. Liturgieen; *Thalhofer* l. c. p. 34. sq. 338. sq.

(59) *Duchesne* l. c. p. 113. sq.; *Kraus* l. c.; *Thalhofer* l. c. p. 33. sq.; *Zaccaria* l. c. p. 29. sq.

(60) *Mabillon*, Musaeum italic. t. II.; *Zaccaria* l. c. p. 169. sq.; *Meckel* in Act. theol. Tubing. (a. 1862.) t. 44. p. 50. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 41. sq.; *Duchesne* l. c. p. 138. sq. 338. sq.; *Wernz* l. c. t. I. n. 224.

uniformitate quadam in substantialibus obtenta maxima vigeat diversitas in rebus secundariis et accidentalibus. Unde in libris liturgicis etiam eiusdem dioecesis vel provinciae ecclesiasticae non obstante inventione artis typographicae incredibilis exstitit confusio (61).

Quare Episcopi atque vel ipsi principes saeculares in Concilio Tridentino postularunt, ut Missalia, Breviaria alique libri liturgici reformarentur (62). Quod opus a Patribus Tridentinis susceptum tandem in Sess. XXV. contin. de ref. cap. de..... Brev. et Miss. Romano Pontifici relictum est, ut eius iudicio atque auctoritate terminaretur.

Romani Pontifices hac in re suo officio non defuerunt atque praeunte Pio V., qui de Breviario (a. 1568.) et Missali (anno 1570.) a se correctis novas leges condiderat, paulatim reformationem ad omnes libros liturgicos etiam Ecclesiae orientalis (63) extenderunt. Quae reformatio Rom. Pontificum constituit ius etiam nunc vicens de libris liturgicis, quod in subsequentibus accuratius explicandum est (64).

III. Disciplina vicens.

341. *Missale* atque *Breviarum Romanum* a Pio V. promulgatum (64) et ab aliis Rom. Pontificibus correctum (65) in *omni-*

(61) *Zaccaria* l. c. p. 49. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 46. sq.

(62) *Martin*, Collect. doc. Conc. Vatic. p. 166.; *Ebner*, Quellen u. Forsch. zur Gesch. d. Missale Rom. im Mittelalt.; *Baeumer*, Gesch. d. Breviers p. 410. sq.

(63) Bened. XIV. Const. « *Ex quo* » 1. Mart. 1756., ubi in parte *historica* illius longissimae Const. fuse exponit, quid a Sede Apost. in nova perficienda editione Euchologii Graecorum factum sit.

(64) Pii V. Const. « *Quod a nobis* » 9. Iul. 1568. (de Breviario); *Zaccaria* l. c. t. I. p. 114. sq.; *Bouix* l. c. p. 208. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 48. sq.; *Baeumer* l. c. p. 422. sq.; Pii V. Const. « *Quo primum* » 14. Iul. 1570. (de Missali).

(65) Clem. VIII. Const. « *Cum sanctissimum* » 7. Iul. 1604. denuo promulgavit Missale correctum, postquam Const. « *Cum in Ecclesia* » 10. Maii 1602. Breviarium recognitum publicavit. Deinde Urbanus VIII. novis curis emendavit Breviarium (25. Ian. 1631.) et Missale (2. Sept. 1634.). Benedictus XIV. aggressus est Breviarii et Missalis reformationem, quae felicem exitum non habuit. Cfr. *Roskovány* l. c. t. V. p. 532. sq.; *Baeumer* l. c. p. 562. sq. Denique post alia tentamina et postulata Leo XIII.

bus orbis catholici ecclesiis etc., in quibus ritus *Romanus* observari consuevit aut debet (id quod non fit, ubi viget ritus Ecclesiae orientalis vel Ambrosianus vel mozarabicus) omnino obligatorio modo sunt observanda, illis tamen exceptis, quae vel ab ipsa *prima institutione* per Sedem Apostolicam approbata vel *consuetudine*, quae (vel ipsa institutio) *ducentos annos* antecedeat, aliis Missalibus vel Breviariis (ante cit. Const. Pii V.) usae fuerint. Quibus exceptis ecclesiis etc. ut inveteratum ius retinendi sua *antiqua* Missalia et Breviaria *ritus Romani* non fuit ademptum, ita a Pio V. iisdem est permissum, ut nova Missalia et Breviaria Romana, (*non alia*) adoptare possint, dummodo Episcopus et universum Capitulum (i. e. per vota maiora capitulariter et legitime data) in eo consentiant (66).

Quodsi exceptae illae ecclesiae usae fuerint permissione Pii V., non amplius arbitrarie ad Missale et Breviarium *derelictum* redire multoque minus ad *alia* Missalia et Breviaria a libris authenticis Pii V. diversa transire valent, sed Missali et Breviario Romano secundum editiones typicas manent obstrictae (67).

Cum in novis ordinibus et congregationibus religiosis et in quamplurimis dioecesibus ex saeculo decimo sexto erectis v. g. in terris missionum S. C. de Prop. F., exceptio Pii V. non

non leviter reformavit textum et rubricas Breviarii et Missalis. Cfr. *Baumer* l. c. p. 584. sq. Quo iure etiam nunc utimur. At severae *censores*, quas v. g. Pius V., Clemens VIII. cit. Const. contra *illegitimam editionem* Missalis vel Breviarii statuerat, inde a Pii IX. Const. « *Ap. Sed.* » certe sublatae sunt. Imo etiam *poenae vindictivae ipso iure* inflictae contraria consuetudine et potissimum ex nova Leonis XIII. Const. « *Officiorum* » 25. Ian. 1897. videntur nunc vigore carere. At certe manent etiam nunc *praescriptiones* de praevia approbatione ecclesiastica obtinenda (cfr. S. R. C. 7. Apr. 1832. 26. Apr. 1834. 18. Febr. 1843. in Decret. auth. C. S. R. n. 2692. 2716. 2855.) et saltem *poenae* in cit. Const. Leonis XIII. §§ 18. 49. statutae. Cfr. *Bouix* l. c. p. 250. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 650. n. 3.; supra h. t. III. n. 111.

(66) *Bouix* l. c. p. 238. sq. 257.; *Baumer* l. c. p. 438. sq. 457. sq.; *Roskovány* l. c. p. 231. sq.

(67) S. R. C. in caus. Tullensi seu nullius 15. Mart. 1608. alleg. a *Bouix* l. c. p. 247. sq. ex antiquioribus scriptoribus; at in nova collect. auth. decret. C. S. R. hoc decretum non reperitur. Potius ad rem est decret. S. R. C. in caus. Montis Serrati Nullius 10. Maii 1608. in cit. collect. auth. n. 249.

habuerit locum atque in aliis regionibus v. g. in Gallia, Hispania, Italia, Germania iam diu in praxi pleno fere vigore introductum sit Missale et Breviarum Romanum (68), non paucæ controversiæ nunc sunt antiquatæ aut aliunde solutæ (69), et fere ubique in Ecclesia latina, ubi viget ritus *Romanus*, ad amussim standum est editionibus typicis Missalis et Breviarii Romani.

Scholion. Cum Missali atque Breviario Romano intime conexum est *Kalendarium* et *Martyrologium Romanum*. Quo Martyrologio Romano omnes dioeceses in Ecclesia latina uti debent, etiamsi proprium quoddam Missale et Breviarium legitime retinent, neque quidquam in illo addere vel demere vel mutare licet. In novis autem editionibus certe iuxta formam a S. R. C. approbatam inseri possunt Sancti, qui ab ultima editione fuerunt vere canonizati, non ii, qui solummodo declarati fuerunt Beati, nisi speciali ratione a Sede Apostolica sit permisum. Cfr. de Calendario reformato: Gregor. XIII. Const. « *Inter gravissimas* » 24. Febr. 1582.; *Baeumer*, Gesch. d. Brev. p. 467. seq.; *Nilles*, Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae; de Martyrologio Romano: Gregor. XIII. Const. « *Emendato* » 14. Ian. 1584. iunct. Bened. XIV. Litt. Apost. 1. Iul. 1748.; S. R. C. 30. Iun. 1616. 31. Aug. 1680. in Decr. auth. C. S. R. n. 1651.; ead. S. C. in cit. causa Cenom. 10. Ian. 1852.; *Baeumer* l. c. p. 468. sq.; *Bouix* l. c. p. 287.

342. *Pontificale Romanum*, quod continet formulas et rubricas functionum liturgicarum *Episcopis* propriarum, post diligentem revisionem (70) a Clemente VIII. Const. « *Ex quo* » 10. Febr. 1597. *universae* Ecclesiae latinae sine ulla exceptio-

(68) *Roskovány* l. c.; *Baeumer* l. c. p. 457. sq.

(69) S. R. C. 16. Oct. 1628. ad 2. in Decr. auth. C. S. R. n. 177.; *Bouix* l. c. p. 253. sq., ubi p. 268. non satis videtur distinguere tum inter antiquam praxim certe benigniorem et recentiore disciplinam magis severam, tum inter correctionem Breviarii et Missalis tolerati ab Episcopis factam « *ad formam Romanam* » et mutationes iteratas, arbitrarias, per-versas etiam cum recessu ab ipso ritu Romano. Cfr. S. R. C. in caus. Cenom. 10. Ian. 1852. ad 1. in Decr. auth. C. S. R. n. 2993.; *Baeumer* l. c. p. 458. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 49. sq.

(70) *Zaccaria* l. c. t. I. p. 161. sq. 164. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 50. sq.

ne ita promulgatum est, ut *abrogatis* omnibus aliis libris pontificalibus *unice* observaretur neque ullo unquam tempore in toto vel in parte mutaretur sive ei aliquid addendo sive omnino detrahendo (71).

343. *Caeremoniale Episcoporum*, quod ad instar antiquorum quorundam librorum ritualium formulis (72) liturgicis caret atque solummodo continet *rubricas* de functionibus pontificalibus sive ipsius Episcopi sive ministrorum, a Clemente VIII. Const. « *Cum novissime* » 14. Iulii 1600. publicatum est. Qua in Const. R. Pontifex illud in universa Ecclesia (latina) ab omnibus et singulis personis, ad quas spectat, observandum esse praecipit simulque statuit huiusmodi Caeremoniale nullo unquam tempore in toto vel in parte mutari vel ei aliquid addi aut omnino detrahi posse neminemque munera sacerdotalia in Caeremoniali contenta peragere posse, nisi iuxta formam ibidem praescriptam; at *laudabiles consuetudines immemorales* etiam contrarias non abrogavit (73). Quod Caeremoniale postea per Innocentium X. Const. « *Etsi alias* » 30. Iul. 1650. et per Bened. XIII. Const. « *Licet* » 7. Mart. 1727. correctione facta denuo iisdem terminis praescriptum est. Quo in ambitu obligationis Benedictus XIV. postea nihil immutavit, licet undecim capita libri tertii ad praecavendas controversias de praecedentiis et honoribus in functionibus liturgicis adderet Caeremoniali Episcoporum.

(71) S. R. C. in cit. caus. Cenom. 10. Ian. 1852.; *Bouix* l. c. p. 289. sq. Urbanus VIII. postea Const. « *Quamvis alias* » 17. Iun. 1644. denuo correctam editionem Pontificalis Romani eodem ambitu atque Clemens VIII. publicavit simulque ordinationes adiecit severissimis *censuris* et *poenis* (cfr. supra h. tit. not. 65.) munitas de imprimendo Pontificali Romano. Denique ultimo saeculo Benedictus XIV. Pontificale Romanum emendatum et nonnullis formulis auctum per Const. « *Quam ardenti* » 25. Mart. 1752. publici iuris fecit.

(72) *Zaccaria* l. c. p. 169. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 51.

(73) S. R. C. in caus. Salernit. 10. Ian. 1604., in caus. Pisen. 11. Iunii 1605., in caus. Salernit. 16. Iul. 1605., in caus. Elbor. 17. Iun. 1606., in caus. Lucerina 14. Iun. 1608. in Decret. auth. C. S. R. n. 183. 179. 184. 256.; *Bouix* l. c. p. 91., qui hac in re sequitur Catalanum, Commentar. Caerem. Episc. in praef. A qua sententia S. R. C. 17. Aug. 1894. (Act. S. Sed. vol. XXVII. n. 189. sq.) non recessit; nam *vetus* consuetudo a. 1894. allegata non fuit *immemoralis* consuetudo, quae *tempore* publicationis Caeremonialis Episcoporum iam exstitit.

344. *Caeremoniale Romanum* sive S. R. E., ut vulgo vocari solet, continet functiones pontificias sive caeremonias « *capellae Papae* ». Qui liber ortus est ex compilatione antiquorum « *Ordinum Romanorum* » sive liturgiae R. Pontificis et praxis vigentis in capella papali, quam iubente Innocentio VIII. a. 1488. Aug. Patritius adornavit, sed nonnisi a. 1516. per Marcellum, Corcyranum Arch., *privata* auctoritate typis mandatus est sub titulo: *Rituum ecclesiasticorum sive sacrarum caeremoniarum libri tres* (74).

345. *Rituale Romanum* exhibet formulas et rubricas sive « *ritus receptos et approbatos catholicae Ecclesiae, qui in sacramentorum administratione aliisque ecclesiasticis functionibus servari debent ab iis, qui curam animarum gerunt* », ideoque antiquitus (75) dicebatur aptissime « *Sacerdotale Romanum* ». Paulus V. Constit. « *Apostolicae Sedi* » 20. Iun. 1614. « *Rituale Romanum* » a speciali commissione praesertim ad trinitates Ritualis Cardinalis Sanctorii sedulo praeparatum universae Ecclesiae (latinae) promulgavit; at cum in parte *dispositiva* proprie dicta *omissis* severis clausulis in publicatione *aliorum* librorum liturgicorum tantum adhiberet illa verba: « *Quapropter hortamur in Domino venerabiles fratres...*, ut in posterum... constituto Rituali in sacris *functionibus utantur* », certe *vi primae promulgationis* *Rituale Romanum* non ubique factum est stricte obligatorium (76) v. g. ad instar Pontificalis Romani. Neque ulla existit *posterior* Constitutio Apostolica, quae ius in cit. Const. Pauli V. contentum *expresse* et universaliter in *severiores sanctiones commutavit* (77).

(74) *Zaccaria* l. c. p. 169. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 51. sq.

(75) *Zaccaria* l. c. p. 137. sq. 144. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 52. sq.

(76) S. R. C. 2. Maii 1626: « *Placere sibi, quod si non est introducta observatio Ritualis Romani, introducat* ». At hoc decretum in nova collectione authentica decretorum C. S. R. est *omissum*; *Catalanus* in praef. Comment. ad Rit. Rom.; *Thalhofer* l. c. p. 53. sq.; *Bouix* l. c. p. 297. sq., qui p. 307. rationem Catalani recte refutat, at pro sua sententia severiore insistit compluribus argumentis inefficacibus.

(77) Bened. XIV. Const. « *Quam ardentis* » 25. Mart. 1752. sane novam editionem Ritualis Romani cum nonnullis additionibus publicavit, disertis vero verbis vim obligandi non auxit. At idem R. Pontifex saltem indirecte potestatem Episcoporum in publicandis Ritualibus multum limi-

At attentis iteratis decretis S. R. C. et praxi eiusdem S. C. non amplius approbandi Ritualia dioecesana a Rituali Romano *distincta*, sed solummodo appendices vel « *Propria* » pro singulis dioecesibus, *ex disciplina vigente* potius tenendum est leges Ritualis Romani universalem afficere Ecclesiam (78). Ubi vero propter speciales circumstantias praxis vel consuetudo a Rituali Romano difformis videatur esse retinenda, in casibus particularibus ad S. R. C. est recurrendum, ut huiusmodi praxis approbetur (79).

346. *Memoriale rituum*, quo ordinantur functiones quaedam liturgicae v. g. hebdomadae sanctae in parvis ecclesiis parochialibus et conventualibus *ministris sacris* carentibus, prima vice a Benedicto XIII. a. 1725. pro huiusmodi ecclesiis in Urbe atque a Pio VII. a. 1821. pro universo orbe catholico promulgatum est.

Scholion. Ecclesia quoque *orientalis* suos habet authenticos libros liturgicos (80), e quibus potissimum commemorandum est: *Euchologium magnum* (εὐχολόγιον τὸ μέγα), in quo continentur partes stabiles horarum canonicarum, ritus sacrificii eucharistici v. g. liturgia S. Basilii, formae administrationis sacramentorum et multarum benedictionum. Praeterea Graeci adhibent: *Triodiam*, *Pentecostarium*, *Octoechum*, *Menaem*, *Typicum*, *Psalterium*. Libri liturgici Syrorum nunc reformandi recensentur a Synodo Sciarfensi (a. 1888.) p. 38. sq.

tavit atque observantiam Ritualis Romani multum promovit. Etenim in suis decretis generalibus de libris prohibitis, quae in antiquo Indice fuerunt inserta, § 4. hi libri prohibiti recensentur: 1. *Benedictiones omnes ecclesiasticae*, nisi approbatae fuerint a Sacra Rituum Congregatione. 7. Rituali Romano additiones omnes factae aut faciendae post reformationem Pauli V. sine approbatione S. Congregationis Rituum. Quae principia etiam S. R. C. postea secuta est 7. Apr. 1832. 23. Maii 1835. in Decret. auth. C. S. R. n. 2689. 2725.

(78) S. R. C. 7. Sept. 1850. rescripsit ad Episcopum Trecensem in Gallia: « *In ea Rituale Romanum, cuius leges universalem afficiunt Ecclesiam, integre servetur* » apud Bouix l. c. p. 306.

(79) Pius IX. 30. Iun. 1857. ad Episc. Rottenburg. apud Nussi, Conventiones p. 40. in app.; S. R. C. l. c. in not. 77. h. tit.; S. R. C. 15. Febr. 28. Apr. 1. Iul. 1873. in caus. Salisb., Bamberg., Ratisbon. iunct. *Thalhofer* l. c. p. 359.

(80) *Zaccaria* l. c. p. 1. sq. 79. sq. 137. sq. 161. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 55. sq.; *Nilles*, Kalendarium manuale utriusque Ecclesiae.

TITULUS XIII.

DE MINISTRIS CULTUS DIVINI.

(Lib. I. tit. 11. de qualit. *ordinand.*; lib. III. tit. 31. de *regul.*;
lib. I. tit. 33. de maior. et obed.)

347. **Fontes:** Cfr. *Wernz*; Ius Decret. tom. II. n. 7. sq.; infra h. tom. III. tit. de regularibus.

Scriptores: Cfr. *Wernz* l. c.; *Suarez*, De sacram. euchar. disp. 77., De virt. et stat. relig. tract. IV. l. 4. cap. 1. sq. 9. sq.; *Phillips*, Kirchenrecht t. I. p. 276. sq. (de sacerdotio laicorum); *Thalhofer*, Handb. d. k. Liturgik t. I. p. 208. sq. 226. sq. 249. 275. sq.

Praenotiones.

348. Postquam in titulo praecedente expositum est, quinam sint *auctores cultus divini iurisque liturgici*, nunc breviter insinuandum videtur, quibusnam *ministris* ex *Dei* vel *Ecclesiae* ordinatione *cura* illius cultus sit commissa.

§ 1. DE CLERICIS.

349. Quodsi de ministris cultus divini in Ecclesia catholica sit disserendum, ex theologia dogmatica omnino est supponendum Christum instituisse Apostolos *sacerdotes* atque ordinasse, ut ipsi aliique sacerdotes offerrent corpus et sanguinem in Missae sacrificio (1).

Porro Christus Dominus certe gradum sive ordinem *diaconorum* instituit, qui essent ministri sacerdotum in *ministerio altaris* (2).

(1) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. de sacrif. Miss. cap. 1. sq. can. 1. 2. sq.; Sess. XXIII. vera et cath. doctr. de sacram. ordin. cap. 1. sq.; can. 1. sq.; *Suarez*, De sacr. euchar. disp. 77. sect. 1. 2.; *Gasparri*, De ss. eucharistia n. 22. Cfr. quoque *Pirhing*, Ius canon. l. I. t. 11. pr., ubi recte notat potestatem ordinis (sacerdotum) sese non tantum extendere in corpus Christi *verum*, sed etiam in corpus Christi *mysticum*.

(2) Concil. Trid. Sess. XXIII. can. 6.; *Wernz* l. c. t. II. n. 15. sq. 21. sq.

Quibus diaconis saltem ex Ecclesiae institutione accedunt *reliqui clerici* praesertim ad idem *altaris* ministerium sive proximum sive magis remotum (3). Quare *clerici*, qui hierarchiae *ordinis* sunt adscripti, pro suis diversis gradibus sunt principales ministri *cultus* divini in Ecclesia catholica.

§ 2. DE REGULARIBUS.

350. Cum cultus divinus in Ecclesia catholica nequaquam absolvatur *sacrificio eucharistico*, sed etiam ad *orationem publicam* sese extendat (4), praeter *clericos*, qui imprimis (5) destinati sunt orationi publicae, etiam aliae personae ecclesiasticae non ordinatae atque praesertim quamplurimi *regulares* ipsi monialibus non exclusis ad eundem scopum ab Ecclesia deputantur (6). Inde tamen non sequitur ordinem religiosum, si absque obligatione chori admittatur, « *vix nomen religionis mereri* » (7). Sunt enim ordines religiosi, qui licet ab obligatione chori immunes sint, tamen a Romanis Pontificibus tanquam *verae religiones* fuerunt approbati. Atque haec de regularibus interim sufficiant, cum eadem quaestio denuo occurrat, ubi ex professo de officio divino et obligationibus regularium est disserendum, et plene de regularibus disputari non possit, nisi simul exponatur ius constitutum *de votis* atque de *sociali* cultu divino.

(3) Conc. Trid. Sess. XXIII. l. c. cap. 2.; Gasparri, De sacr. ord. n. 3.; Thalhofer l. c. p. 251. sq.

(4) Suarez, De virt. et stat. relig. tract. IV. l. 4. cap. 1. sq.; Thalhofer l. c. p. 226. sq.

(5) Cfr. c. 2. D. 92. (S. Gregor. a. 595.); S. Thom., Summa theol. II^a. II^{ae}. q. 91. art. 2.; Suarez l. c. cap. 9. n. 2. sq. 15.; Thalhofer l. c. p. 248. sq.; Wernz l. c. t. II. n. 12. de divisione personarum ecclesiasticarum in clericos, regulares, laicos.

(6) Cfr. c. 20. D. 23. (de psalmista); Suarez l. c. n. 4. sq.; Zech, De iure rer. eccles. sect. 2. § 448. not. 94. contra *Dominicum Sotum*, quem alii excusant mitiusque interpretantur; Thalhofer l. c. p. 249.

(7) Suarez l. c. tract. X. l. 1. cap. 8.; Zech l. c.

§ 3. DE LAICIS.

351. Laici ad instar sacerdotum novi testamenti ex sese et vi sui status ad *cultum publicum* in Ecclesia exercendum non sunt vocati (8). At quemadmodum a S. Petro universus populus dicitur « *regale sacerdotium* » (9), ita laici *sensu quodam* lato participant in sacerdotio christiano (10).

TITULUS XIV.

DE OBIECTO CULTUS DIVINI.

(Lib. I. tit. 1. *de summa Trinit.*;

lib. III. tit. 41. *de celebr. miss.*, tit. 45. *de reliq. et vener. sanct.*)

352. **Fontes** : Decret. Grat. c. 26. D. I. de cons. – Cpl. III. l. III. t. 33.; cpl. V. l. III. t. 24. – Decret. Gregor. IX. l. c.; Bonifacii VIII. l. III. t. 22.; Clem. V. Const. l. III. t. 16.; Extrav. com. l. III. t. 12. – Conc. Trid. Sess. XIII. decr. d. sanctiss. euch. sacr. cap. 5., Sess. XXV. de invoc., vener. et reliq. Sanct. et sacr. imag. – Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 112. sq. 126. sq. – Collect. S. C. de Prop. F. n. 1906. sq.; 2198. 2203.; Decreta auth. C. S. R.

Scriptores : Comment. iur. Decret. in cit. tit. – *Zech*, De iure rer. eccl. sect. 1. t. 5. de sacr. reliq., t. 6. de sacr. imag.; *Hinschius*, Syst. d. k. K. t. IV. p. 239. sq. – *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 1. cap. 1. sq.; *Thalhöfer* l. c. t. I. p. 276. sq.; *Ferraris*, Biblioth. can. v. v. Reliquiae, Veneratio Sanctor.; *Bened. XIV.*, De sacros. Missae sacrific., De festis D. N. etc., Doctrina de servor. Dei beatif. et Beatorum canonizatione. – *Kraus*, Real-Encyklop. v. v. v. g. Eucharistie, Feste etc.; *Nilles*, Kalendar. manuale utriusque Eccles.

(8) Conc. Trid. Sess. XXIII. l. c. cap. 4.; *Tertullian.*, De praescript. cap. 41.; *Victor Vitens.*, De persec. Vandal. l. II. cap. 11.; *Hallier*, De s. elect. et ord. vol. I. p. 8. sq.; *Wernz* l. c. tom. II. n. 3. III. 9. 10.

(9) *S. Petr.* I. ep. II. 9. iunct. Exod. XIX. 6.

(10) *S. August.*, De civit. Dei l. 20. cap. 10.: « *Erunt sacerdotes Dei et Christi et regnabunt cum eo mille annis* (Apoc. XX.), non utique de solis Episcopis et presbyteris dictum est. qui proprie vocantur in Ecclesia sacerdotes; sed sicut omnes christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes sacerdotes, quoniam membra sunt unius sacerdotis, de quibus Apostolus Petrus, plebs inquit sancta, regale sacerdotium »; *Suarez*, De euchar. sacram. l. c. sect. 3.; *Bened. XIV.*, De sacros. Missae sacrific. l. II. cap. 13. n. 12.

Praenotiones.

353. Si in iure canonico disputandum sit de *objecto* cultus divini, omnino *supponuntur*, quae theologi de *veritatibus dogmaticis* sive de Deo uno et trino, de Verbo incarnato, de eucharistia sive de veneratione B. V. Mariae, Sanctorum, reliquiarum etc. fusius demonstrarunt, atque disputatio canonica de objecto cultus divini magis refertur ad solvendas quaestiones *practicas et disciplinares*.

§ 1. DE ADORATIONE DEI.

354. Adoratio sensu stricto sive cultus latreuticus imprimis debetur *Deo uni et trino* sive SS. *Trinitati* (1). Quare Ecclesia in omni fere functione liturgica honorat SS. Trinitatem (2); speciali autem modo illius honori dedicavit festum SS. Trinitatis tandem a Ioanne XXII. (a. 1316.-1334.) (3) universali Ecclesiae praescriptum (4) atque singulas dies dominicas, quibus, si peculiare festum non obstat, ex mandato Clementis XIII. 3. Ian. 1759. praefatio de SS. Trinitate (5) in Missae sacrificio iuxta rubricas generales XII. 5. est recitanda.

355. *Singulae* quoque *personae* SS. *Trinitatis*, non expresse commemoratis reliquis adorari possunt. Qua in re praxis Ecclesiae multum attendatur necesse est. Nam v. g. *directe* ple-

(1) *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 1. cap. 1.

(2) Cap. 2. X. de fer. II. 9., cuius auctor est Alex. II. a. 1061.-1073., non Alexander III. (a. 1159.-1181.), ut recte arguit *Nilles* l. c. t. II. p. 460. cum Martène, Thomassino, Bened. XIV.; *Kraus* l. c. v. Doxologie; *Zaccaria*, Biblioth. rit. t. III. p. 54. sq.

(3) *Bened. XIV.*, De festis l. I. cap. 12., Doctrina de serv. Dei beatif. l. IV. part. 2. cap. 31. n. 1. 2.

(4) Quae praefatio tamen antiquior est mandato Clementis XIII., imo vel ipso festo a Ioanne XXII. praescripto; nam ut constat ex *Gratiano* c. 71. D. I. de consecr. (incerti auct., non Pelagii Papae) atque adeo iam teste *Micrologo*, De ecclesiast. observat. cap. 60., inter illas praefationes recensetur, quae ex longa retro vetustate servantur in Ecclesia Romana. Cfr. *Thalhofer* l. c. t. II. p. 178.; *Nilles* l. c. p. 462.

(5) *Bened. XIV.*, Doctr. de serv. Dei beatif. l. IV. part. 2. cap. 31. n. 3.; *Thalhofer* l. c. t. I. p. 278. sq.

raeque orationes liturgicae ad *Patrem*, paucae ad *Filium*, solummodo una alterave ad *Spiritum Sanctum* dicuntur. Porro cum sub Innocentio XII. postularetur proprium festum « *Patris Aeterni* » cum Missa et officio, S. R. C. huiusmodi postulatum ob graves rationes non admittendum esse censuit (6).

356. *Christus Dominus* quoque divino honore et cultu prosequendus est, atque propter unionem hypostaticam singulis humanitatis Christi partibus debetur cultus latreuticus (7). Propterea Ecclesia v. g. cultum SS. Cordis Iesu, pretiosissimi sanguinis, quinque vulnerum Christi Domini approbat et promovet (8). At cum hac in re non leve sit errandi periculum, nec omnia expediant, a novis devotionibus arbitrarie proponendis et propagandis praesertim simplicibus fidelibus et hominibus privatis est abstinendum (9). Mirum igitur non est, quod Ecclesia etiam nostra aetate novas quasdam devotiones v. g. *de facie* Christi non approbarit atque adeo expresse prohibuerit (10).

357. Latria cultus, qui vero Deo debetur, etiam sanctissimo *eucharistiae sacramento* est exhibendus (11). Cui sanctissimae eucharistiae, in qua reperitur centrum cultus divini legis gratiae, Ecclesia catholica in singularem cultum dedicavit feriam quintam atque *festum corporis* Christi (12).

§ 2. DE CULTU B. V. MARIAE.

358. Cultus B. V. Mariae, qui, cum cultum aliorum Sanctorum ob specialem praerogativam, *matris Dei* longe superet, a theologis *hyperdulia* (13) vocatur, etiam in cultu liturgico Ec-

(6) *Bened. XIV.* l. c. l. IV. part. 2. cap. 31. n. 3. 4.

(7) *Billot*, De Verbo incarn. p. 314. sq.; *Pesch*, Praelect. dogm. tom. IV. n. 189. sq.

(8) *Bened. XIV.*, Doctrina de serv. Dei beatif. l. c. cap. 31. n. 19. sq.; *Nilles*, De ration. festor. sacrat. cord. Iesu et pur. cord. Mar.

(9) S. C. Inq. 13. Ian. 1875. 15. Iul. 1893. 3. Apr. 1895. 26. Aug. 1891.

(10) Cfr. de cultu *vultus* vel *imaginis* vult. Christi: S. C. Inq. 4. Maii 1892. iunct. resp. eiusd. S. C. 8. Mart. 1893.; *Bened. XIV.* l. c. n. 14.

(11) Conc. Trid. Sess. XIII. l. c. cap. 5. can. 6.

(12) Cap. unic. de reliq. III. 16. in Clem. = Constit. Urbani IV. a. 1264. et Clem. V. a. 1311.; cap. 1. de reliq. III. 12. in Extrav. com. (Sixt. IV. a. 1476.); Concil. Trid. l. c.; *Bened. XIV.*, De festis l. I. cap. 13.; *Nilles*, Kalendar. manuale utriusque Eccles. t. II. p. 464. sq., ubi refert etiam proxim Ecclesiae *orientalis*.

(13) *S. Thom.*, Summa theol. II^a. II^{ae}. q. 103. art. 4.; *Haine*,

clesiae catholicae inde a primis temporibus (14) principalem quandam occupat locum. Singulis enim diebus Ecclesia pluries Dei genitricis opem implorat, sacerdotem illius nomen pronuntiantem profundius iubet caput inclinare, cum alias nominibus summopere honorificis eam appellat, tum potissimum in litanis Lauretanis, quae in libros liturgicos sunt receptae et sublimem hymnum constituunt humilibus precibus coniunctum. Dies sabbati in officio liturgico speciali honori gloriosae virginis sunt dedicati totoque anno singulis fere mensibus alia atque alia festa Mariana sunt celebranda (15).

Ne *abusus* oriantur, atque adeo puritas fidei periculo exponatur, in *obieto* et *forma* cultus Mariani sedulo insistendum est traditioni ecclesiasticae et sacris canonibus. Hinc plures devotiones erga B. Virginem, utpote ineptae et periculosae, ab Ecclesia prohibitaе sunt (16). Similes devotiones inconsultae erga S. Iosephum, sponsum B. V. Mariae, pariter ab Ecclesia notantur (17).

§ 3. DE CULTU ANGELORUM.

359. Cultus Angelorum, qui ex vetere testamento etiam in novam legem transiit, ex praxi Ecclesiae hac fere ratione exercetur (18).

Ecclesia confitetur quidem *novem* esse ordines Angelorum,

De hyperdulia; *Pesch*, Praelect. dogm. t. IV. n. 628. sq. 639. t. IX. n. 302. sq. Cfr. quoque cap. 1. 2. de reliq. III. 12. in Extrav. com. de festo immac. concept. B. V. M. et prohibitionem illam in praedicationibus negandi, unde denuo patet in Clem. et Extrav. com. *nigrum* h. t. latius patere quam *rubrum*.

(14) De historia cultus Mariani primorum saeculorum consuli possunt: *Lehner*, D. Marienverehrg. in d. ersten christl. Jahrh.; *Kraus* l. c. v. v. Marienbilder, Feste.

(15) *Bened. XIV.*, De festis l. II. cap. 1. sq. 18.; *Kraus* l. c. v. Feste.

(16) *Bened. XIV.*, Doctrina de serv. Dei beatif. l. c. n. 26. sq.; S. C. Inq. 3. Apr. 1895.

(17) S. C. Inq. 4. Maii 1892. contra cultum S. Iosephi sub titulo: « *Amici S. Cordis* », Cfr. *Bened. XIV.* l. c. cap. 20. n. 5. sq. de cultu S. Iosephi.

(18) *Bened. XIV.*, Doctrina de serv. D. beat. l. c. cap. 30. n. 1.; *Pesch*, Praelect. dogm. t. III. n. 389. sq. t. IV. n. 628. sq.

at *tres* tantum Angelos scil. Gabrielem, Raphaellem, Michaellem nominibus propriis invocat, reliqua vero nomina propria quorundam Angelorum v. g. Uriel, Sealtiel, Iehudiel, Barachiel non admittit et in cultu suo publico eliminanda esse statuit. Quare cum in ecclesia S. Mariae Angelorum de Urbe pictura quaedam cum insolitis Angelorum nominibus apposita fuisset, teste Cardinali Albitio mandatum est, ut ea nomina delerentur (19).

Coluntur Angeli imaginibus ea forma pictis, qua hominibus iustis apparuerunt, invocatione in Missis et in litaniiis, festis propriis, denique dedicatione templorum (20).

Qui actus venerationis exhibentur modo *omnibus* omnino *Angelis*, modo solis Angelis *custodibus omnium hominum*, modo uni ex tribus Archangelis. Imo ex Sixti V. concessione recitatur in Lusitania officium *Angeli custodis illius regni*. Idem concessum est in Hispania. Verum ex approbata praxi ecclesiastica singulis « *ordinibus* » Angelorum ecclesiae non dedicantur. Denique Ecclesia cultu liturgico etiam celebrat insigniores *apparitiones* Angelorum v. g. *S. Michaelis* (21).

§ 4. DE VENERATIONE SANCTORUM.

I. Praenotiones generales.

360. Sancti, qui cum Christo gloriose regnant in coelis, certe *veneratione digni* sunt. Quae veneratio ut accuratius distinguatur ab adoratione *latriae*, quae soli Deo debetur, a theologis vocatur *cultus duliae*. Praeterea *invocatio* quoque Sanctorum, qua illos vere colimus et veneramur, etiam bona et utilis est *ipsis supplicantibus* (22). Sane sicut iniuriam facit martyri, qui

(19) Conc. Roman. (a. 745.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 538. sq.; *Bened. XIV.* l. c. n. 2. 3.

(20) *Bened. XIV.* l. c. n. 4. sq.; *Kraus* l. c. v. *Engelbilder*.

(21) *Bened. XIV.* l. c. n. 8. sq.; *Nilles*, *Kalend. t. I.* p. 126. 210. 391. 271. 289. 319. t. II. p. 502. sq.

(22) Cfr. c. 20. Synod. Gangrens. (c. a. 343.-381.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 788. sq.; Conc. Trid. Sess. XXV. de invoc., vener.... Sanct.; professio fidei Trid. a Pio IV. per Const. « *Iniunctum* » 18. Nov. 1564. praescripta. Inter duo illa documenta non est aliqua oppositio, ut videtur insinuare *Hinschius* l. c. t. IV. p. 241. not. 1. Cfr. *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 1. sq. 12.; *Pesch* l. c. t. IV. n. 629.; *Lehmkuhl*, *Theol. mor. t. I.* n. 345. sq.; *Thalhofer* l. c. t. I. p. 292. sq.

orat *pro* martyre, ita idem de aliis Sanctis sentiendum est; sed nos illorum orationibus indigemus (23).

361. Cultu *privato* omnem servum Dei etiam *palam* colere licet, qui obiit cum *fama sanctitatis* vel martyrii, dummodo fiat iis actibus, qui ex consuetudine Sedis Apostolicae ab actibus cultus *publici* sunt distincti nec speciatim etiam in cultu *privato* prohibiti (24). At cultus *publicus* i. e. *nomine* Ecclesiae et ex eius institutione et iis actibus externis exhibitus, qui *ex iure canonico* cultum publicum constituunt, nonnisi cum approbatione competentis auctoritatis ecclesiasticae i. e. nunc Sedis Apostolicae servis Dei praestari potest (25).

362. Approbatio cultus *publici* servi Dei cum fama sanctitatis vel martyrii defuncti fit *duplici* modo scilicet *beatificatione* et *canonizatione* (26).

Beatificatio regulariter est *permissio* cultus servi Dei, *quando* autem est *praeceptum* illius cultus, sed *restrictum* ad particulares locos vel personas; quodsi venerationem alicuius venerabilis servi Dei *interdum* extendit ad Ecclesiam *universalem*, habet solummodo vim *permissionis*, non praescriptionis eiusmodi cultus, et essentialiter manet actus quidam *praeivus* et directus ad *futuram* sententiam *definitivam* in canonizatione ferendam. Canonizatio vero est *ultima* et *definitiva* sententia R. Pontificis vel Concilii oecumenici, qua servus Dei in *Ecclesiam*

(23) Cap. 6. § 2. de celebr. missar. III. 41., ubi datur responsum ad quaesitum cur « *in modernis sacramentariis habeatur: Annue nobis quaesumus Domine, ut intercessione B. Leonis haec nobis prosit oblatio* », cum « *secundum antiquiores codices* » legatur: « *Annue nobis Domine, ut animae famuli tui Leonis haec prosit oblatio* ».

(24) Arg. per sens. contrar. ex cap. 1. (pars dec.) 2. X. de reliq. III. 45.; *Bened. XIV.* l. c. l. II. cap. 7. 9. 10. n. 1.; *Schmalzgr.* l. III. t. 45. n. 6. 7.; *Reiffenstuel* l. III. t. 45. n. 16. sq. 18. sq. 21. sq.; *Wilmers*, De Christi Ecclesia p. 469. sq.

(25) Cap. 1. X. de reliq. et vener. III. 45. (ex epist. Alex. III. inter a. 1171.-1180. ad Canut., reg. Suec. scripta); *Urbani VIII.* Const. « *Coelestis* » 5. Iul. 1634., Decreta 13. Mart. 2. Oct. 1625.; S. R. C. 14. Augusti 1894., ubi rigidiora responsa antea data v. g. 24. Mart. 1860. emolliuit; *Bened. XIV.* l. c. cap. 11. sq.; *Vermeersch*, De prohib. et censura libror. p. 31. not. 2. p. 72. not. 4.

(26) Decret. Urbani VIII. 13. Mart. 1625. § 1.

triumphantem receptus esse **declaratur** eiusque cultus in *universa Ecclesia militante* **praecipitur**.

Hinc propria *differentia* inter canonizationem et beatificationem sita est in ultima illa et *definitiva sententia* de sanctitate et gloria coelesti servi Dei, qua in canonizatione simul eius cultus in *universa Ecclesia praecipitur*; sed vicissim in beatificatione definitiva et absolute irreformabilis sententia nondum habetur, neque unquam cultus servi Dei tantum beatificati *universae Ecclesiae praescribitur* (27).

363. Beatificatio et canonizatio *distinguitur* in *formalem* et *aequipollentem*. Illa consistet in expressa sententia, quae *praemissis consuetis processibus* beatificationis vel canonizationis fertur, altera est decretum, quo omissis illis formalibus sententiis, processibus iudicialibus consuetisque caeremoniis propter antiquam cultus possessionem atque constantem assertionem gravium scriptorum historicorum de virtutibus, miraculis, martyrio et accedentem continuam miraculorum famam alicui servo Dei praerogativae Sancti v. g. S. Wenceslao vel Beati v. g. Nicolao Fluensi adiudicantur (28).

364. *Potestas canonizandi* ex natura rei soli Romano Pontifici vel Concilio oecumenico propria est (29) nec cum aliis Praelatis ecclesiasticis v. g. cum Episcopis vel Conciliis particularibus communicari potest; nam canonizatio est *causa maior*, quae Ecclesiam universalem respicit et *infallibilem* requirit potestatem (30). Quod infallibile magisterium inferioribus Prae-

(27) *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 39. sq. 42., ubi praeclare exponit notiones beatificationis et canonizationis earumque differentias, quae ab aliis scriptoribus interdum minus accurate indicantur. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 1.

(28) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 41. 42. n. 8. sq.

(29) Cap. 1. 2. X. de reliq. III. 45.; *Benedict. XIV.* l. c. lib. I. cap. 7. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 2. sq. Si *Hinschius* l. c. p. 250. not. 5. putat tempore Conciliorum reformationis saeculo decimo quinto Concilium oecumenicum *sine Papa* praeditum fuisse potestate canonizandi, huiusmodi assertio solido fundamento caret; etenim falsae theoriae de Conciliis illo saeculo divulgatae non potuerunt tribuere iura. Cfr. *Bened. XIV.* l. c. cap. 11. n. 1. sq. 11. sq.

(30) *Benedict.* l. c. cap. 43. 44.; *Wilmers* l. c.; *Acta theol. Oenip.* t. XIV. p. 599. sq.; *Pesch* l. c. t. I. n. 547. sq. consuli possunt de quaestione dogmatica, utrum ecclesiasticum iudicium, quod in canonizatione

latis ecclesiasticis delegari non potest (31) ideoque etiam potestas canonizandi iisdem concedi nequit.

Potestas vero *beatificandi* quamvis ex vigente Ecclesiae disciplina reservata sit R. Pontifici (32), tamen per se Episcopis vel Conciliis particularibus pro suis territoriis competere potest. Id enim constat ex *praxi* primorum saeculorum (33), cum etiam a particularibus Episcopis beatificatio decerneretur, atque ex *natura* rei; nam beatificatio est publicum quidem iudicium et moraliter certum, sed non irreformabile vel infallibile (34), quod supponit potestatem infallibilem, quam Episcopi non habent nec per delegationem Romani Pontificis consequi possunt.

365. *Subiecta passiva* beatificationis et canonizationis (35)

Sanctorum interponitur, *infallibile* sit, necne. Quod iudicium Ecclesiae sive a Romano Pontifice sive a Concilio oecumenico profertur, sane infallibile est dicendum, nec hac de re *theologica certa* ulla inter theologos catholicos potest existere *controversia*. At in Conc. Vaticano Sess. IV. cap. 4. *expresse* et *determinate* nondum *definitum* est, inter *obiecta infallibilis* magisterii Ecclesiae et Romani Pontificis etiam contineri canonizationem Sanctorum, multoque minus aliae controversiae huc spectantes ab eodem Concilio diremptae sunt. Cfr. *Bened. XIV.* l. c. cap. 45. iunct. *Granderath*, *Constit. dogm. C. Vatic.* p. 190. sq. 193. 200.; paulo aliter *Scherer* l. c. t. II. § 141. not. 45. 52.

(31) *Bened. XIV.* l. c. cap. 11. n. 1. sq. cap. 44. n. 7. sq. 16., ubi docet Romanos Pontifices *nunquam* de facto canonizationem delegasse. Sane *Hinschius* l. c. t. IV. p. 251. iunct. p. 244. not. 4. p. 245. not. 5. putat tantum ex disciplina vigente et propter admissam infallibilitatem R. Pontificis in canonizatione Sanctorum non amplius huiusmodi delegationem posse admitti, sed antiquitus aliam viguisse disciplinam *Romanosque Pontifices de facto aliis delegasse canonizationem*. Qua in re ille auctor non satis distinguit strictam canonizationem a mera beatificatione (nondum antiquo tempore in usu fuit rigida illa terminologia, qua canonizatio a beatificatione, Sanctus a Beato accurate distinguebantur) et *executionem* canonizationis a Rom. Pontifice iam *decretae* a delegatione ad *veram* canonizationem definitiva sententia pronuntiandam vel fortasse tantum *praeparandam*, approbatione autem R. Pontificis *complendam*.

(32) Cap. 1. X. de reliq. III. 45., ubi Alexander III. prima vice *expressa* lege, sed per *proxim* iam antea paulatim inducta etiam beatificationem Sedi Apostolicae reservavit; Urban. VIII. l. c.; *Bened. XIV.* l. c. cap. 10. n. 3. sq.; *Schmalzgr.* l. c.

(33) Cfr. c. 9. 34. 51. Synod. Laodic. (a. 343.-381.); c. 17. Conc. Carthag. VI. (a. 401.); *Bened. XIV.* l. c. cap. 2. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 2. 5.

(34) *Bened. XIV.* l. c. cap. 42.

(35) *Bened. XIV.* l. c. cap. 14.

sunt tum *martyres*, qui *miraculis* (36) post obitum fulgent, tum ii, qui *virtutibus* heroicis in *vita et post* mortem *miraculis* coruscant (37). Quare pueri *post* baptismum fluminis et *ante* usum rationis decedentes, utpote virtutibus heroicis destituti, non sunt subiecta canonizationis. Imo huiusmodi pueri si in odium fidei occisi baptismum sanguinis acceperunt, profecto martyribus possunt adnumerari, ut v. g. innocentes pueri ab Herode interfecti, qui inde ab antiquo tempore tanquam martyres in Ecclesia coluntur. At Ecclesia non solet similes pueros *canonizare*, nisi tempore martyrii *usu rationis* iam praediti fuerint (38), multo minus falsos haeticorum vel schismaticorum martyres inter veros martyres recensuit (39).

(36) Utrum ad beatificationem et canonizationem martyrum *etiam* requirantur *miracula*, necne, theoretice sive in abstracto a Sede Apostolica nondum est definitum; at in praxi inde ab illo tempore, quo causae beatificationis et canonizationis ad Sedem Apostolicam sunt delatae et potissimum per S. R. C. examinae, Sedes Apostolica opinioni *miracula requirenti* tanquam *tutiori* adhaesit. Imo tutior illa opinio etiam theoretice et in abstracto videtur *verior* dicenda, quam Benedictus XIV. tenet reiectis aliis opinionibus. Et profecto *miracula* non requiruntur pro Ecclesia *triumphante* de gloriosa martyris passione. Ecclesia quoque *militans* absque *miraculis* moralem certitudinem habere potest; attamen ut absolute certa sit ad ferendam sententiam praesertim ultimo definitivam sive *irreformabilem* de *ipsa* gloriosa martyris *passione complete sumpta* videntur *miracula* omnino esse necessaria. Quare nequaquam sufficit provocare *ad martyrium*; *miracula* enim requiruntur, ut *de ipso martyrio* plene constet, de quo iam ante beatificationem agitur atque forte dubia superesse possunt v. g. de perseverantia *finali* ipsius martyris. Cfr. *Bened. XIV. l. c. l. I. cap. 28. 29. 30.*; *Schmalzgr. l. c. n. 18. sq. aliiq.* Patrocinator causae in *Actis S. Sed. vol. II. p. 650. sq.* contendit *in causis martyrum non requiri miracula seu signa ad beatificationem.*

(37) *Cap. 52. X. de testib. II. 20. iunct. cap. 1. 2. X. de reliq.; Benedict. XIV. l. c. l. I. cap. 28. n. 8. sq. l. IV. part. 1. cap. 5.; Schmalzgr. l. c. n. 9. sq.*

(38) *Benedict. XIV. Const. « Beatus » 22. Febr. 1755.; S. R. C. 31. Aug. 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 256. sq.; Bened. XIV. l. c. l. I. cap. 14. iunct. l. IV. part. 2. cap. 29. alias quoque quaestiones huc spectantes examinat v. g. de canonizatione Sanctorum veteris testamenti eorumque cultu in novo testamento etc.; Nilles, Kalendarium cit. t. I. p. 218. 299. t. II. 334. 537. 562. 591.*

(39) Cfr. c. 9. 34. Concil. Laodic. (a. 343.-381.); *Bened. XIV. l. c. l. III. cap. 20.; Hefele l. c. t. I. p. 756. 768.*

366. *Probatio* plenissima requiritur de *virtutibus* heroicis vel *martyrio* et de *miraculis* in *forma legitima* facta. Nam *Beatis* et *Sanctis* rationabilis cultus exhiberi nequit, nisi nobis *sufficienter constet* de eorum excellentia, et *Ecclesia* publicum quoddam *iudicium* solummodo prudenter proferre valet, si solida praecessit causae discussio atque probatio. Cuius probationis necessarium *obiectum* in confessoribus sunt imprimis *virtutes heroicae* tum theologales tum cardinales cum adnexis, in martyribus vero ipsum *martyrium* et *materiale* et *formale* sive mors servi Dei perpressa ex odio fidei vel alterius virtutis, quatenus haec ordinem habet ad Deum supernaturalium auctorem; ideoque, ut dici solet, constare debet de martyrio *ex parte tyranni* et *ex parte passi*. Alterum obiectum probationis sunt vera *miracula* vel signa eo numero iisque qualitatibus praedita, prout ex disciplina nunc vigente requiritur. Qui sit *ordo iudiciarius* nunc in processibus beatificationis servandus, infra in disputatione de disciplina vigente accuratius explicabitur (40).

367. *Effectus canonizationis* enumerantur septem scilicet. 1) canonizati adscribuntur catalogo Sanctorum et *iubentur* ab omnibus Sancti *haberi* et *dici* (41); 2) *invocantur* in publicis Ecclesiae precibus, nec *pro eis* orare licet; 3) *templa* et *altaria* Deo in eorum memoriam et honorem erigi possunt; 4) *sacrificium Missae* et *officium divinum* Deo in illorum honorem offeruntur; 5) *dies festi* in ipsorum celebrantur honorem; 6) eorundem imagines cum *radiis* et *diademate* in signum gloriae pinguntur; 7) denique eorum *reliquiae* publice in ecclesiis proponuntur et honorantur.

Effectus beatificationis generatim sunt illi actus cultus, qui nituntur immemoriali consuetudine a Sede Apostolica probata aut speciatim in indulto apostolico continentur. Cavendum vero est, ne iis actibus Beati honorentur, qui licet *Sanctis* sint concessi, tamen *Beatis* ex iure *communi* non competunt atque adeo

(40) Bened. XIV. l. c. l. III. cap. 11. sq. 21. sq. l. IV. part. 1. cap. 1. sq. l. I. cap. 15. n. 1. sq. cap. 16. sq. l. II. cap. 1. sq. l. III. cap. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 11. sq.

(41) Bened. XIV. l. c. l. I. cap. 38. n. 1. sq. 14. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 39.; *Thaibhofer* l. c. t. I. p. 295. sq. 308. sq. 327.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 345.

ab Alexandro VII. et a S. R. C. expresse negantur, *nisi indultum pontificium* fuerit obtentum. Quare beatificati v. g. titulo *Beati, non Sancti* honorari possunt, item eorum capita in imaginibus tantum *radiolis*, non diademate ornari debent etc. (42).

368. *Finis* beatificationis et canonizationis est praecipue triplex scl. honor sanctae et individuae Trinitatis, exaltatio fidei catholicae, christianae religionis augmentum. Quae motiva ordinarie in Constitutionibus Apostolicis enumerantur, sub quibus alia facile subsumi possunt.

II. Notae historicae.

369. Cultu publico in Ecclesia omnium primi saltem ex saeculo secundo honorabantur veri *martyres* (43). Qui non raro in tres classes distinguebantur scl. in *professores* i. e. ii, qui sponte sese martyrio obtulerunt; in *confessores*, qui tormentis quidem affecti, inde tamen non sunt mortui, sed sine ullo miraculo superstites manserunt; in *martyres*, qui pro fide in tormentis *mortui* sunt aut post atrocissima tormenta, quae ex natura mortem attulissent, per miraculum conservati tandem in pace obierunt.

Alio modo distinguebantur *martyres designati*, quibus mortis sententia tantum fuerat *intimata*; *martyres coronati* vel *consummati*, qui vi tormentorum obierant; *martyres vindicati*, quibus *iudicio Ecclesiae* cultus fuerat delatus (44).

Nequaquam enim primis saeculis publicus martyrum cultus pendebat a lubitu fidelium, sed Episcopi acta martyrum summa sollicitudine collecta accurato subiiciebant examini (45), ut veri martyres secernerentur a *falsis* pro inani gloria aut alio

(42) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 37.; S. R. C. 5. Oct. 1652. 27. Sept. 1659. 17. Apr. 1660. Cfr. quoque de electione Sanctorum (non Beatorum) in patronos: Decret. Urbani VIII. 23. Mart. 1630.; *Benedict. XIV.* l. c. l. IV. part. 2. cap. 14. 15.; *Ferraris* l. c. v. Patroni Sancti n. 1. sq.

(43) Martyrium S. Polycarpi cap. 17. sq. et *Euseb.*, *Histor. eccles.* l. IV. cap. 15.; *Tertullian.*, De corona cap. 3.; *S. Cypr.* in epist. 39.; c. 9. 51. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); c. 17. Conc. Carthag. VI. (a. 401.); *Kraus* l. c. v. v. Martyrarii (Martyria), Martyrer, Martyrerfeste, Confessor.

(44) *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 2.; *Kraus* l. c. v. Martyrer.

(45) *Bened. XIV.* l. c. cap. 3. n. 1. sq.

vitio interfectis (46). Quo examine peracto per iudicium ecclesiasticum cultus martyribus decernebatur. Quod iudicium spectabat ad unumquemque Episcopum in sua dioecesi, in Ecclesia vero Africae septentrionalis ad solum Primatem Carthaginiensem (?) pertinuisse dicitur (47).

Cum in antiqua Ecclesia mos esset, ut acta et nomina martyrum ab una dioecesi in alias dioeceses atque etiam ad Sedem Romanam transmitterentur, facile cultus praesertim martyrum insigniorum approbantibus passim Episcopis et ipsis Romanis Pontificibus ad Ecclesiam universalem extensus est (48).

370. Finitis persecutionibus saltem ex saeculo quarto *confessores* quoque, i. e. qui post heroicarum virtutum exercitium in pace obierunt, publico cultu honorari coepti sunt v. g. S. Antonius, S. Hilarion, S. Ephrem in Ecclesia orientali, S. Martinus Turonensis et S. Hilarius Pictaviensis in Ecclesia occidentali (49).

Quemadmodum autem martyribus, ita etiam confessoribus absque Ecclesiae iudicio et approbatione cultus publicus non est tributus. Quem cultum publicum Episcopi in suis dioecesium potuerunt decernere confessoribus. Huiusmodi cultus approbatio ab Episcopis pro suo iure facta quoad rem ex terminologia nunc recepta fuit *beatificatio* minusque apte dicitur canonizatio particularis; etenim *verae canonizationis* vim tantum obtinuit ex accedente tacito vel expresse consensu reliquorum Episcoporum cum Romano Pontifice vel etiam solius Romani Pontificis (50).

371. Quae potestas martyres vel confessores *beatificandi* ab Episcopis certe usque ad tempora Alexandri III. (a. 1159.-1181.) fuit exercitata. Quamvis enim Sedes Apostolica iam ante Alexandrum III. saepe suam interposuerit auctoritatem in concedendo

(46) Cfr. c. 60. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 183.; *Euseb.* l. c. l. V. cap. 16. i. f.

(47) *Bened. XIV.* l. c. cap. 3. n. 7. 8.

(48) *Bened. XIV.* l. c. cap. 4.; *Euseb.* l. c. l. IV. cap. 15.

(49) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 5.; *Kraus* l. c. v. Confessor; *Nilles*, *Kalendar.* cit. t. I. p. 72. sq. 304. 84.

(50) Synod. Aquisgran. (a. 789.) cap. 42.; Synod. Francof. (a. 794.) cap. 42.; *Benedict. XIV.* l. c. cap. 6.

cultu publico servorum Dei sive per beatificationem sive per canonizationem (51), tamen per Decretalem Alexandri III. sibi prima vice *expressa* lege etiam reservavit ius *beatificandi* (52); de reservatione enim verae canonizationis nullum potuit incidere dubium, quoniam illa, ut supra expositum est, Episcopis nunquam fuit concessa neque potuit concedi (53).

Quae reservatio beatificationis ab Alexandro III. facta non illico ab omnibus Episcopis in praxim est deducta. Constitutio quoque Alexandri III. non sustulit omnem dubitationem, num quaelibet cultus *publici* concessio in favorem alicuius fidelis defuncti cum fama sanctitatis vel martyrii Episcopis sit interdicta. Quare tandem Urbanus VIII. post consultationes iam tempore Clementis VIII. et Pauli V. habitas universam litem diremit dubitationesque solvit et *omnia* negotia, quae ad *aliquem* cultum *publicum* defunctis servis Dei concedendum spectarent, Sedi Apostolicae *reservavit* (54). Quo iure ab Urbano VIII. constituto etiam nunc disciplina vigens regitur.

372. Postquam causae beatificationis et canonizationis ad Sedem Apostolicam delatae sunt, etiam ordo iudiciarius in hisce processibus servandus in formam magis accuratam stabilemque redactus est. Etenim Romani Pontifices inde a primo illo exemplo formalis et sollemnis canonizationis S. Udalrici in gravissimo hoc negotio expediendo ut plurimum usi sunt opera *Conciliorum* sive provincialium vel plenariorum sive etiam oe-

(51) Cfr. Gelas. epist. ad Episc. Lucan. cap. 25. (a. 494.) apud Thiel, Epist. Rom. Pontif. p. 375. sq. Primum exemplum formalis et sollemnis canonizationis per Romanum Pontificem est canonizatio S. Udalrici, Episcopi Augustani, a Ioanne XV. a. 993. promulgata. Alias refert *Benedict. XIV.* l. c. cap. 7. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 242. sq. 245. not. 5.

(52) Cap. i. X. de reliq. III. 45.; supra h. tit. not. 25. 32.; *Bened. XIV.* l. c. l. II. cap. 7.

(53) *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 39. n. 7. sq. 16.; aliter *Hinschius* l. c. p. 245. not. 5., qui, ut probet canonizationem veram, non strictam beatificationem ab Urbano II. fuisse delegatam, confugit in fine ad illam rationem inefficacem, quod Urbanus II. expresse plenam libertatem concesserit ex proprio suo iudicio agendi; at huiusmodi potestas etiam ad memoratam beatificationem delegari potest. Cfr. *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 20. n. 16. sq. et praxim primorum saeculorum.

(54) Cfr. h. tit. n. 361. et not. 25. de decretis Urbani VIII.; *Bened. XIV.* l. c. l. II. cap. 7. sq. 10. sq.

cumenicorum (55). Neque examen *testium* de virtutibus et miraculis fuit neglectum (56). At inde ab Alexandro III., ut in *aliis* causis arduis, ita etiam ad beatificationes et canonizationes Romani Pontifices loco Conciliorum potius usi sunt consilio Collegii *Cardinalium* (57). Denique a Sixto V. Const. « *Immensa* » a. 1587. curae S. R. C. commissae sunt causae canonizationis, antequam per sententiam R. Pontificis definirentur (58). Postea Urbanus VIII. cit. decr. a. 1625.-1634. gravissimam induxit reformationem de modo procedendi in causis servorum Dei (59), cui accessit Alexander VII., qui processum *beatificationis specialis solemnitate* in Basilica Vaticana absolvere coepit, atque inde effectum est, ut ex tempore Urbani VIII. et Alexandri VII. beatificatio et canonizatio *re et nomine* evidentissime distinguerentur. Illa autem solenni forma S. Franciscus Salesius primus ab Alexandro VII. declaratus est Beatus (60). Innocentius XI. quoque Const. « *Sanctissimus* » 15. Oct. 1678. et Bened. XIV. Const. « *Sollicitudini* » 1. Oct. 1745. maiori perfectioni huius ordinis iudiciarii consuluerunt, et nostro quoque saeculo, quo tot pendent causae beatificationis et canonizationis, Sedes Apostolica novis responsis et decretis et instructionibus efficere studuit, ut processus hac in re rite conficerentur (61).

III. Disciplina vigens.

373. De processu ordinario sive informativo. Quamvis ex praesenti Ecclesiae disciplina Episcopi non amplius sint com-

(55) *Hefele* l. c. t. IV. p. 642. t. V. p. 382. 444.; *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 15. n. 11. 12.

(56) Cap. 52. X. de testib. II. 20. (Honor. III. a. 1225.); *Goffr. de Trano*, Summa l. III. t. 45. n. 2. 3.; *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 15. 20. 21.; *Hinschius* l. c. p. 242. sq.

(57) *Benedict. XIV.* l. c.; *Saegmueller*, D. Cardinaele p. 49. sq.

(58) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 16. sq. 22. sq.; *Bangen*, D. Roem. Curie p. 214. sq.

(59) *Benedict. XIV.* l. c. l. II. cap. 10. 11. sq.; *Ferraris* l. c. v. Cultus Sanctorum n. 45. sq.

(60) S. R. C. 12. Iun. 1660. i. f. in Decr. auth. C. S. R. n. 1162. i. f.; *Benedict. XIV.* l. c. l. I. cap. 24.

(61) Instr. S. R. C. (a. 1878.) in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1916.; decret. S. R. C. 30. Ian. 1878. in Act. S. Sed. vol. III. p. 366. sq. iunct. Leon. XIII. Const. « *Offic. ac muner.* » 25. Ian. 1897. n. 32.

petentes ad beatificationis sententiam vel qualiscunque cultus publici concessionem, tamen etiam nunc *iudices* in processu ordinario sive informativo, qui processum apostolicum praecedat, sunt *exclusive* Ordinarii locorum, nisi R. Pontifex per specialem delegationem aliter disponat (62). Ordinarii autem in his causis sunt Episcopi dioecesani, Vicarii capitulares, Vicarii Apostolici, Praelati nullius, qui ex proprio munere et iure exercent iurisdictionem fori externi in loco, ubi aut corpus servi Dei beatificandi sepultum est, aut miracula patrata sunt, aut homines examinandi degunt. At hisce Ordinariis minime adnumerari possunt Nuntii Apostolici, Vicarii generales, Praelati regulares v. g. Provinciales (63).

374. *Obiectum* processus ordinarii est duplex:

I. *De non cultu* sive de paritione decretorum Urbani VIII. 13. Martii 2. Oct. 1625. 5. Iulii 1634. i. e. processu *speciali* constare debet, num hominibus cum fama sanctitatis mortuis ille cultus *publicus* exhibitus sit, quem Ecclesia cit. decretis Urbani VIII. prohibuit. Quodsi de facto cultus quidam publicus servo Dei exhibitus fuerit, processus fiat necesse est « *de casu excepto* », i. e. iuris ordine servato probari debet illum cultum publicum non praeiudicare servo Dei, quippe qui aut per communem Ecclesiae consensum vel per indultum S. Pontificis vel S. R. C. permissionem vel per immemorabilem temporis cursum aut per Patrum virorumque sanctorum scripta vel longissimi temporis scientia ac tolerantia Sedis Apostolicae vel Ordinarii colatur (64).

II. *De vitae sanctitate* (virtutibus) *et miraculis in genere*. Qui processus a priori *de non cultu* plane distinctus sit oportet.

(62) Benedict. XIV. Const. « *Sollicitudini* » 1. Oct. 1745. § 5.; *Bened. XIV.*, Doctrina de servor. Dei beatif. l. I. cap. 22. l. II. cap. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 23. sq.; *Lauri-Fornari*, Codex pro postulator. causar. beatif. et canoniz. p. 4. sq. 81. sq. 126. sq.; *Bangen* l. c. p. 227. sq.

(63) Epist. encycl. et decret. S. R. C. 12. Mart. 1631.; *Benedict. XIV.* l. c. l. II. cap. 2.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 327. sq.

(64) Decret. Urbani VIII. 13. Mart. 1625. § 4. 5. Iul. 1634. § 1., ubi declarat *longissimum* illud tempus vel *immemorabilem* cursum esse tempus centum annorum metam *excedens* i. e. ante a. 1634.; S. R. C. 16. Decemb. 1826. 5. Dec. 1868.; *Benedict. XIV.* l. c. c. 7. 11. sq. 15. 17. sq. 22. sq.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 31. sq. 340. sq. 342. sq.

tet atque *generalis* est de *fama* communis opinionis de virtutibus, martyrio, miraculis (65).

375. *Forma* utriusque processus eadem fere est. Imprimis a rege vel congregatione religiosa vel aliis personis, quae causam promovent beatificationis servi Dei, per *mandatum* constituendus est *procurator* (66) sive *postulator*, qui ad instar actoris roget *Ordinarium*, ut incipiat causam ad eum *finem* transmittendi acta cum sententia pro informatione ad Sedem Apostolicam. Qui Ordinarius, si aliunde nihil obstat ob scripta haeretica asserti servi Dei (67), et ipse non possit praeesse iudicio, ad processum de non cultu vel casu excepto deputat suum Vicarium generalem vel alium clericum in dignitate ecclesiastica constitutum (68), accersuntur *notarius* (69) et *promotor fiscalis* (70), proponit procurator *articulos*, promotor fiscalis vero suas obiectiones, sequuntur examina testium et visitatio sepulchri (71). Tandem procurator petit, ut finiatur causa, atque Ordinarius vel iudex deputatus servatis omnibus solemnitatibus termino assignato fert *sententiam* de non cultu vel de casu excepto. Simili fere modo conficiuntur acta de *fama* sanctitatis vitae, virtutum (martyrio), miraculorum in genere; at sententia in hoc processu ab Ordinario non fertur, minime vero excluduntur *vota* Ordinarii, iudicis deputati, promotoris fiscalis de te-

(65) *Bened. XIV.* l. c. l. I. cap. 22. l. II. cap. 1. 39. sq.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 126. sq.

(66) *Lauri-Fornari* l. c. p. 4. sq. 81. sq.; *Périer*, Les Juges diocésains dans le procès informatif des causes de beatification.

(67) *Benedict. XIV.* cit. Const. « *Sollicitudini* » §§ 5. 6.; *Bangen* l. c. p. 228.

(68) *Epist. encycl. et decret. S. R. C.* 12. Mart. 1631.; *S. R. C.* 23. Dec. 1817. 27. Febr. 1887.; 10. Dec. 1870.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 327. sq. 343. sq. 349. sq. 97. sq. 208. sq.

(69) *Decret. S. R. C.* 10. Apr. 1894. et *Clem. XII.* 12. Aug. 1731.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 347. sq. 111. sq.

(70) *Decret. S. R. C.* 14. Ian. 1893.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 346. 106. sq.

(71) *Decreta Bened. XIV.* 23. Apr. 1741. 17. Iul. 1754., *Leonis XIII.* 8. Apr. 1889. de recta process. beatif. et canoniz. confectione; *Arch. f. k. K. t.* 47. p. 114. sq., ubi proluxa quaedam instructio ad condendum auctoritate *ordinaria* processum super immemorabili cultu; *Lauri-Fornari* l. c. p. 335. sq. 345. 208. sq. 22. sq.

stibus (72). Uterque processus transmittitur ad Curiam Romanam, ubi Secretario S. R. C. in forma legitima est tradendus.

376. De processu apostolico. *Iudex* in rebus gravioribus processus apostolici est solus *R. Pontifex*, in rebus vero secundariis S. R. C. Praeterea eadem S. C. causas difficiliore*s* *praeparat* suasque decisiones vel vota per modum *consilii* approbationi R. Pontificis proponit. Quodsi *Episcopi* vel *alii viri ecclesiastici* in processu apostolico funguntur officio iudicum, sunt *iudices delegati* Sedis Apostolicae.

De *obiecto* et *forma* processus apostolici optime constabit ex iis, quae de processu beatificationis et canonizationis in specie sequuntur.

377. De processu beatificationis. Qui processus incipit a *processu* quodam *praeparatorio* (73), qui eo tendit, ut a R. Pontifice obtineatur « *signatio commissionis* » (74). Quae si obtenta fuerit, servus Dei vocatur *Venerabilis* (75). Processus ordinarii imprimis a Praefecto S. R. C. sigillo muniti in archivo eiusdem S. C. per decem annos reponuntur. Quo tempore elapso acta tum solum aperiuntur, cum novae porriguntur supplicationes. Procurator a postulatoribus constitutus servatis solemnitatibus petit a R. Pontifice aperiitionem processus episcopalis et designationem Cardinalis Relatoris. Quodsi R. Pontifex precibus annuit, post complures deliberationes proponitur dubium: « *An locus sit admissioni commissionis etc.* » Quo dubio favorabiliter resoluta S. R. Congregationi datur mandatum generale procedendi in causa quadam beatificationis, cui iam R. Pontifex *manum* apposit (76).

(72) Decret. S. R. C. a Leone XIII. 11. Febr. 1894. confirmatum de non *coadiuvandis* probationibus *etiam* in processibus *ordinariis*; *Lauri-Fornari* p. 126. sq. 347.; *Bangen* l. c. p. 238.

(73) *Bened. XIV.* l. c. l. II. cap. 25. sq. de praevia revisione operum scriptorum a servis Dei; *Lauri-Fornari* l. c. p. 208. sq. 3. sq. 17. sq. Cfr. quoque S. R. C. 22. Aug. 1893. de postulatoribus in processu apostolico.

(74) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 35. sq.; *Lauri-Fornari* l. c.

(75) *Benedict. XIV.* l. c. l. I. cap. 37.

(76) Decreta cit. Innoc. XI. 15. Oct. 1678.; *Benedict. XIV.* l. c. l. II. cap. 35. sq.; *Bangen* l. c. p. 232. sq.

378. Processu *praeparatorio* finito incipit *processus generalis*, in quo de hisce dubiis versantur disceptationes et *sententiae iudiciales* :

I. « *An sententia Ordinarii N. de non cultu sit confirmanda vel infirmanda?* » Quare hoc dubio resolvitur quaestio de *validitate et relevantia primi processus ordinarii de non cultu*.

II. « *An sint concedendae litterae remissoriales et commissoriales et compulsoriales ad effectum conficiendi processum super sanctitate vitae, virtutibus et miraculis servi Dei N. in genere?* » Cuius dubii solutio potissimum innititur *actis et votis secundi processus ordinarii de fama sanctitatis et miraculis*.

III. Postquam Ordinarii loci, qui a Sede Apostolica ad conficiendum processum super sanctitate vitae etc. delegati fuerint, acta Romam transmiserunt, duplex dubium solvendum est de valore et relevantia huius processus, quod saepe per modum unius ita proponitur: « *An constet de validitate et relevantia processus in genere, ut deveniendum sit ad inquisitionem in specie?* » (77).

379. *Processus specialis* (78) inchoari potest, quamprimum duo illa dubia fuerunt soluta. Ad quem scopum R. Pontifex denuo concedit litteras commissoriales, quibus Ordinarius loci delegatur ad inquisitionem *in specie* de gradu *heroico* virtutum theologalium et cardinalium et moralium *vel* de martyrio, si servus Dei beatificandus sit martyr, et insuper saltem de duobus miraculis invocatione servi Dei patris (79).

Accepto et aperto processu, qui ab Ordinario delegato fuerat confectus, proponitur dubium « *super validitate processus* ». Cui quaesito si affirmative fuerit responsum, atque nondum *quinquaginta* anni a morte servi Dei elapsi sint, nequaquam il-

(77) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 40. sq. 43. sq.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 277. sq.

(78) *Benedict. XIV.* l. c. l. I. cap. 22. sq. l. III. cap. 1. sq.; *Baugen* l. c. p. 240. sq.; *Lauri-Fornari* l. c. p. 38. sq. 54. sq. 293. sq.

(79) *Decreta Benedict. XIV.* 23. Apr. 1741. 17. Iul. 1754. de probationibus subsidiariis, testibus de visu et auditu et de tribus vel *quatuor miraculis* quandoque ad beatificationem requisitis.

lico fit *discussio* secundi dubii *super relevantia processus*, sed acta in archivio S. R. C. reponuntur. Quodsi tempus legitimum est iam completum, aut dispensatio apostolica conceditur, rigorosum instituitur examen de *duabus principalibus quaestionibus* totius processus:

I. « *An constet de virtutibus theologalibus fide, spe et caritate tum in Deum tum in proximum necnon de cardinalibus prudentia, iustitia, fortitudine, temperantia earumque adnexis in gradu heroico in casu et ad effectum, de quo agitur?* » Cum martyrium suppleat virtutes, in causa beatificationis servi Dei, qui fuit martyr, dubium proponitur *de causa martyrii ex parte tyranni* et *de martyrio ex parte passi* (80).

II. « *An et quibus miraculis* (81) *constet in casu et ad effectum, de quo agitur?* » Si affirmativis responsis ad duo illa dubia de *principali merito* causae beatificationis in tribus congregationibus i. e. anteparaepratoria, praeparatoria, generali, sententia lata sit, unice restat, ut tertium dubium, quod magis ad *extrinsecas* causae difficultates refertur, authentice resolvatur:

III. « *An stante probatione virtutum* (martyrii) *et* (duor. aut trium aut quatuor) *miraculorum tuto procedi possit ad solemnem Vener. S. D. beatificationem?* » (*ad indultum beatificationis*) (82).

380. Omnibus hisce formalitatibus expletis R. Pontifex condit *decretum* beatificationis servi Dei, quod ordinarie in Basilica Vaticana *absente* R. Pontifice solemniter promulgari solet atque ex disciplina vigente ita fere sonat: « *De supradictae Congregationis* (i. e. S. R.) *consilio et assensu auctoritate apostolica tenore praesentium indulgemus, ut idem servus Dei* (N. N.) *in posterum Beati nomine nuncupetur etc.* » (83).

381. **De processu canonizationis.** Finita causa beatificationis non statim proceditur ad causam canonizationis; etenim omnino praerequiritur, ut nova proponantur miracula in-

(80) *Benedict. l. c. l. III. cap. 1. sq. 11. sq. 21. sq.*; *Lauri-Fornari p. 315. sq.*

(81) *Benedict. XIV. l. c. l. IV. part. 1. cap. 1. sq.*; *Lauri-Fornari l. c. p. 49. sq. 309. sq.*

(82) *Lauri-Fornari l. c. p. 52. sq.*

(83) *Benedict. XIV. l. c. l. I. cap. 24.*; *Lauri-Fornari l. c. p. 65. sq.*

vocatione Beati patrata, ipsius cultus magis propagetur, maior-que sit fama sanctitatis. Quibus conditionibus verificatis procurator nomine postulatorum in causa petit a S. R. C., ut concedantur litterae remissoriales ad conficiendum processum, sive ut signetur commissio ad reassumendam causam. Si R. Pontifex approbet reassumptionem causae, Ordinarii locorum denuo delegantur ad conficienda processus acta secundum articulos ad ipsos transmissos. Acceptis actis iudicum delegatorum duplex dubium in S. R. C. resolvitur scilicet *de validitate processus* et *de revelantia contentorum* in processibus N. N. de iis, quae supervenerunt post *indultam* Beato N. venerationem in casu.

Potissimum saltem de duobus *novis* miraculis constare debet. Quodsi in causis Beatorum per viam cultus immemorabilis aut ex indulto fuerit processum, ad solemnem eorum *canonizationem quatuor miracula* probanda sunt (84).

382. Absoluta disceptatione iudiciali de dubiis propositis in S. R. C. per approbationem a R. Pontifice decretis affirmativis eiusdem S. C. datam, tandem praemissis Consistoriis Cardinalium R. Pontifex ipse regulariter in Basilica Vaticana solemniter *fert* et promulgat sententiam canonizationis (85).

§ 5. DE CULTU SACRARUM RELIQUIARUM.

383. **Principia.** *Reliquiae* Sanctorum (λείψανα) sensu stricto intelliguntur *corpora* (86) vel corporis *partes* etiam minimae Sanctorum martyrum vel aliorum Sanctorum cum Christo viventium; at sensu latiore illae quoque res dicuntur reliquiae, quae *immediatam* quandam vel magis remotam connectionem cum illis servis Dei habuerunt v. g. vestes, instrumenta martyrii aut res, quibus corpus vel sepulchrum Sancti defuncti solummodo tactum est (87).

(84) Decreta Benedicti XIV. 23. Apr. 1741. 17. Iul. 1754.; *Bened. XIV. l. c. l. I. cap. 25. 26.*

(85) *Benedict. XIV. l. c. l. I. cap. 34. 35. 36.*; *Lauri-Fornari l. c. p. 78. sq.*

(86) Concil. Trid. Sess. XXV. decret. de invoc. iunct. profession. fidei Trid. Cfr. de diversis *nominibus* reliquiarum; *Kraus l. c. v. Reliquien l.*

(87) *S. Gregor. M. epist. l. IV. n. 30.*; *Schmalzgr. l. c. n. 40.*; *Thalhofer l. c. p. 315. sq. 318. sq.*; *Kraus l. c.*

Qui cultus reliquiarum, (ut latius probant theologi dogmatici), non solum in se *honestus* et *licitus* est, sed etiam fidelibus summopere *utilis*, ut denuo Concilium Tridentinum definivit contra pseudoreformatores. Honorantur enim illa corpora, « *quae viva membra fuerunt Christi et templum Spiritus Sancti ab ipso ad aeternam vitam suscitanda et glorificanda.....*, (et) *per quae multa beneficia a Deo hominibus praestantur* » (88).

384. **Notae historicae.** Christiani iam primis saeculis reliquias Sanctorum venerati sunt (89), atque nequaquam huiusmodi cultus tandem saeculo *quarto* in Ecclesiam introductus est (90). Quo in cultu profecto corpora Sanctorum *martyrum* primum locum obtinuerunt, cum super ipsorum sepulchris aedificarentur altaria et sacrificium Missae celebraretur (91).

In Ecclesia orientali atque occidentali sane de cultu reliquiarum paulatim *diversa* vigeat *disciplina*. Nam cum Ecclesia orientalis ex saeculo quarto permetteret, ut corpora martyrum *in particulas distraherentur* (92), Ecclesia occidentalis ab illa praxi usque ad saeculum septimum fuit penitus aliena (93). Id quod potissimum obtinet de Ecclesia Romana, quae pro antiquo more christianorum etiam legibus civilibus (94) corroborato *corpora martyrum integra conservare et colere* voluit (95) et nonnisi reliquias sensu *latiore* acceptas distrahere permisit. Vicissim Ecclesia orientalis in adoptandis reliquiis, quae tantum remote v. g. per tactum cum Sanctis connecterentur, *severior* fuit quam Ecclesia occidentalis (96).

(88) Conc. *Nicaen.* II. (a. 787.); Conc. *Later.* IV. (a. 1215.) = cap. 2. X. de reliq. III. 45.; Conc. *Constant.* et *Martin.* V. (a. 1418.) apud *Denzinger*, *Enchirid.* n. 245. 365. 573.; Conc. *Trid.* I. c.; *Schmalzgr.* I. c. n. 41. sq.; *Thalhofer* I. c.; *Kraus* I. c. I. III.; *Kirchenlex.* v. *Reliquien*.

(89) *Euseb.*, *Histor. eccl.* I. IV. cap. 15. de martyrio S. Polycarpi.

(90) Quare *Hinschius* I. c. t. IV. p. 263. alique errant, si cultum reliquiarum nonnisi ex saeculo *quarto* repetunt. Cfr. *Kraus* I. c. I.

(91) *Kraus* I. c. III. et v. *Altar* n. 9.

(92) *Gregor. Nyss.* in orat. 3. in 40 marty.; *Kraus* I. c. v. *Reliquien* II.

(93) *S. Gregor. M.* epist. I. IV. n. 30.; *Kraus* I. c.

(94) L. 7. *Cod. Theod.* de sepulcr. violat. IX. 17.; L. 14. *Cod. Iust.* III. 44.: « *Nemo humanum corpus ad alterum locum sine Augusti affatibus transferat* ».

(95) *Kraus*, D. *Blutampullen* p. 27. sq.

(96) *S. Gregor. N.* I. c.; *Kraus*, *Real-Encykl.* v. *Reliquien* II. i. f.

Quae diversitas *disciplinae* non obstabat, quominus utraque Ecclesia in defendenda *doctrina catholica* de reliquiis contra antiquos adversarios perfecta concordia esset unita (97). Ecclesia Romana licet praxim transferendi *etiam integra* corpora Sanctorum ex loco *perpetuae* sepulturae in alium pro singulari sua veneratione in Sanctos atque indole populorum et severioribus legibus Romanis (98) usque ad saeculum septimum non probasset (99), tamen paulatim etiam in *stricta translatione* corporum Sanctorum eam disciplinam adoptavit (99), quam Ecclesia orientalis (100) iam ex saeculo quarto fuerat secuta. Nec minor fuit concordia Ecclesiae graecae et latinae, cum inde ex saeculo quarto et praesertim ex saeculo sexto *abusus* in cultu reliquiarum fuissent removendi. Qua in re ex L. 7. Cod. Theod. de sepulcr. viol. IX. 17. et L. 3. de Cod. Iust. de sacros. eccl. l. 2. *mercimonium* reliquiarum etiam authenticarum fuit interdictum. At multo magis cavendum fuit, ne ex lucri cupiditate vel superstitione falsae vel dubiae reliquiae pro veris colerentur (101), aut verae illegitime transferrentur per furtum vel rapinam (102). Quare quemadmodum Ecclesia iam primis saeculis solummodo indulsit, ut reliquiis *martyrum vindicato-*

(97) Cfr. text. cit. in not. 88.; *Euseb.* l. c. l. IV. cap. 15. l. VIII. cap. 6. 7.; *S. Cyrill. Alex.*, Contra Julian. l. VI. n. 204.; c. 20. Conc. Gangr. (a. 343.-381.); *S. Hieronym.*, Lib. advers. Vigilant. cap. 4. sq. (a. 406.); *Kraus* l. c. V.; *Hefele* l. c. t. III. p. 428. 471. sq.

(98) L. 1. 2. 3. D. de cadav. punit. XLVIII. 24.; L. 3. § 4. D. de sepulcro violato XLVII. 12. et L. 10. C. III. 44.; L. 8. 40. 44. D. de relig. XI. 7. et L. 7. Cod. Theod. IX. 17.

(99) *S. Gregor. M.* l. c.; *Benedict. XIV.* l. c. l. IV. part. 2. cap. 22. sq.; *Kraus* l. c. v. Translation.

(100) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 22. n. 1. iunct. *Kraus* l. c.

(101) Cfr. c. 17. Conc. Carthag. VI. (a. 401.); c. 2. Conc. Caesar. aug. (a. 592.), ubi verba « *igne probentur* » i. e. reliquiae in locis Arianorum inventae nequaquam cum *Hefele* l. c. t. III. p. 57. vertenda sunt « *comburantur* » a sacerdotibus, sed referri debent ad *ignis experimentum*, ut cum *Card. de Aguirre* iam tenuit *Benedict. XIV.* l. c. cap. 24. n. 1. sq.

(102) Cfr. cap. 51. Synod. Mogunt. (a. 813.) - c. 37. D. l. de consecr.; c. 12. Synod. Pictav. (a. 1000.); *Benedict. XIV.* l. c. cap. 25. n. 37. sq. cap. 26. n. 21. sq.

rum legitimus exhiberetur cultus (103), ita etiam postea sibi reservavit iudicium de authentia reliquiarum (104).

Postquam beatificatio atque cuiuscumque publici cultus concessio Sedi Apostolicae fuit reservata, etiam illa distinctio introducta est, ut penes Episcopos maneret *ordinaria potestas* approbandi sive authenticas declarandi reliquias servorum Dei, qui a R. Pontifice *iam fuerunt* rite beatificati vel canonizati. At nequaquam Episcopi retinuerunt facultatem in ordine ad cultum *publicum* approbandi et authenticas declarandi reliquias servorum Dei *nondum* a Sede Apostolica legitime beatificatorum vel canonizatorum. Hinc inter antiquum ius Decretalium et ius Concilii Tridentini Sess. XXV. de invocat. etc. non est ulla contradictio (105).

Denique non solum in singulis dioecesibus excitatus est zelus Episcoporum, sed ad perfectiorem executionem decreti Tridentini in Curia Romana a Clemente IX. Const. « *In ipsis* » 6. Iul. 1669. propria Sacra Congregatio Indulgentiarum et Sacrarum Reliquiarum instituta est. Singularis autem cura de reliquiis ex *catacumbis* almae Urbis extractis Cardinali Vicario est commissa (106).

385. **Disciplina vigens.** *Ad cultum privatum* reliquiarum requiritur et sufficit, ut quis privatim de sanctitate servi Dei et authentia reliquiae moraliter certus sit (107). Porro *integra corpora* Sanctorum aut *insignes* eorundem reliquiae in *domibus privatis* non sunt asservandae, sed tantum in ecclesiis; principibus autem et Praelatis ecclesiasticis illa privata retentio faci-

(103) *Benedict. XIV.* l. c. l. I. cap. 2.

(104) Cap. 62. Conc. Lateran. IV. (a. 1215.) = cap. 2. X. de reliquiis III. 45.; c. 27. Synod. nation. Hungar. (a. 1279.); c. 6. Synod. Ravennat. (a. 1311.).

(105) Cap. 1. X. de reliq. III. 45. (Alex. III. inter a. 1171.-1180.) iunct. cap. 2. X. eod. et decretis Urbani VIII. 13. Mart. 2. Oct. 1625. 5. Iul. 1634.; *Bangen* l. c. p. 218. 250.; *Benedict. XIV.* l. c. l. II. cap. 1. n. 10. sq.; *Reiffenstuel* lib. III. t. 45. n. 28.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 266.

(106) *Litterae encycl.* Card. Vicar. ad Episc. 17. Ian. 1881.; *Wernz*, Ius Decretal. tom. II. n. 694.; *Bangen* l. c. p. 251.

(107) *Lehmkuhl*, Theolog. mor. vol. I. n. 348. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 45. n. 44. Cfr. quoque Conc. provinc. Pragense. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 474.

lius conceditur. *Parvae* reliquiae apto loco in domibus privatis servari et e collo gestari possunt, dummodo absit superstitio (108).

386. *Ad cultum publicum* reliquiis exhibendum omnino requiritur, ut *authentice* constet per legitimam beatificationem vel canonizationem *de sanctitate personae* atque per iudicium competentis auctoritatis ecclesiasticae *de veritate* reliquiarum, et insuper si de *publico* cultu reliquiarum *Beati* agatur, standum est specialibus decretis apostolicis (109). Quodsi *novae* reliquiae servorum Dei iam beatificatorum vel canonizatorum recipiantur, *antequam publice* colantur, ab *Episcopo* loci ad tramites iuris Tridentini sunt recognoscendae et approbandae (110) vel ab ipso R. Pontifice sive per Litteras Apostolicas sive per rescripta Sacrae C. Indulg. praesertim in casibus difficilioribus ab Episcopis praepositis (111). *Corpora* Sanctorum in scrinio super altare collocanda non sunt, sed sub terra aut mensa altaris servari debent nec novis vestibus indui possunt absque licentia S. R. C. (112).

Translatio corporum *perpetuae* sepulturae datorum vel insignium reliquiarum Sanctorum intra *eandem* ecclesiam ex iusta causa et cum licentia *Episcopi* de loco in locum v. g. multo decentiorem fieri potest; at *alienatio* vel translatio perpetua earundem reliquiarum ab una ecclesia in *aliam* vel in alienam

(108) S. R. C. apud Muehlbauer, Decreta auth. C. S. R. v. Reliquiae n. 4.; *Benedict. XIV.* l. c. cap. 26. n. 1. sq.

(109) Cap. 1. 2. X. de reliq. III. 45.; Conc. Trid. l. c.; decret. S. R. C. 27. Sept. 1659. ab Alex. VII. approb. ad 11. iunct. decret. eiusd. S. C. 17. Apr. 1660. ad 4. Quare reliquiae Beatorum in *publicis processionibus* circumferri prohibentur; at in *ecclesiis*, ubi eorum officium et Missa celebratur, *exponi* possunt. Cfr. quoque *Schmalzgr.* l. c. n. 45. sq.; *Benedict. XIV.* l. c. l. II. cap. 1. n. 10. sq.

(110) Conc. Trid. l. c.; S. R. C. 11. Aug. 1691.; S. C. Indulgen. 16. Dec. 1749. in Collect. S. C. de Prop. n. 1912.

(111) Leo XIII. Const. « *Deus omnipotens* » 1. Nov. 1884.; S. C. Indulg. 29. Febr. 1864.; S. R. C. 10. Dec. 1863. et S. C. Indulg. 10. Aprilis 1668.; S. R. C. 23. Iun. 1892.; Collect. Lac. v. v. Sancti, Reliquiae; *Benedict. XIV.* l. c. l. IV. part. 2. cap. 24. sq. Cfr. quoque Act. S. Sed. vol. I. p. 248. sq. vol. II. p. 102. sq. 168. sq. 245. sq.

(112) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 26.

civitatem vel *diocesim* inconsulta *Sede Apostolica* omni noprohibetur (113).

Multo magis omnis translatio etiam authenticarum reliquiarum per *venditionem* simoniacam (114) vel *furtum* vel *rapi-
nam* (115) est penitus interdicta. Execrabile vero commercium *falsarum* reliquiarum omnino reprobatum (116).

Publice quoque et servatis rubricis reliquiae *Sanctorum* possunt *exponi*, populo in *capsula ostendi* et *osculandae* porrigi, in processionibus *circumferri*, atque ipsa *benedictio* populi fidelis cum reliquiis est permissa (117).

Quodsi tandem *nova miracula* per reliquiam *Sancti* canonizati vel Beati patrata fuerint, sine approbatione Episcopi loci publicanda non sunt (118).

387. *Specialis* quidam cultus legibus ecclesiasticis accurate determinatus praestari debet *particulis verae crucis Christi* (119),

(113) S. C. Indulg. 17. Nov. 1676. in Collect. S. C. de Prop. Fide n. 1911.; *Benedict. XIV.* l. c. cap. 22. n. 2. sq. de transl. corpor. servor. Dei et Beator. n. 11. sq. de transl. corpor. Sanct.; *Wernz* l. c. t. III. n. 160. not. 141.

(114) L. 3. Cod. de sacros. eccles. I. 2.; cap. 2. X. de reliq. 111. 45.; S. C. Indulg. 21. Dec. 1878. et Litter. encycl. Card. Vicar. 17. Iunii 1881., ubi etiam prohibetur emptio sub quolibet *praetextu etiam* redimendi sacras illas reliquias; *Schmalzgr.* l. c. n. 57. sq.; *Benedict. XIV.* l. c. cap. 26. n. 21.; *Ferraris* l. c. v. Cultus Sanctor. n. 68. Cfr. quoque Conc. prov. Venet. (a. 1859.) in Collect. Lac. t. VI. col. 340.

(115) Cfr. c. 51. Conc. Mogunt. (a. 813.) = c. 37. D. I. de consecr.; *Benedict. XIV.* l. c. cap. 25. n. 37. sq. cap. 26. n. 21. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 65. Imo « *extrahentes absque legitima venia reliquias ex sacris coemeteriis sive catacumbis Urbis Romae eiusque territorii eisque auxilium vel favorem praebentes* » etiam ex Pii IX. Const. « *Apost. Sedis* » ipso facto incurrunt excommunicationem R. Pontifici simpliciter reservatam. Cfr. *Bened. XIV.* l. c. cap. 28.

(116) Honor. III. Const. « *Grave* » 14. Iul. 1223.; Litt. encycl. Card. Vicar. 17. Ian. 1881.

(117) Cap. 2. X. de reliq. III. 45.; S. R. C. 11. Aug. 19. Oct. 1691.; S. R. C. apud *Muehlbauer*, Decret. auth. C. S. R. v. Reliquiae; *Schmalzgrueber* l. c. n. 55. sq.; *Benedict. XIV.* l. c. cap. 26.; *Thalhofer* l. c. p. 317. sq. Cfr. de reliquiis Beatorum h. t. not. 109.

(118) Conc. Trident. l. c. i. f.; Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.) et Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) in Collect. Lac. t. VI. col. 27. sq. 532.; *Benedict. XIV.* l. c. l. II. cap. 1. n. 13.

(119) S. R. C. apud *Muehlbauer* v. v. Baldachin. n. 13. Crux n. 23.

quae fere eodem modo *externo* coluntur atque sacramentum eucharistiae in tabernaculo inclusum; porro *reliquis* quoque *instrumentis passionis* v. g. spineae coronae D. N. I. C. (120).

§ 6. DE CULTU SACRARUM IMAGINUM.

388. **Principia.** Sacrae imagines imprimis sunt legitimum *obiectum cultus vere honesti atque pii*. Nequaquam enim colendae sunt more gentilium, sed honor, « *qui eis exhibetur*, (ut verbis Concilii Tridentini utamur), *refertur ad prototypa*, quae illae repraesentant, ita ut per imagines, quas osculamur et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus et Sanctos, quorum illae similitudinem gerunt, veneremur ». Praeterea imago quaedam, cui iam propter repraesentationem sacri archetypi veneratio debetur, forte etiam ex compluribus aliis titulis sacra est habenda, v. g. si Deus per illam *miracula* operatur, vel peculiari ritu ecclesiastico fuerit *benedicta*, vel simul sit *reliquia* sacra. Neque illud omittendum est, quod sacrae imagines sint aptissimum medium erudiendi et confirmandi populum in articulis fidei atque excitandi ad exercitium virtutum (121).

389. **Notae historicae.** Sacrae imagines praesertim Christi crucifixi iam primis saeculis occurrunt, quae saltem *memoriae* et *ornatus* causa adhibentur (122). Quodsi *Hinschius* l. c.

Reliqui n. n. 11.; *Benedict. XII.*, De festis l. I. cap. 14. 16.; *Thalhofer* l. c. p. 283. sq.; *Kraus* l. c. v. v. Kreuz sq.

(120) Decretum generale S. R. C. a Leone XII. 27. Maii 1826. confirmatum; *Thalhofer* l. c. p. 285. sq. Cfr. de guttis sanguinis Christi, quae in nonnullis civitatibus conservantur: S. R. C. 22. Sept. 1827; *Iox*, D. Reliquien d. kostb. Blutes uns. goetl. Heil. iunct. *Thalhofer* l. c. p. 284. et *Pesch*, Praelect. dogmat. t. IV. n. 132. sq.

(121) Conc. Nicaen. II. (a. 787.) Sess. VII. VIII.; c. 3. Conc. Constantinop. IV. (a. 869.); Conc. Trid. Sess. XXV. de invocat.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 69. sq.; *Benedict. XII.*, Doctr. de serv. Dei beatif. l. IV. part. 2. cap. 21.; *Ferraris* l. c. v. Imagines; *Zech*, De iure rer. eccles. sect. 1. tit. 6. de sacris imaginibus; *Thalhofer* l. c. n. 286. sq. 323. sq.; *Kirchenlex.* v. v. Bilder sq. Cfr. quoque theologos *dogmaticos* v. g. *Petav.*, De incarn. l. XV. cap. 6. sq.; *Pesch* l. c. t. IV. n. 657. sq.

(122) *Kraus* l. c. v. v. Bilderverehr., Heiligenbilder, Iesus Chr., Ma-

t. IV. p. 275. alique opinantur nonnisi saeculo *quinto* primum in *Oriente* propagatam esse *venerationem imaginum* Christi et Sanctorum, quam *eodem* saeculo Ecclesia occidentalis *condemnandam* esse declaravit, id solidis argumentis non demonstrant (123) neque satis distinguunt dogma Ecclesiae a *disciplina* ecclesiastica, quae in *usu* atque etiam in veneratione sacrarum imaginum varia pro variis locis et temporibus existere potuit (124). Postquam in Ecclesia *occidentali* Serenus, Episcopus Massiliensis, versus finem *saeculi sexti* pro suo indiscreto zelo a Gregorio M. reprobato (cfr. c. 27. D. III. de consecr.) imagines Sanctorum confregit et ex ecclesiis removit, ut vitaret adorationis periculum, tandem Imperatores Byzantini saeculo octavo perversis imbuti principiis de usu et veneratione sacrarum imaginum diu impugnare coeperunt genuinam *doctrinam* et *praxim* catholicam de sacris imaginibus atque adeo ad violentam persecutionem patronorum doctrinae catholicae et cultorum *sacrarum* imaginum progressi sunt (125).

Quae nova haeresis a Concilio Nicaeno II. (a. 787.) (cfr. c. 28. D. III. de consecr.) aliisque Conciliis v. g. Conc. Late-

rienbilder; Luedtke, D. Bilderverehr. u. bildl. Darst. in d. ersten christl. Jahrh.

(123) Certe ex can. 36. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) solidum argumentum peti nequit; est enim canon Concilii mere *particularis*, quod etiam in aliis rebus ad severiores inclinat sanctiones. Praeterea secundum sensum obvium primae partis canonis *indiscriminatim* prohibentur *picturae* in ecclesia, (unde complures interpretes huius canonis, ut recte docet Funk l. citand. arbitrarie recedunt a verbis); porro *motivum* prohibitionis, quod in altera parte exprimitur, (« *ne quod colitur et adoratur, in parietibus pingatur* »), in se pariter est satis clarum. At *cur*, quod colitur, non sit pingendum in parietibus scl. ob *errorem dogmaticum* de licito usu imaginum aut ob *pericula* extrinseca abusu et *disciplinae*, neutrum ab Episcopis in canone enuntiatur, sed aliunde est colligendum. Cfr. Funk in Act. theolog. Tubing. t. 65. p. 271. sq., qui tamen *aliunde* inefficaciter probat illo canone in ecclesiis usum imaginum prohiberi ut in se *illicitum*; Hefele l. c. t. I. p. 170.

Multo minus Gregor. M. ex saeculo sexto inter adversarios venerationis imaginum recenseri potest, si quis attente legat eiusdem Pontificis epist. ad Seren., Episc. Massiliens. (a. 599.) et ad Secundin. (a. 599.).

(124) Zech l. c. §§ 69. 70. 72. 73.; Hefele l. c. t. III. p. 366. sq.

(125) Hefele l. c. p. 369. sq.; Zech l. c. §§ 59. sq.

ran. (a. 769.) et praesertim etiam a Rom. Pontificibus v. g. a Gregorio II. (c. a. 728.) et a Gregorio III. (a. 731.-741.) fuit proscripta et legitima praxis venerationis sacrarum imaginum vindicata.

Quodsi Synodus Francoford. (a. 794.) cap. 2. videatur re-
 icere doctrinam et praxim a Concilio Nicaeno II. (a. 787.) ap-
 probatam, universa illa oppositio orta est ex falsa interpreta-
 tione textus graeci definitionis Nicaenae atque mox cessavit. Nam
 quoad ipsam doctrinam inter Ecclesiam orientalem et occiden-
 talem non fuit dissensio (126). Quare facile intelligitur, cur Ro-
 mani Pontifices *non tentarint* inde ex saeculo nono *doctrinam*
Romanam de veneratione imaginum *introducere* in regnum Fran-
 corum, ut *Hinschius* l. c. p. 276. philosophatur. Quae con-
 cordia utriusque Ecclesiae non fuit sublata, cum Imperator Leo V.
 (a. 813. - 820.) denuo doctrinam et disciplinam ecclesiasticam
 de sacris imaginibus oppugnaret, et complures Episcopi Galliae
 in conventu Parisiensi (a. 825.) de cultu sacrarum imaginum
 sinistre et confuse scriberent (127).

Cum praeceuntibus compluribus haereticis medii aevi (128)
 pseudoreformatores atque imprimis Calvinistae saeculo decimo
 sexto cultum sacrarum imaginum theoretice et practice impu-
 gnarent, Concilium Tridentinum Sess. XXV. de invoc. doctri-
 nam et praxim catholicam denuo approbare et explicare non
 omisit.

Ad quam definitionem Tridentinam postea aliae declaratio-
 nes Ecclesiae contra falsas doctrinas accesserunt. Praesertim vero
 Romani Pontifices, S. R. C., Praelati ecclesiastici curarunt, ut
 per sapientes leges disciplinares in usu et veneratione sacrarum

(126) *Hefele* l. c. p. 689. 694. sq. 705. 435., unde constat praeter
 Episcopos Italiae etiam duodecim Episcopos Franciae intervenisse Concilio
 Lateranensi (a. 769.).

(127) *Hefele* l. c. t. IV. p. 1. sq. 8. 41. sq. 104. sq.; *Zech* l. c.
 §§ 65. sq.; *Kirchenlex.* v. *Bilderstreit* II. Cfr quoque Synod. Constantinop.
 (a. 842.); cap. 6. Conc. Lateran. (a. 863.); c. 3. Conc. Constantinop. IV.
 (869.); *Nilles*, *Kalendar. manuale* utriusque Eccles. t. II. p. 100. sq. de
 festo orthodoxiae.

(128) *Zech* l. c. § 67.; *Hefele* l. c. t. V. p. 347. sq. Cfr. quoque
 cap. 1. de off. Ordinar. l. 16. in Sext. = c. 17. Concil. Lugdun. II. (a. 1274.)
 contra detestabilem abusum in tractandis sacris imaginibus.

imaginum tollerent abusus atque promoverent cultum divinum artemque christianam (129).

390. **Disciplina vigens.** *Generatim* sacrae imagines v. g. Dei vel SS. Trinitatis (130) vel Christi D. vel B. V. Mariae, Angelorum, Sanctorum etc. (131) ut recte colantur, nihil repraesentent oportet, quod sit contra *fidem* et *bonos mores* (132). *Verae* sint i. e. *conformes* saltem quoad substantiam factis in sacra scriptura, traditione, historia ecclesiastica relatis; *non insolitae*, secus in ecclesiis publicis etiam exemptis sine approbatione Ordinarii exponi non possunt; *non alienae* in forma vestium, in coloribus etc. a praxi Ecclesiae probata et praescripta (133).

391. Ex *specialibus* legibus ecclesiasticis (134) imagines sacrae in *parietibus* et *altaribus* ecclesiarum pingi possunt, at *solo* sive pavimento non sunt insculpendae. In *eodem* altari *eiusdem* mysterii vel Sancti *una* tantum sit imago. *Thurificatio* et *benedictio* imaginum, appositio *luminum* aliaque ornatus genera ab Ecclesia sunt permissa (135). Porro in *processionibus* pu-

(129) Cfr. v. g. Urban. VIII. Const. « *Sacrosancta* » 15. Mart. 1642.; decreta S. R. C. apud Muehlbauer l. c. v. Imago; Collect. Lac. v. v. Imagines, Sancti; infra h. t. de discipl. vig.

(130) Cfr. de imaginibus Dei anathematism. Conc. Nicaen. (a. 787.) apud Denzinger l. c. n. 247.; Conc. Trid. l. c.; decret. Alex. VIII. 7. Decembr. 1601.; Benedict. XIV. Const. « *Sollicitudini* » 1. Octobris 1745. §§ 11. sq.; Pii. VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 69.; Benedict. XIV., Doctrina de serv. D. beat. l. c. n. 1. 2. 3.; Zech l. c. §§ 75. sq.; Ferraris l. c. n. 2. sq.; Iakob, D. Kunst im Dienste d. Kirche p. 109. sq. 113. sq.; Kraus l. c. v. Dreifaltigkeit.

(131) Cfr. c. 82. Conc. Trullan. (a. 692.) et c. 29. D. III. de consecr. iunct. Zech. l. c. §§ 76. 77.; Benedict. XIV. l. c. n. 4.; Ferraris l. c. n. 9. not. 71.; Hefele l. c. t. III. p. 340. not. 3.; Kirchenlex. v. v. Abgar, Christusbilder etc.; Kraus l. c. v. v. Iesus Christus, Marienbilder, Engelbilder, Heiligenbilder.

(132) Urbani VIII. Const. « *Sacrosancta* »; Conc. Trid. l. c.; Zech l. c. §§ 75. 77.

(133) Conc. Trid. l. c.; Urban. VIII. Const. « *Sacrosancta* »; Leon. XIII Const. « *Offic. ac muner.* » n. 15.; S. R. C. 27. Aug. 1836. 12. Maii 1877. 23. Febr. 1894.; Benedict. XIV. l. c. n. 4. sq.; Zech l. c. §§ 77. sq.; Thalhofer l. c. p. 326. sq.; Iakob l. c. p. 110.

(134) S. R. C. apud Muehlbauer l. c. v. Imago; Collect. Lac. v. Sancti; Benedict. XIV., Inst. eccl. 73.; Zech. l. c. § 83.; Thalhofer l. c. p. 326.

(135) De imaginibus servorum Dei nondum beatificatorum atque Bea-

blicis imagines sacrae circumferri possunt exceptis processionibus *theophoricis*, in quibus per se adhiberi non possunt. Tandem in expositione theophorica 40 horarum, a sabbato ante dominicam passionis usque ad « *Gloria in excelsis Deo* » in sabbato sancto omnes imagines et statuæ in ecclesiis sunt tegendæ velis (136).

392. *Singularis* omnino cultus exhibendus est:

I. *Imagini crucifixi* (137). Haec enim censetur vera *imago Christi* atque ut talis colitur; id quod in aliis instrumentis passionis non obtinet, licet ipsa quoque sint obiecta specialis venerationis. Imago crucifixi praecipue colenda est a denudatione crucis in parasceve Domini usque ad nonam sabbati sancti; omnes enim, etiamsi sint Episcopi vel sacerdotes officia divina celebrantes, ante illam *genuflectere* debent; at aliis anni temporibus sacerdos celebrans si sit paratus, profundam tantum facit inclinationem ante crucem altaris maioris, reliqui vero genuflectunt, si transeant.

II. *Imaginibus miraculosis* (138). Quae imagines aliaeque similes, quae apud populum in magna veneratione esse solent, sine speciali indulto Sedis Apostolicae ab una ecclesia in aliam transferri vel alienari nequeunt (139).

torum servanda sunt decreta Urbani VIII. 13. Mart. 2. Oct. 1625. 5. Iulii 1634. et S. R. C. 28. Sept. 1658. 27. Sept. 1659., nisi ex speciali indulto apostolico amplior concessa sit facultas.

(136) S. R. C. 27. Sept. 1828. 12. Nov. 1848. ad 39.

(137) *Benedict. XIV.* Const. « *Accepimus* » 16. Iul. 1746.; S. R. C. apud *Muehlbauer* l. c. v. v. Crux, Imago n. 5.; *Thälhofer* l. c. p. 282. sq.; *Jakob* l. c. p. 116. sq. et v. Kreuz.

(138) Concil. Trid. l. c. de iure Episcopi caute approbandi *nova miracula*; Leon. XIII. Const. « *Officiorum* » n. 13.; Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.) in Collect. Lacens. t. VI. col. 27. sq.; *Zech* l. c. § 72.; *Thälhofer* l. c. p. 324. sq.; *De Angelis*, Praelectiones iur. can. l. III. t. 45. n. 3. i. f.; *Kirchenlex.* v. Christusbilder III. 4.; *Kraus* l. c.; *Nilles* l. c. t. I. p. 414. 250. sq. t. II. p. 157. 627.

(139) S. C. C. in caus. Ferentill. 31. Iul. 1706.; Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) in Collect. Lac. t. VI. col. 532.; *Ferraris* l. c. v. Imago n. 57. 80.; *Bouix*, De iure regular. t. II. p. 292.

CAPUT II. DE TEMPORIBUS ET LOCIS CULTUS DIVINI.

TITULUS XV.

DE CELEBRATIONE FESTORUM.

(Lib. II. tit. 9. de feriis;
lib. III. tit. 45. de reliq. et vener. Sanct.)

393. **Fontes:** Decret. Grat. C. XV. q. 4.; Dist. III. de consecr. — Cpl. I. et II. l. II. t. 7. de fer. (1) — Decretal. Gregor. IX. l. c.; Decret. Bonif. VIII. l. III. t. de reliq.; Const. Clem. V. et Extravag. com. l. III. eod. tit. — Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 12. de regul., Sess. XXV. cont. de... dieb. festis. — Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 49. sq.; Pii V. Const. « *Cum primum* » 1. Apr. 1566.; Gregor. XIII Const. « *Inter gravissimas* » 24. Febr. 1582.; Urban. VIII. Const. « *Universa* » 13. Septembris 1642.; Benedict. XIV. Const. « *Nilil* » 12. Aug. 1742., Const. « *Ab eo* » 5. Nov. 1745., Const. « *Non multo* » 14. Nov. 1748.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 73. 74. — S. C. C. in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 470. sq.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 2028. sq.; Decret. auth. C. S. R. ed. *Muehlbauer* et nov. ed. Rom.: Collect. Lac. v. v. *Dominicae, Festum*.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. — *Zech*, De iure rer. eccl. sect. 2. tit. 22. de dominicis et festis.; *Devoti*, Inst. canonic. l. II. t. 5. de festor. celebr.; *Scherer*, Handb. d. K. t. II. p. 681. sq.; *Hinschius* Syst. d. k. K. t. IV. p. 279. sq. — *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 2.; *Gretser*, De fastis christian.; *Thomassin.*, Traité des fêtes de l'église; *Benedict. XIV.*, Comment. de... festis; *Ferraris*, Biblioth. can. v. Festa; *Fessler*, Vermischte Schrift. p. 225. sq; *Nilles*, De rationib. festor., Kalendar. manuale utriusque Eccl.; *Kraus*, Real-Encykl. v. Feste; *Kirchenlex.* v. Feste; *Thalhofer*, Hdb. d. k. Liturg. t. II. p. 537. sq.

Praenotiones.

394. I. **Connexio materiae.** Postquam in genere de *fontibus, ministris, obiecto* cultus divini disputatum est, iam accuratius videntur explicandae duae *principales circumstantiae* cultus divini scl. *tempus* et *locus*, quae *legibus ecclesiasticis* sunt

(1) Cfr. quoque Cod. III. 12. de fer.

determinatae (2). Qua in re antiqui commentatores iuris Decretalium de *temporibus sacris* agere solent l. II. tit. 9. de feriis, ubi occasione feriarum *iudicialium* etiam de *festis ecclesiasticis* disserunt (3). At quamvis inter ferias iudiciales et festa ecclesiastica aliqua sit connexio, tamen *propria sedes* materiae de festis Ecclesiae certe non est in disquisitionibus *de iudiciis*, sed in iure *liturgico* sive cultu divino. Quare in Sexto, Clement., Extrav. com. lib. III. tit. de reliq. et vener. Sanct., nigrum latius patet quam rubrum; ibidem enim reperiuntur capita de *festis ecclesiasticis*. Summopere igitur videtur convenire, ut pro materia libro tertio propria et gravitate rei et praxi optimorum scriptorum etiam *specialis* proponatur *titulus* de celebratione festorum (4).

II. **Definitiones.** Quamvis universus *annus ecclesiasticus* (5) sit tempus sacrum cultui divino ab Ecclesia ex *ordine* stabilito sive *kalendario* (6) dedicatum, tamen *certae anni ecclesiastici partes* singulari plane modo dicuntur *sacra tempora* v. g. tempus adventus vel quadragesimae, atque idem obtinet de *diebus quibusdam*, quae appellantur *festae ecclesiasticae*.

Festum (ἑορτή) ecclesiasticum in genere, quod nunc *feriae* sive *dies communi* opponitur, est dies sanctae laetitiae, qui speciali modo ab Ecclesia cultui divino est dedicatus; at sensu stricto festa Ecclesiae dicuntur illi dies sanctae laetitiae et specialis cultus divini, quibus ex *praecepto ecclesiastico* universus populus fidelis iubetur *vacare* a laboribus servilibus et assistere saltem sacrificio *Missae* (7).

(2) Suarez, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 2. pr.; Gasparri, De ss. eucharist. n. 66. sq.

(3) Schmalzgr. l. II. t. 9. n. 1. sq. 9. sq.

(4) Cap. unic. de reliq. III. 22. in Sext.; cap. unic. eod. III. 16. in Clem.; cap. 1. 2. eod. III. 12. in Extrav. com.; Zech l. c. et Devoti l. c. in font.; Nilles in Act. theol. Oenip. t. I. p. 293.

(5) Thalhofer l. c. t. II. p. 537. sq.

(6) Gregor. XIII. Const. cit. « *Inter gravissimas* »; Zech l. c. tit. 19. de kalendario eccles.; Baeumer, Gesch. des Breviers p. 18. sq. 22. 67. 186. sq. 467.; Nilles, De computo eccles., De studio rei kalendar. clericis praescripto, Kalendar. manuale utriusque Eccles.; Nirschl, Propaed. d. Kirchcheng. p. 276. sq.

(7) Cfr. c. 16. 29. 49. Conc. Laodic. (a. 343.-381.) iunct. Hefele l. c. t. I p. 762. 772.; Innoc. I in epist. ad Decent. Eugub. n. 7.; cap. 11.

III. Divisiones (8). Festa dividuntur:

I. In *festa fori* sive de praecepto et in *festa chori* sive de devotione; illa etiam a populo cum solemnitate sunt celebranda per abstinenciam a laboribus servilibus et assistenciam in sacrificio Missae; haec solummodo a *clero* celebrantur in ecclesiis per officium divinum et solemniozem liturgiam.

II. In *festa communia*, quae in universa Ecclesia celebrantur, et in *particularia*, quae tantum in particulari territorio vel a certis *personis* servantur.

III. In *festa immobilia* et *mobilia*; illa celebrantur singulis annis *die fixo*, haec diem fixum celebrationis non habent, sed dependentem a festo paschatis (9), cuius dies etiam ex disciplina vigente fixus non est.

IV. Ad usum potissimum liturgicum in *duplicia*, *semiduplicia*, *simplicia*; porro in *solemnia* et *non solemnia*. Festis solemnibus nunc tantum adnumerantur *festa duplicia*, quae denuo subdividuntur in *duplicia minora* et *maiora*, in *duplicia primae* et *secundae* classis.

V. In *festa ordinaria*, quae ex sacrorum canonum dispositione singulis annis statis diebus sunt celebranda, et in *extraordinaria* sive repentina, quae extra consuetum ordinem anni ecclesiastici sive a iure sive a competente Superiore ecclesiastico sunt praescripta. Quae divisio raro habet practicam utilitatem.

§ 1. PRINCIPIA FUNDAMENTALIA.

395. Quemadmodum *Deus naturale* praeceptum, quo *aliquod tempus* externo Dei cultui tribuendum esse statuitur, in tertio decalogi praecepto per legem *positivam et caeremonialem veteris testamenti* accuratius determinavit (10), ita etiam Eccle-

X. de celebr. III. 41., ubi *festum* distinguitur a *feria*; cap. 1. 2. 3. 5. X. de fer. II. 9.; *Schmalzgr.* I. II. t. 9. n. 2.; *Hefele* I. c. t. I. p. 326. sq. de feria sexta hebdom. sanct. non celebranda per modum *festi*.

(8) *Schmalzgr.* I. c. n. 3. sq.

(9) Cfr. de varia disciplina celebrandi diem paschatis in antiqua Ecclesia et controversiis inde exortis: *Euseb.*, *Histor. eccles.* I. V. cap. 24. sq.; *Hefele* I. c. t. I. p. 86. sq. 320. sq. Nostra aetate viri docti denuo disputant de immutando die festi paschalis, ita ut incidat in dominicam mediam inter 4. — 11. Apr.

(10) *Suarez* I. c. tract. II. lib. 2. cap. 1. n. 1. sq.

sia post abrogatas leges caeremoniales populi Israel de sabbato et festis (11) convenienter tulit leges de observatione festorum, quae cultui divino specialiter essent destinata. Certe *Christus Dominus* speciale quoddam festum in novo testamento non instituit; nam praeter leges fidei et sacrificii atque sacramentorum non condidit alia praecepta positiva. At homines corporis laboribus facile nimis distrahuntur; ergo omnino compellendi sunt, ut interdum cessent a laboribus et cultui divino sese dedificent. Porro nisi ab auctoritate publica *certum tempus* cultui divino determinetur, vix unquam tota *societas* ut societas ad cultum Dei publicum et communem congregabitur. Quare Ecclesia cum in novo testamento amplissima potestate instructa fuerit ad ordinandas res religiosas, pro suo iure sapientique consilio condidit praecepta de observantia festorum (12).

396. Qua potestate Ecclesia imprimis usa est ad instituentem *diem dominicam*. Nequit enim in dubium vocari, quin festivitas diei dominicae in lege gratiae *iure ecclesiastico*, non *iure divino* fuerit introducta, tum si attendatur ipsa *diei solis* electio, tum *septimi* cuiusque diei ad cultum divinum dedicatio. Id invicte demonstratur ex illo principio, quod Christus Dominus sublato sabbato non dederit in novo testamento speciales leges divinas de hisce *accidentalibus* observantiis, quae non spectant ad leges fidei et substantialia sacrificii eucharistici atque sacramentorum, sed Ecclesiae pastoribus reliquit ordinanda. Quare festivitas diei dominicae quamvis in hac sententia de *absoluta* potestate Ecclesiae mutari posset, tamen habet practicam et *moralem* immutabilitatem; nam etiamsi in particulari *dispensari* possit, nihilominus *moraliter* nequit occurrere *causa rationabilis* totalis abrogationis (13).

(11) Cfr. c. 12. D. III. de consecr. (S. Gregor. M. a. 602.); c. 16. 29. 49. Conc. Laodicen. (a. 343.-381.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 762. 772.; *Suarez* l. c. n. 11. sq.

(12) Cfr. c. 20. Conc. Nicaen. (a. 325.) = c. 13. D. III. de consecr.; c. 2. Conc. Caesaraug. (a. 380.); c. 5. Conc. Carthag. V. (a. 401.); c. 47. Conc. Agath. (a. 506.); c. 28. Conc. Aurel. III. (a. 538.); c. 1. Conc. Tolet. X. (a. 656.); c. 1. D. III. de consecr.; c. 1. 2. 5. X. de fer. II. 9.; *Suarez* l. c. cap. 2. 3.; *Cavagnis*, Instit. iur. publ. eccl. P. II. p. 275. sq.

(13) Collect. Lac. t. VI. col. 321. 534.; *Suarez* l. c. cap. 4. n. 1.

397. Denique potestas indicendi et praecipendi dies festos *cultui divino* dedicatos in nova lege ita *soli* Ecclesiae est propria, ut nullo modo *principibus saecularibus* etiam *supremis* competat. Nam festorum observatio ad publicum Dei cultum ordinata procul dubio inter causas sacras et spirituales continetur; at in illis causis sola Ecclesia, non societas civilis pro fidelibus propria et nativa iurisdictione pollet (14). Quare Ecclesia specialibus declarationibus non solum reprobavit prohibitionem festorum *ecclesiasticorum* a principibus saecularibus attentatam (15), sed etiam *nova* festa religiosa zelo quodam indiscreto a magistratibus civilibus invalide instituta penitus condemnavit (16). Quodsi quae festa ecclesiastica ob iustas rationes videantur *immutanda* vel *abroganda* vel denuo *inducenda*, principes saeculares non prohibentur, quominus sua *postulata* Ecclesiae proponant, penes quam in hac materia est ultimum et definitivum *iudicium* atque auctoritas *statuendi* (17). Neque quidquam obstat, imo summopere desiderandum est, ut potestas civilis diebus festis illos abusus pro suo iure prohibeat, qui sane cum *cultu divino* nihil habent commune v. g. inhonesta

sq. 7. sq. Quare si *Kraus* l. c. v. Sonntag asserit *absque omni dubio electionem huius diei* (dominicae) *niti ordinatione Christi Domini*, id sensu obvio non habet solidum fundamentum. Similiter *Schmid* in Act. theol. Linc. (a. 1900.) p. 12. sq. pro tertia quadam sententia *nova et communiter* inter theologos et canonistas *non recepta* nec probabiles affert rationes nec argumenta *Suarezii* solide refutat.

(14) Cap. 10. X. de const. I. 2.; Leon. XIII. Encycl. « *Immortale* » 1. Nov. 1885.; *Suarez* l. c. cap. 12.; *Bened. XIV.*, Doctrin. de serv. D. beatif. l. IV. part. 2. cap. 15. n. 9. sq.; *Bouix*, De iure liturg. p. 319. sq.

(15) *Suarez* l. c. cap. 12. n. 2.; *Cavagnis* l. c. p. 280. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 295.

(16) Innoc. X. Const. « *Dum nuper* » 6. Oct. 1653. apud *Ferraris* l. c. v. Festa n. 8.

(17) *Hinschius* l. c. p. 295. sq. in hac materia recte reiecit *excessivum* quendam regalismum, at pro suis falsis principiis de relatione inter Ecclesiam et Statum nihilominus *competentiam* potestatis politicae nimium extendit; confundit enim causas in se *mere* temporales cum causis spiritualibus, quae cum causis temporalibus connectuntur, denique ex incommodis, quae in observantia festorum oriri possunt, falso deducit aliquam Status *competentiam*, cui tantum manet ius *recurrendi* ad *legitimam* auctoritatem Ecclesiae. Cfr. *Ferraris* v. Festa n. 21. sq.

spectacula, occasiones ebrietatis etc., atque *brachio suo saeculari* requiem festivam vel ipsi *saluti publicae* adeo convenientem et cultum divinum *tueatur* (18).

§ 2. NOTAE HISTORICAE.

398. Abrogata vetere lege caeremoniali etiam praeceptum de sabbato servando fuit *mortuum*, imo observatio sabbati facta est *mortifera*, si fieret *in vim* legis Mosaicae etiam nunc vigentis atque in signum Messiae *venturi* (19). Nihilominus primi christiani praesertim ex Iudaismo conversi atque in Ecclesia orientali adhuc saeculo quarto aliquam sabbati celebrationem ut *festi creationis*, sed exclusa superstitione iudaica retinuerunt (20), cum in Ecclesia occidentali *generatim* die sabbati potius praevaleret observatio *ieiunii* (21).

399. At utrique Ecclesiae inde a temporibus Apostolorum communis fuit celebratio *diei dominicae* sive diei solis (22). Cui festo principali singulis hebdomadis celebrando paulatim alia accesserunt unoquoque *anno* statis diebus sive mobilibus sive immobilibus peragenda, inter quae praesertim eminent festum nativitatis D. N., epiphania, pascha, pentecostes (23). Quorum

(18) Pii V. Const. « *Cum primum* » 1. Apr. 1566. § 7.; Collect. Lac. t. I. col. 853. t. V. col. 180. 715.; Leon. XIII. Encycl. « *Rerum novarum* »; *Cavagnis* l. c.; *Hinschius* l. c. p. 300. sq.

(19) Galat. IV. 8.; *S. Ignat. M.* in ep. ad Magnes. cap. 7.; *Suarez* l. c. cap. 4. n. 11. sq.

(20) Cfr. c. 66. Apostol. (de prohibito ieiunio in dominica vel sabbato); Const. Apost. l. II. cap. 9. l. V. cp. 15. l. VIII. cp. 32. 33.; c. 16. 49. Conc. Gangr. (a. 343.-381.) (de liturgia in sabbato); c. 52. 55. Concil. Trull. (a. 692.); *Kraus* l. c. v. v. Sabbat, Sonnabendfeier, Feste.

(21) *Tertullian.*, De ieiun. cap. 14.; *Victorin.* Petov. in fragm. De fabr. mundi; c. 26. Conc. Illiber. (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 66.; *Innoc. I.* in epist. ad Decent. Eugub. cap. 4. Cfr. quoque text. cit. in not. 20.

(22) Apocal. I. 10.; Act. Apost. XX. 7. sq.; *S. Ignat. M.* in ep. ad Magnes. c. 9.; c. 20. Conc. Nicaen. (a. 325.) = c. 13. D. III. de consecr. iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 430. sq.; *Suarez* l. c. cap. 4. n. 1. sq.; *Kraus* l. c. v. Sonntag.

(23) *Kraus* l. c. v. Feste, ubi de origine historica singulorum festorum disseritur; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 538. sq.; *Benedict. XIV.*, *Thomas-sin.*, *Fessler* l. c. in font.; *Duchesne* l. c. p. 218. sq.

festorum catalogi saltem inde a saeculo septimo ab Episcopis vel Conciliis particularibus concinnari coepti sunt (24). Nam primis illis temporibus *Rom. Pontifices* nondum sua potestate *usi sunt* ad instituenda et praescribenda festa in *universa* Ecclesia. Multo minus institutio alicuius festi etiam particularis fuit causa quaedam maior soli Romano Pontifici *reservata*. Hinc potestas *Episcoporum* vel *Conciliorum* particularium ad festa instituenda vel approbanda forte ex pia *consuetudine* in ipsorum territoriis de facto iam inducta sine ulla dubitatione fuit admissa (25).

400. Quodsi de *modo* quaeratur, quo prini christiani sua festa celebrarint, dubium existere non potest, quin illa *imprimis* consecrare studuerint per *sacram liturgiam*, ad quam summo cum fervore accesserunt (26). Refrigescente pristino zelo etiam expressis legibus poenalibus fuerunt compellendi, qui in civitate per tres dominicas *ad ecclesiam* non accederent (27). At cum postea *clerici* interdum cogerentur, ut *singulis diebus* interessent officiis divinis (28), *laici* iussi sunt saltem diebus dominicis et festis *integram audire Missam* (29). Quam legem de audienda Missa deinceps Ecclesia constanti et universali sua praxi et consuetudine semper ratam habuit (30).

(24) Cfr. c. 1. Conc. Tolet. X. (a. 656.); statuta synod. S. Bonif. cap. 36.; Synod. Aquisgran. (a. 809.) capitular. II. capit. 19.; c. 1. D. III. de consecr.

(25) Cfr. *Gregor. Turon.*, Hist. Franc. I. X. cp. 31. de festis institutis a Perpetuo, Episcopo Turon. (a. 460.-490.); c. 27. Conc. Aurel. I. (a. 511.) et c. 2. 3. Conc. Gerund. (a. 517.) de rogationibus; cit. text. in not. 24. h. t.; cap. 2. 5. X. de fer. II. 9.; c. 3. Conc. Tarracon. (a. 1239.). At illa potestas Episcoporum certe non extendebatur ad *immutanda* vel *abroganda* festa a *superiore* auctoritate Concilii particularis vel oecumenici iam constituta v. g. ad decretum Nicaenum de paschate. Cfr. quoque c. 1. cit. Conc. Tolet. X.; c. 1. Conc. Aurel. IV. (a. 541.).

(26) *S. Ignat. M.* in ep. ad Magnes. cap. 9.; *S. Iustin.*, Apolog. I. cap. 67.; *Kraus* I. c. v. v. Sonntag, Feste.

(27) Cfr. c. 21. Conc. Illiber. (a. 300.-306.); c. 11. Conc. Sardic. (a. 343.); c. 80. Conc. Trull. (a. 692.).

(28) Cfr. c. 5. Concil. Tolet. (a. 400.).

(29) Cfr. c. 47. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 64. D. I. de consecr.; c. 26. 27. Conc. Aurel. I. (a. 511.).

(30) Cfr. c. 6. Conc. Coyac. (a. 1050.); c. 25. Conc. Tolos. (a. 1229.); c. 30. Con. Alb. (a. 1254.); *Suarez* I. c. cap. 15. n. 5. sq.

401. *Vacatio* a servilibus laboribus, quae constituit alterum elementum in observantia festorum ecclesiasticorum, profecto *nunquam* ab Ecclesia secundum rigorem legis Mosaicae fuit praescripta (31).

Imo iam Patres Concilii Aurel. III. (a. 538.) c. 28. contra doctores quosdam iudaicam superstitionem in observanda die dominica reprobarunt. At quamvis ex *primis* Ecclesiae *temporibus* iam occurrant vestigia, quod christiani diebus dominicis abstinerent a laboribus servilibus (32), tamen expressa et uniformis lex per *integrum* diem pro diversa computatione constanter vacandi ab *omnibus* operibus servilibus nondum reperitur (33).

At inde ex saeculo *quarto* Constantinus M. iam a. 321. L. 2. Cod. de fer. III. 12. praescripsit, ut « *omnes iudices urbanaeque plebes et cunctarum artium officia venerabili die solis quiescant. Ruri tamen positi agrorum curae libere libenterque inserviant* ». Quae prohibitiones postea legibus Romanis (34) sacrisque canonibus extensae sunt ad alia obiecta v. g. ad spectacula, opera rustica etc. (35). Rigor ille iuris potissimum ex saeculo decimo hac ratione notabiliter auctus est, quod prohibitioni operum servilium et saecularium graviore adderentur *poenae*, atque interdicta negotia forensia v. g. processus vel sententiae *nullitatis* vitio afficerentur (36); at salvae semper manse-

(31) *Suarez* l. c. cap. 1. n. 10. cap. 17. n. 4. sq.

(32) *Tertullian.*, De orat. cap. 23.

(33) Cfr. c. 29. Conc. Laodic. (a. 343.-381.), ubi christianis sane iniungitur, ut diebus dominicis non laborent, sed cum clausula, *si possibile sit*; *Suarez* l. c. cap. 17. n. 1. 2., ubi tamen ex spuris « *libris Clementis* », quibus nimiam tribuit antiquitatem, repetit argumenta parum solida.

(34) L. 10. Cod. de fer. III. 12.; L. 20. 23. Cod. Theod. de fer. II. 8.

(35) Cfr. c. 5. Conc. Carthag. (a. 401.) contra spectacula c. 28. Conc. Aurel. III. (a. 538.) contra labores rusticos; c. 4. Conc. Tarrac. (a. 516.) contra negotia forensia; c. 1. 2. Conc. Matiscon. (a. 585.); c. 4. Conc. Narbon. (a. 589.); c. 3. Conc. Tolet. XVI. (a. 693.); c. 10. Conc. Berghamsted. (a. 697.) de vitandis laboribus a *vespera* sabb. usque ad *vesperam* dominicae; cap. 80. Synod. Aquisgran. (a. 789.); c. 30. Conc. Roman. (a. 826.); c. 2. Conc. Erford. (a. 932.) = c. 2. C. XV. q. 4. Cfr. quoque *Schmitz*, D. Bussbuecher, in ind. v. Sonntag.

(36) Cap. 1. 5. X. de fer. II. 9.; c. 32. Conc. Bituric. (a. 1286.); c. 2.

runt legitimae exceptiones v. g. propter necessitatem alimentorum (37).

402. Cum versus finem medii aevi numerus festorum sive ex iure communi (38) sive ex statutis particularibus (39) celebrandorum multum auctus esset, praesertim ex saeculo decimo sexto graves motae sunt querelae contra nimium numerum festorum atque abusus in illorum celebratione ortos. Quare Concilium Tridentinum denuo inculcavit, quomodo festa *more* vere christiano essent celebranda; at numerum festorum nec pro suprema sua auctoritate denuo definivit nec imminuit neque Episcopis antiquam potestatem instituendi nova festa subduxit, imo potius expresse approbavit (40).

403. Tandem Urbanus VIII. Const. « *Universa* » 13. Septembris 1642. catalogum reformatum festorum promulgavit, in quo enumerantur festa, quae *de praecepto* ex iuris communis sanctionibus *unice* essent servanda (41). Qui catalogus postea nonnisi leviter a Rom. Pontificibus immutatus (42) etiam nunc continet ius commune circa festa de praecepto; sed huic iuri communi praesertim a tempore Benedicti XIV. (43) tot indul-

Conc. Rothomag. (a. 1299.); c. 4. Conc. Vallisolet. (a. 1322.); Conc. prov. Florent. (a. 1517.-1518.) rubr. 6. c. 1.

(37) Cap. 3. X. de fer. II. 9. (Alex. III. a. 1159.-1181. de halecum captura ad Archiep. Nidros. (?) sive Drontheim); cit. Conc. prov. Florent.

(38) Rom. quoque Pontifices medio aevo usi sunt iure suo instituendi *nova* festa v. g. Urbanus IV. a. 1264. festum corporis Christi. Cfr. cap. unic. de reliq. III. 16. in Clem.

(39) Cfr. supra h. t. not. 25.; c. 3. Conc. Tarracon. (a. 1239.) de festis S. Theclae, S. Francisci, S. Dominici, S. Antonii; Conc. Magfeld. prov. Cantuar. (a. 1362.).

(40) Cfr. inter centum gravamina nat. germ. c. 37. (a. 1522.); Conc. Trident. Sess. XXV. de regul. cap. 12. et decret. de invoc. Sanct. et Sess. XXV. cont. decret. de... dieb. festis.

(41) S. R. C. 18. Apr. 1643.; Fessler l. c. in font.; *Benedict. XIV.*, Doctr. de serv. D. beatif. l. IV. part. 2. cap. 16.; Bouix l. c. p. 308. sq. 312. sq., ubi cum *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 18. n. 11. 12. et Pii VI. Const. « *Auct. fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 74. facile refutat perversam illam theoriam et praxim, qua Episcopis etiam post novam Const. Urbani VIII. vindicatum est ius *abrogandi* festa in catalogo Urbani VIII. praescripta.

(42) Clement. XI. Const. « *Commissi* » 6. Dec. 1708. de restaurato festo immaculae conceptionis B. V. M. in universa Ecclesia.

(43) *Bened. XIV.*, Doctrina cit. l. IV. part. 2. cap. 16.

tis particularibus derogatum est, ut ille catalogus Urbani VIII. nonnisi in paucis quaestionibus canonicis (v. g. quoad obligationem parochorum applicandi Missam, quoad ordinationes sacras et banna matrimonialia) sit practici momenti (44).

§ 3. DISCIPLINA VIGENS.

404. *Potestas* instituendi vel innovandi vel transferendi vel abrogandi festa *universalia* in Ecclesia catholica soli R. Pontifici vel Concilio oecumenico est reservata (45). Antiquum vero ius *Episcoporum in suis dioecesibus* nova festa de praecepto *instituendi* iam ex tempore Urbani VIII. Const. « *Universa* » 13. Septembris 1642. non amplius *practice exerceri* potest. Nam Urbanus VIII. l. c. statuit: « *Ne autem dies festos a locorum Ordinariis nimia aliquorum facilitate aut populorum importunitate deinceps multiplicari contingat, eosdem Ordinarios in Domino monemus, ut ad ecclesiasticam ubique servandam aequalitatem de caetero perpetuis futuris temporibus ab indicatione sub praecepto novorum festorum studeant abstinere* ». Quae verba R. Pontificis licet non contineant expressum mandatum, sed *monitum*, tamen adeo *gravia* sunt et *finem* legislatoris de servanda *aequalitate* disciplinae tam clare manifestant, ut Episcopus, qui Sedi Apostolicae vere sit addictus, vix iam in praxi ab illa *mente* supremi pastoris inhaerendo cortici verborum discedere possit. At dubium si forte manserit, certe per supervenientem declarationem S. R. C. est sublatum. Etenim eadem S. C. ad quaesitum: *An Episcopus in sua dioecesi festa praedicta* (i. e. voto alicuius communitatis confirmata) *possit confirmare, adeo ut sint obligatoria et alia festa instituere de praecepto praeter illa, quae in dicta Bulla* (i. e. Urbani VIII.) *sunt expressa?* respondit 23. Iunii 1703.: *Negative* (46). Quare in praxi ad instituendum novum festum

(44) Analect. iur. pont. (a. 1863.) col. 1365. sq. 1388. sq.; *Fessler* l. c.; *Collect. Lac. in ind. v. Festa*.

(45) Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 74.; *Sauerz* l. c. cap. II. n. 4.; *Schmalzgr.* l. II. t. 9. n. 13.

(46) *Bouix* l. c. p. 316. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 286. sq.; *Scherer.* l. c. t. II. p. 684. not. 9. putat illud ius Episcoporum sine ratione plene negari, sed non affert probabilem explicationem allegatae de-

particulare de praecepto sive in dioecesi sive in provincia ecclesiastica sive in regno catholico Sedes Apostolica est adeunda (47). Speciatim si patronus v. g. civitatis vel regni eligatur, qui a S. R. C. est approbandus, praesertim in institutione huiusmodi festi *de praecepto* omnino servari debet decretum Urbani VIII. 23. Mart. 1630. (48).

405. Praeceptum servandi festa auctoritate ecclesiastica in ordine ad cultum divinum instituta sub *gravi peccato* obligat (49) omnes Christi fideles expleto septennio rationis usu praelitos (50) a media nocte usque ad mediam noctem (51).

Quae obligatio ex lege ecclesiastica statuta iuxta disciplinam vigentem specialibus *poenis* latae vel ferendae sententiae in iure antiquo expressis non amplius urgeri *solet*, sed, nihil obstat, quominus etiam nunc in foro *externo Ecclesiae* fideles negligentes *poenis arbitrariis* plectantur praeter *poenitentiam* in foro *interno* subeundam (52).

cisionis S. R. C., imo etiam praxis sibi contrariae. Quodsi antiquiores quoque scriptores v. g. *Schmalzgr.* l. II. t. 9. n. 13. 14. alique favent eidem iuri Ordinariorum, ut plurimum *ignorant* declarationem S. R. C. 23. Iunii 1703. in nova collectione authentica *relentam* atque praeterea interdum aliquibus argumentis parum efficacibus utuntur.

(47) S. C. C. 22. Apr. 1719.; Collect. Lac. t. VI. col. 725.

(48) *Benedict. XIV.* l. c. cap. 14.; *Ferraris* l. c. Patroni Sancti; *Analect. iur. pontif.* t. 26. col. 250. sq.

(49) Propositio 52. ab Innocentio XI. proscripta ita sonat: « *Praeceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus* »; *Zech* l. c. § 486.

(50) *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 555.; *Zech* l. c.

(51) Cfr. de *more Romano* computandi diem a media nocte usque ad mediam noctem: L. 8. D. de fer. II. 12.; cap. 24. X. de off. et potest. iud. deleg. I. 29. Qui mos Romanus in computandis festis antiquitus in foro ecclesiastico non fuit communiter receptus, sed potius modus computandi a vespera ad vesperam. Cfr. capit. 15. Synod. Aquisgr. (a. 789.); capit. 21. Conc. Francoford. (a. 794.); c. 13. Conc. Foroiul. (a. 796.); stat. dioec. Basileens. (a. 1434.). At postquam iam Alexander III. cap. 2. X. de fer. II. 9. statuit in illa computatione diversarum regionum *consuetudinem* esse servandam, saltem ex saeculo decimo sexto mos Romanus computandi dies festos universaliter fuit receptus. Cfr. Conc. Trid. ed. *Richt.* p. 471.

(52) *Ferraris* l. c. v. Festa n. 18. 28. 30.; Collect. Lac. t. I. col. 37. 853. t. VI. col. 62. 78. sq. 748. t. V. col. 470.

406. Quod praeceptum Ecclesiae quatenus *affirmativum* est, imprimis omnes fideles modo recensitos graviter obligat (53), ut singulis diebus (54) dominicis et festis de praecepto Missae (55) *integrae moraliter* praesentes in *ecclesia* parochiali vel alia *ecclesia publica* vel oratorio publico vel *semipublico* (56), non tantum materialiter, sed *formaliter* assistant scilicet ea intentione et attentione, quae ad cultum Dei requiritur (57).

Quae obligatio audiendae Missae solummodo cessat, si quis ob causas *necessitatis*, *caritatis* vel *pietatis* i. e. impotentiae physicae vel moralis *excusatur* aut per legitimam *dispensationem* liberatur (58).

(53) Cfr. c. 62. 64. 65. D. I. de consecr. iunct. cap. 2. X. de paroch. III. 29. et cap. 2. de treuga I. 9. in Extrav. com. et consuetudini universali Ecclesiae et cit. prop. 52. ab Innoc. XI. damnatae et Pii. VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 74., ubi « *inductum Missae audiendae praeceptum* » contra arbitriam abrogationem sustinetur; Suarez l. c. cap. 15. n. 1. sq.; Gasparri, De ss. eucharist. n. 946. sq. 950.

(54) Suarez l. c. n. 7. sq.; supra h. t. not. 51. de computatione nunc recepta.

(55) Quare *obligatio* audiendi *concionem* non amplius cadit sub hoc praeceptum ecclesiasticum; multo minus Ordinarius poenis pecuniariis vel censuris cogere potest fideles, ut festis de praecepto concionem audiant praesertim in ecclesia *parochiali*. Cfr. Suarez l. c. cap. 16. n. 5. sq.; Zech l. c. § 496.; Bened. XIV., De Syn. dioec. l. XI. cap. 14. n. 12. sq.

(56) In oratorio *privato* praeceptum audiendi Missam impleri nequit, nisi a personis speciali *privilegio* praeditis atque festis de praecepto iuxta tenorem privilegii *non exceptis*. Cfr. Benedict. XIV. Const. « *Magno* » 2. Iun. 1751.; S. R. C. 10. Apr. 1896.; Collect. Lac. t. III. col. 711. At iam pridem abrogata est *obligatio* fidelium in ecclesia tantum *parochiali* satisfaciendi praecepto Missae audiendae. Cfr. cap. 2. X. de paroch. III. 29. et cap. 2. de treug. I. 9. in Extrav. com. iunct. Leon. X. Const. « *Intelleximus* » 13. Nov. 1517.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. XI. cap. 14. n. 7. sq.; S. R. C. 23. Ian. 1899. de oratoriis etiam semipublicis; Collect. Lac. t. IV. col. 111. t. III. col. 711. Plane singulare est privilegium Cardinalium nunc a Leone XIII. per S. R. C. 8. Iun. 1896. ad Episcopos etiam titulares extensum, quod fideles impleant praeceptum Ecclesiae, si audiant *alterutram* Missam, quam illi Praelati in suo oratorio privato aut super altari portatili *ipsi* celebrare *alianque* in sui commodum permittere valent. Cfr. Gasparri l. c. n. 126. 963.

(57) Zech l. c.; Gasparri l. c. n. 952. sq.

(58) Collect. Lac. t. III. col. 938.; Zech l. c. § 495.; Gasparri l. c. n. 966. sq.

Cum ista obligatione *fidelium* audiendi Missam intime connexa est obligatio sacerdotum praesertim curatorum ad tramites sacrorum canonum *celebrandi* Missam, ut populus christianus praecepto Ecclesiae satisfacere possit (59).

407. Denique eodem praecepto ecclesiastico ut *negativo* (60) omnes fideles supra enumerati iisdem diebus dominicis et festis de praecepto non solum generatim abstineant necesse est ab operibus *illicitis* et *scandalosis*, quibus dies illi Dei honori dedicati contaminantur, sed speciatim a media nocte usque ad mediam noctem (61) graviter *prohibentur* ab operibus *servilibus* (62), negotiis *forensibus* (63), *mercatibus* et *nundinis* (64).

(59) Cf. c. 6. Conc. Dovin. (a. 527.-536.) in Armen.; cap. 9. 11. X. de celebr. III. 41.; Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 14. de ref.; *Bened. XIV. Const. « Declarasti »* 16. Mart. 1746.; Collect. Lac. v. v. Dominica, Festum v. g. t. VI. n. 11. 17.; S. C. C. 7. Apr. 1864. in Act. S. Sed. vol. IV. p. 250. sq.; *Gasparri* l. c. n. 412. sq.

(60) Cap. 1. 2. 3. 5. X. de fer. II. 6.; Collect. Lac. v. v. Dominica, Festum; *Suarez* l. c. cap. 17. sq.; *Zech* l. c. §§ 487. sq.; *Schmalzgr.* I. II. t. 9. n. 22. 23.

(61) Cap. 2. X. de fer. II. 9. iunct. not. 51. h. t. Quo ex capite 2. X. de fer. etiam illud patet, quantopere sit menti Ecclesiae conforme, si pro *magnitudine dierum* quoad principium et finem illud servetur, ut festivitas saltem quoad vacationem ab operibus servilibus *prius incipiat* et *tardius terminetur*. Cui statuto antiqui iuris Decretalium plane consonat postulatum recentiorum sociologorum extendendi ordinariam requiem festivam ad 36 horas. Cfr. quoque Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 469.; *Suarez* l. c. cap. 31. n. 3.; ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 471.

(62) Cfr. c. 28. Conc. Aurel. III. (a. 538.); cap. 1. 3. X. de fer. II. 9. Unde facile deducitur *christianis vi praecepti ecclesiastici* multo minore rigore praescriptam esse vacationem a laboribus servilibus quam *Iudaeis ex lege Moysis*. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 17. n. 4. sq. cap. 18. sq.

(63) Cap. 1. 5. X. de fer. II. 9.; Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 29.; *Schmalzgr.* I. II. t. 9. n. 24. sq.; *Suarez* l. c. cap. 38. Quare actus iurisdictionis *voluntariae* festis de praecepto non sunt prohibiti. Arg. cap. 5. X. de fer. II. 9.; *Suarez* l. c. n. 10.; *Reiffenstuel* I. II. t. 9. n. 29. Prohibitio vero praestandi *iuramentum* (cap. 1. X. de fer.) quamvis certe non sit limitanda ad iuramentum *iudiciale*, tamen non est extendenda ad *omnia* iuramenta *extraiudicialia*. Nam aliqua restrictio prohibitionis iuramenti extraiudicialis iam continetur illis verbis cap. 1. X. de fer.: « *Nisi pro pace vel alia necessitate* ». Praeterea nisi quis ad absonas conclusiones pervenire velit, merito admittitur altera restrictio, quod iu-

Quoad alia negotia diebus festis *prohibita* aut saltem partialiter *permissa* omnino consulendae sunt etiam leges vel consuetudines particulares (65).

Diebus festis ab operibus servilibus aliisque negotiis prohibitis non est abstinendum, si adsint *causae excusantes necessitatis propriae* vel *alienae* aut *pietatis* erga Deum (66), aut a competente Superiore ecclesiastico concedatur *dispensatio* (67). Quae dispensatio sive totalis sive partialis amplissimo modo concedi potest a Romano Pontifice (68), in casibus *particulari-*

ramentum extraiudiciale eatenus praestari nequeat, quatenus *accedat* ad contractum vel negotium diebus festis iam aliunde *prohibitum*. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 24.; *Suarez* l. c. n. 16. 17. At sicut *contractus* in die festo tempore prohibitarum nundinarum non est invalidus, ita etiam iuramentum *extraiudiciale* valore non destituitur. Cfr. cap. 5. X. de fer.; *Suarez* l. c. n. 2. De nullitate actuum iudicialium interim cfr. cap. 5. X. de fer.; *Schmalzgr.* l. c. n. 25. sq.; *Suarez* l. c. n. 1. sq. Nostra vero aetate in foro *civili* certe nullitas illa actuum iudicialium in festis ecclesiasticis non recognitis urgeri nequit, atque ipsa *necessitas* supplet solutionem aliarum difficultatum.

(64) Cap. 1. X. de fer.; *Schmalzgr.* l. c. n. 23., qui recte iam monet per consuetudinem hac in re rigorem iuris antiqui esse non raro emoluitum. Cfr. quoque Bened. XIV. Const. « *Ab eo tempore* » 5. Nov. 1745.; S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 469. n. 3. sq.; Collect. Lac. t. VI. col. 78. sq.

(65) Bened. XIV. Const. « *Nihil profecto* » 12. Aug. 1746. de interdictis certis exercitiis gymnasticis; Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) l. c. de choreis; S. C. C. 2. Maii 1868. in Act. S. Sed. vol. IV. p. 36. sq. de ludis quibuscumque permissis; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 469.; Conc. prov. Ital. in Coll. Lac. t. VI. v. Dominici et festi dies n. 19. 20.; *Suarez* l. c. cap. 33. n. 12. (de consuetudine legem limitante).

(66) Cfr. limitationes appositae cap. 1. 3. 5. X. de fer. II. 9.; *Suarez* l. c. cap. 32.

(67) Cap. 3. X. de fer. (de captura haeleum); S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 470. sq.; *Suarez* l. c. cap. 33.

(68) Cfr. text. cit. in not. 67. h. t.; Bened. XIV. Const. « *Non multa* » 14. Nov. 1748. iunct. *Zech* l. c. § 500.; indulta pontificia de reductione festorum v. g. pro Austria 1. Sept. 1751. et 22. Iun. 1771., pro Bavaria 16. Maii 1772., pro Gallia 9. Apr. 1802., pro republ. Neogranat. 31. Ianuar. 1834.; *Suarez* l. c. cap. 33. n. 2.; Bened. XIV., De Synod. l. XIII. cap. 18. n. 10. sq.

bus quoad proprios subditos etiam Episcopis iuxta sanctiones vigentis iuris communis (69), Vicariis vero foraneis vel parochis ad tramites statutorum dioecesis (70) est permissa, sed *gratis* dari debet, nec *scriptura* nunc *requiritur*.

TITULUS XVI.

DE OBSERVATIONE IEIUNII ET ABSTINENTIAE.

(Lib. III. tit. 46. de observatione ieiunior.)

408. **Fontes**: Decret. Grat. c. 3. sq. D. 4. et D. 41. 75.; c. 6. sq. D. III. et c. 16. sq. D. V. de consecr. — Cpl. III. l. III. t. 35. de observant. ieiun.; cpl. V. l. III. 25. de observat. ieiun. — Decretal. Gregor. IX. l. c.; in reliq. collect. auth. hic tit. deest. — Conc. Trident. Sess. XXV. contin. decr. de delectu cibor., ieiun. — Decretal. Clement. Papae VIII. ed. *Sentis* p. 29. sq., ubi sub tit. de off. Ordinar. aliae Const. Rom. Pontif. recensentur; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 74. — Collect. S. C. de Prop. F. n. 2045. sq.; declar. S. C. C. in ed. *Richt. C.* Trid. p. 471.

Scriptores: Commentat. iur. Decret. in cit. tit. — *Zech*, De iure rer. sect. 2. tit. 21. de ieiuniis et vigil.; *Devoti*, Inst. can. l. II. t. 6. de ieiuniis; *Scherer*, Handb. d. K. t. II. p. 691. sq.; *De Luca*, De reb. eccl. p. 231. sq. — *Bellarmin.*, Controv. III. l. 2. de ieiun.; *Cozza*, De ieiun. eccles. — *Ferraris*, Biblioth. v. v. Abstinencia, Ieiunium; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 15. 16.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 1207. sq. alique doctores theol. mor. de praecept. eccles.; *Kirchenlex.* v. v. Fasten sq.; *Thomassin*, Traité des jeûnes de l'église; *Kraus*, Real-Encykl. v. Fasten; *Linsenmayr*, Entwickl. d. k. Fastendisziplin; *Funk* in Act. theol. Tubing. t. 75. p. 179. sq. (De ieiun. pasch.); *Anal. iur. pont.* t. XI. col. 515. sq. (L'abstinence du samedi); *Nilles*, Kalendar. manuale utriusque Eccles. v. v. Ieiunium, Quadragesima, Quatuor tempora, Vigiliae; *Duchesne*, Origines du culte chrétien p. 218. sq. — *Capellmann*, Medicina pastoralis p. 91. sq.

(69) Urban. VIII. Const. « *Cum sicut* » 30. Iun. 1631.; Conc. provinc. Roman. (a. 1725.) in Collect. Lac. t. I. col. 361.; Lauretan. edict. (a. 1850.) l. c. t. VI. col. 78.; *Suarez* l. c. n. 2.; *Ferraris* l. c. v. Festa n. 20. sq. Cfr. quoque decret. S. C. de Prop. F. 6. Oct. 1863. in Collect. Lac. t. II. col. 561. sq. 564., ubi per dispensationem Ordinarii facultas dicitur posse obtineri, ut in familia *diversi ritus* festa et ieiunia observentur iuxta *unum ritum*.

(70) Conc. prov. Neapolit. in Collect. Lac. t. I. col. 177.; Conc. Westmonast. I. l. c. t. III. col. 938.; Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) Conc. prov. Prag. (a. 1860.) l. c. t. V. col. 155. 169.; Conc. prov. Ital. l. c. t. VI. v. Dominici et festi dies n. 18.; *Suarez* l. c. n. 2.

Praenotiones.

409. I. **Connexio materiae.** Ecclesia quemadmodum *dies festos* specialiter *cultui divino* dedicavit a populo christiano in *sancta laetitia* (1) transigendos, ita alios dies singulari modo deputavit ad *orationem cum poenitentia unitam*, sive ut dici solet in formulis ecclesiasticis, *ieiunio consecravit* (2), quo fideles ad *cultum* diebus festis *Deo* exhibendum melius disponentur. Quare non solum ex *ordine legali* (cfr. nigr. tit. 45. et tit. 46. lib. III.), sed etiam secundum ordinem vere *logicum* in disputatione de *temporibus sacris* cum titulo de diebus festis optime coniungitur titulus de diebus ieiunii et abstinentiae (3).

II. **Definitiones.** Ieiunium *proprie dictum* (4) secundum *generalem* significationem est abstinentia a *cibis* sive quoad qualitatem sive *etiam* quoad quantitatem. Quod ieiunium dicitur *naturale*, si sit abstinentia *ab omni cibo et potu* in stomachum transmissio, ut fit ante sacram communionem excepto viatico; *ecclesiasticum* vero audit, quod instituitur secundum *formam* ab Ecclesia *praescriptam* eiue opponitur *liberum* secundum rectam rationem ex motivo alicuius virtutis *sine praecepti obligatione* susceptum (5).

Ecclesiasticum ieiunium *sensu stricto* acceptum, quod etiam appellatur ieiunium *plenum* sive ex disciplina vigente simpliciter « *ieiunium* », consistit *essentialiter* in unica comestione *plena* per

(1) Deuter. XVI. 15.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 469.

(2) Matth. XVII. 20.; Nationalis Synod. Albana (a. 1703.) in Collect. Lac. t. I. col. 294.; Conc. prov. Coloc. (a. 1863.) in Collect. Lac. t. V. col. 717.

(3) Nation. Synod. Albana (a. 1703.) l. c. col. 293. sq.; Conc. prov. Coloc. l. c. col. 715. sq. de *dier. festor. sanctif.*, de *ieiun. et abstin.*; Zech l. c.; *Devoti* l. c.

(4) De ieiunio improprie dicto sive de abstinentia ab iniquitatibus et illicitis voluptatibus cfr. c. 25. D. V. de consecr. (S. August.).

(5) Ieiunium *morale*, quod veteres canonistae commemorant, non est stricta *poenitentia*, sed tantum moderatio cibi et potus secundum leges virtutis *temperantiae* ordinata. Quae *temperantia* utique quotidie est exercenda. Cfr. *Schmalzgr. h. t. 46. n. 2.*

diem, quae tamen collatiunculam *vesperlinam* et frustulum *matutinum* non excludit et citra dispensationem per se coniungatur necesse est cum *abstinentia a carnibus*, imo saltem in quibusdam ieiuniis etiam ab ovis et lacticiniis. Cfr. cap. 2. X. de observ. ieiun.

A ieiunio pleno distinguitur ieiunium *semiplenum* (sive *delectus ciborum*) (6), quod est *mera* abstinentia a carnibus vel quandoque etiam ab ovis et lacticiniis, sed sine onere uniuscuius tantum comestionis plenae atque ex usu loquendi nunc recepto simpliciter vocatur « *abstinentia* ». Cfr. de xerophagia et monophagia Graecorum: Nilles, Kalend. t. II. p. 83. sq.

III. **Divisiones.** Ieiunium plenum dividitur a) ratione *delectus ciborum* in ieiunium *strictum* (stretto magro) et in ieiunium *commune*; illud coniunctam habet abstinentiam a carnibus et praeterea etiam ab ovis et lacticiniis, hoc *solummodo* a carnibus (7);

b) ratione *temporis* in ieiunium *adventus*, *quadragesimae*, *quatuor temporum*, *vigiliarum* etc. (8).

c) ratione *stabilitatis* in *ordinarium*, quod statis diebus unoquoque anno est observandum, et in *extraordinarium*, quod sive ex iuris dispositione sive speciali competentis Superioris ecclesiastici ordinatione ob *singularem* quandam causam praescribitur v. g. ieiunium ante consecrationem ecclesiae (9) vel regis coronationem (10).

(6) Conc. Trid. Sess. XXV. cont. decr. *de delectu cibor.*, ieiuniis; cap. 2. 3. X. de observ. ieiun.

(7) Cfr. c. 4. 6. D. 4.; cap. 2. X. de observ. ieiun.; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1210.; Nilles l. c. t. I. p. 61. sq. t. II. p. 83. sq.

(8) Cap. 1. 2. X. de observ. ieiun.; c. 1.-7. D. 76.; Nilles l. c. t. II. p. 82. sq. 121. t. I. p. 55. sq. Praeterea ex iure antiquo vel particulari alia quoque recensentur ieiunia v. g. ieiunia *stationum* vel *feriae sextae*, ieiunia *feriae quartae* et *sabbati* (c. 68. (69.) Apostol.; c. 26. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.); c. 13. 16. D. III. de consecr.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1720.) in Collect. Lac. t. II. col. 63.), ieiunia *rogationum* (c. 27. Conc. Aurel. I. a. 511.); *ordinationum* (c. 3. Conc. Barcinon. a. 599.); Nilles l. c. t. II. p. 82. sq. t. I. p. 61. sq. p. 176. sq.

(9) Pontif. Rom. tit. de eccles. dedic.; S. R. C. 29. Iul. 1780. ad 1.; S. C. Inq. 14. Dec. 1898. in Anal. eccl. t. VII. p. 99.

(10) Pontif. Rom. tit. de bened. et coron. reg.

§ I. PRINCIPIA FUNDAMENTALIA.

410. Ecclesia, quae in materia omnium virtutum *leges* condere potest (11), sua potestate etiam usa est in materia virtutis *temperantiae* per leges latas de ieiuniis et abstinentia (12). Quare *obligatio* servandi ieiunium ecclesiasticum nititur *lege Ecclesiae* sensuque lato iuridica sive legitima dici potest; at nequaquam sensu *stricto* est obligatio *iuris* sive *iustitiae*. Etenim lex ecclesiastica de ieiunio et abstinentia, quamvis imponat obligationem *obediendi*, tamen est manetque lex in materia *temperantiae*, non *iustitiae*. Quae natura huius legis non mutatur, etiamsi *poenis* ecclesiasticis eius observantia urgetur; nam Ecclesia fideles suos subditos non solum ad actus iustitiae, sed etiam temperantiae aliarumque virtutum per leges *poenis* (13) *munitas* obligare et compellere valet. Neque obligatio illa cessat esse *legitima*, si legi ecclesiasticae expressa sanctio poenalis sive latae sive ferendae sententiae (14) *non* addatur; poena enim *arbitraria* iuxta vigentem Ecclesiae disciplinam infligi non prohibetur.

411. Cum homo teneatur *naturali* obligatione carnem subicere spiritui atque pro peccatis suis satisfacere, per legem ecclesiasticam de ieiunio et abstinentia accipit normam magis determinatam; quam si secutus fuerit, ad duplicem illum finem facilius pertinet (15). Praeterea parsimonia illa in cibis *mentem* magis *elevat* et *ad orandum* disponit. Hinc optimo consilio Ecclesia temporibus specialiter *orationi* et *cultui divino* dedicatis aut *iungit* ieiunium v. g. quadragesimae, aut ut saluta-

(11) Suarez, De leg. l. IV. cap. 11.

(12) Cap. 1. 2. 3. XI. de observ. ieiun.; S. Thom., Summa theol. IIa. IIae. q. 147. a. 1. 2. 3.; Suarez l. c. n. 1. de praeceptis eccles. circa ieiunia; Bellarm. l. c. cap. 7. i. f.

(13) Edict. convent. Lauretan. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. VI. col. 81. art. 42. 43. iunct. art. 21. sq. Cfr. quoque c. 69. (68.) Apostol.

(14) Modus igitur loquendi quorundam scriptorum «*de obligationibus iuris*» in hac vel simili materia est non raro anceps. Cfr. Hinschius l. c. t. IV. p. 289. iunct. Cathrein, Philosoph. moral. n. 225. sq.; Wernz, Ius Decretal. t. I. n. 45. sq. 89. sq. 95. sq.

(15) Bellarmin. l. c. cap. 6. 7. sq.

rem *praemittit* praeparationem v. g. in vigiliis festorum (16). Denique sicut gravis et constans violatio legum ieiunii et abstinentiae christianum reddit suspectum de haeresi, contra quem S. C. Inq. potest procedere, ita nostra aetate sedula observantia illarum legum potest esse intrepida *professio fidei catholicae*. Cfr. S. C. Inq. 14. Dec. 1842.; Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 187.

§ 2. NOTAE HISTORICAE.

412. Leges *positivae* veteris testamenti de ieiunio delectuque ciborum profecto in novo testamento sunt abrogatae (17). At exemplo Christi et Apostolorum factum est, ut etiam in nova lege certa tempora ieiunio ex iuris praecepto deputarentur (18); imo ad unionem inter fideles conversos ex Iudaeis vel paganis facilius conciliandam iam ipsi Apostoli legem quandam tulerunt de *delectu ciborum* (19).

Qua in disciplina ieiunii cum quamplurima potius *consuetudine* quam *expressa lege* essent statuta, atque multa penderent a particularibus conditionibus temporum et locorum, potissimum inter Ecclesiam *occidentalem* et *orientalem* atque inter particulares quoque *regiones eiusdem ritus* non levis introducta est *diversitas*, unde iam saeculo *secundo* graves contro-

(16) *Bellarmin.* l. c. cap. 11. sq.

(17) *Levit.* XVI. 29. sq. XXIII. 27. sq. *Zach.* VII. 3. VIII. 19.; *Schegg*, *Bibl. Archaeol.* p. 477. 586. Hinc Ecclesia ut christianis *iudaizantibus* restitit (cfr. c. 70. (69.) *Apost. iunct. Hefele* l. c. t. I. p. 822. not. 1.), ita etiam errores falsorum ascetarum de ieiunio reprobavit. Cfr. c. 18. 19. *Conc. Gangr.* (a. 343.-381.) = c. 7. 8. D. 30. iunct. *Hefele* l. c. p. 779. 787. sq.; *Bellarmin.* l. c. cap. 3. 4.; c. 53. (52.) *Apost.*; c. 14. *Conc. Ancy.* (a. 314.) iunct. *Hefele* l. c. p. 233.

(18) *Matth.* IX. 14. sq.; *Luc.* IV. 1. sq. V. 33. sq.; c. 69. (68.) *Apost. iunct. Hefele* l. c. t. I. p. 821.; c. 23. 26. *Conc. Illiber.* (a. 300-306.); c. 5. *Conc. Nicaen.* (a. 325.) = c. 3. D. 18.

(19) *Act. Apost.* XV. Quae lex Apostolorum evidenter ad tempus data in Ecclesia occidentali iam saeculo quarto passim in desuetudinem abierat, cum in Ecclesia orientali diutius conservaretur. Cfr. c. 63. (62.) *Apostol.*; c. 2. *Conc. Gangr.* (a. 343.-381.) = c. 13. D. 30. iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 781.; c. 67. *Conc. Trull.* (a. 692.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 339.

versiae ortae sunt v. g. de ieiunio ante festum paschale (20) vel die sabbati praesertim tempore quadragesimae (21).

413. *Ieiunium antepaschale* antiquitate et dignitate principem occupat locum. Nam vix in dubium vocari potest, quin illius *institutio* quoad substantiam vi notissimi canonis S. Augustini repetenda sit ex temporibus *Apostolorum* (22). Eius enim vestigia iam saeculo secundo et tertio reperiuntur atque a Concilio Nicaeno (a. 325.) c. 5. = c. 3. D. 18. vel ipsa « *quadragesima* » expresse commemoratur tanquam praxis in Ecclesia statuto tempore *recepta* (23). Quae uniformitas in substantiali observatione antepaschalis ieiunii inde ab antiquissimo tempore usque ad nostram aetatem tum quoad *initium* et *finem*, tum quoad *formam* et *continuationem* ieiunii magnam adiunctam habuit *varietatem disciplinae* (24).

Praeter ieiunium quadragesimale ante festum paschale Graeci observant tres alias quadragesimas; Latini quoque antiquitus ex iuris praescripto ieiunarunt per unam quadragesimam ante festum nativ. Dom. N. et per alteram ante festum S. Ioann. Bapt. (25).

414. Antiquissimum quoque in Ecclesia Romana est ieiun-

(20) *Euseb.*, *Histor. eccles.* l. V. cap. 24.; *Hefele* l. c. p. 93. sq. Cfr. quoque c. 24. Conc. Aurel. I. (a. 511.) = c. 6. D. III. de consecr.; c. 2. Concil. Aurel. IV. (a. 541.).

(21) Cfr. c. 66. (65.) *Apostol.*; c. 26. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. p. 166. 820. not. 3.; c. 12. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 9. D. III. de consecr.; c. 2. Conc. Aurel. IV. (a. 541.).

(22) *Euseb.*, *Histor. eccles.* l. V. cap. 23. 24. iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 94. not. 1. p. 99. 821.; *Linsenmayr* l. c. p. 25. sq. 19. sq.; *Nilles*, *Kalendar. manuale* t. II. p. 75. sq.; *Duchesne* l. c. p. 230. sq.

(23) *Tertull.*, *De orat.* cap. 18., *De ieiun.* cap. 2. 13. 14.; *Origines* in homil. X. in Levit.; *Hieronym.* in epist. 41. ad Marcellam. iunct. *Duchesne* l. c. p. 231.

(24) Cfr. c. 50. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); c. 69. (68.) *Apostol.*; text. cit. in not. 20. 21. h. t.; c. 11. Synod. Salisburg. (a. 799.); c. 1. Conc. Benevent. (a. 1091.); c. 5. 6. D. 4.; c. 16. D. V. de consecr.; *Benedict. XIV.*, *De Synod. dioec.* l. XI. cap. 1. n. 3. sq. cap. 5. n. 1. sq.; *Nilles* l. c. p. 76. sq. 90. sq.; *Duchesne* l. c. p. 232. sq.

(25) Cap. 2. X. de observ. ieiun.; c. 9. Conc. Matiscon. (a. 581.); c. 1. Conc. Seligenstad. (a. 1022.); *Nilles* l. c. t. I. p. 176. sq. 187. sq. 230. sq. t. II. p. 82. sq.

nium quatuor temporum, cuius mentionem iam faciunt S. Hieronymus et S. Leo. Cfr. c. 7. 6. D. 76. Postquam Gelasius Papa in epist. ad universos Episc. per Lucan. etc. cap. 11. (a. 494.) cum ieiunio quatuor temporum expresse coniunxit sacras *ordinationes* aucta dignitate et utilitate etiam ipsius usus magis magisque in Ecclesia latina est divulgatus (26).

415. Ieiunia in *vigiliis*, ut ipsum nomen insinuat, pridie principalium festorum celebrabantur. Quibus ex ieiuniis complura certe iam antiquissimis temporibus fuerunt recepta velut ieiunium ante pascha, ante festum pentecostes et nativitatem D. N. I. Chr. (27). Postea alia ieiunia in vigiliis accesserunt (28), quae nunc non raro sublata aut in nova quaedam ieiunia tempore *adventus* commutata sunt (29).

416. Diebus *veri ieiunii* antiquitus adnumeratae fuerunt *feria quarta* et *sexta uniuscuiusque* hebdomadae (30). Quam praxim usque ad nostram aetatem sequitur *Ecclesia orientalis* (31).

In *Ecclesia occidentali* pro diversitate regionum ieiunium quoque ob sepulturam dominicam praescriptum fuit *die sabbati* (32), a quo ieiunio observando *Graeci* generatim vel in

(26) Stat. synod. S. Bonif. c. 30. (ante. a. 747.); capit. 18. Synod. Clovishov. (a. 747.); capit. 10. 11., quae Synod. Ratisbon. saec. oct. adscribuntur; capit. 34. Synod. Mogunt. (a. 813.) et *Hefele* l. c. t. III. p. 735. sq. 736.; capit. 2. Conc. Seligenst. (a. 1022.); capit. 16. Conc. Aenham. (a. 1009.); *Duchesne* l. c. p. 222. sq.

(27) *Euseb.*, *Histor. eccles.* l. V. cap. 23. 24.; supra h. t. not. 22. 23.; c. 89. Conc. Trull. (a. 692.); c. 11. Synod. Antissiod. (a. 585.) iunct. c. 3. 5. eiusd. Synod. et *Hefele* l. c. t. III. p. 43. sq.; Stat. synod. S. Bonif. capit. 35.; *Kraus* l. c. v. Vigilien.

(28) Capit. 1. Synod. Erford. (a. 932.); capit. 1. Conc. Seligenst. (a. 1022.); cap. 1. 2. X. de observ. ieiun. III. 46.; cap. 14. § 1. X. de verb. signif. V. 40.

(29) S. C. Inq. 5. Febr. 1890. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 2082.; S. C. Inq. 15. Dec. 1897. in Anal. eccl. t. VI. p. 143..

(30) Cfr. c. 69. (68.) Apost.; c. 11. 16. D. III. de consecr.; *Nilles* l. c. t. I. p. 55. sq.

(31) Collect. Lac. t. II. col. 63. 450. 518.; Synod. Sciarf. Syr. (a. 1888.) p. 58. 60. 61. et Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 162. sq. cum moderatione antiqui rigoris.

(32) *Tertull.*, De ieiun. cap. 14.; c. 26. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 166.; Innoc. I. in epist. ad Decent. Eugub. (a. 416.) = c. 13. D. III. de consecr.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XI. cap. 5. n. 1. 2. 3. sq.

ipsa quadragesima excepto sabbato sancto semper *alieni* fuerunt (33).

Paulatim vero in Ecclesia latina ea introducta est disciplina, ut *feria sexta* nonnisi *abstinentia a carnibus* fuerit servanda (34), quoad eandem abstinentiam in sabbatis per annum *consuetudo uniuscuiusque* regionis debuerit observari (35). Quae *abstinentia* sabbatina inde ex medio aevo non iam in solam memoriam *dominicae sepulturae*, sed potissimum a clericis *propter reverentiam B. V. M.* (36) fuit recepta. Inde orta est illa differentia inter « *ieiunium* » et « *abstinentiam* », quae nunc iam diu in Ecclesia occidentali et orientali ex communi modo loquendi retinetur (37).

§ 3. DISCIPLINA VIGENS.

I. De ieiunio.

417. *Potestas instituendi* per *universam* Ecclesiam certos dies ieiunio vel abstinentia consecratos est indubitanter penes *R. Pontificem* vel *Concilium oecumenicum* (38). Neque *consuetudini* (39) vis *introducendi* obligationem ad observationem ieiunii vel abstinentiae potest negari. *Episcopi* atque *Concilia* par-

(33) Cfr. c. 66. (65.) Apost.; c. 49. 50. 51. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); c. 55. Conc. Trull. (a. 692.); *Benedict. XIV.* l. c. n. 1. 2.

(34) Nicol. M. in resp. ad consult. Bulgar. c. 4. 5. (a. 866.); cap. 3. X. de observ. III. 46. Cfr. quoque c. 5. Synod. Frising. (c. a. 799.), ubi clericis pro feria IV. et VI. expresse tantum praescribitur *abstinentia* a carne et vino; *Bened. XIV.* l. c. n. 4. 5.

(35) Gregor. VII. c. 7. Conc. Rom. (a. 1078.) = c. 31. D. V. de consecr. iunct. cap. 2. X. de observ. ieiun. Privilegium cap. 3. X. de observ. ieiun. concessum vescendi carnibus, si festum D. N. I. Chr. incidat in feriam sextam, § Nicolao M. l. c. c. 5. (quoad fer. sext.) et a Gregor. VII. l. c. (quoad sabbat.) pro multo maiore numero festorum fuit indultum.

(36) Cfr. capit. 90. Conc. Vaurens. (a. 1368.) in Gallia; *Kraus* l. c. v. Sabbat.

(37) Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 57. sq.; S. C. Inqu. 28. Febr. 1760.

(38) Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 74.

(39) Cap. 2. 3. X. de observ. ieiun. III. 46., ubi expressa lege *scripta* probatur, quod *consuetudine generali* vel particulari Ecclesiae antea fuerat legitime introductum; *Schmalzgr.* l. III. t. 46. n. 47.

ticularia quamvis ex iure communi et universali nondum careant potestate in suis territoriis praecipendi ieiunia (et abstinencias) (40), tamen illa uti *non solent* atque solummodo urgent observationem ieiuniorum, quae iure *communi* per *indulta apostolica* plurimum *relaxato* sunt praescripta; imo in Synodo Sciarfensi Syror. (a. 1888.) p. 61. statuitur *non licere Episcopis* ieiunium publicum *aut* abstinenciam in suis *dioecesisibus* discernere *praeter* abstinencias et ieiunia in Ecclesia Antiochena Syrorum *vigentia et in eadem Synodo expressa*.

418. *Subiecta passiva*, quae ad observationem ieiuniorum ecclesiasticorum *obligantur*, sunt omnes fideles post annum vicesimum primum completum (41), nisi legitimam habeant *excusationis* causam scl. aetatem (42), corporis infirmitatem, necessitatem (43), laborem corporalem cum ieiunio incompatibilem, pietatem (44), consuetudinem saltem toleratam (45) vel *dispensationem* a competente Superiore ecclesiastico obtinent (46).

419. *Forma legitima* ieiunii ecclesiastici nunc tria requirit I. *unicam comestionem* plenam; II. *abstinenciam* a carnibus vel quandoque etiam ab ovis et lacticiniis; III. *tempus* pro *unica comestione plena praescriptum* (47).

(40) Cfr. capit. 15. Conc. Seligenst. (a. 1022.); *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 4. n. 6. 7. cap. 5. n. 8.

(41) Collect. S. C. de Prop. F. n. 2015. s. 1.; S. C. Inq. 23. Ian. 1875. l. c. n. 2076.; Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 84.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 59.; S. Thom., Summa theol. IIa. IIae. q. 147. art. 4. ad 2., ubi expresse obligationem differt « *ad finem tertii septennii* ».

(42) *Schmalzgr.* l. c. n. 42.; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1216.

(43) Cfr. c. 9. Conc. Tolet. VIII. (a. 653.); c. 16. D. V. de consecr.; cap. 2. X. de observ. ieiun.; *Schmalzgr.* l. c. n. 43. 44.

(44) Alex. VII. 18. Mart. 1666. prop. damn. 30. 31.; *Schmalzgr.* l. c. n. 45. 46.

(45) Cap. 2. X. de observ. ieiun.; *Schmalzgr.* l. c. n. 47. Quae consuetudo praesertim attendenda est, ubi agitur de mera *mitigatione* legis ieiunii, nec *tolerata* haberi potest, si non amplius *sit rationabilis*, v. g. si quoad *substantiam* excusaret ab *omnibus* ieiuniis etiam maxime solemnibus.

(46) *Schmalzgr.* l. c. n. 47. 48.; *Zech* l. c. § 466.

(47) *Schmalzgr.* l. c. n. 2. 11.; *Zech* l. c. § 464. Ex antiquis canonibus praesertim in ieiunio *bannito* alia quoque fuerunt prohibita. Cfr. capit. 15. Conc. Seligenst. (a. 1022.) et *Hefele* l. c. t. IV. p. 673. Certe etiam nostra aerate diebus ieiunii potissimum quadragesimalis ex mente Ecclesiae

Ex his tribus conditionibus *unica* comestio (48) ieiunio ita *essentialis* est, ut illa sublata v. g. per alteram plenam vel circiter dimidiam comestionem eadem die sumptam non amplius habeatur ieiunium ecclesiasticum. At *unica* comestio plena ex Ecclesiae disciplina nunc vigente salva manet, etiamsi quis praeterea mane sumat *frustulum* et vespere *coenulam* iuxta doctrinam probatorum moralistarum.

Porro *abstinentia a carnibus* ex iuris *communis* rigore ad *quodcunque* ieiunium ecclesiasticum requiritur (49), imo saltem tempore quadragesimae apud Latinos abstinentia ab ipsis ovis et lacticiniis (50) et apud Graecos praeter « *monophagiam* » etiam « *xerophagia* » (51) (aridus cibus) praescribitur. Nihilominus si abstinentia illa legitime v. g. per dispensationem remittatur, non tollitur *substantia* ieiunii, dummodo servetur *unica* comestio plena per diem, et vitetur prohibita carniū et piscium permixtio, et esus carniū forte concessus non extendatur ultra terminos indulti apostolici vel consuetudinis a Sede Apostolica

praeter parsimoniam in cibo et potu etiam actus *aliarum* virtutum sunt exercendi et negotia quaedam, utpote a sanctitate dierum ieiunio consecratorum aliena, omnino sunt vitanda v. g. choreae, tripudia; *solemnēs* vero nuptiae tempore quadragesimae et adventus etiam expressis verbis vetantur. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 10. de ref. matr.

(48) *Lex « ieiunii seu unicae comestionis »*. Quae verba in documentis authenticis confunduntur, unde facile eruitur unum sine altero consistere non posse. Cfr. Alexandr. VII. 8. Mart. 1666. prop. damn. 29.; Bened. XIV. Const. « *Non ambigimus* » 30. Maii 1741. § 4., Const. « *In suprema* » 22. Aug. 1741. § 2., Const. « *Si Fraternitas Tua* » 8. Iul. 1744. ad 1., Const. « *Libentissime* » 10. Iun. 1745. §§ 9. 14. 21. 22.; S. Thom. l. c. art. 6.; Schmalzgr. l. c. n. 11. sq. 24. sq.; Lehmkühl l. c. n. 1210. sq.; Nilles l. c. t. II. p. 84. sq. Cfr. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 59. sq. de prohibito apud Syros « *frustulo* » matutino.

(49) Cap. 2. X. de observ. ieiun.; Bened. XIV. Const. « *In suprema* » § 2., Const. « *Si Fraternitati* »; S. Thomas l. c. art. 8.; Schmalzgr. l. c. n. 3. 4. sq. 10.

(50) Cap. 2. X. de observ. ieiun.; Alexandr. VII. 18. Mart. 1666. prop. dam. 32.; Bened. XIV. cit. Const., « *Non ambigimus* », Const. « *Libentissime* »; Schmalzgr. l. c. n. 3.; Benedict. XIV., De Synod. dioec. l. XI. cap. 5. n. 9. sq.

(51) Cfr. c. 50. Conc. Laodic. (a. 343-381.); S. C. de Prop. F. 7. Dec. 1805.; Collect. Lac. vol. II. v. Ieiunium; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 59.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 163. sq.; Nilles l. c. p. 83. sq.

saltem toleratae (52). Tertium denique requisitum de unica comestione plena non *notabili tempore ante meridiem* sumenda est *circumstantia accidentalis*, quae sane temere non est negligenda, sed si servata non fuerit, *essentia* ieiunii non violatur, nec in Ecclesia latina grave peccatum nunc admittitur. Imo tempus prandii et refectiunculae vespertinae more gallico *ex rationabili causa licite* inverti potest (53).

420. *Dies* etiam ex disciplina vigente a media nocte ad mediam noctem ieiunio consecrati generatim sunt omnes dies *quadragesimae* (54) exceptis diebus *dominicus* (55), porro *feria quarta, sexta, sabbatum quatuor temporum* (56), *vigiliae* praecipuarum festivitatum v. g. *nativitatis Christi Domini, paschatis, pentecostes, SS. Apost. Petri et Pauli, assumpt. B. V. Mariae, festi omn. Sanct.* (57).

421. Ieiunia (et abstinenciae), quae nituntur iure communi,

(52) Bened. XIV. Const. «*Si Fraternitas*»; Clem. XIII. Const. «*Appetente*» 20. Dec. 1759. § 2.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 2063. 2066. 2068. 2074. iunct. resp. S. Poenit. 16. Mart. 1882. 9. Ian. 1899. in Anal. eccles. t. VII. p. 500. sq; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 1220.; *Bened. XIV.*, Inst. 15. n. 19. sq.

(53) Bened. XIV. Const. «*Si Fraternitas*» ad 3. iunct. benignioribus responsis S. Off. 29. Iulii 1857. et 17. Sept. 1862. et S. Poenit. 10. Ianuar. 1834.; *S. Thom.* l. c. art. 7.; *Schmalzgr.* l. c. n. 19. sq. Cfr. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 60. de sola aqua permissa ante meridiem.

(54) Cap. 2. X. de observ. ieiun.; *Benedict. XIV.* Const. «*Non ambigimus*» 30. Maii 1741.; *Schmalzgr.* l. c. n. 31.; *Nilles* l. c. t. II. p. 75. sq.

(55) Graeca Ecclesia in quadragesima praeter dies dominicas etiam sabbata (dempto sabbato sancto) et festum annuntiationis B. M. V. a lege ieiunii eximit. Cfr. de abstinencia vel xerophagia hisce exceptis diebus servanda infra h. t. n. 423. sq.

(56) Cfr. c. 1. sq. D. 76.; *Nilles* l. c. t. II. p. 121.; *Schmalzgr.* l. c. n. 32.

(57) Cap. 1. 2. X. de observ. ieiun.; *Bened. XIV.* Const. «*Prodiit*» 30. Ian. 1751. §§ 5. 6. Quatenus essent singulae illae vigiliae, iam elapsis saeculis, non ex scripto iure communi, sed magis ex generali Ecclesiae consuetudine fuit eruendum. Multo magis nostra aetate ob magnam disciplinae et indultorum varietatem ad praxim probatam singularum regionum est recurrendum. Etenim non pauca ieiunia vigiliarum nunc sunt abrogata aut per indultum Pii VI. in certa ieiunia tempore adventus commutata. Cfr. S. C. Inq. 5. Febr. 1890. 15. Dec. 1897.; *Schmalzgr.* l. c. n. 34.; *Lehmkuhl* l. c. n. 1221.

a Rom. Pontifice *abrogari* vel *transferri* vel multiplice ratione relaxari (58) possunt. At Episcopi, quibus sane in casibus *particularibus* competit *ordinaria* potestas dispensandi (59), eadem ieiunia in suis dioecesibus abrogare vel transferre vel relaxare nequeunt (60) atque per edictum generale ne dispensare quidem possunt universam dioecesim, nisi habeant speciale indultum apostolicum (61).

II. De abstinentia.

422. Lege abstinentiae obligantur *omnes fideles*, postquam ad annos discretionis (expleto septennio) pervenerunt, nisi propter legitimam causam *excusentur*, vel a competente Superiore ecclesiastico rite *dispensentur* (62).

423. *Obiectum* ordinarium huius abstinentiae sunt carnes animalium, quae in terra respirare debent vel calidum sanguinem habent, non in aquis vivunt et frigidum habent sanguinem (63).

(58) Urban. VIII. Const. « *Cum evenire* » 15. Oct. 1638. et S. R. C. 24. Maii 1659. in Decr. auth. C. S. R. n. 657. 1116.; Bened. XIV. cit. Const. « *Libentissime* » et Const. « *Prodiit* »; *Schmalzgr.* l. c. n. 47. 48. 49.; *Bened. XIV.*, Inst. 15. 16.; Cfr. recentiora exempla amplissimorum indultorum v. g. pro America latina 6. Iul. 1899. in *Analect. eccles.* t. VII. p. 368.

(59) *Schmalzgr.* l. c. n. 48.

(60) Bened. XIV. Const. « *Prodiit* » §§ 7. sq.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 74.; S. C. Inq. 12. Iul. 1770. iunct. aliis resp. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 2058. sq.

(61) Bened. XIV. Const. « *Libentissime* » §§ 10. sq.; S. C. Inq. 17. Mart. 1883.; *Lehmkuhl* l. c. n. 1219. Satis ampla indulta Episcopis concessa sunt *anticipandi* vel etiam *dispensandi* super lege ieiunii et abstinentiae decreto S. C. Inq. 5. Dec. 1894. iunct. declarationibus eiusdem S. C. 18. Mart. 1896. et 15. Dec. 1897.

(62) Cap. 2. 3. X. de observ.; supra h. tit. n. 417. et text. cit. in not. 41.; S. C. Inq. 27. Maii 1671. 13. Mart. 1737. (de Graecis Romae degentibus); facultates quinquennales etc. Episcoporum n. 19. et decreta S. C. Inq. citata in not. 61. h. t. de potestate Episcoporum dispensandi super abstinentia; S. C. C. 15. Dec. 1725. de negata Praelatis regularibus potestate dispensandi integram communitatem religiosam a lege abstinentiae; *Schmalzgr.* l. c. n. 34.; *Lehmkuhl* l. c. n. 1207. sq.

(63) *Schmalzgr.* l. c. n. 3. 10.; *Lehmkuhl* l. c. n. 1209. *Capellmann*, *Medicina pastoralis* p. 95. sq.

At diebus dominicis (et in Ecclesia orientali etiam sabbatis etc.) quadragesimae ieiunio non consecratis in rigore iuris communis, nisi legitima illius relaxatio v. g. per dispensationem intercesserit, abstinencia adeo austera praescribitur, ut etiam ova et lacticinia excludantur, imo in Ecclesia orientali solummodo permittatur xerophagia sive « *aridus cibus* » (64). Praeterea lex de carnibus et piscibus non permiscendis urget etiam diebus *dominicis* quadragesimae (65); at feriis sextis et sabbatis per reliquam anni partem soli abstinenciae, non ieiunio dedicatis non *iam* habet locum (66).

424. *Tempus*, quo *simplex* abstinencia a carnibus est servanda, sunt omnes *feriae sextae* per annum etiam ieiunio non consecratae, nisi festum nativitatis Christi Domini incidat in feriam sextam. Quo privilegio ii tantum fideles uti possunt, « *qui nec voto nec regulari observantia sunt adstricti* » (67).

Quoad abstinenciam a carnibus singulis diebus *sabbati* ex antiquo iure Decretalium nondum expresse abrogato *consuetudo* uniuscuiusque regionis in Ecclesia *latina* est observanda (68). Quodsi iam antiquitus *consuetudo* compluribus regionibus Ecclesiae occidentalis die sabbati concessit immunitatem a lege abstinenciae, id nostra aetate in omnibus *fere* regionibus supplet generale indultum apostolicum sive ad tempus sive in perpetuum datum (69).

Denique austerior illa abstinencia vel xerophagia diebus *dominicis* (et sabbatis et festo annunt. B. V. M. in Ecclesia orien-

(64) Benedict. XIV. Const. « *In suprema* » 22. Aug. 1741. § 2.; Synod. Sciart. (a. 1888.) p. 59.; Nilles l. c. t. II. p. 83. sq.

(65) Benedict. XIV. Const. « *Si Fraternitas* » 8. Iul. 1744. ad 5.

(66) S. Poenit. (8.) 15. Febr. 1834. ex speciali mandato Gregorii XVI. Quo responso rigidior declaratio Benedicti XIV. 5. Ian. 1755. ad Archiepiscopum Caesaraugustanum data certissime fuit sua vi destituta. Cfr. *De Angelis*, Praelect. iur. can. I. III. t. 46. n. 5.

(67) Cap. 3. X. de observ. ieiun.; *Schmalzgr.* l. c. n. 34.; *Zeck* l. c. § 462. Cfr. not. 61. h. t. de potestate Episcoporum dispensandi super abstinencia feria sexta (vel sabbato).

(68) Cap. 2. X. de observ. ieiun. iunct. Gregor. VII. c. 31. D. V. de consecr. et *Benedict. XIV.*, De Synod. dioec. l. XI. cap. 5. n. 2. sq. 5. sq.

(69) Cfr. v. g. indulta apostolica, quae nunc singulis annis conceduntur etiam quamplurimis Episcopis Italiae.

tali) *quadragesimae* praescripta et expressa lege universali nondum sublata, per indulta apostolica non solum permissis ovis et lacticiniis reducta est ad ordinariam abstinentiam a *carnibus*, sed etiam ipse esus carnum iisdem diebus nunc passim indulgetur (70).

TITULUS XVII.

DE ECCLESIIS, ORATORIIS, COEMETERIIS.

(Lib. III. tit. 40. de consecr. eccles. vel altar., tit. 48. de eccles. aedif., tit. 49. de immunit. eccles., coemet., tit. 28. de sepult., tit. 37. de capell. monach.; lib. V. tit. 32. de novi oper. nunt.)

425. **Fontes:** Decret. Grat. Dist. I. de consecr.; C. I. q. 1. 7.; c. 1. sq. D. 87. D. 97.; c. 7. sq. C. II. q. 2. - Comp. ant. l. III. t. cit. v. g. cpl. I. l. III. t. 14. de consecr. eccles. vel alt. - Decret. Gregor. tit. cit.; Decret. Bonif. VIII. l. III. t. 21. 23.; Const. Clem. V. l. III. t. 17.; Extravg. com. l. III. t. 13. - Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 7. de ref., Sess. XXII. decr. de observ., Sess. XXV. cap. 20. de ref. - Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 127. sq. - Collect. S. C. de Prop. F. n. 1576. sq.; Decreta auth. C. S. R. ed. *Muehlbauer* v. v. Capella, Ecclesia, Oratorium, Titularis iunct. nov. ed. auth. eorund. decret.; Collect. Lac. recent. Conc. v. Eccles.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. - *Zech*, De iure rer. sect. 1. tit. 1. 2. 3. sect. 2. tit. 23. 24.; *Devoti*, Inst. can. l. II. t. 7. 9.; *Bargilliat*, Praelect. iur. can. n. 1258. sq.; *Scherer*, Handb. d. K. t. II. p. 624. sq. 608. sq.; *Hinschius*, Syst. d. k. K. t. IV. p. 306. sq. - *Gasparri*, De ss. euchar. n. 121. sq.; *Ferraris*, Biblioth. v. v. Ecclesia, Oratorium etc.; *Van de Burgt*, De ecclesiis; *Van Gameraen*, De orator.; *Gallicus*, De orator. domest.; *Arndt* in Arch. f. k. K. t. 72. p. 63. sq.; *Thalhofer*, Handb. f. k. Liturg. t. I. p. 703. sq. - *Thomassin*, Vetus et nov. Eccl. disc. P. I. l. 2. cap. 92. sq. P. II. l. 3. cap. 95. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Basilika, Kirche etc.; *Duchesne*, Origines du culte chrétien p. 385. sq.

(70) Cfr. facultates quinquenn. Episcoporum n. 10.; Synod. provinc. Ruthen. (a. 1801.) p. 163. sq. ubi relaxationem abstinentiae tempore quadragesimae extendit paucis exceptionibus factis ad carnes vel saltem ad ova et lacticinia, cum Synod. Sciari. (a. 1888.) p. 57. antiquae xerophagiae addat solummodo *pisces* et *vinum* similesque potiones *parce* sumptas.

Praenotiones.

426. Post explicationem iuris constituti de *sacris temporibus* cultui divino deputatis iam disputandum est de *locis sacris* (1), in quibus regulariter saltem *principales* actus *liturgici* ex iuris canonici dispositione sunt perficiendi.

Quibus locis sacris praesertim adscribi debent *ecclesiae* vel *oratoria* sive *capellae* atque ex ordine *legali* et *natura rei* etiam *altaria*; etenim *sacrificium Missae*, quod est augustissimus actus liturgiae catholicae, in ecclesiis et *in altari* tanquam in *loco proximo* est celebrandum. Quodsi *coemeteria* quoque in rubrica coniunguntur cum ecclesiis, id non solum in extrinseca rerum connexionione et ordine legali (cfr. l. III. t. 49. X. de immun. eccles., coemet.) suum habet fundamentum, sed etiam in illa praxi Ecclesiae, qua inde ab antiquissimis temporibus coemeteria christianorum cum locis sacris cultus divini intime fuerunt unita (2).

§ I. DE ECCLESIIS.

I. Nomen, notio, divisio, historia ecclesiarum.

427. *Ecclesia* (chiesa) hoc loco ex usu populorum latinorum non designat coetum sive *congregationem fidelium* (ἐκκλησία), sed *templum* manufactum (ἐκκλησιαστήριον), ad quod fideles sive *ecclesia* vel coetus fidelium *convocantur* ad cultum divinum exercendum et ad recipienda sacramenta. Populi autem germanici et slavici eandem rem alio vocabulo denotant, (church, Kirche, cerkiew), quod verius ex verbo graeco (κυριακόν = dominicum) aut, ut alii subtilius arguunt, ex lingua celtica (cyrch, cylch) est derivandum (3).

(1) Cfr. lib. III. tit. 40. X. de consecr. eccles. vel altar.; l. III. t. 36. X. de domibus *religiosis*; Zech l. c. §§ 2. 176.; Gasparri l. c. n. 121. 280. 260. sq. 155.; Wernz l. c. t. III. n. 196.; Hinschius l. c. t. IV. p. 306.

(2) Cfr. c. 19. §. 3. C. XIII. q. 2.; Kraus l. c. Katakomben, Altar; Duchesne l. c. p. 387. sq.

(3) Tertull., De idol. cap. 7.; Duchesne l. c. p. 386.; Kraus l. c. v. Kirche; Van de Burgt l. c. p. 4. sq.; Thalhofer l. c. t. I. n. 726. sq.; Wernz, Ius Decret. t. I. n. 7.; Hinschius l. c. t. IV. p. 306. not. 9.

Nomen ecclesiae imprimis denotat sacras aedes *maiores*, oratoria autem dicuntur aedes sacrae *minores*. Attamen ex usu loquendi communi et canonico ecclesia potissimum designat aedes sacras in *titulum* erectas atque solemniter consecratas vel saltem *specialiter* benedictas, quae **publicis** atque solemnibus functionibus *cultus* divini pro *universo* populo perfecto quodam gradu exercendis sunt in perpetuum dedicatae velut ecclesiae cathedrales et parochiales et conventuales (4). Unde iam facile erui potest, quae sit saltem principalis differentia inter ecclesiam et oratorium publicum vel semipublicum vel privatum. Cfr. infra h. t. § 2.

428. Ecclesiae multiplici ratione *dividuntur*. Sunt enim *basilicae*, quae dicuntur ecclesiae quaedam *magis insignes* vel ob antiquitatem vel ob magnitudinem atque celebritatem. Ex his solummodo quinque ecclesiae Romanae appellantur basilicae *maiores*, reliquae omnes, quibus huiusmodi titulus basilicae concessus est, basilicis *minoribus* adnumerantur. Praeterea distinguuntur ecclesiae *cathedrales*, *collegiatae*, *conventuales*, *curatae*, *parochiales*, *baptismales*, *succursales*, *regulares*, *saeculares*, *receptitiae*, *matrices*, *filiales* (5).

429. Apostoli *primis temporibus* ecclesias pro more postea recepto certe non habuerunt. At dubitari nequit, quin iam aetate apostolica certa determinataque fuerint loca, in quae primi christiani ad exercendam religionem christianam convenirent. Cuius rei testis est iam ipse S. Paulus (I. Cor. XI. 22.), ubi distinguit *domos privatas* fidelium a loco, ad quem universitas fidelium (ecclesia) conveniebat. Primae illae christianorum ecclesiae ferventibus persecutionibus certe simplices et modestae atque saepe in *domibus* privatis absconditae fuerunt, unde etiam nomen « *domus ecclesiae* » consecutae sunt (6). Ante finitas vero persecutiones christiani publicas quoque habuerunt eccle-

(4) Gasparri l. c. n. 122. 196. 200. sq. p. 216; Van Gameren l. c. p. 24. sq.; Van de Burgt l. c. p. 8. sq. de fine ecclesiarum.

(5) Van de Burgt l. c. p. 6. sq.; Hinschius l. c. p. 307. sq.

(6) Dionysius Alex. apud Euseb., Hist. eccl. l. VII. cap. 11. 12.; Gest. apud Zenophilum (Migne P. L. VIII. 727. sq.) a. 303. de ecclesia Cirtensi in Africa: « Cum ventum esset ad domum, in qua christiani conveniebant »; Duchesne l. c. p. 385. sq.; Thalhoffer l. c. p. 734.

sias (7). Nam praesertim in persecutione Diocletiani ecclesiae christianorum fuerunt destructae. Primis tamen saeculis christiani scriptores ad designandas aedes sacras fidelium a vocabulo « *templi* » vel « *fani* » paganis superstitionibus proprio abhorrentes, potius nominibus *ecclesiae*, *dominici*, *domus Dei*, *domus orationis*, *oratorii*, *martyrii*, *tituli*, *basilicae*, *capellae* atque similibus appellationibus usi sunt (8).

Finitis persecutionibus praesertim a Constantino M. magnificae ecclesiae constructae et Deo consecratae sunt (9). Quam praxim frustra impugnarunt antiqui et novi haeretici. Cfr. *Van de Burgt* l. c. p. 9. sq. Nec desunt exempla, quod templa *paganorum* vel *haeticorum* in ecclesias catholicas fuerint commutata. Cfr. c. 21. 22. D. I. de consecr.; *Hefele* l. c. t. I. p. 651. t. II. p. 663. 685. Paulatim eo res adductae sunt, ut Ecclesia sese debuerit opponere zelo cuidam indiscreto et arbitrario multiplicandi ecclesias vel oratoria. Cfr. cap. 17. Conc. Carthag. VI. (a. 401.) = can. 26. D. I. de consecr.; c. 17. Concil. Aurel. I. (a. 511.) = can. 10. C. XVI. q. 7.; c. 25. Concil. Epaon. (a. 517.). Pro more antiquo *novae* illae ecclesiae in forma crucis atque versus orientem aedificatae sunt ad instar basilicarum. Quibus basilicis aliisque ecclesiis in forma Romana constructis paulatim aliae formae successerunt, de quibus cultores architecturae ecclesiasticae consulendi sunt (10). Disputationibus canonicis solummodo reservatae sunt *leges ecclesiasticae* de aedificatione, consecratione etc. ecclesiarum (11).

(7) Cfr. c. 36. 52. Conc. Illiber. (a. 300.-306.); *Euseb.* l. c. l. VIII. cap. 1. 2. l. X. cap. 2.; *Optatus Milev.*, De schism. Donat. l. II. cap. 14.; *Hefele* l. c. t. I. p. 170.; *Thalhofer* l. c. p. 731. sq.

(8) *Devoti* l. c. t. 7. § 2.; *Hefele* l. c. t. I. p. 767.; *Kraus* l. c. v. Basilika; *Thalhofer* l. c. p. 726. sq.

(9) *Hefele* l. c. p. 502. sq. 626.; *Thalhofer* l. c. p. 735.; c. 28. 58. Concil. Laod. (a. 343.-381.); *Euseb.* l. c. l. X. cap. 3. 4.

(10) *Kraus* l. c.; *Jakob*, D. Kunst im Dienste d. Kirche §§ 3. sq.; *Kirsch*, D. christl. Cultsgeb. im Alterthum.

(11) Cfr. v. g. c. 10. Conc. Arausic. (a. 441.) de competentia Episcopi ad consecrationem eccl.; c. 3. Conc. Ilerd. (a. 524.-543.) = c. 34. C. XVI. q. 1.

II. De ecclesiis aedificandis vel reparandis.

(Lib. III. tit. 48. de eccles. aed. vel repar.)

430. Novae *ecclesiae* aedificatio quamvis sit opus bonum, privato arbitrio non est relicta, sed legitimo modo fiat necesse est. Quare ad novam ecclesiam aedificandam in loco *exempto* requiritur saltem auctoritas *Romani Pontificis* (12) sive indulto generali sive licentia speciali interposita, in loco autem *non exempto* *Episcopi* dioecesani licentia est necessaria (13).

Quae licentia *Episcopi* loci etiam a regularibus exemptis est expetenda, si vel ipsi *exempto* conventui iam *existenti*, sed a dioecesi non separato ecclesia *nova* et *publica* sit adiungenda (14).

Porro Episcopus quemadmodum illam licentiam dare debet atque sine rationabili motivo denegare non potest, si omnibus circumstantiis examinatis *iusta causa* pro novae ecclesiae aedificatione subsit (15), ita ex iusta et rationabili causa novo

(12) Cap. 4. de privil. V. 7. in Sext.; Leon. XIII. Const. « *Romanos Pontifices* » 8. Maii 1881. Cfr. infra h. t. not. 14.

(13) Cfr. c. 4. Conc. Chalced. (a. 451.) = c. 10. C. XVIII. q. 2.; c. 44. C. XVI. q. 1.; c. 9. D. I. de consecr.; cit. cap. 4. de priv. in Sext.; cap. 14. X. de priv. V. 33.; *Schmalzgr.* l. III. t. 48. n. 1. sq.; *Gasparri* l. c. n. 125. sq.; *D'Annibale*, Summ. theol. mor. P. III. n. 2. sq.

(14) Conc. Trid. S. XXV. cap. 3. de reg.; Leon. XIII. Const. « *Romanos Pontifices* » 8. Maii 1881. Qua Constitutione attenta certe *Treugott* in Arch. f. k. K. t. 26. p. 130. sq. nimis *generaliter* asserit ad aedificandam novam et publicam ecclesiam *conventui* regulari adnexam *non* requiri novam licentiam Episcopi (et R. Pontificis), postquam conventus regularis iam legitime est erectus. Nam quamvis cum permissione conventus *possit* esse coniuncta licentia aedificandi etiam ecclesiam publicam, tamen id in omnibus casibus necessario *non* obtinet. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 3. de regul.; *Gasparri* l. c. n. 125.; *Van de Burgt* l. c. p. 18. sq., quem *Hinschius* l. c. p. 320. not. 2. inefficaci impugnatur argumento. Nam non omnis locus vere *exemptus* est etiam a dioecesi *separatus*.

(15) Cap. 3. X. h. t. 48.; Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 4. de ref.; *Schmalzgr.* l. c. n. 6. sq. Unde si licentia ab Ordinario iniuste denegetur, patet recursus ad Metropolitam vel Sedem Apostolicam. Cfr. S. C. C. 16. Ian. 1694. apud *Ferraris* l. c. v. Ecclesia art. 4. n. 15.; *Van de Burgt* l. c. p. 90.

operi resistere atque consensum denegare valet. Quae iustae causae denegandi licentiam habentur, si *dotatio* ecclesiae necessaria desit (16); si constructio fiat ad *quaestum* faciendum, non ad promovendum cultum divinum (17); si leges *iustitiae* etiam in alteram ecclesiam (18) violentur, ita ut appellatio ad Metropolitam vel R. Pontificem vel querela nullitatis vel actio de damno dato vel *novi operis* nuntiatio merito fieri possint (19).

Quodsi Episcopus licentiam concedendam esse arbitretur, profecto suae permissioni nequit apponere *conditiones* vel limitationes iuri *communi contrarias*, v. g. quod certi fideles in nova ecclesia licet *publica* non satisfaciant praecepto Ecclesiae de audienda Missa. At non videtur prohiberi, quominus in *simplicibus* ecclesiis vel oratoriis publicis concedendis limites quosdam constituat in sacris functionibus peragendis. Cfr. S. R. C. 14. Iun. 1845.

431. Si Episcopus generatim *consilium* novae ecclesiae aedificandae approbavit (20), novi operis executio non est inchoanda, nisi ipse Episcopus vel eius delegatus etiam *locum* inspexerit et approbarit, *crucem* in eo fixerit, lapidem primum servato ritu Pontificalis Romani benedixerit et posuerit. Curandum quoque est, ut *dos* vel promissio dotis in forma iuris valida praestetur. Cfr. c. 8. X. de consecr. III. 40. Universa autem ecclesiae aedificatio ad Dei honorem perficienda est pro *natura* cultus catholici, cuius centrum est sacrificium Missae, ad promovendam fidelium devotionem, *stylo* a profano alieno, iuxta *situm*, *formas* et *delineationes* sanis principiis ar-

(16) Cfr. cit. can. 9. D. I. de consecr.; cap. 8. X. de consecr. eccles. III. 40.

(17) Cfr. can. 10. ead. D.

(18) Cap. 1. 2. 4. X. de novi op. nunt. V. 32.; *Schmalzgr.* l. c. n. 8.; *Gasparri* l. c.; *Ferraris* l. c. n. 18. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 28. sq. 89. sq.; *Scherer* l. c. t. II. pag. 628. not. 12.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 322. sq.

(19) Quae veteres auctores v. g. *Schmalzgr.* l. c. n. 9. sq. h. t. 48. de *erectione* novarum ecclesiarum parochialium sive de *divisione* parochiarum disputare solent, iam satis superque in propria materiae sede de erectione et divisione officiorum ecclesiasticorum fuerunt exposita. Cfr. *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 242. sq.

(20) Collect. Lac. v. Ecclesia v. g. t. VI. col. 29. 341.

tis christianae et antiquae Ecclesiae *traditione* et ab auctoritate *ecclesiastica* v. g. ab Episcopo ad tramites iuris vigentis et specialis finis ecclesiae approbatas (21).

Vitandae quoque sunt singularitates et novitates, praesertim si *expresse* in iure prohibita sint. V. g. vel ipse fundator in limine foundationis nequit sibi reservare ius ex *domo privata* aperiendi *ostium* vel *fenestram* in ecclesiam a se aedificatam, sed expressum requiritur indultum apostolicum. Cfr. S. R. C. 12. Sept. 1840.; S. C. C. apud *Lingen* et *Reuss*, Causae selectae S. C. C. p. 864. sq. Similiter *subtus pavimentum* ecclesiae non possunt construi cubicula ad usum *mere profanum*, etiamsi aditus ad illa pateat extra ecclesiam. Cfr. S. R. C. 31. Augusti 1867. 4. Maii 1882. Item *super* ecclesiis non licet aedificare cubicula ad diu noctuque habitandum et dormiendum. Cfr. S. R. C. 11. Maii 1641.; S. C. C. apud *Lingen* et *Reuss* l. c. p. 862. sq. et in Act. S. Sed. vol. XX. p. 319. sq.

432. Gubernii consensus et approbatio ad novam ecclesiam aedificandam ex natura rei nullo modo requiritur, nisi ipsi Ecclesiae videatur esse opportunum, ut, *postquam* in foro ecclesiastico univ-
ersum negotium est definitum, etiam consensus gubernii petatur aut propter iniuriam temporum toleretur (22).

433. Ecclesia rite aedificata summa cura mediisque aptis est *conservanda*, et si collapsa fuerit, sedulo *reparanda* et restauranda. Indignum enim est, ut domus Deo dedicata collabatur atque adeo profanetur (23). Qua in restauratione ecclesiarum perficienda ad amussim servanda sunt, quae Episcopi pro diversitate regionum de *stilo* aliisque conditionibus sapienter praescripserunt (24).

(21) Cap. 1. X. de vit. et hon. cler. III. 1.; Collect. Lac. v. g. t. V. col. 179. 372. sq. 324. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 30. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 107. sq.; *Devoti* l. c. tit. 7. §§ 4. 9. sq.; *Gasparri* l. c. n. 126. sq.; *Iakob* l. c. §§ 3. sq. 21. sq.

(22) *Bargilliat* l. c. n. 1265.; *Vering* l. c. § 207.; *Friedberg-Ruffini*, Trattato del diritto eccles. § 177. not. 3. 4.; *Hinschius* l. c. p. 324. sq. 332. sq.

(23) Cap. 1. 3. X. h. t. 48.; Conc. Trid. Sess. VII. cap. 8., Sess. XXI. cap. 7. de ref.; *Van de Burgt* l. c. p. 363. sq.

(24) Collect. Lac. v. g. t. V. col. 389. 865.

434. Principalis autem difficultas in ista materia solet esse quaestio, quis ex iure canonico (25) *ad solvendas expensas restorationis ecclesiarum sit obligatus*.

Cum in ordinanda et definienda illa obligatione pro diversitate regionum maxima sit varietas, quae inde ex saeculo elapso potius aucta quam imminuta est, primo loco *constitutiones* vel *consuetudines* vel conventiones *particulares*, si quae sint neque ab Ecclesia fuerint reprobatae, in praxi sunt attendendae et observandae (26).

Quodsi ex iure communi Ecclesiae petatur solutio huius quaestionis, profecto ex natura rei illud onus incumbit specialibus *fundis ecclesiasticis* aedificationi ecclesiae destinatis atque imprimis *fabricae ecclesiae*, si quae existit et bona ad istum scopum deputata habeat (27). Deficientibus bonis fabricae vel fundi specialis, onus reparationis devolvitur ad eos, qui ex pacto vel statuto vel consuetudine particulari ad restorationem obligantur; deinde transit ad *rectorem* illius ecclesiae aliosque *beneficiatos*, qui ultra *congruam* sustentationem ex fructibus et proventibus quibuscumque ad eandem ecclesiam pertinentibus redditus percipiunt (28). Si vel ipse rector ecclesiae vel alii bene-

(25) Cfr. *Nussi* l. c. p. 202. In praxi leges quoque *civiles* de hac re latae omnino sunt attendendae. Illae enim leges, quae per se eo modo fuissent condendae, ut ius ab Ecclesia constitutum tuerentur et ad instar brachii saecularis defenderent, paulatim a potestate civili tanquam de causa suae *competentiae* subiecta ex propria auctoritate atque non raro etiam cum iustitiae violatione fuerunt latae. Cfr. *Bargilliat* l. c.; *Vering*, Lehrb. d. k. K. § 215. not. 19., ubi de competentia Ecclesiae in hac materia minus accurate disputat.

(26) Cfr. v. g. pro Italia et insul. adjacent. Benedicti XIII. Const. « *Pius* » 12. Mii 1725. de media annata ad restorationem ecclesiarum cathedralium et collegiatarum; S. C. C. 20. Iul. 1895. in Act. S. Sed. vol. 28. p. 298. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 33.; *Aichner* l. c. § 232.; *Bargilliat* l. c. n. 1264.; *Santi* h. t. 48. n. 3.; *Lucidi*, De visit. sacr. lim. P. I. vol. I. p. 63. sq. (n. 41. sq.); *Gasparri* l. c. n. 132. sq.; *Friedberg-Ruffini* l. c. § 181. p. 779. sq.

(27) Cfr. c. 27. (S. Gelas. a. 491.) C. XII. q. 2.; c. 2. 3. C. X. q. 5.; Concil. Trident. Sess. XXIV. cap. 3. de ref. « *Episcopi.... fabricarum redditus in usus ecclesiae necessarios et utiles.... expendi curent* »; *Schmalzgr.* l. c. n. 34.

(28) Cap. 1. 4. X. h. t. 48.; Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 7. de ref.

ficiati ibidem existentes redditus ecclesiasticos *ultra* congruam sustentationem non percipiunt, dein *patroni* alique, *qui* ex ecclesiis restaurandis *fructus* aliquos obtinent, compelli possunt, ut ad restorationem *pro rata* conferant. Denique in defectum illorum omnium, qui fructus ab ecclesia percipiunt, omnes dioecesani pro ecclesia cathedrali, vel parochiani pro ecclesia *parochiali*, ubi ipsis sacramenta administrantur, omnibus mediis opportunis ad reparationem compellendi sunt (29) quacunque appellatione i. e. *suspensiva*, exemptione, contradictione remota. Cfr. quoque decis. S. C. C. in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 120. sq.; Act. S. Sed. vol. I. 150. vol. II. p. 93. 464.; Archiv f. k. K. t. XVI. p. 366. sq.

Quae normae huc usque de aedificatione et reparatione ecclesiarum statutae servata proportionem etiam ad *domos* parochiales, alia aedificia ecclesiastica, utensilia ecclesiae, coemeteria sunt applicandae (30).

435. **Scholion.** Si nulla iam sit spes fore, ut ecclesia ruinosa restaurari possit, *Episcopi* etiam tanquam Delegati Sedis Apostolicae pro suo arbitrio ex huiusmodi ecclesia sibi *subiecta* possunt transferre beneficia et iura et bona dotalia in ecclesiam *matricem*, si filialis sit, vel in alias ecclesias locorum eorundem seu viciniorum, atque in eisdem ecclesiis erigant necesse est altaria vel capellas sub iisdem invocationibus, vel in iam erecta altaria vel capellas transferant beneficia cum omnibus emolumentis et oneribus priori ecclesiae impositis. Ipsa vero ecclesia collapsa penitus destrui et in profanos usus, non sordidos (erecta tamen ibi cruce) converti non prohibetur (31).

(29) Conc. Trid. l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 33. sq.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 100.; *Van de Burgt* l. c. p. 367. sq.; *Lucidi*, De visit. sacr. limin. P. I. vol. I. p. 62. sq. (n. 39. sq.) de reparatione sacrar. aedium; *Gasparr* l. c.

(30) S. C. C. 24. Iul. 1858. 18. Dec. 1847.; *Bargilliat* l. c. n. 1264.; *Aichner* l. c. § 231. i. f.; *Hinschius* l. c. p. 332. sq.

(31) Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 7. de ref.; S. C. C. 27. Febr. 1864. in Act. S. Sed. vol. I. p. 217. sq.; *Benedict. XIV.*, Quaest. can. 142.; *Schmalzgr.* l. c. n. 38. 66. 67.; *Van de Burgt* l. c. p. 443. sq.

III. De consecratione et benedictione ecclesiarum.

(Lib. III. t. 40. de consecr. eccles. vel altar.)

436. Ecclesia postquam plene perfecteque constructa est, ex antiquo usu (32) per ritum specialem cultui divino dedicari *potest*, nisi aliunde quid obstat saltem solemni dedicationi, v. g. quod sufficientes *cautiones* datae non sint, si ecclesia spectet ad laicam familiam, vel pars subterranea inserviat rebus et negotiis profanis. Cfr. S. R. C. 4. Maii 1882.; *Gasparri* l. c. n. 125. 149. sq.

(32) *Devoti* l. c. § 16.; *Duchesne* l. c. p. 385. sq.; *Kraus* l. c. v. Dedicatio. Etiam si dedicatio ecclesiae ad sacras functiones ipsa natura rei commendatur, tamen ex primis tribus saeculis testimonium quoddam expressum non habetur de consecratione ecclesiarum saltem per ritum quandam specialem et solemnem peracta, nisi forte quis excipiat Acta martyr. SS. Tryph. et Respic., ubi dedicatio alicuius martyrii (oratorii sive ecclesiae) commemoratur. Qui ritus dedicationis certe tempore persecutionum fuit simplicissimus atque per deputationem ad cultum divinum cum signo crucis atque *ipsa celebratione* mysteriorum fieri potuit. Cfr. *Duchesne* l. c. p. 389 sq. At quamprimum persecutiones fuerunt finitae, mox solemnissimae occurrunt consecrationes ecclesiarum, quas Constantinus M. aedificaverat. Cuius rei testis est *Euseb.*, Hist. eccl. l. X. cap. 3. 4., ubi narrat consecrationem magnificae basilicae Tyri (a. 315.) factam. At lex universalis *solemniter* per ritum *specialem* consecrandi ecclesias, *antequam* in illis mysteria celebrarentur, istis primis temporibus nondum exstitit, ut constat ex responsis S. Athanasii contra querelas suorum adversariorum. Cfr. *Hefele* l. c. t. I. p. 626. 651. iunct. p. 460. 470. et *Duchesne* l. c. p. 389. sq. Saltem ex saeculo quinto non desunt canones, quibus iam severe interdicitur, ne in ecclesiis non consecratis sacrificium Missae celebretur. Cfr. c. 23. Synod. S. Patricii in Hibernia (a. 450.-456.). Plane singularis autem videtur illa praxis eodem saeculo in Italia commemorata, quod ad consecrationem ecclesiae vel oratorii in provincia metropolitana R. Pontificis requiratur *praeceptum Sedis Apostolicae* (cfr. Gelas. a. 494. in c. 6. [4. 5. 7.] D. I. de cons.), quasi consecratio ecclesiae fuerit causa reservata Romano Pontifici, non propria Episcopis. Cuius praecepti apostolici necessitas saltem ex parte facile explicatur; nam Rom. Pontifices voluerunt impedire, ne ecclesiae dedicarentur in honorem personarum defunctorum, quae tali honore dignae non fuerunt. Quare ista praxis connexa fuit cum *beatificatione* vel *canonizatione* servorum Dei. Cfr. Gelasium apud *Thiel*, Epist. R. Pont. p. 375. sq. Accedit, quod certe Rom. Pontif. optime prohi-

I. *Dedicatio* in genere est ritus sacer ab Ecclesia institutus, quo locus profanus efficitur sacer et a legitimo ministro in perpetuum deputatur ad cultum divinum.

II. *Distinguitur* dedicatio in *consecrationem* sive dedicationem *solemnem* et in *benedictionem* sive dedicationem *minus solemnem*, si *interim* ex iusta causa *consecratio differatur*. *Consecratio* consistit *essentialiter* in ungendis sacro chrismate duodecim crucibus, quae pictae aut sculptae sunt in parietibus cum prolatione verborum: « *Sanctificetur* » etc. in Pontificali Romano praescriptorum. Ritus vero *essentialis benedictionis* est aspersionis *parietum* in parte superiore et inferiore cum aqua benedicta simul prolatis precibus in Rituali Romano praescriptis.

III. Quae dedicatio sive sollemnis sive minus sollemnis ecclesiae *definitive* constructae *necessario* fieri *debet*, antequam ibidem Missae sacrificium *licite* celebrari *possit*. Cfr. c. 12. 15. D. I. de consecr.; Rituale Rom. l. c.; *Gusparri* l. c. n. 153.

At quamvis ab Episcopis omnino curandum sit, ut saltem ecclesiae *cathedrales* et *parochiales* *solemniter consecrentur*, tamen ex disciplina nunc vigente id ubique ex stricta obliga-

bere potuerunt, ne absque mandato apostolico consecrarentur novae ecclesiae *cathedrales*. Indubitanter vero ex iure quodam *universali* in toto orbe catholico *vigente* necessario non requirebatur mandatum apostolicum ad consecrationem *omnium* ecclesiarum. In aliis enim regionibus *Episcopi* semper libere usi sunt facultate consecrandi ecclesias, atque etiam in Italia iam diu ante Decretales Gregorii IX. antiquum ius de mandato apostolico per contrariam consuetudinem fuit sublatum. Cfr. c. 10. Conc. Arausic. I. (a. 441.); c. 10. Conc. Aurel. I. (a. 511.); c. 5. Conc. Bracar. (a. 572.); c. 19. Conc. Tolet. III. (a. 589.); c. 8. Conc. Metens. (a. 888.); *Kraus* l. c.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 241. not. 6. p. 319.; *Rufin.*, Summa ed. *Schulte* p. 470.

Quodsi in antiqua liturgia Romana ritus consecrationis ecclesiae consistebat in *consecratione altaris* et *translatione reliquiarum* pridie facta, quae postero die per sollemnem celebrationem Missae complebatur, in Ecclesia Galliae *specialis* quidam ritus consecrationis *ipsius ecclesiae* fuit introductus. Quem ritum postea Ecclesia universalis pariter recepit atque in Pontificali Romano ratum habuit. Cfr. *Duchesne* l. c. p. 390. sq.

Definita competentia ministri et substantia ritus non paucae quoque caeremoniae et conditiones accidentales v. g. de tempore consecrationis (cfr. c. 1. Concil. Caesaraug. a. 691.), de *dotatione* ecclesiae (cfr. cit. Conc. Bracar. et Toletan. III.) paulatim fuerunt statutae.

tione urgeri nequit. Multo magis igitur in aliis ecclesiis dedicatio minus solemnis sive *benedictio* sufficit. Imo si agatur de ecclesia, quae pertineat ad laicam familiam et per vigentes leges civiles possit haereditaria ratione transmitti aut vendi aut in usum profanum converti, abstinendum est ab eiusmodi ecclesiae *consecratione*, nisi habeantur *sufficientes cautiones*. Cfr. S. R. C. in caus. Taurin. 4. Maii 1875. iunct. cap. 8. X. h. t. 40.; c. 26. 27. C. XVI. q. 7. (scr. Gelas. a. 495.-496.); *Van de Burgt* l. c. p. 104. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 140.

437. *Consecrationis validae et licitae minister* post captam possessionem est solus *Episcopus* dioecesis, in qua ecclesia sive saecularis sive regularis aedificata est (33). Eodem iure pollent, si ordine episcopali sint insigniti, pro dioecesi *Vicarius capitularis*, *Vicarius generalis*, si mandato speciali sit instructus (cfr. *Bened. XII.*, De Synod. dioec. l. II. cap. 8. n. 2.), pro territorio separato Praelatus nullius, pro ecclesia tituli cardinalitii in Urbe ipse *Cardinalis titularis* (cfr. decis. Congr. spec. 25. Iunii 1879.). *Simplici presbytero* consecratio ecclesiae ex iure communi non competit; est enim actus *ordini episcopali* soli adnexus et a solo *Romano Pontifice* per modum privilegii generalis vel indulti specialis difficulter obtinendi concedi potest (34). Multo magis solummodo Romanus Pontifex per meram *ratihabitionem* potest efficere, ut consecratio altaris vel ecclesiae invalide facta sanetur. Cfr. cap. 10. X. h. t. 40. At *Episcopus alienus* ex legitima commissione *Ordinarii* loci consecrationem ecclesiae *licite*, imo absque illius consensu saltem *valide* perficit, dummodo ipse sit valide consecratus et ritum essentialem servet, sed eo in casu suspensioni ab usu pontificalium ipso iure subiicitur (35).

(33) Pontif. Roman. P. II. tit. de ecclesiae dedic. seu cons.; cap. 1. X. de relig. dom. III. 36.; cap. 2. X. h. t. 40.; Leon. X. Const. « *Dum intra* » 19. Dec. 1516. § 12.; Conc. Trid. S. VI. cap. 5. de ref.; S. C. de Prop. F. 1. Dec. 1837. de Patriarchis; *Schmalzgr.* l. c. n. 13. sq.

(34) Cfr. c. 8. Conc. Metens. (a. 888.) de Chorepisc. iunct. *Hefele* l. c. t. IV. p. 546.; cap. 9. X. h. t. 40.; *Bened. XIV.* Const. « *Ex tuis precibus* » 16. Nov. 1748.; *Bened. XII.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 15. n. 2. sq. 5.; *Gasparri* l. c. n. 156. sq. 279.

(35) Conc. Trid. l. c.; *Bened. XIV.* Const. « *Iam inde* » 12. Maii 1756.

Quae commissio legitima praeter Episcopum loci potest dari a Vicario capitulari vel a Vicario generali munito speciali mandato, vel a Praelato nullius vel Cardinali titulari, at non ad deputandum Episcopum alterius ritus. Cfr. S. C. Inq. 16. Iunii 1831.

Benedictio autem ecclesiae, cum sit actus *ordinis sacerdotalis*, sed reservatus Episcopo, ab Ordinario loci simplici sacerdote etiam in dignitate non constituto licite et valide delegari potest (36).

438. Ecclesiarum consecratio licet *omni die* de iure fieri possit (37), tamen decentius in dominicis diebus vel Sanctorum solemnitatibus fit. Qui dies *certae consecrationis* (non benedictionis) in unaquaque ecclesia singulis annis solemniter, sed non ut festum de praecepto celebrandus est, nisi Episcopus in actu consecrationis aliam diem fixam per rubricas non exceptam ut anniversariam designarit (38), vel ex indulto *apostolico commemoratio annua* (dedicationis) omnium ecclesiarum totius dioecesis vel ditionis vel ordinis religiosi in unum communem diem festum fuerit translatus v. g. in Gallia in dominicam post octavam omnium Sanctorum. Cfr. decret. Card. Caprara 9. April. 1802. et 21. Iun. 1804. iunct. resp. S. R. C. 31. Augusti 1872. et 2. Sept. 1871.

439. Quoad *formam* dedicationis ecclesiae, sive sit per *consecrationem* sive per *benedictionem*, religiose servandus est ritus in Pontificali vel Rituali Romano praescriptus.

Dedicatio ecclesiae quodammodo inchoatur *benedictione* (c. 9. D. I. de consecr.) *primarii lapidis*, quae Episcopo loci per se

§§ 3. 5. Cfr. c. 20. sq. D. I. de consecr.; Gasparri l. c. n. 156. sq. 279.; Bargilliat l. c. n. 535. 1271. sq.

(36) S. R. C. 7. Oct. 1645.; Rituale Rom. tit. VIII. cap. 27.; Schmalzgr. l. c. n. 15. 16.

(37) Cap. 2. X. h. t. 4.; Pontifical. Roman. l. c.; Schmalzgr. l. c. n. 20.; Gasparri l. c. n. 158.

(38) Cfr. c. 16. 17. D. I. de cons. (can. Pseudoisid.); cap. 14. X. de poenit. V. 38. = capit. 62. Conc. Later. IV. (a. 1215.); S. R. C. 29. Iulii 1780. ad 3., 18. Aug. 1629., 14. Iun. 1608., 13. Mart. 1649., 8. Iunii 1894. ad 3., 1. Febr. 1896.; Gasparri l. c. n. 172. sq. 177. 178. sq. 137. sq.

est reservata, sed ab eodem etiam simplici sacerdoti delegari potest atque secundum formam in citatis libris liturgicis praescriptam et attentis decisionibus S. R. C. 23. Febr. 1884. ad dub. 1. et 11. Mart. 1871. ad 3.

Qua in benedictione primarii lapidis iam satis exprimitur *titulus*, a quo ecclesia aedificata et consecrata postea sit appellanda. Quamvis enim ecclesiae *principaliter* dedicentur *Deo*, tamen v. g. ex specialibus *mysteriis* vel *Sanctis*, in quorum memoriam et honorem sunt fundatae, *titulum* obtinent, unde ad instar nominis *baptismalis* ab invicem aptissime distinguuntur. Cfr. S. R. C. 27. Sept. 1857.; Kraus l. c. v. delicatio.

Quodsi titularis ecclesiae sit *persona creata* v. g. Sanctus, etiam *patronus* dici potest; secus v. g. SS. Trinitas vel *mysterium* vel res est tantum *titulus*, non *patronus*. Similiter *patronus*, qui est *ecclesiae titulus*, bene distinguendus est a *patrono loci*. Cfr. S. R. C. l. c.; Gasparri l. c. n. 137. sq.

Proxime praeparatur consecratio ecclesiae per *ieiunium* in vigilia, quod est strictae obligationis tum pro Episcopo consecrante tum pro iis tantum, qui ecclesiam sibi consecrari petunt. Cfr. S. R. C. 19. Iul. 1780. 12. Sept. 1840.; S. O. 14. Dec. 1898.

Quibus in ritibus consistat *essentia* consecrationis vel benedictionis ecclesiae facile patet ex definitionibus supra n. 426. datis. Ex reliquis caeremoniis in libris liturgicis praescriptis illa praesertim recensenda est, quod cum consecratione ecclesiae necessario sit coniungenda consecratio saltem alicuius *altaris*. Cfr. S. R. C. 31. Aug. 1872. Quodsi ecclesiae consecratio facta sit, *omissa* altaris consecratione, valida quidem, sed illicita est dicenda, nisi habeatur apostolica dispensatio, quamvis aliqua vel omnia altaria consecrata reperiantur (39).

440. Consecratio ecclesiae regulariter *iterari non potest*, nisi forte fuerit *invalida* aut *ignoretur* vel prudenter *dubitetur*, num ecclesia sit consecrata, aut per *exsecrationem* simpliciter ipsam consecrationem amiserit, v. g. si per incendium parietes penitus vel quoad maiorem partem destituantur (40).

(39) Decret. S. R. C. 19. Maii. 1896. a Leone XIII. 8. Iun. eiusd. an. expresse confirmatum, quo antiquior sententia, quae etiam nullitatem consecrationis ecclesiae sustinuerat, antiquata est. Cfr. Gasparri l. c. n. 159. sq.

(40) Cfr. c. 16. 18. 20. sq. 21. D. I. de consecr. Pened. XIV. Const.

IV. De execratione et pollutione et reconciliatione ecclesiarum.

441. *Exsecratio* ecclesiae consistit in totali amissione illius sanctitatis, quae per consecrationem fuit data. Ex sententia huc usque satis communiter recepta consecratio dicebatur inhaerere parietibus sicut benedictio pavimento, et ecclesia censebatur exsecrata, si *tota* vel saltem *maior pars externa parietum* sive *tota simul* incrustatio destructa fuit (41). Quae sententia ex recentioribus decisionibus S. R. C. (42) est corrigenda. Consecratio enim in parietibus facta totum aedificium atque potissimum *muros* afficit. Quare consecratio ecclesiae perditur sive exsecratio habet locum, si *tota ecclesia* aut *notabilis pars murorum* (cfr. S. R. C. 4. Sept. 1875. ad 2.) destruat^{ur} vel *innovetur*, aut ecclesia in *perpetuum* ad usus profanos fuerit conversa. Quodsi solummodo tectum innovetur, aut *modica pars murorum* destruat^{ur} aut incrustatio vulgo *intonaco* partim vel integre simul deliciatur, aut tantum *altare* etiam maius exsecretur, non habetur exsecratio *ecclesiae* (43). Similiter cum benedictio ecclesiae verius dicatur inhaerere *parietibus* quam soli pavimento, ecclesia benedicta exsecratur, si parietes vel notabilis illorum pars destruantur. Cfr. Bened. XIV. Const. « *Iam inde* » 12. Maii 1756. § 13.; Gasparri l. c. n. 183. 167. Aliter D'Annibale, Summula P. III. n. 9. cum aliis, qui cum existiment benedictionem ec-

« *Iam inde* » 12. Maii 1756. sq.; S. R. C. 17. Dec. 1875., 19. Aug. 1878.; Schmalzgr. l. c. n. 21. sq.; Acta theolog. Oenip. t. XX. p. 376. sq.; Gasparri l. c. n. 154. 279.

(41) Cfr. c. 20. D. I. de consecr. iunct. Act. theol. Oenip. l. c. p. 371. 378.; Gasparri l. c. n. 182.; Schmalzgr. l. c. n. 16.

(42) S. R. C. 5. Maii 1882. 11. Ian. 1892. 19. Maii 1896. 9. Augusti 1897.; Acta theolog. Oenip. l. c. p. 372. sq.; Suarez, De virt. et stat. rel. tract. II. l. 3. cap. 2. n. 4.; Gasparri l. c. — Paulo aliter Scherer l. c. t. II. p. 631., ubi *generale* verbum italicum (*intonaco*) in allegatis decisionibus S. R. C. adhibitum non satis videtur distinguere a duobus vocabulis *specialibus*, quibus in lingua italica partes *singulae* incrustationis designantur.

(43) Cap. 1. 6. X. h. t. 40.; Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 7. de ref.; Act. theol. Oenip. l. c. p. 373. sq. 376. sq.; Gasparri l. c. n. 184. 81.

clesiae inhaerere *pavimento*, censent etiam dirutis parietibus benedictionem non cessare, nisi *tota* ecclesia auctoritate Superioris destructa sit sine ulla spe reaedificationis.

Facta igitur exsecratione ecclesia cultui divino servire non amplius potest, nisi *denuo consecretur* vel *benedicatur*.

442. *Pollutio* consecrationem ecclesiae non tollit, sed ipsius sanctitatem ita *contaminat*, ut antequam *ista macula* per *reconciliationem* ablata sit, sacra ibidem celebrare graviter sit interdictum (44).

Polluitur ecclesia per *homicidium* vel *suicidium* voluntarium et personae vel loco sacro *iniuriosum*, quocunque modo intra ecclesiam patratum (45), per voluntariam et graviter peccaminosam *effusionem sanguinis humani* in ipsa ecclesia factam (46), per voluntariam et praesertim graviter peccaminosam *effusionem seminis* humani (47), per *sepulturam infidelis* (48) vel *excommunicati* saltem *vitandi* ibidem peractam (49). Insuper actus re-

(44) *Schmalzgr.* l. c. n. 63. sq.; *Gasparri* l. c. n. 250. sq.

(45) Cfr. c. 19. 20. D. I. de consecr.; cap. 4. X. h. t. 40.

(46) Cap. 4. 10. X. h. t. 40.; cap. unic. eod. tit. III. 21. in Sext.

(47) Cap. 10. X. h. t. 40.; cap. 5. X. de adulter. V. 16.; cap. unic. eod. tit. in Sext.; *Gasparri* l. c. n. 252.

(48) Ita saltem ex communi sententia doctorum. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 253. Quae sententia sane probari nequit ex non raro allegatis can. 27. 28. D. I. de consecr.; isti enim canones de re probanda nihil omnino continent, et si quid continerent, certe ex sese non haberent vim iuridicam pro universa Ecclesia. Potiori iure provocari potest ad resp. S. R. C. in caus. Carthag. 23. Apr. 1875. (Decret. auth. C. S. R. n. 3344.), ubi mandatur, ut ecclesiae, in quibus *Hebraei* et *Protestantes* fuerant sepulti, *reconcilientur*; « eo quia ex tumultatione cadaverum acatholicorum (i. e. Hebraeor. et Protest., de quibus in quaesito agebatur) *pollutae fuerint* ». At cum versemur in re odiosa, quae strictae est interpretationis nec in iure communi clare et directe expressa, asserta pollutio nequit extendi ad casum, quo forte *catechumenus* in ecclesia fuisset sepultus. Similiter si in allegato responso S. R. C. commemorantur *Protestantes*, quibus per se omnes haeretici vel schismatici alicui sectae *notorie* addicti et denuntiati aequiparantur, inde nequaquam videtur sequi per sepulturam illicitam *omnium* excommunicatorum *toleratorum* etiam *catholicorum* *pollui* ecclesiam. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 254., ubi indiscriminatim quoad excommunicatos toleratos defendit severiorem sententiam contra opinionem magis benignam et communiorem. Cfr. not. 49. h. tit.

(49) Cap. 7. X. h. t. 40.; cap. 12. X. de sepult. III. 28.; *Reiffenstuel*

censiti ad polluendam ecclesiam *publici*, non occulti sint oportet, nec ad *alios* actus in iure non expressos sive delicta etiam graviora sive censuras vel poenas ecclesiasticas possunt extendi (50).

443. *Primarius effectus* pollutionis ecclesiae in hoc consistit, quod in ecclesia polluta, donec reconcilietur, *divina celebrari* non possint, nisi adsit gravis causa excusans in iure admissa et ab Episcopo approbata, si urgens necessitas non obstat (51). Imo nec Missa est *continuanda*, si *ante canonem* polluatur ecclesia (52). Quodsi quis contempta lege prohibente in ecclesia polluta sacra perageret, graviter peccaret condignisque poenis esset castigandus, sed *irregularitatem* vel *censuram* in iure expressam ipso facto non incurreret (53).

Porro polluta ecclesia etiam polluitur *coemeterium illi contiguum*, at non vicissim; etenim pollutio de loco in locum nequit *extendi*, nisi huiusmodi extensio in iure exprimatur (54).

Ecclesia vero polluta non amittit ius ad indulgentias, quae ipsi forte sunt adnexae (55).

444. Quando *consecrata* vel *benedicta ecclesia certo et publice* polluta est, quamprimum per *reconciliationem*, non per solam Missae celebrationem nec per *novam* consecrationem vel benedictionem cultui divino est restituenda (56). Quodsi pollutio ob dubium iuris vel facti incerta sit, in rigore iuris reconciliationis non est necessaria; at non raro fit « *ad cautelam* ». Cfr. S. R. C. 3. Mart. 1821. 27. Febr. 1847.

Quae reconciliatio ecclesiae *consecratae* ab *Episcopo loci* aut de *eius* vel Praelati nullius vel Vicarii capitularis vel Vicarii

l. III. t. 40. n. 81. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 66. sq.; *Kohn* in Arch. f. k. K. t. 40. p. 60. 74. sq.

(50) *Schmalzgr.* l. c. n. 82. 83.; *Gasparri* l. c. n. 244. 249.

(51) Cap. 18. de sent. excom. V. 11. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 64. 65.; *Gasparri* l. c. n. 243.

(52) Missale, De defect. X. 2.

(53) Cit. cap. 18. de sent. exc. in Sext.

(54) Cap. unic. de consecr. III. 21. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 69. sq.; *Gasparri* l. c. n. 249.

(55) S. C. Indulg. 18. Sept. 1862.

(56) Cap. 10. X. h. t. 40.; S. R. C. 19. Aug. 1634. ad 2.; *Schmalzgr.* l. c. n. 84. sq.; *Gasparri* l. c. n. 243. sq. 255. sq.

generalis ex mandato speciali licentia ab alio *Episcopo* servatis ritibus praescriptis licite et valide est facienda; at *valida* est, si fiat ab *Episcopo non* habente iurisdictionem in loco. Cfr. S. R. C. 19. Aug. 1634. ad 3.

Simplici vero *sacerdote* etiam aqua lustrali per *Episcopum* benedicta *ab Ordinario loci* concedi nequit (57), sed privilegium vel indultum apostolicum requiritur (58). Quodsi ecclesia polluta fuerit solummodo *benedicta*, reconciliatio fieri potest a quolibet *sacerdote*, quem *Ordinarius loci* i. e. *Episcopus* vel Praelatus nullius vel *Vicarius capitularis* vel *Vicarius generalis* ex mandato *speciali delegavit* (59).

V. De immunitate ecclesiarum.

(Lib. III. tit. 49. de immunit. ecclesiar., coemet.)

445. *Immunitas* ecclesiarum est pars immunitatis *localis*. Quae immunitas *localis* duo privilegia importat; *unum* est, quod ob reverentiam *locis sacris* debitam *actus profani* in iisdem exerceri prohibeantur; *alterum* est, quod certis criminosis eo confugientibus libera detur commoratio sive *asylum*, unde sine venia auctoritatis ecclesiasticae violenter extrahi non possunt (60).

446. Quoad primum privilegium certi *actus profani* videntur adeo manifeste repugnare sanctitati et reverentiae loco sacro debitae, ut *ex natura rei* iam sint ibidem prohibiti, alii autem *actus*, licet *ex natura rei* loco sacro non congruant, certe

(57) Cap. 9. X. h. t. 40.; S. R. C. 9. Febr. 1608.; Pontif. Roman. P. II. l. c.

(58) Leo X. Const. «*Religionis*» 3. Febr. 1514.; Leo XII. Const. «*Plura inter*» 11. Iul. 1826.; S. R. C. 12. Dec. 1761. 15. Dec. 1646.; *Schmalzgr.* l. c. n. 84.

(59) Cap. 10. X. h. t. 40., ex quo delegatio *Episcopi* non videtur fuisse necessaria, certe correctum est per *Rituale Roman.* tit. VIII. cap. 28. ritus reconciliandi eccl. viol. et S. R. C. 9. Febr. 1608.; *Bargilliat* l. c. n. 1281.; *Zech* l. c. sect. 1. t. 3. § 37.; *Gasparri* l. c. n. 256. sq.

(60) *Schmalzgr.* l. III. t. 49. n. 66. sq.; *Zech* l. c. tit. 24. de reverentia locis sacris debita; *Devoti* l. c. sect. 2. §§ 21. sq. de immunitate ecclesiarum; *Pennacchi*, Com. in Const. *Ap. Sed.* t. I. p. 644. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 161. sq. 176. sq.; *Gasparri* l. c. n. 152.

ex speciali lege ecclesiastica accedente merito prohibentur (61). Pariter ex natura rei rationes *congruae* allegari possunt, ob quas convenienter prohibeatur violenta extractio confugientium criminorum ad *asylum* ecclesiasticum. At per se et intrinsece certe malum non est, convenienti *tempore* et *modo* malefactorem ex templo per vim extrahere; secus id etiam in casibus a iure exceptis et paulatim multum auctis non esset permissum. Unde facile deducitur, nequaquam *indiscriminatim* universam immunitatem localem ex *stricto* quodam *divino iure* sive naturali sive positivo posse derivari. Nam quamvis immunitas localis possit vere repeti ex iure divino naturali quoad illos actus, qui ex natura rei in ecclesiis prohibentur (62), tamen quoad reliquos actus (63) et quoad *asylum* (64) ex iure *canonico* est derivanda. Quod ius canonicum profecto *rationem* habet in *aequitate naturali* fundatam et iure *civili* tanquam per *brachium saeculare* fuit protectum. At *ratio* quaedam *naturalis* non est *lex naturalis* (65), neque immunitas localis Ecclesiae simpliciter a iure civili ortum habuit (66).

447. Inter actus profanos, qui in ecclesiis fieri prohibentur, speciatim (67) recensendi sunt:

I. *Iudicia saecularia* tum criminalia tum civilia; II. *negotiationes*, nundinae, contractus (68); III. *profani ludi* theatra-

(61) *Schmalzgr.* l. c. n. 67. sq.; *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 3. cap. 1. sq. 3. n. 3 sq. cap. 4. sq.

(62) *Suarez* l. c. cap. 3.

(63) *Suarez* l. c. cap. 4.

(64) *Schmalzgr.* l. c. n. 93. sq.; *Reiffenstuel* l. III. t. 49. n. 20. sq.; *Suarez* l. c. cap. 8. Paulo aliter *Scherer* l. c. t. II. p. 641. not. 63., ubi putat veteres auctores parum consequenter (?) ex multiplici mutatione iuris asyli deducere illius originem humanam.

(65) *Santi* l. III. t. 49. n. 1.; *Pennacchi* l. c. p. 645. sq.

(66) *Syllab. Pii IX.* prop. 30.; *Devoti* l. c. § 37. not. 1. Cui doctrinae non obstat, quod ius asyli legibus civilibus multiplici ratione fuerit praeformatum, approbatum et efficaciter protectum.

(67) De prohibitionibus iam antiquitus factis cfr. v. g. de agapis can. 28. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); de conviviis c. 29. Conc. Hippon. (a. 393.) iunct. c. 4. 5. D. 42. et *Hefele* l. c. t. I. p. 767. t. II. p. 58.; de variis actibus indecentibus c. 9. Conc. Antissiodor. (a. 585.), c. 17. Conc. Cabilon. (a. 644.), c. 93. Conc. Trull. (a. 692.).

(68) Cap. 1. 5. 9. X. h. t. 49.; cap. 2. h. t. in Sext.; resp. S. C. C.

les (69); IV. publici conventus societatum *profanarum*; V. *convivia*; VI. *seditiones* conclamationes et *profanae* confabulationes; VII. *lasciva* et *profana musica*; VIII. *profanus usus* pro habitatione vel asservatione suppellectilis, nisi necessitas excuset; IX. *munitio ecclesiae* per modum castri ad alios ostendendos (70).

Quae normae generales iam iure antiquo stabilitae facile applicari possunt ad alios casus plane aequiparatos et hoc loco singillatim non enumerandos. Cfr. v. g. Pii V. Const. « *Cum primum* » 1. Apr. 1566. §§ 4. 5.; Urbani VIII. Const. « *Cum ecclesiae* » 30. Ian. 1642. Quodsi nostra aetate casus novi et moderni occurrant imprimis attendenda sunt decreta SS. Congregationum v. g. S. C. Inq., S. R. C., S. C. de Prop. F.

Huc spectant v. g. decisiones S. C. Inq. 14. Iul. 1887. 3. Septembr. 1887. 17. Ian. 1890., quibus praescribitur, ut in ecclesiis occasione exsequiarum et festorum tantum *vexilla religiosa* societatum laicorum admittantur; secus parochus se abstineat. Religiosa autem vexilla sunt illa, quae iuxta formulam Ritualis Romani fuerunt benedicta. At solummodo benedicenda sunt « *vexilla earum societatum, quarum statuta ab auctoritate ecclesiastica approbata fuerint ab eaque aliquo modo dependeant; et aliquod religionis signum, nullum autem emblemata reprobandum prae se ferant* ».

Episcopi quoque sive in Synodis dioecesanis sive in Conciliis particularibus habent ius in ecclesiis conservandi ordinem legitimum etiam per ministros specialiter deputatos et reprimendi novos abusos ortos et a parochis exigendi, ut in casibus *dubiis* statuto generali vel consuetudine legitima nondum solutis ad se recurrant (71) v. g. de concentibus musicis etiam re-

27. Maii 1623. d. 30. Maii eod. an. ab Urbano VIII. confirmatum in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 469. n. 2.

(69) Cap. 12. X. de vita et honest. III. 1.

(70) Cfr. can. 15. Conc. Lateran. I. (a. 1123.) = c. 14. C. X. q. 1.; *Schmalzgr.* l. c. n. 67. sq.

(71) Cfr. v. g. de agitationibus politicis: Decreta Episcoporum Hispaniae 19. Maii 1854. a Sede Apostolica approbata et statuta Episcoporum Galiciae a. 1862. atque Pii IX. Breve « *Libentissime* » 17. Mart. 1862. ad Arch. Leopold. rit. lat. in Arch. f. k. K. t. 8. p. 152. sq.

ligiosis et ad cultum divinum non ordinatis, de congressibus catholicis, de academiis etiam sacri argumenti, de distributione praemiorum etc. Cfr. v. g. Collect. Lac. t. VI. col. 30. 175.; Synod. dioec. Neapol. (a. 1882.) Const. III. cp. 1. n. 17.

Scholion. In regionibus quibusdam Germaniae ex saeculo decimo septimo usque ad nostram aetatem occurrit praxis, ut una eademque ecclesia *simul* cultui catholico et acatholico Protestantium inserviat. Non opus est, ut multis verbis probetur, huiusmodi « *simultaneum* » a mente Ecclesiae catholicae omnino esse alienum atque ad summum *ad tempus* propter tristem necessitatem *tolerari*. Quare optimo iure Pius IX. 12. Mart. 1873. istam tolerantiam non extendit ad usum simultaneum eiusdem ecclesiae per catholicos et asseclas novae sectae « *veterum catholicorum* », sed potius ecclesias a neohaereticis usurpatas ita interdicendas esse statuit, ut omnis cultus catholicus ibidem penitus prohiberetur. Cfr. c. 41. § 1. C. XXIV. q. 1.; cap. 2. X. de sacr. non iter. l. 15.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 1797. sq. 1800. 1817. 1831. 1853.; Gasparri l. c. n. 279.; Hirschel in Katholik (a. 1875.) t. I. p. 362. sq.; Hinschius l. c. t. IV. p. 358. sq., ubi in dubium vocare nequit, quid principia catholica postulent, sed de eorum applicatione movet querelas non fundatas.

448. *Ius asyli* (72) apud antiquos populos atque praesertim apud Hebraeos moribus et legibus fuit receptum. Cfr. Exod. XXI. 13.; Numer. XXXV. 6. sq.; Deuteron. XIX. 2. sq.; Schegg, Bibl. Archaeol. p. 537.

Quod ipsa natura rei ob reverentiam domo Dei debitam atque praxis veteris testamenti et Imperatorum Romanorum (cfr. L. un. Cod. Theod. de his, qui ad statuas confug. IX. 44.; L. un. Cod. Iust. eod. l. 25.) commendavit, id Ecclesia quo-

(72) *Grashof* in Arch. f. k. K. t. 37. p. 3. sq. de leg. Imper. Rom. de iure asyli eccles.; *Giraldi*, Exposit. iur. pontif. P. I. sect. 637.; *Wiestner*, Ius asylorum; *Zech*, De iud. eccles. sect. 2. tit. 3. de modo declin. for. crim. per fug. ad eccl. seu de iure asyli eccles.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioeces. l. XIII. cap. 18. n. 12.; *Ferraris* l. c. v. Immunitas ecclesiastica; *Thomassin*. l. c. P. II. l. 3. cap. 95. sq.; *Widder*, Kirchl. u. weltl. Asylr. in Arch. f. k. K. t. 78. p. 24. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 380. sq.

que pro sua clementia in favorem sacrarum aedium novi testamenti obtinere studuit i. e. impunitatem vel saltem moderationem legitimae poenae sive castigationis omnibus iis, qui per fugam ad templa christiana sese sub tutelam Dei et Ecclesiae constituerant.

Cuius studii antiquissimum documentum est illa supplicatio, qua Episcopi Concilii Carthaginensis (a. 399.) ab Imperatore petierunt, ut limitationes iuris asyli tollerentur. Quam parum vero Ecclesia iam inde ex saeculo quinto habuerit intentionem in concedendo asylo solummodo suam interponendi *intercessionem*, maxime inde patet, quod in suis Synodis severas statuerit poenas (73) contra illos, qui reos ad asyla ecclesiastica confugientes sacrilego ausu extraxerunt aut non obstante promissione data post traditionem interfecerunt vel mutilarunt.

Cuius iuris asyli etiam tempore medii aevi eo maior fuit convenientia, quo crudelior esset lex *talionis* atque minus *ordinata* et nimis *severa* pro diversitate temporum et regionum *iustitiae criminalis* administratio. At ne ius asyli degeneraret in nimium favorem hominum criminisorum et iudicia criminalia redderet illusoria, iam in iure antiquo certae limitationes iuris asyli fuerunt statutae. Quo magis autem ex fine medii aevi nimia extensio iurisdictionis ecclesiasticae a guberniis civilibus impugnaretur, eo magis etiam ius asyli fuit restrictum. Ipsi quoque R. Pontifices inde ex fine saeculi decimi sexti auxerunt numerum criminum exceptorum, ob quae beneficium asyli ecclesiastici penitus negarunt (74).

At quamvis *crimina excepta* auferrentur, tamen partim iuris statutis partim theoriis canonistarum claris textibus iuris com-

(73) Cfr. c. 5. Conc. Arausic. (a. 441.); Gelas. Papa (a. 492.-496.) in c. 10. C. XVII. q. 4; c. 1. 3. 2. Conc. Aurel. I. (a. 511.) = c. 36. C. XVII. q. 4. et c. 3. C. XXXVI. q. 1.; c. 39. Conc. Epaon. (a. 517.); c. 8. Conc. Ilerd. (a. 524.-546.) = c. 19. C. XVII. q. 4.; c. 13. Conc. Aurel. III. (a. 538.); c. 21. Concil. Aurel. IV. (a. 541.); c. 22. Concil. Clarimont. (a. 549.); c. 8. Conc. Matic. (a. 585.); c. 7. Conc. Rem. (a. 624.-625.); c. 10. Conc. Toletan. XII. (a. 681.); c. 5. Conc. Tolet. XVI. (a. 693.); cap. 2. Synod. Paderborn. (a. 785.); cap. 39. Synod. Mogunt. (a. 813.); cap. 6. 9. 10. X. h. t. 49.; *Devoti* l. c. §§ 26. sq.

(74) Cap. 6. 10. X. h. t. 49.; Gregor. XIV. Constitut. « *Cum alias* » 24. Maii 1591.; Benedict. XIV. Const. « *Officium* » 15. Mart. 1750.

munis non fundatis ius asyli ad tot *loca* sacra vel religiosa (v. g. etiam ad oratoria privata Episcopi auctoritate erecta, ad palatia Episcoporum), ad tot *personas* (v. g. etiam ad clericos et religiosos iam aliunde soli foro ecclesiastico subiectos) fuit extensum et tot cautelis et sanctionibus munitum, ut rigor antiquae disciplinae saltem in theoria quoad substantiam retineretur (75).

Cum praesertim ex ultimo saeculo leges civiles ius asyli fere ubique extra Statum pontificium non amplius agnoscerent, et propter mitiores poenas et meliores ordines iudiciarios tanta convenientia et necessitas huius privilegii ecclesiastici non iam existeret, in omnibus fere regionibus ius asyli vix iam est ullius practici momenti. Nihilominus Ecclesia usque ad nostram aetatem ius asyli absolute et simpliciter non sustulit. Imo in concordatis ultimo saeculo et nostro quoque saeculo initis, « *ut honoretur domus Dei, qui est Rex regum et Dominus Dominantium* », observantiam iuris asyli saltem *sacrorum templorum* urget. Denique Pius IX. Const. « *Apostol. Sedis* » in « *immunitatem asyli ecclesiastici ausu temerario violare iubentes aut violantes* » excommunicationem latae sententiae Romano Pontifici simpliciter reservatam omnino retinet (76). Quae censura suo obiecto non caruit; nam certe tempore promulgationis Const. « *Apost. Sed.* » (a. 1869.) ius asyli Romae atque in Statu pontificio theoretice et practice nondum fuerat abrogatum. Optimo quoque iure R. Pontifex non penitus neglexit ius concordatorum vel consuetudines irrationabiles aut nondum legitime praescriptas.

Cum recentiora autem concordata v. g. cum Austria (a. 1855.) et republica Aequator. (a. 1862.) inita *generales* clausulas: « *In*

(75) Cap. 9. X. h. t. 49.; Gregor. XIV. cit. Const. « *Cum alias* » § 7.; Ferraris l. c. v. Immunitas art. 2. 3.; Reiffenstuel l. III. t. 49. n. 28. sq. 54. sq.

(76) Nussi l. c. p. 152. 157. 161. sq. 179. sq. 184. 191. 203. 228.; D'Annibale l. c. n. 120. sq. Quae censura, ut constat ex epistola Nicolai II. ad Episcopos Galliae, in qua refertur Concil. Roman. (c. 6. C. XVII. q. 4.), ab initio fuit *ferendae* sententiae atque nonnisi a Gregor. XIV. in cit. Const. § 8. commutata est in excommunicationem latae sententiae Rom. Pontifici reservatam.

quantum id publica securitas et ea, quae iustitia exigit, fieri sinant », habeant adiunctas et tantum de *sacris templis vel sanctis aedibus* loquantur, etiam in illis regionibus ius asyli ecclesiastici magis theoreticum quam practicum habet valorem.

Denique Episcopus quidam nostra aetate Sedi Apostolicae haec exposuit: « *In eadem Const. (i. e. « Ap. Sed. ») excommunicatione Romano Pontifici reservata plectuntur « immunitatem asyli ecclesiastici ausu temerario violare iubentes aut violantes ».* Hisce vero in regionibus lex asyli ecclesiastici secundum omnem suam rationem a longissimo tempore in desuetudinem abiit (77), ita ut vix quisquam sine casu ad petendum eius patrocinium animum intendat. Nihilominus movetur quaestio, utrum abrogata contraria consuetudine lex asyli denuo statuta (?) in his quoque regionibus sit saltem quoad substantiam (?) servanda necne ».

Cui quaestioni, ut videtur aliquantisper obscurae nec satis determinatae, S. C. Inq. 22. Dec. 1880. respondit: « *Ad II. Affirmative et detur particula Instructionis fer. IV. 1. Febr. 1871. ad rem faciens* ».

Commentarium huius censurae Card. D'Annibale l. c. n. 121. hisce verbis finit: « *Iuris asyli in regnis saecularibus vix vestigium superest* » atque mox in nota 18. subiungit: « *Sed ubi lex asyli contraria consuetudine est abrogata, si denuo statuatur, servanda erit sub poena excommunicationis huiusmodi* », et allegat cit. resp. S. C. Inq. 22. Dec. 1880. et Inst. 1. Februar. 1871.

Quae verba « *denuo statuta* » et « *quoad substantiam* » nondum accurate et authentice definita sunt.

At salvo meliori iudicio illa « *substantia* » videtur *opponi extensioni* quoad *delicta et loca et formalitates accidentales*. Quare nihil videtur obstare, quominus per contrariam consuetudinem ius asyli sub triplici illo respectu saltem quoad *exten-*

(77) *Schmalzgr.* lib. III. t. 49. n. 99. sq.; *Reiffenstuel* l. c. n. 26.; *Hollweck*, D. kirchl. Strafges. p. 211. sq., qui tamen ex cit. resp. S. C. Inq. 22. Dec. 1880. contra *Pennacchi* l. c. t. I. p. 659. sq. atque veteres auctores nimium deducit, si putat ius asyli quoad substantiam per contrariam consuetudinem *ne posse quidem* abrogari. Nam ad summum sequitur *factum* non abrogati iuris, non *impossibilitas* abrogationis.

sionem limitetur. Certe vel in ipsis concordatis recentioribus cum suis generalibus clausulis ut loca asyli tantum commemorantur *domus Dei* sive *sacra templa*.

Certe in praxi curandum est, ut saltem illud vestigium iuris asyli vel potius immunitatis ecclesiasticae ab actione profana diligenter retineatur et custodiatur, quam vel ipsae leges civiles haud raro reliquerunt intactam, et ipsa natura rei et sanctitas loci requirit, v. g. ne quis homo criminosus tempore officiorum divinorum in ecclesia per violentiam temere capiatur.

§ 2. DE ORATORIIS PUBLICIS ET SEMIPUBLICIS ET PRIVATIS.

(Lib. III. tit. 37. de capellis monach. et alior. religios.)

I. Notio, divisio, historia oratoriorum.

449. *Capellae* sive *oratoria* in genere nunc dicuntur *minora* aedificia sacra ab *ecclesiis* distincta, quae aliqua ratione limitata cultui divino precibusque fundendis ita sunt destinata (78), ut *principaliter* inserviant commoditati alicuius personae vel familiae vel communitatis, cum *ecclesiae* potissimum cultui publico *universi populi fidelis* sint addictae.

450. Oratoria distinguuntur in *publica*, quae a competente auctoritate ecclesiastica v. g. Ordinarii per *specialem* benedictionem vel etiam solemnem consecrationem in perpetuum ad publicum cultum divinum dedicata sunt atque ratione *situs* per portam publicam *etiam cuivis de populo libere* patent, et in *privata* sive domestica, quae per *specialem* illam benedictionem vel consecrationem ab auctoritate ecclesiastica in perpetuum publico cultui divino *non* sunt dedicata, sed intra *privatas* aedes in commodum alicuius privatae *personae* vel *familiae* ex indulto S. Sedis ad functiones quasdam liturgicas ibidem expressas constituuntur et *publicum liberumque* accessum pro populo non habent. At praeter ista oratoria *mere* privata et *stricte* publica

(78) *Van Gameraen* l. c. p. 1. sq.; *Gasparri* l. c. n. 187. sq.; *Devoti* l. c. t. 7. § 2. not. 3., sect. 3. de capellis et oratoriis; *Arndt*, D. Rechtsverh. d. Orator. in Arch. f. k. K. t. 72. p. 63. sq.; *Kraus* l. c. Capelle; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 311.

est species quaedam media quae *nunc* oratoria *semipublica* dicuntur (79) ratione *personarum publicarum* vel *domorum publicarum*, pro quibus erecta sunt, etsi ratione *situs* per portam publicam non *omnibus* fidelibus libere pateant v. g. oratoria seminariorum, hospitalium.

451. Inde iam *ex primis saeculis* occurrit distinctio quaedam inter ecclesias sive maiores aedes sacras et oratoria sive minora aedificia sacra (80). Maxime vero oratoria vel capellae dicebantur sacella monasteriis vel domibus monachorum aliorumque religiosorum adiuncta (81). Cum insuper erectio oratorii etiam privati, in quo Missae sacrificium potuit celebrari, unice penderet a licentia Episcopi dioecesani, paulatim ex oratoriis nimis multiplicatis non leves orti sunt abusus. Quare Concilium Tridentinum Sess. XXII. decret. de observ. et evit. in celebr. Miss. sapienter statuit: « *Ne Ordinarii patiantur privatis in domibus atque omnino extra ecclesiam et ad divinum cultum tantum dedicata oratoria ab iisdem Ordinariis designanda et visitanda sanctum hoc sacrificium a saecularibus aut regularibus quibuscunque peragi* ». Quo iure Tridentino a Romanis Pontificibus (82) atque S. C. C. iterum iterumque inculcato et explicato etiam ex disciplina nunc vigente utimur.

II. De oratoriis publicis.

452. Oratoria publica ut sint legitima, imprimis requirunt *canonicam erectionem* (83). Quae habetur, si adsit consensus *Episcopi loci* (84), sufficiens subsit *causa* verae necessitatis vel

(79) Decr. S. R. C. 23. Ian. 1899. in Anal. eccl. tom. VII. p. 22. sq.; *Van Gameren* l. c. p. 27. sq. 51. sq. 56.; *Bargilliat* l. c. n. 1270.; *Gasparri* l. c. n. 191. sq.

(80) Cfr. can. 6. Conc. Chalced. (a. 451.) iunct. Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 16. de ref.; c. 21. Concil. Agath. (a. 506.); can. 25. Concil. Aurel. (a. 511.); c. 14. Conc. Clarim. (a. 535.); c. 31. Conc. Trull. (a. 692.); capit. 15. Zachariae Pap. (a. 747.); *Thomassin*. l. c. P. I. l. 2. cap. 92. sq.; *Van Gameren* l. c. p. 3. sq.

(81) Cfr. cit. lib. III. t. 37. X.; *Van Gameren* l. c. p. 16. sq.

(82) Benedict. XIV. Const. « *Magno cum animi* » 2. Iun. 1751.; *Van Gameren* l. c. p. 125. sq.

(83) *Van Gameren* l. c. p. 58.

(84) Cfr. c. 4. Concil. Chalced. (a. 451.) = c. 10. C. XVIII. q. 2.;

utilitatis, non falsae devotionis vel lucri, congrua quaedam sup-
peditetur *dotatio* (85), ex convenientia, non ex iuris necessitate
vocentur ii, quorum interest (86), rite facta sit aedificatio cum
publica ianua atque *per se* universum oratorium in dominium
Ecclesiae transierit, nisi sufficientes cautiones praestentur. Deni-
que etiam oratorium publicum habeat necesse est suum *titulum*,
a quo nuncupetur (87).

453. *Publica oratoria*, antequam in illis sacra celebrentur,
saltem ritu in Rituali Romano pro *publicis* oratoriis praescripto
benedicenda sunt (88) et praesertim *principale* coemeterii pu-
blici oratorium per propriam benedictionem est benedicen-
dum (89). Qua benedictione peracta oratorium publicum in usus
profanos non iam converti potest (90).

454. In oratoriis publicis non tantum preces ad Deum fun-

cap. 4. de privileg. V. in Sext.; Instr. S. C. de Prop. F. 18. Oct. 1883.
in Coll. S. C. de Pr. F. n. 1589.

(85) S. C. C. in caus. Caesenat. 6. Iun. 1840.; *Van Gameraen* l. c.
p. 60. sq.

(86) *Van Gameraen* l. c. p. 74. sq.

(87) *Van Gameraen* l. c. p. 79. sq.; *Gasparri* l. c. n. 196. sq.; *Arndt*
l. c. p. 69. sq.; Collect. S. C. de Pr. F. l. c.

(88) Rit. Roman. tit. VIII. cap. 27.; S. C. R. 29. Nov. 1877. 27. Iu-
lii 1888. Cfr. cit. Collect. n. 1584. 1591. Quae benedictio certe in *perpe-*
tuum sufficit neque ex iuris necessitate est solummodo *provisoria*, quam
postea sequi *debeat consecratio*, ut per se requiritur in *ecclesiis*. Unde de-
nuo patet aliquod *discrimen* inter *ecclesiam* et *oratorium* publicum. At so-
lemnis *consecratio* oratorii publici a S. R. C. nunquam fuit prohibita vel
in casibus particularibus reprobata, imo nunc decr. 23. Ian. 1899. expresse
concessa; licite igitur fit praesertim si oratoria illa publica proprio con-
stent aedificio atque structuram formamque ecclesiae referant. Quo in casu
tamen illud animadvertendum est, quod in oratorio publico *tantum bene-*
dicto non potest celebrari festum anniversarium dedicationis nec festum *ti-*
tularis ritu titularium. Quod festum tituli utique celebrandum omnino est
in *ecclesia* solummodo *benedicta*; qua re patet nova differentia ecclesiae et
oratorii publici. Denique si oratorium publicum vere fuerit *consecratum*,
ibidem praeter festum anniversarium consecrationis etiam celebrari debet
festum titularis ritu duplici primae classis cum octava. Cfr. S. R. C.
18. Iul. 1885.; *Gasparri* l. c. n. 199. sq. 216. 137. sq. 172. sq. 142.;
Arndt l. c. p. 65. sq.

(89) S. C. R. 31. Ian. 1887.

(90) R. I. 51. in Sext.

duntur, sed etiam sacrificium eucharisticum super altari rite consecrato pro universo populo et sine limitatione numeri Missarum in forma solemni offerri potest. Aliae quoque permittuntur sacrae functiones. At in omnibus attendendae sunt regulae et conditiones ab Episcopo praesertim iuxta normas Concilii Tridentini et decreta S. R. C. 10. Dec. 1703. et Bened. XIV. Const. « *Etsi minime* » 7. Febr. 1742. §§ 14. 15. accuratius praescriptae. Qua in potestate Episcopi certe non continetur, quod suo statuto declaret illos, qui Missae in huiusmodi oratoriis publicis assistant, praecepto Ecclesiae non satisfacere. Episcopus enim nequit mutare ius commune nec post aedificatum oratorium publicum arbitrarias apponere limitationes.

Nihil quoque obstat, quominus in publicis oratoriis habeatur campana, qua populus ad rem divinam et ad fundendas preces evocetur (91).

455. Praeterea quae supra de *exsecratione*, *pollutione*, *reconciliatione*, *immunitate* ecclesiae saltem benedictae statuta sunt, etiam oratorio publico solemniter benedicto merito applicantur (92).

456. **Scholion.** Iura, quae de publicis oratoriis *saecularium* vigent, facili negotio etiam ad *vere* stricteque *publica* (non semipublica) oratoria *regularium* transferuntur (93), sed ad interna sive *domestica* regularium sacella nequaquam indiscriminatim applicari possunt (94).

Quodsi agatur de oratorio publico cum conventu *formato* regularium coniuncto, imprimis quoad *erectionem* valent eadem normae de consensu Ordinarii et Sedis Apostolicae, quae supra de aedificatione *ecclesiae* conventualis fuerunt expositae. Post erectionem legitime factam regulares in illis oratoriis publicis omnes functiones exercere possunt, quae ipsis ex privilegiis Sedis Apostolicae permittuntur nec speciali iure prohibentur. Si in granciis vel hospitiis regularium publicum oratorium

(91) Cfr. cap. 16. X. de excess. Prael. V. 31. iunct. cap. 10. X. de privileg. V. 33.; cit. caus. Caesenat.; *Devoti* l. c. § 33.; *Arndt* l. c. p. 88. sq.; *Gasparri* l. c. n. 126.; h. tom. III. n. 521.

(92) Rit. Rom. l. c. cap. 27. 28.; *Schmalzgr.* l. III. t. 40. 49.

(93) *Van Gameren* l. c. p. 102. sq.; *Arndt* l. c. p. 98. sq.

(94) Collect. S. C. de Prop. F. n. 1577. 1591.

sit exstruendum, certe secluso indulto apostolico licentia Ordinarii loci requiritur et sufficit, nec ad Sedem Apostolicam est recurrendum. Cfr. cap. 14. X₃ de privil. V. 33.; cap. 4. de privil. V. 7. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observ.; S. C. C. 9. Febr. 1754. 21. Aug. 1761.; *Benedict. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 1. n. 9. Quibus in oratoriis publicis granciarum functiones sacrae ultra iustos limites celebrationis Missae non sunt facile extendendae, nec visitatio Ordinarii loci est exclusa, nisi regulares speciali gaudeant privilegio apostolico. Cfr. cap. 27. X. de cens. III. 39.; cap. 10. X. de privil. V. 33.; S. C. C. 8. Febr. et 15. Mart. 1723., 27. Iul. et 17. Augusti 1726. Recentiores congregationes religiosae votorum simplicium, cum iure suo non sint capaces habendi ecclesiam, nisi specialibus munitae sint privilegiis apostolicis, in aedificando oratorio publico omnino dependent a consensu et licentia Ordinarii loci. Cfr. Ben. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. April. 1749.; S. C. C. 14. Aug. 1861., 8 Iul. 1707.

III. De oratoriis semipublicis et privatis.

457. *Oratorium* in domo sua unusquisque sibi constituere potest (cfr. c. 33. D. I. de consecr.), sed ut *privatis* in domibus *Missae* sacrificium etiam in sacellis mere privatis i. e. in modum alicuius privatae personae vel familiae erectis celebrare liceat, ex disciplina a Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de obser. constituta (95) indultum Sedis Apostolicae omnino requiritur. Quare

(95) Ex antiqua disciplina c. 58. Conc. Laodic. (a. 343.-381.) prohibetur, ne sacrificium Missae ab Episcopis vel presbyteris in domibus celebraretur. Cfr. *Hefele* l. c. t. I. p. 774. 779. 782. At complures prohibitiones antiquorum canonum magis latae fuerunt contra haeretica et schismatica conventicula quam contra qualemcunque celebrationem Missae in domibus privatis. Cfr. c. 5. Conc. Antioch. (a. 341.); c. 5. 6. Conc. Gangr. (a. 343.-381.). At inde ex saec. quinto et sexto magis magisque invaluit praxis, ut saltem cum licentia Episcopi in oratoriis privatis Missae sacrificium celebrari posset, exceptis tamen maioribus anni festivitibus. Cfr. c. 21. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 35. D. I. de consecr.; c. 25. Concil. Aurel. I. (a. 511.) = c. 5. D. III. de consecr.; c. 3. 7. Conc. Aurel. IV. (a. 541.); c. 31. Conc. Trull. (a. 692.) = c. 34. D. I. de consecr. Quae potestas Episcoporum permittendi in oratoriis privatis sacrificium Missae

Episcopis ius concedendi licentiam ad divinum sacrificium in illis oratoriis *mere* privatis domorum *privatarum* celebrandum nunc est omnino ademptum (96), nisi magnae et urgentes ad-sint causae et per modum actus tantum (97).

Qua prohibitione Tridentina non fuerunt sublata et interdicta illa oratoria, quae in domibus *publicis* sive communibus exstiterunt, licet publicum aditum *non* haberent nec omnibus fidelibus libere paterent, sed tantum commodo alicuius communitatis servirent.

Huc spectarunt oratoria in palatiis Episcoporum, in locis religiosis et piis. Neque Episcopis vel aliis inferioribus Praelatis competentibus iure Tridentino adempta fuit facultas in iisdem domibus *publicis* huiusmodi oratoria *denuo* rite erigendi et ibidem permittendi Missae celebrationem.

Qua in re Leo XIII. ad tollendas ambiguitates declaravit et statuit *oratoria semipublica*, quae in loco non absolute publico sunt constituta nec commodo quidem omnium fidelium nec privatae tantum personae vel familiae, sed alicuius communitatis vel coetus personarum inserviunt, auctoritate Ordinarii legitime posse erigi, ita ut omnes, qui Missae ibidem intersint, praecepto ecclesiastico audiendi sacrum satisfacere valeant. Huius generis oratoria sunt, quae pertinent ad seminaria et collegia ecclesiastica; ad pia instituta et societates votorum simplicium aliasque communitates sub regula sive statutis saltem ab Ordinario approbatis; ad domos spiritualibus exercitiis addictas; ad convictus et hospitia iuventuti litteris, scientiis aut artibus instituendae destinata; ad nosocomia, orphanotrophia nec non ad

postea toto medio aevo non fuit in dubium vocata. Cfr. c. 30. X. de priv. V. 33. Nimia autem facilitas concedendi oratoria privata paulatim ipsi cultui divino atque dignitati et disciplinae clericorum gravia damna intulit. Quare reformatio Tridentina fuit prorsus necessaria. Cfr. quoque *Van Gameren* l. c. p. 125. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 728. sq.; *Gasparri* l. c. n. 205. sq.; *Arndt* l. c. p. 335. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 314. sq.

(96) Bened. XIV. Const. « *Magno cum animi* » 2. Iun. 1751. §. 11.; *Van Gameren* l. c. p. 134. sq.

(97) S. C. C. 23. Ian. 1847.; S. C. C. 20. Dec. 1856.; *Van Gameren* l. c. p. 155. sq.; *Arndt* l. c. p. 339. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 1268.; *Gasparri* l. c. n. 208. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 314. sq.

arces et carceres atque similia oratoria, in quibus ex instituto aliquis Christifidelium coetus convenire solet ad audiendam Missam. Quibus adiungi debent capellae in coemeterio rite erectae, dummodo in Missae celebratione non iis *tantum*, ad quos pertinent, sed *aliis* etiam fidelibus aditus pateat. Salva quoque manent iura ac privilegia oratoriorum, quibus fruuntur Cardinales, Episcopi atque ordines et congregationes regulares (98). At haec potestas Episcoporum restringitur ad erectionem oratorii *principalis* in *eadem* pia communitate, si *alia* quoque ibidem erigenda sint oratoria, a Sede Apostolica licentia est petenda.

Multo magis per Concilium Tridentinum l. c. abrogata sunt omnia privilegia *altaris portatilis*, nisi specialis possit probari exceptio. Neque penes Episcopos ex iure communi mansit facultas *aliis* concedendi altaris viatici *usum* (99), quem Episcopi aliique Praelati Episcopis superiores ex singulari privilegio in *proprium* tantum commodum ita habent, ut « *in eo celebrare et facere celebrari* » possint (100). Cfr. quoque S. C. R. 22. Augusti 1818.; S. C. C. 19. Iun. 1586. Qua in prohibitione generali celebrandi sacrificium Missae in solo altari portatili extra ecclesiam vel oratoria non est comprehensus casus *gravissimae necessitatis publicae*. Attamen si tempus suppetat, petenda est *licentia Ordinarii*, quae vim habet authenticae *declarationis*, constare de casu *a iure* excepto (101).

(98) Decret. S. R. C. 23. Ian. 1899. et resp. in caus. Nivern. 8. Martii 1879. eod. decret. 23. Ian. 1899. denuo confirmatum; *Van Gameraen* l. c. p. 134. 194. sq. 218. sq. 247. sq. 305.; *Gasparri* l. c. n. 213. 223. sq.; *Arndt* l. c. p. 431. sq. 444. sq. Regulares vigore communicationis gaudent privilegio in suis domibus erigendi oratoria semipublica ad tramites indulti, quod Gregor. XIII. Const. « *Decet* » 3. Maii 1575. concesserat Societati Iesu. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 221. sq. 224.; *Arndt* l. c. p. 453. sq.

(99) Decret. Clem. XI. 15. Dec. 1703.; Benedict. XIV. cit. Constit. « *Magno cum animi* »; *Van Gameraen* l. c. p. 134. et p. 138. sq.; *Arndt* l. c. p. 444. sq.

(100) Cap. 12. de privileg. V. 7. in Sext.; *Van Gameraen* l. c. p. 204. sq. 212. sq.; *Arndt* l. c. p. 440. sq.

(101) *Bargil* l. c. Quare in hac materia antiquiores scriptores in nimis benignas inclinarunt sententias. Cfr. *Van Gameraen* l. c. p. 144. sq. 193. sq.; *Schmalzgr.* l. III. tit. 40. n. 8. sq.; *Arndt* l. c. p. 349. sq.; *Gasparri* l. c. n. 260. sq.

458. *Oratoria* mere *privata* vel etiam semipublica in commo-
dum *monasteriorum* aliorumque *locorum piorum* rite erecta
omnibus requisitis necessariis instructa et post visitationem Epi-
scopi vel eius delegati vel alterius competentis Praelati eccle-
siastici approbata sint oportet. Quae approbatio certe est ne-
ganda, si oratorium non habeat *formam* oratorii nec muris de-
center sit circumdatum nec ab omnibus usibus domesticis libe-
rum. Praesertim vero cavendum est, ne immediate supra oratoria
sint cubicula ad habitandum et dormiendum destinata, nisi ad-
hibeantur cautelae a S. R. C. praescriptae et licentia Sedis Apo-
stolicae accedat. Cfr. S. R. C. 11. Maii 1641., 12. Sept. 1840.,
23. Nov. 1880. in Decret. auth. C. S. R. n. 2812. 3525.; *Gasparri* l. c. n. 217.

Eadem oratoria nec debent nec *possunt* consecrari vel solem-
niter benedici illo ritu, quo ex Rituali Romano nova *ecclesia*
vel oratorium *publicum* benedicuntur, sed simplici benedictione,
quae « *benedictio loci* » nuncupatur, benedici possunt et saltem
ex *decentia* benedicenda sunt (102). Quae simplex benedictio
non obstat, quominus oratorium privatum denuo in usus pro-
fanos converti possit. Cfr. *Devoti* l. c. § 33.

459. Indultum apostolicum celebrandi Missam in oratorio
privato domus privatae secundum tenorem verborum ad amussim
servetur necesse est neque ad dies et personas et numerum Mis-
sarum et conditiones (103) aut ad alias functiones sacras ab in-
dulto alienas v. g. ad sacramentum Eucharistiae sine speciali
Episcopi licentia dispensandum vel confessiones absque rationa-
bili causa audiendas est extendendum.

Quae rigida restrictio sacrarum functionum non est facienda
in iis oratoriis domesticis, quae semipublica appellari possunt

(102) Cfr. Collect. S. C. Prop. F. cit. decr. S. C. R. n. 1577. 1591.
At praxis est interdum mitior. Quandoque enim *semipublica* oratoria, quae
ipsa natura domus v. g. seminarii et extrinseca forma in cultum divinum
stabiler sunt dedicata, solemniter fuerunt benedicta, imo etiam consecrata.
Quodsi consecratio locum habuit, festa consecrationis et titularis ritu prae-
scripto sunt celebranda. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 216.

(103) Bened. XIV. Const. « *Magno cum animi* »; S. C. R. in Veron.
27. Aug. 1836. ad 7.; S. C. C. 27. Feb. 1861.; *Bargilliat* l. c. n. 1269.;
Arndt l. c. p. 358. sq.

velut oratoria erecta in palatiis Episcoporum et Cardinalium (104), in monasteriis virorum religiosorum atque monialium congregationum religiosarum (105), quae legi clausurae papalis non subiiciuntur, aut in aliis institutis *piis* vel *publicis* cum praevia licentia Episcopi (106) v. g. in seminariis, hospitalibus, carceribus. Quibus in institutis accurate servandae sunt ordinationes *Episcopi*, qui pro prudenti suo arbitrio attenta *natura* oratorii maiori minorive ambitu functiones sacras permittere potest (107).

460. Oratoria mere privata cum neque *consecrari* neque solemniter illo ritu Ritualis Romani *benedici* possint, iuris sanctionibus, quae supra de execratione, pollutione, reconciliatione ecclesiae consecratae vel benedictae sunt expositae, non subiiciuntur, nisi secundum quandam analogiam. Favores quoque *immunitatis localis* v. g. asyli illis applicari non possunt (108).

§ 3. DE ALTARIBUS ECCLESIARUM VEL ORATORIORUM.

(Lib. III. tit. 40. de consecr. eccl. vel altar.) (109).

461. **Notio.** Cum Ecclesia catholica augustissimum habeat sacrificium eucharisticum, in suis templis principem locum occupat *altare* (110). Quod altare (111) sensu stricto intelligitur *mensa* sive tabula lapidea, super qua sacrificium Missae offer-

(104) *Bargilliat* l. c. n. 1270.; *Van Gameren* l. c. p. 218. sq.; *Arndt* l. c. p. 436. sq. Cfr. Decretum generale 8. Iun. 1896., quo privilegium Cardinalium satisfaciendi praecepto Ecclesiae de audienda Missa ad quoscunque Episcopos catholicos fuit extensum.

(105) *Van Gameren* l. c. p. 247. sq. 303. sq.

(106) *Van Gameren* l. c. p. 305. sq.

(107) *Van Gameren* l. c. p. 286. sq.

(108) *Arndt* loc. cit. p. 369.; *Schmalzgr.* l. III. t. 49. n. 131. 132. Aliud sane obtinet in oratoriis semipublicis, quae forte solemniter fuerunt benedicta atque adeo consecrata.

(109) *Schmalzgr.* l. III. t. 40. n. 31. sq.

(110) Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 53c.; *Thalhofer* l. c. t. I. § 57.; *Gasparri* l. c. n. 280. sq.; *Hinschius* l. c. p. 398. sq.

(111) De nomine altaris cfr. *Thalhofer* l. c. p. 748. sq.; *Kraus* l. c. v. Altar.

tur (112); sensu vero latiore comprehendit *basim* cum illa tabula (lapidea), quae proprie « *mensa altaris* » dicitur.

462. **Divisio.** Altare distinguitur in *fixum* sive *immobile*, i. e. mensa vel tota superior pars cum basi *firmiter* in unum compositum *coniuncta*, quae *consecratur* ab Episcopo ad normam Pontificalis Romani, ut stabiliter in ecclesia vel oratorio publico perseveret nec permanente consecratione mensa a basi separari possit, et in *portatile* vel viaticum; quod est mensa lapidea sive pars superior a basi separata et ab Episcopo pariter consecrata, ut ex uno loco in alium portari possit (113). *Sensu* autem *latiori* etiam altaria, quae ut plurimum inveniuntur in oratoriis privatis vel semipublicis, imo etiam in ecclesiis et oratoriis publicis et basi firmiter coniuncta non sunt, pariter dicuntur *fixa*, dummodo altare ligneum cum sacro lapide parieti colligatum amovibile non sit et altaris portatilis imaginem prae se non ferat (114). Praeterea distinguitur altare *maius* sive principale, cui opponuntur altaria *minora* in eadem ecclesia. Denique altaria quaedam dicuntur *privilegiata*, quibus a Sede Apostolica adnexum est privilegium celebratione Missae per indulgentiam liberandi animam ex purgatorio, si divina misericordia id acceptum tulerit.

463. **Notae historicae.** Altare in Ecclesia catholica inde a primis temporibus invenitur; nam semper in ea verum fuit sacerdotium verumque sacrificium. Quod sacrificium ut plurimum super mensis aut *sarcophagis martyrum* fuit celebratum; partes igitur principales veri altaris christiani (tabula, stipes, sepulcrum) usque ad nostram aetatem retentae iam primis saeculis reperiuntur (115).

Finitis persecutionibus cum magnificae aedificarentur ecclesiae, etiam altaria maiore ornatu praedita sunt. Neque mirum

(112) *Kraus* l. c. n. 5.; *Bargilliat* l. c. a. n. 1285.

(113) S. R. C. in caus. Senien. 11. Dec. 1888., in caus. S. Hyppoi. 31. Aug. 1867., in caus. Theles. 24. Maii 1895., unde etiam constat saltem in oratorio stricte privato altare *immobile* licite consecrari non posse; *Gasparri* l. c. n. 284.; *Schmalzgr.* l. c. n. 31.; *Thalhofer* l. c. p. 768. sq.

(114) S. R. C. 3. Dec. 1661.; *Van Gameren* l. c. p. 198. sq.

(115) I. Cor. X. 21. XI. 20.; *Kraus* l. c. n. 4. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 750. sq. 753. sq.

est, quod Ecclesia relicta architectis et viris artis christianae peritis magna libertate, paulatim in aedificandis et erigendis altariibus certas normas *suis legibus* praescripserit (116).

Inter istas leges, quae *solae* ad ius canonicum spectant, maxime eminent statuta canonica de *consecratione* (117) altaris, quibus alia de *forma* et *ornamentis* accesserunt. Quae statuta de altari praesertim reperiuntur in rubricis generalibus Missalis Romani tit. XX. atque recentioribus decretis S. C. R. (118).

464. **Disciplina vigens.** I. Altare sive fixum sive portatile ex uno et vero *lapide duro*, non ex lapide puniceo vel ex gypso vel alia simili materia constare debet (119). Quare altare sive fixum sive portatile enormiter fractum, sed firmiter coementatum aut ex pluribus lapidibus efformatum valide ac licite consecrari non potest. S. C. R. 19. Maii 1896. Ne ipsa quidem altaria *portatilia* ex *duabus* partibus ita constare possunt, ut pars superior sit lapidea, inferior vero pars existat lignea et inter tabulam lapideam et ligneam in concavo spatioso reliquiae Sanctorum (120).

Porro tum in altari immobili tum in petra altaris mobilis rite excavetur necesse est *sepulchrum* pro repositione *reliquiarum*, quod postea per parvum lapidem naturalem sive *sigillum* ope coementi iuxta Pontificale Rom. praeparati est claudendum et firmandum. Cfr. S. R. C. in caus. S. Hyppol. 31. Augusti 1867., in caus. Fulden. 31. Mart. 1887., in caus. S. Ioann. Amer. 15. Dec. 1882.; *Gasparri* l. c. n. 295. sq. Denique altare imagine sive picta sive sculpta tituli, sub quo consecratur, nonnisi in forma legitima exornetur (cfr. Bened. XIV. in epist. 16. Jul. 1746.) atque instruatur ligneo suppedaneo, nisi per

(116) *Thalhofer* l. c. p. 756. seq.

(117) Cfr. c. 48. Conc. Carth. V. (a. 401.) = c. 26. D. I. de consecr.; c. 14. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 32. D. I. de consecr.; c. 26. Concil. Epaon. (a. 517.) = c. 31. D. I. de consecr.; c. 15. Conc. Aurel. III. (a. 538.); c. 7. Conc. Hispal. II. (a. 619.); c. 7. Conc. Nicaen. II. (a. 787.); cap. unic. § 8. de sac. unct. I. 15.; cap. 1. 3. 5. X. de cons. III. 40.

(118) *Thalhofer* l. c. p. 768. sq.

(119) Cfr. c. 31. D. I. de consecr.; S. C. R. in caus. Lamac. 31. Martii 1887.; *Schmalzgr.* l. c. n. 32. sq.; *Gasparri* l. c. n. 289. sq.

(120) S. C. R. in caus. S. Hyppol. 31. Aug. 1867.

unum aut plures gradus ad altare ascendatur (cfr. S. R. C. in caus. Cuneen. 2. Iun. 1883. ad 1.) atque in legitima sit distantia (saltem trium cubitorum) a cadaveribus defunctorum, ubi ille mos tumulandi adhuc retinetur. Cfr. S. R. C. in caus. Nico-ter. 2. Apr. 1875.

II. *Forma* altaris tum *fixi* tum *portatilis* sit quadrata aut oblonga. Lapidea ara in utroque altari etiam in eo, quod sensu lato dicitur fixum, tam ampla sit, ut hostiam et maiorem partem calicis commode capere possit (121).

III. *Consecratio* altaris omnino requiritur, ut super eo sacrificium Missae licite celebrari possit (122). Quae consecratio consistit in ritu sacro ab Ecclesia instituto, quo totum altare (fixum) vel saltem petra (altaris portatilis) fit res sacra a legitimo ministro cultui divino et praesertim sacrificio Missae dedicata.

Consecrationem altaris solus *Episcopus* loci, in quo altare situm est, aut alius Episcopus consecratus ab eo rite delegatus licite et valide perficere potest; simplex autem *sacerdos*, ut valide consecret altare, solummodo *indulto* vel privilegio *Romani Pontificis* habilis efficitur (123).

Ritus consecrationis altaris est is, qui in Pontificali Romano tum pro altari immobili tum pro mobili speciatim est praescriptus et compluribus decisionibus S. R. C. accuratius definitus. Qua in consecratione praesertim attendendum est ad *unctionem* sacro *chrismate* et repositionem reliquiarum *martyrum* in sepulchro; requiruntur enim ad *valorem* consecrationis (124).

(121) Missale Rom. l. c.

(122) Cfr. c. 19. D. I. de consecr.; cap. 1. X. de consecr. eccles.; S. C. de Prop. F. 2. Sept. 1780.; *Schmalzgr.* l. c. n. 35. 36.; *Gasparri* l. c. n. 309. sq.

(123) Cap. 5. X. de consecr.; Pontif. R. P. II. de altar. consecr.; Missale Rom. l. c.; Congr. part. 25. Ian. 1879. de iure Cardinalium in suis titulis Urbis; S. R. C. 25. Septembr. 1889.; *De Angelis* l. III. t. 40. n. 2.; *Schmalzgr.* l. c. n. 37. sq.; *Bened. XII.*, De Synod. d. l. XIII. c. 15. n. 2.; *Gasparri* l. c. n. 312. sq.

(124) S. R. C. in caus. Fanen. 17. Iun. 1843., in caus. Maurian. 2. Martii 1892., in caus. Rhed. 23. Sept. 1837. iunct. Instr. 6. Octob. 1837. Cfr. de iure antiquo can. cit. in not. 117. h. tit.; *Bargilliat* l. c. n. 1288. sq.; *Gasparri* l. c. n. 314. sq.

IV. Consecratio altaris valide facta *non est* iteranda, nisi exsecratio locum habeat *aut* per separationem (125) mensae a basi in altari fixo *aut* per fractionem *enormem* ipsius mensae (126) vel per amotionem vel enormem fractionem *operculi* sepulchri, in quo reconditae sunt reliquiae, vel per ipsam ablationem reliquiarum sive in fixo sive in portatili altari (127).

At licet *ecclesia* exsecratur, tamen *altare* consecratum non exsecratur, et vicissim exsecrato tantum altari, non exsecratur tota *ecclesia* (128). Quodsi *ecclesia* polluitur, simul etiam altaria *fixa* in ea erecta *polluuntur*, ideoque in iisdem sacrificium Missae celebrari nequit, antequam reconciliatio *ecclesiae* facta sit (129).

Altare vero *portatile*, quod per accidens in *ecclesia* polluta reperitur, non polluitur, et *alibi* super eo celebrari potest.

V. De iure asyli altaris (130) cfr. *Schmalzgr.* l. III. t. 49. n. 107. 147.

465. **Scholion.** Praeter *altare* in *ecclesia* quamplurimae aliae *res sacrae* reperiuntur (131), velut sacrae imagines (132), pulpitum, fons baptismalis, organum, campanae aliaeque multa, quae legibus ecclesiasticis subiiciuntur; at cum non spectent ad *loca sacra*, sed potius ad *sacra utensilia*, hoc titulo de iisdem non est disserendum.

(125) Cap. 3. X. de consecr.; *Gasparri* l. c. n. 334. sq.

(126) Cap. 1. 3. 6. X. de consecr.; S. R. C. in cit. c. S. Hyppol.

(127) Cap. 1. X. de consecr.; S. R. C. in caus. ord. Cister. 25. Septembr. 1875.

(128) Cap. 1. 3. 6. X. de consecr.

(129) *Schmalzgr.* l. c. n. 46. 47. Cfr. quoque cap. 2. X. de sacr. non iter. l. 16., quod altaria non sint denuo consecranda, in quibus *degradati* presbyteri celebraverant.

(130) *Thalhofer* l. c. p. 752.; *Devoti* l. c. § 37. not. 1.; *Hinschius* l. c. p. 380. sq.

(131) *Zech* l. c. sect. 1. t. 5. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 1314. sq.; *Thalhofer* l. c. §§ 59. sq.

(132) Conc. Trid. Sess. XXV. de invoc.... et sacr. imag.; S. R. C. 15. Iul. 1892. 14. Aug. 1894.; Decreta general. Indic. n. 15.; *Bargilliat* l. c. n. 1301. sq.; *Devoti* l. c. §§ 13. sq.; *Gasparri* l. c. n. 128. 129.; *Hinschius* l. c. p. 239. sq.

§ 4. DE COEMETERIIS.

(Lib. III. tit. 28. de sepultur., tit. 49. de immun. ecclesiar., coemeter.)

I. Notio, divisio, historia coemeteriorum.

466. Coemeterium (133) (κοιμητήριον, accubitorium) a christianis dicitur *locus sepulturae* (134) destinatus; ipsi enim ob spem resurgendi non tam mori quam obdormire censentur (135). In iure autem canonico coemeterium vel sepultura accuratius definiri solet: *Locus* auctoritate Episcopi *benedictus*, in quo cadavera catholicorum pie decedentium sepeliuntur.

Nam Rituale Roman. tit. de exequiis statuit: « *Ceterum nemo christianus in communione fidelium defunctus extra ecclesiam vel coemeterium rite benedictum sepeliri debet; sed si necessitas cogat ex aliquo eventu aliquando ad tempus aliter fieri, curetur, ut quatenus fieri poterit, corpus in locum sacrum quamprimum transferatur, et interim semper crux capiti illius apponi debet ad significandum illum in Christo requievisse* ».

467. Coemeteria nostra aetate distinguuntur in *ecclesiastica* et *civilia*. Illa sunt in dominio Ecclesiae, benedictione sacrata et solis fidelibus reservata; haec sunt in dominio municipiorum vel alterius instituti civilis, benedictione carent omnibusque hominibus sive fidelibus sive infidelibus et haereticis indiscriminatim patent. Coemeteria quoque ecclesiastica possunt esse *communia* compluribus parochiis, v. g. alicuius civitatis aut singulis forte *parochiis* (136) vel institutis religiosis vel monasteriis sunt adnexa vel certis *familiis* propria.

468. Cum a moribus omnium populorum ipsoque humanitatis sensu sit alienum, ut cadavera hominum insepulta proii-

(133) Kraus l. c. v. v. Coemeterien, Coemeterium.

(134) Schmalzgr. l. III. t. 28. n. 1. sq.; D'Annibale, Summula theol. mor. P. I. n. 112. sq.

(135) Kraus l. c.

(136) Cfr. c. 1. C. XIII. q. 1. (cap. Pseudoisid.).

ciantur, inde a primis saeculis Ecclesia catholica (137) pro sua fide in resurrectionem mortuorum et coelestem Sanctorum beatitudinem (138), sepulturam honestam et dignam omnium fidelium et imprimis martyrum summo studio curavit (139).

Quae sepultura primis tribus saeculis ex more recepto et ex ipsa sanctione iuris Romani (140) facta est *extra moenia civitatum* v. g. prope vias publicas in propriis *coemeteriis* (141), quibus leges Romanae (142) suum favorem impenderunt (143). At primi christiani cadavera fidelium *non concremarunt*; nam ut scribit Minutius Felix (i. f. saec. 2.): « *Veterem et meliorem consuetudinem humandi frequentamus* » (144). Illa praxis sepe- liendi extra moenia ex saeculo *quarto* paulatim immutari coepta est, atque penitus neglectis legibus Romanis iam saeculo sexto locus sepulturae fidelium in ipsis civitatibus et oppidis passim *prope ecclesias*, non *intra illas*, nisi Episcopis, Abbatibus, presbyteris, insignioribus laicis permissus est. Inde factum est, ut coemeterium haberetur tanquam *locus adnexus* et accessorius *ecclesiae parochiali* (145).

Denique res eo devenit, ut vel *ipsae ecclesiae* fierent coeme- teria, in quibus cadavera fidelium ordinarie sepelirentur (146).

(137) Moulart, De sepultura et coem. P. I. cap. 1.; *Devoti* l. c. 1. II. t. 9. de sepultur. §§ 1. sq.; Ferraris l. c. v. Cadaver n. 5. 6. 7., ubi refert decreta SS. CC. de *gratuita* pauperum sepultura et de abusu prohibendi cadaveris sepulturam.

(138) S. Paul. I. Thessalon. IV. 12.

(139) Kraus l. c. v. Todtenbestattung.

(140) L. 3. § 5. D. de sepulcr. violat. XLVII. 12.

(141) Kraus l. c. v. Coemeterien.

(142) L. 1. 2. 5. D. l. c.

(143) Cfr. c. 34. 35. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) de coemeteriis.

(144) Cfr. c. 18. Conc. Bracar. (a. 563.); capitul. 14. (de presbyt.) Synod. Aquisgr. (a. 809.); Kraus l. c.

(145) Cfr. c. 15. C. XIII. q. 2.; c. 14. Conc. Antissidor. (a. 590.); capit. 17. Concil. Tribur. (a. 895.); capit. 52. Concil. Mogunt. (a. 813.) iunct. Hefele l. c. t. III. p. 763.; cap. unic. de consecr. III. 24. in Sext.

(146) Nicolai I. respons. ad consult. Bulgar. c. 99. (a. 866.); *Devoti* l. c. § 2. not. 6. At quamvis cap. 3. X. de sepult. III. 28. Innocentius II. *electionem* sepulturae *in loco novo et minus religioso* viribus carere declaravit, tamen postea Bonifacius VIII. cap. 2. § 1. de sepult. III. 12. in Sext. huiusmodi electionem nequaquam voluit impugnari. Cfr. Maschat, Instit. canon. elench. I. n. 33.; supra h. tit. n. 466.

Qui mos cum haud raro non levium abusuum ansam daret, compluribus legibus ecclesiasticis ad arctiores limites fuit restrinendus. Neque ullum dubium existere potest, quin Ecclesia sepulturas in *propriis coemeteriis* praeferat praxi sepeliendi cadavera in *ipsis ecclesiis*. Etenim in Rituali Romano tit. VI. cap. 1. n. 9. legitur: « *Ubi viget antiqua consuetudo sepeliendi mortuos in coemeterio, retineatur, et ubi fieri potest, restituatur* ». Imo sepultura cadaverum *prope altaria* non servata legitima distantia est omnino prohibita.

Quare si nostro saeculo is solummodo fuisset innovationis scopus, ut denuo *extra ecclesias* locus sepulturae fidelium sive coemeterium erigeretur, sane nihil esset reprehendendum. At laesis iuribus Ecclesiae in propria coemeteria a se erecta vel erigenda potius coemeteria *mere civilia* fuerunt introducta, et ex perverso studio novitatis veroque odio fidei catholicae homines turbulenti coemeteriis *inhumationi* corporum destinatis volunt substituere *machinas* ad *concremanda* cadavera (147).

II. De iure Ecclesiae acquirendi et ordinandi coemeteria.

469. Ecclesia catholica habet ius nativum et legitimum ab omni potestate civili plane independens acquirendi bona temporalia ad finem suum necessaria vel convenientia. Iamvero coemeteria, in quibus corpora fidelium digna ratione et ritibus sacris sepeliuntur, sunt intime connexa cum fine ipsius Ecclesiae catholicae. Nemo igitur huiusmodi ius Ecclesiae acquirendi coemeteria in dubium vocare potest (148).

Quo in iure exercendo Ecclesia *ex natura rei* rationem habere debet *salutis* et *securitatis* publicae; at minime exinde sequitur *Ecclesiam* vere et proprie ad observandas leges *civiles* de securitate publica et rationibus hygienicis latas *vi legum civi-*

(147) S. C. de Prop. F. 27. Sept. 1884.; S. C. Inq. 19. Maii 1886. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1608. 1609.; S. C. Ep. et Regul. 2. Septembr. 1870. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 113. sq.; *Cavagnis* l. c. P. II. p. 290. sq.; *D'Annibale* l. c. n. 116.; *Gasparri* l. c. n. 303. sq.

(148) *Bargilliat* l. c. n. 1314. i. f. « *Sed hodie non potest obtineri a gubernio (i. e. gallico) approbatio donationis ea conditione, ut locus inserviat sepulturae fidelium sub iure et dominio parochiae* ».

lium obligari. Etenim Ecclesia est societas *perfecta*, quae legibus potestatis civilis non est vere *subiecta*; at si leges istae civiles in sese sunt iustae et convenientes, Ecclesia ad vitandam discrepantiam utriusque fori illas leges civiles etiam pro suo foro sapienter approbat sive canonizat. Quemadmodum igitur ex natura *physica* bonorum ecclesiasticorum adstruenda non est competentia quaedam Status in bona ecclesiastica, ita etiam ex rationibus *hygienicis* non potest deduci in hac re incompetencia Ecclesiae (149).

470. Quoniam Ecclesia habet plenum ius *dominii* atque iurisdictionis in *sua* coemeteria a potestate civili plane independens, ex duplici titulo sola decernere valet, quisnam in coemeteriis ecclesiasticis sepeliri possit vel ab iisdem sit excludendus. Quare si iam primi christiani, quantum fieri potuit, tempore persecutionum omni studio caverunt, ne communia cum paganis haberent sepulcra (150), optimo iure sapientique consilio Ecclesia omnes acatholicos a suis coemeteriis arcet (151). Solummodo ex tolerantia quadam mere *passiva* non resistit, ut in coemeteriis sive sepulcris *gentiliacis* et *privatis* familiarum catholicarum etiam corpora acatholicorum consanguineorum vel affinium sepeliantur, si aliter absque scandalis vel periculis fieri non possit (152).

Hinc Ecclesia de suo iure violato merito conqueritur, si *leges civiles* praescribunt, ut in coemeteriis ecclesiasticis etiam acatholici indiscriminatim admittantur (153).

(149) Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1594.; *Cavagnis* l. c.; *Moulat*, L'église etc. l. III. c. 6.; *Vering* l. c. § 273.

(150) *Kraus* l. c. v. Todtenbestatt.

(151) Cap. 12. X. de sepult. III. 28.; Ritual. Rom. tit. VI. cap. 2.

(152) S. C. Inq. 30. Mart. 1859. iunct. resp. eiusd. S. C. Inq. 4. Ianuar. 1888. Cfr. cit. Collectan. n. 1603. 1602. et n. 1593. 1595. 1597. 1600. 1604.

(153) Cfr. v. g. legem Hungariae (a. 1868.); *Vering* l. c. not. 6.; *Kohn* in Arch. f. k. K. t. 40. p. 20. sq. 32. sq. « *Utrum locus, i. e. sacer, in quo sepeliantur fideles pertineat ad notionem sepulturae ecclesiasticae?* » (Affirmative).

III. De benedictione, pollutione, reconciliatione coemeteriorum.

471. Coemeterium ut ad sepulturam fidelium sit constitutum, rite benedicendum est aut per Episcopum vel sacerdotem a Romano Pontifice delegatum iuxta ritum Pontificalis Romani (154), aut per Episcopum vel sacerdotem ab eo delegatum observatis ritibus Ritualis Romani (155). Hinc si totum *coemeterium* iam est benedictum, singula sepulcra non denuo sunt benedicenda (156), nisi sepulcrum ex nova materia sit confectum (157). At singula sepulcra specialiter benedicantur necesse est, si totum coemeterium, utpote mere civile, non est benedictum (158), aut in casu necessitatis v. g. pestis vel belli extra consueta coemeteria benedicta cadavera sint sepelienda, aut in ecclesia fiat sepultura eo in loco, qui *occasione* alterius sepulturae non iam est benedictus; etenim *tota ecclesia in usum sepulcrorum* non benedicitur.

Coemeterium iisdem actibus atque *ecclesia polluitur* (159),

(154) P. II. De bened. coemet.; *D'Annibale* l. c. n. 112. not. 1.

(155) Tit. VIII. cap. 29.

(156) S. C. R. in caus. Ruremund. 27. Maii 1876. ad r.

(157) S. C. R. in caus. Briac. 4. Sept. 1880. ad 1.

(158) Rit. Roman. t. VI. cap. 1. n. 18.; S. C. de Prop. F. 16. April. 1862. in cit. Collect. n. 1604.

(159) Cap. 7. X. de consecr. III. 40. Cfr. supra h. tit. 442. *Reiffenstuel* l. III. t. 28. n. 77. sq. 85. 91. sq. t. 40. n. 21. Quodsi iam quoad pollutionem ecclesiarum per certos actus stricta interpretatio fuit facienda et mitior praeferenda praxis, id a fortiori obtinet de pollutione coemeteriorum. Quare nequaquam coemeteria *polluuntur* per sepulturam *omnium*, qui sepultura ecclesiastica *indigni* sunt, sed tantum illorum, de quibus id expresse et speciatim in iure cautum est. Cfr. *Reiffenstuel* l. c. t. 28. n. 77. sq. 91. sq. t. 40. n. 21. Porro quamvis ex communi doctrina per sepulturam infidelium sive paganorum coemeteria dicantur pollui (cfr. supra h. t. n. 442. not. 48.), tamen in re adeo odiosa catechumeni vel infantes parentum christianorum ante baptismum decedentes positivis infidelibus vel paganis aequiparari non possunt. Cfr. *Schmalzgr.* l. III. t. 40. n. 72. sq.; Conc. prov. Aquens. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 1006. Imo non desunt auctores v. g. *Reiffenst.* l. c. t. 40 n. 21. et *Schmalzgr.* l. c. n. 76. aliique, qui negant per ipsam sepulturam haeticorum *toleratorum* coemeterium *pollui*. Quae sententia ad haeticos *notorios et denunciatos* non potest extendi. Cfr. Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 924.; *Kohn* l. c. p. 74. sq.

sed ipsam benedictionem in se non amittit. Porro coemeterium si sit ecclesiae *contiguum*, polluta ecclesia pariter polluitur et speciali indiget reconciliatione. Secus dicendum, si coemeterium sit *separatum* ab ecclesia. At polluto tantum coemeterio ecclesia a pollutione immunis est. Accessorium enim sequitur principale, non vicissim. Quodsi complura sint coemeteria cohaerentia, *pariete* tamen medio seiunguntur, polluto uno coemeterio non polluuntur reliqua, licet de uno ad aliud per *portam* intermediam habeatur accessus (160).

Si coemeterium benedictum polluatur, pro diversitate benedictionis datae, aut per Episcopum vel per presbyterum ex delegatione apostolica in forma Pontificalis Romani, aut per sacerdotem ab Episcopo delegatum secundum ritum in Rituali Romano praescriptum est reconciliandum.

Quae iura antiqua statuerunt de exhumatione cadaverum certorum hominum indignorum v. g. infidelium sive paganorum et excommunicatorum vitandorum et haereticorum notiorum et denunciatorum, quorum sepultura ecclesiae vel coemeteria *polluuntur*, ante reconciliationem non sunt executioni mandanda, si a cadaveribus fidelium satis discerni non possint. Nostra aetate ad praecavenda incommoda etiam leges civiles de exhumatione cadaverum sunt attendendae, et difficultatibus ortis forte per aptam coemeterii *distributionem* in partes separatas est occurrendum (161).

IV. De immunitate coemeteriorum.

472. Immunitas coemeteriorum ecclesiasticorum ab actibus *profanis* multoque magis ab *inhonestis* est adeo manifesta iureque humano et divino comprobata, ut ab omni ulteriore disquisitione abstinendum sit (162).

(160) Cap. unic. de consecr. III. 21. in Sext.; *Ferraris* l. c. v. Ecclesia art. 4. n. 62. sq.

(161) Cap. 12. X. de sepult. III. 28.; cap. 2. X. de sacr. non iter. I. 16.; cap. 2. pr. de haeret. V. 2. in Sext.; *Reiffenstuel* l. III. t. 28. n. 91. sq.; *Burgilliat* l. c. n. 1330. sq.; *Kohn* l. c. p. 36. sq.; Anal. eccl. t. IV. p. 180.

(162) Cfr. c. 35. Conc. Illiber. (a. 300.-306.); c. 46. Conc. Tolet. IV. (a. 633.); c. 6. Conc. Londin. (a. 1175.) contra iudicia capitalia in coemet.; capitul. 8. Conc. Trevir. (a. 1227.) contra saltat. et lud. in coem.; cap. 5. X. de immun. III. 49.

Quae immunitas coemeteriorum, quae sunt *sedes quietis* corporum fidelium, certe graviter violatur, si cadavera fidelium sepulcorum temere, impie, furtive exhumantur vel transferuntur. Quodsi quandoque legitima adsit causa exhumandi vel transferendi cadaver fidelis defuncti et in perpetuum sepulti, praevia licentia *Episcopi* est petenda (163).

Item ex principiis generalibus supra de immunitate reali bonorum ecclesiasticorum stabilitis sponte consequitur coemeteria ecclesiastica ab omnibus *legibus tributariis* ex natura rei esse immunia. Cui immunitati non obstat, quominus *Ecclesia* ad conservanda et amplianda coemeteria suis fidelibus, qui pauperes non sunt, occasione funerum aliquas oblationes imponat (164).

Ius quoque *asyli* coemeteriis praesertim cum ecclesiis coniunctis iam ex antiquo iure Decretalium fuit proprium (165). At

(163) Dig. XLV. 12.; Cod. IX. 19. (de sepulcro violato); Rituale Roman. tit. de exeq.; Conc. provinc. Halifax. (a. 1857.) in Collect. Lac. t. III. col. 757. et Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 927., unde videtur posse colligi, quod Sedes Apostolica decreta antiqua S. C. Im. (cfr. *Ferraris* l. c. v. Cadaver n. 16. sq.), quibus *potestas Episcoporum* compluribus formalitatibus et limitationibus fuit arcata, non amplius pleno rigore sustineat neque speciale requirat indultum pontificium.

Quodsi agatur de exhumatione vel translatione corporis servi Dei beatificandi vel Beati vel Sancti, standum est iuri speciali hac de re condito. Cfr. *Benedict. XIV.*, Doctr. de servor. Dei beatif. l. IV. part. 2. cap. 22. sq.; supra h. t. III. n. 386.

(164) Cap. 13. X. de sepult. III. 28.; *Bargilliat* l. c. n. 1325.

(165) Cap. 10. X. de imm. eccl., coem. III. 49.: « *In ipsis ecclesiis vel earum coemeteriis* »; at iam in summario ista limitatio non amplius additur (« *in ecclesiis vel coemeteriis* »). Item cap. 5. X. de imm. legitur: « Ubi (i. e. « *in ecclesiis vel coemeteriis* ») est tutela refugii constituta ».

Multo magis postea auctores ius asyli defenderunt etiam de coemeterio ecclesiae non contiguo, dummodo tamen illud fuerit Episcopi auctoritate erectum et benedictum. Cfr. *Schmalzgr.* l. III. t. 49. n. 107. Quodsi idem auctor etiam provocat ad rubricam h. t. 49., huiusmodi argumentum ex rubrica, quae sensum perfectum non habet, iam per se est satis debile. Insuper verbum « *immunitatis* » in rubrica est *generale*, quod nequaquam indiscriminatim ad ius asyli circa omnes res in rubrica expressas (« *et rerum ad eas pertinentium* ») extendi potest; sed ex *specialibus* iuris sanctionibus est eruendum. Cfr. *Gregor. XIV.* Const. « *Cum alias* » 24. Maii 1591. § 2. iunct. *Bened. XIII.* Const. « *Ex quo* » 8. Iun. 1725. § 4.; *Ferraris* l. c. art. 2. n. 8.

nostra aetate non obstante Pii IX Const. « *Apostolicae Sedis* », quamplurima coemeteria certe iure asyli ideo non gaudent, quia sunt mere *civilia* aut saltem ex Episcopi auctoritate non fuerunt *erecta et benedicta* (166).

473. **Scholion.** Sepultura, quatenus non solum designat *locum* inhumationi cadaverum destinatum, sed etiam comprehendit *ius* ad sepulturam, *actus ritusque sacros*, processionem funebrem per se non est sub rubrica de *locis sacris* explicanda, nisi ob rationes practicas, ne materiae aliqua ratione connexae separentur (167). Illi enim actus et ritus potius spectant ad *sacramentalia* (168) et speciatim ad titulum de sepulturis.

(166) *Pennacchi*, Comment. in Const. *Ap. Sed.* t. I. p. 669. sq.; *Hefele*, *weck* l. c. p. 211. sq.; supra h. t. n. 448.

(167) *Moulart* l. c.; *Bargilliat* l. c. n. 1333. sq. 932. sq.

(168) Lib. III. t. 28. de sepult. X.; *Schmalzgr.* l. III. t. 28.; *D'Annibale* l. c. n. 112. sq.

CAPUT III.

DE FORMA ET UTENSILIBUS CULTUS DIVINI.

TITULUS XVIII.

DE SACRIS LINGUIS, CANTIBUS, CAEREMONIIS VEL RITIBUS.

(Lib. III. tit. 1. de vita et honest.

in Extravg. com. (de cantu eccles.); lib. III. tit. 41. de celebr. X.;
lib. I. t. 15. de sacr. unct. tit. 16. de sacram. non iter.)

474. **Fontes:** Decret. Grat. c. 54. sq. D. I. de consecr. - Decretal. l. c. supra. - Conc. Trident. Sess. XXII. doctr. cap. 8. 5. et can. 9. et decret. de observ. - Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 112. sq. l. III. t. 23. de celebr. *Miss., sacram. eucharist. et aliis divin. off.* cap. 11. - Clem. XI. Const. « *Unigenitus* » 13. Sept. 1713. prop. 76.; Pii VI. Const. « *Auct. fid.* » 28. Aug. 1794. prop. 66. - Collect. S. C. de Prop. F. p. 701. sq. 714. sq. (de ritib. sinens. et malabar.) p. 783. sq. 882. (de sacr. rit. et prec.), p. 797. sq. (de ritib. orient.); Decret. auth. C. S. R. ed. *Muehlbauer* et nov. ed. Rom. - Collect. Lac. t. II. (de rit. orient.) t. I. III. sq. v. v. Caeremoniae, Cantus, Ritus t. VI. col. 597. 617. 618. (de rit. sinens.).

Scriptores: Commentat. iur. Decr. l. c. - *Zech*, De iure rer. sect. 1. tit. 7., ubi disserit §§ 95. sq. de cantu et instrumentis musicis in ecclesia; *Scherer* l. c. t. II. p. 648. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 426. sq. - *Zaccaria*, Biblioth. rit. t. II. part. 2. p. I. sq.; *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. I. l. 2. cap. 2. sq. tract. IV. l. 4. cap. 7. sq. (de cantu eccles.); *Thalhofer* l. c. t. I. p. 370. sq.; *Gasparri*, De ss. euchar. n. 840. sq.; *Jakob*, D. Kunst im Dienste d. Kirche p. 373. sq. - *Thomassin*, Vetus et nov. Eccles. discipl. P. I. l. 2. cap. 71. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Liturgie sq., Gesang, Gebet.

Praenotiones.

475. Postquam duae principales *circumstantiae* externae cultus divini scilicet *tempus* et *locus* explicatae sunt, propius iam ad ipsos *actus liturgicos* universim spectatos est accedendum. Qui

actus liturgici *generatim* duplici constant elemento i. e. *verbis* atque aliis *sensibilibus actionibus* sive *caeremoniis* vel *ritibus* velut in baptismo vel benedictione sacerdotali. Verba autem illa multis *linguis* atque *formis* proferri possunt, nec minor est varietas in *actionibus sensibilibus*. Quare cum cultus divini sive liturgiae *ordinatio* spectet ad Ecclesiam, ex *positivo iure ecclesiastico* est eruendum, *quibus linguis, formis, caeremoniis vel ritibus* a se praescriptis vel approbatis *ipsa Ecclesia* suum cultum perficere *velit*.

§ 1. DE SACRIS LINGUIS ET FORMULIS VERBORUM.

476. **Principia.** Quemadmodum Ecclesia sacram liturgiam non in *loco profano*, sed in *ecclesiis* specialiter consecratis vel benedictis celebrare solet, ita etiam summopere convenit, ut *lingua* quoque liturgica saltem sua *forma* a vulgari sermone sit distincta et *divinis mysteriis* conformis. Quodsi utraque Ecclesia, occidentalis et orientalis, iam pridem in cultu divino retinet *antiquas* linguas a linguis vulgaribus diversas atque adeo *mortuas*, huiusmodi *disciplina* optimo consilio introducta etiam nunc sapienter conservatur et retinetur nec est « *contra Christi institutionem* » vel naturam cultus divini (1). Illae enim linguae liturgicae ipsa sua *antiquitate* atque usu tot saeculorum consecratae cultum divinum reddunt magis *venerandum* et a vita vulgari alienum. Porro quamvis eadem linguae nunc sint *mortuae*, tamen in illa immutabilitate linguarum liturgicarum thesauri antiquae fidei et disciplinae *fideliter* conservantur. Deinde si uniformitas *disciplinae* ecclesiasticae generatim optimum est medium ad corroborandam Ecclesiae *unitatem*, id potissimum valet de uniformitate *sacrae linguae* atque *liturgiae*. Etenim omnes fere nationes una lingua liturgica eodemque ritu utentes sunt veluti unius labii in perfecto illo actu cultus divini atque cum Sede Romana et inter se intime coniunctae. Nec quidquam obstat, quod linguae illae antiquae a multis non intelligantur.

(1) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 8. can. 9.; Clem. XI. Const. « *Unigenitus* » et Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » l. c. in font.; *Bellarmin.*, De sacram. in genere cap. 31.; *Bened. XIV.*, De sacros. Missae sacrif. l. II. cap. 2.; *Thalhofer* l. c. p. 397. sq.

Nequaquam enim *liturgia* Ecclesiae catholicae est *praedicatio* verbi Dei, sed *cultus* a ministro publico Deo exhibitus; populo vero fidei rite instructo non deest cognitio necessaria, ut cum devotione maximoque fructu cultui catholico assistat (2).

Quae disciplina profecto non nititur iure *divino* (3). Quare penes *Rom. Pontificem* certe etiam nunc est potestas maiori minorive ambitu in sacra liturgia celebranda *permittendi* usum linguae *vulgaris* (4); imo ipsi soli est propria et reservata neque ulla ratione Episcopis competit.

477. **Notae historicae.** Christus Dominus sive lingua hebraica sive syrochaldaica sacrificium eucharisticum instituit, certe suo *exemplo* non dedit *legem divinam* de lingua liturgica neque suo praecepto: « *Hoc facite in meam commemorationem* » Apostolis expresse mandavit, ut *certa* uterentur lingua in cultu *divino*. Nam si institutio quaedam et praescriptio Christi Domini exstisset de *una* lingua liturgica, profecto primis iam saeculis non tanta fuisset *varietas* linguarum, quibus sacra mysteria sunt celebrata. Neque ullum reperitur vestigium *positivi* praecepti Christi in liturgia pro diversitate nationum varias quoque linguas *vulgares* adhibendi, unde illa diversitas explicetur, multoque minus *naturalis* existit obligatio, ut constat ex praecedentibus. Imo attento celeberrimo canone S. Augustini propter illam varietatem linguarum liturgicarum ne lex quidem *omnibus*

(2) *Thomassin*. l. c. cap. 82. n. 3.; *Thalhofer* l. c. p. 411. sq.

(3) *Thalhofer* l. c. p. 398.

(4) V. g. Ioannes VIII. a. 880. linguam slavonicam *vulgarem* per S. Cyrillum et S. Methodium in liturgiam inductam saltem intra certum ambitum admisit. Cfr. Leon. XIII. Encycl. « *Grande munus* » 30. Septembr. 1880.; *Nilles*, Kalend. t. II. p. 685. sq., ubi alia documenta afferuntur. At Sedes Apostolica novis concessionibus adhibendi linguam *vulgarem* in sacra liturgia non favet. Nam etiamsi Urbanus VIII. 17. April. 1624. (cfr. Collect. Lac. tom. II. col. 501. sq.) dicitur permisisse Carmelitanis, ut in Persia retento ritu *Romano* celebrent Missam in lingua *arabica*, postea iisdem religiosis facultas celebrandi Missam ritu *Romano*, sed in lingua *armena* 30. Ian. 1627. (Collect. S. C. de Prop. F. n. 796.) expresse negata est. S. C. de Prop. F. eandem petitionem quoad idioma georgianum vel armenum 30. Apr. 1631. (Collect. Lac. l. c. col. 502.) pariter reiecit, nec magis benigna fuit 7. Ian. 1755. (Collect. S. C. de Prop. F. n. 800.) pro antiqua praxi in toleranda lingua *sinensi*. Cfr. *Gasparr* l. c. n. 850. sq.; *Nilles* l. c. p. 689.; *Bened. XII.*, De ss. Miss. sacrif. l. c.

Apostolis communis de una sacra lingua est asserenda, sed ad summum principalibus quibusdam linguis liturgicis origo quaedam apostolica vindicari potest (5).

Et revera in dubium vocari nequit, quin ab antiquissimis temporibus etiam sacra liturgia eadem lingua fuerit celebrata, qua cuique populo pro suo idiomate proprio vel saltem familiari evangelium est *praedicatum*. Inde orta est liturgia syriaca, graeca, latina etc. (6).

Postquam linguae illae antiquae factae sunt *mortuae* aut saltem substantialiter fuerunt *immutatae*, Ecclesia in sacra liturgia linguis antiquis non substituit linguas *vulgares* vel ipsa sua imperfectione parum idoneas, ut iisdem sublimis ille cultus catholicus perficeretur. Quare ut Ecclesia in aliis rebus disciplinarius v. g. in habitu clericorum non obstante mutatione morum in laicis pergebat vivere v. g. in Occidente « *more Romano* », ita etiam in sacra liturgia antiquam linguam v. g. latinam retinuit. Quae disciplina vel ipsis germanicis populis neoconversis fuit adeo naturalis, ut nemo postularet linguae *vulgaris* usum in divinis officiis (7).

Qua in re prima vice disciplina ecclesiastica saeculo nono subiit mutationem, cum SS. Cyrillus et Methodius penes populos a se conversos introducerent in sacram liturgiam usum *vulgaris* linguae slavonicae. Romani Pontifices cum non levi haesitatione tandem approbarunt illam innovationem, quae tamen nequaquam apud omnes populos slavicos fuit recepta (8).

At ex saeculo duodecimo non defuerunt haeretici velut Albingenses et Waldenses, qui pro suis *perversis doctrinis* in cultu divino linguam vulgarem induxerunt. Quorum vestigia Wiclefitae et Hussitae saec. 14. et 15. secuti sunt (9). Maxime vero

(5) *Kraus* l. c. v. Liturgie sq.; *Thalhofer* l. c. p. 398. sq.

(6) *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. c.; *Thalhofer* l. c.

(7) Cfr. capit. 52. Synod. Francof. (a. 794.); *Thalhofer* l. c. p. 405. sq.

(8) Cfr. supra h. tit. not. 4.; *Thalhofer* l. c. p. 401. sq.; Innoc. IV. a. 1248. et 1252. iunct. *Nilles* in Act. theol. Oenipont. t. XXIV. p. 66. sq. et Arch. f. k. K. t. 70. p. 406. sq.

(9) *Hefele* l. c. t. V. p. 834. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 407. sq. Cfr. de legitima praxi cap. 14. X. de off. iud. ord. I. 31. = capit. 9. Concil. Lateran. IV. (a. 1215.) iunct. *Hefele* l. c. p. 885.

pseudoreformatores saeculi decimi sexti, qui suum cultum reiecto sacrificio *Missae* principaliter ad praedicationem evangelii restringentes solummodo linguas vulgares retinendas esse statuerunt. Concilium Tridentinum l. c. in font. illorum erroneas theorias et praxes damnavit. Cum postea Iansenistae, Iosephinistae, Pistoriensis Synodus similes errores protestanticos renovassent, a Clemente XI. Const. « *Unigenitus* » a. 1703. et a Pio VI. Const. « *Auctorem fidei* » a. 1794. l. c. reprobati sunt. Nostro saeculo extinctis rationalistarum surculis in Germania pruritus ille introducendi linguam vulgarem in sacram liturgiam paulatim inter catholicos fere integre cessavit (10), nisi excipias quasdam regiones slavicas (11).

478. **Disciplina vicens.** Pro diversitate rituum inter legitimas linguas liturgicas Ecclesiae *occidentalis* potissimum recensenda est lingua *latina* (12), quae tum in ritu Romano tum in ritu Ambrosiano et Mozarabico retinetur. In Ecclesia *orientali*, in qua quatuor principales sunt *ritus* scl. graecus, armeniacus, syriacus, copticus (13), multo *maior* reperitur numerus *linguarum liturgicarum* scl. graeca, armeniaca, syriaca, coptica, quibus accedunt in graeco ritu lingua romanica et slavica, in ritu syriaco etiam lingua arabica, in ritu coptico lingua aethiopica (14).

(10) *Thalhofer* l. c. p. 408. sq. 108. sq.

(11) Cfr. epist. pastor. Episcop. prov. Gorit. 27. Nov. 1887. in Arch. f. k. K. t. 59. p. 401. sq. contra turbulentos motus introducendi in Illyria liturgiam slavicam.

(12) *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. c.; *Gasparri* l. c. n. 850.; *Bened. XIV.* Const. « *Ex pastoralis* » 25. Aug. 1754. de ritu slavo-latino sive de ritu latino in idiomate slavo, « *quod nunc slavum litterale appellant* », non in *vulgari* idiomate slavo; *Nilles* l. c. p. 685. sq. 689. sq. Cfr. de praxi nunc *vigenti* in usu ritus slavo-latini et linguae palaeoslavicae, non *vulgaris*: Instr. S. R. C. 5. Aug. 1898. iunct. resp. eiusdem S. C. 18. Nov. 1898. et 13. Febr. 1892.; Arch. f. k. K. t. 70. p. 414., unde ex epist. Nuntii Apost. Viennens. 11. Maii 1887. constat in indulto Leonis XIII. a. 1887. pro archidioecesi Antibarensi non agi « *de nova prorsus concessione, sed de vetustae concessionis confirmatione* », nec de concessio « *idiomate aliquo vulgari, sed de idiomate liturgico* » i. e. palaeoslavico.

(13) *Arndt* in Arch. f. k. K. t. 71. p. 193. sq. et in *Analect. eccles.* t. II. p. 416. sq.

(14) Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 215.

479. Quamvis Ecclesia generatim linguas *vulgares* a solemnī sua liturgia arceat atque omnia reiiciat, quae sapiant *commixtionem* linguae *liturgicae* et *vulgaris* (15) vel videantur viam parare ad abolendam vel labefactandam linguam liturgicam (16), tamen usum linguae vulgaris in universo suo cultu v. g. in devotionibus popularibus non excludit; remoto igitur periculo a severioribus ordinationibus recedit (17) atque in functionibus quoque *strictē liturgicis*, sed *secundariis* nonnunquam aliquid indulgere solet (18).

480. Praeter *substantiales formas* sacrificiī eucharistici et sacramentorum ab ipso Christo Domino institutas Ecclesia in suo cultu multas induxit *accidentales verborum formulas*, quibus maiestas sacrae liturgiae commendatur et populi fidelis devotio excitatur (19). Huc spectant *symbola*, quibus solemnīs fit fidei professio, *precationes* multiplices cum suis singularibus initiis et clausulis, *doxologiae*, *psalmi*, *hymni* et *cantica*, *lectiones* (20).

sq.; Synod. Sciarf. Syror. (a. 1888.) p. 34. sq. de lingua liturgica; Conc. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 116. sq.; Syn. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 78. sq.; Arch. f. k. K. l. c. p. 406. sq.

(15) Bened. XIV. cit. Const. « *Ex pastoralī* »; Instr. S. R. C. 5. Augusti 1898.; Nilles l. c. p. 689.; Arch. f. k. K. l. c. p. 408. sq.

(16) S. C. de Prop. F. 29. Mart. 1824. 15. Sept. 1759. 23. Sept. 1773. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 805. 801. 802.; S. R. C. 10. Dec. 1870. contra usum canendi inter Missam *solemnem* cationes *vulgari* sermone.

(17) Decret. Alex. VII. 12. Ian. 1661. *contra* versiones *vulgares* *totius* Missalis, imo vel solius ordinis sive ordinariī Missae (Pius IX. 6. Ianuar. 1851. 6. Iun. 1857.) iunct. benignioribus resp. S. C. Inq. 11. Decem. 1850. et S. C. Indic. 23. Apr. 1860.; Instr. S. R. C. 5. Aug. 1898. n. 12. sq.; Gasparri l. c. n. 851.; Thalhofer l. c. p. 422. sq.

(18) S. C. de Prop. F. 30. Apr. 1808. et S. C. Inq. 9. Maii 1879. 23. Aug. 1880. 23. Aug. 1886.; S. R. C. 21 Iun. 1879. 30. Dec. 1881. (Collect. S. C. de Prop. F. n. 617. 635. sq.), ubi permittitur, ut interrogationes in administratione baptismi *repetantur* lingua *vernacula*, postquam primo in lingua latina iuxta Rituale Rom. factae sunt. At S. R. C. 23. Maii 1835. ad 5. decrevit consuetudinem dicendi in communione fidelium verba *Agnus Dei* et *Domine non sum dignus* in idiomate vulgari esse eliminandam. Cfr. de permissione et tolerantia in ritu orientali not. 14. h. tit.

(19) Conc. Trid. Sess. XXI. doctr. cap. 2., Sess. XXII. doctr. cap. 5.; Suarez, De leg. l. X. cap. 2. n. 16. sq.; Thalhofer l. c. p. 370. sq.

(20) Thalhofer l. c. p. 397. sq. 470. sq.; Wernz, Ius Decretal. t. III. n. 8. sq.; Duchesne l. c. p. 100. sq.

§ 2. DE CANTU ECCLESIASTICO ET MUSICA SACRA.

481. **Principia** (21). Ut in ipsa *sacra scriptura* auctores inspirati quandoque sublimia referunt cantica v. g. Magnificat, Benedictus, ita etiam in sacra Ecclesiae liturgia praeter *lectiones* et *preces* etc. reperiuntur *hymni* et *cantica* spiritualia. Quodsi pro natura rei sublimes illi psalmi et hymni non simplicibus modulis recitantur, sed *cantantur*, profecto alii quoque textus liturgici tantam habent solemnitatem atque pulchritudinem, ut si pro sua dignitate cantati fuerint, summopere augeant maiestatem et splendorem cultus divini atque populi fidelis excitent devotionem. Quare cantus ecclesiasticus cum imprimis ordinatus sit *ad glorificandum Deum*, ad augendam *solemnitatem* et *dignitatem* cultus divini, deinde ad excitandam *populi devotionem*, tam praeclaro atque distincto *fini* conformis sit oportet (22). Quaecumque igitur in cantu ecclesiastico *domum Dei* dedecent atque magis ad *theatra* et *coetus profanos* sunt amandanda aut dignitati et sanctitati *verborum* divini officii, quae potius opprimunt quam exornant, sunt opposita aut impediunt *pietatem* fidelium vel *falsos* excitant devotionis sensus, a genuino cantu ecclesiastico longe aliena sint (23).

At *cantus musicus* atque *usus instrumentorum musicorum*, etsi in se imperfectior, tamen ab ecclesiis quoque christianis et

(21) Cap. unic. de vit. et hon. cler. III. 1. in Extrav. com.; Benedict. XIV. Encycl. « *Annus* » 19. Febr. 1749. pro Statu pontif.; S. Thom., Summa theol. II^a. II^{ae}. q. 91. art. 2.; Suarez, De virt. et stat. relig. tract. IV. l. 4. cap. 7. n. 9. sq. cap. 8. 9.; Thalhofer l. c. p. 521. sq.; Iakob l. c. p. 373. sq.

(22) Cfr. de *duplici* fine cantus eccles.: Cap. unic. de vit. in Extrav. com.; arg. Conc. Trid. Sess. XXII. doct. cap. 5.; Pii IX. Breve ad soc. S. Caecil. 16. Dec. 1870. « *Sanctitati divinae domus rituumque maiestati respondeat* »; S. R. C. 24. Sept. 1884. ad Episc. Ital.; Concil. prov. in Collect. Lac. v. g. Conc. Neoeborac. (a. 1861.) declarat: « *Sonos musicos et cantus in templis divino cultui nitorem ac splendorem addere et christifidelium pietatem promoveri* »; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 41.; S. Thom. l. c.; Suarez l. c. cap. 7. n. 11.; Thalhofer l. c. p. 526. sq.

(23) Concil. Trid. Sess. XXII. decret. de observ.; Bened. XIV. cit. Encycl. §§ 2. 3. 6.; Collect. Lac. v. g. t. V. col. 183. 475.; Syn. Sciarf. (a. 1888.) l. c.

catholico cultu tanquam indignus et profanus non est exclusus, dummodo admittatur intra ambitum ab Ecclesia *permissum* vel saltem *toleratum* (24).

482. Quoniam cantus ecclesiasticus est *pars sacrae liturgiae* et publici cultus divini complementum, profecto authenticum atque supremum *iudicium* de genuino cantico ecclesiastico, qui vere suo fini respondeat, non est penes quoslibet de plebe, sed *soli Ecclesiae* competit. Ipsi quoque soli propria est *potestas* condendi *leges* de conditionibus requisitis cantus ecclesiastici, quem in domo Dei habere *vult* v. g. cantum stricte liturgicum et Gregorianum vel potius *permittit* v. g. cantum figuratum vel etiam musicum vel saltem *tolerat* v. g. symphonias instrumentorum (25). Hinc cantus quidam, licet *aliqua* ratione religiosus, imo forte suo modo perfectus, non est cantus liturgicus vel ecclesiasticus, si Ecclesia illum admittere *non vult* (26), nec vicissim cantus, quem Ecclesia permittit vel saltem *tolerat*, privato arbitrio est condemnandus, etiamsi *supremum* gradum perfectionis non attingat (27).

483. **Notae historicae** (28). *Cantus* cum pro sua natura

(24) Benedict. XIV. cit. Encycl. « *Annus* » §§ 3. sq. 10.; Suarez l. c. cap. 8. n. 4. sq. 7.; Thalhofer l. c. p. 522. sq. 530. 561. sq.

(25) Cap. unic. de vita et hon. cler. in Extrav. com.; Bened. XIV. cit. Encycl. « *Annus* » §§ 3. sq. 10. sq. 13. sq.; Suarez, De leg. l. IV. cap. 11. l. X. cap. 2. n. 16. 17.; Thalhofer l. c. p. 525. sq.

(26) Decret. S. C. R. 10. Apr. 1883. a Leone XIII. confirmatum iunct. Litt. Apost. eiusdem R. Pontificis 24. Dec. 1883.

(27) Decr. generale S. R. C. 7. Iul. 1894. quoad uniformitatem cantus *choralis* servandam, ubi antiqua decreta reassumuntur et confirmantur; Litterae encycl. S. R. C. ad Ordinarios *Italiae* 21. Iulii 1894., qua transmissae sunt: « *Normae pro musica sacra* » 6. Iul. 1894. a Leone XIII. confirmatae. Cfr. Act. S. Sed. vol. XXVII. p. 42. sq. Quibus ex *normis* evidenter cantus *Gregorianus* est is, quem Ecclesia ut *proprium* reipsa spectat; praeterea declaratur in genere *polyphonico* non solum genus *diatonicum* Petri Aloysii Praenestini esse musicam domui Dei *aptissimam*, sed etiam in genere *chromatico haberi* musicam divino cultui *idoneam*. Quae principia si prae oculis habeantur et in theoria praxique rite applicentur, facile in disquisitionibus litterariis et reformandi studio via media invenietur ab extremo rigore atque a laxismo aequae aliena.

(28) Cfr. de historia cantus in genere: *Ambros*, Gesch. der Musik; speciatim de historia cantus ecclesiastici et musicae sacrae: *Gerbert*, De

cultui divino conveniat, iam in vetere lege (29) atque inde ab aetate apostolica etiam in liturgia christiana fuit receptus (30). Cuius disciplinae testis est ipse S. Paulus v. g. ad Coloss. III. 16., atque Plinius in celeberrima epistola ad Traianum tradit christianos cum ad orationem convenirent sacra carmina et hymnos cecinisse. Nec primis illis saeculis Ecclesia solummodo in sacra liturgia cantum admisit, sed praeterea in agapis, officio divino sive horis canonicis, in funeralibus celebrandis (31). Qui cantus ecclesiasticus a Sanctis Patribus v. g. a S. Ignatio, S. Ephrem, S. Basilio, S. Hilario aliisque commendatus atque promotus (32) certe iam ex saeculo tertio et quarto per *sacros canones* etiam contra *abusus* fuit defendendus (33).

Quodsi potissimum S. Ambrosius (a. 374.-397.) et S. Gregorius (a. 590.-604.) cantum ecclesiasticum ordinarunt, eodem tempore non defuerunt Concilia (34), quae de ecclesiastico cantu

cantu et musica sacra; *Iakob* l. c. p. 411. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 537. sq.; *Kraus* l. c. v. *Gesang*; *Duchesne* l. c. p. 107. sq.

(29) Paralip. I. I. cap. XXV. 1. sq. I. II. cap. V. 12. sq. XXIX. 25. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 526. 539.; *Schegg*, *Bibl. Archaeol.* p. 552.

(30) At usus *instrumentorum musicorum*, quem in cultu veteris testamenti etiam ipse Deus instituerat, (cfr. Numer. X. 1. sq.; Paralip. I. c.; *Schegg* l. c.), primis tribus saeculis saltem a publico cultu christianorum fuit alienus. Nam de instrumentis musicis in sacra liturgia toto illo tempore non solum est silentium, sed *Clemens* Alex. et *S. Chrysostomus* etiam aperte testantur ab Ecclesia cantum, non instrumenta musica adhiberi. Cfr. *S. Thom.*, *Summa theol.* l. c.; *Iakob* l. c. p. 458. sq. Quodsi Ecclesia istam praxim instrumentorum musicorum ab initio non admisit, forte inter christianos praesertim ex Iudaeis conversos *modum canendi* sacrum huius populi aliquo modo retinuit, sicut artem cantus graeci ut naturaliter bonam certe non respuit. Cfr. *Iakob* l. c. p. 411. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 539.

(31) *Tertull.*, *Apolog.* cap. 39.; *Const. Apostol.* l. VIII. cap. 34. sq.; *Gregor. Naz.* in *orat. panegy.* S. Basil. n. 80.

(32) *Synod. Sciarf.* (a. 1888.) l. c.; *Kraus* l. c.

(33) V. g. in Conciliis Antioch. (a. 261.-269.) contra abusum Pauli Samosateni (*Hefele* l. c. t. I. p. 140.); c. 15. 59. *Conc. Laodic.* (a. 343.-381.) iunct. *Hefele* l. c. p. 761. sq., qui recte illos canones in benigniorem partem interpretatur quam *Scherer* l. c. t. II. p. 675. not. 67. aliique.

(34) Cfr. c. 10. *Conc. Carthag.* (a. 398.) spur.; c. 6. 9. *Conc. Tolet.* (a. 400.); c. 14. *Conc. Chalced.* (a. 451.); c. 15. *Conc. Venetic.* (a. 470.); c. 30. *Conc. Agath.* (a. 506.) = c. 13. D. V. de consecr.; c. 1. *Conc. Ge-*

positivas conderent leges v. g. de psalmistis vel cantoribus, de uniformitate cantus.

Cantus Ambrosianus (35). etiam in alias regiones v. g. in Galliam fuit divulgatus; at multo maiorem celebritatem nactus est cantus *Gregorianus*, (36) quem Ecclesia occidentalis praesertim in Anglia (37), Gallia, Germania una cum *ritu Romano* magis magisque adoptavit. Id quod potissimum factum est in Gallia et Germania ex saeculo octavo et nono, postquam Pippinus et Carolus M. sublato antiquo cantu gallico vel Ambrosiano cantum Gregorianum summo studio promoverunt (38).

484. Cum Ecclesia per mille fere annos in cultu divino unice usa esset cantu *unisono*, non polyphonico et multo minus musico, tandem circiter ex saeculo undecimo retento cantu Gregoriano etiam cantus *figuratus* per usum *organi* (39) iam praeformatus paulatim introductus est. Novam artem Ecclesia non reprobavit, quamdiu *consonantiae*, *quae melodiam sapiunt*, supra cantum ecclesiasticum simplicem proferebantur, et ipsius cantus ecclesiastici integritas illibata permansit. At « *nonnulli novellae scholae discipuli* », qui derelicto antiquo cantu lascivioribus delectabantur modis, a Ioanne XXII. a. 1322. acriter reprehensi sunt (40). Quae severa sanctio Romani Pontificis cum abusus reprimeret, legitimam libertatem insignibus magistris non

rund. (a. 517.) et c. 27. Concil. Epaon. (a. 517.); c. 23. Concil. Turon. (a. 567.); c. 9. Conc. Antissiod. (a. 585.); c. 22. Conc. Tolet. III. (a. 589.); c. 13. Conc. Tolet. IV. (a. 633.) = c. 54. D. I. de consecr.; c. 4. Conc. Trull. (a. 692.).

(35) *S. Augustin.*, Confess. l. IX. cap. 6. 7.; *Thalhofer* l. c. p. 538. sq.; *Iakob* l. c. p. 414. sq.

(36) De historia cantus Gregoriani consulendi sunt: *Ioann. Diac.*, Vita S. Gregor. l. II. cap. 2. iunct. *Grisar* in Actis theologic. Oenip. t. XIV. p. 377. sq.; *Pothier*, Les mélodies grégoriennes; Paléographie musicale par les Bénédictins de Solesmes; *Iakob* l. c. p. 416. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 545. sq. 36. sq.

(37) *Ioann. Diacon.* l. c. l. II. cap. 6. sq. 37.; c. 13. Concil. Cloveshov. (a. 747.); *Grisar* l. c.

(38) Cfr. capit. 79. Synod. Aquisgran. (a. 789.); *Hefele* l. c. t. III. p. 744.; *Iakob* l. c. p. 419. sq.

(39) *Iakob* l. c. p. 428. sq. 460.

(40) Cap. unic. de vita et honest. III. 1. in Extrav. com.

ademit; illi enim etiam post Ioannem XXII. innixi solido fundamento cantus Gregoriani in genere *diatonico* semper praeclarissima opera usque ad finem saeculi decimi sexti publicarunt (41).

485. Concilium Tridentinum postquam Sess. XXII. decr. de observ. paucis gravibusque verbis cantum lascivum in ecclesiis reprobavit, Sess. XXIII. cap. 18. de ref. *cantus* computique ecclesiastici studium in seminariis clericorum praescripsit. Quo Concilio finito Romani Pontifices v. g. Pius V., Clemens VIII., Paulus V. cum reformationi liturgiae atque librorum liturgicorum diligentissimam navarent operam, etiam in iisdem libris v. g. in Missali, Caeremoniali Episcoporum atque specialibus ordinationibus (42) cantum ecclesiasticum pristinae suae puritati restituere et ad novum splendorem perducere studuerunt.

486. Profecto Ioannes Pierluigi Palaestrinus († 1594.) cantum polyphonium ad eximium gradum perfectionis adduxerat, ita ut in ipso Caeremoniali Episcoporum l. I. cap. 28. atque quamplurimis Conciliis provincialibus ille cantus non tantum per quandam *tolerantiam*, sed *positiva approbatione* permitteretur. At negari non potest eodem saeculo decimo sexto iam reperiri vestigia *novae* cuiusdam musicae ecclesiasticae, in qua paulatim derelicto cantu Gregoriano et genere *diatonico* usus generis *chromatici* cum propriis melodiis a cantu Gregoriano alienis invaluit. Cuius novae scholae primi magistri insigniores extremos scopulos vitantes sane musicam etsi *minus perfectam*, tamen ecclesiis *idoneam* composuerunt. Quorum discipuli minus attendentes ad legitimos terminos inde ex saeculo decimo sep-

(41) *Iakob* l. c. p. 436. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 556. sq.

(42) V. g. Pius IV. a. 1564. iam comissionem octo Cardinalium instituerat, cui etiam reformatio musicae sacrae fuerat demandata. Porro Gregorius XIII. a. 1575. Ioanni Pierluigi commiserat novam editionem *Gradualis* et *Antiphonarii*, quae a *principe musicae* sacrae ad felicem exitum non est perducta. Eodem Pontifice regnante Guidetti a. 1582. Romae publici iuris fecit *Directorium chori* atque tandem sub Paulo V. a. 1614.-1615. secutae sunt novae editiones *Antiphonarii* et *Gradualis*. De quibus editionibus atque quaestionibus connexis complures agitatae fuerunt controversiae atque etiam nunc disputationum nondum est finis. Cfr. decret. S. R. C. 7. Iul. 1894.; *Thalhofer* l. c. p. 38. 535. 549. sq.; *Iakob* l. c. p. 424. sq. 428.; *Respighi* alique.

timo et octavo a genuina musica ecclesiastica magis magisque recesserunt (43).

Romani Pontifices velut Alexander VII. Const. « *Piae sollicitudinis* » 23. Apr. 1657. et Innoc. XII. decr. 20. Aug. 1692. atque Concilia provincialia novis abusibus exiguo cum successu sese opposuerunt. Imo aucta potius est relaxatio probatae praxis ecclesiasticae, cum praeter *organum* iam per complura saecula ex legitimo usu receptum (44) praesertim ex fine saeculi decimi sexti alia atque alia *instrumenta musica* in cantu ecclesiastico adhibita sunt. Unde factum est, ut potissimum ultimo saeculo et ineunte nostro saeculo musica ecclesiastica non raro magis conformis esset *theatro* quam *domui Dei* (45).

487. Quibus malis celeberrima Benedicti XIV. Encycl. « *Annus* » 19. Febr. 1749. efficax remedium non attulit. Verae et practicae reformationi musicae ecclesiasticae tandem nostro saeculo manus admota est, cum resuscitato zelo clericorum et laicorum in promovendis operibus catholicis etiam sacrae musicae suppetiae latae sunt. Quae reformatio praeparata est per *solida studia* de *genuina* natura musicae ecclesiasticae profundioribus disquisitionibus *historicis* innixa et praesertim maiore illa diligentia et reverentia, qua ex *fontibus iuris ecclesiastici* depromptae sunt *normae* a Rom. Pontificibus, S. R. C., Conciliis provincialibus etc. iam pridem statutae. Quae leges ecclesiasticae cum a Conciliis provincialibus nostro saeculo celebratis (46) praeaeuntibus et approbantibus Rom. Pontificibus (47) denuo summa vi inculcatae, *mediis* quoque aptis, quod maius est, exe-

(43) *Iakob* 1. c. p. 448. sq.

(44) Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observ.; Caeremon. Episcop. 1. I. cap. 28.; Benedict. XIV. cit. Encycl. « *Annus* » §§ 3. sq. 10. sq.; *Iakob* 1. c. p. 460. sq.; *Thalhofer* 1. c. p. 563. sq.

(45) *Catalanus*, Comment. in Caerem. Episc. t. I. p. 387. (a. 1743.); *Thalhofer* 1. c. p. 560. sq.; *Iakob* 1. c. p. 456.

(46) Cfr. Collect. Lac. in indic. v. Cantus.

(47) Pius IX. et Leo XIII. quid ad promovendam reformationem musicae sacrae et uniformitatem cantus Gregoriani praestiterint, potissimum patet ex decretis S. R. C. 7. Iulii 1894. et 6. Iul. 1894.; at quamvis libros a se publicatos *authenticos* declararent, tamen ad illorum usum commendatione et exhortatione, non stricta lege Ordinarios inducere studuerunt; *Iakob* 1. c. p. 427. sq.; *Thalhofer* 1. c. p. 38.

cutioni mandarentur, reformatio musicae sacrae multis in regionibus etiam *de facto* obtenta est.

488. **Disciplina vigens.** Relicta speciali disputatione de *theoria* atque *historia* musicae profanae et sacrae ut provinciam cultoribus huius scientiae propriam unice hoc titulo summatim exponendum est, quid *iure ecclesiastico vigente* de musica sacra cantuque ecclesiastico constitutum sit.

489. *Cantores*, qui functionibus *stricte liturgicis* inserviunt, ex mente Ecclesiae saltem in insignioribus aedibus sacris sint *clerici* (48). Quodsi commode fieri nequeat, ex laicis assumi possunt *pii* et *honesti* aliasque *idonei viri* et *pueri* (49); at *mulieres* praesertim cantatrices scenicae omnino excluduntur (50), et ubi mulieres cantant *in choro*, satagendum est, ut huiusmodi usus eradicetur (51). Quae sanctiones ad ecclesias *monialium* non sunt extendendae multoque minus ad *devotiones* et cantus *populares* (52).

490. Idioma, quod in canticis tempore sacrarum functionum *stricte liturgicarum* omnino adhiberi *debet*, est lingua ritus propria (53). Quare Ecclesia occidentalis in hisce functionibus *stricte liturgicis* tantum cantiones lingua *latina*, non *vernacula* lingua compositas admittit. Quae prohibitio idiomatis vulgaris potissimum valet de cantu in Missa solemnī vel cantata et in horis canonicis (54) v. g. in vesperis solemnibus atque etiam in expositionibus (55) ss. sacramenti et processionibus (56) theo-

(48) Cfr. c. 15. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); c. 1. Conc. Roman. (a. 595.); Pontific. Rom., De officio psalmistatus; *Thalhofer* l. c. p. 542. sq. 551. sq.; *Iakob* l. c. p. 388. sq.

(49) Recentiora Concilia provincialia v. g. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 863. sq., quae exemplum S. Caroli in Conc. prov. Mediol. IV. secuta sunt.

(50) Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 33.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 42.

(51) S. C. de Prop. F. 6. Iul. 1874. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1964.

(52) Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) l. c.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) l. c.

(53) S. R. C. 6. Iul. 1894. P. I. n. 7.

(54) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 8. iunct. Pii V. Const. « *Quo primum* » 14. Iul. 1570. et decr. S. R. C. 22. Mart. 1862., 31. Ian. 1896. et 25. Iun. 1898.

(55) S. R. C. in caus. Bob. 3. Aug. 1839. ad 2.

(56) S. R. C. 14. Ianuar. 1898. ad 5.

phoricis, sed ubi in his viget consuetudo, mitior praxis toleratur (57). In cantionibus, quae ceteras functiones sacras non raro comitantur, lingua *vulgari uti licet* (58).

491. *Textus* canticorum ecclesiasticorum nequaquam arbitrarie sunt eligendi, sed doctrinae catholicae sint conformes et spiritui atque ritui sacrae functionis sive devotionis, cui destinantur, necesse est fideliter respondeant, fideles ad devotionem excitent atque digni sint domo Dei (59).

Speciatim in functionibus *stricte liturgicis* tantum textus liturgici sine *abbreviatione* vel *alteratione* cantari possunt, qui ab Ecclesia expresse sunt praescripti (60) aut saltem permitti (61). In functionibus *extraliturpicis* textus cantionum, quae lingua vulgari permittuntur, desumendi sunt ex piis riteque probatis catholicorum libris vel ad tramites iuris particularis sint approbati (62).

492. *Forma* (genus) cantus ecclesiastici Ecclesiae propria habetur in *cantu Gregoriano*. Qui cantus non solum in functionibus stricte liturgicis a ministris cultus divini et cantoribus v. g. in Gloria etc. adhibendus est secundum normas in libris liturgicis traditas (63), sed certis anni temporibus *excluso* cantu figurato est praescriptus (64) v. g. a dominica quinta quadragesimae usque ad Pascha excepta feria quinta hebdomadae sanctae. Quodsi *cantus polyphonus* tum generis diatonici tum ge-

(57) S. R. C. 27. Sept. 1864. ad 7., 2. Aug. 1872., S. R. C. 3. April. 1883.; *Thalhofer* l. c. p. 576. sq.

(58) S. R. C. 6. Iul. 1894. P. I. n. 8.

(59) S. R. C. l. c. n. 1.; *Iakob* l. c. p. 376. sq.

(60) Pii V. cit. Const. « *Quo primum* »; Alex. VII. Const. « *Piae sollicitudinis* » 23. Apr. 1657. et decr. Innoc. XII. 20. Aug. 1692.; S. R. C. in caus. Taurin. 11. Sept. 1847. ad 2. et in caus. S. Marci 11. Septemb. 1861. ad 14. 15. et in caus. Dianen. 22. Iul. 1892.; S. R. C. 6. Iulii 1894. P. I. n. 10. 11.; S. R. C. 25. Iun. 1898.

(61) Cit. decr. Alex. VII. et Innoc. XII.; Bened. XIV. cit. Encycl. « *Annus* » § 8.; S. R. C. 6. Iul. 1894. P. I. n. 7.

(62) S. R. C. 6. Iul. 1894. P. I. n. 1. 8.; *Iakob* l. c. p. 379. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 580. sq.

(63) S. R. C. 21. Apr. 1873. 4. Febr. 1874. 25. Maii 1877. 14. Martii 1896.; *Iakob* l. c. p. 380. sq.; *Gasparri* l. c. 858.

(64) Caeremon. Episcop. l. I. cap. 28. n. 13. l. II. cap. 13. n. 3.

neris chromatici ab Ecclesia permittitur, omnino curandum est, ut servatis generalibus legibus ecclesiasticis (65) praesertim harmonia vocum sit *devota, distincta, intelligibilis* (66) atque haud negligantur specialia decreta, quibus cantus sacrae liturgiae et textui *subordinatur* (67).

493. *Organum*, quo inter omnia instrumenta musicalia Ecclesia latina utitur tanquam instrumento sibi *proprio* et cantui ecclesiastico quam maxime accommodato (68), ex decencia pulsandum est omnibus *diebus dominicis* et *festis* de praecepto per annum in iure non exceptis (69) simulque *eo modo*, qui non sit lascivus et profanus vel cantum ecclesiasticum opprimat vel functiones sacras impediat (70).

494. « *Alia instrumenta musicalia non addantur, nisi de consensu Episcopi* ». Quodsi ad *cantum* ecclesiasticum praeter organum adhibeantur alia instrumenta musicalia ab Ecclesia *permissa*, non alia, quae potius musicae theatri et profanae conveniunt, comitatus instrumentorum musicorum cantum decorose sustineat, non opprimat et indoli functionis sacrae sit conformis (71).

Praeludia et interludia et finalia solius organi absque cantu,

(65) Cap. unic. de vit. III. 1. in Extrav. com.; S. R. C. 6. Iul. 1894. n. 1. 4., ubi severior lex Ioannis XXII. cit. cap. unic. contenta videtur accepisse mitiorem interpretationem. Cfr. *Iakob* l. c. p. 383. 450. sq.

(66) Caeremon. Episcop. l. I. cap. 28. n. 12.; Bened. XIV. cit. Encycl. « *Annus* » § 9.

(67) Caeremon. Episcop. l. II. cap. 8. n. 70.; S. R. C. 21. Februarii 1643.

(68) Conc. Trid. Sess. XXII. decret. de observ.; Benedict. XIV. cit. Encycl. « *Annus* » § 3.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 41. sq.; Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 863.

(69) Caeremon. Episcop. l. I. cap. 28. n. 1. sq.; S. R. C. in caus. Benev. 2. Apr. 1718.

(70) Caeremon. Episcop. l. c. n. 11.; Conc. Trid. l. c.; *Iakob* l. c. p. 384. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 563. sq.

(71) Caeremon. Episcop. l. I. cap. 28. n. 11.; Epist. circul. Cardin. Vicarii Patrizi in Urbe 20. Nov. 1856., ubi pro singulis casibus, quibus alia instrumenta musicalia essent adhibenda, requirebatur expressa et scripta licentia; Benedict. XIV. cit. Encycl. « *Annus* » § 3. sq. 7. sq. 10. sq.; S. R. C. 6. Iul. 1894. P. I. n. 6.; *Iakob* l. c. p. 386. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 562.

dummodo sint *brevia* et aliunde domo Dei digna et ritui sacro conformia, certe permittuntur; imo in casibus expressis per *organum* etiam cantus *suppleri* potest (72), at merae *symphoniae aliorum* instrumentorum musicalium etiam graves, quae nimia sua prolixitate taedium non excitant nec formant partem functionum liturgicarum, ad summum *tolerantur* v. g. in processionibus (73).

§ 3. DE SACRIS CAEREMONIIS VEL RITIBUS.

495. **Principia.** Vocabula *caeremoniae* vel *ritus* inde ab antiquissimo tempore frequenter habentur *synonima* ad significandas externas formas legitimas cultus divini. At non raro unumquodque verbum obtinuit speciales magisque restrictas significationes.

Quo sensu restricto *caeremoniae* saepe opponuntur *ritibus* (sacris formulis *verborum*, *substantialibus* ritibus sacrificii et sacramentorum a Christo institutis) atque solummodo significant *gestus corporis* (actiones symbolicas, formas *accidentales*) ab *Ecclesia* in cultu divino institutas et additas (74). Quae significatio caeremoniarum hoc titulo solummodo est practici momenti, quatenus ad canonistas spectant *leges* ab Ecclesia de illis caeremoniis latas.

496. Quicumque admittit cultum Dei externum, is facile etiam admittit actus gestusque corporis in functionibus liturgicis. Nam certi corporis gestus velut genuflexio vel elevatio oculorum in coelum sunt adeo naturales, ut sponte sua fiant nec legibus sint praescribendi. Id quod valet non solum de actibus religionis, quos ipsa natura nos docet, v. g. de oratione, sed etiam de actibus cultus supernaturalis a Christo institutis (75).

(72) Caeremon. Episcop. l. c. n. 6. 9. 11.; S. R. C. 11. Sept. 1874.; S. R. C. 6. Iul. 1894. P. I. n. 6.; *Thalhofer* l. c. p. 565. sq.

(73) Benedict. XIV. l. c. § 13.; Epist. circ. cit. Card. Patrizi; *Iakob* l. c. p. 398.

(74) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 5.; Sess. VII. de sacram. in gen. can. 13.; *Gasparri* l. c. n. 840.; *Thalhofer* l. c. p. 370. sq.; *Zaccaria*, Biblioth. rit. vol. III. p. III. sq.

(75) *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. I. l. 2. cap. 2. 3.; *Bellarmin.*, De sacram. in genere l. II. cap. 29. sq.; *Zaccaria* l. c. p. IX. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 584. sq.

Quid enim naturalius, quam quod sacerdos in sacrificio eucharistico, in quo partes mediatoris agit, generatim *stet*, (cfr. Bened. XIV. Epist. « *Aestas* » 11. Oct. 1757.), in administrando vero sacramento poenitentiae, quod per modum iudicii est institutum, *sedeat* pro more iudicum.

Quodsi Protestantes gestus corporis in suo cultu ultra modum limitant v. g. ad standum et sedendum, imprimis plane *arbitraria* est illa restrictio et contra naturalem hominis religiosi inclinationem, v. g. si adeo abhorrent a flectendis genibus. Porro alios gestus corporis, quos ipsi omittunt, frustra Ecclesiae catholicae obiiiciunt; nam istae difficultates iam ex natura rei non habent solidum fundamentum, et praeterea si quid probant, solummodo denuo efficiunt, Protestantes postquam perperam sacrificium eucharisticum et certa sacramenta reiecerunt, cultum quendam divinum habere summopere imperfectum (76).

Ecclesia catholica cum in publico cultu divino non potuerit privato arbitrio relinquere usum caeremoniarum, pro suo manifesto iure praeter ritus substantiales sacrificii et sacramentorum iure divino iam institutos etiam caeremonias accidentales instituit atque adeo praescripsit (77).

497. **Notae historicae.** Christus Dominus non solum ipse ritus substantiales sacrificii eucharistici et sacramentorum instituit, sed etiam exemplo Ecclesiam suam non paucas edocuit caeremonias (78). Quare mirum non est, quod inde ab aetate apostolica Ecclesia exemplum divini redemptoris secuta similes adhibuerit *caeremonias* accidentales (79). Cuius disciplinae antiquissima exempla sunt v. g. *signum crucis*, quo iam initiati fuerunt catechumeni, *trina immersio* in baptismo, *impositio ma-*

(76) Conc. Trid. l. c.; *Bellarmin.* l. c. cap. 30. sq.; *Zaccaria* l. c. p. VIII. sq. XVI. sq.; *Thalhofer* l. c.

(77) Conc. Trid. l. c.; *Bellarmin.* l. c. cap. 31.; *Zaccaria* l. c. p. XI. sq. Cfr. v. g. de caeremonia generatim *genibus flexis* assistendi sacrificio Missae: Rubr. gener. Missalis. tit. XVII. n. 2.; Caeremon. Episcopor. l. I. cap. 30.

(78) Luc. XXII. 41.; Hebr. V. 7. (de genuflexione et prostratione); Ioann. XI. 41. (de elevatione oculorum).

(79) Act. Apost. VII. 59. IX. 39. 40.; *Tertull.*, De orat. cap. 17. 23.; *Kraus* l. c. v. v. Gebet, Gestus; Orans; *Thalhofer* l. c. p. 610.

nuum etiam extra sacras ordinationes in signum reconciliationis (80).

498. Finitis persecutionibus iam in antiquissimis liturgiis de compluribus gestibus corporis reperiuntur praecepta v. g. de inclinatione (81). Imo vel ipsis fidelibus accuratius praescriptum fuit, quo decenti corporis situ sacrae liturgiae assisterent. Quae ratione v. g. c. 20. Concilii Nicaeni (a. 325.) praecipitur, ut pro more antiquo christiani diebus dominicis et a paschate usque pentecosten *stantes*, non *genuflexi* orent (82). Multo magis iis personis ecclesiasticis, quae nomine *Ecclesiae* horas canonicas recitarunt, stricto mandato iniunctum est, quo corporis situ fungerentur officio suo. Hinc secundum praxim antiquam, quatenus preces in choro non *flexis genibus* recitabantur, certe inter psalmodiam *standum* fuit, ita ut usus sedilium nonnisi modice v. g. inter lectiones permitteretur. Quae in re inde ex saeculo undecimo mitior praxis est introducta (83).

499. Quo magis introducebantur uniformes libri liturgici, quibus praeter formulas verborum, ritus quoque et caeremoniae continebantur, eo magis etiam omnes gestus corporis praesertim sacrorum ministrorum in cultu divino Ecclesiae catholicae definiti sunt (84). Id quod accuratissime factum est inde ex saeculo decimo sexto, cum Romani Pontifices libros liturgicos novis atque authenticis editionibus publicarent v. g. Missale, Breviarium, Caeremoniale Episcoporum, Rituale Romanum. Quibus accesserunt quamplurima decreta S. R. C. (85).

(80) *Tertull.*, De corona milit. cap. 4.; *S. Basil.*, De Spirit. Sanct. cap. 27.; *S. Cypr.* in epist. 74.; *Kraus* l. c. v. v. Kreuzverehrung, Kreuzzeichen, Taufe, Handauflegung; *Duchesne* l. c. p. 284. sq.

(81) Const. Apost. l. VIII. cap. 6. 8. 15.; *Thalhofer* l. c. p. 600.

(82) *Tertull.*, De corona milit. cap. 3.; *S. Basil.* l. c.; *Hefele* l. c. t. I. p. 430. sq. Cfr. Nicol. M. in respons. ad consult. Bulg. (a. 866.) cap. 54., ubi defendit morem *iunctis manibus* orandi contra rigorem Graecorum; c. 68. D. I. de consecr., ut omnes, non *sedentes*, sed *stantes* audiant evangelium.

(83) *S. Basil.* in epist. 107.; *S. Chrodeg.* regul. cap. 7. iunct. cap. 126. sq. Synod. Aquisgran. (a. 817.); *Thalhofer* l. c. p. 591. sq.

(84) Cfr. v. g. c. 13. D. III. de consecr.; cap. 10. X. de celebr. III. 41.

(85) *Muehlbauer*, Decreta auth. C. S. R. v. g. v. v. Genuflexio, Impositio, Inclinatio capitis, Laici.

500. **Disciplina vigens.** Inter caeremonias sive gestus corporis, qui etiam nunc in cultu divino Ecclesiae catholicae occurrunt, hi potissimum recensendi sunt:

I. *Signum crucis* (86), quod tum veneranda antiquitate tum sublimi sua significatione principem occupat locum, in cultu privato christianorum atque in sacra liturgia frequentissimum habet usum. Praesertim vero a ministris cultus publici in Missa, horis canonicis aliisque functionibus liturgicis ea forma et illa verborum associatione faciendum est, qua in rubricis cavetur (87).

II. *Elevatio oculorum* (ad Deum vel ad coelum), fiat necesse est, quotiescumque a rubricis praescribitur, atque a sacerdote celebrante in elevatione oculorum *crux est aspicienda* (88).

III. *Inclinatio capitis* distinguitur in *magnam, mediam, parvam* (89) et opponitur *profundae* et *mediocri* inclinationi corporis (90). Quando vero secundum praxim Ecclesiae latinae a clericis vel laicis *caput detegendum* vel *cooperiendum* sit, ex ipsis rubricis et specialibus decretis S. R. C. est eruendum (91).

IV. *Osculum* ut *signum pacis* et *reverentiae* etiam nunc frequenter in sacra liturgia praescribitur (92), ideo arbitrarie non est praetermittendum vel extendendum. Quare cum nunc obstat

(86) *Gretser*, De sancta cruce; *Kraus* l. c. v. Kreuzzeichen; *Thalhofer* l. c. p. 629. sq.; *Hurter*, Opuscula Patrum t. XI. p. 99. sq.

(87) Cfr. v. g. in Missali rit. celebr. III. 5.; in Rituali Roman., Ord. bapt. parvulorum; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 48.

(88) S. R. C. in caus. Adiac. 22. Iul. 1848. ad 3.; *Thalhofer* l. c. p. 603. sq.

(89) Decr. S. R. C. apud *Muehlbauer* l. c. v. Inclinatio capitis.

(90) Cap. 10. X. de celebr. III. 41.; Caeremon. Episc. l. I. cap. 18. 23.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 48. sq. 106. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 599. sq.

(91) I. Corinth. XI. 4. sq.; *Tertullian.*, De orat. cap. 22.; Caeremon. Episcop. l. I. cap. 18. n. 7. 9. cap. 22. n. 3. l. II. cap. 33. n. 33.; *Muehlbauer* l. c. v. Caput, Biretum, Laici, Parrucca, Pileolum, Pileus; Processio 4.; *Thalhofer* l. c. p. 620. sq. Cfr. de usu pileoli missionarii sinensibus in celebr. Missae, in administratione et aliis sacris functionibus concessio et nondum absolute abrogato, ubi viget nec restaurando, si alicubi iam fuerit sublatus, imo paulatim tollendo, si circumstantiae id permittant: Collect. S. C. de Prop. F. n. 799. 812. 820. 823. 1205.

(92) Missale, Ritus servandus in celeb. Miss. X. n. 8. sq.; Caeremon. Episcop. l. I. cap. 24. n. 2.; S. R. C. in caus. Strigon. 30. Aug. 1892.; *Muehlbauer* l. c. v. Osculum; *Gasparri* l. c. n. 920.

expressa prohibitio Ecclesiae, osculum pacis ne per instrumentum quidem *feminae* dari potest nec domino loci vel praepositis fabricae pro *more* cum viris ecclesiasticis usitato est impertiendum (93).

V. *Manuum* gestus multiplices ad cultum divinum Ecclesiae catholicae non solum necessario requiruntur, sed etiam cultus interni sunt *connaturales manifestationes* atque eximiae *significationes symbolicae* (94). Huc spectant *manuum extensio, iunctio* et *disiunctio, elevatio, plicatio, impositio* super altare vel personas, *perussio pectoris per manus, lavatio manuum* (95).

VI. *Genuflexio*, quam fideles etiam nunc retinent, imo non raro frequentius usurpant quam antiquitus (96), in functionibus liturgicis vel ipsis ministris publicis diversimode per rubricas est praescripta (97). Imo *prosternatio* quoque totius corporis v. g. in sacris ordinationibus, feria sexta et sabbato hebdomadae saltem a liturgia non est aliena (98). Atmos antiquissimus *standi*, si certi actus cultus divini peraguntur, saepissime adhibetur atque adeo praesertim ministris publicis cultus per modum obligationis imponitur (99); praxis vero ex parte se-

(93) S. R. C. in caus. Tullen. 24. Novemb. 1685., in caus. Lucerin. 3. Iun. 1617.; *Thalhofer* l. c. p. 647. sq.; S. R. C. in caus. Calagurit. 5. Iun. 1614., in caus. Barchinon. 21. Aug. 1872.; *Gasparri* l. c. n. 920.

(94) *Kraus* l. c. v. v. Gestus, Orans; *Thalhofer* l. c. p. 608. sq. 644. sq.

(95) Cfr. Missale, Pontif. Rom.; Rituale Rom. passim in rubricis; Caerem. Episcop. v. g. l. II. cap. 8. n. 38. sq. et alibi; *Muehlbauer* l. c. v. v. Manus, Mantile, Lavabo.

(96) Cfr. can. 20. Conc. Nicaen. (a. 325.) et cap. 10. X. de celeb. III. 41. cum rubr. gener. Missal. t. XVII. n. 2. et Caeremon. Episcop. l. I. cap. 30.; *Thalhofer* l. c. p. 586. Cfr. quoque Pii V. Const. « *Cum primum* » 1. Apr. 1566. pro Urbe: *Omnes* (qui ecclesiam ingrediuntur) *genibus flexis Sanctissimum adorent, ad nomen Iesu cum exhibitione reverentiae caput inclinent* ».

(97) Rubr. gener. Missal. l. c. n. 1. sq. iunct. rit. serv. in celebr. Miss. IV. 7.; Caeremon. Episcop. l. II. cap. 6. n. 14. cap. 12. n. 2. sq. cap. 18. n. 16.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 48. sq. 106. sq.; *Muehlbauer* l. c. v. Genuflexio; *Thalhofer* l. c. p. 592. sq.; *Gasparri* l. c. n. 887. sq.

(98) Missale in rubr. dieb. cit.; *Muehlbauer* l. c. v. Prosternatio; *Thalhofer* l. c. p. 598. sq.

(99) Rubric. gener. Missal. l. c. inscr.; Benedict. XIV. in cit. Epist.

dendi tempore officiorum divinorum, quae olim male audiebat, paulatim non solum tolerata, sed etiam *permissa* est (100) *salvis* rubricis, in quibus ministri liturgici etiam *iubentur* sedere pro singulari natura actionis v. g. Episcopi (101).

TITULUS XIX.

DE SACRIS VASIS, VESTIBUS ALIISQUE UTENSILIBUS.

(Lib. III. tit. 48. de eccles. aedif., tit. 44. de custod. euchar., chrism. et aliorum sacram (1))

501. **Fontes**: Decret. Grat. c. 2. 39. sq. D. I. de consecr. — Decretal. Gregor. IX. cit. tit. — Rubric. gener. Miss. tit. XVIII. sq. et reliq. lib. liturg. v. g. Pontif. Rom., Caerem. Ep., Rit. Rom. — Decret. auth. C. S. R. (nov. ed. Rom.) et *Muehlbauer* l. c.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 1968. sq. — Collect. Lac. v. v. Vasa sacra, Vestes etc.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 43. sq. 102. sq. et Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 111. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decr. in cit. tit. — *Zech* l. c. sect. 1. tit. 7. de campan., tit. 8. de sacra templi supellect.; *Devoti*, Inst. canon. l. II. tit. 7. sect. 4. de s. vest., vas. ceterisque ad eccles. pertin.; *Bargiliat*, Praelect. iur. can. n. 1307. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 408. sq. 332. sq. — *Thalhofer* l. c. t. I. p. 666. sq.; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 117. sq.; *Gasparri*, De ss. euchar. n. 653. sq.; *De Albertis*, De sacris utensilib. — *Duchesne*, Origines du culte chrétien p. 365. sq. (Le costume liturgique); *Kraus* l. c. v. v. Gefaesse, Kleidung, Altar sq., Glocken, Lampen, Leuchter.

« *Aestas* » 11. Octobr. 1757.; *Thalhofer* l. c. p. 589. sq.; *Gasparri* l. c. n. 848.

(100) Rubr. gener. Missal. l. c. n. 6. 7. (« *possunt sedere* »); *Thalhofer* l. c. p. 588. sq. 591. sq.

(101) Rit. Rom., Ordo ministr. sacr. poenit.; Pontific. Roman.; *Thalhofer* l. c. p. 590. sq.

(1) In illa rubrica verba « *et aliorum sacramentorum* » intelliguntur *sensu latiore* etiam de oleo infirmorum et aliis rebus ad usum sacramentorum deputatis, quae cap. 2. X. h. t. 44. recensentur velut « *vasa ministerii et vestimenta ministrorum ac pallae altaris necnon ipsa corporalia* » et certe sacramenta proprie dicta non sunt. Cfr. *Gonzalez Teillez* in cap. 1. X. h. t. 44. n. 2. i. f.

Praenotiones.

502. I. **Connexio materiae.** Postquam universim *formae verborum* et *actiones corporis* expositae sunt, quibus externus ritus *in se* principaliter absolvitur, unice restat proponere *utensilia*, quae in cultu divino adhibentur. Quodsi, in vetere lege, quae fuit umbra futurorum, ipse Deus per famulum suum Moysen *praeter ritus* sacrificiorum etiam *vasorum* sacrorum numerum, *vestes* pretiosas Summi Pontificis, sacerdotum, levitarum praescripsit, certe in nova lege ab Ecclesia Christi pro potestate sibi commissa in his quoque ea fuerunt ordinanda, quae cultus divini maiestatem commendarent atque reverentiam et devotionem excitarent populi christiani.

II. **Definitio.** *Utensilia sacra* sive sacra supellex intelliguntur praesertim *vasa, vestes, symbola, ornamenta, instrumenta*, quae ad cultum divinum eiusque ornatum *proxime* inserviunt (2).

III. **Divisio.** Utensilia sacra, ut iam patet ex ipsa definitione, in complures classes dividi possunt. Imprimis sunt *vasa sacra*, quibus non raro iunguntur lintheamina accessoria, porro *vestes* et *ornamenta* sacerdotum aliorumque ministrorum liturgicorum; denique *symbola, ornamenta, instrumenta*, quae conducunt ad maiorem sollemnitatem et splendorem cultus divini atque *altarium et ecclesiarum* (3).

Praeterea utensilia ecclesiastica distinguenda sunt in *sacra sensu stricto*, quae *consecratione* vel *benedictione* sacrata fuerunt v. g. calix, planeta, et *in sacra sensu lato*, quae saepe *carent* quidem *benedictione* vel *consecratione*, sed magis *immediate* ad usum cultus divini *destinantur* v. g. candelabra altaris in *dominio ecclesiastico* constituta, ideoque pariter ad usus *profanos* saltem regulariter et cum contemptu adhiberi nequeunt (4).

(2) Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 524. sq.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 898. sq. Gasparri l. c. n. 653. sq.; Thalhofer l. c. p. 666. sq., ubi etiam de *symbolis* disseritur.

(3) Conc. prov. Prag. (a. 1860.) l. c. col. 530. sq.; Gasparri l. c. n. 683.

(4) Cfr. c. 7. Conc. Arvernens. (a. 535.) = c. 43. D. I. de consecr.; cap. 2. X. de sacr. non iter. I. 16.; cap. 4. X. de relig. dom. III. 36.;

§ 1. DE SACRIS VASIS.

503. Cum Ecclesia catholica augustissimum habeat sacrificium Missae, (5) quod conficitur consecratione panis et vini, inde ab antiquissimo tempore *calix* et *patena* sunt principalia vasa sacra in liturgia Ecclesiae catholicae (6). Ipse Christus Dominus in institutione sacrae eucharistiae *calice* usus est, ut patet ex sacra scriptura (Luc. XXII. 20). De patena expressa mentio ibidem non fit; at eius usus ex natura rei iam commendatus indubitanter antiquis documentis comprobatur. Praeter calicem (minorem) sacerdotis celebrantis primis saeculis etiam reperiuntur calices (maiores) sive *ministeriales*, e quibus populus pro disciplina eo tempore vigente communionis sub utraque specie per *fistulam* vel cannulam in Ecclesia occidentali (non orientali) sacrum sanguinem sugebat. Similiter receptae erant patenae parvae et ministeriales sive communicales pro panibus consecratis. *Materia*, ex qua primis saeculis calices et patenae conficiebantur, uniformi praxi vel lege nondum erat definita. Profecto saeculo secundo et tertio calices *vitrei* (eo tempore non vilis materia) frequenter adhibiti fuerunt in sacra liturgia. Nec dubitari potest, quin christiani primorum saeculorum aere, argilla, cornu, imo ligno in conficiendis calicibus usi sint, at etiam argento et auro, ubi vel ipsis saevientibus persecutionibus facultates ecclesiarum id permiserunt. Inde ex saeculo quarto (7) et

S. R. C. in caus. Giennen. 10. Ian. 1597.; *Gasparri* l. c. n. 662. sq. 668. 675. 682.; *Muehlbauer* l. c. v. Vasa n. 8.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 162. sq. 410. sq.

(5) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. de sacrif. M. cap. 1. sq. can. 1. sq.

(6) *Kraus* l. c. v. v. Kelch, Patena, Fistula; *Thalhofer* l. c. p. 840. sq.; *Gasparri* l. c. n. 738. sq.

(7) Cfr. c. 73. Apost.; *Thalhofer* l. c. p. 841.; *Hefele* l. c. t. II. p. 483. 764. sq. 822. not. 4. Saeculo quarto prima quoque occurrunt vestigia *consecrationis* calicum, quae in sacramentario Gelasiano et Gregoriano iam expresse traditur. Cfr. *Thalhofer* l. c. p. 843. Tactus sacrorum vasorum, qui ex c. 21. Conc. Laodic. (a. 343.-381.) = c. 26. D. 23. clericis infra diaconos non fuerat concessus, iam iure antiquo subdiaconis (cfr. c. 10. Conc. Bracar. a. 563. = c. 31. D. 23.), imo paulatim acolythis aliisque clericis inferioribus atque adeo vel ipsis fratribus laicis et monialibus aliisque viris laicis officio *sacristani* fungentibus est permissus. Cfr.

multo magis ex saeculo octavo viliores istae materiae fuerunt derelictae atque prohibitae (8), eorumque in locum aurum et argentum sunt surrogata (9).

504. Ex *disciplina* iam diu *vigente* calix sacrificii Missae debet esse vel *aureus* vel *argenteus* aut saltem habere *cup-pam argenteam* intus *inaurata* (10); permittitur autem saltem in casu paupertatis vel necessitatis cuppa *stannea* (non aerea vel vitrea) pari modo *deaurata* (11). Porro cuppae calicum ex cupro vel aurichalco confectae etiamsi fuerint inauratae, omnino prohibentur, et earundem usus est tollendus. Id quod multo magis valet de aliis materiis v. g. de plumbo etc. iam pridem prohibitis (12).

Patena itidem sit *inaurata* atque ex eadem materia confecta, quae pro calice est saltem permessa (13).

c. 30. 32. D. 23.; c. 41. D. I. de consecr. Muehlbauer l. c. v. Vasa n. 9. 10., ubi refert decis. S. R. C.; Thalhofer l. c. p. 780. 844. Lehmkuhl, Theol. mor. vol. II. n. 237. At S. R. C. in caus. Molin. 1857. ad 26. non permisit, ut moniales aliaeque piaee feminae vitam communem degentes cum licentia Ordinarii (prima vice) lavarent corporalia, pallas, purificatoria. Gasparri l. c. n. 757. 758.

(8) Cfr. capit. 7. Conc. Chalcut. (a. 787.) in Angl.; c. 44. (c. 18. Conc. Tribur. a. 895.) 45. (cap. incert.) D. I. de consecr.; c. 3. Synod. Coyac. (a. 1050.) in Hisp.; cap. 14. X. de celebr. III. 41.

(9) Cfr. c. 3. Synod. Compostell. (a. 1056.); c. 17. Synod. Londin. (a. 1175.); Innoc. IV. Const. « *Sub catholicae* » 6. Mart. 1254. n. 13.

(10) Missal. Rom., Rit. servand. in celebr. M. I. n. 1.; Conc. prov. Pragense. (a. 1860.) l. c. col. 537. Cfr. de vasis sacris in Ecclesia orientali: Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 104. sq.

(11) Missale Rom., De defect. in celebr. M. X. n. 1. iunct. c. 45. D. I. de consecr.; Innoc. IV. l. c.; Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1712. § 6. n. 19. et Const. « *Imposito* » 29. Mart. 1751. § 3.; Gasparri l. c. n. 743. sq.

(12) S. R. C. in caus. Rom. 18. Mart. 1876., in caus. Albingan. 28. Maii 1877. Cfr. de specialibus indultis apostolicis recedendi a iure communi: S. C. de Prop. F. 16. Ian. 1797. 6. Iun. 1847. 24. Dec. 1849.; de calicibus ex alumino vel aere aluminii confectis: S. R. C. 1. Sept. et 6. Dec. 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 232. sq. et vol. VI. p. 589. sq., ubi tandem permisit calices et patenas *ex aere aluminii*, sed sub forma et conditionibus in adnexa instructione praescriptis; Gasparri l. c. n. 746. sq.

(13) Missal. Rom. l. c.; Gasparri l. c. n. 748.

Calix et patena, quibus danda est *forma* in Ecclesia consueta et ritui artique christianae conformis (14), ab Episcopo rite *consecrari* debent aut a sacerdote apostolico inulto vel privilegio munito (15).

Exsecrantur calices vel patenae per fractionem notabilem et immutationem, ut sacrificio Missae non amplius servire possint, per amissionem deurationis partis interioris calicis sive cuppae, per novam deurationem (16). At singularis quidam *ritus* res consecratas v. g. calices exsecrandi omnino non existit (17). Neque calices et patenae aliaque sacra utensilia certo *polluuntur* (18) per eosdem actus, quibus polluuntur ecclesiae, ita ut vera *reconciliatione* vel nova consecratione opus sit, nisi specialis possit probari exceptio.

Ad illa principalia vasa accedunt *urceoli* sive *ampullae*, quae per se *vitreae* (19) sint; at S. R. C. in caus. S. Iacob. de Chile 28 Apr. 1866. respondit: « *Tolerandam esse consuetudinem* » i. e. utendi in Missa ampullis aureis vel argenteis.

Denique *pelvicula* cum *manutergio* et parva *campanula* (20),

(14) *Gasparri* l. c. n. 750. 656.; *Thalhofer* l. c. p. 845. sq.; *Iakob* l. c. p. 199. sq. Cui formae legitimae non obstat, quominus in calice vel aliis sacris utensilibus nomen et stemma donatoris vel proprietarii apto in loco apponatur. Cfr. S. R. C. in caus. Reatin. 7. Dec. 1844.

(15) Cap. unic. § 8. X. de sacr. unct. I. 15.; Missale Rom. l. c.; Pontif. Rom. P. II. de consecr. pat. et cal.; indulta pont. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 842. 845. 850. 851.; S. R. C. 1. Dec. 1882.; *Gasparri* l. c. n. 750. sq.

(16) S. R. C. in caus. Leod. 14 Iun. 1815.; *Gasparri* l. c. n. 752.; *Scherer* l. c. t. II. p. 596.; *Hinschius* l. c. p. 170.

(17) S. R. C. Dub. 20. Apr. 1822.; Arch. f. k. K. t. 40. p. 3. sq.

(18) Cap. 2. X. de sacram. I. 15.; *Gasparri* l. c. n. 681. 682. 752.

(19) Missale Rom., Rubr. gener. t. XX.; Caeremon. Ep. l. I. cap. 11. n. 10. 12., cui pro Episcopis standum est; decret. Alex. VII. 27. Sept. 1657. n. 21. de Praelatis inferioribus; *Thalhofer* l. c. p. 847.; *Iakob* l. c. p. 227. sq.; *Gasparri* l. c. n. 761. Praeter ampullas adhibere parvum cochlear, ut fit in compluribus regionibus, per rubricas non est prohibitum, ut declaravit S. R. C. in caus. Baltimor. 6. Feb. 1858.

(20) Missale Rom. l. c.; de usu campanulae in Missa cfr. S. R. C. in caus. Ord. Minor. 14. Maii 1856., in caus. Marianopol. 18. Iul. 1883., in caus. Mechlin. 31. Aug. 1867. ad 10.; *Gasparri* l. c. n. 765.

thuribulum cum navicula et cochleari, *instrumentum pacis* inter vasa sacra sunt recensenda (21).

505. Christus Dominus sacram eucharistiam non solum ut sacrificium, sed etiam ut sacramentum permanens instituit, quo omni tempore Ecclesiam sua reali praesentia consecraret atque fidelibus etiam aegrotis et moribundis sese praeberet in cibum animae sacrumque viaticum (22).

Hinc ortus est in Ecclesia mos antiquissimus asservandi in *pyxide* sive in ciborio (arca, columba, capsula, turri) sacram eucharistiam (23). Cum primis saeculis esset permissum, ut Christianifideles domi in arca eucharistiam asservarent, multo magis id in oratoriis sive ecclesiis videtur esse factum; at expressis documentis id comprobari nequit. Inde vero ex saeculo quarto dubitari non potest, quin certa vasa sacra fuerint adhibita, quibus *aliquo* in loco *intra* ecclesiam sacra eucharistia fuerit asservata (24).

506. Pyxis (ciborium) iuxta disciplinam vigentem (cfr. Rit. Rom.) debet esse ex *solida decentique* materia in forma Ecclesiae consueta rite facta. Quo statuto certe includuntur omnes materiae, quae pro calice et praesertim pro *patena* sunt permissae. Quare non solum admittuntur pyxides aureae vel argenteae et intus deauratae (cfr. Caer. Ep. l. II. cap. 30. n. 3.), sed etiam ex stanno vel cupro deaurato (25). Ciborium ante usum ab Episcopo vel a sacerdote per eum delegato est tantum *benedicendum*, non consecrandum (26). Praeter ciborium maius

(21) Caerem. Episc. l. I. cap. 23. n. 3.; Kraus l. c. v. v. Weihrauch, Weihrauchgefaess; Gasparri l. c. n. 763. sq.; Iakob l. c. p. 223. sq.

(22) Lib. III. tit. 44. X. de custod. euchar.; Conc. Trid. Sess. XIII. decr. de ss. euchar. sacr. cap. 6. can. 7.; Rit. Rom. tit. 4. cap. 1. n. 1.; Schmalzgr. l. III. t. 44. n. 1. sq.; Gasparri l. c. n. 970. sq.

(23) Thalhofer l. c. p. 759. sq. 848. sq.; Kraus l. c. v. Ciborium, Taube; Gasparri l. c. n. 1004. sq.; Iakob l. c. p. 206. sq.

(24) Cfr. c. 13. Conc. Nicaen. (a. 325.) iunct. Hefele l. c. t. I. p. 417. sq.; cap. 1. X. de custod. III. 44.; Kraus l. c. v. Taube (euchar.); Thalhofer l. c. p. 759.; Iakob l. c. p. 166. sq.

(25) S. R. C. in caus. S. Hyppol. 31. Aug. 1867.; Gasparri l. c. n. 1004. sq.; Thalhofer l. c. p. 848. sq.

(26) Rit. Rom. tit. 8. cap. 23.; Pontif. Rom. P. II. de bened. tabern. seu vasc.; Missale Rom., Ritus celebr. t. II. n. 2. iunct. resp. S. R. C.

praesertim iure particulari saepe expresse requiritur etiam *ciborium parvum*, in quo eucharistia ad infirmos deferatur (27). *Lampas* saltem una legitime collocata ante sanctissimum sacramentum diu noctuque perpetuo colluceat necesse est (28).

507. Sacra vasa, in quibus *sacra olea* scl. oleum catechumenorum et sacrum chrisma et oleum infirmorum inter se *distincta*, diligenter locoque decenti sunt custodienda, sint argentea, si fieri potest, vel stannea (29).

508. Quoniam divinus Salvator in sacra eucharistia perenniter praesens est, ut fideles suos pane illo coelesti recreet, aequum sane ac iustissimum est, ut Christo Domino sub speciebus panis abscondito servitium adorationis non solum diligenter et devote, sed etiam publice et solemniter exhibeatur. Cfr. Conc. Trid. Sess. XIII. decr. de ss. euch. cap. 5. can. 6.

Quae praxis publice demonstrandi sive visibiliter exponendi sacram hostiam devotioni fidelium in antiqua Ecclesia non reperitur; ideoque « *tabernacula* » vel « *monstrantiae* » vel « *ostensoria* » nonnisi paulatim ex saeculo decimo quarto universaliter in Ecclesia *occidentali* sunt introducta (30). Ex illo enim saeculo festum corporis Christi cum processione iam ab Urbano IV. (a. 1264.) *institutum* et postea a Clemente V. et Ioanne XXII. *restauratum* magis magisque in Ecclesia latina fuit receptum atque nunc etiam ab omnibus fere Ecclesiis orientalibus non amplius est alienum (31).

Ostensorium, si attendatur Caeremoniale Episcoporum l. II.

in caus. Ian. 16. Nov. 1649. et in caus. Imol. 2. Dec. 1881.; *Thalhofer* l. c. p. 850.; *Gasparri* l. c. n. 1008.

(27) *Rituale Rom.* tit. 4. cap. 4. n. 9.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) l. c. col. 537.

(28) *Rit. Rom.*, De ss. euch. sacr.; *Iakob* l. c. p. 187.; *Gasparri* l. c. n. 1010.; *Thalhofer* l. c. p. 669. sq. 676. sq.

(29) Cap. 1. X. de cust. III. 44. et rubr. h. t. et not. 1. h. t.; *Rituale Rom.* (De sacr. bapt. et extr. unct.); S. R. C. in caus. Gandav. 16. Dec. 1826.; *Iakob* l. c. p. 235. sq.

(30) *Thalhofer* l. c. p. 852. sq.

(31) Cap. unic. de venerat. III. 16. in Clem. iunct. *Laurin.*, Introductio in corp. iur. can. p. 187. not. 2.; Synod. Sciarf. Syror. (a. 1888.) p. 51.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 49. sq.; *Bened. XIV.*, De festis l. I. cap. 13.; *Nilles*, Kalend. manuale utr. Eccles. t. II. p. 464. sq.

cap. 34. n. 14., convenientissime fit ex argento et auro; id quod potissimum valet de *lunula*. At cum lex ecclesiastica hac de re desit v. g. in Rit. Rom., et S. R. C. in caus. S. Hypopol. 31. Aug. 1867. permiserit, ut ciborium, monstrantia et lunula essent ex *cupro deaurato*, certe etiam de materia *lunulae* et *custodiae*, in qua lunula cum sacra hostia asservatur in tabernaculo, nihil severius est statuendum quam de materia *ciborii*. *Reliquae* ostensorii partes iuxta complura Synodorum decreta etiam aurichalco vel cupro deaurato constare possunt (32). In summitate ostensorii *parva crux* existat necesse est, et a statutis Sanctorum inepte collocandis abstineri debet. *Benedictio lunulae* videtur esse rubricis saltem conformior, neque quidquam certe obstat, quominus *totum ostensorium* benedici possit benedictione tabernaculi sive vasculi aut ab Episcopo aut a sacerdote per ipsum rite delegato (33).

§ 2. DE SACRIS VESTIBUS.

509. Ecclesia cum habeat liturgiam vere eximiam et sacerdotium singulare et a populo distinctum, optimo sane consilio ad functiones liturgicas suis ministris speciales atque adeo *pretiosas vestes* praescripsit.

510. Quae fuerit primis temporibus hac in re praxis Ecclesiae, inde a medio aevo inter viros doctos (34), qui in duas vel tres sententias abierunt, multum fuit controversum. Certe Ecclesia in vestibus sacrae liturgiae novi testamenti non *serviliter* imitata est *synagogam* neque adoptavit vestes profanas et plane *communes* Graecorum vel Romanorum. Quare etiam illi docti, qui *recte negant* existitisse statim ab initio in Ecclesia *speciales* vestes liturgicas a profanis omnino distinctas, ultro concedunt *meliores* sive *festivas* vestes Graecorum et Romano-

(32) *Thalhofer* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 1031.

(33) S. R. C. in caus. Ianuen. 16. Nov. 1649.; Pontif. Rom. P. II. (de bened. tabern. sive vasc.); Rituale Rom. t. 8. cap. 23.; *Gasparri* l. c. n. 1031. 1008.; *Thalhofer* l. c.

(34) *Thomassin*. l. c. P. I. l. 2. cap. 45.; *Kraus* l. c. v. Kleidung, Vestes sacrae; *Mariotti*, Vestiarium christian.; *Thalhofer* l. c. p. 856. sq.; *Duchesne* l. c. p. 365. sq.

rum in sacra liturgia fuisse adhibitae. Quae ultima sententia sane est praefenda (35).

Nam saltem *multiplicitas* quaedam *specialium* vestium sacrarum, quae quoad *formam*, *colorem* etc. a vestibus profanis Graecorum et Romanorum essent distinctae, pro antiquissimis Ecclesiae temporibus non potest probari. Cui sententiae non obstat, quominus forte *aliquod* signum singulare festivis illis vestibus profanis in functionibus liturgicis mox accesserit (36).

At ex saeculo *quarto* cum paulatim vel ipse habitus *communis* clericorum magis magisque distingueretur ab habitu *laicorum*, id a fortiori in sacra liturgia factum est. Saltem ex saeculo octavo iam occurrit etiam *benedictio* vestimentorum, quae v. g. c. 4. Conc. Pictav. (a. 1100.) dicitur *Episcopo* reservata (37). Praeterea cum Ecclesia ab initio in vestibus sacris potissimum adhibuisset colorem *album*, inde ex saeculo nono in Ecclesia *occidentali* accessit maior varietas *colorum* in vestibus sacris, quae tandem ex saeculo decimo tertio, quo etiam color violaceus est admissus (38), ad quinque colores ecclesiasticos i. e. album, rubrum, viridem, violaceum, nigrum fuit limitata (39).

Saeculis subsequentibus in vestibus sacris sive quoad *formam* sive quoad *materiam* uniformitas non est servata (40), et haud raro traditio ecclesiastica et artis christianae genuina principia non leviter fuerunt laesa (41). Quare multiplicibus abusi-

(35) Ita Garrucci, Hefele, Krieg, Gasparri, Martigny, Mariott, Wilpert, Duchesne alique.

(36) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 5.; *Thalhofer* l. c. p. 857. sq.

(37) *S. Hieronym.* in cap. 44. Ezech.; c. 9. 11. Conc. Bracar. (a. 563.); c. 13. Conc. Antissiodor. (a. 585.); c. 28. 40. Conc. Tolet. IV. (a. 633.); c. 3. Conc. Coyac. (a. 1050.); *Gasparri* l. c. n. 684.; *Thalhofer* l. c. p. 860. sq.

(38) Const. Apost. l. VIII. cap. 12.; *S. Hieronym.*, Advers. Pelag. l. I. cap. 46.; *Innoc. III.*, De ss. Miss. sacrif. l. I. cap. 8.; *Thalhofer* l. c. p. 911. sq.; *Kraus* l. c. v. Farbe.

(39) Missale Rom., Rubr. gener. tit. XVIII. de colorib. parament.

(40) Cap. 2. X. de custod. III. 44. = cap. 19. Conc. Later. IV. (a. 1215.), ubi severe inculcatur, ut *vasa* et *corporalia* et *vestimenta* sacra sint munda et nitida; *Thalhofer* l. c. p. 858. sq. 913. sq.

(41) De historia *singulorum* sacrorum vestimentorum consulendi sunt scriptores archaeologiae christianae et sacrae liturgiae v. g. *Kraus* l. c.; *Thalhofer* l. c. p. 864. sq.; *Duchesne* l. c.; *Braun*, D. priest. Gewaend.

bus decretis ecclesiasticis fuit occurrendum, quibus eliminandis laudabile quoque studium virorum in arte christiana peritorum utiliter accessit.

511. Ex disciplina nunc vigente generatim circa numerum, formam, colorem, materiam, benedictionem sacrarum vestium servanda sunt imprimis decreta in libris liturgicis atque a S. R. C. data, neque negligendae sunt traditiones ecclesiasticae, laudabiles consuetudines iustaeque animadversiones criticae virorum peritorum.

Inter vestimenta sacra Ecclesiae latinae (42) potissimum numeranda sunt: Amictus, alba, cingulum, manipulus, stola, planeta, pluviale, dalmatica et tunicella, velum humerale, birretum, superpelliceum, quibus in Episcopis accedunt pallium, mitra, cappa, baculus pastoralis, annulus, crux pectoralis, chirothecae, gremiale, caligae cum sandaliis, in Romano Pontifice falda, fano sive orale, subcingulum sive succinctorium, tiara (43).

512. Forma sacrorum vestimentorum cum expressis et minutis legibus generalibus non sit determinata, in Ecclesia latina retinenda est secundum illam disciplinam nunc vigentem, quae usui Romanae Ecclesiae est conformis et absque venia Sedis Apostolicae innovari nequit (44). Qua norma statuta differentiae secundariae, quae antiquis et legitimis consuetudinibus atque expressis decretis Conciliorum provincialium comprobantur, minime sunt sublatae (45).

513. Praeter quinque colores supra recensitos etiam in Ec-

(42) Missale Rom. l. c. tit. XVIII. sq.; Caerem. Episc. v. g. l. I. cap. 10. et passim; *Thalhofer* l. c. p. 864. sq. 892. sq.; *Gasparri* l. c. n. 684. sq.

(43) Cfr. de vestibus sacris in Ecclesia orientali: Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 102. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. III. sq.; Collect. Lac. t. II. v. Vestes sacrae.

(44) Epist. S. R. C. 21. Aug. 1863. ad Episc. Angl., Gall., German., Belg. in Collect. S. C. de Pr. F. n. 862.; Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 850.; *Thalhofer* l. c. p. 858. sq.; *Gasparri* l. c. n. 700.; praesertim *Iakob* l. c. p. 348. sq. Cfr. speciatim de planeta: Caerem. Episc. l. II. cap. 8. n. 19.; *Gavant.*, Thesaur. s. rit. P. II. tit. I. de mensur.; *Iakob* l. c. p. 350. sq.

(45) Conc. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 538. (de mensur.); *Thalhofer* l. c.; *Iakob* l. c.; *Gasparri* l. c.

clesia latina color aureus vel flavus vel caeruleus inter colores liturgicos non admittuntur, nisi forte ad usum coloris caerulei in Missis immac. conc. B. V. M. indultum apostolicum fuerit obtentum (46). Paramenta sacra ex serico confecta et aliis coloribus et floribus ita contexta, ut vix color primarius et praedominans dignoscatur, pro albo, vel rubro, vel viridi indiscriminatim adhiberi non possunt; quare ita sunt conficienda, ut unus color sit et facile dignoscatur ut primarius et praedominans (47). Vestes sacrae ex *auro contextae* pro albis, rubris, (viridibus) tolerantur (48).

514. *Materia*, ex qua *albae*, amictus, superpellicea, rochetta, mappae ad dispensandam sacram communionem, tobaleae altarium, corporalia, pallae, purificatoria conficiuntur, debet esse alba tela *linea* vel *cannabina* (49).

Amictui signum crucis in medio, loco ad deosculandum apto, est insuendum (50).

Cingula sint *funiculi* sive linei sive cannabini albi coloris; at possunt esse serici vel lanei et coloris paramentorum; prohibentur vero zonae vel fasciae ex panno ornatae, et si alicubi huiusmodi cingula existant, solummodo tolerantur, donec consumantur (51).

Planetae, dalmaticae, tunicellae, stolae, manipuli, pluvialia, vela calicis, ex pannis *sericis* vel argenteis vel aureis conficiantur.

(46) S. R. C. in caus. Fesul. 26. Mart. 1859., in caus. Syren. 5. Decemb. 1868., in caus. congr. Obl. 23. Febr. 1839., in caus. Palent. 12. Febr. 1884.; *Gasparri* l. c. n. 693. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 911. sq.; *Iakob* l. c. p. 340.

(47) S. R. C. in caus. Mutin. 23. Sept. 1837. ad 5.

(48) S. R. C. in cit. caus. Syren. ad. 4., in caus. Papien. 20. Novemb. 1885. Ecclesia graeca quamvis diu pro more antiquo potissimum colorem *album* retinuerit (cfr. *Gasparri* n. 695.), tamen fere ubique paulatim *magis* adoptavit usum Ecclesiae latinae. Cfr. Synod. Sciart. (a. 1888.) p. 103. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 111. sq.

(49) Decret. gener. S. R. C. 15. Maii 1819. et ead. S. C. 23. Iun. 1892. ad 1. et 13. Aug. 1895.; *Gasparri* l. c. n. 686. sq.; *Iakob* p. 355. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 864. sq.

(50) Missale Rom., Rit. serv. I. n. 3.; Caerem. Ep. l. I. cap. 9.

(51) S. R. C. in caus. Bracar. 8. Iun. 1709. ad 3., in caus. congr. 22. Iun. 1701., in caus. Carthus. 23. Dec. 1862., 24. Nov. 1899.

tur, non ex tela linea vel gossypio vel lana etsi legitimis *coloribus* liturgicis non careant (52), nisi propter paupertatem ecclesiarum confugiendum sit ad panni genus a S. R. C. in caus. Gnesn. 23 Mart. 1882 toleratum.

515. *Benedictio* saltem omnibus illis vestibus sacris in Ecclesia latina dari potest et debet, pro quibus in Pontificali vel Rituali vel Missali Romano *specialis* benedictionis ritus reperitur velut pro planeta, dalmatica, tunicella, stola, manipulo, cingulo, alba, amictu, caligis, sandaliis (53).

Potestas benedicendi vestes sacras competit Episcopo servatis ritibus in Pontificali Romano praescriptis, qui illam, *si indulto apostolico munitus* sit, etiam sacerdotibus delegare potest, sed cum onere adhibendi formulas benedictionum Ritualis vel Missalis Romani (54). *Praelati regulares*, qui privilegio benedicendi vestimenta sacra gaudent, illo ex concessione Sedis Apostolicae tantum pro suis, non pro alienis ecclesiis uti possunt (55).

Vestimenta sacra et benedicta variis modis amittunt benedictionem, si v. g. usu ita trita sunt, ut restaurari non possint. Quodsi factum sit, eadem in usus sordidos et profanos non sunt convertenda, sed si ad *alios* usus ecclesiasticos adhiberi nequeant, potius comburantur et cineres proiciantur in sacramentum (56). At indumenta sacerdotalia, in quibus sacerdotes de-

(52) S. R. C. in caus. Pap. 20. Nov. 1885.; *Gasparri* l. c. n. 692.

(53) Cfr. c. 42. D. I. de consecr.; Missale Rom., Rit. serv. I. 2.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 21. n. 1. sq. 12. sq.; *Gasparri* l. c. n. 709. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 860. sq. Qui ritus praevis benedicendi vestes sacras saltem in quibusdam Ecclesiis orientalibus viget. Cfr. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 104.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 188. sq. Quare doctrina a *Gasparri* l. c. n. 712. de Graecis allata saltem nimis generalis est.

(54) Rit. Rom., Bened. ab Ep. vel *aliis facult. habent. sac.*; Missale Rom., Rit. serv. I. 2.; S. R. C. in caus. Tirason. 16. Maii 1744. ad 4. 5., in caus. Blesen. 16. Mart. 1877., in caus. Briocen. 4. Sept. 1880., in caus. Imol. 2. Dec. 1881.; *Bened. XIV.* l. c. n. 11. 14. sq.; *Gasparri* l. c. n. 714. 718. sq.

(55) S. R. C. in caus. Mechl. 31. Aug. 1867. ad 11., in caus. Calaguritan. 17. Maii 1760.

(56) Cfr. c. 39. D. I. de consecr. (can. spur.); Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 104.; Collect. Lacens. t. II. col. 33. 215.; *Thalhofer* l. c. p. 861.; *Gasparri* l. c. n. 720. sq.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. II. n. 234. sq.

gradati vel schismatici vel haeretici Missam celebrarunt, suam benedictionem *non* amittunt ideoque nec possunt nec debent denuo benedici. Cfr. cap. 2. X. de sacram. non iter. I. 16.

516. Vestimenta sacra imprimis *munda et nitida sunt conservanda* loco decenti et apto modo. Praesertim vero albae, amictus similiaque utensilia sacra, quae lotionem indigent, suo tempore et rite laventur atque renoventur (57).

§ 3. DE RELIQUIS UTENSILIBUS SACRIS.

517. *Altare* praeter legitimam *structuram*, de qua supra h. tit. n. 461. sq. iam actum est, etiam debitis *ornamentis* instructum sit necesse est.

Imprimis « *altare operiatur tribus mappis sive tobaleis mundis ab Episcopo vel alio habente protestatem benedictis, superiori saltem oblonga, quae usque ad terram pertingat, duabus aliis brevioribus vel una duplicata* » (58).

Pallio quoque sive antependio altare ornetur coloris, *quoad fieri potest*, diei festo vel officio convenientis (59).

Crux cum imagine SS^mi Crucifixi in medio super altare collocetur, quae sit legitima^e altitudinis nec ita tenuis et exigua, ut ipsius sacerdotis et populi oculos pene effugiat (60).

Candelabra quoque saltem duo cum candelis hinc inde in utroque latere *altaris* ponantur (61).

(57) Cap. 2. X. de custod. III. 44.; Pontif. Rom., De ord. subdiac.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 541. sq.; *Iakob* l. c. p. 355. sq. 368. sq.; *Lehmkuhl* l. c. vol. II. n. 237.

(58) Cfr. c. 27. D. II. de consecr. et c. 46. D. I. de consecr. (can. spur.); Missale Rom., Rubr. gener. tit. XX.; S. R. C. 15. Maii 1819. in decr. gener.; S. R. C. in caus. Urgell. 30. Dec. 1881.; *Iakob* l. c. p. 142. sq. 359. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 772. sq. 777. sq.; *Gasparri* l. c. n. 766. sq.

(59) Missale Rom. l. c.; Caerem. Episc. l. I. cap. 12. n. 11.; Collect. Lac. t. V. col. 531.; *Thalhofer* l. c. p. 758. 774. sq.; *Iakob* l. c. p. 362.; *Gasparri* l. c. n. 768.

(60) Missale Roman. l. c.; Caeremon. Ep. l. I. cap. 12. n. 11.; Benedict. XIV. Const. « *Accepimus* » 16. Iul. 1746.; S. R. C. in caus. Urb. 12. Iul. 1704., dub. 17. Sept. 1822. ad 7.; *Thalhofer* l. c. p. 781. sq.; *Iakob* l. c. p. 188. sq.; *Gasparri* l. c. n. 769. sq.

(61) Missale Rom. l. c.; Caeremon. Episc. l. c.; S. R. C. in caus. Camer. 16. Sept. 1865. ad 1. 2. 4., in caus. Briocen. 21. Iul. 1855. ad 7.; *Thalhofer* l. c.; *Iakob* l. c. p. 185. sq.; *Gasparri* l. c. n. 776. sq.

Ad crucis pedem ponatur *tabella secretarum* appellata, cui ex consuetudine accessit altera in latere evangelii et denique tertia in latere epistolae. Quae tabellae tantum in altari servari solent tempore Missae; at in expositione ss. sacramenti *debent* ab altari removeri excepto Missae tempore (62).

Super altare nihil omnino ponatur, quod ad Missae sacrificium vel ipsius altaris *ornatum* non pertineat (63). Quibus ornamentis altaris, quae apponi possunt, certe comprehenduntur *flores* et thecae cum *reliquiis*, item *imagines* et *statuae* Sanctorum (64).

518. Singulare autem ornamentum altaris, in quo asservatur ss. eucharistia, est *tabernaculum* (65), quod constructum esse debet, non in dextera vel laeva parte altaris in *pariete*, sed in *medio altari* (66) regulariter *maiori* tanquam digniori exceptis ecclesiis cathedralibus propter functiones pontificales (67).

Quamquam ex responso S. C. Ep. 26 Oct. 1575. « *tabernaculum regulariter debet esse ligneum* », tamen Rituale Rom. alique libri liturgici hanc conditionem non commemorant.

(62) Missale Rom. l. c.; S. R. C. in caus. tert. ord. 20. Dec. 1864.; Gasparri l. c. n. 784.; Iakob l. c. p. 143. 230. sq.; Thalhofer l. c. p. 785. sq.

(63) Missale Rom. l. c.; S. R. C. in caus. Cuneen. 2. Iun. 1883.

(64) Missale Rom., Rit. serv. IV. n. 5., Caerem. Episc. l. I. cap. 12. n. 12.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 32., qua doctrina: « *Ne super altaria sacrar. reliquiarum thecae floresque ponantur* », proscribitur tanquam temeraria, pio et probato Ecclesiae mori iniuriosa; S. R. C. in caus. congr. miss. 27. Aug. 1836., in caus. S. Ang. 6. Septemb. 1845., in caus. Soc. I. 11. Maii 1878. ad. 16.; Gasparri l. c. n. 786. sq.; Iakob l. c. p. 142. sq. 151. sq.; Thalhofer l. c. p. 790. sq.

(65) Rit. Rom., De ss. euch. sacr.; Caerem. Ep. l. I. cap. 12. n. 8.; Gasparri l. c. n. 992. sq.; Iakob l. c. p. 161. sq.; Thalhofer l. c. p. 794. sq.

(66) S. R. C. 21. Aug. 1863. (suo loco in nova collectione authentica non amplius reperitur, at in Collect. S. C. de Pr. F. n. 755.). Cfr. Iakob l. c. p. 161. 166. sq. Certe a disciplina nunc communiter vigente in medio altari collocandi tabernaculum non est recedendum, etsi v. g. in Conc. prov. Colon. (a. 1860.) « *turris sacramentalis* » extra altare pro more antiquo commendatur.

(67) Rituale Rom. l. c. et Caerem. Ep. l. c. iunct. resp. S. C. Ep. 10. Febr. 1579. 29. Nov. 1594. apud Muehlbauer l. c. v. Tabernaculum 2.

Quare etiam tabernacula *marmorea*, nisi humiditas obstet, sunt permissa, item *metallica*, quae etiam ab Ordinariis *praescribi* possunt, ubi *secura* custodia sacrae eucharistiae id exigit (68).

Tabernaculum *intus* aut deauratum aut panno serico albi coloris circumvestitum, in quo corporale candidum sternatur, ad *sola* vasa eucharistica recipienda servire potest (69); in parte vero *externa* ornatum esse debet *conopeo* coloris officio congruentis *aut* albi (70) et claustro clavique munitum sit oportet; praeterea *benedicendum* est, priusquam sacra eucharistia in illo recondatur (71).

Super tabernaculum reliquiae... etiam s. crucis, imagines, flores vel similes res collocari nequeunt, nisi excipias imaginem crucifixi (72).

Scholion. Praeter enumerata altaris ornamenta potissimum recenseri debent *ciborium* et *baldachinus*, quibus totum altare tegitur. Cfr. Caeremon. Episc. l. I. cap. 12. n. 13. 14.; S. R. C. in caus. Seren. 23 Maii 1846.; *Iakob* p. 141. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 120. sq. Ad latus epistolae altaris sit *parva mensa* atque pro Missa solemni *credentia* linteo cooperta. Cfr. Missale Rom., Rubr. gen. tit. XX., Rit. serv. II. n. 5.; Caeremon. Ep. l. I. cap. 12. n. 19. Prope altare maius ex praxi antiqua reperitur *sacristia* cum sacra supellectile atque armariis apte dispositis itemque *sacrarium* ad recipiendas ablutiones. Cfr. *Iakob* l. c. p. 240. sq.

519. *Ecclesia* quoque rite aedificata suis *ornamentis* et *utensilibus* non careat. Quibus potissimum adnumeranda sunt:

Cathedra Episcopi, si ecclesia sit cathedralis, ad latus evan-

(68) *Gasparri* l. c. n. 994.; *Iakob* l. c. p. 162.; *Van de Burgt* l. c. p. 122. sq.

(69) S. R. C. 16. Maii 1871. 20. Iun. 1899.; S. C. Ep. et Reg. 3. Maii 1693.; *Gasparri* l. c. n. 996.; *Thalhofer* l. c. p. 796.

(70) *Rituale Rom.*; S. R. C. in caus. Briocen. 21. Iul. 1855. ad 12., in caus. S. I. 11. Maii 1878. ad 12., in caus. Auxit. 7. Aug. 1880.; *Gasparri* l. c. n. 995.; *Thalhofer* l. c. p. 797. sq.; *Iakob* l. c. p. 162. sq.

(71) Cap. 1. X. de custod. l. 44.; *Rit. Rom.* l. c.; S. R. C. 20. Iun. 1899.; *Gasparri* l. c. n. 997. sq.

(72) S. R. C. in decret. gener. 31. Mart. 1821. a Pio VII. confirm. 3. Apr. eiusd. a., in caus. Trident. 12. Mart. 1836. ad 5.; *Gasparri* l. c. n. 1003.; *Thalhofer* l. c. p. 796.

gellii in presbyterio erecta (73); in aliis ecclesiis ad latus epistolae *scamnum* pro sacerdote celebrante et ministris, quibus praesertim in ecclesiis cathedralibus, collegiatis, conventualibus accedunt alia scamna sive sedilia sive stalla pro *clero* (74). Pro *laicis* vero *extra* presbyterium genuflexoria et sedilia parentur secundum legitimam praxim diversarum regionum (75).

Ambo sive suggestus ad *praedicandum*, qui olim pariter *intra* presbyterium ad cancellos fuerat collocatus, certe iam inde a saeculo decimo quinto in quamplurimis ecclesiis constituitur in *navi*. Quantum fieri potest, ad latus *evangelii* apto loco sit positus, et convenienter pannis coloris officii ornatur, nisi diebus a iure prohibitis v. g. feria quinta hebdomadae sanctae (76).

(73) Caerem. Episc. l. I. cap. 13. n. 1. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 805. sq.; *Iakob* l. c. p. 245. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 132. sq.; *Kraus* l. c. v. Kathedra.

(74) Missale Rom., Rubr. gener. tit. XVII. n. 6.; Caeremon. Episc. l. I. cap. 12. n. 22.; S. R. C. dub. 17. Sept. 1822. ad 2. sq.; *Iakob* l. c. p. 246. sq.

(75) Cfr. c. 33. Conc. Roman. (a. 826.) = c. 30. D. II. de consecr.; cap. 1. X. de vit. III. 1.; Caerem. Episc. l. I. cap. 13. n. 13.; Collect. Lac. v. Sedilia; *Iakob* l. c. p. 13. sq. 250. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 138. sq.; *Ferraris* l. c. v. Ecclesia art. 5. n. 7. sq. Nemo ex laicis huiusmodi sedilia vel scamna ut propria in Ecclesia ponere potest absque facultate rectoris ecclesiae et invito Episcopo. Quodsi laici ex tolerantia vel licentia Episcopi sive rectoris ecclesiae acquirant ius retinendi sedilia vel scamna in ecclesia, id non est ius dominii sive *proprietas*, sed solummodo ius precarium sive quoad *usum* revocabilem ad libitum rectoris vel Episcopi. Quo iure laicorum Episcopus non impeditur, quominus *ex causa licite* super his sedilibus disponere possit, ut expresse declaravit S. R. C. in caus. Marian. 22. Nov. 1642. Quare si laicus ex locatione vel venditione vel praescriptione vel alio titulo perfectius quoddam ius praetendat ad trames iuris acquisitum, illud concludentibus argumentis probare debet. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 28. Iun. 1583. apud *Ferraris* l. c. n. 8. et *Van de Burgt* p. 142.; Conc. prov. Tuam. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. III. col. 881. iunct. col. 755. Cfr. quoque *Hinschius* l. c. t. IV. p. 341. sq.; *Friedberg-Ruffini*, Trattato del diritto eccles. p. 755. sq., ubi etiam afferuntur leges civiles in Gallia et Germania et Italia incompetenter latae, sed in praxi attendendae.

(76) Caerem. Episc. l. I. cap. 12. n. 18.; S. R. C. in caus. Gadic. 14. Iun. 1845.; Conc. prov. Prag. (a. 186c.) in Collect. Lac. t. V. col. 536.; *Iakob* l. c. p. 255. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 810. sq.; *Kraus* l. c. v. "Αμφων.

Organum quoque pro more antiquo et attento principali illius scopo iuvandi *cantores*, qui in presbyterio propriam habuerunt sedem, pariter prope presbyterium collocatum est, donec potissimum ex saeculo decimo quinto ob magnitudinem in dies crescentem frequenter poneretur supra ingressum in ecclesiam in loco plane separato et remoto ab altari (77). Cui praxi nulla lex ecclesiastica obstat.

Cancelli, nostra aetate non solum separant presbyterium a navi laicorum, sed etiam in quamplurimis ecclesiis simul inserviunt ut scamnum, ad quod fideles recipiunt *sacram communionem* (78). Quare ita sint constructi et ornati, ut ad tantum sacramentum digne et convenienter recipiendum sint omnino idonei.

520. *Fons baptismalis* (baptisterium), ubi administratur sacramentum, quo quis ingreditur in Ecclesiam, debet esse in ecclesia loco decenti, et quantum fieri potest, prope maiorem portam ad latus evangelii vel certe in baptisterio prope ecclesiam sito. Porro sit pariter decenti forma materiaque solida, et quae aquam bene contineat, decenter ornatum et cancellis circumseptum, sera et clave munitum atque obseratum, in eoque, ubi commode fieri potest, depingatur imago Sancti Ioannis Christum baptizantis (79).

Sedes confessionalis sit patenti, conspicuo et apto *ecclesiae loco* posita, crate perforata inter poenitentem et sacerdotem sit instructa; nam in ecclesia, non autem in privatis aedibus confessiones sunt audiendae, nisi ex causa rationabili. *Forma* sedium confessionalium nunc usitata ex saeculo demum decimo sexto universaliter est recepta, a qua saltem quoad substantiam non est recedendum (80).

(77) *Iakob* l. c. p. 268.; *Thalhofer* l. c. p. 821. sq.

(78) Cap. 1. X. de vit. III. 1. iunct. Rit. Rom., Ordo ministr. euchar., unde constat, quod communio *clericis* ad gradus altaris genuflexis praebenda sit, vel si commode fieri potest, intra sepimentum altaris, sint *a laicis* distincti; *Iakob* l. c. p. 249. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 802.

(79) Rit. Rom., De temp. et loco adm. bapt.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 348.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) l. c. t. V. col. 335; *Thalhofer* l. c. p. 814. sq.; *Iakob* l. c. p. 259. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 127. sq.; *Kraus* l. c. v. Taufkirche.

(80) Rit. Rom., Ordo ministr. sacr. poenit.; *Thalhofer* l. c. p. 818

521. *Campanae*, quae ex tintinnabulis ortae sunt (81), non nisi paulatim perfectiorem obtinuerunt formam. Certe iam ex saeculo sexto etiam ad usus ecclesiasticos adhibebantur. Praeterea cum inde ex saeculo octavo *benedicerentur*, Ecclesia de *benedictione usque* campanarum ecclesiasticarum multiples condidit *leges* (82). Cuius rei exempla occurrunt in ipso corpore iuris canonici, ubi salvo iure aliarum ecclesiarum ad complures campanas *unica* tantum campana in ecclesiis ordinum mendicantium permittitur, imo in oratoriis *privatis* campanas habere et publice pulsare penitus prohibetur (83).

Metallum, ex quo campanae ecclesiasticae sunt fundendae, non est accurate praescriptum; at licet *nihil obstat*, quominus ex chalybe fundantur (cfr. S. R. C. in caus. Limburg. 6 Februarii 1858.), tamen a solita mixtione ex cupro et stanno recedere non expedit. Campanae antequam ad publicum cultum divinum pulsantur, omnino sunt *benedicendae* (84) ab Episcopo

sq.; *Iakob* l. c. p. 252. sq. Cfr. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 118., unde constat etiam in Ecclesia orientali non amplius passim vigere antiquissimum morem, secundum quem peccator in genua provolutus sacerdoti in simplice sella assidenti peccata confitebatur.

(81) *Kraus* l. c. v. v. Glocken, Glockensurrogate; *Kirchenlex.* v. Glocken; *Boeckeler*, Beitrage zur Glockenkunde; *Otte*, Glockenkunde.

(82) Cfr. c. 8. Synod. Aquisgran. (a. 801.-802.); *Van de Burgt*, De eccles. p. 142. sq.; *Iakob* l. c. p. 274. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 830. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 413. sq.

(83) Cap. unic. de off. custod. I. 5. in Extrav. com. iunct. decret. Innoc. XI. 12. Febr. 1685. pro ordine Fr. Praed. et *Van Gameren*, De orator. p. 77. III. not. 3. Cfr. quoque cap. 16. X. de excess. Praelat. V. 31. iunct. cap. 10. X. de privil. V. 33.; S. R. C. 27. Iun. 1744. (in nova Collect. auth. omiss.) iunct. *Van Gameren* l. c.; *Fagnan.* in cit. cap. 10. X. de priv. n. 7.; *Schmalzgr.* l. III. t. 40. n. 56.; *Van de Burgt* l. c. p. 144. sq., unde patet disciplinam de *unica* campana in *ecclesiis mendicantium* vel in oratoriis *publicis* iam pridem factam esse mitiorem. Cfr. S. R. C. in caus. Guastall. 9. Iul. 1718. ad 1. 10. de permissis *com- pluribus* campanis in *oratorio publico* alicuius confraternitatis. Quare antiqua prohibitio cit. cap. 10. X. de priv. publice habendi et pulsandi *benedictas* campanas solummodo sustineri potest quoad oratoria *privata*.

(84) Pontif. Rom., De bened. signi vel camp.; S. C. Ep. et Regul. 17. Ian. 1614. et S. R. C. 5. Iul. (Iun. ?) 1614. (in nov. Collect. auth. omiss.) apud *Ferraris* l. c. v. Campana n. 6. 7. At campanae, quae *solum* deserviunt profanis usibus, solemnii ritu *Pontificalis Rom.* benedici non

vel alio Praelato competente vel, si Episcopus habeat indultum apostolicum, a presbytero rite delegato cum aqua ab Episcopo benedicta (85). Post benedictionem campanae ad *usus profanos* praesertim sanguinis pulsari nequeunt (86), nisi ob causas necessitatis v. g. incendii aliasque iustas rationes v. g. ob victoriam reportatam, et consensus Episcopi sive legitima consuetudine sive statuto generali sive speciali licentia datus accedat (87).

Quoad *usum ecclesiasticum* standum est specialibus decretis Ecclesiae non exiguo numero datis. V. g. campanae pulsandae sunt, quando Episcopus ad solemniter celebrandum venit in ecclesiam, vel in certis solemnitatibus mandatum dat generale etiam ecclesiis exemptis, vel solemnes processiones transeant ante ecclesiam; at pulsari nequeunt in adventu Baronis loci; sileant quoque necesse est tempore tridui hebdomadae sanctae servata legitima prioritate in campanis denuo pulsandis sabbato sancto (88).

Quodsi communitates vel pii donatores campanas ecclesiasticas suis expensis construxerunt, attendendum est, quale ius

possunt. Cfr. S. R. C. in caus. Perusin. 16. Iul. 1594.; *Muehlbauer* l. c. v. Campana 1.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 47. § 4.

(85) S. R. C. in caus. Maioric. 19. Apr. 1687., in caus. Strigon. 9. Maii 1857. iunct. S. R. C. in caus. Eistett. 23. Iun. 1853. ad 1. sq.; *Ferraris* l. c. n. 8. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 147. sq. 151. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 55.

(86) Gloss. ad cap. unic. de off. cust. l. 5. in Extrav. com.; S. C. Ep. et Reg. 31. Ian. 1581. aliaque decr. apud *Ferraris* l. c. n. 2. 26.; *Hinschius* l. c. p. 420. sq.; Arch. f. k. K. t. VIII. p. 35. sq.

(87) S. R. C. 8. Iun. 1592. 31. Ian. 1589. apud *Muehlbauer* l. c. v. Campana 10.; *Ferraris* l. c. n. 27. sq.

(88) Caerem. Episc. l. I. cap. 15. n. 4.; S. R. C. in caus. Hispal. 23. Mart. 1592. ad 1.; in decr. gener. 3. Apr. 1823. ad 3., in caus. Urb. 10. Mart. 1787., in caus. Arianen. 19. Febr. 1639.; Conc. prov. Tuam. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. III. col. 381.; *Muehlbauer* l. c. v. Campana; *Ferraris* l. c. n. 36. sq.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 20. n. 8. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 833. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 145. sq.; *Hinschius* l. c. p. 416. sq., ubi falso contendit Ecclesiam subiectam esse « *der allgemeinen Polizeihohheit des Staates* » ideoque quoad *competentiam* Status in ordinando usu ecclesiastico campanarum pervenit ad falsas conclusiones. Cfr. Rit. Rom., *Preces* ad repell. temp.: *Pulsantur campanae, et qui adesse possunt, in ecclesiam convocatis, dicuntur litaniae ordinariae, in quibus bis*

sibi forte in limine foundationis sive quoad *proprieta-tem* sive quoad *usum legitime* sibi reservarint (89).

522. *Lumina*, quae primis temporibus (90) in ecclesiis christianorum fuerant necessaria ad *depellendas tenebras*, sane ex antiquissimo usu sive *prope* altare sive circiter ex saeculo undecimo *in ipso* altari sive aliis modis etiam inservierunt, ut *cultus* divinus maiore solemnitate celebraretur (91). Ad quem finem Ecclesia potissimum duplici materia usa est scl. cera apum et oleo olivarum. A qua praxi usque ad nostram aetatem ob mysticas et symbolicas significationes aliasque rationes regulariter non recessit ideoque *in suo cultu ordinarie* tantum admittit candelas ex pura et alba cera *apum* confectas (92) et lampades *oleo olivarum* nutritas (93). Quodsi solummodo spectetur apta *illuminatio* ecclesiarum, qua in commodum fidelium et propter decentiam et maiorem solemnitatem *tenebrae depellantur*, Ecclesia in aedibus sacris etiam alios modos convenientes illuminationis admittit v. g. per candelas ex alia materia v. g. steari-

dicitur: A fulg. et tempestate; Pontif. Rom., De bened. signi. Qua in re complura gubernia putarunt sibi singulari modo protegendos esse subditos contra abusum campanarum. Cfr. *Hinschius* l. c. p. 420.; art. organ. 48. in Gallia, qui libertatem Ecclesiae graviter laedit.

(89) Cap. unic. de off. cust. I. 5. in Extrav. com.; S. C. Ep. et Reg. 31. Ian. 1589. apud *Muehlbauer* l. c. 10.; *Thalhofer* l. c. p. 839.; Arch. f. k. K. t. 8. p. 33. sq.; t. 33. p. 445. sq.; *Scherer* l. c. p. 635. not. 41. sq.; *Hinschius* l. c. p. 415. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 154. sq. de *mercede* pro pulsanda campana.

(90) *Kraus* l. c. v. v. Leuchter, Lichter; *Thalhofer* l. c. p. 666. sq.; *Iakob* l. c. p. 187. sq.

(91) Cfr. c. 34. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 169. sq., qui usui cereorum non obstat; *S. Hieronym.*, Adv. Vigilant. cap. 7.; Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 5.; *Iakob* l. c. p. 189. sq. Cfr. de candelabris in Missa *nunc super altare*, non ad parietem collocandis: S. R. C. in caus. Mechlin. 16. Sept. 1865. ad 1.

(92) Missale Rom., De defect. X. n. 1.; S. R. C. in caus. Massilien. 16. Sept. 1843. et in aliis resp.; *Muehlbauer* l. c. v. Lumina; *Gasparri* l. c. n. 783. et *Muehlbauer* l. c. v. Candel. 9., Stearina; Collect. Lac. t. V. col. 531. 849.; *Iakob* l. c. p. 188. At ex Caeremon. Episc. l. II. cap. 10. 22. 25. in Missis defunctorum, in matutinis tenebrarum, die Parasceves adhibendae sunt candelae *ex cera communi* vel flava.

(93) S. R. C. in c. plur. dioec. 9. Iul. 1864.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 1968. sq.; *Gasparri* l. c. n. 783.

na, cera veneta confectas vel per lucem electricam vel in casu necessitatis iuxta prudens arbitrium Episcopi etiam per petroleum vel similia olea (94).

Benedictio candelarum praesertim super altare positarum est summopere conveniens, at ex iuris sanctione non est necessaria (95).

De *numero* candelarum in Missa pontificali vel solenni vel privata aliisque functionibus liturgicis v. g. in expositione ss. sacramenti praescripto rubricae sunt consulendae (96).

523. Quodsi Ecclesia in signum *laetitiae* utitur *lumine*, pari ratione adhibet *thymiamata*, ut augeatur splendor et maiestas cultus divini, domus Dei impleatur *odore suavitatis*, sacroque symbolo illustretur, quomodo sacrificium eucharisticum et oratio fidelium ascendant ad Patrem luminum (97).

Quae consuetudo thurificationis in ipso cultu divino ex primis saeculis non adeo certo constat, sed saeculo quarto iam fuit recepta in sacra liturgia et postea constanter retenta. Cum saeculo decimo quarto divulgaretur festum corporis Christi, incensatio sanctissimi sacramenti publice expositi magis magisque fuit introducta (98).

Materia in thurificatione adhibenda, debet esse vel solum et purum thus suavis odoris, vel si aliqua addantur, quantitas thuris longe superet necesse est additamenta (99).

Benedicitur thus immediate ante usum, qui est multiplex in cultu divino atque rubricis et decretis de thurificatione vel incensatione haud exiguo numero datis sit conformis (100).

(94) S. R. C. in decr. 4. Jun. 1895., in caus. Leavenworthien. 16. Sept. 1881.; *Gasparri* l. c. n. 783. 974. 1010. sq.

(95) Rit. Rom., Bened. candel. extra diem purif. B. M. V.; *Thalhofer* l. c. p. 682. sq.

(96) Missale Rom., Rubr. gener. tit. XX., Rit. serv. VIII. n. 8.; *Muehlbauer* l. c. v. Candela; *Gasparri* l. c. n. 776. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 677. sq.

(97) Apocal. VIII. 3.; Conc. Trident. Sess. XXII. doctr. cap. 5.; *Thalhofer* l. c. p. 683. sq.

(98) Cfr. c. 25. D. 23. (Pseudoisid.); *Kraus* l. c. v. Weihrauch; *Thalhofer* l. c. p. 688. sq.

(99) Caeremon. Episc. l. I. cap. 23. n. 3.

(100) *Muehlbauer* l. c. v. Thurificatio, Thus, incensatio; *Thalhofer* l. c. p. 690. sq. 700. sq.

CAPUT IV.

DE PARTICULARIUS ACTIBUS CULTUS DIVINI.

TITULUS XX.

DE SACRIFICIO MISSAE ET CULTU EUCHARISTICO.

(Lib. III. tit. 41. de celebr. Missar. et sacram. eucharist.,
tit. 44. de custod. euchar.)

524. **Fontes:** Decret. Grat. c. 1. sq. D. I. de consecr.; c. 13. sq. D. V. de consecr. - Cpl. III. lib. III. tit. 33. de cel. et sacr. euch. et aqua, quae exivit ex latere Christi; cpl. V. lib. III. tit. 24. de celebr. Missar. - Decret. Gregor. IX. l. c.; Const. Clem. V. lib. III. tit. 14.; Extrav. lib. III. tit. 11. - Concil. Trid. Sess. XIII. decr. de ss. euch. sacr.; Sess. XXII. doct. de sacrif. M. cum decr. de observ.; Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 112. sq. - Decret. auth. S. R. C. ed. *Muehlbauer* v. v. Missa, Expositio SS^mi etc., nov. ed. Rom.; Act. S. Sed. v. Missa; Collect. S. C. de Prop. F. n. 774. sq. 2166. sq.; S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 129 sq. et apud *Lingen* et *Reuss*, Caus. sel. p. 273. sq. 578. sq. 783. sq. 876. sq. - Collect. Lac. v. v. Missa, Eucharistia; Synod. Sciarf. (a. 1888) p. 81. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 36. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decr. in cit. tit. - *Zech*, De iure rer. eccl. sect. 2. tit. 4. de euch. sacr. tit. 5. de sacrif. M.; *Devoti*, Inst. canon. l. II. t. 2. sect. 3. de euchar.; *Scherer* l. c. t. II. p. 648. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 178. sq.; *Gasparri*, De ss. eucharist. n. 1. sq.; *Van de Burgt*, De celebr. Miss.; *Bened. XIV.*, De sacros. Miss. sacrif.; *Ferraris* l. c. v. v. Missa, Eucharistia; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 1. sq.; *Zaccaria*, Biblioth. ritual.; *Kraus* l. c. v. v. Eucharistia, Missa.

Praenotiones.

525. Finita universa disputatione de *cultu divino* Ecclesiae catholicae in genere, iam transeundum est ad *particulares actus*, quibus cultus catholicus exercetur. Qui actus particulares ad quatuor (1) revocari possunt scilicet *sacrificium Missae, oratio, iura-*

(1) *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 1. cap. 3. n. 9. sq.; tract. IV. V. VI.

mentum (2), *notum* et convenienter sub *distinctis* rubricis et titulis explicantur (3). Ex quatuor actibus enumeratis profecto sacrificium Missae pro sua eximia dignitate et excellentia principem occupat locum (4). At optimo iure cum disputatione *canonica* de sacrificio Missae coniungitur tractatio de *reliquo cultu eucharistico*, quatenus a *sacramento eucharistiae* sive a *sacra communione* distinguitur, de qua potius in altera sectione huius partis secundae sub rubrica de *sacramentis* et sacramentalibus est disserendum.

Qua in disputatione *canonica* merito ea supponuntur, quae in institutionibus *dogmaticis* et *theoreticis* sive speculativis de reali praesentia Christi in eucharistia, de sacrificio Missae, de sacramento eucharistiae ex professo sunt discussa atque demonstrata ideoque theologis hoc loco tantum in memoriam revocanda (5). At disquisitiones *morales* et *practicae* de eucharistia, quas non raro veteres theologi scholastici v. g. Suarez, Bellarminus alique suis commentariis dogmaticis illico subiungebant, certe a iure Decretalium non possunt dici alienae, si quis vel modice inspiciat capita tit. 41. 44. huius libri tertii interpretationi canonistarum permissa. Sepositis quoque disputationibus dogmaticis et theoreticis multae quaeestiones *practicae* de eucharistia remanent, quae spectant ad forum *externum*, non ad forum mere internum, propriam *moralistarum* provinciam, atque nequaquam solo *iure divino*, sed multis *legibus disciplinariis* ab ipsa Ecclesia latis resolutae sunt (6).

(2) Lib. Sept. lib. III. tit. 10. de *iuramentis* et iurisiurandi obligatione.

(3) Cfr. cit. antiq. compil. in font. et cpl. IV. l. III. t. 15. de celebr. divini officii.

(4) Cfr. rubricam lib. III. tit. 41. de celebr. Miss. et sacr. euchar.; *Suarez* l. c. tract. II., De sacramento eucharistiae disp. 77. Cfr. quoque Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 83. sq. 99. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 36. sq. 21.

(5) Cfr. v. g. *S. Thom.*, Summa theol. P. III. q. 73. sq.; *Suarez*, De sacram. euchar. disp. 39. sq.; *Bellarmin.*, De sacram. euchar. (tertia controv. gener.); *Lugo*, De venerab. euchar. sacram.; *Franzelin*, *Billot*, *Pesch*, *Schanz* aliosque; *Gasparri* l. c. n. 1. sq. 8. sq., ubi recte primo loco breviter explicat doctrinam catholicam de *reali praesentia* Christi sub speciebus panis et vini in eucharistia, *deinde* illico de *sacrificio* Missae, denique *ultimo* loco de *sacramento eucharistiae*.

(6) *Pirhing* l. III. t. 41. prooem.; *Reiffenstuel* l. III. t. 41. t. 42. sq.,

§ 1. DE SACRIFICIO MISSAE.

I. Nomen, notio, divisio, historia sacrificii Missae.

526. Sacrificium eucharisticum a Christo Domino in ultima coena institutum postquam primis temporibus in Ecclesia occidentali et orientali diversa nomina sortitum est v. g. εὐχαριστία, λειτουργία, προσφορά, θυσία, dominicum, sacrificium, collecta (7), tandem ex saeculo quarto saltem in Ecclesia occidentali paulatim ex usu magis divulgato dicebatur *Missa* (8). Quod vocabulum Missae prima vice apud S. Ambrosium († 397.) certo occurrens manifeste ex lingua latina (collecta=collectio, confessa=confessio, ingressa=ingressio) posterioris aetatis (missa=missio), non ex lingua hebraica vel graeca est derivandum. Etenim in liturgia facta est *solemnis* missio sive dimissio primum catechumenorum post evangelium, deinde in fine etiam fidelium data benedictione atque inde universa « *dominica solennia* » obtinuerunt nomen *Missae* (9). Concilium vero Tridentinum Sess. XXII., ubi proponit doctrinam catholicam « *de magno eucharistiae mysterio...*, *quatenus verum et singulare sacrificium est* », convenientissime universae definitioni dat hanc rubricam: « *Doctrina de sacrificio Missae* ».

527. Sacrificium, quod sensu quodam lato potest designare

unde facile cruitur, quod veteres illi commentatores tantum ob rationes practicas penitus fere omiserint explicationem quaestionum « *quae a canonistis et summulstis alias hic* (i. e. tit. 41. sq.) *tractari solent* »; Pirhing l. c.

(7) *Thalhofer* l. c. t. I. p. 214. sq. t. II. p. 3. sq.; *Prebst*, Liturgie d. erst. christl. Jahrh. p. 1. sq.

(8) Cfr. c. 30. Conc. Agath. (a. 506.)=c. 13. D. V. de consecr.; c. 47. eiusd. Conc. et c. 26. Conc. Aurel. I. (a. 511.)=c. 64. 65. D. I. de consecr.; c. 4. Conc. Ilerd. (a. 524.)=c. 9. C. XXXV. q. 2. 3.; c. 3. Conc. Vasens. (a. 529.) iunct. *Hefele* l. c. t. II. p. 741.; c. 29. Conc. Aurel. III. (a. 588.); *Kraus* l. c. v. Missa.

(9) *Benedict. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. II. cap. 1.; *Hefele* l. c. t. II. p. 632., ubi ex verbis Aviti Viennensis probatur saeculo quinto non solum in ecclesiis, sed etiam in praetoriis solenni illa formula « *Missa est* » populum ab observatione fuisse dimissum; *Kraus* l. c.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 4. sq.; *Schanz*, D. Lehre v. d. h. Sacram. p. 465.; *Schmalzgr.* l. III. t. 41. n. 32.; *Act. theol. Tubing.* t. 71. p. 531. sq.

quemlibet actum religionis etiam internum veluti sacrificium laudis divinae, hoc loco intelligitur sensu stricto de *sacrificacione* sive de *actione sacrificandi*, quae denotat peculiarem actum religionis ab oratione, voto, iuramento distinctum atque simpliciter appellatur sacrificium. Cuius sacrificii in genere aliae atque aliae suppeditantur definitiones v. g. oblatio rei permanentis, cuius immutatione per legitimum ministrum facta recognoscitur Deus ut supremus omnium dominus vitaeque et mortis auctor (10). Qua disputatione theologis atque philosophis relicta unice hoc titulo, quatenus ad *canonistas* spectat, disserendum est de illo vero et visibili et incruento sacrificio a Christo Domino in novissima coena instituto, in quo corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit. Quod sacrificium Christus tradidit Apostolis, quos tunc novi testamenti sacerdotes constituebat et eisdem eorumque in sacerdotio successoribus, ut offerrent, praecepit per haec verba: *Hoc facite in meam commemorationem*. Iam nomine *Missae* nunc intelligitur hoc sacrificium eucharisticum a Christo institutum, quod in Ecclesia catholica offertur non solum secundum omnes partes iure divino definitas, sed etiam cum omnibus partibus *accidentalibus* sive *ritibus* et *caeremoniis ab Ecclesia praescriptis* (11).

528. Sacrificium eucharisticum in unaquaque Missa ex iure divino quoad *essentiam* consistit in *sola consecratione*, ad quam *communio sacerdotis* solummodo ut *pars integrans* accedit; at praesertim ratione *ritus accidentalis* et applicationis Missae multiplici ratione *dividuntur* (12):

I. In Missas *de tempore*, quae dicuntur secundum ordinem officii et respondent variis *anni ecclesiastici* temporibus, in quibus vitae, passionis, doctrinae Christi mysteria fideique sacramenta recoluntur, et denuo subdividuntur in Missas *de festo*, *de vigilia*, *de octava* et in Missas *dominicales* et *feriales*; item

(10) *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. II. l. 1. cap. 3. n. 1. sq.; *Schmalzgr* l. c. n. 31.; *Gasparri* l. c. n. 16.

(11) Conc. Trident. Sess. XXII. doctr. cap. 1. 5.; *Schmalzgr*. l. c.; *Gasparri* l. c. n. 16. sq. n. 853. sq.

(12) *Thalhofer* l. c. t. II. p. 315. sq.; *Maringola*, Inst. liturgicae vol. II. p. 319. sq.

in Missas *de Sanctis*, quae in ipsorum honorem celebrari solent secundum annuam solemnitatem ab Ecclesia institutam (13).

II. In Missas *solemnnes* (generales, conventuales, publicas) et *privatas* sive *lectas* (particulares, solitarias) (14). Illae celebrantur cum sacris ministris et clericis inservientibus (15), cum cantu solemnique caeremoniarum apparatu (16) v. g. Missa papalis, pontificalis sive episcopalis, abbatialis. Quo nomine Missae solemnis etiam continetur Missa *cantata*, quae a *sacerdote cantatur* absque diacono et subdiacono, sed cum sufficienti numero aliorum ministrorum (17).

Privatae sive melius *lectae* vel planae a *sacerdote non cantantur*, sed *leguntur* cum unico clerico vel ministro serviente.

Quae Missae mere lectae non raro rationem *publicarum* Missarum habere possunt. Quibus in casibus complures rubricae de Missis stricte privatis v. g. de unico ministro, de duobus candelis urgeri nequeunt (18).

III. In Missas *votivas* (solemnnes et privadas), quae *extra ordinem officii* pro aliqua speciali causa sive publica sive privata in casibus a rubricis permissis secundum devotam *voluntatem* sive votum petentium vel sacerdotis vel interdum etiam ex *iuris* vel Superioris ecclesiastici *praescripto* celebrantur (19), in

(13) Missale Rom.; Proprium Missar. *de tempore*, Propr. Missar. *de Sanctis* iunct. Rubr. gener. pr. tit. I. sq. tit. IV. n. 3. « *Et quoad fieri potest, Missa cum officio conveniat* »; *Thalhofer* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 863.

(14) Missale Rom., Rubr. gener. tit. XV. sq., Ordo serv. I. sq.; Caerem. Episcop. l. I. cap. 12. n. 11.; *Thalhofer* l. c. p. 317. sq.; *Gasparri* l. c. n. 647. sq. 780.

(15) S. R. C. in caus. S. Iacob. 14. Mart. 1861. ad 2.

(16) Missale Rom. l. c.; S. R. C. in caus. Salutar. 29. Nov. 1856. ad 6., 24 Sept. 1884.; *Thalhofer* l. c. p. 320.; *Gasparri* l. c. n. 858. sq.

(17) Missale Rom., Rit. servand. VI. n. 8.; S. C. de Prop. F. 8. Iun. 1844. in Collect. S. C. d. Pr. n. 883.; S. R. C. in caus. Plocen. 25. Iun. 1898.; Anal. eccles. t. V. p. 360. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 320. sq.

(18) Conc. Trid. l. c. can. 6.; *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. II. cap. 22.; *Gasparri*, l. c.; *Thalhofer* l. c. p. 321. sq. Cfr. c. 43. Conc. Mogunt. (a. 813.) de prohibitis Missis solitariis a solo sacerdote sine ullo ministro celebratis.

(19) Missale Rom., Rubr. gener. tit. IV. Quae Missae votivae sunt triplicis generis. Primi generis sunt illae, quae dicuntur de aliquo Sancto vel mysterio sive aliqua solemnitatem. Cfr. S. R. C. in caus. Wilnen. 22.

Missas *pro defunctis* (solemnēs et privatas), quae, ut ipsa verba insinuant, pro animabus defunctorum legitime applicatae celebrantur secundum speciales ritus ab Ecclesia praescriptos (20).

IV. In Missas *praesantificatorum*, in quibus sacerdos non consecrat, sed tantum communicat sive sumit hostiam antea consecratam. Quae Missae non sunt verae et propriae Missae, ut iam patet ex addito vocabulo; attamen *legitime* certis diebus fiunt in Ecclesia occidentali (21) v. g. secundum ritum Romanum fer. VI. hebdomadae sanctae et orientali (22), ideoque probe distinguendae sunt a Missis *siccis* olim sine consecratione et communione sacerdotis per abusum celebratis (23).

V. *Ex iure antiquo* in Missas *catechumenorum* (24), quae constabant sacris ritibus usque ad offertorium peractis et idcirco veris Missis adnumerari non potuerunt, et in Missas *fidelium* i. e. reliquas liturgiae sive *verae* Missae partes ab offertorio usque ad finem, quibus tantum fideles et poenitentes consistentes interesse poterant.

Praeterea distinguebantur Missae *matutinae* i. e. mane celebratae et Missae *vespertinae* sive *serotinae*, quae certis diebus

Dec. 1753. Secundi generis sunt octo illae, quae habentur in Missali post commune Sanctorum et dedicationis ecclesiae pro singulis feriis. Tertii generis sunt quatuordecim Missae votivae, quae in fine Missalis Romani recensentur. Cfr. quoque de Missis votivis: S. R. C. in caus. Placent. 19. Maii 1607. ad 12., in caus. Asturic. 7. Sept. 1851. ad 3.; in caus. Strigon. 3. Iul. 1896. ad 2.; in caus. Mont. Polit. 20. Maii 1890. ad 1. iunct. decr. 28. Iun. 1889.; Gasparri l. c. n. 869. sq.; Thalhofer l. c. p. 330. sq.; Hinschius l. c. t. IV. p. 196.

(20) Missale Rom. l. c. tit. V.; Conc. Trid. l. c. cap. 2.; recentiores decisiones S. R. C. v. g. in caus. Calagurit. 13. Febr. 1892., decr. 19. Maii 1896. iunct. declar. 12. Ian. 1897., decr. gen. 2. Dec. 1891.; Gasparri l. c. n. 873. sq.; Thalhofer l. c. p. 323. sq.

(21) S. R. C. resol. 5. Mart. 1825.; Gasparri l. c. n. 24. 69.

(22) Cfr. c. 49. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); c. 52. Conc. Trull. (a. 692.) iunct. Hefele l. c. t. I. p. 772.; Collect. Lac. t. II. v. Missa n. 25. 27. 49.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 36. sq.; Gasparri l. c. n. 68.; Nilles, Kalendar. t. II. p. 251. sq.

(23) Cfr. c. 11. Conc. Paris. (a. 1212.-1213.); Durand., Rationale divinator. offic. l. IV. cp. 1. n. 23.; Thalhofer l. c. p. 322. sq.; Hefele l. c. t. V. p. 866. not. 1.

(24) Cfr. c. 4. Conc. Ilerd. (a. 524.-546.) = c. 9. C. XXXV. q. 2. 3.

v. g. quadragesimali tempore sub vesperam circa quintam vel sextam horam celebrari solebant (25).

529. Quemadmodum theologi catholici iam ex ipsa sacra scriptura demonstrant existentiam sacrificii eucharistici (26), ita ex constanti traditione luculenter probant semper in Ecclesia catholica inde a primis saeculis de sacrificio Missae eandem viguisse fidem atque praxim (27). Quae praxis quamvis in partibus *substantialibus* nullam unquam subierit mutationem, tamen in rebus *accidentalibus* per legitimas consuetudines vel expressas leges Ecclesiae multiplicem potuit subire mutationem. Qua ratione factum est, ut Missae sacrificium inde ab antiquis temporibus fuerit celebratum secundum ritum *de tempore* et conformiter *officio divino*. Missae vero *speciales* de Sanctis sunt posterioris aetatis, etiamsi festa *quaedam* Sanctorum v. g. B.V.M. et memoriae martyrum iam antiquo tempore reperiantur (28).

Porro primis temporibus sacrificium Missae potissimum fuit celebratum *coram populo fidelium* et *clero* congregato (σύναξις = collecta), imo assistentibus presbyteris, qui cum suo Episcopo concelebrabant. Id quod diebus dominicis et festis in eadem ara (maiore, cardinali) nonnisi *semel* factum est. At saltem solemnioribus festivitatibus ob numerosioris populi conventum iam tempore S. Leonis M. mos fuit, ut sacrificii oblatio in eadem basilica *iteraretur* (29). *Concelebratio* vero Episcopi cum presbyteris vel complurium sacerdotum, quae etiam nunc in Ecclesia orientali (30) viget, in Ecclesia occidentali ex saeculo decimo tertio fere penitus cessavit, nisi excipias Missam, in qua

(25) *Tertull.*, De orat. cap. 19.; c. 3. Conc. Vasens. (a. 529.) iunct. *Hefele* l. c. t. II. p. 741.; *Maringola* l. c. p. 325. sq.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 318. nôt. 1.

(26) *Luc.* XXII. 20.; *Marc.* XIV. 24.; *Matth.* XXVI. 28.; *I. Cor.* XI. 24.; *Franzelin*, De ss. euchar. sacr. et sacrif. p. 355. sq.

(27) *Doctrina Apostolor.* cap. 14.; *Irenaeus*, Advers. haeres. l. IV. cap. 17. n. 5. iunct. *Schanz* l. c. p. 436. sq. 445. sq.; *Franzelin* l. c. p. 339. sq.; cap. 1. § 3. X. de sum. Trinit. I. 1.

(28) *Thalhofer* l. c. t. I. p. 309. sq. t. II. p. 315. sq. 331. sq.; *Duchesne* l. c. p. 45. sq. 218. sq. 431. sq.

(29) *Durand.* l. c. n. 25.; *Thalhofer* l. c. t. I. p. 758. sq. t. II. p. 317. sq.

(30) *Const. Apost.* l. VIII. cap. 12.; *Collect. Lac.* t. II. col. 222. sq. 524.; *Synod. prov. Ruthen.* (a. 1891.) p. 42.

Episcopus consecratur vel presbyter ordinatur⁽³¹⁾. Quae praxis latina eo facilius fuit introducta, quo magis ibidem iam *ante* saeculum octavum et deinceps dilatatus est usus legitimus Missarum *privatarum* (32) excluso abusu Missarum solitariorum.

Praeterea sacrificium Missae semper in Ecclesia pro vivis atque defunctis oblatum est, sed ex antiquissimis libris liturgicis v. g. ex sacramentario Gelasiano et Gregoriano constat, quod propter singulares necessitates publicas vel privatas etiam speciales exstiterint formulae Missarum v. g. pro pace, pro infirmis. Teste Micrologo deinde saeculo octavo Alcuinus ad instantiam S. Bonifacii formulas Missarum votivarum composuit, quae singulis hebdomadae diebus assignatae, loco formulae ferialis possent adhiberi. Quae formulae Missarum votivarum aliquantulum immutatae, ut patet ex Durando, postea novis correctionibus factis in Missale Pii V. transierunt. Mandante S. Pontifice Clemente XI. Cardinalis Thomasius concinnavit formulam Missae ad postulandam gratiam bene moriendi, quae nunc Missali Romano est inserta. Tandem Leo XIII. per indultum generale 5. lul. 1883. iunct. declar. S. R. C. concessit nova officia votiva loco officiorum ferialium vel festorum simplicium (33).

Similiter *pro defunctis* ex antiquissimo usu Ecclesiae non solum generaliter (34), sed speciali quadam ratione sacrificium Missae oblatum est tum ante sepulturam ipso die obitus vel depositionis tum etiam die anniversario mortis (35). Quibus diebus pro diversitate regionum et disciplinae accesserunt dies tertius, septimus (nonus), tricesimus (quadragesimus) etc. (36), donec tandem a Pio V. ordo dierum, qui nunc viget, ex antiquo more Romano fuerit stabilitus et praeditus singularibus pri-

(31) S. Thom., Summa theol. P. III. q. 82. art. 2. iunct. *Catalan.*, Comment. in Pont. Rom. t. I. p. 140. sq.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 319.

(32) *Bellarmin.*, De sacram. euchar. l. VI. cap. 9; *Thalhofer* l. c. p. 322.

(33) S. August., De civit. Dei l. XXII. cap. 8.; *Durand.* l. c. n. 28. sq.; *Maringola* l. c. p. 321. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 330. sq.

(34) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 2.; *Bellarmin.* l. c. cap. 7.; *Franzelin* l. c. p. 363. sq.; *Gasparri* l. c. n. 873. sq.

(35) *Tertull.*, De coron. mil. cap. 5.; c. 2. Conc. Vasens. (a. 442.); *Thalhofer* l. c. t. II. p. 240. sq. 323. sq.

(36) *Durand.* l. c. l. VII. cap. 35. n. 5. sq.

vilegiis, a quibus praesertim in favorem pauperum etiam Missae lectae non sunt penitus exclusae (37).

II. De sacerdote sacrificii Missae.

530. Sacrificium et sacerdotium cum ex Dei ordinatione sint coniuncta, etiam in Ecclesia catholica ob sanctum et visibile eucharistiae sacrificium existit visibile et externum sacerdotium (38). Qua in re quaeri potest, quinam sint sacerdotes *capaces* vel *legitimi* vel *obligati* ad celebrandum sacrificium Missae.

531. Ministri *capaces* vel habiles ad *conficiendam* eucharistiam sive *validam* Missae celebrationem sunt omnes sacerdotes (*presbyteri et Episcopi*) *valide ordinati*, etiamsi sint apostatae, haeretici, schismatici, excommunicati vel degradati (39). Quamvis ex iure divino complures sacerdotes sacrificium Missae *concelebrare valeant*, ita ut sint tot sacrificia, quot sint sacerdotes simul consecrantes (40), tamen in Ecclesia occidentali ex disciplina vigente huiusmodi praxis *non* amplius est *permissa* excepta Missa ordinationis presbyteri vel consecrationis Episcopi. Quodsi in Ecclesia orientali (41) concelebratio complurium sacerdotum nunc quoque frequentius est recepta quam in Ecclesia latina, tamen quoad ius percipiendi *stipendium* pro Missa concelebrata standum est legitimis consuetudinibus vel statutis unicuique ritui propriis et *intentioni* illorum, qui dant stipendium (42).

(37) S. R. C. 9. Maii 1899; *Gasparri* l. c. n. 875. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 324. sq. Cfr. de certis Missis in honorem Sanctorum vel pro defunctis: Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 3. can. 6.; *Beilarmin.* l. c. cap. 8.; *Gasparri* l. c. n. 864. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 327. sq.

(38) Conc. Trid. Sess. XXIII. doctr. cap. 1.

(39) Cap. 1. § 3. X. de summ. Trin. I. 1.; Conc. Trid. l. c. cap. 4.; *Lugo* l. c. disp. 18. sect. 1.; *Gasparri* l. c. n. 359. sq. Cfr. de usurpato ordine sacerdotali per laicum vel inferiorem clericum: Cap. 1. 2. X. de clerico non ordin. V. 28.; *Urbani VIII.* Const. « *Apostolatus* » 23. Mart. 1628.; *Bened. XIV.* Const. « *Sacerdos* » 20. Apr. 1744. et Const. « *Divinarum* » 2. Aug. 1757.; *Wernz*, Ius Decret. t. I. n. 137.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 179. sq.

(40) *Benedict. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. III. cap. 16. n. 10.

(41) Cfr. supra h. tit. not. 30.; *Bened. XIV.* Const. « *Demandatam* » 24. Dec. 1743. § 9. de ritib. Graeco-Melchitarum.

(42) *Bened. XIV.* Const. « *Demandatam* » § 10. et Synod. Mont. Li-

532. **Legitimi** sive competentes sacerdotes ad **licitam** celebrationem sacrificii eucharistici sunt illi, qui non solum *im-munes* sunt a gravibus delictis (43), irregularitatibus, censuris aliisque poenis et impedimentis canonicis in exercitio ordinis sacerdotalis (44), sed etiam a competente Superiore ecclesiastico debita *licentia* ad Missam celebrandam muniti sunt (45).

Qua in re quoad sacerdotes *peregrinos* i. e. extraneos prae-sertim non dioecesanos *et* vagos atque ignotos (cfr. Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observ.) abrogatis cap. 1. 3. X. de cleric. peregr. I. 22. antiqui iuris Decretalium (46) nunc (cfr. c. 9. Conc. Paris. a. 1212.—1213.) imprimis standum est Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de obser. et Sess. XXIII. cap. 16. de reform.): « *Nullus praeterea clericus peregrinus sine commendatitiis suis Ordinarii litteris ab ullo Episcopo ad divina celebranda et sacramenta administranda admittatur* » (47). Quo iure Tri-dentino etiam ligantur *regulares*. Quare nec regulares peregrini in ecclesiis ad propriam sodalitatem non spectantibus sine lit-teris commendatitiis suorum Superiorum regularium sacrum per-agere possunt (48), nec vicissim permissum est, ut regulares, in *suis* ecclesiis peregrinos sacerdotes *saeculares* vel *regulares*

bani (a. 1736.) (cfr. Collect. Lac. t. II. col. 524. 223.) singulis concele-brantibus sacerdotibus stipendium accipere permittit; at Synod. provinc. Ruthen. (a. 1891.) p. 42. haec statuit: « *Nihilominus (concelebrans sacerdos) applicationem pro aliquo stipendio speciatim sibi oblato, alia die in Missa particulari faciat, eo quod communiter loquendo talis apparet esse intentio dantis; secus vero, si dans in id consenserit.* Cfr. Gasparri l. c. n. 547.

(43) Conc. Trid. Sess. XXII. decret. de observ. « (Ordinarii) *neminem praeterea, qui publice et notorie criminis sit, aut sancto altari ministrare aut sacris interesse permittant* ».

(44) Missale Rom., De defect. in celebr. Mis. VI. sq. VIII.; Gasparri l. c. n. 439.

(45) Conc. Trid. Sess. XXIII. doct. can. 7.; Synod. dioec. Neapolit. (a. 1882.) const. III. cap. 2. n. 3. sq.

(46) Reiffenstuel l. I. t. 22. n. 4.; Maschat, Inst. can., summar. l. I. t. 22.; Gasparri l. c. n. 364. sq.; Wernz, Jus Decret. t. II. n. 151. sq.

(47) Cfr. c. 13. Conc. Chalced. (a. 451.) iunct. Hefele l. c. t. II. n. 518.; Bened. XIV., Inst. eccl. 34. n. 4.

(48) Benedict. XIV. Const. « *Apostolicum ministerium* » 30. Maii 1753. § 6.; Bouix, De iure regular. t. II. p. 189.; Gasparri l. c. n. 372. sq.; Piat, Praelect. iur. regul. t. II. p. 239. sq.

saltem alieni ordinis legitimis litteris commendatitiis carentes admittant ad celebrationem Missae (49). Quodsi Episcopus pro iure suo prohibeat, ne exteri sacerdotes sacrum facere valeant, nisi ipsorum litterae commendatitiae *a se* vel a suo Vicario generali vel delegato fuerint *recognitae* et approbatae, regulares quoque in suis ecclesiis huiusmodi *statuto*, quod Episcopus etiam tamquam Delegatus Sedis Apostolicae condere et censuris munire potest, omnino obedire tenentur (50). At cum ex tali statuto dioecetano iustis querelis locus relinqui possit, si sacerdotibus peregrinis etiam legitimis documentis munitis celebratio Missae temere denegetur vel differatur, Episcopi secundum praxim probatam diversarum regionum etiam Urbis rectoribus ecclesiarum vel vicariis foraneis concedere solent facultates limitato tempore circumscriptas v. g. per tres vel octo vel quindecim dies (51).

533. Sacerdotes ut sint, *legitimi* ministri altaris non solum carere debent *impedimentis* canonicis modo enumeratis, sed etiam *positivis* gaudeant necesse est dispositionibus *corporis* et *animi* (52).

I. Qua in dispositione corporis ab omnibus irregularitatibus (53) immunis imprimis requiritur, ut sacerdos sit *ieiunus*

(49) Conc. Trid. l. c.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 34. n. 4, ubi refert declarationes SS. CC.; *Schmalzgr.* l. III. t. 41. n. 50.

(50) Conc. Trid. Sess. XXII. decret. de observ.; S. C. C. 7. Nov. 1594.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 15. n. 5.; *Bened. XIV.* Const. « *Quam grave* » 2. Aug. 1757. § 12., unde satis patet istam recognitionem et approbationem Episcopi non esse extendendam ad regulares peregrinos, qui in propriis ecclesiis Missas celebrare intendunt, « *cum eius rei cura reservata sit eorum Superioribus regularibus* »; Bouix l. c. p. 188. sq.

(51) Synod. dioec. Neapol. (a. 1882) l. c. n. 4.; Collect. Lac. v. Missa t. III. n. 10. t. IV. n. 10. t. V. n. 20. t. VI. n. 19.; *Gasparri* l. c. n. 373.; qui recte monet sacerdoti extraneo, qui legitimas habeat *proprii* Ordinarii litteras commendatitias, per se non posse *recusari* licentiam celebrandi Missam. Cui sententiae non obstat responsio S. C. C. 26. Aug. 1826. (*Lingen et Reuss*, Caus. select. S. C. C. p. 879.) in casibus particularibus propter speciales circumstantias, non per modum principii generalis data.

(52) Missale Rom., De defect. VIII. IX.

(53) *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 110. sq. de defectibus corporis, quae constituunt irregularitatem.

naturali ieiunio (54) a media nocte iuxta modum computandi tempus naturale vel etiam medium nunc *permissum* (55). Quae lex ieiunii, nisi agatur de casibus *a iure* exceptis (56) aut per legitimam *dispensationem* rigori iuris subductis (57), graviter obligat sacerdotes, eiusque violatores, quibus poenae *latae* sententiae in iure non sunt statutae, certe gravibus poenis v. g. excommunicatione vel aliis prudenti arbitrio Superioris ecclesiastici definiendis plecti possunt et debent (58). Praeterea sacerdos accessurus ad celebrationem Missae curam habeat cultus decentis, modesti, gravis sui corporis ideoque gestet caligas, calceos, vestem talarem suo gradui convenientes (59).

II. Inter dispositiones *animi* sacerdotis celebrantis principem locum occupat *status gratiae*, in quo debet esse constitutus (60).

(54) Cfr. c. 28. Conc. Hippon. (a. 393.); S. August. in c. 54. D. II. de consecr.; c. 10. Conc. Paris. IV. (a. 573); c. 6. Conc. Matiscon. II. (a. 585.); c. 29. Conc. Trull. (a. 692.); cap. 5. X. de celebr. III. 41.; Missale Rom. l. c. IX. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 19. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 409.; *Gasparri* l. c. n. 448. sq. (de ieiunio naturali); *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XI. cap. 13. (de usu tabaci); S. C. Inq. 23. Apr. 1890. (de artificiali stomachi lavamine saltem *ex gratia* concesso ante celebrationem Missae).

(55) S. R. C. in caus. Ocean. 7. Sept. 1850.; S. R. C. in caus. Trevir. 22. Iul. 1893; S. C. Inq. 9. Aug. 1899.; *Gasparri* l. c. n. 105. sq.

(56) Missale Rom. l. c. III. IV.; *Schmalzgr.* l. c. n. 23. sq.; *Gasparri* l. c. n. 434. sq.; *Hollweck* l. c. p. 325.

(57) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 8. n. 10. sq. 19. sq. At ex disciplina vigente huiusmodi dispensatio ad sumendum cibum vel potum ante Missae celebrationem a S. C. Inq. concedi non solet.

(58) Cfr. cit. c. 10. Conc. Paris. IV. (a. 593.); c. 2. Conc. Tolet. VII. (a. 646.) = c. 16. C. VII. q. 1.; S. C. C. in caus. Tolet. 25. Ian. 1772., ubi tantum « *ad cautelam* » data est dispensatio ab irregularitate; *Hollweck* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 438.

(59) Missale Rom., Rit. serv. I. n. 2.; S. R. C. in caus. Gerund. 31. Aug. 1872.; Collect. Lac. v. Missa v. g. t. III. n. 9. t. IV. n. 13. 14. t. V. n. 11. t. VI. n. 12.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 38.; *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 175. sq.; *Gasparri* l. c. n. 415. sq. Quae in Missali Rom., De defect. IX. n. 5. dicuntur aut coniugatis presbyteris orientalibus iniunguntur (cfr. Conc. provinc. Alba-Iul. a. 1872. p. 140.; *Gasparri* l. c. n. 424.) magis ad puritatem animi quam defectum corporis videntur referri.

(60) Cap. 7. X. de celebr. III. 41.; *Bened. XIV.* Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 1.; Collect. Lac. v. Missa v. g. t. IV. n. 5. 6. t. VI. n. 6.; *Schmalzgr.* l. c. n. 18.

Quare etiam sacerdos, qui peccati mortalis sibi conscius est, habita copia confessarii absque praemissa confessione sacramentali sacrificium eucharisticum celebrare nequit; quodsi *necessitate urgente et deficiente copia confessarii* absque praevia confessione celebravit, quamprimum potest, confiteri debet (61). Porro ut cum debita animi devotione accedat, priusquam Missam celebret, saltem matutinum cum laudibus recitare curet; at ista rubrica ad summum levem imponit obligationem (62).

534. **Obligati** ad celebrandum sacrificium Missae sacerdotes possunt esse ex compluribus *titulis*:

535. **Ratione sacerdotii** omnes sacerdotes iuxta magis fundatam sententiam *vi iuris divini* ex obligatione *personali* saltem aliquoties Missam celebrare tenentur (63); ex *iure vero ecclesiastico* ut saltem *ter* vel *quater* in anno sacrum faciant graviter obligantur, nisi iusta causa excuset; secus ab Episcopo per suspensionem vel alias congruas *poenas* ferendae sententiae puniri possunt (64).

Praeterea iuxta Concilium Tridentinum Sess. XXIII. cap. 14. de ref. *Episcopus curet*, ut sacerdotes *simplices* saltem diebus dominicis et festis solemnibus Missas celebrent. Quae cura licet *Episcopo* sit *praescripta*, tamen non poenis et censuris, sed potius *exhortationibus* et admonitionibus est in praxim deducenda, nisi agatur de casu merito excipiendo, quo populus vel illius pars

(61) Conc. Trid. Sess. XIII. decr. de ss. euch. cap. 7. can. 11. iunct. Missale Rom., De defect. VIII. n. 3.; *Alexand. VII.* prop. damn. 18. Mart. 1666. n. 38.; *Lugo* l. c. disp. 14. sect. 4. sq.; *Gasparri* l. c. n. 440.

(62) Missale Rom. l. c. X. et Ritus serv. I. n. 1.; *Gasparri* l. c. n. 452., qui recte rigidam sententiam Benedicti XIV. posthaberi posse docet.

(63) Luc. XXII. 19.; Hebr. I. 5.; Conc. Trident. Sess. XXII. doct. cap. 1. can. 2.; *S. Thom.*, Summa theol. P. III. q. 82. a. 10.; *Schmalzgr.* l. c. n. 39.; *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacr. l. III. cap. 1. aliique communius v. g. De Angelis, Lehmkühl; aliter *Lugo* l. c. disp. 20. sect. 1. cum nonnullis antiquis doctoribus. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 411. sq.; *Hollweck* l. c. p. 324. sq.; *Van de Burgt*, De celebr. Missar. p. 22. sq.

(64) Cap. 9. X. de celebrat. III. 41. iunct. declar. S. C. C. mense Dec. 1669. Cfr. quoque c. 6. Conc. Tarracon. (a. 1316.); cap. 7. Conc. Tolet. (a. 1324.); cap. 12. Conc. Tolet. (Arand. a. 1473.); *Van de Burgt* l. c. p. 5. sq.

non possit satisfacere praecepto ecclesiastico (65). Quare quamvis summopere desiderandum sit, ut omnes sacerdotes *singulis diebus* etiam *ferialibus* digne Missam celebrent (66), tamen vera lege ecclesiastica tale onus ab Episcopis *simplicibus* sacerdotibus nulla ratione potest imponi; imo vel ipsi Episcopi ex iure communi ad hoc non compelluntur, quamvis *non deceat* eos absque rationabili causa transire ullum diem, quo a Missa celebranda *vel* audienda abstineant (67).

536. Ratione officii vel beneficii ecclesiastici:

I. Omnes, qui *officium curae animarum* habent, generatim pro populo sibi commisso ex obligatione personali et reali Missam celebrare *et* applicare debent (68), nisi ex causa canonica saltem ab onere personali liberentur.

a) Quae obligatio speciatim adstringit *Episcopos residentiales* et *Praelatos nullius, non* Episcopos titulares vel auxiliares (69), Vicarios Apostolicos vel Vicarios generales (70) vel capitulares (71).

Porro tenentur *parochi*, qui in parochia *canonice* erecta *vi officii* ab Episcopo forte ad *nutum* tantum commissi actu habent curam animarum (72), et quotquot iisdem aequiparantur

(65) Bened. XIV. Const. «*Declarasti*» 16. Mart. 1716 § Minus; S. C. C. 25. Febr. 1617. Hinc nimis *generaliter Hinschius* l. c. t. IV. p. 182. negat ab Episcopis posse sacerdotibus simplicibus imponi *obligationem iuridicam* celebrandi Missam. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 413.

(66) Cap. 12. X. de celebr. III. 41.; Collect. Lac. t. III. col. 930. 859. t. V. col. 22. 49. 54. 462. 379. 676. 901. t. VI. col. 48. 544.; Bened. XIV. De ss. Miss. sacrif. l. III. cap. 2.; *Schmalzgr.* l. c. n. 36.

(67) Cap. 12. de privileg. V. 7. in Sext. Quo capite non continetur *praeceptum* Episcopis datum singulis diebus celebrandi *vel* audiendi Missam, ut putat *Hinschius* l. c. p. 182.

(68) Hebr. V. 1. sq.; Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 1. 14. de ref.; S. C. de Prop. F. 23. Mart. 1863. et *Tarquini* in Act. S. Sed. vol. 1. p. 389. sq.; *Gasparri* l. c. n. 496. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 23. sq.; Act. S. Sed. vol. VII. p. 192. sq. not. 1. sq.; *Hinschius* l. c. p. 202. sq.

(69) Leo XIII. Const. «*In suprema*» 10. Iun. 1882.; *pro Ecclesia orientali* S. C. de Prop. F. 8. Nov. 1882.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 228.; Synod. prov. Ruth. (a. 1891.) p. 41. sq.

(70) Collect. S. C. de Prop. F. n. 93. 205., ubi referuntur decreta S. C. de Prop. F. per cit. Const. Leonis XIII. non abrogata.

(71) S. R. C. in caus. Marsor. 12. Nov. 1831. ad 22. 23.

(72) Conc. Trid. l. c.; Bened. XIV. «*Cum semper*» 19. Aug. 1744.

velut administratores parochiae vacantis, vicarii perpetui vel temporanei parochi habituales (73). Quare ab illa obligatione immunes sunt missionarii in omnibus regionibus, ubi parochiae canonicae nondum existunt, porro coadiutores, qui vivo parcho in cura animarum tantum opem ferunt, item capellani omnium illorum institutorum v. g. hospitalium, collegiorum, quae in veras parochias non sunt erecta (74).

Superiores regulares quamvis ex certa lege ecclesiastica pro suis subditis regularibus Missam celebrare et applicare non teneantur (75), tamen idcirco non soluti sunt a praecepto divino pro ovibus sibi commissis saltem aliquoties durante officio offerendi sacrificium Missae (76).

b) Quoad *tempus* illa obligatio celebrandi et applicandi Missam urget omnes pastores animarum *a momento* suscepti muneris pastoralis i. e. in Rom. Pontifice ab electione acceptata et in Episcopis et parochis a die captae possessionis atque omnibus *diebus dominicis et festis de praecepto* iuxta catalogum festorum Urbani VIII. et Clementis XI., nisi a Sede Apostolica obtenta fuerit reductio vel translatio huius oneris. Nam obligatio curatorum celebrandi et applicandi illis diebus ita est *adnexa*, ut privato arbitrio vel quacunque consuetudine in alium diem *transferri* nequeat, nisi in casu quorundam pauperum parochorum a Benedicto XIV. de iure communi iam excepto et Episcoporum dispensationi concessa atque in aliis casibus per indultum apostolicum ampliore favore permissis (77).

ad Ordin. Ital.; S. C. C. 30. Mart. 1867. 14. Dec. 1872.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 250.; Synod. prov. Ruthenor. (a. 1891.) p. 41. sq.; Act. S. Sed. v. Missa pro pop.

(73) Bened. XIV. l. c. §§ 4. 9. 10.; S. C. C. in caus. Ostiens. 29. Ian. 1724.

(74) S. C. de Prop. F. 8. Nov. 1882.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 191. iunct. n. 204. 205. 206. 207. 209. 210.; S. C. C. in caus. Policastr. 23. Maii 1857. et *Lingen et Reuss*, Caus. select. S. C. C. p. 790. sq. 794. sq.

(75) S. C. C. 15. Mart. 1710. in caus. ord. S. August. distulit resolutionem. Cfr. *Giraldi*, Expos. iur. pont. P. II. sect. 85.

(76) Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 1. de ref.; *Lehmkuhl*, Theolog. mor. vol. II. n. 196.; *Gasparri* l. c. n. 506. 514. 534.

(77) Pii IX. Const. « *Amantissimi* » 3. Maii 1858.; *Bouix*, De paro-

c) Quoad *locum* Episcopi vel Praelati nullius non obligantur *omnibus* diebus praescriptis ad celebrandam et applicandam Missam pro populo in *ecclesia cathedrali* vel praelatitia, imo salva lege residentiae nec *intra* dioecesim vel territorium nullius; ipsorum enim obligatio magis est *personalis* et *realis* quam *localis*, ideoque si *duabus* dioecesibus vel Praelaturis nullius *aeque principaliter unitis* praesunt, *unam* solummodo Missam pro utroque populo applicare tenentur. At *parochi aliique curati* ipsis aequiparati propter obligationem *etiam localem in ecclesia parochiali*, ad quam populus ad audiendam Missam accedere *solet*, sacrificium eucharisticum pro populo celebrare et applicare debent, nisi legitime absint vel in ecclesia quadam filiali Missam celebrent (78); quodsi simul duas vel tres regunt parochias aequae principaliter vel subiective vel nullo modo unitas, tot Missas applicare debent, quot parochias administrant, nisi indultum apostolicum obtineant *una* Missa omnibus satisfaciendi obligationibus (79).

d) Quod onus in curatis nec per *consuetudinem* etiam immemoriam nec per *dispensationem* tolli potest, quatenus nittitur *iure divino* (80); porro etiamsi *iure ecclesiastico* est magis

cho p. 565. sq.; Gasparri l. c. n. 515. sq. *Parochi* ut singulis diebus *ferialibus* in sua ecclesia parochiali Missam privatam saltem *celebrent*, ex iure communi non obligantur. At recentiora Concilia provincialia parochos enixe *hortari* solent ad quotidianam Missae *celebrationem*, nisi gravis iustaque causa obstet. Cfr. Collect. Lac. v. Missa v. g. t. III. n. 22. t. V. n. 14. t. VI. n. 14. Neque ex disciplina vigente quidquam videtur obstare, quominus Episcopi legitimo impedimento cessante etiam maiore cum rigore urgeant *quotidianam* Missae *celebrationem* in ecclesiis parochialibus. Cfr. S. C. C. 10. Maii 1681. apud Ferraris l. c. v. Missa art. 3. n. 3. iunct. Collect. Lac. l. c. t. V. n. 14. Quae maior severitas eo magis est applicanda, si in beneficiato verificentur conditiones causae Firmanae a S. R. C. 16. Mart. 1833. decisae. Benedict. XIV. cit. Const. « *Cum semper* » 19. Aug. 1744. § 8.; S. C. C. in caus. Portugall. 30. Maii 1867.

(78) Bened. XIV. Const. « *Cum semper* »; S. C. C. in caus. Mechlin. 25. Sept. 1847. ad 3.; Lingen et Reuss l. c. p. 783. sq.; Gasparri l. c. n. 533. 507. sq. 523. sq.; Van de Burgt l. c. p. 21. sq.

(79) S. C. de Prop. F. 26. Febr. 1875.; S. C. C. in caus. Catalaunen. 8. Iun. 1873., in caus. Metens. 8. Febr. 1849.; Lingen et Reuss l. c. p. 786. sq. 799. sq.

(80) Bened. XIV. « *Cum semper* » § 5.; S. C. C. in caus. Mechlin.

determinatum et *extensum*, tamen consuetudo contraria generatim non admittitur (81), sed ad summum quoad *accidentales* quasdam determinationes (v. g. circa numerum dierum in Ecclesia orientali) in casibus a iure speciatim expressis (82). Quodsi ab Episcopo vel paroco ulterior desideratur limitatio iuris ab Ecclesia constituti, a sola Sede Apostolica per dispensationem interdum obtineri potest (83).

II. *Beneficiati* etiam *non curati*, quorum officiis onus celebrandarum Missarum sive quotidie sive quibusdam tantum diebus sive cum certis conditionibus solemnitatis, loci, temporis etc. adnexum est, Missae sacrificium offerre tenentur. Qua in re si simpliciter *quotidiana* celebratio Missae *per ipsum* beneficium claris et expressis verbis requiritur, voluntas fundatoris ex aequitate canonica accipit interpretationem ad tramites iuris communis et resolutionum S. C. C. et doctrinae probatorum doctorum. Quare huiusmodi beneficiati a celebratione Missae *vacare* possunt, quotiescumque aliqua legitima causa concurrat, nec *per alium* oneri Missarum satisfacere debent, si propter infirmitatem tantum per quindecim dies aut ex causa honestatis vel devotionis semel in mense a celebranda Missa vacent. Imo quamvis ex declaratione S. C. C. diebus licitae vacationis ne-

25. Sept. 1847. ad 1. 2. et in caus. Brixien. 3. Mart. 1855.; S. C. de Prop. F. 8. Nov. 1882.

(81) S. C. de Prop. F. 1. c. et 23. Mart. 1863. (de Ecclesia orientali); S. C. C. in cit. caus. Mechlin. ad 4. et in caus. Celimont. 9. Apr. 1891. At quamvis parochus diebus dominicis et festis ex iure communi suae obligationi satisfaciat per Missam *lectam* in ecclesia parochiali rite applicatam, tamen iure particulari potest esse adstrictus (Collect. Lac. v. Missa v. g. t. III. n. 22. 28. t. V. col. 341. 463.), ut cessante gravi incommodo *ipse* Missam principalem hora fixa *cantet*. Quodsi alius sacerdos Missam illam solemnem vel cantatam celebret loco parochi, qui in ecclesia parochiali aliam dicit Missam privatam, *applicatio* pro populo nequaquam *alteri* illi sacerdoti committi potest, sed ab *ipso* paroco *personaliter* in sua Missa privata fieri debet. Cfr. Bouix l. c. p. 575. sq.; Gasparri l. c. n. 522. sq.; Hinschius l. c. p. 197. sq. 201.

(82) S. C. C. in caus. Camerin. 16. Dec. 1820. et in caus. Spolet. 14. Maii 1831.; Gasparri l. c. n. 520. sq. 525. sq.

(83) S. C. C. in cit. caus. Catalaun., in caus. Rupell. 8. Iul. 1843., in caus. Trevir. 18. Iul. 1893. Cfr. de reiectis postulatis: Lingen et Reuss l. c. p. 800. sq.; S. C. C. in caus. Spolet. 27. Maii 1893.

queant pro scipsis vel aliis praeterquam pro fundatoribus celebrare, tamen *regula* illa *generali* non videntur prohiberi, quominus *aliquoties in anno* v. g. quater vel sexies iisdem diebus pro se vel pro suis cognatis, amicis, benefactoribus Missam applicent.

Quodsi in fundatione *absolute* dicitur per beneficiatum *vel per alium* quotidie Missam esse celebrandam, beneficiatus ad *personalem* celebrationem pariter non adigitur, sed *per alium* omnino suae obligationi satisfacere *potest et debet* (84).

Speciatim ratione beneficii *choralis* in omnibus *Capitulis* sive cathedralibus sive collegiatis Missa conventualis, quae *singulis diebus* tempore a rubricis praescripto celebranda atque ordinarie solemniter *cantanda* est a clero, ex iure ecclesiastico pro benefactoribus *in genere* debet *applicari* « *eodem prorsus modo, quo Missam parochialem ab iis, qui curam animarum gerunt, pro populo sibi commisso singulis saltem diebus festis de praeepto applicari debere superius declaravimus* » (85).

537. **Ratione stipendii** sive *fundati* sive *manualis ex iustitia obligantur omnes sacerdotes, qui more consueto in Ecclesia stipendia Missarum sibi data acceptant.*

I. *Principium* hac in re inconcussum est illud, quod stipendium non sit nec esse possit *pretium* temporale pro Missa vel pro fructu medio sacrificii eucharistici, quem theologi fusiùs explicant. Id enim esset manifeste simoniacum ipsoque iure

(84) Cap. 11. X. de praeb. III. 5. iunct. S. C. C. in caus. Gallin. 24. Febr. 1872. et in caus. Collensi 18. Sept. 1683. et in caus. Rom. 4. Iun. 1689. et 17. Nov. 1695. et 2. Oct. 1721.; *Schmalzgr.* l. c. n. 38.; *Giraldi*, Exposit. iur. pont. P. I. sect. 366.; *Gasparri* l. c. n. 622. sq. et de sacr. ordin. n. 599.; *Van de Burgt* l. c. p. 69. sq.; *Lehmkuhl* l. c. vol. II. n. 202. not. 1.; Act. S. Sed. vol. VII. p. 173. sq. 181. not. 1.

(85) Benedict. XIV. Const. « *Cum semper* » §§ 11. sq.; cap. 11. X. de celebr. III. 41. iunct. *Fagnano* in h. c.; decis. S. C. C. in Act. S. Sed. v. Miss. conventualis et in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 133. sq. et apud *Lingen et Reus* l. c. p. 578. sq.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 107. n. 11. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 28. sq.; *Gasparri* l. c. n. 627. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 196. sq. Cfr. de Missa conventuali in Ecclesia orientali: Synod. Sciari. (a. 1888.) p. 112. sq., et in ecclesiis regularibus: Cap. 1. de celebr. III. 14. in Clem.; S. R. C. 13. Febr. 1666. (Not.) ad 6.; Arch. f. k. K. t. 36. p. 208. sq.; *Piat*, Praelect. iur. regular. t. I. p. 324. sq.

divino prohibitum. At ex natura rei vel iure ecclesiastico nihil obstat, quominus sacerdos *in propriam sustentationem* saltem partialem accipiat donationem, cui ad instar *modi* appositum est onus celebrandi et applicandi Missam secundum intentionem et voluntatem donatoris. Nam qui altari deserviunt, cum altari participant sive habent *ius naturale* ad honestam sustentationem neque suis stipendiis militare tenentur (86). Quare non solum Wicleffitae, Lutherani, Calvinistae, sed etiam Synodus Pistoriensis doctrinam et praxim Ecclesiae ut simoniacam perperam impugnarunt, atque Pius VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 30. 54. Pistoriensium, qua inter alia ut turpem abusum notarunt unquam praetendere eleemosynam pro celebrandis Missis pro suprema sua auctoritate damnavit ut falsam, temerariam, ecclesiastici ac pastoralis iuris laesivam, in Ecclesiam eiusque ministros iniuriosam.

II. Quodsi *historia* consulatur, stipendia Missae, quae nunc sacerdotibus dantur, suam habent *praeformationem* in antiquis *oblationibus*, quae a fidelibus tempore offertorii in ipsa Missa factae sunt (87). Quibus oblationibus, quae primis saeculis ne-

(86) *S. Thom.*, Summa theol. II^a. II^{ae}. q. 100. a. 2.; *Lugo* l. c. disp. 21. sect. 1., ubi reiectis modis falsis ex debito *obedientiae* vel ex *donatione* sub *mera conditione* vel ex religione vel labore explicandi et probandi praxim stipendiorum praeclare exponit, quomodo legitimum stipendium ut praerequisitum ad Missam i. e. ut *partialis sustentatio* a sacerdote celebrante licite exigi et acceptari possit, ita ut ex contractu *do, ut facias*, vel *facio, ut des* sive ex *donatione* cum *onere* sive cum *modo* vel ex promissione *onerosa* utrimque oriatur vera obligatio *ex iustitia*; *Gasparri* l. c. n. 540. sq. 584. sq.; *Lehmkuhl*, Theolog. moral. vol. II. n. 199.; *Van de Burgt* l. c. p. 47. sq.; *Wernz* l. c. n. 195. sq. 255. (*de foundationibus* ecclesiasticis). Quae *Hinschius* l. c. t. IV. n. 209. sq. contra explicationem supra propositam et veteres quosdam canonistas v. g. *Schmalzgr.* l. V. t. 3. n. 89. sq. affert, solidis argumentis non innituntur; nequaquam enim sufficit ad vitandam simoniam, ut quis cum *Hinschius* recurat ad *modum* donationi appositum, sed demonstrandum est *modum* illum onerosum niti *titulo iusto* ex natura rei iureque divino admissio; huiusmodi titulus ex natura rei approbatus atque ab Ecclesia servatis servandis permissus est illa *partialis sustentatio* sacerdotis celebrantis, *si quis eius ministerium spirituale implorat*. Cfr. *Lugo* l. c. n. 3. Quare difficulter intelliguntur, quae *Scherer* l. c. t. II. p. 654. de *meritis* *Hinschius* in hac quaestione iuridica docet. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 82. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 68. sq.

(87) I. Cor. IX. 13.; *S. Irenaeus*, Adversus haeres. l. IV. cap. 18.;

quaquam tantum pane et vino constabant (88), saltem iam saeculo septimo pecunia numerata accessit (89), quae ex saeculo duodecimo magis magisque locum obtinuit reliquarum oblationum (90). At illae oblationes *generales* etiam tempore sacrae liturgiae datae vim *stricti stipendii*, quod quis sacerdoti elargitur ad obtinendum fructum medium sive specialem applicationem sacrificii eucharistici, nondum habuerunt (91). Quae praxis veri stipendii saltem saeculo octavo fuit recepta; nam in regula Chrodegangi canonicis conceditur facultas accipiendi eleemosynam pro Missa sibi oblatam atque libere de illa disponendi; multo magis autem ex saec. 11. et 12. est divulgata (92).

At saeculis quoque sequentibus non defuerunt Concilia particularia, quae stipendiis Missarum per rigida pacta exactis vel datis parum faverent (93) aut iustis querelis de avaritia et simoniaciis artibus sacerdotum novis decretis afferrent medelam (94). Postquam Martinus V. Const. « *Inter cunctas* » 24. Apr. 1418. n. 19. sententias haereticorum proscripsit, Patres Tridentini Sess. XXII. decr. de observ. novo vigore abusus inter catholicos eradicare studuerunt. Quorum vestigia usque ad nostram aetatem secuti sunt Romani Pontifices, qui sive per Litteras Apo-

c. 28. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 111. 167. 800. sq.; c. 28. Conc. Hippon. (a. 393.); Innoc. I. ad Decent. Eugub. (a. 416.) = c. 73. D. I. de consecr.; c. 2. Conc. Vasens. (a. 442.); c. 14. Conc. Aurel. I. (a. 511.); c. 4. Conc. Matiscon. II. (a. 585.); c. 12. Conc. Roman. (a. 1078.) = c. 69. D. I. de consecr.; *Berlendis*, De oblationibus ad altare; *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. III. cap. 1. n. 1. sq.; *Kraus* l. c. v. Oblatio; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 148. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 222.

(88) Cfr. c. 3. 4. 5. Apost.; *Kraus* l. c.

(89) Cfr. c. 14. Conc. Emerit. (a. 666.).

(90) *Thalhofer* l. c. p. 150. sq.

(91) *Benedict. XIV.* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 535.; *Kraus* l. c. v. Dip-tychen; *Thalhofer* l. c. p. 153.

(92) *Benedict. XIV.* l. c.

(93) Cfr. c. 41. Conc. Strigon. (a. 1114.); c. 3. Conc. Eborac. (a. 1195.); cap. 5. Conc. Tolet. (a. 1324.). Cfr. quoque cap. 8. X. de pactis I. 35., quo *generatim* pacta in spiritualibus prohibentur.

(94) Cfr. c. 11. Conc. Paris. (a. 1212.-1213.); capit. 8. Synod. Cantuar. (a. 1236.).

stolicas sive per decreta SS. CC. reprobatis abusibus etiam quamplurima solverunt dubia de stipendiis Missarum (95).

III. *Ex disciplina vigente solummodo pro dato iam stipendio* Missam applicare licet, non anticipando pro eo, qui postea forte Missam atque stipendium dabit (96). Nec fieri potest *acceptatio stipendii*, si iure ecclesiastico pro certis Missis est expresse prohibita velut in casu binationis vel trinationis praeter primam Missam (97), nisi adsit privilegium generale v. g. in festo natiuitatis D. N. I. Chr. (98) vel indultum quoddam speciale Sedis Apostolicae v. g. in favorem pauperis seminarii (99).

Quod stipendium Missae *exigi et acceptari* tantum potest secundum *taxam synodalem* ab Ordinario loci sive expressa lege dioecesana sive legitima consuetudine rite definitam (100). Cui taxae synodali etiam regulares exempti omnino stare tenentur (101). At sacerdotes saeculares et regulares stipendium *maius* taxa synodali *sponte* oblatum licite *acceptare* valent atque adeo ab Episcopo nequeunt prohiberi (102); vicissim *minore* stipendio

(95) Cfr. v. g. Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » prop. 30. 54.; Innoc. XII. Const. « *Nuper* » (S. C. C.) 23. Nov. 23. Dec. 1697.; S. C. C. in caus. congr. pass. 16. Dec. 1893. iunct. resp. declar. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 136. sq.

(96) Quem abusum in Hispania vigentem damnarunt Paulus V. (S. C. C. 15. Nov. 1605.) et Urbanus VIII. (S. C. C.) 21. Iun. 1625. Cfr. *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 92.; *Gasparri* l. c. n. 537.

(97) *Benedict. XIV.* Const. « *Quod expensis* » 26. Aug. 1748. § Quam vero; S. C. C. in caus. Camerac. 25. Sept. 1858. et in caus. Salamant. 22. Febr. 1862.; *Gasparri* l. c. n. 395. sq.

(98) Cap. 3. X. de celebr. III. 41. iunct. *Lugo* l. c. n. 18.

(99) Cfr. v. g. S. C. C. pro neg. eccl. extr. 16. Dec. 1873.; S. C. de Prop. F. 15. Octob. 1863.

(100) Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observ. iunct. S. C. C. 15. Nov. 1698.; Collect. Lac. v. Missa v. g. t. III. n. 35. sq. t. IV. n. 28. t. V. n. 23. sq. t. VI. n. 31. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. V. cap. 5. n. 1. sq.

(101) S. C. C. in caus. Roman. 15. Ianuar. 1639.; *Benedict. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. III. cap. 21. n. 13. At illa obligatio ad *alia* statuta Episcoporum de stipendiis Missae non est arbitrarie extendenda. Cfr. v. g. decretum Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 852., quo prohibetur Missas celebrandas dare extra uniuscuiusque dioecesis ambitum absque Ordinarii permissione iunct. decreto « *Vigilanti* » S. C. C. 25. Maii 1893.; *Gasparri* l. c. n. 565. sq. 581. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 240. sq.

(102) S. C. C. in caus. Pistoriens. 16. Ianuar. 1649.

contenti esse possunt, nisi Episcopus relicta libertate *gratuito* Missam applicandi, pro suo iure prohibeat stipendium *infra* taxam synodalem saltem regulariter *admittere* (103).

Colligentes vero eleemosynas *maioris* pretii pro Missis et ex iis *lucrum* captantes, faciendo eos celebrari in locis, ubi Missarum stipendia *minoris* pretii esse solent, ipso facto incurrunt excommunicationem R. Pontifici reservatam (104). Quae praxis eo magis fuit damnanda, cum iam diu statutum esset « *a quolibet sacerdote stipendia seu eleemosyna maioris pretii pro celebratione Missae a quocumque accepta non posse alteri sacerdoti huiusmodi Missam celebraturo stipendium seu eleemosynam minoris pretii erogari, etsi eidem sacerdoti Missam celebranti et consentienti, se maioris pretii stipendium seu eleemosynam accepisse indicasset* » (105).

Quae prohibitio sibi retinendi *partem* stipendii accepti non urget, quotiescumque adest *iustus* retinendi *titulus*, cum agatur aut de casibus in prohibitione *non comprehensis* aut quoad (106) Missas *celebrandas* obtentum fuerit *indultum apostolicum*, vel consensus *oblatorum* habeatur, vel sacerdos, cui onus celebrandi

(103) S. C. C. in caus. S. Severini 16. Iul. 1689.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 464. sq. iunct. t. III. col. 498.

(104) Bened. XIV. Const. « *Quanta cura* » 30. Iun. 1741. §§ 1. 2. 5.; Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* », S. C. Inq. 13. Ian. 1892.; Gasparri l. c. n. 600.; Hollweck l. c. p. 191. sq.; comment. Const. « *Ap. Sed.* » v. g. D'Annibale, Pennacchi, Bucciaroni alique, qui interdum nimis videntur inherere cortici verborum aut vicissim verbis addere *limitationes*, quae in *textu* non habent fundamentum.

(105) Bened. XIV. cit. Const. « *Quanta cura* » §§ 2. 3. iunct. Alexandr. VII. prop. damn. 9. d. 24. Sept. 1665.; De Angelis, Praelect. iur. can. l. III. t. 41. n. 6.; Gasparri l. c. n. 599.; cfr. quoque S. C. C. 6. Maii 1865. de reprobata conventionem permutandi Missarum *applicationem* non facta permutatione stipendiorum in Act. S. Sed. vol. II. p. 194. sq. 199. not. 1. et Van de Burgt l. c. p. 92. sq. et Gasparri l. c. n. 610.

(106) V. g. si Missae celebrandae sunt onus *adnexum beneficio* vel *capellaniae* (Innoc. XII. Const. « *Nuper* » § 22. n. 8.; S. C. C. 15. Martii 1745.), aut certa stipendia Missarum ordinario maiora constituunt *partem congruae parochialis* vel iurium stolae (S. C. C. in caus. Monac. et Colon. 25. Iul. 1874. et in caus. Trevir. 11. Maii 1888.), aut pinguius stipendium revera datum est *intuitu personae*. Cfr. Gasparri l. c. n. 602. sq.; Bargilliat l. c. n. 958.

committitur, omnino sponte et liberaliter partem stipendiorum sibi debitam condonet (107).

Similiter *collectio* stipendiorum Missae, quae est turpe mercimonium (108) vel saltem *speciem* habet turpis mercimonii, a S. C. C. 25. Iul. 1874. est proscripta. Quod responsum nequaquam ubique observatum eadem S. C. C. novo decreto « *Vigilanti* » 25. Maii 1893. confirmavit gravibusque munivit poenis (109). Cum decretum « *Vigilanti* » non paucas nanciscerentur difficultates, S. C. C. 24. Febr. 1894. nimis subtilibus interpretationibus praecluserat aditum atque in epistola circulari ad Ordinarios Italiae 28. Aug. 1897. data denuo inculcavit decreti executionem et sanctionem. Quare mitior quaedam praxis innixa responsis particularibus S. Poenitentiariae 6. Octob. 1862. et S. C. C. 24. Apr. 1875. certe nunc solummodo vi novi et specialis *indulti apostolici* retineri potest (110).

Stipendiis Missarum a sacerdote legitime *acceptis* ex obligatione *iustitiae* ita satisfaciendum est (111), ut *tot* Missae secundum *substantiam* (112) et *circumstantias* loci, temporis, qualitatis (113) expetitas *celebrentur et applicentur*, quot eleemosy-

(107) S. C. C. 25. Iul. 1874. ad 7. et 24. Apr. 1875.; *De Angelis* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 607. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 74. sq.; Act. S. Sed. vol. VIII. p. 650. sq.

(108) Benedict. XIV. Const. « *Apostolicae servitutis* » 25. Febr. 1741.; S. Poenitent. 19. Nov. 1863.

(109) « *Si quis ex sacerdotali ordine contra enuntiata decreta (i. e. S. C. C. 25. Iul. 1874.) deliquerit, suspensioni a divinis S. Sedi reservatae et ipso facto incurrendae obnoxius sit; clericus autem sacerdotio nondum initiatus eidem suspensioni quoad susceptos ordines similiter subiaceat et inhabilis praeterea fiat ad superiores ordines suscipiendos; laici demum excommunicationi latae sententiae Episcopis reservatae obstringantur* ». Cfr. *Bucceroni* in *Analect. eccl.* t. IV. p. 374. sq.; *Hollweck* l. c. p. 192. sq.

(110) *Analect. eccles.* t. IV. p. 209. sq.; Act. S. Sed. vol. XXVI. p. 533. sq.; *Hollweck* l. c. p. 193. not. 11.; aliter ut videtur *Gasparri* l. c. n. 575.

(111) Innoc. XII. Const. « *Nuper* » 23. Nov. 23. Dec. 1697. §§ 3. 4.; *Gasparri* l. c. n. 584. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 68. sq. 98. sq.

(112) Alex. VII. prop. damn. 8. 10. d. 24. Sept. 1665.; Innoc. XII. l. c.; *Benedict. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. III. cap. 21. n. 8.

(113) S. C. C. in caus. Aretina 16. Sept. 1826., in caus. Patavin. 23. Apr. 1861. etc. apud *Lingen et Reuss* l. c. p. 317. sq. 369. sq. (de loco);

nae datae fuerunt, nisi donatores stipendiorum manifeste voluerint habere pro compluribus stipendiis tantum *unius* Missae *applicationem* vel tot Missarum *celebrationem*, quot dederant eleemosynas relictæ sacerdoti plena libertate de earundem Missarum applicatione (114).

Quae obligatio celebrandi et applicandi Missas *cessat*, si *absque culpa* illius, qui onere gravatur, *bona* vel *reditus* (dos) *foundationis* Missarum *pereant*; at sola *praescriptione* etiam *immemoriali* non perimitur (115).

S. C. Indulg. 16. Febr. 1852. (de Missa in *altari* privilegiato) iunct. *Gasparri* l. c. n. 590. sq.; Innoc. XII. cit. Const. « *Nuper* » §§ 9. 21. n. 11. 16. iunct. S. C. C. 17. Iul. 1755., unde constat ex mente S. C. C. etiam a *privatis* sacerdotibus omnes Missas per stipendia susceptas « *infra mensem* » esse celebrandas; at sententia mitior a gravibus doctoribus generatim admissa et in praxi saltem tolerata, nisi propter speciales circumstantias brevius tempus exigatur, solummodo *pro recenter defunctis* requirit celebrationem *infra mensem*, *pro vivis* autem concedit dilationem per bimestre. Cfr. Conc. prov. Viennens. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 166.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 116.; Synod. dioec. Neapol. (a. 1882.) const. III. cap. 2. n. 14. Susceptae Missae demum *post* bimestre celebrari possunt, si fundatores vel oblatores sufficienter suum consensum manifestarint, vel indultum Sedis Apostolicae habeatur, a qua tamen dilatio ultra sex menses concedi non solet. Cfr. S. C. C. 24. Apr. 1875. ad 7. Similiter *dies* et *horae* celebrationis servari debent, quae *foundationi* vel *donationi legitime* fuerunt appositae atque ne ab Episcopo quidem mutari possunt. Cfr. S. R. C. in caus. Neritonen. 17. Nov. 1657. et in caus. Placentina 28. Februar. 1682. (nunc omissa); Act. S. Sed. vol. VIII. p. 650. sq. 660. Circa *qualitatem* Missae v. g. cantatae, votivae, pro defunctis standum est *speciali* et *expressae* intentioni fidelium. Quae intentio specialis de qualitate, si non fuerit expressa, imo omnibus attentis sola *applicatio* Missae requiratur, etiam sacerdos ex rigorosa obligatione illam qualitatem servare non tenetur. Cfr. S. C. de Prop. F. 8. Iun. 1844. in Collect. eiusdem S. C. n. 883.; *Lehmkuhl* l. c. n. 197. sq.

(114) S. C. de Prop. F. 13. Sept. 1807. 30. Iun. 1877. in Collect. S. C. de Pr. F. n. 875. 893.; S. C. C. 13. Iun. 1630. et 21. Mart. 1868. 9. Apr. 1870. in Act. S. Sed. vol. III. p. 525. sq. vol. V. p. 577. sq.; *Gasparri* l. c. n. 494. 548. 586. sq.; *Van de Burt* l. c. p. 103. sq.

(115) S. C. C. in caus. Monac. 27. Aug. 1853. et in caus. Imol. 7. Iul. 1853. apud *Lingen et Reuss* l. c. p. 376. sq. S. C. C. in caus. Bonon. 17. Dec. 1718. iunct. *Wernz* l. c. t. III. n. 205. sq.; *Gasparri* l. c. n. 588.; *Van de Burt* l. c. p. 131. sq.; *Hinschius* l. c. p. 205. Quodsi *Gasparri* l. c. docet etiam in Missis manualibus cessare obligationem celebran-

Quodsi obligatio celebrandi Missas ex foundatione ecclesiastica vel ex stipendiis manualibus orta nec legitime sublata *huc usque de facto* impleta non sit vel *futuro tempore* videatur impossibilis aut saltem admodum difficilis, ordinarie tantum per Sedem Apostolicam i. e. per S. C. Fabr. S. Petri vel S. C. C. vel S. Poenit. quoad tempus *praeteritum condonatione* sive absolutione, quoad tempus *futurum vera reductione vel translatione* v. g. diei vel loci tolli vel mutari potest (116).

Cum illae condonationes non raro sint necessariae, quod debitus *ordo* in administrandis foundationibus ecclesiasticis atque persolvendis stipendiis non fuerit servatus, et legitima desit visitatio Superiorum ecclesiasticorum, potissimum curandum est, ut quae iure communi et particulari de *libris* et *tabellis* et de *visitatione* quotannis facienda rite sunt praescripta, diligenter executioni mandentur. Antiquae *censurae* latae sententiae omissiones in Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » sunt abrogatae, non aliae poenae v. g. *vindicativae*. Cfr. Urban. VIII. in decreto S. C. C. « *Cum saepe* » 21. Iun. 1625. §§ 7. 8.; Innoc. XII. Const. « *Nuper* » 23. Nov. 1693. §§ 18. sq.; S. C. C. 16. Dec. 1893.

538. Ratione debitaе obedientiaе in sacerdote oriri potest obligatio *celebrandi vel etiam applicandi sacrificium Missae* ad determinatum finem.

Potestas praescribendi vel prohibendi Missae celebrationem vel etiam applicationem in foro externo vi iurisdictionis spiritalis sive per legem sive per praeceptum exercendae propria est Romano Pontifici atque Episcopis quoad sacerdotes sibi subie-

di, si absque ullius culpa stipendia pereant v. g. furto, non satis videtur distinguere sacerdotem, in cuius *dominium* illa stipendia iam transierunt, a simplice depositario, qui tantum tenetur de dolo et culpa, non de casu. Cfr. Arch. f. k. K. t. 56. p. 3. sq.; *Wernz* l. c. l. III. n. 258.

(116) Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 7. de ref., Sess. XXII. cap. 6. de ref., Sess. XXV. cap. 4. de ref.; S. C. C. 21. Iun. 1625. n. 2. (ex speciali mandato Urbani VIII.); Innoc. XII. cit. Const. « *Nuper* » §§ 2. 25.; S. C. C. 27. Iul. 30. Mart. 1867. in Act. S. Sed. vol. III. p. 374. sq. 418. sq.; S. C. C. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 139. sq. et apud *Lingen et Reuss* l. c. p. 317. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 25. n. 1. sq. 8. sq. 15. sq. 25. sq.; *Gasparri* l. c. n. 612. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 207. sq. 255.; Act. S. Sed. vol. I. p. 569. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 118. sq. 125. sq.; *Hinschius* l. c. p. 214. sq.

ctos. Nequaquam enim agitur de praecipiendo vel prohibendo actu *mere interno*, ad quem ex communi magisque fundata sententia iurisdictio ecclesiastica sese non extendit. Nam ipsa *celebratio* Missae praescripta vel prohibita certe est iam per se actus mixtus, non mere internus; mandatum vero adiunctum de facienda vel vitanda applicatione refertur ad actum mixtum, qui illa applicatione *completur* (117). Quodsi *de facto* agatur, sane Romani Pontifices et Episcopi quandoque praescribunt Missae *celebrationem*; attamen ob iustas rationes non *solent* sacerdotibus praescribere ipsam quoque *applicationem*. V. g. Pius IX. tempore Concilii Vaticani Const. « *Nemo* » 11. Aprilis 1869. praescripserat *celebrationem* Missarum votivarum absque onere applicandi; Episcopi neopresbyteris iuxta meliorem interpretationem Pontificalis Romani *vere praecipiunt* tres illas Missas *celebrare*, sed non *applicare* ad intentionem Episcopi (118). Nihilominus exempla applicationis ab Ecclesia *praescriptae* vel *vetitae* non desunt, in quibus ex natura rei iureque divino applicatio non fuit debita vel prohibita (119).

Multo facilius sacerdotes *regulares* ex compluribus *titulis* ad *celebrationem* vel *applicationem* Missae obligati esse possunt. Nam vi *iurisdictionis ecclesiasticae* Capitulis et Superioribus regularibus propriae potest dari *regula* (constitutio) vel *praeceptum* de frequenti *celebratione* v. g. singulis diebus vel etiam de applicatione propter rationes de R. Pontifice atque Episcopis iam allatas. Insuper Superiores regulares ex communi voto obedientiae gaudent *potestate dominativa* praecipendi *saltem* actus externos et mixtos, quibus indubitanter *celebratio* et applicatio Missae est adnumeranda (120).

In foro poenitentiali confessarius *potest* sacerdoti confitenti

(117) *Van de Burgt* l. c. p. 45. 98. sq.; *Gasparri* l. c. p. 636. sq. Cfr. quoque c. 73. D. I. de consecr. et Act. S. Sed. vol. V. p. 577. sq. de expressis benefactorum nominibus.

(118) S. R. C. in caus. Dalmat. 4. Aug. 1663. de libera applicatione in anniversario omnium defunctorum.

(119) S. C. C. 15. Nov. 1605.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 92.; *Gasparri* l. c. n. 537. 638.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 198.

(120) *Schmalzgr.* l. I. t. 31. n. 33. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 207.; *Gasparri* l. c. n. 637. sq.; *Piat*, Praelect. iur. regularis t. I. p. 288.

imponere poenitentiam celebrandi et applicandi Missam, dummodo ab omni studio captandi lucri *pro se* vel *pro aliis* omnino alienus sit. Iis autem, qui revera suis poenitentibus Missas celebrandas iniungunt, ab Episcopis etiam sub *poena suspensionis* ab audiendis confessionibus ipso facto incurrenda praecipi potest, ne confessarii capiant stipendia Missarum sibi vel suis ecclesiis tribuenda, quibus ipsi vel alii sacerdotes in iisdem ecclesiis satisfaciant (121).

539. **Ratione promissionis vel conventionis** sacerdos ad Missam celebrandam *vel* applicandam obligari potest saltem ex *fidelitate*, imo etiam ex *iustitia* vi veri *pacti unilateralis*. Quodsi promissio *mutuo* facta et acceptata fuerit per strictum pactum *bilaterale*, in *utroque* promittente oritur obligatio ex iustitia (122).

III. De ministris sacerdotis celebrantis, assistantibus, subiectis applicationis in sacrificio Missae.

540. Inter **ministros** sacerdotis celebrantis recensendi sunt:

I. *Presbyter assistens pluviali* indutus in Missa *pontificali* ab Episcopo (123) vel Abbate (124) adhiberi potest. Quodsi tantum assistat *ad librum*, toleratur etiam in Missa *solemni* a novello presbytero (125) vel, ubi consuetudo immemorialis viget, a *canonico* (126) vel ex solo indulto *apostolico* (127) ab alio quodam sacerdote celebrata.

(121) Synod. Sutchuens. (a. 1803.) in Collect. Lac. t. VI. col. 605.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 92.; *Hefele* l. c. t. V. p. 761. 948. t. VI. p. 502.

(122) Cap. 1. X. de pact. l. 35.; *Fagnan.* in cap. 3. X. de sepult. III. 28. n. 81.; *Gasparri* l. c. n. 641. sq.; *D'Annibale*, Summula theolog. mor. P. III. n. 190. not. 19.; *Van de Burgt* l. c. p. 135. Cfr. quoque declar. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 140. n. 80. de oneribus Missarum *per contractum* susceptis.

(123) Caerem. Episc. l. I. cap. 7.; S. R. C. in caus. Alex. 8. Aprilis 1702. ad 1.; *Gasparri* l. c. n. 652. Cfr. de aliis ministris Episcopi pontificaliter celebrantis: *Muehlbauer* l. c. v. Minister n. 1. sq.

(124) Decret. S. R. C. 27. Sept. 1659. ab Alex. VII. confirm. ad 7.

(125) S. R. C. in caus. Vicent. 1. Dec. 1882. ad 2.

(126) S. R. C. in cit. caus. Vicent. ad 1.

(127) S. R. C. in caus. Mont. Pessul. 11. Iul. 1857.

At si solo *superpelliceo* sit indutus, permittitur in Missa *solemni* vel *cantata* simplicis sacerdotis secundum rubricas et decisiones S. R. C. (128); in Missa vero *privata* ex iure communi conceditur Episcopis (129), vi privilegii apostolici saltem Protonotariis (130), denique ex consuetudine legitima etiam Urbis in tribus primis Missis novi sacerdotis. Quae assistentia sacerdotis (vel diaconi) in Missa privata potest esse *obligatoria*, si a Sede Apostol. v. g. a S. R. C. vel a S. C. C. propter speciales circumstantias v. g. ob celebrationem in navi vel propter defectum corporis *expresse* sit praescripta (131).

II. *Diaconi* (132) et *subdiaconi* sunt ministri ordinarii, qui in Missa *solemni* omnino adhiberi *debent* (133), sed in Missa *lecta* dalmatica vel tunica induti inservire *prohibentur* (134). Quodsi Missa a celebrante sacerdote *cantetur* sine *sacris* ministris, *lector* superpelliceo indutus loco consueto *cantet epistolam*; at deficiente lectore ipse sacerdos celebrans in cantanda epistola illius vices ex legitima consuetudine supplere potest (135).

III. *Ministri inferiores* in Missis *privatis* quamvis *convenienter* sint *clerici* habitu talari et cotta induti atque saltem ad *primam tonsuram* rite promoti (136), tamen *laici* quoque catholici digni et idonei admittuntur (137); at mulieres etiam moniales ut *veri ministri* altaris adhiberi nequeunt, nisi urgeat necessitas, et ipsa-

(128) Missale Rom., Rit. serv. VII. n. 11. VIII. n. 8.; S. R. C. in caus. Baionen. 25. Sept. 1875.

(129) Caerem. Episcop. l. I. cap. 29.

(130) Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » 29. Aug. 1872. n. 19.

(131) Bened. XIV. Const. « *Exponi* » 15. Ian. 1742.; *Lingen et Reuss*, Caus. select. S. C. C. p. 39. sq.; *Muehlbauer* l. c. v. Missa n. 51.

(132) *Lugo* l. c. disp. 18. sect. 1. de potestate diaconi, disp. 19. sect. 11.; *Wernz* l. c. n. 159.

(133) Missale Rom. l. c.; S. R. C. 5. Oct. 1652. (nunc omiss.).

(134) S. R. C. in caus. Vic. Ap. 21. Iul. 1855.

(135) Missale Rom., Rit. serv. VI. n. 8.; S. R. C. 23. Apr. 1875.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 321.

(136) S. R. C. in caus. Egitanien. 23. Nov. 1602. ad 6.; *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacrif. l. I. cap. 11. n. 1.; *Iakob* l. c. p. 358.; *Gasparri* l. c. n. 645. sq.

(137) Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observ.; S. C. Inqu. 20. Novembr. 1850. ad 2., 7. Iul. 1864. ad 2. in Collect. S. C. de Prop. Fide n. 1840. 1845.

rum ministerium tantum inserviat *pro responsis* (138). In qualibet Missa privata *unus* minister, qui respondeat et inserviat (139), intervenire debet; nam solus presbyter sine ullo ministri suffragio ne Missam quidem *privatam* celebrare potest, nisi gravis necessitas urgeat vel apostolicum habeatur indultum (140). At *duo* ministri in Missa privata adhiberi non *possunt*, nisi intuitu *personae* Cardinalis vel Episcopi celebrantis, non inferioris Praelati (141), aut quatenus ratione circumstantiarum Missa *strictè* privata non sit (142).

541. I. **Assistere** (143) sacrificio Missae in ecclesia publica et loco sibi congruo (144) et *forma* convenienti (145) possunt omnes, qui a iure speciatim non *prohibentur* velut excommunicati excommunicatione maiore sive vitandi sive tolerati, porro interdicti *personali* interdicto sive generali sive speciali (146), denique ipsi fideles innocentes propter praesentiam excommunicati *vitandi* aut ratione *loci* interdicti. At sanctiones iuris antiqui, quibus a fidelibus officia divina sacerdotum concubinariorum vel simoniacorum saltem notiorum (147) dicebantur esse vitanda, iam pridem in desuetudinem abierunt.

(138) Cap. 1. X. de coh. cler. III. 2.; Missale Rom., De defect. X.; S. R. C. in caus. Veron. 27. Aug. 1836. iunct. resp. eiusd. S. C. 4. Aug. 1893. et 12. Ian. 1894. Cfr. quoque de Ecclesia orient.: Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 21.

(139) Cap. 6. 15. X. de fil. presbyt. I. 17.; S. R. C. in caus. Ascul. 27. Maii 1778. ad 1., in caus. Tuden. 7. Sept. 1816. ad 5. 6., in caus. S. I. 11. Maii 1878. ad 20.

(140) Cit. cap. 6. X. de fil. presbyt.; S. R. C. in caus. Erien. 4. Septemb. 1875. ad 1. Cfr. supra h. tit. de Miss. solitariis. n. 528. not. 18.

(141) S. R. C. in caus. Castri Dur. 7. Aug. 1627.; Gasparri l. c. n. 780.

(142) S. R. C. in caus. Tuden. l. c., in caus. Molinen. 12. Sept. 1857. ad 7. 8.

(143) Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 6. can. 8.; Lugo l. c. disp. 19. n. 230. sq.; Gasparri l. c. n. 930. sq. 854.; Thalhofer l. c. t. I. p. 247. sq.

(144) Cap. 1. X. de vit. III. 1.; S. R. C. in decr. gener. 13. Mart. 1688.; in caus. Melit. 26. Apr. 1704.; Wernz l. c. t. III. n. 519.

(145) Cap. 10. X. de celebr. III. 41.; Wernz l. c. t. III. n. 500.

(146) Cap. 5. X. de cleric. excom. V. 27.; cap. 16. 18. 24. de sent. excom. V. 11. in Sext.; cap. 8. de priv. V. 7. in Sext.; cap. 2. de sent. excom. V. 10. in Clem.; Schmalzgr. l. V. t. 39. n. 130.; Suarez, De cens. disp. 12. sect. 1. sq.; Kober, D. Kirchenb. p. 519. sq.

(147) Cap. 10. X. de cohab. III. 2.

Catechumeni, certi peccatores etc. pro antiqua disciplina (148) nunc non amplius a Missa « *fidelium* » audienda repelluntur, multoque minus ipsis specialis quidam locus *deterior* (149) a reliquis laicis distinctus in ecclesia assignatur. Quodsi iure antiquo infideles (cfr. c. 1. § 1. D. 25.) ab ostiariis fuerunt excludendi, atque eorum haereticis quoque et *schismaticis* sacra mysteria non erant celebranda, paulatim praxis facta est mitior, et quatenus opus est, missionariis conceduntur facultates, ut « *praesentibus haereticis, schismaticis, infidelibus, excommunicatis* » celebrare possint (150).

II. Quinam *fideles* certis diebus sacrificio Missae rite *assistere debeant*, iam supra h. tom. III. n. 404. sq. est explicatum (151).

542. Subiectum, pro quo Missa applicatur, debet esse persona certa et *determinata*; secus nulla et irrita est applicatio (152). Praeterea inter certas et determinatas personas sacrificium Missae applicari *potest* pro omnibus sive vivis sive defunctis, qui neque ex natura rei iureque divino in foro *externo* sunt *incapaces* applicati fructus sacrificii eucharistici (153) ne-

(148) Cfr. c. 45. Apost.; c. 6. 32. 33. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); c. 67. D. I. de consecr.; *Devoti*, Inst. can. l. III. t. 7. § 10.; *Kober* l. c. p. 326. sq.; *Hejele* l. c. t. I. p. 753. 815.

(149) Collect. S. C. de Prop. F. n. 1786. 1787.

(150) Collect. Const. S. Sed. p. 18. sq. facult. Vicar. Apost. n. 23.

(151) Cfr. quoque *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 567.; *Gasparri* l. c. n. 946.

(152) *Lehmkuhl* l. c. vol. II. n. 166. sq. 175. sq.; *Gasparri* l. c. n. 466. sq.

(153) Quae incapacitas fusius explicatur a theologis. Ex fontibus quoque *canonicis* revera incapaces, pro quibus sensu stricto applicetur Missa, sunt omnes, quos in foro externo constat esse in *paradiso* scilicet a) *Sancti canonizati* (cfr. cap. 6. X. de celebr. III. 41.; S. C. de Prop. F. 16. Ianuar. 6. Aug. 1840. in Collect. S. C. de Pr. F. n. 878. 880.), quibus *Beati beatificati* merito videntur posse addi; nam etiamsi beatificatio non sit sententia definitiva et absolute infallibilis, tamen tanta pollet auctoritate, ut absque temeritate in dubium vocari non possit; denique videtur esse satis mirum, si *pro illo* publice celebraretur Missa, qui ipse iam ad altaris honores fuit evehctus; b) *injantes baptizati*, qui *indubitanter* ante omnem usum rationis ex hac vita migrarunt.

Praeterea incapaces sunt, quos in foro externo constat esse *damnatos*.

que positivo competentis Superioris ecclesiastici praecepto prohibentur.

Quae prohibitio Ecclesiae ea ratione sese extendit ad omnes *sacerdotes celebrantes*, ut sacrificium Missae saltem *publice* (154) celebrare et applicare nequeant generatim (155) pro his, qui foris sunt, i. e. pro infidelibus, apostatis, haereticis, schismaticis, excommunicatis vitandis vel toleratis sive vivis sive defunctis, si de eorum excommunicatione publice constat. At huiusmodi prohibitio non excludit *secretam* applicationem *pro vi-*

Huc spectant a) *infantes*, qui ante usum rationis absque baptismo cum peccato originali decedentes versantur in limbo parvulorum; damnati in *inferno* ignis, qui in statu peccati *mortalis* decesserunt velut peccatores mortui absque ullis signis poenitentiae, haeretici et schismatici, apostatae et infideles, qui in sua manifesta haeresi, schismate, apostasia, infidelitate decedunt. Cfr. c. 21. C. XIII. q. 2. (Gregor. III. c. a. 732); c. 91. C. XI. q. 3.; S. C. de Prop. F. 6. Iun. 1817.; Gregor. XVI. epist. ad Episc. August. in Bavar. 16. Febr. 1842.; S. C. Inq. 7. Apr. 1875.; S. C. de Prop. F. 12. Sept. 1645.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 1598. 891. 1801. Qua incapacitate non tenentur catechumeni, qui ante baptismum « *in sanctae matris Ecclesiae fide et Christi nominis confessione* » mortui sunt. Cfr. cap. 2. X. de presbyt. non bapt. III. 43.; Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) et Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 91. 180.

(154) Cap. 28. 38. X. de sent. excom. V. 39. iunct. Bened. XIV. Const. « *Ex quo primum* » 1. Mart. 1756. §§ 23. sq. 27. sq., ubi R. Pontifex capita illa aliosque sacros canones interpretatur de *publica* Missae celebratione et applicatione; sed eousque certe porrigitur prohibitio Ecclesiae pro sacerdote celebrante, quousque sese extendit *privatio* excommunicati. Cfr. *Schmalzgr.* l. V. t. 39. n. 134.; *Suarez*, De cens. disp. 9. sect. 1. n. 4. sq. sect. 2. n. 20. sq. sect. 4.; *Kober* l. c. p. 238. sq. 267. sq.; *Gasparri* l. c. n. 478. 483. 486.; *Hollweck* l. c. p. 118. sq.

(155) Quodsi Ecclesia feria VI. hebdomadae sanctae *publice* orat pro vivis Iudaeis, haereticis, schismaticis (et excommunicatis) aut quandoque pro *civis regibus* paganis vel etiam haereticis et excommunicatis *ut gubernatoribus* civitatum, sunt *exceptiones*, quae confirmant *regulam*. Cfr. Bened. XIV. in cit. Const. §§ 23. sq. 27.; S. R. C. 18. Nov. 1852. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 811.; *Suarez* l. c. disp. 9. sect. 1. n. 5.; *Kober* l. c. p. 271. sq. At huiusmodi exceptio nequit extendi ad reges paganos, haereticos, schismaticos in suis sectis *mortuos* ideoque etiam pro ipsis Missa *publica* celebrari et applicari nequit. Nam Gregor. XVI. in cit. epist. ad Ep. August. a. 1842. docet: « *Vetere ac nova Ecclesiae disciplina interdictum est, ne homines in externa notoriaque haeresum professione defuncti catholicis ritibus honorentur* ».

vis ad obtinendam *conversionem* illorum (156), nec pro defunctis, si *probabilis* sit ipsorum bona fides et resipiscentia (157). Quodsi haec limitatio prohibitionis ecclesiasticae recte admittitur quoad *sacerdotes celebrantes*, inde nequaquam iisdem *excommunicatis* etc. conceditur *ius* ad *postulanda* illa suffragia Missarum v. g. Missas votivas, ut fieri potest a fidelibus (158). Multo magis sacerdotes caveant necesse est, ne admittant *stipendia* vel fundationes sibi oblata pro infidelibus vel haereticis schismaticis vel excommunicatis in manifesta infidelitate vel haeresi vel secta schismatica vel contumacia defunctis (159). At Ecclesia pro *vivis infidelibus* etiam accepto *stipendio* Missas celebrare et applicare permisit, « *dummodo non adsit scandalum ac nihil in Missa specialiter addatur, et quoad intentionem constet nihil mali aut erroris aut superstitionis in infidelibus eleemosynas offerentibus subesse* » (160). Quae permissio Ecclesiae ad accipienda *stipendia* Missarum pro haereticis vel schismaticis non est extendenda, nisi quatenus « *constet expresse eleemo-*

(156) Ex *natura* rei nihil impedit, quominus saltem *secreta* illa applicatio Missae ad *alios* quoque fines *honestos* fiat pro infidelibus, haereticis, schismaticis, excommunicatis (cfr. Bened. XIV. l. c. § 27.; Suarez l. c. disp. 9. sect. 1. n. 5.; Gasparri l. c. n. 883.); at *de facto* etiam ex *disciplina* vigente non est extendenda ad illos *casus* et *modos*, quibus expressa et specialis *prohibitio Ecclesiae* (cfr. S. C. Inq. 19. Apr. 1837.; S. C. de Prop. F. 19. Aug. 1776. 14. Maii 1779. 18. Apr. 1757. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 877. 873. 874. 870.) vel vetita communicatio cum *vitandis* excommunicatis vel ratio *scandali* obstant, multoque minus est *reprobanda* in iis casibus, quibus ab Ecclesia saltem, pro *infidelibus* est expresse permissa. Cfr. S. C. Inq. 12. Iul. 1865. et S. C. de Prop. F. 11. Mart. 1848. in cit. Collect. n. 888. 885.

(157) Kober l. c. p. 273. sq. 279. sq.; Gasparri l. c. n. 483. i. f. n. 489.

(158) Schmalzgr. l. c. n. 125. 139.; Lehmkühl l. c. n. 177.

(159) S. C. de Prop. F. 12. Sept. 1645. 6. Iun. 1817.; cap. 13. § 5. X. de haeret. V. 7. et S. C. Inq. 7. Apr. 1875. ad duo quaesita: 1. *An liceat Missam offerre pro illis, qui in manifesta haeresi moriuntur, praesertim quando huiusmodi applicatio nota esset.* 2. *An liceat etiam in casu, quo huiusmodi applicatio Missae tantum sacerdoti et illi, qui dat eleemosynam nota esset, respondit: Ad 1um. et 2um. Negative.* Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1801. 1598. 891.; Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 86. sq.; Gasparri l. c. n. 484. 489.

(160) S. C. Inq. 12. Iul. 1865.

synam a *schismatico* (vel haeretico) *praeberi ad impetrandam conversionem ad veram fidem* > (161). Propter paritatem rationis eadem prohibitio videtur applicanda ad accipiendas eleemosynas Missarum a publicis excommunicatis etiam toleratis (162).

IV. De tempore et loco sacrificii Missae.

543. **Tempus legitimum** (163) celebrandi Missam ex disciplina nunc vigente (164) est *quilibet* anni ecclesiastici dies in iure non exceptus (165), atque Missa quidem *privata* (166) sal-

(161) Cap. 13. § 5. X. de haeret.; S. C. Inq. 19. Apr. 1837.; Conc. prov. Strigon. l. c.

(162) Cfr. cap. 38. X. de sent. excom. V. 39.; *Suarez* l. c. sect. 2. n. 16. sq.; *Kober* l. c. p. 267. sq.; aliter *Schmalzgr.* l. c. n. 139. aliiue.

(163) Cfr. supra h. tit. de *obligatione* quotidiana celebrationis; *Schmalzgrueb.* l. III. t. 41. n. 40. sq., ubi v. g. n. 45. de Missis *privatis* feria quinta maioris hebdomadae sacerdotibus *generaliter* permissis antiquatam et improbabilem sequitur sententiam.

(164) Antiqua quoque Ecclesia a *frequenti* celebratione sacrificii eucharistici non fuit aliena, ut facile eruitur ex Act. Apost. II. 42. Quae celebratio potissimum facta est diebus *dominicis, festis, stationum*, quibus *fideles* ad ecclesias accesserunt. Cfr. Act. Apost. XX. 7.; I. Corinth. XVI. 2.

At saltem ex saeculo quarto et quinto prima occurrunt vestigia *quotidianae* celebrationis Missae in ecclesiis. Cfr. c. 29. Conc. Arelat. (a. 314.) (?) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 216. sq.; c. 49. Conc. Laodic. (a. 343.-381.); Innoc. I. in epist. ad Decent. scr. a. 416. = c. 13. D. III. de consecr. Quamvis saeculo sexto, ut patet ex c. 7. Conc. Tarrac. (a. 516.), saltem in ecclesiis *ruralibus* nondum ubique Missa *quotidie* celebraretur (cfr. *Hefele* l. c. t. II. p. 676.), tamen exinde haec praxis magis magisque generaliter est recepta. Cfr. c. 72. (Conc. Cabil. a. 813.) D. I. de consecr.; c. 71. (Paschas. Radb.) D. II. de consecr.; *Armellini*. Lezioni di archeolog. crist. p. 306. sq. 337. Quae disciplina vigens in Missali Rom., Rubr. general. pr. hisce verbis enuntiatur: « *Missae quotidie celebratur iuxta ordinem officii* ».

(165) In Ecclesia *orientali* iam ex antiquissimo tempore (cfr. cit. c. 49. Conc. Laod.; c. 52. Conc. Trull. a. 692.) est consuetudo tempore quadragesimae celebrandi solummodo Missam praesanctificationum (quae vera Missa non est) exceptis sabbatis, dominicis, festo annuntiationis B. V. M.; imo feria sexta hebdomadae sanctae vel ipsa Missa praesanctificationum a Graecis non celebratur. Cfr. Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 37. sq. In Ecclesia *occidentali* secundum ritum *Ambrosianum* a prima dominica quadragesimae usque ad Pascha qualibet feria sexta Missae celebratio non est permessa, nisi incidat festum de praecepto; at feria sexta maioris hebdomadae pro more Graecorum etiam Missa praesanctificationum absolute prohibetur.

tem post matutinum et laudes (167) quacumque *hora* inde ab aurora (168) i. e. ab initio crepusculi matutini usque ad *meridiem* (169) dici potest (170).

Ex ritu vero Romano *celebratio* sacrificii Missae solummodo *feria quinta et sabbato* maioris hebdomadae *limitata* est ad Missam *solemnem* cum *aliis* praescriptis functionibus in solis ecclesiis cathedralibus, collegiatis, conventualibus, parochialibus penitus exclusis Missis *privatis*, nisi in casibus generaliter a iure vel specialiter per indultum apostolicum exceptis (cfr. decret. Clem. XI. 15. Mart. 1712.; S. R. C. in decret. gener. 12. Septembr. 1716. et 27. Maii 1895.); *feria autem sexta* eiusdem hebdomadae quaelibet Missa sollemnis vel privata omnino prohibetur, atque in iisdem tantum ecclesiis supra enumeratis Missa praesanctificationum conceditur, dummodo in forma a rubricis praescripta vel permissa cum omnibus caeremoniis, non ritu privato celebretur. Cfr. S. R. C. l. c. 27. Maii 1895. et in resol. 31. Iul. 1821.; *Bened. XIV.*, Inst. eccles. 38.; *Gasparri* l. c. n. 66. sq.; *Duchesne* l. c. p. 218. sq.

(166) Missae *conventuales* aliaeque v. g. fundatae celebrandae sunt *horis specialiter* praescriptis, quatenus rubricae non obstant. Cfr. Missale Rom., Rubr. gen. t. XV. n. 1. sq. atque c. 48. 51. D. I. de consecr. de praxi antiquissima celebrandi Missas *publicas* regulariter hora tertia diei i. e. hora nona matutina.

(167) Missale Rom. l. c.

(168) Antiquitus celebratio Missae *ante* auroram ipso noctis tempore frequentius fuit permissa v. g. in vigiliis, in festo natalis Domini (c. 48. D. I. de consecr.), sabbato sancto, diebus collationis ordinum, festo S. Ioannis Baptistae. Qua in re potius consuetudine quam lege scripta tempus liberae celebrationi concessum saltem ex saeculo 13. magis est coarctatum. Hinc vel ipsum Concilium Tridentinum Sess. XXII. decret. de observ. Episcopis nonnisi generaliter praescribit, ut edicto et poenis propositis caveant, ne sacerdotes aliis quam debitis horis celebrent. *Thalhofer* l. c. t. II. p. 341. sq.; *Gasparri* l. c. n. 98. III.

Ex disciplina vigente solummodo in festo nativitatis Domini Nostri I. Ch. ob speciales rationes *una* Missa *solemnis* « *post mediam noctem* » servatis tamen rubricis licite celebrari potest. Cfr. Missale Rom. l. c. n. 4.; S. R. C. in caus. S. I. 11. Iun. 1878. ad 21., in caus. *Cuneen*. 2. Iun. 1883. ad 10. Hinc sine indulto Sedis Apostolicae sacerdos, qui celebravit illam Missam sollemnem, nequit illico ante auroram duas alias Missas privatas dicere, neque *alii* sacerdotes eadem media nocte vel *unicam* Missam privatam celebrare valent.

(169) Cum primis saeculis vigeret rigidior praxis ieiuniorum, Missae *vespertinae* circa horam nonam saepius per annum celebrari solebant. Cfr. c. 49. 50. D. I. de consecr. cum dict. Grat.; *Durand*. l. c. l. IV. cap. 1. n. 20.; *Thalhofer* l. c.; *Hefele* l. c. t. II. p. 741. 58.

At postquam illa disciplina liturgica per consuetudinem paulatim est

A qua rubrica generali praeter casus ipso iure iam exceptos recedere non licet, nisi ex indulto *apostolico* tempus legitimum anticipari vel protrahi possit (171).

Celebratio Missae ab *eodem* sacerdote (172) ordinarie *sæmel* immutata, tandem Pius V. Const. « *Ad cuius* » 29. Mart. 1566. sub *poena* suspensionis a divinis ipso facto incurrenda (nunc in Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » *abrogata*) omnino vetuit in Ecclesia latina (cfr. de Ecclesia orientali: Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 6.) Missas *vespere* celebrare omnesque facultates revocavit. Cfr. Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 220.; *Benedict. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 8. n. 4. sq. 13. sq. de more alicubi v. g. in capella pontificia celebrandi primam Missam in natali Dom. N. I. Chr. *ante* mediam noctem; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 101. sq.

(170) Quae computatio non cum rigore quodam mathematico, sed ex aequitate canonica est facienda.

Quare Benedictus XIII. expresse declaravit Missam celebrari posse quilibet hora « *a tertia horae parte ante auroram, ad tertiam horae partem post meridiem* ». Cfr. decret. Bened. XIII. 20. Dec. 1724. iunct. *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 68. n. 11.; *Gasparri* l. c. n. 100. sq. Imo nostra aetate in computando tempore *potest*, sed non debet adhiberi *medium* illud tempus *legale*, quod nunc pro diversis regionibus constitutum est, ut supra iam fuit explicatum et ex iteratis decisionibus SS. CC. probatum. Cfr. *Gasparri* n. 105. Pro regionibus poli arctici, in quibus est singularis difficultas determinandi auroram, tempus etiam in hac re practice determinari potest ex horis, quibus secundum probatas consuetudines regionum etiam septentrionalium homines surgere solent ad opera (cfr. S. R. C. Miss. Rom. 18. Sept. 2. Nov. 1634.), *aut* secundum methodum a S. R. C. in caus. miss. pol. arct. 7. Septemb. 1850. approbatam. Cfr. Act. S. Sed. vol. III. p. 602. sq. et vol. VII. p. 400. not. 1.; *Lehmkuhl* l. c. n. 218. sq.; *Gasparri* l. c. n. 106. sq.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 352.; *Schmalzgr.* l. c. n. 46.

(171) Cfr. exempla indultorum apostolicorum sive *personalium* v. g. pro missionariis vel Cardinalibus sive *localium* v. g. pro certis ecclesiis: Collect. S. C. de Prop. F. n. 773. 774. 785.; *Bened. XIV.*, Inst. eccles. 13. n. 5. et Inst. 68. n. 12. sq., De ss. Miss. sacrif. l. III. app. 4.; *Gasparri* l. c. n. 110. 112. sq.

(172) In Ecclesia *occidentali* S. Leo (cfr. c. 51. D. I. de consecr.) commemorat observantiam Romanam in *eadem* festivitate atque ecclesia forte per eundem sacerdotem iterandi sacrificii oblationem, quotiescunque praesentia novae plebis id postulet. Neque defuerunt dies (polyliturgici), quibus in *diversis ecclesiis* solemnis liturgiae celebratio fuit ab *uno* sacerdote repetita. Cfr. *Roesch* in Arch. f. k. K. t. 77. p. 43. sq.; *Armellini* l. c. p. 307. 337.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 318. 336. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 184. sq.

tantum *in die* alias non impedita licite fieri potest (173), nisi ex privilegio generali vel particulari Sedis Apostolicae duae vel tres Missae concedantur (174), aut *necessitas* in casibus a iure exceptis et forma legitima servata binationem reddat licitam (175).

Antiqua Ecclesia orientalis ab illa praxi erat aliena, cum nonnisi aere permitteret, ut *a diversis* sacerdotibus in *eadem* ecclesia complures celebrarentur Missae. Cfr. Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 220. sq.

At magna illa libertas pluries in die offerendi sacrificium eucharisticum, qua in Ecclesia latina etiam viri sancti usi sunt v. g. S. Udalricus († 973.), propter abusus magis fuit coercenda, ut patet ex c. 5. Conc. Tolet. XII. (a. 681.); cap. 5. Conc. Seligenst. (a. 1022.); Alex. II. (?) int. a. 1061. - 1073. in c. 53. D. I. de consecr. Cfr. quoque *Hefele* l. c. t. IV. p. 592. 603.; *Roesch* l. c. p. 50. sq.

(173) Cap. 3. 12. X. de celebr. III. 41. = resp. Innoc. III. ad Episc. Vigor. in Angl. (a. 1206.) et Honor. III. ad Archiep. Sipont. (a. 1216. - 1227.).

Quod decretum Innocentii III. propter verba: « *Nisi causa necessitatis suadeat* » subsequenti quoque tempore satis amplam accepit interpretationem. Cfr. Benedict. XIV. Const. « *Declarasti* » 16. Mart. 1746.; *Durand.* l. c. I. IV. cap. 1. n. 25.; *Thalhofer* l. c. p. 337. sq.; *Hefele* l. c. t. VI. p. 182. 200. 510.; *Roesch* l. c. p. 56. sq.; *Nilles*, Kalend. t. I. p. 188. (de tribus Missis in festo S. Ioann. Bapt.).

(174) In Ecclesia latina quilibet sacerdos in festo nativitatis Domini *tres Missas* celebrare potest. Cfr. cit. cap. 3. X. de celebr. III. 41. iunct. c. 48. D. I. de consecr.; *Hefele* l. c. t. VI. p. 182.; *Gasparri* l. c. n. 374. sq.

Quae consuetudo latina in Ecclesiam orientalem nunquam invecta est. Cfr. Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) l. c. col. 221.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) l. c.; *Bened.* XIV. Const. « *In superiori* » 29. Dec. 1755.

Ex Benedicti XIV. Const. « *Quod expensis* » 26. Aug. 1748. omnibus et singulis sacerdotibus in regnis et dominiis Hispaniae et Portugalliae actu commemorantibus conceditur facultas in die commemorationis omnium defunctorum tres Missas celebrandi, etiam duabus horis post meridiem, sed cum onere duas Missas absque stipendio applicandi pro omnibus fidelibus defunctis. Cfr. S. R. C. in caus. Lusit. 20. Dec. 1783. ad 2.; Conc. plenar. Americ. latin. (a. 1899.) n. 348.; *Gasparri* l. c. n. 377.; *Thalhofer* l. c. p. 339.

(175) Can. 19. Conc. Emerit. (a. 666.) statuitur, ut *unus* sacerdos, qui complures ecclesias pauperes administrat, singulis diebus dominicis in unaquaque ecclesia celebret Missam. Innocentius III. cit. cap. 3. X. de celebr. a prohibitionem iterandi Missam praeter festum natalis Domini tantum exceptit *casum necessitatis*.

Quae *necessitas* praesertim ex Instr. S. C. de Prop. F. 24. Maii 1870. et Benedict. XIV. Const. « *Declarasti* » 16. Mart. 1746. intelligi nequit de

Tempus, quod in Missa *privata* decenter et devote celebranda impendi debet, regulariter est dimidia circiter hora. Sacerdotes, qui minus quam tertiam horae partem impendant, certe ab Episcopo opportune moneri atque castigari possunt.

In Missa quoque solemnī etsi mathematica quaedam defini-

mera *utilitate* vel *consuetudine* vel *praesumptione*, neque de facultate etiam *ter* vel *quater* dicendi Missam, neque de *paupertate* quadam *sacerdotis*, sed unice de *necessitate spirituali populi* et *raritate sacerdotum*, i. e. quoties *alius* sacerdos haberi non possit, qui populi necessitati valeat satisfacere.

At ex cit. Const. « *Declarasti* » requisita necessitas concurrit, ut vi concessionis in iure *communi* factae et dependenter a iudicio *Ordinarii* Missa iteretur, si sacerdos duis obtinet parochias **vel** duos populos adeo seiunctos, ut alter ipsorum parochō celebranti per dies festos de praecepto et non suppressos adesse nullo modo possit ob locorum maximam distantiam, vel quando *una* tantum sit ecclesia, in qua celebratur Missa, et ad quam simul universus populus convenire non potest, et alioquin alius sacerdos inveniri nequit; imo in priori casu unius parochi *duas parochias* regentis parochus nedum *potest*, sed plane *tenetur* bis eodem die (festo) Missam celebrare. Quibus in casibus strictae necessitatis indultum apostolicum non requiritur, cum Episcopi pro sua potestate ordinaria licentiam binandi concedere valeant. Cfr. Bened. XIV. cit. Const. « *Declarasti* »; cit. Instr. S. C. de Prop. F. 24. Maii 1870. n. 10. 11. in Collect. eiusd. S. C. n. 792.; S. C. C. 20. Sept. 1622. in ed. *Richt. Conc. Tr.* p. 129. et S. C. C. 22. Febr. 1862. in Act. S. Sed. vol. I. p. 7. sq.; Collect. Lac. t. III. col. 764. t. IV. col. 339. 529. 1195. t. V. col. 852. Quodsi nihilominus de facto non pauci Episcopi ad Sedem Apostolicam v. g. ad S. C. Inq. vel S. C. de Prop. F. vel S. C. C: pro concedenda iteratione Missae recurrant, id fit propter casus *dubios*, aut quod *ampliores* velint consequi facultates in ipsorum iure *ordinario* non contentas v. g. pro festo suppresso vel *trina* celebratione. Cfr. cit. Instr. S. C. de Prop. Fid. n. 11. sq.; Conc. plenar. Americ. lat. (a. 1899.) n. 351.; *Gasparri* l. c. n. 378. sq. 389. sq.; *Roesch* l. c. p. 65. 70.; *Lingen et Reuss* l. c. p. 876. sq.; Act. S. Sed. vol. XXIV. p. 734. sq.

Quodsi facultas binandi legitime fuerit obtenta, non licet unquam excepto festo nativitatis Domini pro secunda (vel tertia) Missa ordinaria acceptione *stipendium* sive ad proprium commodum sive in favorem causae piaae, nisi Sedes Apostolica speciale concesserit indultum. Cfr. Bened. XIV. Const. « *Declarasti* »; S. C. C. 22. Febr. 1862. l. c.; Conc. plenar. Americ. lat. (a. 1899.) n. 350. 356.; *Gasparri* l. c. n. 395. sq.; *Roesch* l. c. p. 74. sq.

Praeterea quoad ritum binationis sive in eadem sive diversa ecclesia servantur necesse est: Instr. S. R. C. 11. Mart. 1858. et supplementum Instr. S. C. de Prop. F. 24. Maii. 1870.; *Roesch* l. c. p. 78. sq.

tio fieri non soleat, certe illud tempus debet impendi, quod ad accuratam et decentem observationem rubricarum requiritur, neque cum taedio fidelium *ultra* limites iure particulari forte constitutus est extendendum (176).

544. **Locus proximus**, in quo sacrificium Missae unice celebrari licite potest, est *altare* rite consecratum nec pollutum vel exsecratum vel interdictum (177). Praeterea ex iuris *communis* sanctionibus omnino requiritur, ut celebratio Missae fiat in ecclesiis vel oratoriis publicis rite consecratis vel saltem benedictis nec pollutis vel exsecratis vel interdictis aut saltem in oratoriis semipublicis legitime ab Ordinariis competentibus erectis nec usui profano denuo restitutis (178).

Quare *extra* aedes sacras recensitas v. g. in domibus privatis super altari *portatili* sive extra oratorium *privatum* sive intra illud oratorium erecto nemini Missam etiam lectam celebrare licet, nisi ex speciali favore vi iuris communis aut per privilegium vel indultum Sedis Apostolicae concesso (179) aut ex *necessitate*, qua *multitudo* quaedam fidelium, quae ad Missam audiendam *obligata* est, illa careret, *nisi* extra ecclesiam vel oratorium celebratio esset permessa (180).

(176) Collect. Lac. v. Missa v. g. t. IV. n. 16. t. V. n. 17. t. VI. n. 9. 15.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 341.

(177) Cfr. c. 11. D. I. de cons.; Miss. Rom., Rubr. gen. tit. XX.; S. C. Inq. 7. Iun. 1726. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 827.; *Schmalzgrueb.* l. III. t. 41. n. 47.; *Wernz* l. c. t. III. n. 461. sq. 517. sq.; *Gasparri* l. c. n. 280. sq. 351. sq. Cfr. de indultis: S. R. C. in caus. Limburg. 27. Febr. 1847.; Collect. cit. S. C. de Prop. F. n. 825. 828. 829. 831.; Collect. Lac. t. II. col. 562. sq.

(178) Cfr. c. 12. 14. 15. D. I. de consecr.; Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observ.; Missal Rom., De defect. X.; *Wernz* l. c. n. 426. sq.; *Gasparri* l. c. n. 121. sq.; *Van de Burgt* l. c. p. 183. sq. Cfr. quoque novum decretum generale S. R. C. 5. Iun. 1899. nunc in *Analect. eccl.* t. VIII. p. 165. publicatum, quo festum titularis dicitur quotannis sub ritu duplicis primae classis cum octava celebrandum *etiam* in oratoriis *publicis* solemniter tantum *benedictis*. Quae obligatio in oratoriis *semipublicis* non existit, « *nisi in casu, quo aliqua ex iis consecrata vel solemniter benedicta fuerint* ».

(179) Cap. 12. de privil. V. 7. in Sext.; Conc. Trid. l. c.; Clem. XI. decret. 15. Dec. 1703.; Conc. Rom. (a. 1725.) in Collect. Lac. t. I. col. 367.; *Wernz* l. c. n. 457.; *Gasparri* l. c. n. 260. sq.

(180) Bened. XIV. Const. « *Inter omnigenas* » 2. Febr. 1744. § 22.;

Denique sacerdotibus peregrinantibus absque *indulto apostolico* non licet *in navi* celebrare Missam. Quod indultum conceditur v. g. a S. C. pro neg. eccl. extr. etiam absque assistentia alterius sacerdotis, dummodo mare sit tranquillum et locus *decens* (181). Cfr. de celebratione Missae sacerdotis catholici in ecclesiis haeticorum vel schismaticorum supra h. tit. n. 447. in scholio.

V. De materia et forma, ritibus, utensilibus sacrificii Missae.

545. *Materia* et *forma* sacrificii eucharistici quoad substantiam ipso iure divino sunt panis triticeus et vinum de vite (182) cum verbis essentialibus consecrationis, (183) ut theologi latius exponunt. At non paucae existunt *leges disciplinares*, quae v. g. materiam in rebus *accidentalibus* magis determinant aut ad meliorem *tutelam* iuris divini inserviunt. Qua ratione pro diversis ritibus *praescribitur* panis *azymus* vel *fermentatus* (184), admixtio *aquae* vino consecrando vel iam consecrato (185), certa

S. R. C. in caus. Sedun. 27. Aug. 1836.; c. 1. 2. (Pseudoisid.) 30. (c. 9. Conc. Mogunt. a. 888., non Tribur. a. 895., ut legitur in Decr. Grat.) D. I. de consecr. iunct. *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacrific. l. III. cap. 6. n. 7.; *Gasparri* l. c. n. 273. sq. Cfr. quoque facultates speciales missionariis vel capellanis castrensibus concessas.

(181) *Bened. XIV.*, De ss. Miss. sacrific. l. c. n. 8. sq.; *Gasparri* l. c. n. 277.; supra h. tit. n. 540. not. 131.

(182) Cap. 6. § 1. cap. 7. 8. 13. X. de celebr. III. 41.; decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 1., Sess. XXII. doctr. cap. 1.; Missale Rom., De defect. II. sq. V.; *Gasparri* l. c. n. 788. sq.; *Thalhofer* l. c. t. II p. 136. sq.

(183) Cap. 6. pr. 7. X. de celebr. III. 41.; cit. decret. pro Armen.; Conc. Trid. l. c.; *Thalhofer* l. c. p. 218. sq.; *Gasparri* l. c. n. 827. sq.

(184) Cap. 14. X. de celebr. III. 41.; decretum unionis Graecorum sive Eugenii IV. Const. « *Laetentur coeli* »; Missale Rom., De defect. III. n. 3.; *Bened. XIV.* Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 10. Const. « *Allatae* » 26. Iul. 1765. § 34.; *Card. Hergenroether* in Arch. f. k. K. t. VIII. p. 173. sq.; *Gasparri* l. c. n. 803. sq.; *Thalhofer* l. c. p. 136. sq.; *Nilles*, Kalendar. t. II. p. 221. sq.; *Hefele* l. c. t. IV. p. 766. sq. Cfr. quoque Syn. Sciarf. (a. 1888) p. 85. de pane fermentato apud Syros; Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 190. sq. de pane azymo apud Maronitas et Armenios.

(185) Cfr. c. 19. Conc. Tribur. (a. 895.); c. 2. (S. Cypr. a. 254.)

forma farinae et hostiarum (186), aut vicissim *prohibetur*, ne consecrentur hostiae v. g. ante tres menses (187) vel hebdomadas vel a viris laicis (non iuratis) vel feminis *saecularibus* confectae (188), vel panis et vinum, quibus *prohibita materia* fuerat admixta (189).

83. (S. Ambros. ?) D. II. de consecr. cap. 6. § 1. cap. 13. 14. X. de celebr.; decret. pro Armen. iunct. c. 32. Concilii Trullan. (a. 692.), ubi usus antiquorum Armeniorum celebrandi Missam cum solo vino sine aquae admixtione sub poena depositionis prohibetur; Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 7. can. 9.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 88. sq.; *Gasparri* l. c. n. 820. sq. Cfr. de praxi Graecorum *post* consecrationem vini infundendi aquam tepidam: Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 2. et Const. « *Allatae* » 26. Iul. 1755. § 26.; *Card. Hergenroether* l. c. p. 174.; at apud Ruthenos aliosque Orientales illa praxis est prohibita, ut patet ex cit. Const. « *Allatae* » l. c. et Synod. prov. Ruthen. (a. 1720.) et Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) l. c. col. 34. 195. multoque magis ab Ecclesia latina est penitus aliena.

(186) S. C. Inq. 25. Iun. 1852. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 701. (de farina); Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 85. sq. et Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) l. c. t. II. col. 188. 189. 208. (de forma *rotunda* hostiae et modo conficiendi) iunct. S. R. C. in caus. Imol. 26. Apr. 1834.: « *Servetur consuetudo* » i. e. imaginem Crucifixi hostiis imprimendi; *Card. Hergenroether* l. c. p. 175.; *Thalhofer* l. c. p. 137. sq.

(187) S. R. C. in caus. Gándav. 16. Dec. 1826. ad prim. f. m. iunct. Ritual. Rom., De ss. euch. sacram. pr.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 347. cum S. Carolo statuit, ut hostiae consecrandae nunquam plus quam viginti dies a sua confectioe habeant. Quodsi ex severiore praxi Ecclesiae orientalis *singulis* diebus hostiae dicuntur conficiendae, nisi necessitas excuset usum hostiarum a duobus vel tribus diebus coctarum (cfr. Synod. Sciarf. a. 1888. p. 68.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) l. c. col. 191.), id ex faciliore corruptione panis *fermentati* est explicandum et ad hostias latino more confectas, quae « *per integram hebdomadam* » commode reservari possunt, extendi nequit.

(188) Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 85. sq.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) l. c.; Collect. Lac. t. III. col. 226. 362.; t. V. col. 851.; *Thalhofer* l. c. p. 139. sq. 143. sq.

(189) Cfr. S. C. de Prop. F. 22. Iun. 1633.; Benedict. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 3.; *Cardin. Hergenroether* l. c. de abusu hostiis *consecratis* vel *consecrandis* quandoque in Ecclesia orientali apponendi *oleum*, cum ibidem v. g. apud Syros in conficiendis hostiis exigua admixtio *salis* sit praescripta (Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 85. sq.), apud Maronitas vero (cfr. Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) l. c. col. 191.) interdicta. Vino consecrando praeter modicissimam illam partem aquae

De *forma* quoque non solum *essentialia* verba consecrationis sunt servanda, sed etiam alia, quae pro diversitate rituum ad *licitam* consecrationem sunt graviter praescripta (190).

546. Praeter *ritus substantiales* iure divino institutos (191) in celebratione Missae observandae sunt omnes *caeremoniae* ab Ecclesia catholica per rubricas *vere praescriptae* (192) pro diversitate *liturgiarum* sive *rituum* (193). Quae exacta observantia exigit, ut non solum caeremoniae in Missa fiant *modo praescripto* (194), sed etiam per *omissionem* vel *additionem* (195) vel *interruptionem* (196) non immutentur, nisi agatur de casibus a iure vel ex privilegio exceptis (197).

solummodo potest addi *alcool* in casibus specialiter permissis et forma legitima servata. Cfr. S. C. Inq. 4. Mart. 1887. 25. Iun. 1891. 5. Augusti 1896.

(190) Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) l. c. col. 196. sq. iunct. col. 439. sq. 551. 584.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) l. c. p. 89. sq.

(191) Cfr. *theologos* dogmaticos, ubi disputant de partibus essentialibus et integrantibus sacrificii Missae v. g. *Lugo* l. c. disp. 19. et *Gasparri* l. c. n. 23. sq. iunct. *Wernz* l. c. t. III. n. 318. sq.

(192) Cap. 4. 5. X. de celebr. III. 41.; Conc. Trid. Sess. XXII. doct. cap. 4. 5. can. 6. 7. 9. et decr. de observ.; Bened. XIV. Const. « *Accepimus* » 16. Iul. 1746. § Itaque; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 108. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 41. n. 48.; *Gasparri* l. c. n. 840. sq.; *Wernz* l. c. n. 341. sq.

(193) Sacerdos catholicus in ecclesia alterius ritus a Sede Apostolica approbati Missam celebrare generali lege non prohibetur, dummodo ritum *sibi* proprium servet, nisi specialis quaedam exceptio sit statuta de iure sese accommodandi *alieno* ritui. Cfr. Pii V. Const. « *Providentia* » 21. Augusti 1566.; Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 10. 16. et Const. « *Allatae* » 26. Iul. 1756. § 35.; Collect. Lac. t. II. col. 190. 562. sq.; S. R. C. in caus. Novarien. 24. Febr. 1890.; *Card. Hergenroether* l. c. p. 176. sq.; *Gasparri* l. c. n. 842.

(194) Missale Rom., Rubricae gener., Rit. servand., De defect.; *Wernz* l. c. t. III. n. 495. sq.

(195) Conc. Trid. Sess. VII. doct. de sacr. in gen. can. 13.; Analect. eccles. t. VIII. p. 184. sq.

(196) Cfr. c. 2. Conc. Tolet. VII. (a. 646.) et c. 14. Conc. Tol. XI. (a. 675.) = c. 16. 15. C. VII. q. 1.; c. 14. Conc. Roman. (a. 743.) = c. 56. D. I. de consecr.; Missale Rom., De defect. VIII. n. 5. X. n. 2. 3.

(197) Cap. 18. de sent. excom. V. 11. in Sext.; Missale Rom. l. c.; S. R. C. 27. Aug. 1894. et 5. Iun. 1896.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 123. sq.; *Gasparri* l. c. n. 943.

Quae sint *singulae* illae caeremoniae ab initio usque ad finem privatarum vel solemniū Missarum, ex fontibus liturgicis v. g. ex Missali Romano atque doctrina probatorum rubricistarum est eruendum (198).

547. *Utensilia* ad celebrationem Missae requisita supra h. tom. III. n. 501. sq. tam late exposita sunt, ut hoc loco ad vitandas inutiles repetitiones sit abstinendum a novis disquisitionibus.

§ 2. DE CULTU EUCHARISTICO.

I. De custodia eucharistiae.

548. Quemadmodum iam in ipso sacrificio Missae Christus Dominus realiter praesens per sacerdotem et ministros et fideles sive ex propria *devotione* sive ex *obedientia* assistentes collitur et *adoratur*, ita etiam eucharistiae, quae sub speciebus panis *post* celebrationes Missarum secundum antiquam (199) Ecclesiae praxim *asservari* solet, specialis debetur reverentia et *adoratio*. Quae reverentia primo loco sese manifestet necesse est eximia illa cura, qua eucharistia ad *fines* ab Ecclesia approbata secundum *leges* canonicas *in ecclesiis custoditur* (200).

549. Ex iure communi nunc vigente eucharistia servari *potest et debet* in omnibus ecclesiis, quibus incumbit cura animarum cum provisione infirmorum i. e. imprimis in ecclesiis parochialibus (201), deinde etiam in cathedralibus et conventuali-

(198) *Thalhofer* l. c. t. II. p. 39. sq.; *Gasparri* l. c. n. 883. sq.; *Duchesne* l. c. p. 153. sq.

(199) *Wernz* l. c. t. III. n. 505.; *Bendel* in Act. theol. Tubing. t. 34. p. 267. sq.; *Kraus* l. c. v. Pyxis; *Thalhofer* l. c. t. I. p. 761. sq.

(200) Lib. III. tit. 44. X. de cust. euchar.; Conc. Trid. Sess. XIII. decr. de ss. euchar. sacr. cap. 6. can. 4. 7.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 84. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 44. n. 2. sq.; *Bendel* l. c. p. 244. sq.; *Hoffmann*, D. Verehr. u. Anb. d. a. h. Sakram. gesch. dargest.; *Gasparri* l. c. n. 970. sq.

(201) Cfr. c. 93. D. II. de consecr. = Capit. II. c. 16. (a. 809.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 752. sq.; cap. 1. X. de cust. euchar.; cap. 10. X. de celebr. Miss. III. 41.; *Schmalzgr.* l. c. n. 16.; *Gasparri* l. c. n. 974.

bus virorum et mulierum regularium cum votis solemnibus (202). At asservatio eucharistiae in aliis ecclesiis vel oratoriis sive publicis sive semipublicis sive privatis (203) vel in domibus privatis (204) vel in itinere a particularibus personis R. Pontifice inferioribus (205) non est *permissa*, nisi indultum apostolicum obtineatur per S. C. C. vel S. C. de Prop. F. vel S. C. pro negot. eccl. vel Secretariam Brevium, vel allegari possit *immemorabilis consuetudo*, quae indulti apostolici praesumptionem inducit (206). Quare *Episcopus* ex potestate sua *ordinaria* nequit concedere licentiam asservandi eucharistiam iis ecclesiis, quibus ex iure communi illa praerogativa non competit, nisi specialibus facultatibus Sedis Apostolicae sit munitus, vel solummodo *temporaneam* quandam licentiam concedat propter *transitoriam necessitatem* (207).

(202) Cap. 3. X. de off. archipr. I. 24., ubi agitur de archipresbytero *civitatenſi* atque ecclesia *cathedrali*, non de archipresbytero simplicis parochiae; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 10. de regular., ex quo moniales non intra chorum vel septa monasterii, sed in *publica* ecclesia eucharistiam conservare debent; *Schmalzgr.* l. c. n. 17. 18.; *Piat* l. c. t. II. p. 241. sq. Cfr. quoque Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 98., ubi *praecipitur* eucharistiam non solum in ecclesiis parochialibus, sed etiam in ecclesiis *monasteriorum* conservare; S. R. C. in caus. Marianen. 16. Apr. 1644.

(203) Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. § 24.; S. R. C. in decr. gener. 10. Dec. 1703. ad 26.; *Gasparri* l. c. n. 978. sq.

(204) Cfr. de casu necessitatis et facultatibus missionariis concessis: S. C. de Prop. F. 22. Sept. 1850. 23. Aug. 1852. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 749. 751.; *Schmalzgr.* l. c. n. 4.; *Gasparri* l. c. n. 971. atque de disciplina Ecclesiae orientalis: Collect. Lac. t. II. col. 198. 199. 200. 204. 208.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 98. de permissa asservatione eucharistiae in decenti *oratorio domus* episcopalis.

(205) Cfr. de praxi antiqua sacerdotum itinerantium gestandi e collo eucharistiam: S. Bonif. statuta synodalia c. a. 747. cap. 4. iunct. *Hejele* l. c. t. III. p. 583. not. 3. Quae praxis iam pridem prohibita est, ut patet ex resp. S. C. de Prop. F. 25. Febr. 1859. l. c. n. 731. et ex Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 7.; *Schmalzgr.* l. c. n. 9. 10.

(206) Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 23.; *Gasparri* l. c. n. 981. sq.

(207) Responsum S. R. C. in caus. Nivernen. 8. Mart. 1879. denuo confirmatum in decreto generali eiusdem S. C. 23. Ian. 1899.; *Gasparri* l. c. n. 980. 982. 983.; *Santi*, Praelect. iur. can. l. III. t. 44. n. 2.

550. In *ecclesiis* vero eucharistia ex disciplina nunc vigente (208) tantum in *uno altari*, non *continuo* in duobus vel pluribus altaribus est custodienda (209), nisi agatur de circumstantiis plane singularibus aut de casu illo evidenter excepto vel potius non comprehenso, quo in altari maiori eucharistia est *exposita* et in alio altari ad usum fidelium asservari potest et debet (210).

Quod altare, cum *commoditati* et *decentiae* cultus eucharistici sit consulendum, neque aliis functionibus sacris ullum creandum impedimentum, *regulariter* in *ecclesiis debet esse altare maius*, (211) nisi excipias ecclesiam cathedrallem, ubi eucharistia propter functiones pontificales in altari maiori asservari nequit (212).

Denique altare custodiae augustissimi huius sacramenti destinatum *baldachino* (213) sit ornatum suumque habeat *tabernaculum* cum conopeo rite constructum, *in quo* unice eucharistiam asservare licet in *ciborio* ex canonum praescriptis facto (214).

551. Custodia eucharistiae ut etiam quoad *modum* sit tanto sacramento digna et conveniens, in ecclesia ordinarie non permittitur, nisi committi possit *presbytero* prope ecclesiam residenti, qui curam illius in se suscipiat et quotidie sive per se sive per alium ibidem celebret Missam (215); at *Sedes Apostolica* quandoque *per gratiam* indulget, uti habitualis illa residentia presbyteri in loco non requiratur, dummodo saltem se-

(208) Cfr. de antiqua praxi: *Wernz* l. c. t. III. n. 505. sq. 518.; *Gasparri* l. c. n. 984. sq.

(209) Cap. 10. X. de celebr. III. 41.; S. R. C. in caus. August. Praetor. 21. Iul. 1696. ad 3., in caus. S. Iacob. 14. Mart. 1861. ad 13., in caus. Cuneen. 2. Iun. 1883. ad 6.

(210) S. R. C. in caus. Urgell. 5. Dec. 1868. ad 2., in caus. Gandav. 18. Maii 1878. ad 2.

(211) Rit. Rom. De ss. euch. sacram. pr.; S. R. C. in caus. Gandav. 18. Maii 1878. iunct. *Wernz* l. c. n. 518.

(212) Caerem. Episc. l. I. cap. 12. n. 8.; S. R. C. in caus. Sebenic. 6. Febr. 1875.

(213) S. R. C. in caus. Nesqualien. 1. Dec. 1882.

(214) *Wernz* l. c. n. 505. 518.; *Gasparri* l. c. n. 992. sq.

(215) S. R. C. in caus. Firm. 16. Mart. 1833. in caus. Pap. 23. Novembris 1880.; *Gasparri* l. c. n. 990. sq.

mel in hebdomada Missa celebretur (216). Qui presbyter praesertim habet gravissimum onus tenendi tabernaculum *bene clausum* atque diligenter custodiendi illius *clavem* iuxta formam saepe iure particulari accuratius definitam (217). Quod si neglexerit, tribus mensibus ab officio *suspendatur*, et si per eius incuriam aliquid nefandum v. g. furtum sacrilegum vel sortilegium inde contigerit, etiam graviori subiaceat ultioni ex prudenti arbitrio iudicis ecclesiastici determinandae (218).

Ne sacrae species tempore corrumpantur, tum hostia maior pro solemnibus expositionibus eucharisticis tum hostiae minores ad communionem fidelium in tabernaculo retentae sunt rite renovandae (219).

(216) S. C. C. in caus. Fulden. 17. Febr. 1883. in Act. S. Sed. vol. XV. p. 528. sq.; S. R. C. in caus. Oriol. 8. Maii 1886. ad 3.

(217) Cap. 1. X. de cust. euch. III. 44.; Ritual. Rom. l. c.; S. R. C. in caus. S. I. 11. Maii 1878. ad 8.; Cardin. Vicar. ad paroch. et rect. eccl. in Urbe 5. Nov. 1896. in Anal. eccles. t. IV. p. 461.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 98.; *Schmalzgr.* l. c. n. 11. sq.; *Gasparri* l. c. n. 997. sq.

(218) Cit. cap. 1. X. de cust. euch.; *Schmalzgr.* l. c. n. 12.; *Benedict.* XIV., De Synod. dioec. l. IX. cap. 15. n. 4.; *Hollweck* l. c. p. 324. 179.; *Gasparri* l. c. n. 1000. sq. 1002.

(219) Quae duplex sanctio Ritualis Romani l. c. quoad *recentem* confectionem hostiarum supra h. tit. not. 187. fuit explicata; alterum vero decretum quoad *frequentem* renovationem iam ex iure antiquo accipit interpretationem de *octavo quoque die* in Ecclesia occidentali. Cfr. cap. 57. X. de sent. excom. V. 39.; *Schmalzgr.* l. c. n. 11.; *Hefele* l. c. t. IV. p. 643. 691. 892. t. V. p. 760. 986. At claris expressisque verbis saltem *semel in hebdomada* illa renovatio praescribitur in Caerem. Episcop. l. I. cap. 12. n. 2. atque iteratis respons. S. R. C. v. g. in caus. Sanctor. 12. Sept. 1884. Quae ordinatio Caerem. Episc. eo fidelius est observanda, quo plures ex viginti diebus permissis a *recenti confectione* hostiarum iam elapsi sint.

In Ecclesia *orientali* abusus hostiam maiorem feria quinta maioris hebdomadae consecratam *per totum annum* asservandi pro infirmis iam pridem reprobatus est. Cfr. Innoc. IV. Const. « *Sub catholicae* » 6. Martii 1254. n. 9.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1720.); Instr. Clem. VIII. 31. Augusti 1595. n. 3. 4.; Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. 4. 5. in Collect. Lac. t. II. col. 441. 447. 31. 449. 512. Generatim vero ibidem viget lex, ut ss. eucharistiae sacramentum, quod pro infirmis asservatur, singulis octo vel saltem quindecim diebus renovetur (cfr. Collect. Lac. l. c. col. 191. 209.), nisi forte in ritu particulari ob maius periculum corruptionis panis *fermentati* aliasque rationes frequentior

Tandem ante altare, in quo eucharistia asservatur, *ponenda est* lampas, quae alatur oleo olivarum et diu noctuque ardeat, ut ingressuri in ecclesiam illico sciant, quoniam in loco sanctissimum sacramentum sit adorandum, atque tanto mysterio continua quaedam exhibeatur veneratio (220).

Quodsi in omnibus ecclesiis *ornamenta* sacra magna cum diligentia sunt curanda, id potissimum obtinet de ecclesiis ipsa asservatione eucharistiae privilegiatis (221).

II. De expositionibus, processionibus, benedictionibus eucharisticis.

552. **Expositio** eucharistiae iuxta formam nunc receptam est recentioris originis atque in antiqua Ecclesia fuit penitus ignota (222). Nihilominus iam ante saeculum undecimum verus exstitit cultus *adorationis* eucharistiae sive tempore liturgiae in altari praesentis sive post liturgiam in sacrario custoditae (223). Vestigia publicae cuiusdam expositionis ss. sacramenti occurrunt saeculo undecimo, cum ad detestandam haeresim Berengarii ex Gallia magis magisque divulgaretur pius ille ritus post consecrationem *elevandi hostiam*, ut fideles ad adorationem et devotionem excitarentur. Qui ritus elevationis hostiae consecratae subsequentibus saeculis paulatim peracta consecratione etiam ad *calicem* fuit extensus (224). At praxis illa *extra* liturgiam hostiam consecratam *publice oculis* fidelium exponendi nonnisi

quaedam renovatio v. g. *tertio quoque die* (cfr. Conc. patr. Graeco-Melchit. a. 1835. in Collect. Lac. l. c. col. 584.) vel *singulis diebus* (cfr. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 98.) sit praescripta.

(220) Rituale Rom. l. c.; Caerem. Episc. l. I. cap. 12. n. 17.; S. R. C. in caus. ord. Capuc. 22. Aug. 1699., in caus. Camerac. 16. Sept. 1865. ad 2., in caus. Cuneen. 2. Iun. 1883. ad 4. et 5.; *Wernz* l. c. t. III. n. 506, not. 27. n. 522. not. 93. 94.; *Thalhoffer* l. c.

(221) Cap. 2. X. de custod. III. 44.; *Schmalzgr.* l. c. n. 13.

(222) *Wernz* l. c. t. III. n. 508.

(223) *Bendel* l. c. p. 250. sq.

(224) Cap. 10. X. de celebr. III. 41. (Honor. III. a. 1219.); capit. 1. Synod. Lambeth. (a. 1281.); capit. 10. Synod. Salisburg. (a. 1418.); *Thalhoffer* l. c. t. II. p. 225. sq.; *Bendel* l. c. p. 259. sq.

ex saeculo decimo quarto ducit originem (225); nam exinde festum corporis Christi cum octava etiam per expositionem ss. sacramenti in *ostensoriis* sive *monstrantiis* celebrari *coeptum* est; sed vel ipsis saeculis 14. et 15. exempla non pauca reperiuntur, quibus in solemni processione theophorica hostia in *calice* cooperto circumferebatur (226). Nihilominus publica expositio ss. sacramenti « *visibiliter in monstrantiis* » tam frequenter saeculo decimo quinto fiebat, ut compluribus Synodis videretur esse limitanda, ne nimia frequentia minueret reverentiam divinissimo eucharistiae sacramento debitam, atque « *populi fidelis* (tepesceret) *devotio ex frequenti eius visione* » (227). Postea Concilium Tridentinum Sess. XIII. doctr. cap. 5 et can. 6. reiectis erroribus omnino approbavit laudabilem consuetudinem *publice* populo *proponendi* eucharistiam, ut *adoraretur* (228). Inde a Concilio Tridentino devotio in eucharistiam publice expositam non solum universaliter est recepta, sed novis formis legitime introductis et quamplurimis ordinationibus canonicis maiorem obtinuit perfectionem v. g. per adorationem *quadraginta horarum* Mediolani saeculo decimo sexto receptam et per *perpetuam*, quam Clemens VIII. in ecclesiis Urbis instituebat (229).

Ecclesia quoque orientalis praxim *publicae expositionis* eucharistiae adoptavit (230).

553. Ex *disciplina nunc vigente* duplex distinguitur expositio eucharistiae sci. *solemnis* sive *publica* et non *solemnis* sive *pri-*

(225) *Bened. XIV.*, De festis l. I. cap. 13. n. 1. sq. 10. sq.; *Thalhofer* l. c. t. I. p. 852. sq.; *Wernz* l. c.; *Bendel* l. c. p. 274. sq.

(226) *Thalhofer* l. c. t. I. p. 798. sq. 853. not. 1. cum *Thiers* et *Mariène*, ubi scite observat vel ipso saeculo 16. et 17. non paucas parochias *caruisse* monstrantiis. Quare *Maringola* l. c. vol. II. p. 140. sq. *nimis generaliter* negat corpus Christi in calice absconditum fuisse *deportatum*.

(227) *Bendel* l. c. p. 276. sq.

(228) *Benedict. XIV.* l. c. n. 8. sq.

(229) Clem. VIII. Const. « *Graves* » 25. Nov. 1592.; Instr. Clem. XI. 20. Ianuar. 1705.; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 500. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1032.

(230) Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 210.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 85.

vata (231). Illa est *visibilis* (non velata) exhibitio maioris hostiae consecratae palam in ostensorio ad adorationem per *populum* fidelem ex causa publica sive in forma solemnissima sive minus solemnii facta. Haec est aperitio ostii tabernaculi, qua eucharistia in pyxide velata nec ullatenus e tabernaculo *extracta* fidelium adorationi *etiam* ex causa mere privata exhibetur (232). Utraque expositio sane maiori minorive solemnitate et concursu fidelium celebrari potest; at illud praesertim constituit differentiam, quod sollemnis expositio *tantum* possit fieri ob *causam publicam* et gravem, minus sollemnis *etiam* propter causas *privatas* v. g. pro infirmo (233). Praeterea ad *privatam* expositionem pyxididis in aperto ostiolo tabernaculi *non* requiritur *licentia Episcopi* (234); at etiam in *publicis regularium ecclesiis sollemnis* expositio ss. Sacramenti praeter casus in iure communi v. g. infra hebdomadam festi corporis Christi inter Missarum sollemnia et ad vespervas vel ex speciali privilegio apostolico vel lege aut consuetudine dioecesana generaliter iam permissos omnino prohibetur, nisi pro *causa publica* et cum speciali et expressa approbatione et licentia *Ordinarii loci* (235) revera data, non mere petita vel praesumpta.

(231) *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 30. n. 1. sq. 16.; *Gasparri l. c. n. 1022. 1033.*; *Piat l. c. t. II. p. 25. sq.*

(232) S. C. Ep. et Reg. 9. Dec. 1602.; *Bened. XIV. Const. « Cum ut recte »* 27. Iul. 1755. § 13. Cui *privatae* expositioni ex declar. S. R. C. 30. Nov. 1895. non obstat, si sacra pyxis solummodo *in fine* expositionis e tabernaculo extrahatur, ut benedictio cum ss. sacramento dari possit; at continuata expositio sacrae pyxididis *in throno*, qua finita populus cum eadem benedicitur, privatae expositioni adnumerari nequit et ipsa sua forma a communi iure liturgico est aliena. Cfr. S. R. C. in caus. Capuc. 23. Maii 1835. ad 4.; *Gasparri l. c. n. 1024.*; paulo mitius *Thalhofer l. c. t. I. p. 800.*

(233) *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 30. n. 16.; *Gasparri l. c. n. 1026. 1034.*

(234) S. R. C. in caus. Savon. 31. Maii 1642.; *Benedict. XIV. l. c. n. 10. sq.*

(235) S. C. C. 17. Aug. 1630. S. R. C. in caus. S. Miniat. 7. Iunii 1681., S. Iac. 14. Mart. 1861. ad 14. iunct. *Bened. XIV. l. c.*; *Piat l. c. p. 25. sq.*; *Gasparri l. c. n. 1033. 1022.* Qui duo scriptores l. c. etiam impugnant *Cavalieri* et *Bouix*, qui censent viros regulares exemptos non indigere licentia Ordinarii, si cum permissione proprii Praelati regu-

Ritus in privata vel solemni expositione speciatim *permissi* vel *praescripti* sedulo attendendi sunt v. g. de ministro, tempore, loco, Missa, paramentis, caeremoniis, cantu expositio- nis (236).

554. **Processiones eucharisticae** fuerunt omnino alienae ab antiqua Ecclesiae disciplina; illae enim translationes ss. sacramenti per diaconos ad infirmos vel incarceratos processiones dici nequeunt (237). Potius praeformatae sunt provisione infirmorum, ad quos certe iam saeculo duodecimo maiore quadam solemnitate viaticum est delatum (238). At propria origo processionum theophoricarum repetenda est ex festo corporis Christi eiusque divulgatione inde ex saeculo decimo quarto facta. Quamvis enim in Constitutionibus Urbani IV. atque Clementis V. vel Ioannis XXII., quibus festum corporis Christi instituitur, *processio* theophorica *expresse* non praescribatur, tamen indoli huius festi mentique Ecclesiae fuit adeo conformis, ut quasi sponte cum ipso festo nata sit (239). Imo saeculo decimo quarto iam generaliter fuit recepta, atque adeo sequenti saeculo non desunt Synodi, quae nimiam quandam extensionem processionum theophoricarum ad *alia festa* sibi prohibendam esse censeant (240). Concilium Tridentinum Sess. XIII. doctr.

laris in *suis* ecclesiis eucharistiam in *ostensorio* non palam pro omnibus fidelibus, sed *ianuis clausis* (semipublica) pro sola communitate religiosa exponant. Quae impugnatio ex textu Concilii Tridentini vel ex allegatis decretis SS. CC. clare non probatur; ergo sententia *Bouix* sua probabilitate non caret, donec nova et contraria declaratio authentica non superveniat.

(236) Instr. cit. Clem. XI. directe pro sola Urbe vim legis habet; at *quaedam* continet, quae cum generalia sint et ad essentiam cultus eucharistici pertineant, ubique observanda sunt, cetera extra Urbem tantum habent vim quandam directivam. Cfr. S. R. C. in caus. Patav. 12. Iulii 1749. iunct. *Gardellini* in suo commentar. ad cit. Instr. Clem. XI. n. 9.; *Gasparri* l. c. n. 1023. sq.; *Schneider*, Manuale sacerdot. P. II. p. 504. sq.

(237) *Bendel* l. c. p. 265. sq. 278. sq.

(238) Cfr. cap. 10. X. de celebr. III. 41.; cap. 8. Synod. Trevir. (a. 1227.); c. 8. Synod. Wratislav. (a. 1248.), quae a *Iacobo Pantaleone* (Archidiacono Leodiensi et Legato Innoc. IV. et postea nomine Urbani IV. ad Sedem Apostolicam assumpto) est celebrata; *Bendel* l. c. p. 266. sq.

(239) Cap. unic. de reliq. III. 16. in Clem. iunct. *Bened. XIV.*, De fest. l. c. n. 10. sq.; *Bendel* l. c. p. 269. sq. 278. sq.

(240) *Bendel* l. c. p. 279. sq.

cap. 5. et can. 6. solemniter approbavit morem in Dei Ecclesiam introductum, « *ut singulis annis peculiari quodam et festo die praecelsum hoc et venerabile sacramentum singulari veneratione ac solemnitate celebraretur, utque in processionibus reverenter et honorifice illud per vias et loca publica circumferretur* », atque contrariam doctrinam proscripsit.

Quae processio theophorica festi corporis Christi *post* Conc. Trid. in authenticis libris liturgicis Ecclesiae *occidentalis* i. e. in Caerem. Episc. l. II. cap. 33. et in Rit. Rom., De process. in fest. ss. corp. Christi accuratius ordinata est; imo *aliae* quoque processiones theophoricae sive intra ecclesiam sive extra illam partim generaliter permissae partim saltem iure particulari praescriptae sunt reiectis aliis, quae potius abusibus fuerunt adnumerandae (241). Una cum festo corporis Christi in compluribus ritibus Ecclesiae orientalis, etiam *processio* theophorica nunc est recepta (242).

555. *Unica* et solemnissima processio eucharistica *ex iure communi nunc vigente praescripta* est in festo corporis Christi (243). Cfr. Caerem. Episc. l. c. et Ritual. Rom. l. c. Prae-

(241) *Bendel* l. c. p. 279. sq. 287. sq. Cfr. S. R. C. in caus. *Lerien*. 11. Febr. 1702. ad 1. et in caus. *Andrien*. 16. Dec. 1828., ubi sollemnis quaedam processio eucharistica feria sexta hebdomadae maioris tanquam abusus reprobatur.

(242) Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 210.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 51.

(243) Cfr. Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 13. de regular. et S. R. C. in caus. *Mantuan*. 2. Sept. 1683. de *obligatione* tam clericorum saecularium quam regularium etiam exemptorum interveniendi in processione huius festi, nisi speciale habeant privilegium *post* Concilium Tridentinum obtentum vel alias legitime eximantur v. g. ob strictiorem clausuram perpetuo servandam vel ob distantiam monasterii ultra medium milliare a loco processionis. Cfr. *Piat* l. c. t. II. p. 38. sq. At in eodem loco, qui forte complures continet parochias, *una* tantum processio *in festo* corporis Christi celebrari potest per ecclesiam digniorem v. g. cathedralem vel matricem. Cfr. S. R. C. in caus. *Syracus*. 2. Maii 1626. et in caus. *Cremonen*. (de *generali regula duas* processiones *eodem die* in eodem loco non habendi) 24. Ian. 1643.; *Muehlbauer* l. c. v. Processio n. 16. h. i. At in *die dominica* infra octavam singulae parochiae etiam eiusdem civitatis suam solent celebrare processionem eucharisticam. Cfr. S. R. C. in caus. *Bracharen*. 10. Sept. 1796. ad 4. Similiter *regulares* tam *die dominica* infra octavam festi Corporis Christi quam aliis totius octavae prae-

terea in Caerem. Ep. l. c. approbatur altera processio eucharistica minus solemnibus *pro octava* eiusdem festi. Denique Sedes Apostolica etiam ratam habuit atque indulgentiis donavit piam praxim in unaquaque parochia singulis mensibus in aliqua die dominica celebrandi processionem eucharisticam. Quibusnam diebus vel festis aliae illae processiones theophoricae celebrari possint vel debeant, ab Ordinariis locorum cum prudenti moderatione est statuendum; parochi vero vel rectores ecclesiarum dies determinatos arbitrarie et absque licentia Ordinarii nec augere vel minuire nec transferre valent (244).

Quo *ritu* celebranda sit processio in festo corporis Christi accurate definitur in Caeremoniali Episcoporum et Rituali Romano, atque non pauci *abusus* in processionibus eucharisticis per decreta S. R. C. fuerunt reprobati (245) v. g. de instrumentis passionis Christi, imaginibus et reliquiis Sanctorum *non* portandis, de ss. sacramento propriis manibus sacerdotis celebrantis deferendo, non in aliqua machina super humeros sacerdotum, de vitandis actibus scenicis et indecoris, de duobus tantum thuriferariis, non quatuor adhibendis, de benedictionibus arbitrarie non multiplicandis etc. Quandoque tamen consuetudines quaedam antiquae et rationabiles etiam a communi iure liturgico alienae v. g. praxis in Germania erigendi quatuor altaria et cantandi quatuor evangelia in festo corporis Christi tacite saltem tolerantur (246).

556. *Benedictio eucharistica* est recentior quaedam praxis Ecclesiae latinae, cuius vestigia in antiqua disciplina non inveniuntur (247). Id quod multo magis valet de Ecclesia orientali,

dictae diebus possunt celebrare processionem theophoricam etiam extra claustrum per viam conventui contiguam. Cfr. Gregor. XIII. Const. « *Cum interdum* » 11. Mart. 1573.; S. C. C. 20 Apr. 1645. in ed. *Richt.* C. Trid. p. 416. n. 11.

(244) *Benedict. XIV.*, Inst. eccl. 5. n. 7. sq.; Collect. Lac. v. g. t. V. v. Eucharistia n. 28.

(245) *Muehlbauer* l. c.; *Gasparri* l. c. n. 1050. sq.; *Schneider* l. c. p. 498. sq.

(246) S. R. C. in caus. Salisburg. 6. Octob. 1696.; *Gasparri* l. c. n. 1054.

(247) *Benedict. XIV.* Const. « *Cum ut recte* » §§ 13. sq.; *Bendel* l. c. p. 282. sq.

in quam ritus ille benedictionis simul cum aliis consuetudinibus Ecclesiae Romanae postea introductus est (248). In ipsa Ecclesia latina vix ante saeculum decimum quintum occurrunt prima indicia benedictionis eucharisticae, quae pariter ex festo corporis Christi et processione theophorica et provisione infirmorum suam videtur repetere originem. Certe saeculo decimo sexto S. Carolus iam praescribit, ut finita viatici administratione fideles post reditum in ecclesiam cum benedictione dimittantur; ex saeculo vero decimo septimo ineunte benedictio eucharistica *post* expositionem danda in authenticis libris et decretis liturgicis saepius expresse praescribitur vel saltem permittitur, sed non raro in praxi ultra terminos a rubricis constitutos fuit extensa (249).

557. *Minister* benedictionis eucharisticae sive cum pyxide sive cum ostensorio datae est *sacerdos*, non diaconus (250). Quae benedictio cum *pyxide* dari *debet* super infirmum, si particula supersit, postquam aegroto communio administrata est atque *post* reditum in ecclesiam super populum, ut patet ex Rituali Romano; praeterea fieri *potest* in fine *praecedentis* expositionis mere *privatae* (251). Benedictio vero cum *ostensorio* *debet* dari saltem *in fine* processionis eucharisticae vel expositionis *publicae* (252).

Quibus in benedictionibus eucharisticis servandi sunt *ritus* expresse *praescripti* v. g. incensatio ad verba: *Genitori*, si detur cum ostensorio, vel saltem *permissi* v. g. incensatio in benedictione post expositionem mere privatam pyxidis, multoque magis vitentur necesse est usus expresse prohibiti vel non tolerati v. g. dandi benedictionem eucharisticam sine ullo velo humerali *albi* coloris vel ab *initio* expositionis (salva legitima consuetudine) etc. (253).

(248) Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 99.

(249) Cfr. not. 247. h. tit.; *Gasparri* l. c. n. 1058. sq.

(250) S. R. C. in caus. Messanen. 28. Nov. 1739., in caus. Angelopolit. 11. Sept. 1847. ad 9.; *Schneider* l. c. p. 502. sq.

(251) S. R. C. in caus. Palent. 16. Ian. 1886. et in caus. congr. ss. sacr. 30. Nol. 1895.; *Gasparri* v. c. n. 1057. sq.

(252) S. R. C. in caus. Ultraiect. 11. Iul. 1857.

(253) *Gasparri* l. c. n. 1059. sq.; *Schneider* l. c.

TITULUS XXI.

DE OFFICIO DIVINO ALIISQUE DEVOTIONIBUS
PUBLICIS.

(Lib. III. tit. 41. de celebr. Miss. et sacram. euch.
et divinis officiis)

558. **Fontes:** Decret. Grat. D. 92.; c. 3. D. III. de consecr.; c. 23. C. XXIV. q. 3. iunct. cap. 2. X. de vot. III. 34. — Cpl. IV. l. III. t. 15. de celebr. divini off. — Decret. Gregor. IX. l. c.; Const. Clem. V. l. III. t. 14. de celebr. Missar. et aliis div. off.; Extrav. com. l. III. t. 11. de celebr. Missar. — Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 12. de ref., Sess. XXV. contin. decr. de Breviar. — Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 112. sq. — Collect. S. C. de Prop. F. n. 1922. sq. 1961. sq. 1984. sq.; Decret. auth. S. C. R. ed. *Muehlbauer* v. v. Officium, Preces, Processio; Collect. Lac. v. v. Breviarium, Cultus, Procession., Peregrinat.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. — *Zech*, De iure rer. eccles. sect. 2. tit. 20. de offic. divino; *Devoti*, Inst. can. l. II. tit. 4. de div. officio; *Scherer* l. c. t. II. p. 674. sq. 693. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. — *Thalhofer* l. c. t. I. p. 576. sq. t. II. p. 345. sq. Cfr. de aliis scriptoribus antiquis et recentioribus: *Wernz* l. c. t. II. n. 193. not. 148. sq.

Praenotiones.

559. I. **Connexio materiae.** Post *sacrificium* Missae inter praestantissimos actus *religionis* sive cultus divini recensenda est *oratio* (1). Relicta theologis dogmaticis et moralistis discussione quaestionum de oratione, quae spectant ad revelationem ipsumque ius divinum (2), unice hoc loco inquirendum est de *legibus disciplinaribus ab Ecclesia de oratione latis*. Qua

(1) *Wernz* l. c. t. III. n. 525. not. 1.; *Suarez* l. c. in not. 2. h. tit. l. 4. cap. 1. n. 1.; *Kraus* l. c. v. v. Gebet sq.

(2) *S. Thom.*, Summa theolog. II^a. II^{ae}. q. 83. 84.; *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. IV. prooem. l. 1. sq. v. g. l. 1. cap. 1. n. 6. sq. de definitione orationis, c. 29. 30. de praecepto *divino* orationis; l. 2. c. 4. et l. 3. cap. 6., num oratio mentalis vel vocalis (privata) nitatur praecepto divino vel saltem ecclesiastico; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 338. sq.; *Cathrein*, Philosoph. mor. n. 269. sq.

in re, quae certe est provincia *canonistis* propria (3), quamvis Ecclesia vigilantem suam curam etiam impenderit *privatae* orationi fidelium (cfr. h. tit. not. 5. sq.), tamen potissimum pro suo iure *exclusivo* (cfr. supra h. tom. III. n. 320. not. 11. et Bened. XIV. Const. « *Quemadmodum preces* » 23. Mart. 1743.) sapientibus legibus ordinavit orationes sive preces *publicas*, inter quas eminet « *officium divinum* ».

II. **Definitio.** Oratio dicitur ascensio mentis ad Deum vel petitio decentium a Deo (4).

III. **Divisio.** Generatim oratio dividitur:

a) In *mentalem* vel internam, quae sola mente consummatur atque signum externum non requirit (5), et in externam vel *vocalem*, quae voce quidam consummatur, sed necessario *postulat* actum interiorum tanquam formam sive vitam suam (6), « *cum cultus exterior sit pietatis internae splendor* ». Conc. Lugdun. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 478.

b) Quae oratio *vocalis* denuo *subdividitur* in *privatam* et *publicam* sive liturgicam. Non raro huiusmodi divisio accipitur sensu lato, quo oratio publica secundum mere extrinsecam et accidentariam denominationem significat omnem orationem extraliturpicam, quae fit in *loco publico* (non occulto vel mere privato) v. g. in ecclesia praesertim a multis ad instar *unius*

(3) *Schmalzgr.* l. III. t. 41. n. 51. sq.; at v. g. *Pirhing* universam fere disquisitionem de officiis divinis l. III. t. 41. omittit, quod « *pleraque satis clara sunt* », ideoque tantum proponit « *singulorum capitulorum summam* ».

(4) *Suarez* l. c. l. 1. c. 1. n. 1. sq. 6. sq. cap. 2. sq., qui de universa illa materia optime disputat.

(5) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 1. sq. cap. 4., ubi fuse demonstrat orationem *mentalem* nulla lege *ecclesiastica* fidelibus praecipi neque ulla lege divina sive naturali sive positiva, sed tantum esse *de consilio*. At cum oratio mentalis supponat solidam instructionem religiosam et idoneam praxim, ideo *libri* de doctrina et praxi orationis mentalis et lectionis praeviae speciali modo censurae ecclesiasticae sunt subiecti. Cfr. Leon. XIII. Const. « *Officior. ac muner.* » in nov. decret. general. Ind. n. 20. 41.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 716. sq. de libris precum.

(6) *Suarez* l. c. tract. IV. prooem. Quibus ex notionibus facile deducitur orationem mentalem *tantum* privatam esse posse, quia ab aliis hominibus non percipitur; at oratio vocalis cum sit externa et sensibilis, *potest* esse privata et publica.

coetus (7), ita ut ab omnibus aliis percipi possit; vicissim recitatio officii divini facta a sacerdote, quae in se est oratio strictè *publica*, dicitur *privata*, si fiat a solo sacerdote *extra chorum* publicum vel communitatem.

At praeter orationem ex *Christi* ordinatione, persona, nomine factam sensu stricto oratio *publica* est illa, quae fit a persona, quam *Ecclesia suo nomine* et iuxta *formam* verborum a se praescriptam ad orandum deputavit; *privata* vero audit, quam unusquisque fidelis sua auctoritate sive *suo* privato nomine Deo offert (8).

c) Oratio autem vocalis fit *aut iuxta certam verborum formam* antea definitam, *aut verbis prolatis pro arbitrio et affectu orantis* sive *alta* sive *submissa* voce.

Quae ultima species semper adnumeranda est orationi *privatae*, quoniam *Ecclesia de facto* non permittit, ut oratio suo nomine ad Deum fundatur, nisi in forma a se definita et praescripta. Altera quoque species manet oratio *privata* non solum, si forma illa forte ex privata industria fuerit determinata, sed etiam si ab *auctoritate ecclesiastica approbetur* (9), verumta-

(7) Quemadmodum mori ecclesiastico refragatur, ut *populus sine sacerdote* ad orandum in *ecclesiam* conveniat, ita etiam in *domos privatas* ad precandum non convenient fideles, si id promovendae devotioni non congruat. Cfr. Synod. Gangr. (a. 343.-381.) in c. 11. 16. D. 30. et c. 5. D. 41.; c. 2. Concil. Caesaraug. (a. 380.) = c. 15. D. III. de consecr.; S. C. de Prop. F. 3. Aug. 1818. in Collect. eiusd. S. C. n. 1986.; Collect. Lac. t. V. col. 164. 499. 721. At pariter *Ecclesia* reprobatur studium quoddam indiscretum *limitandi* devotiones in *domibus privatis* (cfr. S. C. de Prop. F. 27. Sept. 1843. in cit. Collect. S. C. de Prop. F. n. 1988.) et in publicis orationibus sensu illo latiori intellectis permittit legitimum usum resecatis formis minus convenientibus. Cfr. S. C. de Prop. F. 21. Maii 1856. l. c. n. 1990.; *Thalhofer* l. c. t. I. p. 576. de notione devotionis *popularis*.

(8) *Suarez* l. c. l. 3. cap. 2. n. 1. sq. cap. 6. 7. l. 4. c. 1. n. 1. sq. 10. sq.; *Bened. XIV.*, Doctr. de serv. Dei beat. l. II. cap. 7. n. 5. sq.

(9) *Ecclesia* antiquo et novo tempore non paucas huiusmodi *formulas* precandi specialiter approbavit. Cfr. *Suarez* l. c. l. 3. cap. 9. l. 4. cap. 1. n. 12.; *Thalhofer* l. c. t. I. p. 470. sq. Qua in approbatione praesertim *litaniarum* sedulo attendendum est, utrum formulae precandi tantum ad usum *privatum*, an etiam ad devotiones *publicas*, etsi extraliturgicas, imo ad ipsas functiones *liturgicas* a competente auctoritate ecclesiastica fuerint re-

men ex mera devotione *privata*, non ex *deputatione* Ecclesiae adhibeatur, qua accedente utique fit oratio publica.

d) Denique etiam orationi vocali sive privatae sive *publicae* vel liturgicae quoad rem contentam applicari potest divisio in *obsecrationes*, *orationes*, *postulationes*, *gratiarum* actiones (10).

IV. **Notae historicae.** Oratio cum in ipsa natura humana sit fundata, secundum formam suam *genuinam* inde ab initio invenitur apud omnes cultores veri Dei (11). Quare mirum non est, quod Ecclesia Christi a suis primordiis fuerit societas religiosa *orationi* dedita (12). Quodsi ipse Christus Dominus fideles docuit propriam orationem, Ecclesia mox primis temporibus iussit populum christianum singulis diebus *ter* (13) recitare orationem illam dominicam. Quinimo oratio fidelium non solum quoad *tempus*, sed etiam quoad *modum* (standi vel genuflectendi), *gestus* (expansis manibus), *situm* (versus orientem), *formam*, *locum* ab Ecclesia paulatim fuit accuratius determinata, etsi non semper riguroso praecepto imposita (14).

Multo magis autem fuit necessarium, ut orationes liturgicae cultus publici in certam stabilemque formam etiam scriptam redigerentur (15). Quae ex natura rei iam suadentur, id ex saeculo tertio et quarto magis magisque etiam expressis documentis comprobatur, atque adeo ad coercendam nimiam libertatem

cognitae et approbatae. Cfr. Leon. XIII. Const. « *Officior. ac muner.* » l. c. n. 19. 20.; S. R. C. 16. Iun. 1880. et 29. Octob. 1882. iunct. 11. Febr. 1898. et 2. Apr. 1899.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 498. sq.; *Kraus* l. c. v. Gebetsformul., Litanei.

(10) *Suarez* l. c. l. 3. cap. 2. n. 8. sq.; *Kraus* l. c. v. Gebet, Liturg. n. 2.

(11) *Doellinger*, Iudenthum u. Heid. p. 526.; *Schegg*, Bibl. Archaeol. p. 325. 469. sq. 634. sq.; *Kraus* l. c. v. v. Gebet pr., Liturg. Gebet n. 1.

(12) *Kraus* l. c. cit. v. v.

(13) Doctr. duod. Apost. cap. 8. in ed. *Funk* p. 24. sq. iunct. not. 3.; *Suarez* l. c. cap. 6. n. 5. sq. 17.

(14) Cfr. c. 20. Conc. Nicaen. (a. 325.) = c. 10. D. III. de consecr.; c. 90. Conc. Trull. (a. 692.); *Kraus* l. c.; *Wernz* l. c. t. III. n. 497. sq. 393. sq.; *Suarez* l. c. cap. 7. n. 3. sq. cap. 8. 9.

(15) *Kraus* l. c. v. v. Gebet, Liturg. u. Gebetsformul.; *Suarez* l. c. l. 4. cap. 1. n. 1.

singulorum Episcoporum in condendis novis precibus *liturgicis* ex saeculo quarto non pauci occurrunt canones Conciliorum provincialium (16).

Quo maior in dies facta est *uniformitas* in orationibus strictae *liturgicis*, eo minor evasit potestas Episcoporum quidquam novi in illis statuendi vel immutandi (17), donec tandem aliquando restringeretur ad approbandas preces *privatas* vel *extraliturgicas* salva exceptione quoad ipsas *litanias*, quas tantum ad usum *privatum*, non *publicum* in ecclesiis vel oratoriis *publicis* approbare valent (18).

§ I. DE OFFICIO DIVINO.

560. *Officium divinum*, quod inde a primis saeculis multiplex *nomen* consecutum est, velut operis Dei, horarum canonicarum, psalmodiae divinae, breviarii, cursus ecclesiastici, sacrae synaxis, collectae, nunc vi ipsius vocabuli intelligitur oratio vocalis et publica, quae nomine Ecclesiae quotidie definitis horis publice in choro vel privatim a clericis et religiosis iuxta formam sacris canonibus praescriptam Deo offertur (19).

561. *Distinguitur* (20) officium divinum I. *ratione materiae*, qua componitur, in *psalmos*, *lectiones*, *orationes*, quibus aliae partes v.g. cantica, hymni, benedictiones, absolutiones accedunt; II. *ratione distributionis* singularum *partium* in certas horas, unde officium divinum horae *canonicae* appellantur, in *septem horas* scilicet in *matutinum* et *laudes*, in *primam*, *tertiam*, *sextam*, *nonam*, in *vesperas* et *completorium*; III. *ratione temporis*, quo in rigore iuris recitandum est, in *nocturnum* et *diurnum*. Illud complectitur *matutinum* cum laudibus ita divisum, ut *matutinum* sive

(16) Cfr. Conc. cit. supra h. tom. III. n. 321. not. 17.

(17) Cfr. supra h. tom. III. n. 322. sq.

(18) S. R. C. II. Febr. 1898.; h. tit. not. 9.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 451. sq. 459. sq.; Arch. f. k. K. t. XIII. p. 28. sq.

(19) S. Thom. 1. c. q. 83. art. 12.; Suarez 1. c. l. 4. pr. cap. 9. 10. n. 1. sq. 9. sq.; Schmalzgr. l. III. t. 41. n. 51.; Thalhofer 1. c. t. II. p. 345. sq. 350. sq.; Baeumer, Geschichte d. Brev. p. 1. sq. 6. sq.

(20) Suarez 1. c. cap. 2. 3. 4. 5. 6.; Schmalzgr. l. c. n. 52. iunct. Thalhofer 1. c. t. II. p. 353. sq.; Baeumer 1. c. p. 2. sq.; Thomassin. 1. c. P. I. l. 2. cap. 72. sq.

tria nocturna, quae tribus prioribus vigiliis correspondent, ordinarie post mediam noctem recitentur, laudes vero in quarta vigilia prope auroram. Alterum comprehendit reliquas officii divini partes ab aurora (prima) certis horis more Romano computatis (tertia etc.) per diem usque ad occasum solis (vesperae) et crepusculum (completorium) dicendas (21).

562. *Principia* theologica de oratione publica Ecclesiae cum iam alibi fuerint de clericis generaliter exposita, hoc loco solummodo breviter in memoriam sunt revocanda. Quare solummodo pauca addenda sunt de regularibus, (quibus) ex missione Ecclesiae convenit, « ut velut alter Moyses (verba sunt Leonis XIII.) in monte sancto puras levant manus sanctis supplicationibus praeclaras de novis Amalecitis victorias impetrent ». Quodsi regulares in Ecclesia Dei constituti sunt ad instar *status poenitentiae et orationis*, sane huic insigni missioni optime serviunt per divini officii recitationem sive privatim sive in choro factam, licet neque *vi professionis religiosae* neque ex natura rei sive iure naturali neque ex positivo iure divino neque ex *universali* lege ecclesiastica omnes et singuli religiosi vel ordines religiosi ad recitandas horas canonicas obligentur (22).

563. Similiter *historia* officii divini, quatenus in *iure canonico* requiritur, suo loco fuit proposita non omissis disquisitionibus historicis de *obligatione clericorum* recitandi officium divinum *legibus* ecclesiasticis statuta, quae speciali ratione spectat ad scientiam canonicam.

Cum ex saeculo quarto vita monastica magnum caperet incrementum, recitatio divini officii factum est unum ex praecipuis muneribus monachorum. Quod « *opus Dei* » iam saeculo quarto Hierosolymis non solum a monachis, sed etiam a virginibus Deo sacris aliisque piis fidelibus singulari zelo exercitatum (cfr. S. Silviae Aquitanae peregrinatio ad loca sancta p. 45.) inde a S. Basilio et S. Benedicto in regulis monasticis fuit inculcatum. Cuius antiquissimae praxis etiam nunc in Pontificali Romano vestigia reperiuntur, ubi virginibus consecratis

(21) Baeumer l. c. p. 14. sq.; Suarez l. c. cap. 3. 4. 5.

(22) Wernz l. c. tom. II. n. 193.; Suarez l. c. cap. 1. 17.; Baeumer l. c. p. 6. sq.; Thalhoffer l. c. t. II. p. 345. sq.

hiscе verbis *Breviarium* traditur: « Accipite librum, ut incipiatіs horas canonicas et legatis officium in Ecclesia Dei. In nom. P. et F. et Sp. S. ». Nihilominus antiquissimis quoque temporibus *universalis* quaedam et *scripta* lex de recitatione officii divini per omnes regulares vi professionis faciendae non existit, ut patet ex ipsis ordinibus militaribus et institutis laicis et non paucis ordinibus atque congregationibus religionis inde a reformatione introductis (23).

Disciplina vicens, vi cuius *clerici* ratione maiorum *ordinum* vel ratione *beneficii* ecclesiastici atque *Capitula* et *canonici* ecclesiarum cathedralium et collegiatarum ad recitationem divini officii secundum *modum* ab Ecclesia praescriptum *obligantur*, in propria sede materiae sufficientem sortita est explanationem (24).

Regulares sive viri sive moniales ratione *professionis religiosae* solummodo ad officium divinum recitandum obligantur, si pro suo instituto ad chorum deputati sunt (25). Quae obligatio non afficit *novitios* vel fratres *laicos* etiam in ordinibus ad chorum deputatis nec ordines *militares* vel alios v. g. Societatem Iesu ad chorum specialiter non deputatos.

Porro cum obligatio illa ut localis *proxime* attingat communitatem, imprimis graviter tenet *Superiores regulares*, ut

(23) *Wernz* l. c. t. II. n. 194.; *Thomassin*. l. c. P. I. l. 2. cap. 71. 72. sq.; *Kraus* l. c. v. Officium divin.; *Baeumer* l. c. p. 13. sq.; *Duchesne* l. c. p. 474. sq.

(24) Cap. 1. 9. X. de div. officiis III. 41. iunct. *Wernz* l. c. n. 195. 788. 791.; *Schmalzgr.* l. c. n. 54. 56. sq.; *Suarez* l. c. l. 4. cap. 9. sq. 16. 18. sq.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 380. sq. 30. Quamvis praeter *ecclesias* cathedrales et collegiatas et regulares (cfr. cap. 1. de celebr. III. 14. in Clem.) ex iure antiquo (cfr. cap. 1. X. III. 41. = c. 2. D. 91. = cap. Hincmar. Rem., non Conc. Agath.; cap. 1. de celebr. in Clem.) diu retento etiam in *ecclesiis parochialibus* a parocho aliisque clericis officium divinum publice fuerit recitandum, tamen huiusmodi obligatio iam diu non amplius existit atque secundum consuetudinem et disciplinam nunc vigentem ad modestos terminos v. g. devotionum vespertinarum est reducta. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 10. n. 3. sq.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 380. not. 1.

(25) Cit. cap. 1. de celebr. in Clem.; *Thomassin*. l. c. cap. 71. sq. 78.; *Schmalzgr.* l. c. n. 55. 77. sq.; *Suarez* l. c. cap. 10. n. 7. sq. 15. sq. cap. 17.; *Thalhofer* l. c. p. 346. sq. 383. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 309. sq.; *Wernz* l. c. tom. III. n. 350.

horas canonicas in choro persolvendas *curent*. Mediate vero etiam singuli religiosi saltem vi regulae *personaliter* obligantur ad recitationem divini officii *in choro*. Cui obligationi si non satisfecerint, nihilominus ex *consuetudine* probata omnino manent obligati ad recitationem *privatam*.

Quoad *formam ritumque* locum et tempus recitationis regulares generatim iisdem tenentur normis, quae pro clericis et canonicis saecularibus valent de choro vel privata recitatione, salvis tamen legitimis statutis vel consuetudinibus specialibus.

§ 2. DE DEVOTIONIBUS PUBLICIS.

564. Praeter *horas canonicas*, quae sensu stricto orationi *publicae* sunt adnumerandae, aliae quoque **preces publicae** (26) in Ecclesia reperiuntur. Quibus sane potissimum illae preces *vocales* adcenseri possunt, quae non fiunt a fidelibus ex communi scopo in *ecclesia* tantum ad recitationem *privatam* sive *singularem* confluentibus, sed a communitate quadam fidelium ut membrorum unius personae in loco publico et secundum formulam ab Ecclesia ad usum quoque *publicum*, sed extralitur-gicum approbatam et duce aliquo *sacerdote* Deo offeruntur (27). Huiusmodi devotiones, quae non raro vocantur *populares* atque in authenticis libris *liturgicis* propriam quandam formam non habent, sunt v. g. exercitium *viae crucis*, recitatio *rosarii* aliaque exercitia pietatis pro diversitate regionum ex laudabili consuetudine *publice in ecclesiis* recepta et ab *Ordinariis* approbata, non *insolita* proprio ingenio *parochorum* vel sacerdotum inventa (28) vel a potestate *civili* arbitrarie praescripta (29).

(26) Cfr. de cultu *domestico* et approbatis vel non approbatis pietatis *privatae* exercitiis: Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 451. sq. 459. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1890.) p. 76. sq.; Collect. Lac. t. IV. col. 328. 567. 711.; Beringer, D. Ablassae p. 118. sq., ubi longa serie recensentur pietatis exercitia ab Ecclesia approbata et etiam *indulgentiis* donata.

(27) Suarez l. c. l. 4. cap. 1. n. 2. sq.; Thalhoffer l. c. t. I. p. 576.

(28) Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 452. 456. 458.; Nussi, Convent. p. 109.

(29) Bened. XIV. Const. « *Quemadmodum preces* » 23. Mart. 1743., ubi omnino *reprobat* assertum *ius principum saecularium directe* indicendi *preces publicas* atque renuentibus infligendi *poenas*.

565. I. **Processio** sacra sive ecclesiastica, de qua unice hoc loco agitur, multiplici ratione appellatur (rogationes, litaniae) et definitur; generatim vero dici potest: Supplicatio publica Deo facta a communi coetu fidelium clero duce cum certo ritu et ordine ab Ecclesia definito, de loco sacro in sacrum ad excitandam populi christiani pietatem vel ad commemoranda Dei beneficia eique gratias agendas vel ad divinum auxilium implorandum vel ad translationem sacrarum reliquiarum insignium (30).

II. *Dividuntur* processiones a) in *ordinarias*, quae sive ex iure communi sive ex iure particulari fiunt *certis diebus* per annum, et in *extraordinarias*, quae ex variis publicisque de causis incidentibus in dies quosdam indicuntur (31); b) in *generales* sive *publicas* et *particulares* vel *privatas*; illae fiunt ab *universo* clero et populo *omnium* ecclesiarum alicuius loci vel *civitatis*, hae tantum celebrantur intra conventum vel a clero et fidelibus vel confraternitatibus uni ecclesiae *particulari* adscriptis; d) in *solemnes* quae expresse hoc nomine in iure appellantur velut processiones theophoricae, in festo S. Marci, pro rogationibus, in die purificationis B. M. V., in dominica palmarum, et *non solemnes* vel minus solemnes, quibus omnes re-

Non defuerunt etiam nostro saeculo gubernia civilia, quae secundum principia byzantina et protestantica sibi vindicarent ius *praescribendi publicas preces* etiam in ecclesiis *catholicis*. Cfr. v. g. in Gallia art. organ. (a. 1802.) art. 49. 51., in Bavaria edictum religionis (a. 1818.) § 55.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 219. sq., ubi alia exorbitantia exempla affert v. g. ex Saxonia. Quae statuta civilia cum suis sanctionibus poenalibus, utpote a plane incompetenti potestate lata, sane valore iuridico carent. At Romani Pontifices, quemadmodum ipsi in concordatis vel indultis apostolicis ad *instantiam* principum saecularium publicas ordinarunt preces (cfr. *Nussi*, *Conventiones* p. 109. sq.; *Arch. f. k. K. t.* VI. p. 378. 465.; *Gasparri*, De ss. euchar. n. 913.), ita Episcopis iniunxerunt (cfr. Bened. XIV. l. c.) aequo libentique animo accipiendi *petitiones* potestatum saecularium, ut publicae pro ipsis fierent preces.

(30) Ritual. Rom., De process. sq.; *Gretserus*, De cath. Ecclesiae sacris process. et supplic.; *Ferraris* l. c. v. Processiones; *Kirchenlex.* v. Procession.; *Kraus* l. c. v. Processionen.

(31) Rit. Rom. l. c., ubi postea pro diverso *scopo* aliae processiones in *specie* recensentur; Caeremon. Episc. l. II. cap. 16. 21. 32. 33. n. 8. sq.

liquae processiones minore solemnitate celebratae adnumerantur (32).

III. *Processiones* sacrae iam antiquis temporibus praeformatae sunt (33). Id quod potissimum accidit per processiones funereas, quae vel ipso persecutionum tempore primis christianis in honorem martyrum v. g. S. Cypriani, Bonifacii aliorumque non fuerunt interdictae (34). Post finitas persecutiones pacemque Ecclesiae restitutam iam inde ex saeculo quarto solemnes celebrantur processiones in translatione sacrarum reliquiarum v. g. S. Babylae, SS. Gervasii et Protasii, S. Meletii vel ad visitanda martyrum sepulchra (35). Quibus processionibus mox accesserunt aliae supplicationes ad avertenda mala v. g. pestem et impetranda bona v. g. pluviam (36). Quae processiones etiam ex certo ritu et ordine factae sunt. Huc spectat Novell. 123. cap. 32., ubi Imperator Iustinianus pro suo more statuit: « *Omnes vero laicos absque sanctissimis Episcopis et religiosissimis clericis.... litanias celebrare prohibemus.... Sed et venerandae cruces, cum quibus in litanis incedunt, non alibi, nisi in sacris locis reponantur* » (37).

Inter processiones paulatim introductae celeberrimae sunt, quae dicuntur *litaniae maiores* vel *septiformes* in festo S. Marci atque *litaniae minores* in tribus diebus *rogationum* ante ascensionem Domini. Litania maior c. a. 590.-598. a S. Gregorio Romae non instituta, sed potius novo modo *ordinata* est (38);

(32) *Ferraris* l. c. in append. ed. Cassin. n. 1. sq. Cum clerici saeculares et regulares ex Concil. Trid. Sess. XXV. cap. 13. « *ad publicas processiones vocati accedere* » teneantur, frequenter declaratum est *publicas* « *intelligi solitas et consuetas necnon eas, quae indictae fuerunt pro bono publico publicoque honore* ». Cfr. *Muehlbauer* l. c. v. Processio n. 29. 63.

(33) *Schegg* l. c. p. 470. sq.; *Kraus* l. c. Processionen.

(34) *Kraus*, D. roem. Katak. p. 50. sq.

(35) *Socrat.*, Hist. eccl. l. III. cap. 16.; *Sozom.*, Hist. eccl. l. VII. cap. 10.; *S. Ambr.* in epist. 19. 22.

(36) *Socrates* l. c. l. VII. cap. 22.; *Rufin.*, Histor. eccl. l. II. cap. 33.; Novell. (Iust.) 67. cap. 1.; *Kraus*, Real. Encykl. v. Processionen.; *Gretserus* l. c. l. I. cap. 3. sq.

(37) *Socrates* l. c. l. VI. cap. 8.; *Gretserus* l. c.

(38) *S. Gregor.* in ep. l. II. 2.; *Kraus* l. c. Litanei n. 4.; *Duchesne* l. c. p. 276. sq.

litaniae vero minores a Mamerto, Episcopo Viennensi, c. a. 470.-475. ducunt originem, unde in totam Galliam atque adeo in universam Ecclesiam divulgatae sunt (39). Quibus processionibus postea accessit « *solemnissima* » processio theophorica in festo corporis Christi, de qua iam supra actum est.

Toto medio aevo processiones sacrae fuerunt stabili praxi receptae, donec pseudoreformatores etiam hanc partem doctrinae et disciplinae ecclesiasticae impugnarent (40). Ecclesia catholica in Concilio Tridentino reprobatis erroribus et abusibus legitimam praxim processionum sacrarum praesertim theophoricarum denuo confirmatam (41) postea quamplurimis decretis accuratissime ordinavit.

IV. Processiones ab Ecclesia catholica *approbatae*, quae fiunt in locis *publicis* atque usibus mere profanis non exclusive destinatis, certe sunt immunes a superstitione, omnino licitae et honestae atque adeo utiles, imo non raro moraliter necessariae (42). Porro *legitimae* quoque sunt dicendae, cum Ecclesia *pro suo iure* etiam in publicis illis locis *extra* aedes sacras *ordinario* cultui divino dedicatas Deo debitum cultum in forma quadam *extraordinaria magisque* publica exhibere possit. Quare potestas civilis non solum excedit limites competentiae suae, si processiones sacras pro supremo quodam iure reformandi sibi perperam tributo simpliciter abrogat vel prohibet (43), sed etiam

(39) *Sidonius Apollin.* l. V. ep. 14.; *Hefele* l. c. t. II. p. 596. sq.; *Kraus* l. c.; c. 27. Conc. Aurel. I. (a. 511.) = c. 3. D. III. de consecr.; c. 2. 3. Conc. Gerund. (a. 517.); capit. 16. Synod. Cloveshov. (a. 747.); capit. 33. Conc. Mogunt. (a. 813.); *Kirchenlex.* v. Bittgaenge.

(40) *Gretserus* l. c. l. II. cap. 1. sq.

(41) Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 5. can. 6., Sess. XXV. cap. 13. de regular.

(42) *Gretserus* l. c.; *Cavagnis*, *Inst. iur. publ. eccl.* P. II. p. 265. sq. 301. sq. Hinc *Hinschius* l. c. t. IV. p. 231. errat, si putat Ecclesiam catholicam *tantum* habere ius ad exercitium cultus intra *aedes* huic scopo destinatas, aut vias et plateas publicas non esse destinatas ad cultum divinum. Etenim prior assertio est plane *arbitraria* limitatio iuris Ecclesiae; altera vero confundit *finem* quendam *ordinarium* et frequentiore cum fine *exclusivo* viarum et platearum publicarum.

(43) In huiusmodi exorbitantibus prohibitionibus facile princeps fuit Iosephus II. in Austria v. g. in decr. 2. Dec. 1782., ut vel ipsi scriptores acatholici concedunt v. g. *Hinschius* l. c. t. IV. p. 231.; *Friedberg-Rufini* l. c. p. 537.

si illas *absolute* saltem extra septa ecclesiae interdicat vel propter rationes insufficientes ultra modum *limitat* (44). Quodsi processiones sacrae videantur esse omittendae vel limitandae, verus *iudex competens* de sufficientia causarum per se est Ecclesia, quae profecto audiet peritos in arte v. g. medicos tempore pestilentiae atque multum deferet quoad *facta* iudicio potestatis civilis (45).

V. *Disciplina vigens*. a) *Ius* indicendi, dirigendi, ordinandi processiones *publicas*, quae non iam ex iure communi vel particulari generaliter sunt prescriptae vel permissae, praeter Pontificem spectat ad Episcopum loci non obstante quacumque consuetudine immemoriali; at omnino requiritur, ut Episcopus praevidens petat consilium Capituli, nisi forte ex legitima consuetudine consecutus sit perfectiorem iurisdictionem (46). Quod ius Episcopi sese etiam extendit ad *prohibendas* ex iusta causa processiones particulares sive *privatas* ex devotione populi vel confraternitatum iam receptas, nec *ipse parochus* vel *Capitulum* absque licentia et *approbatione* Episcopi possunt huiusmodi processiones particulares *denuo* introducere aut consuetas *transferre* aut *immutare* (47).

Regulares et *confraternitates* salvo iure quoad processionem infra octavam festi corporis Christi (48) processiones particulares solummodo intra *suas* ecclesias vel extra illas, sed prope earundem muros facere possunt, nisi de consensu Ordinarii *vel*

(44) Cfr. v. g. in Gallia art. organ. 45. (a. 1802.), in Italia legge sulla pubb. sicurezza (a. 1889.) art. 7. 8. et cod. pen. art. 437. 438.; *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 538. sq. 391.; *Hinschius* l. c. p. 231. sq.

(45) *Cavagnis* l. c. p. 270. sq.; *Nussi*, Conventiones p. 109. sq. v. g. art. 4. concord. cum Austr. (a. 1855.).

(46) S. R. C. in caus. Elboren. 14. Ian. 1617., in caus. Vigilien. 28. Sept. 1630., in caus. Hisp. 14. Maii 1672. 21. Ian. 1690. ad 1. 2. 3.; S. C. C. in caus. Cassan. 6. Iul. 1889. in Act. S. Sed. t. XXII. p. 341. sq.; *Ferraris* l. c. n. 4. sq.

(47) S. R. C. in cit. caus. Elboren., in caus. Pisaren. 14. Nov. 1615., in caus. Hispal. 3. Sept. 1695.; S. C. C. 13. Iul. 1636.; Act. S. Sed. l. c.; *Ferraris* l. c. n. 10. sq.; Collect. Lac. t. V. col. 342.

(48) Gregor. XIII. Const. « *Cum interdum* » 11. Mart. 1573.; S. R. C. in cit. caus. Pisaren., in caus. Cassanen. 8. Apr. 1656.; *Ferraris* l. c. n. 28. sq. 41. sq.

parochi *vel* ex privilegiis apostolicis post Conc. Trid. concessis ampliores obtinuerint facultates. Quodsi parochus vel Ordinarius illam licentiam contra aequitatem canonicam deneget, ad Ordinarium vel Sedem Apostolicam i. e. S. R. C. vel S. C. Ep. et Reg. patet recursus ad supplendam licentiam (49). *b) Obligatio* interveniendi in *publicis* (50) processionibus ad tramites Concilii Tridentini Sess. XXV. cap. 13. de reg. incumbit omnibus clericis saecularibus (51) et regularibus etiam exemptis (52), qui saltem per edictum generale *vocati* fuerint (53), iis tantum regularibus exceptis, qui in strictiori *clausura* perpetuo vivunt velut Carthusiani et Eremitae Camaldulenses aut per *privilegium* apostolicum *post* Concil. Trident. directe concessum v. g. Thea-

(49) S. R. C. in decr. gen. 27. Iul. 1628. ab Urbano VIII. 21. Augusti 1628. approbato, in decret. gen. 12. Ian. 1704. ad 21. 22.; S. C. C. allegatae in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 416. n. 10.; Act. S. Sed. l. c.; *Ferraris* l. c. n. 26. sq.; *Piat* l. c. p. 47. sq.

(50) Cfr. cit. decret. S. R. C. 27. Iul. 1628.; *Ferraris* l. c. n. 14. sq.; *Piat* l. c. p. 41.

(51) Clerici saeculares profecto compelli possunt, ut etiam in *particularibus* sive *privatis* processionibus interveniant, si illi ecclesiae particulari fuerint *adscripti* (cfr. S. C. C. apud *Pignatelli*, Consult. can. t. IV. cons. 30. n. 1. sq. 4. sq.); at quamvis clerici beneficiati vel ecclesiae adscripti ab Episcopo cogi possint, ut processionibus generalibus vel *publicis* intersint (S. C. C. 26. Mart. 1678. 6. Aug. 1689.; *Ferraris* l. c. n. 67. sq.), tamen sacerdotes nullum officium aut beneficium in civitate vel dioecesi obtinentes ad hoc compellendi non sunt. Cfr. S. C. C. 9. Maii 1597. 12. Iun. 1677.; *Benedict. XIV.*, Inst. eccles. 31. n. 1. sq.; *Ferraris* l. c. n. 13. 70. sq.

(52) Leon. X. Const. « *Cum intra* » 19. Dec. 1516. iunct. Conc. Trid. l. c.; Pii V. Const. « *Etsi* » 16. Maii 1567.; S. C. C. in ed. *Richt.* Concil. Tr. p. 415. sq.; S. R. C. in decret. gener. 27. Iul. 1628. ab Urb. VIII. 21. Aug. ei. a. confirm., in caus. Sulmonen. 20. Dec. 1659., in caus. Leod. 2. Sept. 1662.; *Ferraris* l. c. n. 13. sq.; *Bened. XIV.* l. c.; *Piat* l. c. t. II. p. 38. sq.

(53) S. C. Ep. et Reg. 11. Maii 1649.; S. R. C. in caus. Andrien. 19. Iul. 1710. ad 2. Quodsi clerici vel regulares legitime vocati ad publicas processiones accedere renuant, ab Episcopo *poenis* sibi bene visis ipsisque censuris non exclusis, ut officio suo satisfaciant, compelli possunt. Cfr. S. C. C. in caus. Pap. 8. Maii 1627., in caus. Liman. 16. Apr. 1633., in caus. Albingan. 11. Iul. 1750.; S. R. C. in cit. decr. gen. 27. Iul. 1628.; *Piat* l. c. p. 41. sq.

tinis, Barnabitis, Patribus S. I. aliisque (54) aut ex *consuetudine* legitime praescripta (55) ab hoc onere liberati fuerunt. Quodsi regulares incolant monasterium, quod ultra dimidium milliare distat a loco processioneis, lege Tridentina non ligantur, nisi vigeat legitima consuetudo non obstante maiore illa distantia ad processiones accedendi (56).

Laici etiam in confraternitates coadunati ex iure *communi* non *debent* ad omnes publicas processiones accedere ideoque etiam ab Episcopo poenis ecclesiasticis compelli nequeunt. Quodsi quae existit illorum obligatio ex speciali iuris titulo v. g. ex voto vel iuramento vel statuto sive consuetudine particulari repetenda, Episcopus etiam per poenas arbitrarias potest confratres adigere, ut ad publicas processiones conveniant (57).

At omnes fideles sive viri sive mulieres, nisi specialiter prohibeantur, *possunt* publicis et generalibus processionibus intervenire (58).

c) *Ritus* de ordine *personarum* (59), *loco* et *tempore* (60),

(54) Gregor. XIII. Const. « *Quaecunque* » 16. Iul. 1576.; *Ferraris* l. c. n. 73. sq.; *Piat* l. c. p. 40.

(55) S. R. C. in caus. Placent. 10. Iun. 1602.; *Ferraris* l. c. n. 102. sq.; *Piat* l. c.

(56) S. R. C. in cit. decr. gener. 27. Iul. 1628.; S. C. C. in caus. Strongol. 17. Iun. 1645.; *Ferraris* l. c. n. 19.

(57) S. C. C. 10. Mart. 1663. iunct. 21. Ianuar. 1622. 8. Maii 1627.; S. R. C. in caus. Sulmonen. 4. Sept. 1694.; Collect. Lac. t. IV. col. 354. t. VI. col. 209.; *Pignatellus*, Consult. canon. t. I. cons. 307. t. IV. consult. 30.; *Ferraris* l. c. n. 84.; *Scherer* l. c. t. II. p. 695.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 225. sq.

(58) Rit. Rom., De process.; S. R. C. in caus. Cusent. 10. Dec. 1667.; *Ferraris* l. c. n. 35. 36.

(59) Qua in re ordo personarum generatim definiendus est secundum leges generales de *praecedentia* atque decreta *specialia* condita de processioneibus, in quibus praecedentia digniorum ordinatur ex maiore propinquitate ad ss. sacramentum. Cfr. Caerem. Ep. l. II. cap. 33. n. 5.; Rit. Rom. l. c.; S. R. C. in caus. Suessana 29. Nov. 1738. aliisque causis incredibili quodam numero decisis et publicatis in antiqua collectione Gardelliniana vel apud *Muehlbauer* l. c. v. v. Praecedentia, Processio n. 8. ro. 11. sq. 47. sq. vel in Act. S. Sed. v. v. Praecedentia, Processio; *Ferraris* l. c. v. Praecedentia; *Piat* l. c. p. 42. sq. Quodsi in publicis processioneibus *quibuscunque* oriantur controversiae, ex Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 13. de regul. ab Episcopo amota omni appellatione (suspensiva) et

caeremoniis (61) processionum, qui in libris liturgicis et specialibus decretis S. R. C. tum in genere tum pro specialibus processionibus determinantur, diligenter observandi sunt, nec minore cura vitentur necesse est *abusus* haud raro expresse in iure proscripti; at salvae maneant legitimae consuetudines v. g. de guardia honoraria etc. (62).

566. I. *Peregrinatio religiosa* est profectio ad dissitum locum *sacrum pietatis* causa suscepta iuxta *formam* ab Ecclesia approbatam (63).

II. Quae peregrinatio potest esse mere *privata*, quatenus ab uno alterove fidei suscipitur, aut *publica* vel *communis*, quae fit ad instar *processionis* publicae ab integro quodam coetu fidelium. Quodsi attendatur *meta* atque *origo* historica peregrinationum praesertim distinguuntur peregrinationes in *terram sanctam* aut *ad limina Apostolorum*, inter quas praesertim eminet peregrinatio in anno sancto ad lucrandam *indulgentiam iubilaei* suscepta (64) aut ad alia sanctuaria sepulchris Sanctorum, imaginibus miraculosis, factis supernaturalibus praecleara.

non obstantibus quibuscunque sunt componendae. Cfr. quoque Caerem. Ep. l. c. n. 3.; S. C. C. in caus. Spolet. 23. Jun. 1623.; *Ferraris* l. c. v. Praecedentia n. 1.; aliter *Hinschius* l. c. p. 231. sine solido fundamento.

(60) S. R. C. in caus. Cremonen. 24. Ian. 1643. et in caus. Syrac. 2. Maii 1626. de *duabus* processionibus eodem die in eodem loco non habendis praesertim in festo corporis Christi, nisi in casibus a iure exceptis v. g. dominica infra octavam festi corporis Christi et distinctis horis. Cfr. S. R. C. et S. C. Ep. et Reg. apud *Ferraris* l. c. v. Processio n. 29. sq. At de locis *prohibitis*, de *ecclesia* exitus et regressus, de *viis* consuli possunt: S. R. C. et S. C. Episc. apud *Ferraris* l. c. n. 35. sq.; *Muehlbauer* l. c. v. Processio n. 6. 7. 16. 23. 42. 44. 56. 58. 66. sq.; *Pial* l. c. p. 50.

(61) Caeremon. Ep. l. c.; Rit. Rom. l. c.; S. R. C. apud *Muehlbauer* l. c. n. 16. sq. 17. 18. 25. 31. 40. 41. 48. 49. 50. 62.

(62) S. R. C. in caus. Mediolan. 5. Nov. 1667. ad 7.; *Muehlbauer* l. c. n. 1. 43. 59.; Collect. Lac. t. V. col. 342. 477. sq. t. VI. col. 322. 380. 386. 407. 533. sq.

(63) Ritual. Rom., Benedictio peregrinor. in loca sancta prodeuntium; *Gretserus*, De sacr. et relig. peregrinat.; *Marx*, D. Wallfahrten; *Kraus* l. c. v. Wallfahrten.

(64) Annus iubilaei, si *tempus* consideretur orationi et poenitentiae dedicatum, vere temporibus *sacris* (anno santo) (cfr. supra h. tom. III. n. 393).

III. Cum in ipsa natura humana fundatum sit desiderium adeundi illa loca, quae insignibus factis sunt praeclara, non solum in vetere testamento (65), sed etiam in nova lege peregrinationes religiosae fuerunt receptae. Quare mirum non est, quod inde ab antiquis temporibus pii fideles desiderarint religiose visitare praesertim terram illam sanctam adeo celebrem Christi Domini natali, infantia, iuventute, aetate virili, praedicatione, miraculis, passione, resurrectione, ascensione in coelum, B. Virginis Mariae, Apostolorum, tot Sanctorum insignibus virtutibus et actionibus. Ex primis saeculis Origines et Firmilianus Caesariensis c. a. 231. atque Alexander, Episcopus ex Capadocia, c. a. 250. in genuinis documentis expresse commemorantur, quod in terram sanctam pietatis causa peregrinati sint (66). Post finitas persecutiones cum in sanctuariis terrae sanctae fuissent aedificatae magnificae ecclesiae, piorum peregrinorum numerus multum auctus est (67). Praeter terram sanctam praesertim ad almam Urbem sive limina Apostolorum atque alia sanctuaria quamplurimi peregrini iam ex saeculo tertio atque multo magis sequentibus saeculis confluebant (68).

Qui peregrini cum suis periculis atque vitiis non carerent, iam ab antiquis Conciliis fuerunt coercendi (69). At Ecclesia catholica

sq.) adnumerari potest; attentis *conditionibus* praerequisitis ad lucrandam indulgentiam iubilaei (pia visitatio ecclesiarum) iubilaeum inter exercitia pietatis et *cultus divini* est recensendum. Quodsi ratio habeatur *rei principalis* i. e. plenariae *indulgentiae*, certe de iubilaeo in disputationibus *de indulgentiis*, non de cultu divino est agendum, ut vult *Sprinzl*. Cfr. *Scheerer* l. c. t. II. p. 671. sq. 694.; *Beringer*, D. Ablassse p. 461 sq. — Cap. 1. (Bonif. VIII. a. 1300.) 2. (Clem. VI. a. 1343.) de poenit. V. 9. in Extrav. com.; Urban. VI. decr. a. 1389.; Pauli II. Const. « *Ineffabilis* » 19. Apr. 1470.

(65) Exod. XXIII. 14. 17.; Deuter. XVI. 16.; *Schegg* l. c. p. 576.

(66) *S. Hieronym.*, Catal. script. cap. 34.; *Euseb.*, Histor. eccl. l. VI. cap. 11.; *Kraus* l. c. I.

(67) *S. Hieron.* in ep. ad Marcell. 46. n. 9. sq.; *S. Silviae* Aquitanae peregrinatio ad loca sancta.

(68) *S. Paulin.* in ep. 13. ad Sever.; *Armellini* l. c. p. 552.; *Kraus* l. c. II. III.

(69) Cfr. c. 34. Apost.; c. 7. Conc. Antioch. (a. 341.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 810. de more antiquae Ecclesiae clericis vel laicis iter agentibus dandi litteras commendatitias; c. 5. Conc. apud Nemausum iunct.

similiter curavit, ut pios peregrinos praesertim Romipetas et cruce signatos tempore expeditionum in terram sanctam sub suam protectionem reciperet atque contra iniustas defenderet vexationes (70). Cum pseudoreformatores praeter processiones etiam peregrinationes religiosas impugnarent, Ecclesia principia, quibus disciplina catholica innititur, denuo in Concilio Tridentino approbavit atque per suos theologos egregie defendit (71). Denique ipsis libris liturgicis devotam formam peregrinationum definivit (cfr. Rit. Rom. l. c.), atque in recentioribus quoque Conciliis provincialibus quemadmodum in peregrinationibus abusus arcere studuit, ita legitimam illarum praxim non omisit commendare (72).

IV. Profecto piae peregrinationes conducunt ad honorem Dei et Sanctorum, exemplis veteris testamenti ipsisque miraculis in sanctuariis patris commendantur necnon promovent utilitatem ipsorum piorum peregrinorum; sunt enim opus orationis atque poenitentiae et satisfactionis mirumque in modum excitant fideles ad devotionem atque ad imitationem virtutum. Neque quidquam valent argumenta, quae ab antiquis et novis adversariis opponuntur. Abusus, qui quandoque occurrunt, nihil probant contra legitimum usum ab Ecclesia probatum; secus multa alia exercitia religiosa essent prohibenda (73); multo minus potestati civili iustam suppeditant rationem ultra terminos competentiae suae sese ingerendi in ordinando negotio piarum processionum (74).

Hefele l. c. t. II. p. 650. sq. de communione peregrina; c. 12. Conc. Frotul. (a. 796.); cap. 44. 45. Conc. Cabil. (a. 813.); c. 16. Concil. Selingst. (a. 1022.).

(70) Cfr. c. 22. Synod. in palat. Verno (a. 755.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 590. sq.; c. 10. Synod. Longobard. (a. 782.-783.); c. 16. Conc. Lateran. I. (a. 1123.) = c. 23. C. XXIV. q. 3.; c. 22. Conc. Lateran. III. (a. 1179.) = cap. 2. X. de treuga et pace I. 34.; c. 1. Concil. Clarimont. (a. 1095.) iunct. *Hefele* l. c. t. V. p. 232. 738. 1118. 1013.

(71) Concil. Trid. Sess. XXV. decr. de invoc.; *Gretserus* l. c. l. III.; *Kraus* l. c.

(72) Conc. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 478.; Concil. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 457.; *Beringer* l. c. p. 273. not. 1.

(73) *Gretserus* l. c. l. III. IV.; *Marx* l. c.

(74) Cfr. supra h. tit. n. 565. IV.; *Hinschius* l. c. p. 238. sq.

V. Ex disciplina quoque vigente piae peregrinationes ab Ecclesia lege quadam generali *non praescribuntur*, sed obligatio, qua quis ligatur, repetenda est ex poenitentia forte imposita, ex voto (cfr. cap. 2. 4. sq. X. de vot. III. 34.) vel iuramento, statuto vel consuetudine particulari.

At si piae peregrinationes sive *privatae* sive *publicae* de facto fiant, Ecclesia per modum *consilii*, non praecepti in Rituali Romano l. c. proponit *formam*, qua sacra peregrinatio rite inchoata et continuata etiam nunc ad laudabilem finem perducatur. Multoque magis salva manet iurisdictio Ordinariorum praesertim ad tollendos abusos, in quorum territoriis peregrini versantur. Si quae incommoda oriantur ex transitu peregrinorum per plures dioeceses, specialibus facultatibus a Sede Apostolica quandoque concessis tolluntur (75).

TITULUS XXII.

DE IURAMENTO.

(Lib. II. tit. 24. de iureiurand.) (1)

567. **Fontes** : Decret. Grat. C. XXII. q. 1. sq. – Cpl. I. l. II. tit. 17. de iureiur.; cpl. II. III. IV. V. eod. l. et t. – Decret. Gregor. IX. l. c.; Decret. Bonif. VIII. l. II. t. 11. eod.; Const. Clem. V. l. II. t. 11. eod. – Decret. Clem. Pp. VIII. ed. *Sentis* p. 53. sq.; Const. Mart. V., Clem. XI., Pii VI. apud *Denziger*, Enchirid. n. 519. 1316. 1438.; Collect. S. C. de Prop. F. v. Iuramentum; Collect. Lac. v. Iuramentum.

Scriptores : Commentat. iur. Decret. in cit. tit. – *S. Raymund.*, Summa l. I. t. 9. de iuram. et periur.; *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. V. l. 1. 2. 4.; *Ferraris* l. c. v. Iuramentum; *Goepfert*, D. Eid.; *Esmein*, Le serment promissoire dans le droit canonique; *Scherer* l. c. t. II. p. 698. sq. – Kirchenlex. v. v. Eid. sq.; *Krauss* l. c. v. Eid. Cfr. quoque ex theologis: *S. Thom.*, Summa theol. IIa. IIae. q. 89.; *D'Annibale*, Summul. theol. mor. P. II. n. 24. sq.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 405. sq.

(75) Cfr. Miss. pro peregrinantib. vel iter ag. in Missali Rom.; Leonis XIII. Const. « *Rom. Pontificum* » 18. Apr. 1896. in Anal. eccl. t. IV. p. 143. sq. Cfr. quoque supra h. tit. not. 72.

(1) Qui titulus in collectionibus authenticis tantum reperitur in *libro secundo*, ubi potissimum agitur de iuramento in *processu canonico*; at in Lib. Sept. post tit. 9. de reliquiis et vener. inseritur *libro tertio* proprius tit. 10. « *de iuramento et iurisiur. oblig.* », post quem sequitur tit. 11. « *de votis et volor. professione* ».

568. Praeter sacrificium et orationem etiam *iuramentum* inter actus cultus divini referri debet. Est enim *locutio ad Deum*, qua invocatur a nobis aut ut *testis* (iuramentum assertorium) aut tanquam *fideiussor* (iuramentum promissorium) aut ut *mediator* dans virtutem vel favorem desiderio vel ipsi mandato nostro (adiuratio) (2). Porro *votum* quoque est locutio ad Deum, quae cum *oratione* in priore titulo explicata in hoc potius convenit, quod sit modus quidam loquendi ad Deum magis *expressus* et *directus*; nihilominus *iuramentum* cum oratione habet singularem illam connexionem *tacitae cuiusdam petitionis* ad Deum. Quare titulus de iuramento apte potest *immediate* poni *post* titulum de oratione publica, ita ut sequenti titulo reservetur disputatio de voto ad instar *partis* cuiusdam *generalis* vel *isagogicae* ad titulum de regularibus, quo illico inchoabitur ultimum caput huius sectionis scilicet de sociali cultu divino (3).

569. Iuramentum ab antiquis et recentioribus theologis et canonistis communiter in genere *definitur*: *Invocatio Dei in testem veritatis* vel paulo fusius ad exprimendam duplicem quandam speciem iuramenti: *Invocatio divini nominis in testimonium ad fidem dicto faciendam aut promissionem firmandam* (4). Quae definitiones sunt omnino genuinae vereque scientificae, non tantum modo loquendi plebis accommodatae (5); etenim rem principalem i. e. invocationem *Dei* ut testis veritatis sive veracitatis humanae *non omittunt*, nihil obscuri et plane superflui inserunt nec per solam additionem explicitam de *vindicta divina* speciem iuramenti *exsecratorii* cum iuramento in genere vel iuramento contestatorio confundunt (6).

570. Quodsi theologis (7) iuramentum distinguunt in *mentale* et

(2) Cap. 8. X. de iureiur. II. 24.; Suarez l. c. tract. V. l. I. cap. I.

4. l. 2. cap. 2. l. 4. cap. 1.

(3) Suarez l. c. tract. V. prooem.; Lehmkuhl, Theol. moral. vol. I. n. 483.

(4) Schmalzgr. l. II. t. 24. n. 1. sq.; Suarez l. c. l. I. cap. I. n. 1. sq. l. 2. cap. 5.

(5) Aliter Scherer l. c. t. II. p. 698.

(6) Lehmkuhl l. c. n. 405. 406.; Suarez l. c. l. I. cap. 5. n. 3. sq.; Pirhing l. II. t. 24. § 2.

(7) Suarez l. c. l. I. cap. I. n. 12. cap. 8. 9. iunct. Pirhing l. c.

vocale, deinde *vocale* subdistinguunt in *verum* et *factum*, *assertorium* et *promissorium*, *contestatorium* et *exsecratorium*, *extra-iudiciale* et *iudiciale* cum novis subdivisionibus, certe iuramentum *mentale* non spectat ad *canonistas*. Porro in disputatione *canonica* de iuramento ab ordine *legali* non videtur esse recedendum, cum pleraeque quaestiones *canonicae* de iuramento potius spectent ad *processum canonicum* sive ad titulum 24. libri II. Decretalium aut saltem aptius cum illo titulo connectuntur quam cum disputationibus *de cultu divino* (8).

TITULUS XXIII.

DE VOTO.

(Lib. III. tit. 34. de voto et voti redempt.) (1)

571. **Fontes:** Decret. Grat. D. 27. 28. 30. 31. 32.; C. XVII. q. 1.; C. XXVII. q. 1. – Cpl. I. l. III. t. 29. de vot. et v. r.; cpl. II. III. V. eod. tit. – Decret. Gregor. IX. l. c.; Decretal. Bonif. VIII. l. III. t. 15. eod.; Extravg. Ioann. XXII. t. 6. eod. – Conc. Trid. Sess. VII. doctr. de bapt. can. 9., Sess. XXV. cap. 1. sq. de regular. – Collect. S. C. de P. F. v. Vota; Act. S. Sed. v. Votum.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. – S. Raymund., Summa I. I. t. 8. de voto et votor. transgressorib. et redemptorib.; Suarez I. c. tract. VI. l. 1.-6.; Ferraris I. c. v. Votum; Scherer I. c. t. II. p. 705. sq. – Kraus I. c. v. Geluebde. Cfr. quoque S. Thom., Summa theol. IIa, IIae, q. 88.; Lehmkuhl I. c. vol. I. n. 428. sq.; D' Annibale I. c. P. III. n. 192. sq.

(8) Wernz I. c. tom. II. n. 7. sq. 246. de iuramento confirmante fidei professionem et *pacta*, t. II. n. 190. de *obedientia canonica* per iuramentum promissa. Theologi solent cum disquisitionibus positivis de *iuramento* etiam coniungere disputationem de *peccatis* in materia iuramenti commissis. Cfr. Suarez I. c. l. 3. Qua in re pariter disputatio *canonica de periurio* atque similibus delictis a propria sua sede materiae in *iure criminali* libri V. Decretalium non videtur esse avellenda. Cfr. Wernz I. c. tom. VI. tit. II. de periurio; Hollweck I. c. p. 194. sq. 281. sq.

(1) *Redemptio voti*, cuius in rubrica collectionis authenticae expressa fit mentio, sensu lato denotat *liberationem* a voti obligatione; at sensu stricto significat singularem illum modum *commutationis* voti, quo obligationi *personali* substituitur onus *reale*; v. g. *peregrinatio* voto promissa commutatur in certam *elemosynam* solvendam. Id quod frequenter accidit

Praenotiones.

572. I. **Connexio materiae.** Votum est unus ex praecipuis actibus *religionis* (2); est enim pariter locutio quaedam ad Deum, qua vi promissionis Deo factae fit ordinatio quaedam eorum, quae quis vovit, in divinum cultum sive obsequium. Quae disputatio de voto praesertim spectat ad ius canonicum atque commentarios libri tertii Decretalium ratione *status religiosi*, de quo ius constitutum ex professo in compluribus titulis huius libri exhibetur. Profecto *Schmalzgr.* in prooem. h. t. alique suas allegant rationes, ob quas *inchoata* explicatione iuris regularium in titulo 31. de regular. et transeunt. ad relig. tandem titulo 34. inseratur ius generale « *de voto* ». At cum titulus de voto sese habeat ad instar *partis generalis* disquisitionum de statu religioso, in quo reperitur unus ex potissimis effectibus *votorum*, recte *Suarez* alique disputationem de votis *in genere* praemittunt commentariis *specialibus* de statu religioso votisque religiosis.

II. **Definitio** (3). Votum est *promissio* (4) *Deo* (5) *facta*; quodsi dicatur *vera* et *deliberata* promissio Deo *sponte* facta *de bono possibili* et *meliore*, profecto *addita* verba non sunt necessaria; etenim tantum explicite significant, quae tribus illis verbis definitionis iam implicite continentur (6). At vocabula

tempore bellorum sacrorum in votis (ultramarinis) factis ad recuperandam terram sanctam, quae toties in hoc titulo commemorantur. Cfr. cap. 1. 2. 7. 8. 9. X. de vot. III. 34.; *Schmitz*, D. Bussbuecher p. 144. sq. 567. 572. 605. 613. (de redemptionibus et subrogationibus *poenitentiarum*).

(2) *S. Thom.* l. c. q. 88. art. 5.; *Suarez* l. c. tract. V. prooem. tract. VI. prooem. l. 1. cap. 15. sq.

(3) *S. Thomas* l. c. q. 88. a. 1. 2. 7. 8.; *Suarez* l. c. tract. VI. prooem.; *Schmalzgr.* l. III. t. 34. n. 1. sq.

(4) Dict. Grat. i. f. C. XVII. q. 1.; cap. 3. X. h. t., ubi mero proposito vim voti sive verae promissionis inesse negatur; nam votum importat decretum voluntatis, quo actu suscipitur obligatio, sed merum propositum secum non fert strictam obligationem; *S. Thom.* l. c. art. 1.; *Suarez* l. c. l. 1. cap. 2. 3. 4. 5. 14.

(5) *S. Thom.* l. c. art. 5.; *Suarez* l. c. cap. 1. 15. 16.; *Schmalzgr.* l. c. n. 3. Cfr. cap. 18. X. de cens. III. 39. de votis « *Beati Iacobi* ».

(6) *Suarez* l. c. cap. 6. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 428. 435. 438.

illa « *de bono meliori* » nequaquam reddunt definitionem voti minus accuratam; sunt enim ex communi sententia intelligenda *de re maioris boni non impediante* (7).

III. **Divisio.** Votum dividitur (8): a) In *absolutum*, quod fit independenter ab ullo incerto eventu futuro, et in *conditio-natum*, cuius obligatio pendet a certa conditione et eius eventu incerto. Quod votum conditionatum denuo subdividitur in *poenale* et *non poenale*; in illo poena a vovente promittitur solvenda in casu, quo hoc vel illud fecerit vel non fecerit, in al-tero conditio apponitur ut *mera conditio*.

b) In *internum* et *externum*; illud fit actu mere interno vel forte etiam de actu mere interno, alterum vero actu externo et sensibili saltem ordinarie de sensibili quoque actu; in *expres-sum*, quo verbis vel scriptura vel nutibus Deo aliquid promit-titur, in *tacitum*, quo *factis* concludentibus declaratur voluntas vovendi v. g. per liberam susceptionem ordinis subdiaconatus (9); in *occultum* (vel omnino occultum) et in *publicum* (10) (noto-rium, manifestum).

(7) *S. Thom.* l. c. art. 2.; *Suarez* l. c. l. 2. cap. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 3. 28. sq.; *De Angelis et Santi* h. t. n. 1.; aliter *Scherer* l. c. t. II. p. 704. not. 16. propter rationes minus efficaces.

(8) *Suarez* l. c. l. 1. cap. 19. l. 2. cap. 12.; *Schmalzgrueber* l. c. n. 6. sq.

(9) Cap. 6. 8. X. h. t.; *Suarez* l. c. l. 1. cap. 19. n. 15. 16.

(10) Non raro votum *publicum* opponitur voto *privato*. Qua in divi-sione *publicum* votum dicitur illud, quod ab auctoritate *publica* i. e. *no-mine Ecclesiae* a legitimo Superiore acceptatur v. g. vota etiam in *sim-plici* professione religiosa emissa. *Privata* vero sunt illa, quae privato no-mine absque ulla *acceptatione* vel interventione nomine Ecclesiae legitime facta nuncupantur v. g. vota devotionis novitiorum vel vota mere privata in piis sodalitatibus. Cfr. Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. § 18.; decr. S. C. Episc. et Reg. 11. Aug. 1889. in Arch. f. k. K. t. 66. p. 159. sq.

Quae vota privata si a tertia quadam persona *privata* acceptantur, sane habent naturam votorum, quae a Bened. XIV. Const. « *Benedictus* » 25. Dec. 1750. § 4. appellantur « *obligatoria* » propter ius vel praeiudi-cium tertii difficilioremque nanciscuntur dispensationem, sed exinde vota stricte publica facta non sunt, quia ex suppositione desunt acceptatio et interventio *auctoritatis ecclesiasticae*. Idem dicendum, etiamsi votum priva-tum forte *iuramento* fuisset confirmatum.

c) In *solemne* et *simplex* (11). Quae divisio non nititur differentia quadam specifica, qua utrumque illud votum in ratione *promissionis* Deo factae in duas species distinguatur; huiusmodi enim differentia specifica assignari nequit. Hinc discrimen voti solemnitis et simplicis repetendum est ex solemnitate i. e. ex elemento quodam *extrinsecus* ad votum accedente. Qua ratione votum simplex vocatur omne votum, quod solemnitate substantiali *caret*; solumne vero est votum absolutum et de se perpetuum nomine Ecclesiae per legitimum Superiorem ita acceptatum, ut ex *iure ecclesiastico* adiunctam habent vim absolute et irrevocabiler *inhabilitandi* voventem ad actus voto contrarios (12).

d) In *personale*, quo actio hominis vel eius omissio, in *reale*, quo res externa, in *mixtum*, quo actio vel omissio hominis simul cum re externa Deo promittitur.

e) In *perpetuum* et *temporale*, in *reservatum*, quod ex voluntate Superioris v. g. R. Pontificis eximitur a potestate dispensandi vel commutandi inferioris Praelati, in *non reservatum*, quod isti potestati non subducitur (13).

Quare saltem ex disciplina vigente votum *privatum* nequit confundi cum quolibet voto *simplici*, similiter votum *publicum*, quod *simplex* esse potest, a voto vere *solemni* probe est distinguendum. Cfr. cit. decr. S. C. Ep. et Reg. 11. Aug. 1889.; S. Raym. l. c. §. 1; S. Thomas l. c. art. 7. i. f. Suarez l. c. n. 18. sq. At veteres auctores medii aevi verba illa voti *privati*, *publici*, *simplicis*, *solemnis* *diversis* modis intellexerunt. Cfr. Freisen, Gesch. d. can. Ehrechts p. 694. sq.

(11) Cap. unic. de vot. III. 15. in Sext.; Suarez l. c. n. 19. 20. cap. 14.; Schmalzgr. l. c. n. 8.; Piat l. c. t. I. p. 4. sq.

(12) Profecto votum duplici ratione accipi potest 1) pro illo ipso actu transeunte, quo immediate *obligatio* sive *vinculum* suscipitur; 2) pro obligatione et *vinculo*, quod oritur ex actu transeunte et *permanet* ad instar *habitus* in vovente, ut v. g. in matrimonio per consensum transeuntem inducitur vinculum indissolubile. Quodsi iam attendatur solemnitas voti *in facto* esse, est *vis* absoluta et perpetua *inhabilitandi* ad actus voto contrarios ex lege ecclesiastica accedens ad obligationem ex voto ortam.

Quare si vis illa permanens *inhabilitandi* dicitur *effectus solemnitis* voti, non satis consideratur discrimen inter votum solumne *in fieri* et inter votum solumne *in facto* esse, de cuius essentia potissimum quaeritur, v. g. si agatur de dispensatione *voti solemnitis*, quae cadit in *obligationem* voti et in *vim inhabilitandi*. Cfr. Suarez l. c. cap. 13. n. 14.

(13) Suarez l. c. l. 2. cap. 12.

IV. **Notae historicae.** Votum sive promissio Deo facta cum pertineat ad legem moralem et *naturalem*, non ad legem mere caeremonialem veteris testamenti (14), etiam in nova lege inde a primis temporibus invenitur. Cuius praxis exempla iam suppeditat ipsa sacra scriptura (15). Inter illa vota praesertim votum castitatis vel virginitatis singularem celebritatem nactum est (16) multoque magis triplex votum de consiliis evangelicis emissum, quo status religiosus constituitur (17). Neque *Ecclesia* huiusmodi negotium merae devotioni *privatae* reliquit, sed in votis illis v. g. castitatis approbandis vel acceptandis pro diversis gradibus suam interposuit *auctoritatem* (18) atque vota perversa et temere facta non omisit reprobare (19). Imo vel ipsi Imperatores Romani atque reges christiani medii aevi de votis praesertim castitatis leges condiderunt aut saltem suum praestiterunt brachium saeculare (20).

Postquam saltem ex saeculo duodecimo expressa illa *termi-*

(14) Deuteron. XXIII. 21. sq.; *Schegg* l. c. p. 474. sq.; *Suarez* l. c. 1. 1. cap. 1. n. 4., ubi ex Isaia XIX. 21. recte colligit a propheta praedici in regno messianico fideles etiam *votis* Deo cultum esse exhibituros. Cfr. *Knabenbauer*, Comment. in Isaiam t. I. p. 393.

(15) Act. Ap. XVIII. 18.; XXI. 23. sq.; 1. Timoth. V. 12. iunct. *Euseb.*, Hist. eccl. 1. II. cap. 25.

(16) *S. Ignat.* in ep. ad Polyc. cap. 5. n. 1.; *Tertull.*, De veland. virg. cap. 11. et passim in aliis opusc.; *Kraus* l. c. v. Geluebde, Asceten.

(17) *S. Hieron.* in ep. 22. 125.; *Schiwietz* in Arch. f. k. K. t. 78. p. 3. sq. (de primordiis vitae monasticae et ascet. trib. prim. saec.).

(18) *S. Cypr.*, De habitu virg.; Decr. Grat. Dist. 27.; *Wilpert* in Act. theol. Oenipont. t. XIII. p. 302. sq. (de virginibus Deo sacratis). Cfr. c. 13. Conc. Illiber. (a. 300.-306.); c. 19. Conc. Ancyr. (a. 314.) et c. 15. 16. Conc. Chalced. (a. 451.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 339. et t. II. p. 519. (de *lapsis* virginibus vel adolescentibus Deo per votum castitatis sacratis); c. 27. 28. Conc. Arausic. (a. 441.) (de voto viduitatis coram Episcopo in secretario emittendo cum traditione habitus viduarum); c. 2. 25. Conc. Arelat. (a. 443.-452.); c. 16. 19. Conc. Agath. (a. 506.) de voto clericorum; *Weckesser* in Arch. f. k. K. t. 76. p. 83. sq.

(19) Cfr. c. 12. Conc. Aurel. III. (a. 533.); c. 3. Conc. Antissiod. (a. 585.); capit. 15. Synod. Padeborn. (a. 785.).

(20) L. 2. Cod. Theod. de rapt. vel matr. sanctimon. IX. 25. (Iovian. a. 364.); L. 27. Cod. Theod. de Episc. XVI. 2. (Theodos. a. 390.); c. 15. Conc. Turon. (a. 567.); *Freisen* l. c. p. 681. Cfr. quoque L. 2. Dig. L. 12. iunct. *Arndts-Serafini*, Lehrb. d. Pand. § 241.

nologia (res enim ipsa est antiquior) de voto *solemni* et *simplici* introducta est (21), non leves ortae sunt controversiae de natura voti *solemnis* usque ad nostram aetatem nondum penitus sopitae (22). Cum alii alias proponerent *notiones* voti *solemnis* (23), mirum non est, quod in *enumerandis* votis *solemnibus* magna exstiterit diversitas opinionum, donec Bonifacius VIII. in celeberrima sua Const. = cap. unic. h. t. III. 15. in Sext. saltem in quaestione principali litem dirimeret (24) scl. « *illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum diri-*

(21) Grat. post c. 8. D. 27.; cap. 20. X. de conver. coniug. III. 32.; cap. 6. X. qui cler. IV. 6.; Kraus l. c.; Wilpert l. c.; Freisen l. c. p. 676. sq.; Hefele l. c. t. III. p. 551.

(22) S. Thom. l. c. art. 7.; Suarez l. c. cap. 19. n. 19. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 8.; Lehmkuhl l. c. n. 498. sq.

(23) Quemadmodum vocabulum « *clandestinitatis* » in iure matrimoniali inde a medio aevo usque ad Concilium Tridentinum *diversas* obtinuit significationes, ita ex antiquis scriptoribus alii votum privatum dixerunt, quod in *abscondito* vel *solo corde nudisque verbis* factum est atque cum voto *simplici* confundebant; alii distinxerunt *duplicem* speciem voti *simplicis* scl. tum illud, quod in *privato*, tum alterum, quod in *publico* fiat, sed *sine accedente solemnitate*. Vicissim vota *solemnia* aliis visa sunt illa, quibus accessit *benedictio* consecrationis vel propositum religionis (Gratianus), vel quae in *conspectu Ecclesiae* fiebant (Petr. Lomb.), vel quae in conspectu Ecclesiae vel in sacrario in manus *Episcopi* vel *sacerdotis* expresse praestabantur. Cfr. cit. cap. 20. X. de conv. III. 32. Quod votum *solemne* (sicut etiam *privatum*) potuit esse *manifestum* vel *non* (Rolandus). Quare votum *solemne* ab aliis vix distinguebatur a voto *publico* et manifesto, cum alii evidenter *praeter* publicitatem requirerent aliquam *solemnitatem* vel *interventionem personae publicae*. Insuper saltem *solemni voto castitatis* praesertim tribuerunt *vim* irritandi matrimonium *contrahendum*. Cfr. Gratian. l. c. in not. 21. h. t.; S. Raym. l. c. § 1.; Rolandus, Summa ed. Thaner p. 116. sq.; Bern. Pap., Summa ed. Laspeyres p. 113. 149. sq.; Freisen l. c. p. 694. sq.; Scherer l. c. p. 364. sq. 402. sq.

(24) V. g. Glossa anonyma ad Summam Stephani Tornacensis ita exhibet diversitatem votorum *solemnium* et *simplicium*: « *Solemne* (votum) est, quod fit aliqua istarum *solemnitatum* interveniente scl. *susceptione sacri ordinis* vel *susceptione habitus regularis* vel *publica scriptura* vel *publica attestatione facta coram publica persona* *redditione in manu publicae personae*. Publica persona hic dicitur *Episcopus*, *Abbas* et *quilibet sacerdos*. Quaelibet autem persona dicitur *privata*, quantum ad hoc. Aliud autem votum *continentiae*, quamvis sit factum coram multis, dicitur *simplex*, quod non vestitur aliqua *solemnitate* ». Cfr. quoque Bened. XIV. Const. « *Inter praeteritos* » 3. Dec. 1749. § 41.; Freisen l. c. p. 705. sq.

mendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis aut per professionem expressam vel tacitam factam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis. » Praeterea tempore medii aevi Superiores ecclesiastici iam frequenter concedunt *commutationem* vel *dispensationem* votorum (25), neque *irritatio* a foro ecclesiastico fuit aliena (26), licet viri docti de istis quaestionibus in diversas abierint sententias (27). Distinctio quoque antiqui iuris Decretalium inter *vota*, quorum *commutatio* vel *dispensatio* R. Pontifici esset *reservata* vel *non i. e. inferioribus* Praelatis permissa, paulatim tanto rigore fuit in praxim deducta (28), ut quicumque vel solam commutationem quinque votorum R. Pontifici reservatorum absque indulto apostolico praesumeret, ipso facto incurreret *excommunicationem* R. Pontifici reservatam, at nunc ob silentium Pii IX. in Const. « *Apost. Sed.* » abrogatam.

Concilium Tridentinum condemnata falsa doctrina pseudo-reformatorum de votis etiam novis legibus disciplinaribus praxim ecclesiasticam de emissionem votorum in institutis regularibus denuo sapienter ordinavit (29). Quae vestigia Patrum Tridentinorum secuti sunt Rom. Pontifices, ut magis patebit ex titulo de regularibus, atque etiam de votis extra congre-

(25) Cap. 1. 2. 5. 7. X. h. t.

(26) Cfr. c. 15. C. XXII. q. 5. (ex Synod. Hibern., non Illiber., ut dicitur a Grat.); c. 14. C. XXXII. q. 2. iunct. cap. 2. X. h. t. (de im-
puber.); c. 1. sq. 11. C. XXXIII. q. 5. iunct. cap. 9. 12. 16. 17. X. de
convers. coniug. III. 32. et cap. 9. X. h. t. (de coniug.); c. 2. C. XX.
q. 4. iunct. cap. 11. X. h. t. et cap. 18. X. de regul. III. 31. (de reli-
gios.).

(27) *S. Thom.* 1. c. art. 10.; *Suarez* 1. c. 1. 6. cap. 9.; *Freisen* 1. c. p. 716. sq., ubi tamen minus accurate Innocentius III. in cap. 6. X. de stat. monach. III. 35. in ea dicitur fuisse opinione, quod Rom. Pontifex super voto continentiae simpliciter dispensare non possit.

(28) Cap. 2. 7. 9. X. h. t. (de voto ultramarino R. Pontifici reservato) iunct. cap. 5. de poenit. V. 9. = Sixti IV. Const. « *Etsi dominici greg.* » a. 1478. cum expressa enumeratione quinque reservatorum votorum scil. peregrinationis ultramarinae, visitationis liminum Apostolorum Petri et Pauli, in Compostella, castitatis et religionis; Bened. XIV. Const. « *Inter praeteritos* » 3. Dec. 1749. § 42.

(29) Sess. VII. doctr. de bapt. can. 9., Sess. XXV. de regular.

gationes religiosas emissis gravissimam causam dispensationis vel commutationis novis Constitutionibus ordinare non omiserunt (30).

§ 1. DE SUBIECTO VOTI.

573. *Omnes fideles* (31) sufficienti usu rationis praediti (32) ex sua parte sunt *capaces* de materia licita votum emittendi, nisi per legitimum Superiorem ecclesiasticum a licita vel etiam a valida voti nuncupatione impediuntur. Etenim *unusquisque homo*, qui caret usu rationis v. g. infans, amens, furiosus, est voti incapax, cum deliberatum consensum praestare nequeat (33); neque per votum *alterius* ligari potest, quoniam votum est actio *personalis*, quae a propria voluntate voventis fiat necesse est et in illa proxime et immediate niti debet (34). At adepto usu rationis ad peccatum mortale requisito *quilibet homo* in materia apta habet liberam et efficacem voluntatem vovendi, quae saltem nullo iure divino positivo vel naturali impeditur; unicum igitur impedimentum voti in homine alias capace et ratione subiecti potest provenire ex prohibitione competentis Superioris humani. Qui Superior cum hac in re pro fidelibus solummodo sit Ecclesia, sponte sequitur omnes fideles sufficienti usu rationis pollentes voti esse capaces, nisi aliunde per *Ecclesiam* impediuntur.

(30) Bened. XIV. Const. « *Inter praeteritos* » 3. Dec. 1749. §§ 40. sq., Const. « *Benedictus Deus* » 25. Dec. 1750. §. 4.; Collectan. S. C. de Prop. F. n. 446. (de votis virginum christianarum in Sinis) n. 2083. sq. (de facultate dispensandi, de votis a Protestantibus emissis).

(31) S. Poenit. 29. Nov. 1842. in Collect. S. C. de P. F. n. 2086. declaravit: « *Votum* (i. e. a Protestante ante conversionem emissum), *de quo in precibus, esse simplex et voventem teneri ad observantiam voti, si veram habuerit intentionem vovendi* ».

(32) Cap. 2. X. h. t.; *Suarez* l. c. l. 1. cap. 9. n. 4.; *Schmalzgr.* h. t. n. 9. sq.

(33) Cap. 15. X. de regulár. III. 31.; *Suarez* l. c. l. 3. cap. 2. n. 1.

(34) *De Angelis*, Praelect. iur. can. l. III. t. 34. n. 2. putat votum ab aliqua societate emissum *vi voti* obligare etiam *successores* in eadem societate. Quae sententia non est probabilis, sed si quae in successoribus est obligatio independenter a *proprio* voto, illa *ex iustitia* (fidelitate, gratitudine) aut *ex lege* ecclesiastica est repetenda. Cfr. cap. 6. X. h. t.; *Suarez* l. c. n. 2. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 45. sq. §1. sq.

At Ecclesia quamvis indubitanter habeat *potestatem personas* fidelium ex iure naturali in materia licita voti capaces *directe* prohibendi tum a *licita* tum per inductionem inhabilitatis etiam a *valida* nuncupatione votorum, ut patet ex professione religiosa votorum solemnium et simplicium (35), tamen *de facto* saltem quoad vota simplicia *extra statum religiosum* sua potestate valde moderate usa est (36) neque ullum fidelem vere reddidit inhabilem ad omnia et singula vota simplicia valide nuncupanda. Imo neque ullum ex hisce votis simplicibus assignari potest, quod ex vi solius iuris ecclesiastici atque ratione *inhabilitatis personae* factum sit *absolute* invalidum, non tantum non *firmiter validum*, ut accidit v. g. in votis impuberum vel religiosorum (37).

574. *Subiectum*, cui per votum aliquid promitti potest, est *solus Deus*; etenim strictum votum est actus patriae, qui soli Deo debetur. Quare si quis Sanctis aliquid promittit, aut strictum votum non emittit, sed exercet actum quendam duliae, aut ad honorandos Sanctos revera Deo aliquid promittit ideoque strictum votum nuncupat (38).

§ 2. DE CONSENSU ET FORMA VOTI.

575. Votum ex natura rei debet fieri *ea deliberatione rationis* sive cum illa animadversione et iudicio intellectus, quae necessaria est, ut voluntas humana sufficientem habeat liberta-

(35) Cfr. v. g. cap. 8. X. de regular. III. 31.; cap. 1. 2. 3. eod. III. 14. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 15. de regular.; Suarez l. c. 1. 3. cap. 3. n. 1. sq. 4. 9.; Schmalzgr. h. t. n. 15.

(36) Instr. S. C. de Prop. F. 19. Apr. 1784. in Collect. eiusd. S. C. n. 446. de voto castitatis in societate virginum sinensium non emittendo ante completum annum vicesimum quintum aliisque cautelis; Conc. prov. Rothomag. (a. 1850.): « Nullius etiam poenitentis, nisi de consensu Episcopi, (confessarius) votum sibi ipsi vel ad tempus obediendi recipiat. Huiusmodi promissiones omnino prohibent et, etiamsi iuramento firmatae fuerint, Patres irritas declarant »; Collect. Lac. t. IV. col. 529. sq. 144. 604. iunct. Suarez l. c. n. 12.; Schmalzgr. h. t. n. 16.

(37) Cap. 2. 7. 9. 11. X. h. t.; Suarez l. c. cap. 4. n. 1. sq. cap. 5. n. 1. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 12. 14. 15. 17. sq. 75. sq.

(38) Suarez l. c. l. 1. cap. 16. et cap. 14. 15.; Schmalzgr. h. t. n. 3.

tem ad committendum peccatum mortale (39). Cui deliberationi saltem aliqua ratione obstant ignorantia vel error; at *ipsum valorem* voti solummodo impediunt *error substantialis* sive *ignorantia* circa *substantiales* proprietates et conditiones ipsius *voti* vel eiusdem *materiae* vel *causae finalis*, non ignorantia vel error accidentalis vel levioris momenti, nisi versaretur circa appositam conditionem sine qua non, sive cui voluntas suum alligavit consensum (40).

576. In voto emittendo saltem ea requiritur *libertas voluntatis*, quae ad peccatum mortale sufficit; nam secus votum non amplius est actus humanus; porro sese habet ad instar pacti inter hominem et Deum, quo homo gravissimam in se suscipit obligationem.

Quae libertas sane deest, si per meram violentiam homo ad votum solummodo extrinsecus praestandum adigatur, aut usus rationis penitus perturbetur (41). At *metus gravis*, qui provenit etiam ex actione *iniuriosa* hominis, quae *directe* ordinatur ad *extorquendum* votum, sed substantiam libertatis non tollit, actum vovendi ex iure divino naturali vel positivo non reddit invalidum neque ex positivo iure Ecclesiae (42), nisi in casibus a iure speciatim exceptis v. g. in professione votorum solemnium (43). Nam huiusmodi *generalis* lex irritans sive divina sive ecclesiastica nullo solidò argumento probatur.

577. Votum fieri potest actu mere interno, atque Deus, qui est scrutator cordium, ad acceptandam hominis promissionem certe forma quadam externa et sensibili voti non indiget (44).

(39) Cap. 2. X. h. t.; cap. 20. X. de convers. coniug. III. 32.; cap. 2. X. de regular. III. 31.; *Suarez* l. c. l. 1. cap. 9. n. 1. sq. cap. 10.

(40) Cap. 14. X. de convers. coniug. III. 32.; cap. 7. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 11. n. 1. sq. 15. cap. 12.

(41) Cap. 20. X. de convers. coniug. III. 32.; *Suarez* l. c. cap. 6. n. 1. sq.

(42) Cap. 17. X. de regul. III. 31.; cap. 6. X. de his, quae vi I. 40.; *Suarez* l. c. cap. 7. 8.; *Schmalzgr.* l. I. t. 40. n. 9. sq. n. 20. 21., ubi recte exceptionem propugnatam a *Suarez* l. c. cap. 8. n. 10. 11. de voto ingrediendi in religionem non admittit.

(43) Cap. 1. X. de his, quae vi I. 40.; *Schmalzgr.* l. c. n. 19. et l. III. t. 31. n. 173. sq.

(44) *Suarez* l. c. l. 1. cap. 19. n. 15. sq.

Veruntamen ut de voto quodam constet in foro *externo Ecclesiae*, omnino requiritur externa illius manifestatio sufficienti modo facta v. g. in voto ultramarino per publicam susceptionem crucis vel in nuncupatione voti ingrediendi religionem in manus Episcopi et coram testibus vel per scripturam publicam vel per iuramentum, quo votum publice est confirmatum (45); secus executio voti in foro externo ab Ecclesia per actus iudiciales vel censuras urgeri nequit (46). Imo Ecclesia in certis votis v. g. professionis religiosae determinatam formam extrinsecam tanto rigore praescribit, ut illa habeat vim *solemnis formae substantialis* (47), qua non servata votorum nuncupatio eodem modo est *nulla et irrita*, quo matrimonium clandestinum neglecta forma Tridentina est invalidum.

§ 3. DE OBIECTO SIVE MATERIA VOTI.

578. Materia, de qua Deo promissio fieri potest, debet esse:

I. *Possibilis*. Nam lex ad impossibilia non obligat; votum autem est lex quaedam voluntate privata suscepta ideoque per modum legis humanae ad ea, quae sunt voventi physice vel moraliter impossibilia, nequit obligare (48).

II. *Honesta* sive *moraliter bona*. Etenim votum est actus, quo Deus colitur, sed res, quae honesta sive moraliter bona non est, non potest offerri in Dei honorem. Quodsi hoc obtinet de omni

(45) Cap. 20. X. de convers. coniug. III. 32.; cap. 2. 5. 7. 8. 9. 10. II. X. de voto III. 34.; Suarez l. c. l. I. cap. 3. n. 14. 15.

(46) Cap. 9. X. de regular. III. 31.; cap. 6. X. h. t.

(47) Cap. 13. 16. X. de regular. III. 31. — Quae *solemnitas* substantialis *formae* in nuncupandis votis non est confundenda cum solemnitate substantiali *ipsorum votorum*; nam etiam in professione votorum *simplicium* *solemnitas* quaedam *substantialis* quoad *formam* est praescripta; v. g. *acceptatio* professionis votorum simplicium per *legitimum Superiorem ecclesiasticum* ad illius valorem omnino est necessaria, sicut *praesentia parochi proprii* in matrimonio secundum formam Tridentinam celebrando. Cfr. Suarez l. c. l. I. cap. 14. l. 3. cap. 3.; Schmalzgr. l. III. t. 31. n. 163. sq. 179. sq.; supra h. tit. not. 34.; Suarez, De leg. l. V. cap. 19. n. 4. 5.; Weckesser l. c. p. 86. sq.

(48) R. I. 37. in Sext. « *Utile per inutile non vitiatur* »; cap. 3. 12. X. de convers. coniugat. III. 32.; Suarez, De virt. et st. relig. l. c. l. 2. cap. 1. 2. 3.; Schmalzgr. h. t. n. 24. sq.

re inutili vel *indifferenti*, a fortiori valet de omnibus actibus *malis* sive ob intrinsecam malitiam sive propter prohibitionem legis divinae vel humanae. Nam obligatio ad actum malum nequit assumi, Deo huiusmodi votum est iniuriosum neque ullo modo ab eo acceptari potest (49).

III. *De bono meliore* sive de actu virtutis *non impediēte meliorem*. Omne enim votum inducit obligationem, sed nequit inducere *obligationem* ad *non* faciendum, quod *melius* est; nam Deus *non acceptat* promissionem voluntati suae i. e. sanctificationi nostrae non consonam; at obligatio, qua homo sese ligat ad *omittendum* bonum melius propter minus bonum non consonat illi voluntati Dei; ergo Deo non placet votum, quo homo sese privat *potestate* faciendi melius, atque hoc sensu ad *valorem* ipsius voti requiritur, ut fiat *de bono meliori* (50).

Quare nequaquam sola opera *consiliorum*, quae sunt *communis* materia votorum, Deo possunt promitti, sed *proprium*, non tantum improprium votum fieri potest de actibus bonis, qui iam aliunde sunt *sub praecepto*, ut praesertim patet ex voto perfectae castitatis. Nam bonum melius optimo iure vocatur illud, quod cuicumque *sibi opposito* est praeferendum, sive praeceptiatur sive non; at actus praecepti merito praeferuntur actibus *non* praeceptis, quantumcunque bonis, qui simul fieri non possunt. Neque quisquam voto de re praecepta impeditur a bono meliore; nam eo tempore, quo lex urget, homo nihil gratius Deo facere potest quam observare legem. Porro materia quaedam, licet *ex lege* iam sit praescripta, tamen non est praecepta, ut per *votum* Deo consecratur, ideoque votum de re praecepta recte dicitur fieri de bono meliori, quoniam quod fit *etiam ex voto*, est melius quam id, quod *ex solo legis praescripto* fit sine voto (51).

At votum, quo quis absolute et in perpetuum impeditur ab amplectendo statu *perfectionis* v. g. voto celebrandi matrimonium, saltem *regulariter* non valet; est enim promissio Deo

(49) Suarez l. c. cap. 4. 5.; Schmalzgr. h. t. n. 3.

(50) S. Thom. l. c. art. 2.; Suarez l. c. cap. 7.; Schmalzgr. h. t. n. 3. 29. 30.; supra h. tit. not. 7.

(51) Cfr. c. 1. sq. C. XXVII. q. 1.; arg. ex cap. 4. X. de iureiur. II. 24.; Suarez l. c. cap. 6.

facta de re maius bonum *regulariter* impediēte eamque ob causam ex natura rei non valet.

Similiter *omissio* boni operis supererogationis sive *consilii* v. g. non ingrediendi religionem per se et ex genere suo (52) non est materia validi voti; nam *omittere* haec bona per se non est melius, sed ipsa consilia sunt de bonis melioribus. Quare dictum Gratiani post c. 23. C. XXII. q. 4., ubi putat huiusmodi iuramenta vel vota *ex obligatione* i. e. non tantum *de facto* non facere opus melius, esse valida et servanda, per se et formaliter est falsum (53).

§ 4. DE EFFECTIBUS VOTI.

579. *Obligatio* vovētis ad implendum, quod Deo promise-
rat, est proximus et quasi intrinsecus *effectus* uniuscuiusque
voti. Quamvis enim nulla sit obligatio ad vovendum, tamen
si quis libere votum emittit, antecederet in vovendo obligatur
ad servandum debitum modum et consequenter post votum fac-
tum promissis debet stare (54). Qua obligatione *consequenti*
votum constituitur in ratione *vinculi permanentis*, quo homo
ligatur ad instar *vinculi matrimonialis*.

(52) *Suarez* l. c. cap. 9.; *Schmalzgr.* l. c. — Cui doctrinae non obstat
Alex. VII. Const. « *Cum circa* » 20. Iul. 1660., ubi agitur *de iuramento*
(non de *stricto* quodam *voto* iuramento confirmato, ut videtur putare *De An-*
gelis h. t. n. 2.) alumnorum collegiorum pontificiorum non ingrediendi re-
ligionem. Nam *iuramentum* illud non est absolutum, quoniam huiusmodi
ingressus cum licentia Sedis Apostolicae fieri potest, et praeterea, ut sa-
pienter notat Alexander VII. l. c. § 4. contra impugnatores illius iura-
menti ex impedimento maioris boni, considerandum est, quid *attenta prae-*
sertim temporum ac rerum circumstantia, magis conducat ad sanctae fidei
propagationem et universalis Ecclesiae bonum. Cfr. quoque notam sq. h.
tit.; Collect. S. C. de Pr. F. n. 354. sq. praesertim n. 361. ad 2. 3.

(53) Quodsi in particulari adeo urgeat *necessitas*, ob quam opus con-
siliū esset dimittendum, tunc illud opus non amplius esset opus consilii;
idcirco votum de omissione aut suspensione eius propter talem finem pos-
set esse validum. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 11. n. 3., ubi eandem rationem
etiam urget *de iuramento*. Paulo aliter eandem rem explicat *Scherer* l. c.
t. II. p. 705. not. 20.

(54) Cap. 6. X. h. t.; *Schmalzgr.* h. t. n. 31. sq.; *Suarez* l. c. l. 4.
prooem. cap. 1. sq.

Quod si dubia oriantur de *existentia*, *valore*, *extinctione* obligationis voti, ex legitima interpretatione sunt solvenda (55). Speciatim si votum factum sit cum certa *temporis* designatione, intra illud tempus etiam implendum est, nisi iusta et rationabilis causa *dilationis* superveniat (56). Quae designatio temporis si voto non fuerit adiecta, executio voti est facienda, quamprimum iudicio prudentis viri attentis omnibus circumstantiis sine notabili damno fieri potest.

Profecto res est indubitata, quod quis voto alieno vi voti obligari non possit, nisi ipse votum pariter emittat, ut patet ex praecedentibus (57). Hinc filii, haeredes, successores votis parentum, testatorum, antecessorum non ligantur. Nihilominus ex voto etiam *personali* testatoris in haerede potest oriri ex alio titulo obligatio praestandi rem promissam, scilicet si haeres ea *conditione* (modo) fuerit institutus, ut rem illam ex iustitia praestet vel sponte promisit testatori promissione humana se facturum ex iustitia vel fidelitate, quod ille voverat (58). Item multo magis obligatio implendi votum *reale defuncti* ipso iure transit ad *haeredem* pro viribus haereditatis; at illa quoque obligatio in haerede non inest *vi voti*, sed ex iustitia (59).

580. Praeter *obligationem* voventis ex *omni* voto ortam alii sunt *effectus* (60), qui aut solummodo certis votis sunt proprii aut tantum extrinsecus ad illa accedunt. Qua ratione sollemnis professio trium votorum religiosorum legitime facta certe aliquem constituit *in statu religioso* vel exstinguit alia vota antea facta (61).

(55) Cap. 3. 7. 10. 11. X. h. t.; cap. 8. X. de prob. II. 19.; cap. 20. X. de conv. coniug. III. 32.; cap. 18. X. de cens. III. 39.; Suarez l. c. cap. 5. 6. 7. 8.; Schmalzgr. h. t. n. 33. sq. 54. sq.

(56) Cap. 5. 8. X. h. t.; Schmalzgr. h. t. n. 40.; Suarez l. c. cap. 12. sq.

(57) Cfr. S. R. C. in caus. de fest. 18. Apr. 1613., in caus. Eporedien. 19. Nov. 1650. (de festis ex voto observandis).

(58) Cap. 6. X. h. t.; Suarez l. c. cap. 9. 10.; Schmalzgrueber h. t. n. 45. sq.

(59) Cap. 18. X. de censib. III. 39.; cap. 6. X. de testam. III. 26. iunct. Suarez l. c. cap. 11. n. 6. sq.; Schmalzgr. h. t. n. 51. sq.

(60) Suarez l. c. l. 4. prooem.

(61) Cap. 4. X. h. t.; cap. 5. de regular. III. 14. in Sext.; Suarez l. c. cap. 16. n. 6.; Lehmkuhl l. c. n. 466.

Praeterea alia vota in forma legitima emissa ex *ordinatione Ecclesiae*, non *vi voti* inducunt in vovente *inhabilitatem* ad actus voto contrarios (62). Id quod perfectissimo gradu fit per vota *solemnia* in professione religiosa et in sacra subdiaconatus ordinatione emissa (63); at minori quadam perfectione quandoque etiam per vota simplicia v. g. in professione votorum simplicium Societatis Iesu. Verum de his aliisque effectibus specialium votorum praesertim religiosorum magis ex professo agendum est in propria sede materiae v. g. in titulo de regularibus et in iure matrimoniali.

§ 5. DE CESSATIONE, IRRITATIONE, DISPENSATIONE,
COMMUTATIONE VOTI.

581. Quae paragraphus correspondet *secundae* parti rubricae huius tituli in antiquo iure Decretalium, dummodo vocabulum *redemptionis* non intelligatur sensu stricto de sola *commutatione* voti *personalis* in votum *reale*, sed sensu lato de omni cessatione vel immutatione voti. Porro *cessatio* voti quamvis vere fieri possit etiam per irritationem vel dispensationem, tamen sensu proprio accipitur de ablatione voti *ab intrinseco* per completam mutationem *obiecti*, in qua saltem proxime *auctoritas humana* non intervenit ad *auferendam* obligationem, sed ad summum

(62) Si inquiratur de *valore* actuum, qui votis sunt contrarii, sane non est dubium de valore *physico*. Quicumque enim emisit votum non ludendi taxillis vel abstinendi a carnibus, certe non obstante suo voto vere potest ludere physiceque manducare carnes; at hoc loco disseritur de *effectibus moralibus* sive de *valore iuridico* actus contrarii, v. g. num contractus contra votum factus vere sit validus in ordine iuridico, etsi res ipsa physice fuerit vere tradita vel donata. Neque multum disputandum est de valore *secundae* promissionis sive Deo sive homini factae, quae *priori* voto ex parte *obligationis* est plane contraria, v. g. si Deo promisi non ludere et postea homini promitto ludere. Nam huiusmodi secunda promissio est evidenter irrita. Omnis igitur disquisitio reducitur ad contrarietatem ex parte *materiae*, v. g. si promisi me certam rem esse daturum in eleemosynam et postea illam vendo. Cui quaestioni ita circumscriptae respondendum est, acta contra votum quamvis illicita fiant, tamen valida esse, nisi aliunde ex statutis Ecclesiae v. g. pro solemnii voto castitatis possit probari exceptio. Cfr. *Suarez* l. c. n. 1. sq.

(63) Cap. unic. h. t. in Sext.

dat aliquam sententiam *declaratoriam*; at in reliquis modis vinculum voti regulariter tollitur vel mutatur *ab extrinseco* v. g. per interventionem auctoritatis humanae vi *iurisdictionis ecclesiasticae* vel *potestatis dominativae*.

582. **Cessat** votum: I. *Lapsu temporis*, si ex intentione voventis tempus fuerit appositum ad *finiendam* obligationem, non tantum ad executionem ultra designatum tempus *non differendam* (64).

II. *Mutatione materiae*, quae facta est plene *impossibilis* vel *inhonesta*; etenim obligatio exstinguitur, si in eum casum incidat, a quo incipere non potest; id quod profecto valet de materia *impossibili* vel *inhonesta voti* (65).

III. *Cessante conditione*, sub qua vovens in voto suum *alligavit* consensum (66).

IV. *Cessante causa finali*, quia votum non ligat ultra intentionem voventis, quae ex legitima praesumptione sese non extendit ad casum, quo causa finalis voti penitus cessavit (67).

583. **Irritatio** voti i. e. actus liber, quo is, a quo voluntas voventis aut materia voto promissa dependet, tollit voti obligationem (68), distinguitur in *directam* et in *indirectam*. Directa refertur immediate in *actum voventis* ita voluntati irritantis personae subordinatum, ut, *nisi* illa positive consentiat vel saltem non repugnet, votum omni valore destituatur; indirecta immediate non cadit in ipsum *votum*, sed respicit *materiam* promissam, cuius executionem persona irritans impedit, ideoque saepe magis est temporalis *suspensio*, non *totalis ablatio* obligationis, quae potius fit per accidens, si v. g. votum pro illo tantum *tempore* factum est, quo materia voti prohibeatur, aut in voto forte *perpetuo* persona prius existere desinat quam irritatio.

(64) Cap. 5. 8. X. h. t. iunct. *Suarez* l. c. cap. 13.; S. C. Ep. et Reg. 10. Ian. 1896. in Anal. eccl. t. V. p. 54.; *Schmalzgr.* h. t. n. 58. sq.; *Putzer*, Commentar. in facult. apost. n. 109. i. f.;

(65) Cap. 8. 10. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 19. 20.; *Schmalzgr.* h. t. n. 60. sq.

(66) S. C. Ep. et Reg. 19. Mart. 1857.; *Suarez* l. c. cap. 17.; *Schmalzgr.* n. 64. sq.; *Putzer* l. c.; *Piat*, Praelect. iur. regul. t. I: p. 134.

(67) Cap. 7. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 18.; *Schmalzgr.* h. t. n. 70. sq.

(68) *Suarez* l. c. l. 6. cap. 1. n. 1. sq. 3. 4. 5.

II. *Potestas* directe irritandi vota quamvis aliqua ratione in subiectione impuberum vel religiosorum naturale habeat fundamentum, tamen accedente iure ecclesiastico accuratius constituta est v. g. determinatione temporis atque nequit exerceri, nisi in eos, in quos quis habet *dominativam* potestatem (69). At potestas *indirecte* irritandi vota potest niti *iurisdictione* spirituali vel temporali vel *dominio* de materia voti vel potestate *dominativa*.

III. *Subiecta* directae potestatis in irritandis votis sunt vi potestatis *dominativae* Rom. Pontifex (70), Superior vel Superiorissa regularis in *subditos religiosos* post emissam vota substantialia religionis (71); item *pater* alique, in quos auctoritas paterna transiit, in *impuberes filios* quoad vota ante pubertatem valide emissam nec postea denuo confirmata (72). At *maritus* potestatem quandam *directam* irritandi *omnia* vota uxoris non videtur habere, cum neque ex natura rei neque ex iure positivo Ecclesiae tam ampla potestas mariti possit probari (73). Qui habent potestatem sive iurisdictionis sive dominationis in materiam voti, ita ut illam possint efficere impossibilem vel prohibitam, iidem etiam *ex natura rei* pollent iure *indirecte* vota irritandi. Qua ratione v. g. R. Pontifex indirecte potest irritare

(69) *Schmalzgr.* h. t. n. 75.; *Suarez* l. c. n. 8. cap. 6. n. 1. sq. cap. 7. n. 4. §. 6.

(70) Romanus Pontifex *vi suae iurisdictionis* quamvis vota fidelium quandoque (i. e. non absolute omnia) *indirecte* possit irritare, tamen directe ex potestate quadam *dominativa* non *omnium* fidelium voluntates sibi habet subordinatas ut regulares et hanc ob causam nequaquam *omnia fidelium* vota *directe irritare valet*. Cfr. v. g. cap. 7. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 1. n. 6. sq. cap. 2.; *Piat*, Praelect. iur. regular. t. II. p. 330. sq. Multo minus igitur Praelati ecclesiastici gaudent regulariter potestate *directe* irritandi vota.

(71) Cap. 27. de elect. I. 6. in Sext.; *Suarez* l. c. cap. 7. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 85. sq. At illa potestas Superiorum regularium irritandi sese non extendit in vota *essentialia* status religiosi vel alicuius religionis nec in votum ingrediendi in religionem strictioris observantiae, sed vota facta ipso iure non sunt irrita. Cfr. c. 2. C. XX. q. 4.; cap. 11. X. h. t.

(72) Cfr. c. 14. C. XXXII. q. 2.; c. 15 C. XXII. q. 5.; cap. 2. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 5. 6.; *Schmalzgr.* h. t. n. 76. sq.

(73) *Suarez* l. c. cap. 4. n. 1. 2.; *Schmalzgr.* h. t. n. 89.; paulo aliter *Lehmkuhl* n. 458. 462. aliique.

votum peregrinationis *Episcopi*, quo a servanda residentia impeditur, *maritus* vel *uxor* vota alterius *coniugis*, quae obstant vitae coniugali et domesticae, *pater* votum *filii* puberis et *minoris*, quod praeiudicat administrationi familiae (74).

IV. *Causa* in irritatione *directa* ad *valorem* irritationis non requiritur, quia persona irritans utitur iure suo circa vota *conditionata*. Quae conditio in casu dissensus non impletur. At causa iusta omnino est necessaria, si votum *indirecte* sit irritandum per validam *prohibitionem* legis vel praecepti, sed ad valorem legis vel praecepti requiritur *iusta causa* (75).

584. I. **Dispensatio** voti est remissio (condonatio, relaxatio) obligationis voto contractae nomine Dei per competentem Superiorem ecclesiasticum vi iurisdictionis spiritualis ex iusta causa legitime facta (76).

Quare dispensatio voti non est mera *declaratio* etiam authentica Superioris ecclesiastici, qua constat obligationem voti aut nunquam exstitisse, aut si quae fuit, postea ab intrinseco cessasse. Vera enim dispensatio voti *supponit* vinculum obligationi *actu* existens illudque *tollit*, declaratio vero non tollit obligationem existentem, sed potius *manifestat* obligationem saltem actu non existere (77).

Neque remissio illa obligationis est repetenda ex *conditione* votis apposita: « *Nisi Superior ecclesiasticus (saltem ex iusta causa) decernat votum non esse servandum* ». Nam huiusmodi appositio conditionis in omnibus votis est factum arbitrarie confictum. Porro si Superior ecclesiasticus dicatur id decernere posse *sine iusta causa*, dispensatio potius reducitur ad *irritationem*, aut ad plane falsam pervenitur conclusionem scilicet veram dispensationem voti *absque iusta causa* posse a Praelato ecclesiastico concedi. At etiamsi quis ad effugiendam ultimam difficultatem inserat conditioni suae clausulam *de iusta causa*, manent reli-

(74) Cap. 7. 9. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 5. n. 6. sq. cap. 3. 4.; *Schmalzgr.* h. t. n. 78. sq.

(75) *Suarez* l. c. cap. 1. n. 8. 9.

(76) *Suarez* l. c. l. 6. cap. 9.; *Schmalzgr.* h. t. n. 101. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 173.

(77) Cap. 1. 2. X. h. t. (de vera disp. vel com.) iunct. cap. 3. X. h. t. et cap. 23. X. de iureiur. II. 24. (de declar.); *Suarez* l. c. n. 1. sq.

quae rationes in suo pleno vigore, atque praeterea adversarii nullo modo explicare possunt, cur vota quaedam sint *reservata*, vel alia vota non forte a quolibet parochio vel confessario dispensari possint.

Hinc iuxta constantem traditionem et praxim Ecclesiae ad explicandam dispensationem voti tandem aliquando recurrendum est ad vicariam potestatem, quam Christus Dominus verbis illis: « *Quodcunque solveris* » Ecclesiae reliquit nomine Dei *cedendi iuri* a Deo per acceptionem ex humanis votis quaesito sive *remittendi* (cfr. remissionem peccatorum!) *obligationem* ab hominibus voto contractam. Quae remissio, non ut in aliis dispensationibus ecclesiasticis est *directa* relaxatio *iuris* i. e. *legis* in casibus particularibus, unde *consequenter* cessat obligatio manente lege pro aliis. Etenim Ecclesia legem illam *divinam*: *Vota Altissimo sunt solvenda*, utpote legem *naturalem* ne in casibus quidem particularibus relaxare valet; at *directe* nomine Dei *remittit obligationem* voti tum pro foro externo tum pro foro interno, atque deinde *consequenter* *lex* divina de observando voto non amplius urget (78).

II. *Potestas* dispensandi in votis competit: a) *R. Pontifici* (79) quoad omnes fideles in toto orbe catholico et quoad omnia vota etiam solemnia (80). Imo vota quoque facta in *utilitatem tertiae* personae et cum promissione *humana* ab eadem persona *acceptata*, quamvis per se et regulariter a R. Pontifice sine consensu illius tertiae personae dispensari non possint (agitur enim de iure legitime acquisito auferendo), tamen dispensationi R. Pontificis non sunt subducta, si iura illa quaesita v. g. alicuius monasterii supremae administrationi R. Pontificis sub-

(78) *Suarez* l. c. n. 6. sq. 11. sq. 15. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 101. sq.; *Scherer* l. c. p. 706. not. 31., ubi refert aliquas *explicationes* dispensationis votorum plane falsas.

(79) *Suarez* l. c. cap. 10. n. 2. cap. 11. n. 2.; *Piat* l. c. t. I. p. 6. 15. iunct. p. 646. p. 172. sq. 132. sq.

(80) Quam potestatem dispensandi super votis *solemnibus* R. Pontifex exercere solet per S. C. Inquis., cum super aliis votis etiam v. g. per S. C. Episc. et Regul. vel S. C. de Prop. F. vel S. Poenitentiarum dispenset. Cfr. *Benedict.* XIV. Const. « *Pastor aeternus* » 13. Apr. 1744. §§ 28. 29. (de facult. Poenitent. Maior.); *Nilles* in Arch. f. k. K. t. 61. p. 329. sq. (de dispens. voti solemn. castit.).

sint, vel tanta sit *necessitas*, ut propter bonum *commune* R. Pontifex etiam aliquem privatum suo iure privare possit (81).

b) *Episcopis* vi potestatis *ordinariae* sibi a Romano Pontifice communicatae (82), sed tantum quoad fideles sibi *subiectos* (83) et exceptis votis dispensatione R. Pontificis *reservatis* (84), nisi forte Sedes Apostolica in facultatibus specialibus ampliorem *delegavit* potestatem (85).

c) *Aliis Praelatis ecclesiasticis* iurisdictione *episcopali* instructis, quibus privilegio Sedis Apostolicae potestas ordinaria vel delegata dispensandi cum suis *subditis* sive pro foro *externo* sive saltem pro foro *interno* super votis non exceptis fuerit concessa v. g. Praelatis regularibus (86). Quae sit *aliorum* virorum ecclesiasticorum potestas dispensandi super votis ex generalibus vel specialibus facultatibus a Sede Apostolica delegatis est eruendum (87).

(81) *Suarez* l. c. cap. 15. n. 1. sq. 7. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 101.

(82) Cap. 1. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 10. n. 3. sq. cap. 11. n. 3. sq. cap. 26.; *Schmalzgr.* h. t. n. 103.

(83) Quae subiectio profecto constituitur per verum vel quasi domicilium a fidei legitime intra dioecesim *in parochia* quadam acquisitum, item per simplicem commorationem saltem quoad vagos, imo ex benigniore sententia nunc magis recepta, sed antiquioribus minus probata etiam quoad peregrinos saltem in votis privatis, dummodo dolus et fraus absint. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 11. n. 10. 11.; *Schmalzgr.* l. c.; *Lehmkuhl* l. c. n. 472.; *Scherer* l. c. t. II. p. 706. not. 32.; *Putzer*, Comment. in facult. apostol. n. 49.

(84) Cap. 2. 7. 9. X. h. t. iunct. cap. 5. de poenit. V. 9. in Extrav. comm. de quinque votis R. Pontifici reservatis iunct. *Suarez* cap. 21. n. 2. sq.; *Scherer* l. c. p. 706. not. 32. At vota illa solummodo reservata sunt, si quoad materiam *et* modum sint *perfecta*. Quare huiusmodi vota, si v. g. fuerint conditionata, disiunctiva, poenalia, metu iniusto extorta, leviter obligantia, reservationi pontificiae non amplius sunt obnoxia. Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 2085. 2087. 2088. 2091.; *Lehmkuhl* l. c. n. 478.; *Schmalzgr.* h. t. n. 108. sq.; *Putzer* l. c. n. 107. sq.; *Suarez* l. c. cap. 21. sq.

(85) Cfr. v. g. facultates quinquennales n. 9.; facult. in pag. Poenit. n. 9. 10.; *Putzer* l. c. n. 106. sq.; *Suarez* l. c. cap. 25.

(86) *Suarez* l. c. cap. 10. n. 13. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 103. sq., ubi recte tenet potestatem iurisdictionis dispensandi Praelatorum regularium sese extendere etiam *ad vota novitiorum*.

(87) Qua in re potissimum confessarii regulares ordinum mendicantium attendant necesse est, quid sibi a suis Superioribus regularibus pro

III. *Causa iusta et proportionata* in votis dispensandis adeo necessario requiritur, ut secus dispensatio non solum sit *illicita*, sed etiam *irrita*. Nam inferior sine iusta et proportionata causa nequit valide dispensare in lege Superioris, quoniam Superior censetur inferiori dedisse huiusmodi potestatem tanquam prudenti, non arbitrario dispensatori. Hinc inferior per remissionem iuris a Deo ex voto quaesiti transgrederetur limites *potestatis sibi concessae* ideoque poneret actum omnino *invalidum*.

Quae causae iustae generatim haberi possunt ex *modo* vovendi, ex *conditione personae*, ex *materia* voti sive in se spectata sive in ordine ad personam voventem, ex nova rerum *cognitione* et *immutatione* superveniente, ex necessitate quadam extrinseca, v. g. si defuerit in vovente perfecta deliberatio iudicii vel libertas in voluntate velut in impubere, in homine passione agitato vel metu iniusto ad vovendum compulso; si timeatur ruina spiritualis voventis propter ipsius fragilitatem et inconstantiam, vel immineat damnum familiae, vel impediatur *commune bonum* reipublicae (cfr. cap. 5. 7. X. h. t.); si in voti executione appareat gravis difficultas antea non praevisa, sed ex sese insufficiens ad tollendam voti obligationem. At in omnibus istis exemplis et factis suprema norma prae oculis est habenda, quod de sufficientia causarum iudicandum sit *prudenti arbitrio attentis omnibus circumstantiis* (88).

IV. *Forma* legitima in dispensatione votorum profecto imprimis requirit, ut procedat ex *seria* et libera voluntate dispensantis Praelati ecclesiastici. Porro absit necesse est omnis *obreptio* vel *subreptio*, quae iuxta theoriam in titulo de rescriptis traditam vitiat etiam valorem gratiae concessae. Denique dispensatio iis signis et *formalitatibus externis* indulgeatur, quae ex natura rei et consuetudine universali et speciali mandato rescripti requiritur (89).

foro interno vel externo ex privilegiis suorum ordinum etiam quoad personas saeculares fuerit communicatum. Cfr. Bened. XIV. Const. « *Inter praeteritos* » 3. Dec. 1749. § 44.; *Reiffenstuel* l. III. t. 34. n. 39. sq.; *Suarez* l. c. cap. 14.; *Putzer* l. c. n. 108.; *Piat* l. c. t. II. p. 331. sq.

(88) Cap. 1. 2. 8. 9. 10. X. h. t.; facult. quinquen. l. c. « *dispensandi ex rationabili causa* »; *Suarez* l. c. cap. 17.; *Putzer* l. c. n. 107.

(89) Cap. 7. X. de fide instrum. II. 22.; *Suarez* l. c. cap. 27.; *Putzer* l. c. n. 53. 54. 104. 110; *Zitelli*, De dispens. matrim. p. 94. sq.

V. *Effectus* dispensationis voti potest esse *totalis exstinctio obligationis voti*; at non raro nomine dispensationis designatur actus Superioris ecclesiastici, qui votum perfecte et perpetuo non tollunt, sed potius *commutant* vel suspendunt eiusque executionem *differunt*. Cfr. v. g. cap. 5. 8. X. h. t.

Id quod potissimum in rescriptis pontificiis attendendum est, si petita fuerit dispensatio quaedam voti *castitatis* praesertim *solemnis*, quae non solet concedi cum *plena obligationis exstinctione*, sed tantum in ordine ad *unum* matrimonium valide et licite celebrandum atque ad *legitimum* eiusdem matrimonii *usum*. Quare pars dispensata, si alter coniux moriatur, denuo tenetur omnibus voti obligationibus et ad secundas nuptias sine nova voti dispensatione vel potius commutatione Sedis Apostolicae transire nequit; insuper etiam contra *votum* castitatis peccat, si extra legitimum matrimonii usum committat peccatum luxuriae (90).

585. I. **Commutatio** voti est substitutio alterius operis pii vel *melioris* vel *aequalis* vel *minoris* loco rei promissae et virtute prioris voti praestandae (91).

II. Quae commutatio in opus *certo melius propria auctoritate voventis* fieri potest, nisi agatur de votis, quorum dispensatio vel commutatio Rom. Pontifici est reservata. Nam promissionem non infringit, qui illam in meliorem commutat; porro Deo magis placent, quae sunt meliora, idcirco de eius acceptatione dubitari nequit; omni igitur voto censetur inesse conditio: *Nisi rem meliorem elegero* (92).

At commutatio voti in opus *minus*, cum evidenter sit saltem *partialis dispensatio*, sine auctoritate *competentis Superioris ecclesiastici* fieri nequit. Imo etiam in opus *certo aequale* privato arbitrio vota commutari non possunt. Nam praeter practicum periculum loco boni aequalis praestandi bonum *minus*, sane Deo

(90) *Bened. XIV. Const. « Convocatis »* 25. Nov. 1749. n. 9. 10. 32., *Const. « Pastor aeternus »* l. c.; *Suarez* l. c. cap. 1. n. 13. cap. 9. n. 2. 16. cap. 26. n. 11. 14.; *Putzer* l. c. n. 107.; *Zitelli* l. c. p. 96. sq.; *Nilles* l. c.

(91) *Suarez* l. c. cap. 9. 20. n. 14. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 92.

(92) Cap. 18. X. de regul. III. 31.; cap. 1. 4. X. h. t.; arg. cap. 3. X. de iureiur. II. 21.; *Suarez* l. c. cap. 18.; *Schmalzgr.* h. t. n. 93.; *Putzer* l. c. n. 106.

gratius est, si res promissa in sua specie fideliter praestetur, atque ob eam causam Deus opus substitutum *non accēptat* (93).

III. *Potestas dispensandi* in votis includit etiam potestatem *eadem vota commutandi*, non vicissim. Nam ex R. l. 53. in Sexto: « *Cui licet, quod est plus, licet utique, quod est minus* »; at cum perfecta dispensatio *voti obligationem omnino tollit*, in commutatione solummodo aequale vel minus onus *manente voti obligatione* substituitur (94). Quare omnes Superiores ecclesiastici, quibus supra h. tit. n. 583. II. dicebatur competere potestas *dispensandi*, etiam gaudent potestate *commutandi* vota intra *limites* sibi assignatos; nequeunt igitur commutare vota *superiori* auctoritati *reservata* vel a *tertio*, in cuius utilitatem facta sunt, *acceptata*, nisi Superior ecclesiasticus v. g. R. Pontifex pro sua singulari auctoritate huiusmodi ius quaesitum a *tertia* illa persona auferre valeat (95).

IV. *Causa iusta et proportionata* etiam ad commutationem voti requiritur. Quodsi votum commutetur in *opus certo melius* praestandum, *ipsa subrogatio* operis melioris est causa sufficiens commutationis (96); at substitutio operis *dubie* melioris vel *aequalis* vel *minoris* absque causa iusta et proportionata *veraque distincta* nec licite nec valide fieri potest; etenim haec commutatio est species *verae dispensationis*, quae sine iusta et proportionata causa est illicita et invalida (97).

(93) Cap. i. X. h. t.; *Suarez* l. c. cap. 19. 20.; *Schmalzgr.* h. t. n. 93. sq.

(94) *Suarez* l. c. cap. 12. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 98. At potestas dispensandi et commutandi vota simplicia certo non includit potestatem dispensandi *vota iurata* (S. C. de Prop. F. 3. Maii 1828.), et facultas dispensandi *a votis per se* non continet facultatem dispensandi *a iureiurando* (S. C. de Prop. F. 19. Maii 1845.). Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 2085. 2087.; *Putzer* l. c. n. 109. 107. i. f.

(95) *Suarez* l. c. cap. 15. cap. 18. n. 11.; *Schmalzgr.* h. t. n. 99.; *Putzer* l. c. n. 106. 107. 108. 109.

(96) *Suarez* l. c. cap. 18. n. 8. 9. 10. 14.

(97) Cap. i. 2. 8. 9. 10. X. h. t. facult. quinquenn. l. c.; *Suarez* l. c. cap. 19. n. 5. sq.; *Schmalzgr.* h. t. n. 100.; *Putzer* l. c. n. 106. sq.

CAPUT V.

DE SOCIALI CULTU DIVINO.

TITULUS XXIV.

DE ORDINIBUS RELIGIOSIS.

(Lib. III. tit. 31. de *regular.* et transeuntib. ad *religion.*, tit. 32. de *conversione coniugator.*, tit. 34. de *vot.*, tit. 35. de *statu monachor.* et *canonicor.* *regular.*, tit. 36. de *religiosis domib.*, ut Episcopo sint subiect., tit. 37. de capell. monach. et *alior. religiosor.*) (1).

586. **Fontes:** Decret. Grat. D. 58.; c. 2. sq. C. I. q. 2.; C. XVI. q. 1.; C. XVIII. q. 1. 2.; C. XIX. q. 1. 2. 3.; C. XX. 1. 2. 3. 4.; C. XXVII. q. 1. 2. XXXIII. q. 1. — Cpl. I. lib. III. tit. 27. et passim in aliis comp. antiq., sed non raro mutatis rubr. — Decret. Gregor. IX. l. c.; Decretal. Bonif. VIII. lib. III. tit. 14. 15. 16. 17. 18.; Const. Clem. V. l. c. tit. 9. 10. 11.; Extravg. Ioann. XXII. tit. 6. 7.; Extravg. com. l. c. tit. 8. 9. — Conc. Trid. Sess. XXV. de *regular.*, Sess. VI. cap. 3. de *ref.*, Sess. VII. cap. 14. 15. de *ref.*, Sess. XIV. cap. 10. 11. de *ref.*, Sess. XXII. cap. 8. 9. de *ref.*, Sess. XXIII. cap. 18. de *ref.*, Sess. XXIV. can. 6. 9. 10., Sess. XXV. cap. 8. de *ref.* — Decret. Clem. P. VIII ed. *Sentis* p. 72. sq., ubi quamplurima alia decreta S. Sed. a Concilio Trid. usque ad reformationem Pii IX. recensentur; Collect. S. C. de Prop. F. n. 382. sq. 2155. sq. 2201.; Collect. in usum Secretariae S. C. Ep. et Reg. ed. *Bizzarri*; Act. S. Sed. v. v. Confessarius regularis, Moniales, Professio relig. sq.; Regulares sq., Religiosae domus, Vota; Collect. Lac. v. v. Moniales. Regulares; Synod. Sciart. (a. 1888.) p. 287. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 159. sq. — Cod. Iust. I. 2. de sacros. eccl., de Episc.; Nov. 5. 123. cap. 33. sq.; Arch. f. k. K. t. 80. p. 493. sq.

(1) Quodsi secundum ordinem *legalem* immediate post titulum 32. inseratur titulus 33. de *conversione infidelium*, huiusmodi rubrica tum in se tum secundum nigrum cum titulo praecedente nonnisi extrinsecam quandam habet connexionem. Nam solummodo occasione capta a *conversione* coniugatorum ad *statum religiosum* etiam duplex quaestio resolvitur, quae incidere solet in *conversione* saltem unius *coniugis* infidelis ad *veram fidem* scl. de impedimento criminis et de iure coniugis fidelis in prolem iam natam. Quae duplex quaestio manifeste huc non spectat, sed ad *iur. matrimoniale* libri quarti est differenda, ubi ex professo disputatur de im-

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit. — *S. Raymund.*, Summa I. III. t. 28. de transitu cleric., monachor. et religios. — *Zech*, Hierarch. eccl. tit. 33. sq.; *Devoti*, Inst. can. I. I. t. 9. de monach. et regul.; *Scherer* I. c. t. II. p. 708. sq. — *S. Thom.*, Summa theol. IIa. IIae. q. 179. sq., opuscul. 17. 18. 19.; *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. VII.-X.; *Bellarmin.*, De monachis; *Pellizzarius*, Manuale regular., Tract. de monial.; *Tamburinus*, De iure Abbatum et Praelat., De iure Abbatiss.; *Biederlack*, De iure regular.; *Bouix*, De iure regular.; *Mélot*, De ordinib. congregationibusque relig.; *Piatus Montens.*, Praelect. iur. regul.; *Ferraris*, De statu relig.; *Ferraris*, Biblioth. v. v. Abbas, Conventus, Religiones regul., Regulares; *Gantrelet*, Traité de l'état religieux; *Schels*, D. neueren relig. Frauengen.; *Battandier*, Guide canonique pour les constit. des sœurs à vœux simpl.; — *Holstenius*, Codex regular.; *Thomassin*, I. c. P. I. l. 3. cap. 12. sq.; *Helyot*, Histoire des ordres monastiques, relig. et milit. etc.; *Montalembert*, Les moines de l'occident.; *Heimbucher*, Die Orden u. Kongr. d. k. K.; *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Asceten, Moenchthum; *Schiwietz*, D. Vorgesch. d. Moenchth. in Arch. f. k. K. t. 78. p. 3. sq.

Praenotiones.

587. Post explicatos *quatuor actus particulares*, quibus Deus ab hominibus coli potest, iam transeundum est ad *sociallem cultum* Deo praestandum. Etenim homines non solum ut

pedimento criminis atque de effectibus vel favoribus matrimonii, quod conversione unius coniugis factum est matrimonium mixtae religionis vel disparis cultus. Cfr. *Pirhing* I. III. t. 33. pr.; C. XXVII. q. 1. sq. iunct. C. XXVIII. q. 1. et Decret. Clem. P. VIII. ed. *Sentis* p. 108. sq.

In citatis titulis universum fere ius regularium secundum disciplinam antiquam continetur. Quodsi negari nequit sedem illorum titulorum legitimam etiam ex ordine logico esse in libro tertio Decretalium (cfr. not. 3. h. tit.), tamen ipsi tituli ex ordine legali quandam materiae divisionem et logicam connexionem inter se non exhibent. Etenim titulus 33. est alienus a iure regularium; disputatio vero de votis *in genere* (tit. 34.) est praenittenda disquisitionibus *specialibus* de votis *religiosis*. Quare solum connexio quaedam existit, quod de facto in titulo 35. agi solet *de obligationibus* regularium etiam ex *votis* religionis ortis. Praeterea titulus 35. secundum *rubricam* difficulter distinguitur a titulo 31. Porro titulus 32. continet meram quaestionem *specialem* de ingressu coniugatorum in religionem per se in titulo 31. solvendam. Deinde in titulo 36. tractantur *res*, quae aut huc non spectant, aut sub rubrica obscura traditur ius forte melius antea explicandum *de erectione novi conventus* vel *ordinis religiosi*. Denique in titulo 37. iterum attingitur quaestio mere *particularis*. Nihilominus aliqua immutatione facta ordo legalis, qui ab antiquis canonistis fuit retentus, cum ordine quodam logico facile videtur posse conciliari.

singulares Deum colere debent, sed etiam *ut in societatem coadunati* ad divinum cultum publicum et socialem obligantur. Id quod profecto quam maxime obtinet in Ecclesia Christi, quae est societas eminenter religiosa (2). At cum in praecedentibus titulis iam satis superque expositum sit, qua ratione Ecclesia ordinavit sociale exercitium cultus divini omnibus fidelibus *ex lege ecclesiastica commune*, unice hoc loco disputandum est de illis piis sodalitatibus, quae sese in Ecclesia ad *singularia* quaedam opera *pietatis* et *caritatis* ultra consueta omnibusque communia coadunarunt.

Inter huiusmodi pias sodalitates praestant *varii ordines religiosi*, quos Deus Ecclesiae suae providit; in illis enim fideles in certas stabilesque *societates libere* congregati divino cultui votorum vinculo in perpetuum consecrantur.

§ 1. DE NATURA, DIVISIONE, ORIGINE ATQUE HISTORIA STATUS RELIGIOSI IN GENERE.

I. De natura status religiosi.

588. Status in genere est *stabilis vitae conditio ex causa permanente nec facile mutabili*. Ex variis statibus in Ecclesia hoc loco praesertim considerandus est *status vitae christianae*, qui distinguitur in *statum vitae communis* et in *statum perfectionis christianae* (3); is denuo subdividitur in *statum perfectionis exercendae* et in *statum perfectionis acquirendae* sive in *statum religiosum* (4). Cum status vitae communis ordine-

(2) *Suarez* l. c. tract. V. prooem. tract. VII. prooem.; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 483.; *Wernz* l. c. t. II. n. 12.

(3) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 1. cap. 1. 2.; *Schmalzgr.* l. III. l. 35. prooem.; *Biederluck*, De iure regularium p. 3. sq.; *Bouix*, De iure regular. t. I. p. 4. sq.

(4) Qui *status perfectionis christianae* distinguendi sunt *ab ipsa perfectione christiana* sive perfecta caritate, *extra statum perfectionis christianae* v. g. in multis Sanctis reperitur; illi enim habuerunt permanentem dispositionem acquisitam prompte et facile et constanter agendi secundum praecepta virtutum, suas domabantur passiones, posuerunt actus *ultra* praecepta atque ita pervenerant ad *actuales* caritatem moraliter continuam. Vicissim potest quis esse constitutus in *statu* perfectionis christianae, licet a perfectione christiana actu obtemperantia multum alienus sit. Cfr. *S. Thom.* l. c.

tur ad *substantialem* caritatem per *observantiam mandatorum*, status religiosus tendit ad *perfectum* gradum *caritatis* non solum per *observantiam mandatorum*, sed *etiam* per *tria consilia evangelica* votis firmata (5).

589. *Status religiosus* sive *religio* (6) nunc definiri solet: *Stabilis in communi vivendi modus fidelium ad christianae caritatis perfectionem tradentium editis tribus substantialibus votis perpetuis paupertatis, castitatis, obedientiae ab Ecclesia approbatus* (7), sive est status, quo fideles per tria vota perpetua paupertatis, castitatis, obedientiae atque stabilem communemque vivendi modum ab Ecclesia approbatum tendunt ad perfectionem caritatis christianae acquirendam.

590. Quare ad *essentiam* status religiosi partim ex natura rei iureque *divino* partim ex iure *ecclesiastico* nunc vigente *quatuor* requiruntur:

1. *Observatio trium consiliorum evangelicorum* paupertatis, castitatis, obedientiae. Nam status religiosus est *completus* qui-

IIa. IIae. q. 184. art. 1. sq., De perfect. vitae spiritualis; Suarez l. c. cap. 3. 4. 5. 14. sq.; Pesch, Praelect. dogmat. t. VIII. n. 662. sq.; Bouix l. c. p. 14. sq. 35. sq.

(5) Cfr. I. Corinth. VII. 25. sq.; Matth. XIX. 12. 21.; Denzinger, Enchirid. n. 574. 1541.; Suarez l. c. cap. 6. sq.; Piat l. c. t. I. p. 2.

(6) Status religiosus si vocatur *religio*, (cfr. c. 25. Conc. Arelat. II. (a. 443.-452.) = c. 69. D. 50.; c. 16. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 6. D. 77.; cap. 3. de regul. III. 14. in Sext.; cap. unic. de vot. III. 15. in Sext.) istud *vocabulum* sensum habet magis limitatum. Etenim non adhibetur ad designandam *virtutem religionis* vel totam *religionem christianam* sive *universalem societatem* religiosam, quae dicitur Ecclesia Christi, sed ad significandas illas *communitates particulares* (privatas), in quibus «*religiosi*» (cfr. c. 11. Concil. Tolet. (a. 400.) = c. 21. C. XXIV. q. 3.) sese per excellentiam totaliter specialique modo *cultui divino* quasi holocaustum dedicant. Quae dedicatio totalis profecto habetur, cum quis in ordine religioso nuncupat tria vota substantialia cum *professione* sive traditione coniuncta. Cfr. S. Thom. l. c. q. 186. a. 1.; Denzinger l. c. n. 496.-499. 521.; Ferrari l. c. p. 11. sq. Quodsi *religio* etiam dicitur *ordo* (cfr. cit. cap. 3. de regul. III. 14. in Sext.), cuius socii appellantur *regulares* (cfr. rubr. l. III. t. 31. 35. X.), denominatio magis desumitur a *regula* vel ordine, cui *religiosi* ultra *praecepta* omnibus fidelibus communia vitam suam conformant. Utrumque elementum apte videtur enuntiari duplici illo vocabulo «*ordinis religiosi*».

(7) Schmalzgr. l. III. t. 31. n. 2. alique passim v. g. Piat l. c. p. 1. not. 2.

dam status perfectionis acquirendae; at in Ecclesia catholica is inepte diceretur religiosus, qui vi sui status contentus esset *sola* observantia mandatorum. Neque a religiosis exigitur, ut *actu* iam perfectionem *assecuti* sint eamque solummodo *exerceant*; ergo in illis sufficit peculiare illud *studium* perfectionis acquirendae. At *completus status perfectionis* acquirendae omnino exigit ablationem *omnium*, non aliquorum tantum impedimentorum perfectionis christianae, quae oriuntur ex *triplici* concupiscentia, et insuper vim quandam omnes actiones generaliter dirigendi ad spiritualem perfectionem; ad hoc autem observatio *trium consiliorum evangelicorum* prorsus requiritur et sufficit. Nam status religiosus considerari potest, ut est exercitium quoddam tendendi ad perfectionem christianam, aut quatenus homines liberat ab exterioribus impedimentis et sollicitudinibus, aut prout est holocaustum, quo homo sese totaliter divino servitio mancipat; iam vero sub omnibus istis respectibus observatio *consiliorum evangelicorum* omnino requiritur.

Quod ex natura rei est demonstratum, id luculenter confirmatur ex auctoritate doctorum catholicorum, qui communiter tradunt ad essentiam status religiosi omnino necessariam esse observationem *trium consiliorum evangelicorum* (8). Qua de re tandem suprema Rom. Pontificum sententia omne dubium sustulit (9).

II. *Vota perpetua*, quibus observatio *trium consiliorum evangelicorum* firmatur. Nam status religiosus ut status debet habere convenientem firmitatem et *stabilitatem* ex causa permanente, quae sit *vinculum* quoddam, unde inducatur *obligatio perpetua* servandi tria consilia evangelica. Quod vinculum non potest esse *extrinsecum* i. e. per *legem* impositum; etenim universus status religiosus eiusque fundamenta principalia i. e. tria consilia evangelica nec ex natura rei nec lege divina vel ecclesiastica cadunt sub praeceptum, nisi homo sponte sese obliget. Intrinsecum igitur requiritur vinculum voluntatis, quod

(8) *S. Thom.* 1. c. art. 2. 3. 4. 5.; *Suarez* 1. c. 1. 2. cap. 1. 2.; *Schmalzgr.* 1. c. n. 15. sq.; *Bouix* 1. c. p. 24. sq. 37. sq.; *Piat* 1. c. p. 3.; *Nilles* in Act. theol. Oenipont. t. X. p. 251. sq.

(9) Innoc. III. cap. 6. X. de stat. monach. III. 35.; cap. 1. (i. f.) 3. (princ.) 5. tit. 14. de signif. verb. in Extrav. Ioann. XXII.

unice reperitur in tribus votis *perpetuis*, quoniam *propositum* vel *traditio homini facta* non sunt causae quaedam permanentes firmitati et stabilitati religiosi status proportionatae (10).

Denique nuncupatio illa votorum *externa* sit necesse est. Status enim religiosus est essentialiter *externus* et *visibilis*, ut patet ex natura status, qui non tantum attenditur in ordine *ad Deum*, sed *ad homines*; praeterea debet visibili modo manifestare mirabilem sanctitatem et pulchritudinem *Ecclesiae*. At nequit esse visibilis et externus, nisi assumatur actibus externis ipsi specificè propriis i. e. tribus votis substantialibus.

Ergo ad constituendum statum religiosum requiritur externa votorum nuncupatio (11).

III. *Communis vivendi modus* legitime susceptus per *professionem* vel *traditionem* nomine Ecclesiae rite acceptatam in aliquo instituto vel ordine religioso.

Vita communis ex natura rei ad statum religiosum non est praescripta; nam olim etiam anachoretae potuerunt esse veri religiosi, atque regulares ex ordine religioso eiectioni, saeculari-

(10) Leonis XIII. Litt. Apost. « *Tualem* » 22. Ian. 1899., ubi contra falsas « *Americanismi* » opiniones praeclare vindicat vitam religiosam atque « *vota, quae ordines religiosi nuncupant* »; Conc. 'Trid. Sess. XXV. cap. 1. de reg.; S. Thom. 1. c. q. 186. art. 6.; Suarez 1. c. cap. 3. sq.; Piat 1. c. p. 4.; Nilles 1. c. p. 253. sq.; Bouix 1. c. p. 44. sq. Praeter tria vota *essentialiter* ad statum religiosum requisita etiam *alia vota* in ordinibus et congregationibus religiosis aut *immediate* aut magis *remote* professioni per se possunt esse adnexa v. g. de speciali cura infirmorum vel promovenda educatione iuventutis etc. Quae vota pro natura *professionis*, cui *immediate* coniunguntur et diversa *efficacia* ab Ecclesia concessa aut *solemnia* aut *simplicia* sunt. Cfr. Suarez 1. c. cap. 5. n. 18. cap. 13. n. 22.; Nilles 1. c. t. XIII. p. 270. sq. de solemnibus votis accidentalibus religionis, ubi impugnat *Suaresii* sententiam de essentia *strictae* solemnitatis votorum et cum V. de Buck aliam theoriam argumentis non omnino persuasivis sustinet.

At « *in praesens S. Sedes non admittit, ut in huiusmodi (novis) institutis alia vota emittantur praeter tria consueta;.... nam cetera in voto obedientiae comprehenduntur* ». Cfr. S. C. Ep. et Reg. 13. Aug. 1887. 16. Septembr. 1888. 22. Sept. 1892.; Battandier 1. c. p. 88. sq. Quod votum obedientiae etiam in congregationibus votorum simplicium « *per se primo et principaliter fit Rom. Pontifici* ». Cfr. Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 331.

(11) Suarez 1. c. l. 1. cap. 12. n. 7. sq. l. 2. cap. 5. n. 16. sq.

zati, ad dignitatem episcopalem promoti, qui vivunt extra communitatem, nihilominus veri religiosi manent.

At Ecclesia pro sua potestate, quam habet in regendo statu religioso et in ordinanda professione votorum cavere *potuit*, ne extra vitam communem *status religiosus* suscipiatur, atque *de facto* ex disciplina nunc vigente ad *validam* susceptionem *status religiosi* vita coenobitica est rigorose praescripta (12). Qua posita lege, si quis ipsum *statum religiosum* in forma solitaria suscipere vellet, esset in statu rebellionis, non perfectionis. At vita eremitarum licet ad statum religiosum nunc non amplius *pertingat*, tamen ab Ecclesia *non est prohibita*.

Quae vita coenobitica suscipitur per *professionem* vel *traditionem*, qua quis se totaliter et in perpetuum ad servitium divinum mancipat *immediate ordini religioso* et per ordinem religiosum *ipsi Ecclesiae*, atque vicissim ordo religiosus *nomine Ecclesiae* huiusmodi traditionem firmiter acceptat, unde speciale ius in religiosum acquirit; ipse vero religiosus eidem ordini ut verum membrum incorporatur divinoque cultui non iam ex *privata* devotione, sed ex *publica* Ecclesiae auctoritate ut *persona sacra deputatur* (13).

(12) Cap. 9. X. de relig. domib. III. 36.; cap. unic. eod. III. 17. in Sext.; S. C. Ep. et Reg. f.1. Aug. 1889. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 2159.; Suarez l. c. l. 2. cap. 4. n. 1. sq. 9. sq. 11. sq. 16. cap. 16. n. 4. 21. 25. sq. l. 6. cap. 1. 2. 12. tract. IX. l. 1. cap. 2. n. 1. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 20. sq.; Bouix l. c. p. 53. sq. 64. sq.; Nilles l. c. t. 10. p. 247. sq. 255. sq.; Piat l. c. p. 16.; Kirchenlex. v. v. Einsiedler, Inclusion. Cfr. de transitu ad vitam quandam eremiticam, *postquam* quis vitam *coenobiticam* professus est atque exercuit: Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 377. sq.; Suarez l. c. tract. IX. l. c. l. 1. cap. 2. n. 9.; Nilles l. c. p. 248. not. 3.; Kirchenlex. l. c.

Ex conditione vitae communis *nunc* ad statum religiosum requisitae consequitur, antiquam *divisionem* ordinum religiosorum in *eremiticos* sive anachoreticos et *coenobiticos* pro diversa professione vitae *solitariae* aut *coenobiticae* ex disciplina vigente per se non amplius habere practicam utilitatem, sed solummodo momentum historicum. Cfr. Suarez l. c. cap. 2.; Heimbucher l. c. t. I. p. 5. sq.

(13) Cap. 20. X. de convers. coniug. III. 32.; cap. 13. X. de regular. III. 31.; S. C. Ep. et Reg. 21. Mart. 1885. 9. 29. Sept. 1892.; cit. decr. S. C. Ep. et Reg. 11. Aug. 1889., ex quo facile colligitur sodalitates pias utut iaudabiles, quarum socii non vivant in *communitate* vel vota mere *pri-*

IV. *Approbatio Ecclesiae* (i. e. *iudicium intellectus de honestate instituti et licentia voluntatis* illud inchoandi et exsequendi v. g. per aggregationem sociorum) ordinis religiosi, cui regularis per professionem adscribitur. Qua in re sane ad statum religiosum constituendum *ex natura rei* requiritur *negativa* Ecclesiae *approbatio*, qua modus quidam specialis assumendi statum religiosum nec *prohibetur* nec *irritatur*; nam status perfectionis prohibitus vel irritatus est manifesta contradictio. Similiter si quis solummodo in forma quadam *solitaria* vel in communitate privata voluerit nuncupare tria vota substantialia, per se et ex natura rei *positiva* quaedam *approbatio Ecclesiae* non fuit necessaria, ut patet ex antiqua disciplina ecclesiastica et argumentis internis (14). Verum ad suscipiendum statum religiosum ut statum externum et *publicum* in Ecclesia etiam in communitate quadam particulari intra fines unius dioecesis sita saltem ex disciplina nunc vigente praevia *approbatio positiva* illius instituti religiosi per competentem Superiorem ecclesiasticum omnino requiritur (15).

vata, non *publica* nomine *Ecclesiae* a legitimo Superiore *acceptata* emittant, ad essentiam formalis religionis vel formalis veraeque congregationis religiosae non pertinere. Quae traditio vel professio quamvis distinguenda quoque sit ab ipsa nuncupatione trium substantialium *votorum*, quae saepe sensu lato pariter vocatur traditio vel holocaustum (cfr. *Suarez* l. c. tract. VI. l. 1. cap. 14.), tamen non eo extendenda est, quasi sit stricta quaedam traditio *Deo* immediate facta, unde *ipse* in religiosum ex *traditione* vel professione religiosa obtineat speciale et novum quoddam ius domini plane distinctum a iure ex *acceptatione votorum* quaesitum. Cfr. *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 4. n. 7. 8. 9. sq. cap. 7. n. 10 sq. cap. 9. n. 1. 5. l. 6. cap. 2. n. 14. 16., ubi manifeste huiusmodi exaggeratam sententiam de *traditione* religiosa reiicit tanquam alienam ab ordinaria providentia. Nam quamvis illa traditio fiat *intuitu Dei*, tamen *subiectum* iuris sit *ordo religiosus* vel *Ecclesia*, non *Deus*, quia is non est capax illius privati imperfectique domini neque in se suscipit gubernationem alicuius rei per modum causae proximae et particularis. Cfr. quoque *Bouix* l. c. p. 49. sq.; *Nilles* l. c. p. 254. sq.; *Biederlack* l. c. p. 9. sq.; *Lehmkuhl* l. c. t. I. n. 493. sq.; *Battandier* l. c. p. 87. sq. 90.

(14) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 15. sq.; *Bellarmin.*, De monach. cap. 4.; *Bouix* l. c. p. 56. sq.; *Piat* l. c. p. 16. sq.

(15) Quamvis enim ex antiquo iure Decretalium novae religiones vel congregationes religiosae introduci non potuerint absque *praevia approbatione Sedis Apostolicae*. (cfr. cap. 9. X. de relig. dom. III. 36.; cap. 43-

Ino ad instituendam veram religionem sive congregationem religiosam, quae *universae* Ecclesiae ut modus quidam vivendi honestus et sanctus et via conveniens ad perfectionem christianam acquirendam per authenticam et definitivam *declarationem* proponatur simul cum *licentia* Praelatis illius religionis data recipiendi Christi nomine in verum statum religiosum ex universo orbe catholico, quotquot vitam illam profiteri velint, approbatio supremæ auctoritatis ecclesiasticæ prorsus est necessaria (16). Quae approbatio antiquioribus religionibus pro necessaria illarum propagatione concessa est a magisterio et regimine disperso Ecclesiae universalis per tacitum quendam consensum; at novis ordinibus religiosis illico ad instar societatum universalium fundatis expresse per R. Pontificem fuit data (17), et ex disciplina etiam vigente approbatio religionum formalium tanquam causa maior ex compluribus titulis Sedi Apostolicæ reservatur (18).

§ 5. de elect. I. 6. in Sext.; cap. unic. eod. III. 17. in Sext.; cap. 1. eod. III. 11. in Clem.; cap. unic. tit. 7. de relig. dom. in Extrav. Ioann. XXII. iunct. *Suarez* l. c. cap. 15. n. 10. sq. 14. sq. cap. 16. n. 1. sq. 25. sq. 28. sq. cap. 17. n. 1. sq. 15. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 22.), tamen huiusmodi lex iam pridem ita in desuetudinem abiit, ut *nunc* a Sede Apostolica approbatio novae *congregationi* religiosæ non soleat concedi, nisi postquam ipsa de *licentia Ordinarii* loci fuerit erecta et experientia comprobata. Cfr. *Bizzarri*, Methodus, quae a S. C. Ep. et Reg. servatur in approband. nov. instit. vot. simplic. in Collect. eiusd. auct. p. 828. sq.; *Piat* l. c. p. 21. sq.; *Battandier*, Guide canonique p. 1. sq.; *Lehmkuhl* l. c. vol. I. n. 492. sq.

Quare optimo consilio complures Episcopi ad tramites iuris antiqui (cfr. *Suarez* l. c. cap. 15. n. 17. cap. 18. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c.) in Conciliis provincialibus nostro saeculo celebratis expresse statuerunt: Sicut nova *religio formalis* in Ecclesia *fundari* nequit sine approbatione *SS. Pontificum*, ita nec nova congregatio cum regula et votis simplicibus sine *Episcopi* approbatione. Cfr. Collect. Lac. t. IV. col. 144. 278. 352. 532. 604. 908.; Conc. plenar. Americ. lat. (a. 1899.) n. 322. sq.; Benedict. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. §§ 13. sq. 18. iunct. cap. 4. X. qui cler. IV. 6.; S. C. Ep. et Reg. 11. Apr. 1862.; *Piat* l. c. p. 22.

(16) *S. C. de Prop. F.* 6. Iul. 1885.; *Suarez* l. c. l. 2. cap. 15. n. 1. sq. 10. sq. cap. 17. n. 1. sq. 15. sq.; *Zitelli*, Apparatus iur. eccl. p. 240. sq.

(17) *Suarez* l. c. cap. 15. n. 16. sq. cap. 17. n. 4. sq. 15. sq.

(18) Cap. 9. X. de rel. dom. III. 36.; cap. unic. eod. III. 17. in Sext.; cap. unic. eod. tit. 7. in Extrav. Ioann. XXII. iunct. Bened. XIV. cit.

591. **Corollaria.** I. Quare omnes *piae sodalitates*, quae aut nulla vota aut non omnia *tria vota substantialia* in perpetuum emittunt, ad essentiam status religiosi non pertinent. Item ordines illi militares, quorum equites nuncuparunt votum tantum *castitatis coniugalis*, non *perfectae* sub stricto statu religioso non comprehenduntur (19). Quae assertio profecto ad equites S. Ioannis Hierosol. (Melit.) vel ordinis Teutonici nequit extendi, quippe qui etiam nostra aetate omnia tria vota substantialia cum perfecta castitate in religione approbata vovent (20).

II. *Regula* quoque *certa* per se et ex natura rei ad essentiam status religiosi non requiritur. Nam directio personalis Superiorum ex sese sufficit, atque Ecclesia potest approbare ordinem religiosum, antequam ille certam et accurate determinatam regulam habeat. Id quod revera accidit in Societate Iesu, quae a Paulo III. Const. « *Regimini* » 27. Sept. 1540. obtinuit approbationem, postquam S. Ignatius solummodo *breve* *quamdam formulam de rebus principalibus novi instituti* Rom. Pontifici praesentavit. Illud autem animalvertendum est ex disci-

Const. « *Quamvis iusto* » § 13.; S. C. Ep. et Reg. 11. Aug. 1889.; *Suarez* l. c. cap. 17. n. 15. sq. 30.; *Piat* l. c. p. 17. sq.; *Bizzarri*, Collectanea p. 796. sq.; *Bouix* l. c. p. 187. sq. Quodsi *Heuser* in Kirchenlex. v. Congregationen II. 2. alique ad *essentiam omnis congregationis religiosae* requirunt approbationem *pontificiam*, id non videtur esse accuratum. Nam ex iis, quae not. 15. h. tit. exposita sunt, certe sequitur congregationem quamdam a *solo Episcopo* approbatam posse habere *essentiam status religiosi*, cui ideoque essentia saltem congregationis religiosae non est neganda. Cfr. Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 322. sq.

(19) Ita recte *Soto* alique v. g. *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 12. n. 9. contra *Suarez* l. c. tract. IX. l. 1. cap. 4. cum non paucis scriptoribus, qui argumentis externis et internis non omnino efficacibus oppositam sententiam tuetur, atque tandem n. 15. sq. 21. suis responsis ad principalem difficultatem ex voto illius imperfectae castitatis a natura veri status religiosi omnino alieno non nimium videtur confidere. Cfr. quoque *Scherer* l. c. t. II. p. 731. not. 3., ubi recte contra *Wallnoefer* in Arch. f. k. K. t. 62. p. 93. sq. tenet huiusmodi *Suaresii* sententiam etiam ex Constitutionibus Apostolicis ibidem allegatis non posse probari v. g. *Pauli III.* Const. « *R. Pontifex* » 3. Aug. 1540., *Pii IV.* Const. « *His quae* » 1. Febr. 1564., *Gregor. XIII.* Const. « *Christiani* » 16. Sept. 1572.

(20) *Suarez* l. c. n. 5.; Indultum Leonis XIII. ordini Teutonico 16. Martii 1886. concessum, vi cuius equites futuro tempore solummodo nuncupant vota simplicia; *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. XI. p. 398. sq. 186. sq.

plina nunc vigente formales religiones atque congregationes religiosas definitivo modo non approbari, nisi cum certa et determinata regula scripta (21).

III. *Clausura stricta* ex natura rei ad essentiam status religiosi non est necessaria, ut patet ex antiquis anachoretis, regularibus eiectis, saecularizatis, ad Episcopatum promotis aut extra claustra degentibus. At quamvis clausura pro diversitate religionum formalium vel congregationum religiosarum sedulo sit servanda, tamen stricta clausura papalis pro votis *solemnibus* monialium adeo rigore requiritur, ut secus professio in tali conventu emissa ex iure communi et secluso indulto apostolico sit invalida (22).

IV. *Solemnitas* substantialis *votorum* pariter statui religioso non est essentialis. Quae opinio olim vehementer fuit impugnata (23); at hac in re omnis controversia nunc est dirempta. Nam Gregorius XIII. Const. « *Quanto* » 1. Febr. 1583. et Const. « *Ascendente* » 26. Maii 1584. expresse declaravit eos, qui iuxta morem Societatis Iesu vota simplicia emisissent, veros fuisse et esse et fore religiosos, non propter *privilegium* quoddam extrinsecum, sed propter elementa constitutiva interna. (« *Triaque huiusmodi vota Societatis, tametsi simplicia* ab hac Sede fuisse admissa, illaque emittentes in statu religionis vere constitui »). Cuius decisionis Rom. Pontifex hanc dat rationem: « *Quippe qui per ea ipsa sese Societati dedicant atque actu tradunt seque divino servitio in ea mancipant* » (24). Eadem sententia quoque comprobatur ex ordinatione Pii IX., qua in omnibus ordinibus religiosis post novitiatum professionem votorum simplicium atque nonnisi triennio elapso solemnia vota emitte iussit. Qui professi votorum simplicium certe essentia status religiosi non carent (25). Denique vix in dubium

(21) Cap. 9. X. de relig. dom. III. 36; Battandier l. c. p. 5. sq.

(22) Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » § 13.; Bizzarri l. c. p. 96. sq. 455. sq. 778. sq. 688. not. 1.; Piat l. c. p. 14. sq.

(23) Suarez l. c. tract. VII. l. 2. cap. 5; n. 1. sq. 16. sq. cap. 14.; Schmalzgr. l. c. n. 14. 15. 16.; Borix l. c. p. 53. 66. sq. 116. sq.; Piat l. c. p. 7. sq.

(24) Cfr. quoque cap. unic. de vot. III. 15. in Sext.; Nilles l. c. p. 249. sq.

(25) Litt. encycl. S. C. super stat. reg. 19. Mart. 1857. iunct. decret.

vocari potest in congregationibus Passionistarum et SS. Redemptoris essentiam status religiosi reperiri, licet illarum sodales vota tantum simplicia emittant atque in Curia Romana *vere regularibus* sive sociis religionum formalium (in odiosis et favorabilibus) non simpliciter adnumerentur (26). Ex allegatis declarationibus Gregorii XIII deducitur cum *Benedicto XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 11. n. 29. et *Suaresio* l. c. tract. X. l. 3. cap. 3. n. 7. *posse* Rom. Pontificem congregationem religiosam, in qua vota tantum simplicia nuncupantur, tanquam formalem religionem ita approbare, ut eius socii *sensu stricto* sint *regulares*. At *de facto* Sedes Apostolica ea tantum vota simplicia acceptat ad constituendum *vere regularem*, quae emittuntur in ordinibus religiosis, in quibus saltem *alicui parti* sociorum vota *solemnia* per Sedem Apostolicam sunt concessa. A quo principio Sedes Apostolica in cit. indulto ordini equitum Teutonicorum dato nondum penitus recessit. Nam etiamsi equites, qui sunt pars principalis illius ordinis militaris, nunc vota tantum *simplicia* emittunt, tamen *sacerdotes* ordinis Teutonici *solemnem* professionem votorum facere pergunt (27).

V. *Traditio* quoque et acceptatio mutua, absoluta, perpetua ad cultum divinum per pactum bilaterale *utrimque pari modo* irrevocabile inter ordinem religiosum et professum *ex natura rei* non est de essentia status religiosi, ut denuo luculenter demonstratur ex professione votorum simplicium in Societate Iesu aliisque ordinibus religiosis (28), quae non fit cum illa mutua et *perpetua* et *absoluta* traditione et acceptatione utrimque irrevocabili professioni *solemni* (29) necessario *coniuncta*. Inde autem minime consequitur traditionem quandam et acceptatio-

eiusd. S. C. 17. Iul. 1858. et *Bizzarri* l. c. p. 796. sq. 800. not. 1.; *Biederlack* l. c. p. 14. sq.

(26) Clem. XIV. Const. « *Salvatoris* » 15. Nov. 1769.; S. C. Ep. et Reg. 16. Sept. 1864. iunct. *Bizzarri* l. c. p. 796. sq.; *Biederlack* l. c. p. 14. sq.; *Pennacchi*, Comment. in Const. *Apost. Sedis* t. I. p. 778. sq.

(27) *Lehmkuhl*, Theolog. mor. t. I. n. 502.; *Nilles* l. c. t. XI. p. 399.

(28) S. C. super stat. regul. 12. Iun. 1858.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 4. 14. n. 4. sq. 10. sq.; *Bouix* l. c. p. 64. sq.

(29) Cap. 13. X. de regul. III. 31.; *Suarez* l. c. cap. 14. n. 10. iunct. cap. 6. n. 8. sq. 18. i. f. cap. 7. n. 1. sq. l. 6. cap. 2. n. 1. sq.

nem inter religionem formalem vel religiosam congregationem et professum ex *iure positivo Ecclesiae* non esse praescriptam. Etenim status religiosus secundum disciplinam vigentem valide tantum in *communitate* religiosa suscipitur; at huiusmodi incorporatio in communitatem religiosam nequit fieri, nisi per illum contractum, quo quis in ipsa votorum nuncupatione sese simul *communitati religiosae* tradit, atque illa ex sua parte traditionem saltem conditionate acceptat (30).

II. De varietate et divisione status religiosi.

592. Omnes ordines religiosi profecto conveniunt in *substantia* i. e. status religiosi, in *fine primario* et generali atque *mediis essentialibus*. Qui finis primarius et generalis consistit in intendenda perfecta caritate erga Deum et proximum, media autem essentialia habentur in renuntiatione saeculi per *tria vota traditione* firmata, qua quis in vita communi sese totum mancipat divino cultui atque servitio. Quare diversitas ordinum religiosorum principaliter repetenda est ex *fine secundario* sive particulari aut ex *mediis* et exercitiis *specialibus*, quibus religio secundum regulas vel constitutiones proprias in finem suum tendit (31). Quae diversitas *finis* et *mediorum* potest esse non raro exigua et magis accidentalis quam substantialis, ita ut religiones quaedam potius distinguantur *numero* atque diverso *regimine*, cui subsunt, quam *specifico* quodam discrimine (32). At quoniam etiam in secundariis sive particularibus finibus aut mediis potest esse magna et rationabilis diversitas, nec omnibus hominibus, temporibus, regionibus idem modus vivendi est accommodatus, ideo magna quoque varietas ordinum religiosorum est rationabilis atque Ecclesiae utilis (33) nec cum anti-

(30) Gregor. XIII. cit. Const. « *Ascendente* »; S. C. Ep. et Reg. 11 Augusti 1889. iunct. not. 13. h. tit.; Suarez l. c. l. 2. cap. 4. n. 9. sq. cap. 18. n. 27. sq. tract. X. l. 3. cap. 3. n. 8.; Biederlack l. c. p. 13. not. 2.

(31) S. Thom. l. c. q. 188. art. 1.; Suarez l. c. tract. IX. l. 1. cap. 1.; Piat l. c. p. 25. sq.; Battandier l. c. p. 19. sq. 40. sq.

(32) Suarez l. c. n. 6. sq.; Battandier l. c. p. 2. sq. 21. sq.

(33) Gregor. XIII. Const. « *Ascendente* » § 18.; Suarez l. c. n. 12. sq.; Biederlack in Act. theolog. Oenipont. t. XXI. p. 192.

quis et novis adversariis carpenda atque argumentis inefficacibus impugnanda (34). Cui assertioni non obstat, quominus etiam in *varietate* societatum religiosarum possit esse *excessus*, qui ab Ecclesia merito coerceatur (35).

Mulieres quamvis omnino excludantur a statu *clericali*, tamen viris *aequiparantur* in prosecutione finis ultimi atque vitae sanctitate procuranda atque idcirco ad *statum religiosum* admittuntur. Quare a primis Ecclesiae saeculis habetur illa fundamentalis diversitas inter ordines religiosos *virorum regularium* et *monialium*, quibus deinde *servata proportione* sequentes quoque divisiones applicari possunt; nequaquam enim convenit, ut moniales in omnibus servili penitusque inepta ratione velint imitari religiones virorum regularium. Quinimo divisio illa in *viros regulares* et *moniales* saepissime (at non semper) ita habet locum, ut *easdem regulas* sancti fundatoris non solum viri, sed quantum fieri potest, etiam feminae sequantur et quasi *eiusdem ordinis* duo sint coetus, e quibus congregatio monialium *regulariter* sese habeat ad instar *accessorii* instituti, quod a *principali* congregatione virorum *dependeat*, quatenus ius canonicum (cfr. S. C. Ep. et Reg. 11. Apr. 1862. apud *Bizzarri* l. c. p. 166.) non obstat. Cfr. *Suarez* l. c. tract. IX. l. 1. cap. 12. n. 6. sq.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 58. sq. 84. sq. 193. sq. p. 214. sq. 353. sq. 434. sq. 463. sq. 505. sq. 578. sq. t. II. p. 27. sq. 288. 305. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 726. sq.

593. Si attendatur *ratio formalis* sive *essentia* status religiosi, triplex species *distingui* potest:

(34) Pii VI. Constit. « *Auctorem fidei* » 28. Augusti 1794. §§ 82. 84.; Leon. XIII. Litt. Ap. « *Perlectae* » 22. Oct. 1880. et « *Dolemus* » 13. Iulii 1886.; *Suarez* l. c. n. 1. sq. 13. sq.

(35) Cap. 9. X. de domib. relig. III. 36.; cap. unic. eod. III. 17. in Sext.; *Battandier* l. c. p. 2. sq.: « *La S. Congrégation* (Ep. et Reg.) a examiné, en 1897, la question de la multiplication de ces instituts et a adopté des règles très sages pour empêcher les inconvénients et les abus qui pourraient provenir de cette floraison par trop exubérante. Ces règles devant servir à la Commission pour l'approbation des nouveaux instituts n'ont pas été promulguées »; *Suarez* l. c. cap. 10., ubi tamen n. 7. de operibus misericordiae corporalis a monialibus exercendis pro disciplina suo tempore magis recepta defendit sententiam, quae nunc severior esset dicenda.

I. Status religiosus *completus* sive *proprius* et *strict*e dictus, sub quo comprehenduntur *religiones formales* sive ordines religiosi sive virorum sive mulierum, in quibus *tota essentia* status religiosi *cum votis solemnibus* invenitur. Omnes illorum professi, e quibus saltem *pars* quaedam vota *solemnia* emittit, iuxta canonicas sanctiones tum in favorabilibus tum in odiosis *soli* veniunt nomine *regularium*. Quibus ordinibus religiosis adnumerandi sunt v. g. religiones S. Basilii, S. Benedicti, S. Dominici, S. Francisci, congregatio clericorum regularium S. Pauli (Barnabitarum), Societas Iesu aliaeque (36).

II. Status religiosus *completus* sive *proprius*, sed *minus strict*e dictus. Huc spectant omnes *congregationes religiosas*, quae *totam* quidem *essentiam* status religiosi habent; tendunt enim ad perfectam caritatem per tria vota substantialia et perpetua cum traditione professi et acceptatione congregationis coniuncta. Quae vota licet non sint *privata*, sed *publica*, utpote nomine Ecclesiae *acceptata*, tamen in *omnibus* professis simplicia sunt et solemnitate *substantiali* carent, neque traditio et acceptatio ex utraque parte ut in professione solenni est *absolute* irrevocabilis. Congregationes huiusmodi religiosae in iure canonico religionibus formalibus non adnumerantur, imo haud raro potius dicebantur *congregationes saeculares*; hinc ex iure communi nec favores regularibus concessos participant nec in odiosis ligantur iisdem sanctionibus canonicis, nisi per *analogiam* quandam aut *expressam* iuris extensionem. Quae conditio canonica eiusmodi congregationum, quibus certe aptius nomen *religiosarum* quam saecularium convenit, procul dubio fuit ratio, ob quam Sedes Apostolica illarum alumnos constanter negavit esse « *vere regulares* ». Inter congregationes religiosas huius speciei eminent congregatio Passionistarum atque congregatio SS. Redemptoris (37).

(36) Innocent. XI. Const. « *Ecclesiae catholicae* » 29. Mart. 1687.; Clem. XI. Const. « *Ex debito* » 3. Apr. 1710.; Bouix l. c. p. 46. sq. 186. sq. 314. sq. 335. sq.; Biederlack, De iure regular. p. 13. sq.; Ferrari l. c. p. 12. sq.; Kirchenlex. v. v. Congregationen, Orden; Heimbucher l. c. t. I. p. 1. sq. t. II. p. 278. sq.

(37) S. C. Ep. et Reg. 16. Sept. 1864. iunct. decreto eiusdem S. C. 11. Aug. 1889.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 322. sq.; supra h. tit. not. 26. 36.

III. Status religiosus *improprius* atque *late* acceptus, in quo *tota essentia* status religiosi non habetur, sed tantum aliqua *pars* velut unum alterumve votum aut tria quidem vota, sed ad tempus vel mere *privatim* emissa nec ab Ecclesia vel a congregatione nomine Ecclesiae acceptata, aut vita communis et stabilis forte cum iuramento perseverantiae. Ad istam speciem referri possunt non paucae societates recentiores, quae dicuntur *instituta religiosa* vel *congregationes* sive *sodalitates piae* v. g. Oblati S. Philippi, in quibus « *religiosa professio proprie dicta* » non emittitur (38).

594. Ex *vita*, quam ratione *finis proximi* agunt ordines religiosi, dividuntur:

I. In *contemplativos*, quorum alumni, ut ipsum nomen insinuat, *principaliter* et *ex professo* vacant orationi et rerum divinarum contemplationi atque generatim *monachi* appellantur v. g. monachi S. Basilii, S. Benedicti (39), Cistercienses, Camaldulenses, Carthusiani.

II. In *activos*, qui *principaliter* ad exercenda opera misericordiae praesertim corporalis instituti sunt v. g. ordines hospitalarii et militares (40).

III. In *mixtos*, qui utramque vitam tum contemplativam tum activam *per se* et *principaliter pari* quadam ratione coniungunt et potissimum opera misericordiae *spiritualis* magis minusve restricto modo ut finem specialem et specificum prosequuntur. Huc spectant tum *canonici* et *clerici regulares* tum *mendicantes* v. g. Praemonstratenses, Carmelitani, Franciscani, Praedicatores, Theatini, Barnabitae, Patres Soc. Iesu aliique religiosi praesertim recentiorum congregationum (41).

(38) S. C. Ep. et Reg. 11. Aug. 1889.; *Heimbucher* l. c. t. II. p. 278. sq. 326. sq.

(39) *S. Thom.* l. c. q. 179. sq.; *Suarez* l. c. cap. 5. n. 9. sq., ubi admissa per se sufficientia divisionis in vitam contemplativam et activam recte docet maioris claritatis causa huic divisioni addi tertium membrum de vita mixta; *Ferrari* l. c. p. 30. sq.

(40) *S. Thom.* l. c. q. 188. a. 2. 3.; *Suarez* l. c. cap. 3. 4. (de ordinibus militaribus); *Nilles* l. c. t. XI. p. 186. sq.

(41) Leonis XIII. Litt. Ap. « *Testem* » 22. Ian. 1899.; *S. Thom.* l. c. a. 4. sq. 6.; *Suarez* l. c. cap. 5. n. 12. sq. 17. sq. cap. 6.; *Battandier* l. c. p. 40. sq.

595. *Ex clericatu alii ordines sunt clericales, alii non clericales sive laicales vel monachales sensu latiori* (42). Clericales dicuntur, qui ex *primaeva* et canonica institutione *principaliter* ordinantur ad *ministeria clericorum* obeunda v. g. Theatini, Barnabitae, Patres Soc. Iesu, atque idcirco appellantur *clerici regulares* (Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de regular.), penes quos *fratres laici* tantum habentur ratione *necessitatis* et *numero* per necessitatem et convenientiam determinato (43). Quae religiones denuo subdividuntur in religiones simplicium clericorum vel *presbyterorum regularium* et *canonicorum regularium* (44). *Monachales* vero religiones sunt, quorum sodales ex *primitiva* institutione ad ordinationes et munera clericorum *regulariter* non fuerunt suscepti, nisi ex speciali causa vel necessitate, vel ad summum paulatim *secundario* loco ministeriis sacris vacant (45).

596. *Ex regula* (46) distinguuntur ordines religiosi, qui observant unam ex *quatuor regulis antiquis*, et instituta religiosa potissimum recentiora, quae *proprias* sequuntur *constitutiones* sive regulas a quatuor illis *antiquis* et magnis regulis

(42) Lib. III. tit. 35. X. de statu monachor. et canonic. regular.; *Suarez* l. c. cap. 7.; *Bouix* l. c. p. 173. sq.

(43) *Suarez* l. c. cap. 7. n. 3. sq. iunct. tract. X. l. 1. cap. 5. n. 1. sq. 7.; *Ferrari* l. c. p. 32. sq.

(44) Cap. 10. X. de maior. I. 33.; cap. 4. 5. 6. X. de stat. mon. et can. reg. III. 35.; *Suarez* l. c. tract. IX. l. 1. cap. 9. n. 1. sq. 6. sq.; *Ferrari* l. c.; *Scherer* l. c. t. II. p. 859.; *Kirchenlex.* v. Canonici regulares.

(45) Cfr. c. 28. 34. 37. C. XVI. q. 1.; cap. 1. § 8. de stat. monach. III. 10. in Clem.; *Suarez* l. c. cap. 7. n. 2. cap. 8. n. 1. sq.; *Biederlax* l. c. p. 16. sq.

(46) Quodsi in aliquo ordine religioso *regula* opponitur *constitutionibus*, nomine « *regulae* » intelligi solent normae quaedam *generales* ad perfectionem religiosam obtinendam, quae ut plurimum sunt ab *antiquo* quodam Antistite conditae, a Rom. Pontifice *approbatae*, et in aliqua religione *perpetuae*. Cfr. cap. 9. X. de relig. dom. III. 36.; *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 1. cap. 1. *Constitutiones* vero sunt normae *particulares* (a Capitulis vel Praelatis religionum haud raro sine approbatione Rom. Pontificis conditae et pro varietate temporum mutatae), quibus « *regula* » magis determinatur et in praxi applicatur. Cfr. Collect. Lac. t. II. col. 525. 526.; *Bouix* l. c. p. 192. sq.; *Kirchenlex.* v. Ordensregeln; *Schmalzgr.* l. c. n. 8.

distinctas v. g. Carthusiani, Congregatio clericorum regularium S. Pauli (Barnabitae), Societas Iesu, ordo Minorum S. Francisci, S. Camilli (47).

Quatuor antiquae regulae sunt:

I. *Regula S. Basilii*, quae praesertim a monachis orientalibus observatur (48).

II. *Regula S. Benedicti*, quam adoptarunt etiam Camaldulenses, Cistercienses, Olivetani alique (49).

III. *Regula S. Augustini* (ex eius scriptis excerpta) observatur a Canonicis regularibus v. g. a canonicis Lateranensibus et Praemonstratensibus, insuper a Theatinis, Somaschis, Praedicatoribus, Servitis aliisque (50).

IV. *Regula S. Francisci*, in qua distinguitur *prima regula*, quae observatur a Fratribus Minoribus S. Francisci (de observantia) sub uno Generali nunc a Leone XIII. unitis, a Conventualibus et Capuccinis; *secunda regula*, quae mulieribus (Clarissis) in formalem religionem coadunatis data est; *tertia regula* destinata est Tertiariis i. e. hominibus sive viris sive feminis, qui pie in saeculo vivere volunt. Qui Tertiarii non raro vitam quandam communem adoptarunt, unde denuo novae congregationes religiosae prodierunt (51).

597. Pro *diversa paupertate* distinguuntur religiones *non mendicantes* et *mendicantes*, qui denuo subdividuntur in *mendicantes sensu stricto* et in *mendicantes sensu lato*.

I. *Mendicantes sensu stricto* sunt illi ordines religiosi, qui *vi primaevae* institutionis sive ex regula sive ex constitutionibus etiam *post* Concilium Tridentinum non possunt *in com-*

(47) *Ferrari* l. c. p. 36. sq.; *Biederlack* l. c. p. 21. sq.

(48) Collect. Lac. t. I. v. Regul. n. 48. sq.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 287. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 159. sq.; *Scherer* l. c. p. 709. sq.

(49) Arch. f. k. K. t. 54. p. 78. sq.; *Wolter*, Praecipua ord. monastici elem. e reg. S. Bened.

(50) Reg. S. Aug. apud *Migne*, P. L. XXXVIII. 1377. sq.; c. 25. C. XVIII. q. 2. = c. 26. 27. Conc. Later. II. (a. 1139.); cap. 7. X. qui cler. IV. 6.; *Kirchenlex. v. Canonici regul.*

(51) Seraphicae legislat. textus originales; Regula et constitutiones generales Fratr. Minorum; *Ehrle* in Act. theol. Oenip. t. XI. p. 725. sq.; *Bouix* l. c. p. 315. sq.

muni ut propria possidere bona immobilia vel mobilia ipsis aequiparata, ex quibus de iure actione civili munito certos stabilesque redditus in sustentationem religiosorum percipiant, sed de « incerta mendicitate » vivunt (52). Huiusmodi mendicantes sunt Fratres Minores de observantia et Capuccini, quos Concilium Tridentinum Sess. XXV. cap. 3. de regul. disertis verbis a privilegio possidendi in communi excludit; item v. g. Societas Iesu et ordo Carmelitarum discalceatorum, a quibus privilegio per Conc. Trid. l. c. concesso cum aliqua restrictione renuntiatum est (53).

II. *Mendicantes simpliciter*, sed sensu latiori dicuntur, qui vi *primaevae institutionis* sive ex regula sive ex constitutionibus etiam in communi non possederunt bona cum redditibus certis et stabilibus, at *nunc* utuntur relaxatione sive dispensatione a Conc. Trid. l. c. vel antiquiore indulto apostolico ad possi-

(52) Cap. 4. 6. X. de stat. monach. III. 35.; cap. unic. de relig. dom. III. 17. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 3. de regul.; Pii V. Const. « R. Pontifex » 3. Oct. 1567.; Suarez l. c. tract. IX. l. 1. cap. 8. n. 3. 4. 11. 12. iunct. tract. VII. l. 8. cap. 8. 17. n. 1. sq. 10. sq.

(53) Pii V. Const. « Cum indejessae » 7. Iul. 1571. declaravit Societatem Iesu ac singulas illius personas vere et non fecte mendicantes fuisse, esse et fore. Cuius declarationis imprimis ea est ratio interna, quod Societas Iesu principaliter constet professis votorum solemnium et coadiutoribus formatis cum votis simplicibus et publicis, qui in domibus professis vel residentis independentibus etiam in communi possidere nequeunt. Quodsi domus probationis et collegia Societatis Iesu stabiles redditus habere possunt, inde v. g. scholastici votorum simplicium ibidem habitantes nequaquam desinunt esse mendicantes. Etenim primo loco sunt membra Societatis et provinciae, non stabiliter alicui domui addicti; Societas vero ut Societas, vel provincia ut provincia bona in communi nec de facto possident nec de iure possidere possunt. Porro bona temporalia domibus probationum vel collegiis sunt propria ut piis foundationibus, non a scholasticis possidentur per modum corporationis ecclesiasticae et cum iure ex redditibus illorum bonorum percipiendi honestam sustentationem. Quod ius nemini de Societate in bona collegiorum competit, atque vel ipsi scholastici a Superioribus adigi possunt, ut extra collegia v. g. in domibus professis ex elemosynis vivant, atque in ipsis collegiis non sustentantur pro suo iure, sed ad instar pauperum, in quorum favorem aliqua fundatio facta est. Cfr. Suarez l. c. tract. X. l. 4. cap. 7. sq.; Biederlack l. c. p. 19. sq.; Schmalzgr. l. c. l. III. t. 31. n. 12., ubi tamen rationibus minus efficacibus probat scholasticos S. I. vere, non tantum extrinseco privilegio esse mendicantes.

dendum in communi concessa v. g. Conventuales, Praedicatores, Eremitae S. Augustini alique (54).

III. Mendicantes sensu plane improprio appellantur illi ordines *non mendicantes*, quibus tantum concessa est *communicatio in privilegiis* cum mendicantibus v. g. Cisterciensibus, Camaldulensibus, Theatinis, canonicis Lateranensibus aliisque. Cum divisione ex paupertate petita aliquo modo connexa est illa in ordines religiosos *calceatos* et *discalceatos* (55).

598. Si ratio habeatur *regiminis*, aliae religiones v. g. ordines mendicantes in suo regimine *interno* per aliquam imitationem *hierarchiae* ecclesiasticae sunt *hierarchice ordinatae* i. e. a Superioribus per tres vel quatuor gradus distinctos unique supremo moderatori *vere subordinatos* (Superiores locales, Provinciales, (Commissarios), Generales) gubernantur atque in *unam* societatem *universalem* et stricte *iuridicam* coalescunt (56). Vicissim aliae v. g. religiones quaedam monachales *hierarchice* ordinatae non sunt, sed singula monasteria constituuntur et reguntur ad instar *familiarum* ab invicem *independentium*, quae *uni* supremo et communi Superiori non subiacent, et nonnisi vinculo quodam *morali*, non iuridico inter sese in unam congregationem colligantur (57).

Attento vero *regimine externo* distinguuntur religiones *exemptae* et *non exemptae*. Illae *generatim* Rom. Pontifici *immediate* subiiciuntur et a iurisdictione episcopali sunt immunes, nisi

(54) Suarez l. c. tract. IX. l. 1. cap. 8. n. 4. sq.

(55) Piat l. c. t. II. p. 101. sq.; Heimbucher l. c. t. I. p. 7. sq.; Kirchenlex. v. Barfuesser.

(56) Suarez l. c. tract. VIII. l. 2. cap. 1. n. 1. sq.; Piat l. c. t. I. p. 489. sq. t. II. p. 7. sq.; Battandier l. c. p. 11. sq. p. 155. sq. 180. sq. 224. sq.

(57) Cap. 7. X. de statu monach. III. 35. = cap. 12. Conc. Later. IV. (a. 1215.); Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 8. de regul. Quodsi iam a Concil. Later. IV. l. c. et Conc. Trid. l. c. fuerat praescriptum, ut monasteria *independentia* in congregationes coadunarentur, multo magis nostra aetate, qua tot societates religiosas et civiles « *viribus unitis* » suos fines prosequuntur, etiam ordines religiosi solitariis monasteriis compositis in congregationes perfectiore regiminis forma constitutas coalescere studuerunt. Cfr. Leon. XIII. Const. « *Summum* » 12. Iul. 1893. et decret. S. C. Ep. et Reg. 16. Sept. 1893.

in casibus a iure exceptis, quibus ordinariae vel delegatae potestati *Episcoporum* subduntur (58). In non exemptas *Episcopi* regulariter suam ordinariam vel delegatam iurisdictionem exercere possunt; at *postquam* aliqua religio vel religiosa congregatio obtinuit approbationem *pontificiam*, non amplius possunt *mutare* regulas a Sede Apostolica confirmatas vel regimen internum vel *supprimere* huiusmodi approbatum institutum vel ullum eius conventum (59).

Scholion. Quodsi ordines religiosi etiam distinguuntur in *arctiores* sive strictiores et *laxiores*, huiusmodi divisio aliquantulum odiosa non est confundenda cum illa in religiones observantes vel non observantes. Attamen ex communi usu loquendi religio vocatur arctior (non perfectior), quae in exterioribus corporis observantiis est asperior et rigidior. Quo sensu religio Carthusianorum censetur omnium arctissima. Cfr. *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 3. cap. 8. sq. tract. X. l. 1. cap. 4. 7. sq. 9. n. 1. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 28. sq. 183. sq.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 9. sq.

III. De origine et historia status religiosi.

599. Quodsi de origine status religiosi quaeratur, universa disputatio ad novum testamentum est restringenda: omnino enim concedi debet *in vetere testamento* ad summum reperiri aliquam *adumbrationem*, non substantiam status religiosi (60).

(58) Quae exemptio a iurisdictione *Episcoporum monialibus* quoque competere potest, ita ut aut immediate subsint Rom. Pontifici, (Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 9. de regular.), qui illas per aliquem delegatum regat (id quod raro accidit), aut directe subordinentur *Praelatis regularibus* ordinis religiosi exempti, cuius regulam sequuntur. *Quandoque* etiam congregationes religiosae votorum simplicium v. g. Patres Passionistae et congregationis SS. Redemptoris eodem exemptionis privilegio gaudent. S. C. Ep. et Reg. 21. Sept. 1771. et 16. Sept. 1864.; Act. S. Sed. vol. I. p. 97.; *Bizzarri* l. c. p. 53. 474. sq. 166. sq. 169. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 22. t. II. p. 1. sq.

(59) Bened. XIV. Const. « *Emanavit* » 21. Ian. 1758.; S. C. Ep. et Reg. in caus. Rhedonen. 27. Febr. 1863. apud *Bizzarri* l. c. p. 169. sq. iunct. p. 479. not. 1.; *Battandier* l. c. p. 2. 4. 125. sq. 187. sq. 58. sq. 64. 165. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 22.; *Scherer* l. c. t. II. p. 739. sq. 861.

(60) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 3. cap. 1. n. 1. sq. 4. sq. 8.; *Schegg*, Bibl. Archaeol. p. 474. sq. 512.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 11. sq.; *Schiwietz*, Vorgesch. d. Moenchthums in Arch. f. k. K. t. 78. p. 4. sq..

Imo in *lege* quoque *gratiae particulares ordines religiosi* cum suis specialibus determinationibus nequaquam immediate a Deo originem repetunt, sed a viris sanctis, non proprio arbitrio, sed Spiritu sancto ductis secundum sanctiones canonicas de conditionibus admissionis, novitatus, votorum, professionis et traditionis, inhabilitatum Ecclesia approbante instituti sunt (61), atque hac ratione *iuris ecclesiastici* dici possunt. Neque quidquam obstat, quominus *particularis* quidam ordo ab Ecclesia supprimatur, vel sanctiones illae canonicae immutentur. Quare universa quaestio de origine *divina* status religiosi reducitur ad statum religiosum *in genere* et *quoad substantiam*. Cui quaestioni recte *Suaresius* hisce verbis respondit: « *Status religiosus secundum se et quoad substantiam suam ab ipso Christo Domino immediate traditus et institutus fuit atque ita dici potest esse de iure divino, non praecipiente, sed consulente. Haec est sententia omnium catholicorum recte sentientium* » (62).

Nam Christus merito dicitur statum religiosum immediate instituisse, si tum verbis tum factis ad tria consilia evangelica votis perpetuis firmanda hortatus est; in his enim substantia status religiosi consistit. At profecto verbis Christi: « *Omnis,*

(61) Decreta Martini V. et Conc. Constantiensis (a. 1418.) contra errores *Wikleffi* apud *Denzinger*, Enchiridion n. 497. sq. 521.

(62) *Suarez* l. c. l. 3. cap. 2. n. 3. 8.; *Schmalzgr.* l. c. n. 3. 4.; *Piat* l. c. t. I. p. 22. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 123. sq. Ab illa sententia probe distinguenda est altera opinio, quam *Suarez* l. c. n. 9. 10. fusius exponit scilicet Christum etiam religionem quandam in *particulari* instituisse, ad quam *Apostolos* suos congregavit, qui per emissionem *votorum* veri facti sint *religiosi*. Cfr. *S. Thom.* l. c. q. 88. a. 4. ad 3.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 8. cap. 7. n. 24. sq. cap. 8. n. 8. sq. l. 9. cap. 1. n. 20. cap. 14. n. 1. sq. l. 10. cap. 1. n. 9. sq. cap. 9. n. 9. tract. IX. l. 1. cap. 7. n. 3. sq. tract. X. l. 1. cap. 5. n. 6. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 730. not. 1., ubi *duplicem* *Suaresii* sententiam non satis videtur distinguere. Quae secunda opinio *Suaresii* sane est possibilis atque intrinseca quadam probabilitate non caret, at directis et concludentibus argumentis historicis non probatur. Neque diffitendum est *Apostolos* (sicut *Episcopos*) fuisse constitutos in statu *perfectionis exercendae*, ad quem ex natura rei praeter praecepta requiritur observatio *aliquot consiliorum*, at non *necessario* v. g. consilii paupertatis et obedientiae. Cfr. *Bouix* l. c. p. 35. sq.; *Biederlack* l. c. p. 11. sq.

qui reliquerit domum vel fratres aut sorores aut patrem aut matrem aut uxorem et filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit » (Matth. XIX. 29. 16. sq.; Luc. XIV. 26.), manifeste consulitur *paupertas*. Neque minore perspicuitate consilium *castitatis* per Christum promulgatum traditur apud Matth. XIX. 12. et I. Cor. VII. 25. sq. Denique si divinus redemptor iuvenem, qui statum *vitæ communis* hucusque egerat, hisce verbis invitat ad *perfectiōnem*: « Si vis perfectus esse, vade, vende, quae habes, et da pauperibus et habebis thesaurum in coelo et **veni sequere me** (Marc. X. 17. sq.), etiam coniunctim ad tria consilia evangelica hortatur; etenim *paupertas* et *obedientia* directe, *castitas* vero implicite consulantur; nam sine illa *stricta imitatio Christi* esset *impossibilis*.

Porro *forma naturalis* firmandi propositum ex amore Dei *irrevocabiliter* est votum perpetuum; sed Christus Dominus hortatus est ad statum vitae irrevocabilem (Luc. IX. 57. sq. XVIII. 18. sq.); ergo etiam implicite ad vota perpetua (63).

600. Quare institutio a Christo non solum facta est per modum *doctrinae*, qua ad assumendum statum religiosum hortatus est, sed etiam per *potestatem*, quam *Ecclesiae* in admit- tendis, regendis, supprimendis ordinibus religiosis concessit (64) plane independentem a potestate *civili* (65). Qua in potestate

(63) Schema Conc. Vat. apud *Martin*, Coll. doc. C. V. p. 54. sq.; *Suarez* I. c. tract. VII. l. 2. cap. 2. n. 3. sq. l. 3. cap. 2. n. 5. sq. l. 8. cap. 1. sq. cap. 8. n. 8. sq. l. 9. cap. 1. n. 1. sq. l. 10. cap. 1. n. 1. sq. 8. sq. 15. sq. Si quis paulisper examinet verba ipsius sacrae scripturae, certe introductionem vitae monasticae in Ecclesia Christi non debet repetere ex aliqua imitatione — *fratrum Serapis* (ut vult *Weingarten* in *Herzog*, Real-Encykl. v. Moenchthum) vel — *Buddhismi*, (ut coniicit *Hilgenfeld* in *Zeitschr. f. wiss. (prot.) Theol.* t. XXI. p. 148. sq.) vel — *Neoplatonismi*. Cfr. *Brueck*, Lehrb. d. Kirchengeschichte § 3. not. 6. sq. § 72. not. 1. sq.; *Schiwieltz* I. c. p. 8. sq.; *Knabenbauer*, Comment. in evang. sec. Matth. t. II. p. 158. sq.; *Heimbucher* I. c. t. I. p. 15. sq.

(64) *Suarez* I. c. l. 3. cap. 2. n. 11. sq.; *Cavagnis*, Instit. iur. publ. eccl. P. II. p. 304. sq.

(65) Quae independentia non solum constat argumentis internis ex natura status religiosi et fine Ecclesiae petitis, sed praesertim authenticis declarationibus Rom. Pontificum. Cfr. v. g. Pii VI. Const. « Quod ali-

Ecclesiae potissimum eminent praerogativa infallibilitatis Romani Pontificis vel Concilii oecumenici in definitiva approbatione religionis (66), facultas admittendi vel etiam reprobandi certas votorum religiosorum nuncupationes (67), potestas introducendi non paucas inhabilitates (68), dispensandi in votis etiam solemnibus (69), imponendi reformationem (70), postquam regulae observantia fuit relaxata, concedendi speciales favores regularibus tanquam personis ecclesiasticis.

601. Consilia Christi non potuerunt manere irrita; unde operante divina gratia omnibus Ecclesiae aetatibus plurimi utriusque sexus doctrinam divini magistri de consiliis evangelicis secuti sunt. Cfr. cit. schema Conc. Vatic. not. 63. h. tit.

Quare status religiosus, quatenus est publica quaedam consiliorum professio, qua Ecclesia ob sanctitatis praerogativam iugiter fulgere debet, aliquo modo indefectibilis in Ecclesia dici potest (71).

Cuius professionis consiliorum antiquissima exempla reperiuntur in nuncupatione voti *castitatis* (72). Nec vestigia desunt

quantum » 10. Mart. 1791.: « Quapropter regularium abolitio a conventu nationali (Galliae) plaudentibus haereticorum commentis decreta laedit statum publicae professionis consiliorum evangelicorum »; Syllab. Pii IX. propos. 52. 53.; Pii IX. Encycl. « Quanta cura » 8. Dec. 1864.; Nussi, Conventiones p. 145. sq.; Martin, Collect. doc. C. V. p. 54. sq.; Cavagnis l. c.; Battandier l. c. p. 30. sq., ubi tradit ex praxi S. C. Ep. et Reg. in constitutionibus ne mentionem quidem esse faciendam de approbatione gubernii civilis.

(66) Suarez l. c. l. 2. cap. 17. n. 15. sq. 18. sq. 22. sq., ubi contra Melchiorum Canum etiam de *opportunitate* iudicii approbatorii per R. Pontificem dati disserit; Pesch, Praelectiones dogmaticae t. I. n. 544. sq.

(67) Cap. unic. de relig. dom. III. 17. in Sext; cap. unic. de relig. domib. tit. 7. in Extravg. Ioann. XXII.; Suarez l. c. l. 10. cap. 2. n. 14.

(68) Suarez l. c. l. 2. cap. 2. n. 11. 12. cap. 6. sq.; Cavagnis l. c. p. 306. sq.

(69) Suarez l. c. l. 6. cap. 16. 17. 18. l. 8. cap. 18. l. 9. cap. 26. l. 10. cap. 12.

(70) Suarez l. c. l. 10. cap. 8. n. 11. sq. 14. sq.

(71) Bouix l. c. p. 172. sq.; Piat l. c. p. 24.

(72) Cfr. supra h. tom. n. 572. not. 15. 16. 17. 18.; at cum solo voto castitatis completus status religiosus non constituatur, virgines, quae primis temporibus unice voto castitatis Deo fuerunt consecratae, sensu stricto « religiosae » dici nequeunt. Cfr. Suarez l. c. tract. VII. l. 3. cap. 3. n. 2. iunct. Schiavietz l. c. p. 13. sq. 17. 20. 326. 330. sq. 473. 481.

liberae renuntiationis *bonorum temporalium* (73) atque perfectioris obedientiae et sequelae Christi, quae est opus consilii, non ex praecepto debitum (74). At ex indubitatis documentis historicis certo probari nequit primis Ecclesiae temporibus iam existisse completum perfectumque statum religiosum a fidelibus per tria vota coniunctim susceptum (75).

602. Postquam per *ascetas* (76) vita religiosa fuit praeformata, inde ex saeculo tertio praesertim in desertis Aegypti non pauci fideles modum vivendi *eremiticum* sive anachoreticum sive monasticum amplexi sunt. Novae illius vitae asceticae, cui persecutio Decii (a. 249.-251.) saltem ex parte ansam dedit, dux et antesignanus fuit S. Paulus Anachoreta (c. a. 234.-347.); at multo magis S. Antonius (a. 251.-356.) et S. Hilarion († a. 371.) vitam monasticam promoverunt. Illi enim quamplurimos congregarunt discipulos, quos in *societates* quasdam coadunarunt (77). Principalis vero auctor vitae *coenobiticae* et

(73) Act. Apost. II. 44. sq. IV. 34. sq. V. 1. sq. iunct. *Euseb.*, Hist. eccl. I. III. cap. 37.; *Suarez* I. c. I. 8. cap. 1. 2. n. 17.; *Schiwietz* I. c. p. 324. sq.

(74) *Suarez* I. c. I. 10. cap. 1.

(75) *Heimbucher* I. c. t. I. p. 12. sq. 30. sq.; *Suaresius* I. c. I. 3. cap. 3. n. 3. sq. exorbitantem illam sententiam nonnullorum doctorum reliquit, qui existimarunt tempore Apostolorum v. g. Hierosolymis *totam* congregationem fidelium tum virorum tum mulierum fuisse « *quasi unam religionem* ». Porro antiquiores scriptores, qui utplurimum genuina habuerunt opera *Dionysii Areopagitae*, institutionem *monachorum* sine solido fundamento ipsi aetati apostolicae vindicarunt. Cfr. v. g. *Suarez* I. c. I. 3. cap. 3. n. 2. 9. Denique cum *Essenos* quosdam et *Therapentas*, qui potius fuerunt *sectae* quaedam *Iudaeorum*, putarent esse *christianos* atque adeo *religiosos*, etiam exinde perperam collegerunt nimiam quandam antiquitatem vitae religiosae et monasticae. Cfr. v. g. *Euseb.*, Hist. eccl. I. II. cap. 16. 17.; *Bouix* I. c. p. 153. sq.; *Nirschl*, D. Therapeuten aliique, a quibus recte descendunt *Valesius* in ed. *Euseb.* ad cit. cap., *Orsi*, *Mamachi*, *Hergenroether*, *Brueck*. Aliter *Harnack* in *Herzog*, Real-Encykl. v. Therapeuten. Cfr. *Schiwietz* I. c. p. 459. sq.

(76) *Kraus*, Real-Encykl. v. Asceten; *Schiwietz* I. c. t. 78. p. 3. sq. 14. sq. 305. sq.

(77) *Euseb.*, Hist. eccl. I. VI. cap. 42. I. VIII. cap. 6. 9. 10. 13.; *Schiwietz* I. c. p. 453. sq. 473. sq., ubi refutat *Weingarten* aliosque acatholicos scriptores; *Hergenroether*, Handb. d. allg. K. t. I. p. 191. sq.; *Heimbucher* I. c. p. 31. sq.

antiquissimae *regulae* monasticae factus est S. Pachomius (a. 292.-345.) (78).

603. Quibus fundamentis iactis S. Basilius († a. 379.) in Ecclesia orientali institutum monachorum ad maximam perfectionem adduxit (79), ita ut usque ad nostram aetatem habeatur Patriarcha monachorum orientalium. Eodem fere tempore S. Augustinus in suo monasterio vitae communis *clericorum* celeberrimum in Occidente constituit exemplum (80). S. Benedictus (c. a. 480.-543.) vero vestigia S. Basilii secutus inter fundatores ordinum *monasticorum* Ecclesiae occidentalis parem auctoritatem consecutus est (81). Nam eius *regula* sapienter ordinata paulatim in plerisque monasteriis occidentalibus, praesertim in regno Francorum (82), sublatis aliis regulis (83) v. g. S. Columbani († a. 615.) est introducta. Cum ex regula S. Benedicti singula monasteria constituent totidem familias vel communitates independentes stricto vinculo iuridico sub *uno* communi Superiore *generali* non colligatae, mirum non est, quod paulatim ordo S. Benedicti in complures congregationes vel potius novas religiones fuerit divisus. Quae divisio non solum eum habuit scopum, ut consuleretur *reformationi disciplinae* anti-

(78) *Holsten.* l. c. in font. t. I. p. 26. sq. t. II. p. 38. sq.; *Hergenroether* l. c. p. 437. sq.; *Scherer* l. c. p. 710. not. 6.; *Heimbucher* l. c. p. 36. sq. Quae vita monastica non a solis *viris*, sed mox etiam a *mulieribus* fuit suscepta. Cfr. *Heimbucher* l. c. p. 48. 58. sq. 84. sq.

(79) *Holsten.* l. c. t. I. p. 67. sq.; *Hergenroether* l. c. p. 440. sq.; *Heimbucher* l. c. p. 44. sq.

(80) *Holsten.* l. c. t. I. p. 129. sq.; supra not. 50. h. tit.; *Hergenroether* l. c. p. 441.; *Heimbucher* l. c. p. 388. sq. 66. sq.

(81) Cfr. supra not. 49. h. tit.; *Hergenroether* l. c. p. 441. sq. de S. Benedicto atque de aliis *monachis* occidentalibus inde a S. Athanasio, qui a. 340. Romae notitiam vitae monasticae divulgavit; *Mabillon*, *Annales ordinis S. Bened.*; *Kirchenlex.* v. *Benedictinerorden*; *Heimbucher* l. c. p. 92. sq.; *Suárez* l. c. tract. IX. l. 2. cap. 1. sq.

(82) Conc. Germanic. (a. 742.) c. 7.; Synod. gener. Mogunt. (a. 813.) cap. 11.

(83) Cfr. de regulis antiquis a *Benedicto Anianensi* († a. 821.) collectis: *Migne*, P. L. CIII. 393. sq.; de regula Columbani: *Migne* l. c. LXXX. 209. sq.; *Kirchenlex.* v. v. *Columba*, *Columban*; *Heimbucher* l. c. p. 63. sq. et p. 68. sq. de SS. Martino, Honorato, Caesario, Ioanne Cassiano, aliisque.

quo rigori restituendae, sed etiam perfectiori *unitati* atque *ordini sociali* (84).

Ex congregationibus ordinis S. Benedicti antiquissima et celeberrima est congregatio *Cluniacensis*, quae S. Odonem, secundum Abbatem monasterii Cluniacensis (a. 927.-941.), suum habuit auctorem (85).

Camaldulenses (86), qui S. Romualdum († a. 1027.) venerantur fundatorem, *Vallumbrosani* a S. Ioanne Qualberto († a. 1073.) instituti (87), *Carthusiani* (88), quorum parens fuit S. Bruno (a. 1084.), quamvis adoptarint regulam S. Benedicti, tamen illam suis *consuetudinibus* et *constitutionibus* ita modificaverunt, ut potius novos atque independentes constituerent ordines religiosos. Idem dicendum est de *Cisterciensibus* (89),

(84) Kirchenlex. v. v. Benedictinerorden, Ordensregeln; *Heimbucher* l. c. p. 112. sq. Cfr. quoque cap. 2. (Alex. III. c. 10. Conc. Later. III. a. 1179.) 6. (Innoc. III. a. 1202.) 7. (Innoc. III. c. 12. Conc. Later. IV. a. 1215.) 8. (Honor. III. a. 1216.-1227.) X. de stat. monach. III. 35.; Bened. XII. Const. « *Summi magistri* » 20. Iun. 1336., quae est una ex celeberrimis et efficacissimis Constitutionibus Apostolicis medio aevo ad reformationem Ordinis S. Benedicti publicatis.

(85) *Hefele* in Kirchenlex. v. Clugny; ibidem v. Benedictinerorden; *Heimbucher* l. c. p. 116. sq.

(86) Alex. IV. Const. « *Officii* » 23. Iul. 1258.; Kirchenlex. v. Camaldulenser; *Heimbucher* l. c. p. 125. sq. 203. sq.

(87) Urban. II. Constit. (approb.) « *Cum universis* » 6. April. 1090.; Kirchenlex. v. Vallombrosaner.

(88) Alex. III. Const. (approb.) « *Cum vos* » 2. Sept. 1176.; Iul. II. Const. « *Dum ad* » 16. Iun. 1508.; *Heimbucher* l. c. p. 251. sq.

(89) Callixt. II. Const. « *Ad hoc* » 23. Dec. 1119. approbavit « *Charitatem caritatis* », quam composuerat S. Stephanus († a. 1134.), qui fuit tertius Abbas monasterii Cisterciensis; Kirchenlex. v. Cistercienserorden; *Janauschek*, Origin. Cisterc., Der Cistercienserorden; *Heimbucher* l. c. p. 218. sq.

Qui ordo Cisterciensis eam quoque ob causam tanta praeditus fuit auctoritate et efficacia, quod Patres Concilii Later. IV. (a. 1215.) c. 12. = cap. 7. X. de stat. monach. III. 35. secundum exemplum Cisterciensium etiam aliis ordinibus religiosis praesciberent capitula generalia aliasque salutares normas, quibus perfectiori disciplinae, unitati, firmitati regiminis consuleretur. Cfr. *Heimbucher* l. c. p. 129. sq. 225. sq.

Ex variis reformationibus ordinis Cisterciensis (cfr. v. g. Alex. III. a. 1159-1181. cap. 3. X. de stat. mon. III. 35.) speciali mentione digna est, quam potissimum Ioannes Bouthillier de Rancé († a. 1700.) in praxim

qui originem quidem repetunt a *S. Roberto* (a. 1098.), Abbate Cisterciensi; attamen *S. Bernardum* († a. 1153.) principalem habuerunt promotorem.

604. Quodsi ordines religiosi huc usque recensiti potissimum *vitae monasticae sive monachali* fuerunt addicti, paulatim ex antiquis Capitulis canonicorum ecclesiarum cathedralium vel collegiatarum, qui vitam quandam communem, non stricte religiosam agebant, novae religiones vel congregationes *canonicorum regularium* ortae sunt. Nam dissoluta illa vita communi alia Capitula simpliciter mutata sunt in collegia canonicorum, qui absque tribus votis religiosiis suas distinctas haberent praebendas atque simpliciter viverent more clericorum saecularium; alia vero Capitula aucto rigore quoad substantiam adoptarunt statum religiosum atque ex saeculo duodecimo *canonici regulares* (90) *facti* sunt. Ex ordinibus canonicorum regularium, qui usque ad nostram aetatem existunt, principem locum etiam nunc occupant ordo canonicorum Lateranensium (91) atque ordo Praemonstratensis a *S. Norberto* (a. 1120.) institutus et ab *Honorio II.* 17. Febr. 1126. atque 1131. approbatus (92).

605. Pro singulari indole equitum medii aevi et propter

deduxit, unde orti sunt *Trappistae* (a monasterio La Trappe). Qui cum pro diversa observantia in complures congregationes divisae essent, a *Leone XIII.* per decr. *S. C. Ep. et Reg.* 8. Dec. 1892. et Const. « *Pastoralis* » 17. Mart. 1893. sub Superiore generali Romae residente in *unam* congregationem convenire iussi sunt. Cfr. *Heimbucher* l. c. p. 244. sq.

(90) Cfr. c. 4. Synod. Later. (a. 1059.); cap. 4. (Clem. III. a. 1187.-1191.) 5. (Innoc. III. a. 1201.) X. de stat. monach. et canonic. regul. III. 35.; Bened. XII. Const. « *Ad decorem* » 15. Maii 1339. (reform.); *Kirchenlex.* v. v. Canonica sive communis vita, canonici regulares; *Heimbucher* l. c. p. 392. sq.

(91) *Anastasius IV.* Const. « *Potestatem* » a. 1154. iam confirmat privilegia et possessiones canonicorum regularium ordinis *S. Aug.* in Lateranensi ecclesia; at traditio de institutione ordinis canonicorum Lateranensium per *Gelasium Papam* († a. 496.) non habet solidum fundamentum historicum; *Heimbucher* l. c. p. 398. sq.

(92) *Kirchenlex.* v. *Norbert*; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 416. sq. Ex anno 1869. Praemonstratenses subsunt uni Abbati generali. Ex *quamplurimis aliis* congregationibus canonicorum regularium nunc nonnisi paucissima supersunt claustra, Cfr. *Heimbucher* l. c. p. 400. sq. 406. sq.; *Kirchenlex.* v. *Kreuzherrn*.

frequentia bella cum infidelibus in terra sancta, Hispania aliisque regionibus gerenda, veri quoque ordines religiosi et *militares* (93) fundati sunt. Ordo « *pauperum commilitonum Christi* » sive « *Templariorum* » (a. 1118.) institutus et ab Honorio II. (a. 1128.) approbatus iam a. 1312. per Clementem V. in Conc. Viennensi suppressus est (94); nostra aetate duo solummodo ordines militares retenta substantia status religiosi, sed immutato scopo practico incolumes manserunt scilicet ordo S. Ioannis Hierosolymitani vulgo equites Melitenses (a. 1118.) et ordo Equitum Teutonicorum (a. 1190.) (95).

606. Ecclesia catholica postquam sub Innocentio III. superatis quamplurimis dissidiis summam quandam et efficacem obtinuit auctoritatem singulari splendore unitam, in producendis *ordinibus mendicantibus* luculenter quoque suam internam manifestavit vim et foecunditatem et contra spiritum mundanum exemplo et opere fratrum mendicantium et evangelizantium nova et legitima obtinuit subsidia (96). S. Franciscus († a. 1226.) fundavit ordinem *Fratrum Minorum* sub *uno Ministro generali in veram et universalem societatem* religiosam coadunatum, quem Honorius III. Const. « *Cum dilecte* » Iun. 1219. et Const. « *Solet* » 29. Nov. 1223. solemniter approbavit (97).

(93) *Suarez* l. c. tract. IX. l. 1. cap. 3. 4.; *Heimbucher* l. c. p. 49. 150. 226. sq.

(94) *Hefele*, Conciliengesch. t. VI. p. 521.

(95) *Heimbucher* l. c. p. 498. sq.

(96) *Heimbucher* l. c. t. I. p. 264.; *Kirchenlex.* v. Bettelorden.

(97) *Wadding*, *Annales Minorum*; *Suarez* l. c. tract. IX. l. 2. cap. 7.; *Heimbucher* l. c. p. 264. sq.; *Kirchenlex.* v. *Franziscanerorden*. Qui ordo S. Francisci praesertim ob diversam paupertatis doctrinam et praxim post non leves controversias (cfr. v. g. cap. 3. de verb. signif. V. 12. in Sext.; cap. 1. eod. V. 11. in Clem.; cap. 1. sq. tit. 14. eod. in Extrav. Ioannis XXII.; *Suarez* l. c. cap. 7. n. 6. sq. iunct. tract. VII. l. 8. cap. 7. 8. 9.; *Heimbucher* l. c. p. 295. sq.; *Kirchenlex.* l. c.) a Leone X. Const. « *Ite* » 29. Maii 1517. definitivo modo divisus est in Ordinem Fratrum Minorum *Conventualium* et in Ordinem Fratrum Minorum *de observantia*, qui iterum fuerat distinctus in complures « *observantias* », donec a Leone XIII. Const. « *Felicitate* » 4. Octob. 1897. omnes familiae diversarum observantiarum denuo perfectius unirentur. Ex Ordine Fr. M. de observ. prodit inde ab a. 1525. Ordo F. M. Capuccinorum, cui Clem. VII. Const. « *Religionis* » 3. Iul. 1528. approbationem impertitus est, atque Paulus V. Const. « *A-*

Ordo Fratrum Praedicatorum, quem S. Dominicus († a. 1221.) ab initio ut religionem *canonicorum regularium* instituerat, iam ab Honorio III. Const. « *Religiosam* » 22. Dec. 1216. pontificiam approbationem obtinuit, at post mortem S. Dominici in veram religionem mendicantium commutatus est (98). *Carmelitani* attento tempore approbationis apostolicae per Honorii III. Const. « *Ut vivendi* » 30. Ian. 1226. tertio loco inter ordines mendicantes recensendi sunt (99). Denique quartus ex principalibus ordinibus mendicantibus medii aevi sunt Fratres Eremitae S. Augustini, quos Alex. IV. Const. « *Iis, quae* » 31. Iulii 1255. et Const. « *Licet* » 4. Maii 1256. ex variis congregationibus particularibus in unum ordinem mendicantium sub Pifore generali convenire iussit (100).

Cum non obstante decreto Concilii Later. IV (cap. 9. X. de relig. dom. III. 36.) etiam post a. 1215. novae religiones praecipue mendicantium inventae essent, Conc. Lugdun. II. a. 1274. (cap. unic. de relig. dom. III. 17. in Sext.) malum radicitus evellere studuit. Quare omnes ordines mendicantes post Concilium Later. IV. inventos *nec* a Sede Apostolica confirmatos illico perpetuo prohibuit, reliquos vero *etiam* a Sede Apostolica approbatos exceptis quatuor ordinibus mendicantibus modo enumeratis successivae cuidam extinctioni subiecit (101).

lias » 23. Ian. 1619. omnimodam independentiam ab aliis familiis religionis S. Franc. concessit. Cfr. Kirchenlex. v. Kapuzinerorden; *Heimbucher* l. c. p. 315. sq., ubi p. 380. sq. enarratur historia Ordinis Fratr. Minorum S. Francisci de Paula († a. 1507.) atque Ordinis religiosi de poenitentia (fund. a. 1752.), qui cum ordine mendicante S. Franc. Assis. magnam habent similitudinem. Cfr. quoque Kirchenlex. v. Buesserorden.

(98) *Suarez* l. c. tract. IX. l. 2. cap. 6.; *Heimbucher* l. c. p. 540. sq.

(99) *Suarez* l. c. cap. 10.; *Heimbucher* l. c. t. II. p. 1. sq.

(100) *Suarez* l. c. cap. 8. 9.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 443.; Kirchenlex. v. Augustiner. Quodsi in divisione ordinum religiosorum nimia quaedam vis tribuatur *regulae generali* adoptatae, multi alii ordines religiosi virorum ac mulierum non leviter inter sese ratione *finis, mediorum, constitutionum* discrepantes sub universali rubrica « *Augustinianorum* » subsumi possunt, at melius aliis religionibus aggregantur v. g. Mercedarii, Paulini, Alexiani, Hieronymitae, Fratres misericordiae S. Ioannis de Deo, Ursulinae, Salesianae etc. Cfr. *Heimbucher* l. c. p. 467. sq.

(101) *Heimbucher* l. c. t. I. p. 129. sq.

Quod decretum ordini Servorum B. M. V. a. 1233. a septem sanctis viris Florentinis fundato et ab Alexandro IV. Const. « *Deo grata* » 23. Mart. 1256. approbato non levia creavit pericula tandem feliciter superata (102).

607. Detectis trans oceanum novis Americae regionibus et deficientibus in Europa non paucis populis a fide catholica, per divinam providentiam factum est, ut novi ordines religiosi novis temporibus accommodati fundarentur, atque antiquae religiones ad novum redirent zelum et splendorem. Qui novi ordines religiosi ab aliis religionibus tum monachalibus tum mendicantibus distincti constituerunt *novum* quoddam *genus* status religiosi scilicet *clericorum* sive *presbyterorum regularium* (103).

Si tempus originis spectetur, primo loco recensendi sunt *Theatini* (104), quos S. Caietanus et Petrus Caraffa (Paulus IV.) approbante Clemente VII. a. 1524. instituerunt. S. Antonius Maria Zaccaria sociis sibi iam a. 1530. adhibitis Bartholomaeo Ferrari et Iacobo Morigia Mediolani pariter ex facultate Clementis VII. Const. « *Vota* » 18. Febr. 1533. concessa iecit fundamenta congregationis clericorum regularium S. Pauli decolati, qui vulgo *Barnabitae* dicuntur (105). Institutum *Somaschorum* a. 1532. a S. Hieronymo Aemil. († a. 1537.) auspiciatum per Pauli III. Const. « *Ex iniuncto* » 5. Iun. 1540. *approbationem* obtinuit atque tandem a Pio V. a. 1568. ut religio cum votis solemnibus confirmatum est (106).

Eodem anno 1540. etiam S. Ignatius († a. 1556.) suum

(102) *Heimbucher* l. c. p. 471. sq.

(103) *Suarez* l. c. tract. IX. l. 1. cap. 7. 9.; *Silos*, *Histor. clericor. regular.*; *Heimbucher* l. c. t. II. p. 33. sq. Ad instar typi ordinis religiosi monialium, qui novis temporibus esset accommodatus, S. Franciscus Salesius fundavit « *Ordinem de visitatione B. M. V.* » sive *Salesianarum*; et enim sorores huius congregationis, quae post foundationem a. 1610. factam iam a. 1618. a Paulo V. ut vera religio cum votis solemnibus approbata est, ex fine suo secundario ad curam pauperum et infirmorum atque nunc potissimum ad educationem puellarum destinantur. Cfr. *Heimbucher* l. c. t. I. p. 523. sq.

(104) *Holsten.* l. c. t. V. p. 347. sq.; *Heimbucher* l. c. t. II. p. 247. sq.

(105) Pauli III. Const. « *Dudum* » 25. Iul. 1535.; *Ferrari* l. c. p. 36. sq.; *Kirchenlex.* v. *Barnabiten*; *Heimbucher* l. c. p. 256. sq.

(106) *Holsten.* l. c. t. III. p. 199. sq.; *Heimbucher* l. c. p. 259. sq.

consecutus est finem exoptatum, ut *Societas Iesu* a se fundata a Paulo III. Const. « *Regimini* » 27. Sept. 1540. in veram atque formalem religionem erigeretur (107).

Quibus institutis religiosis postea accesserunt: *Clerici regulares ministrantes infirmis*, qui a S. Camillo a. 1584. fundati primum a Sixto V. Const. « *Ex omnibus* » 18. Mart. 1586. ut simplex congregatio ecclesiastica et deinde a Clem. VIII. Const. « *Ilius* » 21. Sept. 1591. tamquam vera religio sunt approbati; porro *clerici pauperes Matris Dei scholarum piarum* S. Iosephi Calasantii. Quae congregatio postquam a. 1597. institui coepta est, a Paulo V. Const. « *Ad ea* » 6. Mart. 1617. ad instar simplicis congregationis religiosae et tandem feliciter variis superatis difficultatibus et vicissitudinibus a Clemente IX. Const. « *Ex iniuncto* » 23. Oct. 1663. praeunte Gregorio XV. Const. « *In supremo* » 18. Nov. 1621. denuo in veram religionem cum votis solemnibus fuit erecta. Similiter *clerici regulares Matris Dei*, quos B. Ioannes Leonardi a. 1583. coadunarat in societatem quandam piam, postea a Clemente VIII. a. 1593. ad congregationem religiosam votorum simplicium evectam, demum per Gregorii XV. Const. « *In supremo* » 3. Nov. 1621. ad statum religionis cum tribus votis solemnibus promoti sunt (108).

608. Si ratio habeatur *iuris antiqui* (cap. 9. X. de relig. dom. III. 36.) et a Pio V. v. g. Const. « *Circa* » 29. Mai 1569. constituti *congregationes religiosae*, in quibus *solummodo* emittebantur *vota simplicia*, deficiente approbatione apostolica diu essentia status *religiosi* atque *legitima* exsistentia videbantur esse destitutae (109). At quoniam viri docti magnae auctoritatis v. g. Caietanus rigidas iuris sanctiones interpretarentur in mitiorem partem (110), et paulatim tolerantia atque adeo approbatio

(107) Institutum Societatis Iesu ed. Prag. 1757. et ed. Rom. a. 1869. sq., in quo post Litteras Apost. principem locum occupant « *constitutiones* » a S. Ignatio compositae; Suarez l. c. tract. X.; Kirchenlex. v. Iesuiten; Heimbucher l. c. p. 34. sq.

(108) Heimbücher l. c. t. II. p. 262. sq.; Kirchenlex. v. Piaristen; Bouix l. c. p. 189. sq.

(109) Suarez l. c. tract. VII. l. 2. cap. 15. 16.; Bouix l. c. t. I. p. 520. sq. 193. sq. 207. sq.

(110) Apud Suarez l. c. cap. 16. n. 4. sq.

Sedis Apostolicae accederet (111), congregationes religiosas cum solis votis simplicibus mirum in modum auctae sunt.

Quae congregationes religiosas potissimum praeformatae sunt a *Tertiariis* variorum ordinum religiosorum vitam communem profitentibus (112). At ex saeculo decimo septimo aliae congregationes religiosas virorum ac mulierum omnino independentes ab antiquis ordinibus religionis ortae sunt. Ex his speciali modo commemorandae sunt: *Congregatio Fratrum scholarum christianarum* a B. Ioanne de la Salle a. 1679. ut institutum non clericale sive *laicale* fundata et per Bened. XIII. 7. Febr. 1724. approbata (113); *congregatio clericorum excalceatorum ss. crucis et passionis D. N. I. C. sive Passionistarum*, quam approbante Benedicto XIII. a. 1725. S. Paulus de cruce inchoavit, atque deinceps complures Rom. Pontifices v. g. Bened. XIV. a. 1741. et Clemens XIV. Const. « *Salvatoris* » 15. Nov. 1769. confirmarunt (114); *congregatio* (sacerdotum sub titulo) *SS. Redemptoris* sive *Redemptoristarum* vel *Liguorianorum* a S. Alphonso a. 1732. fundamine primae domus feliciter auspiciata per Benedictum XIV. 25. Febr. 1749. Sedis Apostolicae obtinuit approbationem, cui Pius VI. Const. « *Sacrosanctum* » 21. Aug. 1789. per extensionem etiam privilegium exemptionis Passionistis iam 21. Sept. 1771. concessum pariter adiecit (115).

609. Ex congregationibus sive *sodalitatibus piis*, quae *totam* substantiam status religiosi *non* habent (116), profecto anti-

(111) Cfr. supra h. tit. not. 15.

(112) Suarez l. c.; Heimbucher l. c. t. I. p. 370. sq.

(113) Heimbucher l. c. t. II. p. 280. sq. 338. sq.; Kirchenlex. v. *x*. Schulbrueder, Schulschwestern, ubi etiam alia instituta fratrum et sororum *scholis* habendis destinata recensentur; Battandier l. c. passim.

(114) Heimbucher l. c. p. 285. sq.

(115) Heimbucher l. c. p. 288. sq.; Bizzarri l. c. p. 796. sq.; Arch. f. k. K. t. XVII. p. 452. sq. Inter congregationes religiosas *mulierum*, quae sunt numerosissimae, saltem speciminis causa pro diversitate operum misericordiae allegari possunt: Sorores S. Caroli Borromaei, Boni Pastoris, S. Ioseph, SS. Cord. Iesu, Virgines Anglicanae aliaeque. Cfr. Heimbucher l. c. p. 307. sq.; Kirchenlex. v. v. Barmherz. Schwest., Engl. Fraeulein, Herz Iesu.

(116) Cfr. supra h. tit. n. 593.; Heimbucher l. c. t. II. p. 278. sq.

quissimae sunt asceteria vel conservatoria (117) virginum solo voto castitatis Deo consecratarum. Nec tempore *medii aevi* similia instituta defuerunt (118). Cum ex saeculo *decimo sexto* in dies cresceret necessitas novorum operariorum in vinea Domini, novae sodalitates piae simpliciiori forma et minoribus obligationibus praeditae militanti Ecclesiae suppetias tulerunt. Huc spectant: *Congregatio Oratorii S. Philippi Neri*, cuius prima fundamenta ab eodem Sancto a. 1564. iacta fuerunt. Quae nova societas post erectionem canonicam per Gregor. XIII. Constit. « *Copiosus* » 15. Iul. 1575. cum iure condendi statuta concessam a Paulo V. Const. « *Christifidelium* » 24. Febr. 1612. approbationem suorum statutorum consecuta est (119).

Congregatio Oblatorum S. Ambrosii et Caroli a. 1578. originem duxit a S. Carolo atque post suppressionem a. 1844. peractam denuo Mediolani a. 1848. et praesertim in Anglia a. 1857. restaurata est (120).

Congregatio doctrinae christianae sive *Doctrinariorum* a canonico de Bus a. 1592. fundata, cui Clemens VIII. Const. « *Exposcit* » 23. Dec. 1597. approbationem dedit, post revolutionem gallicam paucas communitates retinet (121).

Congregatio presbyterorum missionis sive *Lazaristarum*, in quam S. Vincentius a. 1624. primos coadunavit sodales, ab Urbano VIII. Const. « *Salvatoris* » 12. Ian. 1632. et Alexandro VII. Const. « *Ex commissa* » 22. Sept. 1655. approbatione Sedis Apostolicae singulari quodam modo munita est (122). Praeter congregationes *S. Sulpitii* et *Eudistarum* et alias quasdam minores saec. 17. vel 18. institutas nostro saeculo com-

(117) *Suarez* l. c. tract. IX. l. 1. cap. 10. iunct. *Wilpert* in Act. theol. Oenip. t. XIII. p. 302. sq.; *Schiwietz* in Arch. f. k. K. t. 78. p. 14. sq.; Kirchenlex. v. Nonnen; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 58. sq. 60. sq. 84. sq.

(118) Cap. 43. § 5. de elect. I. 6. in Sext.; cap. 1. de relig. domib. III. 11. in Clem.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 16. n. 21. tract. IX. l. 1 cap. 9. n. 1. sq.; *Heimbucher* l. c. t. II. p. 326. sq. 422. sq.

(119) *Heimbucher* l. c. p. 341.; Kirchenlex. v. Philipp Neri.

(120) *Heimbucher* l. c. p. 336. sq.; Kirchenlex. v. v. Ambrosianer, Oblatencongregationen.

(121) *Heimbucher* l. c. p. 338. sq.; Kirchenlex. v. Doctrinarien.

(122) *Heimbucher* l. c. p. 355. sq.

plures congregationes a viris religiosis et gloriae Dei atque salutis proximorum studiosis fundatae sunt v. g. pia societas *Pallottinorum*, congregatio *S. Spiritus* et immac. cord. Mariae, institutum *Salesianorum* aliorumque, quos recensere longum est (123). Multo minus enumeratio etiam ad pias sodalitates *feminarum* potest extendi (124).

§ 2. DE INSTITUTIONE, INNOVATIONE, EXSTINCTIONE
ORDINUM RELIGIOSORUM
VEL PROVINCIARUM VEL CONVENTUUM.

I. De institutione, innovatione,
exstinctione ordinum religiosorum.

610. *Religio formalis* sive ordo religiosus, in quo vota *solemnia* saltem ab aliqua *parte* alumnorum nuncupantur, iuxta disciplinam nunc vigentem mera *privata* fidelium voluntate vel ex *Episcoporum* auctoritate etiam in Conciliis particularibus congregatorum neque licite neque valide *institui* vel erigi potest (125), sed omnino requiritur, ut suprema Ecclesiae potestas i. e. R. Pontifex vel Concilium oecumenicum interveniat per praevidiam et expressam approbationem religionis *ut religionis formalis*, non qualicunque gradu *inferiori* concessam v. g. tantum finis vel regularum vel constitutionum vel instituti votorum *simplicium* (126). Quae approbatio ad instituendam *congregationem religiosam* cum votis simplicibus sive virorum sive mulierum non amplius est necessaria, sed licentia *Ordinarii* loci sufficit

(123) *Heimbucher* l. c. p. 326. sq. 384. sq.

(124) *Heimbucher* l. c. p. 422. sq. 450. sq.

(125) Cfr. supra h. tit. n. 59c. III. IV. 593. 606.; cap. 9. X. de relig. dom. III. 36.; cap. unic. eod. III. 17. in Sext.; cap. 1. de relig. dom. III. 11. in Clem.; cap. unic. de rel. dom. tit. 7. in Extrav. Ioannis XXII.; Pii V. Const. « *Lubricum* » 17. Nov. 1568.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 15. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 36. n. 46. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 186. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 16. sq. Cfr. quoque Collect. Lac. t. IV. col. 144. 278. 352. 532. 604. 908.

(126) Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. §. 13. de virginibus Anglicanis; S. C. Ep. et Reg. 11. Aug. 1889.; S. C. Ep. et Reg. 25. Apr. 1896. ad 15. et 22. Febr. 1897. ad 7.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 323.; *Battandier* l. c. p. 25. sq. 11.

planeque requiritur (127). Nam si fuerunt Episcopi, qui cum clausula irritante prohiberent, ne confessarii votum obedientiae ullius poenitentis etiam cum iuramento sibi factum reciperent (128), optimo iure alii Episcopi interdixerunt vota, quae inscio aut non approbante Episcopo edantur a quibuscumque fidelibus tamquam membris alicuius congregationis votorum simplicium, salvīs tamen privilegiis a S. Sede alicui instituto concessis. Res enim periculis atque incommodis manifeste non caret, si mulieres vel viri laici vel simplices sacerdotes absque ulla interventione saltem auctoritatis episcopalis vota religiosa publice recipiant (129).

Imo Sedes Apostolica instituto religioso, quod *ultra limites unius dioecesis* sesē extendere studet, absque *praevia* approbatione Episcopi et diuturniore experimento perfectiorem suam magisque efficacem approbationem concedere non solet. Quae approbatio pontificia fit per quatuor distinctos gradus scilicet per decretum *laudis* et commendationis novae congregationis votorum simplicium, quod nunc servatis servandis solet esse unicum, porro per decretum *confirmationis* ipsius instituti, sed cum *dilatione* approbationis constitutionum, deinde per decretum approbationis constitutionum per modum *experimenti* v. g. ad decennium, denique per decretum *definitivae* approbationis constitutionum et instituti (130).

(127) Leon. XIII. Const. « *Condita* » 27. Nov. 1900. cap. I.; Collect. Lac. l. c.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 322. 323.; *Bouix* l. c. p. 210. sq. 521. sq.; *Battandier* l. c. p. 6. sq.; *Piat* l. c. p. 21. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 828. sq.; *Ferrari* l. c. p. 42. sq.; Act. S. Sed. vol. XIX. p. 84. 86.

(128) Conc. prov. Rothomag. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 529. sq.

(129) Conc. prov. Burdigal. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 604.; Conc. plen. Amer. latin. (a. 1899.) n. 322. 323. iunct. Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. § 18.; S. C. Ep. et R. 9. Sept. 1892. ad 10. et 21. Mart. 1855. ad 32. apud *Battandier* l. c. p. 87. sq.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 10. cap. 2. n. 14.; *Bouix* l. c. p. 465. sq.

(130) Cfr. supra h. tit. not. 127. Vicissim congregatio religiosa, quae *uni dioecesi* est destinata, secundum praxim receptam non solet donari approbatione *pontificia*. At inde nequaquam sequitur huiusmodi institutum nonnisi confirmatione *Sedis Apost.* obtinere v. g. *personalitatem iuridicam* et ius *recipiendi socios*; haec enim iura consequitur iam ex erectione et approbatione *Episcopi*, ut patet ex paritate cum confraternitatibus. Id vero,

Qua in erectione religionum vel congregationum, quae *legitimo titulo* sunt insigniendae, potissimum curandum est, ut *finis primarius* sanctificationis propriae per tria vota substantialia *imprimis* ob oculos habeatur et exacte *distinguatur a fine* secundo, qui habetur in propriis instituti religiosi operibus. Insuper *finis secundarius* sive specialis rite et prudenter est circumscribendus neque ad nimis multa obiecta, imo forte ad res ex approbata Ecclesiae disciplina reprobatae est extendendus. Cfr. v. g. S. C. Ep. et Reg. 9. Sept. 1892. ad 1., 26. Apr. 1890. ad 1. Nec minore cura et praecisione definienda sunt *media*, quae ad finem primum vel secundum specialiter conducunt. Cfr. *Battandier* l. c. p. 22. sq. 32. sq. 40. sq.; *Suarez* l. c. tract. X. l. 1. cap. 1. 2. 3.

611. Quodsi religio formalis legitime sit instituta, *absque interventione Sedis Apostolicae* nequit ita *innovari*, ut reducatur ad statum congregationis votorum simplicium, vel tollatur *exemptio*, vel per immutationes in *fine* etiam *secundario* atque mediis substantialibus praesertim circa votorum solemnitatem et regulas a Sede Apostolica approbatas, quasi in novam transformetur religionem, vel dividatur in diversas religiones plane independentes, vel ex diversis religionibus per *unionem* in novum ordinem religiosum constituatur (131).

Quae principia servata proportionem etiam ad innovationem congregationum religiosarum a Sede Apostolica approbatarum applicanda sunt. Nam immutatio constitutionum alicuius con-

non est extendendum ad favores, qui expresse requirunt *approbationem apostolicam* instituti v. g. in decreto S. C. Ep. et Reg. 12. Nov. 1847. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 8. Apr. 1889. iunct. S. C. de Prop. F. 6. Iul. 1885.; *Battandier* l. c. p. 1. sq. 5. sq.; *Zitelli*, Appar. p. 240.; *Piat* l. c. t. I. p. 18. sq. 22.

(131) S. C. Ep. et Reg. 28. Mart. 1851.; Conc. plen. Amer. latin. (a. 1899.) n. 307. 308.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 11.; *Bouix* l. c. t. I. p. 83. sq.; *Heimbucher* l. c. t. II. p. 274. sq. (de Piaristis); *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. XI. p. 398. sq. de indulto apostolico 16. Martii 1886. equitibus « *Ordinis Theutonici* » concessio futuris temporibus, « *simplicia dumtaxat vota* » emittendi; *Bouix* l. c. p. 466. sq. de variis decretis antiquioribus Sedis Apostolicae circa solemnitatem votorum et exemptionem Trappistarum; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 401. 490. t. II. p. 310. sq. 314. sq. 339. 341.

gregationis religiosae, quae semel a Sancta Sede approbatae fuerint, sine licentia S. C. Ep. et Reg. etiam quoad minimam variationem neque ab ipsis congregationibus religiosis neque ab Ordinariis loci fieri potest (132).

At in institutis religiosis, quae fines *dioecesis*, in qua primitus fundata sunt, non excedunt, immutatio constitutionum pleno iure pertinet ad Ordinarium illius loci. Quatenus autem huiusmodi instituta etiam in *alias dioeceses* diffusa reperiantur, tunc immutationes vel minimae *constitutionum* sunt reservatae Sedi Apostolicae. Id, quod praesertim obtinet, si Sedes Apostolica examen constitutionum ad Urbem transmissarum accepit *manumque apposuit*. Quare illa limitatio potestatis Ordinarii multo magis obtinet, postquam congregationi religiosae saltem solitum decretum laudis a Sede Apostolica fuerit concessum (133).

Scholion. Potestas civilis in instituendis et approbandis ordinibus vel congregationibus religiosis *de iure* intervenire non potest (*Battandier* l. c. p. 30. sq. 139. sq.), neque *de facto* intervenire solet, nisi agatur de *generali* quadam *recognitione* alicuius ordinis vel congregationis aut de erectione *conventus* cuiusdam particularis vel de iuribus *privatis* regularium in foro civili, salvo specialibus privilegiis. Cfr. concord. Austr. (a. 1855.) art. 28.; *Bouix* l. c. t. I. n. 389. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 746. sq. 790.; *Friedberg-Ruffini*, Tratt. d. dir. eccl. p. 356.

612. Ordo religiosus a Sede Apostolica approbatus potest *cessare* vel *extingui*:

I. *Morte* omnium sodalium absque ulla spe novae vitae (134).

II. *Suppressione* Rom. Pontificis vel Concilii oecumenici sive per sententiam iudicalem sive per extraordinariam provisionem

(132) S. C. Ep. et Reg. 27. Febr. 1863.; *Bizzarri* l. c. p. 849. n. 19.; Conc. plen. Am. lat. (a. 1899.) n. 334.; *Battandier* l. c. p. 2. sq. 16. sq. 42. sq.; *Heimbucher* l. c. t. II. p. 402.; *Piat* l. c. p. 22.

(133) S. C. Ep. et Reg. 1. Iul. 1866.; Conc. plen. Am. lat. (a. 1899.) n. 324.; *Battandier* l. c. p. 4. sq. Cfr. de promovenda per Episcopum *unionem* congregationum exiguarum: Conc. prov. Burdig. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 604.; *Battandier* l. c. p. 2. sq.

(134) Pauli V. Const. « *Cum sicut* » 24. Dec. 1612.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 212. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 354. sq. 360. sq.

facta. Nam suppressio ordinis religiosi *soli potestati ecclesiasticae, non civili* competit, et cum sit *causa maior*, unice *Rom. Pontifici* vel *Concilio oecumenico* est reservata (135). Post statutam suppressionem pariter ad *Rom. Pontificem* spectat, ut *personis* ordinis religiosi suppressi congrua ratione provideat secundum naturam *votorum*, quibus ligati sunt, atque pariter disponat de *bonis temporalibus* servata lege caritatis et aequitatis canonicae simulque attenta piorum fundatorum voluntate (136).

Ordinarii postquam institutum quoddam *votorum simplicium* in sua dioecesi approbarunt, illud extinguere non possunt, nisi gravibus de causis et consentientibus *Episcopis*, quorum in ditione fuerit. *Singulares* tamen *domos* *Episcopis* in sua cuique dioecesi tollere fas est. Multo minus *Episcopi* valent suppressere congregationem quandam religiosam *ab ipsa Sede Apostolica* approbatam (137).

II. De institutione, innovatione, extinctione provinciarum.

613. Multi ordines religiosi ab origine sua nequaquam sese limitarunt ad unum monasterium, atque mox divina favente gratia per regiones plane dissitas numerosos fundarunt conventus nequaquam independentes velut in Ordine S. Benedicti vel Visitationis B. V. M. (Salesianarum), sed in veram societatem *universalem* et *iuridicam* compactos. Inde orta est necessitas complures conventus eiusdem regionis in societatem particula-

(135) Cap. unic. de relig. dom. III. 17. in Sext. = c. 28. Conc. Lugd. II. a. 1274.; Clem. V. Const. « *Vox clamantis* » 22. Mart. 1312.; Pii V. Const. « *Quemadmodum* » 7. Febr. 1571.; Clem. XIV. Const. « *Dominus ac redemptor* » 21. Iul. 1773.; Syllab. Pii IX. prop. 53.; Hefele l. c. t. VI. p. 152. not. 1. p. 523. sq.; Heimbucher l. c. t. I. p. 405. 486. sq. 489. t. II. p. 107. sq. 274. sq.

(136) Cit. Const. Apost. v. g. Const. « *Dominus ac redemptor* » §§ 27. 28. 29.; Act. S. Sed. vol. XXII. p. 693. et vol. I. p. 225. sq.; Piat l. c. t. I. p. 209.; Heimbucher l. c. t. II. p. 110. sq.

(137) Leon. XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900. cap. I. n. 6.; Conc. plen. Am. lat. (a. 1899.) n. 322. ad tramites S. C. Ep. et Reg. in caus. Montis-Pessulani; Piat l. c. p. 22. 210. ubi tenet religiosam congregationem a *solo* *Episcopo approbatam* etiam ab eodem ita posse supprimi, ut solummodo maneat recursus ad Sedem Apostolicam de laesione forte illata.

rem sive provinciam congregandi, cui praeesset Superior a Superioribus singulorum conventuum atque Superiore generali universae societatis religiosae distinctus (138). Quae divisio ordinis religiosi in provincias praeformata est antiquissima illa praxi, qua complures conventus eiusdem religionis et observantiae in unam coaluerunt *congregationem*, ut v. g. accidit in Cluniacensibus (139). Propius iam ad disciplinam postea introductam accesserunt illi ordines religiosi, quorum monasteria non solum convenerunt in unam congregationem universalem atque capitulum generale, sed etiam in particularibus regionibus vel provinciis complura monasteria uni monasterio *principali* vel capitulo *provinciali* subordinarunt, v. g. Cistercienses atque postea congregatio S. Mauri Patr. Benedictinorum in Gallia (140). At disciplina, qua nunc utimur, suam originem potissimum debet *ordinibus mendicantibus*. Nam quamvis S. Franciscus in primo capite regulae declaret omnes Fratres Minores sibi suisque successoribus esse subiectos, tamen iam in capitulo generali a. 1217. celebrato universus ordo S. Francisci in *duodecim provincias* cum suis ministris provincialibus fuit distributus. Quae ordinum religiosorum divisio in *provincias* postea passim v. g. a. 1220.

(138) Suarez l. c. tract. VII. l. 2. cap. 15. n. 16. 17.; Heimbucher l. c. t. I. p. 282. sq.; Battandier l. c. p. 1. sq. 155. sq. 216. sq. — Scherer l. c. p. 732. asserit *ordines religiosos* de se et obiective esse *instituta iuris*, at non *personas iuridicas*, stricte loquendo tantum *singula et independentia* monasteria, quae iuribus corporationis donata sint, personis iuridicis esse adnumeranda. At ista *generalis* assertio de *ordinibus religiosis* non habet solidum fundamentum. Nam omissis ordinibus religiosis, quorum conventus vinculo quodam mere *moralis* uniuntur, generatim *etiam* ordines religiosi *ut ordines*, provinciae *ut provinciae* sunt *personae iuridicae*, quae insuper sunt subiecta capacia possessionum *communium*, nisi specialis probetur exceptio. Cfr. Battandier l. c. p. 216. sq. 224. sq.; Analect. iur. pontif. t. III. col. 198. sq. At recte Scherer l. c. p. 747. sq. not. 51. falsam sententiam de unico subiecto domini in ordine religioso relicit.

(139) Cap. 7. X. de stat. monach. III. 35. (Conc. Later. IV. a. 1215.); Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 8. de regular.; Heimbucher l. c. t. I. p. 116. sq.; *Kirchenlex* v. Congregationen.

(140) Bened. XII. Const. « *Summi magistri* » 20. Iun. 1336., ubi prae-ter alias ordinationes etiam universum ordinem S. B. in triginta sex divisit provincias ad promovendam disciplinae reformationem; Heimbucher l. c. t. I. p. 221. sq. 151. sq. 173. sq.

in capitulo generali Patrum Praedicatorum communi praxi fuit recepta (141).

614. Aucto numero provinciarum per se fieri potest, ut *aliquot provinciae* forte *eiusdem regni* uniantur in novam congregationem, quae medium occupet locum inter provinciam et universam religionem atque *a vero Superiore* v. g. ab aliquo Commissario vel Vicario Generali gubernetur. At cum multiplicatio Superiorum non raro difficilem reddere possit religionis administrationem, unio illa provinciarum saepe non fit per modum *novae societatis* cum proprio Superiore. Potius pro singulis provinciarum unionibus certae linguae et regionis deputatur vir religiosus (assistens, definitor), qui *consilio et opera* ut consultor, non ut Superior ipsum Generalem ordinis adiuvet ad faciliorem magisque ordinatam expeditionem negotiorum (142).

615. Antiquitus institutio et innovatio provinciarum nequaquam reservata fuit R. Pontifici, sed per capitula generalia, imo quandoque per solos Superiores generales facta est (143). Quae in re doctores iuris canonici quoad ipsas religiones formales ex rationibus theoreticis et analogicis paulatim communius pervernerunt ad severiorem opinionem, quae hoc negotium Sedi Apostolicae reservatum esse tenet (144). Quae reservatio est indubitata, si agatur de congregationibus vel institutis votorum simplicium; nam saepe S. C. Ep. et Reg. v. g. 5. Aug. 1897. ad 1. et 16. Febr. 1888. ad 23. declaravit: « *Pro divisione instituti in provincias necnon pro erectione uniuscuiusque provinciae recurrendum erit ad S. Sedem* ». At eadem S. C. 6. Decembr. 1872. ad 5. respondit: « **Subdivisio provinciarum in**

(141) *Heimbucher* 1. c. t. I. p. 275. 289. 548. t. II. p. 5. sq. 55. sq.

(142) *Heimbucher* 1. c. t. II. p. 16. 56.

(143) Cfr. supra h. tit. n. 613. not. 141.; Pii VII. Const. « *Sollicitudo* » 7. Aug. 1814.; *Bouix* 1. c. t. I. p. 356. sq. de *extinctione provinciae*.

(144) *Piat* 1. c. t. I. p. 619., ubi expressos *iuris communis* textus non affert, sed mere arguit ex erectione *sedium episcopali* et *quasi episcopali* iurisdictione *Provincialium*. Quae *paritas* non videtur subsistere nec peremptorium suppeditare argumentum. Quare potius recurrendum est ad praxim constanter receptam S. C. Ep. et Reg. et specialia decreta S. Sedis v. g. Innoc. XI. Const. « *Iniuncti* » 17. Nov. 1677. § 2. Cfr. Anal. iur. pont. III. col. 168. sq., ubi quamplurima exempla afferuntur.

dioceses seu dipartimenta uti noviter invecta haud approbanda videtur » (145).

III. De institutione, innovatione, extinctione conventuum.

616. Primis temporibus erectio conventus, cum esset institutio ordinis religiosi ad terminos dioecesis restricta, facile facta est ex tacita quadam Episcopi approbatione (146) atque cessantibus incommodis expressis legibus non fuit ordinanda. At cum ex arbitraria erectione et destructione monasteriorum per diversas dioeceses gravia damna orta essent, Concilium Chalcedonense (a. 451.) c. 4. prohibuit, ne quis construeret monasteria sine conscientia Episcopi, atque c. 24. statuit monasteria consilio Episcopi semel dedicata debere perpetuo manere nec posse ultra fieri habitacula saecularia (147). Quae lex de licentia Episcopi ad aedificandum monasterium deinceps a Conciliis particularibus repetita et inculcata (148) constituit ius commune usque ad Bonifacium VIII, qui cap. unic. de excess. Prael. V. 6. in Sext. (a. 1298.) *omnibus mendicantibus* prohibuit sub poena nullitatis nova monasteria recipere vel recepta mutare vel alienare sine speciali et expressa *licentia Sedis Apostolicae* (149). Postea Conc.

(145) S. C. Ep. et Reg. 2. Iul. 1841. (de Redemptoristis); *Batlandier* l. c. p. 224. sq. 227. sq. 237.; *Anal. iur. pont.* l. c. col. 169. sq.; *Ferrari* l. c. p. 44.

(146) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 15. n. 16. 17. cap. 17. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 36. n. 28. sq.

(147) Cfr. c. 10. C. XVIII. q. 2. et c. 4. C. XIX. q. 3.; *Hefele* l. c. t. II. p. 509. 525.; *Fagnan.*, Com. in cap. 1. X. de inst. III. 7. n. 55. sq.

(148) Cfr. c. 27. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 12. C. XVIII. q. 2.; c. 18. Conc. Epaon. (a. 517.) = c. 11. C. XVI. q. 3.

(149) Cfr. quoque cap. 3. de poenis V. 8. in Clem. Quodsi *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. c. 1. n. 9. ex cit. cap. unic. de excess. Prael. in Sext. atque adeo ex cap. unic. § 1. de relig. dom. III. 17. in Sext. deducit *omnes regulares nunc* sine licentia *Sedis Apostolicae* non posse erigere novos conventus, *huiusmodi* argumentatio a *Fagnano* l. c., *Bouix* l. c. t. I. p. 252. sq., *Scherer* l. c. t. II. p. 789. recte non admittitur. Perperam enim id, quod cit. tit. de excess. Prael. ob speciales rationes statutum fuerat de *solis mendicantibus*, ad omnes regulares etiam monachos et canonicos clericosque regulares extenditur. Multo minus canon ille singularis Conc. Lugd. II. (a. 1274.) = cap. unic. de dom. rel. in Sext. de

Trident. Sess. XXV. cap. 3. de reg. solummodo commemorat *licentiam Episcopi loci*, sine qua ordines religiosi monasteria erigere nequeant, non sublato iure antiquo saltem quoad ordines vere mendicantes praesertim Fratres Minores de observantia et Capuccinos. Clemens VIII. Const. « *Quoniam* » 23. Iulii 1603. et Gregorius XV. Const. « *Cum alias* » 17. Aug. 1622. maxime urgent *licentiam Episcopi*; imo Urbanus VIII. Const. « *R. Pontifex* » 28. Aug. 1624. speciatim revocavit omnia privilegia erigendi conventus *absque licentia Ordinarii loci*. At postquam Innocentius X. Const. « *Instaurandae* » 15. Oct. 1652. pro Italia et insulis adiacentibus, non ubique ad *singula monasteria* omnium religionum erigenda requisivit *specialem* (non generalem) et expressam *licentiam Sedis Apostolicae, ex praxi styloque Curiae Romanae* (150) necessitas huiusmodi *licentiae apostolicae in favorem regularium* et propter ipsorum *exemptionem* et ad *praecavendas* quereias merito transiit in disciplinam *universaliter* vigentem. Quae disciplina per Leon. XIII. Const. « *Rom. Pontifices* » 8. Maii 1881. in quamplurimas regiones *extensa* accepit gravissimam approbationem (151). Beneplacitum Sedis Apostolicae speciatim est necessarium in *erigendo* unoquoque *monasterio monialium* (sensu stricto), praesertim postquam ob vota solemnia et clausuram monialium aliaque adiuncta inde a Pio V. iuris rigor auctus est (152).

solis *quibusdam* religionibus mendicantibus *extinctioni* subiectis, applicari potest ad omnes ordines religiosos *vitae* atque *universali propagationi* destinatos. Cfr. Act. S. Sed. vol. I. p. 721. sq. 726. 729. sq.; Biederlack l. c. p. 168. not. 3.

(150) *Benedict. XIV.* l. c.; *Bizzarri* l. c. p. 82. sq.; Act. S. Sed. vol. I. p. 714. sq.

(151) Quae *licentia apostolica* certe ad erigenda *hospitia saecularia* non requiritur, sed consensus Ordinarii loci sufficit; secus dicendum, si *hospitia vere regularia* sint erigenda. Cfr. Alex. VII. Const. « *Alias* » 12. Februarii 6. Aug. 1663.; *Bened. XIV.* l. c.; *Piat* l. c. t. II. p. 278. sq.; *Ferrari* l. c. p. 44.

(152) *Ferraris* l. c. v. Moniales art. 2. n. 6.; *Bizzarri* l. c. p. 85. not. 1. p. 6. 549. sq. 650. sq.; *Piat* l. c. p. 281.; tandem etiam *Fagnan.* l. c. n. 69. sq. et Com. in cap. 19. X. de off. iud. ord. I. 31. n. 53.; *Bouix* l. c. p. 249. sq. 305. sq.; Acta S. Sed. vol. I. p. 728. sq. vol. XXVII. p. 636., ubi S. C. Ep. et Reg. 22. Mart. 1895. rigidiorum quandam sententiam consultoris non admisit.

617. Consensus Episcopi loci *expressus* verbis vel *factis* concludentibus, qui ex decreto Concilii Tridentini atque allegatis Constitutionibus Clementis VIII., Gregorii XV., Urbani VIII. fuit necessarius ad erectionem omnium monasteriorum tam virorum quam mulierum, etiam non mendicantium salvis specialibus privilegiis apostolicis, nunc quoque *praeter* licentiam Sedis Apostolicae requiritur sive *viva voce* sive melioris probationis causa *scripto* datus, ut patet ex cit. Leonis XIII. Const. « *Rom. Pontifices* », et ad vitandas inutiles ambages convenienter petitur, *antequam* ad Sedem Apostolicam recurratur (153).

618. Quae duplex licentia Sedis Apostolicae et Ordinarii loci ex disciplina vigente etiam est necessaria, si conventus legitime erectus in alios *usus* sit *convertendus*, qui limites *interioris* administrationis *excedant* atque in primitiva licentia non fuerint contenti; v. g. si nova aedificanda sit *ecclesia* vel simplex hospitium convertatur in collegium pro discipulis saecularibus, non vero, si salvis foundationis legibus novitiatus fiat domus studiorum pro regularibus (154). Quae lex non obligat in simplici *translatione* conventus ex uno *situ* in alium *eiusdem loci* vel civitatis, nisi res recidat in novam foundationem vel iura aliorum regularium laedantur (155), nec in mera *reaedificatione* vel *recuperatione* domus religiosae, in quam regulares ius antiquum *legitime* (v. g. ob liberum discessum vel decretum pontificium) nunquam amiserunt v. g. per iniustam expulsionem (156).

(153) Pii IX. epist. ad Arch. Paris. 26. Oct. 1865.; Leon. XIII. Const. « *Rom. Pontifices* »; *Piat* l. c. p. 270. 276. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 260. sq.; *Piat* l. c. p. 273. not. 1. de praxi S. C. Ep. et Reg.

(154) Cap. unic. de excess. Prael. V. 6. in Sext. iunct. Leon. XIII. Const. « *Rom. Pontifices* »; *Piat* l. c. p. 280.; supra h. t. III. n. 430. not. 14.

(155) S. C. Ep. et Reg. 9. Maii 1642. et 14. Dec. 1635.; *Piat* l. c. p. 285., *Bouix* l. c. p. 258. sq. At cum *Ferrari* l. c. p. 46. fatendum est Leon. XIII. Const. « *Rom. Pont.* » etiam translationibus in *eodem loco* non favere, et in praxi ordinarie iam propter alienationem *prioris* domus licentia Sed. Apost. requiretur.

(156) S. C. Ep. et Reg. 17. Nov. 1617.; S. C. Ep. et Reg. 7. Martii 1890. In Act. S. Sed. vol. XXII. p. 688. sq.; *Piat* l. c. p. 680. sq.; *Bouix* l. c. p. 309. 354. sq. 364. sq., ubi tamen in iuribus regularium defendendis videtur modum excedere, si *diuturno* tempore circumstantiae peni-

619. Si novi conventus *congregationum religiosarum* sint erigendi, specialis et expressa licentia *Sedis Apostolicae* regulariter non est expetenda, sed consensus expressus *Ordinarii loci*, qui requiritur (157), plane sufficit, nisi de domibus quibusdam singularis exceptio sit statuta v. g. de erectione *vel* translatione domus *novitiatus*, de *translatione* domus *principalis*, de *erectione* domorum pii instituti in *terrīs missionum* (158).

620. Antequam *Episcopus* concedat licentiam ad erigendum novum conventum congruae *sustentationi duodecim* religiosorum provisum sit necesse est. Quodsi conventus ad illum numerum non pertingat, certe non illico prohibetur, sed « *formatus* » non est, atque etiamsi pertineat ad religionem exemptam, minime gaudet privilegio exemptionis a iurisdictione episcopali (159). At S. Congregatio Ep. et Reg. non solet urgere, ut Episcopi *utantur* iure suo visitandi conventus minores sive non formatos ordinum exemptorum, nisi numerus sit valde exiguus v. g. infra sex, vel speciales circumstantiae id exigant, imo interdum expresse *suadet*, ut Episcopi ab exercitio iuris *abstineant* (160).

tus sunt mutatae, ob quas arbitraria recuperatio conventus omissis omnibus solemnitatibus menti et praxi *Sedis Apostolicae* non videtur esse satis conformis.

(157) S. C. Ep. et Reg. 6. Iun. 1860. ad 17., 27. Iul. 1860. ad 7.; *Battandier* l. c. p. 235. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 257. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 282.

(158) S. C. Ep. et Reg. 23. Maii 1850. ad 7., 10. Febr. 1890. ad 10., 9. Iun. 1873. ad 23.; *Battandier* l. c. p. 68. 183. sq. 195. 202. sq. 236. sq.

(159) Greg. XV. Const. « *Cum alias* » 17. Aug. 1622.; decr. S. C. C. ab Urban. VIII. confirm. 21. Iun. 1625. § 14. cum declar. n. 19.; Innoc. XII. Const. « *Nuper* » 23. Dec. 1697. § 10.; *Bizzarri* l. c. p. 679. sq. 370. 396. sq.; *Bouix* l. c. p. 303. sq.; *Ferraris* l. c. v. Conventus art. 1. n. 28. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 16.; *Leinz* in Arch. f. k. K. t. 69. p. 55. sq., de supernumerariis in conventibus. Quo in iure ab Urbano VIII. constituto quoad conventus *post* d. 21. Iun. 1625. fundandos certe nihil est immutatum per Leon. XIII. Const. « *Rom. Pontifices* », ubi in parte *historica* mitior sententia de sufficientia sex sociorum ad servandam exemptionem generaliter videtur asseri. At ex citata Const. Leonis XIII. et responsis S. C. de Prop. F. ibidem allegatis indubitanter colligitur regulares etiam in parvis conventibus sive residentiis vel hospitibus *missionum* commorantes esse exemptos a iurisdictione Ordinariorum. Cfr. quoque Collect. S. C. de Prop. F. n. 410. 412.

(160) S. C. Ep. et Reg. 20. Mart. 1857. 16. Mart. 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 155. 151. sq.; S. C. C. 26. Aug. 1873. l. c. vol. VII. p. 626. sq. 630.; S. C. Ep. et Reg. 12. Maii 1741. apud *Bizzarri* l. c. p. 396. sq.

Qui numerus *duodenarius* in erigendis monasteriis *monialium* (i. e. votorum solemnium cum pontificia clausura) ex constanti praxi S. C. Ep. et Reg. *strictè* et *absolute* requiritur (161).

621. Praeter *alia requisita* (162) ad conventum legitimum necessaria *Episcopus* praevidere examinare debet, num iura et privilegia *tertiarum* personarum praesertim regularium non laedantur (163). Quodsi Ordinariis loci iam aliunde constet novos conventus religiosos absque detrimento aliorum posse erigi v. g. dotata monasteria monialium, sine ulterioribus formalitatibus et citationibus potest (164), imo debet dare licentiam ad novi conventus aedificationem (165), nisi aliunde obstet legitimum impedimentum, salvo quoque iure regularium *appellandi* ad Sed. Apost. v. g. ad S. C. Ep. et Reg. cum effectu *suspensivo*. At si Ordinario loci de illo detrimento non satis constat, ad erectionem novi conventus praesertim mendicantium non est procedendum, nisi vocati et auditi fuerint talique erectioni consenserint Superiores aliorum conventuum illius loci et per quatuor milia passuum circumvicinorum *aliique* interesse habentes (166). Quamvis inter illos « *interesse habentes* » saltem regulariter *parochi* loci non comprehendantur (167), tamen ex aequitate canonica est concedendum illos parochos, qui vel ipsi ex *solis* spontaneis oblationibus fidelium recipiunt congruam sustentatio-

(161) S. C. Ep. et Reg. 6. Iun. 1605. iunct. 5. Maii 1690. 27. Aprilis 1855.; *Piat* l. c. p. 281.; *Ferraris* l. c. v. Moniales art. 2. n. 6.; *Bizzarri* l. c. p. 548. sq. 650. sq. 691.; *Bouix* l. c. p. 307. sq., ubi ob non cognitam praxim S. C. Ep. et Reg. haesitat.

(162) Conc. Trid. Sess. XXV. c. 5. de reg.; *Bizzarri* l. c.; S. C. C. mense Iul. 1586.; *Piat* l. c. t. II. p. 281. sq.

(163) Clem. VIII. Const. « *Quoniam* » 23. Iul. 1605.; Greg. XV. Constitut. « *Cum alias* » 17. Aug. 1622.; *Piat* l. c. p. 284. sq., ubi disserit de privilegio « *cannarum* » (canna = 2. metra et 23 cent.) ordinibus religiosi concessio, intra quas possint vel non possint aedificare conventum.

(164) Cit. Const. Greg. XV.; *Reiffenstuel* l. c. n. 42.; *Bouix* l. c. p. 266. sq. 307.; *Piat* l. c. p. 275.

(165) Greg. XV. cit. Const. « *Cum alias* » § 4.; *Reiffenstuel* l. c. n. 50.; *Piat* l. c. p. 276.; *Bouix* l. c. p. 262. sq.

(166) Cfr. cit. Const. Clem. VIII. et Greg. XV.; *Piat* l. c. p. 272. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 28. sq., ubi tamen n. 30. 35. 36. 41. nonnullas assertiones minus accuratas tenet.

(167) *Bouix* l. c. p. 268. sq.; *Piat* l. c. p. 272.

nem, posse habere iustam causam querendi de *vera iurium laesione* (168).

Scholion. Licentia potestatis *civilis* ad erectionem novi conventus neque ex natura rei neque iure ecclesiastico requiritur, nisi iure speciali (cfr. v. g. concord. Austr. a. 1855. art. 28.; *Nussi*, Conventiones p. 146. sq.) praescribatur. Neque interventio auctoritatis saecularis necessaria est, ut conventus habeat personalitatem iuridicam sive collegii sive causae piae; illam enim acquirit ipsa erectione *canonica*. At de facto illa licentia vel solo iure civili praescripta temere non est negligenda, ut gravia incommoda vitentur; imo quatenus videatur esse opportunum, etiam expressa recognitio vel concessio iuris corporationis in foro civili poterit implorari. Cfr. *Aichner*, Compend. iur. eccles. p. 469. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 732. sq. 790. sq. 749. sq.; *Meurer*, D. Begriff u. Eigenth. an h. Sach. t. II. p. 227. sq., cuius opiniones de personalitate iuridica Ecclesiae vel institutorum ecclesiasticorum probari nequeunt.

622. Lex de duodenario numero in erigendis conventibus congregationum votorum simplicium, quae exemptae esse non solent, certe in rigore iuris non obligat. At cum *tres* tantum faciant collegium, S. C. Ep. et Reg. 26. Iun. 1870. curandum esse rescripsit, « *ut in domibus pii instituti saltem tres sorores simul commorentur, usquedum numerus augeri nequeat* ». Porro observantia regularis in parvis conventibus difficulter custoditur; ideo eadem S. C. 25. Apr. 1896. ad 17. in singulis domibus instituti cuiusdam « *quatuor saltem sorores* » commorari iussit. Imo omnino desiderandum est, ut etiam in conventibus illarum congregationum *saltem sex* sodales commorentur (169).

623. Solemnitates praescriptae in erectione novi conventus virorum regularium vel monialium etiam servandae sunt in *innovatione*, quae in novam erectionem redundat, v. g. si ex uno

(168) Cap. 1. sq. X. de nov. op. V. 32.; *Bouix* l. c. p. 301. in illa limitatione admittenda tandem convenit cum *Reiffenstuel* l. c. n. 33., ubi is *unice* defectum *sustentationis* in favorem parochi adducit. At in probatione *defectus* congruae sustentationis vel *laesionis strictorum iurium parochialium* recursus parochorum ad Sedem Apostolicam raro habebit felicem exitum. Cfr. S. C. C. 12. Mart. 1693.; *Bouix* l. c. p. 287. sq.

(169) *Baltandier* l. c. p. 236.

conventu principali prodeant alumni ad fundandum conventum filialem (170). Secus dicendum, si innovatio regimen internum non excedat aut eiusmodi sit, ut solam requirat interventionem auctoritatis *pontificiae* v. g. in commutanda voluntate fundatorum vel unione quadam bonorum perficienda (171).

624. Conventus virorum regularium vel monialium legitime erecti, *iniusta vi guberniorum civilium* supprimi nequeunt, sed salva manent ipsorum iura, nisi forte Sedes Apostolica aliter disposuerit, vel saltem quoad usum iurium non amplius verificentur *conditiones* ipso iure canonico statutae (172). Neque etiam *ab ipsis regularibus* propria auctoritate deserui vel dissolvi sive alienari possunt (173), nisi in casibus ipso iure iam concessis (174) aut obtento speciali indulto apostolico (175) et forma canonica servata (176). Cuinam *bona temporalia* conventus suppressi vel dissoluti cedenda sint, eruendum est aut ex ipso indulto apostolico aut ex natura illorum bonorum temporalium, quae forte conventui solummodo in administrationem et usum quendam fuerunt concessa, vel potius ex vero iure domini sive absolute libero sive fundatorum pia voluntate multum limitato (conditionato) propria sunt (177).

(170) Cfr. v. g. « *Charta caritatis* » Cisterciensium cap. 3. « *de generatione filiarum Abbatiarum* »; Heimbucher l. c. t. I. p. 221. sq.; Act. S. Sed. vol. XXII. p. 688. sq. in caus. Hildesheim. d. 7. Mart. 1890. a S. C. Ep. et Regul. decisa.

(171) Cap. unic. de excess. Praelat. V. 6. in Sext. (quod per se de solis mendicantibus agit) iunct. Leon. XIII. cit. Const. « *Romanos Pontifices* »; Gallemart, SS. Conc. Trid. p. 724. n. 16.

(172) Syllab. Pii IX. prop. 52. 53.; R. I. 52. 64. in Sext. iunct. S. R. C. 17. Dec. 1857. 20. Dec. 1864. et 17. Dec. 1875.; S. C. Ep. et Reg. 14. Dec. 1855.; S. C. C. 8. Ian. 1867. 21. Aug. 1869.; S. Poenit. 28. Iunii 1866. 18. Apr. 1867. 27. Apr. 12. Sept. 1872. 21. Iun. 1880.; S. C. super discipl. reg. 5. Aug. 1872.; S. C. Ep. et Reg. 30. Iul. 1881.; Bouix l. c. p. 345. sq.; Piat l. c. t. I. p. 209. sq. t. II. p. 677.; Act. S. Sed. l. c.

(173) Cap. unic. de excess. Praelat. V. 6. in Sext. iunct. cap. unic. de reb. III. 4. in Extrav. com.; Piat l. c. p. 282. sq.; Scherer l. c. p. 853. sq.

(174) Leon. XIII. Const. « *Rom. Pont.* » iunct. Conc. prov. Westmonaster. (a. 1855.) in Collect. Lac. t. III. col. 981. VI. VII.

(175) Cfr. cit. text. in not. 173. h. tit.

(176) Conc. plenar. Baltimor. II. (a. 1866.) in Collect. Lac. t. III. col. 509.; Conc. prov. Westmon. II. (a. 1855.) l. c.

(177) Piat l. c. p. 282. sq.; Scherer l. c. p. 747. 732.

Episcopi quoque ad suppressendum conventum sive independentem sive membrum universalis ordinis religiosi a Sede Apostolica approbati ex disciplina nunc vigente penitus incompetentes sunt (178). At absque beneplacito Sedis Apost. suppressere possunt institutum quoddam religiosum sola approbatione Ordinarii loci erectum et forte ad unum conventum in dioecesi limitatum, nisi forte sibi tribuant potestatem *alienandi* Episcopis ex iure proprio non permissam (179).

Romani autem Pontifices quemadmodum *universam* religionem vel congregationem religiosam a Sede Apostolica approbatam, ita a fortiori *conventus particulares* sive independentes sive ordini religioso aggregatos suppressere atque de eorum personis atque bonis disponere valent (180).

§ 3. DE INGRESSU IN ORDINEM RELIGIOSUM.

625. Post explicatam *institutionem* legitimam religionis vel congregationis religiosae iam disputandum est, qua ratione ordo religiosus *actu constituitur* (181) sibi *incorporet membra* (182). Quae incorporatio *praeparatur* per legitimam admis-

(178) Quae auctores quidam in favorem illius *iuris Episcoporum* afferunt, aut non sunt ad rem aut a disciplina nunc vigente de *alienatione* etc. omnino aliena v. g. cap. 5. X. de relig. dom. III. 36.; cap. 7. X. de neg. saec. III. 50. Cfr. *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 260. not. 22.; *Scherer* l. c. t. II. p. 853. not. 67. 68.

(179) Cfr. Leon. XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900. cap. I. n. 6.; h. tit. n. 612. not. 137. Si veteres auctores (cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 25. sq.) ex cap. 5. X. de rel. dom. III. 36. deducunt ius Episcopi in perpetuum *mutandi* ecclesiam regularem in saecularem, haec nunc sunt antiquata; hinc ex disciplina vigente ad hunc scopum Sedes Apostolica est adeunda et Episcopo in casu necessitatis urgentis solummodo provisorie quaedam dispositio est permissa. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 9. Iul. 1880.

(180) Cfr. v. g. Urbani VIII. Const. « *Singulari* » 12. Sept. 1629.; Clem. XIII. Const. « *Nuper* » 9. Maii 1761.; *Piat* l. c. t. I. p. 209. sq.; *Scherer* l. c. p. 853. not. 68. 70. p. 746. sq.

(181) V. g. Societas Iesu per Pauli III. Const. « *Regimini* » 27. Septemb. 1540. iam fuerat ut religio *approbata*, sed non nisi mense Aprile anni sequentis 1541. per electionem Generalis et professionem solemnem sociorum *actu* et perfecte constituta est vera formalisque religio. Cfr. *Heimbucher* l. c. t. II. p. 49. sq.

(182) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 5. cap. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 31.

sionem postulantium, *imperfecte inchoatur* per ingressum in *novitiatum* sive probationem, denique vere et proprie perficitur per *professionem* votorum simplicium vel solemnium.

I. De admissione postulantium.

626. Postquam quis vocationem suam (183) ad statum religiosum in determinato instituto suscipiendum mature examinavit *propositumque prudenter et libere* cepit (184) forte *voto* confirmatum (185) ingrediendi illam religionem vel congregationem religiosam, iam propositum vel votum executioni mandandum est per *petitionem* admissionis *competentibus* Superioribus instituti religiosi a postulante rite *praesentatam* et *examinatam*, ut de *habilitate* candidati constet, et receptio legitime *concedi* vel *differri* vel *negari* possit. Quare hoc loco de *tribus* inquirendum est scilicet, quatenus personae sint *habiles obtinendae* admissionis, qui *Superiores* competentes habeantur ad concedendam admissionem, quae *forma* in admittendis postulantibus sit servanda.

627. *Habiles personae*, quae in ordinem religiosum admitti possunt, sunt omnes eaeque solae, quotquot vel ex iure divino vel iure ecclesiastico vel specialibus statutis ordinis religiosi propter impedimentum *dirimens* aut *impediens* a *valida* aut *licita* receptione non prohibentur. Nam quilibet fidelis *per se* est capax perfectionis christianae, ad quam ordines religiosi tendunt (186).

de regular. n. 23. sq.; *Baltandier* l. c. p. 46. sq.; *Heimbucher* l. c. t. 1. p. 128. sq. 210. 212.

(183) *S. Thom.*, Summ. theol. II^a. II^{ae}. q. 189. a. 1. sq. 10.; *Suarez* l. c. cap. 4. n. 1. cap. 8. n. 5.; *Schmalzgr.* l. c.; *Piat* l. c. t. I. p. 32. sq.; *Ferrari* l. c. p. 67. sq.

(184) *S. Thom.* l. c. a. 5. 9.; *Suarez* l. c. cap. 8. n. 1. sq. 6. sq. cap. 2. 3.; *Piat* l. c. p. 36. 38. sq.

(185) *S. Thom.* l. c. a. 2. 3. 4.; *Suarez* l. c. l. 4. cap. 1. sq.

(186) *Suarez* l. c. l. 5. cap. 4. n. 1. 2.; *Schmalzgr.* l. c. In recentioribus congregationibus religiosis S. C. Ep. et Reg. v. g. 7. Sept. 1897. speciali divisioni impedimentorum insistere solet: « *Deux classes impedimentorum ad habitus susceptionem et professionem emittendam accurate et distincte recenseantur, quarum una continet impedimenta S. Sedi reservata* (v. g. in feminis illegitimi natales, status viduitatis, professio in alio instituto emissa, aetas minor quindecim vel maior triginta annis, debita supra

628. *Ex iure autem divino vel ex natura rei prohibentur:*

I. *Amentes*, furiosi, fatui alique usu rationis in *perpetuum* carentes (187), item *infantes*, antequam ad usum rationis pervenerunt (188); nam incapaces sunt deliberationis et consensus,

vires facultatum), altera, quae *instituti auctoritati subduntur* ». Cfr. *Battandier* l. c. p. 52. sq. (de congr. femin.) et p. 239. sq. (de congr. viror.). Ecclesia impedimenta *legitime* constituta, quibus quis ab admissione in ordine religioso arcetur, optimo iure approbat; at simul anathemati quoque i. e. excommunicationi nemini reservatae eos subiicit, « *qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem vel accipiendi vel voti emittendi quoquo modo sine iusta causa impediunt* » (cfr. Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 18. de regul. iunct. c. 10. § 1. C. XIX. q. 3.; c. 2. C. XX. q. 2.; c. 16. C. XXXII. q. 2.; *Piat* l. c. p. 44. sq.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 5. cap. 9. n. 9. sq.; *Hollweck*, D. kirchl. Strafges. p. 260.) neque ullo modo vim atque valorem tribuit impedimentis a *potestate civili* (Gregor. M. a. 598. c. unic. D. 53.) statutis v. g. de necessitate consensus parentum vel tutorum pro minoribus. Cfr. v. g. *Aichner*, Compend. iur. eccl. § 137. not. 8.

(187) Cap. 15. X. de reg. III. 31.; *Schmalzgr.* l. c.; *Suarez* l. c. cap. 4. n. 3. 4.; *Piat* l. c. p. 50. sq.; *Ferrari* l. c. p. 55. sq.

(188) Cfr. de infantibus et impuberibus a parentibus olim monasteriis *oblatis*: Decret. Grat. C. XX. q. 1. 2.; c. 6. X. de vit. et honest. III. 1.; cap. 2. 11. 12. 14. X. de regular. III. 31. *Principia* de illo instituto oblatorum nunc antiquato exponunt: *S. Thom.* l. c. a. 5.; *Suarez* l. c. cap. 2. 3.; vicissitudines historicas recensent: *Seidl*, D. Gottverlobung von Kindern; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 90. 102. 129.; *Kirchenlex.* v. v. Oblati, Oblatae; *Bened.* XIV., De Synod. dioec. l. VI. cap. 3. n. 2. sq. Qua in re antiquiores quidam canones (cfr. v. g. c. 1. 2. 3. 6. C. XX. q. 1.) atque scriptores (cfr. *Rhuban. M.*, De oblat. pueror., *Migne*, P. L. CVII. 419.) duriora videntur continere verba, quasi istis pueris *absoluta* quaedam et *perpetua* obligatio ad statum religiosum fuerit imposita. At quamvis devotio et voluntas parentum in rigore iuris potuerit efficere, ut impubes usque ad adeptam pubertatem debuerit *manere* et *habitare* in monasterio educationis causa, tamen absque manifesta absurditate nemo invitus per *alienam voluntatem* potuit fieri *monachus*. Nam status religiosus essentialiter requirit tria vota substantialia ab ipso religioso personaliter emissa, (cfr. *Schmalzgr.* l. III. t. 31. n. 150. sq.), neque ullo modo quis votis ab alio nuncupatis ligari potest. Quare ex c. 8. 9. C. XX. q. 1.; cap. 1. 2. 8. 11. 12. 14. X. de regul. III. 31. et genuina doctrina canonica (cfr. *Suarez* l. c. cap. 2. n. 1.; *Schmalzgr.* l. c.) impuberes, postquam ad annos pubertatis pervenerunt, sui iuris erant quoad amplectendum statum vitae, ideoque cogi non poterant absque sua voluntate ad assumendum habitum et emittendam professionem religiosam, ut evidenter *supponit* Concilium Tridentinum Sess. XXV. cap. 17. de regul. Neque ullo unquam tempore praeter *personalem* professionem religiosi sive *expresse* sive *tacite* emis-

sine quibus nec probatio nec professio votorum *valorem* habere possunt.

II. *Temere* postulantes admissionem absque sufficienti *cognitione* et *deliberatione*, ex *motivis* mere humanis atque adeo *perversis*, (cfr. Sixt. V. Const. « *Cum de omnibus* »; Ferrari l. c. p. 67. sq.); sine perfecta *libertate*, imo forte vi metuque iniusto compulsi. (Cfr. Suarez l. c. tract. VII. l. 5. cap. 8. 9.). Quod periculum coactae admissionis cum praesertim in *mulieribus* immineat, Ecclesia specialibus legibus atque censuris studuit impedire omnem *coactionem* mulierum: non solum ad emittendam professionem religiosam, sed *etiam* ad ingrediendum monasterium *vel* ad suscipiendum habitum cuiuscunque religionis, praeterquam in casibus in iure expressis. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 17. 18. de regul.; Piat l. c. t. I. p. 39. sq.; Hollweck, D. kirchl. Strafg. p. 259. sq.

III. *Matrimonio iuncti* (189), postquam matrimonium iam consummarunt (190), nisi adsit iusta causa *perpetui* divortii (191), vel alter coniux validum consensum dederit legitime non revocatum (192); secus vel ipsa *professio* secuta omnino

sam *alius* modus legitimus existere potuit *ingrediendi* ordinem religiosum cum obligationibus huic statui adnexis. Cum praxis non semper esset conformis iuri, atque praepotens voluntas parentum laederet libertatem filiorum *etiam* post adeptam pubertatem, paulatim ex saeculo undecimo institutum oblatorum merito in desuetudinem abiit.

(189) Cfr. libr. III. tit. 32. de conversione coniugatorum, ubi per modum appendicis ad titulum praecedentem ius constitutum de *speciali* illa quaestione *conversionis* coniugatorum ad statum religiosum continetur, simulque ob rei connexionem pauca quaedam capita inseruntur de legitima promotione viri uxorati ad *ordines maiores*; commentator. iur. Decret. in h. t. 32. v. g. Schmalzgr.; Wernz, Ius. Decret. t. II. n. 127.

(190) Cfr. c. 17. sq. C. XXVII. q. 2.; cap. 4. 12. 13. X. de conv. con. III. 32.; Schmalzgr. l. III. t. 31. n. 24. tit. 32. n. 19. sq.; Suarez l. c. cap. 4. n. 5. sq.; Piat l. c. p. 58. sq.; Heimbucher l. c. t. I. p. 90.; Battandier l. c. p. 57., ubi ex iteratis responsis S. C. Ep. et Reg. probat novitias recentiorum congregationum votorum simplicium debere afferre testimonium status liberi a vinculo matrimonii.

(191) Cfr. c. 21. C. XXVII. q. 2. (S. Gregor. M. a. 601.); cap. 13. 16. 19. X. de conv. con.; cap. 21. X. eod. tit. iunct. cap. 6. X. de divort. IV. 19.; Schmalzgr. l. c. t. 32. n. 20.; Ferrari l. c. p. 57. sq.

(192) Cfr. c. 20. sq. C. XXVII. q. 2.; c. 2. C. XXXIII. q. 5.; cap. 1. 13. 16. 17. X. eod. tit.; Schmalzgr. l. c. n. 19. 21. sq.; Suarez l. c. cap. 4. n. 6. sq.; Piat l. c. p. 61. sq.

invalida est (193). Praeterea iidem coniuges si *religionem* ingredi velint, *legitimam* quoque *formam* observare debent. Quare imprimis *licentia* Episcopi interveniat necesse est (194). Insuper altera pars in saeculo manere nequit, si sit iuvenis *aut* provec-tae quidem aetatis, sed suspecta de incontinentia; eo enim in casu *ipsa quoque* religionem ingredi tenetur. Quodsi provec-tae sit aetatis *nec* suspecta de incontinentia, *in saeculo* manere non prohibetur, *dummodo* emittat saltem votum castitatis in mani-bus Episcopi et coram testibus (195). Quae duae conditiones de forma ad *licitum*, non ad *validum* ingressum requiruntur; clau-sula enim irritans non est statuta (196).

Quo impedimento ingrediendi formalem religionem vel re-ligiosam congregationem non detinentur *sponsi*, qui solummodo contraxerant valida *sponsalia de futuro* (197). At *coniuges*, quo-rum matrimonium *vere* mansit *ratum*, etiamsi *altera* pars sit invita, solummodo in formalem religionem, non quaecumque institutum religiosum votorum simplicium et insuper servatis conditionibus in iure praescriptis ingredi possunt. Etenim pro-fessio votorum simplicium non solvit matrimonium ratum, id-eoque altera pars *invita* per laesionem stricti sui iuris et contra tenorem legum ecclesiasticarum ad perpetuum cogeretur coelibat-um (198).

(193) Cap. 1. 4. 8. 12. X. eod. tit.; *Suarez* l. c. n. 9. sq. 15. sq., ubi recte monet nequaquam unumquodque impedimentum, quod irritet *professionem*, etiam irritare vel ipsum primum *ingressum* in ordine ad *va-lidum* novitiatum *inchoandum*, nisi id ex natura rei v. g. in amentibus sequatur vel iure positivo Ecclesiae vel ordinis religiosi sit statutum. Quare si *ante* professionem suppleatur *conditio* requisita v. g. in casu *licentia* mariti, quae ab initio novitiatus *non* fuerat data, novitiatus ita *inchoatus* in ordine ad professionem est *validus*.

(194) Cfr. c. 23. C. XXVII. q. 2. = c. 36. Conc. Rom. (a. 826.); cap. 1. X. de conv. con.; *Schmalzgr.* l. c. n. 32.; *Piat* l. c. p. 65. sq.

(195) Cap. 8. X. de conv. con.; *Schmalzgr.* l. c. n. 33. sq. 37.; *Piat* l. c. p. 60. sq.

(196) *Schmalzgr.* l. c. n. 33. sq., ubi tamen n. 36. minus accurate explicat cap. 1. X. de conv. con., si pars in saeculo manens ne *votum* quidem *castitatis* emisisset; *Piat* l. c. p. 65. sq. not. 7. p. 64. not. 1.

(197) Cfr. l. IV. t. 1. de sponsal. et matr. et comment. in h. t.; *Gasparri*, De matrimon. n. 92. sq.; *Biederlack* l. c. p. 24.

(198) Cap. 2. 7. 14. X. de conv. con.; cap. 16. X. de spons. IV. 1.;

IV. *Professi*, qui ligantur vinculo professionis in *alia religione* factae, nisi agatur de casibus, quibus *transitus* ad aliam religionem ex iure vel indulto apostolico est permissus (199). Nam iste transitus ad novam religionem est *directe* oppositus *traditioni* in priorē religione factae.

V. *Servi* sine licentia domini, quia sui iuris non sunt atque per ingressum in religionem potestati domini sese iniuste subducunt; quare domino intra triennium reclamanti fuerunt restituendi (200).

VI. *Gravati magno aere alieno* supra vires suarum facultatum (201). Nam obligatio solvendi debita fundatur iure naturali et consiliis evangelicis est praeferenda salvis limitationibus

Conc. Trid. Sess. XXIV. can. 6. de ref. matr.; in ed. Richt. C. Tr. p. 284. sq. S. C. C. in caus. Placent. 3. Febr. 1725., in caus. Neapol. 11. Apr. 18. Iul. 1761., in caus. Neapol. 28. Apr. 1770. 18. Iul. 1772.; Schmalzgr. l. c. n. 1. sq.; Biederluck l. c. p. 24.; Piat l. c. p. 58. sq.; Gasparri l. c. n. 1062.; Scherer l. c. p. 554. sq. not. 42. p. 799. not. 17.; ibidem minus recte tradit ut *doctrinam receptam*, ubi vel inter ipsos veteres scriptores existit *controversia*, nec satis distinguit factum *iustae* consumptionis ab *iniusta*, et argumenta solida a suis adversariis non afferri asserit, sed non probat. Cfr. Piat l. c.

(199) Cap. 5. 7. 10., 18. X. de reg. III. 31.; Suarez l. c. cap. 4. n. 12. sq.; Schmalzgr. l. III. t. 31. n. 224. sq.; Piat l. c. p. 177. sq.; Ferrari l. c. p. 59. 319. sq.; Buttandier l. c. p. 53. sq., ubi inter impedimenta admissionis etiam in *congregatione religiosa*, quae Sedi Apostolicae sunt reservata, refertur *professio perpetua in alio ordine vel instituto religioso* emissa. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 20. Aug. 1897. ad 11., 30. Septemb. 1891. ad 15.

(200) Cfr. c. 4. Conc. Chalced. (a. 451.) = c. 12. C. XVI. q. 1.; c. 3. C. XVII. q. 2. = Novell. 123. cap. 35. (a. 546.); Suarez l. c. n. 15. 16.; Schmalzgr. l. c. n. 23. 29. sq.; Ferrari l. c. p. 57.

(201) Sixt. V. Const. « *Cum de omnibus* » 26. Nov. 1586. iunct. Clem. VIII. Const. « *In suprema* » 2. Apr. 1602. § 3., qui nullitatem professionis debitis oneratorum a Sixto V. l. c. statutam sustulit, at prohibitionem illos recipiendi (cfr. quoque Clem. VIII. Decreta generalia 19. Mart. 1603. § 20.) et poenas contra Superiores ordinum religiosorum hac in re praevaricantes omnino salvas esse voluit; Suarez l. c. lib. 5. cap. 7. n. 1. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 25. 35. sq.; Piat l. c. p. 66. sq.; Ferrari l. c. p. 63. sq.; Buttandier l. c. p. 56., ubi S. C. Ep. et Reg. 2. Mart. 1861. ad 12. rescripsit *congregationi votorum simplicium*: « *Iuri communi repugnat admittere novitios, qui aere alieno gravantur eorumque debita ab instituto assumi* ».

ex natura rei ab omnibus admissis, scilicet si creditores in ingressum consentiant, nec ipse debitor in re vel in spe habeat, unde solvat debita, vel debita sint incerta, et restitutio pauperibus vel causae piae esset facienda. Nec debitor liberatur ab onere differendi ingressum, si *brevi tempore* et absque periculo animae suae ac alienae solvere potest. Quae obligatio *differendi* ingressum iuxta multos auctores urgeri nequit, si nonnisi post *longum* tempus sit *certa* spes solvendi debita, et ex dilatione ingressus oriatur periculum animae. At *generaliter* dici nequit moraliter impossibile, quod *certa spe* post longum tempus fieri potest, nec seclusis *specialibus* casibus ex dilatione imminet extraordinarium animae periculum. Insuper ob Sixti V. Const. cit. et statuta religiosorum ordinum et difficultates nostra aetate ex legibus civilibus timendas huiusmodi debitor vix inveniet benevolum receptorem (202).

VII. *Liberi*, quorum parentes in *extrema* vel etiam *gravi necessitate* sunt constituti, ingressum differre tenentur, donec illorum necessitati sit consultum; nam iure naturali liberi parentibus egentibus succurrere debent.

Vicissim *parentes*, si liberi ipsorum *educatione* et *ope* indigeant quoniam parentes pariter ex iure naturali liberis debent *alimenta* et *educationem* (203).

VIII. *Infideles* vel *non baptizati* (204), *haeretici*, *schismatici* (205), *excommunicati* (206), cum membra corporis Ecclesiae non sint, etiam in religiones vel congregationes religiosas admitti nequeunt.

629. *Ex iure ecclesiastico* impediuntur:

I. *Episcopi consecrati* vel *saltem confirmati*, etsi tantum ti-

(202) *Suarez* l. c. n. 11. sq.; *Schmalzgr.* l. c.; *Piat* l. c. p. 68.

(203) Cfr. c. 1. D. 30. = c. 16. Conc. Gangr. (a. 343.-381.); Clement. VIII. cit. Decret. gener. § 22.; *Suarez* l. c. cap. 5. 6.; *Schmalzgr.* l. c. n. 26. 40. sq.; *Piat* l. c. p. 51. sq.; *Ferrari* l. c. p. 61. sq.

(204) S. C. Ep. et Reg. 25. Nov. 1898. in Anal. eccl. t. VII. p. 284. sq.; *Piat* l. c. p. 147. — Quare eadem S. C. in animadversionibus ad constitutiones approbandas frequenter decrevit a postulantis testimonium baptismatis (imo etiam confirmationis) esse requirendum et exhibendum. Cfr. *Battandier* l. c. p. 57.

(205) *Ferrari* l. c. p. 14. 53. sq.

(206) *Suarez* l. c. cap. 4. n. 18.

culares, nisi R. Pontifex licentiam concedat. Nam si religionem ingrediuntur, ex *statu* perfectionis *exercendae* descendunt ad statum perfectionis *acquirendae*, porro dimittunt ecclesiam, cui vinculo matrimonii spiritualis uniti sunt atque renuntiant loco et dignitati; id, quod absque beneplacito apostolico facere prohibentur (207); secus professio videtur esse invalida (208). *Clerici Episcopis inferiores* non indigent licentia *Sedis Apostolicae*, ut religionem vel congregationem religiosam ingredi possint, nisi in casibus speciatim exceptis, v. g. certi alumni collegiorum pontificiorum vel ordinati titulo missionis (209).

Imo omnes clerici saeculares sive beneficiati sive curati etiam sine *licentia sui Episcopi* ipsoque contradicente religionem ingredi possunt (210). At saltem clerici curati vel beneficiati, antequam officium sibi commissum *deserant*, debent de suo consilio Episcopum *certiorem* reddere atque per congruum tempus, sed non nimis longum expectare, ut is parochiae vel officio ecclesiastico de novo pastore vel beneficiato providere possit (211). Porro cum ex iure communi nunc vigente nemo ad habitum religiosum admitti possit *sine litteris testimonialibus* sui Episcopi, etiam ex hoc capite *nullus clericus dioecesanus* plane inconsulto Ordinario discedere atque in ordinem religiosum ingredi potest.

Quae Benedict. XIV. cit. Const. « *Ex quo* » statuerat circa liberum ingressum clericorum saecularium in regularia instituta,

(207) Cap. 2. X. de transl. I. 7.; cap. 10. § 11. cap. 11. X. de renunt. I. 9.; cap. 18. X. de regular. III. 31.; *Schmalzgr.* I. III. t. 31. n. 24.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 6. cap. 8. n. 1. sq. 5.; *Piat* l. c. p. 72. sq.; *Ferrari* l. c. p. 59. sq.; *Battandier* l. c. p. 240.

(208) *Schmalzgr.* l. I. t. 9. n. 35.; *Piat* l. c. alique; at *Suarez* l. c. n. 7. sq. alique putant huiusmodi professionem tantum esse prohibitam, non irritam.

(209) Alex. VII. Const. « *Cum circa* » 20. Iul. 1660.; Instr. S. C. de Prop. F. 27. Apr. 1871. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 360. et 1179.

(210) Cfr. c. un. C. XIX. q. 1. = c. 50. Conc. Tolet. IV. (a. 633.); S. C. C. 26. Febr. 1695.; Bened. XIV. Const. « *Ex quo* » 14. Ian. 1747.; S. C. Ep. et Reg. 20. Dec. 1859.; S. C. pro neg. eccl. extraord. a. 1882. in caus. Passav.; *Schmalzgr.* l. c. n. 34.; *Bouix* l. c. p. 542. sq.; *Nilles*, De libertate religion. ingred.; *Piat* l. c. p. 74. sq. 43. sq.

(211) Bened. XIV. l. c.; *Schmalzgr.* l. c.; *Piat* l. c. p. 76.

etiam ad congregationes religiosas votorum simplicium sunt extendenda (212).

II. *Obnoxii ratiociniis reddendis* ratione administrationis publicae vel privatae, quam habent vel habuerunt, ne in religionis opprobrium, in Dei offensam et in scandalum plurimorum lis moveatur contra obligatos. Quae prohibitio Sixti V. tantum urget, si « *ex huiusmodi causa lis vel molestia eis sit iam illata, vel timendum sit, ne inferatur* », atque a Clemente VIII. tantum quoad eam partem revocata est, quae eorundem professionem invalidam declaraverat (213).

III. *Criminosi et infames* i. e. aliquorum criminum (publicorum), qualia sunt homicidia, furta, latrocinia vel alia similia aut graviora, ex actis publicis in foro saeculari vel ecclesiastico rei vel suspecti, aut qui propter ea damnati sint, aut ne damnentur, formidant. At ut in casu praecedente Clemens VIII. rigorem novae prohibitionis Sixti V. tantum sustulit quoad nullitatem professionis (214). Quibus criminosis generatim adnumerandi sunt omnes irregulares ex delicto (215), qui sunt admittendi inter novitios postea ad sacros ordines promovendos.

(212) S. C. Ep. et Reg. 28. Ian. 1837. ad tale quaesitum respondit: « *Affirmative, ne impediatur vocatio ad statum perfectiorem* »; Battandier l. c. p. 240. sq.; Piat l. c. p. 76. sq. Quare auctor Praelect. S. Sulp. et Bern. Schmid severiores sunt, si hoc ius restringunt ad ingressum in veram religionem.

(213) Cfr. c. unic. D. 53. (Greg. M. a. 598.); Sixt. V. cit. Constitut. « *Cum de omnibus* » iunct. Clem. VIII. Const. « *In suprema* » et cit. Decr. gener. § 20.; Suarez l. c. tract. VII. l. 5. cap. 7. n. 1. sq. 20. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 25.; Piat l. c. p. 69. sq.

(214) Sixti V. cit. Const. « *Cum de omnibus* » iunct. Const. « *Ad Romanum* » et Clem. VIII. Const. « *In suprema* »; Suarez l. c. n. 15. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 26.; Piat l. c. p. 71. sq.; Ferrari l. c. p. 67.; Battandier p. 57. allegat responsa S. C. Ep. et Reg. v. g. 19. Iul. 1895. ad 26., 25. Ian. 1895. ad 4., unde efficitur requisitum testimonium de bonis moribus a parocho, non a respectivo confessario postulantibus esse concedendum.

(215) Qua potestate dispensandi gaudeant Praelati regulares, ex privilegis singulorum ordinum religiosorum est eruendum. Cfr. Gasparri, De sacr. ordinat. n. 228. sq.; Battandier l. c. p. 243. refert responsum S. C. Ep. et Reg. 5. Mart. 1861. ad 11. congregationi religiosae presbyterorum immac. concept. Mariae datum: « *Pro admittendis novitiis, qui statum clericalem suscipere debent, si aliqua irregularitate delineantur, ut in art. 86. constitutionum, requiritur S. Sedis dispensatio* ».

Scholion. *Illegitime* geniti ex antiquo iure communi ab ingressu in religiosos ordines non fuerunt exclusi, atque vel ipsa irregularitas ex defectu natalium iam in antiquis Decretalibus tollitur solemnī professione religiosa in ordine ad sacros ordines usque ad *presbyteratum* legitime suscipiendos (216). At Sixtus V. Const. « *Cum de omnibus* » 26. Nov. 1587., cum illegitime nati non raro imitentur vitia parentum atque ob perversa motiva ad religionem confugiant, omnes ex *incestu* vel *sacrilegio* natos ab ipsa *valida admissione* et *professione* penitus reiecit.

Alii illegitime nati ad novitiatum et professionem admitti poterant, *si ex inquisitione legitime facta* constabat merita personalia candidati et utilitatem religionis supplere defectum natalium, salva tamen etiam in his *inhabilitate* « *ad gradus, honores et dignitates sui ordinis obtinendas* » (217).

At ipse Sixtus V. Const. « *Ad Romanum* » 21. Oct. 1588. iam declaravit *legitimos per subsequens matrimonium* in sua prohibitionē non comprehendī. Denique Gregorius XIV. Const. « *Circumspecta* » 15. Mart. 1591. ita moderatus est Constitutiones Sixti V., ut generatim quosvis illegitime procreatos ad habitum et professionem admitti posse decerneret sicuti ante Constitutiones Sixti V., sed salva lege scrutinii sive inquisitionis atque clausula, « *dummodo tamen filius illegitimus in religione, in qua pater sive ante sive post nativitatem dicti filii professus fuerit, ipso patre vivente non admittatur* ». Neque quidquam immutavit in Const. Sixti V. quoad inhabilitatem illegitimorum ad honores, gradus, dignitates ordinis, nisi ipsi fuerint legitimati per subsequens matrimonium aut obtinuerint indultum apostolicum aut legitimam dispensationem a propriis Superioribus (Gener. vel Prov.) ad tramites privilegiorum apostolicorum. Postea Clemens VIII. Const. « *In suprema* » 2. Apr. 1602. expresse Const. Sixti V. quoad eam partem, per quam ob non servatam *formam* ibidem praescriptam et quoad *alios casus*, in quibus *professio declaratur nulla*, ad terminos iuris et sacrorum cano-

(216) Cap. 1. 18. X. de fil. presbyt. I. 17.; *Liederlack* l. c. p. 33. sq.; *Piat* l. c. p. 78. sq.

(217) *Bizzarri* l. c. p. 895. sq.

num reduxit; at *poenas* Sixti V. contra Superiores negligentes praeservavit neque *clausulas* limitantes vel facultates *dispensandi* Gregorii XIV. sustulit (218). Quo iure communi etiam nunc utimur; at quandoque illegitimè nati specialibus statutis ordinum religiosorum maiore cum severitate admitti prohibentur (219).

IV. *Aetate legitima carentes*. Qua in re ex iure antiquo certa quaedam aetas ad licite valideque inchoandum novitiatum generaliter non fuit definita (220). Concilium vero Tridentinum Session. XXV. cap. 15. de regul. irritavit professionem solemnem ante completum annum decimum sextum emissam et *praeterea* (l. c. cap. 16.) praescripsit, ut « *finito tempore novitiatus Superiores novitios, quos habiles invenerint, ad profitendum admittant aut e monasterio eos eiiciant* »; hinc saltem ii ordines religiosi, qui uno anno novitiatus contenti sunt, iuri Tridentino conformius agunt, si neminem admittant ad novitiatum ante completum annum decimum quintum (221).

At Clemens VIII. *directe et generaliter* decrevit: « *Quicumque recipiendus (ut clericus) in aliquo ordine regulari etiam mendicantium in ea sit aetate constitutus, quam eius ordinis, in quo recipietur, regularia instituta et ordinationes requirunt... Ipsi autem conversi non recipiantur ante vigesimum aetatis suae annum et nisi saltem praecipua doctrinae christianae capita noverint* ».

(218) Bixzarri l. c. p. 897.; *Thesaurus*, De poenis. eccl. v. v. Criminosi et illegitimi; Piat l. c.

(219) S. C. Ep. et Reg. v. g. 10. Febr. 1895. in approbandis constitutionibus novarum congregationum *monialium* constanter tenet hanc regulam: « *Cum natalium defectus aliquam maculam asferre possit, pro admittendis illegitimis ad S. Congregationem recurrendam erit* ». Cfr. Battandier l. c. p. 53.; Ferrari l. c. p. 54.

(220) Cap. 2. 6. 8. X. de reg. III. 31.; Suarez l. c. l. 5. cap. 13. n. 7. 8.; Schmalzgr. l. c. n. 44.; Piat l. c. p. 80. sq.; Ferrari l. c. p. 54. sq.; Battandier l. c. p. 74. sq.

(221) Bixzarri l. c. p. 305. sq. Quodsi Suarez l. c.; Schmalzgr. l. c. n. 41.; Scherer l. c. p. 808. sq. putant novitiatum posse inchoari post adeptam pubertatem et ante completum annum decimum quintum, id deducunt ex argumentis vere solidis, si solummodo ius Tridentinum attendatur (cfr. Sess. XXV. de reg. cap. 17. iunct. Gallemart in h. cap.; Ferraris l. c. v. Annus prob. n. 6. 7.), at nunc ex disciplina vigente non amplius efficacibus. Cfr. Piat l. c. p. 81.

Quae ordinatio Clementis VIII. postea per Innocentium X., Alexandrum VII., S. C. super statu regul. 16. Maii 1675. illam accepit interpretationem et ampliationem, quod nemo censeatur habilis ad religiosum habitum suscipiendum ut *clericus*, nisi annum aetatis suae *decimum quintum*, neque ut *conversus* sive laicus, nisi *annum vicesimum expleverit* (222). Eadem S. C. cum 19. Mart. 1857. novam disciplinam de praemittenda professione votorum simplicium promulgarit, saltem quoad fratres laicos vel conversos aetatem in Clem. VIII. Const. « *In suprema* » praefinitam denuo expresse approbavit (223)-

V. *Irregulares ex defectu*, qui ad statum clericalem sint promovendi. Cfr. supra h. t. not. 215. Huc referri possunt cit. Decreta generalia Clementis VIII. quoad impedimentum impediens *ignorantiae* in recipiendis: « *Quisque recipiendus* (inter clericos) *eam litterarum scientiam calleat, ut illius adipiscendae spem indubiam prae se ferat, ut minores et suis temporibus maiores ordines suscipere valeat. Sed si quis annum vigesimum quintum excedens habitum regularem postulaverit talis eruditionis expers, in conversorum tantum numerum referatur. Conversi vero ne recipiantur, nisi saltem praecipua doctrinae christianae capita noverint* ». Cfr. quoque S. C. Ep. et Reg. 6. Septemb. 1897. ad 5. « *Non probatur, quod..... illiteratae non possint recipi pro statu conversarum* ». 3. Sept. 1892. ad 6. « *Quoad vero instructionem religiosam, quae requiritur in ad-*

(222) Quae lex saltem ut directiva etiam congregationibus religiosis *virorum* cum votis simplicibus est applicanda. Cfr. *Battandier* l. c. p. 242. sq. At pro monialibus S. C. Ep. et Reg. 15. Nov. 1602. 23. Maii 1659. declaravit illas non posse admitti ad habitum ante completum annum decimum quintum; item in novis institutis praescribere solet: « *Sine dispensatione S. Sedis nulla omnino postulans recipiatur ad novitiatum in aetate supra vigesimum quintum vel infra annum quintodecimum* » v. g. 22. Sept. 1896. ad 4.; teste vero *Battandier* l. c. p. 55. recenter usque ad trigesimum annum elevavit mixtum numerum annorum. Cfr. quoque *Ferraris* l. c. v. *Moniales* art. 1. n. 23. sq. 37. sq. 72., v. *Annus prob.* n. 7.

(223) Non obstante iure antiquo, quo praeter virgines etiam *viduae* ad religiones fuerunt admissae (cfr. c. 16. C. XIX. q. 1.; cap. 4. X. de regul. III. 31.), in recentioribus congregationibus religiosis S. C. Ep. et Reg. constanter tenet *viduas* absque expressa et particulari eiusdem S. C. licentia non posse admitti. Cfr. *Battandier* l. c. p. 53. sq.

mittendis, hae non dicantur examinandae in catechismo dioecetano, sed in catechismo catholicae religionis ».

630. *Ex iure speciali cuiusvis ordinis religiosi prohibentur omnes, quorum admissioni obstant decreta apostolica specialiter pro illa religione vel congregatione religiosa lata aut legitima statuta ipsius instituti religiosi (224). Utrum illa impedimenta sint mere prohibentia, an forte irritantia professionem secutam, imo ipsam admissionem ad novitiatum, ex tenore decretorum et statutorum est eruendum (225).*

631. *Potestas admittendi dignos et idoneos, non indignos ad religionem vel congregationem religiosam principaliter est in Rom. Pontifice, qui tamen illa immediate uti non solet, sed eandem proxime relinquit ipsi instituto religioso saltem a se approbato, non Episcopò dioecetano (226).*

Ius recipiendi novitios ita spectat ad *Praelatos* ordinis religiosi, quem quis vult ingredi, ut *nunc* iuvenum sedecim annis

(224) Quamvis ordines religiosi in exigendis **positivis qualitatibus** v. g. in maiore aetate, corporis sanitate, scientia vel in statuendis novis **impedimentis** v. g. quoad receptionem conversorum ex haeresi vel descendentium ab Hebraeis (cfr. S. C. Inq. 3. Febr. 1898.) possint augere rigorem iuris communis, tamen id non est extendendum ad casus in iure *interdictos*. Qua ratione S. C. Ep. et Reg. rescripsit: « *Nulla mentio fiat de prohibitionem admittendi famulas* » (18. Iun. 1887. ad 36.); « *Non probatur, quod aspirantes non recipiantur ad habitum, quia ancillae fuerunt, neque quod illiteratae non possint recipi pro statu conversarum* » (6. Sept. 1897. ad 5.); « *Expungatur conditio pro recipiendisulantibus apposita, scilicet quod debeant esse hispanae* » (24. Aug. 1887.). Cfr. Suarez l. c. tract. X. l. 2. cap. 1. 2. n. 3. sq.; Ferrari l. c. p. 14. 53. sq.; Battandier l. c. p. 58. sq.

(225) Piat l. c. p. 79. sq.; Suarez l. c. cap. 1. sq. 3.

(226) Suarez l. c. tract. VII. l. 5. cap. 10. n. 1. sq.; Bouix l. c. t. I. p. 155. sq.; Piat l. c. p. 48. sq.; Battandier l. c. p. 239. sq. Cfr. de iure antiquo cap. 6. de regul. III. 14. in Sext., unde colligitur pro diversa *consuetudine* ius recipiendi novitios potuisse spectare vel ad solum Abbatem vel ad Abbatem et conventum; Suarez l. c. n. 4. sq. Quamvis liberi in electione status vitae religiosae sint independentes a *consensu parentum* (cfr. cap. 12. X. de regul. III. 31.; Schmalzgr. eod. tit. n. 41.), tamen S. Sedes omnino probat, si in praxi consensus parentum intercedat, sed prohibere solet, quominus ulla mentio fiat in constitutionibus consensus parentum de admissione adolescentularum in instituto. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 22. Febr. 1875. ad 2., 16. Iun. 1876. ad 7.; Battandier l. c. p. 60.; Scherer l. c. p. 797. sq. not. 12.

maiorum admissio non a solo Praelato velut ab Abbate, Provinciali, Generali, sed cum *consensu* illorum, quos Sixtus V. cit. Const. « *Cum de omnibus* » postea per Const. « *Ad Romanum* » limitatam designaverat, concedi possit, nisi adsit indultum apostolicum, quo iuri communi derogetur (227).

In Italia et insulis adiacentibus standum est decreto Pii IX. « *Regulari disciplinae* » 18. Ian. 1848. (228), quo a Superioribus ii tantum dicuntur in religionibus vel congregationibus religiosus esse admittendi, qui ab *examinatoribus* certo numero (8 vel 4) constitutis saltem unum suffragium supra medietatem obtinuerint atque duplici scrutinio fuerint approbati salvo iure Superioris generalis *reprobandi*, quem vel ipsi examinatores generales probaverint.

Admissio quoque novitiarum ad habitum, quae in religionem monialium de iure spectat imprimis *ad ipsas moniales* per suffragia secreta capitulariter data, non ad Episcopum, penes quem tantum est ius explorandi voluntatem postulantium atque pro diverso exitu *examinis* concedendi vel negandi *licentiam* (229). Multo minus *Episcopus* moniales invitas *cogere* potest, ut novitiam a se designatam in institutum religiosum admittant (230). Idem ius viget etiam apud moniales congregationum votorum simplicium. Hinc Episcopi auctoritas prima vice debet intervenire, antequam admissa puella novitiatum ingreditur sive habitum religiosum suscipit (231).

632. *Forma legitima* ingressus in religionem imprimis requirit, ut Superiores regulares ad admissionem competentes *informationes* a Sixto V. cit. Const. « *Cum de omnibus* » praescriptas de postulante capiant; secus admissio et professio ex

(227) *Piat* l. c. p. 88.

(228) *Bizzarri* l. c. p. 884. sq.; *Piat* l. c. p. 86. sq.; *Ferrari* l. c. p. 73. sq.

(229) S. C. Ep. et Reg. 4. Iul. 1650. iunct. 6. Febr. et 8. Maii 1615.; *Bouix* l. c. p. 558. sq.; *Ferraris* l. c. v. Moniales art. n. 82.

(230) S. C. Ep. et Reg. 20. Maii 1601. et in aliis causis apud *Ferraris* l. c. n. 82. 104. sq.

(231) S. C. Ep. et Reg. 14. Martii 1841. Imo eadem S. C. 29. Iul. 1896. rescripsit: « *Novum est praescribere postulantibus, ut per medium Ordinarii loci suam petant admissionem in instituto* ». Cfr. *Battandier* l. c. p. 58. sq. 64.

Clem. VIII. Const. « *In suprema* » non amplius destituuntur *valore*, sed *illicitae* sunt; atque Superiores negligentes incurrunt *poenas* a Sixto V. statutas nec postea sublatas (232). Cum Superiores regulares in capiendis informationibus decipi possint, Pius IX. per decretum S. C. super statu reg. « *Rom. Pontifices* » 25. Ian. 1848. novum et universale publicavit decretum, vi cuius nemo in quacunque *virorum* religione vel congregatione religiosa *etiam* votorum *simplicium licite* ad habitum admittatur absque *testimonialibus litteris* tum Ordinarii originis tum etiam Ordinarii loci, in quo postulans post expletum decimum quintum annum aetatis suae *ultra* annum moratus fuerit.

Quibus in litteris testimonialibus Ordinarius post diligentem inquisitionem referre *tenetur* de postulantis natalibus, aetate, moribus, vita, fama, educatione, scientia; an sit inquisitus, aliqua censura, irregularitate aut alio canonico impedimento irretitus, aere alieno gravatus vel reddendae rationi alicuius administrationis obnoxius.

Quodsi viri religiosi, ad quos spectat admissio ad habitum, citatum decretum Pii IX. non servarint, ipso facto incurrunt poenam privationis omnium officiorum vocisque activae et perpetuae inhabilitatis ad alia in posterum obtinenda, a qua non nisi ab Apostolica Sede possunt dispensari (233).

Speciatim *puellae* in religione monialium, quae vota sollemnia emittunt, ad habitum *novitiarum* admitti non possunt, nisi prius Episcopus vel eo absente vel impedito eius Vicarius aut aliquis eorum sumptibus ab eis deputatus ad tramites Concilii Tridentini Sess. XXV. cap. 17. 18. de regul. virginis voluntatem diligenter exploraverit. Quod decretum Tridentinum ex praxi nunc vigente etiam applicatur novitiis, quae in congregationem votorum simplicium admittendae sunt (234).

Pactio, qua pro *sola* admissione in religionem concedenda

(232) *Piat* l. c. p. 82. sq.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 5. cap. 10. n. 11. sq.

(233) *Bizzarri* l. c. p. 883. sq.; *Piat* l. c. p. 83. sq.; *Battandier* l. c. p. 243. sq.

(234) Pii V. Const. « *Etsi mendicantium* » 16. Maii 1567.; decis. S. C. C. in ed. *Richt. C.* Trid. l. c. p. 421. sq.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 328.; *Gallebart* in cit. cap. 17. 18. C. Tr.; *Piat* l. c. p. 88. sq. 39. sq. 44. sq.; *Battandier* l. c. p. 68. sq.

exigitur pecunia sive pretium temporale, tanquam manifeste *simonica* penitus reprobatur (235). Cui principio non obstat, quominus *occasione* ingressus a *monialibus* (236) in subsidium sustentationis et expensarum *possit* et *debeat* postulari dos *ante* tirocinium in legitima quantitate definita et tuto deposita, sed nonnisi *post* emissa vota in numerata pecunia solvenda et in bonis securis et frugiferis investienda. Quae dos postquam legitime est taxata, sine indulto apostolico nequit *imminui* vel penitus *remitti*; in dominium autem monasterii vel congregationis tantum transit post professionem *solemnem* aut in institutis votorum simplicium, nonnisi post mortem sororis professae. Monasteria autem *virorum* ad instar monialium a novitiis admitendis nequeunt exigere *dotem*; sed in casu paupertatis aliquid exigere possunt pro sustentatione ingredientis novitii tempore

* (235) Cfr. c. 3. C. I. q. 2. = c. 7. Conc. Melhit. (a. 1089.); dict. Grat. ante C. I. q. 3.; cap. 8. 19. 25. 30. 40. X. de simon. V. 3.; cap. 2. X. de stat. monach. III. 35.; cap. 1. de simon. V. 1. in Extravg. com.; Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » (de reis simoniae realis ob ingressum in religion.); *Suarez* l. c. tract. III. l. 4. cap. 17. et tract. VII. l. 5. cap. 9. n. 15. sq.; *Schmalzgr.* l. V. t. 3. n. 193. sq.; *Piat* l. c. p. 89. sq.; *Hollweck*, D. kirch. Strafges. p. 181. sq. 187. sq.; *Kober*, D. Suspens. p. 357. sq., ubi optimo sobrioque iudicio historiam dotis monialium exponit et ab extremis sententiis recedit. Dotes enim contra evidentes abusus iam saeculo decimo quinto grassantes fuerunt introductae atque *S. Carolus Borromaeus* a. 1565. primum habuerunt auctorem, cuius decreta tandem vel ipsae SS. CC. amplexatae sunt.

(236) Cfr. c. 19. Conc. Nicaen. II. (a. 787.); S. C. C. 18. Sept. 1683. 26. Nov. 1650. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 417. sq. n. 5. 6.; *Suarez* l. c. tract. III. l. 4. cap. 17. n. 6. sq.; *Bened.* XIV., De Synod. dioec. l. XI. cap. 6. n. 1. sq. 7. 8.; *Ferraris* l. c. v. Moniales art. 2. n. 18. sq.; *Piat* l. c. p. 91. sq.; *Ballandier* l. c. p. 80. sq.; S. C. Ep. et Reg., ut patet ex frequentibus animadversionibus in constitutiones novarum congregationum religiosarum, etiam in illis ob *procurandam* et conservandam dotationem domuum novi *instituti* dotes *moderatas* et aequales a singulis postulantis exigendas esse statuit, at simul *haud difficulter* in casibus particularibus concedit *dispensationem*, ne forte magis dignae et idoneae excludantur, et in casu voluntarii egressus vel legitimae dimissionis ex instituto integram restitutionem dotis iubet, exceptis fructibus iam perceptis, qui in favorem instituti cedere debent. Cfr. quoque Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 328.; *Bizzarri* l. c. p. 36. sq. 370. 432. 438. sq. 445. 751. 832. sq. et ind. v. Dos; *Piat* l. c. p. 91. sq.

probationis (237), nisi propter singularem paupertatem ordinis religiosi aut per specialia decreta Sedis Apostolicae aut statuta proprii instituti prohibeantur (238).

II. De novitiatu.

633. Postquam quis legitime ad ordinem religiosum est *admissus*, in *novitiatum ingrediatur* (239) *necesse est*. Qui novitiatus etsi non raro denotet *domum religiosam* legitime deputatam ad recipiendos, qui ante professionem peracturi sunt praeviam probationem, tamen formaliter est *status*, quo quis sese constituit idoneum et expeditum ad mutuam probationem, tum ut ipse *valeat* experiri asperitates religionis seseque informare ad vitam religiosam, tum ut religio possit diiudicare do-

(237) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de regul.; *Suarez* l. c.; *Piat* l. c. p. 91. 126. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 439. sq., ubi S. C. Ep. et Reg. 11. Dec. 1789. ad tramites iuris antiqui (cfr. cap. 19. X. de sim. V. 3.; cap. 1. de sim. V. 1. in Extravg. com.) sapienter relicit quasdam *consuetudines* etiam immemorales v. g. de expensis pro *convivio* etc. exigendis, quas antiquiores et recentiores scriptores non raro defendere conabantur. Cfr. *Bouix* l. c. p. 590.; at merito contrarius est *Bened. XIV.* l. c. n. 7.

(238) S. C. Ep. et Reg. 30. Mart. 1838. ad 1. apud *Bizzarri* l. c. p. 85. sq.; *Piat* l. c.

(239) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 5. prooem.; *Piat* l. c. p. 93. sq. Multiplex *ingressus* in monasterium distingui potest. Sunt enim, qui monasterium ingrediuntur, ut ibidem servatis servandis tanquam *hospites* vel *educationis* vel *poenitentiae* causa habitent; alii licet forte in religionem vel congregationem religiosam iam fuerint recepti, domum religiosam ingrediuntur ad experimentum praeviam *postulandorum* vel aspirantium vel candidatorum, antequam ad susceptionem habitus ipsumque tirocinium inchoandum admittantur. Cfr. Clem. VIII. cit. Decret. gener. § 24. Qui postulatus 6-9 mensium ad instar vestibuli novitiatus praesertim in recentioribus congregationibus votorum simplicium est introductus et accurate ordinatus. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 17. Dec. 1897., 1. Ian. 1862., 22. Maii 1896. ad 14., 14. Maii 1841.; *Battandier* l. c. p. 61. sq. Nec simile quoddam institutum etiam in antiquioribus quibusdam ordinibus religiosis deest (cfr. *Ferrari* l. c. p. 55. not. 1.), quo incommodis ex *unico* tantum anno novitiatus oriundis efficaciter occurratur. Porro ingressus in religionem habetur, si quis ex intentione sua et religionis in *domum* et *statum novitiarum* recipitur. Denique perfecte fit ingressus *per professionem*, qua verus religiosus constituitur.

tes et mores admissi novitii eumque *praeparare* ad professionem (240).

Quamvis *ex natura* rei huiusmodi probatio mutua *diu protracta* non sit necessaria (241), tamen *iure ecclesiastico* iam pridem cautum fuit, ne quis ante definitum quoddam tempus probationis ad professionem admitteretur (242). A Concilio vero Tridentino Sess. XXV. cap. 15. de regul. correcto antiquo iure *absolute praescribitur*, ut in *quacunque* religione tam *virorum* quam *mulierum* nullus ad professionem admittatur, qui minori tempore quam *per annum* post susceptum habitum in probatione steterit; secus professio est *nulla* nullosque habet *effectus* (243).

Quae lex Tridentina necessario quoque servanda est, si quis ab una religione in aliam *transit* (244), aut iterum *redit* in eandem religionem, quam sublatis votis in professione simplici emissis penitus dereliquerat. In utroque enim casu requiritur nova professio, quae sine praevio novitiatu valida non est. At si fiat transitus ex uno monasterio in aliud eiusdem ordinis et observantiae, vel professus saecularizatus post vota solemnia redit ad proprium ordinem, strictus novitiatus ex iure communi non

(240) Cap. 16. X. de regul. III. 31.; *Suarez* l. c. l. 5. cap. 14. n. 3.; *Ferrari* l. c. p. 77, sq.; *Piat* l. c. p. 94.; *Schmalzgr.* l. c. n. 46. sq.

(241) *Suarez* l. c. cap. 12. n. 1. sq.

(242) Quod tempus probationis antiquitus magna cum *varietate* fuit determinatum tum quoad *durationem* (cfr. reg. S. Bened. cap. 58.; c. 19. Conc. Aurel. V. (a. 549.); Greg. M. a. 598. in c. 6. C. XIX. q. 3.; Alex. II. a. 1066.-1073. in c. 1. C. XVII. q. 2.) unius anni vel biennii vel triennii aut *vim iuridicam* (cfr. cap. 16. 17. X. cit. t. 31.) normae privatis pactionibus permissae nec ad valorem professionis requisitae. Postea Innoc. IV. a. 1244. (cap. 2. 3. de reg. III. 14. in Sext. iunct. declar. Alexandri IV.) pro ordine *Praedicatorum* et *Minorum* unum annum probationis iam pridem institutum tanto rigore praescipsit, ut professio ante elapsum annum emissam omnino *invalida* existeret. Quod ius Bonifacius VIII. (cap. 3. eod. t. in Sext.) ad *omnes alios ordines mendicantium* prorogavit, sed in *aliis religionibus* professionem *intra* annum probationis fieri *permisit*. Cfr. *Suarez* l. c. n. 4.; *Friedberg* in ed. corp. iur. can. ad cit. cap. 2. 3. in Sexto.

(243) *Suarez* l. c. n. 5.; *Schmalzgr.* l. c. n. 47. sq., ubi allegat exceptiones, quae verae exceptiones non sunt.

(244) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 15. de reg.; S. C. Ep. et Reg. 26. Iun. 1817. 11. Nov. 1836. mens. Sept. 1841.; *Piat* l. c. p. 101. sq.

est denuo peragendus, nisi contraria sit consuetudo ordinis religiosi, vel obstant speciales leges pontificiae pro determinatis religionibus latae (245).

Necessitas anni novitiatus a Concilio Tridentino praescripti ex praxi S. C. Ep. et Reg. indubitanter viget etiam in *congregationibus religiosis* votorum simplicium. Quodsi congregatio quaedam ad duos annos extenderit durationem novitiatus, vel ipsa Superiorissa generalis in casibus particularibus nequit reducere *biennium* novitiatus sine venia Sedis Apostolicae (246).

634. *Substantia validae* probationis ex lege Tridentina requisitae habetur, si novitius vere et proprie sit in *statu probationis*, licet fortasse *actualis probatio* fuerit valde remissa. Qui *status* probationis in hoc consistit, quod novitius aptus et expeditus in legitima domo existat, ut tum ipse tum religio probare sive experimentum sumere *possint*; *actualis* autem probatio fit per actiones et exercitia, quibus revera experimentum de persona sumitur. Unde status probationis essentialiter exigit imprimis elementum quoddam *negativum*, scilicet quod quis in *illa religione* nondum emisit *professionem* per traditionem acceptatam cum tribus votis substantialibus; nam per professionem aliquis constituitur *extra statum* probationis. Elementum autem *positivum* validi status probationis *ex natura* rei non sunt certae et particulares probationes, sed est voluntaria *permanencia* in *statu probationis* externo signo sufficienti suscepto, ut religio et novitius mutuuum experimentum sumere *possint*. Quare susceptio et gestatio determinati habitus religiosi (247) vel commo-

(245) S. C. Ep. et Reg. 30. Ian. 1824. ad 3. apud *Bizzarri* l. c. p. 51. sq.; S. C. Ep. et Reg. 31. Aug. 1824. 28. Iun. 1832.; *Schmalzgr.* l. c. n. 75. sq.; *Piat* l. c. p. 102. 175. 185. 187.; *Ferrari* l. c. p. 79.

(246) S. C. Ep. et Reg. 9. Maii 1860. ad 1., 16. Nov. 1888. ad 21., 8. Sept. 1896. ad 29.; *Biederlack* l. c. p. 35.; *Battandier* l. c. p. 64. sq. Quare *Bouix* l. c. p. 577. sq. de potestate dispensandi ipsorum Superiorum religiosorum nimis benignam defendit sententiam, imo etiam quoad *valorem* professionis, si annus integer et continuus novitiatus non praecesserit; *Piat*, *Aichner*, *Scherer*, *Ferrari* ipsum videntur sequi.

(247) Cfr. reg. S. Bened. cap. 58.; Greg. M. a. 598. in c. unic. D. 53. et a. 595. c. 23. D. 54.; cap. 3. de regul. III. 14. in Sext.; *Suarez* l. c. n. 9. sq., ubi recte probat neque in antiquo iure *scripto* neque in Concilio Tridentino l. c. expresse et generaliter contrarium esse statutum; *Nervagna*, De iure pract. regular. p. 70. 72. 75.

ratio intra claustra monasterii vel in determinata domo novitiatus (248) *ex natura rei* ad substantiam sive valorem novitiatus non requiruntur, nisi *ex iure positivo* aliud cautum sit (249).

635. *Tempus* novitiatus, si *initium* sive ingressus spectatur, computandum est *ab eo momento*, quo quis ex intentione religionis et proprio consensu admittitur ad domum religiosam, ut in ea mutuum experimentum incipiat (250). Quod momentum est sollemnis habitus susceptio in religionibus, quae habitum quendam sibi proprium v. g. *monachorum* vel fratrum vel monialium habent (251); in aliis vero religionibus, quae proprio habitu *monachali* etc. *carent* veluti clerici regulares gestantes habitum *clericalem*, definitur per regulas vel consuetudines vel specialia decreta Sedis Apostolicae (252). In congregationibus

(248) Cap. 17. X. de regul. III. 31., unde manifeste deducitur prae-viam quandam commorationem intra claustra vel domum novitiatus ad valorem professionis tunc temporis non fuisse necessariam; *Suarez* l. c. n. 13. sq.

(249) *Suarez* l. c. cap. 13. n. 1. sq. 5. cap. 14. n. 10. sq. iunct. *Schmalzgr.* l. c. n. 59.

(250) *Suarez* l. c. cap. 13. n. 6. sq. cap. 14.

(251) Cap. 23. X. de regular. III. 31.; Conc. Trid. l. c. iunct. S. C. Ep. et Reg. 17. Apr. 25. Octob. 1602., ubi expresse decernitur, quod novitiatus nequeat fieri in *habitu saeculari*, atque 23. Maii 1608. dicitur declarasse annum novitiatus incipere a momento susceptionis habitus, non a die ingressus in monasterium; *Schmalzgr.* l. c. n. 56. sq.; *Ferraris* l. c. v. Annus probat. n. 4., v. Habitus n. 3.; *Bouix* l. c. p. 581. sq.; *Piat* l. c. p. 94. sq.

(252) Conc. Trid. l. c. profecto susceptionem et gestationem habitus *innuit* ut *factum* et *consuetudinem*, at *expressis* verbis *hanc circumstantiam* novitiatus non requirit cum clausula *irritante* professionem; quare id tantum ex iure quodam consuetudinario et cit. declar. S. C. Ep. deduci potest. Praeterea vocabulum *habitus* est intelligendum ex communi usu loquendi de habitu religioso sensu stricto v. g. *monachorum*, atque idcirco lex illa Tridentina, si dicatur cit. cap. contenta, certe applicari nequit omnibus illis ordinibus regularibus, qui *proprium habitum religiosum non habent*, sed utuntur modesto habitu *clericorum saecularium*. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 13. 14., tract. IX. l. 1. cap. 7. n. 8.; *Ferrari* l. c. p. 32. sq. 87. sq. 188. sq. At religiones quoque per se non comprehensae convenienter *suo iure* a legitima susceptione habitus *novitiis proprii* statuunt initium novitiatus esse computandum. Cfr. v. g. *Ferrari* l. c. p. 77. sq. 87. sq. de Barnabitis. Etiam in Societate Iesu novitiatus transigi non solet in vestibus *saecularibus*. Cfr. *Bouix* l. c. p. 582.

quoque religiosis votorum simplicium Sedes Apostolica statuere solet novitiatum esse *inchoandum a susceptione habitus* atque nequaquam habitum concedendum *post* expletum novitiatum (253). Cui susceptioni habitus *pro monialibus* etiam congregationum religiosarum *praecedere* debet examen canonicum a Concilio Tridentino Sess. XXV. cap. 17. de reg. praescriptum. Cfr. quoque novam Leonis XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900. cap. I. n. 7. cap. II. n. 1. Porro ex Clementis VIII. Const. « *Cum ad regularem* » novitii quamprimum ad habitum fuerunt recepti, per generalem confessionem totius ante actae vitae tenentur conscientiam purgare. Tandem S. C. Ep. et Reg. praescribere solet: « *Pro vestitione (et professione) praemittenda erunt exercitia spiritualia per decem dies* », intra quae ex disciplina vigente convenienter fit confessio generalis (254).

Duratio novitiatus in religionibus et congregationibus religiosis ex iure Tridentino est *unius anni* mathematicae integri et completi i. e. a momento legitimi ingressus usque ad momentum eiusdem diei anni sequentis iuxta calendarium computandi (255). Qui *annus* completus quemadmodum non amplius ulla ratione *contrahi* potest, ita etiam nequit *protrahi* (256), nisi cum approbatione Sedis Apostolicae longius novitiatus tempus v. g. biennii sit statutum, vel agatur de casibus a iure Tridentino exceptis (257), vel speciale indultum apostolicum obtineatur, v. g. si novitiatus ultra sex menses esset protrahendus (258).

(253) S. C. Ep. et Reg. 5. Iun. 1865. ad 4., 27. Sept. 1861. ad 12.; *Battandier* l. c. p. 70. sq. et p. 94. sq., ubi de forma, colore, materia habitus disserit.

(254) S. C. Ep. et Reg. 8. Sept. 1896. ad 24., 6. Iun. 1860. ad 7.; *Battandier* l. c. p. 67. sq.

(255) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 15. de regul.; S. C. C. 21. Ian. 5. Iul. 1617. 21. Aug. 1623. 1. Febr. 1631. 8. Ian. 1886.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 5. cap. 12. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 47. sq. 51. sq. 64. sq.; *Piat* l. c. p. 94. sq.; *Battandier* l. c. p. 64. sq.

(256) Conc. Trid. l. c.; S. C. Ep. et Reg. 12. Iul. 1792. apud *Bizzarri* l. c. p. 443. sq.; *Piat* l. c. p. 102. sq.

(257) Conc. Trid. l. c. de Soc. les.; S. C. C. 25. Ian. 1744. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 417. n. 4.; S. C. Ep. et Reg. 12. Ian. 1731.; *Suarez* l. c. cap. 13. n. 8.; *Ferraris* l. c. v. Annus prob. n. 32. sq. v. Reg. professio n. 17.; *Piat* l. c. p. 103. sq.

(258) S. C. C. 8. Nov. 1596.; S. C. Ep. et Reg. 21. Apr. 1871.;

Praeterea annus Tridentinus novitiatus sit *continuus nec interruptus*. Quae interruptio habetur, si novitius deposito habitu e domo novitiatus vel per paucas horas *libere* discedat cum animo deliberato deserendi *illum* ordinem religiosum, in quem probationis causa ingressus fuerat (259).

636. *Locus*, in quo novitii legitime admissi annum probationis rite transigere *debent*, regulariter est *monasterium ordinis religiosi*, cui per professionem sunt adscribendi (260). Quinimo saltem *in Italia et insulis adiacentibus* sine speciali indulto apostolico novitiatus peragi nequit, nisi in conventibus *a Sede Apostolica* in unaquaque provincia *designatis*; secus *irrita est professio* (261). Quae lex ad alias regiones omnesque ordines religiosos postea certo decreto apostolico non fuit extensa (262).

Ferraris l. c. v. Reg. profess. n. 18.; *Ferrari* l. c. p. 34. sq.; *Piat* l. c.; *Battandier* l. c. p. 74. sq. et resp. S. C. Ep. et Reg. ibidem allegata v. g. 2. Maii 1890. ad 4., 23. Mart. 1866., ubi eadem principia applicantur congregationibus religiosis.

(259) S. C. C. 21. Iul. 1663. 21. Aug. 1717. 12. Iun. 1773. 26. Iunii 1700.; S. C. Ep. et Reg. 19. Nov. 1678. 8. Mart. 1816.; *Suarez* l. c. cap. 15.; *Schmalzgr.* l. c. n. 68. sq.; *Piat* l. c. p. 97. sq. Quae *Nervegna* l. c. p. 107. sq. tradit de *vera* interruptione novitiatus, si novitii a Superioribus comitati (cum licentia Superiorum?) ante civilem auctoritatem sese sistant et per *unam noctem* extra claustra permaneant, si sensu obvio accipiantur, continent doctrinam ex iure communi nimis rigidam atque erroneam. Cui sententiae benigniori non obstat, si de interruptione novitiatus per consuetum *servitium militare* severior praxis servetur. Cfr. *Nervegna* l. c. p. 108.; *Besson*, Compend. instit. S. I. p. 61. sq.

(260) Cap. 1. de regular. III. 14. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 15. de reg.; Clem. VIII. Const. « *Cum ad reg.* » 19. Mart. 1603.; *Schmalzgr.* l. c. n. 60. sq.; *Bouix* l. c. p. 578.; *Piat* l. c. p. 105. Quodsi novitius *cum licentia suorum Superiorum* intra annum probationis *per aliquod tempus ob iustam causam* versetur extra conventum, ex compluribus decisionibus S. C. C. v. g. 1. Dec. 1668. 17. Nov. 1696. 29. Iun. 1700. id *valori* novitiatus non obstat. At praxi receptae et ipsis verbis Concilii Tridentini non videtur esse conformis sententia *Suaresii* l. c. cap. 14. n. 13. aliorumque, qui tenent nec *valori*, imo nec *liceitati* obstare, si *totus annus* probationis cum dependentia a Superioribus extra claustra transigatur.

(261) Clem. VIII. decret. « *Regularis disciplinae* » 12. Mart. 1596. et decr. « *Sanctissimus* » 20. Iun. 1599.; Innoc. XII. Const. « *Debitum* » 4. Aug. 1698.; *Piat* l. c. p. 105. sq.; *Ferrari* l. c. p. 82. sq.

(262) Innoc. XII. cit. Const. « *Debitum* »; *Benedicti* XIV. Const.

At ex iteratis responsis S. C. Ep. et Reg. in approbandis constitutionibus congregationum religiosarum domus novitiatus sine licentia Sedis Apostolicae *erigi vel transferri* nequit (263), atque *in illa integra* probatio continuo ita est explenda, ut sine indulto apostolico etiam infirmitatis causa non possit peragi extra tirocinii locum in alia quadam domo eiusdem congregationis (264).

Quae de loco *materiali* novitiatus sunt *strictae* praescripta, sane sedulo sunt executioni mandanda, sed multo magis a Superioribus curandum est, ut vigeat *formalis probatio* atque disciplina a Rom. Pontificibus et S. C. Ep. et Reg. de formandis novitiis instituta v. g. de magistro novitiorum eiusque socio, de solida instructione religiosa, exercitiis pietatis et mortificationis, de studio solidarum virtutum, de vitandis occupationibus a novitiatu alienis v. g. studiis litterariis (265).

637. *Obligationes* novitiorum sunt imprimis omnes illae, quae ipsis cum reliquis christianis *communes* sunt. At novitii *etiam quamdiu novitii manent*, ad observantiam regularem, quae ad communes obligationes accedit, in conscientia per se et directe non obligantur (266). Nam huiusmodi obligationes neque

« *Si datam* »; S. C. Ep. et Reg. 22. Apr. 1796. aliaque responsa Sedis Apost. nequeunt conciliari cum contraria sententia. Neque quidquam probat decreta Clementis VIII. 25. Iun. 1599. et 19. Mart. 1603. et Urbani VIII. 21. Sept. 1624. postea publicata fuisse *generalia*; etenim demonstrari nequit in *generalibus* decretis hanc *specialem* ordinationem esse extensam. Cfr. *Piat* l. c. p. 106. sq.; *Biederlack* l. c. p. 39. sq.; aliter *Scherer* l. c. p. 807. At nostra aetate haec controversia minoris est momenti, quoniam ex Leon. XIII. Const. « *Rom. Pontifices* » et praxi Curiae Romanae ad *omnes* domus regularium erigendas *nunc* requiritur licentia Sedis Apostolicae. Cfr. *Ferrari* l. c. p. 84.

(263) S. C. Ep. et Reg. 23. Maii 1850. ad 7.; *Bizzarri* l. c. p. 833. 834. 838. 839. 842. 845. 848. 852., ubi aliae animadversiones eiusdem S. C. referuntur; *Battandier* l. c. p. 236. sq.; *Piat* l. c. p. 109.

(264) S. C. Ep. et Reg. 26. Iun. 1870. ad 14., 8. Iun. 1873. ad 13., 12. Aug. 1891. ad 3.; *Battandier* l. c. p. 67.

(265) Cap. I. § 2. de stat. III. 10. in Clem.; Clem. VIII. Const. « *Cum ad regularem* » 19. Mart. 1603.; Innoc. XII. decret. 18. Iul. 1695.; S. C. Ep. et Reg. 5. Febr. 1897. ad 13., 8. Sept. 1896. ad 49., 23. August. 1897. ad 12.; *Piat* l. c. p. 111. sq.; *Battandier* l. c. p. 71. sq.; *Nervagna* l. c. p. 105. sq.

(266) *Suarez* l. c. cap. 11. n. 1. sq. n. 7. sq., (ubi provocans ad cap. 4. X. qui clerici vel voventes IV. 6. recte docet novitium, quamdiu

in voto neque in traditione ullum habere solent fundamentum, nisi forte per accidens votum quoddam fuerit emissum vel specialis intervenerit promissio (267). Nihilominus *quamdiu a religione non discedunt*, disciplinae religiosae saltem ita subesse debent, ut vitent scandala, confusionem, perturbationem conventus vel ordinis religiosi. Praeterea in conscientia tenentur *ad obedientiam* suis Superioribus regularibus exhibendam sive *in vim iurisdictionis ecclesiasticae* non raro Praelatis regularibus concessae sive propter illorum potestatem domesticam, quae ad rectam administrationem alicuius communitalis est necessaria (268).

Cum professi votorum simplicium *dominium* radicale suorum bonorum retinere possint, sed eis omnino interdicta sit eorum *administratio* et *redituum erogatio* atque *usus*, ideo *debent novitii ante professionem votorum simplicium* cedere pro tempore, quo in eadem votorum simplicium professione permaneant, *administrationem, usumfructum et usum*, quibus eis placeat ac etiam suo ordini, si ita pro suo lubitu existiment. Cfr. declar. S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 9.; *Ferrari* l. c. p. 109. Eadem lex viget etiam in congregationibus religiosis ante professionem votorum simplicium. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 15. Aprilis 1866. ad 7.; *Battandier* l. c. p. 78. sq.

638. *Iura et privilegia*, quibus novitii gaudent, haec potissimum recensenda sunt :

1. *Plena libertas* infra tempus novitiatus *per se licite* deserendi ordinem religiosum et ad pristinum statum redeundi (269) sine laesione *iuris* (270) ordinis religiosi derelicti. Qua liber-

retineat habitum religiosum, non posse *licite contrahere matrimonium*) cap. 16. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 85. sq.; *Piat* l. c. p. 116. sq.; *Ferrari* l. c. p. 88. sq.

(267) *Suarez* l. c. cap. 11. n. 2. sq. cap. 6. n. 1. sq.

(268) *Suarez* l. c. cap. 16. n. 18. sq. Cfr. supra h. tit. not. 265. de disciplina novitiatus.

(269) Cap. 20. 21. 23. X. de regul. III. 31.; cap. 1. 2. de regul. III. 14. in Sext.; *Suarez* l. c. cap. 11. n. 2. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 78. sq.; *Piat* l. c. p. 104.; *Ferrari* l. c. p. 90. sq.

(270) Quae libertas exeundi ne violetur, novitius post discessum ordini religioso non tenetur compensare expensas pro victu et vestitu, nisi animo *ficto* ingressus fuisset aut *specialem* dedisset *promissionem*. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de regul.; *Suarez* l. c. cap. 11. n. 5.; *Schmalzgr.* l. c. n. 81.; *Piat* l. c. p. 118. sq.

tate non tollitur *obligatio moralis* permanendi, si orta sit ex *voto* nondum soluto ingrediendi religionem atque in ea proficisci et perseverandi, aut vita ipso saeculo *absque periculo salutis aeternae* agi non possit (271).

II. *Favores et gratiae*, quibus religiosi ex iure communi vel specialibus privilegiis ordinis gaudent, etiam generatim novitiis communicantur; etenim in *favorabilibus* veniunt nomine religiosorum et personarum ecclesiasticarum, nisi aliunde limitatio quaedam sit statuta (272). Quare a) fruuntur privilegio *canonis* (273); b) participes fiunt *indulgentiarum* ordinis religiosi; c) subiciuntur Praelatis regularibus quoad *absolutionem* a casibus *reservatis* etiam in propria religione (274) et *dispensationes* in votis non reservatis et praeceptis ecclesiasticis; d) *exempti* sunt a iurisdictione Episcoporum, ideoque ipsorum confessarii non indigent *approbatione* Ordinarii loci nec eius ligantur reservationibus (275); e) si fuerint beneficiati, pro suo iure *retinent beneficia* ecclesiastica toto *novitiatus* tempore usque ad professionem (276).

III. *Singularis favor in renuntiatione bonorum* cum correctione iuris antiqui (277) ad tuendam *libertatem* novitiorum a

(271) Cap. 20, 23. X. de regular.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 4. cap. 1. sq. 4. n. 10.; *Piat* l. c. p. 104.; *Ferrari* l. c.

(272) Cap. 21. § 1. de sent. excom. V. 11. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 82.; *Piat* l. c. p. 119. sq. Cfr. de ordinationibus novitiorum: *Bouix* l. c. p. 598. sq. iunct. *Gasparri*, De sacr. ordinat. n. 839.

(273) Cit. cap. 21. § 1. de sent. exc. in Sext.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 5. cap. 11. A quo favore etiam sodales congregationum religiosarum non sunt exclusi iuxta iuris regulam 15. in Sexto: « *Favores conveniunt ampliari* ».

(274) Quodsi ordines religiosi *nolint* novitios ligare casibus reservatis, id sane facere possunt; at de facto nequaquam omnes religiones suos novitios, declararunt immunes a casibus reservatis proprii instituti. Cfr. *Piat* l. c. p. 117. 121.; *Besson* l. c. p. 309. sq. 69. sq.

(275) Consequenter praeferenda est sententia illorum, qui tenent novitios, quamdiu maneant novitii, *nec licite nec valide* posse absolvi per sacerdotem a solo Episcopo approbatum, nisi a R. Pontifice acceperit facultates. Cfr. *Suarez* l. c. tr. VIII. l. 2. cap. 17. n. 14.; *Piat* l. c. p. 121.

(276) Cap. 4. de reg. III. 14. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 90. sq.; *Bouix* l. c. p. 591. sq.

(277) Cap. 30. X. de simon. V. 3.; cap. 1. de simon. V. 1. in Extravg.

Concilio Tridentino (278) Sess. XXV. cap. 16. de reg. hisce verbis concessus est: « *Nulla quoque renuntiatio aut obligatio (279) antea facta (280) etiam cum iuramento vel in favorem cuiuscunque causae piae valeat, nisi cum licentia Episcopi sive eius Vicarii fiat (281), intra duos menses proximos (282) ante pro-*

com.; cap. 2. X. de sepult. III. 28. per *contrariam consuetudinem* abrogatum, non per cap. 4. *eiusd.* tit. in *ead.* collectione, ex quo *Marchat*, Inst. can. elench. I. n. 32. alteram abrogationis causam repetit; *Schmalzgr.* I. c. n. 96.

(278) Quae lex Tridentina afficit omnes ordines religiosos etiam exemptos ipsasque moniales, ut pluries S. C. Ep. et Reg. declaravit v. g. 8. Iulii 1590. 21. Aug. 1627., at non Societatem Iesu in ipso textu Tridentino exceptam. Quodsi *Scherer* I. c. p. 814. not. 77. putat *hanc exceptionem* esse « *plus quam dubiam* », ipsi obstant declar. S. C. C. 19. Dec. 162c., obvius sensus verborum, communis doctorum interpretatio. Cfr. *Piat* I. c. p. 123. 129.; Act. S. Sed. vol. XII. p. 586.; *Schmalzgr.* I. c. n. 97. 98.; *Biederlack* I. c. p. 46.; *Besson* I. c. p. 70. sq. 101. sq., ubi usum moderatum huius privilegii exponit; v. g. novitii in sacris constituti non solent renuntiare *beneficiis ante* vota simplicia post biennium emissa.

(279) Illa verba comprehendunt generatim omnes renuntiationes, contractus etc., quibus bona novitii *notabiliter minuuntur*; huc spectant etiam renuntiationes *beneficiorum*, ut tenet communis doctorum sententia innixa declarationibus S. C. C. atque praesertim auctoritate Benedicti XIV. in cit. Const. « *Ex quo dilectus* »; at excluduntur actus legitimi, qui libertatem novitii minime laedunt v. g. testamenta etc. Cfr. S. C. C. 22. Ianuarii 1598.; *Schmalzgr.* I. c. n. 99. sq. 124. sq.; *Piat* I. c. p. 123. sq. 77. sq.; *Ferrari* I. c. p. 110. sq.

(280) *Post professionem solemnem* renuntiatio non iam fieri potest, nisi obtento indulto apostolico et servata forma rescripti. Cfr. v. g. S. C. C. 2. Aug. 1721.; S. C. Ep. et Reg. 19. Apr. 1844.; *Piat* I. c. p. 122. 132. At *ante ingressum* in novitiatum pristina libertas renuntiandi suis bonis etiam intuitu ingressus in religionem a Conc. Tridentino non est sublata (cfr. S. C. C. 3. Mart. 1594. 18. Mart. 1598.; S. C. Ep. et Reg. 20. Decemb. 1878.; *Schmalzgr.* I. c. n. 127. sq. 146. sq.; aliiq. communiter); aliter *Piat* I. c. p. 125. sq. et Act. S. Sed. I. c. p. 528. sq. ob auctoritatem Bened. XIV. in Const. « *Ex quo* », ubi tamen ex professo universam illam quaestionem non tractat, sed de *sola renuntiatione beneficiorum* ingressuri beneficiati disserit, in quo propter *titulum ordinationis* singularis potest esse difficultas. Cfr. *Wernz* I. c. t. II. n. 495.

(281) S. C. C. 13. Ian. 1677. 4. Aug. 1635.; *Schmalzgr.* I. c. n. 103. 104.; *Piat* I. c. p. 127. sq.; Act. S. Sed. I. c. p. 528. 577. sq. 582. sq.

(282) Quod tempus mathematicè est computandum secundum calendarium de momento ad momentum ultimi diei anni probationis. Cfr. S. C.

professionem (283) ac non alias intelligantur effectum suum sortiri, nisi secuta professione; aliter vero facta etiam cum huius favoris expressa renuntiatione etiam iurata sit irrita et nullius effectus ».

« Sed neque ante professionem excepto victu et vestitu novitii vel novitiae illius temporis, quo in probatione est, quocunque praetextu a parentibus vel propinquis aut curatoribus eius monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur, ne hac occasione discedere nequeat, quod totam vel maiorem partem substantiae suae monasterium possideat, nec facile, si discesserit, id recuperare possit (284). Quin potius praecipit Sancta Synodus sub anathematis poena (ferendae sententiae) dantibus et recipientibus, ne hoc ullo modo fiat, et ut abeuntibus ante professionem omnia restituantur, quae sua erant. Quod ut recte fiat, Episcopus etiam per censuras ecclesiasticas, si opus fuerit, compellat (285).

Qua lege Tridentina de forma in renuntiatione bonorum servanda congregationes religiosae votorum simplicium per se non comprehenduntur (286).

C. 21. Ian. 1617.; *Schmalzgr.* l. c. n. 102. 105. sq.; *Piat* l. c. p. 126. sq.; *Act. S. Sed.* l. c. p. 523. sq.

(283) Ex resp. S. C. super stat. reg. 1. Aug. 1862. post introductum triennium professionis votorum simplicium illud bimestre iuris Tridentini intelligendum est de duobus mensibus proximis ante professionem solemnem. Cfr. supra h. tit. n. 637. de cessione administrationis et ususfructus et usus a novitiis ante professionem votorum simplicium faciendam.

(284) *Schmalzgr.* l. V. t. 3. n. 193. sq.; *Piat* l. c. p. 89. sq. 126. sq.; *Bouix* l. c. p. 590. sq.

(285) *Schmalzgr.* l. III. t. 31. n. 113. sq. 121. sq.; *Bouix* l. c. p. 591.; *Piat* l. c. p. 129. sq. Eadem obligatio restitutionis viget etiam in congregationibus religiosis; v. g. S. C. Ep. et Reg. 5. Mali 1891. ad 4. rescripsit: « Si quando contingat has (novitias) a congregatione dimitti, omnia eis restituantur, quae forte attulerunt detractis expensis tunc temporis habitis pro earum victu ». Cfr. *Battandier* l. c. p. 76.

(286) *Schmalzgr.* l. c. n. 145.; *Bouix* l. c. p. 589.; *Battandier* l. c. p. 76. sq. At S. C. Ep. et Reg. v. g. a. 1861. ad 11. hisce verbis quoad substantiam idem fere ius urget: « Ad gravia pericula evitanda Concilium Tridentinum omnino prohibet, ne a novitiis aliquid accipiat ante professionem praeter alimenta. Igitur suppellectiles, quae a novitiis deferuntur, ad usum communitatis ante professionem adhiberi nequeunt eisque, si profes-

639. *Cessat quis esse novitius I. per professionem religiosam saltem valide emissam; illa enim constituitur extra statum probationis, sicuti per susceptionem habitus in tirocinium fuerat admissus (287);*

II. *per liberum discessum ex probatione factum cum animo non amplius redeundi (288);*

III. *per involuntariam quoque dimissionem a Praelatis regularibus ex iusta causa legitime statutam et executioni mandatam. Quodsi novitius sese iniuste dimissum esse putet, non prohibetur, quominus ad superiores Praelatos ordinis religiosi vel Sedem Apostolicam recurrat (289); at hac in causa Episcopus non est iudex competens, praesertim si agatur de religione vel congregatione religiosa exempta (290).*

III. De professione religiosa.

640. Professio religiosa, quatenus abstrahit a professione *solemni vel simplici*, a traditione et nuncupatione votorum in *formali religione* vel in *congregatione religiosa*, sensu quodam generali et lato dicitur actus, quo quis publice et firmiter statum religiosum assumit sive fit religiosus (291) atque *definiri*

sionem non emittant, restituenda sunt ». At cum congregationes votorum simplicium etiam illis religiosis, qui post professionem in saeculum redeunt, omnia bona forte « *iuxta normam impraesentiarum approbatam* » debeant restituere, decretum Tridentinum ibidem non habet eandem utilitatem practicam. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 18. Ian. 1898. 6. Sept. 1897. ad 8.; *Batlandier* l. c. p. 152. sq. 78. sq.

(287) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 5. cap. 14. n. 4. sq.

(288) S. C. C. 21. Iul. 1663.; *Suarez* l. c. cap. 11. n. 5.; *Piat* l. c. p. 97. sq.; Act. S. Sed. vol. XII. p. 578. sq.

(289) *Ferrari* l. c. p. 90. sq.; *Piat* l. c. p. 99. 104. sq. 116.; *Biederlack* l. c. p. 42.

(290) S. C. Ep. et Reg. 15. Dec. 1826. (de Patribus oratorii S. Philippi) apud *Bizzarri* l. c. p. 53.; Leon. XIII. cit. Const. « *Conditae* » II. 1. « *Praesidium* (congr. vot. simpl.) *similiter est familiis singulas ordinare, tirones ac professos dimittere, iis tamen servatis, quaecunque ex instituti legibus pontificiisque decretis observari oportet* ».

(291) Cap. 13. 16. X. de regular. III. 31.; cap. 21. § 1. de sent. excom. V. 11. in Sext.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 6. cap. 1. n. 1. sq.; *Schmalzgrueber* l. c. n. 149.; *Piat* l. c. p. 138.

potest: Contractus, quo idoneus homo fidelis instituto religioso legitime approbato libere sese *tradit* cum emissione trium votorum substantialium et perpetuorum paupertatis, castitatis, obedientiae *nomine Ecclesiae* ab eodem instituto rite acceptata (292).

At sensu stricto et specifico professio religiosa est contractus ultro citroque obligatorius, quo idoneus homo fidelis *absolute* et *irrevocabiliter* sese *religioni* libere *tradit* ad servitium divinum cum emissione trium votorum substantialium et perpetuorum et *solemnium*, et vicissim religio rite et absolute et irrevocabiliter *acceptat* huiusmodi traditionem cum onere ipsum voventem perpetuo retinendi et alendi et tanquam filium iuxta regulas propriumque institutum tractandi. Prior definitio quamvis excludat a vera notione professionis religiosae mere *privatam* votorum nuncupationem (cfr. S. C. Ep. et Reg. 11. Aug. 1889.), quae *nomine Ecclesiae* a legitimo Superiore non acceptatur, tamen susceptionem status religiosi non restringit ad *formalem religionem*, sed etiam extendit ad *congregationes religiosas* votorum simplicium. Illud tamen intercedit discrimen, quod quis *in formali religione* iam per solam professionem votorum *simplicium* v. g. in Soc. les. possit fieri *regularis* tum in odiosis tum in favorabilibus; id quod in congregationibus religiosis non obtinet (293).

Ibidem enim sodales per professionem votorum simplicium fiunt *veri religiosi*, at non sensu stricto « *regulares* ».

Altera definitio solummodo convenit professioni *solemni*, simulque *utrumque* (294) elementum *substantiale*, quo professio religiosa *constituitur*, apertius enuntiat scil. *traditionem immediate instituto religioso ad servitium divinum* (non Deo) factam et a

(292) Leon. XIII. Const. « *Condita* » 27. Nov. 1900. « *de religiosorum institutis vota simplicia profitentium* »; S. C. Ep. et Reg. 11. August. 1889.; S. C. Ep. et Reg. 9. Sept. 1892. ad 10., 21. Mart. 1885. ad 32. apud Battandier l. c. p. 87. sq.

(293) Schmalzgr. l. c. n. 150.; Biederlack l. c. p. 47. 64. sq.; supra h. tit. n. 590. 591.

(294) Suarez l. c. cap. 2. n. 1. sq. 26. sq. « *Ex dictis omnibus concludendum est, quomodo traditio et tria vota substantialia secundum se ac formaliter diversa sint, ex illis coalescere professionem quoad substantiam suam per modum unius contractus perfecti et consummati* ». Cfr. quoque Suarez l. c. l. 2. cap. 2. 3. 4.

legitimo Superiore acceptatam (295) atque *promissionem* trium *votorum* (296) substantialium, quae immediate fit *Deo*. Quae *traditio* facta et acceptata sive *contractus* ille *mutuus* interdum etiam sensu quodam strictissimo vocatur « *professio* » atque distinguitur a *nuncupatione votorum* v. g. in formulis professionis: « *Ego N. professionem facio et promitto Deo omnipotenti.... et tibi R. P. Praeposito.* » (297). Inde efficitur praeter *traditionem* et *vota* in professione religiosa posse etiam intervenire *promissionem hominibus* datam.

Ceteroquin *tantum traditio* et *vota* sunt duae partes ita *essentialiter* connexae, ut *una* deficiente *professio* religiosa non subsistat. Nam institutum religiosum non acceptat ullam *traditionem*, nisi fiat *cum* *nuncupatione omnium trium votorum* substantialium; vicissim qui *vota* religiosa *nuncupat*, id facit *cum* intentione sese incorporandi instituto religioso; ergo corruente *traditione* non subsistunt *vota*, quae « *professioni* » coniunguntur, et si *vota* sint invalida, etiam irrita est *traditio* (298).

641. *Dividitur* *professio* religiosa: I. *In solemnem et simplicem*. Illa consistit in commemorato *contractu* ex utraque parte *absoluta* et *irrevocabili* cum *votis solemnibus* (299); altera pa-

(295) Cap. 16. X. de regular.; Gregor. XIII. Cónst. « *Ascendente* » (de scholasticis S. I.); Suarez l. c. l. 6. cap. 2. n. 4. sq., ubi n. 14. sq. natura illius traditionis exposita praeclare docet, quomodo subiectio ex traditione orta non habeat rationem *strictae servitutis*, sed potius *filiationis spiritualis*, simulque denuo expressis verbis reiicit falsam illam theoriam, qua ex traditione religiosa in *ipsum Deum dominium* quoddam dicitur transferri.

(296) Cap. 6. X. de stat. III. 35.; cap. 1. 3. 5. de sign. verb. tit. 14. in Extravg. Ioann. XXII.; Suarez l. c. n. 12.; supra h. tit. n. 590.

(297) Cap. unic. de vot. III. 15. in Sext., ubi declaratur: « *Illud solummodo votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis aut per professionem expressam vel tacitam factam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis* »; Suarez l. c. n. 3. 14.

(298) S. Poenitent. a. 1820. apud Bouix l. c. p. 502. sq.; Biederlack l. c. p. 47.; Suarez l. c. l. 6. cap. 2. n. 14. 26. 31. l. 2. cap. 13. n. 22. cap. 11. n. 12.; Piat l. c. p. 150. sq.

(299) Suarez l. c. l. 2. cap. 14. n. 10. hisce verbis *solemnitatem* *votorum* vel potius *professionem* *solemnem* *votorum* describit: « *Voti religiosi solemnitas in duobus consistit. Unum est, ut traditioni seu oblationi personae religiosae omnino absolutae et ex utraque parte irrevoca-*

riter est contractus, at saltem ex parte instituti religiosi tantum *conditionatus, non absolutus et irrevocabilis* cum votis adnexis *mere simplicibus*.

II. *In expressam et tacitam*. Prior fit verbis vel scriptura vel aliis signis consensum sufficienter exprimentibus; altera saltem ex iure antiquo etiam post Conc. Trident. vigente in religionibus virorum et mulierum fieri potuit et sine verbis vel scripturis vel signis, sed per actus professis proprios post expletum tempus legitimum probationis et aetatis induci censeatur (300).

At nunc S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 11. ad preces Generalis O. P. pro eodem ordine statuit: « *Ad valide emittenda vota solemnia post vota simplicia requiritur professio expressa, et ideo professio tacita omnino abrogata est* » (301).

cabili coniunctum sit. Alterum est, ut habeat vim inhabilitandi personam ad effectus morales supra declaratos. Haec enim duo coniunctim necessaria sunt, et alterum sine altero non sufficit, ut in superioribus declaratum est et in votis scholarium et coadiutorum Societatis (Iesu) manifestum est ». Quare *professio sollemnis* in sensu strictissimo est ille *contractus religiosus* inter profitentem et religionem, quatenus ex utraque parte est *absolutus et irrevocabilis*; *solemnitas vero votorum* religiosorum ut *opponitur* professioni sensu strictissimo acceptae, profecto *supponit* illum contractum ex utraque parte *absolutum et irrevocabilem* eique necessario *coniungitur*, at *formaliter* consistit in illa *vi* sive efficacia *absoluta et perpetua* inhabilitandi personam voventem ad effectus quosdam iuridicos i. e. ad actus votis contrarios. Quae distinctio facile ad professionem *simplicem* applicari potest. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 9. Maii 1860. ad 2., 29. Sept. 1892. ad 5.; *Battandier* l. c. p. 90., ubi in formulis votorum simplicium omnia dicuntur esse eliminanda, quae indicent solemnitatem sive absolutam illam perpetuitatem votorum. Cfr. quoque *Suarez* l. c. l. 2. cap. 10. n. 1. sq. 4. cap. 11. n. 10. sq. cap. 12. n. 4. cap. 8. n. 10.; *Arch.* f. k. K. t. XVII. p. 3. sq. 15. sq.

(300) Cap. 8. 9. 22. X. de regul.; cap. 1. de reg. III. 14. in Sext.; cap. 2. de reg. III. 9. in Clem.; Sixt. V. cit. Const. « *Ad Romanum* » 21. Oct. 1588.; Bened. XIV. Const. « *Anno* » 19. Iun. 1750. §§ 9. 10.; S. C. C. 21. Maii 1592.; *Suarez* l. c. l. 6. cap. 19. 20. 21.; *Schmalzgr.* l. c. n. 155. sq.; *Piat* l. c. p. 138. sq. 142. sq.; Conc. Trid. ed. *Richt.* p. 417. 420.

(301) Quae declarationes postea ad alios quosdam ordines religiosos virorum sunt extensae, at ex sese *universales* non fuerunt nec ex professo agunt de *monialibus* vel de professione votorum *simplicium*. Cfr. *Bixarri*

III. *In perpetuam et temporaneam*. Quae divisio professioni votorum solemnium applicari non potest; nam Ecclesia *non solemnizat* vota, nisi sint *perpetua* (302). Item vel ipsa professio votorum simplicium temporanea non est vera et perfecta quaedam assumptio status religiosi. At ex disciplina vigente in quamplurimis congregationibus religiosis (303), imo quandoque etiam in formalibus religionibus (304) *professioni perpetuae* praemitti solet nuncupatio votorum religiosorum ad tempus v. g. ad annum vel biennium vel triennium, quae vocari solet *professio temporanea*.

642. *Subiectum, quod* profitetur, debet esse *capax* et *idoneum* ad *validam* et *licitam* professionem religiosam. Quare in illo requiruntur:

I. *Generatim carentia* omnis *impedimenti* essentialis sive irritantis vel mere prohibentis professionem religiosam iure communi Ecclesiae (305) aut iure particulari religionis vel religiosae congregationis statuti (306).

II. *Aetas legitima*, quae in quacunque religione tam viro-um quam mulierum est annus decimus sextus expletus atque

l. c. p. 907. sq.; *Biederlack* l. c. p. 63. sq. At certe inde efficitur S. C. Ep. et Reg. *tacitae professioni* non multum favere. Imo vel in ipsa *convalidatione* professionis *expressae* ab initio invalide emissae tacita professio ad *ratihabitionem* vel *sanationem* prioris professionis nunc habet exiguum vim. Cfr. Act. S. Sed. vol. V. p. 412. not. 2.; *Piat* l. c. p. 147. sq.; *Ferrari* l. c. p. 97. 98. sq.; *Schmalzgr.* l. c. p. 160.; *Battandier* l. c. p. 85. sq.

(302) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 13. n. 22.; *Nervegna* l. c. p. 114.

(303) S. C. Ep. et Reg. 13. Aug. 1887. ad 4., 22. Maii 1896. ad 2.; *Battandier* l. c. p. 90. sq.

(304) Pii IX. Const. « *Militarem* » 28. Iul. 1854.; S. C. Ep. et Reg. 2. Sept. 1896.

(305) Cfr. cap. 15. X. de regular. III. 31. et S. C. Ep. et Reg. 8. Martii 1895. in Act. S. Sed. vol. XXVII. p. 627. sq. de nullitate professionis *furiosi*; S. C. Inq. 3. Febr. 1898. ad 1.; supra h. tit. de admissione postulantium, ubi omnes recensiti sunt, qui etiam post correctum rigorem iuris a Sixto V conditi a licita vel valida professione religiosa arcentur; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 6. cap. 6. 7. 8. 9. 10. 12. n. 24. sq.; *Schmalzgr.* l. III. tit. 31. n. 23. sq. 163. sq. 216. sq. tit. 32. n. 19. sq.; *Piat* l. c. p. 50. sq. 139.

(306) *Suarez* l. c. tract. X. l. 2. cap. 1. 2. 3.; *Piat* l. c. p. 79. sq.

ex iure Tridentino adeo rigoroſe *requiritur*, ut *omnis* profeſſio etiam *ſimplex ante illam aetatem et integrum annum probationis* emiſſa ſit *nulla* nullamque inducat obligationem ad alicuius regulae vel religionis vel ordinis observationem aut ad alios *quoscunque* effectus (307). Quodſi fratres *laici* nonniſi completo anno vicesimo poſſunt admitti ad novitiatum ſive ſuſceptionem habitus, conſequenter ante completum annum vicesimum primum a profeſſione votorum *ſimplicium licite* (non valide) emit-tenda *impediuntur* (308). Paeterea cum in religionibus *virorum* ex nova diſciplina per Pium IX. introducta profeſſio *ſolemnis* non ſit *valida*, niſi quis integro *triennio* poſt novitiatum a die profeſſionis votorum ſimplicium computando ſteterit in profeſſione ſimplici, indirecte a ſi profeſſionem ſolem-nem ſaltem re-quiruntur *in clericis* undeviginti anni completi, in *fratribus laicis* expleti anni viginti quatuor (309). Denique ſi ex iure particulari alicuius regni a Sede Apoſtolica approbati vel legitimis ſtatutis ordinis religioſi maior requiratur aetas ad profeſſionem *ſimplicem* vel *ſolem-nem* quam iure communi, illis ordinationibus particularibus omnino ſtandum eſt (310); at ex tenore verbo-

(307) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 15. de regul.; S. C. ſuper ſtat. regul. Litt. encycl. « *Neminem* » 19. Mart. 1857.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 6. cap. n. 4. ſq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 163. 170. ſq.; *Piat* l. c. p. 139. Eadem aetas ſexdecim annorum completorum poſt tranſactum unum annum integrum et continuum novitiatuſ etiam requiritur in congregationi-bus religioſis votorum ſimplicium. Cfr. *Battandier* l. c. p. 55. 64. 242. ſq.

(308) Clem. VIII. cit. Conſt. « *In ſuprema* » 19. Mart. 1603. § 22. iunct. reſp. S. C. ſuper ſtat. reg. 16. Maii 1675. et cit. Litt. encycl. « *Neminem* » apud *Bizzarri* l. c. p. 305. ſq. 904. ſq.; S. C. C. 27. Nov. 1696. in Act. S. Sed. vol. II. p. 303. not. 1.; *Piat* l. c. p. 81.

(309) Cit. Litt. encycl. « *Neminem* » iunct. Pii IX. Conſt. « *Ad univerſalis* » 7. Febr. 1862. et S. C. ſuper ſtat. reg. 16. Aug. 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 301. ſq.; *Piat* l. c. p. 139. 132. ſq.; Arch. f. k. K. t. XVII. p. 3. ſq. 30. ſq.

(310) Quae decretis aulicis in Austria de maiore aetate ad *ſolem-nem* profeſſionem religioſam olim v. g. 17. Oct. 1770. 14. Iul. 1782. 1. Sep-temb. 1814. fuerant ſtatuta, omni valore caruerunt (cfr. Syllab. Pii IX. prop. 52.), donec Sedes Apoſtolica illam praxim aſtriacam tempore initi concordati (a. 1855.) ratam haberet. Cfr. Arch. f. k. K. t. I. p. XXXII. t. IX. p. 438. ſq.; *Scherer* l. c. p. 838. not. 152. Quae conſeſſio Sedis Apoſtolicae quoad profeſſionem votorum *ſolemnium* facta ſine ſolido fun-

rum praxique recepta eruatur oportet, utrum maior illa aetas ad solam liceitatem, an propter *clausulam irritantem* etiam ad *validitatem* professionis sit statuta (311).

III. *Scientia et libertas* sive consensus plenus atque perfectus ipsius religiosi *profitentis*. Quare si *is* non habeat *intentionem* profitendi seseque obligandi *Deo* per *vota* et *religioni* per *traditionem* (312), vel laboret *errore substantiali* de obiecto votorum et traditionis (313), vel metu gravi in ordine ad professionem saltem solemnem iniuste incusso (314) moveatur, certe *invalidam* emittit professionem. Quae scientia et libertas, ut in tuto sint constitutae, *moniales* etiam ante professionem simplicem in congregationibus religiosis *denuo* ab Episcopo loci vel eius Vicario generali aut eorum delegato infra 15 dies post intimationem sunt examinandae, ut *licite* profiteantur.

IV. *Numerus fixus*, in aliquo conventu legitime constitutus,

damento extenditur ad professionem *simplicem*. Multo minus ibidem professioni votorum simplicium poterit tantum tribui valor quidam in foro *interno* vel vis ad *arbitrium* professi rescindibilis. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 4. Iul. 1877.; Arch. f. k. K. t. XVII. p. 40. 73. sq. Cfr. quoque decr. S. C. super disc. reg. 27. Nov. 1892. de religiosis primae categoriae militum in *Italia* adscriptis nec ad *solemnem* professionem vel sacros ordines admittendis, nisi *post* expletum ordinarium servitium militare et novum annum probationis *vel* postquam *inepti* fuerint declarati.

(311) Cap. 6. X. de reg. III. 31.; S. C. C. 2. Aug. 1631. 24. April. 1632.; *Ferraris* l. c. v. Regularis professio n. 15. 16.

(312) *Schmalzgr.* l. c. n. 164.; *Biederlack* l. c. p. 49.; *Piat* l. c. p. 139.

(313) Cap. 6. X. de his, quae vi I. 40.; *Suarez* l. c. l. 6. cap. 5.

(314) Cap. 1. X. de his, quae vi I. 40.; cap. 1. 15. X. de regul.; cap. 7. X. qui cler. IV. 6.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 19. de reg.; *Suarez* l. c. cap. 3. n. 1. sq. cap. 4.; *Schmalzgr.* l. c. n. 173. sq.; *Piat* l. c. p. 139. sq. Cfr. de examine monialium: Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 17. de reg.; Pii V. Const. « *Etsi mendicantium* » 16. Maii 1567.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900.; S. C. C. 9. Maii 1626. 16. Sept. 1662. 7. Iun. 1755. 11. Dec. 1758. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 421.; *Piat* l. c. p. 88. sq.; *Ferrari* l. c. p. 76.; *Battandier* l. c. p. 78. Cuius professionis *tempus* praefecta monasterii per unum mensem antea Episcopo intimare debet; secus quamdiu Episcopo videatur, ab officio suspensa manet. Quod examen complecti solet tres tantum *quaestiones* in ecclesia vel ante crates coram testibus et notario propositas: « *An coacta, an seducta sit, an sciat, quid agat* ».

per admissionem novi professi temere non augeatur; secus ex disciplina vigente professio est illicita, nisi habeatur indultum apostolicum; at nullitas talis professionis iure antiquo pro monialibus ordinum non mendicantium statuta (cfr. cap. unic. § 1. de stat. III. 16. in Sexto) per contrariam consuetudinem iam pridem sublata est; cfr. *Ferraris* l. c. v. Monial. art. II. n. 5.

643. *Legitimus Superior*, qui nomine religionis vel congregationis religiosae professionem sive simplicem sive solemnem sub poena nullitatis per se vel per alium scienter et libere acceptare debet (315). Quinam sit ille Superior legitimus, ex iure communi antiquo magis solitariis conventibus, Abbatibus et Abbatissis accommodato difficulter pro disciplina vigente deducitur. Quare recurrendum est potissimum ad constitutiones vel consuetudines particulares institutorum religiosorum ab Ecclesia approbatas (316). Ex disciplina nunc vigente nemo vota religiosa etiam simplicia admittere potest, nisi in congregatione religiosa saltem ab Episcopo approbata et ad huiusmodi acceptationem legitime deputata (317); solemnia vero vota religiosa in sola religione, quae a Sede Apostolica ut religio approbata fuerit, possunt acceptari. Cum religiones soleant nunc esse exemptae, ad solos Superiores regulares, non ad Episcopos ibidem spectat acceptatio professionis (318). Et admissio quidem ad solemnem

(315) Cap. 13. 16. X. de regul. III. 31.; Bened. XIV. cit. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. § 18.; S. C. Ep. et Reg. 16. Dec. 1831. 18. Ian. 1842.; *Suarez* l. c. cap. 5. n. 10. cap. 4. n. 19. sq. cap. 11. n. 1. sq. 8.; *Schmalzgr.* l. c. n. 168. sq. 176. sq.; *Piat* l. c. p. 140.

(316) Cap. 4. 7. X. qui cler. IV. 6.; cap. 6. de reg. III. 14. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de reg.; S. C. super stat. reg. 7. Februar. 1862. ad 3.; *Suarez* l. c. cap. 11. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 182. sq.; *Piat* l. c. p. 140. sq. 114. sq.

(317) Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » l. c.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. I. n. 1. 7. cap. II. n. 1.; Collect. Lac. t. III. col. 144. 604. 278. 352. 532. 908.; *Suarez* l. c. cap. 11. n. 3. sq. cap. 12. n. 12.; *Schmalzgr.* l. c. n. 183.; *Bouix* l. c. p. 667. At etiam in congregationibus religiosis professio simplex a Superiore vel Superiorissa acceptatur nomine instituti (cfr. S. C. Ep. et Reg. 2. Sept. 1892. ad 10., 21. Mart. 1885. ad 32.; *Battandier* l. c. p. 87. sq.) salvo iure Episcopi de examinandis monialibus ante professionem. Cfr. Leon. XIII. Const. « *Conditae* » l. c.

(318) Cap. 9. X. de relig. dom. III. 36.; cap. unic. de vot. III. 5. in Sext.; cap. unic. de rel. dom. III. 17. in Sext.; *Ferrari* l. c. p. 97.

professionem ut plurimum decernitur a Generali instituti religiosi, ad professionem simplicem a Provinciali; in monasteriis vero independentibus utraque admissio pertinet ad Praelatum attentis specialibus statutis de consensu maioris partis capitularium.

644. *Forma* professionis religiosae in universum *externa* et aliquo modo *publica* sit necesse est.

I. Speciatim ratione *temporis* Concilium Trident. Sess. XXV. cap. 16. de reg. decrevit: « *Finito tempore novitiatus* (i. e. integro et continuo anno) *Superiores novitios, quos habiles invenerint, ad profitendum admittant aut e monasteriis eiiciant* » (319). Quod decretum non urget in religionibus vel congregationibus religiosis, quae *biennium* habent novitiatus, neque excludit moderatam dilationem v. g. per tres vel sex menses ex iusta causa factam vel speciali iure praescriptam v. g. ex decreto S. C. Ep. et Reg. 27. Nov. 1892. in Italia per integrum annum, si propter servi-

116. sq.; Bouix l. c. t. I. p. 646. sq.; Suarez l. c. cap. 11. n. 2. sq. cap. 12. n. 12. Quomodo Superiores regulares in admittendis vel non admittendis novitiis vel professis votorum simplicium ad professionem ipsis propriam *pendeant* a consensu vel dissensu examinerum vel definitorum vel capitularium, non una regula generali definiri potest.

(319) Cfr. quoque S. C. Ep. et Reg. 12. Iul. 1793. apud Bizzarri l. c. p. 443. sq. — Quae lex Tridentina in religionibus *virorum* post Litteras encycl. « *Neminem* » 19. Mart. 1857. intelligenda est de professione *simplici*. Idem obtinet pro iis *monialibus* votorum solemnium, quae ex *speciali* decreto Sedis Apostolicae pariter *ante* professionem solemnem per certum tempus v. g. triennium vel quinquennium vel decennium in professione simplici permanere debent. V. g. Episcopis Austriae 19. Mart. 1857. concessum est indultum moniales post novitium admittendi ad vota *simplicia* et *differendi* professionem solemnem usque ad completum annum vigesimum quintum, sed *non* ultra. Cfr. Bizzarri l. c. p. 792.; Arch. f. k. K. t. XVII. p. 64. sq. Similiter ad postulationem Patrum Conc. plen. Baltim. II. (a. 1866.) Pius IX. per decret. S. C. de Prop. F. 6. Oct. 1867. 24. Ian. 1868. indulsit, ut *quinquennium* votorum simplicium ibidem a veris monialibus votorum *solemnium* iam ex decreto S. C. Ep. et Reg. 3. Sept. 1864. servandum protraheretur ad decennium. Cfr. Collect. Lac. vol. III. col. 387. sq.; Piat l. c. p. 133.

Ex constanti quoque praxi S. C. Ep. et Reg. eadem norma in congregationibus religiosis est servanda. Cfr. v. g. S. C. Ep. et Reg. 2. Maii 1890. ad 4., 23. Mart. 1866. 28 Sept. 1892. ad 4.; Battandier l. c. p. 64. sq. 74. sq.

tium militare novitatus fuerit interruptus (320); at longior dilatio absque generali vel particulari indulto fieri nequit (321).

Pius IX. vero statuit, ut in omnibus religionibus virorum novitii peracta legitima probatione tantum emitterent professionem votorum *simplicium*, atque si per integrum triennium in illa permansissent, tum demum vota solemnia nuncuparent (322). Quod triennium ex iusta et rationabili causa a Superioribus regularibus *prorogari* potest, sed non ultra completum annum vigesimum quintum, nisi privilegium vel indultum apostolicum obtineatur (323), atque adeo prorogatio speciali lege pontificia sit *praescripta*. Cfr. cit. decret. S. C. Ep. et Reg. 27. Nov. 1892. pro Italia.

Quodsi in religione vel congregatione religiosa post novitiatum fiat simplex quaedam professio, sed *temporanea* (cfr. supra h. tit. n. 641.), circa tempus admissionis ad vota solemnia vel perpetua et simplicia standum est specialibus decretis hac de re latis, nec arbitraria prorogatio v. g. ultra annum vel in indefinitum est permissa. Cfr. animadver. S. C. Ep. et Reg. apud *Battandier* l. c. p. 91. sq.

II. Ratione *loci* professio votorum *simplicium* saltem in Italia et insulis adiacentibus, ut valida sit, emitti debet *in domo novitatus a Sede Apostolica designata*; in aliis regionibus eadem praxis lege universalis non est praescripta, sed convenienter servatur (324) etiam in congregationibus votorum simplicium. Pro-

(320) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de reg.; S. C. Ep. et Reg. 12. Ianuar. 1731. apud *Bizzarri* l. c. p. 359. sq.; S. C. Ep. et Reg. 28. Septemb. 1892. ad. 4.; *Piat* l. c. p. 102. sq.; *Battandier* p. 64. sq. 74. sq.

(321) Conc. Trid. l. c.; S. C. Ep. et Reg. 21. Apr. 1871. 23. Martii 1866; *Piat* l. c. p. 103. sq.; *Battandier* l. c. p. 75. sq.; *Nervegna* l. c. p. 108.

(322) Cit. Litt. encycl. « *Neminem* » iunct. Const. « *Ad universalis* » 7. Febr. 1862.; S. C. super stat. reg. 20. Ian. 1860. ad 3.

(323) Cit. Litt. encycl. « *Neminem* »; S. C. super stat. reg. 16. Augusti 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 160. sq.; indultum Trappistarum 5. Febr. 1868. de quinquennio votorum simplicium praemittendo. Cfr. *Bizzarri* l. c. p. 904. sq.; *Piat* l. c. p. 136.; *Ferrari* l. c. p. 95. sq.; *Nervegna* l. c. p. 108. III.

(324) Clem. VIII. Const. « *Nullus* » 25. Iun. 1599. § 33. iunct. resp.

fessio vero *solemnis post elapsum triennium votorum simplicium* in religionibus *virorum* licite et libere emitti potest in conventu, in quo professuri *eo tempore* v. g. studiorum causa habitant (325).

III. Ratione *ritus* ex disciplina vigente generatim in religionibus *virorum* abrogata *tacita* professione *unice expressa* professio est valida (326). At iure *communi ritus* quidam determinatus professionis *expressae* non ad *liceitatem* praescriptus multoque minus ut *forma substantialis* ad *valorem* requiritur, sed solummodo a S. C. R. commendatur (327).

Quare in unaquaque religione vel religiosa congregatione servandus est ritus legitime institutus et approbatus, praesertim si quae caeremonia ex speciali iure ad ipsam *valorem* professionis requiritur (328).

Speciatim *formula* ritusque professionis sufficienter manifestet necesse est *intentionem* religiosi *profitentis* et Superioris *acceptantis* (329). Porro implicite et aequivalenter vel melius explicite continere debet saltem tria substantialia vota religiosa (330)

S. C. super stat. reg. 9. Dec. 1859. apud *Bizzarri* l. c. p. 908. sq.; *Bouix* l. c. p. 645. sq. 649.; *Piat* l. c. p. 105. sq. 135. sq. 152. sq.; *Battandier* l. c. p. 65. 86. sq. Cfr. quoque *Suarez* l. c. c. 12. n. 24.; *Schmalzgr.* l. c. n. 181.

(325) Cit. resp. S. C. super stat. reg. 9. Dec. 1859.; S. C. Ep. et Reg. 5. Sept. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVII. p. 296. sq.

Singularis viget rigor de *solemni* professione *monialium*, quae extra conventum *clausurae pontificiae* subiectum *valide* emitti nequit. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 24. Sept. 1816. apud *Bizzarri* l. c. p. 455. sq. 787. sq. Quodsi ex decretis S. C. Ep. et Reg. 19. Sept. 1686. et 16. Mart. 1838. ad eundem effectum *validae* professionis *solemnis* videtur requiri, ut monasterium *monialium* ex auctoritate *apostolica* fuerit erectum, id saltem extra Italiam et insulas adiacentes non est explorati iuris. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 1. (2. 30.) Sept. 1864. et 22. Mart. 1895. in Act. S. Sed. vol. I. p. 708. sq. vol. XXVII. p. 631. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 784. sq.; *Piat* l. c. p. 105. sq. 146.

(326) S. C. sup. stat. reg. 12. Ian. 1858. iunct. not. 301. h. tit.

(327) Cap. 23. X. de reg. III. 31.; cap. 1. § 1. eod. III. 14. in Sext.; Pontif. Rom. P. I. tit. de bened. et cons. virg. iunct. resp. S. C. Ep. et Reg. 21. Apr. 1841. apud *Bizzarri* l. c. p. 513. sq.; S. R. C. 14. Aug. 1894. 5. Iun. 1896.; *Battandier* l. c. p. 85. sq.

(328) *Suarez* l. c. cap. 12. n. 3.; *Piat* l. c. p. 144.

(329) *Suarez* l. c. n. 2., ubi recte notat ex parte *Superioris acceptantis* *ordinarie* non requiri *verba*, sed *sufficere signum* externum acceptionis.

(330) Cap. 13. X. de reg. III. 31.; *Suarez* l. c. n. 6.; *Schmalzgr.* l. c.

in ordine ad *determinatum* (331) institutum religiosum emissa et cum *traditione* coniuncta. Deinde nulla apponi potest *conditio* substantiae professionis contraria (332); ex more vero communiter recepto professio fit *absolute*, absque ulla conditione (333). Quamvis professio per *procuratorem* de se non prohibeatur, tamen ex praxi recepta fit personaliter (334), item per recitationem fixae formulae *viva voce* factam, non per meram scripturae traditionem (335). At formula professionis in scripturam redacta convenienter Superiori acceptanti post recitationem traditur; imo probationis causa in forma authentica referatur necesse est in librum Clem. VIII. Const. « *Regularis disciplinae* » § 35. praescriptum. Denique attenta eadem Const. Clementis VIII. praesentia saltem duorum testium sive externorum sive sodalium ipsius religionis praeter Superiorem acceptantem et religiosum profitentem ad *licitam* professionem videtur omnino requiri (336).

IV. *Omnis simoniaca pactio* iure divino vel humano interdicta penitus est excludenda (337); at professio simoniaca *nec*

n. 165.; *Piat* l. c. p. 144.; *Battandier* l. c. p. 87. sq., ubi multas affert animadversiones S. C. Ep. et Reg. de reformandis formulis professionis in congregationibus religiosis.

(331) Cap. 3. de reg. III. 14. in Sext. cap. unic. de vot. III. 15. in Sext.; *Suarez* l. c. n. 7. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 166.

(332) Cap. 20. X. de convers. coniug. III. 32.; *Suarez* l. c. n. 14. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 166.; *Piat* l. c. p. 144. sq.

(333) *Schmalzgr.* l. c. n. 180.; *Reiffenstuel* l. III. t. 31. n. 174. sq. aliique recte tenent contra *Suarez* l. c. n. 16. sq. aliosque conditionem etiam de futuro substantiae professionis non contrariam per se posse apponi atque verificata conditione *renovationem* consensus *non* requiri. At certe forma *conditionata* ex se professioni parum est conformis, a moribus omnium religionum reperitur aliena, ita ut vix unquam a Superiore regulari *licite* admitti possit. Cfr. *Piat* l. c.

(334) *Suarez* l. c. n. 22. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 180.

(335) Cap. 13. X. de reg. III. 31.; *Suarez* l. c. n. 2. sq.

(336) *Piat* l. c. p. 146.; *Battandier* l. c. p. 86. sq.; aliter *Suarez* l. c. n. 5.; *Schmalzgr.* l. c. n. 179.

(337) Cap. 8. 19. 25. 30. 40. X. de simon. V. 3.; cap. 1. 2. de sim. V. 1. in Extrav. com.; cap. 2. X. de stat. III. 35.; *Schmalzgr.* l. V. t. 3. n. 171. 193. sq.; *Suarez* l. c. tract. III. l. 4. cap. 17.; *Pennacchi*, Comment. in Const. *Ap. Sed.* t. I. p. 890. sq.; *Kober*, D. Suspens. p. 357. sq.

ex natura rei *nec* iure positivo Ecclesiae irrita est (338), multiplici vero *poena* manet obnoxia, saltem si fuerit *solemnis*. V. g. *dantes* et *recipientes* incurrunt ipso facto *excommunicationem* maiorem Rom. Pontifici simpliciter reservatam atque *irregularitatem* ex infamia iuris (339).

Quae poenae non comprehendunt *dantes* vel *recipientes doctem monialium* legitime constitutam (340), quae tantum a die *professionis* *solemnis* transit in stabilem *proprietatem* monasterii, sed in congregationibus votorum *simplicium* integre est *restituenda*, si monialis etiam post *professionem* ex instituto religioso egrediatur vel dimittatur (341).

Scholion. Cum *solemnis professio* ex disciplina vigente in religionibus *virorum* valida non sit, nisi fuerit *expressa* et etiam apud moniales et professos votorum *simplicium tacita* *professio* nunc vix videatur esse usu recepta (342), disputationes prolixae antiquorum canonistarum *de modis*, quibus *tacita professio* induci possit, exiguum videntur habere utilitatem. Quare potius practici momenti est, *quomodo* *professio religiosa* *expresse*, sed *invalidè* emissa hodie *convalidetur*, si detecta invaliditate neque religio neque religiosus professus impleret *declarationem nullitatis* (343). Quae *convvalidatio* facile et tuto nunc fit, si re-

(338) Cap. 19. X. de simon. V. 3.; S. C. C. 13. Jun. 1722.; *Suarez* l. c. cap. 57. n. 6. sq.; *Schmalzgr.* l. V. t. 3. n. 252.

(339) Cfr. cit. cap. in not. 337. h. tit.; Pii IX. Const. « *Ap. Sed.* »; *Suarez* l. c. cap. 56. n. 2. sq. 7. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 251. sq.; *The-saurus*, De poenis eccl. v. Simonia cap. 1. 10.; *Hollweck*, D. k. Strafs. p. 182. 187. sq.; *Pennacchi* l. c.

(340) *Pennacchi* l. c. p. 914. sq.; *Piat* l. c. p. 89. sq.

(341) S. C. C. 26. Nov. 1650. in ed. *Richt.* C. Trid. p. 418. n. 6.; S. C. Ep. et Reg. 20. Dec. 1840. ad 4. apud *Bizzarri* l. c. p. 567.; *Piat* l. c. p. 91. sq.; *Battandier* p. 80. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 700. sq. 751. sq.

(342) Cfr. supra h. t. n. 641. not. 301.; *Piat* l. c. p. 149. « *Sed hodie pro viris huiusmodi ratihabitio non sufficit* » (i. e. per tacitam *professionem*).

(343) *Suarez* l. c. l. 6. cap. 19. 20. 21.; supra h. tit. not. 300.

Cap. 11. 12. X. de regul. III. 31.; cap. 1. eod. III. 14. in Sext.; *Suarez* l. c. l. 7. cap. 1. 3. 4.; *Schmalzgr.* l. III. t. 31. n. 189. sq.; *Ferraris* l. c. v. Reg. *professio* n. 109., ubi allegat multas *declarationes* S. C. C., quibus constat per annuales *ratificationes* vel *renovationes* *professionis* per se non *convvalidari* *professionem* a principio *invalidam*; *Piat* l. c. p. 147. sq.; *Bouix* l. c. p. 619. sq.

moto impedimento iuris ecclesiastici et servatis servandis *renove-
tur* professio, aut sanatio *in radice*, si fieri possit, petatur a
R. Pontifice (344).

645. *Effectus* professionis *votorum simplicium*, quae in re-
ligionibus virorum praemittuntur professioni solemnī atque ex
parte *vorentis* sunt *perpetua* et nonnisi *dispensatione* R. Ponti-
ficis aut legitima *dimissione* ex parte ordinis solvi possunt (345),
hi recensendi sunt:

I. Professi *votorum simplicium* non solum participes fiunt
omnium *gratiarum* et *privilegiorum*, quibus professi *votorum*
solemnium utuntur, nisi ex natura rei vel ex speciali decreto
v. g. quoad inhabilitatem ad officia Superiorum (cfr. S. C. super
stat. reg. 16. Ian. 1891.) statuta sit exceptio, sed etiam iuxta
magis fundatam sententiam fiunt veri *religiosi* (346).

II. Superiores regulares, ad quos spectat, huiusmodi pro-
fessis in religionibus concedere possunt litteras dimissorias dum-
taxat ad primam tonsuram et ad ordines minores, servatis tamen
de iure servandis (347).

III. Anni professionis, ut quis in ordine religioso sit capax
vocis activae et passivae et officiorum ordinis, a die emissionis
votorum simplicium computandi sunt, et professi *votorum sim-
plicium* suffragium habent in actis capitularibus *sui conventus*
excepta suffragatione pro admissione ad professionem *votorum*

(344) *Ferrari* l. c. p. 98. sq.; Act. S. Sed. vol. V. p. 412.; Anal.
eccl. t. VII. p. 284. sq.; *Bouix* l. c. p. 622. sq.

(345) S. C. super stat. reg. 19. Mart. 1857. iunct. declar. 12. Iun. 1858.
n. 1. sq.; *Piat* l. c. p. 133. sq.; *Ferrari* l. c. p. 104. Qua in re at-
tendenda est differentia in congregationibus *votorum simplicium*, quae non
raro sunt saltem a principio mere temporanea, et si perpetua fuerint, sola
dimissione non illico cessasse dicenda sunt. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 10.
Ian. 1896. 4. Iul. 1898.; *Battandier* l. c. p. 91. sq. 151. sq. 254. sq.

(346) Cit. S. C. 12. Iun. 1858. n. 6.; *Biederlack* l. c. p. 64. sq.; *Biz-
zarri* l. c. p. 800. not. 1.; *Bouix* l. c. p. 524. sq. 604.; *Battandier* l. c.
p. 92. Iisdem favoribus et gratiis gaudent professi perpetui et temporanei
in *religiosis congregationibus*.

(347) Cit. S. C. l. c. n. 7. et in caus. Mexic. et Melit. 20. Ian. 1860.
n. 1. 2. apud *Bizzarri* l. c. p. 909. sq.; *Gasparri*, De sacr. ord. n. 801.
919. sq.; *Wernz*, Ius Decret. t. II. n. 28. Cfr. *Battandier* l. c. p. 246. sq.
de ordinationibus sodalium in congregationibus *religiosis*.

simplicium et solemnum salvisque aliis limitationibus iure communi vel particulari statutis (348).

IV. Huiusmodi professi retinent *dominium radicale* suorum bonorum, sed eis omnino interdicta est eorum *administratio* et reddituum *erogatio* atque usus; debent *manere in domibus studiorum*, observare perfectam *vitam communem* aliasque *regulas* sui instituti, interesse *choro*, ubi obligatio ad chorum viget, sed ad *privatam* divini officii recitationem non tenentur, nisi sint in sacris ordinibus constituti (349).

V. Professio simplex *non dissolvit* matrimonium contractum et non consummatum (350) *nec dirimit* matrimonium contrahendum, nisi in Societate Iesu (351). Vota praecedentia et cum statu religioso *compatibilia* per se non extinguuntur, nisi ab ipso professo commutentur aut a Praelato competente irritentur vel dispensentur. Quodsi vota illa cum statu religioso fuerint *incompatibilia*, solummodo *suspenduntur*, et si professus ex instituto religioso discedat, denuo *reviviscunt*. Denique etiam professus votorum simplicium *liberatur* a patria potestate, quamdiu in religione manet, et ubi agitur de praeiudicio, non de favore religiosi vel religionis (352).

646. *Solemnis* vero professionis *effectus* principales sunt:

I. Professus votorum solemnum sensu stricto *fit regularis* tum in favorabilibus tum in odiosis (353).

(348) Cit. S. C. 12. Iun. 1858. n. 8. iunct. 7. Febr. 1862. ad 1., 1. Sept. 1875.; S. C. Ep. et Reg. 27. Apr. 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 97. sq.; *Ferrari* l. c. p. 107. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 208.

(349) S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 9. sq. iunct. 6. August. 1858. ad 1. 2., 1. Aug. 1862.; S. C. Ep. et Reg. 24. Mart. 1884. in Act. S. Sed. vol. XV. p. 250. sq. Cfr. quoque *Battandier* l. c. p. 78. 102. sq. 152. sq. de eadem paupertate in professis congregationum religiosarum.

(350) S. C. super stat. reg. 25. Ian. 1861. apud *Bizzarri* l. c. p. 910.; *Piat* l. c. p. 57. 169.

(351) S. C. Ep. et Reg. 4. Iul. 1877.; Greg. XIII. Const. « *Quanto* » 1. Febr. 1583 § 2., Const. « *Ascendente* » 25. Maii 1584. §§ 6. sq. 22.

(352) *Ferrari* l. c. p. 106. sq.; *Suarez* l. c. cap. 14. n. 20.; *Schmalzgr.* l. c. n. 220. 221.; *Bouix* l. c. p. 667.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 4.; cfr. de effectibus professionis in foro civili: *Friedberg-Ruffini* l. c. p. 365. sq.; *Scherer* l. c. p. 832. sq.; *Bargilliat*, Praelect. iur. can. n. 1254. sq.

(353) Cap. 6. i. f. X. de stat. III. 35.; *Schmalzgr.* l. III. t. 31. n. 206. sq.; *Piat* l. c. p. 163. sq.

II. Vinculum inter professum et religionem adeo firmum et stabile efficitur, ut nec sola voluntate professi nec solo religionis arbitrio nec utriusque partis consensu solvi possit (354).

III. *Patria potestas* in filium solvitur saltem in rebus professo vel religioni odiosis, non in favorabilibus (355).

IV. *Irregularitas* ex defectu *natalium* tollitur quoad sacros ordines suscipiendos, non quoad Praelaturas (356).

V. *Vota praecedentia* sive personalia sive realia *extinguuntur*, nisi professus *velit* retinere vota cum statu religioso *compatibilia*, aut iuris sanctione extinctio simplicis voti *compatibilis* etiam per secundam professionem solemnem sit exclusa (357).

VI. *Beneficia ecclesiastica* a professo antea possessa nec legitime renunciata ipso facto ex iuris dispositione *vacant* (358).

VII. *Matrimonium contrahendum* absolute et in perpetuum *irritatur* (359), et contractum *nec consummatum* ex iure ab Ecclesia statuto dissolvitur (360).

VIII. Professus lucratur indulgentiam plenariam (361).

(354) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 6. cap. 13. n. 2. cap. 15. sq.; *Batandier* l. c. p. 90. 108.

(355) *Schmalzgr.* l. c. n. 207.; *Ferraris* l. c. v. Regul. prof. n. 106. alique communiter; *Piat* l. c.; *Ferrari* l. c. p. 108. At passim scriptores expressum quendam canonem ecclesiasticum allegare non solent, et modicum ius civile esse contrarium aperte fatentur.

(356) Cap. 1. 18. X. de fil. presbyt. I. 17.; *Piat* l. c. p. 170.

(357) Cap. 4. X. de vot. III. 34.; cap. 5. de regul. III. 14. in Sext.; *Suarez* l. c. cap. 14.; *Piat* l. c. p. 167. sq.

(358) Cap. 4. de reg. III. 14. in Sext.; Bened. XIV. Const. « *Ex quo* » 14. Ian. 1747.; S. C. C. 12. Maii 1685.; *Piat* l. c. p. 168. sq.; *Wernz*, Ius Decr. t. II. n. 532. — Professio *simplex*. vacationem beneficiorum ipso iure non efficit. Quare ad vitanda incommoda Episcopus potest huiusmodi professis terminum competentem praefigere, intra quem post professionem beneficia sua dimittere teneantur, eoque inutiliter elapso ad novam collationem procedere. Cfr. S. C. C. in caus. Pinerol. 1833.; *Bouix* l. c. p. 594. sq.

(359) Cap. 3. 7. X. qui clerici vel vov. IV. 6.

(360) Cap. 2. 14. de conv. coniug. III. 32.; Conc. Trid. Sess. XXIV. de matr. can. 6.; *Gasparri*, De matrim. n. 1082.

(361) Pauli V. Const. « *R. Pontifex* » 23. Maii 1606. §§ 5. 6.; *Piat* l. c. p. 166. sq.; *Beringer*, D. Ablaesse p. 780. sq. Num professio solemnis quasi ex opere operato vel ex opere operantis tollat culpam et poenam vel saltem poenam. est quaestio, quam theologis examinandam relin-

§ 4. DE OBLIGATIONIBUS ET IURIBUS RELIGIOSORUM.

647. Religiosi postquam per professionem suo instituto perfecte incorporati sunt, ex *diversis* rationibus non paucas habent obligationes; sunt enim obligationes religiosorum, quae oriuntur *ex fine primario* et *secundario* status religiosi, quem assumpserunt scl. *tendendi* ad perfectionem caritatis christianae. Aliae *obligationes* repetendae sunt ex tribus *volis* substantialibus vel aliis accidentalibus secundum statuta iuris communis et particularis ordinis religiosi emissis et ex *traditione* et acceptatione cum professione coniuncta. Denique religiosi incumbunt multiplices obligationes, quae *aut legibus Ecclesiae* sive omnibus fidelibus sive universis religiosiis sive tantum sodalibus determinatarum religionum vel congregationum religiosarum datis *aut regulis*, constitutionibus et statutis legitimisque consuetudinibus proprii instituti religiosi imponuntur. Pariter sunt *iura*, quae in Superioribus et subditis religiosiis partim *ex ipsa natura professionis religiosae* consequuntur, partim *extrinsecus* ex iuris communis vel particularis dispositione accedunt (362).

I. De obligationibus religiosorum (363).

648. Cum status religiosus sit status destinatus ad *acquirendam* perfectionem christianam, unicuique religioso vi status per professionem religiosam suscepti incumbit obligatio *positive tendendi ad perfectionem christianam* atque vitandi ea, quae illi studio perfectionis acquirendae obstant. Cui obligationi religiosus satisfacit, si *particulares* sui status obligationes implet et ex altera parte *abstinet* ab actu formali contemptus perfectionis christianae

quimus. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 13. n. 5. sq., ubi cum sobrietate iudicii « *certa ab incertis* » sedulo distinguit.

(362) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 6. cap. 13. n. 1. 2. 3.; *Piat* l. c. p. 171.

(363) Cap. 3. 4. 6. X. de statu monach. et canon. reg. III. 35.; cap. unic. de stat. regular. III. 16. in Sext.; cap. 1. de stat. mon. vel can. reg. III. 10. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXV. de regul. cap. 1. sq. 5. 10. 22.; *Schmalzgr.* l. III. t. 35. n. 1. sq.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 8. sq. tract. VIII. l. 1.; *Piat* l. c. p. 171. sq.

vel ab intentione non tendendi ad illam vel non servandi vota aliasque graves obligationes sui status v. g. per frequentem et habitualement negligentiam manifestata vel unice servandi obligationes graves status vitae *communis* (364).

649. Religiosi quoniam in vera professione religiosa per *traditionem* et *acceptationem* ineunt contractum saltem ex ipsorum parte *perpetuum* (365) et irrevocabilem tribusque *votis* substantialibus coniunctum, etiam tenentur gravi obligatione *permanendi in religione vel congregatione religiosa*, in qua statum religiosum susceperunt (366). Quare nisi *contractus* et *vota* validae professionis religiosae *legitime* solvantur, arbitrarius discessus vel transitus ad vota *saecularia* graves continet violationes *iustitiae* et virtutis *religionis* (367).

650. Postquam supra h. tit. n. 645. sq. magis *in genere* effectus quidam votorum religiosorum recensiti fuerunt, iam magis descendendum est ad particularia. Cfr. not. 363. h. tit.

I. Itaque **votum paupertatis** religiosae generatim omnes et singulos religiosos obligat, ne (licite vel etiam valide) *proprium* quid *habeant* vel saltem aliqua re tanquam *propria* *utantur* (368).

II. Quicumque emittit votum *solemne* (369) paupertatis ipso

(364) Qua de re magis ex professo disputant theologi: *S. Thom.*, Summa theol. II^a. II^{ae}. q. 186. art. 2. 9. 10.; *S. Alph.*, Theol. mor. l. IV. n. 10.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. I. n. 516. sq.; *Piat* l. c. p. 229. sq.

(365) Quodsi professio quaedam religiosa solummodo ad *determinatum tempus* emissa fuerit, certe usque ad lapsum temporis in huiusmodi *professis* existit *obligatio* permanendi, nisi legitima dimissione vel dispensatione tollatur. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 24. Aug. 1887. ad 7., 22. Maii 1896. ad 34.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 330.; *Battandier* l. c. p. 150. sq. 251. sq.

(366) *Suarez* l. c. tract. VII. l. 2. cap. 2. 3. 4. l. 4. cap. 3. 4. l. 6. cap. 2. 15. sq.; *Piat* l. c. p. 171. sq.

(367) *Piat* l. c. p. 195. sq. Cfr. infra § 5. h. tit.

(368) *Schmalzgr.* l. III. t. 35. n. 1.; *Suarez* l. c. l. 8. cap. 1. sq. 4. sq. cap. 7. n. 7. sq. cap. 8. sq. de diversis gradibus paupertatis religiosae, quae inde a primis saeculis non semper eodem rigore fuit servata. Cfr. *Thomassin*. l. c. P. III. l. 2. cap. 43. 45. 49.; c. 40. C. XVII. q. 4.; *Scherer* l. c. p. 825. not. 121.

(369) Cap. 6. X. de stat. III. 35.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de regul.; *Suarez* l. c. l. 2. cap. 3. n. 10. sq. cap. 12. l. 8. cap. 10. sq.; *Lugo*, De iust. disp. 3. n. 74. sq.; *Piat* l. c. p. 239. sq.; *Bouix* l. c. t. II.

facto ex iuris dispositione (370) independenter a praevia renuntiatione in perpetuum amittit (371) 1) omne rerum temporalium externarum, quae bona fortunae dicuntur sive pretio aestimabilia sunt, dominium sive directum sive utile, possessio-

p. 509. sq.; *Ferraris* l. c. v. Regulares art. 1. n. 59. 62. sq.; *Ferrari* l. c. p. 137. sq.

(370) Quae iuris dispositiones prima vice occurrunt in legibus Imperatoris *Iustiniani* (cfr. L. 13. cum auth. Cod. de sacros. eccles. I. 2.; L. 20. cum auth. Cod. de Episc. I. 3.; Nov. 5. cap. 4. sq.; Nov. 123. cap. 38.) atque iam a Gregorio M. a. 598. et 593. canonizatae (cfr. c. 7. 8. iunct. c. 9. 10. C. XIX. q. 3.) etiam in foro ecclesiastico fuerunt receptae. Cfr. cap. 2. X. de testam. III. 26.; cap. 14. X. de regul. III. 31.; cap. 6. X. de stat. III. 35.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de regul.; Act. S. Sed. vol. XVIII. p. 87. sq.; *Suarez* l. c. I. 2. cap. 12. n. 7. sq. I. 8. cap. 7. n. 2. sq. n. 28. sq.; *Wolf von Glanvell*, D. letztwill. Verfueg. p. 60. sq. 177. sq. 260. sq.

(371) Quare omnis dispositio professi de bonis ante solemnem professionem possessis est irrita; ipse enim disponderet de re non amplius sua, sed aliena. Nam bona temporalia professione solenni non solum a professore amittuntur, verum etiam vi traditionis in professione solenni factae et ex iuris dispositione transeunt in dominium conventus vel ordinis religiosi, quatenus illi sunt capaces domini proprietatis. Cfr. L. 56. § 2. Cod. de Ep. I. 3.; c. 8. C. XIX. q. 3.; cit. cap. 2. X. de testam. et cap. 14. X. de regul.; *Schmalzgrueber* l. c. n. 7.; *Suarez* l. c. I. 2. cap. 12. n. 9. sq. I. 6. c. 2. n. 8. I. 8. cap. 7. 10. 16.; *Pirhing* l. III. t. 27. n. 33. sq. At si quis pater liberos habens emittat solemnem professionem, antequam de suis bonis disposuit, ad summum illa bona in conventum vel ordinem religiosum transferantur, de quibus subductis partibus legitimis filiorum etc. libere disponere potest. Cfr. Nov. 5. cap. 5.; cap. 14. X. de regul. III. 31.; *Schmalzgr.* l. c. n. 7.; *Suarez* l. c. I. 8. cap. 16.; *Lugo*, De iust. disp. 23. n. 194. sq. Quodsi iam antiqua iura gallica et germanica negarunt bona professi per professionem « mortui » transire in conventum vel religionem illaque haeredibus vindicarunt, multo minus recentiores codices civiles huiusmodi transitum bonorum professi admittunt. Cfr. *Scherer* l. c. I. II. p. 822. not. 100. p. 834. not. 139.; *Wolf* l. c. p. 20. sq. At ex illo transitu bonorum professi in conventum minime sequitur conventum vel ordinem religiosum sese habere ad instar successoris universalis, qui teneatur de omnibus debitis a professore antea contractis; id enim ex aequitate canonica solummodo admitti potest quoad bona professi, quibus conventus locupletatus est. Cfr. *Schmalzgr.* l. III. t. 31. n. 276. sq.; *Scherer* l. c. p. 822. not. 100.; *Pirhing* l. III. t. 27. n. 39. sq.; *Wolf* l. c. p. 45. sq., ubi de solutione testamenti per professionem minus accurate disserit. Cfr. ed. *Richt.* C. Tr. p. 418. sq.

nem, vel aliud *ius reale* (372), quae *ante professionem* in ipsius proprietate et possessione *fuerunt*; 2) *capacitatem* ad *nova* bona temporalia *sibi acquirenda* (373) sive quoad dominium pro-

(372) Quibus verbis obiectum voti paupertatis circumscribitur. Cfr. *Schmalzgr.* l. III. t. 35. p. 2. sq.; *Suarez* l. c. l. 8. cap. 4. 5. Quodsi materia *remota* huius voti ad honorem, famam, iura spiritualia, bona interna, corporis valetudinem (cfr. S. C. Ep. et Reg. 23. Iul. 1860. ad 10.; *Battandier* l. c. p. 107.) non est extendenda, certe etiam cavendum est, ne res illae temporales nimis restringantur. Quare etiam quoad *manuscripta*, *reliquias sacras*, *pius imagines* non tam insistendum est internis argumentis parum efficacibus, quam praxi probatae ordinum religiosorum. Cfr. *Biederalack* l. c. p. 73. sq.; *Piat* l. c. p. 241. sq. Materia *proxima* voti paupertatis consistit in actionibus illis supra enumeratis, quae circa res temporales ob votum solemne *vitandae* sunt. Qua in re ad usum iustum et paupertati conformem non requiritur *ius proprium*, sed sufficit mera *licentia* vel permissio eius, qui *ius* habet. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 5. n. 11. 12. cap. 8. n. 25. sq.

(373) Nov. 5. cap. 5.; cap. 2. 4. 6. X. de stat. III. 35.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de regul.; Clem. VIII. Const. « *Nullus* » 25. Iul. 1599. § 2.; S. Poenitent. a. 1820. iunct. *Bouix* l. c. t. I. p. 502. 500. sq.; S. C. Ep. et Reg. 15. Ian. 1897. in Act. S. Sed. vol. XXX. p. 120. sq. At illa incapacitas non eo usque est extendenda, quasi solemniter professus etiam fiat inhabilis ad bona temporalia *suo conventui vel ordini religioso* acquirenda. Hinc Ecclesia nunquam admisit certas iuris civilis sanctiones, quibus regularis professus, utpote *civiliter mortuus*, nec *sibi* nec *conventui* quidquam acquirere potuit (cfr. supra h. t. not. 371.); potius ad tramites legum Romanarum adoptavit iuris principium: « *Quidquid acquirit monachus, acquirit monasterio* ». Cfr. L. 56. § 1. Cod. de Ep. I. 3.; Nov. 123. cap. 37. 38. 41.; c. 9. 10. C. XIX. q. 3.; cap. 8. X. de prob. II. 19.; *Pirhing* l. III. t. 26. n. 57. sq. t. 27. n. 33. sq.; *Wolf* l. c. p. 70. sq.

Quae acquisitio *monasterii*, quod iure speciali non impeditur (cfr. *Pirhing* l. c.; *Wolf* l. c.), originem repetit ex *traditione* in professione facta ipsaque iuris dispositione confirmata (cfr. *Pirhing* l. c. t. 27. n. 39. 42.; *Suarez* l. c. l. 6. cap. 2. n. 8.). At cum nunc monasteria frequenter non sint plane singularia et independentia, sed membra *provinciae* et *ordinis religiosi* ut societatis universalis constituti, vocabulum « *monasterii* », cui religiosus acquirat, intelligendum est secundum constitutiones et legitimas consuetudines singulorum ordinum religiosorum. Fieri enim potest, ut res tantum minoris momenti acquirantur a singulis monasteriis; bona vero magis pretiosa secundum ordinationem Superiorum et regularum alteri subiecto v. g. *provinciae* vel *arcae communi* sint applicanda. Cfr. *Lugo* l. c. n. 84. i. f. n. 226.; *Battandier* l. c. p. 105. sq. 216. sq.; paulo aliter *Wolf* l. c. p. 73. de subiecto iuris disserit.

prietatis sive quoad usumfructum vel *usum independentem* a voluntate legitimi *Superioris* (374).

III. Quodsi quis nuncupat *simplex* votum paupertatis religiosae, *non amittit proprietatem* (dominium radicale) suorum temporalium bonorum tempore professionis *possessorum* (375) nec *capacitatem* ad nova bona temporalia *sibi* acquirenda (376), sed solummodo rerum suarum *liberam dispositionem et usum independentem* a licentia Superiorum. Qua in re cum difficulter regula quaedam omnino generalis statui possit, praesertim in congregationibus religiosis legitima statuta singulorum institutorum attendenda sunt (377).

(374) Quae dependentia a legitimi Superioris licentia praesertim attendenda est in negotiis iuridicis, ad quae solemniter professus *ex se incapax* est v. g. ad condendum vel immutandum *testamentum* (cfr. c. 7. C. XIX. q. 3.; cap. 2. X. de testam. III. 26.; Congr. part. 25. Iul. 1595. et S. C. C. 5. Iul. 1628.; Wernz l. c. t. III. n. 277. not. 23.; Wolf l. c. p. 60. sq.; Bouix l. c. t. II. p. 529. sq.; Piat l. c. p. 260. sq.; Scherer l. c. p. 823. sq.) vel ad renuntiationes similesque dispositiones, in quibus *Sedis Apostolicae* licentia requiritur. Cfr. decis. S. C. C. in ed. Richt. C. Tr. p. 418. sq. n. 7. 8. Quae licentia insuper suis debet esse praedita legitimis qualitatibus scil. ex parte Superioris *possibilis* et *voluntaria*, deinde *expressa* vel *tacita* vel legitime saltem *praesumpta*. Cfr. Schmalzgr. l. c. n. 18. sq.; Piat l. c. p. 253. sq.

(375) Cum ex disciplina vigente non solum in congregationibus religiosis, sed etiam in formalibus religionibus virorum et non raro mulierum quoque *simplex* votum paupertatis emittatur, S. C. super stat. reg. ipsius vim speciali declaratione definitam constanti sua praxi confirmavit. Cfr. Pii IX. Litt. Ap. « *Quam maxima* » 13. Nov. 1847.; declar. S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 9.; Bizzarri l. c. p. 906. sq. 859. 847. 164.; Battandier l. c. p. 102. sq.; Piat l. c. p. 240.; Ferrari l. c. p. 138. sq.

At coadiutores *formati* sive spirituales sive temporales S. I. etiam per nuncupationem *publici et simplicis* voti paupertatis dominii *retinendi et acquirendi* fiunt *incapaces*. Cfr. Schmalzgr. l. c. n. 4. 6.; Piat l. c. p. 241.

(376) Quare etiam *post* vota simplicia ipsi v. g. ex paterna haereditate bona obvenire possunt. Cfr. Bizzarri l. c. p. 847.; Lugo l. c. disp. 3. n. 82. sq. « *Quidquid* (vero) *professi* sua industria vel intuitu societatis acquisiverint, *non sibi* adscribere aut reservare poterunt, sed haec omnia inter bona communitalis refundenda sunt ad communem societatis utilitatem ». Cfr. S. C. Ep. et Reg. 15. Iun. 186c.; Bizzarri l. c. p. 859. 847.; Battandier l. c. p. 105. sq.; Lugo l. c. n. 84. 91. sq.; Piat l. c. p. 259. sq.

(377) Hinc ex cit. declar. S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 9. professis votorum simplicium interdicta est suorum bonorum *administratio*,

IV. Quodsi de *specialibus* quibusdam obligationibus religionum ratione voti paupertatis quaeratur, certe *parvum* quoddam *peculium* (378) a nutu Superiorum regularium *dependens* (379) ex antiquo iure Decretalium disertis verbis non fuit prohibitum, sed etiam expresse non concessum (380). At Con-

redituum *erogatio* atque *usus*, et ante professionem *cedere debent administrationem* et usumfructum atque *usum*, quibus eis placuerit, etiam *suo ordini religioso*, nisi agatur de ordine Frat. Minor. de observantia vel Capucinatorum, cui huiusmodi cessio fieri nequit. Cfr. *Bizzarri* l. c. p. 908. in not.; *Piat* l. c. p. 135. Quae cessio vim suam amittit, quamprimum professus votorum simplicium ex instituto religioso *egressus fuerit*, imo cessione suae potest apponere *conditionem*, quod sit quandocunque revocabilis etiamsi in instituto permanserit; at in conscientia illo iure revocandi uti nequit, nisi accedente beneplacito *Sedis Apostolicae*. Denique iidem professi de dominio suo sive per *testamentum* sive de *licentia* competentis Superioris religiosi *etiam per actus inter vivos* disponere valent nec eis vetitum est ea proprietatis acta peragere de *licentia* eiusdem Superioris religiosi, quae a legibus praescribuntur. Cfr. *Bizzarri* l. c. p. 847. 859.; *Piat* l. c. p. 240.; *Battandier* l. c. p. 104. sq.

Si professus votorum simplicium de *suis bonis absque* requisita *licentia* competentis Superioris disponit, certe ex sententia magis fundata ponit actum *illicitum*, sed *validum*; ipse enim disponit de *re vere sua* neque iure positivo illi actui iure naturali valido, at illicito sicut pro pupillis adiecta est *clausula irritans*. Cfr. de coadiutoribus formatis S. I. supra h. t. not. 375.; *Schmalzgr.* l. c. n. 8. sq.; *Lugo*, De iust. disp. 3. n. 77. sq. Imo in quibusdam institutis saltem pro condendo *licito testamento* permissio Superioris religiosi non requiritur. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 18. Febr. 1853.; *Bizzarri* l. c. p. 673. sq. iunct. p. 80. sq.; *Piat* l. c. p. 261.; *Battandier* l. c.; *Bouix* l. c. t. II. p. 530. sq.

(378) Cfr. de peculio in genere praesertim ex iure Romano: *Arndts-Serafini*, Lehrb. d. Pand. §§ 429. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 35. n. 11. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 244. sq.

(379) Qua in re dubium existere nequit, quin *peculium* saltem in usu plane liberum et independens, religioso voto paupertatis repugnet; id enim inducit incapacitatem ad rerum temporalium proprietatem aut saltem excludit liberum earundem usum. Inde autem non sequitur illam dependentiam limitari ad administrationem, possessionem, usum, at *dominium proprietatis* peculii *ipsi religioso* esse vindicandum. Quae proprietates religiosi a *Scherer* l. c. t. II. p. 826. not. 123. generaliter et indiscriminatim asseritur, at non affert solida argumenta, quibus pro religiosi dominii proprietatis incapacibus hanc singularem exceptionem probet. Cfr. *Hofmann* in Act. theol. Oenipont. t. XXV. p. 126.; *Piat* l. c. p. 245.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 12. n. 21.

(380) *Suarez* l. c. l. 8. cap. 14. n. 3. alique ad probandam illam

cilium Tridentinum Sess. XXV. cap. 2. de reg. prohibuit regularibus bona immobilia vel *mobilia*, cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam *nomine conventus* possidere vel tenere. Quibus verbis iuxta meliorem interpretationem etiam peculia *dependentia* regularibus interduntur; id quod multo apertius factum est per Clem. VIII. Const. « *Nullus omnino* » § 2. et resp. S. C. C. 4. Iul. 1602. 12. Ian. 1603. 17. Apr. 1649. et S. C. Ep. et Reg. 7. Apr. 1707. (381). Quoniam autem *contra* decreta disciplinaria Concilii Tridentini aliaque decreta pontificia saltem toleratae quaedam consuetudines potuerunt introduci, ideo peculia vere dependentia et modica et ad usus statui religioso conformes unice destinata post Concilium Tridentinum in non paucis monasteriis usque ad nostram aetatem ex iusta causa permissa propter meram tolerantiam Ecclesiae absolute et generaliter voto paupertatis contraria atque *graviter* illicita dici non possunt (382).

Verumtamen si quis perpendat pericula, quae ex peculiis etiam dependentibus voto paupertatis atque universae disciplinae religiosae immineant, facile intelliget, cur Ecclesia praesertim ex disciplina vigente etiam peculiis hucusque *toleratis* non fa-

concessionem iure antiquo factam provocant ad cap. 2. X. de monach. III. 35.; at perperam. Nam cit. cap. minime Abbati permissum esse dicitur, ut omnibus et singulis monachis « *peculium* » concedere possit, de quo hoc loco quaeritur, sed potius agitur de peculio vel pecunia, quae « *pro iniuncta administratione* » procuratoribus sive oeconomis monasterii est concessa. Nec efficaciores sunt alii iuris textus l. c. a Suarez allegati. At pariter certum est ex natura rei usum peculii *dependentis* non esse prohibitum, neque ullum existere ius scriptum, quo huiusmodi prohibitio iuris antiqui demonstretur, imo attenta doctrina communi etiam celeberrimorum canonistarum medii aevi saltem ex *consuetudine* recepta fuisse permissum. Cfr. Suarez l. c.; Schmalzgr. l. c. n. 12.

(381) Suarez l. c. n. 5. sq. 8. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 13. 14.; Reiffenstuel l. III. t. 35. n. 6.; Piat l. c. p. 246. sq.

(382) In favorem peculii sine solido fundamemo allegatur Bened. XIII. Const. « *Postulat* » 4. Mart. 1725. § 5.; at eius *speciales* concessionem et approbationes recte colliguntur ex declarationibus *particularibus* Clem. VIII. et Innoc. XII. Cfr. Piat l. c. p. 246. 249. sq.; Schmalzgr. l. c. n. 14.; Bened. XIV. l. c. et De servor. D. beat. l. III. cap. 41. n. 12., ubi certe a rigida sententia Fagnani alienus est. Cfr. quoque Wernz, Ius Decretalium t. I. n. 194.; Ferrari l. c. p. 154. sq.

veat eorumque abrogationem urgeat novamque introductionem penitus excludat (383).

V. Cum eodem decreto Concilii Tridentini et responsis S. C. C. conciliari nequit, si *annuae praestationes* vel *vitalitia solemniter* professis constituentur, quae etiam cum licentia ad nuntum Superiorum regularium revocabili ab ipso religioso *administrentur* et ad usus licitos *applicentur*. Quare huiusmodi census, in quos ipsis regularibus votorum *solemnium* nullum ius proprietatis competere potest, bonis ipsius conventus vel ordinis religiosi alias capaci incorporati ab oeconomis administrandi et a Superioribus prudenti arbitrio expendendi sunt imprimis pro necessitatibus illius religiosi et in usum totius conventus (384).

VI. Alia gravissima obligatio, quae Clem. VIII. Const. « *Religiosae* » 19. Iun. 1594. iunct. Urbani VIII. Const. « *Nuper* » 16. Oct. 1640. de prohibitione *elargitionis munerum* (385) denovo severissime inculcata est, spectat potissimum ad Superiores

(383) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. c. n. 18. sq. iunct. declar. S. C. Ep. et Reg. 22. Aug. 1814. 22. Apr. 1851. 1. Oct. 1852. apud *Bizzarri* l. c. p. 46. sq. 903. sq.; schema Conc. Vaticani apud *Martin*, Collect. doc. C. Vat. p. 237. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 512. sq.; *Piat* l. c. p. 249. sq. 247. sq.

Origo peculii in antiquis religionibus virorum ac mulierum saepe inde fuit repetenda, quod Superiores religiosi suis subditis ea, quae ad congruam sustentationem requiruntur, non sufficienter providere potuerunt (cfr. *Bened. XIV.* l. c. n. 19. sq.); hinc S. C. Ep. et Reg. in *recentioribus congregationibus* religiosi simul cum exacta observantia vitae communis et paupertatis inculcare solet, ut Superiores religiosi omni cum caritate victum et vestitum procurent atque ita radicem mali et praetextus ad inducendum peculium eliminent. Cfr. *Battandier* l. c. p. 106. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 48.

(384) S. C. C. in caus. Vallisol. a. 1601. et a. 1586. apud *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 12. et in ed. *Richt. C. Tr.* p. 395. n. 1.; *Schmalzgr.* l. c. n. 15. sq.; *Piat* l. c. p. 248.; *Biederlack* l. c. p. 81. sq. Quae doctrina de incorporatione *censuum perpetuorum* in bona *conventus* iis monasteriis et religiosis ordinibus (v. g. Fratribus Minoribus, Capuccinis, domibus professorum S. I.) applicari nequit, a quibus census perpetui et bona stabilia possideri omnino non possunt. Cfr. *Bizzarri* l. c. p. 307. 371. sq. 426. 634. sq.; S. C. C. in ed. *Richt. C. Tr.* l. c. n. 2. sq.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 8. cap. 17. n. 15. sq.; *Ferraris* l. c. v. Legatarius n. 88. sq. 95. sq.

(385) Cap. 2. 3. X. de donat. III. 24.; *Ferraris* l. c. v. Regulares art. 1. n. 67. 68.; *Bouix* l. c. p. 526. sq.; *Piat* l. c. p. 262. sq.

regulares eorumque subditos, quibus administratio bonorum temporalium conventus vel provinciae vel ordinis religiosi est commissa.

Prohibitio illa sese extendit ad directas et indirectas elargitiones virorum regularium atque monialium ex bonis ipsius *communitatis religiosae*, utpote ex veris bonis ecclesiasticis *iniuste* et *sacrilege* factas, non ad donationes ex bonis in *dominio singulorum* religiosorum v. g. novitii vel professi votorum simplicium adhuc constitutis (386). Neque comprehenduntur elargitiones, quae fiunt ex causis gratitudinis, benevolentiae aliisve, quae ex sui natura actum virtutis vel meriti continent v. g. elemosynae secundum facultates monasterii, modesta et discreta hospitalitas (387).

Religiosi, qui huiusmodi munera prohibita *elargiuntur*, ipso facto incurrunt privationem dignitatum et officiorum, quae cum iurisdictione et superioritate sunt coniuncta, inhabilitatem perpetuam ad eadem obtinenda, perpetuam infamiam, privationem vocis activae et passivae; denique contra eos tanquam furti et simoniae reos in foro iudiciali per accusationem vel denuntiationem vel inquisitionem ex officio procedi potest, ut etiam aliis poenis condignis plectantur (388).

Qui vero munera *receperunt*, ante omnem iudicis declarationem illa rite restituere tenentur; secus in foro conscientiae absolvi non possunt (389).

VII. Votum perfectae paupertatis religiosae, quamvis a *singulis* religiosis *privatam* proprietatem excludat, tamen non obstat moderato dominio proprietatis bonorum temporalium in *communitate religiosa* ipsius fini et circumstantiis proportionato (390). At fieri quoque potest, ut illa paupertas religiosa

(386) Cit. Clem. VIII. Const. « *Religiosae* » §§ 1. 2. 3. 4. 9. iunct. Urban. VIII. Const. « *Nuper* » § 1.; S. Poenit. 15. Mart. 1861. ad 1.; *Piat* l. c. p. 262. sq.

(387) Clem. VIII. l. c. §§ 5. 6. sq. iunct. Urban. VIII. l. c. §§ 1. 2.

(388) Clem. VIII. l. c. §§ 11. 12.; *Piat* l. c. p. 265. sq.

(389) Clem. VIII. l. c. §§ 9. 10. iunct. Bened. XIV. Const. « *Pastor bonus* » 13. Apr. 1744. § 26. de facultatibus specialibus Poenitentiarii Maioris et facult. a S. Poenitent. pro foro interno Episcopis concessis n. 6.; *Ferraris* l. c. n. 68. 128. 129.

(390) Cfr. S. Greg. c. 3. C. XII. q. 5.; cap. 3. X. de stat. III. 35.; cap. 5. X. de prob. II. 19.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 3. de regul.

suscipiatur, quae etiam a communitate religiosa dominium proprietatis diversis gradibus arceat (391). Qua ex paupertate, quae ordinibus *mendicantibus* propria est, ut religioni vel potius Prae-
latis regularibus institutum religiosum gubernantibus speciales imponit obligationes (392), ita etiam singuli religiosi ut socii sive membra huiusmodi ordinis mendicantis *singularibus* obstringuntur oneribus cum religiosis aliarum religionum non communibus (393). Denique saltem in *quibusdam* ordinibus mendicantibus sive ex Constitutionibus Apostolicis sive vi regulae aliqua maiore cum rigore de paupertate possunt esse praescripta quam in reliquis religionibus mendicantium, atque idcirco ab illarum sociis v. g. in ordine Fratrum Minorum et Capuccinorum religiose servanda sunt, v. g. quae statuta sunt de pecunia civiliter sive politice non contrectanda et colligenda, de dominio proprietatis rerum immobilium v. g. ecclesiarum, domorum (immo etiam rerum mobilium, quae ad usum destinantur), non penes religionem vel conventum, sed Sedem Apostolicam remanente (394).

VIII. Inde quoque illud consequitur, quod religiosus voto solemni vel simplici paupertatis ligatus, non solum multiplici

iunct. decis. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 395. sq.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 8. cap. 8. n. 2. sq. 22. sq. cap. 9.; *Bouix* l. c. t. II. p. 269. sq. 296.; *Scherer* l. c. t. II. p. 732. sq.

(391) Cap. 1. de V. S. V. 11. in Clem.; Iul. III. Const. « *Exposcit* » 21. Iul. 1550.; Conc. Trid. l. c.; S. C. C. l. c. p. 395. n. 2. sq.; *Suarez* l. c. cap. 8. n. 4. sq. 8. sq.; *Scherer* l. c. p. 736. sq.; *Bouix* l. c. p. 534. sq. Cfr. de excessiva paupertate ab Urbano V. a. 1368. damnata: *Denzinger*, *Enchiridion* n. 468. sq.

(392) *Suarez* l. c. cap. 17. n. 3. sq. 27. sq.; *Ferraris* l. c. v. Legatarius n. 95. sq. v. Votum art. 2. n. 71. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 596. sq.

(393) *Suarez* l. c. cap. 17. n. 37.

(394) Cfr. regul. S. Franc. cap. 4. 6.; cap. 3. de V. S. V. 12. in Sext. (Nicol. III. a. 1279.); cap. 1. de V. S. V. 11. in Clem.; cap. 1. sq. tit. 14. in Extrav. Ioann. XXII.; Conc. Trid. l. c. iunct. S. C. C. 26. Martii 1591.; S. C. C. l. c. p. 395. n. 2. sq.; S. C. Ep. et Reg. 2. Sept. 1870. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 113. sq.; decr. S. C. Ep. et Reg. apud *Bizzarri* l. c. p. 307. 371. sq. 404. 426.; Innoc. XI. Const. « *Sollicitudo* » 20. Nov. 1679. (de prohibita contrectatione civili, non mere physica pecuniae) iunct. *Bizzarri* l. c. p. 744. sq.; Bened. XIV. Const. « *Fidelis* » 25. Mart. 1754. § 4.; *Suarez* l. c. cap. 5. n. 28. sq. cap. 8. n. 26.; *Ferraris* l. c.; *Lugo* l. c. disp. 3. n. 98.; *Bouix* l. c.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 295. sq.

ratione *votum* paupertatis virtutemque *religionis*, sed etiam *iustitiam* laedere possit (395), si bona conventus vel ordinis religiosi vel Sedis Apostolicae vel aliorum *sibi accipiat* sive *acquirit* (396) vel *teneat* et *conservet* ut *propria*, vel de iis pro suo arbitrio disponat *absque legitima Superioris licentia* v. g. illa retineat, destruat, donet, alienet, distribuatur, commodet vel mutuet, si fide iubeat vel contractum depositi ineat (397).

IX. Cum professus votorum *solemnium* dominii sit incapax, nequit *testamentum* valide condere vel facultatem condendi testamenti in professione sibi reservare vel per Superiorem regularem obtinere, sed indultum apostolicum requiritur (398). Qui vota tantum simplicia in religione vel religiosa congregatione emisit, nisi specialis statuta sit exceptio velut pro coadiutoribus formatis S. I., *valide* de suis bonis testari potest, at ordinatio *illicite* sine licentia Superioris *religiosi* (399) salvis exceptionibus a iure admissis v. g. pro recentioribus congregationibus religiosis (400).

(395) Quenam quantitas requiratur, ut a religiosis sive ratione *iniustitiae* sive ob violatum *votum* committatur peccatum *grave* vel *leve*, theologiae moralis doctoribus definiendum relinquimus. Cfr. v. g. *Piat* l. c. p. 266.; *Lehmkuhl* l. c. n. 529.

(396) Cap. 6. X. de stat. III. 35.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. de regul.; *Suarez* l. c. l. 8. cap. 11. n. 1. 2. 33. sq.

(397) Cap. 4. X. de fideiuss. III. 22. At religiosi nec iustitiam nec votum laedunt, qui rem *sibi* liberaliter inter vivos donatam sine licentia Superioris *recusant* (cfr. *Lugo* l. c. disp. 3. n. 95), nisi donatio facta sit conventui vel ordini religioso aliunde non prohibito. Cfr. *Suarez* l. c. n. 33. sq.; *Piat* l. c. p. 244. Quae doctrina defendi nequit quoad *repudiationem* haereditatis vel legati per religiosum, nisi agatur de religioso votorum simplicium, qui *dominii capacitatem* retinet ideoque valide, sed illicite absque Superioris licentia istam repudiationem facere potest. Cfr. *Lugo* l. c. n. 94. sq.; *Suarez* l. c. l. 8. cap. 11. n. 3. sq. cap. 12. 13. 14. 15.; *Schmalzgr.* l. c. n. 18. sq.; *Piat* l. c. p. 253. sq. 266. sq. 456.; *Ferrari* l. c. p. 150. sq.

(398) Cap. 2. X. de testam. III. 26.; cap. 2. de testam. III. 11. in Sext.; S. C. C. 5. lul. 1628.; *Suarez* l. c. cap. 16.; *Lugo* l. c. disp. 3. n. 109. sq.; *Piat* l. c. p. 260. sq.; *Ferraris* l. c. v. Regulares art. 1. n. 62. sq.; *Wolf* l. c. p. 60. sq. 104. sq.

(399) *Suarez* l. c. tract. X. l. 4. cap. 6. n. 12. sq.; *Lugo* l. c. n. 116.; *Bouix* l. c. t. II. p. 530. sq.

(400) S. C. Ep. et Reg. 18. Febr. 1853.; *Bizzarri* l. c. p. 859.; *Battandier* l. c. p. 102. sq.; *Piat* l. c. p. 260. sq. 240.

X. *Poenae* olim gravissimae statutae fuerant in religiosos votum paupertatis violantes per attentatam *appropriationem* et *retentionem* bonorum temporalium, quorum dominii ob inhabilitatem possidendi plane incapaces fuerunt. Qui « *propriarii* » post praeviam monitionem frustratam a communione altaris erant removendi et ex monasterio expellendi. Cfr. cap. 2. 6. X. de stat. III. 35. iunct. cap. 24. X. de regul. III. 31. (401). Praeterea si absque digna poenitentia decesserant, oblatio pro illis non fiebat et ecclesiastica privabantur sepultura (cfr. cap. 2. 4. X. de stat.) et simul cum sua proprietate fuerunt sepeliendi (cfr. cap. 6. X. de stat.) atque adeo *exhumandi*, si absque scandalo fieri potuit. Cfr. cap. 4. X. de stat.

Ex Concilio vero Tridentino Sess. XXV. cap. 2. de regul., si quis regularis aliter quidquam *tenere* deprehensus aut *convictus fuerit*, biennio activa et passiva voce privatus sit atque etiam iuxta sui ordinis religiosi constitutiones puniatur (402). Alia delicta contra votum paupertatis commissa particularibus institutorum religiosorum ordinationibus aut poenis arbitrariis a Superioribus inflictis castigantur.

XI. Cum nostra aetate sanctiones iuris canonici de voto paupertatis saepissime in foro saeculari non admittantur (403), Se-

(401) Quod cap. 6. X. de stat. non fuit correctum per cap. 24. X. de regul. in una eademque collectione authentica, ut putavit *Schmalzgr.* l. c. n. 39.; neque duo illa capita rite intellecta sibi sunt *contraria*. Cfr. *Maschat*, Instit. can. in h. cap. 6.

(402) *Schmalzgr.* l. c. n. 39. 40.; *Piat* l. c. p. 269. 456. sq. de casu *reservato proprietatis* contra votum paupertatis.

(403) Quare nunc idem accidit, quod primis saeculis religionis christianae, cum Ecclesia tanquam collegium illicitum non posset possidere bona temporalia secundum leges Romanas; at illa possedit ex iure suo nativo et proprio et in foro saeculari sibi consuluit alio titulo legali v. g. collegii fossorum. Qua in re sane habetur deploranda oppositio utriusque fori, si duplex subiectum dominii sit admittendum (sicuti nunc duplex habetur nutrimonium scl. civile et religiosum); at admissio duplicis dominii in foro ecclesiastico et foro civili non refutatur, si quis illam cum *Scherer* l. c. p. 828. not. 127. vocet « *uniuristisch* » atque aliis argumentis inefficacibus impugnet praxim isti suppositioni conformem. Cfr. *Bouix* l. c. t. I. p. 387. sq. 394. sq., ubi in decreto S. C. de Prop. F. a Gregor. XVI. approbato 15. Dec. 1840. evidenter duplex illud dominium scl. civile et ecclesiasticum distinguitur.

des Apostolica ad minuendas practicas difficultates concessit non paucas *licentias, dispensationes* (404) iurisque antiqui *immutationes*. Huc spectant imprimis illa decreta apostolica, quibus etiam in religionibus formalibus vota tantum simplicia paupertatis sunt praescripta vel permissa (405), *aut* solemniter quoque professis non obstante solemnī paupertatis voto conceditur, ut bona acquirere, retinere et administrare deque iis disponere possint ad normam legum civilium (406), *aut* saltem Superioribus generalibus amplae indulgentur facultates, ut ipsorum subditis attentis peculiaribus circumstantiis iisque perdurantibus non obstante solemnī voto paupertatis v. g. haereditates adire et recipere etc. valeant (407).

Quibus in licentiis et dispensationibus sedulo perpendendum est, quo *ambitu* fuerint concessae vel forte etiam *revocatae*. Nam quandoque Sedes Apostolica tantum permisit, ut ipsi religiosi solemniter professi in foro saeculari certas peragerent *formalitates mere civiles*, at in foro conscientiae et Ecclesiae quoad capacitatem et subiectum dominii nihil immutavit (cfr. not. 406. de Capuccinis). Item si quandoque religiosus fuit concessum, ut ad tramites iuris civilis *proprio nomine* iura quaedam vindicarent, non *sibi*, sed *monasterio* acquisiverunt. Cfr. not. 406. de moniali. Tandem licentia vel dispensatio a Sede Apostolica potuit ita indulgeri, ut solemniter professus *absque licentia* suorum Superiorum regularium non solum *illicite*, (ut professus votorum simplicium) sed etiam *invalidē* vel saltem *non firmiter* bona temporalia acquireret, aut non obstante licentia data tantum iure quodam precario per actus ad nutum Superiorum irritabiles vel rescindibiles. Cfr. resp. S. Poenit. a. 1820. pro Belgio, ubi in

(404) *Suarez* l. c. l. 8. cap. 18.; *Victor de Bueck*, De solemn. vot. p. 175. sq.

(405) S. C. Ep. et Reg. 30. Sept. 1864. de monialibus Visitationis apud *Bizzarri* l. c. p. 791. et Leon. XIII. indult. 16. Mart. 1886. pro equitibus Ord. Teutonicī.

(406) Indultum S. C. pro neg. eccl. extr. 31. Iul. 1878. pro regularibus in Belgio; S. C. Ep. et Reg. 7. Maii 1883. indulsit Capuccinis, ut assumerent syndicos ex proprii ordinis religionis; ead. S. C. 15. Ian. 1897. dedit facultatem moniali professae in Hispania capiendi haereditatem.

(407) S. Poenitent. 18. Apr. 1868. pro regularibus in Italia iunct. *Ferrari* l. c. p. 141. sq.; *Nervagna* l. c. p. 138.

fine additur clausula: « *Dummodo cum debita a Superioribus legitimis dependentia haec faciant* » apud *Bizarrri* l. c. p. 793. sq.; *De Angelis*, Prael. iur. can., l. III. t. 35. n. 4. et *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. X. p. 270. sq. resp. S. C. pro negot. eccl. extr. 31. Iul. 1878. regularibus Belgii ad certos scopos mere practicos dato videntur tribuere sensum nimis *generalem et absolutum*; *Bouix* l. c. t. I. p. 514. sq. 499. sq. 484. sq. 444. sq. 437. sq.; *Lehmkuhl* l. c. t. I. n. 524.

651. I. **Votum castitatis** sive *solemne* sive *simplex* in religione vel religiosa congregatione emissum *obligat* personas religiosas *ad duo* scilicet ad vitandum omnem actum externum et internum sexto decalogi praecepto prohibitum et ad non contrahenda *sponsalia* sive de *futuro* sive de *praesenti* (408).

II. Quodsi quis religiosus contrahat *sponsalia de futuro*, illa ex natura rei sunt *illicita* et *invalida*; at *matrimonium* ab eo celebratum, certe est *illicitum*, imo etiam *invalidum*, si ipse ligatus sit voto *solemni* castitatis religiosae, quod iure ecclesiastico habet efficaciam irritandi matrimonium, aut ex *speciali privilegio* v. g. Soc. Iesu concessio eadem vis inhabilitandi personas ad *validas* nuptias etiam voto castitatis in professione *simplici* emissio sit propria (409).

III. Iure communi violatio *solemnis* voti castitatis religiosae, quae fit per attentatam matrimonii celebrationem, plectitur *excommunicatione* ipso facto incurrenda et Episcopis sive Ordinariis (Praelatis regularibus) reservata, porro *irregularitate ex bigamia similitudinaria* contracta, si attentatum matrimonium fuerit consummatum, aliisque *poenis* a tribunali Inquisitionis ob

(408) Cap. 6. X. de stat. III. 35.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 9. cap. 1. 2. 3. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 35. n. 41. sq.; *Piat* l. c. p. 270. sq. 479. sq.; (de casibus *reservatis* delictorum contra votum castitatis); *Ferrari* l. c. p. 161. sq.; *Battandier* l. c. p. 113. sq., ubi allegat animadversiones S. C. Ep. et Reg. ad constitutiones congregationum religiosarum v. g. 22. Martii 1897. ad 15. « *In fine addatur, quod per votum castitatis prohibeantur nuptias inire* »; *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. XII. p. 735. sq.

(409) Cap. unic. de vot. III. 15. in Sext.; *Suarez* l. c. cap. 21. sq.; supra h. tit. n. 645. sq. de aliis *effectibus* solemnisi voti castitatis religiosae.

suspicionem haeresis competenti ex prudenti arbitrio intligendis (410).

IV. *Dispensatio* simplicis, imo etiam sollemnis voti castitatis religiosae ab Ecclesia concedi potest (411); at quo ambitu fuerit data, ex rescripto dispensationis est eruendum; nam quoad rem dispensationes super voto castitatis ita concedi solent, ut obligatio voti non simpliciter *tollatur*, sed potius limitato quodam modo suspendatur (412).

652. I. **Votum obedientiae** Deo factum de obedientia directe *homini* praestanda inter tria vota religiosa est praestantissimum et difficillimum; etenim propriam voluntatem iugo humilis subiectionis ita adstringit (413), ut religiosus *velle* vel *nolle* non habere dicatur (414).

II. Vi voti obedientiae sive sollemnis sive simplicis regularis debet parere proprio ac legitimo Superiori praecipienti secundum regulas et constitutiones religionis vel religiosae congregationis.

Qui *Superiores* proprii et legitimi, quibus pro facultate praecipiendi non raro ex diversis titulis ipsis propria sive ex ipso voto sive ex traditione vel potestate dominativa sive ex iurisdictione spirituali *vi voti obedientiae* a religiosis parendum est, sunt R. Pontifex et Congregationes Romanae atque Superiores religiosi proprii instituti secundum legitimam subordinationem, non Episcopi, nisi in casibus iure exceptis; v. g. regulares saecularizati Episcopo sibi assignato ex rescripto pontificio etiam in vim voti obedientiae subiici solent. At ut pateat Superiorem velle

(410) Cap. unic. de consanguin. IV. un. in Clem. iunct. Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* »; S. C. Inq. 22. Dec. 1880. 13. Ian. 1892.; *Piat* l. c. t. I. p. 276. t. II. p. 575. sq.; *Hollweck*, D. k. Strafg. p. 300. sq.

(411) *Suarez* l. c. cap. 26. iunct. l. 2. cap. 11.; *Schmalzgr.* l. c. n. 47. sq.; *Nilles* in Arch. f. k. K. t. 61. p. 331. sq.

(412) S. C. Ep. et Reg. 19. Febr. 1858. 20. Iul. 1833. 18. Iun. 1858.; *Piat* l. c. t. I. p. 275.; *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. XII. p. 737. sq.

(413) S. Gregor. c. 10. C. VIII. q. 1.; cap. 1. de V. S. tit. 14. in Extrav. Ioann. XXII.; S. Thom. l. c. II^a. II^{ae}. q. 186. a. 8.; *Suarez* l. c. l. 10. cap. 1.; *Piat* l. c. p. 284. sq.

(414) Cap. 27. de elect. I. 6. in Sext.; cap. 2. de testam. III. in Sext.; cap. 5. de sepult. III. 12. in Sext., ubi ex contextu colligitur illud axioma de arbitrio proprio ab imperio alterius dependenti esse intelligendum.

grave praeceptum vi voti obedientiae imponere, iis utatur *verbis* et *formis*, quae ex natura rei et statutis institutorum religiosorum requiritur; v. g. si praeceptum, detur « *in virtute sanctae obedientiae* »; imo quandoque *scriptura* est necessaria (415). *Materia* voti obedientiae profecto *possibilis* et *honestas* sit oportet; at in universa latitudine materiae licitae sive actuum *non peccaminosorum* et possibilium pro diversitate ordinum religiosorum potest existere legitima quaedam varietas. Generatim tamen illa norma statui potest (416), quod *Superiores* religiosi in iis tantum obedientiam stricta *obligatione* exigere valeant, quae sint *secundum regulam* vel saltem implicite et indirecte in ea contineantur vel ad illam reducantur ut media ad finem, *non* in iis, quae sint *supra, contra, infra regulam*. Nam subiectio a religiosis *libere* suscipitur, ergo ultra promissionem datam, quae fit secundum regulam, non extenditur. Quo ex principio generali non paucae solutiones quaestionum particularium repeti possunt. Quare *vi voti* non existit obligatio ad *universas regulas* servandas (417); nec *indiscriminatim* atque *generaliter* asseri potest Superiores religiosos esse competentes ad praecipiendos actus *mere internos* (418); item religiosi *vi voti* ex stricta *obligatione* compelli nequeunt ad deserendam regulam in se *perfectam*, sed *legitime mitigatam*, quam professi sunt, ut amplectantur *regulam* reformatam secundum *primitivas asperitates*. Quid autem vi *iurisdictionis ecclesiasticae* R. Pontifex alique Superiores ab ipso deputati personis religiosis praescribere possint, ex aliis principiis est colligendum (419).

(415) Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 331.; *Suarez* l. c. cap. 8. n. 1. cap. 11.; *Schmalzgr.* l. c. n. 58. sq.; *Ferrari* l. c. p. 172.; *Battandier* l. c. p. 87. sq.; *Piat* l. c. p. 175.

(416) *Suarez* l. c. cap. 3. 5. 7. 8. 9. 10.; *Schmalzgr.* l. c. n. 63. sq.; *Biederluck* l. c. p. 97. sq.; *Besson* l. c. p. 135. sq.

(417) *Suarez* l. c. cap. 7. n. 1. sq. 9. sq.

(418) *Schmalzgr.* l. c. n. 68. 69.; *Piat* l. c. p. 288.

(419) *Suarez* l. c. cap. 8. n. 14. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 76. sq.; *Piat* l. c. p. 286. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 903. sq., ubi S. C. Ep. et Reg. 24. Sept. (1. Oct.) 1852. in faciliore reformatione respondit: « *Hortandos esse* ». At Sedes Apostolica quamvis pro sua praxi *per praecepta* et *poenas cogere non soleat* personas religiosas, ut derelicta regula legitime mitigata transeant ad severiorem observantiam, tamen a reprobatione et legum

Scholion. Cum *discrimen* inter votum *simplex* et *solemne* paupertatis et castitatis ex praecedentibus satis pateat, minor est concordia doctorum in explicanda differentia voti solemnitis et simplicis obedientiae religiosae.

Qua in re doctores quidam voto solemniter vindicarunt illam singularem praerogativam inhabilitandi personam religiosam ad suscipiendam *quamlibet validam* obligationem in materia potestatis Superioris religiosi subiecta, aut saltem putarunt solemniter professum *ex iustitia* sese valide obligare non posse, v. g. si alteri promittat Missam (420). Quae sententia in textibus iuris canonici non habet fundamentum et axiomati de amisso proprio velle et nolle monachi dat exorbitantem sensum. Illis enim verbis plene satisficit, si religiosus sese *firmiter* obligare non potest sine legitimo consensu sui Superioris in *materia* eius potestati subiecta; ex natura autem rei tanta restrictio libertatis non sequitur, ergo etiam non est asserenda. Quare etiam iste modus explicandi differentiam utriusque voti obedientiae admitti nequit, vi cuius obligatio sine consensu Superioris a simplici professu suscepta dicatur *illicita*, in solemniter professu habeatur *invalida*, ut magis patebit ex subsequentibus (421). Si *Craisson* putat inde *discrimen* esse repetendum, quod Superior solemniter professi suo *iuri irritandi* nequeat renunciare, secus ac in Superiore simplicis professi, huiusmodi sententia ad explicandum *discrimen* inventa nititur falso supposito; nam etiam Superior professi simplicis suo *iuri irritandi* non potest renunciare, quamdiu is manet sodalis instituti religiosi. Hinc ista opinio aut *discrimen* non explicat aut tandem reducenda est ad sententiam *Suaresii*.

Qui scriptor voto solemniter obedientiae eum tribuit effectum, ut Superior religiosus *directe* possit *irritare* huiusmodi obligationes suorum religiosorum; at simul concedit hunc effectum ei-

sanctione non refugit, si agitur de mitigationibus inductis vel inducendis, quae potius notam laxitatis et abusum merentur. Cfr. v. g. S. C. Ep. et Reg. 27. Apr. 1883. in Act. S. Sed. vol XVI. p. 285. sq.; *Scherer* l. c. p. 778. sq.; *Biederlack* l. c. p. 115. sq.

(420) *Gury*, Theol. mor. t. II. n. 170.; *Piat* l. c. p. 294.

(421) *Suarez* l. c. l. 10. cap. 2. iunct. l. 2. cap. 13. n. 4. sq.; *Bonix* l. c. t. I. p. 109. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 534. sq.

dem esse communem cum voto simplici obedientiae in Societate Iesu eumque pro utroque voto derivandum esse ex institutione Ecclesiae, quae religiosum reddidit inhabilem ad tales obligationes non absolute et simpliciter, sed independenter a voluntate Superioris. Quare Suaresius discrimen in eo situm esse tenet, quod vis irritandi voti *solemnis* propter *absolutam traditionem* concessa sit *absoluta, perpetua, irrevocabilis*, voto autem *simplici* adnexa professioni non ex *utraque* parte irrevocabili tantum *conditionata et relative perpetua*.

Quae *Suaresii* sententia ceteris est praeferenda. Nam ex solo voto obedientiae in Superiore religioso nulla consequitur potestas irritandi; ex voto *traditioni* coniuncta tantum obtinetur ius quoddam indirecte irritandi; ergo *generalis* facultas Superiorum religiosorum *directe* irritandi huiusmodi obligationes suorum subditorum religiosorum, quam ex praxi doctrinaque communi habent, nonnisi ex ordinatione Ecclesiae est repetenda. Salvum manet etiam in Societate Iesu discrimen inter utrumque votum, cum vis irritandi *absoluta et irrevocabilis* vere differat a vi *mere conditionata et relative perpetua* (422).

Aliter *Victor de Buck*, De solemn. vot. p. 41. sq. et *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. XIII. p. 293. sq., ubi argumentis non efficacibus *Suaresii* explicationem solemn. voti obedientiae impugnant.

III. *Poenae ecclesiasticae violationibus* particularibus etiam solemn. voti obedientiae religiosae ex iure communi non sunt statutae. Quare attendenda sunt singulorum ordinum statuta, quibus transgressores voti obedientiae pro gravitate delicti puniuntur vel *reservatione* absolutionis coercentur (423).

(422) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 13. n. 8. sq.; *Bouix* l. c. p. 112. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 805. 819. sq.

(423) Cap. 8. X. de stat. III. 35.; *Besson* l. c. p. 136. sq. 314. Cfr. de apostatis: *Piat* l. c. t. I. p. 195. sq. t. II p. 496. Contra *praecepta* Superiorum etiam personis religiosi patet recursus ad ipsam Sedem Apostolicam; at S. C. Ep. et Reg. approbante R. Pontifice 6. Iul. 1734. decrevit, ut in huiusmodi recursibus semper rescribatur: « *Pareant, et deinde recurrant* ». Idem valet de *poenis* vel *poenitentiis* religiosi impositis, contra quas permittitur *recursus* ad mediatos Superiores absque effectu suspensivo, at non formalis *appellatio*, nisi in casibus a iure exceptis. Cfr. cap. 3.

IV. *Dispensatio* quoque ita super voto simplice vel solemnī obedientiae religiosae ab Ecclesia concedi potest, ut simul cum voto etiam status religiosus tollatur. At ex communiter contingentibus Sedes Apostolica saltem in voto solemnī obedientiae non ita plene dispensare solet, sed potius manente voto solemnī v. g. in professis saecularizatis aliquid indulget quoad immutationem Superioris, cui regularis in vim voti obedire teneatur (424).

653. Praeter tria vota *substantialia* omnibus religionibus et congregationibus religiosis *communia* in diversis institutis alia quoque vota emittuntur partim *solemnia* partim mere simplicia (425). Quae vota cum ad *substantiam* sive *essentiam* status religiosi non requirantur, per oppositionem ad vota *substantialia* recte appellari possunt *accidentalialia*. At illorum votorum accidentalium nuncupatio est potius ius *speciale* paucorum institutorum religiosorum, atque adeo disciplina vigens et communis aliis votis, quae tribus votis substantialibus vel communibus denuo addantur, non favet (426).

Hinc vota illa, ut distinguantur a votis communibus sive iure communi receptis, apte quoque vota *specialia* vel *peculiariorum* ordinum religiosorum dicuntur (427).

Quaenam sint huiusmodi vota accidentalialia sive specialia, so-

26. X. de appell. II. 28.; *Bizzarri* l. c. p. 422.; *Ferrari* l. c. p. 176. 273.; *Piat* l. c. t. II. p. 471. sq.

(424) S. C. Ep. et Reg. 7. Ian. 1837.; S. C. super stat. reg. 12. Iunii 1858. n. 2. apud *Bizzarri* l. c. p. 906. sq.; S. C. Ep. et Reg. 10. Ianuar. 1896. 22. Sept. 1896.; *Suarez* l. c. cap. 12.; *Piat* l. c. t. I. p. 142. sq.; *Batlandier* l. c. p. 99. sq. 254. sq.

(425) *Piat* l. c. p. 295. sq.; *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. XI. p. 188. sq. t. XIII. p. 270. sq.; *Suarez* l. c. l. 2. cap. 13. n. 22., ubi secundum doctrinam S. Thomae recte tradit Ecclesiam pro sua constanti praxi non solemnizare vota *temporanea* et de actibus *particularibus*, sed tantum *perpetua* et quodammodo *universalia* v. g. vota, quibus status religiosus perpetuo assumitur.

(426) S. C. Ep. et Reg. 13. Aug. 1887. ad 3. « *In praesens S. Sedes non solet approbare, ut in huiusmodi institutis (votor. simpl.) emittantur alia vota, nisi tria consueta videlicet paupertatis, castitatis et obedientiae; nam cetera in voto obedientiae comprehenduntur* » ; *Batlandier* l. c. p. 88. sq., ubi refert multas responsiones eiusdem S. C. huic principio conformes.

(427) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 1. de regul.; *Piat* l. c. p. 295.

lemnia vel simplicia et quibus oneribus, vinculis, effectibus religiosos subditos Superioresque afficiant, a professoribus singulorum institutorum religiosorum est examinandum (428).

654. **Scholion.** I. Postquam de singulis votis religiosiis satis superque disputatum est, breviter attingi et expediri potest *controversia* usque ad nostra tempora agitata de natura sive *essentia solemnitatis* substantialis votorum religiosorum (429).

II. Qua in re primo loco *status quaestionis* paucis verbis videtur esse definiendus. Etenim universa controversia versatur de solemnitate *substantiali*, non de *accidentali* (*vulgari* vel *lato* sensu accepta) votorum religiosorum (430). Porro inquiritur de solemnitate *votorum*, non de solemnitate *traditionis* sive professionis sensu stricto i. e. illius *contractus bilateralis*, cui *adnexa* sunt solemnia *vota* religiosa ut *conditioni* sive *fundamento*, sicuti votum solemne castitatis *subdiaconi* adnexa est valida *ordinationi* atque perpetuae mancipationi ad cultum divinum. Porro alia est solemnitas votorum *in fieri*, alia *in facto* esse, sed (ut in matrimonio) potissimum explicandum est, quam in re consistat *solemnitas votorum in facto* esse, sive quod sit *vinculum* illud *stabile* et *permanens* ex professione votorum solemnium in religioso relictum. Insuper non est confundenda solemnitas *formae substantialis* i. e. ad *valorem* actus necessaria, quae in ipsa quoque professione votorum *simplicium* requiritur, cum substantia solemnitatis ipsorum *votorum* (431). Denique *publica* vota religiosa cum vera interventione et acceptatione *Ecclēsiae* nuncupata sane non sunt deprimenda ad *vota privata*; sed cum interventio illa etiam in professione votorum *simplicium* habeatur, tandem aliquando explicandum est, cur una interventio vota emissa efficiat *solemnia*, altera vero eadem vota

(428) *Suarez* l. c. n. 22.; *Nilles* l. c.; *Piat* l. c.

(429) Cfr. de diversis sententiis: *Lehmkuhl* l. c. t. I. n. 498.; *Schoenen* in Act. theol. Tubingens. t. 56. p. 195. sq.; *Scherer* l. c. p. 805. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 68. sq.; *V. de Buck* l. c. p. 21. sq.

(430) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 5. n. 1. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 66. sq.

(431) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 10. n. 1. 2. 3. 4. cap. 6. n. 12. 13. per explicationem datam in antecessum non paucas difficultates et dubias assertiones suorum adversariorum sustulit.

reddat *publica*, at in gradu inferiori votorum *simplicium* relinquat (432).

III. Itaque *prima sententia* reponit solemnitatem votorum in aliquam *consecrationem* vel *benedictionem*, qua res Deo consecrata non amplius ad usus illi consecrationi oppositos adhiberi potest (433).

Quae sententia non iam sustineri potest (434). Nam illa benedictio vel consecratio nequit constituere substantiam solemnitatis votorum, si abesse potest et nihilominus habentur vota solemnna (ut patet ex professione tacita et forma professionis in ordine Praedicatorum et Soc. Ies.), aut vicissim si forte adsit, tamen vota religiosa manent simplicia v. g. in recentioribus congregationibus religiosis. Quam parum a ritibus externis praeter mentem legislatoris adhibitis pendeat solemnitas votorum religiosorum, etiam eruitur ex Pii IX. Const. « *Ad universalis* » 7. Febr. 1862., ubi disertis verbis professio votorum solemnium immediate post novitiatum facta declaratur invalida, quamvis omnes ritus adhibeantur ad professionem votorum solemnium praescripti (435).

IV. *Secunda sententia* dicit solemnitatem votorum religiosorum consistere in *sola* sui *traditione* perpetua et absoluta cum votis religiosis coniuncta, quae ab Ecclesia et ordine religioso nomine Dei irrevocabiliter acceptetur atque natura sua sive *iure divino*, vel ut alii explicant, iure ecclesiastico in profitentem religiosum inducat certas inhabilitates (436).

(432) *Wernz* l. c. h. tom. III. n. 572. not. 10. 12. 23. 24.

(433) Quae sententia adscribitur *S. Thomae*, Summ. theol. l. c. q. 88. art. 7. 8., ubi pro more *antiquae* terminologiae (cfr. not. praeced.) de solemnitate disserit, et antequam haec quaestio ex professo tractaretur et a Bonifacio VIII. et Gregor. XIII. apertius definiretur. At *S. Thomas*, ut recte notant *Suarez* l. c. l. 2. cap. 6. n. 18. et *Lehmkuhl* l. c. n. 500., non videtur intelligendus de *externa* et rituali benedictione, sed de traditione quadam perfecta et spirituali consecratione.

(434) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 6. n. 1. sq. 8. sq. 14. sq.; *Bouix* l. c. p. 70. sq.

(435) *Bizzarri* l. c. p. 912. sq.; Arch. f. k. K. t. VIII. p. 144.; *Bouix* l. c. p. 72. sq.

(436) A non paucis scriptoribus ista sententia defenditur, sed non ab omnibus v. g. a Petro Soto, Valentia, Vasquez aliisque eodem modo ex-

Patroni huius sententiae iam exinde peccant, quod solemnitate *votorum*, quae explicanda est, reponant in *traditionem* et acceptationem i. e. in aliquem *contractum* a *votis* sive a *pro-missionibus* Deo factis plane distinctum (437). Porro si non pauci ex eis contendunt efficaciam *traditionis* inducendi illas inhabilitates niti *iure divino*, tenent sententiam indubitanter falsam. Nam scholastici et coadiutores S. I. in sua professione simplici vere se tradunt Societati, quae *nomine Ecclesiae* sive *Sedis Apostolicae* eandem traditionem acceptat; at illorum vota non sunt solemnia nec *natura sua* producant illos effectus, quos secundum principale argumentum adversariorum producere deberent.

Porro Bonifacius VIII. (cap. unic. de vot. III. 15. in Sext.) et Gregorius XIII. (cit. Const. « *Quanto* »), expresse declararunt *sola constitutione Ecclesiae* solemnitatem *votorum* esse inductam. Quae declaratio conciliari nequit cum opinione illorum, qui *ex natura rei* traditioni religiosae singularem istam efficaciam tribuunt. Et revera imprimis *absoluta* et *reciproca* traditio ex natura rei ad statum religiosum omnino non requiritur, sed unice ex lege ecclesiastica ad professionem *solemnem* est praescripta (438).

Deinde absoluta traditionis indissolubilitas ex utraque parte pariter sola lege ecclesiastica est constituta; traditio enim et acceptatio per se *mutuo consensu* dissolvi possunt, aut saltem ab ordine religioso, si is habeat causam proportionatam, ut patet ex votis simplicibus scholasticorum S. I. aliorumque religiosorum *conditionate* admissis (439).

Multo minus traditio *iure divino* dat tribus votis solemnibus vim inhabilitandi professum ad actus quosdam votis contrarios. Nam inhabilitas ad matrimonium valide celebrandum, non voluntate *privata*, sed tantum auctoritate publica Ecclesiae voto castitatis religiosae addi potest. Neque incapacitas ad bona temporalia acquirenda voto solemnī paupertatis inducta oritur ex

plicatur. Cfr. *Suarez* l. c. 1. 2. cap. 7. n. 3. sq. cap. 6. n. 8. sq.; *Bouix* l. c. p. 73. sq.; *V. de Buck* l. c. p. 21. sq.

(437) *Suarez* l. c. 1. 2. cap. 8. n. 2. 3. 4. cap. 13. n. 11. sq. 20. iunct. l. 6. cap. 2.

(438) *Suarez* l. c. 1. 2. cap. 7. 8. 9. sq. 12. 13.; *Bouix* l. c. p. 74. sq.

(439) S. C. super stat. reg. 13. Iun. 1858. apud *Bizzarri* l. c. p. 906.

traditione bonorum; illa enim traditio ex natura rei non est indissolubilis mutuoque consensu solvi potest. Denique vis solemni voto obedientiae religiosae coniuncta, ob quam Superior regularis *promissiones* suorum subditorum sive Deo sive hominibus factas *directe* irritare potest, non oritur ex *solo voto* obedientiae neque ea perfectione ex *sola traditione*, quae tantum indirectam et limitatam potestatem efficit. Hinc omnes huiusmodi inhabilitates tandem aliquando legibus ecclesiasticis sunt constitutae (440).

V. Quodsi *tertia* quaedam *sententia* teneat solummodo illa vota religiosa esse solemnia, quae *ab Ecclesia* ut *talìa* habeantur, *vel* discrimen inter vota solemnia et simplicia inde derivet, quod illa *ab Ecclesia* ut solemnia *acceptentur*, haec vero non, sane in priore explicatione suppediatur *principium* quoddam facile in praxi *cognoscendi*, quaenam vota sint solemnia (441). At si ulterius quaeratur, *cur* Ecclesia haec vota dicat solemnia, alia vero simplicia, ista sententia quoad *rem ipsam* nihil explicat aut in meram incidit tautologiam. In altera vero suppositione discrimen assignatum caret solido fundamento; sunt enim vota religiosa, quae nequaquam *tantum privatim* nuncupantur vel a persona privata acceptantur, sed *ab ipsa Ecclesia* sive ab instituto religioso *nomine Ecclesiae* vel *Sanctae Sedis* admittuntur, at solemnia non fiunt manentque simplicia v. g. vota scholasticorum et coadiutorum S. I., professorum simplicium in religionibus atque congregationibus religiosis (442). Si quis dicat, *aliam* esse acceptationem Ecclesiae in professione solemni, *aliam* in professione simplice, rem asserit verissimam, at simul fateatur necesse est, *solam* acceptationem *Ecclesiae* ad constituendam solemnitatem votorum religiosorum non sufficere, *diversum* autem *modum* acceptationis nova explicatione esse dilucidandum.

(440) *Suarez* l. c.; *Nilles* l. c. t. X. p. 254. sq. 261. sq. 267. sq. t. XI. p. 186. not. 1.

(441) *Nilles* l. c. t. X. p. 260. not. 2., ubi severiorem moralistarum censorem recte redarguit.

(442) *Gregor.* XIII. in cit. Const. « *Quanto* » et Const. « *Ascendente* »; *Bened.* XIV. Const. « *Quamvis iusto* » § 18.; S. C. Ep. et Reg. 11. August. 1889.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 331.; *Wernz* l. c. tom. II. n. 572. not. 10.

VI. *Quarta sententia* ab antiquis et recentioribus scriptoribus propugnata secundum analogiam aliorum actuum *solemnium* v. g. testamentorum, sponsalium, contractuum ea vota appellat solemnia, quae *publica Ecclesiae auctoritate per legitimorum rituum observantiam efficaciter interveniente rite emittuntur* (443).

Quae sententia imprimis habet illud incommodum, quod sit connexa cum ancipite *verborum* (solemnis, publici, privati voti) significatione in *analogis* materiis. Cfr. *V. de Buck* l. c. p. 70. sq. 82. sq. Praeterea patroni huius opinionis non satis videntur attendisse *Ecclesiam* vere et efficaciter intervenire etiam in quamplurimis professionibus votorum simplicium; illa enim *nomine Ecclesiae* a legitimis Superioribus acceptantur. Qua in re certe habetur interventio publicae auctoritatis Ecclesiae, eaque non obstante vota manent simplicia (444). Tandem ut in ista sententia discrimen inter vota solemnia et simplicia retineatur, eius defensores coguntur vota in professione simplice emissa *deprimere* ad gradum votorum *privatorum*; id, quod *plane falsum* est, ut patet non solum ex votis simplicibus coadiutorum et scholasticorum S. I. aliarumque religionum, sed etiam quamplurimarum congregationum religiosarum (445).

VII. *Quinta* denique *sententia* vulgo a Suaresio nomen accepit, qui solemnitatem voti religiosi duobus consistere docet,

(443) Quam sententiam praeunte *Victore de Buck* (De solemnitate votor.) magna cum eruditione praesertim defendit: *Nilles* l. c. t. X. p. 262. sq. t. XIII. p. 270.; at non ab omnibus eodem modo intellectus est. Cfr. *Scherer* l. c. p. 805. not. 37. et *Nilles* l. c. t. XXIII. p. 570. sq., ubi interpretationem a *Scherer* datam impugnat.

Si *Vasquez*, *Sanchez*, *Medina* alique solemnia vota dicunt illa, quae emittuntur sub *certa regula* a S. Sede approbata iuxta ritum *substantialem* in eadem regula praescriptum *cum traditione et acceptance* ex utraque parte perpetuis et via ordinaria indissolubilibus, videntur attenta secunda parte assertionis sequi opinionem a sententia *Nilles* vere distinctam, quia praesertim insistant *absolutae traditioni et acceptance*. Cfr. *Suarez* l. c. l. 2. cap. 6. n. 8. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 501.

(444) *Suarez* l. c. n. 12. 13. Cfr. text. cit. in not. 442. h. tit.

(445) Cfr. cit. not. 442. h. tit.; *Nilles* l. c. t. X. p. 267. et *V. de Buck* l. c. p. 68. sq. alique interventionem *Ecclesiae* in professione simplice nimis extenuant atque circumstantiis mere accidentalibus in professione solemnium tribuere videntur momentum.

unum est, ut (*votum* illud religiosum) **traditioni** personae religiosae omnino *absolutae* et ex *utraque* parte scl. *religionis* et *religiosi immutabili* **coniunctum** sit; alterum est, ut habeat **vim inhabilitandi personam ad effectus quosdam morales** i. e. ad actus votis religiosis contrarios, vel omnino irritos vel saltem irritabiles reddendi. Hinc solemnitas voti *in fieri* requirit scl. *traditionem* (vi iuris ecclesiastici) absolutam et immutabilem ex utraque parte et *votum* emissum, cui (ex eodem iure ecclesiastico) insit *efficacia* producendi illam inhabilitatem; solemnitas vero voti *in facto* esse supponit *vinculum* ex allegata *traditione* ortum, cui *coniuncta* est *inhabilitas* personae ex laudata *efficacia voti* inducta (446).

Cum votum solemne a simplice *intrinsece* non differat, solemnitas ad votum *ab extrinseco* accedat necesse est. Porro *extrinseca* et *ultima* sive *remota causa efficiens* solemnitatis est *lex ecclesiastica*, ut patet ex cit. Const. Bonifacii VIII. et Gregorii XIII. At lege ecclesiastica tribus votis religiosis duplex elementum extrinsecum adiectum est scl. 1) *traditio* aut ex una parte conditionata aut ex utraque parte *absoluta* et *irrevocabilis* (447); 2) *efficacia* inhabilitandi personam religiosam ad effectus quosdam morales aut conditionata aut absoluta et perpetua. At efficacia conditionata voti ut causae *proximae* inhabilitandi personam *traditioni* conditionatae *adnexa* votum illud non efficit solemne, ut evidenter constat praesertim ex votis coadiutorum formatorum Soc. Ies., quae coniuncta sunt *traditioni conditionatae* atque *efficaciam* habent *conditionatam* inhabilitandi personas v. g. quoad bona temporalia sibi acquirenda vel matrimonia contrahenda, attamen *simplicia* manent. *Sola* igitur *traditio absoluta* aut efficacia inhabilitandi sive *seorsim* sive *con-*

(446) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 10. sq. cap. 14. n. 10.; *Bouix* l. c. p. 81. sq.; 113 sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 34. n. 8.

(447) Cum notorium sit v. g. votum simplex castitatis in recentioribus congregationibus religiosis non habere vim irritandi matrimonium, a S. C. Ep. et Reg. potius curandum fuit, ne v. g. a monialibus in formulam professionis simplicis ea insererentur verba, quibus illa professio ex *utraque* parte i. e. etiam instituti religiosi *absolute* diceretur *perpetua*. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 29. Sept. 1892. ad 5.; *Battandier* l. c. p. 90. Inde facile deducitur ex mente eiusdem S. C. *absolutam* illam perpetuitatem ex *utraque parte* esse requisitum *essentiale solemnitis professionis*.

iunctim solemnitatem votorum religiosorum constituere possunt. At *sola* traditio absoluta *non sufficit* (448). Nam votum carens omni efficacia inhabilitandi, traditioni vero absolutae adnexum, quamvis *coniunctionem* cum *solemni* professione sive *traditione* i. e. absoluta et irrevocabili ex utraque parte pariter solemne dici posset, tamen *in se* solemnitatem non haberet. Nam traditio absoluta etiamsi dicatur praevia *conditio essentialis* solemnitatis voti, tamen est actus plane distinctus a voto et non iam vero et perfecto sensu solemnitas tribueretur *ipsi voto*. Accedit, quod votum quoddam solemne absque illa efficacia inhabilitandi v. g. votum *castitatis sine vi inhabilitandi professum ad matrimonium*, ex communi acceptione nunc non amplius sensu stricto vocaretur solemne. Idem dicendum de voto *paupertatis*, si ratio habeatur declarationum S. Poenitentiariae v. g. 28. Nov. 1818., aut de voto *obedientiae*, si potestas Superiorum ad illam facultatem indirectam et limitatam ex sola traditione ortam reduceretur (449).

Nec sola voti efficacia inhabilitandi personam exaggeranda est, cum vota religiosa vim *absolutam* et *irrevocabilem* ex constanti Ecclesiae praxi non obtineant, nisi *coniuncta* sint professioni solemni. Ergo *utrumque* elementum requiritur scilicet absoluta *traditio* et *efficacia* inhabilitandi, eo tamen discrimine, quod *traditio* absoluta sit *conditio essentialis* sive *fundamentum* solemnitatis votorum, *efficacia* vero *absoluta* inhabilitandi, ut *distinguitur a traditione*, magis in se constituat ipsam *solemnitatem votorum* (450).

(448) Suarez l. c. cap. 10. n. 2. 3. 4. cap. 11. n. 2.

(449) S. Poenitentiaria ad Episcopum Lemovicensem a. 1820. rescripsit: « *Votum solemne illud esse, quod ab Ecclesia ut tale acceptatur et voventem inhabilem reddit in perpetuum et immutabiliter (spectata lege ordinaria et seclusa dispensatione pontificia, ad matrimonium contrahendum et ad dominia rerum acquirenda vel retinenda, prout cum ceteris sacrorum canonum tractatoribus loquitur Pater Pirhing (in 3. Decretalium titulo 34. § 1.); Bouix l. c. p. 501. sq. 514. sq. 444. sq. Clr. quoque ordines mendicantes ex regula sive de iure, nunc autem ex privilegio actu possidentes.*

(450) S. Poenit. 28. Nov. 1818.: « *Votum paupertatis, quod novae Galliarum religiosae secundum articulum a gubernio adiectum emittunt, non esse solemne, cum per illud bonorum suorum proprietatem*

655. Praeter obligationes *vi votorum* religiosorum impositae officia regularium oriuntur ex legibus *ecclesiasticis*.

I. Inter illas leges ecclesiasticas *principem* locum occupant *sanctiones iuris communis* atque *Constitutiones Rom. Pontificum*, quibus vel omnibus institutis religiosis aut tantum certis religionibus vel congregationibus normae et praecepta conduntur (451).

II. Quodsi personae religiosas *non* sint *exemptae*, etiam *legibus Episcopi* dioecesani et *Conciliorum particularium* competenter latis subiiciuntur (452); imo quandoque etiam regulares *exempti* iisdem legibus et mandatis inferiorum Praelatorum obedire tenentur (453).

III. Praesertim vero huc spectant **regulae** singulorum institutorum religiosorum (454).

Quae regulae quamvis non raro possint habere vim meri *consilii* vel instructionis vel moniti vel *statuti conventionalis* mutua promissione et pacto confirmati (v. g. in institutis laicalibus, quae iurisdictione ecclesiastica carent), tamen frequenter vim verarum *legum ecclesiasticarum* obtinuerunt. Etenim *Rom. Pontifex sua confirmatione potuit efficere*, ut regulae non manerent in inferiore conditione statutorum *conventionalium* vel praeceptorum potestatis dominativae, sed eveherentur ad dignitatem et valorem legum ecclesiasticarum, aut *ipsa religio pro-*

ac dominium adhuc retineant. Proinde *nec solemnia esse alia duo vota castitatis et obedientiae* ». Cfr. *Suarez* l. c. l. 2. cap. 13. n. 20. sq. Quae *V. de Buck* l. c. p. 80. sq. et *Nilles* l. c. t. X. et XIII. *contra* *Suaresii* sententiam cum magno eruditionis apparatu disputant, non tantum videntur habere pondus, ut quoad substantiam a doctore eximio hac in re sit recedendum.

(451) Cfr. v. g. *Decretal.* l. III. tit. 31. de regular., tit. 34. de vot., tit. 35. de stat. monach.; *Conc. Trid. Sess. XXV. de regul.*; *Bizzarri*, *Collectan.*; *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 1. cap. 2. n. 1. cap. 11. n. 1. sq. 3. 4. sq.

(452) *Leon. XIII. Const. « Conditae »*; *Conc. plen. Amer. lat.* (a. 1899.) n. 324. 326.; *Battandier* l. c. p. 2. 4. sq. 187. sq.

(453) *Conc. Trid. Sess. XXV. de reg. cap. 12. 13. 14.*; *Leon. XIII. Const. « Officior. ac muner. »* n. 26. 29.; *Suarez*, *De leg. l. IV. cap. 20.*

(454) *Conc. Trid. l. c. cap. 1.*; *Suarez*, *De relig. tract. VIII. l. 1. cap. 1.*; *Wernz* l. c. t. III. n. 596. not. 1.

potestate *iurisdictionis* a Rom. Pontifice accepta condidit regulas, quae haberent rationem legum ecclesiasticarum (455).

IV. Quodsi quaeratur, quamnam obligationem imponant regulae, etiamsi sint *verae leges ecclesiasticae*, profecto ex natura rei aut *graviter* aut *leviter* in conscientia sub culpa possunt obligare aut in conscientia nullam inducant obligationem, nisi ad poenam subeundam sive habent vim *legum mere poenaliu*m (456).

Quaenam ex tribus obligationibus ad observantiam regularum in aliquo ordine religioso vigeat, ex speciali disciplina uniuscuiusque instituti est deducendum (457). Illud autem omnibus ordinibus religiosis commune est, quod non *omnes* et *singulae* regulae *vi voti obedientiae* sint servandae, sed tantum illae, quibus obligatio voti verbis satis expressis imponitur v. g. « *in virtute obedientiae praecipitur omnibus* » (458). Praeterea saltem in *plerisque* institutis religiosis regulae per se in conscientia non obligant sub culpa gravi, imo nec sub levi, « *sed solum ad poenam taxatam sustinendam* » (S. Thomas), nisi in casibus exceptis v. g. propter excommunicationem adiectam aliisque ex signis de obligatione sub culpa gravi vel levi constet (459).

V. Quae obligatio regularum quamvis pleno rigore non afficiat *novitios* (460), tamen indubitanter tenet *professos* etiam *votorum simplicium* (461) ipsosque *Superiores* (462).

Neque regulares *dispersi* sunt dicendi immunes a regularum praescriptionibus, quae cum ipsorum statu compatibles sunt, nisi legitimam in iis obtinuerint dispensationem (463). *Episcopi*

(455) *Suarez* l. c. cap. 2. n. 1.; *Piat* l. c. p. 567. sq.; *Wernz* l. c. t. I. n. 94. III.; *Batlandier* l. c. p. 179. sq.; Act. S. Sed. vol. XVI. p. 285. sq.

(456) *S. Thom.* l. c. q. 186. art. 9.; *Suarez* l. c. n. 2. sq.

(457) Cap. 3. de V. S. V. 12. in Sext.; cap. 1. eod. V. 11. in Clem. (de regul. Fratr. Minor.); *S. Thom.* l. c. ad 1. (de reg. Praedic.); *Suarez* l. c. n. 14. (de Soc. Ies.); *Ferrari* l. c. p. 176. sq. (de reg. Barnabit.); *Piat* l. c. p. 232. (de aliis reg.).

(458) *S. Thom.* l. c. ad 1.; *Suarez* l. c. n. 7.; *Piat* l. c.; *Battandier* l. c. p. 108. sq. 237. sq.

(459) *Suarez* l. c. n. 8. sq. cap. 3.; *Piat* l. c. p. 291. 569.

(460) *Schmalzgr.* l. III. t. 31. n. 86. 87.; *Piat* l. c. p. 117. sq.

(461) S. C. super stat. reg. 6. Aug. 1858.; *Piat* l. c. p. 135.

(462) *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 2. cap. 8. n. 18. sq.; *Piat* l. c. p. 595.

(463) S. Poenitent. 28. Iun. 1866. n. 6.; *Piat* l. c. p. 213.

quoque *regulares* tenentur regulas et observantias dignitati et officio episcopali non repugnantes eadem obligatione gravi vel levi observare, qua tenebantur, antequam assequerentur dignitatem episcopalem, ita tamen ut in peculiaribus casibus prudenter iudicium ferre possint, utrum cum dignitate et officio episcopali illae convenient necne (464). Regulares vero *saecularizati* (465) et *eiecti* (466) licet a *votis religiosis* non liberentur, nisi specialem dispensationem obtinuerint v. g. quoad votum abstinentiae, ex mitiore et communiore doctrina et praxi ad strictam regularum observantiam non amplius tenentur. At rationes a patronis benignioris opinionis allatae non videntur peremptorio modo probare extensionem huius favoris ultra regulas cum novo statu incompatibiles.

VI. Quae obligatio servandi regulam *cessat*, si a Superiore competente obtineatur *legitima dispensatio*, aut propter impotentiam *physicam* vel *moralem excusatio* habeat locum, aut *consuetudo legitime* praescripta concedat immunitatem, nisi aliunde natura rei obstet, vel statuta ordinis singulari rigore impendant consuetudines contra regulas.

656. Si de *obiectis* sive materiis sit disserendum, de quibus ex legibus ecclesiasticis obligationes *positivae* atque *negativae* imponuntur regularibus, primo loco recensendae sunt obligationum regularium non raro cum *clericis communes* (467). Quibus accedunt aliae, quae *solis* viris regularibus vel unice monachis vel monialibus per *speciales* leges statutae sunt (468). Attenta

(464) Bened. XIII. Const. « *Custodes* » 7. Mart. 1725. iunct. declar. S. C. Ep. et Reg. 6. Maii 1864. a Pio IX. confirmatae. Quare veterum auctorum sententiae etiam ipsius S. Alphonsi, qui mitiorem tenuerunt doctrinam, hac in re sunt antiquatae et in praxim deduci non amplius possunt. Cfr. *Piat* l. c. p. 192. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 767. sq.

(465) *Bizzarri* l. c. p. 774. not. 1.

(466) *Suarez* l. c. l. 3. cap. 6. n. 11.; *Schmalzgr.* l. c. n. 249.; *Piat* l. c. p. 223.

(467) Cfr. l. III. tit. 1. de vit. et honest. cler., tit. 50. ne clerici vel monachi *saecular.* negot. sese immisc.; l. V. tit. 24. de cler. venat.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 1. de ref., Sess. XXIV. cap. 12. de ref.; comment. iur. Decret. in h. t.; *Wernz* l. c. t. II. n. 174. sq.; *Suarez* l. c. l. 1. cap. 11. n. 1. 2.; *Ferrari* l. c. p. 188. sq.

(468) Cfr. c. 2. 3. 4. Conc. Chalced. (a. 451.) = c. 8. C. I. q. 1.,

paritate inter obligationes clericorum et regularium ex multis officiis particularibus ratione *honestatis externae* primo loco commemoranda est :

657. **Gestatio habitus** (469), qui a regula vel a Sede Apostolica in *religionibus* quibusdam inde ab antiquissimis temporibus ut proprius praescribitur, certe ibidem *professis* est obligatoria nec *temere* dimitti potest ; secus incurritur *excommunicatio* nemini reservata (470).

Quo ambitu *partialis* et *temporanea* dimissio habitus huiusmodi regularibus sit permissa v. g. de nocte, ex regulis singulorum ordinum religiosorum desumendum est ; at soli R. Pontifici, non Superioribus regularibus propria est potestas vere et directe *dispensandi* ab obligatione gestandi habitum religiosum *iure communi* statuta (471).

Regulares si habitum quendam suae religionis proprium non habeant v. g. Theatini, Barnabitae alique, profecto obligatione gestandi habitum *vi iuris canonici* non tenentur, sed qui ex iis *clerici* sunt, ad *habitum* et *tonsuram* clericalem eadem ratione ex iure communi obligantur atque clerici saeculares, salvis constitutionibus particularibus, quibus consulitur maiori uniformitati et modestiae et paupertati ; qui autem clerici non sunt, stare debent regulis et consuetudinibus proprii ordinis religiosi (472).

Sodales congregationum *votorum simplicium* generatim de habitu gestando reguntur eodem iure atque clerici regulares ; si

c. 26. D. 86., c. 12. C. XVI. q. 1.; l. III. tit. 35. de stat. monach.; Conc. Trid. Sess. XXV. de regul.; *Suarez* l. c. n. 3.; *Schmalzgr.* l. III. t. 35. n. 84. sq.; *Scherer* l. c. 6. 819.; *Wernz* l. c. n. 211. sq.; *Hefele* l. c. t. II. p. 506. sq. et in ind. v. v. Moenche, Abt. Kloster ; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 132. sq.

(469) *Suarez* l. c. cap. 5.; *Piat* l. c. p. 300. sq.; *Ferrari* l. c. p. 188. sq.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 37. 40. 101. sq. 132. 284. 547. (de historia habituum religiosorum).

(470) Cap. 15. X. de vit. et honest. III. 1.; cap. 2. ne clerici III. 24. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 19. de reg.; *Suarez* l. c. cap. 5. n. 3. sq.; *Piat* l. c. p. 302. sq.

(471) *Suarez* l. c. n. 16. sq.; *Piat* l. c. p. 308. sq.

(472) *Suarez* l. c. cap. 5. n. 2.; *Piat* l. c. p. 302.; *Ferrari* l. c. p. 188. sq. 32. sq.

proprium quendam habitum gestent, *obligatio* repetenda est ex *solis regulis* ipsius instituti religiosi, at simul praesertim a monialibus attendenda sunt decreta S. Sedis de *colore, materia, differentia, forma, immutatione habitus* (473).

Tonsura clericalis deferenda est ex *iuris canonici* sanctionibus etiam a *clericis regularibus* pro more clericorum saecularium; quatenam autem *singularis corona* clericis et laicis ordinum *monachalium* vel *mendicantium*, ipsis Episcopis non exclusis praescribatur, solae *regulae* uniuscuiusque religionis vel congregationis statuunt (474).

658. I. **Clausura** ad custodiam voti castitatis religiosae ipsaque scandala praecavenda et ut consuleretur tranquillitati et paci et profectui spirituali personarum regularium in monasteriis degentium, fuit introducta, sicut in tutelam coelibatus et castitatis clericorum de *cohabitatione illorum cum mulieribus* speciales leges ab Ecclesia latae sunt (475).

II. Quae clausura si *formaliter* spectetur, est ipsa lex, qua *regularibus prohibetur* (476) *egressus* ex propriis conventibus (477), et vicissim personis *extraneis ingressus* (478) in septa conventus, *exceptis* casibus et personis a iure determinatis; si vero *materialiter* accipiat, designat *totum illud spatium* intra conventum habitationi et usui regularium exclusive destinatum atque ita clausum (septa monasterii), ut seclusa vi vel fraude nemo illuc accedere vel illinc exire possit, nisi per ia-

(473) S. C. Ep. et Reg. 22. Maii 1895. ad 10., 2. Mart. 1894. ad 2., 7. Maii 1897., 8. Sept. 1896. ad 18.; Battundier l. c. p. 96. sq.; Biederlack l. c. p. 135.

(474) Bened. XIII. cit. Const. « Custodes »; Piat l. c. p. 306. sq.; Ferrari l. c. p. 190.

(475) Wernz l. c. t. II. n. 204.; Piat l. c. t. I. p. 351. 358. Cfr. quoque cap. unic. de stat. regul. III. 16. in Sext.; Pii V. Const. « Regularium » 24. Oct. 1566.; Martin, Collect. doc. C. Vatic. p. 241. sq. (schema Const. de clausura).

(476) Ferrari l. c. p. 163. sq. infra h. tit. n. 658. III. de fonte huius obligationis; Piat l. c. p. 343. 361. sq.

(477) Suarez l. c. tract. VIII. l. 1. cap. 6. 8.; Schmalzgr. l. c. n. 98. sq. 130. sq.; Piat l. c. p. 344. sq. 381. sq.

(478) Suarez l. c. cap. 7. 9. 10.; Piat l. c. p. 350. sq. 363. sq.

nuas habitualiter clausas et a regularibus ipsis caute custoditas (479).

III. Quodsi attendatur *fontis*, ex quo oriatur obligatio clausurae, quadruplex clausura distingui potest scilicet *papalis*, quae quoad *ambitum* obligationis et sanctionem *poenalem* ex iure communi a R. Pontifice approbato solis religionibus votorum solemnium constituta est (480); *episcopalis*, quam Ordinarius loci religionis votorum simplicium sibi subiectis per legem dioecesanam forte censuris munitam definit atque praescribit (481); *statutaria*, quae tantum nititur *regulis* vel statutis religionis vel congregationis religiosae; *voto inducta*, quatenus a singulis so-

(479) Quo in spatio *generatim* continentur omnia loca, ad quae regularibus liber accessus patet, extraneis vero personis est interdictus. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. 116. Hinc facile deducitur, quatenus loca in clausura regulari non comprehendantur scilicet *ecclesia* vel oratorium publicum, etiam *sacristiae*, quales nunc aedificari solent cum accessu ex parte ecclesiae, *collocutoria*, quae extraneis utriusque sexus sunt destinata et cum habitatione regularium liberam communicationem non habent, *horti* et *viridaria*, quae sunt extra septa *horti* cum monasterio *coniuncti* et ab eo separata (cfr. S. C. Ep. et Reg. 1. Iun. 1685.; *Ferraris* l. c. v. Conventus art. 3. n. 10. 11.), *conventus imperfecti*, qui nondum plene formati et constructi sunt, licet ibidem iam aliqui religiosi resideant (cfr. S. C. Ep. et Reg. 4. Oct. 1588.), loca educationi et instructioni *alumnorum* reservata, dummodo *rite* sint aedificata *extra* habitationem religiosae communitatis propriam et ab ea vere seiuncta (cfr. S. C. super stat. reg. 16. Maii 1675.) apud *Bizzarri* l. c. p. 305. sq.), *granciae*, *villae*, domus rusticae, licet quandoque ad illas regulares recreationis causa accedant, *hospitia* mere *saecularia* et privatae domus parochiales (cfr. *Ferraris* l. c. art. 2. n. 10. 11.), at non hospitia regularia sive parvi conventus, in quibus duo vel tres regulares pro more aliorum conventuum resident et regulariter vivunt. Cfr. S. C. de Prop. F. 26. Aug. 1780. 5. Mart. 1787. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 410. 412.; *Piat* l. c. p. 344. sq. 351. sq.; *Ferrari* l. c. p. 164. sq.

(480) Quae clausura *papalis* interdum ex indulto apostolico (cfr. S. C. Ep. et Reg. 6. Dec. 1839.) etiam institutis *votorum simplicium* fuit imposita, quae per se ex iure communi ad clausuram non obligantur aut ad summum vi regulae vel ex usu vel lege Episcopi vel speciali ordinatione S. Sedis sive S. C. Ep. et Reg. Cfr. *Bizzarri* l. c. p. 96. sq.; S. C. Ep. et Reg. 1. Aug. 1839.; *Pennacchi* l. c. t. I. p. 778. sq. 716.; *Hollweck* l. c. p. 224. 229.; *Battandier* l. c. p. 135. sq.; *Martin* l. c. p. 243. sq. cap. 3. 6.

(481) S. C. Ep. et Reg. 1. Aug. 1839. 17. Iul. 1840.; *Piat* l. c. p. 363. 387. sq.

dalibus observatio determinatae clausurae *speciali voto* promittitur (482). In clausura *papali* duplex species principaliter est commemoranda scl. :

IV. *Clausura virorum regularium*, qui votis solemnibus obstringuntur. Quae clausura duplicem obligationem inducit scl. 1) non *egrediendi* e monasterii septis absque proprii Superioris legitima licentia (483); 2) non *admittendi feminas* intra septa conventus (484).

Origo illius duplicis obligationis sane est antiquissima, sed ab initio clausura virorum magis *regulis* monasticis et consuetudine fuit praeformata quam scriptis legibus universalibus Ecclesiae statuta poenisque canonicis sancita (485). At cum tempore reformationis graves abusus ex neglecta clausurae lege de admissione feminarum irrepsissent, tandem Pius V. Const. « *Regularium* » 24. Oct. 1566. et Const. « *Decet* » 16. Iul. 1570. reprobatis praetextibus et allegatis privilegiis in admittendis feminis universalem legem de clausura a viris regularibus servandam promulgavit. Gregorius XIII. Const. « *Ubi gratiae* » 13. Iunii 1575. et Clem. VIII. Const. « *Nullus* » § 18. vestigia Pii V. secutus favores abrogavit et poenas canonicas contra violatores clausurae denuo ratas habuit et auxit. Maiore vigore Benedict. XIV.

(482) *Piat* l. c. p. 295. (de speciali et solemnii voto Clarissarum servandi perpetuam clausuram); *Pennacchi* l. c. t. I. p. 716.

(483) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 4. de reg.; Clem. VIII. Const. « *Nullus* » 25. Iun. 1599. §§ 19. sq.; *Piat* l. c. p. 344. 348. sq.; *Ferrari* l. c. p. 168.; *Martin* l. c. p. 242. sq. cap. 2. 3.

(484) Clem. VIII. l. c. § 18. iunct. Constit. Pii V., Gregor. XIII. etc. infra cit.; *Martin* l. c. p. 242. cap. 1.; *Piat* l. c. p. 350. sq.

(485) Cfr. de *egressu* religiosorum: Conc. Chalced. (a. 451.) c. 4. = c. 12. C. XVI. q. 1. et c. 10. C. XVIII. q. 2.; cap. 7. X. de off. iud. ord. l. 31.; cap. 1. § 5. de stat. monach. III. 10. in Clem.; de *ingressu* feminarum: Reg. S. Basil. apud *Migne*, P. G. XXI. 993. 1155.; Novell. 125. cap. 54. = c. 22. C. XVIII. q. 2.; S. Gregor. l. IV. epist. 42.; c. 10. Conc. Antissiodor. (a. 670.); c. 3. Caesaraug. (a. 691.); c. 20. Conc. Nicaen. II. (a. 787.); *Suarez* l. c. cap. 5. 7. n. 9., ubi tandem candide fatetur difficultates antea a se motas propter ultimam Pii V. Const. « *Decet* » non amplius posse sustineri: « *Quapropter nullus iam superest dubitandi locus poenas priorum Constitutionum per hanc ultimam ad omnes feminas virorum monasteria ingredienti et ad religiosos illas ingredi permit- tentes fuisse extensas* »; *Hollweck* l. c. p. 228.

Const. « *Regularis* » 3. Ian. 1742. sublati omnibus licentiis, et privilegiis et facultatibus contrariis clausuram a suis praedecessoribus stabilitam denuo confirmavit. Denique Pius IX. in Const. « *Apost. Sed.* » gravissimis clausulis etiam de consuetudinibus praeteritis et futuris munita ordinavit *disciplinam etiam nunc vigentem*, qua « *mulieres violantes regularium virorum clausuram et Superiores aliosque eas admittentes* » (486) plectit *excommunicatione* simpliciter R. Pontifici reservata; at non sustulit *poenas vindicativas* antiquo iure viris regularibus statutas i. e. ipso facto *privationis* dignitatum, beneficiorum, officiorum et inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda (487).

Viri vero regulares, qui per *illegitimum egressum* delinquant, determinatis *poenis* in iure communi expressis non castigantur; at salva manent iura specialia contra fugitivos, apostatas, furtive de nocte egredientes; quare poena congrua ex prudenti arbitrio Superioris sunt coercendi (488).

V. *Clausura monialium* sensu stricto, quae vota *solemnia* emittunt, pariter duo prohibet scl. egressum monialium ex conventu atque ingressum personarum externarum intra septa monasterii; at utraque prohibitio in monialibus maiorem habet *ambitum* quam in viris religiosis (489).

Quamvis monialium clausura quoad duplex illud elementum iam inde a saeculo quarto aliqua ratione per Concilia particularia reperiatur praescripta (490), tamen pleno rigore et lege

(486) *Piat* l. c. p. 351. sq.; *Hollweck* l. c. p. 228.; *Martin* l. c. cap. I. 4., ubi in schemate Vaticano quoad *aetatem infantilem* severior sententia adoptatur quam passim fit a commentatoribus Const. « *Apost. Sed.* », atque vicissim mitior opinio de supremis principibus vel principissis expresse non reprobatur. Cfr. quoque comment. cit. Const. v. g. *Pennacchi*, *D'Annibale*, *Bucceroni* aliosque.

(487) *Gregor.* XIII. in cit. Const. « *Ubi gratiae* » § 3.; *Fiat* l. c. p. 359. sq. 361.; *Hollweck* l. c. p. 230.; aliter *D'Annibale* alique.

(488) *Clem.* VIII. in cit. Const. « *Nullus* » § 20. iunct. *Martin* l. c. p. 242. cap. 2.; *Piat* l. c. p. 348. 205.

(489) *Suarez* l. c. cap. 8. 10.; *Piat* l. c. p. 363. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 96. sq.

(490) Cfr. v. g. c. 33. Conc. Carthag. (a. 397.); c. 38. Conc. Epaon. (a. 517.); c. 19. Conc. Aurel. V. (a. 549.); c. 3. Conc. Lugd. III. (a. 583.);

universali Bonifacius VIII. cap. unic. de stat. regul. III. 16. in Sext. prima vice illam instituit (491). Concilium Tridentinum Sess. XXV. cap. 5. de regul. eamdem legem innovavit et ampliavit etiam adiecta in violatores poena excommunicationis. Cuius decreti Tridentini Pius V. Const. « *Circa* » 29. Maii 1566. et Const. « *Decori* » 24. Ian. 1570. fuit zelantissimus executor. Nec minore studio Gregorius XIII. Const. « *Dubiis* » 23. Dec. 1581. et Gregorius XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Februar. 1622. et Benedictus XIV. Const. « *Cum sacr. virg.* » 1. Iun. 1741. aliisque decretis promovere studuerunt observantiam clausurae monialium contra novos abusus falsasque iuris interpretationes (492).

Tandem Pius IX. in cit. Const. « *Apost. Sed.* » universa complectens decrevit: « *Violantes clausuram monialium cuiuscunque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerint in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo pariterque eos introducentes vel admittentes, itemque moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a S. Pio V. in Constitutione « *Decori* » praescriptam* » incurrere excommunicationem simpliciter R. Pontifici reservatam. At *poenae vindicativae* ante Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » vigentes non fuerunt abrogatae, saltem quoad *moniales*, quae ipso iure incurrunt etiam *privationem* dignitatum et officiorum et *inhabilitatem* ad illa obtinenda (493).

Dispensatio super clausura monialium sive quoad egressum sive quoad ingressum praeter casus a iure exceptos a solo Rom. Pontifice concedi potest v. g. ad admittendas puellas educationis causa vel mulieres pensionarias vel famulas saeculares vel ad visitanda balnea (494).

c. 46. 47.; Conc. Trull. (a. 693.); c. 13. Conc. Mogunt. (a. 813.); c. 26. 27. Conc. Later. II. (a. 1139.) = c. 25. C. XVIII. q. 2.; c. 11. Conc. Later. III. (a. 1179.) = cap. 8. X. de vit. III. 1.; *Hollweck* l. c. p. 221. sq.; *Scherer* l. c. p. 782. sq.

(491) Cfr. quoque Urb. IV. Const. « *Beata Clara* » 18. Oct. 1264.; cap. 2. § 1. de iud. II. 1. in Sext. (Bonifac. VIII.); cap. 2. de stat. monach. III. 10. in Clem.

(492) *Ferraris* l. c. v. Moniales art. 3. 4.; Anal. iur. pont. t. III. col. 423. sq.; *Piat* l. c. p. 362.; *Hollweck* l. c. p. 222. sq.

(493) Gregor. XIII. cit. Const. « *Ubi gratiae* » §§ 3. 4. et Const. « *Dubiis* » § 2.; *Piat* l. c. p. 378. sq.; *Hollweck* l. c. p. 226. sq.

(494) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 5. de reg.; Pii V. Const. « *De-*

Scholion. Cum obligatione papalis clausurae a monialibus solemniter professis servandae intime connexus est *accessus* prohibitus ad earundem monialium monasteria ob scopum *visitandi* ibidem *moniales et cum eis colloquendi*. Qui accessus ad moniales *absque laesione clausurae* i. e. ad crates, sed sine iusta et rationabili causa factus iam ex antiquo iure (495) fuit interdictus; at crescentibus abusibus homines *extranei* et *saeculares* (496) atque praesertim viri *regulares* (497) maiori cum rigore fuerunt prohibendi, ne ad monasteria monialium accederent, nisi obtenta *licentia* Ordinarii loci et servatis aliis *conditionibus* a iure praescriptis. Quodsi *religiosi* sive raro sive frequenter sine licentia Episcopi loci rite obtenta ad monasteria monialium accedant, ipso facto incurrunt privationem officiorum ac vocis activae et passivae. *Laici* vero, si frequenter accedant, legitima monitione praemissa per *Episcopum* excommunicari debent, et clerici saeculares frequenter accedentes praemissa monitione ab officio suspendendi sunt, imo pro qualitate delicti gravius castigandi (498).

Quae lex sane multis in locis potissimum extra Italiam saltem quoad *formalitates* ad amussim non servatur; at consuetudo, quae etiam hanc legem maxime circa *formalitates* emollire potuit, certe nunquam valet efficere, ut visitationes et conversatio-

cori »; S. C. Inq. 22. Dec. 1880. et S. C. Ep. et Reg. 16. Iul. 1884. 14. Dec. 1887.; *Martin* l. c. p. 243. cap. 4.; *Piat* l. c. p. 366. sq. 376. sq. 381. sq.; *Hollweck* l. c. p. 223. sq.

(495) Cfr. c. 11. Conc. Hispal. (a. 619.); cap. 8. 13. X. de vit. III. 1.; cap. unic. de stat. reg. III. 16. in Sext.

(496) S. C. C. 17. Iul. 1597.; Bened. XIV. Const. « *Gravissimo* » 31. Oct. 1749.; *Ferraris* l. c. v. Moniales art. 4. n. 8. sq., ubi enumerat personas *saeculares* i. e. *consanguineas* usque ad secundum gradum, quibuscum moniales sine speciali licentia *Episcopi* per se servatis servandis colloqui possunt. Cfr. quoque *Battandier* l. c. p. 135. n. 168.

(497) S. C. Ep. et Reg. ex mand. Sixt. V. 7. Maii 1590.; decret. eiusd. S. C. ab Urban. VIII. confir. 20. Nov. 1623.; *Bizzarri* l. c. p. 24. sq. 484. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 12. n. 23. l. IX. cap. 15. n. 7.; *Piat* l. c. p. 388. sq. 392. sq.

(498) Cit. cap. 8. 13. X. de vit.; cap. unic. de stat. reg. in Sext.; cit. decr. Sixt. V. et Urban. VIII.; *Ferraris* l. c. n. 1. sq. 12. sq.; *Piat* l. c. p. 397. sq.; *Hollweck* l. c. p. 227. sq.

nes inanes, otiosas, periculosas ex natura rei vetitas reddat licitas (499).

Quodsi conventus monialium *votorum simplicium* severis prohibitionibus et poenis de accessu non subiiciuntur, certe illae sanctiones iuris communis et Episcopis et monialibus et regularibus aliisque personis mentem Ecclesiae manifestant, cui sese servata proportionem laudabiliter conformant. Congregationes vero *votorum simplicium* eo maiore cura observare debent, quae monialibus ad tutelam castitatis in regulis atque animadversionibus et decretis S. C. Episc. et Reg. et statutis dioecesanis v. g. de socia in egressu retinenda, de itineribus ad colligendas eleemosynas etc. iniunguntur (500).

659. **Recitatio divini officii** est duplex scl. *choralis* et *privata* (501).

I. Obligatio recitandi divinum officium in *choro* vi iuris canonici incumbit omnibus formalibus religionibus sive *virorum regularium* (502) sive *monialium* (503), quae ex *consuetudine* vel *regula* a Sede apostolica approbata *ad chorum destinatae* sunt. Quare omnes religiones ad chorum non destinatae vel congregationes religiosae *votorum simplicium* officium divinum in choro recitare ex *iure communi* non obligantur (504).

Quae obligatio recitationis *choralis* tanquam *localis* sive realis immediate et graviter afficit *communitatem religio-*

(499) Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.) in Collect. Lac. t. VI. col. 58. iunct. schemati Vaticano apud *Martin* l. c. p. 244. cap. 3.; *Ferrari* l. c. p. 167.; *Piat* l. c. p. 394.

(500) *Martin* l. c. cap. 6.; *Piat* l. c. p. 394. sq.; *Battandier* l. c. p. 135. sq. n. 169. sq.; *Hollweck* l. c. p. 227. sq. not. 3. 7., ubi tamen extensionem iuris communis ad recentiora instituta monialium cum clausura episcopali non sufficienter probat.

(501) *Suarez* l. c. tract. IV. l. 4. cap. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 41. de cel. ... et div. off. n. 51. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 182. sq. 193. sq. t. III. n. 348. sq. 560. sq.

(502) Cap. 1. de celebr. III. 14. in Clem.; *Suarez* l. c. cap. 9. n. 18. cap. 10. n. 7. sq. cap. 17.; *Piat* l. c. p. 309. sq.

(503) S. C. Ep. et Reg. 4. Dec. 1789., 19. Apr. 1841. apud *Bizzarri* l. c. p. 546. sq.; S. Poenit. 26. Nov. 1852.; *Piat* l. c. p. 325. sq.

(504) *Suarez* l. c. cap. 17. n. 1.; *Piat* l. c. p. 309.

sam (505). Hinc imprimis *Superiores* sub gravi culpa debent curare, ne sua socordia *totum* officium divinum aut notabilis eius pars v. g. integra hora omittatur (506). Singuli *religiosi* etiam professi votorum *simplicium* (507), sed non conversi obligatione quadam personali saltem remote sive *radicaliter* ad servitium *chori tenentur* (508), quae tum certe *gravis* est, cum ex ipsorum absentia recitatio divini officii *in choro* totaliter vel ex notabili parte fit impossibilis, aut praeceptum expressum et grave Superioris vel regulae praesentiam in choro exigit. At obligatio *communitatis* religiosae *cessat*, si non saltem quatuor idonei et expediti choristae ad recitationem choralem officii divini conveniant (509). *Excusantur* quoque *religiosi* a *personali* chori obligatione per impotentiam physicam vel moralem. Dispensatio vero sive perpetua sive temporanea universae *communitati* vel religioni ab obligatione chori per solum R. Pontificem, non per Superiores regulares concedi potest. Qui Superiores praeter casus a Clemente VIII. exceptos etiam *singulos* religiosos a servitio personali *chori* dispensare nequeunt, sed indultum apostolicum requiritur (510).

Communitas religiosa ut suae obligationi satisfaciat, officium divinum imprimis recitare debet *integre, reverenter, devote, attente* (511), porro *vocaliter, alta voce, distincte* (512), denique

(505) Cit. cap. 1. de cel. in Clem.; *Suarez* l. c. cap. 10. n. 7.; *Piat* l. c. p. 310. sq.

(506) S. C. Ep. sup. stat. reg. 19. Mart. 1857.; S. C. Ep. et Reg. 24. Mart. 1882.; *Piat* l. c. p. 329.

(507) Qui fratres laici solent vel debent loco officii divini recitare alias preces. Similiter in religionibus *monialium* obligatio chori non incumbit sororibus *conversis*. Cfr. *Suarez* l. c. cap. 17. n. 2.; *Battandier* l. c. p. 126. sq.; *Piat* l. c. p. 329. sq.

(508) Clem. VIII. Const. « *Nullus* » § 1.; S. R. C. 25. Sept. 1852.; *Piat* l. c. p. 311.

(509) *Piat* l. c. p. 312.

(510) Clem. VIII. l. c.; decr. S. C. C. 21. Sept. 1624. ab Urb. VIII. conf. § 1.; *Piat* l. c. p. 314.; *Ferrari* l. c. p. 185., ubi refert *perpetuam* dispensationem ab obligatione chori Barnabitis a Pio IX. a. 1848. concessam exceptis collegiis novitiatus et collegio Mediolanensi S. Pauli.

(511) *Suarez* l. c. cap. 11. sq.; *Piat* l. c. p. 315. sq.

(512) Bened. XIV. Const. « *Cum semper* » 19. Aug. 1744. §§ 23. 24.

ordinate i. e. *legitimo loco et tempore* (513), *alternatim* et *continue*, ad *tramites rubricarum* (514).

II. *Privata* recitatio officii divini regularibus, quorum religio ad chorum *non* est destinata, solummodo est obligatoria ex titulo *ordinis sacri*, quem forte receperunt, non ratione professionis religiosae (515). Vicissim in religionibus *choro destinatis* professi votorum *solemnium* sive moniales sive viri regulares, etiam clerici nondum in sacris constituti exceptis conversis sive fratribus sive sororibus vi professionis religiosae ex consuetudine ab Ecclesia approbata ad *privatam* recitationem officii divini graviter obligantur (516). Ab illa obligatione fugitivi vel apostatae non liberantur, ne ex delicto commodum reportent; quoad eictos et saecularizatos regulares non pauci scriptores sequuntur opinionem libertati favorem; at ipsorum argumenta probant immunitatem a servitio *chori*, non a *privata* recitatione officii divini (517).

Professi votorum *simplicium* tum in formalibus religionibus (cfr. h. tit. not. 506.) tum in congregationibus religiosis ad *privatam* recitationem divini officii non tenentur, nisi forte iam sint clerici in sacris constituti vel ex regula sive *constitutione* religiosi instituti recitatio horarum canonicarum vel officii B. V. M. praescribatur (518).

Poenae speciales (sicut pro violatione clausurae) *in iure communi* nec communitatibus religiosis nec singulis regularibus ob neglectam choralem vel privatam recitationem officii divini sta-

(513) S. R. C. 3. Aug. 1737.; Caerem. Ep. I. II. cap. 10. n. 1. cap. 22. n. 3. 47. iunct. Ferrari l. c. p. 187.; D' Annibale, Summula P. III. n. 150. 178.

(514) Cap. 1. de celebr. III. 14. in Clem.; S. R. C. 13. Febr. 1666. ad 6. de *unica* tantum Missa *conventuali* etiam in ecclesiis monialium praescripta; Piat l. c. p. 324. sq. 327.; Ballay in Arch. f. k. K. t. 36. p. 294 sq. 304. sq. de *applicatione* Missae conventualis.

(515) Suarez l. c. cap. 17. n. 2.

(516) S. Poenitent. 26. Nov. 1852.; Suarez l. c. cap. 17. n. 6.; Schmalzgr. l. c. n. 77. sq.; Piat l. c. p. 328. sq.

(517) Ita recte Suarez l. c. n. 8. 9.; Schmalzgr. l. c. n. 79. sq.; paulo aliter Piat l. c. p. 330. sq. aliique.

(518) S. C. Ep. et Reg. 27. Sept. 1861. ad 17. apud Bizzarri l. c. p. 849.; Piat l. c. p. 325. sq.; Battandier l. c. p. 126. sq.

tutae sunt. Quare regulares hac in re negligentes aut inobedientes salutari poenitentia suorum Superiorum castigandi sunt (519).

Scholion. Alia exercitia pietatis v. g. quotidiana meditatio saltem per dimidiam horam, annua exercitia spiritualia per 5-10 dies etc. et receptio sacramentorum poenitentiae (saltem semel in hebdomada) et communionis (v. g. semel vel bis in hebdomada) statis temporibus a viris religiosis et monialibus etiam conversis peragenda ordinari debent ad tramites iuris communis et regularum approbatarum proprii instituti. Maxime vero in recentioribus congregationibus religiosis votorum simplicium attendendae sunt animadversiones S. C. Ep. et Reg. de devotionibus et formulis precum factae. Cfr. cap. 1. § 2. de stat. monach. III. 10. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 10. de reg.; S. C. Ep. et Reg. decret. « *Quemadmodum* » 17. Dec. 1890. iunct. resp. 4. Aug. 1888.; schema XVII. de regul. in Conc. Vatic. prop.; *Suarez* l. c. tract. X. l. 8. cap. 1. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 591. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 161. 222. sq.; *Battandier* l. c. p. 127. sq. 114. sq. et 68. sq. 122. sq.

Regulares viri et moniales cum non sint sui iuris neque in casu necessitatis possint supplere vices parentum, omnino prohibentur a munere *patrini* vel *matrinae* etiam per procuratorem exercendo, nisi forte sodalis proprii instituti religiosi sit confirmandus, aut specialis dispensatio obtineatur. Quae dispensatio si iusta subsit causa, pro alumnis religionum exemptarum a S. C. Ep. et Reg., pro sociis Congregationum religiosarum non exemptarum saltem ab Ordinario loci esset petenda. Cfr. *Ferrari* l. c. p. 226. sq.; *Scheffer* l. c. t. II. p. 79. not. 22.; *Bouix* l. c. t. II. p. 600.; *Hefele* l. c. t. VIII. p. 23. 191. t. VI. p. 53. 71. t. V. p. 1043. t. III. p. 46.

II. De iuribus religiosorum.

660. Quodsi post explicatas *obligationes* religiosorum iam disserendum sit *de iuribus* eorundem, universa fere disputatio hoc loco restringenda est ad illa iura et privilegia, quae potius *singulis membris* sive sodalibus praesertim professis ut *subditis* alicuius religionis vel congregationis religiosae, non solis *Super-*

(519) Clem. VIII. Const. « *Nullus* » § 1.; *Schmalzgr.* l. c. n. 96.

rioribus regularibus vi officii vel toti ordini religioso vel provinciae vel conventui ut corporationi (universitati) vel fundationi ecclesiasticae propria sunt (520).

661. Quemadmodum non paucae *obligationes clericis et regularibus communes sunt, ita etiam viri religiosi et moniales tanquam personae ecclesiasticae in compluribus iuribus cum clericis (521) participant.*

Huc spectant v. g. privilegia canonis et fori exempti (522). Qui favores cum vel ipsis *novitiis* et professis votorum simplicium convenient, a fortiori competunt professis votorum solemnium vel monialibus ab Episcopo solemniter consecratis vel Abbatissis benedictis; at nequaquam eo sunt extendendi, quasi religiosi etiam clerici habeant praecedentiam ante clerum saecularem, nisi aliunde ex diverso titulo v. g. Praelati vel Episcopi constituti sint in gradu quodam superiore.

662. *Vi professionis* aut ratione specialium favorum cum ipsa *extrinsecus* coniunctorum regulares etiam alia consequuntur *iura*, quae iam supra inter *effectus* professionis simplicis et sollemnis fuerunt recensita (523).

663. *A die professionis* solet inter sodales eiusdem instituti religiosi pendere *ius praecedentiae* i. e. occupandi locum digniorem in capitulis, sermonibus vel functionibus publicis vel privatis, nisi ratione superioritatis v. g. Generalibus, Definitoriis vel Provincialibus competat potior quaedam sedes (524). Modus procedendi vel praecedendi inter alumnos *diversorum* ordinum religiosorum eo modo stabilitur, quo religiones inter se ordinantur, si collegialiter incedant i. e. canonici regulares, clerici regulares, monachi, mendicantes secundum tempus institutionis et approbationis ecclesiasticae (525).

(520) Cfr. de iuribus et privilegiis *novitiorum* supra h. tit. n. 638.

(521) *Wernz* l. c. t. II. n. 157. sq.

(522) S. C. Immun. 6. Iun. 1826. 22. Aug. 1843.; *Wernz* l. c. n. 165.; *Hollweck* l. c. p. 219. sq.; Act. S. Sed. vol. IV. p. 391. sq.

(523) *Piat* l. c. t. I. p. 134. sq. 163. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 646. sq.

(524) S. C. Ep. et Reg. 12. Sept. 1588. 12. Apr. 1836.; S. C. C. 22. Iul. 1673.; *Ferraris* l. c. v. Praecedentia n. 30. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 643. sq.; *Battandier* l. c. p. 46. sq. 51. sq.

(525) Pii V. Const. « *Divina* » 27. Aug. 1568.; Gregor. XIII. Const.

664. *Privilegia* (526) quoque non pauca *singulis* religionis tum viris tum monialibus competunt sive ex directa concessione sive consuetudine vel praescriptione sive confirmatione in forma specifica sive *communicatione*. Quibus in concessionibus etiam per communicationem (527) sedulo examinandum est, utrum privilegia a Sede Apostolica *immediate* singulis religionis data sint (id, quod sine dubio fieri potest), an solummodo *mediate* per ipsos Superiores. Etenim nequaquam omnes ordines religiosi hac in re eodem iure reguntur. Ita v. g. Gregor. XIII. Const. « *Decet* » pro Societate Iesu tanquam normam generalem statuit: « *Ut (privilegia) non intelligantur concessa inferioribus singulis immediate, sed mediante Praeposito Generali* ». Inde fit, ut in ordinibus religionis, praesertim si regimine monarchico utantur, privilegia magis sint *iura religionis* et *Superiorum religiosorum*, quam iura singulorum religiosorum (528), nisi R. Pontifex forte sub certis conditionibus aliter statuerit, aut ipsa religio illam normam vel clausulam generalem in usu privilegiorum non habeat, aut Superiores religiosi pro sua potestate v. g. in Societate Iesu favores *sibi* immediate concessos etiam cum suis subditis communicent.

665. Singulares favores religionis utriusque sexus in religionibus et congregationibus religionis concessi sunt per numerosas *indulgentias*, quas lucrari possunt v. g. in die susceptionis habitus et solemnisi professionis, in praecipuo festo religionis, pro annuis exercitiis spiritualibus per legitimum tempus peractis,

« *Exposcit* » 25. Iul. 1583.; aliae Const. Ap. apud *Ferraris* l. c. n. 43. sq. et *Scherer* l. c. t. II. p. 734. not. 11.; *Bizzarri* l. c. p. 364.; Act. S. Sed. vol. XXVII. p. 675. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 42. sq.

(526) Cfr. de privilegiis *in genere*: *Wernz* l. c. t. I. n. 157.; *Piat* p. 91. sq.

(527) Qua in communicatione *hic* praesertim cavendum est, ne etiam communicatio de fratribus privatis ad fratres privatos ultra limites a iure statutos extendatur. Cfr. *Schmalzgr.* l. V. t. 33. n. 77. sq. 87. sq.; *Piat* l. c. p. 98. sq.; *Beringer* l. c. p. 784.; *Biederlack* l. c. p. 232. sq.

(528) Qua ratione v. g. R. Pontifex singulos socios religionum exemptarum iurisdictioni Episcoporum subduxit sibi immediate subiecit, neque huiusmodi privilegium pendet a concessione vel denegatione vel renuntiatione Superioris religiosi. Cfr. Pauli III. Const. « *Licet* » 18. Octob. 1549. § 13.; fac. S. Poenit. n. 8.; *Schmalzgr.* l. c. n. 246. sq.; *Piat* l. c. p. 1. sq.

tempore visitationis monasterii per competentem Superiorem factae et servatis specialibus conditionibus in articulo mortis (529).

666. Specialia iura iis *viris regularibus* obtigerunt, qui etiam ad statum *clericalem* (530) assumuntur atque ex *iure communi* gaudent certis *habilitatibus* sive immunitate a legibus quibusdam prohibentibus vel irritantibus, nisi agatur de casibus iure ecclesiastico vel statutis particularibus ordinis religiosi speciatim exceptis.

I. Qua ratione *virī regulares* generatim *habiles* sunt ad *ordines* etiam *sacros* recipiendos exceptis *conversis*, quibus absque indulto apostolico etiam durante tempore probationis *transitus ad statum clericorum* prohibetur (531). Porro postquam inter *clericos* legitime sunt adscripti salvis limitationibus iure speciali constitutis libere admitti possunt servatis servandis ad officia ecclesiastica et imprimis ad omnia *officia* et beneficia *regularia* etiam *curata* (532), at *non* ad parochias (533) alias-

(529) Pauli V. Const. « *R. Pontifex* » 23. Maii 1606.; Leon. X. Const. « *Dudum* » 10. Dec. 1519.; Summaria indulgentiarum ordinibus relig. concessar. apud *Schneider*, Rescripta auth. S. C. Indulg. p. 380. sq., quibus magis standum est, quam *communicationi* cuidam indulgentiarum ex disciplina vigente saltem dubiae et obscurae. Cfr. *Beringer* l. c. p. 780. sq. 784.; *Piat* l. c. t. I. p. 166. sq. 215. 342. sq. t. II. p. 99. not. 4. p. 103.

(530) Siricius Papa ad Himer. Tarracon. (a. 385.) = c. 29. C. XVI. q. 1. iunct. Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » 28. Aug. 1794. prop. 80.; c. 14. Conc. Carthag. VII. (a. 401.); c. 27. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 11. C. XVIII. q. 2.; c. 3. Conc. Ilerd. (a. 521.-546.) = c. 34. C. XVI. q. 1.; c. 2. 3. Conc. Nemaus. (a. 1096.); dict. Grat. post c. 23. 24. 25. C. XVI. q. 1.; cap. 1. § 8. de stat. mon. III. 10. in Clem.; *Suarez* l. c. tract. IX. l. 1. cap. 7. 9.; *Bouix* l. c. t. II. p. 2. sq.

(531) Clem. VIII. Const. « *Cum ad regularem* » 19. Mart. 1603. § 23.; *Bouix* l. c. p. 506. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 101.

(532) Cap. un. de suppl. I. 5. in Clem.; cap. 1. § 2. de privil. V. 7. in Clem.; Conc. Trident. Sess. XXV. cap. 11. de regul., Sess. XIV. cap. 10. de ref.; Pii VI. Const. « *Auctorem fidei* » prop. 80.; *Bouix* l. c. p. 9. sq.; *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 3. cap. 19.

(533) Qua in re Ecclesia postquam ab antiquo rigore (cfr. cap. 1. X. de cap. monach. III. 37.) recessit, saltem monachos et canonicos regulares noluit admittere ut parochos *solitarios* i. e. sine socio regulari extra claustra. Cfr. cap. 2. 3. X. de cap. monach. III. 37.; cap. 2. 5. X. de stat. monach. III. 37.; cap. 2. 5. X. de stat. monach. III. 35. Postea cap. 1. de priv. V. 7. in Clem. sapienter certae functiones curae anima-

que minores praeendas et dignitates saeculares sine indulto apostolico, etiamsi fuerint « *saecularizati* » (534).

II. Ex iure autem *communi* religiosi ad officium Episcopi vel Cardinalis, imo ipsius R. Pontificis assumi possunt (535); multo minus impediuntur, quominus fiant *delegati Sedis Apostolicae*, si legitimis qualitatibus sint praediti, vel deputentur *iudices* et *examinatores synodales* vel constituentur *notarii* in proprio ordine pro causis religiosorum, modo in his omnibus recipiendis non obstant specialia vota vel iuramenta vel statuta (536).

III. Cum studium litterarum praesertim sacrarum disciplinarum ordinibus religiosis tum clericorum regularium tum monachalium et mendicantium summopere conveniat, religiosi etiam

rum parochis fuerunt reservatae, in quas religiosi sese immiscere severe prohibebantur. Quae distinctio inter curam animarum parochis propriam et sacrum ministerium etiam regularibus legitime concessum, si utrumque caute semper fuisset servata, multarum litium inutilium non patuisset aditus. Nihilominus iure antiquo (cfr. cap. 5. X. de stat. III. 35.) et ipso Concilio Tridentino (cfr. Sess. XIV. cap. 11. de ref.) regulares atque praesertim canonici regulares nondum absolute ab obtinendis beneficiis *saecularibus* etiam curatis erant exclusi.

Postquam autem S. C. C. a. 1581. declaravit vel ipsos canonicos regulares non posse promoveri ad ecclesias curatas, Sedes Apostolica deinceps constanter eandem praxim secuta est, donec Benedictus XIV. Const. « *Quod inscrutabili* » 9. Iul. 1745. idem statueret veteremque controversiam dirimeret generali iuris sanctione etiam a Leone XIII. Const. « *R. Pontifices* » denuo confirmata. At salva manent etiam nunc privilegia Praemonstratensium (Bened. XIV. Const. « *Oneroso* » 1. Sept. 1750.) et Ord. Teuton. (Pii IX. Const. « *Pia* » 14. Iul. 1871.) aliaque specialia indulta Sedis Apostolicae. Cfr. *Piat* l. c. t. I. p. 175.; *Zitelli*, Appar. p. 228. not. 1.; Act. S. Sed. vol. V. p. 82. sq. 86. sq. vol. IX. p. 342. sq. vol. X. p. 534. sq.

(534) Cap. unic. de post. I. 2. in Extrav. com.; S. C. C. in caus. Colon. 9. Febr. 1732. iunct. decis. in caus. Milet. 27. Nov. 1694. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 97.; S. C. Ep. et Reg. 11. Sept. 1839.; Act. S. Sed. vol. IV. p. 353. sq. 373. 388. sq. vol. V. p. 82. sq.; *Piat* l. c.; *Bouix* l. c. p. 55. sq.; *Nervegna* l. c. p. 183. sq.

(535) Cap. 27. de elect. I. 6. in Sext.; cap. 1. de elect. I. 3. in Clem.; *Suarez* l. c. cap. 16. sq.; *Bouix* l. c. p. 65. sq.; *Piat* l. c. p. 188. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 306.

(536) Cap. 11. de rescr. I. 3. in Sext.; cap. 2. de rescr. I. 2. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 18. de ref., Sess. XXV. cap. 10. de ref.; *Ferrari* l. c. p. 261. sq.; *Suarez* l. c. tract. X. l. 6. cap. 7. sq.

ad gradus academicos, officia *professorum* in publicis universitatibus, *collegia doctorum* cum iure suffragii in gradibus academicis conferendis aliisque negotiis cum licentia suorum Superiorum admitti possunt; at pariter attendendae sunt *limitationes* de moderato usu illorum iurium legibus specialibus ordinum religiosorum haud raro sapienter statutae (537).

§ 5. DE EGRESSU EX ORDINE RELIGIOSO (538).

667. Ingressus in religiones et congregationes religiosas ut diversis gradibus et modis perficitur, ita etiam egressus sive discessus ex instituto religioso multiplici ratione fieri potest. Nam imprimis quis ordinem religiosum derelinquere potest, quia propter professionem simplicem vel solemnem tantum *de facto*, *non valide* emissam religiosus nunquam *fuit* ideoque servatis conditionibus a iure praescriptis ad vitam saecularem redire non prohibetur. Quodsi per *validam* professionem suo instituto *vere* fuerat incorporatus, in casu *legitimi* egressus sive *spontanei* rescisso contractu professionis et sublati votis substantialibus simpliciter *desinit* esse religiosus et sodalis determinati ordinis religiosi, *aut* manet quidem religiosus, sed per vinculum sociale saltem ut *subditus* Superiorum regularium certo instituto religioso non amplius est adscriptus. At propter discessum *illegitimum* sive per *apostasiam* sive per *fugam* temeraria libertate factam religiosus tantum de facto statum regularem legitime susceptum abiicit atque dissolvit unionem cum instituto, cui sese aggregaverat, nequaquam vero effectus et onera professionis excutere valet.

(537) Alex. IV. Const. « *Quasi lignum* » 14. Apr. 1255. et Const. « *Licet* » 27. Iun. 1257.; S. Thomas in opusc. Contra impugnantes relig.; Suarez l. c. l. 5. cap. 1. sq.; Ferrari l. c.; Bouix l. c. p. 58. sq.

(538) Suarez l. c. tract. VIII. l. 3. prooem.; Schmalzgr. l. III. t. 31. de regular. n. 224. sq.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. XIII. cap. 11.; Bouix l. c. t. II. p. 478. sq.; Piat l. c. t. I. p. 171. sq.

I. De nullitate professionis solemnitis vel simplicis.

668. Quicumque regularis sive vir sive monialis (539) aut ipsa religio (540) praetendant quacumque ex causa canonica v. g. propter vim et metum vel defectum legitimae aetatis professionem solemnem esse invalidam, solummodo intra *quinquennium* a die professionis computandum (541) ad agendum contra valorem huiusmodi professionis *admittuntur*, nisi elapso quinquennio et causa nondum coepta restitutio in integrum a *Sede Apostolica* fuerit petita et obtenta. Quae lex de solo quinquennio ad legitimam actionem concesso est servanda, etiamsi causa nullitatis vel impedimentum reclamandi per totum quinquennium perdurasset (542).

669. Quodsi *regularis* votorum solemnium iam *antea*, quam causas praetensae nullitatis coram competente iudice ecclesiastico deduxerit, habitum sponte dimittat vel etiam cum habitu *sine* licentia Superiorum temere ex conventu discedat, nullatenus, quamdiu in religionis suae claustris non moretur et habitum regularem non reassumpserit, ad allegandam qualemcunque cau-

(539) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 19. de regul.; S. C. C. in caus. alleg. a *Richt.* in ed. C. Trid. p. 423.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 7. cap. 1. sq. 4. *Schmalzgr.* l. c. n. 193.; *Piat* l. c. p. 154. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 628. sq. 619. sq.

(540) Urb. VIII. Const. « *Ad occurrendum* » 5. Ian. 1636.; S. C. C. 18. Nov. 1679. ad 2., 16. Ian. 1683.; Bened. XIV. Const. « *Si datam* » 4. Mart. 1748.; S. C. Ep. et Reg. 8. Mart. 1895. in Act. S. Sed. vol. XXVII. p. 627. sq.; *Piat* l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 194. 195., ubi cum *Pirhing* aliisque quoad causas et tempus reclamandi affert limitationes iuris religionis, quae solidis argumentis non probantur, imo saltem quoad tempus decretis pontificiis v. g. cit. Const. « *Si datam* » manifeste reprobantur.

(541) Conc. Trid. l. c.; Urban. VIII. l. c.; Bened. XIV. cit. Const. « *Si datam* »; S. C. C. 22. Maii 1687. ad 1. et 28. Sept. 1740.

(542) Bened. XIV. Const. « *Si datam* »; Pii IX. Const. « *Peculiaribus* » 26. Ian. 1856. apud *Bizzarri* l. c. p. 147. sq. 149. pro Sicilia; S. C. C. 22. Maii 1687. aliisque in caus. apud *Richt.* l. c. p. 423. sq. n. 3. 4. 5. 11. 14.; S. C. Ep. et Reg. 24. Apr. 1858. aliasque caus. apud *Bizzarri* l. c. p. 146. sq. 157. 586. sq. 676. sq.; *Piat* l. c. p. 155. 161. sq. Quare veterum scriptorum sententia de casu excepto a petenda restitutione, si per totum quinquennium causa nullitatis duret (cfr. *Suarez* l. c. tract. VII. l. 7. cap. 4. n. 6.; *Schmalzgr.* l. c. n. 200. aliosque) nunc est derelinquenda.

sam nullitatis est admittendus, sed potius ab ipso iudicii limine repellendus, imo ad monasterium redire cogatur et tanquam apostata puniatur, interim vero nullo privilegio suae religionis iuветur. Ipsa quoque *restitutio* in integrum a Sede Apostolica non conceditur, priusquam regularis habitum dimissum reasumpserit et in conventum redierit (543).

670. At *religio* quoque ob invaliditatem professionis ex quacumque causa propositam non potest regularem e conventu dimittere vel eiicere, nisi postquam de praetensa nullitate per legitimum iudicium constiterit; secus Superiores religiosi, qui aliter eiiciunt professos, ipso facto absque alia declaratione incurrunt suspensionem a divinis, privationem officiorum obtentorum atque perpetuam inhabilitatem ad alia obtinenda, privationem quoque vocis activae et passivae (544).

671. Quae causa nullitatis professionis sollemnis in prima instantia introducenda, discutienda legitimeque definienda est coniunctim coram Ordinario loci (545), (in cuius dioecesi monasterium regularis situm est) et Superiorem (546) localem pro tempore existentem illius monasterii, in quo regularis reclamans emiserat professionem excepto casu privativae competentiae S. C. C. reservato, quo professio eam ob causam impugnatur, quod novitiatus in domo ad hoc non designata fuerit peractus (547).

(543) Conc. Trid. l. c.; Bened. XIV. Const. « *Si datam* »; Pii IX. Const. « *Peculiaribus* »; S. C. C. in caus. Cabilon. 10. Maii 1732. apud *Richt.* l. c. n. 2.; S. C. Ep. et Reg. 18. Mart. 1870. in Act. S. Sed. vol. V. p. 401. sq.; *Suarez* l. c. cap. 3. n. 11. sq.

(544) S. C. C. 21. Sept. 1624. iunct. Urban. VIII. cit. Const. « *Ad occurrendum* »; S. C. C. 23. Ianuar. 1666. 24. 28. Sept. 1740. apud *Richt.* l. c. n. 21. 23. 4. 5.; *Piat* l. c. p. 157.

(545) S. C. C. 1. Dec. 1593.; *Schmalzgr.* l. c. n. 197.; *Piat* l. c. p. 158. sq.

(546) Conc. Trid. l. c.; Bened. XIV. cit. Const. « *Si datam* »; S. C. C. apud *Richt.* l. c. n. 4. 5.; *Piat* l. c. p. 157. sq.

(547) Urb. VIII. cit. Const. « *Ad occurrendum* » sublati nunc per Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » interdicto ab ingressu in ecclesiam atque excommunicatione; Bened. XIV. cit. Const. « *Si datam* »; Instr. S. C. Inq. 20. Iun. 1883. i. f. adnotatio: « *Quoties tractanda occurrerit causa matrimonialis, in qua de impedimento sollemnis voti castitatis vel ordinis sacri cum adnexa castitatis lege agatur, ea integra post processum informato-*

Secunda vel tertia instantia similiter atque prima constat duplici iudice secundum Bened. XIV. Const. « *Si datam* » designando; at ex disciplina vigerite huiusmodi causae nunc facile iam in prima vel saltem secunda instantia ad S. C. Ep. et Reg. vel S. C. C. vel S. C. de Prop. F. deferuntur, ubi Superiores regulares non amplius habent partes iudicum (548).

672. *Forma procedendi* a Benedicto XIV. cit. Const. « *Si datam* » secundum analogas dispositiones de nullitate matrimonii accurate est ordinata et etiam nunc saltem in substantialibus servanda. Quare verus requiritur *processus canonicus*, in quo *praeter* religionem et regularem *alii actores* non admittuntur, necessario intervenire debet *defensor professionis* legitime constitutus, *duplex sententia conformis* de nullitate professionis est pronuntianda, antequam regularis a religione discedere possit, secus subiicitur poenis contra apostatas latis (549).

Quodsi a religione vel a regulari reclamatio fiat nonnisi elapso quinquennio, *processus de concedendo a S. Sede beneficio restitutionis* in integrum ita conficitur ad tramites cit. Bened. XIV. Const. « *Si datam* » (550), ut simul cum *causis restitutionis* etiam diligenter *causae nullitatis* examinentur. Obtenta vero restitutione in integrum per duas sententias conformes denuo per alias sententias conformes constare debet de nullitate professionis.

Scholion. Quodsi pars, quae valorem professionis solemnisi impugnavit, in causa cadat, quod tantum magna cum probabilitate, non plena certitudine nullitatem allegatam probare potuerit, R. Pontifex *per dispensationem* conscientiae consulere solet (551). At si revera professio legitime fuerit declarata nulla

rium ad necessaria documenta et motiva colligenda institutum a Rmis Patriarchis aliisque Ordinariis ad Sedem Apostolicam deferatur; Bouix l. c. t. I. p. 649.

(548) Bened. XIV. cit. Const. « *Si datam* »; S. C. Ep. et Reg. 8. Mart. 1895., 6. Febr. 1874. in Act. S. Sed. vol. XXVII. p. 627. sq. vol. VIII. p. 39. sq.; S. C. C. l. c. vol. I. p. 471. sq.

(549) Conc. Trid. l. c.; S. C. Ep. et Reg. (29. Ian.) 19. Febr. 1858.

(550) S. C. C. 16. Dec. 1617. 12. Aug. 1642. 15. Nov. 1653. 16. Ian. 1687. 22. Mart. 1687.; Bizzarri l. c. p. 146. sq. 157. 586. sq. 676. sq.; Piat l. c. p. 160. sq.

(551) S. C. Ep. et Reg. in cit. caus. apud Bizzarri l. c. p. 586. sq.

et irrita, non leves aliae quaestiones manent solvendae v. g. de obligatione regularis ex praesumpto voto castitatis (552), de convalidando matrimonio forte ab altero coniuge contracto, de rebus temporalibus ob nullitatem professionis denuo ordinandis v. g. de dote et de donationibus tempore novitatus factis (553).

673. *Professio votorum simplicium* si invalide fuerit emissa, pariter per sententiam iudicalem nulla *declarari* potest (554). Quo in iudicio forma a Benedicto XIV. Const. « *Si datam* » de sola professione solemni praescripta non est necessario servanda, imo nec processus nec forma iudicii requiritur, sed sufficit, si procedatur sola facti veritate inspecta sive summatim

676. sq.; S. C. C. 23. Ian. 23. Apr. 1864. et S. C. Ep. et Reg. 6. Febr. 1874. in Act. S. Sed. vol. I. p. 471. sq. vol. VIII. p. 39. sq. Qua dispensatione illi regulari succurri potest, qui suam professionem nullam esse certo scit, sed in foro externo *certus probationes* afferre non potest neque irritam professionem ratificare sive *convalidare* vult, ad quod nullo iure tenetur. De quo casu multum disputant antiquiores et recentiores scriptores (cfr. v. g. *Schmalzgr.* l. c. n. 204. sq.; *Bouix* l. c. t. I. p. 631. sq.; *Scherer* l. c. p. 840. not. 10. alique v. g. *Reiffenstuel*, *Fagnanus*, *Sanchez*) atque utrimque nonnullis suppositionibus et assertionibus et argumentis pugnant, quae solidum fundamentum non videntur habere. Cfr. quoque c. 6. 7. D. 27. = ep. Nicol. I. scr. a. 858. – 867.; *Suarez* l. c. tract. VII. l. 7. cap. 2. n. 6. 7. 8. cap. 3. n. 9. 10.; *Piat* l. c. t. I. p. 151. sq.

(552) Cap. 1. X. de his, quae vi I. 40.; cap. 3. 12. X. de conv. coniug. III. 32.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 15. 19. de reg.; *Suarez* l. c. cap. 2. n. 1. sq. 12. sq., ubi n. 14. recte distinguit *irritationem iuris* ab *interpretatione iuris*, quae fundatur in sola *praesumptione de intentione* profitentis; quae praesumptio debet cedere veritati, si profitens tantum habuit intentionem vivendi castitatem *ut adnexam statui religioso*; *Bouix* l. c. p. 642. sq.; *Piat* l. c. p. 150. sq.

(553) S. C. C. 25. Ian. 1744. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 417. n. 4.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de regul.

(554) S. C. Ep. et Reg. in caus. Sagiens. 9. Ian. 1835. ad 1. respondit: « *Negative* » (i. e. vota non esse valida, sed cum addito), *cum dispensatione, quatenus opus sit*. « At Urban. VIII. Const. « *R. Pontifex* » 20. Maii 1627. quoad particulare institutum religiosum decrevit: *Et nihilominus tuis, qui bona fide vota, ut supra, emiserint, ut in saeculo, in habitu clericali, sub obedientia tamen Episcopi loci, voto castitatis adstricti remanere libere et licite valeant... concedimus et indulgemus. Ceterum eos paterne in Domino hortamur, ut aliquam ingrediantur de religionibus approbatis ibique reddant Domino vota sua* »; *Piat* l. c. p. 134. 153. 207.; *Suarez* l. c. l. 7. cap. 2. n. 13. sq. cap. 3. n. 11. sq.

cognita. Cfr. S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 4. 5. At ut plurimum huiusmodi causae, quibus persona religiosa vel institutum religiosum praetendunt nullitatem simplicis professionis et postulant solutionem vinculi contracti cum instituto religioso et liberationem a votis, potius expediuntur per viam *dimissionis* et *dispensationis* saltem ad cautelam datae servatis legibus proprii instituti et decretis pontificiis. Qua in re praesertim *moniales* sibi cavere debent, ne sub praetextu *nullitatis* professionis *simplicis* dimittant sororem professam inconsultis Ordinariis loci, si de institutis dioecesanis agatur, vel neglecta auctoritate Sedis Apostolicae, si congregatio religiosa iam obtinuerit approbationem pontificiam (555).

II. De apostasia et fuga religiosorum.

674. Regulares cum praesertim per professionem solemnem acquirant statum maxime firmum et stabilem, in quo ex gravi obligatione perseverare debent, sane graviter quoque delinquant, si obligationes libere susceptas ex propria temeritate denuo maiori minorive gradu abiciunt (556). Id quod fit imprimis *per* verum et proprium delictum *apostasiae a religione* (557).

Quae apostasia ut distinguatur ab apostasia *a fide* vel *ab ordine*, dicitur « *a religione* » recteque definiri potest: Discessus veri regularis a religione sine licentia Superiorum factus cum animo *in perpetuum deserendi* statum religiosum et non

(555) Decret. « *Auctis* » S. C. Ep. et Reg. 4. Nov. 1892.; S. C. Ep. et Reg. 4. Iul. 1898. 6. Ian. 1896. 22. Ian. 1886.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. I. n. 8. cap. II. n. 1.; S. C. Ep. et Reg. apud *Bizzarri* l. c. p. 832. n. 11. p. 839. n. 9.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 330.; *Battandier* l. c. p. 251. sq. 147. sq.

(556) Cfr. c. 3. C. XVI. q. 1. = Innoc. I. in ep. ad Victr. c. 10. (a. 404.); c. 3. C. XX. q. 3. = c. 7. Conc. Chalced. (a. 451.) iunct. *Hebele* l. c. t. II. p. 511. sq.; c. 25. Conc. Arelat. II. (a. 443. - 452.); c. 1. C. XX. q. 3. = S. Leo M. in ep. ad Rust. scr. a. 458. - 459.; c. 2. ead. C. = c. 6. Conc. Tolet. VI. (a. 638.); c. 55. Conc. Tolet. IV. (a. 633.); c. 24. Conc. Bituric. (a. 1031.); c. 10. Conc. Turon. (a. 1060.).

(557) Cap. 1. §. 6. X. de apost. V. 9.; cap. 2. ne cler. III. 24. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 4. 19. de regul.; *Suarez* l. c. l. 3. cap. 1. n. 1. sq. n. 11. sq.; *Schmalzgr.* l. V. tit. 9. n. 11. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 195. sq.; *Ferrari* l. c. p. 218. 328. sq.

amplius redeundi ad vitam regularem. Qui discessus ad constituendam speciem facti delicti apostasiae debet esse *verus* atque opere *completus*, quo quis egreditur *extra septa* monasterii (558). Porro *discessus* fiat necesse est a *regulari* votorum *solemnium* vel a religioso, qui non obstante professione votorum simplicium v. g. in Soc. Iesu veris *regularibus* adnumeratur. Quare alii religiosi votorum simplicium etsi per criminosum discesum *graviter peccent*, tamen proprium delictum apostasiae non committunt nec incurrunt poenas illi adnexas (559). Deinde cum in rigore iuris ad apostasiam omnino requiratur, ut quis habeat *animum* in *perpetuum* derelinquendi *ipsum statum religiosum*, certe inter apostatas recenseri nequeunt *fugitivi*, qui habent animum *redeundi*, neque regulares, qui non obstante severo decreto Concilii Trid. Sess. XXV. cap. 4. de reg. ex gravi et urgente necessitate etiam sine licentia immediati Superioris via recta ad *maiores Superiores*, ad quos appellare fas est, *accedunt* (560), neque illi, qui *absque* debita licentia ad *aliam religionem transeunt*, nisi ex speciali iure quorundam ordinum religiosorum eiusmodi religiosi transeuntes quoad poenas *aliis* veris apostatis aequiparentur (561).

Apostatae ab *obligationibus* et *oneribus* sui status et ordinis non liberantur. Imprimis autem ipsis incumbit obligatio *redeundi* ad religionem temere derelictam, cuius Superiores tenentur apostatas perquirere, emendare vereque poenitentes de novo recipere (562).

(558) Decret. Clem. VIII. 26. Maii 1593. conf. ab Urb. VIII. 21. Sept. 1624. n. 2. apud *Bizzarri* l. c. p. 274. sq.; *Suarez* l. c. cap. 1. n. 27.

(559) *Suarez* l. c. cap. 2. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 12. 13.; *Hollweck* l. c. p. 299. sq.

(560) S. C. Ep. et Reg. 2. Sept. 1672.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 11. n. 14.; *Schmalzgr.* l. c. n. 15. 16.; *Piat* l. c. p. 197.; *Ferrari* l. c. p. 328. sq.

(561) Cap. 1. de reg. III. 8. in Extravg. com.; *Piat* l. c. p. 197.; aliter *Suarez* l. c. cap. 12. n. 17. sq.

(562) S. C. C. 30. Ian. 1682.; *Ferraris* l. c. v. Apostasia n. 60.; *Piat* l. c. p. 201. sq.; *Hollweck* l. c. p. 300. not. 5. Cfr. de iure et officio *Episcoporum* (nostra aetate vix practico) apostatas incarcerandi et Superioribus tradendi: Decreta S. C. C. 21. Sept. 1624, ab Urb. VIII. confirmata.

Vicissim omnia *privilegia suae religionis* v. g. canonis, exemptionis amittunt, si habitum religiosum dimiserint, et sententia declaratoria fuerit secuta (563). Si *bona* temporalia quocunque iuris titulo sibi compararunt et *extra claustra decedant*, illorum dominium spectat ad *Cameram Apostolicam*, non ad ordinem religiosum, nisi apostata denuo *redierit* ad religionem, et bona ista modo per se licito (v. g. non per illicitam negotiationem) acquisierit (564).

Apostatis ex iure communi statuta est primo loco *excommunicatio* ipso facto incurrenda neminique reservata, saltem si apostasia cum habitus depositione sit coniuncta. Quae censura etiam Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » quoad ipsos apostatas non videtur esse ablata (565). Praeterea apostatae compluribus afficiuntur prohibitionibus impedimentisque canonicis, quibus non raro ex particulari iure ordinum religiosorum speciales *poenae* accedunt (566).

675. *Fuga* vel vagatio, qua pariter regularis illicite ex religione egreditur (567), est discessus veri regularis a propria religione sine licentia Superiorum *ad tempus* factus cum animo

(563) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 19. de reg.; *Schmalzgr.* l. c. n. 24.

(564) Gregor. XIII. Const. « *Officii nostri* » 21. Ian. 1577. iunct. decret. Pii IX. 4. Ian. 1862. apud *Sentis*, Decr. Clem. Pap. VIII. p. 69. cum clausula: « *Ubi dicta Constitutio* (Gregor. XIII.) *viget* »; *Bizzarri* l. c. p. 76. sq.; *Piat* l. c. p. 204.

(565) Cap. 2. ne cler. III. 24. in Sext.; *Suarez* l. c. cap. 1. n. 17. 27. sq.; *Piat* l. c. p. 198.; *D'Annibale*, Comment. in Const. *Ap. Sed.* n. 223. not. 2.; *Bucceroni*, Comm. de Const. *Ap. Sed.* n. 120. alique; aliter *Pennacchi* l. c. t. II. p. 547.; *Santi*, Praelect. iur. can. l. III. t. 31. n. 46. l. V. t. 9. n. 4.; *Hollweck* l. c. p. 299. sq. Cfr. quoque Bened. XIV. Const. « *Pastor bonus* » 23. Apr. 1744. § 33. de facultate Poenitentiarum Maioris absolvendi apostatas vel fugitivos.

(566) Cap. 32. X. de sent. excom. V. 39.; cap. 5. 6. X. de apost. V. 9.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 19. de reg.; *Gasparri*, De sacr. ordin. n. 142.; *Piat* l. c. p. 198. sq.; *Suarez* l. c. n. 28. sq.

(567) Cfr. c. 4. Chalced. (a. 451.) = c. 12. C. XII. q. 1.; c. 8. Conc. Andeg. (a. 453.); c. 38. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 14. C. XVIII. q. 2.; c. 19. Conc. Latunens. (a. 670. - 671.); c. 28. Conc. Roman. (a. 826.); c. 2. ne cler. III. 24. in Sext.; cap. 2. de reg. III. 8. in Extrav. com.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 4. de reg.; Sixt. V. Const. « *Ad Romanum* » 21. Oct. 1588.; *Suarez* l. c. cap. 1. n. 2. sq.; *Piat* l. c. p. 205. sq.

vagandi aut extra obedientiam vivendi, sed ad religionem *redeundi*. Quare tantum ex *diverso animo* quoad reditum apostasia atque fuga religiosi differunt; *egressio* vero *furtiva* etiam *nocturna* discrepat a fuga, quod huiusmodi religiosus *occulte* et in casibus *particularibus* e conventu discedat, at non habeat animum vagandi et regulariter sese subducendi obedientiae Superiorum et communibus exercitiis (568).

Qui fugitivi ab *obligationibus* sui status non liberantur atque quamprimum tenentur ad religionem *redire*. Quodsi tempore fugae bona quaecumque sibi acquisiverunt *et extra claustra* decedant, Camera Apostolica, non ordo religiosus ex legibus ecclesiasticis bona ista derelicta pleno iure sibi vindicat.

Fuga *simplex* religiosi quamvis *ex iure communi* specialibus *poenis* non subiiciatur, tamen plerumque ex iure particulari ordinum religiosorum plectitur excommunicatione ipso facto incurrenda aliisque gravibus poenis; fuga vero *qualificata* non est immunis a poenis in iure speciatim expressis. Qua ratione fugitivi, si *habitum dimiserunt* aut absque legitima licentia Praelati ad studia litterarum accedunt (cap. 2. ne cler. III. 24. in Sext.) aut ad curias principum transeunt, ut suis Praelatis vel monasteriis damnum inferant, (cap. 1. § 5. de stat. monach. III. 10. in Clem.) incurrunt ipso facto excommunicationem nemini reservatam, imo si ad partes transmarinas transeunt, eadem censura R. Pontifici reservata puniuntur. Cfr. cap. 2. de reg. III. 8. in Extravg. com. Merito quoque religiosi, qui absque debita licentia Superiorum Romam profisciscuntur, ad instar fugitivorum et vagantium per biennium privantur voce activa et passiva (569).

III. De eiectione et dimissione religiosorum.

676. Professio religiosa saltem ratione *traditionis sollemnis* est vinculum quoddam *perpetuum* et ex *utraque* parte *irrevocabile*; res tamen eo devenire potest, ut Superiores regulares in casibus a iure *permissis* et servata *forma canonica* reli-

(568) Suarez l. c. cap. 1. n. 10.; Piat l. c. p. 206.*

(569) Clem. XIII. Const. « Nullus omnino » 25. Iun. 1599. §§ 22. 23. 32. Cfr. quoque Iul. II. Const. « In supremæ » 8. Aug. 1508.

giosum etiam invitum per eiectionem vel dimissionem omnino a religione separent (570). Non raro quidem verba eiectionis et dimissionis promiscue adhibentur (571); at eiectio sensu stricto est actus, quo professus ob admissam culpam gravem et externam et publicam **et** cum incorrigibilitate *coniunctam* a competente Superiore forma *iudiciali* servata ex ordine religioso expellitur (572); dimissio vero ut opponitur eiectioni, est actus, quo professus ob causas graves et iustas, quae culpam et incorrigibilitatem *necessario* non habent adiunctam, a competente Superiore *absque* forma iudiciali pro eiectione praescripta, sed sola facti veritate inspecta ab instituto religioso segregatur (573).

I. *Viri religiosi solemniter professi* sive in maioribus vel minoribus ordinibus constituti sive inter fratres laicos adscripti ex religione a Superioribus competentibus solummodo expelli possunt per strictam eiectionem ad tramites cit. decretorum Urbani VIII. et Innocentii XII. et Leonis XIII. (n. 3. 4.) peractam, nisi generale privilegium vel speciale indultum Sedis Apostolicae habeatur (574).

Sententia eiectionis rite lata regulari non tollit ius intra

(570) Cfr. reg. S. Bened. cap. 28.; c. 59. Conc. Paris. (a. 845. - 846.); cap. 7. X. ne cler. III. 50. (Alex. III.); cap. 10. X. de maior. I. 31. (Innoc. III.); cap. 6. 8. X. de stat. mon. III. 35.; S. C. C. 21. Sept. 1624. decr. conf. ab Urb. VIII. iunct. decr. Congr. spec. 24. Iul. 1694. approb. ab Innoc. XII.; S. C. Ep. et Reg. decretum « *Auctis* » 4. Nov. 1892. de expresso mandato Leonis XIII. publicatum; *Suarez* l. c. cap. 4. sq.; *Piat* l. c. p. 207. sq. 219. sq.; *Battandier* l. c. p. 147. sq. 251. sq.

(571) Cfr. cit. decret. « *Auctis* » n. 3. 4.: « *Post haec Superior cum suo consilio sententiam expulsionis aut dimissionis pronuntiare poterit* »; « *in expellendis propriis alumnis.. ordinum « regularium », quoties agatur de aliquo alumno (instituti votorum simplicium)... dimittendo* »; S. C. Ep. et Reg. 22. Maii 1896. ad 34.: « *Improprium est dicere sorores expelli, sed dicatur dimitti* », at 10. Maii 1895. ad 90.: « *Nulla... soror... expellenda est* » et 2. Mart. 1861.: « *Pro expulsionem oportet etc.* ».

(572) Cit. decr. Urb. VIII. et Innoc. XII. et praesertim decretum « *Auctis* » n. 3. 4.

(573) S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 4. 5.; *Biederlack* l. c. p. 153. sq.

(574) S. C. super discipl. regular. 28. Iun. 1872. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 411. sq. 22. Ian. 1886.; *Nervegna* l. c. p. 199.; *Ferrari* l. c. p. 129. sq.; *Piat* l. c. p. 219. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 31. n. 245. sq.

legitimum tempus ad Sedem Apostolicam v. g. ad S. C. Ep. et Reg. *appellandi* cum effectu *suspensivo* (575); at si transierit in rem iudicatam, suos iam producit *effectus velut* separationis a religione, suspensionis perpetuae ab exercitio ordinum ipso iure R. Pontifici reservatae, at non liberationis a votis et aliis obligationibus cum suo statu compatibilibus (576).

II. Professi religiosi, qui in *religionibus* virorum ante professionem solemnem per triennium in votis *simplicibus* perseverare debent atque in *ordinibus sacris nondum* sunt constituti, certe etiam nunc post novum Leonis XIII. decretum « *Auctis* » 4. Nov. 1892. cum *liberatione* ab omni vinculo votorum religiosorum *dimitti possunt* ex ordine religioso a Praeposito Generali vel eius delegato ob iustas et rationabiles vereque graves causas sine stricto processu vel iudicio canonico, sed sola facti veritate inspecta et servata *forma* extraiudiciali in declar. S. C. super discipl. reg. n. 4. et 5. constituta (577).

III. Viri religiosi in *sacris ordinibus* constituti et in *religione* vel in *congregatione religiosa votis simplicibus* obstricti non possunt *expelli*, nisi ob culpam gravem et externam et publicam cum incorrigibilitate coniunctam. De qua *culpa* et *incorrigibilitate* constare debet per *processum* canonicum a Leone XIII. l. c. n. 3. praescriptum salvis specialibus facultatibus a S. C. Ep. et Reg. obtentis procedendi sine *omnibus* solemnitatibus iuris communis.

Qui alumni votorum simplicium perpetuorum vel tempora-

(575) Decret. « *Auctis* » n. 3.; S. C. C. 15. Nov. 1698. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 436.

(576) Urban. VIII. l. c. 21. Sept. 1624. §§ 7. 10.; Pii IX. Const. « *Apostol. Sed.* »; decret. « *Auctis* » n. 4.; S. C. super disc. reg. 22 Ian. 1886.; *Schmalzgr.* l. c. n. 248. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 481. sq.; *Piat* l. c. p. 222. sq. 227. sq.; *Ferrari* l. c. p. 129. sq. 330. sq.

(577) Cfr. S. C. super stat. reg. 7. Febr. 1862. ad 2.; S. C. Ep. et Reg. 19. Nov. 1886.; *Suarez* l. c. tract. X. l. 3. cap. 9. n. 10.; *Bouix* l. c. t. II. p. 486.; *Ferrari* l. c. p. 126. sq. 104. not.: « *Ex secretaria* (S. C. Ep. Reg.) *nobis declaratum fuit nec licere dimittere clericos simplicia vota professos, eo quod videantur studiis inepti vel nimia ignorantia laborent. Generatim nemo dimitti potest post professionem votorum simplicium, nisi ob gravem culpam vel ob graves defectus ex ordine morali* »; *Piat* l. c. p. 207. sq.

lium (et solemnnium) in sacris constituti, si modo praedicto *expulsi* fuerint, *perpetuo* manent *suspensi*, donec a S. Sede alio modo eis consulatur, ac *praeterea* Episcopum benevolum receptorem invenerint *et* de ecclesiastico patrimonio sibi *provid*erint (578).

IV. Quicumque viri in *congregationibus religiosis* a Sede Apostolica approbati vota *simplicia* sive *perpetua* sive *temporanea* emisunt et in sacris ordinibus *nondum* constituti sunt, certe a *Superioribus* illorum institutorum sine iusta et gravi causa et servatis propriis regulis atque decretis pontificiis nunquam dimitti vel eiici possunt. Imo ex disciplina vigenti tanquam huiusmodi causa solummodo admitti solet culpa gravis, externa, publica cum incorrigibilitate coniuncta et *summario modo* probata, *remanente* saltem voto castitatis in instituto religioso emisso, nisi a Sede Apostolica in casibus particularibus post legitimam *dimissionem* etiam *dispensatio* a votis concedatur, vel generale habeatur privilegium, ut legitima dimissio etiam liberet ab omni vinculo votorum (579).

IV. *Moniales* votorum *solemnium* etiamsi graviter deliquerint et factae sint incorrigibiles, non solent *eiici* ad instar religiosorum incorrigibilium, nisi accedat licentia Sedis Apostolicae. Quae vix conceditur, si aliis modis v. g. per transitum ad alium conventum vel ordinem religiosum scandala impediri, et ipsa emendatio delinquentis monialis sperari possit (580). Quodsi

(578) S. C. Ep. et Reg. 20. Nov. 1895. Cfr. quoque decret. « *Auctis* » n. 5. de professis votorum *simplicium* in sacris constitutis, qui *sponte dimissionem* a Sede Apostolica petierunt et obtinuerunt *vel* aliter ex apostolico privilegio a votis simplicibus *dispensati* fuerint.

(579) Bened. XIV. Const. « *Emanavit* » 21. Ian. 1758.; S. C. Ep. et Reg. 10. Ian. 1896. et 4. Iul. 1898.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900. cap. II. n. 1.; *Bouix* l. c. t. II. p. 351. sq.; *Piat* l. c. p. 207. sq.; *Ferrari* l. c. p. 128.; *Bizzarri* l. c. p. 644. n. 10. p. 845. sq. n. 9. 10. p. 857. Institutis *diocesanis virorum* religiosorum quoad dimissionem videtur idem applicandum, quod Leo XIII. l. c. cap. I. n. 8. de monialibus statuit.

(580) Cap. 40. X. de simon. V. 3. de *reclusion*e monialium e monasterio eiectionum nostra aetate eodem modo est antiquatum (S. C. Ep. et Reg. 29. Mart. 1889. ad 18.; *Battandier* l. c. p. 133.) sicut cap. 24. X. de reg. III. 31. de incarceratione monachorum. Cfr. Bened. XIV. Const.

moniales tantum *simplicia vota* emiserunt, in dimittendis sororibus *institutorum dioecesanorum* standum est Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. I. n. 8. In congregationibus religiosis iam a Sede Apostolica approbatis sorores post vota perpetua vel durante temporanea professione dimitti nequeunt, nisi ob gravia, externa, publica delicta cum incorrigibilitate coniuncta et legitime probata et ad sententiam dimissionis rite pronuntiatam *accedat approbatio S. C. Ep. et Reg.* Quocunque tamen modo sorores professae etiam ab illis institutis aut *regressu* aut *dimissione* egrediantur, *dispensationem* a votis sive temporaneis sive perpetuis per se non obtinent, sed speciatim a Sede Apostolica impetrare tenentur (581).

IV. De saecularizatione religiosorum.

677. R. Pontifex per *dispensationem* professum votorum simplicium atque adeo etiam solemnium ab *omnibus* suis obligationibus religiosis ita liberare *potest*, ut simpliciter *desinat* esse in statu religioso (582); at *de facto* hac potestate solummodo utitur quoad professos votorum *simplicium* (583); professis vero votorum solemnium, si opus sit, solummodo partialem concedere solet *dispensationem* vel *commutationem* ab obligationibus in statu religioso susceptis (584), imo ex praxi recepta gratiam dispensationis restringit ad solam *saecularizationem* (585) *religiosi*, si ita incommodis sufficienter occurratur.

« *Pastor bonus* » 13. Apr. 1744. § 36.; *Piat* l. c. p. 229. 177. 187.; *Bouix* l. c. p. 482. sq.

(581) S. C. Ep. et Reg. 24. Aug. 1887. ad 17., 22. Maii 1895. ad 21.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 330.; *Battandier* l. c. p. 147. sq. 99. sq.

(582) Cap. 6. X. de stat. III. 35.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 1. de reg. iunct. *Suarez* l. c. tract. VII. l. 6. cap. 15. 16. 17. 18. l. 7. cap. 18. l. 8. cap. 26. l. 9. cap. 12.; *Piat* l. c. p. 172. sq.

(583) S. C. Ep. et Reg. Sept. 1840. apud. *Bizzarri* l. c. 501.; S. C. super stat. reg. 12. Iun. 1858. n. 2. 4. 5.; S. C. Inq. 2. Aug. 1876.; supra h. tit. n. 676.; *Piat* l. c. p. 174.; *Battandier* l. c. p. 99. sq. 151. sq.

(584) Cfr. *Nilles* in Arch. f. k. K. t. 61. p. 331. sq.

(585) *Paulus* in Katholik (a. 1891.) t. I. p. 50. sq.; Act. S. Sed. vol. IV. p. 388. sq.; *Analect. eccl.* t. II. p. 412. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 489. sq.; *Piat* l. c. p. 174. sq.

678. Quae saecularizatio si sit *perpetua* est indultum *Sedis Apostolicae* (586), quo regularis (ordinarie) *solemniter* (587) professus gravibus ex causis (588) in perpetuum *solvitur a vinculo* cum religione inito (589), ita ut dimisso habitu regulari extra claustra in saeculo vivere possit firmis tantum manentibus *volis* in professione religiosa emissis (590); at saecularizatio *temporanea* reducitur ad permissionem S. Sedis *absque solutione vinculi* cum religione (591) ad tempus determinatum vel indeterminatum sive in *genere* determinatum ex gravibus causis et sub certis *conditionibus* degendi extra claustra.

Conditiones et *effectus* saecularizationis, quatenus ex generali notione non iam patent, praesertim colligantur necesse est *ex rescripto pontificio* sive in forma gratiosa sive commissoria sive mixta sive mere executoria dato, in quo quandoque praeter solitas clausulas de consuetis conditionibus (592) et effectibus (593) etiam favores quidam speciales conceduntur v. g. ius disponendi vel testandi de bonis temporalibus,abilitas acqui-

(586) *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 3. cap. 7., ubi ius Superiorum regularium permittendi suis subditis religiosis commorationem extra claustrum nimum extendit. Cfr. *Ferrari* l. c. p. 168.

(587) S. C. spec. 6. Iun. 1836. ad 4. apud *Bizzarri* l. c. p. 76. sq.

(588) S. C. C. 7. Maii 1735. apud *Richter* l. c. p. 435. n. 20.; Act. S. Sed. vol. IV. p. 388. sq.; Anal. eccles. l. c.

(589) S. C. Ep. et Reg. 15. Maii 1840., 30. Ian. 15. Febr. 1824. ad 3. 4. apud *Bizzarri* l. c. p. 51. sq.

(590) *Bizzarri* l. c. p. 706. n. 1.; *Piat* l. c. p. 174.; *Ferrari* l. c. p. 337.

(591) S. C. Ep. et Reg. 22. Ian. 1839. et alias.

(592) V. g. habitus clericalis a clericis est gestandus vel saltem decens, si fuerint laici (cfr. *Ferrari* l. c. p. 336.); clerici in sacris constituti et in perpetuum saecularizati sibi procurare debent patrimonium sacrum et benevolam Episcopum receptorem (cfr. S. C. Ep. et Reg. 19. Iun. 1853. et 20. Mart. 1868.; Act. S. Sed. vol. III. p. 533. sq.); clerici maiorum ordinum saecularizati ad tempus et fratres laici saltem sufficientem sustentationem se habere tenentur probare. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 3. Apr. 1835. et 11. Sept. 1832.; *Piat* l. c. p. 174. sq.

(593) V. g. de non sublata observantia votorum, de retentis privilegiis clericalibus (cfr. Act. S. Sed. vol. IV. p. 391. sq.), de successione in bona religiosi (cfr. Gregor. XIII. cit. Const. « *Officii nostri* »; S. C. Ep. et Reg. 30. Ian. 1845. ad 2. et 3.; *Piat* l. c. p. 176. sq.), de iure confitendi (Pii IX. declar. 27. Aug. 1852.; *Bizzarri* l. c. p. 140.).

rendi beneficium etiam curatum ad formam iuris (594). Quae saecularizatio *monialibus* votorum *solemnium* saltem ordinarie non conceditur.

V. De transitu religiosorum ad alium ordinem religiosum.

679. Cum professio religiosa efficiat vinculum stabile inter professum et religionem, profecto *transitus* ab una religione ad *aliam* mera temeritate profitentis religiosi fieri nequit, sed tantum in casibus a iure permissis (595).

I. Ex natura rei et iuris canonici dispositione potest religiosus licite et valide a religione *laxiore* transire ad aliam vere *arctiorem* vel perfectiorem, dummodo id faciat ex iusta causa et sine iniuria et iactura proprii instituti et saltem petat, etsi non obtineat, licentiam sui Praelati (596) et praeterea observet conditiones ab Urbano VIII. (597) et iure communi atque particulari praescriptas v. g. de novo *novitiatu* peragendo, de iteranda professione *solemni*, de reditu obligatorio ad religionem derelictam nova professione non secuta (598).

(594) Cfr. v. g. S. C. Ep. et Reg. 13. Maii 1820.; Act. S. Sed. vol. I. p. 223. sq. vol. VI. p. 398. sq.; S. C. Ep. et Reg. 11. Sept. 1839. et Act. S. Sed. vol. IV. p. 353. sq. 367. sq.

(595) Cfr. reg. S. Bened. cap. 61.; c. 1. 2. 3. C. XIX. q. 3.; cap. 5. 9. 10. 18. X. de regular. et transeuntib. ad relig. III. 31.; Conc. Trid. Sess. XIV. cap. 11. de ref. Sess. XXV. cap. 19. de reg.; S. Thom. 1. c. q. 189. art. 8.; Suarez 1. c. tract. VIII. l. 3. cap. 8. sq.; Schmalzgr. 1. III. t. 31. n. 224. sq.; Piat 1. c. p. 177. sq.; Ballay in Arch. f. k. K. t. 36. p. 396. sq.; Battandier 1. c. p. 51. sq. 54.

(596) Cap. 5. 10. 18. X. de reg.; Suarez 1. c. c. 8. sq. 10.; Schmalzgr. 1. c. n. 225. sq.; Bouix 1. c. t. II. p. 492. sq. At non pauci ordines religiosi obtinuerunt privilegium etiam pro transitu ad arctiorem religionem (quandoque tamen cum clausula: « *Exceptu Carthusia* ») solam licentiam *petitam* non sufficere, sed *requiri obtentam* a proprio Praelato. Cfr. Ferrari 1. c. p. 58. sq. 319. sq.; Bouix 1. c. p. 496. sq. 502. sq.

(597) S. C. C. 21. Sept. 1624. § 3., ubi huiusmodi transitus prohibetur, « *nisi prius Superiori legitime constiterit, eam religionem paratam esse illum recipere, qui licentiam petit, tumque regularis recte se transferat ad arctiorem* ».

(598) Ferrari 1. c.; Bouix 1. c.; Scherer 1. c. p. 847. not. 41. - Cfr. Bened. XIV. Const. « *Pastor bonus* » 13. Apr. 1744. §§ 34. 35.; Urbanus VIII. Const. « *Cum sicut* » 21. Maii 1635. et Const. « *Honorum* »

At ex disciplina nunc vigente de stylo Curiae Romanae nullus regularis ad aliam religionem *etiam arctiorem* transire potest, nisi *petita et obtenta licentia Sedis Apostolicae* (599). Quod indultum apostolicum certissime requiritur, si *monialis votorum solemnium* in alium conventum velit transire (600). Imo vel ipsae moniales votorum *simplicium*, quae in uno instituto religioso professionem perpetuam vel temporaneam emiserunt, sine venia Sedis Apostolicae non possunt in alia congregatione religiosa recipi (601).

II. Transitus ab una religione ad aliam *aequalem* i. e. *aeque strictam* et vere observantem non prohibetur, si fiat ex iusta et proportionata causa et accedat licentia competentis Superioris ecclesiastici atque impleantur aliae conditiones requisitae. Qui Superior competens ex disciplina vigente est unice R. Pontifex, vel qui ab eo legitimis facultatibus et privilegiis est munitus (602).

24. Febr. 1643., ubi *declaravit* per transitum (eiectionem vel dimissionem vel saecularizationem) *votum speciale* professorum etiam S. I. de ambitu vitando *non cessare*.

(599) S. C. Ep. et Reg. 22. Apr. 1796. ad 6.; S. C. super stat. reg. 29. Maii 1857. ad 3. apud *Bizzarri* l. c. p. 901. sq.; *De Angelis*, Praelect. iur. can. l. III. t. 31. n. 14.; *Ferrari* l. c.; *Piat* l. c. p. 178.; aliter *Scherer* l. c. p. 846. not. 39. Huc non spectat transitus de uno conventu in alium, de una provincia in aliam *eiusdem* ordinis religiosi sub uno Generali per modum verae societatis universalis et iuridicae constituti, a quo multum differt transitus ab uno monasterio *independenti* ad aliud monasterium *independens* eiusdem congregationis tantum vinculo quodam *moralis* colligatae et forte omnino diversae *observantiae* regularis. Cfr. *Scherer* l. c. p. 845. sq.; *Ballay* l. c. p. 401. Speciatim *mendicantes* cavere debent, ne *indebito modo* transeant ad ordinem religiosum non mendicantem (cfr. cap. 1. de reg. III. 8. in Extrav. com.), atque etiamsi licite transitum perficiant, compluribus inhabilitatibus afficiuntur. Cfr. cap. 1. de reg. III. 9. in Clem.; *Piat* l. c. p. 183. sq.; *Scherer* l. c. p. 847. not. 41.

(600) Pii V. Const. « *Decori* » 24. Ian. 1570.; Bened. XIV. Const. « *Pastor aeternus* » 13. Apr. 1744. § 36.; *Piat* l. c. p. 177. 187.; *Ferrari* l. c. p. 322.

(601) S. C. Ep. et Reg. 20. Aug. 1897. ad 11.; *Battandier* l. c. p. 51. sq.

(602) Bened. XIV. cit. Const. « *Pastor bonus* » §§ 34. sq.; *Suarez* l. c. cap. 9. n. 1. cap. 11. n. 1. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 237.; *Pirhing* l. III. t. 31. n. 165.; *Piat* l. c. p. 180. sq.; *Bouix* l. c. p. 499. sq.

III. Transitus ex religione *strictiore* ad *laxiorem* etiam *vere observantem* a Concilio Tridentino Sess. XXV. cap. 19. de regul. prohibetur; certe privata auctoritate, absque iusta causa, forma legitima neglecta atque adeo ad ordinem regulari observantia destitutum fieri omnino non potest; at ex speciali indulto vel generali privilegio Sedis Apostolicae ob iustas et graves causas servatis servandis licitus est nec decreto Tridentino interdictus (603).

VI. De transitu religiosorum ad Episcopatum.

680. Si vir regularis legitime assumatur ad dignitatem episcopalem vel superiorem (604), profecto iam vivere solet extra claustra et salvo voto obedientiae quoad R. Pontificem suis Superioribus regularibus non amplius subiicitur; nihilominus illa partialis separatio et exemptio simpliciter « *egressus* » ex ordine religioso dici nequit. Nam Cardinales et Episcopi regulares suae religionis nomen et habitum (605) retinent, adscripti manent suorum fratrum catalogis, ligantur non solum votis in religione emissis, sed ex disciplina vigente etiam regulis et observantiis religiosi cum suo statu compatilibus (cfr. n. 655. h. tit.) (606), denique si quacunque de causa Episcopatum vel Cardinalatum *dimiserint*, ad claustra sui ordinis religiosi redire tenentur, nisi speciale obtinuerint indultum apostolicum vivendi extra claustra (607); at Episcopi consecrati post reditum ad

(603) Bened. XIV. cit. Const. « *Pastor bonus* » §§ 34. sq.; *Suarez* l. c. cap. 9. n. 1. cap. 11. n. 13. sq.; *Piat* l. c. p. 181. sq.

(604) Cap. 27. de elect. l. 6. in Sext.; *Wernz* l. c. t. II. n. 390. sq. n. 760. i. f. t. III. n. 666.; *Biederlück* l. c. p. 141. sq. 150. sq.; *Piat* l. c. p. 188. sq.; *Suarez* l. c. cap. 16. sq.

(605) Cfr. c. 27. Conc. Constant. IV. (a. 869.); cap. 15. X. de vit. III. 1. (Conc. Lat. IV. a. 1215.); Bened. XIII. Const. « *Custodes* » 7. Martii 1725.; *Thomass.* l. c. P. III. l. 2. cap. 50.; *Piat* l. c. p. 306. sq.

(606) Cfr. de voto paupertatis aliisque obligationibus: Synod. Altheim. (a. 916.) c. 36. = c. un. C. XVIII. q. 1.; cap. 14. X. de privil. V. 33.; S. C. C. 7. Dec. 1639. et 17. Iul. 1723. apud *Richter* l. c. p. 399. n. 8.; Bened. XIII. cit. Const. « *Custodes* » S. C. Ep. et Reg. 6. Maii 1864.; *Ferraris* l. c. v. Episcopus art. 7. n. 1. sq.; *Piat* l. c. p. 194. sq. 237. sq.; *Ferrari* l. c. p. 315. sq.

(607) Benedict. XIII. cit. Const. « *Custodes* »; *Piat* l. c. p. 193. sq.

claustra sunt prorsus inhabiles ad propriae religionis Praelaturas, saltem si *soli loco*, non etiam *dignitati* renuntiarunt (608).

Scholion. Regulares per violentam et iniustam *dispersionem e suis conventibus* de facto expulsi nonnisi improprio quodam et imperfecto sensu inter religiosos ex *religione egressientes* subsumi possunt. Etenim *obligationibus* religionis manent obstricti, quae cum sua conditione compatibles sunt, nec iuribus et privilegiis privantur, nisi illa vitae claustrali vel ecclesiis regularibus sint adnexa. Singulari vero cura executioni mandanda sunt specialia decreta Sedis Apostolicae regularibus pro tempore dispersionis condita (609).

Si integer ordo religiosus vel conventus quidam *independens* a Sede Apostolica rite *supprimatur*, professi votorum solemnium et simplicium sane a vinculo cum illo ordine vel conventu contracto solvuntur; at dispari cum effectum. Etenim professi votorum *solemnium* a suis votis non liberantur; aliud obtinere *solet* de professis votorum *simplicium* firmo tantum manente voto solemnium castitatis ordinibus sacris adnexo. Ista quoque separatio vinculi *per egressum* religiosorum proprie non perficitur (610).

§ 6. DE CONSTITUTIONE ET REGIMINE ORDINUM RELIGIOSORUM.

681. Si solius ordinis *logici* ratio habeatur, de constitutione et regimine regularium apte disputatur immediate post disquisitionem de institutione ordinum religiosorum. (Cfr. h. tit. n. 613. sq.). At attento ordine *legali* et *practico*, quem pleraque instituta religiosa praesertim recentiora in suis constitutionibus sequuntur, pro more antiquorum et novorum scriptorum ultimo loco de regimine institutorum religiosorum est disserendum (611).

(608) Pauli IV. Const. « *In sacra* » 19. Iul. 1559.; S. C. C. 25. Septemb. 1858.; *Biederlack* l. c. p. 181.; *Piat* l. c. p. 194. 515.; *Ferrari* l. c. p. 318. sq.

(609) Cfr. v. g. S. C. Ep. et Reg. 5. Iun. 1848.; S. Poenit. 28. Iunii 1866. 18. Apr. 1867. 12. Sept. 1872.; *Piat* l. c. p. 210. sq.; *Ferrari* l. c. p. 323. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 113.

(610) *Wernz* l. c. t. III. n. 612. 673. not. 554.; *Piat* l. c. p. 209. sq.

(611) Const. S. Ignat. P. VIII. IX.; *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 2.

Quod regimen est aut *internum* in ipso ordine religioso stabilitum et per proprios sodales religionis exercendum, aut *externum*, quod Praelati hierarchiae ecclesiasticae extra ordinem religiosum constituti vi iurisdictionis *ordinariae* vel *delegatae* habent in religiones et congregationes religiosas earumque alumnos et familiares velut R. Pontifex, Congregationes Romanae, Episcopi residentiales (612).

I. De interno regimine ordinum religiosorum.

682. De constitutione et forma regiminis.

I. Religiones et congregationes religiosae, si solummodo consideretur relatio ad statum religiosum, potissimum constituuntur *novitiis* atque *professis* votorum simplicium vel solemnium, temporaneorum vel perpetuorum. Quibus gradibus pro diversitate ordinum religiosorum ante novitiatum accedunt alii quidam ordines praeparatorii veluti *postulantium*, *oblatorum*, *donatorum* (613), de quibus iura particularia religionum sunt consulenda. Congregationes vero votorum simplicium cavere debent, ne sibi aggregare audeant fratrum tertium quendam ordinem vel sororum (614); sicut vicissim sodales ordinum et institutorum religiosorum nequeunt adscribi in aliquem tertium ordinem v. g. S. Francisci Assisiensis vel S. Dominici (615).

tract. X. l. 10.; *Biederlack* l. c. p. 177. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 400. sq. 489. sq. t. II. p. 1. sq.; *Ferrari* l. c. p. 267. sq.; *Battandier* l. c. p. 22. sq. 155. sq. 249. sq.

(612) Conc. Trid. Sess. XXV. de reg. cap. 1. 2. 4. 6. 7. 8. 9. 20. 21. 22., 3. 4. 5. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. 18. 19. 22.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900.

(613) Cap. 3. X. § 4. cap. 24. X. de privil. V. 33.; cap. 9. de privil. V. 7. in Sext.; cap. 1. de decim. III. 8. in Clem.; Conc. Trid. Session. XXIV. cap. 11. de ref. (de antiquis donatis vel oblatiis); Anal. iur. pont. t. VIII. col. 2191. sq. (de oblatiis ordin. relig.); *Heimbucher* l. c. t. I. p. 129. t. II. p. 268.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 3. n. 3. sq.; *Ferrari* l. c. p. 22. 55. 117. (de Barnabitis); S. C. Ep. et Reg. 24. Febr. 1860. (de Carthusianis) apud *Bizzarri* l. c. p. 902.; *Battandier* l. c. p. 61. sq. (de postulantibus).

(614) S. C. Ep. et Reg. 29. Mart. 1875. ad 3., 12. Maii 1890. ad 7., 30. Sept. 1891. ad 2.; *Battandier* l. c. p. 49. sq.

(615) S. C. Indulg. 25. Iun. 1887. 10. Ian. 1893.; *Beringer* l. c. p. 786. sq. Cfr. quoque cap. 9. X. de relig. dom. III. 36.

II. In plerisque ordinibus religiosis *virorum* illa constitutio viget, quae *in hierarchia ordinis* suum habet fundamentum. Alii enim sodales sunt *clerici* aut saltem ad clericatum destinati, alii sunt *laici* ad labores domesticos deputati, qui ad clericalem statum transire *non possunt* neque partes habent in *regimine* religiosi ordinis (616).

Quae distinctio sane ab antiqua constitutione monasteriorum, in quibus omnes fere monachi erant *laici*, prorsus fuit aliena. At postquam S. Gualbertus saeculo undecimo gradum fratrum laicorum vel conversorum in sua congregatione introduxit, mox alia instituta religiosa etiam *monachalia* eius exemplum sunt secuta, et praesertim ordines mendicantium et clericorum regularium pro sua deputatione ad *ministeria sacra* (617). Quod discrimen inter presbyteros et laicos etiam in congregatione religiosa non ita est exaggerandum, « *ut non unam, sed duplicem congregationem constituent* » (618).

III. Ipsae quoque *monialium* congregationes exceptis sororibus S. Vincentii aliisque hanc distinctionem imitatae sunt; constitui enim solent *choristis* (velatis), ad *chorum* (magisterium) deputatis et *conversis*, quae curant rem domesticam nec votum habere solent in capitulis (619) nec ad statum chorisitarum transire possunt (620). S. C. Ep. et Reg. *tertiam* quandam classem sororum v. g. « *parvarum sororum* » non solet approbare simulque exigit, ut singulae domus instituti religiosi permixtim ex sororibus choristis et conversis constituentur (621).

683. Cum sublata forma *eremitica* vitae religiosae introductus esset modus vivendi *coenobiticus*, singularis orta est necessitas ordinati regiminis communitatis per *Superiores* legitime

(616) Cap. 32. § 1. de elect. I. 6. in Sext.; *Piat* l. c. t. I. p. 101.; *Bouix* l. c. t. II. p. 506. sq.; *Ferraris* l. c. Regularis professio n. 89.

(617) *Heimbucher* l. c. t. I. p. 128. sq. 210.; *Battandier* l. c. p. 46.

(618) S. C. Ep. et Reg. 2. Mart. 1861. ad 4.; *Battandier* l. c. p. 47. sq.

(619) *Heimbucher* l. c. t. I. p. 212.; *Battandier* l. c. p. 46. sq. Cfr. de iure eligendi conversarum ob consuetudinem particularem approbato: S. C. Ep. et Reg. 18. Apr. 1698. 4. Dec. 1669. apud *Ferraris* l. c. v. Abbatissa n. 25.

(620) S. C. Ep. et Reg. 9. Iun. 1860. ad 12.; *Battandier* l. c. p. 47.

(621) S. C. Ep. et Reg. 16. Aug. 1891. 9. Sept. 1892.; *Battandier* l. c. p. 48. sq. 132. sq.

deputatos. Qui Superiores ex natura rei potuerunt esse *collegium* quoddam vel consilium. At quamvis huiusmodi forma regiminis ab ordinibus religiosis non fuerit exclusum atque adeo in celebrandis *capitulis* generalibus, provincialibus, conventualibus retentum, tamen quoad proximam et immediatam gubernationem ordines religiosi adoptarunt *formam monarchicam regiminis* plus minusve temperatam. Id quod valet non solum de religionibus vel congregationibus religiosis, quae monasteriis singularibus et independentibus soloque vinculo morali unitis constituuntur, sed etiam de institutis regularibus in societatem universalem stricteque iuridicam coadunatis (622). Etenim singulis *domibus* religiosis solet praesidere *Abbas* vel *Prior* vel *Guardianus*, *Praepositus*, *Rector*, (*Abbatissa*, *Superiorissa* etc.), provincialibus vero *Provincialis*, (*Vicaria*, *Superiorissa* provincialis), complexui cuidam provinciarum quandoque *Commissarius* vel *Vicarius* vel *Praeses* generalis, universo ordini religioso *Generalis* (*Superiorissa* generalis) (*Minister*, *Prior*, *Magister*, *Praepositus*, *Abbas*) vel *Archiabbas* vel *Primas Abbas* (623).

Quodsi ordines religiosi in *externa* regiminis forma per diversos gradus *imitati* sunt hierarchiam ecclesiasticam *iurisdictionis*, idem mox accidit quoad *ipsam* potestatem iurisdictionis ecclesiasticae, quae Superioribus religiosis et clericali statui adscriptis in diversis illis gradibus atque ipsis capitulis fuit communicata.

Profecto vi professionis religiosae Superiores regulares gaudent potestate *dominativa*, quae ad regendam domum religiosam vel maiorem quandam communitatem omnino requiritur, nec vera iurdictio ecclesiastica vel exemptio a potestate Episcoporum ipsis est necessaria. Id enim manifeste deducitur ex praxi antiqua et institutis religiosis monialium vel virorum laicorum vel clericorum non exemptorum, qui etiam nunc iurisdictione ecclesiastica carent atque plerumque Episcopis *in vim iurisdictionis* subiiciuntur (624).

(622) *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 2. cap. 1. n. 1.

(623) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 6. 7. 8. 11. de reg.; *Heuser* in *Kirchenlex.* v. v. *Abt*, *Abtissin*; *Battandier* l. c. p. 229.

(624) Cfr. c. 4. 8. Conc. Chalced. (a. 451.) = c. 12. C. XVI. q. 1. et c. 10. C. XVIII. q. 2.; c. 19. 22. Conc. Aurel. I. (a. 511.) = c. 16.

Postquam religiones virorum saltem regulariter a iurisdictione *Episcoporum* fuerunt *exemptae* et *immediate Rom. Pontifici* subiectae, morali quadam necessitate factum est, ut Superiores regulares et praesertim capitula generalia *praeter potestatem dominativam* acquirerent *iurisdictionem quasiepiscopalem* vereque *ordinariam*. Nam quamprimum regulares a iurisdictione Episcoporum sunt exempti, immediate et per se a Rom. Pontifice vel eius delegatis convenienter gubernari non possunt. Omnis enim societas requirit pastores quosdam immediatos et ordinarios, qui *vi officii* regimen exercent; at Episcopi propter exemptionem sunt exclusi; ergo *intra ipsum ordinem religiosum* illi pastores ordinarii a R. Pontifice fuerunt instituendi (625).

Quodsi vel ipsis Episcopis iurdictio non immediate a Deo conceditur, i. l. multo minus de Praelatis regularibus est asserendum. Ipsorum enim *officia* in se et quoad substantiam (secus ac in Episcopis) nituntur *institutione mere humana*, quoniam iuris divini nullum existit vestigium. Quare universa illa *hierarchia* Praelatorum regularium *quasiepiscopalis iurisdictionis* in tres potissimum gradus distincta scl. Generalium, Provincialium, Abbatum vel Superiorum localium cum capitulis regularibus ad instar Conciliorum pariter ex iure humano suam repetit originem (626).

14. C. XVIII. q. 2.; c. 51. Conc. Tolet. IV. (a. 633.) = c. 1. C. XVIII. q. 2.; cap. 1. X. de reg. III. 31.; cap. 8. X. de relig. dom. III. 35.; Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900.; Suarez l. c. cap. 1. n. 2. sq.; Bouix l. c. t. II. p. 350. sq. 358. sq. 374. sq.; Hefele l. c. t. II. p. 509. 512. iunct. 713. sq. 760.; Battandier l. c. p. 194. 228. sq., ubi S. C. Ep. et Reg. 12. Aug. 1891. ad 15. respondit: « *Absonum est a iure provinciales Superiorissas iurisdictione suas subditas gubernare* »; at pariter 19. Iul. 1895. ad 3. sartum tectumque voluit habere ius instituti religiosi monialium: « *Bona sua administrandi et integre oeconomicam seu dominativam potestatem servandi* ».

(625) Cap. 3. de privil. V. 7. in Sext.; Suarez l. c. cap. 1. n. 6. 15. sq.; Piat l. c. p. 562. sq.; Wernz l. c. t. II. n. 817.

(626) Cap. 2. 7. 8. X. de stat. III. 35.; cap. 3. 17. X. de privil. V. 33.; cap. 2. de rescript. I. 2. in Clem.; Conc. Trid. l. c.; Leon. XIII. Const. « *Summum* » 12. Iul. 1895.; S. C. Ep. et Reg. 16. Sept. 1893.; Bizzarri l. c. p. 168. 47. 74. sq. 153. sq.; Suarez l. c. cap. 1. n. 7. sq. cap. 2. n. 1. sq. 7. sq.; Bouix l. c. p. 348. sq. 382. sq.; Battandier l. c.

684. De electione *Superiorum regularium*.

Quae electio si sensu lato accipiat, generatim etiam in ordine religioso iisdem *modis* fieri potest, quibus *officia ecclesiastica* conceduntur (627). Quare v. g. R. Pontifex per *liberam collationem* potest conferre supream Praelaturas religionum vel indulgere vel tolerare iura quaedam *praesentandi* sive nominandi ad dignitates regulares (628); at nisi speciali modo sibi provisionem Praelaturae regularis *reservet* vel alteri nominationem permittat vel pro solo vacationis tempore designationem Vicarii per praedecessorem quandoque approbet, ex iure ordinario promotionem saltem ad *supream* religionis Praelaturam relinquit *liberae electioni* regularium legitime celebratae. Quae electio supremi Praelati optime respondet *obedientiae* regularium *libere* susceptae atque per publicum electionis testimonium novo Superiori conciliat *aestimationem* et *fiduciam* suorum subditorum adeo necessariam ad efficacem gubernationem universi ordinis religiosi (629).

685. *Ius eligendi* supremum Superiorem aliosque officiales

p. 249. sq. 155. sq. 180. sq.; *Piat* l. c. p. 492. sq.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 151. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 239. sq. (de institutione, innovatione, suppressione officiorum eccles.) n. 814. sq. (de Praelatis infer.), t. III. n. 610. sq. (de instit., innov., suppr. ord. relig., prov., convent.).

(627) *Suarez* l. c. cap. 3. n. 1.º sq.; *Schmalzgr.* l. I. t. 6. n. 84. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 283. sq.

(628) Reg. 2. Canc. Apost. (nunc parum practica de monasteriis) iunct. *Riganti*, Comment. in cit. R. C. Ap. n. 1. sq. 44. sq. Multo magis a disciplina vigente plane alienum est, quod R. Pontifex, qui unice esset competens, novos constituat *Abbatem commendatarios* antiquitus receptos, sed regularibus ut plurimum parum acceptos. Cfr. *Thomassin*. l. c. P. II. l. 3. cap. 10. sq.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 21. de reg.; *Riganti* l. c. in R. C. A. 43. n. 20. sq.

Pauci Abbates commendatarii, qui nunc supersunt v. g. *inter Cardinales*, habent potius administrationem quandam quasiepiscopalem ad instar Praelatorum nullius, at in internum regimen Abbatiarum omni carent iurisdictione.

(629) Cfr. c. 2. 3. C. XVIII. q. 2. (Gregor. M.); Concilia Carthagin. (a. 525. et 535.); decret. Conc. Rom. (a. 601.); *Suarez* l. c. cap. 3. n. 1.; *Wernz* l. c. n. 351. sq.; *Piat* l. c. t. I. 490. sq. p. 495. sq. Cfr. de electione « *Antistitae* » a sororibus vel in ipsis institutis dioecesanis cum *confirmatione Episcopi* facienda; Leon. XIII. Const. « *Condilae* » l. 9.

maiores ordinis est penes capitulum generale iuxta sanctiones iuris communis et statuta singularum religionum vel congregationum religiosarum rite convocatum et celebratum. Ex iisdem statutis particularibus eruendum est, utrum inferiores Superiores et officiales a capitulis provincialibus vel conventualibus sint eligendi, an a supremo Superiore designandi (630).

Qui *electores* in capitulis debent esse *professi* illius ordinis religiosi (631), nulla *censura* vel *inhabilitate* ad vocem activam irretiti (632), saltem in subdiaconatu constituti (633), nisi agatur de instituto laicali virorum vel monialium, (ubi pariter solae sorores *choristae*, non conversae admittuntur) (634), vel religio quaedam singulari iure utatur quoad capitulum conventuale (635).

686. *Eligibiles* sunt ad Praelaturas regulares, qui ex iure communi et particulari habent omnes qualitates *positivas* neque ullo *impedimento* canonico detinentur. Quae qualitates sunt: *Professio sollemnis* et *expressa* in eodem ordine religioso emissa, et in congregationibus religiosis professio simplex et *perpetua* requiritur (636); *aetas legitima* scl. in viris regularibus viginti quinque annorum inchoatorum atque in Superiorissis monia-

(630) Const. S. Ignat. P. IX. cap. 3.; *Bixzarri* l. c. p. 153. sq.; *Suarez* l. c. cap. 4. n. 1. sq. cap. 6. n. 1. sq.; *Battandier* l. c. p. 167. sq. 230. sq.; *Piat* l. c. p. 498.; *Ferrari* l. c. p. 283. sq.

(631) Cap. 1. 47. X. de elect. I. 6.; *Piat* l. c. p. 498.; *Battandier* l. c. p. 159. sq. 162. 164.

(632) *Piat* l. c. t. II. p. 609. sq. 628., ubi exhibetur catalogus censurarum et inhabilitatum, quae regularibus sunt inflictae.

(633) Cap. 32. § 1. de elect. I. 6. in Sext. iunct. cap. 2. de aet. I. 6. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 4. de ref. et decl. S. C. C. 1. Febr. 1653.; *Piat* l. c. t. I. p. 499.; *Passerin.*, De elect. can. cap. 19. n. 54.; *Schmalzgr.* l. c. n. 84.

(634) Conc. Trident. Sess. XXV. cap. 7. de reg.; *Suarez* l. c. tract. VIII. l. 2. cap. 6. n. 18.; *Piat* l. c. p. 499.; *Battandier* l. c. p. 161. 164. Cfr. de exceptionibus supra h. tit. not. 619.

(635) Urban. VIII. Const. « *Exponi* » 22. Mart. 1641.; Innoc. X. Const. « *Exponi* » 27. Sept. 1647.

(636) Cap. 27. 37. 38. 49. X. de elect. I. 6.; cap. 28. de elect. I. 6. in Sext.; cap. 1. de elect. I. 3. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XIV. cap. 10. de ref., Sess. XXV. cap. 21. de regul.; S. C. super stat. reg. 16. Ian. 1891.; *Piat* l. c. p. 509. sq.; *Battandier* l. c. p. 181. sq. 232. sq.

lium quadraginta annorum cum octo annis professionis vel certis in adiunctis saltem triginta annorum completorum cum quinque annis professionis (637); *status clericalis*, ita ut electus saltem intra annum ad *sacerdotium* promoveri possit (638); quae conditio in institutis laicalibus evidenter non requiritur. *Impedimenta* autem praeter illa, quae iam ex *natura* rei obstant (639), sunt: *Illegitimi natales* (640), *delicta, censurae* (641), *inhabilitates*; v. g. inhabiles sunt professi votorum simplicium in formalibus religionibus, transeuntes ab ordine mendicantium ad non mendicantium, Episcopi regulares redeuntes ad claustra, apud moniales corruptae vel viduae vel tertia soror, quicumque ob delicta sunt privati voce passiva vel habilitate ad acquirenda officia regularia (642). Si regularis laboret habilitate, quae dispensari solet, non obstante dignitate tantum *postulari*, non *eligi* potest. Cfr. cap. 13. X. de elect. I. 6.; cap. 27. 28. de elect. I. 6. in Sext.; cap. unic. de postul. I. 2. in Extravg. com.

687. *Forma* electionis regularium unica nunc est *scrutinium*, non acclamatio, quasi inspiratio, compromissum (643). Nam

(637) Cap. 7. § 2. de elect. I. 6.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 12. de ref., Sess. XXV. cap. 7. de reg.; *Ferraris* l. c. v. Abbatissa n. 1. sq. Quae lex Tridentina solet etiam congregationibus religiosis monialium applicari, in quibus ex decretis S. C. Ep. et Reg. Superiorissa generalis eligi nequit, nisi ad minus habeat *triginta quinque* annos completos cum *quinquennio* professionis *perpetuae*. Cfr. *Battandier* l. c.

(638) Cap. 7. X. de elect. I. 6.; cap. 1. X. de aet. I. 14. At non raro statutis religionum requiritur, ut eligendus iam ipso momento electionis sit sacerdos. Cfr. *Suarez* l. c. l. 2. cap. 3. n. 21. sq.; *Piat* l. c. p. 511.

(639) Cap. 3. X. de aet. I. 14.; *Ferraris* l. c. n. 12. 13.; *Passerin*. l. c. cap. 25. n. 1. sq.; *Suarez* l. c. cap. 3. n. 5. sq.

(640) Cap. 20. X. de elect. I. 6.; cap. 1. X. de fil. I. 17.; *Suarez* l. c. cap. 6. n. 12.; *Piat* l. c. p. 512. sq.

(641) Cap. 16. X. I. 6.; cap. 8. X. de consuet. I. 4.

(642) S. C. super stat. reg. 16. Ian. 1891.; cap. 1. de reg. III. 9. in Clem.; Pauli IV. Const. « *In sacra* » 19. Iul. 1559.; cap. 18. de sent. excomm. V. 11. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. 6. de reg.; Innoc. XII. Const. « *Nuper* » 23. Dec. 1697. iunct. dec. S. C. C. 16. Decemb. 1893. in Act. S. Sed. vol. XXVI. p. 397. sq.; S. C. Ep. et Reg. 11. Aug. 1795. apud *Bizzarri* l. c. p. 366. sq.; *Passerin*. l. c. cap. 25. n. 13. 29. sq. 39. sq. 50.; *Piat* l. c. p. 513. sq.

(643) S. C. C. 3. Oct. 1585.; S. C. Ep. et Reg. 9. Iun. 1883. ad 20.;

ex Concilio Tridentino Sess. XXV. cap. 6. de reg. electiones omnium officialium apud regulares per *secreta vota* fieri debent.

Quod scrutinium generatim fiat necesse est ad tramites iuris communis et speciatim cap. 42. X. de elect. I. 6. atque cit. cap. 6. Conc. Trid., nisi iure singulari regularium vel specialibus religiosorum ordinum statutis legitimae immutationes vel additiones fuerint introductae. Quare etiam electiones regularium celebrandae sunt *libere*, absque *simonia* et *subornatione*, legitimo loco et tempore (644), per *suffragationem* rite et cum omnibus ceremoniis factam. Quae suffragatio fit ordinarie per vota *absolute maiora*, nisi forte iure speciali ob gravitatem officii aliasque ob causas requirantur *duae tertiae partes*, vel in officiis minoris momenti sufficiat numerus votorum solummodo *relative maior*. Praesertim in electionibus Abbatissarum vel Priorissarum monialium servanda sunt, quae Concilium Tridentinum Sess. XXV. cap. 7. de reg. cum Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Febr. 1622. et declar. S. C. C. (cfr. ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 409. sq.) de *praesidentia* Episcopi et etiam Superioris regularis, si quis de iure intervenire debeat, accurate praescripsit (645).

688. Finita suffragatione et *publicato decreto* electionis *acceptatio* electi et *confirmatio* electionis per competentem Superiorem ecclesiasticum v. g. per S. C. Ep. et Reg. vel Generalem ordinis religiosi vel Episcopum loci facta accedant necesse est, nisi ex iure singulari aliter statutum sit. Ante confirmationem legitime datam electus Superior (vel Superiorissa) possessionem officii capere atque administrationem suscipere nequit,

Reiffenstuel l. I. t. 6. n. 348.; *Fagnan.*, Comment. in cap. 42. X. de elect. I. 6. n. 25. sq.; *Piat* l. c. p. 496. sq.; *Battandier* l. c. p. 168.; *Ferrari* l. c. p. 280.

(644) *Suarez* l. c. cap. 5. n. 1. sq.; *Passerin* l. c. cap. 4. sq. 9. sq.; *Piat* l. c. 517. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 365. sq.

(645) Cap. 42. 48. 55. X. de elect. I. 6.; *Piat* l. c. p. 530. sq.; *Ferraris* l. c. v. Abbatissa n. 28. Cfr. de electionibus Abbatissarum praesertim in *discordia* factis: Cap. 43. § 1. de elect. I. 6. in Sext.; *Ferraris* l. c. n. 17. sq.; *Schmalzgr.* l. I. t. 6. n. 89.; de electionibus Superiorissarum etc. in congregationibus religiosis: *Battandier* l. c. p. 165. sq. 171. sq.

sed non raro religiones v. g. Praedicatorum, Fr. Minorum, clericorum regularium Soc. Iesu gaudent privilegio, quo *Generalis* statim, postquam legitime electus est, eo ipso habetur confirmatus a R. Pontifice et verus *Generalis* cum plena et libera potestate administrandi (646).

Scholion. Obtenta confirmatione *Abbates* etiam exempti infra annum a die electionis computandum sub poena suspensionis ab officio per annum ipso iure incurrenda solemnem benedictionem ab *Episcopis*, in quorum dioecesibus monasteria consistunt, rite suscipere vel saltem ter ab iisdem humiliter petere *tenentur* servata forma in cap. 1. X. de suppl. l. 10. sancta, nisi habeant indultum apostolicum suscipiendi a quocumque Antistite vel a Superioribus generalibus proprii instituti ad tramites Bened. XIII. Const. « *Commissi* » 6. Maii 1725. Cfr. cap. 43. X. de sim. V. 3.; Pontif. Rom. tit. de bened. Abb.; S. C. C. 12. Febr. 1724. apud *Richter* l. c. p. 198. n. 14.; *Biederlack* in Act. theol. Oenip. t. XIX. p. 748. sq.; Arch. f. k. K. t. II. p. 199. sq.

Abbatissae quoque monasteriorum, in quibus *Abbatissae* so-

(646) S. C. Ep. et Reg. 23. Aug. 1897. ad 14., 21. Dec. 1888. ad 12.; *Piat* l. c. p. 546. sq. 550. sq.; *Battandier* l. c. p. 173. sq. In plerisque religionibus et congregationibus religiosis etiam supremi Superiores (vel Superiorissae) eliguntur ad *determinatum tempus* v. g. ad tres vel sex vel duodecim annos (cfr. Pii IX. decret. 23. Maii 1863. apud *Bizzarri* l. c. p. 168.; *Suarez* l. c. cap. 7.; *Piat* l. c. p. 491. sq. sq.); sed ex iure particulari instituti religiosi vel decretis pontificiis non raro prohibetur, ne eadem persona transacto officii tempore *statim* per novam electionem in eodem munere confirmetur, aut saltem non nisi certis cautelis et conditionibus servatis denuo *immediate* reeligii permittitur. Qua ratione *generatim Superiorissae generales* (vel *Abbatissae*) ad alterum sexennium (vel triennium) iterum eligi possunt, quin requiratur dispensatio S. Sedis; at *secunda* confirmatio in officio non est valida, nisi duae tertiae partes suffragiorum in eandem personam conspirent, et insuper electio a *S. Sede* approbetur. Cfr. Gregorii XIII. Const. « *Exposcit* » 1. Ian. 1583. (pro Italia); S. C. Ep. et Reg. 22. Maii 1896. ad 12.; *Ferraris* l. c. v. *Abbatissa* n. 53. sq.; *Piat* l. c. p. 492. In congregationibus religiosis *virorum* S. C. Ep. et Reg. eandem sequitur praxim; imo si Superior generalis illico ad *duodecim* annos eligatur, in suo munere pro *insequenti* duodecennio absque licentia S. Sedis confirmari nequit. Cfr. S. C. Ep. et Reg. a. 1863.; *Battandier* l. c. p. 173. sq. 251. 230. sq. (de Superiorissis localibus).

litae sunt benedici, infra annum a die confirmationis computandum munus benedictionis debent suscipere, secus excidunt munere suo. Cfr. cap. 2. de stat. III. 10. in Clem.; Kirchenlex. v. Abtissin.

689. **De potestate et officio Superiorum regularium.**

Potestas Superiorum regularium, quatenus ntitur professione religiosa et limites *dominativae* potestatis non excedit, continet ius *praecipiendi, investigandi, puniendi*; at cum potestas illa non sit *iurisdictio ecclesiastica*, huiusmodi Superiores religiosi sive virorum sive *monialium* non valent veras *leges* ecclesiasticas condere vel *iudicia* exercere vel graviores *poenas* corporales vel spirituales imponere, quae potestatem domesticam omnino superant (647).

690. Superiores ordinum religiosorum *exemptorum* a Romano Pontifice obtinuerunt iurisditionem ecclesiasticam, atque adeo saltem *capitula* generalia veras possunt condere *leges ecclesiasticas*. Supremi quoque Praelati religionum soli regulariter potestate legifera carent (648); sed quandoque iure particulari non impediuntur, quominus promulgent *ordinationes perpetuas*, quae quamvis auctoritatem *constitutionum* fundamentalium vel *decretorum capitulorum generalium* non attingant, tamen habent vim regularum sive *simplicium legum ecclesiasticarum*, quae ad *administrationem* spectant; omnibus enim notis essentialibus verarum legum praeditae sunt.

Porro Praelati regulares valent suas suorumque praedecessorum vel inferiorum Superiorum ordinationes authentice *interpretari* (vel abrogare vel immutare); at ipse Generalis nequit authentice interpretari fundamentales leges ordinis vel decreta capitulorum generalium, nisi forte provisorio quodam modo, aut si saltem pro praxi specialem acceperit *interpretandi* (et dispensandi) potestatem. Quae potestas ad abrogationem vel immutationem constitutionum religionis nequit extendi (649).

(647) Cfr. c. 9. C. XVI. q. 2.; cap. 10. X. de poenit. V. 38.; Suarez l. c. tract. VIII. l. 2. cap. 1. 2. sq. cap. 2. n. 7. sq.; Bouix l. c. t. II. p. 397. sq. 424. sq. 436. sq.; Piat l. c. p. 562. sq.; Battandier l. c. p. 183. sq. 200. 229.; Biederlack l. c. p. 202. sq.

(648) Suarez l. c. cap. 8. n. 1. sq. 4. sq. 19. sq.; Bouix l. c. t. II. p. 411. sq.; Biederlack l. c. p. 191. sq.; Piat l. c. p. 567. sq.

(649) Piat l. c. p. 569. sq.

Cum potestate interpretandi intime connexa est facultas quaedam Superiorum regularium *dispensandi* in casibus particularibus tum super statutis proprii ordinis religiosi, ubi natura rei vel specialis prohibitio non obstant, tum etiam super legibus Ecclesiae, si de iure communi Episcopis pro suis dioecesanis similis facultas est concessa (650).

691. *Potestas* quoque *iudicialis* Superioribus regularibus concedi solet, quae pariter viris regularibus laicis vel monialibus (651) propria esse non potest.

In *foro interno* Praelati regulares *exempti* vi potestatis a R. Pontifice acceptae suos subditos in sacramento poenitentiae a peccatis absolvunt; alii vero eandem facultatem absolvendi sive plenam sive limitatam per reservationes casuum legitime factas non habent, nisi a Superioribus regularibus aut aliunde a iure communi vel a R. Pontifice fuerit concessa (652). Superiores regulares *non exempti* sese conforment necesse est facultatibus, quas Episcopi loci ipsis vel *aliis* impertiuntur (653).

In *foro externo* iidem Praelati regulares *exempti* habent potestatem iudicalem sive in materia litigiosa v. g. in causis

(650) Pii V. Const. « *R. Pontificis* »; S. C. C. 15. Dec. 1725.; *Suarez* l. c. cap. 12. sq.; *Piat* l. c. p. 570. sq.; *Ferrari* l. c. p. 242. sq.; *Battandier* l. c. p. 234., ubi S. C. Ep. et Reg. 6. Sept. 1897. ad 15. rescripsit: « *In casibus vero particularibus et pro personis particularibus Superiorissa generalis et imo necessitate urgente Superiorissa localis private interpretando possunt super constitutiones dispensare* ».

(651) In institutis laicalibus virorum ac mulierum de reddenda *ratione conscientiae* extra sacramentalem confessionem a Superioribus et subditis ad amussim nunc servandum est decretum S. C. Ep. et Reg. 17. Dec. 1890. Quae praxis reddendae rationis conscientiae, quemadmodum a sacramentali confessione differt, ita cum *capitulo culparum* non est confundenda, ut videtur fieri a *Scherer* l. c. t. II. p. 772. not. 78. p. 866. not. 40. Cfr. *Battandier* l. c. p. 141. sq.

(652) Clem. VIII. Const. « *Sanctissimus* » 26. Maii 1593. conf. ab Urb. VIII. 21. Sept. 1624.; Bened. XIV. Const. « *Quod comm.* » 30. Martii 1742.; Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* »; S. Poenitent. 5. Dec. 1873.; S. C. Inq. 23. Iun. 1886. 17. Iun. 1891. 23. Aug. 1899.; *Suarez* l. c. cap. 15. sq.; *Piat* l. c. p. 400. sq. 435. sq. 581. sq. Cfr. quoque cap. 16. X. de excess. V. 31.; cap. 1. § 1. de priv. V. 7. in Extrav. com.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 11. de reg.

(653) Leon. XIII. Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900. cap. I. n. 11. cap. II. n. 5. 8.; S. C. Inq. 5. Iul. 1899.

nullitatis professionis (ad tramites Const. « *Si datam* » a Bened. XIV.) sive in causis criminalibus rite exercenda (654) neque carent potestate subditos suos ex *informata conscientia* etiam a confessionibus audiendis suspendendi (655). Quae facultates Superioribus religiosis *non exemptis*, etiamsi clerici fuerint. v. g. in recentioribus congregationibus religiosis non competunt (656).

692. Denique potestas *coercitiva* vi iurisdictionis quasiaepiscopalis regularibus Praelatis *exemptis* (non Superiorissis vel Superioribus congregationum religiosarum non exemptis) generatim eadem ratione competit, qua Episcopis est concessa, nisi speciales limitationes sive ex iure communi sive ex iure particulari religionis sint appositae. Quare Praelati exempti ex *poenis spiritualibus* ab Ecclesia secundum disciplinam vigentem admissis certe possunt *personis* sibi subditis infligere *censuras* vel excommunicationem, suspensionem, interdictum saltem *personale* earumque absolutionem ad tramites cit. Const. « *Sanctissimus* » Clementis VIII. sibi reservare (657), item valent decernere poenas *vindicativas* v. g. *privationem* officiorum et vocis activae atque passivae, porro *inhabilitates*, quae referuntur ad actus ab *ipsa religione* pendentes aut ex iuris communis sanctione sunt executioni mandandae. At aliunde iam ex principiis generalibus iuris Superiores religiosi nequeunt infligere *irregularitates* vel decernere atque exequi *degradationes* praesertim in casibus a iure non expressis (658).

(654) Cap. 24. X. de accus. V. 1.; cap. 3. 26. X. de appell. II. 28.; Reiffenstuel l. V. t. 1. n. 313. sq.; Bouix l. c. p. 440. sq.; Piat l. c. t. II. p. 365. sq.; Suarez l. c. cap. 11.; Passerinus, Regulare tribunal; Lugo, De iust. disp. 37. n. 162. sq.

(655) Cap. 5. X. de temp. I. 11.; Conc. Trid. Sess. XIV. cap. 1. de ref.; S. C. Ep. et Reg. 2. Iul. 1627. 2. Mart. 1866. apud Bizzarri l. c. p. 26. 809. sq.

(656) S. C. Ep. et Reg. 28. Iul. 1837. 30. Dec. 1757. ad 7. apud Bizzarri l. c. p. 474. sq.; Piat l. c. t. I. p. 407. sq. 589. sq.

(657) Cap. 10. X. de maior. I. 33.; Suarez l. c. cap. 2. n. 14. cap. 9. n. 1. sq.; Bouix l. c. p. 436. sq.; Piat l. c. t. I. p. 588. sq. Cfr. de Abbatissis: Cap. 12. X. de maior. I. 33. iunct. Suarez l. c. cap. 9. n. 10. sq.

(658) Cap. 32. X. de simon. V. 3.; Suarez l. c. cap. 9. n. 7. sq.; Piat l. c. p. 591., ubi putat Superiores regulares in poenam posse clericum

Superiores religiosi vi iurisdictionis ecclesiasticae certe non arcentur ab infligendis iis poenis *temporalibus* vel poenitentiis *corporalibus*, quae iam vi potestatis *dominativae* vel ab ipsis Abbatissis decerni possunt; omnino autem caveant necesse est, ne praetextu iurisdictionis ecclesiasticae imponant poenas *temporales* a vigente disciplina plane alienas aut propter leges civiles ipsis Superioribus periculosas v. g. flagellationes publicas olim per alios executioni mandatas, incarcerationes sive temporaneas sive perpetuas (659).

693. Superiores regulares suam potestatem, pro more aliorum Praelatorum ecclesiasticorum in non pauca obiecta specialia extendunt.

I. De *doctrina catholica* sane nequeunt dare *iudicia authentica* v. g. per proscriptionem propositionum vel librorum; at suis subditis concedunt servatis servandis licentiam ad publicationem *librorum*, *missionem canonicam* ad praedicandum verbum Dei, dummodo in *propriis* ecclesiis *benedictio*, in *alienis* *licentia Episcopi loci* accedat; quandoque vi indultorum pontificiorum etiam *gradus academicos* propriis sodalibus et externis conferre valent (660).

II. *Administratio bonorum temporalium*, quae sunt in *dominio* conventus vel provinciae vel ordinis religiosi, pleno iure est penes Superiores regulares et officiales legitime deputatos velut Procuratores generales, provinciales, conventuales (661),

religiosum transferre *ad statum laicalem*; at argumenta allata rem non evincunt. Cfr. quoque *Suarez* l. c. n. 9.

(659) Cfr. de antiqua disciplina: Cap. 24. X. de sent. excom. V. 39.; cap. 8. § 8. de haeret. V. 2. in Sext.; cap. 3. de poenis V. 9. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 6. de ref.; Clem. VIII. Const. « *Nullus* » 25. Iun. 1599. § 20.; *Ferraris* l. c. v. Poena art. 2. n. 16.; *Suarez* l. c. cap. 10.; *Bouix* l. c. p. 440. sq.; *Piat* l. c. p. 592.; *Scherer* l. c. t. II. p. 773. not. 80. At nunc S. C. Ep. et Reg. 29. Mart. 1889. ad 18. rescripsit: « *Poena carceris seu reclusionis* » (est ex constitutionibus expungenda); *Baltandier* l. c. p. 133. sq.

(660) *Wernz* l. c. t. III. n. 34. sq. 88. 121.; *Ferrari* l. c. p. 252. sq. 258. Cfr. cap. 10. X. de poenit. V. 38. de abusibus quarundam Abbatissarum in Hispania.

(661) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 2. 3. de reg.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. II. n. 9. 11.; *Suarez* l. c. cap. 26. sq.; *Bouix* l. c. t. II.

dummodo observent sanctiones iuris communis v. g. de alienatione (662) et specialia decreta Sedis Apostolicae (663) et proprii instituti religiosi.

Quae iure communi de administratione bonorum temporarium per moniales votorum *solemnium* earumque dependentia ab Ordinario loci statuta sunt (664), non indiscriminatim ad congregationes votorum simplicium possunt applicari, sed ratio habenda est specialium constitutionum illarum congregationum atque decretorum S. Sedis. (665).

III. *Cura animarum* suorum subditorum regularium et familiarium monasterii spectat ad Praelatos regulares exemptos (666). Quid hac in re possint Superiores congregationum religiosarum, quarum sodales ad ordinem presbyteratus promoventur, sed Episcoporum iurisdictioni manent subiecti, ex Leonis XIII. Const. « *Conditae* » cap. I. n. 11. cap. II. n. 8. 11. et particularibus ordinationibus Episcoporum est eruendum.

Superiorissae monialium vel Superiores institutorum laica-

p. 269. sq. 350. sq.; *Battandier* l. c. p. 216. sq. 227. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 53. 474. sq.

(662) Cap. 4. X. de fideiuss. III. 22.; cap. 2. X. de solut. III. 23.; cap. 1. de reb. III. 4. in Clem.; cap. unic. de reb. III. 4. in Extrav. com.; S. C. C. 7. Sept. 1624.; S. C. Ep. et Reg. 21. Iun. 1792.; *Bizzarri* l. c. p. 833. 838. 842. 844.; *Piat* l. c. t. I. p. 602. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 154. sq.; *Bouix* l. c. p. 283.; *Ferrari* l. c. p. 306. sq.; *Battandier* l. c. p. 206. sq., ubi rem, cuius valor non superat *mille libellas*, putat esse modici valoris, non pretiosam. Cfr. quoque S. C. Ep. et Reg. 17. Iun. 1897. ad 7. de concessione monialibus quibusdam facta.

(663) Cfr. v. g. de Fratibus Minoribus, quorum bona sunt in dominio Sedis Apostolicae et per syndicos administrantur: Cap. 3. de V. S. V. 12. in Sext.; Conc. Trid. l. c. cap. 3. de reg.; S. C. Ep. et Reg. 2. Septemb. 1870., 7. Maii 1883.; de institutis diocesanis: Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. I. n. 10.

(664) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 9. de reg.; Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Febr. 1622. § 5.; S. C. C. apud *Richter* l. c. p. 401. n. 13. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 83. sq.; *Ferrari* l. c. p. 261.

(665) Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. II. n. 9.; S. C. Ep. et Reg. 27. Maii 1894. 27. Mart. 1896. in Act. S. Sed. vol. XXVIII. p. 622. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 169. sq. 500. 795.; *Battandier* l. c.; *Arndt* in Arch. f. k. K. t. 77. p. 117. sq.

(666) Cap. 16. X. de excess. V. 31.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 11. de regul.

lium curam animarum sibi usurpare non possunt, sed confessoriis ordinariis vel extraordinariis et capellanis rite deputatis legitimas partes relinquunt necesse est (667).

IV. Generales religionum exemptarum praediti sunt iure interveniendi in *Conciliis oecumenicis* cum suffragio decisivo. Quibus Generalibus non aequiparantur Abbates locales, sed solummodo Praesides sive Abbates generales monasteriorum, quae in congregationes sunt coadunatae (668).

V. *Abbates regulares* etiam nunc retinent antiquum ius conferendi suis subditis regularibus primam *tonsuram* et *ordines minores* (669) atque praeterea compluribus privilegiis in functionibus *liturgicis* insigniti esse solent scilicet usu pontificalium, mitrae, crucis, annuli, baculi (670). Alii Superiores ordinum exemptorum, qui *ipsi* tonsuram et ordines *conferre* non possunt, gaudent facultate sodalibus religiosiis proprii instituti concedendi litteras *dimissoriales* ad Episcopum iure communi vel ex speciali privilegio competentem pro *ordinibus sacris* recipiendis; praeterea complures possunt perficere *benedictiones* (671).

VI. *Iura temporalia*, quae ex iure antiquo Praelatis vel Abbatibus regularibus ad instar beneficii regularis in « *mensam* » abbatialem a bonis « *conventus* » distinctam competeabant, in omnibus fere ordinibus religiosiis a disciplina vigente sunt aliena (672); at *iura honorifica* praecedentiae aliaque insignia v. g.

(667) Cap. 10. X. de poenit. V. 38.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 10. de reg.; Bened. XIV. Const. « *Pastoralis* » 5. Aug. 1748.; S. C. Ep. et Reg. 17. Dec. 1890. 17. Aug. 1891. 1. Febr. 1892.; Kohn in Arch. f. k. K. t. 42. p. 241. sq. et praesertim Ioder l. c. t. 78. p. 668. sq.; Battandier l. c. p. 143. sq. 114. sq. 200.

(668) Wernz l. c. t. II. n. 846.

(669) Wernz l. c. t. II. n. 27. II.

(670) Cap. 6. de privil. V. 7. in Sext.; Conc. Trid. Sess. XIII. cap. 4. de ref.; decr. S. R. C. 27. Sept. 1657. ab Alex. VII. approb.; Heuser l. c. v. Abt; Ferraris l. c. v. Abbas n. 30. sq.; Wernz l. c. t. II. n. 818.

(671) Suarez l. c. cap. 29. 30.; Wernz l. c. t. II. n. 28. IV.; Ferraris l. c. p. 224. sq. 255. sq.; Piat l. c. t. II. p. 286. sq. Cfr. de ordinatione religiosorum votorum simplicium, qui exempti non sunt: S. C. Ep. et Reg. 6. Maii 1864.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. II. n. 6.; Battandier l. c. p. 246. sq.

(672) Cap. 21. X. de rescr. I. 3.; cap. unic. de supplend. I. 5. in Clem.; Thomassin. l. c. P. III. l. 2. cap. 26. 27.

ius gestandi titulum Reverendissimi, annulum, crucem pectoralem etc. etiam nunc permanent (673).

694. *Obligationes* Superiorum regularium partim cum aliis magistratibus sunt communes partim ex singulari natura status religiosi vel proprii instituti legibus derivandae. Speciali mentione commemorandae sunt :

I. *Professio fidei* ab initio officii suscepti emittenda (674).

II. *Residentia* muneri proportionata; at *poenae* canonicae in beneficiatos non residentes statutae ad Superiores regulares hac in re negligentes extendi non possunt, qui potius aliis poenis vel poenitentiis coercendi sunt (675).

III. *Applicatio Missae* diebus dominicis et festis pro suis subditis eodem modo, quo Episcopis et parochis incumbit, in iure communi Superioribus regularibus non reperitur iniuncta; salva autem maneat necesse est obligatio *orandi* et *sacrificandi* pro animis sibi commissis, quae ex *natura curae* pastoralis consequitur atque forte particularibus religionis statutis accuratius est determinata et etiam ad curanda suffragia pro *sodalibus defunctis* et *benefactoribus* extensa (676).

IV. *Visitatio* in ordinibus religiosis exemptis (677) per Superiores regulares *rite* et *statis temporibus* facta est unum ex efficacissimis mediis ad conservandam et promovendam disciplinam regularem; hinc ex natura rei, iure antiquo et novo, statutis ordinum ad instar visitationis episcopalis graviter praescripta est tum in spiritualibus tum in temporalibus. Cavendum autem est, ne illa visitatio Superiorum regularium degeneret in

(673) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. III. cap. 10. n. 6.; *Scherer* l. c. p. 768. Cfr. quoque S. C. Ep. et Reg. 30. Iul. 1897. ad 4.: « *Non convenit, quod Superiorissa generalis vocetur Reverendissima Mater Prae-posita* », 9 Maii 1860. ad 4.: « *Haud approbandum est, ut Moderatrix generalis, quando discedit, benedictionem sororibus in ecclesia impertiatur* ».

(674) Cfr. supra h. t. III. n. 11.; *Piat* l. c. p. 593. sq.; *Biederlack* l. c. p. 209.

(675) *Wernz* l. c. t. II. n. 468. sq.

(676) *Gasparri*, De ss. euchar. n. 506.; *Battandier* l. c. p. 146. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 536.

(677) Cfr. de congregationibus religiosis *non exemptis*: Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. I. n. 10 cap. II. n. 9. sq.; *Bizzarri* l. c. p. 474. sq.; *Battandier* l. c. p. 185. sq. 187. sq.

meram inquisitionem criminalem aut extrinsecam *formalitatem*. Cum illa visitatione coniuncta esse solet obligatio Superiorissae generalis in congregationibus votorum simplicium singulis trienniis ad Sacr. C. Ep. et Reg. transmittendi *relationem* de universo statu congregationis religiosae (678).

V. Reliqua officia Superiorum religiosorum facile uno verbo *executionis* comprehenduntur. Ipsorum enim est universam communitatem singulosque sodales conservare et promovere in via perfectionis atque observantia regulari secundum proprium institutum. Quem scopum ut Superiores attingant, profecto ut boni pastores imprimis *Dei auxilium* implorent atque *exemplo* praecedant, deinde *verbis* et, si opus fuerit, etiam *severioribus* mediis cum prudentia et caritate, verum etiam cum fortitudine et constantia urgeant *cognitionem* et *executionem* eorum, quae *iure communi regularium* aut *particularibus constitutionibus suae religionis* ordinata sunt (679).

695. De amissione potestatis et officii Superiorum regularium.

Quae amissio generatim fit iisdem modis, quibus etiam alii magistratus ecclesiastici sua officia amittere possunt scilicet per mortem, renuntiationem, privationem et depositionem attentis praesertim singularum religionum statutis (680).

Quibus modis apud regulares accedit *lapsus temporis* vel *revocatio* ad *nutum* legitimi Superioris facta; etenim in plerisque religionibus et congregationibus religiosae officia suprema

(678) Cap. 7. X. de stat. III. 35.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 1. 8. 20. de reg.; S. C. Ep. et Reg. 19. Iul. 1895. ad 23.; *Piat* l. c. t. I. p. 596. 635. sq.; *Ferrari* l. c. p. 273. sq.; *Battandier* l. c. p. 186. sq.

(679) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 1. 22. de reg.; *Piat* l. c. p. 597. sq. 608. sq.; *Ferrari* l. c. p. 136. sq. 343. sq.; *Battandier* l. c. p. 183. sq.

(680) Cap. 32. i. f. X. de simon. V. 3.; cap. 2. 6. X. de stat. III. 35.; *Suarez* l. c. cap. 2. n. 25.; *Piat* l. c. p. 591.; *Ferrari* l. c. p. 281. sq. In congregationibus religiosis votorum simplicium, si de depositione Superioris vel Superiorissae generalis agatur, directe ad S. Sedem recurrendum « *exponendo casum et causas* » (cfr. S. C. Ep. et Reg. 23. Martii 1860. ad 8., 22. Dec. 1896. ad 54.; *Battandier* l. c. p. 200. sq.); alii Superiores (vel Superiorissae) ante lapsum temporis mutari vel deponi tantum possunt ex causa gravi et servata forma legitima. Cfr. Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. 1. n. 8. cap. II. n. 1.; *Battandier* l. c. p. 230. sq.

v. g. Generalis, Procuratoris generalis, Definitorum tantum conceduntur ad certum determinatumque *tempus*, quo elapso potestas per se expirat, nisi legitime prorogetur v. g. usque ad adventum novi Superioris. At quandoque praeter supremum officium Generalis reliqua officia obtinentur regulariter quidem *ad tempus* quoddam determinatum, ipso vero lapsu temporis Superiores suam iurisdictionem non amittunt, sed per revocationem a legitimo Superiore factam.

Si officium Superioris regularis quacumque ex causa *vacat*, statutis particularibus diversarum religionum et congregationum determinatum esse solet, quis usque ad novi Superioris electionem interim per modum *Vicarii* conventum vel provinciam vel universum institutum regat (681).

696. De capitulis ordinum religiosorum.

Quemadmodum in *hierarchia iurisdictionis* Episcopi et clerici solent convocari ad *Concilia* vel *Synodos* (682), ita in ordinibus religiosis *capitula* sive *generalia* sive *provincialia* sive *conventualia* legitimorum vocalium sive capitularium ad celebrandas electiones vel tractanda graviora negotia *possunt* aut *etiam* quandoque *debent* rite coadunari (683).

I. *Capitula generalia* a Superiore generali vel ab eo, qui vices eius gerit, sunt *convocanda tempore* et *loco* specialibus decretis Sedis Apostolicae vel constitutionibus ordinis religiosi stabilitis (684).

Quinam sint *sodales religiosi*, quibus per legitimam convocationem capitulum generale constituatur, ex iisdem fontibus est eruendum; ex praxi vero communi vocales solent esse Generalis vel eius Vicarius, Definidores sive Assistentes, Provincia-

(681) *Ferrari* l. c. p. 282.

(682) *Wernz* l. c. t. II. n. 842. sq.

(683) Cap. 2. 6. X. de his, quae fiunt a Prael. sine consensu capituli III. 10.; cap. 1. X. de his, quae fiunt a maiore parte capituli III. 11.; cap. 7. X. de stat. III. 35.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 8. de reg.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. II. n. 1.; *Piat* l. c. t. I. p. 613. sq.; *Ferrari* l. c. p. 283. sq.; *Battandier* l. c. p. 155. sq. 224. sq. 249. sq.

(684) Decretum Pii IX. 23. Maii 1862. apud *Bizzarri* l. c. p. 168. iunct. *Piat* l. c. t. I. p. 616.; S. C. Ep. et Reg. 27. Iul. 1860. ad 4., 3. Sept. 1892. ad 5., 24. Aug. 1887. ad 12.; *Bizzarri* l. c. p. 832. n. 2.; *Ferrari* l. c. p. 283. not. 1.; *Battandier* l. c. p. 156. sq.

les cum duobus deputatis uniuscuiusque provinciae, dummodo nullo impedimento canonico sint irretiti (685).

Praesidet capitulo generali, qui illud convocavit, nisi ex iure speciali praesit Protector ordinis religiosi aut apud *moniales* (non pro congregationibus *virorum* etiam non exemptis) Ordinarius loci (per se vel per alium) tanquam Sedis Apostolicae Delegatus (686).

Celebranda sunt capitula generalia in forma legitima per tempus necessarium. Hinc regulariter *negotia* per *vota maiora* sunt expedienda aliisque formalitatibus servatis, quae iure particulari magis determinari solent (687).

Potestas capitulorum generalium est *suprema* et plena in ordinibus religiosis; etenim totam religionem vel congregationem religiosam repraesentant et praeterea ex specialibus privilegiis Rom. Pontificum *perfecta iurisdictione* ecclesiastica dominantur, nisi excipiantur instituta *laicalia* et *non exempta*. Itaque capitula generalia, quae illa iurisdictione pollent, *veras leges* condere possunt universam religionem ipsumque Generalem obligantes; *eligunt* Generalem cum sua curia aliisque officialibus eumque etiam corrigere vel deponere valent, nisi specialis prohibitio obstet; non prohibentur casus *reservare* praeter illos, qui in decreto Clementis VIII. continentur, *nequeunt reducere* onera Missarum, nisi forte in limine foundationis id fuerit concessum (688).

Confirmatio sive *approbatio* decretis capitulorum generalium in compluribus ordinibus religiosis antecederet ex privilegio pontificio in forma communi censetur esse data (689), sed S. Congr. Ep. et Reg. a recentioribus congregationibus voto-

(685) S. C. Ep. et Reg. 2. Mart. 1861. ad 1.; *Piat* l. c. p. 616.; *Battandier* l. c. p. 159. sq.; *Besson* l. c. p. 248. sq.

(686) Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. II. n. 1.; S. C. Ep. et Reg. (a. 1863.); *Battandier* l. c. p. 250. sq. 165. sq.

(687) Cap. 1. X. de his, quae III. 11.; S. C. Ep. et Reg. 3. Sept. 1892. ad 5.; *Battandier* l. c. p. 164. sq. 167. sq.

(688) *Suarez* l. c. l. 2. cap. 8. n. 4.; *Piat* l. c. p. 617. sq.; *Ferrari* l. c. p. 283. sq.

(689) *Suarez* l. c. tract. X. l. 1. cap. 4. n. 12.; *Piat* l. c. p. 617.; *Wernz* l. c. t. I. n. 113. sq.

rum simplicium solet exigere, ut acta et decisiones capitulorum generalium ad S. Sedem transmittantur, ut ibidem approbentur (690).

II. *Capitula provincialia* servata proportionem eadem fere ratione *convocantur* v. g. a Provinciali, *constituuntur* v. g. Superioribus localibus et uno deputato singulorum conventuum, *celebrantur* legitimo loco et tempore v. g. singulis trienniis praesidente Superiore provinciali, ut fit in capitulis generalibus.

Potestas capitulorum provincialium est multo minor. Nam praeter *electiones* quasdam saepe ex iure particulari v. g. Praedicatorum, Soc. Ies., Carmelitarum *statuta perpetua* condere nequeunt atque etiam a casibus *reservandis* prohibentur, haud raro ad postulata proponenda et minora quaedam negotia expedienda limitantur; ideoque etiam specialis et expressa *approbatio* actorum et decisionum capituli provincialis requiri non solet (691).

Cum capitula generalia et provincialia non adeo frequenter celebrari possint, Generales et Provinciales ad deliberationem de negotiis ordinariis suos solent habere *Definitores* vel *Assistentes* vel *Consultores*.

III. *Capitula conventualia* vel localia, quae ex constitutionibus particularibus non paucorum institutorum usu sunt recepta, *convocantur* ab immediato Superiore locali vel eius Vicario atque in iisdem legitimi *vocales* sunt, quibus pro diversitate religionum maiori minorive ambitu ius suffragii in *electionibus* et *negotiis* localibus competit. In aliis religionibus et praesertim in recentioribus congregationibus votorum simplicium tres vel quatuor *consultores* Superioris localis in compluribus negotiis praeter *electiones* supplent capitulum conventuale (692).

(690) S. C. Ep. et Reg. 22. Maii 1896. ad 35., 30. Iul. 1875. ad 10., 2. Mart. 1861. ad 1.; *Battandier* l. c. p. 179. sq. 250.

(691) S. C. Ep. et Reg. 12. Iul. 1861. ad 4., 20. Iul. 1897. ad 6.; *Ferrari* l. c. p. 290. sq.; *Piat* l. c. p. 619. sq.; *Battandier* l. c. p. 159. sq. 226. sq. 202. sq.

(692) S. C. super stat. reg. 16. Ian. 1891., 12. Iun. 1858. n. 8., 7. Febr. 1862. n. 1.; S. C. Ep. et Reg. 22. Maii 1897. ad 37.; *Ferrari* l. c. p. 291.; *Piat* l. c. p. 134. sq.; *Battandier* l. c. p. 162. sq. 141. sq.

II. De externo regimine ordinum religiosorum.

697. Regimen *externum* regularium complectitur omnes *Praelatos ecclesiasticos extra* ordinem religiosum constitutos, quibus in religionem vel congregationem religiosam aliqua competit auctoritas sive *ordinaria* sive *delegata* quoad res *externas* vel etiam *internas*.

Inter illos Praelatos primum locum occupat *R. Pontifex*, qui non solum vi supremae et plenae *iurisdictionis* ecclesiasticae, sed etiam propter potestatem *dominativam* in vim *voti* obedientiae omnes personas religiosas sibi habet subiectas. Quam potestatem exercet per leges et praecepta, iudicia, poenas, quibus ordinum religiosorum bonum promovet, in universis autem illis causis regularibus expediendis potissimum utitur opera Sacrae C. Ep. et Reg. aliarumque Congregationum accessorialium, quae pariter in vim *voti* personis religiosis praecipere possunt (693).

698. *Protectores* iam antiquioribus religionibus a *R. Pontificibus* concessi, ut ipsis *praesidio* essent (694), nunc regulariter ex Cardinalibus in *Urbe residentibus*, non ex Praelatis *extra* Curiam Romanam dantur etiam congregationibus religiosis votorum simplicium, quae non sunt instituta mere dioecesana et aliquam approbationem pontificiam iam receperunt (695). Qui Protectores nunc ex disciplina vigente a tempore Innocentii XII. strictam *iurisdictionem* in instituta religiosa non habent, nisi forte specialis quaedam intercedat delegatio Sedis Apostolicae, sed omnis ipsorum auctoritas potius ad hoc reducitur, ut salva potestate *S. C. Ep. et Reg.*, Ordinariorum loci, Supe-

(693) Cfr. v. g. Const. Apost. pro regularibus latae; schemata Conc. Vaticani de regul.; *Bizzarri*, Collect. cit.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 331.; Act. S. Sed. vol XIV. p. 274.

(694) Gregor. XI. Const. « *Cunctos* » 27. Maii 1373.; Innoc. XII. Const. « *Christifidelium* » 16. Febr. 1694. iunct. epist. Secr. Stat. ad Secret. S. C. Ep. et Reg. 9. Maii 1715. apud *Bizzarri* l. c. p. 335. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 165. sq.

(695) S. C. Ep. et Reg. 21. Febr. 1851. et a. 1858. apud *Bizzarri* l. c. p. 642. sq. 831. sq.; S. C. Ep. et Reg. 30. Apr. 1860. ad 1.; *Battandier* l. c. p. 166. sq.

riorum religiosorum mediis *prudentialibus*, non *iurisdictionalibus* bonum statum universae religionis vel congregationis pro viribus conservent et promoveant, v. g. si in controversia partes mediatoris suscipiant inter Episcopum et Superiores regulares (696).

699. *Conservatores* i. e. iudices particulares a S. Pontifice *delegati* ad aliquos defendendos contra manifestas iniurias absque indagine iudiciali olim frequenter etiam regularibus dati fuerunt; at inde a tempore Clem. XIII. Const. « *Cum omnium* » 23. Apr. 1762. disciplina ecclesiastica ita videtur esse immutata, ut officium et privilegium Conservatorum non amplius sit practici momenti (697).

700. I. *Episcopi de iure* in multis rebus sive *ordinariam* sive *delegatam* iurisdictionem habent in personas religiosas etiam *exemptas*; qua potestate a fortiori potiuntur in sodales congregationum religiosarum, quibus privilegium exemptionis non est concessum (698). Nam R. Pontifex ut certa *territoria* et *personas* quasdam dioecesis ordinariae iurisdictioni Episcopi potest subducere, ita etiam valet exemptionem *ipsam* ad determinatas *causas* omnino negare neque extendere ad territorii *separationem*.

Quibus in casibus regulares simpliciter *manent intra* dioecesim subiecti *ordinariae* potestati Episcoporum; at ubi vere

(696) S. C. Ep. et Reg. apud *Bizzarri* l. c. p. 831.; *Battandier* l. c. p. 165. sq. 173. sq. 179. sq. 186. sq. 200. sq. 203.; *Bouix* l. c. p. 168. sq., unde constat quandoque a scriptoribus Protectori attribui iura, quae, si interdum demas facultatem praesidendi Romae in capitulis generalibus (cfr. *Piat* l. c. p. 616.; *Bouix* l. c. p. 170.), potius spectant ad S. C. Ep. et Reg. v. g. depositio Superiorissae generalis.

(697) *Bouix* l. c. p. 157. sq.; *Piat* l. c. t. II, p. 90. 119. sq.; *Wernz* l. c. t. II, n. 562. 709.

(698) Bened. XIV. Const. « *Firmandis* » 6. Nov. 1744. § 12.; Leonis XIII. Const. « *Romanos Pontifices* » 8. Maii 1880.: « *Clerus regularis in multis subesse* (debet) *episcopali potestati sive ordinariae sive delegatae* ». S. C. Ep. et Reg. in approbandis institutis votorum simplicium apponere solet clausulam: « *Salva Ordinariorum iurisdictione ad praescriptum sacrorum canonum et Apostolicarum Constitutionum* »; *Schmalzgr.* l. V. t. 33. de priv. n. 246. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 85. sq.; *Biederlack* l. c. p. 213. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 1. sq. 14. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 845. sq.; *Ferrari* l. c. p. 197. sq. 200. sq.

fuerint exempti, Episcopi ex *delegatione* pontificia in iure haud raro concessa possunt accipere iurisdictionem in regulares exemptos (699). Vicissim religiosi congregationum votorum simplicium paucis exceptis institutis v. g. PP. Redemptoristarum et Passionistarum *ordinariae* iurisdictioni Episcoporum simpliciter subsunt. At quemadmodum potestas *ordinaria* Episcopi sese nequaquam extendit in omnia negotia *familiae christianae*, ita partim ex *natura rei* partim expressa *Sedis Apostolicae* declaratione nequit *generatim* exerceri circa res, quae spectant ad *internum regimen* alicuius instituti religiosi non mere dioecessani et iam pontificia approbatione donati. Quae declarationes Sedis Apostolicae solent esse adeo liberales, ut illas haud improprie dixeris continere *partialem* quandam exemptionem (700). Multo minus Episcopus in congregationes religiosas non exemptas sibi vindicare potest *delegationem* Apostolicae Sedis, quae iuris titulo est destituta (701). Fieri autem potest, ut Ordinarius *loci* constituatur Delegatus Sedis Apostolicae etiam quoad congregationes religiosas, si saltem ratione *personarum* et *causae* de eius competentia non constet v. g. de iure *praesidendi* capitulo generali congregationis *monialium* per multas dioeceses divulgatae (702).

II. Quantopere *conueniens* sit exemptio religionis a iurisdictione Ordinariorum loci praesertim quoad *res internas*, facile patet ex *unitate* societatis religiosae atque regiminis, ex *uniformitate* actionis et disciplinae, quae conservari nequeunt in so-

(699) *Schmalzgr.* l. c. n. 252. sq. et l. I. t. 31. n. 30. Cfr. v. g. cap. unic. de suppl. I. 5. in Clem.; Conc. Trid. Sess. V. cap. 1. de ref. « *Auctoritate Apostolica et tanquam Sedis Apostolicae Delegatus procedit* »; *Wernz* l. c. t. II. n. 694. sq.

(700) S. C. Ep. et Reg. 16. Sept. 1864. apud *Bizzarri* l. c. p. 796. sq.; Leon. XIII. Const. « *Conditae* » iunct. Innoc. X. Const. « *Commissi* » 30. Iul. 1647.; Alex. VII. Const. « *Ex commissio* » 22. Sept. 1655.; Bened. XIV. Const. « *Emanavit* » 21. Ian. 1758., Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749.; *Bizzarri* l. c. p. 53. 295. 474. sq.; *Battandier* l. c. p. 188. sq.

(701) V. g. Congr. partic. approbante Bened. XIV. in cit. Const. « *Emanavit* » ad 3. rescripsit: « *Non esse locum in praemissis iuri delegato* ». Cfr. *Bizzarri* l. c. p. 481.

(702) S. C. Ep. et Reg. 20. Febr. 1861. ad 15.; *Battandier* l. c. p. 165. sq. 249. sq.

cietate religiosa, si *domus* vel *provinciae* unius instituti ab Episcopis singularum dioecesium dependerent. Quae rationes *ex natura rei* petitae sunt adeo evidentes, ut propter illas ex disciplina vigente quamplurimis congregationibus votorum simplicium per se non exemptis saltem *partialis* quaedam exemptio competat. Quodsi religio Ordinario loci est subducta, profecto non necessario *immediate R. Pontifici* fuit subiicienda. Nihil enim obstat, quominus domus religiosae forte ab Episcopis dioecesanis exemptae *immediate* Metropolitae vel *Primatibus* vel *Patriarchis* subordinentur. At nisi propter speciales rationes aliter statuatur, praefendum est, si Rom. Pontifex familias religiosas exemptas sibi *immediate* retineat subiectas atque per Superiores regulares gubernet; ita enim optime consulitur tum bono regularium tum ipsius Sedis Apostolicae (703).

701. Si de *origine historica* exemptionis regularium quae-ratur, profecto primis quinque vel sex saeculis regulares, qui plerumque erant *laici* atque monasteria *independentia* incolebant, iurisdictioni Episcoporum fuerunt subiecti (704). Quae regularium subiectio nonnisi paulatim atque per gradus commutata est in exemptionem. Crescente enim numero clericorum inter ipsos monachos primum fuit, ut Abbates sacerdotio insigniti ad instar parochorum et Praelatorum inferiorum ex ipsa concessione Episcoporum in suos monachos stabilem et imme-

(703) Leon. XIII. Const. « *Conditae* » pr.; *Bianchi*, Della potestà e della politia della Chiesa t. IV. l. 2. cap. 2. § 5. n. 1. 2. sq. 10.; *Piat* l. c. t. II. p. 46.; *Bouix* l. c. t. II. p. 110. sq. et *De Buck*, De exemptione regularium, qui ibidem adversarios exemptionis antiquos et novos refutant. Qua in re quemadmodum odio et passionibus vel falsis principiis dogmaticis vel nimio studio extrinsecae unitatis vel uniformitatis in disciplina ecclesiastica exemptio regularium efficaciter non impugnatur, ita *iustae querelae* de excessibus ex utraque parte commissis sine ambagibus sunt concedendae. At inde non sequitur *exemptionem regularium* esse *abrogandam*, sed utrimque procedatur necesse est ad tramites iuris et aequitatis, prudentiae et caritatis. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 11. de ref.

(704) Cfr. c. 4. 8. Conc. Chalced. (a. 451.) = c. 12. C. XVI. q. 1. et c. 10. C. XVIII. q. 2.; c. 27. 56. 57. 58. Conc. Agath. (a. 506.); c. 19 Conc. Aurel. I. (a. 511.) = c. 16. C. XVIII. q. 2.; *Thomassin* l. c. P. I. l. 3. cap. 26. sq.; *Bianchi* l. c. n. 1. 2. At *Bouix* l. c. p. 85. sq. 103. sq. exemptioni regularium nimiam quandam antiquitatem vindicare conatur.

diatam obtinerent curam (705). Porro ex nativa indole monasterii independentis suadebatur, ut monachi liberum haberent ius sibi *eligendi Abbatem* atque ordinandi res domesticas (706). Quo in iure cum non raro etiam ab Episcopis perturbarentur, nihil mirum, quod sibi procurare studuerint *R. Pontificis protectionem* tempore medii aevi adeo efficacem. Quae protectio et tutela Sedis Apostolicae certe saltem viam paravit privilegio exemptionis (707).

At exemptio non illico per legem quandam generalem *regularibus* fuit concessa (huiusmodi enim *lex generalis* ne nostra quidem aetate (708) existit); sed per indulta specialia monasteriis vel ordinibus particularibus data et *stricte probanda* (cfr. c. 7. 8. X. de dom. rel. III. 36.; cap. 7. X. de privil. V. 33.; cap. 7. de priv. V. 7. in Sext.) nonnisi paulatim in praxim quandam communiter receptam transiit. Cuius exemptionis regularium saltem a iurisdictione Episcoporum prima exempla saeculo sexto in *Ecclesia Africana* occurrunt, ubi tamen monachi ordinariae potestati Episcoporum subducti, non R. Pontifici, sed *Primate Carthaginiensi* fuerunt subiecti (709). Similis praxis iam

(705) Cfr. c. 51. Conc. Tolet. IV. (a. 633.) = c. 1. C. XVIII. q. 2.; Conc. Arelat. (a. 455.); Suarez l. c. tract. VIII. l. 2. cap. 1. n. 16.; Scherer l. c. p. 739. sq.; Thomassin. l. c. cap. 27. n. 6. sq.

(706) Conc. Arelat. (a. 455.); Gregor. M. c. 2. 3. C. XVIII. q. 2.; c. 3. Conc. Ilerd. (a. 521.-545.) = c. 34. C. XVI. q. 1. et c. 1. C. X. q. 1.; Thomassin. l. c. cap. 29. n. 11. sq.

(707) Cfr. cit. c. 51. Conc. Tolet. IV. (a. 633.); c. 10. Conc. Hispal. II. (a. 610.); cap. 1. X. de stat. III. 35. (Gregor. M.); cap. 16. 17. X. de excess. Prael. V. 31.; cap. 8. 18. X. de privil. V. 33. (solutio census vel concessa protectio Sedis Apostolicae neminem eximit a potestate sui Episcopi), cap. 1. de V. S. V. 12. in Sext. (recipere aliquos in filios Ecclesiae Romanae non tribuit illis privilegium exemptionis); Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 11. de ref.; Blumenstok, D. paepstl. Schutz im Mittelalter; Hinschius l. c. t. V. p. 331. sq. 971. sq.

(708) Cap. 7. X. de stat. III. 35.; cap. 8. X. de relig. dom. III. 36.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 8. 22.; Collect. Lac. t. II. col. 356. sq. 489. 520. (de monachis Ecclesiae orientalis); Piat l. c. p. 4.; Biederlack l. c. p. 215. 217.

(709) Concilia Carthagin. (a. 525. et 535.), quorum authenticam *Van Espen* propter inefficaces rationes in dubium vocat. Cfr. Hefele l. c. t. II. p. 710. sq. 758. sq.; Bouix l. c. p. 99. sq.; Thomassin. l. c. cap. 31. n. 1. sq.

inde ex saeculo septimo vigeat in *Patriarchatu Constantino-*
politano, ubi teste ipso *Thomassino* l. c. P. I. l. 3. cap. 31.
n. 15.), qui exemptioni regularium parum favet, « *bene multa*
coenobia ab Episcoporum dioecesanorum spirituali iurisdictione
prorsus erant absoluta et uni immediate Patriarchae Constan-
tinopolitano et Exarcho patriarchali, quem ille ad omnium
omnino monasteriorum administrationem delegabat (710) ».

In *Ecclesia* quoque *occidentali* a tempore *Gregorii M.* ex-
emptio per indulta Rom. Pontificum maiori minorive ambitu
monasteriis fuit concessa; authentica vero documenta, quibus
plena exemptio a iurisdictione episcopali cum immediato regi-
mine Sedis Apostolicae comprobetur, illis saeculis post Grego-
rium M. non adeo frequenter reperiuntur (711). At saltem ex sae-
culo undecimo (712) instituta religiosa passim obtinuerunt privi-
legium exemptionis, ut *nunc* vera quaedam *religio* votorum so-
lemnium non existat, quae ex iure *speciali* non gaudeat privi-
legio exemptionis. Cuius disciplinae immutatae et etiam abusuum
monumenta in Decreto Gratiani et in collectionibus authenticis
prostant; nam praeter titulum *de excessibus Praelatorum* (l. V.
t. 31.) in corpore iuris canonici existit titulus de privilegiis et
excessibus privilegiatorum (l. V. t. 33.).

Cum privilegia exemptionis genuina et saepe etiam ficta
praeter internum regimen monasteriorum extenderentur etiam ad
externa ministeria, non paucarum controversiarum et querelarum
data est occasio, quibus Concilium Tridentinum atque Rom.
Pontificum Constitutiones remedium attulerunt (713).

(710) Cfr. quoque *Thomassin.* l. c. cap. 34. n. 1. sq.

(711) *Gregor. M.* c. 5. 6. C. XVIII. q. 2.; privilegium exemptionis ab
Honorio I. monasterio Bobbiensi a. 628. concessum; authentia privilegio-
rum exemptionis, quae a Zacharia Papa a. 748. monasterio Cassinensi et
a. 751. monasterio Fuldensi dicuntur esse data, in dubium vocatur. Cfr.
Scherer l. c. t. II. p. 740. sq. not. 33.; *Bouix* l. c. p. 100. sq.

(712) Urban. II. Const. « *Cum universis* » 6. Apr. 1090. (priv. exempt.
Vallumbrosanorum); cap. 3. 14. 17. X. de priv. V. 33.; *Scherer* l. c. p. 742.
not. 36.

(713) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 11. et Sess. XXV. de reg.; In-
noc. X. Const. « *Cum sicut* » 14. Maii 1648.; Bened. XIV. Const. « *Fir-*
mandis » 6. Nov. 1744., Const. « *Apostolicum* » 30. Maii 1753.; Leo-
nis XIII. Const. « *Romanos Pontifices* » 8. Maii 1881.

Cum Ecclesia non obstante rigore iuris antiqui tolerare vel approbare coepisset instituta *votorum simplicium*, mox ipsorum incolumitati consuluit per immunitatem quandam vel exemptionem *partialem* circa regimen *internum*. Cuius disciplinae iam saeculo decimo septimo exempla non desunt. Nam Innocentius X. Const. « *Commissi* » 30. Iul. 1647. *Doctrinariis*, Alexander VII. Const. « *Ex commissio* » 22. Sept. 1655. *Lazaristis*, Benedictus XIV. Const. « *Emanavit* » 21. Ian. 1758. Patribus Oratorii illam immunitatem magis minusve extensam concesserunt vel denuo confirmarunt. A qua praxi Sedes Apostolica in aliis congregationibus religiosis virorum non recessit atque adeo saltem PP. Passionistis et Redemptoristis plenum indulsit privilegium exemptionis. Postquam Bened. XIV. Const. « *Quamvis iusto* » 30. Apr. 1749. in congregatione tolerata Virginum Anglicanarum valde modestam independentiam Superiorissae generalis ab Ordinariis loci in rebus internis instituti approbavit, deinceps iuxta praxim S. C. Ep. et Reg. illa independentia *interni* regiminis potius aucta est. Quam disciplinam Leo XIII. Const. « *Conditae* » de institutis religiosis votorum simplicium generatim approbavit atque facta distinctione inter instituta mere dioecesana et congregationes iam a Sede Apostolica approbatas relationes inter Episcopos et illa instituta, quibus vera et perfecta exemptio *non fuit* concessa, terminis accuratioribus atque lege universali definivit (714).

702. I. Ex *disciplina vigente viri regulares* ordinum religiosorum etiam exemptorum ab Episcoporum *ordinaria* potestate dependent 1) in iis, quae sunt *ordinis episcopalis* v. g. in susceptione ordinum, consecratione ecclesiarum, petitione chrismatis (715); 2) in observantia festorum et censurarum, quae ab Episcopo promulgantur (716); 3) in censura libro-

(714) S. C. Ep. et Reg. apud *Bizzarri* l. c. p. 169. sq. 796. sq.; S. C. Ep. et Reg. 23. Sept. 1881. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 271. sq.; *Battandier* l. c. p. 188. sq.; *Bouix* l. c. p. 364. sq.

(715) Cap. 19. X. de praescr. II. 26.; Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 10. d. r.; Bened. XIV. Const. « *Impositi* » 27. Febr. 1747.; *Wernz* l. c. t. II. n. 28. IV.; *Biederlack* l. c. p. 224. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 253.; *Ferrari* l. c. p. 255. sq.

(716) Cap. 3. § 1. X. de privil. V. 33.; cap. 1. de sent. excom. V.

rum (717); 4) in vocatione ad processiones publicas et in controversiis de praecedentia oritur (718); 5) in approbatione ad audientias confessiones *saecularium* personarum (719); 6) in erectione monasteriorum et ecclesiarum (720); 7) in publicatione novarum indulgentiarum, quas a R. Pontifice impetrarunt (721); 8) in praedicatione verbi Dei extra ecclesias proprii ordinis religiosi (722); 9) in executione ultimarum voluntatum (723); 10) in cura animarum saecularium personarum (724).

10. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 12. de regul.; at propter immutatam disciplinam de iure Episcoporum *instituendi* festa (cfr. *Wernz* l. c. t. III. n. 404.) statutum de illis festis servandis non amplius est practici momenti). Cfr. quoque *Piat* l. c. p. 67. sq. 78. sq.; *Ferrari* l. c. p. 220. sq.

(717) Conc. Trid. Sess. IV. decret. de ed. libr. iunct. Leon. XIII. Const. « *Offic. ac muner.* »; *Wernz* l. c. t. III. n. 121. not. 103.

(718) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 13. de reg.; *Piat* l. c. p. 38. sq.

(719) Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 15. de ref. iunct. Const. Clem. X. Const. « *Supernae* » 21. Iun. 1670.; Innoc. XII. Const. « *Cum sicut* » 19. Apr. 1700.; declar. S. C. C. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 205. sq.; S. C. Ep. et Reg. apud *Bizzarri* l. c. p. 22. sq. 26. 271. 302. sq. 361. 775. sq. 809. sq.; *Biederlack* l. c. p. 221. sq.; *Piat* l. c. p. 170. sq. 205. sq.; *Ferrari* l. c. p. 227. sq.; *Bouix* l. c. p. 213. sq.; *Hinschius*, Syst. d. k. K. t. IV. p. 91. sq.

(720) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 3. de reg.; Leon. XIII. Const. « *Romanos Pontifices* ».

(721) Conc. Trid. Sess. XXI. cap. 9. de ref.; S. C. C. 10. Nov. 1640. iunct. decr. S. C. Indulg. 5. Febr. 1841. ad 2. et 28. Iul. 1840. in Decr. authent. p. 252. sq. et p. 250. sq.; *Piat* l. c. p. 28. sq.; *Ferrari* l. c. p. 221.; *Beringer* l. c. p. 100. 103. sq.

(722) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref., Sess. XXIV. cap. 4. de ref.; *Ferrari* l. c. p. 252. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 36.; *Piat* l. c. p. 254. sq.; *Bouix* l. c. p. 263. sq.

(723) Cap. 17. X. de testam. III. 26.; cap. unic. de testam. III. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. de ref.; *Piat* l. c. p. 88. sq.; *Wolf* l. c. p. 191. sq.; *Ferrari* l. c. p. 260. sq.

(724) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 11. de reg.; Leon. XIII. Const. « *Romanos Pontifices* » 8. Maii 1881.; Bened. XIV. cit. Const. « *Firmandis* » 6. Nov. 1744. § 12., ubi iurisdictio Episcoporum in parochos regulares etiam exemptos circa illam curam expresse dicitur « *ordinaria, non vero (mere) delegata* »; at Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* » Episcopi etiam « *tanquam Sedis Apostolicae Delegati* » eosdem parochos in illa

II. Regulares vero Episcopis *saltem* tanquam *Delegatis Sedis Apostolicae* expressis iuris sanctionibus et speciatim decretis Conc. Trid. praecipue subsunt 1) quoad lectionem sacrae scripturae in monasteriis *monachorum* habendam (725); 2) in renuntiatione bonorum tempore novitatus facta (726); 3) in Missae celebratione et stipendio taxando (727), in recitandis collectis ab Episcopo praescriptis (728) atque admittendis sacerdotibus *extraneis* sive saecularibus sive alterius ordinis ad Missae celebrationem (729), in *publica* expositione ss. eucharistiae (730) et generatim in sacramentorum administratione, quae fit *saecularibus* personis non spectantibus ad *familiam* conventus (731), item in expositione novarum imaginum et *reliquiarum* (732), quoad campanarum pulsationem et benedictionem, erectionem

cura sibi habent subiectos. Inde denuo efficitur Episcopos in *easdem* personas posse praeditos esse tum ordinaria tum delegata iurisdictione. Cfr. *Piat* l. c. p. 17. sq.; *Ferrari* l. c. p. 202. sq.; *Bouix* l. c. p. 9. sq.

(725) Conc. Trid. Sess. VI. cap. 1. de ref.; *Piat* l. c. p. 87. sq. Quod decretum Tridentinum ex disciplina vigente non amplius *ad litteram* videtur esse servandum, sed aequivalentibus exercitiis abunde suppleri potest. Cfr. *Ferrari* l. c. p. 258. sq.

(726) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 16. de reg.; *Wernz* l. c. t. III. n. 638.

(727) Conc. Trid. Sess. XXII. decr. de observandis; S. C. C. 15. Ianuar. 1639.; *Piat* l. c. p. 224. sq. 240. sq.; *Ferrari* l. c. p. 249. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. V. cap. 9. n. 2.

(728) S. R. C. in decr. gen. 31. Mart. conf. 3. Apr. 1821. ad 1. 2., 28. Apr. 1866.; *Piat* l. c. p. 68.

(729) *Bened. XIV.* Const. « *Quam grave* » 2. Aug. 1757. § 12.; S. C. Ep. et Reg. 16. Mart. 1866. in Act. S. Sed. vol. II. p. 151. sq. 157.; *Ferrari* l. c.; *Piat* l. c. p. 61. sq.; *Bouix* l. c. p. 188. sq. At proprius Ordinarius cum reverentia Episcopis loci debita est recipiendus in ecclesiis regularium. Cfr. cap. 2. de priv. V. 7. in Clem.; S. C. Ep. et Reg. 10. Iun. 1603.

(730) S. R. C. 31. Maii 1642.; *Ferrari* l. c. p. 224., qui cum *Bouix* et *Bucceroni* decreta S. R. C. non interpretatur de casu, quo pro solis religiosis et ianuis ecclesiae clausis eucharistia in throno exponatur; de illo enim casu decreta allegata omnino non agunt; aliter *Piat* l. c. p. 25. sq.

(731) Conc. Trid. Sess. XXII. decr. observ.; S. C. Inq. 14. Dec. 1694.; *Gregor.* XV. cit. Const. « *Inscrutabili* » et *Bened. XIV.* cit. Const. « *Firmandis* »; *Piat* l. c. p. 24. sq.; *Zitelli* l. c. p. 71.

(732) Conc. Trid. Sess. XXV. decr. de invoc.; *Piat* l. c. p. 29. sq.

confraternitatum, collectionem eleemosynarum (733); 4) in causis *civilibus* regularium *extra* claustra degentium praesertim in causis mercedum et miserabilium personarum (734); 5) in causis haereseos aliisque delictis connexis, in quibus S. C. Inq. unice competens est (735); 6) in compluribus aliis delictis a regularibus patratis, v. g. si regularis in conventu degens *extra* claustra vel cum scandalo intra claustra deliquerit nec a proprio Superiore puniatur, et a fortiori si *extra* claustra degens ibidem crimina committat, vel sine licentia Superioris a conventu recedat etiam sub praetextu accedendi ad Superiores, vel studiorum causa in universitatibus degat *extra* conventus (736), vel sponsos sine licentia proprii parochi matrimonio coniungat aut benedicat (737), vel delinquat circa monialium clausuram (738). Cfr. de iurisdictione Episcopi in *parvos* conventus: *Wernz* l. c. t. III. n. 628.; *Ferrari* l. c. p. 206. sq.

Scholion. Quibus in casibus (739) Episcopi in regulares sive ordinariam sive delegatam obtinent iurisdictionem, pro *qualitate delicti a censuris* caute *infligendis* per se non prohibentur. Quodsi regulares quidam habeant privilegium, quo ab *Episcopis* nequeunt *censuris* puniri, certe *aliis poenis ecclesiasti-*

(733) S. R. C. cit. decr. 3. Apr. 1821. ad 3.; *Piat* l. c. p. 68. sq. 51. sq. 35. sq.

(734) Conc. Trid. Sess. VI. cap. 3., S. VII. cap. 14. de ref. iunct. decr. S. C. C. a Paulo V. 24. Aug. 1607. conf. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 55. sq.

(735) Conc. Trid. Sess. V. cap. 2. de ref.; Pauli V. Const. « *R. Pontifex* » 1. Sept. 1606.; Alex. VII. Const. « *Licet alias* » 8. Iul. 1660. Cfr. quoque cap. 9. i. f. X. de haeret. V. 7.; *Piat* l. c. p. 65. sq.; *Ferrari* l. c. p. 218. sq.

(736) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 14. de reg., Sess. VI. cap. 3. de ref.; *Piat* l. c. p. 71. sq.; *Ferrari* l. c. p. 215. sq.

(737) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.

(738) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 5. de reg.; Gregor. XV. cit. Const. « *Inscrutabili* » § 4.; *Piat* l. c. p. 81. sq.

(739) *Schmalzgr.* l. I. t. 31. n. 30.; *Ferraris* l. c. v. Regulares art. 2.; *Bouix* l. c. p. 132. sq.; *Zitelli*, Appar. iur. eccl. p. 60. sq. amplissimos composuerunt catalogos casuum, quibus regulares Episcopis subiiciuntur vel non. Inde quoque luculenter constat exemptionem regularium in tot et gravibus causis in favorem Episcoporum esse limitatam, ut iustarum querelarum de excessu immunitatis vix possit esse locus.

cis plecti possunt, imo etiam censuris, dummodo non obstante illo privilegio verbis expressis vel aequivalentibus id Episcopis fuerit concessum (740).

III. *Moniales* quoque votorum solemnium et immediate Sedi Apostolicae subiectae ab Episcopis tanquam Delegatis Sedis Apostolicae gubernentur; quae vero a regularibus reguntur, sub eorum cura et custodia relinquuntur (741).

Speciatim ab Episcopis moniales dependent 1) quoad *examen* ante habitus susceptionem et professionem religiosam (742), 2) in deputatione et approbatione *confessarii* ordinarii vel extraordinarii salvis iuribus Praelatorum regularium, quibus moniales forte sunt subiectae (743); 3) circa *clausurae* custodiam (744); 4) in bonorum temporalium administratione, quae singulis annis subest visitationi episcopali (745); 5) in electione Abbatis-sae vel Priorissae (746).

IV. Circa dependentiam congregationum votorum simplicium ab Ordinario loci nunc standum est Leonis XIII. novae Const. « *Conditae* » 27. Nov. 1900. tum in institutis *dioecesanis* (747)

(740) Cap. 1. § 1. de privil. V. 7. in Sext.; S. C. C. 16. Apr. 1633.; S. C. Ep. et Reg. 14. Dec. 1674.; S. R. C. decr. gen. 21. Aug. 1628.; *Piat* l. c. p. 8. sq.

(741) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 9. de reg.; S. C. Ep. et Reg. 8. Sept. 1725. 27. Febr. 1863. apud *Bizzarri* l. c. p. 353. sq. 169. sq.; *Ferrari* l. c. p. 202. 206.; *Piat* l. c. p. 82. sq.

(742) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 17. de reg.

(743) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 10. de reg.; Bened. XIV. Const. « *Pastoralis* » 7. Aug. 1748.

(744) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 5. de reg.; *Piat* l. c. p. 81. sq.

(745) Gregor. XV. Const. « *Inscrutabili* » 5. Febr. 1622. § 5.; S. C. Ep. et Reg. l. c. apud *Bizzarri*; *Ferrari* l. c. p. 261.; *Piat* l. c. p. 85. sq. Quae lex ad instituta votorum simplicium a Sede Ap. approbata nequit extendi. Cfr. Leon. XIII. Const. « *Conditae* » cap. I. n. 10. cap. II. n. 9.; S. C. Ep. et Reg. in caus. Nancyen. 8. Maii 1896. 30. Iul. 1897. ad 10.; *Batlandier* l. c. p. 193.

(746) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 7. de reg.

(747) 1) Quaevis sodalitas dioecesana vel domus particularis nequit erigi sine approbatione Episcopi loci attentis normis a Leone XIII. l. c. datis. 2) Nulla sodalitas dioecesana ad aliam dioecesim transgredi potest, nisi utroque Episcopo consentiente etiam quoad immutationes instituti. 3) De suppressione instituti dioecesani vel domus, de examine puellarum, quae ad habitum vel professionem admittuntur, de dimissione pro-

tum in congregationibus, quas Sedes Apostolica iam approbavit (748).

fessarum normae iam explicatae omnino observandae sunt. 4) Antistitae ex constitutionum iure a sororibus eligantur. Episcopus tamen vel ipse vel delegato munere suffragiis ferendis praeerit, peractam electionem confirmare vel rescindere integrum ipsi est pro conscientiae officio. 5) Dioecesanæ cuiusvis sodalitatis domus Episcopus invisendi ius habet itemque de virtutum studio, de disciplina, de oeconomicis rationibus cognoscendi. 6) Sacerdotes a sacris, a confessionibus, a concionibus designare, item de sacramentorum dispensatione statuere munus Episcoporum est.

(748) 1) Candidatos cooptare, eosdem ad sacrum habitum vel ad profitenda vota admittere, partes sunt Praesidum sodalitatum salvo iure Episcoporum examinandi moniales ante habitus susceptionem et professionem. Praesidum similiter est familias singulas ordinare, tirones ac professos dimittere, iis tamen servatis, quaecunque ex instituti legibus pontificiisque decretis servari oportet. Demandandi munera et procuraciones, tum quae ad universam sodalitatem pertinent, tum quae in domibus singulis exercentur. Conventus seu capitula et consilia propria ius habent. In muliebrium autem sodalitatum conventibus ad munus assignationem Episcopus, cuius in dioecesi habentur, per se vel per alium praeerit, ut Sedis Apostolicae Delegatus. 2) Condonare vota unius est R. Pontificis, neque Episcopi ius habent immutandi constitutiones a Sede Apostolica approbatas vel regimen sive universae sodalitatis sive singularum familiarum. 3) Salva autem maneant iura Episcoporum in permittendis vel prohibendis novis domibus, ecclesiis, circa functiones sacras, ordinationes clericorum, forum internum et externum, clausuram monialium, collectionem eleemosynarum ad tramites decreti S. C. Ep. et Reg. 27. Mart. 1896., confessarios monialium iuxta Bened. XIV. Const. « *Pastoralis* » et decr. S. C. Ep. et Reg. 17. Dec. 1890. 4) Bonorum, quibus sodalitia singula potiuntur, administratio penes Moderatorem supremum maximamque Antistitam eorumque consilia esse debet; singularum vero familiarum redditus a Praesidibus singulis administrari oportet pro instituti cuiusque legibus. De iis nullam Episcopus rationem potest exigere. Qua ordinatione iura Episcoporum de administratione causarum non tolluntur. 5) Nova Leonis XIII. Const. « *Conditae* » nihil penitus derogatum est de facultatibus vel privilegiis tum Sedis Apostolicae decreto concessis tum immemorabili aut saeculari consuetudine confirmatis tum etiam, quae in alicuius sodalitatis legibus a R. Pontifice approbatis contineantur. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 23. Sept. 1881. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 271. sq.; *Buttandier* l. c. p. 188. sq.; *Bouix* l. c. t. II. p. 350. sq.

TITULUS XXV.

DE CONFRATERNITATIBUS
ALIISQUE SODALITATIBUS ECCLESIASTICIS.

(Lib. III. tit. 36. de religiosis domibus,
ut Episcopo sint subiect.) (1)

703. **Fontes**: Cpl. I. l. III. t. 31. de rel. dom.; cpl. III. l. III. t. 28.; cpl. IV. t. 13. — Decr. Gregor. IX. l. c.; Decr. Bonif. VIII. l. III. t. 17.; Const. Clem. V. l. III. t. 11.; Extravg. Ioann. XXII. t. 7.; Extravg. com. l. III. t. 9. — Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. 9. de ref. iunct. decl. S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Tr. p. 167. sq. — Clem. VIII. Const. « *Quaecunque* » 7. Dec. 1604.; Decret. Clem. Pap. VIII. p. 107. sq. — Decr. auth. S. C. Indulg., Rescr. auth. S. C. Indulg. v. Confratern.; Collect. S. C. de Prop. F. p. 174 sq. 871. sq.; Act. S. Sed. v. v. Sodalitates, Confrat. — Collect. Lac. v. Confraternitates; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 290. sq.

Scriptores: Comm. iur. Decr. in cit. tit. — *Zech*, Hierarch. eccl. tit. 38. de tertiar.; *Scherer*, Handb. d. K. t. II. p. 871. sq.; *Bargilliat*, Prael. iur. can. n. 1062. sq.; *Aichner*, Comp. iur. eccl. §§ 143. sq.; *Ferraris* l. c. v. v. Confraternitas, Tertiarii; *Bassi*, Tract. de sodalitiis seu confr. eccl. et laical.; *Bened. XIV.*, Instit. eccl. 105. n. 83. sq.; *Tachy*, Traité des confréries; *Beringer*, D. Ablassse p. 497. sq. 567. sq. 785. sq.; *Putzer*, Comment. in facult. apost. p. 325. sq.

Praenotiones.

704. I. **Connexio materiae**. Finita disputatione de ordinibus religiosis, in quibus *regulares* utriusque sexus per tria *vota* religiosa *principaliter* tendunt ad *perfectionem* christianam et *secundario* ad finem quendam particularem cultus divini vel caritatis in proximum, unice explicandum restat, quomodo *potissimum* personae *saeculares* sive *laicae* in mundo constitutae pariter in *societates* quasdam *coadumentur*, ut *absque* votorum

(1) L. 1. sq. L. 7. § 2. D. quod cuiuscunq. univers. III. 4.; L. 1. sq. D. de colleg. et corp. XLVII. 22.; *Arnolds-Serafini*, Lehrb. d. Pand. §§ 42. sq.; Arch. f. k. K. t. 24. p. 172. sq. t. 26. p. 1. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 878. sq.; *Friedberg-Ruffini*, Trattato d. dir. eccles. p. 373. sq.

vinculis *praeter* obligationes omnibus fidelibus communes ex fine supernaturali in sese suscipiant *specialia* quaedam opera pietatis vel caritatis.

II. **Definitio.** Confraternitas ecclesiastica (2) est corporatio (collegium, congregatio) fidelium *praesertim* personarum *saecularium* (3) a competente Superiore ecclesiastico canonice *erecta* et gubernata (4) ad promovendam vitam christianam per *specialia* quaedam bona opera *cultus divini* vel *caritatis* erga *proximum* exercenda.

Quare confraternitates ecclesiasticae ratione *finis* et motivi principalis differunt a modernis societatibus *philanthropicis* aliisque collegiis in se *profanis*, licet illa sibi pro more regnorum et municipiorum Sanctum Patronum eligant et *accessorie* opera quaedam exerceant pietatis et misericordiae (5). Praeterea non sunt merae *causae piae* nec solummodo *uniones piae*, quae mutuo consensu sodalium *ineuntur* et *dissolvuntur* atque ab Ecclesia ad summum laudantur vel *approbantur*, non formaliter *eriguntur* in personam iuridicam corporationis ecclesiasticae, imo forte nituntur unice *pia* voluntate hominum privatorum *absque ulla interventione* vel approbatione *auctoritatis ecclesiasticae* (6). Quae *erectio* canonica est nota quam maxime

(2) *Nomina* diversa in hac re (congregatio, sodalitas, sodalitium, confratria, geldonia, pia unio, associatio, aggregatio) quamvis quandoque diversam habeant significationem, tamen non raro promiscue adhibentur ad denotandam *strictam* confraternitatem. Cfr. cit. Decr. auth. S. C. Indulg. n. 158. 452. 453.; *Beringer* l. c. p. 498.

(3) *Aichner* l. c. §§ 143. sq.; *Putzer* l. c. p. 323. sq.

(4) Quodsi auctores quidam addunt « *et determinatae ecclesiae vel capellae vel altari inseparabiliter adnexa* », talis adnexio in canonica erectione sub quodam *titulo* fieri solet; at illa *inseparabilis* adnexio ut nota essentialis confraternitatis *cuiuscumque* ex fontibus iuris canonici non videtur esse sufficienter probata. Cfr. *Bassi* l. c. p. 39. sq.; *Beringer* l. c. p. 498. sq.; paulo aliter *Nilles* in Act. theol. Oenip. t. XII. p. 738. sq. Quae sententiae videntur posse conciliari, si urgeatur *adnexio*, sed non insistatur *inseparabilitati*. Cfr. S. C. de Prop. F. 8. Iun. 1845. in Collect. S. C. d. Pr. F. n. 452.; *Putzer* l. c.

(5) *Cavagnis*, Inst. iur. publ. eccl. P. II. p. 324. sq.; Kirchenlex. v. Bruderschaft; *Wernz* l. c. tom. III. n. 195. sq. Cfr. v. g. antiquas geldonias artificum.

(6) *Aichner* l. c.; *Beringer* l. c. p. 498. sq. 503.; *Putzer* l. c. p. 224.;

essentialis confraternitatis ecclesiasticae, praesertim si « *ad modum organici corporis* » fuerit constituta (7). Inde autem sequitur gravissima differentia ab aliis simplicibus unionibus piis. Nam confraternitas per erectionem canonicam consequitur *personam iuridicam corporationis ecclesiasticae* atque existentiam *a singulis sodalibus* independentem. Quo decreto erectionis permanente confraternitas nec per *vota* vel *discessum maioris partis* sodalium, imo nec per *mortem omnium* confratrum illico destruitur, sed absque nova erectione per receptionem novorum sodalium rite factam restaurari potest (8).

III. **Divisio.** Confraternitates ecclesiasticae dividi possunt:

a) In confraternitates *simplices* et in *archiconfraternitates*, quibus competit ius alias confraternitates particulares eiusdem speciei aliunde iam legitime *erectas* sibi *aggregandi* et illa aggregatione communicandi indulgentias et favores (9).

b) In confraternitates per modum *corporis organici* et collegii strictiori sensu constitutas et in confraternitates, quae *laxiori modo* colligantur *vinculo quodam sociali* (10).

c) In confraternitates, quae *Generalibus certorum ordinum religiosorum* sive quoad erectionem et aggregationem sive saltem quoad aggregationem sunt reservatae, et in confraternitates *iure ordinario Episcoporum* erectioni permissae (11).

IV. **Notae historicae.** Vestigia confraternitatum sunt antiquissima. Etenim Ecclesia cum primis temporibus in imperio Romano collegiis illicitis adnumeraretur, per *collegia funeraticia* sibi suisque rebus consuluit (12). Quemadmodum autem alii fideles praesertim post finitas persecutiones statum *religio-*

Anal. iur. eccl. (a. 1895.) p. 220. Cfr. de locis *piis* sine auctoritate Episcopi institutis, quae distinguuntur a locis *religiosis* cum auctoritate Episcopi erectis: Cap. 4. X. de dom. III. 36.; *Pirhing* l. III. t. 36. n. 24. sq.

(7) Instr. et decl. S. C. Ind. 26. Nov. 1880. in cit. Decr. auth. S. C. Indulg. n. 453. IV.; *Beringer* l. c. p. 499.

(8) Decr. auth. S. C. Indulg. n. 269. 343. ad 3.; *Beringer* l. c.; *Wernz* l. c. tom. III. n. 134. 137. sq. 139. i. f.

(9) Decr. auth. S. C. Indulg. n. 68. 91. 403.; *Piat* l. c. p. 56. sq.; *Beringer* l. c. p. 506. 524. sq.

(10) Cit. Decr. auth. n. 453.; *Nilles* l. c.

(11) Cit. Decret. auth. n. 195.; *Beringer* l. c. p. 504. sq.

(12) *Wernz* l. c. t. III. n. 134. not. 9.

sum per vitam coenobiticam in monasteriis susceperunt, ita satis obvium fuit, ut alii in saeculo remanentes pro suo statu vel ad actus cultus divini vel opera caritatis in societates quasdam coadunarentur. Qua ratione iam ex saeculo quarto Constantino-
poli reperitur *asceterium* sive collegium ad peragendas exequias, quibus saltem ineunte saeculo quinto, imo forte iam saeculo tertio Alexandriae accesserunt *parabolani* ad curam infirmorum (13).

In Ecclesia occidentali c. 15. Conc. Nannet. (a. 658.) (?) Episcopi Galliae de confratriis ad opera pietatis et caritatis congregatis leges condiderunt (14). Capitula Hincmari Remensis (a. 852.) cap. 16. admonent parochos, ut in confratriis vel geldoniis abusus arceant. Venetiis a. 1109. in monasterio Sancti Georgorii confraternitas quaedam sub invocatione S. Stephani fuit erecta. At certe una ex antiquissimis verisque confraternitatibus videtur esse illa congregatio Mariana, cui Odo Parisiensis († a. 1208.) post dominicam SS. Trinitatis in sua dioecesi proprium festum assignavit. Quibus confraternitatibus praesertim saeculo decimo tertio aliae accesserunt, e quibus celeberrimae sunt confraternitas scapularis B. V. M. mont. Carmel. et sodalitas Confalonierorum atque septem dolorum B. V. Mariae (15). Tempus magni schismatis occidentalis parum favit novis confraternitatibus, sed inde ex saeculo decimo quinto non pauca nova sodalitia introducta sunt, inter quae eminent societas ss. rosarii et confratern. ss. sacramenti a Paulo III. Const. « *Dominus noster* » 30. Nov. 1539. approbata. Deinceps longa series aliarum sodalitatum secuta est, quibus ultimo saeculo Iosephus II. in Austria et revolutionarii in Gallia adversabantur. Nostro saeculo Episcopi in Conciliis provincialibus confraternitates ad promovendam unitis viribus pietatem et caritatem inter fideles vehementer commendatas sublatiis abusibus restaurarunt. At gubernia civilia confraternitates ecclesiasticas aut ae-

(13) Kirchenlex v. Asceterium; *Kraus*, Real-Encykl. v. Parabolani.

(14) *Hefele*, Concilieng. t. III. p. 104. sq. iunct. p. 603. 611. (de unionibus precum saec. octavi); *Ebner*, D. kloesterl. Gebetsverbruederungen; *Scherer* l. c. t. II. p. 876. not. 16.

(15) *Beringer* l. c. p. 501.; Kirchenl. v. Brudersch.; *Beissel*, D. Verehr. U. L. F. p. 121. sq.; *Pastor*, Storia dei Papi vol. III. p. 25. sq.

quipararunt quoad iura et obligationes cum omnibus aliis associationibus civilibus aut non raro iniustis prohibitionibus vel limitationibus vexarunt (16).

§ 1. DE ERECTIONE, AGGREGATIONE, CONSTITUTIONE
CONFRATERNITATUM.

705. **Erectio** confraternitatis est actus legitimus competentis Superioris ecclesiastici, quo confraternitas constituitur in *personam iuridicam corporationis canonicae*. Quae erectio canonica est adeo *necessaria*, ut sine illa confraternitas nec legitimam habeat existentiam nec iura et privilegia ecclesiastica v. g. indulgentias consequatur (17).

706. **Potestas** erigendi confraternitates ex iure *ordinario* (praeter R. Pontificem, de quo nulla est difficultas) competit *Episcopo loci* (18) exceptis confraternitatibus, quarum erectio specialiter *Sedi Apostolicae* est reservata vel *Generalibus* certorum ordinum religiosorum eorumque *delegatis* commissa (19). Quae potestas erigendi confraternitates ex iure ordinario a Vi-

(16) Collect. Lac. v. Confratern.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 775. sq.; *Beringer* l. c. p. 574. sq.; *Putzer* l. c. p. 345. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 878. sq.

(17) Clem. VIII. cit. Const. « *Quaecunque* » § 3.; S. C. Indulg. 25. Ian. 1842. ad 2. in cit. Decr. auth. n. 298. iunct. n. 320. ad 1. n. 389.; Rescript. auth. S. C. Indulg. n. 92.; *Beringer* l. c. p. 503. sq.; *Putzer* l. c. p. 324. Quare uniones vel associationes *piae*, quae ab auctoritate ecclesiastica fuerunt *approbatæ*, sed non formaliter *erectæ*, strictis confraternitatibus non sunt adnumerandæ nec iisdem sanctionibus in *omnibus* subsunt atque verae confraternitates, nisi in casibus speciatim expressis. Cfr. Anal. eccl. l. c.; *Beringer* l. c. p. 530. sq.

(18) S. C. Indulg. 28. Aug. 1752. in cit. Decr. auth. n. 195.; cit. Rescr. auth. n. 406.; *Beringer* l. c. p. 504. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 51. sq.; *Bassi* l. c. p. 1. sq.

(19) Cit. Decr. auth. n. 68. 31. 83. 403. de reservata Sedi Apostolicae erectione *archiconfraternitatum*, quae obtinent ius alias confraternitates *non erigendi*, sed tantum legitime erectas *aggregandi* i. e. per actum legitimum sibi uniendi, quo privilegia et favores archiconfraternitatis cum iisdem communicentur; *Beringer* l. c. p. 505. sq. 520. sq. 542. sq. Cfr. de confraternitatibus nonnullis ordinibus religiosis commissis: S. C. Indulg. 16. Iul. 17. Sept. 19. Nov. 1887. 22. Febr. 1888. 18. Iun. 1892.

cario capitulari non est exercenda (20) nec a *Vicario generali*, nisi habeat mandatum speciale (21).

Quodsi *Episcopus* ex iure *delegato* confraternitates quasdam erigere possit, terminos indulti apostolici tum quoad potestatem *subdelegandi* (22) tum quoad *ambitum* facultatis datae, quae ad certas confraternitates erigendas vel ad aggregationes quasdam pro indulgentiis et privilegiis obtinendis sese extendere non solet, nisi pro *Episcopis* Sacr. Congr. de Prop. F. subiectis (23).

707. **Forma** erectionis a Clemente VIII. cit. Const. « *Quaecunque* » praescripta vel alia determinata formula non est servanda, si *Episcopi* sive ordinario sive *delegato* iure confraternitatem erigant, sed quodvis decretum authenticum *Episcopi* omnino sufficit (24).

Ordines vero religiosi in *erigendis* et *aggregandis* confraternitatibus sibi reservatis, item *archiconfraternitates* in *aggregatione* aliarum confraternitatum omnino stare debent *formulae* a Clemente VIII. l. c. praescriptae et decretis de *consensu* *Episcopi* et eius *litteris testimonialibus*, nisi speciali gaudeant indulto apostolico (25).

708. **Conditiones** legitimae erectionis sunt:

I. Erectio omnino *gratis* fiat; at moderata taxa cancellariae i. e. non ultra triginta libellas postulari non prohibetur (26).

(20) Cit. Decr. auth. n. 438. ad 1. 2. 3.: « *Vicarius capitularis se abstineat* ».

(21) Cit. Decr. auth. n. 420. ad 2. iunct. S. C. Indulg. 16. Nov. 1888.; *Beringer* l. c. p. 504. sq.

(22) Cit. Decr. auth. n. 321. 420. ad 1. iunct. novo decret. S. C. Inq. 14. Dec. 1898.

(23) Cit. Decr. auth. n. 165. 405.; cit. Rescr. auth. P. II. n. 75.; S. C. Indulg. 16. Iul. 1887. et S. C. de Prop. F. 30. Iun. 1889. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 465. 466.; *Beringer* l. c. p. 542. sq.; *Putzer* l. c. p. 324. sq.

(24) Cit. Decr. auth. n. 298. ad 4. n. 308. ad 2. n. 312. ad 1.; *Beringer* l. c. p. 506. sq.; *Putzer* l. c. p. 326.

(25) Cit. Clem. VIII. Const. « *Quaecunque* » 7. Dec. 1604.; cit. Decr. auth. n. 286. ad 3. n. 388. 417.; *Piat* l. c. p. 52. sq. 56.; *Putzer* l. c. p. 332. sq.; *Beringer* l. c. p. 524. sq. 529. sq. Cfr. de congregationibus Marianis S. I.: Cit. Decr. auth. n. 413.

(26) Clem. VIII. Const. « *Quaecunqae* » § 11.; cit. Decr. auth. n. 388. p. 465. sq.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 776.

II. *Lex loci*, vi cuius in uno eodemque loco una tantum confraternitas eiusdem nominis et instituti erigi potest, sedulo est servanda, nisi a S. C. Indulg. generalis vel specialis data sit relaxatio (27).

III. *Lex distantiae*, secundum quam una confraternitas ab altera eiusdem nominis et instituti per unam leucam distare debuit, ex iure antiquo stricte fuit servanda, nisi erigenda esset confraternitas generali indulto aut speciali dispensatione ab ista lege excepta (28). At postquam illa lex distantiae multis concessionibus (29) non leviter est emollita, tandem Leo XIII. 31. Ianuarii 1893. generaliter indulsit, ut confraternitates in *locis* simpliciter *distinctis* possent erigi, dummodo iuxta declar. S. C. Indulg. 20. Maii 1896. in unoquoque loco sive oppido *propria* haberetur parochia.

IV. In *ecclesiis* vel oratoriis *monialium* qualiscunque confraternitates *laicorum* non sunt erigendae (30), nisi indulto generali vel speciali Sedis Apostolicae id fuerit permissum, aut agatur de congregationibus puellarum sub generali prohibitione non comprehensis (31).

V. *Statuta*, quibus finis et media confraternitatis accurate determinantur, ad *validam* erectionem non illico requiruntur; at si statim ab initio, ut omnino expedit, maturo consilio conduntur, ab Episcopo loci vel eius Vicario generali mandato

(27) Clem. VIII. cit. Const. § 2.; cit. Decr. auth. n. 382. ad 1. n. 403. ad 2. iunct. decr. S. C. Indulg. 20. Maii 1896., quo rigori Const. « *Quaecunque* » pro magnis urbibus derogatum est; Putzer l. c. p. 327.; Beringer l. c. p. 507. sq.; Piat l. c. p. 53. sq.

(28) Cit. Decr. auth. n. 308. ad 3. n. 403. ad 2.; S. C. Indulg. 31. Ian. 1893.; Beringer l. c. p. 507. sq.

(29) Cit. Decr. auth. n. 308. ad 3. n. 343. ad 2. (de confraternitatibus ss. sacr. et doct. christ. in *singulis* paroeciis erigendis), n. 416. (de indulto filiarum Mariae); Beringer p. 508.

(30) Cit. Decr. auth. n. 403. ad 4. (de monialibus etiam votorum simplicium); S. C. Ep. et Reg. 22. Aug. 1891.: « *Non placet S. Congregationi, ut in monasteriis monialium sub quovis titulo instituantur confraternitates laicorum, ad tollenda quamplurima, quae exinde oriri possunt incommoda; imo praecipit, ut erectae tollantur; secus transferantur* »; Beringer l. c. p. 509. sq.; Piat l. c. p. 55.

(31) Indult. Pii IX. 26. Nov. 1861. et Leon. XIII. 7. Iul. 1883.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 779.

speciali munio sunt examinanda et emendanda et approbanda, etiamsi erectio facta sit a Generali ordinis religiosi, aut statuta archiconfraternitatis fuerint adoptata (32). Illa enim locis et temporibus et hominum indoli debent congruere ideoque moderationi et correctioni Episcopi sunt subiecta exceptis essentialibus et ad opera spectantibus, quae indulgentiis sunt ditata aut privilegia Sedis Apostolicae continent aut ab eadem approbata sunt (33).

Quodsi Episcopus approbationem statutorum perperam videatur negare, patet recursus ad S. C. C.; at confraternitates non solum statuta ab Episcopo approbata ipso inconsulto mutare nequeunt, sed etiam nova additamenta facere sine eius confirmatione merito prohibentur (34).

VI. *Rector* sive Praeses qui ad confraternitatem rite constituendam omnino requiritur, debet esse sacerdos ab *Episcopo* deputatus ad *receptionem* et *regimen* sodalium iuxta statuta confraternitatis. Quod officium Rectoris nequaquam ipso iure et sine speciali designatione spectat ad *parochum*, in cuius ecclesia erigitur confraternitas, nisi parochus sit unicus sacerdos illius ecclesiae ideoque tacite censeatur esse designatus (35).

Si confraternitas magis ad instar collegii et corporis socialis sit constituta, quae suos habeat *officiales* et magistratus et

(32) Clem. VIII. cit. Const. § 5.; cit. Decr. auth. n. 298. ad 2. n. 308. ad 2. n. 320. ad 1. n. 420. ad 4.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 1. n. 1.; *Piat* l. c. p. 57. sq.; *Beringer* l. c. p. 510. sq. Quodsi S. Poenitentiaria Ep. Neocastr. 14. Iun. 1893. rescipsit, ut abstineat ab approbandis statutis societatum opificum, in quibus nihil contra religionem et bonos mores, sed etiam nihil sacri ac religiosi habeatur, certe S. C. Indulg. 25. Aug. 1897. vel ipsas *piae* uniones seu societates, quae strictae confraternitates non sunt, quoad institutionem, approbationem statutorum, aggregationem, publicationem indulgentiarum Clem. VIII. Const. « *Quaecunque* » subiectas esse declaravit. Cfr. *Beringer* l. c. p. 530. sq. Quare optimo iure Episcopi urgent, ut societates piae, religiosae sive *ecclesiasticae* ipsorum *approbationi* et *regimini* sint subiectae. Cfr. v. g. epist. pastor. Episcop. Austr. 19. Nov. 1891.

(33) Cit. Decr. auth. n. 308. ad 2. n. 320.; *Putzer* l. c. p. 329.

(34) S. C. C. 20. Maii 1882. in Act. S. Sed. vol. XV. p. 186. sq.

(35) Cit. Decr. auth. n. 312. ad 3. n. 304. ad 1. 2.; *Beringer* l. c. p. 514. sq.

administratores, in eorum electione vel deputatione standum est decretis generalibus et statutis particularibus confraternitatis salvo iure Episcopi approbandi officiales electos vel eos etiam ob iustas et graves causas removendi (36).

709. **Effectus** legitimae erectionis vel aggregationis sunt, ut confraternitas iam gaudeat *iuribus* corporationis ecclesiasticae, sed etiam subsit certis *oneribus*. Quare confraternitates praeditae sunt aliqua *autonomia* (37) in ordinandis suis rebus et deputandis officialibus, quae tamen vera *iurisdictione* non nititur; porro tanquam personae iuridicae possunt acquirere, possidere, administrare *bona temporalia*, sed in excipiendis et erogandis eleemosynis servare debent formam ab Ordinario loci praescriptam (38), cuius *visitationi* et iurisdictioni subiacent in aliis quoque rebus v. g. in acceptandis legatis piis et oneribus Missarum, licet in ecclesia regularium fuerint erectae (39); ex *tempore* legitimae erectionis inter se consequi solent locum praecedentiae (40); denique ex disciplina vigente sive directe a Sancta Sede sive indirecte per aggregationem obtinent quamplurimas *indulgentias* et gratias, quae absque praevia cognitione Ordinarii promulgari non possunt (41).

(36) Cit. Decr. auth. n. 304. ad 3.; S. C. C. 24. Mart. 1725. in ed. *Richt. C. Trid.* p. 169. sq.; S. C. C. 21. Ian. 1786. ad 8.; S. C. C. 15. Iun. 1878. et S. C. Ep. et Reg. in Act. S. Sed. vol. XII. p. 17. sq. vol. XXII. p. 104. sq.; *Piat* l. c. p. 58. sq.

(37) Cfr. Act. S. Sed. vol. XV. p. 187. sq.; not. 36. h. tit.; *Bassi* l. c. p. 9. sq.

(38) Clem. VIII. Const. « *Quaecunque* » § 8.; S. C. C. 24. Martii 1725. 17. Iul. 1736. 27. Iul. 1737. in ed. *Richt. Conc. Trid.* p. 169. sq. n. 7. 8. 9.; cit. Decr. auth. n. 260. p. 465. sq.; *Bassi* l. c. p. 33. sq.; *Beringer* l. c. p. 513.

(39) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 8. de ref., Sess. XXII. cap. 8. 9. de ref.; S. C. C. 23. Iun. 1629.; S. C. Ep. et Reg. 31. Iul. 1637.; *Piat* l. c. p. 59. sq.; *Bassi* l. c. p. 23. sq.

(40) Gregor. XIII. Const. « *Exposcit* » 25. Iul. 1583.; S. C. C. 10. Maii 1884. 24. Iul. 1886. 23. Ian. 1897.; *Bassi* l. c. p. 44. sq.; *Beringer* l. c. p. 567.; *Putzer* l. c. p. 342.; Act. S. Sed. vol. XIX. p. 326. sq.

(41) S. C. C. 24. Sept. 1718. apud. *Richt.* l. c. n. 10.; cit. Decr. auth. n. 13. 35. 68. 81. p. 465. sq.; *Beringer* l. c. p. 520. sq.; *Putzer* l. c. p. 331. sq.; *Bassi* l. c. p. 48. sq.

§ 2. DE RECEPTIONE, DIMISSIONE, REGIMINE SODALIIUM.

710. **Potestas** recipiendi sōdales in confraternitates intra territorium, quo circumscribuntur, ordinarie est penes *rectorem* confraternitatis vel eius *legitimum substitutum* (si rector facultatem substituendi habeat) vel alium sacerdotem *ab Episcopo* specialiter electum, nisi iure singulari pro aliqua confraternitate vel sodalitate aliter statutum sit v. g. pro consociatione sacrae familiae, in quam solus parochus proprius sive per se sive per alium sacerdotem a se electum, non director dioecesanus independenter a parochio recipere potest. Quo iure recipiendi extraordinarie et personaliter etiam alii sacerdotes *a Sede Apostolica* a *Generali ordinis religiosi* vel *moderatore archiconfraternitatis* donari possunt, qui deinde conditiones in indulto expressas diligenter servare debent (42).

711. **Recipi** in confraternitates possunt *fideles* baptizati, qui sunt *de territorio*, quo sodalitas circumscribitur, saltem annos discretionis iam attigerunt, *ipsi* receptionem petunt, personaliter *praesentes* et inter *vivos* existunt nec aliunde tanquam *indigni* prohibentur (43). Quare a receptione arcentur *infantes*, nisi quoad scapulare et unionem sacrae infantiae, item *ignorantes* (44), *absentes* (45), *defuncti* (46), homines *inhonesti* circa fidem et mores (47).

712. **Forma receptionis**, quae habet speciem quandam contractus et cooptationis in societatem visibilem, essentialiter contineat necesse est manifestationem a) *intentionis* sive petitionis candidati, b) *admissionis* ex parte competentis rectoris, c) *signo*

(42) Cit. Decret. auth. n. 298. ad 3. n. 304. ad 1. n. 306. n. 389. 428. 453. IV.; *Beringer* l. c. p. 546. sq.; *Putzer* l. c. p. 335. sq.

(43) Cit. Decret. auth. n. 226. 428. n. 2. n. 437. 453. I.; *Beringer* l. c. p. 556. sq.; *Putzer* l. c. p. 337. sq.

(44) S. C. Inq. 6. Dec. 1876. iunct. cit. Decr. auth. n. 410.

(45) S. C. Indulg. 28. Apr. 1761. 13. Apr. 1878. iunct. decr. 26. Novemb. 1880. 16. Iul. 1887., quibus rigor priorum decretorum circa absentes, v. g. in favorem sodalitarum, quae stricta forma sociali carent, temperatus est; *Beringer* l. c. p. 557. sq.

(46) S. C. Indulg. 25. Aug. 1897. 10. Aug. 1899.

(47) Pii IX. Const. « *Exortae* » 29. Apr. 1876.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 782.

quodam sensibili rite factam. Quae ex natura rei iam satis evidenter requiruntur, iure positivo sive ad *licitam* sive ad *validam* receptionem magis determinata sunt. Huc spectant praesertim *inscriptiones* nominum in registra confraternitatum atque *formalitates* in admittendis sodalibus ad confraternitates scapularium, quae omnino sunt necessariae ad *valorem* actus (48). At traditio diplomatis aut testimonium de adscriptione legitime facta quamvis in praxi laudabiliter retineantur, tamen validae vel licitae receptionis conditiones non sunt (49); *gratuito* vero receptio fieri debet (50).

713. *Iura* et *privilegia* et praesertim numerosae *indulgentiae* tanquam effectus legitimae adscriptionis sodalibus obveniunt, si debitae conditiones *serventur* (51).

Obligatio sub culpa ad servanda *statuta* confraternitatum non existit ideoque etiam *poenis ecclesiasticis* sive ab Episcopis sive a rectoribus (qui iurisdictione ecclesiastica carent) urgeri nequit. At observantia statutorum certe summiopere est commendanda et *privatione* commodorum atque favorum promovenda; neque quidquam obstat, quominus etiam *poenae conventionales* contra negligentes sodales ad tramites statutorum infligantur (52).

714. Quamvis receptio semel valide facta valeat *pro semper* nec arbitrarie sit *reiteranda*, tamen sodalis expressa sua *renuntiatione* ex confraternitate ita egredi potest, ut illius membrum esse desinat et *nova* indigeat receptione (53). Merito quoque ex albo sodalium *expunguntur*, qui ab instituto desciverint, praevia tamen generatim trina monitione servatisque propriis statutis et salvo iure recursus ad Ordinarium. Omnino dimittendi (54) sunt sodales, qui in fide et moribus contumaciter scandalosi v. g. concubinariii et francomurarii sese emendare vel scandalum reparare recusant.

(48) Cit. Decr. auth. n. 158. 453. 421.; *Beringer* l. c. p. 546. sq. 553. sq.

(49) *Putzer* l. c. p. 336.

(50) Cit. Decret. auth. n. 159. 260.; *Beringer* l. c. p. 513. 556.

(51) Cit. Decr. auth. n. 48. 64. 81.; S. R. C. 22. Ian. 1876. ad 3.; *Beringer* l. c. p. 520. sq. 563. sq.; *Bassi* l. c. p. 7. sq.

(52) Cit. Decr. auth. n. 298. ad 2. n. 347. 379.; *Beringer* l. c. p. 561. sq.

(53) Cit. Decr. auth. n. 379.; *Beringer* l. c. p. 556. 561.

(54) S. C. Ep. et Reg. 28. Sept. 1877. et 13. Febr. 1896. in Act.

715. **Gubernatio** sive regimen *supremum* sodalium alicuius dioecesis est penes *Episcopum* loci (55).

Immediatum vero regimen incumbit *rectori* aliisque officialibus confraternitatis, qui sedulo curare debent, ne in recipiendis vel dimittendis sodalibus, in colligendis et administrandis eleemosynis aliisque redditibus, in sacris functionibus ordinandis limites potestatis suae excedant (56).

Si *parochus* non fuerit rector confraternitatis, ad vitandos conflictus cum sodalibus utrimque religiose servandum est decretum S. C. R. 10. Dec. 1703. cum *clausulis finalibus* (57).

§ 3. DE TRANSLATIONE, EXSTINCTIONE, RESTAURATIONE CONFRATERNITATUM.

716. **Translatio** confraternitatis legitime erectae ab una ecclesia in aliam eiusdem dioecesis ex iusta causa et per suffragia maiora sodalium collegialiter data et cum approbatione Episcopi loci fieri potest, nisi in limine foundationis aliter fuerit statutum, aut natura singularis confraternitatis obstet. Nam confraternitates sunt collegia *personalia*, non *realia* et loco inseparabiliter adnexa; quam ob causam in aliam ecclesiam migrare non prohibentur (58). Confraternitas si legitime fuerit translata, in nova sede retinet indulgentias (59) sibi intuitu instituti, non ratione loci concessas, item dominium *suorum bonorum* cum oneribus adnexis, nisi agatur de rebus, quae ex voluntate piorum testatorum vel benefactorum *intuitu derelictae ecclesiae* fuissent confraternitati donatae (60).

S. Sed. vol. XI. p. 197. sq. vol. XXIX. p. 36. sq.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 782.; *Putzer* l. c. p. 241.

(55) Conc. Trid. Sess. XXII. cap. 8. 9., de ref.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 105.; *Putzer* l. c. p. 341.

(56) Cit. Decret. auth. n. 308. ad 2. n. 312. ad 2.; *Beringer* l. c. p. 520. 563. 564. sq.; *Bassi* l. c. p. 40. sq.

(57) S. C. C. 24. Iul. 1880. 29. Ian. 1881., 11. Iun. 1881. et 18. Martii 1882. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 231. sq. 467. sq. Cfr. quoque alias decs. eiusd. S. C. C. l. c. vol. XVIII. p. 193. sq. vol. XXII. p. 465. sq.

(58) S. C. C. 5. Iun. 1734. 22. Mart. 1760.; *Bassi* l. c. p. 39. sq.; *Piat* l. c. p. 60.; *Beringer* l. c. p. 570. sq.

(59) Cit. Decr. auth. n. 126. 358. ad 2.; S. C. Indulg. 24. Aug. 1886.; *Beringer* l. c.

(60) S. C. Ep. et Reg. 16. Dec. 1718.; S. C. C. 15. Iul. 1780. 20. Ian. 1781.; *Piat* l. c.; *Bassi* l. c.

717. **Exstinctio** confraternitatis fieri potest:

I. *Ob defectum membrorum*, qui duret per centum annos aut ultra; at cum verae confraternitates habeant personalitatem iuridicam corporationis ecclesiasticae et existentiam a singulis sociis distinctam, etiam in uno sodali iura collegii retinent neque illico exstinguuntur, etiamsi ad tempus sodales deficiant (61). Multo minus confraternitas perit atque indulgentias amittit, si ecclesia, cui adnexa fuerat, diruatur et forte in eodem loco vel in alio, cum eodem titulo vel cum diverso iterum aedificetur, aut si ecclesia ordinis religiosi subtrahatur regularibus et clero saeculari tradatur vel vicissim, aut ecclesia profanata denuo cultui divino restituatur. Cuius disciplinae fundamentum est, quod confraternitates sint collegia personalia, non realia locoque affixa (62).

II. *Per suppressionem* a competente auctoritate ecclesiastica legitime factam. Qua in re certe R. Pontifex est competens, nec Episcopi (63) illa potestate carent, si ex causis iustis et servata forma canonica ad suppressionem procedant; salvus tamen manet confraternitatibus supprimendis recursus ad superiorem auctoritatem ecclesiasticam.

Quae potestas supprimendi *auctoritati civili* omnino est neganda.

III. Denique sodales piae cuiusdam societatis, quae formali erectione in confraternitatem non fuerat constituta, sane *mutuo consensu* suam associationem dissolvere possunt (64). At fratres adscripti verae confraternitati etiam *scientes* et *volentes* per se solos illam dissolvere nequeunt; etenim *privata sodalium voluntas* nequit destruere *personalitatem iuridicam* confraternitatis *ab ipsis* plane *independentem* et auctoritate *publica Ecclesiae* erectam (65).

(61) Cit. Decret. auth. n. 269.; Act. S. Sed. vol. XIX. p. 327.; Putzer l. c. p. 342.; Beringer l. c. p. 573.

(62) Cit. Decret. n. 269. 285. 381. 390. 396.; Beringer l. c. p. 571. sq.

(63) S. C. C. 25. Ian. 1890. et 7. Sept. 1895. in Act. S. Sed. vol. XXII. p. 585. sq. vol. XXVIII. p. 496. sq.; Beringer l. c. p. 569. 571.; Putzer l. c. p. 342.; Monacell., Formul. P. I. t. 5. n. 53. 54.; Scherer l. c. p. 875.

(64) Beringer l. c. p. 499.

(65) Paulo aliter, ut videtur, Putzer l. c. et Beringer l. c. p. 571. Cfr. supra h. tit. not. 61. 8.

718. **Restauratione** sive nova erectione opus est, si confraternitas penitus fuit extincta. Quae nova erectio non raro potest esse necessaria saltem ad cautelam, nisi *sanatio* a Sede Apostolica obtineatur.

Scholion. *Tertiarii* in *saeculo* viventes nec tribus votis religiosi obligati in religione ab Ecclesia approbata verae personae religiosae non sunt nec religiosas formant congregationes. At tertii *ordines*, qui merito ita appellantur, cum de vita religiosa participant et *regulam* habeant a Sede Apostolica approbatam, nequaquam in *omnibus* conditioni confraternitatum sunt *aequiparandi*; illas enim intrinseca *perfectione* et externae praecedentiae honore superant (66).

Ad *erectionem* novae *congregationis* tertii ordinis omnino requiritur *consensus* Ordinarii loci, cuius *visitationi* manet subiecta (67). Membra instituti *religiosi* in tertios ordines, qui hominibus in saeculo viventibus sunt destinati, recipi omnino non possunt (68). Nec personae saeculares, quae legitimam aetatem quatuordecim annorum compleverunt, simul diversis tertiis ordinibus *adscribi* vel ex uno in alium arbitrarie *transire* possunt (69).

Regimen congregationum tertiariorum solet esse penes *ordinem religiosum*, cui sunt aggregati, salva tamen auctoritate Episcoporum et parochorum (70).

Discoli confratres a Superioribus merito *dimittuntur*; at *congregatio* quaedam particularis tertii ordinis vel ab ipso Generali religionis *arbitrarie dissolvi* nequit (71).

(66) Leon. XIII. Const. « *Auspicato* » 17. Sept. 1882., Const. « *Misericors* » 30. Maii 1883.; S. C. Indulg. 25. Iun. 1887. 31. Ian. 1893.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 788. sq.; *Piat* l. c. t. I. p. 30. sq.; *Beringer* l. c. p. 785. sq.; *Heimbucher* l. c. t. I. p. 364 sq.

(67) S. C. Ep. et Reg. 13. Mart. 1744.; S. C. Indulg. 31. Ian. 1893. 14. Iul. 1891.; *Bizzarri* l. c. p. 111. 118. sq.; *Beringer* l. c. p. 788. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 52. sq.

(68) S. C. Indulg. 25. Iun. 1887.; *Beringer* l. c. p. 786. sq.

(69) S. C. Indulg. 31. Ian. 1893.

(70) Leon. XIII. cit. Const. « *Misericors* »; *Beringer* l. c. p. 789. sq.

(71) S. C. Ep. et Reg. 25. Aug. 1893. in Act. S. Sed. vol. XXVI. p. 485. sq.

SECTIO II.

DE ADMINISTRATIONE SACRAMENTORUM ET SACRAMENTALIUM.

CAPUT I. DE SACRAMENTIS.

TITULUS XXVI.

DE BAPTISMO ET CONFIRMATIONE.

(Lib. III. tit. 42. de bapt. et eius effect., tit. 43. de presbyt. non baptiz., tit. 44. de cust. chrismatis et alior. sacram.; lib. I. tit. 15. de sacr. unct., tit. 16. de sacram. non iter.)

719. **Fontes:** Decr. Grat. C. I. q. 1.; Dist. IV. de cons. - Cpl. III. l. I. tit. 11. 12. l. III. tit. de bapt. et eius eff.; cpl. IV. l. III. tit. 16. de bapt. - Decret. Gregor. IX. l. c.; Const. Clem. V. l. III. tit. 15. de bapt. - Decret. Eugen. IV. pro Armen. - Conc. Trid. Sess. VII. decr. de sacram. (*in genere, de bapt., de conf.*) - Bened. XIV. Const. « *Postremo* » 28. Febr. 1747. - Collect. S. C. de Prop. F. n. 483. sq.; S. C. C. in ed. *Richt.* Conc. Trid. p. 42. sq. - Collect. Lac. v. v. Sacramenta, Baptismus, Confirmatio; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 68. sq.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 18. sq.; Conc. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 70. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decret. in cit. tit.; *Zech*, De iur. rer. eccl. sect. 2. tit. 1. sq.; *Devoti*, Inst. can. l. II. t. 2.; *Scherer*, Handb. d. K. t. II. p. 67. sq.; *De Luca*, De reb. eccl. p. 10. sq.; *Hinschius*, Syst. d. k. K. t. IV. p. 1. sq. 23. sq. - *Ferraris*, Bibl. v. v. Sacramentum, Baptismus, Confirmatio. - *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Sacramentum sq.; *Taufe*, Firmung, Katechumenen; Kirchenl. v. Katechumenat.; *Duchesne*, Origines du culte chrétien p. 261. sq. 302. sq. (1).

Praenotiones.

720. **Connexio materiae.** Finita disputatione de universo cultu divino iam disserendum est etiam in iure ecclesiastico de sacramentis. Profecto sacramenta *secundario* ad cultum divi-

(1) De sacramentis *in genere* et de singulis sacramentis potissimum consulendi sunt theologi dogmatici, item moralistae et doctores rerum li-

num referri possunt; nam quandoque vel ipsa forma v. g. in extrema unctione et orationes in caeremoniis adiunctis sunt veri actus cultus divini; attamen *principaliter* ordinata sunt ad *sanctificationem hominum* sive ad concedendam *gratiam* (2). Quare sicut Concilium Tridentinum post Sess. VI. de *iustificatione* mox in Sess. VII. definit doctrinam catholicam de *sacramentis* in genere et de sacramentis baptismi et confirmationis, ita etiam theologi universam rem sacramentariam reducunt ad disputationes de *Deo sanctificatore*, postquam suis disquisitionibus de *gratia divina* solidum iecerunt fundamentum. Qui commentarii de sacramentis certe non spectant ad canonistas, quatenus versantur de *cognoscendis veritatibus theoreticis* et *speculativis* vel de *effectibus* mere *internis* (3); at quamprimum agitur de *capacitate* et *competentia* et *obligatione administrandi* sacramenta in foro externo, de *habilitate*, *iure*, *obligatione* eadem sacramenta in facie Ecclesiae *recipiendi*, de *legibus ecclesiasticis*, quibus interdum *valida* (v. g. in matrimonio), frequentius saltem *licita* administratio et susceptio sacramentorum ordina-

turgicarum et sacrae archaeologiae. Cfr. v. g. *S. Cyrill. Hier.*, Catecheses; *S. Ambros.*, De mysteriis; *S. Isidor. Hispal.*, De eccles. off.; *Hugo de S. Vict.*, De sacram. christ. fidei; *Rolandus, Petrus Lombardus, S. Thomas; Canus*, Relectio de sacram. in genere; *Bellarminus*, De controvers. t. III. de sacramentis; *Suarez*, Comment. in III. part. d. Th. q. 60. sq.; *Lugo*, Disput... de sacram.; recentiores theologi: *Franzelin, De Augustinis, Billot, Susse, Pesch, Schanz; Chardon*, Histoire des sacrements; (*Hahn*, D. Lehre v. d. Sacram. in ihr. gesch. Entwickl. innerhalb d. abendlaend. Kirche).

(2) Si *Hinschius* l. c. t. IV. p. 3. not. I. reprehendit *Friedberg*, quod matrimonium explicet sub rubrica cultus divini, ex distinctione in textu allata facile patet, quid veri vel falsi haec reprehensio contineat. At idem *Hinschius* l. c. modum excedit, si disputationem de matrimonio non vult relinquere *inter sacramenta* tanquam in *propria* sede materiae, sed illam transferre intendit ad rubricam de *iuribus* et *obligationibus* fidelium. Nam matrimonium christianum *principaliter* est *sacramentum*, quoad a contractu matrimoniali separari nequit; quare si *Hinschius* matrimonium ut « *institutum iuris* » explicat avulsum a disputatione de sacramentis, *principalem* eius *naturam* non attendit et ipsa methodo falsis notionibus de matrimonio parat aditum. Cfr. *Pesch*, Praelectiones dogmaticae t. VI. n. 151. 18.

(3) *Schanz*, D. Lehre v. d. h. Sacram. p. I. sq.; *Pesch* l. c. n. 1. 6.; *Lugo*, Disputationes scholasticae et *morales* de sacram.

tur, imo forte etiam sanctione poenali munitur (4), *de iuribus et obligationibus* in foro externo, quae tanquam *effectus* ex administratione vel susceptione sacramentorum consequuntur, sane huiusmodi *pars practica* rei sacramentariae a iure canonico, quod dicitur theologia practica, nequit esse aliena. Id quod comprobatur ex ipsis *fontibus* iuris canonici, ubi omnia sacramenta suos habent titulos, et ex praxi optimorum canonistarum (5).

§ 1. DE SACRAMENTIS IN GENERE.

721. **De notione** sacramentorum. Sacramentum (6) novae legis (7) in genere definiri potest: Signum sensibile a Christo institutum ad efficiendam gratiam. Quare *tria* ad sacramentum novae legis requiruntur scilicet signum externum et visibile, institutio a Christo Domino lege stabili facta, quippe quae ordinatur ad stabilem oeconomiam novae legis, denique efficacia ad producendam ex opere operato gratiam internam et invisibilem, quam signum illud externum significat (8).

De divisione sacramentorum. Dividuntur sacramenta I. ratione *finis* in sacramenta, quae ad spiritualem perfectionem *singulorum* hominum destinantur scilicet baptismus, confirmatio, eucharistia, poenitentia, extrema unctio, et in alia, quae ad *communitatem* fidelium sive ad totius Ecclesiae regimen et multiplicationem ordinata sunt scilicet ordo et matrimonium; II. ratione *effectus*, distinguuntur a) sacramenta *mortuorum*, quae peccata de-

(4) Si *lex ecclesiastica* de sacramentis expressam *sanctionem poenalem* non habeat, nihilominus veram imponit *obligationem ex lege* sive *iuris*, quae *poenis arbitrariis* urgeri potest, neque propter indolem *legis imperfectae* cessat esse obiectum scientiae canonicae. Cfr. *Gasparri*, De ss. euchar. n. 1072.

(5) *Zech* l. c.; *Devoti* l. c.; *De Luca* l. c.; *Scherer* l. c.; *Hinschius* l. c. Aliter *Schulte*, Kirchenr. t. I. p. 10. aliiue.

(6) Cfr. de *vocabulo* et notione sacramenti: *Schanz* l. c. p. 25. sq. et 65., ubi exponit notionem sacramenti penes pseudoreformatores; *Pesch* l. c. n. 9. sq.; *Devoti* l. c. §§ 1. sq.

(7) De sacramentis status naturae et legis Mosaicae consulendi sunt theologi v. g. *Pesch* l. c. n. 37. sq.; *Schanz* l. c. p. 55. sq.

(8) Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. de sacr. in genere can. 1. 2. 6. 7. 8.

lent et primam gratiam producunt scl. baptismus et poenitentia, b) sacramenta *vivorum*, quae gratiam iam supponunt et *augment* i. e. omnia reliqua sacramenta, c) sacramenta, quae praeter gratiam etiam *characterem* imprimunt scl. baptismus, confirmatio, ordo, aut *non* imprimunt scl. omnia reliqua sacramenta (9).

722. **De existentia et numero** sacramentorum. *Septem* existunt *novae legis* sacramenta scl. baptismus, confirmatio, eucharistia, poenitentia, extrema unctio, ordo, matrimonium (10). Quam doctrinam theologi catholici fuse demonstrant ex traditione ipsoque consensu ecclesiarum orientalium, quae iam a multis saeculis ab unitate Ecclesiae catholicae sunt separatae (11).

723. **De constitutione et efficacia** sacramentorum. I. Signum sensibile, quo sacramentum constat, duplici componitur elemento scl. ex rebus tanquam *materia* et verbis tanquam *forma* (12). Quae materia est aut *remota* i. e. res, quae in administrando sacramento adhibetur velut aqua, oleum, aut *proxima*, quae consistit in ipso usu rei v. g. in ablutione. Forma vero est aut pura sive *absoluta* aut *conditionalis* (13).

(9) *Pesch* l. c. n. 7. 108.

(10) Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. l. c. can. 1.

(11) Cuius traditionis de expresso septenario numero sacramentorum antiquissimum et authenticum documentum huc usque est catechesis *S. Otonis* circa an. 1139., quam deinde alia multa sequuntur v. g. *Gregorii*, Bambergensis Episcopi (a. 1133.-1146.), *Rolandi Bandinelli* (postea Alexandri III.) c. a. 1150. Cfr. *Pesch* l. c. n. 67. sq.; *Schanz* l. c. p. 192. sq.; *Devoti* l. c. § 5.

(12) Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. XIV. doct. de poenit. cap. 2.; Catech. Rom. P. II. c. 1. n. 17.; *Devoti* l. c. §§ 6. sq.; *Pesch* l. c. n. 24. sq. 274.; *Schanz* l. c. p. 100. sq.

(13) *Expressa* forma conditionata in administratione sacramentorum prima vice occurrit saeculo octavo in statutis S. Bonifacii c. 28. ante a. 747. (*Hefele* l. c. t. III. p. 580. sq.); at res ipsa i. e. saltem *tacita* appositio conditionis est antiquior. Nam « *non monstratur iteratum, quod non certis indiciis ostenditur rite peractum* » (S. Gregor. M.). Cfr. quoque c. 6. Conc. Carthag. VI. (a. 401.), Conc. Rom. (a. 458.) iunct. *Hefele* l. c. t. II. p. 581.; cap. 3. X. de presbyt. III. 43.; cap. unic. X. de cler. V. 29.

Quae praxis *expressae* formae conditionalis postea iure communi approbata est. Cfr. cap. 2. X. de bapt. III. 42.; S. C. de Prop. F. 23 Iun. 1830.; *Bened XIV.*, Inst. eccl. 8. 84., De Synod. dioec. l. VII. cap. 6. 15.; *Devoti* l. c. § 7., quos *Hinschius* l. c. p. 46. inefficaciter impugnatur.

II. Omnia septem sacramenta novae legis conferunt gratiam sanctificantem *ex opere operato* (14); tria vero sacramenta scilicet baptismus, confirmatio, ordo non solum conferunt gratiam sanctificantem, sed etiam animae imprimunt *characterem* i. e. signum quoddam spirituale et indelebile (15), unde ea iterari non possunt (16).

724. **De auctore sacramentorum.** Omnia sacramenta novae legis *immediate* a Iesu Christo Domino nostro instituta sunt, non tantum in *genere*, sed etiam in *specie* quoad materias et formas *substantiales*, non quoad ultimas et accidentales *individuationes*, quas potius Ecclesiae determinandas reliquit. A quo generali principio nec sacramentum ordinis nec sacramentum matrimonii sunt excipienda (17). Nam Christus Dominus non

(14) Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. can. 6. 8. Quam efficaciam sacramentorum ex opere operato theologi catholici contra antiquos et novos scriptores protestanticos solide demonstrant et defendunt. Cfr. *Pesch* l. c. n. 109. sq.; *Schanz* l. c. p. 116. At ipsi inter sese discrepant, utrum huiusmodi *causalitas* sacramentorum sit *physica* (ut tenent Thomistae, Suarez, Bellarminus, Schaetzler alique), an *moralis* sive intentionalis (prout defendunt Canus, Vasquez, Lugo, Franzelin, Tournely alique). Cfr. *Devoti* l. c. § 9. Quodsi etiam canonistis, qui studiis theologicis sunt imbuti, in ista controversia theologorum iudicium proferre liceat, causalitas physica efficacibus argumentis non videtur esse probata, et causalitas moralis ut magis fundata omnino est praeferenda.

(15) Decret. pro Armen.; cap. 3. i. f. X. de bapt. III. 42.; Conc. Trid. Sess. VII. can. 9. Quae doctrina catholica de characteris sacramentali a S. Augustino *non inventa* est, ut videntur insinuare non raro a catholici, sed ex antiqua traditione de absoluta impossibilitate reiterandi certa sacramenta recte deducta et uberius explicata. Cfr. *Pesch* l. c. n. 178. sq. 188. sq.; *Schanz* l. c. p. 144. sq. 149. sq.; *Devoti* l. c. § 11.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 46. not. 1. 2.

(16) *Tertullian.*, De bapt. cap. 15.; c. 10. sq. D. IV. de cons.; c. 9. D. V. de cons. = Gregor. II. epist. ad S. Bonif. (a. 726.); cap. 6. X. de bapt. III. 42.; cap. 1. 3. X. de sacram. non iter. I. 16.: « *Non est aliquid iterandum, sed caute supplendum, quod incaute fuerat praetermissum* ». Quae verba non ab omnibus scriptoribus eodem sensu intelliguntur. Cfr. v. g. *Schmalzgr.* l. I. t. 16. n. 2. sq.; *De Luca*, De reb. eccles. p. 18. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 59. 61.; *Pesch* l. c. t. I. n. 502. 504. t. II. n. 627.; cap. 3. X. de presb. III. 43.; cap. unic. de cler. V. 29.: « *Quia non intelligitur iteratum, quod factum esse nescitur* ».

(17) Conc. Trid. Sess. VII. can. 1., Sess. XIII. can. 2., Sess. XIV. can. 1.; *Devoti* l. c. § 18.; *Pesch* l. c. t. I. n. 203. sq. t. II. n. 621. sq.; *Schanz* l. c. p. 111. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 83.

qualemcumque matrimonialem contractum *naturalem* ad dignitatem sacramenti elevavit, sed contractum matrimonii fidelium legibus divinis *et canonicis* conformem.

Quare Ecclesia quamvis *substantiam* sacramentorum a Christo Domino stabilitam *mutare* non possit, tamen in ipsorum dispensatione circa *accidentalia* in caeremoniis et ritibus et formulis ea statuere et mutare pro sua potestate valet, quae suscipientium utilitati et venerationi sacramentorum magis expedire iudicat (18).

725. De ministro sacramentorum. In iure quoque canonico et foro externo Ecclesiae constare debet de *capacitate, competentia, obligatione* ministri.

I. *Capax* minister sacramentorum est solus homo *viator*; at non omnis homo habet potestatem omnia sacramenta administrandi, nisi ad hoc specialiter consecratus (Episcopus vel presbyter) vel deputatus sit (in baptismo et matrimonio) (19). Cum valor sacramentorum neque a fide neque ab honestate ministri pendeat, etiam *haeretici* vel schismatici vel alii peccatores possunt esse capaces ministri ad validam sacramentorum administrationem (20). At minister valide sacramenta conficere nequit, nisi habeat veram *intentionem* etiam *internam* saltem faciendi, quod facit Ecclesia, sive quod Christus instituit (21).

(18) Conc. Trident. Sess. XXI. doctr. cap. 2.; *Wernz* l. c. t. III. n. 318. sq. 394. sq., ubi multa, quae de *cultu divino* ab Ecclesia statuta sunt, etiam ad administrationem *sacramentorum* sunt applicanda; *Devoti* l. c. §§ 18. sq.; *Thalhofer*, Hdb. d. k. Liturg. t. II. p. 509. sq.

(19) Conc. Trid. Sess. VII. can. 10.; *Lugo* l. c. disp. 8.; *Pesch* l. c. n. 228. sq.; *Schanz* l. c. p. 161. sq. Quodsi *Scherer* l. c. t. II. p. 68. not. 4. putat quaestionem « *de ministro* » sacramenti matrimonii melius non poni, videtur omnino illa quaestio serio examinanda et cum antiquis et novis theologis recte solvenda. Cfr. *Lugo* l. c. n. 230.; *Pesch* l. c. n. 231. 151.; *Devoti* l. c. §§ 13. 14.

(20) Cfr. c. 8. Conc. Arelat. (a. 314.) iunct. *Hefele* t. I. p. 209. sq.; c. 19. Conc. Nicaen. (a. 325.); Nicol. I. cap. 104. in resp. ad consult. Bulgar. (a. 866.); Decr. Grat. C. I. q. 1.; c. 26. sq. D. IV. de cons.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. can. 4. 12.; *Denzinger*, Enchirid. n. 370. 480.; *Pesch* l. c. n. 233. sq.; *Schanz* l. c. p. 164. sq.

(21) Innoc. III. in prof. fidei Waldens. praescr. et Mart. V. apud *Denzinger* l. c. n. 370. 566.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. can. 11.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VII. cap. 4.; *Lugo* l. c. n. 13. sq.;

II. *Competens* atque *legitimus* minister sacramentorum est is, qui *praeter capacitatem* sive potestatem habet etiam positivas qualitates requisitas atque imprimis *statum gratiae* (22). Porro careat necesse est *impedimentis* et *prohibitionibus* canonicis; administratio enim legitima sacramentorum iurisdictioni ecclesiasticae est subiecta. Quare v. g. apostatae, haeretici, schismatici, simoniaci, excommunicati, suspensi, interdicti, depositi, degradati nequeunt *licite* administrare sacramenta, neque illi, quibus Ecclesia *missionem canonicam* ad eundem finem negavit (23).

III. *Obligatus* quoque sacramentorum minister iam aliunde capax et competens potest esse is, qui sive *ex caritate* sive *ex iustitia* ad administranda sacramenta tenetur v. g. parochus, a quo *pro suo iure* parochiani postulant sacramenta (24).

726. De subiecto sacramentorum.

I. Subiectum *capax recipiendi* sacramenta est solus homo viator (25); at non *omnis* homo est subiectum capax *omnium* sacramentorum, quemadmodum magis patet ex singulis sacramentis (26). In infantibus et perpetuo amentibus, qui nunquam

Pesch l. c. n. 262. sq.; *Devoti* l. c. §§ 15. 16. Cfr. quoque S. C. Inq. 18. Dec. 1872. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 539.

(22) *Lugo* l. c. n. 137. sq. 142. sq.; *Pesch* l. c. n. 252. sq.

(23) S. C. Inq. 20. Aug. 1671.: « *Non permittat* (Episcopus) *schismaticis administrare sacramentum baptismatis, nisi in casu necessitatis et deficiente alia quacunque persona catholica* »; S. C. de Prop. F. 21. Ianuar. 1789.: « *Ad 2. sacerdotem suspensum et interdictum nullo unquam tempore administrare posse baptismum cum solemnitatibus, sed, quando propter necessitatem urgentem debeat baptizare, baptizet private* » in cit. Collect. n. 532. 535.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 481. *Contra simoniacas artes*: Cap. 9. X. de simon. V. 3.; S. C. C. 20. Febr. 1723. apud *Richt.* l. c. p. 123. n. 2.; S. C. de Prop. F. 13. Sept. 1832. 18. April. 1757. in cit. Collect. n. 485. 533.; cit. Conc. plen. Amer. lat. n. 482.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 70.; *Hollweck* l. c. p. 181. sq.

(24) Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 1. de ref.; cit. Conc. plen. n. 477.; Collect. Lac. t. II. col. 25. 114. sq.; *Lugo* l. c. n. 162. sq.; *Pesch* l. c. n. 289. sq.

(25) Cfr. c. 4. Conc. Hippon. (a. 393.); cap. 3. X. de bapt. III. 42.; cap. 3. X. de presbyt. III. 43.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VIII. prooem.; *Pesch* l. c. n. 305. sq.; *Schanz* l. c. p. 187. sq.

(26) Cfr. c. 7. 8. D. IV. de cons.; cap. 3. X. de bapt.; Decr. pro

habuerunt usum rationis, nulla voluntate vel intentione opus est, ut valide recipiant sacramentum; in adultis vero, qui integra sunt mente, intentio ad valorem sacramentorum omnino requiritur. Quare qui *vi praecisa* et *absoluta* coacti fuerunt, invalide suscipiunt sacramentum (27).

II. *Legitimum* subiectum in adulta aetate ad suscipienda sacramenta debet esse rite *dispositum* (28) et illa petere a debito *ministro* (29) et in legitima *forma* (30).

III. *Obligatum* ad recipienda *quaedam* sacramenta potest esse subiectum aliunde capax eo, quod illorum usus exigatur sive iure divino ex necessitate medii vel praecepti sive lege ecclesiastica v. g. baptismus, communio paschalis, annua confessio (31).

Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. de bapt. can. 13. 14., unde constat omnem hominem etiam parvulos esse capaces *baptismi* et post baptismum etiam confirmationis et eucharistiae; at *poenitentiam* et *extremam* unctionem nequeunt recipere fideles, qui peccata non commiserunt; matrimonium cum sit *contractus*, non potest celebrari ab infantibus et impotentibus, etsi baptizatis; *ordinis* vero capaces sunt soli baptizati *mares* etiam ante usum rationis.

(27) Cfr. c. 74. sq. D. IV. de cons.; cap. 3. X. de bapt. III. 42.; cap. 9. X. de iud. V. 6.; cap. 13. de haeret. V. 2. in Sext.; Conc. Trid. Sess. VI. doct. cap. 7.; *Devoti* l. c. § 17.; *Pesch* l. c. n. 309. sq. Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 540. sq. atque de *vi conditionali* irritante *matrimonium*: *Gasparri*, De matrim. n. 805. sq., non *sacram ordinationem*: *Wernz* l. c. t. II. n. 83.

(28) Conc. Trid. Sess. VI. doct. cap. 6.; *Lugo* l. c. disp. 9. n. 1. sq.; *Pesch* l. c. n. 317. sq.

(29) Cap. 7. X. de cohab. III. 2. iunct. discipl. vig.; Ritual. Rom. v. g. de ministro baptismi; Collect. S. C. de Prop. F. n. 532. sq. 664. sq.; cit. Conc. plenar. A. 1. n. 481.

(30) Rituale Rom. v. g. de iis, quae in administr. sacram.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 681. sq. 707. sq.

(31) Conc. Trid. Sess. VII. can. 4.; cit. Conc. plenar. n. 523. sq.; *Devoti* l. c. § 12.; *Pesch* l. c. t. VI. n. 308. sq. 409. sq. 437. sq. 538. sq. t. VII. n. 557. 854. sq. Qua in re disputatio de obligatione ex *sola lege divina* imposita potissimum spectat ad theologos (cfr. v. g. ipsorum controversias de lege divina recipiendi confirmationem vel extremam unctionem); at canonistarum est inquirere, num forte existat obligatio saltem *ex lege ecclesiastica* etiam *poenis canonicis* munita.

§ 2. DE BAPTISMO.

727. **Notio et divisio.** Baptismus est sacramentum novae legis, quo per exteriorem corporis ablutionem aqua factam sub praescripta verborum forma: *Ego te baptizo* etc. homo spiritaliter regeneratur atque in Ecclesia constituitur (32).

Quodsi baptismus quandoque distinguitur in baptismum aquae sive *fluminis*, qui per ablutionem, *flaminis*, qui voto vel desiderio, *sanguinis*, qui martyrio producit animae sanctificationem, huc praesertim spectat baptismus aquae, cuius notio unice supra data est. Ille enim solus imprimit characterem et constituit baptizatum in *membrum* et *subditum* Ecclesiae. Quae res potissimum pertinet ad canonistas, quorum maxime interest scire, quinam *iurisdictioni* i. e. potestati legiferae, iudiciali, coercitivae Ecclesiae sint subiecti. At Ecclesia baptizatos baptismate flaminis vel sanguinis a suis *favoribus* nequaquam penitus excludit (33).

Baptismus aquae recte *dividi* potest in baptismum *solemnem* et in baptismum *privatum* sive *necessitatis* causa collatum. Ille datur a proprio ministro *consecrato* cum omnibus ritibus *etiam* accidentalibus ab Ecclesia praescriptis, hic in casu necessitatis a ministro *etiam non consecrato* omissis caeremoniis accidentalibus et servatis tantum ritibus *substantialibus*. Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 535.

728. I. **Minister capax validi** baptismi est quilibet homo viator distinctus a baptizato sive vir sive femina, laicus vel clericus (34), haereticus vel schismaticus vel excommunicatus vel

(32) Cfr. de nomine et notione et existentia baptismi: *Pesch* l. c. t. VI. n. 348. sq.; *Schanz* l. c. p. 203. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Taufe sq.; *Devoti* l. c. §§ 21. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 42. de bapt. et eius effectu n. 1. sq.

(33) Cfr. c. 34. 37. D. IV. de cons.; cap. 2. X. de presbyt. non bapt. III. 43.; Conc. Trid. Sess. VI. doctr. cap. 4.; *Pesch* l. c. n. 409. sq. 418. sq.; *Gasparri*, De ss. euchar. n. 487.; Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) in Collect. Lac. V. col. 190., cuius decretum de ecclesiastica sepultura *catechumenis* concedenda certe cap. 2. 3. X. de presbyt. est conformius quam rigidior sententia communis. Cfr. *Ferraris* l. c. v. Sepultura n. 172.

(34) Cfr. c. 38. Conc. Illiber. (a. 300.-306.); S. Aug. in c. 97. § 3.

etiam infidelis (35), dummodo usu rationis polleat et observet ritum substantialem et habeat intentionem faciendi, quod facit Ecclesia. At nemo potest valide seipsum baptizare (36).

II. Minister *legitimus solemnitis* et *licitae* administrationis baptismi *ordinarie* est *ex officio* Ordinarius loci (37) vel parochus proprius domicilii quoad incolas sui territorii (38) vel alius sacerdos cum simplice licentia competentis Ordinarii vel parochi etiam absque necessitate data (39), *extraordinarie* etiam diaconus, dummodo a competente Ordinario vel parochi ex gravi causa specialiter sit *delegatus* (40).

At quoties *infans* aut *adultus* versatur in periculo vitae *etiam licite potest sine solemnitate* a quocumque baptizari in qualibet lingua sive clerico sive laico etiam excommunicato, sive fidei sive infidei, sive catholico sive haeretico, sive viro sive femina, servata tamen forma et intentione Ecclesiae. Sed si

C. I. q. 1.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 534. 536. 537. 538.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 70. sq. 74. sq.; *Pesch* l. c. n. 467. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 40. sq.; *Devoti* l. c. § 27.; *Duchesne* l. c. p. 325. sq.

(35) Cfr. c. 24. 31. 109. D. IV. de cons.; cap. 1. § 4. X. de summ. l. 1.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. de bapt. can. 4.; S. C. Inq. 18. Dec. 1872. in cit. Collect. n. 539.; *Hefele* l. c. t. I. p. 117. sq.; *Scherer* l. c. p. 75. not. 6., ubi nimis *generalem* assertionem *Hinschius* l. c. t. IV. p. 28. not. 2. recte ad iustos terminos historicos reducit.

(36) Cap. 4. X. de bapt. III. 42.; *Schmalzgr.* l. c. n. 40.

(37) Decret. pro Armen.; Rit. Rom., De sacram. bapt.; *Devoti* l. c. § 27.; *Schmalzgr.* l. c. n. 41. 45. sq. Cfr. de vestigiis antiquae disciplinae, qua ad Episcopos singulariter spectabat *solemnis* administratio baptismi: *Analect. iur. pontif.* (a. 1861.) col. 504. sq.; *Act. S. Sed.* vol. IX. p. 435. sq. vol. XVII. p. 88. sq.; *Devoti* l. c. not. 1.; *Kraus* l. c. v. Taufe n. 3.; *Hinschius* l. c. p. 28.

(38) Rit. Rom. l. c.; S. C. C. 6. Febr. 1734.; *Ferraris* l. c. v. Baptismus art. 6. n. 18.; *Schmalzgr.* n. 42. At consuetudine particulari fieri potest, ut, parochus v. g. Basilicae Vaticanae obtineat ius baptizandi etiam incolas *aliarum* parochiarum eiusdem civitatis.

(39) Rit. Rom. l. c.; S. C. de Prop. F. 21. Ian. 1789. ad 1. 2. 3. in cit. *Collectan.* n. 611.

(40) Pont. Rom.: « *Diaconum enim oportet.... baptizare* »; c. 77. Conc. Illiber. (a. 300.-306.); c. 13. D. 93. et c. 19. D. IV. de cons. (Gelas. I.); S. R. C. 28. Nov. 1852. in cit. *Collect.* n. 626.; *Schmalzgr.* l. c. n. 43. 44.; *Arch. f. k. K. t.* 62. p. 99. sq.; *Wernz* l. c. t. II. n. 137. not. 386.

adsit sacerdos, diacono praeferatur, diaconus subdiacono, clericus laico, et vir feminae, nisi pudoris gratia deceat feminam potius quam virum baptizare infantem, vel nisi femina melius sciret formam et modum baptizandi. Pater aut mater propriam prolem baptizare non debent, praeterquam in mortis periculo, quando alius non reperitur, qui baptizet (41).

III. Ministri *obligati* ad conferendum baptismum sunt omnes illi, quibus *ex officio* et *iure proprio* administratio baptismi est commissa; imo in casu *necessitatis*, quo ab *aliis* quoque baptismus saltem *privatus* licite conferri *potest*, etiam illi ad administrandum baptismum *obligantur* (42).

729. I. **Subiectum** baptismi ex ordinatione divina Christi Domini est omnis homo viator et nondum baptizatus. Qui, si usum rationis *nondum* habet v. g. *infans* vel *amens* inde a nativitate, ut validi et etiam fructuosi baptismi sit *capax*, ex parte sua nihil contribuere debet (43). At *adulti*, qui usum perfectum rationis adepti sunt i. e. « *regulariter completo septennio* », *validi* baptismi *capaces* non sunt, nisi ipsi saltem habuerint voluntatem sive *intentionem* a vi *absoluta* liberam recipiendi baptismum (44).

(41) Rit. Rom. l. c.; c. 7. C. XXX. q. 1.; h. tit. not. 23. 39.

(42) Collect. Lac. t. I. col. 298. 521. t. III. col. 23. t. V. col. 161. 643. Qua ex obligatione Episcopi et parochi etiam adiguntur, ut obstrictes, quibus haud raro potest incumbere necessitas administrandi privatim baptismum, bene doceant formam et ritum huius sacramenti. Cfr. S. C. C. 24. Maii 1823. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 46. n. 7.; Collect. Lac. l. c.

(43) Synod. Carthag. (a. 252.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 115.; c. 5. Conc. Gerund. (a. 517.); cap. 1. § 4. X. de sum. Trin. I. 1.; cap. un. §§ 2. 3. eod. I. in Clem.; Conc. Trid. Sess. VII. de bapt. can. 12. sq.; Rit. Rom. l. c. de baptiz. parvulis; S. C. C. 12. Iul. 1794. apud *Richt.* l. c. p. 42. n. 4.; S. C. Inq. 15. Febr. 1780. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 573. iunct. n. 554. 571.; *Schmalzgr.* l. c. n. 31. sq.; *Benedict. XIV.*, De Synod. dioec. t. VII. c. 5.; *Schmalzgr.* l. c. n. 20. sq.; *Pesch* l. c. n. 441. sq. 451. sq., ubi recte de valore baptismi parvulorum in utero matris mitiori sententiae calculum adiicit; *Hinschius* l. c. p. 30. sq.

(44) Cfr. c. 32. Conc. Hippon. (a. 393.); c. 12. 13. Conc. Arausic. I. (a. 441.) = c. 7. C. XXXVI. q. 7.; c. 57. Conc. Tolet. IV. (a. 633.) = c. 5. D. 45.; cap. 9. X. de Iud. V. 6.; cap. 3. X. de bapt. III. 42.; cap. 13. de haeret. V. 2. in Sext.; Rit. Rom. l. c., De bapt. adult.; *Benedict. XIV.* cit. Const. « *Postremo* » § 32.; S. C. C. 20. Ian. 1770. 16. Iu-

II. *Infantes infidelium invitis parentibus valide*, sed propter prohibitionem iuris naturalis et ecclesiastici *non licite* baptizantur, nisi sint in periculo mortis. Infantes vero, qui a parentibus etiam non baptizatis *sponte* offeruntur, licite baptizari possunt, *dummodo* in singulis casibus non praevideatur grave perversionis periculum et non constet parentes ob superstitionem suam offerre infantes baptizandos (45). At infantes parentum *christianorum*, qui iurisdictioni Ecclesiae sunt subiecti, omnino baptizari *debent* etiam infra tempus iure ecclesiastico statutum (46).

III. Adulti, quibus ex praecepto *divino* incumbit *obligatio* suscipiendi baptismum (47), *licite* huiusmodi sacramentum reci-

lii 1639. apud *Richt.* l. c. p. 43. n. 6. 9.; S. C. de Prop. F. 3. Martii 1703. in cit. Collect. n. 550. iunct. n. 589.; *Schmalzgr.* l. c. n. 58.; *Devoti* l. c. § 28., ubi de parvulis severiorem sequitur sententiam; *Pesch* l. c. n. 432. sq.; *Hinschius* l. c. p. 49. sq., ubi perperam arguit contradictionis *Gregor. M.* c. 4. C. XXIII. q. 6.

(45) Cfr. c. 63. Conc. Tolet. IV. (a. 633.) = c. 10. C. XXVIII. q. 1.; cap. 2. X. de convers. infid. III. 33.; cap. un. X. de inf. V. 14.; Benedict. XIV. Const. « *Postremo* » 28. Febr. 1747. et Const. « *Probe* » 15. Dec. 1751.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 540. sq. (533. 564. 565. 566.), ubi longa serie dubia particularia resolvuntur; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 493. i. f.; S. C. Inq. 6. Sept. 1899.; *Schmalzgr.* l. c. n. 36. sq.; *Katholik* (a. 1859.) p. 64. sq.; *Scherer* l. c. p. 80. sq.; *Hinschius* l. c. p. 50. sq.

(46) Cfr. c. 59. 60. Conc. Tolet. IV. (a. 633.) = c. 94. D. IV. de consecr. et c. 4. C. XXVIII. q. 1.; Bened. XIV. cit. Const. « *Postremo* » §§ 4. sq. 16. sq. 32. et cit. Const. « *Probe* »; Rit. Rom. l. c., De bapt. parv.; Collect. S. C. de Prop. F. v. g. n. 540. 541. sq. 559. sq. 577. 585. 595.; *Schmalzgr.* l. c. Cfr. de baptizandis *infantibus parentum haereticorum vel schismaticorum*: S. C. Inq. 21. Ian. 1767.; S. C. de Prop. F. 17. Aug. 1777. n. IX. in cit. Collectan. n. 566. 571.; Collect. Lac. t. III. col. 23. 634. 740. 928. sq. Quae *Hinschius* l. c. p. 53. sq. profert de quibusdam dioecesibus Germaniae probant laxismum antiquorum temporum, non genuina principia canonica et legitimam disciplinam nunc vigentem.

(47) Cum homines nondum baptizati etiam iurisdictioni Ecclesiae non subsint, illud praeceptum *divinum* directis *legibus* et *poenis ecclesiasticis* urgeri nequit. At Ecclesia statuere potest, ut catechumeni culpabiliter differentes baptismum post receptum baptismum certas incurrant poenas et inhabilitates. Cfr. v. g. de clinicis c. 12. Conc. Neocaesar. (a. 314. 325.) = c. 1. D. 57. iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 249. sq. et *Wernz* l. c. t. II. n. 118. sq.; c. 128. D. IV. de cons. (S. Ioann. Chrysost.).

pere non possunt, nisi praeter conditiones ex parte ipsorum ad *validam* susceptionem baptismi necessarias etiam illas sibi procurent *dispositiones* et *praeparationes*, quae ex natura huius sacramenti et statutis Ecclesiae omnino requiruntur (48).

730. **Ritus**, qui in administrando baptismo omnino servari debent, sunt:

I. *Valida materia remota*, quae ex iure divino est sola et quaelibet aqua vera et naturalis (49); at ut *licita* sit, ex iure

(48) Si sepositis vocibus res attendatur, secundum antiquam disciplinam inter adultos homines praeparandos ad baptismum tres gradus distingui possunt scil. imprimis illi *rudes*, qui velut in *primo scrutinio* constituti nondum signo crucis cum manuum impositione inter *veros catechumenos* fuerunt admissi, deinde *catechumeni* proprie dicti, denique *competentes*, qui iam immediate ad baptismum sese disponentes tanquam *fideles* intra *membra Ecclesiae* nondum erant adscripti. Cfr. *Tertullian.*, De poenit. cap. 6.; c. 39. 42. Conc. Illiber. (a. 300.-306.) et c. 6. Conc. Arelat. (a. 314.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 172. sq. 207. 771.; c. 5. Conc. Neocaesar. (a. 314.-325.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 246. et t. II. p. 28.; *Funk* in Act. theol. Tubing. (a. 1883.) t. 65. p. 41. sq., ubi recte divisiones catechumenorum in quatuor gradus refutat; *Scherer* l. c. t. II. p. 77. not. 15.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 509. sq.; *Duchesne* l. c. p. 281. sq.; *Hinschius* l. c. p. 23. sq.; aliter *Devoti* l. c. §§ 39. sq. alique.

Ecclesia diversis gradibus catechumenatus, quos Vicarius Apostolicus Sutchuensis cum « *Cardinalibus Bellarmino et Bona* » quatuor in primitiva Ecclesia fuisse existimavit (cfr. S. C. Inq. 28. Sept. 1724.), iam pridem non amplius insistit atque ex disciplina vigente tempus et curriculum catechumenorum determinare pro singulis casibus prudentiae et pietati Vicarii Apostolici etiam in missionibus relinquit. Cfr. S. C. de Prop. F. 20. Febr. 1801. 11. Sept. 1841. Nihilominus nunc quoque inculcat, ut nullus adultus ad baptismum admittatur, nisi post competentem instructionem et sufficientem probationem (cfr. Alex. VII. Const. « *Sacrosancti* » 18. Ian. 1658.; Bened. XIV. cit. Const. « *Postremo* »; S. C. de Prop. F. 18. Oct. 1883.), ideoque novas formas praeparationis v. g. in domibus catechumenorum commendat (cfr. S. C. de Prop. F. 8. Sept. 1869.) atque urget executionem eorum, quae iure divino praescripta sunt. Cfr. v. g. S. C. Inq. 25. Ian. 1703. 10. Maii 1703. 22. Maii 1713. 22. Maii 1830. 18. Sept. 1850. 4. Jun. 1851. 20. Sept. 1854. 28. Mart. 1860. 10. Apr. 1861. 25. Jun. 1866.; S. C. de Prop. F. a. 1760. et cit. Collect. S. C. de Prop. F. n. 543. sq.

(49) Ioan. III. 5.; cap. 5. X. de bapt. III. 42.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. de bapt. can. 2.; Ritual. Rom. l. c.; *Schmalzgr.* l. c. n. 12.; *Devoti* l. c. § 22. et *Scherer* l. c. p. 77. not. 13., ubi recte tanquam *spurium* reiiciunt responsum 11., quod Stephanus III. c. a. 754.

ecclesiastico saltem in baptismo *solemni* aqua baptismalis specialiter *benedicta* sit oportet (50).

Materia autem *proxima* est ipsius aquae applicatio per veram *ablutionem* baptizandi a ministro factam. At quamvis ad *validam* baptismi administrationem unica ablutio sive per *immersionem* sive per *infusionem* sive per *aspersionem* omnino sufficiat, tamen nunc standum est legibus ecclesiasticis, quibus saltem baptismus *solemnis* per *trinam* ablutionem dari debet. At forma *aspersionis* a communi praxi est aliena; apud Latinos inde ex saeculo decimo tertio forma *immersionis* paulatim in desuetudinem abiit, et fere unice adhibetur trina infusio; Ecclesiae *quaedam* orientales quandoque maiori minorive rigore formam *immersionis* retinent, aliae pariter servant *trinam* infusionem (51).

II. Forma baptismi sunt verba: « Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », vel verba aequivalentia ritus graeci: « Baptizatur servus Christi N. in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », quae ab eodem ministro baptizante sive aquam baptizando applicante etiam *moraliter* eodem tempore ablutionis pronuntianda sunt (52).

ad (17) interrogationes alicuius monasterii dicitur dedisse (cfr. *Ilefele* l. c. t. III. p. 580.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 31. not. 6., qui authenticam responsi sine solido fundamento habet indubiam), scilicet quod sacerdos baptizans vino infantem moribundum non sit puniendus, et « *infantes sic permaneant in baptismo* ».

(50) *Tertull.*, De bapt. cap. 4. 6.; *S. Cypr.* epist. 70.; *S. Basil.*, De Spirit. Sanct. cap. 27.; c. 71. 78. D. IV. de cons.; *Kraus*, Real-Encykl. v. Taufwasser; Rit. Rom. l. c.; *S. C. Inq.* 22. Iun. 1883.: « *Quando non habetur aqua baptismalis, adhibenda est, quando fieri potest, aqua benedicta iuxta formulam in novis editionibus Ritualis Romani; secus adhibenda est aqua naturalis* »; Collect. S. C. de Prop. F. n. 498. sq.; *Devoti* l. c. § 23.

(51) Catech. Rom. P. II. c. 2. n. 6.; *Schmalzgr.* l. c. n. 13. 14.; *Tertull.*, De coron. cap. 4.; c. 78. (*S. August.*) c. 80. (*S. Gregor.* a. 591.) c. 85. (c. 6. Conc. Tolet. IV. a. 633.) D. IV. de consecr.; *Kraus* l. c. v. Taufe n. 11.; *Funk* l. c. (a. 1882.) t. 64. p. 114.; *Devoti* l. c. §§ 25. sq. Cfr. de disciplina vigente: Ritual. Rom. l. c., De forma bapt.; *S. C. Inq.* 14. Iun. 1741. in cit. Collect. S. C. de Prop. F. n. 600.; Synod. Sciarf. Syr. (a. 1888.) p. 74.; Synod. prov. Ruthen. (a. 1891.) p. 19.; Collect. Lac. t. II. col. 117. 509.

(52) Cap. 1. X. de bapt. III. 42.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 519. sq.;

III. *Caeremoniae* accidentales in Ritualibus praescriptae. Quare baptismus *solemnis* conferendus est in *ecclesia* parochiali vel baptisterio, non in domibus *privatis*, nisi in casu necessitatis vel ex speciali privilegio v. g. regum vel magnorum principum, sed servatis rubricis atque legitimis statutis et consuetudinibus particularibus (53).

Quoad *tempus* iam pridem in desuetudinem abierunt antiquae leges ecclesiasticae, quibus administratio baptismi fiebat diebus paschatis et pentecostes exceptis casibus necessitatis, at nunc « *quamprimum* » i. e. intra tres vel saltem octo dies a nativitate infantes sunt baptizandi (54).

Patrinus (55) unus sive vir sive mulier (licet etiam per procuratorem) vel ad summum unus vir et una mulier saltem in *solemni* baptismo assumi *debet*, qui a parentibus ipsius baptizati vel ab iis, ad quos spectat, vel nonnisi his deficientibus a parochis rite sunt designandi (56).

Ad munus veri patrini non sunt admittendi infideles, haeretici, schismatici, publice excommunicati aut personaliter interdicti, publice criminosi, v. g. qui vivunt in matrimonio ci-

cit. Synod. Sciarf. p. 71.; *Schmalzgr.* l. c. n. 23. sq. 49.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 6. n. 8.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. vol. II. n. 63. sq.; *Hinschius* l. c. p. 32. sq.

(53) *Kraus* l. c. v. Taufkirche; cap. unic. de bapt. III. 15. in Clem.; Rit. Rom. l. c., De temp. et loc. adm. bapt.; S. C. Inq. 28. Febr. 1663. 10. Apr. 1861.; S. C. de Prop. F. 27. Ian. 1805.; S. R. C. 23. Sept. 1820. 4. Febr. 1871.; cit. Synod. Sciarf. p. 71.; Collect. Lac. t. III. col. 242. t. V. col. 348. 490. t. VI. col. 153.; *Devoti* l. c. § 34.; *Schmalzgr.* l. c. n. 50.; *Hinschius* l. c. p. 36. sq.

(54) *Tertullian.*, De bapt. cap. 19.; c. 15. Conc. Gerund. (a. 517.); c. 3. Conc. Matiscon. II. (a. 585.); c. 18. Conc. Antissiod. (a. 590.); c. 11. 12. 18. D. IV. de cons. (Gelas. I. a. 494.); *Kraus* l. c. v. Taufe n. 2.; Ritual. Rom. l. c.; Collect. Lac. v. Baptismus; Conc. plen. Am. lat. (a. 1809.) n. 499.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 72.

(55) Cfr. de historia patrinorum sive sponsorum vel susceptorum: *Tertullian.*, De bapt. cap. 18.; c. 77. (S. Aug.) D. IV. de cons.; c. 3. de cogn. spirit. IV. 3.; *Kraus* l. c. v. Taufe n. 2.

(56) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 2. de ref. matr. iunct. S. C. C. 5. Mart. 1678.; Rit. Rom. l. c., De patrinis; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 76.; cit. Conc. plen. Amer. lat. n. 501. 505.; *Devoti* l. c. §§ 36. sq.; *Laurin* in Arch. f. k. K. t. 55. p. 369. sq.

vili aut infames, amentes et infantes alique, qui munus patrini gerere aut fideliter *nolint* aut sedulo et accurate *non possint*, v. g. qui ignorant rudimenta fidei (57), viri regulares vel moniales (58). Clerici vero saeculares praesertim in sacris constituti attendant necesse est statuta dioecesana, quibus quandoque prohibetur, ne aut simpliciter munus patrini acceptent, aut certe non absque licentia Episcopi (59). Denique patrilinos saltem in aetate pubertatis aut sacramento confirmationis consignatos esse *maxime decet*. Parentes quoque vetantur filios suos ad baptismum offerre ut sponsores, ne secus cum tam gravi incommodo contrahant cognationem spiritualem (60). In supplendis baptismi caeremoniis *patrini* non sunt adhibendi, et si adsint, nullam contrahunt cognationem spiritualem (61).

In *aliis caeremoniis* accurate observentur libri rituales uniuscuiusque Ecclesiae (62). In *nominibus* vero imponendis leges ecclesiasticae caute sunt custodiendae, sed salvis iuribus tertiarum partium v. g. parentum (63). Absoluto baptismo ex Ri-

(57) Cfr. c. 102. D. IV. de cons.; Rit. Rom. l. c. iunct. S. C. Inq. 9. Dec. 1745. 1763. et S. C. de Prop. F. 1. Apr. 1816. in cit. Collect. n. 604. 606. 618.; S. C. Inq. 17. Sept. 1871.; Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 815. sq. t. I. col. 298.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 75. sq.

(58) Cfr. c. 25. Conc. Antissiod. (a. 590.); c. 16. Synod. Aquisgr. (a. 817.); c. 103. 104. D. IV. de cons.; c. 8. C. XVI. q. 1.; Rituale Rom. l. c. iunct. Collect. Lac. t. IV. col. 712. 1115. 1184.; *Ferrari*, De statu relig. p. 226. sq.; *Zech* l. c. § 203. Cfr. S. R. C. 15. Feb. 1887.

(59) Collect. Lac. t. IV. col. 115. 568. 480. 889. t. V. col. 19. 492. 815. t. VI. col. 11.

(60) Rit. Rom. l. c.; c. 55. Conc. Mogunt. (a. 813.); c. 2. C. XXX. q. 1.; *Devoti* l. c. § 37. Cfr. quoque Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 76., quae simpliciter *prohibet*, ne impuberes sint patrini; Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 492., ubi ab officio patrini absolute prohibentur, qui nondum sunt confirmati aut saltem ad primam communionem admissi.

(61) S. C. C. 13. Iul. 1624.; cit. Conc. plen. Amer. lat. n. 505.; paulo aliter *Hinschius* l. c. p. 42. ob rationes non omnino efficaces.

(62) Rit. Rom. l. c. de sacr. bapt.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 596. sq.; cit. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 71. sq.; *Pesch* l. c. n. 479. sq.; *Kraus* l. c. v. Taufe; *Thalhofer* l. c. p. 509. sq.

(63) Rit. Rom. l. c. i. f.: « (Parochus) *curet, ne obscoena, fabulosa, aut ridicula, vel inanum Deorum vel impiorum ethnicorum hominum no-*

tuali Romano per se admonendi sunt susceptores de *spirituali cognatione*, quam contraxerunt cum baptizato baptizatique patre et matre, atque parochus, antequam infans ex ecclesia asportetur, et susceptores discedant, nomina et cognomina baptizati, parentum, susceptorum ad praescriptam formam in proprio libro baptismali accurate describat. Qui liber habet fidem publicam, at etiam aliis legitimis probationibus v. g. *uno teste* fide digno de baptismo constare potest (64).

731. *Effectus baptismi* imprimis sunt gratia sanctificans et character, de quibus ex professo theologi dogmatici disputant (65). Iuri canonico magis proprii sunt sequentes effectus baptismi aquae rite suscepti, non flaminis vel sanguinis:

I. Baptizatus fit *membrum Ecclesiae* eiusque *iurisdictioni* vi characteris indelebilis in perpetuum et *irrevocabiliter* subiicitur (66).

mina imponantur, sed potius quatenus fieri potest, Sanctorum »; Bened. XIV. Const. « *Omnium* » 12. Sept. 1744. § 14. et Litt. Ap. 1. Aug. 1744. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 605.; Collect. Lac. t. V. col. 161.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 506.: « *Si id nullo modo impedire possint, addant nomen alicuius Sancti... Quo in casu utrumque nomen (impium tamen vel scandalosum intra parentheses) in libro baptizatorum noletur* »; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 77.; Scherer l. c. p. 78.; Kraus l. c. v. Nomen IV.; Hinschius l. c. p. 48. sq. Cfr. quoque Cod. lust. IX. 25. de mutatione nominis; cod. civil. Ital. art. 374.

(64) Cit. Conc. plen. Amer. lat. n. 501. 507.; cit. Synod. Sciarf. l. c. Cfr. de probationibus: Cap. 3. X. de presbyt. non bapt. III. 43.; Benedict. XIV. Const. « *Postremo* » 28. Febr. 1747. § 31.; S. C. Inquisit. 17. Ian. 1715. 5. Ian. 1724. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 644. 645. iunct. n. 652. 658. ad 2. sq.

(65) Cfr. c. 3. D. IV. de cons.; cap. 1. § 4. X. de sum. Trinit. I. 1.; cap. unic. §§ 3. 4. eod. l. 1. in Clem.; cap. 3. X. de bapt. III. 42.; Conc. Trid. Sess. V. decr. de peccato origin.; Schmalzgr. l. c. n. 51. sq.; Schanz l. c. p. 238. sq.; Pesch l. c. n. 397. sq.

(66) Cap. 1. de mai. et ob. I. 8. in Extrav. com. (Bonif. VIII. Constit. « *Unam sanctam* »); Conc. Trid. Sess. VII. de bapt. can. 7. 8. 11.; cap. 8. X. de divort. IV. 19. Qua ex subiectione etiam efficitur, ut homo baptizatus illico quibusdam impediementis *matrimonialibus* vel *irregularitatibus* ligetur, a quibus ante baptismum fuit immunis v. g. ex cognatione spirituali vel consanguinitate vel affinitate, ex bigamia, imo forte gravibus *poenis* subiiciatur propter delicta *in ipso baptismo* commissa, v. g. si ab haeretico recepit baptismum. Cfr. cit. cap. 8. X. de divort.; Wernz l. c. t. II. n. 134. sq.

II. Consequitur *capacitatem* et *ius* servatis servandis *reliqua* sacramenta valide et licite *recipiendi*, imo saltem quoad aliqua sacramenta obstringitur *obligatione* illa suo tempore suscipiendi (67).

III. Nuspiam iterum baptizari potest, si *certo* fuit *valide* baptizatus atque idcirco indelebilem accepit characterem. Quodsi baptismus ex quacunque causa *certo* fuit *invalidè* collatus v. g. ob defectum essentialis materiae, per *absolutam* administrationem non vere et proprie iteratur, sed potius de novo confertur. Si *post praemissam in singulis casibus diligentem indagationem probabile dubium* est, num baptismus *de facto* sit administratus, aut de suscepto quidem baptismo constat, at de eius *valore prudenter dubitatur*, baptismus *potest et debet*, non absolute, sed sub forma *conditionata* denuo conferri (68). Quo ex principio iam facile patet, quatenam *theoriae* de reiteratione baptismi et-

(67) Cfr. c. 59. 60. C. I. q. 1.; cap. 1. 3. X. de presbyt. non bapt. III. 43.; cap. 2. de cognat. spirit. IV. 3. in Sext.; Decret. pro Armen. Quodsi *Hinschius* provocans ad cap. 3. X. de presb. III. 43. et cap. 8. X. de divort. IV. 19. dicit Innocentium III. in ea fuisse opinione, quod baptismus aquae non esset unica ianua ad reliqua sacramenta valide *suscipienda*, huiusmodi opinio in cit. cap. 8. X. de divort. omnino non continetur; in cit. vero cap. 3. X. de presbyt. sane Innocentius III. *in parte historica allegat* rationes disputantium in utramque partem, at in *parte dispositiva* sententiam supra expositam secutus est, ideoque illum sacerdotem fecit « *rite baptizari* » et dein iussit ad singulos *ordines denuo* promoveri non obstante illa sententia quorundam doctorum opinantium baptismum *fluminis* sufficere ad validam receptionem sacramenti *eucharistiae, ordinis, matrimonii*. Cfr. *Schmalzgr.* I. III. t. 43. n. 2. sq.; *Lugo*, De vener. euch. sacram. disp. 13. n. 5. sq. 7.

Si quis vir non baptizatus ordinetur presbyter vel Episcopus, profecto eius actus, qui ab *ordine* vere suscepto *non* pendent v. g. administratio baptismi, assistentia in matrimonio validi sunt habendi; at irriti sunt, qui *ex iure divino* pendent ab *ordine valide recepto* v. g. consecratio eucharistiae. Nam Ecclesia supplere nequit, quae ex iure divino ad valorem sacramentorum sunt necessaria. Cfr. Conc. Trid. Sess. XXI. docir. cap. 2.; *Schmalzgr.* I. c. n. 7. 8.

(68) Conc. Trid. Sess. VII. can. 9.; cap. 2. X. de bapt. III. 42.; *Schmalzgr.* I. III. t. 42. n. 54. sq. 58.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. I. VII. cap. 6.; *Wernz* I. c. t. II. n. 135.; *Hollweck* I. c. p. 323. (de irregularitate contracta ex criminosa reiteratione baptismi).

iam conditionata prorsus sint reliciendae (69) v. g. rebaptizandi saltem sub conditione *indiscriminatim omnes* baptizatos ab obstrictibus, catechistis, ministris schismaticis vel haereticis, et quomodo in casibus particularibus *practice* sit procedendum. Nec nimia difficultate nec nimia facilitate *propter meras praesumptiones generales* in reiteratione baptismi est utendum, pariterque vitari debet nimius rigor et formalismus in peragenda praevia investigatione (70).

Scholion. Leges civiles *contra* ius divinum et canonicum in hac materia incompetenter latae omni valore iuridico desti-

(69) S. C. Inq. 19. Sept. 1673. 5. Iul. 1753. 7. Nov. 1830. 30. Ianuar. 1833. 6. Apr. 1859. 20. Iun. 1866. 20. Nov. 1878. 21. Febr. et 1. Aug. 1883.; S. C. de Prop. F. 23. Iun. 1830. 26. Iul. 1845. 30. Septemb. 1848. 8. Sept. 1869. Cfr. Collect. S. C. de Prop. F. n. 642. sq.; Collect. Lac. t. III. col. 550. sq. 779. 928. sq.; Conc. plenar. Baltimor. III. (a. 1884.) n. 120. sq.; Scherer l. c. p. 83. not. 33.; aliter Hinschius l. c. t. IV. p. 44. sq., qui responsa S. C. Inq. falso interpretatur et principiis ultramontanis sive Romanis tribuit rigidiorem praxim, quam facilius explicasset ex dubiis de factis et immutationibus apud acatholicos.

(70) Quare v. g. « *in conversione haereticorum a quocunque loco vel a quacunque secta venerint, inquirendum est de validitate baptismi in haeresi suscepti. Instituto igitur in singulis casibus examine, si compertum fuerit aut nullum aut nulliter collatum fuisse, baptizandi erunt absolute. Si autem pro temporum et locorum ratione, investigatione peracta nihil sive pro validitate sive pro invaliditate delegatur, aut adhuc probabile dubium de validitate baptismi supersit, tunc sub conditione secreto baptizentur. Demum si constiterit validum fuisse, recipiendi erunt tantummodo ad abiurationem (et) professionem fidei* ». (S. C. Inq. 20. Nov. 1878. et 21. Febr. 1883. in cit. Collectan. n. 660. sq.). In reconciliatione vero minorum quatuordecim annorum necessaria non est abiuratio formalis, sed sola fidei professio; si autem agatur de haeretico certo invalide vel nullatenus baptizato, nulla requiritur abiuratio nec absolutio, quia omnia abluti sacramentum regenerationis. Cfr. S. C. Inq. 20. Iul. 1839. in cit. Collectan. n. 1680.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 504. Sapienter vero statuit cit. Conc. plen. Baltimor. III. n. 122.: « *Semper diligens fiat investigatio, num antea forsitan baptizatus fuerit numque validus fuerit baptismus in haeresi susceptus. Neque sufficit investigatio mere generalis de consuetudine vel praxi aliquarum sectarum, per quam haberi posset praesumptio de collato vel non collato baptismo aut eius validitate vel nullitate, sed, quantum possibile fuerit, inquirendum est in singulorum neophytorum baptismum, ut obtineatur, qualis in casu haberi queat, vel certitudo vel probabilitas, eos fuisse vel non fuisse valide baptizatos* ».

tuuntur, v. g. si ad baptismum impuberum adultorum contra voluntatem parentum vel tutorum administrandum sub praetextu libertatis conscientiae statuunt aetatem a iure divino plane alienam atque adeo baptismo impuberis valide et licite concesso negant effectum iure divino constitutum scl. incorporationis in Ecclesiam catholicam. Cfr. Bened. XIV. Const. « *Postremo* » §§ 32. sq.; Arch. f. k. K. t. XVIII. p. 450; *Reiffenstuel* l. V. t. 6. n. 51.; aliter *Hinschius* l. c. p. 51. sine sufficienti fundamento. At in praxi istae leges ad vitanda incommoda sunt cognoscendae et prudenter attendendae. Cfr. *Scherer* l. c. t. II. p. 83. sq. 33. sq. 41. sq. not. 35. p. 44. Quamvis potestas *civilis* nequeat *cogere* parentes *infideles* sive non baptizatos ad baptismum suorum infantium (cfr. *Lugo*, De virt. fidei div. disp. 19. n. 70. sq. 93.; *Pesch* l. c. t. VI. n. 462.), tamen brachium saeculare praestare potest, quo parentes *christiani* adiunguntur, ut suis infantibus legitimo tempore procurent baptismum. Cfr. v. g. cap. 19. Conc. mixt. Paderborn. (a. 785.); c. 2. Conc. Angl. (a. 691.-692.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 348 sq.

Nostra vero aetate principes civiles brachium illud saeculare non amplius praestare solent. Cfr. *Scherer* l. c. p. 83. sq.

§ 3. DE CONFIRMATIONE.

732. **Notio.** Confirmatio (71) licet ex praxi antiqua etiam nunc in Ecclesiis orientalibus retenta *simul* tanquam *complementum* cum baptismo administraretur (72), tamen est sacramentum a baptismatis sacramento omnino *diversum* atque definiri potest: Sacramentum novae legis, quo per sacri chrismatis unctionem in fronte cum manus impositione a legitimo ministro sub praescripta verborum forma factam baptizatis confertur augmentum gratiae ad corroborationem in fide (73).

(71) Cfr. de nomine, notione, existentia confirmationis: *Pesch* l. c. t. VI. n. 490. sq.; *Schanz* l. c. p. 282 sq.; *Devoti* l. c. §§ 38, sq.; *Kraus* l. c. v. Firmung; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 55. not. 11., ubi exponit theorias protestanticas de confirmationis sacramento.

(72) Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 79.; Conc. prov. Alba-Iul. (a. 1872.) p. 76.; Collect. Lac. t. II. col. 29. 121. sq. 581.

(73) Cfr. c. 1. sq. D. V. de cons.; cap. un. § 7. X. de sacr.

733. I. **Minister capax** et ordinarius validae confirmationis est omnis *Episcopus rite consecratus* etiam non confirmatus, haereticus, schismaticus, excommunicatus, *extraordinarius* vero *quivis presbyter*, dummodo verificetur *conditio essentialis* expressae vel tacitae *delegationis* Sedis Apostolicae et utatur *chrismate* per Episcopum confecto (74) et quoad *locum* et *tempus* et *modum* et *personas* servet *limitationes* in delegatione apostolica appositae (75).

II. *Legitimus* sive *competens* minister ordinarius est *Episcopus loci* pro suis *subditis fidelibus* intra dioecesim constitutis (76), *non extra* dioecesim versantibus, *nisi* de expressa licentia Ordinarii loci, etiam si fuerit Metropolitanus (77), nec pro *alienis* subditis in *propria* dioecesi praeter casum, quo alienus

unct. I. 15.; cap. I. X. de sacram. non iter. I. 16.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. de conf. can. 1. 2.; *Schmalzgr.* I. I. t. 15. n. 3.; *Zech* I. c. § 204.

(74) Cfr. c. 119. (Innoc. I. ad Decent. Eugub. Ep. a. 416.) D. IV. de cons.; c. 1. (Gregor. M. a. 594.) 2. (Gelas. I. a. 494.) D. 95.; cap. 4. X. de consuet. I. 4.; cap. unic. § 7. X. de sacr. unct. I. 15.; Conc. Trid. I. c. can. 3., Sess. XXIII. can. 7.; Innoc. XIII. Const. « *Cum ad* » 13. Septemb. 1721.; Bened. XIV. Const. « *Eo quamvis* » 4. Maii 1745. § 8.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 663. 664. 668. 669. 673.; Instr. S. C. Inq. n. Iul. 1898.; Collect. Lac. I. c.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) I. c.; *Ben. XIV.*, De Synod. dioec. I. VII. cap. 7. n. 4. sq. cap. 8. 9. n. 1. sq. I. XIII. cap. 15. n. 1.; *Pesch* I. c. n. 543. sq. 550. sq.; *Ferraris* I. c. v. Confirmatio art. 2. n. 1. sq.; *Hinschius* I. c. p. 56. not. 1. 2.

(75) Nicolaus M. (a. 867.) iunct. *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. I. VII. cap. 9. n. 1. sq.; Innoc. IV. Const. « *Sub catholicae* » 6. Mart. 1254.; Instr. Clem. VIII. 30. Aug. 1595.; Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 3. et Const. « *Suprema* » 16. Apr. 1749.; S. C. Inq. 9. Iul. 1853. 1. Apr. 1859. 14. Ian. 1885. et S. C. de Prop. F. 5. Iul. 1886. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 674. 677. 679. 680.; decr. S. C. de Prop. F. a Bened. XIII. approb. 8. Iul. 1729. in Collect. Lac. t. II. col. 440. iunct. col. 525. 530.; S. C. C. 11. Dec. 1897. in Anal. eccl. tom. VI. p. 107. sq.; S. C. Inq. 19. Apr. 1899. in Anal. eccl. tom. VII. p. 283. sq.

(76) Conc. Trid. Sess. VII. de confir. can. 3.; Collect. Lac. v. Confirmatio. Cfr. quoque cap. 2. de const. I. 2. in Sext.; cap. un. de foro comp. II. 2. in Clem.; *Zech* I. c. § 211.

(77) Conc. Trid. Sess. VI. cap. 5. de ref. iunct. *Hollweck* I. c. p. 320.; S. C. C. 15. Apr. 1575. 1. Mart. 1687. et S. C. Ep. et Reg. 18. Apr. 1599. apud *Ferraris* I. c. n. 8. sq. 20. sq.

Ordinarius tacite consentiat, (ut communiter fit) vel saltem *expresse* non contradicat (78).

Simplex quoque presbyter potest esse *extraordinarius* et *legitimus* minister confirmationis, si per competentem Superiorem ecclesiasticum fuerit valide delegatus vel subdelegatus et insuper observet limites mandati etiam ad *licitam* administrationem statutos. Nam si quis sacerdos alias legitime delegatus excedat *limites mandati*, non tantum illicite agit, ut *Episcopus* incompetens, sed etiam *invalide*, nisi constet limitationes vel prohibitiones appositae tantum referri ad *licitum* usum (79).

(78) Conc. Trid. l. c.; S. C. C. 28. Nov. 1602. 8. Aug. 1682. apud *Ferraris* l. c. n. 10. sq.; S. C. Inq. 19. Apr. 1899. l. c.; Conc. prov. Ravennat. (a. 1855.) in Collect. Lac. t. VI. col. 154.

(79) Bened. XIV. cit. Const. « *Suprema* »; resp. alleg. SS. CC. in Anal. eccl. l. c. not. 77. 78. h. tit. (de privilegiatis Abbatibus nullius); S. C. de Prop. F. 4. Maii 1774. 12. Sept. 1821. 23. Mart. 1844. 21. Martii 1851. 5. Iul. 1860. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 666. 669. sq. (de Vicar. Apost. et miss.); Instr. S. C. Inq. m. Iul. 1888.; Collect. Lac. t. II. col. 29. 121. sq. 581.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 79. iunct. S. C. Inq. 1782. et 4. Ian. 1885. in cit. Collectan. n. 668. 679. de *parochis* et *presbyteris* orientalibus et facultate eis *ab Episcopis* delegata; *Devoti* l. c. § 40.; *Hinschius* l. c. p. 57. not. 1. sq., ubi ob complures doctrinas dogmaticas non satis perspectas movet difficultates, quae non subsistunt. Nequaquam enim R. Pontifex *per suam delegationem* presbyteris factam *mutat* institutionem quandam Christi, sed potius ponit *conditionem* ex ipsa Christi institutione *essentialiter* requisitam, ut simplex presbyter possit *valide* administrare confirmationem. Multo minus exinde sequitur, quod iam nulla possit assignari ratio, cur R. Pontifex non valeat *quemlibet christianum confirmatum* ad eandem administrationem delegare. Nam administratio confirmationis etiam in presbytero est *exercitatio potestatis ordinis sacerdotalis*, non merae *iurisdictionis ecclesiasticae*, ut in aliquo *iudice laico* a R. Pontifice forte specialiter delegato. Quare sicut R. Pontifex nequit clerico primae tonsurae concedere *iurisdictionem*, ut *absque ordine presbyterali* valide administret sacramentum poenitentiae, ita etiam diaconum vel clericum minorem ad confirmationem valide dandam omnino non potest deputare. Neque quidquam mirum, quod illa exercitatio conditionatae, *non absolutae* potestatis *ordinis presbyteralis* in confirmatione sit *invalida*, nisi verificetur conditio delegationis pontificiae. *Hinschius* enim non satis distinguit inter *conditionem essentialem*, quae a iurisdictione competentis Superioris pendet, facile revocari potest, nequaquam datur per modum *characteris indelebilis*, et *simplicem* quandam *licentiam* ad *perfectam* et absolutam *capacitatem* accedentem, ut in Episcopo, cuius defectus non obstat *valori* confirmationis

III. *Obligatus* quoque minister huius sacramenti est *Episcopus loci*, quatenus *vi officii episcopalis* suis subditis tenetur dare *occasionem* suscipiendi sacramentum confirmationis v. g. singulis annis saltem semel in civitate episcopali et tempore visitationis in dioecesi, neque *rationabiliter* illud petentibus potest licite eius administrationem denegare. Porro ministri extraordinarii, quibus ratione curae animarum a Sede Apostolica delegata est facultas conferendi sacramentum confirmationis, simili *obligatione* obstringuntur (80).

734. I. **Subiectum** *capax* huius sacramenti est *omnis homo* valide baptizatus et nondum confirmatus, dummodo si *adultus* fuerit, veram habeat *intentionem* et voluntatem a vi sive coactione *absoluta* liberam recipiendi confirmationem (81).

II. *Dignum legitimumque* subiectum confirmationis debet esse in gratia, ideoque prohibetur excommunicatus, interdictus, in divinis communicans cum haereticis, schismaticus et quilibet publicus peccator. Quare *adulti*, ut digne confirmationem reci-

ab Episcopo datae. Ulteriores disquisitiones de natura delegationis pontificiae suppeditant theologi v. g. *Lehmkuhl* in Act. theol. Oenip. t. VI. p. 566. sq. et in Theol. mor. vol. II. n. 99.; *Praxmarer* in Katholik (a. 1884.) t. I. p. 271. sq.; *Pesch* l. c. n. 554. sq. Quodsi in Analect. eccl. t. VI. p. 107. dicitur: « *Sacerdos... non ex potestate ordinis, sed ex obtenta iurisdictione confirmare potest* », atque ibidem p. 109. allegantur verba *D'Annibale*: « *Ille (Episcopus) hoc sacramentum (confirmationis) confert ex ordinis comprimis episcopalis, hic (presbyter) comprimis iurisdictionis potestate* », hisce assertionibus merito non omnes theologi subscribent, nisi iustae apponantur *limitationes* et necessariae dentur *explicationes*.

(80) S. C. C. 18. Iul. 1699. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 47. n. 3.; Synod. prov. Neapol. (a. 1699.), Synod. nation. Alban. (a. 1703.), Conc. Roman. (a. 1725.), Synod. prov. Firman. (a. 1726.) in Collect. Lac. t. I. col. 218. 390. 387. sq. 604.; Synod. Patriarchae Maronitarum (a. 1596.) in cit. Collect. t. II. col. 414.; Collectan. S. C. de Prop. F. n. 670. 673.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 519.; *Ferraris* l. c. n. 24. sq. de *procuratore* ab Episcopo non exigenda, si ob *solum* confirmationem, non simul *visitationis* causa vadat per dioecesim; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 514.: « *Oblationes autem occasione confirmationis permittuntur* ».

(81) Cfr. c. 1. D. V. de cons.; Conc. Trid. Sess. VII. de sacr. in gen. can. 9., de conf. can. 1.; S. C. Inq. 10. Apr. 1861. in cit. Collect. n. 685.; *Pesch* l. c. n. 536. sq.; *Ferraris* l. c. n. 31. sq.; *Devoti* l. c. § 41.

piant, rite sunt praeparandi et *instruendi*, et valde convenienter illius susceptioni praemittunt *confessionem* sacramentalem nec *extrinsecam* decentiam negligere debent (82). *Infantes* baptizati quamvis procul dubio *ante* adeptum usum rationis sint capacia et digna subiecta confirmationis, tamen ad confirmationem licite offerri et admitti non possunt, nisi in Ecclesiis orientali-bus, ubi ex *proprio ritu* id regulariter (non semper) est per-missum (83), vel in Ecclesia latina, cum infantes versantur in mortis periculo, vel alia urgeat necessitas sive iusta causa, vel legitima adsit consuetudo v. g. in Hispania et America lati-na (84). Itaque ex disciplina Ecclesiae latinae a saeculo decimo tertio paulatim introducta salvis laudatis exceptionibus nemo confirmandus est, nisi saltem septimum annum attigerit; at confir-matio etiam ultra annum duodecimum vel usque ad tempus primam *communione* *subsequens* non est differenda (85).

Statuta iuris antiqui magis particularis quam universalis de

(82) Pontificale Rom. tit. de confir.; Instr. S. C. de Prop. F. 28. Mar-tii 1774. et S. C. Inq. 11. Dec. 1850. et cit. Collectan. n. 666. 692.; Instr. S. C. Inq. m. Iul. 1888.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 126.; alia Conc. prov. in Collect. Lac. v. Confirmatio; c. 2. Conc. Trevir. (a. 1227.); c. 39. Conc. Cantuar. (a. 1236.); c. 5. Conc. Colon. (c. a. 1279.).

(83) Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 79.; Collect. Lac. t. II. col. 29. 581. iunct. 125. sq. 530.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. VII. cap. 9. n. 1. sq. 5. sq.

(84) Bened. XIV. Const. « *Eo quamvis* » 4. Maii 1745. § 6. iunct. Bened. XIV., De Synod. dioec. l. VII. cap. 10. n. 1. sq.; cit. Instr. S. C. de Prop. F. 28. Mart. 1774.; S. C. Inq. 11. Dec. 1850. m. Iul. 1888.; S. C. de Prop. F. 19. Nov. 1854. in cit. Collectan. n. 681. sq.; S. C. C. 23. Apr. 1774. apud Richter p. 47. n. 1.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 520.

(85) Cfr. c. 5. cit. Conc. Colon. (c. a. 1279.) iunct. Hefele l. c. t. VI. p. 203.; Catech. Rom. P. II. c. 3. n. 14.; Leo XIII. ad Ep. Massil. 22. Iu-nii 1897.; S. C. C. 19. Nov. 1854. in cit. Collectan. n. 684., ubi statu-tum synodale ita proponitur reformandum, « *ut prius locus sit confirma-tioni conferendae, postea vero opportuno tempore primae communioni sup-peditandae* »; Bened. XIV. et S. C. Inq. et S. C. de Prop. F. l. c. in not. 84. h. t., unde satis efficitur *dilationem* illam *ordinariam* saltem usque ad usum rationis non esse tantum *congruum consilium*, sed apud Latinos *ex lege ecclesiastica* praescriptam; Collect. Lac. v. Confirmatio; Ben. XIV., De Synod. dioec. l. VII. cap. 10. n. 1. sq.

sacramento confirmationis nonnisi a *ieiunis* ministris etiam *ieiunis* confirmandis administrando (cfr. Conc. Paris. (a. 829.) l. I. c. 33. = c. 7. D. V. de cons.; c. 6. D. V. d. c.) iam pridem generalem *vim obligatoriam* amiserunt. Cfr. Pontif. Rom. tit. de confirm.; Collect. Lac. t. I. col. 71. 388. t. VI. col. 13.

III. *Obligatio* suscipiendi sacramentum confirmationis propter *necessitatem* medii iure divino statutam non adstringit ullum fidelem (86). Neque ex *praecepto divino* potest colligi absoluta quaedam obligatio, nisi intercedat negligentia atque adeo contemptus (87). Multo minus fideles tenentur ex universali quaedam *lege ecclesiastica* forte etiam *poenis* canonicis munita (88). Nam huiusmodi lex quamvis ab Ecclesia ferri *posset*, tamen de facto in vigente iure *communi* non reperitur sancita (89).

At *conditionata* quaedam *obligatio* recipiendi confirmationem existit pro iis, qui volunt recipere *primam tonsuram* et ordines sacros (90). Non raro saltem ex iure particulari requiritur, ut candidati status religiosi ante ingressum in novitiatum exhibeant testimonium de suscepto sacramento confirmationis (91).

(86) Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 3. IV.; Instr. S. C. de Prop. F. 4. Maii 1774.; Catech. Rom. P. II. cap. 3. n. 16. Cfr. quoque can. 77. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.).

(87) Art., de quib. interrog. susp. de error. Wikleffi et Hussii n. 19. apud *Denzinger* l. c. n. 65.; Bened. XIV. Const. et Instr. S. C. de Prop. cit. not. 86. h. tit. et Instr. S. C. Inq. m. Iul. 1888. iunct. *Suarez*, De leg. l. X. cap. 2. n. 16.; Bened. XIV. l. c. n. 9.; *Pesch* l. c. n. 538. sq.; *Zech* l. c. § 210.

(88) Conc. Lambeth. (a. 1281.) c. 4.; Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 125.

(89) *Pesch* l. c. n. 541. sq. post S. Thomam; *Scherer* l. c. p. 72.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 103.

(90) Cfr. c. 1. D. V. de consecr.; Conc. Trid. Sess. XXIII. cap. 4. de ref.; *Schmalzgr.* l. III. t. 43. n. 8. 9.; *H'ernz* l. c. t. II. n. 118. 119. Cfr. quoque Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 127.: « *Qui confirmati non sunt, neque ad sacramentum ordinis ab Episcopo neque ad sacramentum matrimonii a parochis admittantur* ».

(91) S. C. Ep. et Reg. 25. Apr. 1860. ad 5.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 328.; Conc. prov. Neogranat. (a. 1868.) in Collect. t. VI. col. 503.; *Battandier* p. 57.

735. Ritus confirmationis sunt:

I. Ut *Materia remota* requiritur *chrisma* i. e. oleum olivarum balsamo commixtum (92) ab Episcopo benedictum; quod si defuerit *oleum* vel *balsamum* oleo olivarum admixtum (93) vel *benedictio* Episcopi (94), invalida est confirmationis administratio.

II. *Materia proxima* confirmationis est *unctio chrismate* in fronte confirmandi in modum crucis *manu* ministri facta. Quare

(92) Innoc. IV. Const. « *Sub catholicae* » 6. Mart. 1254.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. VII. de conf. can. 2.; Collect. Lac. t. II. col. 544. (Bened. XIV.) 29. 113. sq.; Catech. Rom. P. II. cap. 3. n. 6.; *Pesch* l. c. n. 502. sq.; *Devoti* l. c. § 39.; *Schanz* l. c. p. 293. sq.

(93) S. C. C. 4. Apr. 1693. iunct. *Ferraris* l. c. v. Confirmatio art. 1. n. 5. sq. Cui doctrinae non obstat cap. 1. X. de sacr. non iter. I. 16., ut tenent *Schmalzgr.* l. I. t. 15. n. 4. et t. 16. n. 3. alique, qui putant illo capite Innocentium III. declarasse unctionem solo oleo, non chrismate factam ut validam confirmationem esse habendam. Cfr. *Fagnan.* in cap. 1. X. I. 16. n. 53.; *Pirhing* l. I. t. 16. n. 3.; *Reiffenstuel* l. t. 16. n. 18. sq.; *Hinschius* l. c. p. 59. sq.

(94) Innoc. I. ad Decent. Eugub. a. 416. in c. 119. D. IV. de cons.; S. C. de Prop. F. 4. Maii 1774. in cit. Collectan. n. 666.; *Katholik* (a. 1885.) t. I. p. 593. sq. t. II. p. 227. sq. (de histor. bened. sacr. oleor.); *Schanz* l. c. p. 301. sq.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 79. sq. (de consecratione chrismatis Patriarchae reservata); *Bened. XIV.*, De Synod. dioeces. l. VII. cap. 8. n. 1. sq. iunct. *Schmalzgr.* l. I. t. 15. n. 5.; ubi examinant controversiam dogmaticam, num R. Pontifex simplici presbytero non solum administrationem confirmationis chrismate ab Episcopo benedicto, sed etiam ipsam benedictionem chrismatis committere possit. Profecto ex disciplina nunc vigente R. Pontifices simplicibus presbyteris *hanc* facultatem benedicendi chrisma concedere non *solent* (cfr. *Bened. XIV.* l. c. n. 2.), et *Episcopi* ne valide quidem dare possunt. Quodsi sola natura rei spectetur, quoad ius R. Pontificis in utramque partem possunt asferri rationes. Nam Christus Dominus ita *potuit* hoc sacramentum instituere, ut facultatem valide benedicendi chrisma *unice* alligaret *ordini episcopali* (cfr. *Schmalzgr.* l. c.), at etiam *potuit hac in re* R. Pontifici eandem potestatem concedere, quam pro administratione confirmationis et benedictione olei infirmorum eidem permisit. Quid Christus Dominus *de facto* instituerit, *ex traditione* est eruendum. Quare cum practicus usus huius iuris pontificii saltem in nonnullis casibus a *Benedict. XIV.* l. c. n. 1. allegatis videatur esse satis probatus, et aliunde ex natura rei *limitatio* potestatis R. Pontificis nullo solido argumento demonstretur, imo ex analogia et paritate potius refutetur, magis fundata videtur sententia *affirmans* huiusmodi ius Rom. Pontificum. Cfr. *Zech* l. c. § 211. not. 10.

nec *sola* (95) impositio manuum nec *sola* chrismatio (96), est sufficiens materia proxima validae confirmationis, sed chrismatio cum impositione manus *coniuncta* (97).

III. *Forma* in Ecclesia latina sunt verba: « *Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti* »; in Ecclesiis vero orientalibus verba quoad substantiam aequivalentia in legitimis libris liturgicis contenta (98).

IV. *Caeremoniae accidentales* quamvis ad valorem huius sacramenti non requirantur v. g. prima impositio manuum cum oratione *ante* unctionem (99), tamen religiose sunt servan-

(95) *Scherer* l. c. p. 70. not. 10. ex Act. Apost. VIII. 17. et cap. un. § 7. X. de sacr. unct. I. 15. deducit in *impositione manuum* reperiri essentiam confirmationis atque ob c. 1. X. de sacr. I. 16. existimat *chrismationem* ad valorem confirmationis non esse necessariam. At neutra sententia sustineri atque ex textibus allegatis colligi potest. Cfr. Bened. XIV. Const. « *Ex quo primum* » 1. Mart. 1756. §§ 50. 51. 52.; *Pesch* l. c. n. 510. sq. 519. sq.; *Zech* l. c. § 206.

(96) S. C. Inq. 12. Ian. 1885. et S. C. de Prop. F. 5. Iul. 1886. in cit. Collect. n. 679., ubi confirmatio Graecorum dicitur *sub conditione* repetenda, si *pennicillum* reperiatur adhibitum fuisse. Qui rigor difficulter intelligeretur, si *sola* unctio chrismatis certo sufficeret; nam v. g. unctio olei in extremae unctionis sacramento cum instrumento fieri potest. Cfr. quoque *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 92. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 10. n. 9. (de perversa interpretatione impositionis manuum in sacra ordinatione).

(97) Cap. unic. § 7. de sacr. unct. I. 15.; cap. 4. X. de consuet. I. 4.; Innocent. IV. Const. « *Sub catholicae* » 6. Mart. 1254.; confess. fidei Michael. Palaeologi in Conc. Lugd. II. a. 1274. oblata apud *Denzinger* l. c. n. 388; Decret. pro Armen.; *Benedict. XIV.* cit. Const. « *Ex quo primum* » l. c.; Synod. Sciarf. Syror. (a. 1888.) p. 78.: « *Materia proxima sacramenti confirmationis est unctio chrismatis in fronte cum manus impositione* ».

(98) Decret. pro Armen.; c. 95. Conc. Trullan. (a. 692.) iunct. *Hefele* l. c. t. II. p. 26. et t. III. p. 342., unde constat can. 7. Concilio Constant. I. (a. 381.) vulgo attributum non esse authenticum; Collect. Lac. t. II. col. 29. 123. sq. 544.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 78. sq.; *Pesch* l. c. n. 521. sq.; *Schanz* l. c. p. 303. sq.; *Ferraris* l. c. n. 18. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 95.

(99) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 19. n. 17.; Conc. prov. Remens. (a. 1849.) in Collect. Lac. t. IV. col. 115.; *Schanz* l. c. p. 300. sq.

dae (100). Quoad *locum* et *tempus* hoc sacramentum *minus solemmniter* sive privatim quocunque die, hora et loco, ex causa ad arbitrium Episcopi conferri potest; at solemmniter *in ecclesiis* et praeterea servatis rubricis praesertim de vestibus pontificalibus v. g. saltem quotannis tempore visitationis episcopalis et festis Pentecostes in ecclesia cathedrali est administrandum (101).

Patrinus ex antiqua Ecclesiae disciplina nunc quoque est adhibendus (102), qui saltem manu dextera super humerum dexterum posita confirmandum etiam adultum *teneat* (103); sed *unus* tantum sit oportet pro uno vel duobus, non pro pluribus, nisi aliter necessitas suadeat arbitrio Episcopi (104); praeterea debet esse eiusdem sexus atque confirmandus et a patrino baptismi distinctus, nisi cogant necessitas vel ritus, et insuper alias idoneus (105). Quare nullus in confirmatione admittendus est ut patrinus in ipso baptismo ab officio patrini exclusus, non rite designatus, nondum confirmatus (106), minor quatuordecim annis, nec pater aut mater aut maritus vel uxor confirmandi, nullus

(100) Collectan. S. C. de Prop. F. n. 665. 666. 685. sq.

(101) Pontif. Rom. tit. de confirm.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 686. 687. 693.; S. C. C. 18. Iul. 1699. apud *Richt.* l. c. p. 47. n. 3.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 515.; Collect. Lac. v. Confirmatio, v. g. Conc. prov. Firman. (a. 1726.) t. I. col. 604., Conc. prov. Colon. (a. 1860.) t. V. col. 313., Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.) t. VI. col. 13. Cfr. de paschate et pentecoste i. e. de antiquis temporibus confirmationis: Conc. Germanic. (a. 742.) c. 3.; Synod. Paris. (a. 829.) lib. I. c. 33. = c. 7. D. V. de cons.

(102) *Kraus* l. c. v. v. Firmung n. 11. Taufe n. 4.; *Devoti* l. c. § 42.; Pontif. Rom. l. c. iunct. Instr. S. Inq. m. Iul. a. 1888., ubi casus necessitatis pariter excipitur.

(103) S. R. C. 24. Sept. 1749. ad 6. (1.).

(104) Cfr. c. 101. D. IV. de cons.; Pontif. Rom. l. c.; S. C. C. 12. Iul. 1823. apud *Richter* l. c. p. 47. n. 2.; cit. Instr. S. C. Inq. m. Iul. 1888.

(105) Cfr. c. 100. D. IV. de cons.; Pontif. Rom. l. c.; S. C. C. 16. Febr. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVI. p. 537. sq.; S. C. Inq. 16. Iunii 1884. in cit. Collect. n. 696. et cit. Instr. S. C. Inq.; Synod. Sciarf. Syr. (a. 1888.) p. 79.: « *Patrinus, cum sacramentum chrismatis confertur, debet esse idem ac patrinus baptismi* ».

(106) Cfr. c. 103. D. IV. de cons.; Pontif. Rom. l. c. — Praeterea S. C. C. 16. Iun. 1654. et cit. Conc. plen. Amer. lat. n. 517. et *Sanchez*, De s. matrim. sacram. l. VII. disp. 60. n. 20. aliique auctores tenent patrinum non confirmatum non contrahere cognationem spirituales.

quoque excommunicatus, interdictus vel gravioribus facinoribus alligatus sive quicumque publicus peccator aut christianae fidei rudimentis non edoctus. De *viris regularibus* et monialibus et clericis saecularibus idem valet, quod supra h. tit. not. 58. est expositum (107). Sacerdos si ex indulto apostolico administret sacramentum confirmationis, nunquam simul potest agere patrimum (108); *Episcopus* vero confirmans, qui in aliquo casu vellet assumere officium patrini erga *confirmandum*, huiusmodi munus gerere deberet per procuratorem (109).

Finita confirmatione *nomina* confirmatorum (110), parentum, patrinatorum a parochis iuxta formam in Rituali Romano i. f. et statutis particularibus praescriptam in proprio libro, cui *fides publica* convenit, sunt describenda, ut authentice susceptio confirmationis constet et *facile probari* possit (111).

736. **Effectus** confirmationis praeter gratiae sanctificationis augmentum aliaque dona (112) est *impressio characteris*, unde hoc quoque sacramentum certo valideque collatum *reiterari* nequit; secus dicendum, si collatio fuit *certo invalida* (113). Quodsi *probabile dubium* sit de facto vel valore administratae confirmationis, *sub conditione* quidem reiteratio fieri *potest*, at non *debet* (114), nisi quis forte ad primam tonsuram et ordines sit promovendus (115).

(107) S. C. Inq. 3. Sept. 1671. in cit. Collect. n. 688.

(108) S. C. de Prop. F. 21. Sept. 1843. in cit. Collect. n. 691.

(109) S. R. C. 14. Iun. 1873. ad 3.; cit. Conc. plen. Am. lat. n. 517.

(110) Confirmandi tempore confirmationis, quando Episcopus dicit: « *N. te signo crucis etc.* », praeter nomen suum baptismale possunt nomen alius Sancti sibi imponi curare. Cfr. S. R. C. 20. Sept. 1749. ad 7. (2.) et cit. Instr. S. C. Inq. m. Iul. 1888.; c. 115. Conc. Trevir. (a. 1310.).

(111) Collect. Lac. t. I. col. 72. t. IV. col. 989. t. VI. col. 13. Cfr. quoque de alia probatione confirmationis per iuramentum, quo promovendus ad primam tonsuram et ordines sacros coram Episcopo attestatur, *se reminisci* sibi confirmationis sacramentum fuisse collatum: S. C. C. in caus. Interamn. 6. Maii 1617. apud Giraldis, Expos. iur. pont. P. II. sect. 91.

(112) *Pesch* l. c. n. 530. sq.

(113) Cfr. c. 8. 9. D. V. de cons.; Conc. Trid. Sess. VII. de sacram. in gen. can. 9.; Pontif. Rom. l. c.; S. C. Inq. 3. Iul. 1853. in cit. Collect. n. 674.; Instr. S. C. Inq. m. Iul. 1888.

(114) Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 3.; text. cit. in not. 115. h. tit.

(115) S. C. Inq. 16. Mart. 1872. 1. Apr. 1879. 14. Ian. 1885. et

Denique confirmatione omnes fideles efficiuntur « *pleni christiani* » (116) neque amplius ob defectum fidei confirmatae prohibentur a *prima tonsura* et *ordinibus* suscipiendis vel ab ingressu in statum *religiosum* (117); porro inducitur *cognatio spiritualis*, qua certae personae a valido matrimonio inter se contrahendo impediuntur (118).

TITULUS XXVII.

DE SACRAMENTO EUCHARISTIAE.

(Lib. III. tit. 41. de celebr. miss. et *sacramento eucharistiae* (1), tit. 44. de custod. eucharist.)

737. **Fontes:** Decret. Grat. c. 1. sq. D. I. de cons.; c. 13. sq. D. V. de cons.; alii fontes cit. h. tom. III. n. 524. — Bened. XIV. Const. « *Certiores effecti* » 13. Nov. 1742., Const. « *Quadam* » 24. Mart. 1756.

Scriptores: Comment. Iur. Decret. in cit. tit. — *Zech*, De iure rer. eccl. sect. 2. tit. 4. de euchar. sacram.; *Devoti*, Inst. canon. l. II. t. 2. sect. 3. de eucharistia; *Hinschius*, Syst. d. k. K. t. IV. p. 63. sq. — *Gasparri*, De sanctiss. euchar. n. 1066. sq. de sanctiss. commun.; alii scriptores cit. h. t. III. n. 524. et theologi l. c. not. 5.; *Ferraris*, Bibl. v. Communio; *Maier*, D. liturg. Behandl. d. Allerh.; Kirchenlex. v. v. Altarsakr., Communion. — *Thomassin*, Vet. et nov. Eccl. disc. P. I. l. 2. cap. 83. n. 6. sq.; *Duchesne*, Les origines du culte chrétien p. 303. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Communicanten, Communion, Eucharistie; *Corblet*, Histoire... du sacr. de l'Euchar.; *Hoffmann*, Gesch. d. Laienkommunion.

Praenotiones.

738. I. **Connexio materiae.** Fideles postquam renati per baptismum atque confirmati chrismate salutis facti sunt « *pleni christiani* », optimo iure etiam ad sacram communionem ad-

S. C. de Prop. F. 5. Iul. 1886. in cit. Collectan. n. 676. 677. 679. 680.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 127.

(116) Cfr. c. 1. D. V. de cons. (cap. Pseudoisidor.).

(117) Cfr. supra h. tit. not. 90. 91.

(118) Cap. 1. § 1. de cogn. spirit. IV. 3. in Sext. iunct. Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 2. de ref. matr.; S. C. C. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 266. n. 105. sq.; Collectan. S. C. de Prop. F. n. 1248. sq.; S. C. C. 11. Iunii 1881. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 411. sq.

(1) Cfr. de *sacrificio* Missae: *Wernz* l. c. tom. III. n. 524. sq.

mittuntur. Idcirco ex antiqua Ecclesiae praxi non solum adultis, sed haud raro etiam parvulis immediate post baptismum et confirmationem sacramentum quoque eucharistiae fuit administratum (2). Ordo igitur *logicus* congruit ordini *historico*, si post disputationem de baptismo et confirmatione disseratur de sacramento eucharistiae, quatenus spectat ad ius ecclesiasticum.

II. **Definitio.** Sacramentum *eucharistiae* est sacramentum corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis et vini ad spiritualem animae refectionem sive alimoniam a Christo Domino institutum (3).

III. **Divisio.** Communio eucharistica (4) distinguitur:

a) In *sacramentalem* et *spiritualem* (5). Illa consistit in vera et reali receptione sacrosancti eucharistiae sacramenti; haec est *desiderium* recipiendi eucharistiam sive Christum sub speciebus sacramentalibus ex *viva* fide procedens.

b) Communio vero *sacramentalis* subdividitur in *simplicem* sive ordinariam et in *viaticum*, in *praescriptam* sive ex lege ecclesiastica vel regula impositam v. g. com. paschal. et in *liberam*, in *solemnem* vel publicam et *privatam*, in communionem *intra Missam* vel in *ecclesia* et *extra Missam* vel *ecclesiam* receptam. Quae subdivisiones praesertim in disputationibus *canonicis* haud raro usum habent practicum.

IV. **Notae historicae.** Quae *revelatio divina* de eucharistia nobis manifestavit, id theologi dogmatici in propria pro-

(2) *Duchesne* l. c. p. 308. sq.; Synod. Sciart. (a. 1888.) p. 76. sq.; Collect. Lac. t. II. col. 29. sq. 120. 200. sq. 414. 442. 509.

(3) Cap. 1. § 3. X. de summ. Trin. I. 1.; Conc. Trid. Sess. XIII. XXI. XXII.; Catech. Rom. P. II. c. 4. n. 1. sq. De nominibus, existentia, essentia, partibus constitutivis, unitate sacramenti eucharistiae consulendi sunt theologi v. g. *Franzelin*, De s. euchar. sacram.; *Pesch* l. c. t. VI. n. 750. sq. 785.; *Schanz* l. c. p. 318. sq.

(4) Praeter communionem *eucharisticam*, quae per excellentiam vocatur *communio* (*κοινωνία*), aliae quoque in foro ecclesiastico distinguuntur *communiones* haud raro addito nomine magis declaratae v. g. *communio clericalis*, *communio laica*, *communio peregrina*. Cfr. can. 1. 28. Conc. Illiberit. (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 155. 167.; *Kober*, D. Suspens. p. 8. sq., D. Deposit. p. 41. sq. 56. sq.

(5) Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 8. (de usu admirabilis huius sacramenti); *Gasparri* l. c. n. 1067.; *Pesch* l. c. n. 826.

vincia colligunt ex sacra scriptura et traditione divina et explicant disquisitionibus speculativis. At non pauca in sacrosancto eucharistiae sacramento sunt attendenda, quae nequaquam nituntur *revelatione Christi iureque divino*, sed *legibus disciplinaribus Ecclesiae* vicissitudinibus et mutationi obnoxiiis. Quare etiam de eucharistiae sacramento amplius patet campus disputationibus *historicis* et *canonicis*. Cuius rei exemplum est imprimis ipsa *materia remota* eucharistiae. Quamvis enim negari non possit *panem triticeum* esse materiam huius sacramenti, tamen non levis est varietas *disciplinae* antiquae et novae de pane *azymo* et *fermentato* (6). Neque dubium existit, quin vino admisceri possit et debeat *modicissima* pars aquae; at illa admixtio ex antiquissima traditione nititur *lege mere ecclesiastica* (7). *Verba quoque formae* etsi in *substantialibus* sunt certa

(6) Cfr. c. 23. Conc. Hippon. (a. 393.); c. 4. Conc. Aurel. IV. (a. 541.); c. 2. Conc. Bracar. (a. 675.); cap. 5. epist. Leon. IX. ad Michael. Cer. et Leon. Acrid. iunct. *Hefele* l. c. t. IV. p. 766. sq.; c. 1.-3. D. II. de cons.; cap. 1. § 3. X. de sum. Trin. I. 1.; cap. 6. § 1. X. de celebr. III. 41. (Innoc. III. a. 1202.); Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 4.; Collect. Lac. t. II. col. 30. sq. 187. sq. 191. sq. 502.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 85. sq.; *Devoti* l. c. § 44. not. 2. Qua in re dubium solidum moveri nequit contra opinionem, quae tenet Christum Dominum in ultima coena consecrasse panem *azymum*. Cfr. Matth. XXVI. 17.; Marc. XIV. 12.; Luc. XXII. 7. Quare iam exinde vigens praxis Ecclesiae latinae consecrandi panem azymum optime commendatur. Neque quidquam mirum est, quod Latini saepe non contradicentibus ipsis Graecis in favorem suae disciplinae provocarint ad traditionem apostolicam. Quodsi doctores quidam scholastici putarunt Ecclesiam ab initio adhibuisse panem azymum, deinde contra errores Ebionitarum introduxisse usum panis fermentati atque illa haeresi extincta denuo rediisse ad antiquam disciplinam, huiusmodi opinio, ut recte monet *Devoti* l. c., « *nullum habet idoneum fundamentum* » neque documentis historicis comprobatur. Ex tribus sententiis de antiqua praxi ecclesiae occidentalis omnino improbabilis est opinio *Sirmondi* scl. Latinos usque ad saeculum nonum consecrasse panem *fermentatum*. Bona quoque modum excedere videtur, si tenet Latinos *utrumque* panem *promiscue* et *licite* adhibuisse. Praeferenda igitur est sententia *Mabilionii*, qui stat pro perpetuo et *ordinario* usu azymorum apud Latinos et praesertim in Ecclesia Romana.

(7) Cfr. cit. text. in not. 6. h. tit.; cap. 13. X. de celebr. III. 41.; Conc. Trid. Sess. XXII. doctr. cap. 7. can. 9.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 192. sq., ubi tantum heterodoxi qui-

iureque divino definita, tamen *in accidentalibus* admittunt varietatem pro diversitate rituum, qui ex *praecepto Ecclesiae* nec per diminutionem vel additionem vel qualemcumque mutationem sunt violandi (8). Quodsi iure divino nequaquam est praescripta communio sub *utraque specie*, documenta historica magnam suppeditant varietatem *disciplinae* in sumenda eucharistiae *sub una* vel sub *utraque specie* (9).

Similiter de ministro *conficiendae* eucharistiae capaci nonnisi per errores dogmaticos potuit induci varietas (10); at nihil obstabat, quominus Ecclesia pro diversitate temporum magis minusve extenderet *iūs licitae distributionis* sacrae communionis (11).

dam Armenii commemorantur, « *qui vinum purum sine aqua offerunt* »; at iam Conc. Trull. (a. 692.) c. 32. Armeniis sub poena depositionis hanc praxim prohibuerat; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 88. sq.; *Devoti* l. c. § 45.

(8) Cap. 6. pr. X. de celebr. III. 41.; Decret. pro Armen. iunct. *Hefele* l. c. t. VII. p. 728. 733. 736. 740. sq.; Pii VII. Const. « *Adorabile* » 8. Maii 1822.; Collect. Lac. t. II. col. 196. sq. 439. sq. 584.; cit. Synod. Sciarf. p. 89. sq.; *Devoti* l. c. § 46.

(9) Primis saeculis fideles regulariter sub utraque specie sacram communionem receperunt. Qui mos optimo iure severe fuit inculcatus contra Manichaeos, qui ob suas haereticas doctrinas communionem etiam sub specie vini repudiarunt. Cfr. Gelas. I. in c. 12. D. II. de cons. Ex saeculo duodecimo invaluit praxis in Ecclesia latina sub sola specie *panis* fidelibus administrandi sacramentum eucharistiae. Cum saeculo decimo quarto orti essent errores Wicleffii et Hussii, Ecclesia in Concilio Constantiensi Sess. XIII. 15. Iun. 1415. morem receptum per modum *legis* praescripsit atque errores dogmaticos huic praxi oppositos condemnavit. Cfr. *Hefele* l. c. t. VII. p. 173. sq. 143. Concilium quoque Tridentinum Sess. XXI. doctr. cap. 1. 2. can. 1. 2. 3. reiectis erroribus pseudoreformatorum eandem disciplinam ratam habuit, qua Ecclesia *occidentalis* etiam nunc utitur. At pleraeque Ecclesiae *orientales* (non omnes) salva fide antiquum morem communicandi sub utraque specie usque ad nostram aetatem retinuerunt. Cfr. Collect. Lac. t. II. col. 199. sq. 206. § 13.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 95. sq.; *Heuser* in Kirchenlex. v. Communion n. V. VI.; *Gasparri* l. c. n. 1175. sq.; *Devoti* l. c. § 51. not. 7.

(10) Cfr. c. 15. Illiber. (a. 300.-306.); c. 18. Conc. Nicaen. (a. 325.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 213. sq. 423. sq.

(11) *Tertullian.*, Ad uxorem cap. 2.; *S. Cypr.*, De lapsis cap. 26.; *Eusebius*, Histor. eccles. l. VI. cap. 44.; Innocent. I. ad Decent. Eugub. Episc. cap. 5.; c. 38. stat. Eccles. antiq.; c. 58. Conc. Trull. (a. 692.); c. 29. t. II. de cons.; Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 270. sq. 198., quae docet in Ecclesia orientali diaconis amplio-

Denique salvis praeceptis *divinis* de *obligatione* ad recipiendam sacram communionem, non levis existit varietas disciplinae circa practicam observantiam et obligationem ex praecepto *ecclesiastico* suscipiendi sacramentum eucharistiae. Nam primis temporibus religionis christianae fideles, qui sacrificio Missae intererant, etiam eucharistiam accipiebant. Inde orta est praxis quotidie aut saltem ter vel quater in hebdomada scl. die dominica, feria IV. et VI., et etiam sabbato ad sacram mensam accedendi, si singulis diebus Missa fuit celebrata (12). At refrigerante christianorum caritate frequens illa communio in praxi cessavit. Quare fideles *legibus ecclesiasticis* fuerunt adacti, ut saltem ter in anno scl. in natali Domini, in paschate, in pentecoste acciperent eucharistiae sacramentum (13). Postea Innocentius III. in Concilio Lateranensi IV. (a. 1215.) illam obligationem ita reduxit, ut omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenisset, « *ad minus in pascha* » eucharistiae sacramentum reverenter susciperet (14). Cum Eugen. IV. Const. « *Fide digna* » 8. Iul. 1440. tempus paschale accuratius definivisset, Patres Tridentini Sess. XIII. doctr. can. 9. decretum Concilii Lateranensis IV. denuo confirmarunt. Qua disciplina etiam nunc in Ecclesia latina utimur, a qua Ecclesiae orientales non solent esse alienae. Imo Synodus Montis Libani (a. 1736.) statuerat, ut fideles praeter pascha etiam in natali Domini et in festo SS. Petri et Pauli *tenerentur* (sed sine poena interdicti, ut in paschate) recipere sacram communionem (15).

De subiecto ex iure divino *capaci* ad eucharistiae sacramen-

competere facultatem distribuendi eucharistiam, quam in Ecclesia occidentali, ubi id nonnisi ex necessitate et legitimo mandato sit permissum; *Schanz* l. c. p. 418. sq.

(12) Act. Apost. II. 46.; *Tertullian.*, De orat. cap. 19., De idol. cap. 7.; S. Cyprian. in epist. 58.; c. 10. Apost. iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 803.; c. 2. Conc. Antioch. (a. 341.); S. *Basil.* in epist. (93.) ad Caesariam; S. *Hieronym.* in epist. 30. 52. 54. Cfr. *Devoti* l. c. § 50.; *Heuser* l. c. n. VII.; *Schanz* l. c. p. 420. sq.

(13) Cfr. c. 18. Conc. Agath. (a. 506.) = c. 19. D. II. de cons.; cap. 50. Conc. Turon. (a. 813.); c. 13. Conc. Tolosan. (a. 1229.); c. 29. Conc. Albien. (a. 1254.); c. 6. Conc. Tarracon. (a. 1317.).

(14) Cap. 12. X. de poenit. V. 38. = cap. 21. Conc. Later. IV. (a. 1215.)

(15) Collect. Lac. t. II. col. 221. sq. 224.

tum inter Ecclesiam latinam et orientalem non fuit dissidium. Hinc primis saeculis apud Latinos et Graecos vigeat consuetudo etiam infantibus statim post baptismum et confirmationem concedendi eucharistiam (16); item parvuli quoque innocentes tum in Oriente tum in Occidente participes facti sunt eucharistiae, si multae supererant particulae eucharisticae (17). A qua praxi Latini certe iam saeculo duodecimo recedere coeperunt et multo magis ex saeculo decimo tertio (18); Graeci vero quamvis diutius communionem infantium retinerent, tamen paulatim *magna ex parte* etiam ex iuris dispositione v. g. in Italia, apud Maronitas, Syros secuti sunt disciplinam Ecclesiae Romanae (19).

Christus Dominus, qui Apostolis *non ieiunis* distribuit sacram communionem, sane nullum dedit praeceptum divinum a solis fidelibus ieiunis digne et reverenter eucharistiam esse sumendam neque Ecclesiae negavit potestatem stabiliendi legem *ordinariam* ieiunii ante sacram communionem. Quae lex ieiunii haud sine fundamento ad apostolicam institutionem et traditionem revocatur; at exemplum Christi Domini in ultima coena effecit, ut praeter casus etiam nunc ab illa lege ieiunii exceptos alii quoque admitterentur. Qua ratione v. g. in ecclesiis quibusdam saltem *feria quinta* hebdomadae maioris eucharistia a fidelibus *non ieiunis* sumi consuevit (20). *Infantes* quoque, qui-

(16) *S. Cyprian.*, De lapsis cap. 25.; Innoc. I. (a. 417.) in epist. ad Conc. Milevit.; *Devoti* l. c. § 48.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VII. cap. 12. n. 1.

(17) Cfr. c. 6. Conc. Matiscon. II. (a. 585.); cap. 19. Conc. Turon. (a. 813.); Conc. Trid. Sess. XXI. doctr. cap. 4.

(18) Cfr. c. 3. Conc. Trevir. (a. 1227.); c. 5. Synod. Burdig. (a. 1255.); Conc. Trid. l. c.

(19) Cfr. respons. Armenior. (a. 1342.) ad 58. iunct. *Hefele* l. c. t. VI. p. 653. sq.; S. C. de Prop. F. 5. Apr. 1729. in Collect. Lac. t. II. col. 442.; S. C. Inquis. 14. Iun. 1741. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 713.; *Bened. XIV.* Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 2. VII.; Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 120. 200. sq. 414. iunct. 29. sq.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 91. sq.

(20) Cfr. c. 28. Conc. Hippon. (a. 393.) = c. 49. D. II. de cons.; c. 54. D. II. de cons. (S. August.); cit. c. 6. Conc. Matic. II. (a. 585.); *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 8. n. 10.; *Dèvoti* l. c. § 49. Cfr. c. 13. Conc. Nicaen. (a. 325.) de viatico iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 417.

bus ex antiqua consuetudine sacramentum eucharistiae fuit administratum, rigido ieiunio non erant subiiciendi (21). Quae consuetudines singulares iam pridem in desuetudinem abierunt novisque Ecclesiae legibus omnino sunt abrogatae (22).

Disquisitiones historicae de *ritibus formisque accidentalibus, loco et tempore* distributionis sacrae communionis etsi in non paucis demonstrant congruentiam disciplinae antiquae et novae v. g. in ordine externo sive praecedentia personarum (23), quoad locum clericis (ad altare) et laicis (extra chorum) praescriptum (24), tamen etiam suggerunt praxes iam diu antiquatas vel saltem non leviter immutatas. V. g. sacra eucharistiae particula trahebatur in communicantis fidelis *manum*, quae a mulieribus saltem in Occidente fuit *lineteolo* tegenda (25); Latini nunc regulariter utuntur forma *deprecativa* Ecclesiae Romanae: Corpus D. N. etc., quae aliquantulum discrepat ab antiquiore formula: Corpus (sanguis) Christi. Amen (26). Porro in Ecclesia Rom. certe iam saeculo nono in *parasceve* Domini nemo sacram communionem recipere potuit, ut testatur *Amalarius*, De eccles. off. l. I. c. 15., in aliis vero regionibus etiam post saeculum nonum vigeat contraria praxis (27). At cum ex saeculo decimo tertio magis di-

(21) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 8. n. 4.; cit. c. 6. Conc. Matic. II. (a. 585.) de *parvulis* a ieiunio *non* exceptis.

(22) Nicolaus I. in resp. ad consulta Bulgar. (a. 866.) n. 65.; Conc. Constant. Sess. XIII. 15. Iun. 1415. iunct. *Hefele* l. c. t. VII. p. 173. sq.

(23) Cfr. c. 18. Conc. Nicaen. (a. 325.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 423. sq.

(24) Cfr. c. 4. Conc. Turon. (a. 567.); c. 18. Conc. Tolet. IV. (a. 633.); c. 69. Conc. Trull. (a. 692.) iunct. *Theodoret.*, Histor. eccl. l. V. cap. 18. et *Hefele* l. c. t. III. p. 339. not. 2.; cap. 1. X. de vit. III. 1. iunct. Rit. Rom. (de sacram. euchar., ordo ministr. sacr. com.); *Devoti* l. c. § 51. not. 3.

(25) *S. Cyprian.*, De lapsis cap. 25. 26.; *S. Cyrill. Hier.* in catech. 21. 23.; c. 36. 42. Conc. Antissiodor. (a. 585.); c. 101. Conc. Trullan. (a. 692.); c. 2. Conc. Rothomag. (c. a. 650.-880.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 96. sq.; Synod. Cordub. (a. 839.) contra Casianos volentes eucharistiam propria manu recipere iunct. *Hefele* l. c. t. IV. p. 99.; *Devoti* l. c. § 51. not. 6.

(26) *Euseb.*, Histor. eccl. l. VI. cap. 43.; c. 2. cit. Conc. Rothomag.; *Devoti* l. c. § 51. not. 1.

(27) Capit. *Theodulphi* Ep. Aurel. cap. 41.; *Thomassin.* l. c. P. I. l. 2. cap. 83. n. 6.; *Muehlbauer*, Decr. auth. C. S. R. t. III. p. 564. sq.;

vulgaretur disciplina mane *extra Missam* fidelibus bene valentibus concedendi sacram communionem, distributio eucharistiae in *domibus privatis* in dies ad angustiores limites redacta est (28).

§ 1. DE MINISTRO ET SUBIECTO SACRAE COMMUNIONIS.

739. I. **Capax minister** sacramentum eucharistiae *conficiendi* est *solus* sacerdos, qui rite fuerit ordinatus (29). Pariter solus sacerdos, qui Missam celebrans seipsum communicat, vi ordinationis presbyteralis ex iure divino habet *principalem* et ordinariam *potestatem ordinis* ad *distribuendam* sive ministrandam *etiam aliis* omnibus fidelibus sacram communionem (30). *Diaconus* quoque vi ordinationis diaconalis consequitur potestatem quandam distribuendi eucharistiam, sed *secundario* tanquam *minister* sacerdotis ex eiusdem commissione (31). Alii *inferiores clerici* vi *suae ordinationis* potestatem dispensandi eucharistiam non obtinent multoque minus laici vel feminae omni ordinatione carentes (32).

II. Quae potestas *ordinis* ad *distribuendam* eucharistiam cum quoad **legitimum exercitium iurisdictioni ecclesiasticae** sit sub-

(28) *S. Cypr.*, De lapsis cap. 26.; *S. Basil.* in ep. (93.) ad Caesariam; c. 14. Conc. Tolet. (a. 400.); Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. VII.; *Schanz* l. c. p. 419.

(29) Cfr. c. 18. Conc. Nicaen. (a. 325.); c. 15. Conc. Arelat. (a. 314.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 213. sq. 423. sq.; cap. 1. §. 3. X. de sum. Trinit. I. 1. (Conc. Later. IV. a. 1215.); Collect. Lac. t. II. col. 197. sq.; *Schmalzgr.* l. III. t. 41. n. 10.

(30) Cfr. c. 18. Conc. Nicaen. (a. 325.); Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 8.; *Suarez*, De eucharistia disp. 72. (38.) sect. 1. n. 1. sq. 4. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1068.; *Hefele* l. c. p. 425. sq.

(31) Stat. Eccl. antiq. c. 38.; c. 15. Conc. Arelat. II. (a. 443.-452.); Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 271. iunct. col. 198.; *Suarez* l. c. n. 2. 6. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1079.; *Wernz* l. c. t. II. n. 137. 159. not. 16.

(32) Cfr. c. 25. Conc. Laodic. (a. 343.-381.) = c. 16. D. 93. iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 766.; *Gasparri* l. c. n. 1080.; *Wernz* l. c. — Quodsi *Hinschius* l. c. t. IV. p. 64. « non solum clericis, sed etiam laicis » dicit competere habilitatem administrandi sacram eucharistiam, non satis distinguit ministrum *publicum* vi ordinationis specialiter *consecratum* a simplice mandatario vel portatore huius permanentis sacramenti in casu necessitatis. Cfr. *Suarez* l. c. n. 3. 6. sq. 10.; *Pesch* l. c. t. VI. n. 229.; *Wernz* l. c.

iecta, ex statuto Ecclesiae *licite* et *ordinarie* exerceri potest a solis *sacerdotibus* in personas sibi *ex officio* (33) sive iure *ordinario* subiectas et ab aliis ex legitima delegatione facultate eorundem Superiorum ecclesiasticorum (34); *extraordinarie* vero etiam in

(33) Cap. 12. X. de poenit. V. 38.; cap. 1. pr. de priv. I. 7. in Clem.; *Suarez* l. c. sect. 2. n. 1. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1070. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 243. sq. Quae potestas competit omnibus *Episcopis* residentialibus, *parochis* aliisque *ex officio* curam animarum exercentibus in territorio sibi assignato etiam quoad extraneos et peregrinos, dummodo aliunde nihil obstat. Cfr. c. 7. Conc. Carthag. (a. 345.-348.) de litteris testimonialibus olim a peregrinis exhibendis. Quare cum ex disciplina vigente fidelibus quoad recipiendam sacram communionem *simplicem* per diversas ecclesias etiam regularium, excepta tamen dominica paschatis (cfr. *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. IX. cap. 16. n. 3. sq.) maxima relicta sit libertas, *competentia exclusiva* parochi restringitur ad communionem *paschalem* et sacram communionem *extra* ecclesiam praesertim per modum *viatici* distribuendam *exceptis* personis, quae saltem hac in re a iurisdictione parochorum eximuntur velut familiares domestici vel pauperes *degentes* in monasteriis vel hospitalibus exemptorum regularium (cfr. cap. 1. § 2. de priv. in Clem.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref., Sess. XXV. cap. 11. de reg.; S. C. C. 25. Ian. 1738. 27. Sept. 1670.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 55. n. 7.) alique privilegiati sive specialibus indultis Sedis Apostolicae vel concessione Episcopi dioecesani v. g. Tertiarii collegialiter viventes; item pueri vel adolescentes, qui educationis et studiorum causa in propriis collegiis regularium exemptorum degunt, iam propter *privilegiarum* apostolicorum *communicationem*. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 1073. sq.; *Piat* l. c. p. 246. sq.

(34) Ex consuetudine nunc universaliter recepta quilibet sacerdos celebrans legitime admissus etiam habet licentiam *in ecclesia* fidelibus *suae Missae* assistentibus dispensandi sacram communionem. Quae licentia nisi speciatim exprimatur, non comprehendit facultatem administrandi eucharistiam *extra* ecclesiam in territorio parochiae praesertim in forma quadam publica et solenni vel per modum viatici praeter casum necessitatis. Quodsi sacerdotes religiosi *praesumunt clericis* vel *laicis* extra casum *necessitatis* sacramentum extremae unctionis aut eucharistiae per *viaticum* ministrare absque parochi *licentia*, ipso facto incurrunt excommunicationem R. Pontifici simpliciter reservatam. Cfr. cit. cap. 1. de priv. in Clem. iunct. Pli IX. Const. « *Apost. Sed.* »; *D'Annibale*, Comment. in Const. *Ap. Sed.* n. 145. sq.; *Hollweck* l. c. p. 334. sq.; *Piat* l. c. p. 249. sq. *Alii* sacerdotes, qui ius parochorum invadunt, profecto peccant, sed hanc *cenсурam* non incurrunt nec alias poenas in iure *expresse* statutas. Denique ex iure communi nunc vigente nequit probari privativa competentia parochorum admittendi pueros et puellas ad *primum* communionem etiam in forma

consueta forma liturgica a *diaconis* rite deputatis in casu *necessitatis* (gravis, non extremae) per licentiam datam a *sacerdote* vel Episcopo ad dispensandam sacram communionem *competente* (35). Quae licentia ad liturgicam eucharistiae distributionem aliis inferioribus clericis etiam in gravi necessitate dari nequit, nisi a Rom. Pontifice; at in casibus *extremae necessitatis* ab ipsa S. C. de Prop. F. 21. Iul. 1841. et probatis doctoribus merito exceptis, pro more antiquo *simplex delatio* eucharistiae per clericos inferiores vel laicos v. g. ad confessores fidei in carcere detentos servatis servandis non est prohibita (36).

Qui ministri ordinarii vel extraordinarii etiam aliunde ex ordinatione idonei, sunt ministri omnino *illegitimi* et ab administranda sacra communione *prohibentur*, si *censura* sint ligati, nisi agatur de viatico infirmo ministrando, et alius sacerdos vel diaconus desit; secus etiam incurrunt irregularitatem (37).

III. **Obligati** ministri ad eucharistiae *dispensationem* sunt omnes sacerdotes, qui ex officio obligantur ad curam animarum velut *Episcopi, parochi, Superiores regulares*, et a quibus fideles *subditi* pro suo iure *rationabiliter* petere possunt administrationem sacramentorum. Reliqui sacerdotes, qui officium curatum non habent, *ex caritate* praesertim in articulo mortis eucharistiam dispensare debent, nisi ex gravi incommodo excusentur (38).

privata. (Cfr. Bouix, De iure regul. t. II. p. 209. sq.; Piat l. c. p. 248.; Scherer l. c. t. II. p. 663. not. 34.); at laudabiles consuetudines iure particulari confirmatae, quae illi parochorum competentiae favent, non sunt temere negligendae nec nimium urgendae. Cfr. S. C. de Prop. F. 6. Iunii 1839. in cit. Collect. n. 727.; Gasparri l. c. n. 1171.

(35) Stat. Eccles. antiq. can. 38. = c. 18. D. 93. iunct. S. R. C. 25. Febr. 1777. 14. Aug. 1858. ad 1.; Schmalzgr. l. c. n. 11. sq.; Gasparri l. c. n. 1079. 1103.; Wernz l. c. t. III. h. tit. not. 11.

(36) Cfr. c. 45. Conc. Paris. (a. 829.); c. 29. D. II. de cons.; c. 7. Conc. Londin. (a. 1138.); Collect. S. C. de Prop. F. n. 728.; Suarez l. c. disp. 72. sect. 1. n. 10.; Gasparri l. c. n. 1080. 1081.; Devoti l. c. § 47. not. 2.

(37) Gasparri l. c. n. 1083.

(38) Bened. XIV., De Synod. dioec. l. XIII. cap. 19. n. 6. sq.; Gasparri l. c. n. 1082. Cfr. quoque Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 551.

740. I. *Subiectum* iure divino *capax* suscipiendi sacramentum eucharistiae est omnis et solus homo viator et baptizatus etiam infans ante usum rationis, inde a nativitate perpetuo amens (39); at nequaquam *catechumenus*, quippe qui sine baptismo reliquorum sacramentorum recipiendorum nondum est *capax* (40), neque fidelis iam *defunctus* (41).

II. *Legitimum* atque *dignum subiectum* eucharistiae est omnis homo iure divino *capax et praeterea* per sufficientem *intentionem* (42) atque immunitatem *animi* a peccato *mortali* (43) et *ieiunium* naturale a media nocte (44) et decentiam *corporis* (45) rite dispositus et speciali lege *ecclesiastica* non *prohibitus* (46). Iusta autem ratione a sacra communione prohibentur omnes *publice* indigni, quales sunt haeretici, schismatici, excommunicati, inter-

(39) Cap. 3. X. de presbyt. non bapt. III. 43.; Conc. Trid. Sess. XXI. doctr. cap. 4. can. 4.; S. C. Inq. 14. Iun. 1741. in Collectan. S. C. de Prop. F. n. 713.; Collect. Lac. t. II. col. 442.; *Lugo* l. c. disp. 13. n. 8. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 14. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1116. sq.

(40) Cit. cap. 3. X. de presbyt.; Decret. pro Armen.; *Lugo* l. c. disp. 13. n. 1. sq.

(41) Cfr. c. 4. Conc. Hippon. (a. 393.); c. 12. Conc. Antissiod. (a. 585.); c. 83. Conc. Trull. (a. 692.) contra abusum mortuis dandi eucharistiam; *Zech* l. c. § 229.

(42) S. C. Inq. 10. Apr. 1861.; in Collect. S. C. de Pr. F. n. 734.; *Gasparri* l. c. n. 1133.

(43) Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 2. 7. can. 5. 11., unde constat reos peccati *mortalis* sibi per *confessionem sacramentalem* debere antea procurare statum gratiae. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 18.; *Gasparri* l. c. n. 440. sq. 1134. 1136. 1162. 1164.; *Hinschius* l. c. IV. p. 74., ubi nimis absolute ante communionem paschalem exigit confessionem atque p. 79. sq. non satis distinguit ius commune a iure particulari.

(44) Cfr. text. cit. h. tit. not. 20. sq.; Rituale Rom., De ss. euchar. sacram. pr.; *Bened.* XIV., De Synod. l. VI. cap. 8. n. 10. sq. 18., ubi refert antiquiora exempla dispensationum, quae Sedi Apostolicae sunt reservatae et ex praxi vigente a S. C. Inq. peti et concedi solent v. g. certis personis infirmis ad sacram *communione* recipiendam, non sacerdotibus pro celebratione *Missae*. Cfr. quoque Bened. XIV. Const. « *Quadam* » 24. Mart. 1756.; *Gasparri* l. c. n. 1127. sq. 425. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 19. sq.

(45) Rituale Rom. l. c., Ordo ministrandi s. com.; S. C. de Prop. F. 18. Oct. 1883. in cit. Collect. n. 742.; *Gasparri* l. c. n. 1132.

(46) Rit. Rom. l. c. pr.; Collect. Lac. t. IV. col. 118.; *Gasparri* l. c. n. 1123. sq.

dicti (47), publici peccatores, nisi de eorum poenitentia et emendatione constet et publico scandalo prius satisfecerint. *Occultos* vero peccatores, si occulte petant, et minister sacramenti nondum emendatos agnoverit, repellat, non autem, si publice petant et sine scandalo ipsos praeterire nequeat. *Amentes* quoque seu phrenetici a sacra communione sunt arcendi, nisi quando lucida habent intervalla et devotionem ostendunt, dum in eo statu manent, et absit indignitatis periculum (48). Denique *infantes* ex vigente disciplina Ecclesiae *latinae* nequeunt admitti ad eucharistiae sacramentum (49).

Scholion. Quae sit dignitas subiecti ad *frequentem* sacram communionem a confessario *indiscriminatim* nec permittendam nec prohibendam, colligendum est ex decr. S. C. C. 12. Februarii. 1679. et S. C. Ep. et Reg. 17. Dec. 1890. atque normis a probatis doctoribus theologiae traditis. Cfr. Conc. plenar. Amer. latin. (a. 1899.) n. 526.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VI. cap. 12. n. 4. sq. 6. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1137. sq.

III. **Obligatum subiectum** ad recipiendam sacram communionem ex *lege divina* saltem aliquoties in vita et in periculo mortis est omnis fidelis baptizatus et adultus praeceptique capax nec iure ecclesiastico prohibitus, ut latius exponunt theologi (50). At ex *lege ecclesiastica* (51) etiam nunc vigente *omnis* utriusque

(47) Cap. 59. X. de sent. excomm. V. 39.; cap. 11. X. de poenit. V. 38.; *Kober*, D. Kirchenb. p. 280. sq.; *Suarez*, De cens. disp. 33. sect. 1. n. 30. sq.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VII. cap. 11. n. 1. sq.

(48) Cfr. c. 76. stat. Eccl. antiq., ad quem provocat Catech. Rom. P. II. cap. 4. n. 69.; Rituale Rom. l. c., De comm. infirmor.; *Suarez* l. c. disp. 69. sect. 2. n. 5. sq.; *Lugo* l. c. disp. 13. n. 24. sq.; *S. Alph.*, Theol. mor. l. VI. n. 302. sq.; *Gasparri* l. c. n. 1124.

(49) Cfr. supra h. tit. not. 16. sq. 19. de praxi Ecclesiae orientalis.

(50) Cfr. c. 13. Conc. Nicaen. (a. 325.) = c. 9. C. XXVI. q. 6.; S. C. de Prop. F. 21. Iul. 1841. in cit. Collect. n. 728.; *Suarez* l. c. disp. 69. sect. 1. sq., ubi sect. 3. n. 2. de obligatione in periculo mortis modestiores proponit assertiones quam non pauci alii theologi; *Lugo* l. c. disp. 16. n. 1. sq. 33. sq.; *Pesch* l. c. p. 807. sq.; *Bened. XIV.*, De Syn. dioec. l. VIII. cap. 11. n. 1. sq.; *Devoti* l. c. § 52.; *Gasparri* l. c. n. 1142. sq. 1147. sq. 1155.

(51) Cap. 12. X. de poenit. V. 38.; Conc. Trid. Sess. XIII. doct. can. 9.; supra h. tit. not. 12. sq.; Rituale Roman. l. c., De comm. paschali.

sexus fidelis postquam ad *annos discretionis* pervenerit (52), *tenetur* suscipere *reverenter* (53) *ad minus* in *pascha* eucharistiae sacramentum, nisi forte de *proprii sacerdotis* consilio ob aliquam rationabilem causam *ad tempus* ab huiusmodi perceptione duxerit abstinendum (54); alioquin et vivens per ferendam sen-

(52) Conc. Trid. Sess. XXI. doctr. cap. 4. can. 4.; S. C. de Prop. F. 12. Ian. 1869. in cit. Collectan. n. 737.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 528. sq. Quae lex ecclesiastica ita intelligenda est, ut *infantes ante* adeptum usum rationis nec possint nec debeant sacram communionem recipere; at postquam ad usum rationis pervenerunt, etiam ipsi obligantur, *dummodo* huius sacramenti sufficientem habeant cognitionem. Id quod attempta sublimitate huius sacramenti plerumque statim post expletum septennium locum non habet. Quare *lex* quaedam *absoluta* et *generalis* statui nequit, sed admissa quadam latitudine secundum communiter contingentia pro diversitate regionum aliqua *regula ordinaria* salvis legitimis exceptionibus ab Episcopis definiri potest. Cfr. Collect. Lac. v. Eucharistia. Quae regula in dioecesibus statuta sane maiore cum rigore observari debet, si pueri puellaeque ad *primam* communionem *solemnem* sint admittendi; at parvuli, qui *ante* aetatem iure dioecesano pro prima communione *solemni* statutam omnino apti inveniuntur, *possunt* et *debent* praesertim in mortis periculo ad sacram communionem in forma *privata* admitti. Id quod manifeste colligitur ex *integrali* responso S. C. C. in caus. Annec. 21. Iulii 1888. i. e. ex responso *principali* et adiuncto *modo* cum *declaratione* R. Pontificis et Praefecti S. C. C.; Gasparri l. c. n. 1166. sq.; Ben. XIV. l. c. l. VII. cap. 12. n. 1. sq.

(53) Cfr. prop. 55. damn. ab Innoc. XI. 2. Mart. 1679.

(54) Quod tempus paschale a paschate ad pascha, non a prima die adventus vel Ianuarii computandum, ex Eugenii IV. Const. « *Fide digna* » 8. Iul. 1440. currit a dominica palmarum usque ad dominicam in albis atque ab Episcopo *generaliter* pro *tota* dioecesi anticipari vel prorogari nequit, nisi adsit indultum pontificium vel diuturna consuetudo a Sede Apostolica tolerata vel saltem in forma communi approbata. Cfr. Bened. XIV., De Synod. dioec. l. XII. cap. 6. n. 10.; Collect. Lac. t. III. col. 464. 962.; Bangen, D. Roem. Curie p. 496. de facultate Secretarii S. C. C. indulgendi Episcopis ad triennium ius dilatandi tempus paschale; at Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 503. *ex diuturno more* tempus paschale extendit. — Gasparri l. c. n. 1156. recte docet ad normam cap. 12. X. de poenit. in casibus particularibus parochum suis parochianis atque confessarios suis poenitentibus posse prorogare tempus paschale, at si ob declar. S. C. C. 19. Nov. 1616. asserit Episcopum *generaliter* in *tota* dioecesi « pro suo iure » posse dilatare tempus paschale, non videtur satis attendisse, quod S. C. C. postea 20. Mart. a. 1694. atque sua praxi ab illa declaratione recesserit. Cfr. Bened. XIV., l. c.; Bangen

tentiam ab ingressu ecclesiae arceatur et moriens (per se ipso iure) careat christiana sepultura; at nisi facta sint *notoria*, sententia *declaratoria* Episcopi est requirenda (55).

§ 2. DE RITIBUS, TEMPORE, LOCO SACRAE COMMUNIONIS.

741. Unusquisque sacerdos sive graecus sive latinus sacramentum eucharistiae non solum servata materia et forma substantiali (56), sed etiam secundum **ritum accidentalem** unicuique Ecclesiae proprium fidelibus administrare debet vel in *azymo* vel *fermentato* (57), sub sola specie panis i. e. *unius* particulae in forma consueta Ecclesiae (58) vel sub utraque specie panis et vini (59). Quae distributio sacrae eucharistiae sive *intra*

1. c. Quodsi *Hinschius* l. c. p. 71. dilatationem breviorē v. g. per duas hebdomadas, non longiorē Episcopis permissam esse putat, huiusmodi distinctio solidis argumentis non innitur. Cfr. de obligatione clericorum, qui certis ecclesiis adscripti sunt, recipiendi communionem paschalem feria quinta hebdomadae maioris: S. R. C. in c. Mutin. 23. Sept. 1837 ad 1.; *Gasparri* l. c. n. 1159. sq.

(55) Cap. 12. X. de poenit.; Rituale Rom., De exequiis; S. C. C. 4. Maii 1726. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 69.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 523. 923. 926.; *Gasparri* l. c. n. 1172. sq.; *Hollweck* l. c. p. 202.; *Ferraris* l. c. Eucharistia. n. 24. sq.; *Hinschius* l. c. t. V. p. 766. t. IV. p. 74. sq., ubi sine sufficientibus rationibus impugnat maiorem quendam rigorem antiqui iuris particularis nunc passim non amplius receptum.

(56) S. C. Inq. 22. Iul. 1706. 25. Iun. 1852. 7. Maii 1879. 30. Iulii 1890. in Collectan. S. C. de Prop. F. n. 697. 701. 705. 706.

(57) Cfr. supra h. tit. n. 6. sq.; Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 6. n. XI. Const. « *Allatae* » 26. Iul. 1755. § 23.; S. C. de Prop. F. 24. Sept. 1863. 30. Apr. 1866. 13. Aug. 1891. in cit. Collectan. n. 703. 704.; *Gasparri* l. c. n. 1094. sq.

(58) Decr. S. C. C. 12. Febr. 1679. ab Inuoc. XI. approb. in ed. *Richt.* C. Tr. p. 67. sq.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 85. sq.; S. R. C. in c. Veron. 16. Mart. 1833. ad 1. In Ecclesia latina solummodo Cardinal. Diaconus et Card. Subdiaconus in solenni Missa R. Pontificis sub utraque specie communicant. Cfr. *Gasparri* l. c. n. 738. 1175.

(59) Supra h. tit. not. 9.; S. R. C. in c. Urbis 25. Aug. 1818.; S. C. de Prop. F. 30. Apr. 1866. in cit. Collect. n. 704.; *Gasparri* l. c. n. 1175. sq. At fideles cuiuscunque ritus in locis, in quibus non sit ecclesia aut sacerdos proprii ritus, aut licet adsit, propter longinquitatem nonnisi cum gravi incommodo (de quo iudicium est penes Ordinarium) adiri possit, non solum in articulo mortis et pro praecepto paschali implendo, sed

Missam sive *extra illam*, per modum simplicis et ordinariae communionis sive viatici vel communionis infirmorum fiat, a sacerdote etiam facienda est cum accurata observantia rubricarum et caeremoniarum, quae in libris liturgicis (60) praescriptae sunt v. g. de lotione manuum ministri, de clerico sive ministro inserviente, de legitima formula in lingua liturgica, non vulgari pronuntianda pro diversis modis eucharistiae administrandae (61), de stola et bursa, de benedictione, de ritibus servandis in solemni delatione viatici (62), de loco, genuflexione, ordine fidelium sacram communionem recipientium (63).

742. **Tempus** quam maxime congruum, sed non absolute necessarium ad distribuendam et recipiendam sacram communionem est intra *Missam*, cui fideles assistunt, statim post communionem sacerdotis, nisi speciale Ecclesiae vetitum obstat v. g. in altari expositionis ss. sacramenti, vel si fideles ita distent, ut celebrans altare e conspectu suo amittat (64). Multo minus fideles habent *ius* ab omnibus sacerdotibus, quorum *Missis* intersunt, exigendi sacram communionem, nec omnibus sacerdotibus celebrantibus incumbit *obligatio* administrandi eucharistiam

etiam devotionis gratia possunt ex novis concessionibus Leonis XIII. sacram communionem recipere iuxta ritum *aliarum ecclesiarum catholicarum* in praedictis locis existentium atque adeo pro lubitu una die in azymo et alia in fermentato. Cfr. S. C. de Prop. F. 18. Aug. 1893. innct. Leon. XIII. Const. « *Orientalium* » 30. Nov. 1894. et Commiss. pontif. pro Ecclesiar. reunione 14. Febr. 1896. Cfr. quoque Collect. Lac. t. II. col. 513. 564. de antiquioribus concessionibus.

(6c) *Missale Rom.*; *Rit. Rom.* l. c.; *Caeremon. Episcopor.*; *Pontific. Rom.*; *Collect. S. C. de Propag. F. n. 707. sq.*; *Gasparri* l. c. n. 1096. sq.

(61) S. R. C. in c. Helvet. 23. Maii 1835. ad 5., in c. Tlascal. 26. Sept. 1868.

(62) *Ritual. Rom.* l. c.; S. R. C. in c. Tunkin. occ. 14. Aug. 1858.; *Gasparri* l. c. n. 1103. sq.

(63) S. R. C. in c. Tarnov. 26. Mart. 1859. ad 2., in c. CaesarAugust. 8. Apr. 1690.; *Gasparri* l. c. n. 1175. sq. Cfr. de ritibus Ecclesiae orientalis: *Collect. Lac. t. II. v. Eucharistia* n. 16.; *Synod. Sciarf. (a. 1888.)* p. 95. sq.

(64) Conc. Trid. Sess. XXII. doct. cap. 6. can. 8.; *Rit. Rom., Ordo ministr. s. euch.*; S. R. C. infr. h. tit. not. 67.; S. R. C. in c. Florent. 19. Dec. 1829.; *Gasparri* l. c. n. 1084. sq. 1087. sq. 1092.

fidelibus assistantibus, qui potius hac in re ordinationibus Episcoporum sese accommodent necesse est (65). Praeterea *generali* lege ecclesiastica non prohibetur, quominus etiam immediate ante vel post Missam vel etiam extra Missam sacra communio dispensetur (66), dummodo non adsit specialis Ecclesiae prohibitio v. g. in altari, ubi ss. sacramentum est expositum, salvo tamen casu necessitatis, quo alterum altare deficiat (67).

Denique sacra communio distribui potest fidelibus *qualibet die*. Quae regula *pro viatico* valet absque *ulla* exceptione, pro simplice vero communione *sanis* dispensanda excipitur *feria sexta* hebdomadae maioris, nisi obtineatur indultum apostolicum (68), et praeterea sabbatum sanctum, at minore rigore; nam ubi viget *consuetudo* fideles in sabbato sancto inter Missarum solemnias licite recipiunt sacram communionem et per eandem etiam adimplent praeceptum paschale (69).

Quoad *horam* autem diei certe *noctu* sacra communio dispensari nequit, nisi necessitas urgeat v. g. viatici administrandi (70). Quare sine privilegio vel indulto Sedis Apostolicae etiam in media nocte nativitatis Domini distributio sacrae eucharistiae prohibetur (71). *Generatim* vero iisdem horis diei sacra communio est distribuenda, quibus in ecclesiis Missas celebrare licet i. e. ab aurora usque ad meridiem, nisi obtineatur indultum apostolicum vel specialis urgeat necessitas (72).

743. **Locus** a iure generaliter approbatus vel permissus

(65) Bened. XIV. Const. « *Certiores* » 13. Nov. 1742. §§ 4. 5., Const. « *Magno* » 2. Iun. 1751. § 23.

(66) Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 6. can. 7. (de eucharistia ad infirm. deferenda); Rit. Rom. l. c.; S. R. C. in decr. gen. 27. Iun. 1868. a Pio IX. 23. Iul. eiusd. a. conf.

(67) S. R. C. in c. Remensi 26. Sept. 1868. (nunc in nov. collect. auth. deest) et in c. Pap. 23. Nov. 1880. ad 5.

(68) Missal. Rom.; S. C. C. 12. Febr. 1679.; S. R. C. in c. Luc. 15. Maii 1745.; Gasparri l. c. n. 1090.

(69) S. R. C. in c. Tifernaten. 22. Mart. 1806., ubi orator provocat ad « *antiquam consuetudinem* » in sua ecclesia.

(70) Rituale Rom. l. c., De communione infirm.; Gasparri l. c. n. 1091. sq.; Piat l. c. t. II. p. 253. sq.

(71) S. R. C. 7. Dec. 1641.

(72) S. R. C. in c. Tuden. 7. Sept. 1816. ad 23.

sanis fidelibus sacram communionem distribuendi ordinariam est ecclesia vel oratorium publicum vel etiam semipublicum, dummodo *interdicto locali* sive generali sive particulari non sint subiecta. Quod interdictum locale non prohibet administrationem *viatici* nec tollit speciales favores personarum privilegiatarum (73). At in oratoriis privatis vel ipsae personae indulgentariae sacramentum eucharistiae recipere nequeunt, nisi in indulto apostolico ibidem *celebrandi Missam* simul exprimat *facultas distribuendi sacram communionem*, vel saltem Ordinarius loci eandem licentiam concedat (74).

Sacra eucharistia in forma ab Ecclesia praescripta etiam ad *domos* deferri potest et debet, ut viaticum morituris vel simplex communio infirmis vel aliis fidelibus impeditis dispensetur, non ad alios scopos v. g. praetextu devotionis ad adorandum (75).

Speciatim *communio paschalis* suscipi debet in *ecclesia parochiali* illius parochiae, in qua fidelis habet *domicilium*, nisi Episcopis vel proprius parochus dederit specialem licentiam in alia ecclesia v. g. in ecclesia cathedrali vel regulari satisfaciendi praecepto paschali (76), vel consuetudine legitima ab Episcopo approbata et circumscripta data sit etiam *generalior* quaedam facultas (77). Salvae quoque manent legitimae exceptiones sta-

(73) Cap. 11. X. de poenit. V. 38.; cap. 24. de sent. excomm. V. 11. in Sext.; Synod. Mont. Lib. (a. 1736.) in Collect. Lac. t. II. col. 200.; Suarez, De cens. disp. 33. sect. 1. n. 21. sq. 30. sq.; Gasparri l. c. n. 1088. sq.; Hollweck l. c. p. 126. sq. Cfr. supra h. tit. not. 24. Rit. Rom. l. c. de praxi nunc vigente, qua clerici ad altare in presbyterio, laici ad cancellos extra chorum recipiunt sacram communionem.

(74) S. C. C. 12. Febr. 1679.; Benedict. XIV. Const. « *Magno* » 2. Iun. 1751. § 23.

(75) Cap. 10. X. de celebr. III. 41.; Rit. Rom. l. c., De com. infirm.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 708. 712. 714. 715. 731. 738.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 97.

(76) Cap. 12. X. de poenit. V. 38. iunct. Sixt. V. Const. « *Circumspecta* » 9. Aug. 1586. §§ 1. 2.; Bened. XIV. cit. Const. « *Magno* » § 21.; S. C. C. in ed. Richt. C. Tr. p. 69. n. 3. sq.; Ritual. Rom. l. c., De com. pasch.

(77) Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) et Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 21. 503. sq.; Synod. dioec. Neapol. (a. 1882.), ubi « *antiquissima consuetudo* » allegatur in favorem ecclesiae metropolitanae.

tutae iure communi v. g. in favorem peregrinorum et advenarum et vagorum; infirmorum (78) vel privilegio apostolico v. g. pro familiaribus regularium exemptorum (79) vel decreto Episcopi v. g. pro seminariis vel collegiis ecclesiasticis speciali rectori subiectis (80).

§ 3. DE EFFECTIBUS SACRAE COMMUNIONIS.

744. Quinam sint **fructuosae** receptionis eucharistiae principales effectus *interni* v. g. augmentum gratiae, a theologis dogmaticis et moralistis est explicandum (81); effectus vero canonici in foro externo nonnisi pauci recenseri possunt. V. g. quandoque iure particulari nemo ad munus *patrini* admittitur, nisi primam communionem rite receperit, aut sacra communio est praevia conditio, quae iure communi et particulari *suadetur*, non stricte praecipitur ante *matrimonii* celebrationem (82). Quodsi olim sumptio sacrae hostiae habuit effectum *purgationis canonicae* et *probationis innocentiae*, huiusmodi praxis, qua eucharistia ordinabatur ad effectus ex sua institutione non intentos, iam pridem est abrogata, utpote multorum sacrilegiorum occasio (83).

(78) Rituale Rom. l. c. de *consuetudine* peregrinos et vagos remittendi ad ecclesiam *cathedralem*; Lugo l. c. disp. 18. n. 50.; Gasparri l. c. n. 1141.; S. Alph., Theol. mor. l. VI. n. 240.; paulo severius Piat l. c. p. 245. sq., qui nimium insistit *antiquo* decreto Eugenii IV., quo peregrinis vel vagis datur *facultas*, non imponitur *obligatio* « *in aliena dioecesi* » praecise in ecclesia *parochiali* satisfaciendi praecepto paschali.

(79) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 11. de ref.; Sess. XXV. cap. 11. de regul.; Bouix, De iure regular. t. II. p. 198. sq. 204. sq.; Wernz l. c. supra h. tit. not. 33.

(80) Conc. prov. Ultraiect. (a. 1865.) et Conc. prov. Turon. (a. 1849.) in Collect. Lac. t. V. col. 824. et t. IV. col. 276.; Bouix l. c. t. II. p. 208.

(81) Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. XIII. doctr. cap. 2. 7. can. 5. 11.; Suarez l. c. disp. 63. 64.; Lugo l. c. disp. 12.; Pesch l. c. n. 737. sq.; Gasparri l. c. n. 1186. sq.; Zech l. c. § 228.; Schanz l. c. p. 397. sq.

(82) Conc. prov. Prag. (a. 1860.) in Collect. Lac. t. V. col. 492.; Conc. prov. Strigon. (a. 1858.) l. c. col. 25. iunct. col. 353. 518. 658. 841.; Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; Gasparri, De matrimonio. n. 197.

(83) Cfr. c. 10. 15. Conc. Wormat. (a. 868.) = c. 26. 23. C. II.

745. In iure canonico potius attendendae sunt *poenae ecclesiasticae*, quae *effectus* sunt **perversi** et sacrilegi *usus* sacramenti eucharistiae praesertim ad fines plane scelestos et superstitiosos (84). Qua ratione v. g. sacrilega communio nequaquam habet effectum, quod quis per illam satisfaciat praecepto annuae communionis. Cfr. prop. 55. ab Innoc. XI. 2. Martii 1679. damn. Porro *qui* propria malitia vel de alterius mandato hostiam consecratam v. g. post s. communionem ex ore desumptam vel furto ablatam apud se retineant vel alio transferre praesumant, in foro ecclesiastico condignis poenis pro facinoris atrocitate sunt puniendi, et si clerici fuerint, etiam poenae degradationis realis subiiciendi, atque adeo ex iure antiquo curiae saeculari tradendi fuerunt, si constiterit huiusmodi delictum ad *malum finem*, qui semper *praesumitur*, fuisse patratum (85).

TITULUS XXVIII.

DE POENITENTIA ET INDULGENTIIS.

(Lib. V. tit. 38. de poenitentiis et remissionib. X., tit. 10. eod. in Sext., tit. 9. eod. in Clem., tit. 9. eod. in Extrav. com.)

746. In libro *quinto* Decretalium *proprius* reperitur titulus de poenitentiis et remissionibus, ubi veteres commentatores iuris Decretalium etiam de sacramento poenitentiae et indulgentiis disserere solent (1). Neque in dubium vocari potest, quin dis-

q. 5.; Hefele l. c. t. IV. p. 552. 735. t. V. p. 97. sq.; Zech l. c. § 229.

(84) Cfr. c. 14. Conc. Tolet. (a. 400.); c. 11. Conc. Toletan. XI. (a. 675.).

(85) Innoc. XI. Const. « *Ad nostri* » 12. Mart. 1677.; Alex. VIII. Const. « *Cum alias* » 22. Dec. 1690.; Bened. XIV. Const. « *Ab augustissimo* » 5. Mart. 1744.; Kober, D. Depos. p. 787. sq.; Hollweck l. c. p. 179.; Hinschius l. c. t. V. p. 755. sq.

(1) Conc. Trid. Sess. XIV. doctr. de sanctiss. poenit. et extr. unct. sacram.; Schmalzgr. l. V. t. 38. n. 1. sq. 116. sq. Cfr. quoque theologos dogmaticos et moralistas de poenit. v. g. Lugo, De virt. et sacram. poenit.; Pesch l. c. t. VII. n. 1. sq.; Schanz l. c. p. 494. sq.

putatio de poenitentia praesertim quatenus spectat ad canonicas, intime connexa sit cum *iure criminali* Ecclesiae catholicae (2), quod libro quinto Decretalium continetur. Quare quamvis *propria* sedes huius materiae ex ordine stricte *logico* (3) sit post titulum de sacramento eucharistiae, tamen ab ordine *legali* etiam practicis rationibus commendato nunc non videtur esse recedendum.

TITULUS XXIX.

DE EXTREMA UNCTIONE.

(Lib. I. tit. 15. de sacra unct., lib. III. tit. 44.
de custod. euch., chrism. et *aliorum sacramentor.* (1))

747. **Fontes:** Decret. Grat. c. 3. D. 95.; c. 10. C. XVI. q. 10.; c. 1. C. XXVI. q. 7.; c. 18. D. III. de cons.; c. 122. sq. D. IV. de cons. - Cap. 14. X. de verb. sign. V. 40.; cap. 1. de privil. V. 7. in Clem. - Conc. Trid. Sess. XIV. doct. de sanctiss. poenit. et extr. unct. sacr. - Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 23.; Rituale Roman., De sacram. ext. unct.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 1143. sq. 2176. sq. - Collect. Lac. v. Unctio extrema; Synod Sciarf. (a. 1888.) p. 122. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decr. in cit. tit. v. g. *Schmalzgr.* l. I. t. 15. n. 10. sq. - *Zech*, Ius rer. eccl. sect. 2. tit. 7. de sacr. extr. unct.; *Devoti*, Inst. can. l. II. t. 2. sect. 5. de extr. unct.; *Scherer* l. c. t. II. p. 73. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 135. sq. - *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. VIII. cap. 1. sq.; *Ferraris* l. c. v. Extrema unctio. - *Probst*, Sakr. u. Sakramental. i. d. drei erst. Jahrh. p. 373. sq.; *Kraus*, Real-Encykl. v. v. Oelung, Salbung (2).

(2) *Morinus*, Comment. hist. de discipl. in administ. sacr. poenit.; *Schmalzgr.* l. c. prooem.; *Scherer* l. c. t. II. p. 66.; *Hinschius*, Syst. d. k. K. t. IV. p. 797. sq. t. V. p. 1. sq.

(3) *Zech*, De iure rer. eccles. sect. 2. tit. 6. de poenitentia; *Devoti*, Inst. canon. l. II. t. 2. sect. 4. de poenit., t. 3. de indulg. et remiss.; *Scherer* l. c. p. 671. sq.; *Beringer*, D. Ablassse; *Paulus*, Ioh. Tetzl et div. dissert. eiusd. auct.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 84. sq. t. V. p. 153. sq.

(1) *Schmalzgr.* l. III. t. 44. n. 1.

(2) Cfr. quoque theol. dogmaticos et moralistas v. g. *Pesch* l. c. t. VII. n. 508. sq.; *Schanz* l. c. p. 639. sq.; *Lehmkuhl*, Theol. mor. t. II. n. 565. sq.

Praenotiones.

748. I. **Connexio materiae.** Quemadmodum confirmatio est complementum quoddam baptismi, ita sacramentum extremae unctionis est poenitentiae consummativum. Quare ex antiqua Ecclesiae disciplina (nunc in Rituali Rom. mutata) extrema unctio *infirmis* immediate *post* sacramentum poenitentiae administrabatur, ut homo christianus magis expiatus ab omnibus animi sordibus maiore cum dignitate reciperet sacram eucharistiam (3).

II. **Definitio.** Extrema unctio est novae legis sacramentum, quo unctione olei et precibus praescriptis sacerdotis confertur adultis aegrotis vita periclitantibus salus animae et quandoque etiam corporis (4).

III. **Divisio.** Unum est sacramentum extremae unctionis pro infirmis in definitione expressis (5), neque *altera* illa unctio sacro oleo a Graecis etiam hominibus *sanis* et *bene valentibus* data in remissionem peccatorum pro vero sacramento haberi potest (6).

Multo minus antiquae unctiones *sanatoriae* vel *curatoriae* cum sacramento extremae unctionis sunt confundendae; aliae quoque similes unctiones, quatenus non sunt potius abusus, pariter tantum sacramentalibus adnumerari possunt (7).

(3) Conc. Trid. Sess. XIV. doct. d. sacr. extr. unct. pr.; S. R. C. in c. sanctimon. ord. Cist. 8. Mart. 1879.; Collect. Lac. t. II. col. 582.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899) n. 565.; *Bened. XIV.* l. c. l. VIII. cap. 8. n. 1. sq.; *Devoti* l. c. § 96.

(4) Cfr. de diversis nominibus et definitionibus: *Kraus*, Real.-Encykl. v. Oelung; *Schanz* l. c. p. 639.

(5) Quomodo a *compluribus* sacerdotibus administrari possit *unum* sacramentum extremae unctionis, aut vicissim, qua ratione multae unctiones unius sacerdotis in singulis sensibus factae coalescant in unum sacramentum, theologi explicant. Cfr. v. g. *Pesch* l. c. n. 535. 546. 560. sq.; *Lehmkuhl* l. c. n. 569. sq.

(6) *Bened. XIV.* l. c. cap. 5. n. 3. sq., ubi huiusmodi sententiam ab ipsis Graecis non admissam ut frivolum reiecit; at simul Const. « *Ex quo* » 1. Mart. 1756. § 48. Graecis denuo prohibet abusum iam ab Innocentio IV. Const. « *Sub catholicae* » 6. Mart. 1254. n. 6. damnatum, ne cui per sacerdotes vel confessarios pro *satisfactione poenitentiae unctio aliqua solummodo* iniungatur.

(7) *Bened. XIV.* l. c. l. VII. cap. 7. n. 3. l. VIII. cap. 1. n. 2.;

IV. **Notae historicae.** Ubi theologi dogmatici ex sacra scriptura et traditione divina demonstrant doctrinam catholicam de vero sacramento extremae unctionis, simul etiam exhibent historicas vicissitudines et impugnationes illius institutionis divinae (8). Quae magis spectant ad disciplinam canonicam infra suis locis insinuare sufficit (9).

§ 1. DE MINISTRO ET SUBIECTO EXTREMAE UNCTIONIS.

749. I. Minister **capax** extremae unctionis est omnis et solus sacerdos (10) sive Episcopus sive presbyter rite ordinatus, etiam haereticus, schismaticus, degradatus, excommunicatus etc., atque *unicus* sacerdos sufficit, nec complures requiruntur ad *validam* administrationem huius sacramenti (11).

II. **Competens** vero sive *legitimus* minister est solus sa-

Collect. Lac. t. II. col. 152. 583.; Bened. XIV. cit. Const. « *Ex quo* » §§ 47. 48.

(8) *Pesch* l. c. n. 510. sq.; *Schanz* l. c. p. 639. sq., ubi etiam refelluntur obiectiones recentiorum protestantium v. g. Hahn et Hase, quorum doctrinam sequitur *Hinschius* l. c. t. IV. p. 135. sq.

(9) Cfr. praesertim *Bened. XIV.* l. c.; *Devoti* l. c.; *Kraus* l. c. (in font.).

(10) Cfr. c. 3. D. 95. (Innoc. I. scr. a. 416. ad Decent. Eugub. Ep.); Decret. pro Armen.; Conc. Trid. l. c. cap. 3. can. 4.; *Schmalzgr.* l. c. n. 10.; *Bened. XIV.*, De Syn. l. VIII. cap. 4. n. 1. sq.; *Devoti* l. c. § 92. n. 1.; *Ferrari* l. c. v. Extr. unct. n. 23. 24.

(11) Cap. 14. X. de V. S. V. 40. (Alex. III. scr. a 1172.-73.). Quodsi in Ecclesia *occidentali* usque ad saeculum decimum tertium praxis occurrit per *complures* presbyteros administrandi extremam unctionem, huiusmodi *disciplina* iam pridem non solum est antiquata, sed etiam saltem seclusa necessitate nunc secundum ritum latinum *illicita*. Cfr. *Bened. XIV.* l. c. l. VIII. cap. 4. n. 4. sq.; *Devoti* l. c. not. 2.; *Lehmkuhl* l. c. n. 571. In Ecclesia *orientali* per plures sacerdotes v. g. tres vel septem extrema unctio licite administrari potest, *ubi huiusmodi consuetudo viget*, dummodo credant extremam unctionem ab uno presbytero valide et licite confici posse et observent ritum ad valorem et licitatem requisitum. Cfr. *Bened. XIV.* Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 5. n. 3. 4.; *Collect. Lac.* t. II. col. 37. 152. 582. At nunc iuxta nonnullos ritus orientales *praescriptum* est, ut per *unum tantum* sacerdotem extrema unctio administretur. Cfr. Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in cit. *Coll. Lac.* l. c. col. 152.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 123.

cerdos capax nec aliunde prohibitus (12), qui *vi officii* sive ex potestate *ordinaria* in fideles sibi assignatos exercet curam animarum v. g. Ordinarius loci, parochus (13), Praelatus regularium exemptorum (14), aut qui ab iisdem ordinariis Superioribus legitimam accepit *delegationem* vel licentiam (15), nisi agatur de casu necessitatis.

III. **Obligati** ministri sunt imprimis omnes sacerdotes, quibus *vi officii* incumbit cura animarum, et a quibus fideles *pro suo iure* postulant sacramenta; in casu vero necessitatis ex ordinata caritate etiam alii sacerdotes obligantur ad extremam unctionem administrandam (16).

750. I. **Subiectum capax** extremae unctionis est homo *baptizatus* et *adultus*, peccati capax, qui *vita ex morbo periclitatur* et sufficientem habet intentionem. Quare homines non baptizati velut catechumeni, infantes, qui ad usum rationis nondum pervenerunt, amentes sive mente capti inde a nativitate, morti vicini absque *morbo* v. g. milites in bello, infirmi ex

(12) Cap. 11. X. de poenit. V. 38.; *Suarez*, De cens. disp. 33. sect. 1. n. 38. sq.; *Schmalzgr.* l. V. t. 39. n. 355.; *Hollweck* l. c. p. 127., ubi tamen mitiorem sententiam a *Schmalzgr.*, *Reiffenstuel*, *Lehmkuhl* pro tempore interdicti localis admissam minus recte in dubium vocat.

(13) Cap. 1. de privil. V. 7. in Clem.; Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » 12. Oct. 1869. de excommunicatione R. Pontifici simpliciter reservata contra religiosos absque parochi licentia praesumentes *clericis* aut *laicis* ministrare viaticum aut extremam unctionem extra casum necessitatis; *Piat* l. c. t. II. p. 251. sq.; *Hollweck* l. c. p. 334. sq.; *Pennacchi* l. c. t. I. p. 1014. sq.; *Devoti* l. c. § 93.

(14) Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 11. de ref.; S. C. Ep. et Reg. in caus. Parm. 21. Iul. 1848. apud *Bizzarri* l. c. p. 616. sq. cum accurata factorum particularium specie; S. C. Ep. et Reg. 12. Apr. 1889. in Act. S. Sed. vol. XXII. p. 298.; *Piat* l. c. p. 243. not. 2. sq. p. 246. sq.; *Pennacchi* l. c. p. 1023. sq.

(15) Conc. prov. Turon. (a. 1850.) in Collect. Lac. t. IV. col. 1040.; *Wernz* l. c. t. III. n. 789.; *Benedict. XIV.* l. c. n. 7.

(16) Capitulare Aquisgran. (a. 801.) cap. 20. 21.; Rit. Rom. l. c.; Conc. pl. Am. lat. (a. 1899.) n. 545.; *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. XIII. cap. 19. n. 6. sq.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 575. 579. Cfr. quoque S. C. C. 23. Mart. 1878. in Act. S. Sed. vol. XI. p. 189. sq.; ubi respondetur ad varia quaesita de obligatione parochorum assistendi moribundis *etiam post* administrata sacramenta: « *Standum praescriptionibus Ritualis Romani, in reliquis consulat probatos auctores* ».

morbo, sed sine vitae periculo huius sacramenti incapaces sunt, at non senes, qui prae senio deficiunt et in diem videntur morituri etiam sine alia infirmitate (17).

II. **Dignum** atque *legitimum* subiectum huius sacramenti vivorum est sane infirmus, qui conscius peccati mortalis ante extremam unctionem ex generali Ecclesiae consuetudine sacramenta poenitentiae et eucharistiae rite suscepit. At non sunt excludendi pueri ante primam communionem vel infirmi, qui dum sana mente et integris sensibus essent, hoc sacramentum petierunt seu verisimiliter petiissent seu signa contritionis dederunt, etiamsi postea loquelam amittant vel delirent, dummodo absit periculum irreverentiae. At impenitentibus et, qui in manifesto peccato mortali moriuntur, et excommunicatis extrema unctio est neganda, attentis tamen normis in theologia morali traditis de peccatoribus sensibus destitutis (18).

III. Fideles ad accipiendam extremam unctionem per se neque ex iure divino neque ex iure ecclesiastico poenis canonicis munito sunt graviter **obligati** (19) secluso scandalo et *contemptu* huius sacramenti (20).

(17) Decret. pro Armen.; Conc. Trid. Sess. XIV. doctr. de sacr. ext. unct. cap. 3.; Rit. Rom. l. c.; S. C. Inq. 10. Maii 1703. 10. Apr. 1861. iunct. S. C. de Prop. F. 26. Sept. 1821. et 20. Febr. 1801. in cit. Collect. n. 1155. sq.; Collect. Lac. t. II. col. 153.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 123. sq.; *Bened. XIV.* l. c. l. VIII. cap. 5. n. 1. sq. (iunct. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 5. et Const. « *Ex quo* » 1. Mart. 1756 §§ 44. sq.) cap. 8. n. 3. sq.; *Devoti* l. c. § 94.; *Schmalzgr.* l. c. n. 10.

(18) Rit. Rom. l. c.; Conc. prov. Rem. (a. 1849.) in Collect. Lac. t. IV. col. 122. iunct. col. 1189. 122. 342.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 124.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 567. 568.; *Lehmkuhl* l. c. t. II. n. 577.; *Pesch* l. c. n. 551.; *Scherer* l. c. p. 78. not. 24.

(19) Cfr. c. 8. Synod. Ticin. (a. 850.); cap. 11. X. de poenit. V. 38.; S. C. Inq. 23. Mart. 1656.; *S. Alphons.*, Theolog. mor. l. VI. n. 733.

(20) Martin. V. Const. « *Inter cunctas* » art. 19. apud *Denzinger* l. c. n. 563.; Conc. Trid. Sess. XIV. doctr. d. sacr. extr. unct. can. 3.; S. C. de Prop. F. 12. Sept. 1645. et S. C. Inq. 23. Mart. 1656. et 13. Nov. 1669. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1152. sq. Cfr. de obligatione domesticorum et medicorum admonendi infirmum de confessione etc.: Cap. 13. X. de poenit. V. 38. = c. 22. Conc. Later. IV. (a. 1215.); Pii V. Const. « *Super gregem* » 8. Mart. 1566.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 566.; *Thesaurus*, De poenis eccles. v. Medici; *Bened. XIV.*, Inst. eccles. 22.;

§ 2. DE RITU, LOCO, TEMPORE EXTREMAE UNCTIONIS.

751. Sacramentum extremae unctionis administratur per unctionem singulorum sensuum (materiam proximam) (21) mero oleo olivarum (absque ulla alia permixtione) ab Episcopo vel ex indulto apostolico a presbytero specialiter benedicto (materia remota) (22) cum oratione in authenticis libris liturgicis praescripto tanquam *forma* atque servatis aliis *caeremoniis* ibidem expressis (23).

752. *Locus*, quo extremae unctionis administratio est permissa, ex communiter contingentibus est domus infirmi, nisi propter interdictum *locale* (nostra aetate vix practicum) in determinato loco vel ipsa extrema unctio prohibeatur (24).

Kober in Act. theol. Tubing. t. 55. p. 598. sq. 657. sq. 660. sq.; Hirschius l. c. t. IV. p. 117. t. V. p. 765. sq. Qua in re mansit certe obligatio monendi infirmum, quae ex natura rei sequitur, at saltem censurae latae sententiae certe post Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » a medicis negligentibus non amplius incurruntur, imo vel ipsae poenae vindicativae Pii V. in praxi non urgentur.

(21) Prof. fidei ab Innoc. III. a. 1210. Wald. praescr.; Synod Londin. a. 1397. pr. dam. 14.; Conc. Trid. Sess. XIV. doctr. l. c.; Rit. Rom. l. c.; cit. Collectan. n. 1146. sq.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. VIII. cap. 3.; *Devoti* l. c. §§ 89. 90.; *Pesch* l. c. n. 530.

(22) Decret. pro Armen.; Bened. l. c. cap. 1. Quae benedictio non tantum ex praecepto Ecclesiae, sed ex iure divino ad valorem huius sacramenti requiritur. Cfr. S. C. Inq. 13. Ian. 1655. Apud Latinos illa benedictio a *solo Episcopo* fieri potest, ita ut simplex sacerdos etiam in casu necessitatis oleo a se benedicto ad *validitatem* extremae unctionis uti non possit. Cfr. S. C. Inq. 14. Sept. 1842. At presbyteri graeci ex *delegatione* R. Pontificis singulis vicibus in administratione huius sacramenti licite et valide benedicunt oleum infirmorum. Cfr. Bened. XIV. Const. « *Etsi pastoralis* » 26. Maii 1742. § 4.; Collect. Lac. t. II. col. 36. 150. iunct. Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 123.

(23) Cfr. c. 18. D. III. de cons. (Pseudoisid.); cap. 1. X. de custod. III. 44.; cap. 3. X. de consecr. III. 40.; Decret. pro Armen.; Conc. Trid. l. c.; Rituale Rom.; Collect. S. C. de Prop. f. n. 1144. sq.; Collect. Lac. t. II. col. 37. 151. 582.; Conc. plen. Am. lat. (a. 1899.) n. 569. sq.; Bened. XIV., De Synod. dioec. l. c. cap. 2.; *Devoti* l. c. § 91.; *Schmalzgr.* l. c. n. 11.

(24) Cfr. supra h. tit. not. 12.; cfr. quoque Bened. XIV. cit. Const. « *Ex quo* » § 46., ubi affert exempla licitae administrationis huius sacramenti in *ecclesiis*.

753. *Tempus* dandi extremam unctionem, ut patet ex capacitate subiecti, est infirmitas cum periculo vitae coniuncta. At nequaquam administratio et receptio huius sacramenti tempore infirmitatis *differrenda* est usque ad ultimum vitae periodum, quo infirmus extremum agit spiritum (25). Infirmi si post susceptam hanc unctionem convalescant, *iterum* huius sacramenti subsidio iuvare possunt, cum in aliud simile vitae discrimen incidunt; at in uno eodemque morbo, quamdiu in eodem versantur vitae periculo denuo extrema unctione nec licite nec valide muniri possunt (26).

§ 3. DE EFFECTIBUS EXTREMAE UNCTIONIS.

754. Effectus interni extremae unctionis *rite* administratae et receptae sunt augmentum gratiae, alleviatio animi, corporis sanitas, si aeternae saluti expediat (27). Illorum effectuum ferior explicatio spectat ad theologos, non ad canonistas, quorum provinciae potius reservata est disquisitio de *effectibus poenalis* extremae unctionis *perverse* administratae vel negatae vel repetitae (28).

(25) *Bened. XIV.*, De Synod. dioec. l. c. cap. 7. Quae deploranda dilatio tempore medii aevi multum fuit promota falsis atque superstitiosis opinionibus de effectibus extremae unctionis v. g. illam accelerare mortem, auferre ius ad debitum coniugale, ad esum carniū, ad condendum testamentum, prohibere praxim incedendi nudis pedibus.

(26) Conc. Trid. Sess. XIV. l. c. cap. 3.; *Bened. XIV.* l. c. cap. 8.

(27) Decret. pro Armen.; Conc. Trid. l. c. cap. 2.; Catech. Rom. P. II. cap. 6. n. 14.; *Pesch* l. c. n. 536. sq.; *Schmitz*, De effectib. sacram. extr. unct.; *Lehmkuhl* l. c. n. 565. sq.

(28) Cfr. supra h. tit. not. 13. 14.; *Bened. XIV.* Const. « *Ex quo* » 1. Mart. 1756. § 47.

TITULUS XXX.

DE ORDINE.

(Lib. III. tit. 43. de presbytero non baptizato)

755. *Sacramentum* ordinis (ordo, ordinatio) in iure canonico potissimum attenditur ut causa efficiens *hierarchiae* sive *potestatis ordinis* (1). Qua de re ius constitutum praesertim reperitur in libro primo Decretalium (2) atque in libro tertio nonnisi paucae quaestiones de ordine incidenter attinguntur velut in titulo supra allegato, ubi pro more haud raro recepto in corpore iuris canonici *post* tit. de bapt. et eius effectu resolvitur dubium particulare de valore et effectu ordinationis presbyteri non baptizati. Hinc cum universa disputatio de sacris ordinationibus iam alibi ex professo sit expedita, hoc loco ab ulterioribus disquisitionibus canonicis de eodem obiecto est abstinendum (3).

TITULUS XXXI.

DE MATRIMONIO.

(Lib. III. tit. 3. de clericis coniug., tit. 33.
de convers. infidel.)

756. Matrimonium inter christianos cum sit verum sacramentum novae legis, ita ut contractus matrimonii inter christianos semper sit sacramentum aut nullus sit contractus, si sacramentum excludatur (1), certe etiam in disputatione canonica

(1) *Gasparri*, Tract. canonic. de sacra ordinatione, prooem.

(2) Lib. I. tit. 11.-22. X.; l. I. t. 9. 10. 11. 12. in Sext.; l. I. t. 6. in Clem.; *Wernz* l. c. t. II. n. 1. sq.

(3) *Zech*, De iure rer. eccles. sect. 2. § 279.; similiter *Scherer* aliique; paulo aliter *Devoti* l. c. § 97. sq.; *Sebastianelli*, Praelect. iur. can. t. I. p. 163. sq., qui universam disputationem de sacris ordinationibus inserit titulo *de Episcopis*.

(1) Syllab. Pii IX. prop. 73.

de sacramentis propriam habet sedem (2). Quodsi quinque priora sacramenta diriguntur ad perfectionem spiritualem *singulorum*, ordo vero et matrimonium ad perfectionem *communitatis* sive ad *bonum commune*, huiusmodi ordinatio *ad finem* sane optimam insinuat *divisionem* sacramentorum, at nequaquam probat disputationem de matrimonio ex ordine *logico* a reliquis sacramentis esse separandam. Quare stabilita propria sede huius materiae, unice propter rationes practicas ab ordine logico est recedendum; etenim ob multitudinem quaestionum in corpore iuris matrimonio *proprius liber* est assignatus, et cum *iura* in iudiciis ecclesiasticis frequentissimis *causis matrimonialibus* sint applicanda, ordo legalis videtur esse praeferendus (3).

(2) *Zech* l. c. § 280. sq.; *Devoti* l. c. §§ 101. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 84. sq. alique; at v. g. *Sebastianelli* l. c. t. II. p. 5. sq. disquisitiones « *de re matrimoniali* » proponit in volumine « *de rebus* » ante *res beneficiarias* et temporales Ecclesiae extra ordinem sacramentorum.

(3) *Hinschius* l. c. t. IV. p. 3. not. 1. ob rationes inefficaces voluit subducere disputationes canonicas de matrimonio ex ordine sacramentorum.

CAPUT II.

DE SACRAMENTALIBUS.

TITULUS XXXII.

DE BENEDICTIONIBUS ET EXORCISMIS.

(Lib. I. tit. 15. de sacr. unct., tit. 16. *de sacram. non iter.*;
lib. III. tit. 40. de consecr. eccles., tit. 44. de custod. eu-
char., chrism. et *aliorum sacramentorum*, tit. 47. de purif.
post partum, tit. 48. de immunit. ecclesiar., coemet.)

757. **Fontes**: Decr. Grat. c. 4. D. 95.; c. 1. sq. D. I. de cons. -
Cpl. III. l. I. t. 11. d. s. unct., t. 12. de sacr. non iter., l. III. t. 36.
de purif. - Decret. Gregor. IX. l. c.; Decret. Bonif. VIII. l. III. t. 21. de
consecr. - Conc. Trid. Sess. XXIII. can. 5. - Pontif. Rom., Rituale Rom.,
Caeremoniale Episcop. - Bened. XIV. Const. « *Inter omni genas* » 2. Febr.
1744. - Decr. auth. C. S. R.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 1946. sq. -
Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 601.; Collect. Lac. v. v. Sacra-
mentalalia, Benedictio, Exorcismus.

Scriptores: Comm. iur. Decr. in cit. tit. — *Zech*, De iure rer.
eccl. sect. 2. tit. 17. de sacramental.; *Scherer* l. c. t. II. p. 593. sq.;
Hinschius l. c. t. IV. p. 140. sq. - *Gretser*, De benedict.; *Schmid*, Die
Sacramentalien d. k. K.; *Arendt*, De sacramental.; *Maringola*, Institut. li-
turgic. vol. I. p. 89. sq. 231. sq.; *Thalhofer*, Hdb. d. k. Lit. t. II.
p. 523. sq. - *Duchesne*, Origines du culte chrétien p. 385. sq.; *Probst*,
Sakr. u. Sakram. i. d. drei erst. chr. Jahrh.; *Kraus* l. c. v. g. v. v. Exor-
cism., Oel, Sacramentum, Segen; Kirchenlex. v. g. v. v. Benedictio, Con-
secrat., Exorcism. (1)

Praenotiones.

758. I. **Connexio materiae**. Sicut *Christus Dominus* ad
significandas et conferendas gratias suas immediate instituit si-
gna quaedam externa sive *sacramenta*, ita etiam *Ecclesia* pro
potestate sibi a Christo commissa instituit *similia* quaedam si-

(1) Cfr. ex theologis dogmaticis: *S. Thom.*, Summa theol. P. III.
q. 65. a. 1. q. 83. a. 3. q. 87. a. 3.; *Pesch* l. c. t. VI. n. 328. sq.;
Schanz l. c. p. 76. sq.

gna sacra ad externum Dei cultum, quae nunc *sacramentalia* dicuntur (2).

II. **Definitio.** Sacramentalia cum modo stricte (3) modo late accipiantur, etiam diversas nacta sunt definitiones (4); at breviter recteque ad usum canonicum definiri possunt: *Ritus* sacri ab Ecclesia instituti (5) aut *res* ab eadem benedictae praesertim ad spiritualem fidelium utilitatem.

III. **Divisio** (6). Sacramentalia a) ratione *ministri* conficiuntur vel a R. Pontifice vel Episcopo vel paroco vel simplici presbytero; b) *in se* sunt aut *actiones* transeuntes aut *res* permanentes; c) ratione *usus* alia adhibentur *in cultu divino* praesertim in sacrificio Missae et administratione *sacramentorum*, alia etiam *extra* cultum divinum et sacramenta, atque quandoque haec potissimum sacramentalibus adnumerantur; d) ratione *effectuum* distinguuntur in *benedictiones* et in *exorcismos*, quatenus varia bona *spiritualia* vel etiam *temporalia* hominibus conferunt, aut speciatim *daemones* expellunt vel cohibent (7).

IV. **Notae historicae.** Cum homo naturaliter sit inclina-

(2) Antiquitus sacramenta et sacramentalia obtinuerant commune nomen *sacramenti*. Cfr. rubr. l. III. t. 44. X.; capit. 7. Conc. Later. III. (a. 1179.) = cap. 9. X. de sim. V. 3. At postquam iam Hugo a S. Vict. « sacramenta minora » distinxit a septem « sacramentis principalibus » (Synod. Londin. a. 1237.), Alexander Halensis fuit primus, qui sacramenta illa minora appellavit « sacramentalia ». Quae terminologia inde ex saeculo decimo tertio communi usu est recepta.

(3) Quo sensu sacramentalia v. g. a Suaresio aliisque intelliguntur *caeremoniae accidentales* in cultu divino et administratione sacramentorum Ecclesiae catholicae. Cfr. Zech l. c. § 387.; Wernz l. c. t. III. n. 495. sq.

(4) Schmid l. c. p. 20. sq. refert longum catalogum definitionum; Arendt l. c. p. 4. sq. de notione sacramentalium solide fuseque disputat.

(5) Si Schmid l. c. p. 115. sq. 20. sq. et Arendt l. c. p. 7. 13. sq. refugiunt ab inserenda « institutione Ecclesiae » in definitionem sacramentalium, ut fit communiter a theologis (cfr. v. g. Schanz l. c. 81.), aut adoptant latam notionem institutionis divinae aut adnumerant sacramentalibus, quae ab aliis inter sacramentalia stricta non recensentur. Cfr. Pesch l. c. n. 330.; Arendt l. c. p. 7. Quare universa illa controversia videtur reduci ad quaestionem *nominis* et diversarum *suppositionum*.

(6) Schmid l. c. p. 58. sq.; Pesch l. c. n. 333. sq.; Arendt l. c. p. 16. sq.

(7) Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 601.; Zech l. c. §§ 389. sq.

tus se suasque res Deo specialiter dedicare, ut obtenta divina protectione bona consequatur et mala evitet, mirum non est, quod inde a primis saeculis etiam in Ecclesia catholica secundum praeformationes veteris (8) testamenti et exemplum ipsius Christi Domini (9) reperiuntur sacramentalia (10) atque praesertim benedictiones et exorcismi (11). Qua in re v. g. *signum crucis*, quod passim in benedictionibus adhibetur, ad institutionem Apostolorum revocatur, atque inde a primis saeculis benedictio cum certis ritibus et formis fuit coniuncta (12). Exorcistae, qui ex officio et potestate ordinaria sibi concessa, non ex mero charismate aut in forma quadam privata exorcismos exercebant, iam saeculo tertio reperiuntur praesertim in Ecclesia Romana (13). Qui exorcistae cum etiam curam haberent energumenum, non ordinabantur, nisi iam *provectionis* essent *aetatis*.

At postquam ordo exorcistatus etiam pueris et adolescentibus conferri coeptus est, munus exorcizandi, quod iam ex c. 26. Conc. Laodic. (a. 343.-381.) = c. 2. D. 69. et epist. Innoc. I. ad Decent. cap. 6. nonnisi cum licentia Episcopi fuit exercendum, potius ad *presbyteros* est delatum (14).

(8) Genes. XIV. 18. 19.; Exod. XXX. 23. sq.; Schegg, Bibl. Archaelog. p. 472. sq. 518. sq.; Arendt l. c. p. 142. sq. 156. sq. (de benedicendi potestate in vetere testamento).

(9) Matth. XIV. 19.; Luc. XXIV. 50.

(10) Cfr. de varietate *nominum* supra hoc tit. not. 2.

(11) Quemadmodum de *nomine*, ita etiam de *numero* sacramentalium magna est varietas; etenim Ecclesia pro sua potestate valet augere vel minuere numerum sacramentalium, de quibus theologis et archaeologis disputationem relinquimus.

(12) Tertullian., De coron. cap. 3.; S. Basilius, De Spir. Sanct. cap. 27.; Kraus l. c. v. v. Kreuzzeichen, Segen; Arendt l. c. p. 166. sq.

(13) S. Cornel. ad Fab. apud Euseb., Hist. eccl. l. VI. cap. 43.; Kraus l. c. v. v. Exorcismus, Exorcisten; Wernz l. c. t. II. n. 18. 19. 16.; Arendt l. c. p. 329. sq. At exinde quod Christus Dominus Ecclesiae dedit potestatem exorcizandi, non sequitur etiam ordinem minorem exorcistatus esse a Christo Domino institutum, nisi quis immediatam et mediatam institutionem divinam viris catholicis probe notam perperam confundat.

(14) Ferraris l. c. v. Exorcistatus n. 21. sq.; Hefele l. c. t. I. p. 766.; Arendt l. c. p. 377. sq.

§ 1. DE BENEDICTIONIBUS.

759. **Notio.** Benedictiones sunt invocationes divini nominis, quae a ministris sacris legitime deputatis nomine Ecclesiae et ex auctoritate ei a Deo concessa super personas vel res rite proferruntur vel ad postulandum pro hominibus aliquid boni spiritualis et etiam temporalis vel ad conferendam aliquam sanctificationem (15).

760. **Divisio.** Distinguuntur benedictiones:

I. Ratione *ministri* potissimum in *papales, episcopales, sacerdotales*.

II. Ratione *effectuum* in *invocativas* et *constitutivas*. Illae consistunt in invocatione divini nominis super personas vel res in pristina sua conditione non mutatas, ut Deus bona sua temporalia et praesertim spiritualia hominibus tribuat. Hae vero sunt invocationes divini nominis, per quas personae et res ab usu profano et pristina sua conditione segregatae in perpetuum cultui divino tanquam personae vel res *sacrae* dedicantur.

III. Ratione *obiecti* in *personales, reales, locales*.

IV. Ratione *formae* sive apparatus in *solemnnes* vel *armatas* et in *minus solemnnes* vel *simplices*. Quandoque distinguuntur benedictiones *verbales* vel simplices, quae solis *verbis* et *caeremoniis* absque ulla sacra *unctione* perfici solent, et *reales*, quae etiam cum sacra unctione chrismatis vel olei fiunt. Huiusmodi benedictiones reales interdum vocantur *consecrationes*, ut distinguantur a benedictionibus *sine sacra unctione* factis. Denique animadvertendum est consecrationes stricto sensu acceptas non denotare benedictiones *invocativas*, sed benedictiones *constitutivas*, in quibus intercedit *sacra unctio* v. g. in consecratione ecclesiae, cum in simplice *benedictione constitutiva* v. g. oratorii publici sacra unctio non adhibeatur. Quare *consecratio* per se designat benedictionem *constitutivam* in gradu *perfectiore* quam simplex *benedictio constitutiva* (16).

(15) Muehlbauer, Decret. auth. C. S. R. v. Benedictio; Ferraris l. c. v. Benedictio art. 1. n. 1. sq.; Arendt l. c. p. 130. sq.; Hinschius l. c. p. 141. sq.

(16) Schmid l. c. p. 110. sq.; Arendt l. c. p. 17. sq. 214. sq.

761. I. **Ministri** sacrarum benedictionum *capaces* sunt omnes clerici, quibus in sacra *ordinatione potestas benedicendi* est collata. Id quod regulariter valet de solis *Episcopis* atque *presbyteris* (17); at diaconi (18) vel lectores (19) ab omni capacitate benedicendi non sunt penitus exclusi.

(17) Cfr. c. 20. D. III. de cons.; c. 1. §§ 8. 9. D. 25.; c. 6. D. 95.; cap. 3 X. de off. archipresb. I. 24.; cap. 9. X. de cons. eccl. III. 40.; cap. unic. §§ 1. sq. X. de sacr. unct. I. 15.; Pontificale Rom., De consecr. electi, De ordin. presbyt.: « *Sacerdotem oportet offerre, benedicere, praeesse, praedicare, et baptizare* »; « *consecrare et sanctificare digneris, Domine, manus istas per istam unctionem et nostram benedictionem... ut quaecunque benedixerint, benedicantur, et quaecunque consecraverint, consecrentur et sanctificentur* »; Ferraris l. c. v. Benedictio art. 1. n. 14. 15.; Wernz l. c. t. II. n. 158. sq.; Gasparri, De s. ordin. n. 1137. sq.

(18) Cfr. praeconium paschale; Rit. Rom., De sacr. bapt.; S. R. C. in c. Angelopolit. 11. Sept. 1847. ad 9. 10., in c. Tunk. 14. Aug. 1858. ad 1.; Gasparri, De ss. euchar. n. 1041. 1103.; Ferraris l. c. n. 15.; S. R. C. in c. Rom. 15. Sept. 1668. declaravit Cardinales Diaconos posse in suis diaconis solemnem benedictionem impertiri populo, non celebrante tamen Episcopo.

(19) In Pontif. Rom., De ordin. lector. Episcopus commemorat potestatem *benedicendi panem* et novos fructus. Non desunt doctores, qui putant probabiliter hanc potestatem benedicendi lectoribus non amplius concedi. Cfr. Scherer l. c. p. 597. At ex disciplina vigenti, vi cuius huiusmodi benedictiones saltem *solemnnes* a solis sacerdotibus fiunt et ex silentio Ritualis Rom. solummodo sequitur *exercitium* istius potestatis, nunc sacerdotibus proprium, non ipsam potestatem lectoribus certo esse ablatam; secus eodem fere argumento probari posset etiam potestatem *exorcizandi* non amplius conferri exorcistis. Cfr. Arch. f. k. K. t. II. p. 228. Quodsi alii scriptores (cfr. Arendt l. c. p. 390.) illam facultatem *benedicendi* lectoris verbis Pontificalis Romani expressam intelligunt de aliqua *cooperatione* caeremoniali ad benedictionem sacerdotalem, verbo *benedicendi* substituunt arbitrariam significationem *cooperationis* in benedicendo, ut iam accidit Van Espen in explicando can. 25. Conc. Laodic. (a. 343.-381.). Cfr. Hefele l. c. t. I. p. 766. Praeterea factum illud cooperationis lectoris esset ex rubricis probandum, non tantum fingendum. Neque iuvat provocare ad silentium in aliis antiquis documentis. Nam manifesta sunt verba Episcopi in Pontificali Romano, quae non possunt intelligi de re mere *ficticia*. Denique illud silentium, in se iam debile argumentum, ad summum probat non viguisse *exercitium* huius facultatis. Quare Ecclesia, quae iuxta magis fundatam sententiam ordinem lectorum instituit, potuit relinquere lectoribus illam *modestam* facultatem benedicendi *suo nomine* panem et fructus, penitus sublato ex disciplina vigente huius facultatis solenni exercitio. Cfr. Arch. f. k. K. l. c. cum *Catalani* et *Baruffaldi*.

II. *Legitimi ministri sunt:*

a) *R. Pontifex*, cui reservata est benedictio annua *palliorum* (20), *rosae aureae* (21), *pilei atque gladii* (22), benedictio *agnorum cereorum* singulis *septenniis* facta (23), *coronatio Imperatoris Romanorum* (24) tempore medii aevi recepta. Denique nostra aetate praesertim practici momenti sunt illae *benedictiones pontificiae* sive *apostolicae*, quae cum *indulgentia plenaria* coniunctae sive personaliter a R. Pontifice sive ab eius delegatis dantur (25).

b) *Episcopi*, qui sepositis quaestionibus potius ad rem *sacramentariam* (26) spectantibus, ex *ipsa iuris dispositione* ad *certas* benedictiones sive consecrationes ita unice intra suam dioecesim sunt *competentes*, ut illas absque indulto apostolico simplicibus *sacerdotibus* delegare non possint v. g. benedictionem Abbatum vel Abbatissarum, benedictionem et coronationem regum, consecrationem ecclesiarum et altarium et calicum etc., trinam benedictionem solemnem in ecclesia, benedictionem solemnem in via sive procedendo (27). Aliae quaedam benedictio-

(20) Bened. XIV. Const. « *Rerum ecclesiast.* » 12. Aug. 1748.; *Kraus* l. c. v. Confessio; *Wernz* l. c. t. II. n. 726.

(21) Bened. XIV. Const. « *Quarta* » 24. Mart. 1751.; *Pastor*, Storia dei Papi t. I. p. 167. sq.; *Zech* l. c. §§ 393. 396.

(22) Caeremoniale Rom. l. I. t. 7.

(23) Pauli II. Const. « *Immoderata* » 21. Mart. 1470.; Bened. XIV. Const. « *Pervetustus* » (a. 1752.); *Zech* l. c. § 395.; *Anal. iur. pont.* t. VIII. col. 1475. sq.; *Kirchenlex.* v. *Agnus Dei*.

(24) Cap. 34. X. de elect. I. 6.; cap. unic. de iureiur. II. 9. in Clem.; Ordo coronat. Imperat.; *Scherer* l. c. p. 659. sq.; *Philips* l. c. t. V. p. 677. sq.; *Hinschius* l. c. p. 157. sq.

(25) *Rituale Rom.*, Method. pont. bened. sq.; Bened. XIV. Const. « *Pia Mater* » 5. Apr. 1747., Const. « *Exemplis* » 19. Mart. 1748.; Clem. XIII. Const. « *Inexhaustum* » 3. Sept. 1762.; *Beringer* l. c. p. 477. sq. 315. sq.; *Melata*, De benedictione papali; *Arendt* l. c. p. 392. sq.

(26) Cfr. supra de sacram. confirmationis et extremae unctionis; *Arendt* l. c. p. 224. sq. 229. sq.; *Schmid* l. c. p. 142. sq., ubi institutiones divinas multum extendit.

(27) Cfr. c. 1. 2. 3. C. XXVI. q. 6. = c. 3. Conc. Carthag. II. (a. 390.) et c. 34. Conc. Hippon. (a. 393.) et c. 44. Conc. Agath. (a. 506.); c. 19. Conc. Bracar. (a. 563.); c. 1. § 9. D. 25.; cap. un. X. de sacr. unct. I. 15.; cap. 3. 9. X. de cons. eccl. III. 40.; cap. 3. de privileg. V. 7. in Sext.; cap. 2. de privil. V. 7. in Clem. iunct. decr. circa us. pontif. S. R. C.

nes quamvis per se Episcopis residentialibus sint *reservatae*, tamen ab iisdem ex iuris permissione parochis aliisque simplicibus presbyteris delegari possunt, servatis tamen legitimis terminis (28).

c) *Sacerdotes* etiam simplices nulloque canonico impedimento detenti reliquas benedictiones nec R. Pontifici nec Episcopis reservatas impertiri possunt (29), nisi in favorem *parochi* vel ex *speciali* iuris titulo limitatio sit statuta (30).

III. *Obligati* ministri sunt, qui ratione sui *officii* certas benedictiones statuto tempore rite peragere debent (31), vel a suis

27. Sept. 1659. n. 13. 14. 19.; Pontificale Rom.; facult. quinquenn. Sed. Ap. n. 11. 14.; *Wernz* l. c. t. II. n. 436. sq. 502. sq.; Arch. f. k. K. t. XV. p. 101. sq.

(28) Rituale Roman. iunct. S. R. C. in caus. Lemov. 2. Apr. 1875. ad 1., ubi responsum fuit Episcopum sive ex iure ordinario sive ex consuetudine *non posse omnes* benedictiones descriptas in Rituali Romano et *reservatas*, in quibus non intervenit sacra unctio, *sacerdotibus minoribus delegare*, S. R. C. in c. Camerac. 13. Mart. 1632. respondit: « *Abbat, Priores, Guardianos, Rectores Societatis Iesu et alios quoscunque habentes privilegium benedicendi vestes sacras, reconciliandi coemeteria et similia, dicto privilegio uti non posse, nisi in his rebus, in quibus sacra unctio non adhibetur et pro servitio dumtaxat monasteriorum et ecclesiarum propriarum;* » S. R. C. in cit. decr. 27. Sept. 1659. ad 18. 19.

(29) De iure antiquo cfr. c. 5. Conc. Regensis (a. 439.); Rituale Rom.; S. R. C. dub. 13. Iun. 1893. ad 6. respondit simplicem sacerdotem sive saecularem sive regularem posse invitatum benedicere *privato ritu* campos, animalia et similia.

(30) Cfr. v. g. quoad benedictionem *matrimoniam* proprio parochi reservatam: Conc. Trid. Sess. XXIV. cap. 1. de ref. matr.; de iure privato parochi saltem accedente speciali consuetudine benedicendi *novas naves*: S. C. C. in caus. Ianuensi 12. Sept. 1891. in Act. S. Sed. vol. XXIV. p. 309. sq. De benedictione mulierum post partum S. C. C. 17. Ian. 1896. praeeunte S. R. C. statuit illam a *quocunque* sacerdote posse fieri, si expetitus fuerit; at consuetudo particularis quandoque parochis dat ius privativum. Cfr. *Piat* l. c. t. II. p. 362. sq.; *Bened. XIV.*, Inst. eccl. 105. n. 100. sq.; *Zech* l. c. § 398.

(31) Caeremon. Episc. l. II. cap. 23. et Pontific. Rom. P. III. (de bened. sacr. oleor.); Missale Rom. de bened. ciner., candelar., palmarum, fontis baptismalis; S. R. C. in c. Hispal. 19. Dec. 1665., in c. Lucan. 12. Apr. 1755. ad 1. 4., ubi etiam poena pecuniaria contra parochos negligentes permittitur.

subditis ad benedictiones quasdam *pro suo iure* requiruntur (32), vel a legitimis Superioribus mandatum accipiunt.

762. I. **Subiecta** *capacia* benedictionum ecclesiasticarum non sunt soli fideles baptizati, cum etiam *catechumeni* non paucis benedictionibus ad baptismum disponantur (33). Imo vel ipsi infideles pro sanitate corporis et illuminatione mentis servatis normis a S. C. Inq. statutis a presbyteris catholicis benedici possunt (34).

II. *Legitima* vero et digna subiecta sunt imprimis fideles catholici non irretiti impedimento canonico, ob quod saltem a quibusdam benedictionibus ecclesiasticis merito *prohibentur* aut *iure* postulandi destituuntur (35). Quare haeretici, schismatici, excommunicati a benedictionibus ecclesiasticis arcentur, nisi Ecclesia in casibus particularibus mitiorem praxim toleret v. g. in certis circumstantiis benedicendi domus schismaticorum vel matrimonia mixta (36).

(32) Rit. Rom. — Speciatim *parochi*, si expetiti fuerint, *debent legitimis matribus* concedere benedictionem post partum (cfr. S. C. C. 17. Ian. 1896. cit. not. 30. h. t.; S. C. Inq. 18. Iun. 1873.; at matribus, quae prolem illegitimam ediderunt, certe *possunt*, imo debent saltem ex iuris particularis sanctione poenali *denegare* benedictionem post partum; id, quod valet etiam de aliis matribus, quae *ius* ad huiusmodi benedictionem non habent, Cfr. S. C. C. 18. Iul. 1859. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1950.; Collect. Lac. t. III. col. 767. t. V. col. 348. At matri legitimae, cuius proles sine baptismo mortua est, non est neganda illa benedictio, ut constat ex responso S. R. C. in c. Vicentin. 19. Maii 1896. a Leone XIII. d. 8. Iun. eod. an. expresse confirmato.

(33) Rituale Rom., Ordo baptismi adult.; *Duchesne* l. c. p. 284. sq.; *Arendt* l. c. p. 396. sq.; *Schmid* l. c. p. 261. sq.

(34) S. C. Inq. 11. Dec. 1749. 11. Aug. 1768. in cit. Collectan. n. 1978. 1979.

(35) Cfr. h. tit. not. 32.; S. C. Inq. 18. Iun. 1873. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1953. respondit: « *Non esse negandam benedictionem post partum mulieri petenti pro eo, quod eius proles ex legitimo matrimonio mixto baptizata fuerit apud haereticos, nisi constet ipsam consensisse aut pro viribus non restitisse* ». Quod responsum facile conciliatur cum decretis complurium Conciliorum provincialium: « *Benedictio post partum..... neganda (est) matri in matrimonio mixto viventi, cuius infans apud catholicos baptizatus est* ». (Collect. Lac. t. V. col. 28. 348. 493.), nec ad mitiorem quandam praxim est confugiendum. Cfr. Arch. f. k. K. t. 41. p. 217. sq.; Kirchenlex. v. Aussegnung.

(36) S. C. de Prop. F. 17. Apr. 1758.; Instr. Secret. Stat. 15.

III. *Obligati* fideles generatim non sunt ad recipiendas benedictiones ecclesiasticas, quae ab administratione sacramentorum distinctae esse solent; at caveant necesse est a contemptu vel irreverentia. Quandoque autem benedictio vel consecratio quaedam certis fidelibus potest esse *conditionate* obligatoria v. g. Abbati vel Abbatissae, Periodeutae vel Archidiacono vel Patriarchae in Ecclesia orientali (37), regi ex statutis fundamentalibus regni (38).

763. *Res*, quae benedici possunt, sive per benedictionem invocativam sive per benedictionem constitutivam vel consecrationem maxime colligendae sunt ex libris liturgicis v. g. ex Rituali Romano. Quare benedictio non tantum deneganda est rebus, quae ad usum *inhonestum* vel *indecentem* destinatae sunt, sed etiam rebus insolitis et ab approbata Ecclesiae praxi alienis (39). Multo magis abstinendum est a benedictione constitutiva rerum cum evidenti periculo usus superstitiosi vel simoniaci vel prohibiti vel saltem profani, v. g. si fiat invito domino, vel eorum obiectorum, quibus a Sede Apostolica prohibitum est per benedictiones adnectere *certas indulgentias* (40).

Nov. 1858.; Collect. S. C. de Prop. F. n. 1818. 1511. sq. 1420. sq.; Kober, D. Kirchenbann p. 286. 326.; Suarez, De cens. disp. 12. sect. 3.

(37) Cap. unic. X. de purif. post part. III. 47., unde constat mulieribus post partum in novo testamento per aliquod tempus prohibitum non esse ingressum in ecclesiam neque ipsas *obligari* ad praeviam benedictionem suscipiendam; *Schmalzgr.* l. III. t. 47. n. 1. sq. — S. C. Inq. 20. Iunii 1860.; *Pesch* l. c. t. VI. n. 345. sq.

(38) Cap. 1. X. de suppl. negl. Praelat. I. 10. et cap. 43. X. de simon. V. 3. iunct. Bened. XIII. Const. « *Commissi* » 6. Maii 1725. et S. C. C. 12. Febr. 1724.; Arch. f. k. K. t. II. p. 199. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 150. sq. 70. 360. sq.; *Scherer* l. c. t. II. p. 763. sq. — Synod. Mont. Liban. (a. 1736.) in Collect. Lac. tom. II. col. 254.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 145. sq. 148. sq. p. 189. sq. (de praescripta sponsis benedictione matrimoniali).

(39) *Baruffaldus*, Commentaria ad Rituale Rom. tit. 47. n. 18.; *Beringer* l. c. p. 332. sq.; *Hinschius* l. c. p. 152. sq.

(40) Cfr. c. 2. C. XIV. q. 6. (S. Gregor. M. a. 599. de synagoga Iudaeorum temere consecrata) cum dict. Grat.; cap. 4. X. de religios. dom. III. 36.; cap. 9. X. de immunit. III. 49.; R. I. 51. in Sext.: « *Semel Deo dicatum non est ad usus humanos ulterius transferendum* »; Instr. S. C. Inq. 11. Dec. 1749. 11. Aug. 1768. in cit. Collectan. n. 1978. sq.;

764. **Ritus** in benedictionibus quoad *subiectum, materiam* et *formam* substantialem, caeremonias accidentales, *locum, tempus* accurate servandi sunt, prout in libris ritualibus vel specialibus decretis Sedis Apostolicae reperiuntur expressi (41). Vix opus est addere in benedictionibus ecclesiasticis summopere cavendum esse ab omnibus, quae simoniam vel speciem simoniae habent (42).

765. **Effectus** benedictionum interni et supernaturales a theologis explicantur (43). Benedictiones *invocativae personarum* et *rerum* ex disciplina vigente vix producunt effectus, qui in iure canonico multum sunt attendendi. Profecto in libris liturgicis ille effectus videtur insinuari, quod reges nonnisi benedictione et coronatione consequantur plenam *dignitatem* regiam. Cum dignitas *Imperatorum* Romanorum (nunc extincta) inde a Carolo M. consisteret in mero *officio advocati* Rom. Pontificis atque Ecclesiae, non in *iurisdictione* quadam *territoriali* pro more antiquorum Imperatorum Romanorum, eius concessio pendebant a forma per R. Pontificem praescripta (44). Item ex iure positivo fieri potuit, ut reges christiani *electi* tempore medii aevi maiore rigore ad coronationem adigerentur, quam ex natura rei et haereditaria successione requireretur. Cuius rei exemplum usque ad nostram aetatem ex multorum opinione habetur in coronatione regis Hungariae. At formulae illae liturgicae v. g. Pontificalis Rom. nequaquam probant ex mente Ecclesiae reges tantum per coronationem *obtinere* suam *potestatem* et *dignitatem* regiam, sicut R. Pontifex vel Patriarcha vel Ab-

Decret. auth. S. C. Indulg. n. 78. 82. 249. ad 1. et 2. n. 333.; *Beringer* l. c. p. 336. sq.

(41) Rit. Rom., De bened. regulae generales etc.; Pontif. Roman.; S. R. C. in c. Arim. 7. Apr. 1832. ad 4. et 23. Maii 1835. ad 9., unde eruitur illas tantum benedictionum formulas esse adhibendas, quae a S. R. C. sunt approbatae, ideoque approbatio *Episcopi* non sufficit; Decret. auth. S. C. Indulg. n. 401. 281. ad 5. n. 313. ad 2.; *Beringer* l. c. p. 334. sq.

(42) Cap. 6. X. de rer. permut. III. 19.; cap. 9. 10. 42. X. de simon. V. 3.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 831.

(43) *Arendt* l. c. p. 130. sq.; *Schmid* l. c. p. 133. sq. 207. 245. sq.

(44) Cap. 34. X. de elect. I. 6.; *Suarez*, De leg. l. III. cap. 7. sq.; *Phillips*, Kirchenrecht t. V. p. 677. sq.

bas minime per *accidentalem consecrationem* vel benedictionem donantur officio et potestate regendi. Formulae illae *delegant*, quod aliunde reges iam habent, atque *accedit* specialis illa dignitas ex benedictione orta (45). Pariter res per benedictionem *invocativam* benedictas v. g. domum eodem modo adhibere licet atque res non benedictas, tamen semper excluso usu superstitioso vel formali contemptu benedictionis.

Benedictiones *constitutivae* vel consecrationes personarum et rerum illas singulari ratione efficiunt *sacras*, ita ut ad usus *profanos* non iam traduci possint (46). Praeterea benedictio constitutiva personarum quandoque potest esse *conditio* quaedam ad alia iura licite valideque exercenda v. g. in Abbate ad conferendos ordines minores, nisi speciale habeatur indultum apostolicum (47).

Denique benedictio constitutiva in rebus dominium privatum v. g. calicis in oratorio domestico non aufert, at domino imponit obligationem abstinendi a profano usu rei consecratae (48).

§ 2. DE EXORCISMIS.

766. **Notio.** Exorcismus est adiuratio *imperativa* per invocationem nominis Dei a legitimo Ecclesiae ministro rite facta ad expellendum daemonem eiusque potentiam effugandam (49).

767. **Divisio.** Qui exorcismus, de quo hoc loco unice agitur, est exorcismus *ordinarius*; exercetur enim *vi potestatis ordinariae* ab Ecclesia suis ministris datae; ab illo distinguendus

(45) Cap. un. § 5. X. de sacr. unct. I. 15.; aliter illas formulas explicant: *Hinschius* l. c. p. 157. sq.; *Scherer* l. c. p. 598.

(46) R. I. 51. in Sext.; Pontif. Rom.; Ritual. Rom.

(47) Cfr. text. cit. in not. 38. h. tit.; *Ferraris* l. c. v. Abbas n. 14. sq.; Kirchenlex. v. Abtweihe.

(48) Cfr. c. 33. C. XVI. q. 7. iunct. text. cit. apud *Wernz* l. c. t. III. n. 140.; S. C. C. 27. Febr. 1864. in Act. S. Sed. vol. I. p. 217. sq.; *Suarez*, Defens. fid. cath. l. IV. cap. 19.; *Bargilliat*, Praelect. iur. can. n. 1343. sq.; *Van de Burgt*, De ecclesiis p. 104. sq.; *Hinschius* l. c. t. IV. p. 162. sq. 321. sq.

(49) Marc. XVI. 15. sq.; Act. Ap. XIX. 13. sq.; Rit. Rom., De exorcizandis obsess. a daem.; *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. V. l. 4. cap. 1. n. 1. sq.; *Ferraris* l. c. v. Exorcistatus n. 1. sq.; *Arendt* l. c. p. 329. sq.; *Schmid* l. c. p. 130. sq.

est exorcismus *extraordinarius*, qui exercetur *virtute charismatis* sive gratiae gratis datae. Praeterea ratione obiecti distinguitur exorcismus, quo daemon ex *personis* vere *obsessis* expellitur, alter vero, quo a rebus vel locis vel personis, quae obsessae non sunt, virtus sive potentia diaboli profligatur. Ita exorcismi haud raro cum *benedictionibus* v. g. aquae, salis etc. *coniungi* solent easque *praeparant*. Denique ratione *formae* alii exorcismi sunt *solemnes*, qui publice in ecclesiis secundum ritus praescriptos perficiuntur, alii potius *privati* et occulti (50).

768. **Minister** exorcismi, qui exercetur vel in ipsas *personas* a daemone *obsessas*, vi ordinis iam est *exorcista* (51). Ex disciplina vero vigente ad huiusmodi exorcismum nomine Ecclesiae et in forma publica nemo ex clero sive saeculari sive regulari procedere potest, nisi sit *sacerdos* et insuper ab Ordinario loci in singulis casibus legitimam obtineat licentiam (52). Ministri aliorum exorcismorum, qui occurrunt in baptismo aliisque benedictionibus, sunt iidem, qui earundem sacrarum functionum capaces et legitimi vel obligati ministri existunt.

769. **Subiecta**, in quae potestas exorcizandi a legitimis Ecclesiae ministris exerceri potest, non solum sunt *fideles* et *catechumeni*, ut patet ex ordinatione exorcistae et ex Rituali Romano, sed etiam *infideles*, dummodo servetur forma praescripta et vitentur abusus (53).

770. **Forma** in exorcizandis obsessis a daemone aliisque exorcismis servari debet, quae in Rituali Romano reperitur praescripta, nec formulis ab Ecclesia damnatis vel non approbatis utendum est (54). Praeterea in casibus particularibus circa ad-

(50) Rit. Rom. l. c. et Ord. bapt. parvul.; Schmid l. c. p. 209. sq.; Arendt l. c. p. 360. sq.; Duchesne l. c. p. 307. sq. 499.

(51) Cfr. c. 10. Conc. Antioch. (a. 341.); c. 26. Conc. Laodic. (a. 343.-381.) = c. 2. D. 69. iunct. Hefele l. c. t. I. p. 766.; Pontif. Rom., De ordin. exorcistar.; Arendt l. c. p. 373. sq.

(52) Bened. XIV. Const. « Sollicitudo » 1. Oct. 1745. § 43. et Const. « Magno » 2. Iun. 1751. § 34.; S. C. C. apud Ferraris l. c. n. 9. 10.; S. C. de Prop. F. 11. Sept. 1779. in cit. Collectan. n. 1980.; Collect. Lac. t. I. col. 197. t. V. col. 186. sq. 484. sq. 871. t. VI. col. 338.; supra h. tit. in not. histor. not. 13. sq.

(53) S. C. de Prop. F. 11. Sept. 1779. l. c. (de exorcizandis Turcis).

(54) Rit. Rom. l. c.; Bened. XIV. cit. Const. « Sollicitudini » § 43.

iuncta loci et temporis standum est specialibus decretis hac de re datis, v. g. si monialis quaedam sit exorcizanda (55).

771. **Effectus** exorcismi patent ex notione et divisione datis, quos theologi prolixiori calamo explicant (56). In iure canonico imprimis ille effectus est attendendus, quod benedictiones *invocativae* personarum et rerum data opportunitate generatim iterari possunt v. g. benedictio peregrinorum vel domus in sabbato sancto; at benedictiones *constitutivae* et verae consecratoriae personarum vel rerum v. g. Abbatis (57) vel ecclesiae (58) *valide* collatae ex iure ecclesiastico reiterari nequeunt.

Porro contra *exorcismos illegitime exercitatos* expressae *poenae* in iure communi non sunt statutae, sed Ordinarii loci etiam in regulares *poenis arbitrariis* procedere possunt vel pro suo iure statuere censuras ipso facto incurrendas (59).

et Const. « *Inter omnigenas* » 2. Febr. 1744. § 18.; Collect. Lac. l. c.; Ferraris l. c. n. 18. 19.

(55) S. C. Ep. et Reg. apud Ferraris l. c. n. 11. sq.; Collect. Lac. l. c.

(56) Arendt l. c.; Schmid l. c.

(57) S. R. C. in c. Bisunt. 25. Febr. 1606.; Ferraris l. c. v. Abbas n. 13.

(58) Cfr. c. 3. D. 68.; c. 20. D. I. de cons.; cap. un. pr. X. de sacr. unct. 1.; cap. 2. X. de sacram. non iter. I. 16.

(59) Bened. XIV. Const. « *Magno* » 2. Iun. 1751. § 34.; Synod. prov. Neapol. (a. 1699.) in Collect. Lac. t. I. col. 197.

TITULUS XXXIII.

DE SEPULTURA ECCLESIASTICA.

(Lib. III. tit. 28. de sepulturis)

772. **Fontes:** Decr. Grat. C. XIII. q. 1. 2.; c. 49. D. I. de cons. — Cpl. I. l. I. t. 24. de sepulturis; cpl. II. — V. l. III. t. de sep. — Decret. Gregor. IX. l. c.; Decret. Bonif. VIII. l. III. t. 12. eod.; Constit. Clem. V. l. III. t. 7.; Extrav. com. l. III. t. 6. — Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 13. de ref.; Decret. Clem. Pap. VIII. ed. *Sentis* p. 69. sq. — Collect. S. C. de Prop. F. n. 1592.; Act. S. Sed. v. v. Exequiae, Funus, Sepulchrum, Sepultura; Collect. Lac. v. Sepultura; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 464. sq. 913. sq.

Scriptores: Comment. iur. Decr. in cit. tit. — *Zech*, De iure rer. eccles. sect. 2. tit. 23. de sepulturis; *Devoti*, Inst. canon. l. II. t. 9. de sepulturis; *Scherer*, Hdb. d. Kirchenr. t. II. p. 601. sq.; *Brabandère*, Compend. iur. can. t. II. p. 79. sq.; *Bargilliat*, Prael. iur. can. n. 1318. sq. — *Gretser*, Funus christian.; *Ferraris*, Bibl. v. Sepultura; *Probst*, Exequien; *Mouliart*, De sepult. et coemet. — *Thomassin*, V. et n. Eccles. discipl. P. III. l. 1. cap. 65. sq.; *Kraus*, Real-Encyklop. v. Todtenbestattung; Kirchenlex. v. v. Begraebniß, Leichenverbrennung (1).

Praenotiones.

773. I. **Connexio materiae.** Si ex ordine legali disputatur de sepulturis *post* titulos de *testamentaria* successione et *ante* titulum de *parochiis*, huiusmodi *connexio* rei evidenter est mere extrinseca. Sepultura enim ecclesiastica consistit 1) in *ritu catholico* sive complexu quodam sacrarum caeremoniarum, precum, functionum inde a benedictione cadaveris et aspersione cum aqua benedicta, 2) in *inhumatione* cadaveris in loco sa-

(1) Cum inde ex saeculo elapso etiam potestas civilis mutiplices dederit leges de sepulturis, praesertim nostra aetate ad vitanda incommoda etiam ius civile diversarum regionum de sepultura *communi* vel *civili* est consulendum. Cfr. *Bargilliat* l. c. n. 1335. sq., ubi referuntur leges civiles Galliae; *Scherer* l. c.; Staatslex. v. Begraebnißswesen.; *Brabandère* l. c. p. 108. sq. 853. sq.; *Holtzendorff*, Rechtslex. v. v. Beerdigungspfl., Beerdig., Begraeb.; *Friedberg - Ruffini* l. c. p. 385. sq. 747. 779.

cro sive *benedicto*. Quare disputationes de sepultura ecclesiastica merito sub rubrica de *sacramentalibus* subsumuntur (2).

II. **Notio.** Sepultura ecclesiastica triplicem habet significationem; denotat enim ipsum *locum* ab auctoritate ecclesiastica per benedictionem rite deputatum ad sepelienda corpora fidelium pie defunctorum (3); deinde universos ritus sacros ab Ecclesia praescriptos vel determinatos ad sepeliendos mortuos christianos in loco *benedicto* (4); denique *ius sepeliendi* cadavera fidelium in sepulchro sive loco rite ab Ecclesia per benedictionem deputato (5).

III. **Divisio.** Ecclesiastica sepultura a) ratione *loci* dividitur in *electivam*, *gentilitiam*, *parochialem*; b) ratione *ritus* in *solemnem*, quae fit cum pompa, et in *simplicem* absque pompa et solemnem *associationem* et exequiarum celebratione, quae in certis casibus ab Ecclesia non permittuntur (6); c) ratione *iuris* sepeliendi cadavera distinguitur merum *ius tumulandi* sive admittendi corpora ad solam humationem v. g. in oratorio confraternitatis, et *ius funerandi* sive celebrandi exequias parochi aliisque proprium et ius tantum *associandi* sive *conducendi* ad locum sepulturae (7). Ab illo *iure activo* sepeliendi v. g. paro-

(2) Rit. Rom., De exequiis; *Schmalzgr.* l. III. t. 28. pr.; *Zech* l. c.; *Thalhofer* l. c. t. II. p. 526. sq.; *Hollweck*, D. kirchl. Strafg. p. 152. sq.

(3) Cap. 3. X. de sepult. III. 28.; Conc. plen. Baltim. III. (a. 1884.) n. 317. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 1.; *Wernz* l. c. t. III. n. 466. sq., ubi disputatur de coemeteriis atque locis sepulturae christianae.

(4) Cfr. c. 105. C. I. q. 1.; S. C. de Prop. F. 16. Apr. 1862. in cit. Collectan. 1604.; *Wernz* l. c. n. 470. not. 153.; aliter *Scherer* l. c. t. II. p. 607.

(5) Cap. 2. de sepult. III. 7. in Clem.

(6) S. C. Inq. 16. Maii 1866. in cit Collectan. n. 1605.; S. C. Ep. et Reg. 21. Mart. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVI. p. 547.; S. Poenitent. 20. Mart. 1885.

(7) S. C. C. apud *Richt.* l. c. p. 490. n. 29. et 28 Ian. 1893. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 678.; S. C. Ep. et Reg. 5. Sept. 1879. ibid. vol. IX. p. 20. sq.; S. R. C. decr. gen. 10. Dec. 1703. conf. 12. Ian. 1704. ad 20. At si quis habuit *plenum* ius sepeliendi, amisso privilegio quoad *locum* tumulandi non necessario etiam amisit ius in sua ecclesia celebrandi exequias sive iusta funebria, si fideles pro sua libertate v. g. in testamento ita disposuerint. Cfr. v. g. S. C. C. 26. Nov. 1864. 22. Dec. 1866. 16. Febr. 1867. in Act. S. Sed. vol. I. p. 85. sq. 124. sq. vol. III. p. 41. sq. 305.; *Piat* l. c. t. II. p. 306. sq. 320. sq.; Act. S. Sed. vol. V. p. 562. sq. 221 sq.; aliter *De Angelis* l. III. t. 28. n. 3.

chi differt ius passivum ad sepulturam in fidelibus, quod definiri potest: ius spirituale competens fidelibus pie demortuis, ut condantur eorum corpora in loco auctoritate Episcopi vel privilegio pontificio ad hoc deputato. Cui *iuri* fidelium correspondet in aliis *obligatio* ad procurandam honestam sepulturam.

IV. **Notae historicae.** Ecclesia catholica ob religionis christianae dogmata de aeterna beatitudine iustorum et futura mortuorum resurrectione inde a primis temporibus corpora fidelium pie decedentium in *loco sacro* condidit (8). Quo in ultimo obsequio, quod christianis exhibetur, Ecclesia catholica pariter ex antiquissima traditione uti solet *sacris caeremoniis ac ritibus* (9). Qua in re si omnes cultae gentes atque populus electus veteris testamenti eximiam habuerunt curam funerum, certe etiam christiani nihil egerunt contra spiritum evangelii, cum derelictis ritibus superstitiosis corpora fidelium, utpote domicilia animarum fidelium et templa Spiritus Sancti, in vitam aliquando reditura *congruis honoribus piisque caeremoniis* sepelierunt (10). Cuius praxis, quae ipsa scriptura novi testamenti suadebatur (11), iam ex primis saeculis occurrunt exempla (12). At inde ab antiquis temporibus Ecclesia quoque non levibus superstitionibus aliisque abusibus sese opposuit (13). Singulari autem rigore (i. e. poena capitali) prohibitus fuit (Saxonibus) more paganorum *cremare cadavera* (14).

(8) *Wernz* l. c. t. III. n. 468.

(9) *Rituale Rom.* l. c. pr.; *Kraus* l. c.; *Kirchenlex.* v. *Begraeb.*

(10) *Dig.* XI. 7. de religiosis et sumpt. funer. 8. de mortuo inferendo; *Schegg*, *Bibl. Archaeol.* p. 631. sq.; *Kirchenlex.* l. c.

(11) *Ioann.* XI. 44. XII. 7. XIX. 38. sq.

(12) *Tertullian.*, De anima cap. 29.; *S. August.*, De cura gerenda pro mortuis; c. 2. *Conc. Vasens.* (a. 442.) (de sepultura poenitentium); *Kraus* loc. cit.

(13) Cfr. c. 34. 35. *Conc. Illiberit.* (a. 300.-306.) iunct. *Hefele* l. c. t. I. p. 169. sq.; c. 3. *Conc. Arvernens.* (a. 535.); c. 16. 17. 18. *Concil. Bracar.* (a. 563.); c. 12. 14. 15. *Conc. Antissiod.* (a. 585.); c. 22. *Conc. Tolet.* III. (a. 589.) cap. 7. c. 28. C. XIII. q. 2.; c. 4. *Conc. Roman.* (a. 595.); c. 6. *Conc. Nannet.* (a. 658.).

(14) *Conc. mixt. Paderborn.* (785.) cap. 7. Cfr. de aliis superstitionibus: *Concil. German.* (a. 742.) c. 5; *Conc. Liftin.* (a. 743.-745.) iunct. *Hefele* l. c. t. III. p. 505. sq.

Quodsi iam antiquis canonibus expresse fuerat statutum saltem *quibusdam* christianam sepulturam esse *negandam* (cit. c. 16. 17. Conc. Bracar. a. 563.), id subsequentibus Conciliis magis in specie est determinatum (15). Cum prioribus saeculis *taxa* in funeralibus esset prohibita, paulatim mitior praxis fuit introducta (16). Quae *iura stolae* atque incidentes quaestiones de portione canonica ansam dederunt non levibus controversiis parochorum inter se atque cum regularibus frequenter munitis privilegio sive iure funerandi in suis ecclesiis fideles, qui ibidem pro sua libertate sepulturam elegerant (17).

Bonifacius VIII. sua Const. a. 1299. publicata, qua prohibuit abusum quendam horridum exenterandi cadavera mortuorum eaque immaniter decoquendi, ut ossa a carnibus separata transmitterentur in patriam, nequaquam sese opposuit legitimis usibus anatomiae (18). Concilium Tridentinum Sess. XXV. cap. 13. de ref. unice decretum condidit de quarta funeralium in favorem ecclesiarum cathedralium aut parochialium (19).

Cum inde ex saeculo elapso potestas civilis praesertim ob rationes *hygienicas* frequentius leges conderet de sepultura omnium civium, Ecclesia novae praxi v. g. denuo extra ecclesias et civitates sepieliendi mortuos in coemeteriis publicis sese non opposuit; id enim fuit plane conforme antiquae disciplinae ecclesiasticae ipsisque statutis Ritualis Romani. At merito reiecit novos abusus de *crematione corporum* aliasque suae iurisdictionis violationes v. g. de cogendis clericis ad illicitas sepulturas ecclesiasticas vel de impedita *generali* benedictione coemeteriorum (20).

(15) Cfr. c. 27. Synod. Mogunt. (a. 847.); Nicol. M. in resp. ad cons. Bulgar. n. 98.; c. 9. Concil. Ravennat. (a. 877.); c. 12. Concil. Metens. (a. 888.); c. 9. Conc. Rothomag. (a. 1074.); c. 16. Conc. Nemaus. (a. 1096.); c. 10. Synod. Paris. (a. 1212.-1213.).

(16) Cfr. c. 4. Concil. Metens. (a. 888.) iunct. c. 25. Concil. Lond. (a. 1102.); c. 66. Concil. Lateranen. IV. (a. 1215.) = cap. 42. X. de simon. V. 3.

(17) Cap. ult. 1. sq. 10. X. de sepult. III. 28.; cap. 1. de sep. III. 12. in Sext.; cap. 2. de sep. III. 7. in Clem.; cap. 2. de sepult. III. 6. in Extrav. com.

(18) Cap. 1. de sepult. III. in Extrav. com.

(19) Decis. S. C. C. ad cit. cap. 13. in ed. *Richt. C. Tr.* p. 461. sq.

(20) Cfr. cit. resp. S. C. Ep. et Reg. 21. Mart. 1884. aliosque text. alleg.

§ 1. DE MINISTRIS SEPULTURAE ECCLESIASTICAE.

774. Sepultura fidelium, quatenus designat complexum *sacrarum caeremoniarum*, est causa omnino religiosa unice ab auctoritate ecclesiastica ordinanda. Quare imprimis spectat ad Ecclesiam catholicam definire, quinam tanquam *minister legitimus* in sacris illis caeremoniis sepulturae peragendis intervenire *possit vel debeat*. Qua in re omissa competentia manifesta Romani Pontificis atque Episcoporum potius de aliis ministris est disserendum.

775. Exequiae *Rom. Pontificis* nunc celebrantur in Basilica Vaticana per novem dies a *Cardinalibus*, quibus etiam obligatio incumbit, ut Constitutiones Apostolicae contra abusus occasione mortis *Rom. Pontificum* datae accurate observentur (21).

Funeralia *Cardinalium* in Urbe decedentium ordinarie celebrari solent in ecclesia parochiali domicilii et per se spectant ad Decanum Collegii Cardinalium. Eis assistere solebat *R. Pontifex*; at nunc ob tristes temporum conditiones unus ex Prae-latis Curiae celebrat Missam solemnem atque Decanus *Cardinalium* dat solemnem absolutionem (22).

Episcoporum sepultura pertinet ad *primam dignitatem* Capituli ecclesiae cathedralis, *non* ad parochum, cui in ecclesia cathedrali incumbit cura animarum (23).

Canonicorum exequiae, quamvis de iure communi competant *parcho*, in cuius parochia canonicus suum habuit domicilium (24), tamen ex legitima consuetudine multarum dioecesium v. g. in Gallia et Belgio fieri potest, ut a Capitulo in

in not. 6. et 7. h. tit.; Act. S. Sed. vol. I. p. 85. sq. 124. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 137. 1329.; *Wernz* l. c. t. III. n. 468.; *Nourisson* in Arch. f. k. K. t. 49. p. 300. (de coemeteriis in Gallia).

(21) Cap. 4. §§ 1. 5. de elect. I. 6. in Sext.; Pii IV. Const. « *In eligendis* »; Gregor. XV. Const. « *Decet* »; *Phillips*, kirchenr. t. V. p. 722. sq.

(22) Act. S. Sed. vol. XV. p. 553. sq.; *Brabandère* l. c. p. 91.

(23) Caeremon. Episc. l. II. cap. 38.; S. C. C. 24. Mart. 1873.; *Bargilliat* l. c. n. 664- 739.; *Wernz* l. c. t. III. n. 789.

(24) S. C. C. in c. Tiburt. 12. Maii 1685. et in c. Ianuen. 21. Iulii 1827. Cfr. quoque S. C. C. 14. Sept. 1878. in Act. S. Sed. vol. XI. p. 494. sq.

ecclesia cathedrali sint celebrandae. A fortiori canonicis saluum manet ius sepulturae electivae vel gentilitiae sive maiorum vel *Capituli*, unde ius parochi domicilii pariter limitatur. Quod de canonicis statutum est, videtur etiam applicandum clericis beneficiatis, qui obtinent beneficium residentiale et servitium personale exigens in una parochia, sed in alia parochia habent domicilium habitationis (25).

Parochorum funera quandoque iure particulari reservantur *Vicariis foraneis*, nisi ratione personae ob speciales circumstantias alius clericus v. g. Superior regularis sit competens, sicut vicissim exequiae Vicarii foranei committuntur vicino Vicario foraneo vel alteri presbytero ab Episcopo delegato (26).

776. *Parochus*, in cuius parochia fideles defuncti verum domicilium (27) vel etiam quasi domicilium (28) habuerunt, est

(25) S. C. C. in c. Auscit. 9. Iul. 1881. et in c. Nicien. 11. Iul. 1885.; *Bargilliat* l. c. n. 767.; *Brabandère* l. c. t. II. p. 92. sq.; paulo aliter *Schmalzgr.* l. c. n. 45. sq.

(26) S. C. C. in c. Patav. 12. Dec. 1891. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 278. sq.; Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) et Ultraiect. (a. 1865.) in Collect. Lac. t. V. col. 158. 794.

(27) Cap. 1. sq. 6. 8. 10. X. de sepult. III. 28.; cap. 1. 2. 3. de sepult. III. 12. in Sext. Huiusmodi ius parochi nititur illo principio, quod quis etiam ab illo presbytero sit sepeliendus, in cuius parochia consuevit audire divina officia et ecclesiastica recipere sacramenta. Quare in rigore iuris parochus *veri* domicilii non amittit facultatem sepeliendi, si parochianus saltem *sine* acquisitione *quasi* domicilii alibi ut peregrinus mortuus sit et *commode* ad sepulturam propriae parochiae transferri possit. Cfr. cit. cap. 3. de sep. in Sext.; S. C. C. 27. Maii 1893. 22. Iun. 1895. in Act. S. Sed. vol. XXVIII. p. 233. sq. At ex legitima *consuetudine* vel *conventione* haud raro parochus loci, ubi quis diem obiit supremum, vel clerus *ecclesiae cathedralis* in illis casibus ad sepulturam potest esse omnino competens. Cfr. S. C. C. 22. Dec. 1866. in Act. S. Sed. vol. III. p. 41. sq. iunct. vol. XVII. p. 482. not. 1.; *Schmalzgr.* l. c. n. 38. Quae praeventio parochi loci, in quo fidelis de facto e vivis sublatu est, multo magis est legitima, si defunctus *etiam* in illa parochia secundum et *verum* habuit domicilium. Cfr. cit. cap. 3. de sepult. in Sext.; S. C. C. 12. Mart. 1881. in Act. S. Sed. vol. XIV. p. 209. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 40.; *Brabandère* l. c. t. II. p. 89. sq. t. I. p. 407. sq.

(28) S. C. C. 22. Dec. 1866. et 24. Mart. 1888. in Act. S. Sed. vol. III. p. 41. sq. et vol. XXI. p. 94. sq.; Act. S. Sed. vol. XIV. p. 214.; *Schmalzgr.* l. c. n. 39.; *Brabandère* l. c. t. II. p. 90. Quod quasidomi-

ad sepulturam ibidem peragendam per se vel suum delegatum privative competens, nisi *alibi* sibi *elegerint* sepulturam vel habeant sepulchrum gentilitium sive maiorum. Quo in casu nihilominus parochus manet ius *levandi* cadaver de domo defuncti illudque *associandi* atque *deducendi* (29) ad parochiam vel ecclesiam sepulturae.

777. *Superiores regulares* gaudent iure funerandi subditos suos religiosos atque familiares intra septa viventes, non hospites et advenas saeculares (30). Quo iure non exciderunt, postquam sepulturae in ecclesiis vel coemeteriis regularium intra civitates non amplius fieri possunt, dummodo absque solemnibus pompa et recto tramite et a sola familia proprii conventus, servatis tamen rubricis cadaver ad publicum coemeterium conducatur. Quod ius ad religiosas congregationes virorum cum votis simplicibus non exemptas nequit extendi, sed attendenda sunt specialia privilegia Sed. Apost. vel statuta dioecesana (31).

778. Pariter *confessarii monialium* quoad sepulturas *monialium* idem habent ius (32), quod ad sepulturam puellarum edu-

cilium in ordine ad *excludendum proprium* parochum veri domicilii a iure funerandi non sufficienter acquiritur per receptionem in aliquod *hospitale civitatis*. Cfr. S. C. C. in c. Apuana 19. Maii 1888. et 11. Apr. 1891. in Act. S. Sed. vol. XXI. p. 201. sq. et vol. XXIV. p. 114. sq. vol. XXVIII. p. 234. sq. vol. XI. 494. sq.

(29) S. C. C. 22. Dec. 1866. in Act. S. Sed. vol. III. p. 41. sq. et 22. Iul. 1899. in Anal. eccles. t. VIII. p. 111. sq.; *Brabandère* l. c. t. I. p. 410. sq.

(30) Cap. 5. de sepult. in Sext.; S. C. C. 21. Aug. 1869. in Act. S. Sed. vol. V. p. 124. sq.; S. C. Ep. et Reg. 14. Dec. 1674. apud *Bizzarri* l. c. p. 302. sq.; *Piat* l. c. t. II. p. 307. sq. 312. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 14. sq. 37.

(31) S. C. C. 24. Ian. 1846. 14. Aug. 1875.; S. C. Ep. et Reg. 17. Sept. 1880. et 21. Mart. 1884. in Act. S. Sed. vol. XIII. p. 416. sq. XVI. p. 547. sq.; *Piat* l. c.; *Scherer* l. c. p. 616.

(32) S. C. C. 24. Ian. 1872. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 161. sq.; S. C. Ep. et Reg. 17. Sept. 1858. apud *Bizzarri* l. c. p. 712. sq. 703. sq. Quae declarationes manifeste datae fuerunt de monialibus votorum *solemnium* et strictae clausurae papalis; hinc ad summum applicari possunt illis monialibus votorum simplicium, quae cum antiquis ordinibus religionis in privilegiis participant, non monialibus recentiorum congregationum, nisi obtinuerint indultum R. Pontificis vel Episcopi. Cfr. S. C. Ep. et Reg. 18. Aug. 1843. 19. Apr. 1844. apud *Bizzarri* l. c. p. 541. sq. 548.

candarum vel aliarum personarum, quae servitio monasterii sunt addictae vel ibidem degunt, per se extendi nequit (33).

779. Multo minus *capellani confraternitatum*, quae forte olim in suis ecclesiis ab Episcopo obtinuerunt ius tumulandi aut nunc in coemeteriis publicis possident locum sibi reservatum, excluso parcho utuntur iure activo funerandi, nisi doceant de speciali privilegio (34).

Quicunque tamen sit minister sepulturae ecclesiasticae, semper presbyter sit oportet, *non diaconus*, nisi forte deficiente presbytero et Vicarii Apostolici concurrente licentia *aliquae* sacrae functiones exequiarum diacono permittantur ad tramites decr. S. R. C. in c. Tunk. occid. 14. Aug. 1858. Cfr. quoque cit. Collectan. n. 914. 917.

§ 2. DE SUBIECTIS SEPULTURAE ECCLESIASTICAE.

780. *Digna* legitimaque subiecta, quibus a ministris Ecclesiae licite sepulta ecclesiastica in loco sacro concedi *potest et debet*, generatim sunt omnes et soli fideles baptizati, nisi specialiter a iure prohibeantur (35). Nam sepultura ecclesiastica

(33) S. C. C. 21. Ian. 1723. 6. Iul. 1737. 21. Apr. 1742. apud *Richt.* l. c. p. 462. n. 12. sq.; S. C. Ep. et Reg. m. Dec. 1753. apud *Bizzarri* l. c. p. 421. et cit. decr. p. 541. sq. 548.; *Piat* l. c. p. 311.

(34) Cfr. cit. decr. in not. 7. h. tit.; S. C. Ep. et Reg. 6. Febr. 1874. 10. Mart. 1893.; S. C. C. 20. Iul. 1878. in Act. S. Sed. vol. VII. p. 641. sq. vol. XXVI. p. 238. sq. vol. XI. p. 377.; Concil. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 925.; *Brabandère* l. c. t. II. p. 79. sq. t. I. p. 408. sq.; *Piat* l. c. p. 326. Cfr. quoque S. C. Ep. et Reg. 24. Febr. 1899. in Anal. eccl. t. VII. p. 449. sq., ubi declaratur decretum Episcopi *non sustineri*, quo *monopolium* unius confraternitatis perperam fuerat approbatum. Quae *monopolia* quoad *pompam* funebrem quandoque etiam iure civili sunt exclusa v. g. in Gallia et Belgio; *Scherer* l. c. p. 21. not. 70.

(35) *Rituale Rom.* l. c.; *Brabandère* l. c. t. II. p. 99. sq.; *Scherer* l. c. p. 604. not. 10. p. 621. not. 70. Quare fideles christiani quamvis *renuntiare* possint sepulturae *ecclesiasticae* cum *pompa* faciendae, tamen *omnem* sepulturam ecclesiasticam pro suo arbitrio *excludere* nequeunt. Nam *privata* voluntas etiam hac in re nequit mutare ius *publicum* quod *absolute* praescribit pro fidelibus ecclesiasticam sepulturam, nisi hac ipsa sua *pervicacia* sese reddidissent *indignos*. Quodsi etiam in testamento clausula de renuntiatione vel prohibitione sepulturae ecclesiasticae reperitur, in ho-

prout complectitur solemnem corporis levationem et associationem, officii divini et Missae celebrationem, funeris deductionem et tandem cadaveris in loco benedicto inhumationem cum ritibus sacris, ab Ecclesia est destinata in defunctorum *refrigerium* et *honorem*, in vivorum *solatium* et *aedificationem* (36), in signum ecclesiasticae *communio*nis. Quare toties in iure statuitur principium: « *Quibus viventibus non communicavimus, mortuis communicare non possumus* » (37). Porro Ecclesia licet non vetet convenienti modo sepelire cadavera etiam hominum sceleratorum, tamen suos honores et favores nemini obtrudit et solummodo negat *locum benedictum sacrosque sepulturae* ecclesiasticae ritus, ne videatur approbare peccaminosam vitam defuncti atque adeo etiam forte ipsius *haereses* et errores in fide.

781. Ex statutis Ritualis Romani ecclesiastica sepultura tanquam **indignis** negatur:

I. *Paganis*, Iudaeis et omnibus infidelibus (38), (notoriis) *haereticis* et eorum fautoribus, *apostatis* a christiana fide (39), schismaticis (40) et *publicis excommunicatis* sive vitandis sive

mine christiano *alias digno* iudex ecclesiasticus et consanguinei istam clausulam habebunt ut non adiectam et in praxi non curabunt. Multo minus perversi consanguinei vel amici habent ius declinandi vel impediendi sepulturam ecclesiasticam fidelis defuncti nec indigni.

(36) Cfr. c. 22. § 1. C. XIII. q. 2. (S. August.).

(37) Cfr. c. 1. C. XXIV. q. 2. (S. Leo); cap. 12. X. de sepult.

(38) Cfr. c. 28. D. I. de cons.; S. C. Inq. 20. Iun. 1866. ad 4. in cit. Collectan. n. 1757.; *Schmalzgr.* l. c. n. 49.

(39) Cap. 8. 13. § 5. X. de haeret. V. 7.; cap. 2. de haeret. V. 2. in Sext.; Martini V. Const. « *Ad evitanda* » iunct. Const. « *Inter cunctas* », ubi expresse statuitur: « *Si tales haeretici publici et manifesti, licet nondum per Ecclesiam declarati, in hoc tamen gravi crimine decesserint, ecclesiastica careant sepultura* »; Instr. S. C. Inq. 16. Aug. 1781. in cit. Collect. n. 1595. iunct. n. 1598. sq.; Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* »: *Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos*; S. C. Inq. 30. Mart. 1859. iunct. 4. Ian. 1888. in cit. Collectan. n. 1603. not. 1. et 26. Aug. 1885. in Act. S. Sed. vol. XVIII. p. 343. sq.; *Hollweck* l. c. p. 213. sq. 339. sq.

(40) Cfr. c. 3. C. XXIV. q. 2.; S. C. de Prop. F. 12. Mart. 1789. 5. Apr. 1886. in cit. Collect. n. 1828. 1850.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 923.

toleratis et *contumacibus* usque ad mortem maiore excommunicatione (41), interdictis nominatim et iis, qui sunt in loco interdicto, eo durante (42).

II. *Seipsos occidentibus* ob desperationem vel iracundiam, non tamen, si ex insania id accadat, nisi ante mortem dederint signa poenitentiae (quodsi *dubium* supersit de desperatione vel iracundia vel insania, sepultura ecclesiastica est concedenda, sed vitatis *pompis* et *solemnitatibus* exequiarum) (43).

III. Morientibus in *duello*, *etiamsi* ante obitum dederint poenitentiae signa (44).

IV. Manifestis et *publicis* peccatoribus, *qui sine poenitentia* perierunt (45).

V. Iis, de quibus *publice* constat, quod semel in anno non

(41) Cap. 12. 14. X. de sepult.; cap. 1. de sepult. III. 7. in Clem.; Kober, D. Kirchenb. p. 330. sq.; Brabandère l. c. p. 103. et Hollweck l. c. p. 153. 339. sq., qui recte docent etiam *publicis* excommunicatis *toleratis*, (qui absque poenitentia decesserunt), sepulturam ecclesiasticam esse negandam; nam Ecclesia *illis* nullum voluit concedere favorem.

(42) Cap. 20. de sent. excom. V. 11. in Sext.; cit. cap. 1. de sep. in Clem.; Hollweck l. c. p. 128. sq.

(43) Cap. 11. X. de sepult.; S. C. Inq. 16. Maii 1866. in cit. Collectan. n. 1605.; S. C. Ep. et Reg. 7. Aug. 1835. 5. Mart. 1855. apud Bizzarri l. c. p. 58. sq. 689.; Hollweck l. c. p. 253. sq.

(44) Cap. 1. 2. X. de torneam. V. 13.; Concil. Trid. Sess. XXV. cap. 19. de ref.: « *Si in ipso conflictu decesserint, perpetuo careant ecclesiastica sepultura* »; Bened. XIV. Const. « *Detestabilem* » 10. Nov. 1752. § 9., ubi auxit iuris rigorem ad tramites in textu expressos addita clausula: Sublata; unde Episcopis nullo modo competit potestas sive directe sive indirecte, tacite vel expresse immutandi legem Bened. XIV.; S. C. C. 29. Aug. 1890.; Hollweck l. c. p. 256.

(45) Huiusmodi publici peccatores in specie enumerantur in corpore iuris canonici v. g. *usurarii*, *raptores* et violatores ecclesiarum alique; cfr. cap. 2. X. de rapt. V. 17. et cap. 3. X. de usur. V. 19.; cap. 2. X. de maledicis V. 26. Quibus nostra aetate ad censendi sunt notorii asseculae sectarum *secretarum* (cfr. S. C. Inq. 2. Dec. 1840. in cit. Collectan. n. 1601. iunct. S. C. de Prop. F. 10. Maii 1898. in Anal. eccl. t. VI. p. 355.) concubinari in matrimonio mere *civili* (cfr. Collect. Lac. t. V. col. 1406. sq.), *mandantes* sua vel aliorum corpora *comburi* (cfr. S. C. Inq. 19. Mart. 15. Dec. 1886. 27. Iul. 1892. in Act. S. Sed. vol. XIX. p. 46. vol. XXV. p. 63.); Bened. XIV., De Synod. dioec. l. VII. cap. 11. n. 8.; Brabandère l. c. p. 106.; Hollweck l. c. p. 272. sq. 303.; Schmalzgr. l. c. n. 49. Cfr. quoque cit. Collectan. n. 1608.

susceperint sacramenta confessionis et communionis in pascha et absque ullo signo contritionis obierunt (46).

VI. *Infantibus* mortuis absque *baptismo* (47).

VII. Ex iure antiquo non raro adduntur *regulares proprietarii* (per se n. IV. comprehensi), qui in articulo mortis non obstante monitione proprium, quod contra regulam latenter habuerant, nolunt resignare. Quae sanctio manifeste non comprehendit illos regulares, qui ex mere *tolerata* quadam praxi *quorundam* conventuum retinent *peculium*, non nomine proprio, sed cum licentia legitimi Superioris (48).

782. Quae negatio sepulturae ecclesiasticae nequit *extendi* ad *alias* personas in iure *non expressas* neque applicari ipsis personis expressis, nisi verificentur *conditiones* legibus ecclesiasticis determinatae v. g. circa speciem facti criminis et defectum poenitentiae. Quodsi dubium *iuris* vel *facti* subsistat, Episcopus est consulendus, urgente vero necessitate et dubio permanente, mitior, at legitima interpretatio in hisce legibus odiosis et poenalibus est sequenda, ne forte nimio rigore excitentur turbae aut nimia benignitate fideles *scandalizentur*, ipsaque Ec-

(46) Cap. 12. X. de poenit. V. 38.; S. C. Ep. et Reg. 24. Iun. 15. Decemb. 1596.; *Wernz* l. c. t. III. n. 740. i. f.; *Brabandère* l. c. p. 106. sq.

(47) Infans nondum natus una cum matre mortua, cuius pars est (cfr. L. 1. § 1. D. de inspic. XXV. 4.), in loco sacro sepeliri potest; at postquam a visceribus matris *separatus* est, attentis claris verbis Ritualis Romani in rigore iuris prohibetur a sepultura ecclesiastica in loco sacro.

Quodsi iam quoad *sepoliendas* matres *catholicas* cum sua prole nondum baptizata quandoque mitior viget praxis (cfr. Conc. prov. Vienn. (a. 1858.) in Collect. Lac. t. V. col. 190.), multo minus de *pollutione* coemeterii benedicti per sepulturam *huiusmodi* infantis matris *catholicae* severior sententia est amplectenda. Cfr. *Wernz* l. c. t. III. n. 471. 727. not. 33.

Denique *catechumeni*, qui ad baptismi gratiam sese *praeparant* atque Christo per caritatem vi baptismi flammis iam merito praesumuntur uniti, si ante baptismum aquae inopinate moriantur, infidelibus et infantibus absque baptismo mortuis nequeunt simpliciter aequiparari; ideoque quoad sepulturam ecclesiasticam in loco sacro plane negandam et praesertim quoad pollutionem coemeterii benignius videntur tractandi. Cfr. Concil. prov. Vienn. (a. 1858.) l. c.; *Wernz* l. c.; *Brabandère* l. c. p. 60. sq. 107.

(48) Cap. 2. 4. X. de stat. monach. III. 35.; *Bargilliat* l. c. n. 1333.; paulo aliter *Scherer* l. c. t. II. p. 606. sq.

clesia *contemnatur*. Quare si publici excommunicati et publici peccatores (49) nondum Ecclesiae reconciliati, sed cum signis resipiscentiae moriantur, hisce signis evulgatis donandi quidem sunt ecclesiastica sepultura, sed absque *pompis* et *solemnitatibus* exequiarum.

§ 3. DE RITU, TEMPORE,
LOCO ECCLESIASTICAE SEPULTURAE.

783. **Ritus** in sepultura ecclesiastica accurate servandi sunt iuxta praescriptiones Ritualis Romani aliasque ordinationes S. Sedis sive in exequiis *adulorum* sive in sepeliendis *parvulis*, haud neglectis ritibus particularibus, qui in sepultura clericorum vel regularium ex iure speciali vel singulari ritu Ecclesiae orientalis requiruntur (50).

Porro Ecclesiae quamvis *decentem moderatamque pompam* in celebrandis exequiis admittat etiam floribus et coronis non exclusis, tamen reprobatur vanam et excessivam pompam, immodicum luctum, superstitiones, inscriptiones, emblemata aliaque similia, quae homini christiano non conveniunt atque adeo sepulturae ecclesiasticae sunt plane contraria (51).

Omnino vero curandum est, ut secundum ritum Ecclesiae cadavera fidelium a sacerdote cum lumine et cruce ad locum sepulturae associantur (52). Ubi autem viget usus *currus*, super quo imponatur feretrum equis vehendum ad ecclesiam vel coe-

(49) Cap. 11. X. de sepult.; Rit. Rom. l. c.; S. C. Inq. 14. Febr. 1827.; S. Poenitent. 20. Mart. 1885.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 923. 926.; *Bargilliat* l. c. n. 1334.

(50) Rit. Rom., Exequiar. ordo, De exequiis parvulor.; Collect. Lac. v. Sepultura; Synod. Mont. Lib. (1736.) l. c. t. II. col. 156. sq.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 125. sq.

(51) *Kraus* l. c. v. Todtenbestattung; Novell. Inst. 43. 59.; supra h. tit. not. 13. 14.; S. C. Inq. 2. Dec. 1840. in cit. Collectan. n. 1601. (de emblem. sect. masson.); S. C. de Prop. F. 6. Sept. 1869. l. c. n. 919. (de superstit.); Collect. Lac. t. V. col. 867. t. IV. col. 342.

(52) S. C. Ep. et Reg. 28. Ian. 1650.; Conc. plen. Amer. lat. (a. 1899.) n. 467. sq. Quantopere vero Ecclesia desideret, ut in exequiis etiam pauperum *Missa* celebretur, patet ex singulari privilegio d. 9. Maii 1899. a S. R. C. concesso, quo in favorem pauperum conceditur facultas celebrandi Missam de requie *sine cantu* loco Missae exequialis cum cantu.

meterium, clerici sacris vestibus induti erectaque cruce a du-
cendo funere non prohibentur (53).

Orationes funebres, ubi etiam nunc in sepultura ecclesia-
stica vigent, praesertim quoad *materiam*, *locum* et *tempus* ha-
bendae sunt a sacerdotibus, non a *laicis* secundum statuta iuris
communis et dioecesani; *sublata* vero huiusmodi consuetudine
non possunt a *parochis* denuo et indiscriminatim introduci, sal-
vis legitimis exceptionibus ipso iure diocesano vel ex speciali
licentia Ordinarii permissis (54).

784. **Tempus** sepulturae ecclesiasticae ex natura rei et iure
canonico hac *generali* lege est definitum, quod nullum corpus
sepeliatur, praesertim si mors repentina fuerit, nisi post debi-
tum temporis intervallum, ut nullus omnino de morte relin-
quatur dubitandi locus. Quod intervallum legibus et consuetudi-
nibus particularibus atque iuris civilis sanctionibus et formalit-
atibus accuratius determinatur, quibus omnino standum est (55).

Cum ex mente Ecclesiae sepultura fidelium cum *Missae sa-
crificio* sit coniungenda, *horae matutinae* sunt proprium tempus
exequiarum, attentis tamen specialibus rubricis de Missa defun-
ctorum (56). Parochus, qui iure gaudet levandi et associandi vel
funerandi corpora fidelium, ita quoad *tempus* suis praerogativis
utatur, ut salva quoque maneant iura tertiarum personarum v. g.
Capituli vel regularium (57). *Dies* antiqua traditione exequiis
celebrandis destinati sunt dies obitus, dies tertius, septimus, an-
niversarius ab obitu vel depositione (58).

(53) S. R. C. in c. Brixien. 5. Mart. 1870.

(54) *Kraus* l. c.; cap. 2. de sepult. III. 7. in Clem. et cap. 2. de se-
pult. III. 6. in Extrav. com.; Caerem. Episc. l. I. cap. 22. n. 6. l. 2.
cap. 11. n. 10. cap. 12. n. 6. iunct. S. R. C. in c. Limburg. 14. Iun. 1845.;
Conc. prov. Prag. (a. 1860.) et Conc. prov. Raven. (a. 1855.) et Conc.
prov. Neogranat. (a. 1868.) in Collect. Lac. t. V. col. 181. 490. iunct. t. IV.
col. 342.; Conc. plenar. Amer. lat. (a. 1899.) n. 469.

(55) Rit. Rom., De exeq.; S. C. de Prop. F. 21. Mart. 1774. in cit.
Collectan. n. 1594.

(56) Rit. Rom. l. c.

(57) S. C. C. 8. Mart. 1884. in Act. S. Sed. vol. XVII. p. 15. sq.;
S. C. Ep. et Reg. 9. Aug. 1748. apud *Bizzarri* l. c. p. 411.; *Piat* l. c.
t. II. p. 321. sq.

(58) Cfr. c. 7. D. 44. (Hincm. a. 852.); c. 24. C. XIII. q. 2.; Rit.
Rom. et Missale Rom.

Quo tempore regio quaedam *interdicto* locali est subiecta, ex iuris dispositione ibidem fieri nequit sepultura *laicorum* in loco sacro *vel* in loco non religioso *cum* ritibus sacris Ecclesiae, *vel* sepultura *clericorum*, etiamsi servaverint interdictum, in loco sacro *et cum* consuetis solemnitatibus exequiarum ecclesiasticarum; at iidem clerici in coemeterio ecclesiae sine pulsatione campanarum et cessantibus omnibus solemnitatibus cum silentio tumulari possunt (59).

785. **Locus** sepulturae ecclesiasticae imprimis est is, quem fidelis libere legitimeque sibi *elegit* (60), quo deficiente proxime

(59) Cap. 11. X. de poenit.; *Hollweck* l. c. p. 128.; *Piat* l. c. t. II. p. 314. 327.

(60) *Omnes fideles* sive viri sive feminae etiam extra parochiam et sepulchrum gentilitium sibi eligere *possunt* (cfr. cap. 1. 3. 6. 8. 10. X. de sepult.; cap. 1. 2. de sepult. III. 12. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 10. sq.; *Piat* l. c. p. 315. sq.) sepulturam, dummodo sint mentis compotes, saltem puberes nec ab eligenda sepultura ex speciali iuris canonici dispositione prohibiti v. g. indigni, regulares *professi* (cfr. cap. 5. de sepult. in Sext.; *Piat* l. c. p. 307. sq. 317.), nisi in loco decedant multum remoto a suo monasterio. At tantum ubi *consuetudo* loci favet, *pater* pro *impuberibus* valet eligere sepulturam, eoque mortuo etiam *mater*. Cfr. cap. 7. X. de sepult.; cap. 4. eod. in Sext.; S. C. C. 20. Mart. 1643. 22. Febr. 1646. apud *Richter* l. c. n. 5. 6. iunct. n. 1. sq. 7. et S. C. Ep. et Reg. 6. Maii 1870. ad 2. in Act. S. Sed. vol. V. p. 562. sq. Quod ius patris ad *puberes* nequit extendi. Cfr. S. C. C. 14. Maii 1825. l. c. vol. I. p. 125.; *Bargilliat* l. c. n. 1339.

Minus quidem religiosus locus eligi potest, at non *profanus*, et insuper habeat ius sepulturae sive ex iure communi sive ex privilegio. Cfr. cap. 3. X. de sepult. III. 28. iunct. cap. 2. § 1. eod. III. 12. in Sext.; *Schmalzgr.* l. c. n. 16. 72. sq.

Specialis *forma* in eligendo loco sepulturae non est praescripta. Hinc solummodo requiritur, ut de voluntate eligentis fidelis sufficienter constet v. g. ex testamento vel codicillo vel scriptura propriae manus, per duos vel tres testes, per signa vel nutus, imo per unicum testem vel solum confessorium, saltem si concurrant alia adminicula v. g. consuetudines et leges particulares, nec specialis ratio proprii commodi eum reddat suspectum. Cfr. S. C. C. in c. Neapol. 13. Nov. 1666. aliisque in c. alleg. a *Richter* l. c. p. 461. n. 8. 9.; S. C. C. 24. Mart. 1871. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 469. sq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 21. 25. sq.; *Piat* l. c. p. 317. sq.

Libera autem sit oportet huiusmodi electio, ideoque nulla et irrita existit, si quis non sponte, sed inductus a religiosis vel clericis in favorem determinatae ecclesiae sive voto sive iuramento sive simplice promissione

succedit sepulchrum *gentilitium* vel maiorum vel corporationis rite ad tramites iuris canonici constitutum (61); si fidelis defunctus etiam huiusmodi sepulchro careat, in sua *parochia*, ubi domicilium habuit et sacramenta recepit, est sepeliendus (62). At quarundam personarum sepultura ecclesiastica v. g. Romani Pontificis, (apud Basil. Vaticanam in loco elevato), Cardinalium (in ecclesia titulari), Episcoporum (in ecclesia cathedrali), etiam quoad locum iure singulari regitur, nisi ab illo propter liberam electionem sepulturae vel ius sepulchri gentilitii vel extraordinarias circumstantias vel impedimenta iuris civilis recedatur (63).

Scholion. Quemadmodum *pauperibus* ritus sacri sepulturae ecclesiasticae gratis sunt praestandi, ita nihil ab eis exigi potest *pro loco* sepulchri. Maximus vero est abusus, si ipsa sepultura temere negetur, nisi *prius* certum pretium ecclesiae solvatur *pro terra*, in qua sepeliendi sunt. Cfr. cap. 13. X. de sepult. Cui capiti ex disciplina vigente non obstat, quominus fideles bonis

vel pacto sepulturam eligat vel iam electam ulterius non immutet. Cfr. cap. 7. X. de pactis I. 35.; cap. 1. de sepult. III. 12. in Sext. At *cen-surae* olim in contravenientes religiosos et clericos cit. cap. 1. de sepult. in Sext. et cap. 3. de poenis V. 8. in Clem. statutae nunc sunt abrogatae. Cfr. *Schmalzgr.* I. c. n. 23. sq.; *Piat* I. c. t. II. p. 318. sq.

(61) Cap. 1. 3. X. de sepult.; cap. 3. 5. de sepult. in Sext.; S. C. C. apud *Richt.* I. c. n. 1. sq. n. 10. 11.; S. C. C. 22. Iul. 1899. in *Anal. eccles.* t. VIII. p. 111. sq. iunct. S. C. Ep. et Reg. 17. Sept. 1867. in *Act. S. Sed.* vol. III. p. 315. sq., unde sepulchrum gentilitium *in ecclesiis* extincta familia non transit ad *extraneos haeredes*, at si fuerit in *publicis coemeteriis* erectum, haeredes extranei non excluduntur a successione, nisi sit stricte *familiare*. Cfr. *Act. S. Sed.* I. c. p. 302. not. 1.; *Schmalzgr.* I. c. n. 74. sq.; *Brabandère* I. c. t. II. p. 89. *Uxor* etiam sine licentia mariti potest eligere sepulturam (cfr. cap. 7. X. de sepult.). Quodsi neglexerit, ex cap. 3. § 1. de sep. in Sext. in sepulchro ultimi sui mariti est tumulanda. Cfr. *Schmalzgr.* I. c. n. 27. sq.

(62) Cfr. supra h. tit. n. 776.; S. C. C. apud *Richt.* I. c. p. 61. n. 1. sq.; S. C. C. 25. Ian. 1873. in *Act. S. Sed.* vol. VII. p. 503. sq.; *Schmalzgr.* I. c. n. 38. sq.; *Brabandère* I. c. p. 89. sq.

(63) *Act. S. Sed.* vol. XV. p. 553. sq.; *Brabandère* I. c. p. 91. sq.; *Wernz* I. c. tom. III. h. tit. n. 775. sq. Cfr. quoque *Rit. Rom.* i. f.: « *Liber defunctorum habeatur etiam in omnibus ecclesiis, in quibus defuncti sepeliuntur* ».

temporalibus praediti non solum pro terra nondum benedicta et ad sepulchra destinata pretium solvant, sed etiam pro usu sepulchri determinati in coemeterio benedicto taxam quandam funerariam rependant. Id quod potissimum obtinet, si certus locus coemeterii ecclesiastici *usus* exclusivè alicui familiae ita concedatur, ut ipsa invita extraneus ibidem sepeliri non possit. At locus in ecclesia vel coemeterio benedicto legitime a R. Pontifice vel Episcopo vel ordine religioso pro suis privilegiis alicui concessus non transit in *dominium privatum*, sed eius *usus* tantum pro diversa concessione facta sive per familiarem sive per haereditariam successionem ab aliis acquiri potest. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 72. sq.; *Reiffenstuel* l. III. t. 28. n. 68. sq. Inde autem non sequitur sepulchrum quoddam *gentilitium* propriis sumptibus aedificatum atque deinde *benedictum* non amplius esse in *ullius privati dominio*, ut videtur putare *Schmalzgr.* l. c. n. 82. Quae benedictio solummodo efficit, ut dominus non amplius habeat *liberam* rei dispositionem ad *usus profanos* contra canonicas sanctiones. Cfr. *Suarez*, De virt. et stat. relig. tract. III. l. 4. cap. 14. n. 1. sq. 18. sq.; *Bargilliat* l. c. n. 1325. 1343.; *Scherer* l. c. p. 619. sq. not. 62. 63. 64.

§ 4. DE TAXA ET QUARTA FUNERARIA.

786. Pro sepultura ecclesiastica, quatenus est functio quaedam *spiritualis*, absque simonia *pretium* quoddam exigi nequit (64). Qua in re quamvis antiquitus maiore cum rigore qualescunque petitiones et *exactiones* clericis prohiberentur (65), tamen *liberae* oblationes fidelium semper fuerunt permissae (66). Imo Rom. Pontifices non solum laudabiles consuetudines occasione funerum aliquid dandi ecclesiis vel clericis approbarunt, sed etiam ius Episcoporum obligandi et compellendi fideles ad solvendam taxam funerariam consuetudine vel statuto dioecisano determinatam et a clero saeculari et regulari religiose ser-

(64) Cfr. c. 12. C. XIII. q. 2. (S. Gregor. M. a. 598.); cap. 8. 9. X. de simon. V. 3.; Rit. Rom., De exeq.; *Schmalzgr.* l. c. n. 80. sq.; Act. S. Sed. vol. V. p. 212. sq.; *Scherer* l. c. p. 614. sq.

(65) Cfr. v. g. S. Gregor. l. c. et cit. cap. 8. 9. X. de simon.

(66) Cfr. c. 9. sq. 14. 15. C. XIII. q. 2.

vandam (67). At nullo modo sepultura ecclesiastica potest *impediri* vel *retardari*, nisi *prius* solvatur solita taxa funeraria, salva tamen legitima actione iudiciaria contra personas obligatas (68). Parochiani vero pauperes vel fideles *peregrini derelicti gratis* in forma convenienti a parochio sive per se sive per alium sunt sepelienti, nisi aliunde sumptus funeris v. g. a pia confraternitate vel fabrica ecclesiae vel a municipio iuxta loci consuetudinem suppeditentur (69).

787. Cum Ecclesia permiserit, ut fideles etiam extra parochiam in loco libere electo v. g. in ecclesia regularium exemptorum vel in sepulchro maiorum sepelirentur, redditus Episcoporum et parochorum ex taxis funerariis amissis haud levem potuerunt subire imminutionem. Quare *parochus proprius* defuncti secundum aequitatem canonicam etiam in hisce casibus praeter nonnullas praerogativas in levando, associando, deducendo cadavere sui parochiani ex antiquissima iuris dispositione retinuit ius ad percipiendam *portionem canonicam* (70). Deinde quarta pars illius portionis canonicae parochis debitae *ab iisdem Episcopo* tanquam Ordinario loci fuit solvenda. Duplex igitur exstitit portio canonica scilicet *parochialis* et *episcopalis* (71).

(67) Cap. 42. X. de simon.; *Reiffenstuel* l. c. n. 70. sq.

(68) Innoc. XI. 1. (8.) Octob. 1678. § 7. (Taxa Innocentiana); S. C. C. 21. Aug. 1869. in Act. S. Sed. vol. V. p. 127. sq. iunct. p. 209. sq.; L. 12. § 2. L. 14. D. de relig. XI. 7.

(69) Rit. Rom. l. c.; S. R. C. 12. Iun. 1899.; Synod. Sciarf. (a. 1888.) p. 126.; cit. Conc. plen. Amer. lat. n. 468.; Conc. prov. Urbinat. (a. 1859.) in Collect. Lac. t. VI. col. 32.; *Brabandère* l. c. p. 94. sq.; *Scherer* l. c. p. 624. not. 77.

(70) Cap. 1. 2. 3. 4. 8. 10. X. de sepult.; cap. 2. de sep. III. 7. in Clem.; cap. 2. de sepult. III. 6. in Extrav. com. Quibus ex textibus manifeste colligitur portionem canonicam ex iure communi Decretalium nequaquam ad *quam* partem fuisse limitatam, sed pro diversa regionum *consuetudine* ad *tertiam* vel *dimidiam* partem (cfr. praesertim cap. 9. X. de sepult.) potuisse extendi *etiam* eorum, quae ex *ultimis voluntatibus* aliisque *omnibus* oblationibus occasione *funeris* fuerunt percepta, nisi in casibus a iure (cfr. cap. 20. X. de testam. III. 26.) exceptis. Cfr. *Schmalzgr.* l. c. n. 83. sq.

(71) Cap. 16. X. de off. iud. ord. I. 31.; cap. 14. 15. X. de testam. III. 26.; *Schmalzgr.* l. c. n. 91. sq.; *Reiffenstuel* l. c. n. 59. sq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 226.; *Brabandère* l. c. p. 96. sq.; *Piat* l. c. p. 326.

Portio canonica parochorum ex disciplina nunc vigente *solet* esse *quarta* pars *emolumentorum*, quae occasione *funeris legitime* celebrati, non per ultimas voluntates, in die sepulturae obveniunt alienae ecclesiae, a qua proprio paracho fidelis sepulti sunt persolvenda (72).

Quae quarta funeraria nequit exigi a *paracho sepulchri gentilitii*, sed a solo paracho proprio, si fidelis defunctus dimisso sepulchro gentilitio alibi sibi elegit sepulturam (73), neque solvenda est paracho, per cuius parochiam funus solummodo *traducitur* ad legitimum sepulturae locum (74).

Quodsi sepultura *illegitime* facta sit, per actionem iudicalem (quantum fieri potest vitandam) pro diversitate casuum postulari potest restitutio aut omnium emolumentorum perceptorum aut tantum eorum, quae dempta quarta funeraria supersunt (75).

§ 5. DE EFFECTIBUS SEPULTURAE ECCLESIASTICAE.

788. Quinam sint effectus ex sacramentalibus aliisque ritibus sacris sepulturae ecclesiasticae orti, theologorum examini relinquimus (76). Certe in foro externo Ecclesiae sepultura perpetua, non temporanea sive provisoria rite facta illum producit

(72) Conc. Trid. Sess. XXV. cap. 13. de ref. (de quarta funeralium ecclesiae cathedrali vel parochiali persolvenda) iunct. decis. S. C. C. apud *Richt.* l. c. p. 461. sq.; Bened. XIII. Const. « *R. Pontifex* » 28. Apr. 1725. §§ 3. 4.; S. C. Ep. et Reg. 19. Ian. 1866. et S. C. C. 16. Febr. 1889. in Act. S. Sed. vol. II. p. 158. sq. vol. XXII. p. 15. sq.; *Ferraris* l. c. v. Quarta funeralis n. 17. sq.; *Piat* l. c. p. 325. sq.

(73) Cap. 3. de sepult. III. 12. in Sext. iunct. S. C. C. 31. Mart. 1770. apud *Richt.* l. c. p. 641. n. 7. et 26. Nov. 1864. in Act. S. Sed. vol. I. p. 85. sq.

(74) S. C. C. 28. Nov. 1671. ab Innoc. XI. confirm. 2. Oct. 1677. apud *Richt.* l. c. p. 463. n. 25.; S. C. C. 23. Iul. 1892. in Act. S. Sed. vol. XXV. p. 164. sq.; S. C. Ep. et Reg. 15. Nov. 1675. et 24. Nov. 1713. apud *Ferraris* l. c. v. Quarta fun. n. 15.

(75) Cap. 6. 10. X. de sep.; cap. 1. de sep. in Sext.; S. C. C. 28. Iul. 1731. apud *Richt.* l. c. p. 462. n. 19. et 26. Nov. 1864. in Act. S. Sed. vol. I. p. 85. sq. et alibi frequenter in causis praesertim ex Italia propositis.

(76) *Thalhofer* l. c. t. II. p. 526. sq.

effectum, quod exhumatio corporis fieri non possit, nisi in casibus a iure exceptis et servata forma legitima (77).

789. Quodsi sepultura quaedam ecclesiastica *illegitime* facta sit, *exhumatio* cadaveris, cuius sepultura ecclesia vel coemeterium per se fuerant *polluta*, ex iure antiquo servatis debitis exceptionibus absolute fuerat *praescripta* (78), at nunc urgenda non est, ubi commode fieri non potest absque scandalis et periculis, facta tamen reconciliatione coemeterii polluti (79).

Si ob alias sanctiones legitimas non servatas v. g. de competentia parochi proprii exhumatio cadaverum fuerat statuta, certo iam antiquo iure Decretalium *non absolute*, sed cum clausula: « *Si petantur* », executioni fuit mandanda (80). Nostra vero aetate huiusmodi petitio exhumationis, qua quies corporis fidelis defuncti ob rationes competentiae perturbetur, iuxta mentem SS. CC. merito poterit reiici, praesertim cum non raro leges civiles talem exhumationem non permittant (81). At salva manet etiam nunc obligatio restituendi emolumenta funeraria illegitime percepta integre vel detracta quarta funeraria (82).

790. Ex *censuris latae sententiae* contra *delicta* in sepultura ecclesiastica iure antiquo statutis solummodo tres in Pii IX. Const. « *Apost. Sed.* » retinentur:

I. *Interdictum ab ingressu ecclesiae*, quo plectuntur: Scienter celebrantes vel celebrari facientes in locis ab Ordinario vel delegato iudice (vel a iure) interdictis aut *nominatim excommunicatos* ad divina officia seu ecclesiastica sacramenta vel *ecclesiasticam sepulturam* admittentes, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint (83).

(77) Rit. Rom., De Exeq.; *Wernz* l. c. t. III. n. 472.; Act. S. Sed. vol. III. p. 41. sq.

(78) Cap. 12. X. de sepult.

(79) S. C. Inq. 30. Mart. 1859. in Collect. S. C. de Prop. F. n. 1603.; *Brabandère* l. c. t. II. p. 88.

(80) Cap. 1. de sepult. III. 12. in Sext. iunct. cap. 3. 5. X. de sepult.

(81) S. C. Ep. et Reg. 6. Febr. 1852. apud *Bizzarri* l. c. p. 656.; S. C. C. 24. Mart. 1871. in Act. S. Sed. vol. VI. p. 469. sq. et 4. Iul. 1722. 14. Sept. 1878. l. c. vol. XI. p. 494. sq.; *Brabandère* l. c. p. 94.

(82) Cfr. supra h. tit. not. 75.

(83) Cap. 8. de priv. V. 7. in Sext.; *Hollweck* l. c. p. 130. sq.; *D'Annibale*, Comm. in Const. Apost. Sed. n. 217. sq.

II. *Excommunicatio Rom. Pontifici reservata* contra : Clericos *scienter et sponte* communicantes in divinis cum personis *nominatim* a R. Pontifice excommunicatis et ipsos in officiis recipientes (84).

III. *Excommunicatio non reservata*, qua puniuntur : Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut *nominatim* excommunicatos vel interdictos (85).

(84) Cap. 18. 29. X. de sentent. excomm. V. 39.; *D'Annibale* l. c. n. 150. sq.

(85) Cap. 8. X. de haeret. V. 7.; cap. 2. de haeret. V. 2. in Sext.; cap. 1. de sepult. III. 7. in Clem.; *D'Annibale* l. c. n. 164. sq.; *Hollweck* l. c. p. 213. sq.

Laus Deo.

O. A. M. D. G.

INDEX ALPHABETICUS.

(Numeri referuntur ad numeros marginales,
non ad numeros paginarum.)

Abstinencia 409. sq. 422. sq.

Adoratio Dei 354. sq.

Altaria ecclesiarum vel oratorio-
rum eorumque notio 461., di-
visio 462., historia 463., disci-
plina vigens 464.

Angeli eorumque cultus 359.

Apostasia religiosorum 674.

Assecuratio 271.

Asylum sive ius asyli; loca illo
praedita; delicta ab asylo ex-
cepta; poenae in violatores a-
syli statutae 448.

Baptismus eiusque notio et di-
visio 727., minister capax, le-
gitimus, obligatus 728., subiec-
tum capax, legitimum, obliga-
tum 731.; leges civiles de bap-
tismo 729., ritus, patrini 730.,
effectus 731. i. f.

Beatificatio servorum Dei 360. sq.

Beneficia eorumque bona 176.;
bonorum et reddituum beneficia-
lium notio, divisio, historia 176.
sq., singulae species scl. domus,
immobilia, census, pensiones;
iura et obligationes beneficiato-
rum in bona et redditus benefi-
cii 185. sq.; fructus beneficio-
rum vacantium 187.; bona eccle-
siarum sive fabricarum 190. sq.

Benedictio 757. sq. eiusque defi-

nitio 759., divisio 760., mini-
stri 761., subiecta 762.; res be-
nedicendae 763.; ritus et effec-
tus benedictionis 764. sq.

Bona ecclesiastica eorumque no-
tio, divisio, historia 134. Ius
Ecclesiae *acquirendi* et possi-
dendi bona temporalia 135. sq.;
subiectum dominii bonorum ec-
clesiasticorum 137. sq.; modi
sive fontes acquirendi bona ec-
clesiastica 141. sq.; effectus ac-
quisitionis bonorum tempora-
lium per Ecclesiam 143. scl. in-
violabilitas 144., praescriptio ex-
traordinaria 145., immunitas 146.

Administrationis bonorum ec-
clesiasticorum ius 147. sq., sub-
iectum 149. sq., modus 152. sq.

Alienationis bonorum eccle-
siasticorum natura et ambitus
154. sq., ius et prohibitio 157.
sq., obiectum 159. sq., condi-
tiones 162. sq., effectus 166.

Breviarium Romanum 381.

Caeremoniae sacrae; principia
de iis tenenda 495. sq.; notae
historicae 497. sq.; disciplina
vigens de signo crucis, eleva-
tione oculorum, inclinatione ca-
pitis, osculis, manuum gestibus,
genuflexione 500.

- Caeremoniale Episcoporum 343.; Caeremoniale Romanum 344.
- Canonizatio* Beatorum 381. sq.
- Cantus ecclesiasticus*; principia de eo tenenda 481. sq.; notae historicae 483. sq.; disciplina vigens 488. sq.; cantores 489.; idioma et textus canticorum 490. sq.; forma sive genus cantus 492., instrumenta musicalia 493. sq.
- Capitula* generalia, provincialia, conventualia 696.
- Cathedraticum* 223.
- Census* perpetui et temporanei, seminaristicum, cathedraticum 223.
- Coemeteria* eorumque notio, divisio, historia 466. sq.; ius Ecclesiae acquirendi et ordinandi coemeteria 469. sq.; coemeteriorum benedictio, pollutio, reconciliatio 471., immunitas 472.
- Commodatum* 256.
- Communio* sacra eiusque definitio, divisio, historia 738., minister capax, legitimus, obligatus 739., subiectum capax, dignum, obligatum 740., ritus 741., tempus 742., locus 743., effectus 744.; poenae ecclesiasticae contra abusum sacrae communionis 745.
- Confirmatio* eiusque notio 732., minister capax, legitimus, obligatus 733., subiectum capax, legitimum, obligatum 734., ritus, patrini 735., effectus 736.
- Confraternitates* ecclesiasticae earumque definitio, divisio, historia 704., erectio, aggregatio, constitutio 705. sq.; receptio, dimissio, regimen sodalium 710. sq.; translatio, extinctio, restauratio confraternitatum 716. sq.
- Congregationes* religiosas. Cfr. v. Ordines religiosi.
- Conventus* ordinum religiosorum 616. sq.
- Cultus divinus* 313. sq., eiusque legislatores et libri 316. sq., ministri 348. sq., obiectum 353. sq., tempus et locus 394. sq., forma et utensilia 475. sq., actus particulares scl. sacrificium Missae, cultus eucharisticus 525. sq., oratio sive officium divinum et devotiones publicae 559. sq., iuramentum 568. sq., votum 572. sq.; *cultus socialis* in ordinibus religiosus 587. sq. et confraternitatibus 704. sq. Cfr. v. Liturgia.
- Decimae** earumque notio, divisio, historia 211. sq., ius, subiectum, obiectum, forma, iudicium 214. sq.
- Depositum* 258.
- Devotiones* publicae 564.
- Dimissio* religiosorum 676.
- Domus* religiosa 194. sq.
- Donatio* 255. Cfr. v. *Fundationes ecclesiasticae*.
- Ecclesiae** earumque nomen, notio, divisio, historia 427. sq., aedificatio vel reparatio 430. sq., consecratio vel benedictio 436. sq., execratio, pollutio, reconciliatio 441. sq., immunitas 445. sq. Cfr. v. *Asylum*.
- Eiectio* religiosorum 676.
- Emptio* et venditio 264.

Eucharistia eiusque cultus et custodia 548. sq.; eucharisticae expositiones 552. sq., processiones 554. sq., benedictiones 556. sq. Cfr. v. v. Missa, Communio sacra.

Exactiones ordinariae et extraordinariae, annatae, quindennia, iura pallii, subsidium caritativum, taxae cancellariae 224.

Exorcismus eiusque notio 766., divisio 767., minister 768., subiecta 769., forma 770., effectus 771.

Fabricae ecclesiarum 190. sq.

Festa ecclesiastica eorumque definitio et divisio 394.; principia fundamentalia 395. sq.; notae historicae 398. sq.; disciplina vigens 404. sq.

Feudum 268.

Fidei iussio 270.

Fugitivi a religione 675.

Fundationes ecclesiasticae earumque notio, divisio, historia 194. sq., erectio et acceptatio 198. sq., administratio 202. sq., suppressio, cessatio, reductio, commutatio 205. sq.

Gymnasia 78. sq.

Habitus religiosus eiusque susceptio 633. sq. et gestatio 657.

Hostiae in sacrificio Missae 545.

Ieiunium ecclesiasticum eiusque definitio, divisio 409.; principia fundamentalia 410. sq.; notae historicae; disciplina vigens 417. sq. Cfr. v. Abstinencia.

Imagines sacrae et de earum cultu principia 388., notae historicae 389., disciplina vigens 390. sq.

Immunitas bonorum ecclesiasticorum 146., coemeteriorum 472.

Iuramentum 568. sq.

Kalendarium 341.

Legatum eiusque notio 285., subiectum activum et passivum, forma, dominium et possessio 286.

Libri 96.; condemnationis et prohibitionis librorum pravorum et noxiorum principia fundamentalia 97. sq., historia 100. sq., disciplina vigens 105. sq.; praenotiones generales de Constit. « *Officior. ac munerum* » 100.; decreta generalia eiusd. Const. de prohibitione librorum 111.

Librorum *censurae* praeviae principia fundamentalia 112. sq., historia 114. sq., disciplina vigens secundum decreta generalia cit. Const. de *censura* librorum 121. sq.

Librorum bonorum *divulgatio*; principia fundamentalia 122. sq.; notae historicae 124. sq.; praxis Ecclesiae 129. sq.

Linguae, sacrae 475.; principia de iis tenenda 476.; notae historicae 477.; disciplina vigens 478.

Liturgia eiusque notio et divisio 313. sq.

Liturgici libri; praenotiones generales 331. sq.; notae historicae 335. sq.; disciplina vigens 341. sq.

Liturgici legislatores 316. sq.;

principia fundamentalia 318. sq.;
notae historicae 321. sq.; disci-
plina vicens 326. sq.

Locatio et conductio 266.

Lotteria 271.

Magisterium Ecclesiae est species iurisdictionis ecclesiasticae 5.

Mandatum 262.

Maria, B. V. eiusque cultus 359.

Martyres 365.

Martyrologium 341.

Matrimonium 756.

Missa eiusque nomen 526., notio 527., divisio 528., historia 529.

Sacrificii Missae sacerdos capax 530. sq., legitimus 532., obligatus 534., ratione sacerdotii 535., ratione officii vel beneficii ecclesiastici 536., ratione stipendii sive fundati sive manualis 537., ratione debitae obedientiae 538., ratione promissionis 539.

Ministri sacerdotis celebrantis 540. eiusque assistentes legitimi vel obligati 541.; subiecta applicationis Missae 542.

Sacrificii Missae tempus 543., locus 544., materia et forma 545., ritus 546., utensilia 547. Cfr. v.

Cultus eucharisticus.

Missale Romanum 381.

Moniales. Cfr. v. Ordines religiosi.

Musica sacra. Cfr. v. Cantus ecclesiasticus.

Mutuum 260.

Novitiatus 633. sq.

Oblationes 222.

Officium divinum eiusque nomen, notio, divisio, historia 559. sq.; quaedam principia de illo sint tenenda 562.; quibus personis, qua forma etc. incumbat obligatio recitandi officium divinum 563.

Oratio 559.

Oratoria eorumque notio, divisio, historia 449. sq.; oratoria publica 452. sq.; oratoria semipublica et privata 457. sq.

Ordines religiosi eorumque natura 588. sq., divisio 592. sq., origo, historia 599. sq.; institutio, innovatio, extinctio ordinum religiosorum 610. sq.; provinciarum 613. sq., conventuum 616. sq.

Ingressus in ordinem religiosum 625.; admissio postulantium 626. sq.; novitiatus 633. sq.; professio religiosa 640. sq.; obligationes religiosorum 647. sq.; votum paupertatis 650., castitatis 651., obedientiae 652.; solemnitas votorum 654.; regulae 655.; gestatio habitus 657.; clausura 658.; recitatio divini officii 659.; iura et privilegia religiosorum 660. sq.

Egressus ex ordine religioso 667.; nullitas professionis solennis vel simplicis 668. sq.; religiosorum apostasia et fuga 674. sq.; eiectio et dimissio 676. sq.; saecularizatio 677., transitus ad alium ordinem religiosum vel Episcopatum 679. sq.

Constitutio et regimen ordinum religiosorum 681. sq.; internum regimen, constitutio 682.;

Superiorum regularium electio 684. sq., potestas et officium 689. sq., eiusdemque amissio 695.; capitula ordinum religiosorum generalia, provincialia, conventualia 696.; externum regimen per R. Pontificem et SS. CC., Protectores, Conservatores 697. sq., Episcopos, quatenus exemptio religiosorum a iurisdictione Episcoporum non obstat 700. sq.
Ordo 755.

Pacta eorumque definitio, divisio, historia 228.; personae habiles ad paciscendum vel non 229. sq.; pactorum consensus 233. sq.; vitia consensus per errorem et dolum aut per vim et metum 236. sq.; pactorum obiectum et causa 241. sq., forma et solemnitates 244. sq., effectus 247. sq., interpretatio 250. sq.; pacta particularia sive gratuita sive onerosa 252. sq.

Peculium clericorum 177.

Peregrinatio religiosa eiusque notio, divisio, normae, historia, disciplina vigens 566.

Permutatio 265.

Pignus 269.

Pontificale Romanum 342.

Portio canonica Episcopo vel parrocho debita 226.

Praedicatio verbi Dei 24.; principia fundamentalia de missione canonica 26. sq.; sacrae conciones earumque notio, divisio, historia 30. sq.; habilitas, compe-

tentia, obligatio ad munus praedicandi 33. sq.; materia, forma, locus, tempus aliaeque conditiones sacrarum concionum 38. sq.

Instructio catechetica eiusque notio, divisio, historia 41. sq.; habilitas, competentia, obligatio ad instructionem catechetica 44. sq.; materia, forma, locus, tempus aliaeque conditiones catecheticae instructionis 46. sq.

Missiones exterae 52. sq., internae 56. sq.

Exercitia spiritualia 62. sq.

Praescriptio eiusque definitio, divisio, historia 293., honestas et origo 294. sq., subiectum activum et passivum 296. sq.; conditiones requisitae scl. materia apta 298. sq., possessio sufficiens 301. sq., tempus legitimum 303. sq., titulus iustus 305. sq., bona fides 307. sq.; effectus 310., impedimenta 311., rescissio 312.

Precarium 257.

Primitiae 221.

Processiones sacrae earumque notio, divisio 565.; principia, notae historicae, disciplina vigens de iure indicendi, de obligatione interveniendi, de ritibus servandis 565.

Procuratio, quae Episcopis aliisque Praelatis in *visitatione* canonica est solvenda 225.

Professio fidei catholicae 7. sq.; professio religiosa 640. sq. eiusque nullitas 668. sq.

Promissio 254.

Provinciae ordinum religiosorum 613. sq.

Quarta funeraria 786. sq.

Regulares. Cfr. v. Ordines religiosi.

Reliquiae Sanctorum et de earum veneratione principia 383., notae historicae 384., disciplina vigens 385.

Rituale Romanum 345.

Sacramenta in genere 720. sq. eorumque notio et divisio 721., existentia et numerus, 722., constitutio et efficacia 723., auctor 724., minister capax, legitimus, obligatus 725., subiectum capax, legitimum, obligatum 726.

Sacramentalia eorumque definitio, divisio cum notis historicis 758.

Saecularizatio religiosorum 677. sq.

Sancti eorumque veneratio 360., beatificatio 362. sq., canonizatio 381. sq.

Scholae 66. sq.; principia fundamentalia de iure Ecclesiae in scholas 68. sq.

Elementarium scholarum notio, divisio, historia 73. sq., disciplina vigens 76. sq.

Gymnasiorum aliarumque *scholarum mediarum* sive secundariarum notio, divisio, historia 78. sq., disciplina vigens 81. sq.

Universitatum notio, divisio, historia 83. sq., disciplina vigens 86. sq.

Seminariorum clericalium notio, divisio, historia 90. sq.; principia et leges disciplinares vigen-

tes de seminariis clericorum 93. sq.

Sepultura ecclesiastica 772., eiusque definitio, divisio, historia 773., minister competens et obligatus 774., subiectum dignum vel indignum 780. sq., ritus, tempus, locus 783. sq., taxa et quarta funeraria 786. sq., effectus 788. sq.

Solemnitas votorum 572., 654.

Solutiones 272.

Successiones ab intestato 287.; quinam succedat in bona clericorum saecularium 288., novitiorum, professorum votorum simplicium vel solemnium, apostatarum vel saecularizatorum religiosorum 289., ecclesiae vel congregationis extinctae 290., peregrinorum vel infirmorum in hospitalibus 291.

Symbola eorumque notio et divisio 8., auctores 9., necessitas et diversitas 10., professio 11., historia 12. sq.; personae obligatae ad professionem fidei catholicae secundum symbola, formam, tempus in iure praescripta 14. sq.; poenae statutae ob neglectam fidei catholicae professionem 20. sq.

Taxa funeraria 786. sq.

Testamenta canonica eorumque definitio, divisio, historia 274.; a quibus condi 275. sq., et quinam haeredes scribi possint 278. sq.; qua forma sint condenda 279. sq.; quomodo rumpantur,

- irritentur, destituantur, rescindantur 281., reserentur, publicentur 282., executioni mandentur vel commutentur 283., ad-eantur vel acquirantur 284. Cfr. v. v. *Ultimae voluntates*, *Successiones* ab intestato.
- Transitus* religiosorum ad alium ordinem religiosum vel Episcopatum 679. sq.
- Ultimae voluntates* in genere 274.; in specie praeter testamentum iisdem adnumerantur *codicillus*, *substitutio*, *fideicommissum*, *donatio mortis causa*, *legatum* 285.
- Unctio* extrema eiusque notio, divisio, historia 748., minister capax, legitimus, obligatus 749., subiectum capax, dignum, obligatum 750., ritus, locus, tempus 751. sq., effectus 754.
- Universitates* studiorum 83. sq.
- Utensilia* sacra eorumque notio, divisio in genere 502.; aliqua utensilia sacra in specie v.g. crux, candelabra, tabernaculum etc. 517. sq.
- Vasa* sacra 503.
- Vestes* sacrae 509. sq.
- Votum* eiusque definitio, divisio, historia 572., subiectum 573. sq., consensus et forma 575. sq., obiectum sive materia 578., effectus 579., cessatio 581. sq., irritatio 583., dispensatio 584., commutatio 585.

Approbatio ecclesiastica operis.

Cum opus, cui titulus est: *Ius Decretalium. Tomus III. Ius administrationis Ecclesiae catholicae a P. FRANCISCO XAV. WERNZ*, nostrae Societatis sacerdote compositum aliqui eiusdem Societatis revisores, quibus id commissum fuit, recognoverint et in lucem edi posse probaverint; facultatem concedimus, ut typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur.

In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas et sigillo Societatis nostrae munitas dedimus.

Romae die 24. Maii 1901.

AUGUSTUS FERRETTI S. I.

Praepositus Provinciae Romanae.

Cum opus, cui titulus est: *Ius Decretalium. Tomus III. Ius administrationis Ecclesiae catholicae a P. FRANCISCO XAV. WERNZ*, nostrae Societatis sacerdote compositum aliqui eiusdem Societatis revisores, quibus id commissum fuit, recognoverint et in lucem edi posse probaverint; facultatem concedimus, ut typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur.

In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas et sigillo Societatis nostrae munitas dedimus.

Exaeten prope Ruraemondam 1. Sept. 1900.

HENRICUS HAAN S. I.

Praep. Prov. Germ.

IMPRIMATUR.

Fr. Albertus Lepidi Ord. Praed. S. P. A. Magister.

IMPRIMATUR.

Iosephus Ceppetelli Archiep. Myren. Vicesgerens.

GTU LIBRARY

3 2400 00572

3 2400 00576 4737

[illegible]

DEMCO, INC. 38-2931

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500

All items are subject to recall

823.02

